ГЛАВНО УПРАВЛЕНИЕ НА АРХИВИТЕ
ПРИ МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ

Коминтернът и България

(март 1919 – септември 1944 г.)

Том I

Документи

София, 2005 г.

Научноизследователският проект „Коминтернът и България“ (март 1919 – септември 1944 г.) е реализиран със съдействието на Националния фонд „Научни изследвания“ – МОН

Редакционна колегия на тома

Съставители:

ЛУИЗА РЕВЯКИНА, ЛЪЧЕЗАР СТОЯНОВ, ВОЛОДЯ МИЛАЧКОВ,
Р. П. ГРИШИНА (Русия), Н. С. ЛЕБЕДЕВА (Русия).

© Главно управление на архивите при Министерския съвет, 2005
© Съставители, 2005

ISBN 954-9800-46-6

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор 17

№ 1 Възвание от представителите на комунистическите и левосоциалистическите партии – инициатори на създаването на Комунистическия интернационал – *преди 24 януари 1919 г.* 35

№ 2 Платформа на Комунистическия интернационал – *4 март 1919 г.* 38

№ 3 Програмна декларация на БКП (т.с.), приета на Първия конгрес на БКП (т.с.) – *май 1919 г.* 40

№ 4 Статия на Д. Благоев „Предстоящи задачи“ – *10 октомври 1919 г.* 43

№ 5 Доклад на Енчо Атанасов и Георги Портнов за дейността на Добруджанския революционен комитет – *12 март 1920 г.* 48

№ 6 Статия на Д. Благоев „Вторият конгрес на Българската комунистическа партия и буржоазните котерии“ – *5 юни 1920 г.* 53

№ 7 Устав на Комунистическия интернационал, приет на II конгрес на Коминтерна – *август 1920 г.* 57

№ 8 Доклад от представителя на Коминтерна във Виена В. П. Милютин до секретаря на ИККИ Й. Пятницки за ситуацията в България и на Балканите – *18 юли 1922 г.* 61

№ 9 Спомени на Антон Недялков за създаването на военната организация на БКП – *1949 г.* 66

№ 10 Из резолюцията на V конференция на БКФ относно политиката на БКП по македонския въпрос – *декември 1922 г.* 71

№ 11 Писмо от Б. Стоманяков до Г. Зиновиев относно съществуващите възможности за спасяване Народния дом от конфискация – *11 май 1923 г.* 72

№ 12 Писмо от Й. Пятницки до Б. Стоманяков за помощта, която бюджетната комисия на ИККИ може да окаже на БКП във връзка с Народния дом – *24 май 1923 г.* 74

№ 13 Позив на ЦК на БКП към селяните и работниците в България – *наскоро след 9 юни 1923 г.* 75

№ 14 Радиотелеграма на В. Коларов до ЦК на БКП относно заетата от БКП позиция към преврата на 9 юни 1923 г. – *14 юни 1923 г.* 77

№ 15 Писмо от Б. Стоманяков до В. Коларов относно ситуацията с Народния дом – *18 юни 1923 г.* 77

№ 16 Възвание на ИККИ към българските работници и селяните с призив да се вдигнат на борба срещу превратаджиите и за установяване на работническо-селско правителство – *23 юни 1923 г.* 78

№ 17 Писмо от българската студентска комунистическа група в Берлин до ЦК на БКП относно грешката на партията по Деветоюнския преврат – *27 юни 1923 г.* 81

№ 18 Окръжно от ЦК на БКП до окръжните и околийските комитети за провеждане на организационни и публични събрания против терора – *27 юни 1923 г.* 84

№ 19 Писмо на представителя на Румънската компартия в БКФ Г. Москович (А. Бадулеску) относно преврата в България на 9 юни 1923 г. и поведението на БКП – *[30] юни 1923 г.* 85

№ 20 Записка на Й. Сталин по повод политическата линия на ЦК на БКП по време и след преврата на 9 юни 1923 г. – *30 юни 1923 г.* 88

№ 21 Писмо от председателя на ИККИ Г. Зиновиев до ЦК на БКП (т.с.)

относно необходимостта от промяна на позицията към Деветоюнския преврат – *2 юли 1923 г* 89

№ 22 Резолюция на Партийния съвет на БКП (т.с.), отстояваща позицията на ЦК на БКП, заета по време на Деветоюнския преврат – *[6] юли 1923 г.* 91

№ 23 Писмо на В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ относно предложение на земеделската емиграция за установяване на съюз с БКП (т.с.) – *21 юли 1923 г.* 92

№ 24 Доклад на В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за положението в балканските компартии – *28 юли 1923 г.* 93

№ 25 Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Й. Пятницки за необходимост от промени в ръководството на БКП – *28 юли 1923 г.* 95

№ 26 Доклад на Крум Пастърмаджиев, член на Партийния съвет на БКП (т.с.) относно мнението на Видинския окръжен комитет на БКП за отношението на ЦК на БКП към събитията, свързани с 9 юни 1923 г. – *29 юли 1923 г.* 96

№ 27 Писмо от Й. Пятницки до В. П. Милютин (Емтин) за политиката към БКП – *3 август 1923 г.* 97

№ 28 Писмо от В. П. Милютин до Г. Зиновиев с молба да обърне внимание на обсъждането на българския въпрос в Президиума на ИККИ – *3 август 1923 г.* 97

№ 29 „Критични бележки" на секретаря на ЦК на БКП Хр. Кабакчиев (Допълнение към доклада на ЦК на БКП за становището на партията относно събитията от 9 юни.) – *[август 1923 г.]* 98

№ 30 Решения на заседанието на ЦК на БКП (т. с.), проведено в София на 5-7 август 1923 г. 105

№ 31 Резолюция на ЦК на БКП за образуване на Военнотехнически комитет при ЦК – *[6 август 1923 г.]* 107

№ 32 Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за отлагане свикването на конференция на БКФ – *11 август 1923 г.* 108

№ 33 Доклад на В. П. Милютин (Емтин) до ИККИ за състоянието на балканските компартии – *17 август 1923 г.* 109

№ 34 Доклад на Хр. Кабакчиев до ИККИ за решенията на Партийния съвет на ЦК на БКП от 1-7 юли 1923 г. и за дейността на ЦК след 9 юни 1923 г. – *17 август 1923 г.* 110

№ 35 Писмо от Й. Пятницки до ЦК на БКП за изпращане на делегати за конференция на балканските компартии – *24 августа 1923 г.* 114

№ 36 Из писмо на Й. Пятницки до В. П. Милютин (Емтин) относно свикване на конференция на БКФ и избор на делегати – *24 август 1923 г.* 114

№ 37 Из писмо на В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за състоянието на работата на БКФ – *31 август 1923 г.* 115

№ 38 Отчет на А. Е. Абрамович-Четуев (Албрехт) до Президиума на ИККИ за командировката му в България и Румъния – *2 септември 1923 г.* 116

№ 39 Писмо от В. П. Милютин (Елтнер) до Президиума на ИККИ за положението в България и БКП – *5 септември 1923 г.* 120

№ 40 Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до ЦК на БКП за свикване на конференция на БКФ в Москва – [началото на септември 1923 г.] 121

№ 41 Заповед на министъра на вътрешните работи и народното здраве за задържане на комунистически водачи – *6 септември 1923 г.* 123

№ 42 Писмо от ИК на Комунистическия интернационал на младежта до ЦК на Българския комунистически младежки съюз с препоръки за работа в нелегални условия – *12 септември 1923 г.* 125

№ 43 Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за положението в компартиите на България, Гърция, Югославия – *14 септември 1923 г.* 127

№ 44 Решение на ЦК на БКП (т.с.) за общо въоръжено въстание – *20 септември 1923 г.* 128

№ 45 Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за началото на въстанически действия в България – *22 септември 1923 г.* 129

№ 46 Протокол на заседание на Българската комисия при ЦК на РКП (б) по повод създаването на пряка връзка с България чрез пристанищата в Черно море – *26 септември 1923 г.* 130

№ 47 Решение на ПБ на ЦК на РКП (б) във връзка с приетото от Българската комисия при ЦК на РКП(б) постановление по повод установяването на връзка с България – *27 септември 1923 г.* 131

№ 48 Из писмо на Й. Пятницки до В. П. Милютин (Емтин) относно свикване на балканска конференция – *28 септември 1923 г.* 131

№ 49 Доклад от сътрудник на ИККИ относно връзките на ИККИ с БКП през септември – октомври 1923 г. – *[октомври 1923 г.]* 132

№ 50 Телеграма от А. Абрамович-Четуев (Албрехт) до Й. Пятницки за необходимостта да се окаже помощ на напускащите България участници във въстанието – *27 ноември 1923 г.* 133

№ 51 Из резолюцията на VI конференция на БКФ относно задачите на БКП по националния въпрос в България – *[края на ноември 1923 г.]* 134

№ 52 Из резолюцията на VI конференция на БКФ относно причините за поражението на Септемврийското въстание и предстоящите задачи на БКП (т.с.) – *[края на ноември 1923 г.]* 137

№ 53 Циркуляр на ИККИ до всички компартии по повод създаването на Селския интернационал – *[ноември 1923 г.]* 138

№ 54 Писмо от В. П. Милютин до Президиума на ИККИ за положението в България – *17 декември 1923 г.* 140

№ 55 Из писмо на В. П. Милютин до Президиума на ИККИ за разположението на силите в ЦК на БКП (т.с.) – *17 декември 1923 г.* 141

№ 56 Писмо от В. Милютин до Г. Зиновиев относно възможността за ново въстание в България – *25 декември 1923 г.* 142

№ 57 Из писмо на Й. Пятницки до В. Милютин за противоречия в БКП (т.с.) – *28 декември 1923 г.* 143

№ 58 Из писмо на В. П. Милютин (Емтин) до Й. Пятницки за необходимостта от изключване от БКП на дейци, несъгласни с линията на ИККИ – *29 декември 1923 г.* 143

№ 59 Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ относно съществуващите групи в БКП – *2 януари 1924 г.* 144

№ 60 Писмо от ИБ на ЦК на БКП до ЗК на ЦК на БКП във връзка с поведението на парламентарната група на БКП и създаването на легална партия – *2 януари 1924 г.* 145

№ 61 Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за необходимостта от чистка в БКП и налагане на курс към въоръжена борба – *8 януари 1924 г.* 147

№ 62 Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Г. Зиновиев за подбор на нов състав на ЦК на БКП (т.с.) – *10 януари 1924 г.* 148

№ 63 Из резолюция на ИККИ „За положението в България и задачите на БКП“ – *януари 1924 г.* 148

№ 64 Стенограма от заседание на Президиума на ИККИ по българския въпрос – *6 февруари 1924 г.* 152

№ 65 Резолюция на Президиума на ИККИ за организационното изграждане на БКП и дейността ѝ в условията на нелегалност – *14 февруари 1924 г.* 157

№ 66 Инструкция за работата на Българското представителство при ИККИ – *[1924 г.]* 161

№ 67 Допълнителен доклад на ЦК на БКП за организационното състояние на БКП, за политическата ситуация в България, за ВМРО, емиграцията в Югославия и др. – *[февруари 1924 г.]* 163

№ 68 Споразумение между Задграничния комитет на БКП и Задграничното представителство на БЗНС за подготовката на ново въоръжено въстание – *20 февруари 1924 г.* 170

№ 69 Бележки на В. Коларов за разговора му с Г. В. Чичерин по въпроса за въоръжено въстание в България и работническо-селска власт – *26 февруари 1924 г.* 172

№ 70 Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ по въпроси, свързани с дейността на БКП (т.с.) – *26 февруари 1924 г.* 172

№ 71 Протокол № 11 от заседание на Президиума на БКФ относно македонския и българския въпрос – *3 март 1924 г.* 173

№ 72 Извлечение от протокол № 77 (специален № ...) от заседание на ПБ на ЦК на РКП (б) относно изостряне на революционната криза в България и за нейните перспективи – *13 март 1924 г.* 176

№ 73 Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ относно подготовката на въстание в България – *18 март 1924 г.* 177

№ 74 Доклад на Игнатий Дзевалтовски (Мариан) за положението в България – *[март 1924 г.]* 179

№ 75 „Обстановката в България“ (по данните на 10 април) – *[април 1924 г.]* 188

№ 76 Постановление на Върховния касационен съд за разтурването на БКП и нейните поделения – *2 април 1924 г.* 191

№ 77 Циркулярно писмо на министъра на вътрешните работи и народното здраве И. Русев до окръжните управители относно уволнението на чиновници комунисти – *16 април 1924 г.* 191

№ 78 Из писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Й. Пятницки със съобщение за преговори с Т. Александров – *24 април 1924 г.* 192

№ 79 Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за положението в България – *24 април 1924 г.* 193

№ 80 Из писмо на Й. Пятницки до В. П. Милютин [Емтин] за липсата на обективна информация за България – *25 април 1924 г.* 194

№ 81 Експозе на доклад от представител на ИККИ за положението в България – *26 април 1924 г.* 194

№ 82 Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за положение на комунистическите партии на Балканите, за работата на БКП (т.с.) и др. – *29 април 1924 г.* 197

№ 83 Протокол № 24 от заседание на Президиума на БКФ с решения по македонския въпрос – *5 май 1924 г.* 198

№ 84 Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за преговорите с ВМРО – *6 май 1924 г.* 200

№ 85 Доклад на Георг за военната работа в България – *[май] 1924 г.* 201

№ 86 Писмо от зам.-прокурора на гр. Лом до МВР с настояването да се вземат мерки за обявяването на БЗНС за нелегална организация – *21 май 1924 г.* 210

№ 87 Доклад на Изпълнителното бюро на ЦК на БКП до ИККИ за организационното състояние на БКП, за дейността на Партията на труда, за разногласия в ЦК и др. – *[май-юни 1924 г.]* 212

№ 88 Писмо на Г. Димитров до В. Коларов, в което се изразяват опасения за ръководството на БКП и за положението в партията – *4 юни 1924 г.* 218

№ 89 Из протокол № 4 (специален № 2) от заседание на Политбюро на ЦК РКП(б) с оценка за състоянието на македонското революционно движение – *19 юни 1924 г.* 219

№ 90 Доклад на Коста Янков (Анастасов) за политическата ситуация на Балканите и в България и за задачите на БКП (т.с.) – *19 юни 1924 г.* 222

№ 91 Писмо от Задграничното представителство на ЦК на БКП до ИБ на МОПР относно получени суми за помощната акция в България – *21 юни 1924 г.* 227

№ 92 Доклад на ИБ на ЦК на БКП „Ролята на македонските автономисти в българските събития“ – *юли 1924 г.* 228

№ 93 Из решенията на Петия конгрес на Коминтерна за отношението на компартиите към селяните – *[юли 1924 г.]* 232

№ 94 Доклад за основните насоки на дейността на БКП по подготовката на въоръжено въстание в България – *29 юли 1924 г.* 232

№ 95 Доклад на ЦК на БКП (т.с.) до ИККИ за решенията, взети на нейната Първа нелегална конференция – *[след юли 1924 г.]* 242

№ 96 Писмо от К. Янков (Анастасов) до Президиума на БКФ за подготовката на ново въстание в България – *12 июля 1924 г.* 247

№ 97 Обръщение на В. Коларов и Г. Димитров до ПБ на ЦК на РКП (б) – *21 юли 1924 г.* 248

№ 98 Из протокол № 1 от заседание на Изпълнителния комитет на Балканската комфедерация – *22-23 юли 1924 г.* 252

№ 99 Из протокол № 12 (специален № 7) от заседание на ПБ на ЦК на РКП(б) за съставянето на комисия по българския въпрос – *24 юли 1924 г.* 253

№ 100 Извлечение от протокол № 13 (специален № 8) на заседание на ПБ на ЦК на РКП (б) с резолюция по българския въпрос – *29 юли 1924 г.* 254

№ 101 Заявление на В. Коларов и Г. Димитров в ПБ на ЦК на РКП (б) по повод решение по българския въпрос – *29 июля 1924 г.* 256

№ 102 Из протокол от заседание на Българската комисия на ПБ ЦК на РКП (б) – *31 юли 1924 г.* 257

№ 103 Основи, организационна форма, платформа и цел на бойния фронт на БКП и БЗНС – *[1924 г.]* 258

№ 104 Съглашение между БКП и БЗНС (левите) – *1924 г.* 263

№ 105 Протокол от заседание на Акционния комитет на БКП и левицата в БЗНС – *[юни–август 1924 г.]* 265

№ 106 Програма за работническо-селска власт – *лятото на 1924 г.* 267

№ 107 Телеграма от С. Мирни до В. Коларов относно заминаването на Н. Петрини за Москва и използването на М. Герджиков за работа във ВМРО – *30 юли 1924 г.* 271

№ 108 Тезиси по българския въпрос – *[август – септември 1924 г.]* 271

№ 109 Доклад от началника на отделение „Обществена безопасност“ при МВРНЗ до министъра на вътрешните работи и народното здраве за устройване от БКП (т.с.) на бази за доставка на оръжие – *4 август 1924 г.* 274

№ 110 Писмо от К. Янков (Анастасов) до Президиума на ИККИ с разузнавателни сведения за политиката на българското правителство – *6 август 1924 г.* 275

№ 111 Писмо на [Наим Исаков], от името на ЗП на ЦК на БКП, до ЦК на БКП със сведения за отношението на К. Тодоров към Т. Александров и Майския манифест, и мнението на РКП(б) по този въпрос – *8 август 1924 г.* 277

№ 112 Доклад на началника на отделение „Обществена безопасност“ при МВРНЗ до министъра на външните работи за подготвяната от БКП (т.с.) революционна акция – *8 август 1924 г.* 278

№ 113 Писмо от Ал. Ликов до Г. Димитров относно желанието на земеделците Н. Атанасов и Хр. Стоянов да се срещнат с упълномощени от ЦК на БКП лица за установяване на единодействие между БКП и БЗНС – *преди 11 август 1924 г.* 280

№ 114 Писмо от Б. Д. Михайлов (Й. Вилиямс) до Президиума на ИККИ със сведения за земеделска емигрантска група К. Тодоров – Ал. Оббов и ВМРО – *14 август 1924 г.* 280

№ 115 Донесение на началника на отделение „Обществена безопасност“ при МВРНЗ до министъра на вътрешните работи и народното здраве относно откриването на склад за оръжие на Военната организация на БКП (т.с.) – *15 август 1924 г.* 282

№ 116 Инструкция на ИККИ за ЦК на БКП и нелегалната ѝ Военна организация за подготовка на въоръжено въстание – *август 1924 г.* 284

№ 117 Инструкция на ИККИ за създаване на комунистически ядки и групи – *[1924 г.]* 296

№ 118 Докладна записка до Балканската комисия на ЦК на РКП (б) и до ИККИ относно използване на революционните сили на Балканите в помощ на българското въстание – *29 август 1924 г.* 302

№ 119 Писмо от Г. Димитров (Виктор) до ЦК на БКП за разговорите с Н. Атанасов и Хр. Стоянов в Прага. Платформа на взаимоотношенията между БКП и БЗНС – *3 септември 1924 г.* 305

№ 120 Пълномощно за присъединяване на левицата в БЗНС към Селския интернационал. Бележка на Гаврил Генов (Даскалов) относно съдбата на пълномощното – *[септември 1924 г.]* 309

№ 121 Из протокол на заседание на Българската комисия при ЦК на РКП (б) с одобрение на поетия от ЦК на БКП курс за отлагане на въстанието – *3 септември 1924 г.* 310

№ 122 Писмо от Й. Пятницки до Г. Димитров (Виктор) със сведения за отпуснати от ИККИ средства за БКП – *5 септември 1924 г.* 311

№ 123 Доклад за вътрешнополитическото положение в България с оценка на основните политически сили в страната – *9 септември 1924 г.* 312

№ 124 Писмо от Б. Д. Михайлов (J. Williams) до ИККИ със сведения за единия фронт между комунисти и земеделци – *10 септември 1924 г.* 317

№ 125 Писмо от Г. Димитров до В. Коларов за единния фронт със земеделците, за искана среща от ген. А. Протогеров и Т. Александров с К. Янков, за разногласията в ЦК на БКП по отношение на ВМРО – *11 септември 1924 г.* 320

№ 126 Из писмо от ЦК на БКП до ЗП на ЦК на БКП с обвинения срещу Г. Димитров по повод възгледите му за отношенията с БЗНС и програмата на ЦК на БКП за работническо-селско правителство – *14 [септември 1924 г.]* 321

№ 127 Доклад на началника на отделение „Обществена безопасност“ до министъра на вътрешните работи и народното здраве относно положението, дейността и реорганизацията на БКП – *16 септември 1924 г.* 323

№ 128 Доклад за положението в България към 8 септември 1924 г. – *17 септември [19]24 г.* 327

№ 129 Доклад относно използването на революционните сили на Балканите във връзка с въоръженото въстание в България – *17 септември 1924 г.* 329

№ 130 Писмо от С. Мирни до В. Коларов относно доставка на оръжие в България, по македонския и др. въпроси – *23 септември 1924 г.* 336

№ 131 Писмо на Гаврил Генов (Даскалов) до ЗП на ЦК на БКП относно закупуването на оръжие – *19 септември 1924 г.* 340

№ 132 Доклад на Б. Петровски (Богданин) до Семьон Мирни (Абдула) относно причините за разгрома на базите с оръжие при Емине и Варна – *20 септември 1924 г.* 341

№ 133 Писмо от Б. Д. Михайлов (J. Williams) до ИККИ относно работата по организиране на Балканска селска конференция, за създаване на единния фронт в България, по повод убийството на Т. Александров – *24 септември 1924 г.* 342

№ 134 Из протокола на заседание на Българската комисия при Политбюро на ЦК на РКП (б) с решения за преименуването на Българската комисия при ПБ на ЦК на РКП(б) в Балканската, за създаването на новия ЦК на ВМРО начело с П. Чаулев и др. – *24 септември 1924 г.* 344

№ 135 Докладна записка за положението в България към 18 септември 1924 г. – *27 септември 1924 г.* 345

№ 136 Докладна записка на Янко Сакъзов до Изпълнителния комитет на Социалистическия работнически интернационал „Трагедия на Балканите" – *[септември–октомври] 1924 г.* 349

№ 137 Писмо на ръководителя на Емигрантския комитет в Югославия Г. Генов до ЗП на ЦК на БКП относно закупуване на оръжие и пренасянето му в страната – *3 октомври 1924 г.* 352

№ 138 Из писмо на Б. Д. Михайлов (Williams) до Й. Пятницки със сведения за борби в ръководните среди на ВМРО и за становището на ЦК на БКП по тях – *7 октомври 1924 г.* 353

№ 139 Писмо [от ЗП на ЦК на БКП до ЦК на БКП] със сведения за изпратени за нуждите на БКП суми от началото на октомври 1923 г. до началото на октомври 1924 г. – *7 октомври 1924 г.* 354

№ 140 Писмо на Коста Янков (Анастасов) до Кирил със сведения за провали в София, за набавянето на оръжие, за четническото движение и др. въпроси – *8 октомври 1924 г.* 355

№ 141 Молба на ЦК на БКП до Секретариата на ИККИ за откриване на Български сектор в Комунистическия университет на националните малцинства от Запада – *13 октомври 1924 г.* 358

№ 142 Решение на ЦК на РКП (б) за откриване на Българския сектор в КУНМЗ– *[Москва, октомври 1924 г.]* 359

№ 143 Отчет за работата на Българския сектор в КУНМЗ. *1924 г.* 359

№ 144 Из писмо на Б. Д. Михайлов (Williams) до [ИККИ] с информация за съществуващите в БКФ мнения по създаването на единния фронт с ВМРО и относно перспективите за въстание в България – *15 октомври 1924 г.* 360

№ 145 Писмо от Б. Д. Михайлов (J. Williams) до [ИККИ] с изложение на съществуващите в ЦК на БКП мнения относно срока на организиране на въстанието, по повод Майския манифест на ВМРО, пражките преговори на Г. Димитров със земеделците и др. – *20 октомври 1924 г.* 362

№ 146 Писмо от Коста Янков (Анастасов) до Иван Генчев (Боян) с информация за дейността по снабдяване с оръжие, за отношенията с македонските организации и др. – *22 октомври 1924 г.* 365

№ 147 Резолюция по партизанското движение в България и другите балкански страни, предложена от Балканския комунистически център – *края на октомври – началото на ноември 1924 г.* 369

№ 148 Писмо от ЦК на БКП до Президиума на БКФ относно откриването на съветското консулство в Одрин – *22 ноември 1924 г.* ... 372

№ 149 Из протокол № 38 (специален № 25) на заседание на ПБ на ЦК на РКП(б) за създаване на Балканска комисия при Коминтерна – *27 ноември 1924 г.* ... 372

№ 150 Становище на ЦК на БКП във връзка с позицията на Л. Троцки по Септемврийското въстание 1923 г. – *декември 1924 г.* ... 373

№ 151 Из доклад на началник отделение „Обществена безопасност“ до министъра на вътрешните работи и народното здраве за разкритата комунистическа Военна организация – *11 декември 1924 г.* ... 374

№ 152 Инструкция на ИККИ за отношението на комунистическите партии към селските партии и съюзи – *[1924]* ... 376

№ 153 Из доклада на МВРНЗ за военната подготовка на БКП за въстание – *[края на 1924 – началото на 1925 г.]* ... 385

№ 154 Бележки на В. Коларов за приблизителните месечни разходи в помощ на пострадалите от белия терор в България и необходимостта от увеличаване сумите, изпращани от МОПР – *януари 1925 г.* ... 389

№ 155 Резолюция на Президиума на ИККИ за дейността на БКП в подкрепа борбата на опозиционните сили начело с ген. Никола Жеков против правителството на Ал. Цанков – *28 януари 1925 г.* ... 390

№ 156 Писмо от Ян Страуян (Манецки) до Й. Пятницки относно положението в България – *11 февруари 1925 г.* ... 392

№ 157 Окръжно на ЦК на БКП относно необходимостта от вземане на контрамерки против засилилата се борба на правителствените органи срещу комунистите – *[февруари 1925 г.]* ... 394

№ 158 Писмо на В. Коларов до ЦК на БКП по въпроса за индивидуалния терор – *Москва, 20 март 1925 г.* ... 397

№ 159 Писмо на Коста Янков (Анастасов) до [Балканската комисия] на ИККИ за срещата на пратеник на ЦК на БКП с ген. Н. Жеков – *28 март 1925 г.* ... 398

№ 160 Из преписката между Коста Янков (Анастасов) и Христо Боев (Русев) по въпроса за четническото движение в България – *3 – 30 март 1925 г.* ... 400

№ 161 Писмо на К. Янков (Анастасов) до [Балканската комисия] на ИККИ със съобщение за провал на нелегалната квартира на ул. „Русалка“, за промени в ЦК, за политическите борби в страната – *10 април 1925 г.* ... 409

№ 162 Проекторешение на българската делегация на Петия пленум на ИККИ относно ревизиране тактиката на БКП – *10 април 1925 г.* ... 410

№ 163 Резолюция на Президиума на ИККИ за снемане курса на БКП към въоръжено въстание – *15 април 1925 г.* ... 412

№ 164 Донесение от Петричкото окръжно управление до МВРНЗ относно реакцията на комунисти и земеделци по повод на атентата от 16 април 1925 г. – *6 август 1925 г.* ... 414

№ 165 Донесение от Варненския окръжен управител до МВРНЗ за промяна в политическите настроения на гражданите след атентата от 16 април 1925 г. – *7 август 1925 г.* ... 415

№ 166 „Фактически констатации“ на Московското съвещание за тактиката на БКП след 9 юни 1923 г. – *6 септември 1925 г.* ... 417

№ 167 Писмо на В. Коларов и Г. Димитров до Й. В. Сталин и Н. И. Бухарин относно резултати от разследване на атентата в катедралата „Св. Неделя“ – *22 януари1926 г.* ... 426

№ 168 Отговори на Младен Стоянов (Островски) относно атентата на 16 април 1925 г. – *30 декември 1927 г.* ... 428

№ 169 Отговори на Христо Халачев (Гълъб) относно атентата в катедралата „Св. Неделя“ – *31 декември 1927 г.* 429

№ 170 Отговор на В. Коларов (Венелин) по атентата на 16 април 1925 г. – *10 януари 1928 г.* 431

№ 171 Из отчетния доклад на ЦК на БКП (т.с.), изнесен от Ст. Димитров на Московското съвещание относно работата на БКП (т.с.) сред националнореволюционни организации и дебатът по него – *31 юли 1925 г.* 433

№ 172 Доклад за навлизане членове на БКП в други партии – *15 септември 1925 г.* 437

№ 173 Доклад на Вълко Червенков за терористическата дейност в България – *12 октомври 1925 г.* 439

№ 174 Записка на Гаврил Генов на изложението на Хр. Стоянов за взаимоотношенията между БКП и БЗНС – *25 октомври 1925 г.* 443

№ 175 Доклад на В. Червенков за дейността на антимилитаристичната организация в България от януари до септември 1925 г. – *октомври 1925 г.* 447

№ 176 Доклад на Антон Иванов (Богданов) за развитие на профсъюзното движение в България след атентата на 16 април 1925 г. – *24 декември 1925 г.* 453

№ 177 Из декларацията на ЦК на БКП за грешките на организаторите на атентата от 16 април 1925 г. и поуките от него – *1926 г.* 456

№ 178 Доклад на Г. Димитров, от името на ЦК на БКП, до Й. Пятницки за организационното състояние на партията и нейната дейност в новите условия – *1 януари 1926 г.* 458

№ 179 Из писмо на ЦК на БКП до ЗП на БЗНС във връзка с амнистията и завръщането на емигрантите в България – *11 януари 1926 г.* 461

№ 180 Отчет на Българския сектор на КУНМЗ „Ю. Ю. Мархлевски“ за 1925/1926 учебна година – *[февруари–март 1926 г.]* 463

№ 181 Съглашение между БКП и БЗНС (левицата) за взаимодействие в борбата за работническо-селска власт – *май 1926 г.* 464

№ 182 Постановление на ЦК на БКП във връзка с решението на Селския интернационал за задачите на левицата в БЗНС – *22 юли 1926 г.* 466

№ 183 Писмо от ЦК на БКП до ИККИ и Балканския секретариат на ИККИ за организационното състояние на БКП – *[април] 1926 г.* 467

№ 184 Директива на Профинтерна до Независимите работнически професионални съюзи „За работата на Българското професионално движение“ (платформа за обединение на профсъюзите) – *[1926]* 471

№ 185 Из писмо на Г. Димитров до В. Коларов относно причините за отхвърляне предложението му за обединяване на левите профсъюзи с реформистките профсъюзи в балканските страни – *[началото на април 1926 г.]* 474

№ 186 Писмо от Президиума на ИККИ до ЦК на БКП по профсъюзния въпрос – *[април – май 1926 г.]* 477

№ 187 Доклад на завеждащ Българската секция при Одеския окръжен партиен комитет на ВКП (б) Масленков за положението на българските политически емигранти в Одеса – *2 юни 1926 г.* 480

№ 188 Доклад от Младен Стоянов (Островски) „За политическата дейност на БКП от април 1925 до май 1926 г.“ – *12 юли 1926 г.* 483

№ 189 Решения на ЦК на БКП по доклада на члена на ИБ на ЦК на БКП Мл. Стоянов за положението в партията – *22 юли 1926 г.* 491

№ 190 Писмо на Г. Димитров (от името на ЦК на БКП) до Генералния секретар на Селския интернационал А. П. Смирнов с молба да се окаже материална помощ на земеделската емигрантска група на Н. Атанасов и Хр. Стоянов – *4 септември 1926 г.* ... 503
№ 191 Сведения от началника на Вътрешна политическа служба на Обществената безопасност за работата на Виенския пленум на ЦК на БКП – *[септември 1926 г.]* ... 504
№ 192 Резолюция на Виенския пленум на ЦК на БКП във връзка с анкетата по атентата на 16 април 1925 г. – *23 септември 1926 г.* ... 506
№ 193 Резолюция на Виенския пленум на ЦК на БКП по синдикалния въпрос – *октомври 1926 г.* ... 508
№ 194 Резолюция на ЦК на БКП по индивидуалната самоотбрана в периода на белия терор – *1926 г.* ... 513
№ 195 Окръжно № 1 на Задграничното представителство на ЦК на БКП до партийните фракции в студентските комунистически дружества във връзка със създаване на студентски групи и партийни групи за съдействие – *24 октомври 1926 г.* ... 514
№ 196 Директивно писмо на Мл. Стоянов (Р. Островски) за организиране на Работническа партия в България – *26 ноември 1926 г.* ... 515
№ 197 Записка на В. Коларов за отношението на Й. Сталин към правителството на А. Ляпчев, изразено пред Н. Бухарин, В. Коларов, Г. Димитров и Хр. Халачев – *29 декември 1926 г.* ... 517
№ 198 Обръщение на Т. Павлов към членовете на БКП с предупреждение за опасността от продължаването на конспиративната дейност – *краят на 1926 – началото на 1927 г.* ... 518
№ 199 Из обяснителна записка към предложението на Селския интернационал за включването му в антивоенна и антифашистка кампания – *12 февруари 1927 г.* ... 520
№ 200 Писмо от Г. Димитров (Виктор) до ръководителя на левицата на БЗНС Г. Драгнев с указания за предстоящата ѝ дейност – *20 февруари 1927 г.* ... 521
№ 201 Иинформация на Йонко Панов (Сомов) за организационното състояние на БКП – *[след февруари 1927 г.]* ... 523
№ 202 Из информация на ИБ на ЦК на БКП до ЦК на БКП за организационното състояние на БКП, БЗНС, НРПС, ВМРО, ДРО и др. – *1 март 1927 г.* ... 525
№ 203 Доклад от Лазар Станев за дейността на левицата в БЗНС и финансовото ѝ състояние – *4 март 1927 г.* ... 534
№ 204 Директива на ЦК на БКП до левицата на БЗНС във връзка с тактиката ѝ на предстоящия конгрес на БЗНС, парламентарните избори и платформата на БЗНС – *[между 11 февруари и 5 април 1927 г.]* ... 543
№ 205 Писмо от Г. Димитров до Президиума на Селския интернационал във връзка с изострящите се борби в Земеделския съюз и опасността от разгром на левицата в него – *5 април 1927 г.* ... 549
№ 206 Споразумение между ЗП на БКП и ЗП на БЗНС за сътрудничество – *15–16 май 1927 г.* ... 551
№ 207 Из протокол № 106 (специален № 84) на закритото заседание на Политбюро на ЦК на ВКП(б) – *28 май 1927 г.* ... 553
№ 208 Писмо от Антон Иванов (Даскала) до Христо Стоянов (Симеон) за провеждане на кампания срещу изпращането на емигрантски чети и за борбите в БЗНС – *12 юли 1927 г.* ... 554
№ 209 Писмо от Христо Стоянов (Симеон) до Антон Иванов (Даскала) по въпроса за взаимодействие между работниците и селяните – *15 септември 1927 г.* ... 555

№ 210 Писмо от Антон Иванов (Спиридон), от името на ЦК на БКП, до Представителството на БКП при ИККИ относно положението в левицата на БЗНС – *18 ноември 1927 г.* 556

№ 211 Резузнавателни сведения от сътрудник на Обществена безопасност за дейността на БКП – *10 декември 1927 г.* 557

№ 212 Писмо от Георги Драгнев до ръководството на Селския интернационал за взаимоотношенията между левицата на БЗНС и БКП в страната – *19 декември 1927 г.* 559

№ 213 Списък, съставен от Дирекцията на полицията, на нелегални комунистически организации и поделения на БКП, забранени със ЗЗД и Наредбата-закон за разтуряне на партийно-политически организации – *[1928 г.]* 560

№ 214 Доклад на агент на Държавна сигурност за дейността на Виенския пункт на Отдела за международни връзки на Коминтерна – *29 януари 1928 г.* 561

№ 215 Из писмо на Г. Димитров (Виктор) до В. Коларов относно БЗНС и необходимостта от подпомагане на левите земеделци – *7 март 1928 г.* 563

№ 216 Директива на ЦК на БКП във връзка с подготовката на акцията на 1 май 1928 г. – *[началото на април 1928 г.]* 564

№ 217 Извлечение от протокол № 22 (специален № 21) на заседанието на Политбюро на ЦК на ВКП(б) – *23 април 1928 г.* 567

№ 218 Резолюция на ЗБ на ЦК на БКП по подготовката на военния преврат от страна на буржоазната опозиция заедно с БЗНС и отношението на БКП към него – *29 май 1928 г.* 568

№ 219 Извлечение от протокол № 29 (специален № 28) на заседанието на ПБ на ЦК на ВКП(б) – *14 юни 1928 г.* 574

№ 220 Из Устава на Коминтерна, приет на VI конгрес на Коминтерна – *[1928 г.]* 575

№ 221 Из писмо на Стефан Серсемов (политемигрант в Грац) до Недялко Бойкикев (ПГС, Берлин) с информация за организационното състояние на БКП – *27 юни 1928 г.* 578

№ 222 Писмо от Г. Димитров до Балканския секретариат на ИККИ за състоянието на партията след проведените през март 1928 г. арести на ръководните дейци на БКП – *18 септември 1928 г.* 581

№ 223 Извлечение от протокол № 52 (специален № 51) на заседанието на ПБ на ЦК на ВКП(б) относно бюджета на ИККИ за 1929 г. – *29 ноември 1928 г.* 583

№ 224 Директива, подготвена от П. Искров (ЗБ на ЦК на БКП) и Н. Кофарджиев (ЦК на БКП) за работата на БКП в Земеделския съюз – *ноември 1928 г.* 583

№ 225 Писмо от ЗБ на ЦК на БКП до ЦК на БКП във връзка с подготовката на Международен антифашистки конгрес – *19 декември 1928 – 21 януари 1929 г.* 591

№ 226 Директива на ЗБ на ЦК на БКП за участие на БКП в кампанията за подготовка на Международния антифашистки конгрес (8–10 март 1929 г.) – *21 януари 1929 г.* 594

№ 227 Резолюция на ЦК на БКП за изграждане и засилване на Работническата партия – *[началото на 1929 г.]* 597

№ 228 Писмо на ЗБ на ЦК на БКП до ЦК относно тактическата позиция на партията в случай на десен преврат – *януари 1929 г.* 600

№ 229 Директива, приета на заседание на ЗБ с участие на членовете на ЦК на БКП, във връзка с борбите в Земеделския съюз и задачите на БКП – *януари-февруари 1929 г.* 603

№ 230 Поздравително писмо от ЦК на БКП до делегатите на XX конгрес на БЗНС – *февруари 1929 г.* 605

№ 231 Информация за XX конгрес на БЗНС, проведен на 17 – 19 февруари 1929 г. в гр. Плевен – *9 май 1929 г.* ... 606

№ 232 Писмо на Анна Карима до Народния комисариат на външните работи на СССР с оплаквания за отношението към нея в СССР – *3 май 1929 г.* ... 611

№ 233 Писмо на Й. Пятницки до Г. Димитров за осъществяване ръководство на балканските националнореволюционни организации – *30 май 1929 г.* ... 614

№ 234 Писмо от В. Коларов, от името на ЦК на БКП, до Й. Сталин с молба да се окаже помощ на стачкуващите тютюноработници в България – *3 юня 1929 г.* ... 615

№ 235 Писмо от В. Коларов, от името на ЦК на БКП, с молба да се преразгледа отказът на ПБ на ЦК на ВКП(б) съветските профсюзи да окажат помощ на стачкуващите тютюноработници в България – *12 юни 1929 г.* ... 616

№ 236 Писмо от Г. Димитров (Хелмут) до Й. Пятницки (Михаил) относно организационното и финансовото положение на националнореволюционните организации на Балканите – *30 юни 1929 г.* ... 617

№ 237 Писмо на Г. Димитров (Хелмут) до балканските компартии относно подготовката на Европейския селски конгрес – *края на юли 1929 г.* ... 619

№ 238 Директиви за делегата на ИККИ, който ще участва в заседанията на Втория пленум на ЦК на БКП, утвърдени от Политсекретариата на ИККИ – *9 август 1929 г.* ... 621

№ 239 Писмо от Й. Пятницки (Михаил) до Г. Димитров (Хелмут) относно бюджета на националнореволюционните организации – *10 августа 1929 г.* ... 622

№ 240 Резолюция на Политсекретариата на ИККИ за дейността на МОПР, приета на 8 август 1929 г., с обръщение към всички комунистически партии да организират нейното провеждане – *11 август 1929 г.* ... 623

№ 241 Из протокол № 94 (специален № 92) от заседание на Политбюро на ЦК на ВКП(б) относно репресивни действия спрямо Кр. Раковски – *19 август 1929 г.* ... 626

№ 242 Писмо от ЦК на БКП до ръководството на ВМРО (об.) с обвинения на П. Шатев в измяна на партийната линия – *23 септември 1929 г.* ... 626

№ 243 Писмо на Западноевропейското бюро на Коминтерна до компартиите за ограничаване броя на политемигрантите – *1 ноември 1929 г.* ... 628

№ 244 Писмо от Западноевропейското бюро на Коминтерна до компартиите за засилване на контрола над лица, емигриращи по политически причини – *12 ноември 1929 г.* ... 629

№ 245 Докладна записка на П. Искров, Н. Кофарджиев и Й. Кесяков до Балканския лендерсекретариат относно работата на Втория пленум на ЦК на БКП – *19 ноември 1929 г.* ... 630

№ 246 Директива от ЗБ на ЦК на БКП във връзка със свикване на Европейски селски конгрес – *23 ноември 1929 г.* ... 638

№ 247 „Особено мнение“ на В. Коларов за докладната записка на българската делегация – *[края на ноември 1929 г.]* ... 641

КОМИНТЕРНЪТ И БЪЛГАРИЯ

Комунистическият интернационал в много отношения се явява наследник на Интернационала, основан от Карл Маркс в Лондон през 1864 г. и на Втория интернационал, основан през 1889 г. в Париж. Идеята за създаването на нов – Комунистически интернационал се заражда у лидера на РСДРП (болшевики) В. И. Ленин в годините на Първата световна война, веднага след разпадането на Втория интернационал. След установяването на съветската власт в Русия той се заема с осъществяването на този замисъл. Учредителният, обявен за I конгрес на Комунистическия интернационал, се свиква в Москва през март 1919 г. След победата на Октомврийската революция, която болшевиките смятат за първата стъпка на световната пролетарска революция, Комунистическият интернационал се изгражда като щаб на световната революция. В задачите му влиза създаването на „световната партия" на комунистите, призвана да осъществи по въоръжен път свалянето на буржоазията от власт, ликвидирането на капиталистическата частна собственост и установяването на диктатура на пролетариата и на колективна собственост и обществено производството.

Вторият конгрес на Коминтерна се провежда в Петроград и Москва от 19 юли до 7 август 1920 г. Той се превръща в същински учредителен конгрес на Коминтерна. Присъстват над 200 делегата от комунистически и леви социалдемократически партии от 37 страни. Конгресът издига като главна задача създаването на национални комунистически партии и приема организационен Устав на Коминтерна. За Върховен орган е определен световният конгрес на комунистическите партии, който избира Изпълнителен комитет (ИККИ) и ръководи дейността в периода между конгресите. Параграф 8 от Устава предвижда главната част от работата на ИККИ да се осъществява от партията на страната, в която се намира седалището на Коминтерна[1]. Изпълнителният комитет на Коминтерна (ИККИ) включва петима нейни представители и само по един от останалите 10–13 найзначителни партии. Практически това официално утвърждава хегемонията на РКП (б) в тази международна организация. Параграф 9 от Устава дава право на ИККИ да изключва от Коминтерна партии, групи или отделни лица, които нарушават организационната дисциплина.

През юни 1921 г. III конгрес на Коминтерна, разширява функциите на ИККИ и възможността да влияе върху работата на комунистическите партии. Целта е ИККИ да се превърне от ръководен орган на Коминтерна в истински център на световното комунистическо движение. Създава се институт на „пълномощните представители" на ИККИ при националните компартии за контрол над дейността им. ИККИ получава право да изпраща емисари, които могат да се намесват в работата им. Третият конгрес приема тезиси за организационната структура на комунистическите партии, в които специално се подчертава необходимостта от спазване на принципа на демократичния централизъм, създаване на комунистически ядки в предприятия и в профсъюзи, системно водене на революционна пропаганда и пълен контрол над партийната преса.

Третият конгрес на Коминтерна обсъжда и тактиката за единен фронт. Идеята за „единен работнически фронт“ се формира в ръководните среди на РКП (б) и Коминтерна в края на 1920 – началото на 1921 г., когато става ясно, че пролетарската революция в Европа не е дело на близко бъдеще. Работническите маси, въпреки създаването на комунистическите партии, продължават да вървят след реформистките водачи и организации. Смисълът на тактиката за единен фронт е постепенното революционизиране на работниците чрез популяризирането на комунистическата идеология, въвличането им в революционни борби, разобличаването на реформистките водачи. Веднага след завършването на III конгрес на Коминтерна се създава Червеният интернационал на профсъюзите (Профинтерна) (юли 1921 г.), който като помощна организации на Коминтерна трябва да прокарва тактиката на единния фронт в производствената сфера. Тактиката на единен фронт допуска създаването на временни съюзи с лидери на некомунистически организации. Друга причина за избора на тактиката на единния фронт е търсената от болшевиките нова концепция за външна политика. Идеята за световна революция започва да пречи на националните интереси. След гражданската война Съветска Русия има нужда от почивка, от политически и търговски контакти с капиталистическите правителства.

---

[1] За местонахождение на централните органи на Коминтерна се определя Москва.

Четвъртият конгрес на Коминтерна (ноември 1922 г.) развива теорията за единен фронт и издига лозунга „работническо правителство“ като улесняващ въвличането на масите в борбата, и като възможна форма за преминаване към „диктатурата на пролетариата“. Конгресът подробно се занимава и със селския въпрос и възможността за откъсването на малоимотните и средните селяни от влиянието и ръководството на богатите селяни и едрите земевладелци. В тази връзка се поставя и въпросът за издигането на лозунга за „работническо-селско правителство“ за страни, където политическото равновесие на силите все още не е оформено. Към тези страни се причислява и България[2]. Под „работническо-селско правителство“ се разбира преходно временно правителство, образувано въз основа на сключения единен фронт между комунистическите и селските партии. През октомври на 1923 г. се създава и Селският интернационал (Крестинтерна) като помощно звено в системата на Коминтерна. Обявен официално за безпартийна организация, той трябва да разсее недоверието на селяните към комунистите, да ги насочи към подкрепа на работническото движение в борбата му за установяване на диктатура на пролетариата. Специално създадената комисия начело с В. Коларов разработва указания за комунистическите партии за работа сред селяните (вж док. № 152).

Тактиката на единния фронт се използва от Коминтерна през целия период на неговото съществуване, като в зависимост от политическата конюнктура минава през различните му модификации – единен фронт, трудов фронт, народен фронт, отечествен (национален) фронт.

Ключов момент във функционирането на Коминтерна е „болшевизацията“ на комунистическите партии, превърнала се на практика в „русификация“ на идеологическите и организационни структури на компартиите, в канонизация на ленинските принципи на партийното единство, дисциплината и демократическия централизъм. Основните принципи на болшевизацията на компартиите са формулирани от V конгрес на Коминтерна (юни – юли 1924 г.): партията трябва да е масова, „марксистка по своята същност“, централизирана, недопускаща съществуването на фракции, групи и т.н. Единната идеология, строго централизираната система и финансовата зависимост на комунистическите партии от Коминтерна (фактически от РКП (б) и ВКП(б)) ги поставят в пълно подчинение на тези организации.

---

[2] IV Всемирный конгресс Коминтерна (5 ноября – декабря 1922 г.). Избранные доклады, речи, резолюции. М., 1923, с. 51.

* * *

В дейността на Коминтерна могат да се определят няколко периода:

1919–1923/1924 г. – период на създаване и организационно оформяне на комунистическите партии, период на неуспешни революционни преврати;

1924/1925–1928/1929 г. – период на капиталистическата стабилизация, на тактиката на „единния фронт“ и начало на „болшевизацията“ на комунистическите партии;

1929–1933 г. – период, свързан с кризата на капитализма, с радикализацията на работническата класа, с ултралевите атаки против социалдемократите в борбата за влияние върху работническата класа. От тази борба произтича призивът за „ляв поврат“ в политиката на Коминтерна, борба против „социал-фашистите“ в световен мащаб и т. нар. „десен уклон“ (социалдемократически) в комунистическите партии;

1934–1939 г. – период на тактиката на „народния фронт“ (на създаване на междукласови антифашистки обединения и частична реабилитация на буржоазната демокрация). В същото време това е период на сталинския терор, засегнал огромен брой коминтерновски дейци и обикновени политически емигранти от различни страни, потърсили убежище в СССР;

1939–1943 г. – период на израждането на Коминтерна, на окончателното му превръщане в инструмент на съветската външна политика, използване на комунистическите партии за нейното провеждане и защита. През май-юни 1943 г. Коминтернът е разпуснат от Сталин.

Включените в сборника документи – решения на конгресите на Коминтерна и на неговия ръководен орган – Изпълнителния комитет на Коминтерна (ИККИ), както и на централните ръководни органи на БКП (ЦК, Изпълнителното бюро на ЦК, Задграничния комитет, Представителството на БКП при ИККИ и др.), а също така доклади, отчети на ръководителите на БКП, писма, преписки и др., най-общо отразяват и потвърждават тази периодизация. В същото време те са свидетелство, че ръководството на Коминтерна не винаги отчита международните и местните условия, при определяне политиката на компартиите. На национално ниво това означава удължаване или съкращаване на сроковете и дори до невъзможност за изпълнение на една или друга задача, поставена от Коминтерна, което внася известна условност в крайните години на периодите.

* * *

БКП не взема пряко участие в създаването на Коминтерна. На I учредителен конгрес на Коминтерна (март 1919 г.) българската, югославската и румънската социалдемократически партии са представени от Кръстю Раковски като членки на Балканската социалистическа федерация, създадена през 1909 г. На XXII конгрес на БРСДП (т.с.) (май 1919 г.), обявен за I конгрес на БКП (т.с.), партията се провъзгласява за комунистическа и приема програмна декларация, в която заявява, че ще се бори за социалистическа съветска република, за създаване на всенародна милиция и червена армия, за експроприация и социализация на средствата за производство и размяна, за всестранна защита на труда на работническите и малоимотните класи и т.н. БКП става член на Коминтерна през юни 1919 г. и много бързо се оформя като една от най-активните му секции. За това допринася избирането на секретаря на партията Васил Коларов през декември 1922 г. за член на Президиума на ИККИ (той остава член на ИККИ до разпускането на Коминтерна) и за генерален секретар на ИККИ (1922–1924)[3], както и на Георги Димитров за член на Изпълнителното бюро на Профинтерна (през декември 1922). Двамата участват в ръководството на Балканската комунистическа федерация (БКФ). В. Коларов е избран за неин председател след преобразуването на Балканската социалистическа федерация в комунистическа през януари 1920 г. Г. Димитров поема задълженията на политически секретар на БКФ след избирането на Коларов за генерален секретар на ИККИ през декември 1922 г. и ги изпълнява до началото на 30-те години, когато БКФ преустановява своята дейност. От април 1929 до февруари 1933 г. (до арестуването му от нацистите и обвинението в подпалването на Райхстага), Г. Димитров е ръководител на Западноевропейското бюро на Коминтерна. В. Коларов през ноември 1930 г. оглавява две помощни организации на Коминтерна – Селския интернационал (Крестинтерна) и Международния аграрен институт. Г. Димитров през 1935 г. е избран за Генерален секретар на Коминтерна., а след разпускането на Коминтерна до 1945 г. е ръководител на Отдела за международна информация при ЦК на ВКП(б). Участието на В. Коларов и Г. Димитров в ръководните органи на Коминтерна води до по-активната му намеса в политическия живот на България.

Включените в сборника документи обхващат периода от създаването на Коминтерна през март 1919 г. до септември 1944 г. Въпреки, че Коминтернът е разпуснат през май 1943 г., съставителите разширяват хронологическите рамки на сборника до периода на установяването на властта на Отечествения фронт, което за БКП е първи етап от борбата за установяването ѝ на власт. А и създаденият след разпускането на Коминтерна Отдел за международна информация при ЦК на ВКП(б) начело с Г. Димитров запазва основните структурни звена на Коминтерна и всички пунктове за връзка с компартиите в чужбина и ръководи антифашистката борба в редица страни, в това число и в България.

* * *

За БКП, както и за другите партии, първите години в Коминтерна са период на организационно изграждане. БКП възприема съществуващата в международната комунистическа организация желязна дисциплина, демократически централизъм като принцип на организационното устройство, стриктно изпълнение на устава и на всички резолюции и решения на Коминтерна. В изпълнение на решенията му, БКП развива нелегална дейност. От есента на 1921 г. тя пристъпва към изграждане на военна организация, на бойни сили и към въоръжаване на членската си маса. Но дейността ѝ като цяло през първите години на членуването в Коминтерна не претърпява сериозни промени. По време на управлението на правителството на Ал. Стамболийски БКП действа легално и значително разширява своето влияние в обществото. Към 1923 г. БКП успява да се разрасне до размерите на масова партия, наброяваща повече от 35 хил. души. Тя участва активно в предизборните борби, стреми се да печели повече мандати в общините и парламента, води активен парламентарен живот, за което неведнъж получава упреци от ръководителите на Коминтерна, че е парламентарна партия. Въпросът за завземане на властта не е актуален за БКП. В редовете на партията има привърженици на революционните действия, но нейният ръководител тогава Димитър Благоев е убеден, че преди да мисли за завземането на властта, партията има да извърви дълъг път.

---

[3] Функциите на генералния секретар на ИККИ в началото на 20-те години не са тези, които има генералният секретар на ИККИ след VII конгрес на Коминтерна, когато на тази длъжност е избран Г. Димитров. През първата половина на 20-те години начело на ИККИ е Г. Зиновиев, който отговаря за общото политическо ръководство на Коминтерна. В решението на IV конгрес на Коминтерна (1922) във връзка със създаването на този пост е записано: „Президиумът организира Генералният секретариат, начело на който стои Генералния секретар.... Секретариатът няма функции на самостоятелна политическа организация, той е само изпълнителен орган на Президиума“.

Мнението на ръководителя на партията се разминава с това на дейците на РКП (б) и на Коминтерна. Представителят на РКП (б) на IV конгрес на БКП (т.с.) (4 – 7 юни 1922 г.), както и на състоялата се на 10 – 13 юни в София IV конференция на БКФ В.П. Милютин в отчетния си доклад до ИККИ прави извода, че положението на правителството на Ал. Стамболийски е лабилно, положението в страната е изострено и БКП „би могла да завладее властта и да изгради съветски режим“. (вж док. № 8).

Повод за намесата на Коминтерна в провежданата от БКП политическа линия и в българския политически живот е превратът на 9 юни 1923 г. Резултат на това вмешателство са последвалото въоръжено въстание (септември 1923 г.), подготовката на ново въстание през 1924 г. и като следствие на създалото се противопоставяне – атентатът на 16 април 1925 г. Периодът юни 1923 – април 1925 г. е пиков за дейността на Коминтерна в България и в сборника на този период е отделено по-голямо внимание. Проследяват се основни моменти, които карат ЦК на БКП да се откаже от линията на неутралитет по отношение на деветоюнския преврат от 1923 г. и да организира въоръжено въстание: конфликт между ЦК на БКП и ИККИ във връзка със заетата от ЦК позиция на неутралитет; натиск, оказван от ИККИ и Виенския център на ИККИ върху ЦК на БКП, включително и чрез изпращането на емисари в България; ролята на В. Коларов и Г. Димитров в ориентирането на ЦК на БКП към приемане на налаганата от Коминтерна политическа линия (вж док. № 14, 16, 19, 38, 40, 43 и др.).

Документите свидетелстват, че събитията в България заварват Москва неподготвена. Коминтернът по това време е зает с подготовката на революция в Германия. За въстанието в България в РКП (б) и ИККИ разбират от пресата. На 26 септември, когато въстанието фактически вече е потушено, политбюро на ЦК на РКП (б) събира на заседание създадената по-рано при ЦК на РКП (б) Българска комисия и взема решение да се установи срочно връзка с България и да ѝ се окаже помощ с оръжие и военни кадри (вж док. № 46). Когато след няколко дена става ясно, че съпротивата на въстаниците в България е окончателно ликвидирана, се поставя въпроса за организиране на помощ за българските въстаници, принудени да напуснат страната (вж док. № 50).

Нито ръководството на БКП, нито Коминтернът са обезкуражени от провала на въстанието. Дейците на БКП, които се осмеляват да се противопоставят на официалното мнение на ЦК на БКП и на ИККИ, или са порицани (Тодор Луканов, Христо Кабакчиев), или са изключени от партията (д-р Никола Сакаров, Юрдан Юрданов, Иван Клинчаров и др.). В началото на февруари 1924 г., когато в ИККИ задълбочено се обсъжда българския въпрос, Задграничният комитет (ЗК) на ЦК на БКП представя в ИККИ доклад, в който заявява, че политическата криза в страната не е преодоляна, обстановката продължава да се изостря и въпросът за властта все още стои на дневен ред. Ръководството на БКП предлага и план за организиране на въстание в близко време. Президиумът на ИККИ в началото на февруари 1924 г. обсъжда българския въпрос и решава БКП да започне подготовка на ново въоръжено въстание“ (вж док. № 64). Витошката конференция на БКП (май 1924 г.) поставя пред партията задачата да подготви ново въоръжено въстание.

БКП се ангажира с подготовката на новото въстание, въпреки че понася сериозни загуби след въстанието през септември и въпреки, че „революционният ентусиазъм“ се запазва главно в средите на БКП и сред членовете на БЗНС, които не желаят да се примирят със загубването на властта и жестокото убийство на Ал. Стамболийски, както и в емигрантските среди на двете партии. Дейците на БЗНС първи търсят сътрудничество с БКП. За тях е ясно, че БЗНС може да се върне на власт само чрез свалянето на правителството на Ал. Цанков по въоръжен път, а никоя друга партия освен БКП няма да им окаже помощ за това. През 1924 г. БКП успява да направи пробив в създаването на единен фронт. Между Задграничния комитет на БКП и Задграничното представителство на БЗНС, както и между ЦК на БКП и групата около Д. Грънчаров – Н. Петрини вътре в страната се постига разбирателство по въпроса за съвместната подготовка на ново въоръжено въстание.

Подбраните в сборника документи отразяват процеса на организационното изграждане на единен фронт между БКП и левицата в БЗНС – назначаването на Централен акционен комитет (на паритетни начала) за подготовката и провеждането на въстанието; разработването на платформата на Акционния комитет, определяща задачите на единния фронт, военно-техническата подготовка на въстанието и програмата на работническо-селската власт, която ще се установи след победата на въстанието.

Включените в сборника документи също така свидетелстват, че от започналия процес на формиране на единен фронт не е доволен нито един от участниците му. Коминтернът възразява против избрания от ЦК на БКП начин на формиране на единен фронт със земеделците на паритетни начала. На ЦК на БКП се дава указание да запази ръководната си роля в създаваните съвместно със земеделците акционни комитети. Ръководителите на левицата Д. Грънчаров и Н. Петрини, несъгласни с определената им роля на второстепенен съюзник, започват да се дистанцират от БКП и от самата идея за борба за работническо-селско правителство. Трудно вървят и преговорите между Задграничното представителство (ЗП) на БЗНС и Задграничния комитет (ЗК) на БКП по съвместната подготовка на въстанието. По парливите въпроси за ръководството на въстанието и за характера на правителството след победата на въстанието (работническо-селско, селско-работническо или хомогенно на БЗНС) съгласие не се постига. Земеделците настояват БЗНС да ръководи въстанието и да оглави новото правителство. Въпросът остава нерешен, но и двете страни се надяват на предимство в хода на въстанието.

При обсъждане на причините за поражението на Септемврийското въстание и предстоящите задачи на БКП на свиканата през ноември 1923 г. VI конференция на БКФ, се оформя мнението, че национално-революционните организации могат да бъдат използвани за целите на революцията. Конференцията приема резолюция по българския въпрос (вж док. № 52) и резолюция по националния въпрос, в която конкретно се посочват и задачите на БКП за работа сред националните малцинства в България и по отношение македонското движение (вж док. № 51). В резолюцията се признава правото на населението от тези области да се обособи в отделни държави. Пред българските комунисти се поставя задачата да овладеят национално-революционните организации. В изпълнение на новата политическа тактика, във Виена и Москва в края на 1923 и началото на 1924 г. се водят преговори с ръководството на ВМРО. Изготвеният документ е напълно издържан в духа на коминтерновските постановки и е абсолютно неприемлив за тази патриотична организация. Ето защо двамата най-изтъкнати ръководители на ВМРО Тодор Александров и Александър Протогеров отказват да го подпишат. За да бъдат дискредитирани, по решение на ЦК на РКП(б) споразумението се публикува през май 1924 г. Намесата на Коминтерна във вътрешните борби на ВМРО довежда до кървави междуособици в македонските среди. БКП загубва предишните си връзки с тази организация. Това я принуждава през 1925 г. да започне създаването под своя егида на ВМРО (об), на Добруджанската и Тракийската революционни организации.

В началото на 1925 г. за ръководствата на БКП и БЗНС и за коминтерновските дейци става ясно, че въстанието в България не може да се организира. Към февруари 1925 г. полицията успява да разгроми военната организация на БКП. ЦК на БКП дори получава от ИККИ съгласие да подкрепи подготвения от ген. Н. Жеков заедно със земеделците преврат срещу правителството на Ал. Цанков (вж док. № 155). На проведения в края на март – началото на април 1925 г. V пленум на ИККИ В. Коларов, ръководител на БКП и на представителството ѝ при ИККИ, поставя официално въпроса за снемане на курса за въоръжено въстание в България (вж док. № 162). Предложението му се приема без възражения.

Акумулираната в ръководството на БКП ненавист към превратаджийското правителство на Демократическия сговор, както и придобилата широк размах дейност на Военната организация на БКП по събирането на оръжие и взривни материали, водят до атентата в катедралата „Св. Неделя". Атентатът става последен акт на подготвяното, но несъстояло се въстание. В атентата на 16 април 1925 г. са убити 150 човека, а няколкостотин са ранени. Реакцията на режима е безкомпромисна. Правителството иска „два безотговорни месеца", за да се справи с „рушителите на държавата". Преследвани и ликвидирани са и комунисти, и земеделци. Обезглавени и избити са ръководните кадри на БКП, на лявото и центристкото течения в БЗНС. С този атентат БКП не постига нито една от планираните цели – да ликвидира началниците на Държавната сигурност, членовете на правителството, да даде тласък на избухване на ново въстание. Атентатът по-скоро е акт на отчаяние на хора, убедени в неизпълнимостта на задачите, които са си поставили. Дейците на БКП, застанали начело на Септемврийското въстание и на подготовката за новото въстание, както и извършителите на атентата от 16 април 1925 г., в крайна сметка се оказват жертви на амбициозните планове на ръководството на Коминтерна.

Периодът след април 1925 г. е един от най-тежките за БКП, която е обезкървена от пораженията през 1923 и 1925 г. Четиридесет хилядната БКП с влияние в обществено-политическия живот на страната се превръща в маргинална сила с около 1000 души. Членовете ѝ масово напускат партията, разочаровани, или в знак на протест срещу неадекватната политика на нейните ръководители, или по чисто човешки причини – да запазят своя живот и да предпазят семействата си от преследване. Законът за защита на държавата е изменен в още по-реакционен дух. Военните съдилища произнасят смъртни присъди срещу комунисти и комсомолци. БКП изживява нова (втора след септември 1923 г.) политическа и организационна криза.

Малкото незасегнати от терора кадри на БКП започват да възстановяват нелегално разстроените организации. Едновременно се създават и нови профсъюзни организации. Вместо забранените Обединени работнически профсъюзи (ОРПС) се създават Независими работнически профсъюзи (НРПС). Прави се опит за обединяване с подчиненото на социалдемократите профсъюзно движение. Особено силно това се проявява по време на свиканата през април 1926 г. в София реформистка балканска синдикална конференция. Започват преговори за обединение на реформистките съюзи с НРПС, подготвя се обща обединителна платформа. Но Коминтернът, уплашен, че НРПС могат да се окажат в подчинение на Амстердамския интернационал, забраняват това обединение. (вж док №. 184–186). За да получи БКП възможност за легална дейност, се създава Работническата партия (1927). Но буржоазна Европа в средата на 20-те години преживява период на икономическа стабилизация. Работническите стачки са рядко явление.

БКП не изоставя и въпроса за поддържане на сътрудничество със Земеделския съюз. От ЗП на БЗНС само Н. Атанасов и Хр. Стоянов се съгласяват да продължат сътрудничеството с БКП, но в името на създаването на земеделско правителство. След обсъждане в ИККИ се решава сътрудничеството с Н. Атанасов и Хр. Стоянов да продължи и да им се предоставя финансова помощ, за да се използват връзките им с БЗНС вътре в страната. Така чрез тях ще подпомагат материално комунистическата и онази част от земеделската емиграция, която върви след тях.

Готовност за сътрудничество с комунистите проявява земеделецът Георги Драгнев. През април 1926 г. Г. Драгнев заминава за Москва, за да оформи присъединяването на левицата в БЗНС към Селския интернационал. В ръководния орган на Селския интернационал – Международния селски съвет (МСС) специално създадената комисия (Т. Домбал, Б. Шмерал, Ст. Димитров, Ив. Орманов) с участието на Г. Драгнев подготвя седем документа, които да ориентират левицата в дейността ѝ. Тя трябва да подготви разцеплението на БЗНС, спечелвайки на своя страна мнозинството в партията и да я прочисти от десните ръководители, а с финансовата помощ на Селския интернационал да започне издаването на вестник. БКП се задължава да съдейства за организационното укрепване на левицата в БЗНС, в създаването на дружбите ѝ по места.

Публикуваните в сборника писма и доклади на Г. Драгнев и Л. Станев до МСС показват, че левицата в БЗНС не може да изпълни поетите в Москва задължения, тъй като привържениците на единния фронт в БЗНС са малцина и за да спечелят битката трябва да се противопоставят на основната членска маса на съюза, която стои зад ръководството му. Драгнев предлага да се обсъди възможността левицата да излезе от БЗНС и да образува нов ляв Земеделски съюз. Но предложението не се приема нито в ръководния орган на Селския интернационал – Международния селски съвет, нито в ИККИ. Според тях излизането на групата на Г. Драгнев – Л. Станев от БЗНС с незначителна членска маса ще доведе до пълното им изолиране от масите в дружбите и открито ще ги подложи на ударите на правителствените и политически сили.

Краят на 20-те години е преломен не само за СССР, но и за цялото комунистическо движение. Без пряка обвързаност със социално-икономическите проблеми в СССР, международното комунистическо движение, се оказва въвлечено във водената във ВКП(б) борба срещу плана на Сталин за форсиране темповете за индустриализация и насилствена колективизация на селското стопанство. Фактическият ръководител на Коминтерна Николай Бухарин и привържениците му в политбюро на ЦК на ВКП(б) А. Риков и М. Томски и в Коминтерна, се противопоставят на решението на Сталин, тъй като ускорената индустриализация и колективизация в страната ще доведат отново до терор, гражданска война и глад. Двубоят между

Сталин и Бухарин се води на VI конгрес на Коминтерна (1928 г.). На критика е подложена и провежданата от Н. Бухарин, като политически ръководител на Коминтерна, тактика на единния фронт. Приетата на конгреса резолюция прогнозира засилване на кризисни явления в капиталистическите страни и на все по-рязка поляризация между силите на революцията и на буржоазията, т.е. на класа против класа. Всяка средна сила и всеки среден път се отричат. За най-опасен враг е обявена социалдемокрацията, определена като „социал-фашизъм“. Ръководителите на селските партии са обявени за „аграр-фашисти“. Националните движения вече се смятат за носители на антиреволюционна идеология. Поради тази причина се отрича всяко сътрудничество със селските партии и със социалдемократическите партии и доминираните от тях професионални обединения. Поставя се задача за активизиране дейността на комунистическите фракции в тях. На компартиите се препоръчва самостоятелното ръководство на борбите на работниците и на всички трудещи се[4].

Веднага след VI конгрес на Коминтерна Сталин започва борба за отстраняването на Н. Бухарин. През 1929 г. той е отстранен от работа в Коминтерна и Политсекретариата на Президиума на ИККИ. Х пленум на ИККИ (юли 1929 г.) го изважда от състава на Президиума на ИККИ. От този момент официално политически ръководител на световното комунистическо движение става вторият секретар на ЦК на ВКП(б) В. М. Молотов, под прекия контрол на Сталин. Цялата реална власт в Коминтерна се съсредоточава в ръцете на тесен кръг – Й. Сталин, В. Молотов, Й. Пятницики и Д. Мануилски.

Борбата, която се води във ВКП (б) срещу „десните“ (Н. Бухарин, А. Риков и др.) се пренася и в Коминтерна. Тук се формира теорията за „десния уклон“, но този път заплахата се търси в социалдемократизма на отделни комунистически функционери. Десетият пленум на ИККИ (1929 г.) призовава компартиите да се съсредоточат главно върху борбата с десноопортюнистическия уклон, без да обръщат внимание на левосектантските тенденции. На Втория пленум на ЦК на БКП по-младите представители в ръководството на партията, тъй нар. „леви сектанти“ П. Искров, Ил. Василев, Н. Кофарджиев, Г. Ламбрев и др., необременени от социалдемократически възгледи, успяват да си осигурят мнозинство и да се противопоставят на старото ръководство – В. Коларов, Г. Димитров от Задграничното бюро (ЗБ) на ЦК, Младен Стоянов – ръководител на ЦК в страната, Христо Кабакчиев, Гаврил Генов. Най-силни са атаките срещу В. Коларов, ръководител на ЗБ и на Представителството на БКП при ИККИ. Той е обвинен в „замазване“ на противоречията в ръководството на партията, в „скрит опортюнизъм“, слабо насърчаване на болшевишката критика и самокритика, липсата на борба с дясната опасност в партията и др. В. Коларов и Г. Димитров защитават предишната политика на ЦК. Възникват остри противоречия между ЦК на БКП в страната и ЗБ, между новата и старата генерации в ръководството на партията.

В края на 20-те години, при обвинение в „десен уклон“ отстояването на собствени идеи е почти невъзможно. Коларов, за да се освободи от обвиненията и пред заплахата от изключване от партията, която е смисълът на живота му, е принуден да „признае своите грешки“ и се откаже от собственото си мнение. Той остава член на ИККИ, на ЗБ на ЦК, ръководител на Представителството на БКП при ИККИ. До 1933 г. въпреки левосектантските напъни срещу него, продължава да ръководи партията. След Лайпцигския процес, Г. Димитров пристига в СССР и застава начело на Коминтерна. Под влиянието на Москва, ЦК на БКП го признава за вожд на партията.

---

[4] Коммунистический Интернационал в документах. 1919–1932. М., 1933, 776–778.

В настоящата публикация документите, отразяващи противоборството на двете групи, както и техните аргументи, вероятно ще предизвикат изключителен интерес. Доскоро в официалната марксистка историография този епизод от историята на БКП бе или избягван, или крайно едностранчиво интерпретиран (вж док. № 247, 252–254 и др.).

Интерес представляват публикуваните в сборника документи за опитите на БКП да изпълни директивите на Коминтерна да организира селското комитетско движение, да приобщи към единния фронт национал-революционни организации, масовите организации и профсъюзите, за вербуване на партийни членове в масовите организации (вж док. № № 257–259, 273, 274 и 276 и др.).

Дейността на Коминтерна винаги е била обвързана с интересите на съветската външна политика. В началото на 30-те години, особено след идването на Хитлер на власт, обстановката в света сериозно се променя, налага се и преустройство на външнополитическите приоритети на СССР. Сталин започва сложни маневри на международната арена. ЦК на ВКП(б) и съветското правителство виждат две възможности за предотвратяване на нов световен конфликт. Едната е воденето на политика на умиротворение на Германия и Япония, отвореност към западните демокрации и изграждането на система на колективна сигурност. Другата възможност е привличането на комунистическите партии в подкрепа на съветската външна политика. Те трябва да обединят около себе си всички работнически и лявоориентирани политически среди, да подкрепят всички антифашистки политически сили, за да се спре обединението на правителствата им с хитлеристка Германия.

Обсъждането на опасността от настъпление на фашизма и разпалване на световна война в ЦК на ВКП (б) се пренася в Коминтерна. За него „борбата против войната“ и „борбата против фашизма“ се определят като основни задачи. За това становище допринасят и сблъсъците между крайно десните и фашистки организации, и социалдемократическите и комунистическите сили, станали във Франция и Австрия (1934 г.). В ИККИ решават да се откажат от разбирането за единния фронт като „маневра за разобличаване на социалдемокрацията като опора на фашизма“ и да го превърнат във „фактор за разгръщане на масова борба против настъплението на фашизма“. Коминтернът става инициатор за организиране на антивоенно и антифашистко движение в Европа и за създаване на световни антивоенни организации.

Скалъпеният от нацистите Лайпцигски процес създава международен авторитет и влияние на Г. Димитров. Оправдан от германския съд, но лишен от българско поданство, той няма друг изход освен да потърси помощ от съветското правителство. На 15 февруари 1934 г. Президиумът на ЦИК на СССР решава да се даде съветско гражданство на Г. Димитров, Бл. Попов и В. Танев. Сталин и ръководните дейци на Коминтерна отчитат огромната му популярност. През април 1934 г. Президиумът на ИККИ избира Г. Димитров за член на Политсекретариата на ИККИ, през май с.г. – за член на неговия президиум. Той започва да изпълнява функциите на ръководител на Коминтерна, а на VII конгрес на Коминтерна (1935 г.) е избран на този пост официално. Това дава на Сталин предимство пред световната общественост – Коминтернът вече е международна организация, ръководена от комунист, член на една от компартиите и няма преки задължения към съветските ръководители. Но и при ръководството на Г. Димитров, Сталин упражнява пълен контрол над цялата дейност на Коминтерна.

Все пак авторитетът окуражава Г. Димитров да предложи на Сталин промяна в политиката на Коминтерна. Димитров оформя постепенно програмата на новата политика на Коминтерна, обсъжда ги със Сталин и ръководителите на Коминтерна. През юни/юли 1934 Г. Димитров изпраща три писма: до комисията по организирането на конгреса с плана на доклада му, до политбюро на ЦК на ВКП (б) и лично до Сталин (вж док. № 284), в които обяснява предложенията си. Новаторските идеи на Г. Димитров не излизат от рамките на позволеното. Той говори главно за необходимостта от единство на работническата класа „отдолу" и „отгоре" в борбата против фашизма. Той не отрича необходимостта от „решаващата" роля на компартията в антифашистката борба. Предложенията му срещат сериозна съпротива в коминтерновските ръководни среди. Сталин също не е убеден в идеите на Димитров. Но събитията във Франция през есента на 1934 г. потвърждават правилността на тезата на Димитров за необходимостта от единен фронт и „отгоре". На 9 октомври 1934 г. Морис Торез се обръща към ФКП и ФСП с призив за обединение на силите, за да обуздаят и разоръжа фашистките лиги. На 24 октомври Торез участва в конференция на Радикалната партия и въпреки противопоставянето на представители на Коминтерна произнася реч, в която за пръв път използва термина „народен фронт".

Седмият конгрес на Коминтерна (юли–август 1935 г.) провъзгласява новата си стратегия – народния фронт. Г. Димитров в доклада си пред конгреса „Настъплението на фашизма и задачите на Коминтерна в борбата за единство на работническата класа против фашизма" дава следните препоръки на комунистическите партии в създаването на народния фронт: да се ориентират преди всичко към обединяване на работническата класа и към съюз със социалдемократическите (социалистическите) партии; да променят политиката си по отношение на реформистките профсъюзи; да се откажат от пренебрежителното си отношение към борбата за демократични права и свободи и да се включат в тази борба; в интерес на запазването на мира да подкрепят пацифисткото движение; да засилят антивоенната агитация сред младежта и обединят в единен фронт младежките организации и т.н. Значителна е промяната в политиката по националния въпрос. Тя трябва да е насочена към осигуряване правата на националните малцинства и към запазване целостта на държавата. Народният фронт се вижда като широка коалиция, включваща десните партии, в която водещата роля на комунистическата партия не е задължителна[5].

В сборника са включени документи, отразяващи преговорите между Социалистическия работнически интернационал и Коминтерна през 1933–1935 г. за съвместна борба против фашизма и нацизма. Тези документи свидетелстват, че сътрудничеството между тези две международни институции на работническата класа се оказва невъзможно. Разривът в отношенията между комунистите и други леви партии през последните години остава непреодолим дори и пред заплахата от нова световна война. Ръководството на Социалистическия работнически интернационал (СРИ) не може да обяви сътрудничество с Коминтерна, защото няколко водещи партии (на Великобритания, Холандия, Швеция, Дания и Чехословакия) отказват да общуват с комунистите. Коминтернът поставя условия за сътрудничество, които са неприемливи за социалдемокрацията (вж док. № 277–279, 294, 295, 300, 301). В тази ситуация ръководството на СРИ разрешава на своите членки самостоятелно да решават въпроса за сътрудничество с комунистическите партии.

---

[5] Резолюции VII конгресса Коммунистического Интернационала. М., 1935, с. 15–19.

При създаването на народния фронт в страната БКП избира възможно най-резултатния вариант. Тя издига в своята платформа исканията на буржоазната опозиция за незабавно възстановяване на Търновската конституция, на правата и свободите, на свободните избори за парламент и общините въз основа на общо, пряко и тайно гласуване. Но първоначално опитите на БКП да постигне чрез Работническата партия споразумение с лявоориентираните партии – БСДП, БЗНС „Врабча 1“ , БЗНС „Пладне“, Занаятчийския съюз – не дават резултати. Само след подписване на съглашение между ръководствата на РП и СДП през август 1936 г. пред РП се открива пътят за коалиране с други партии. По време на изборите за общински съвети през март 1937 г. се създават съвместни комитети на РП, СДП, БЗНС „Врабча 1“ и БЗНС „Пладне“. В хода на предизборната кампания за насрочените през март 1938 г. парламентарни избори, на РП е предложено да се включи в коалицията на опозиционните партии, т. нар Петорка – БЗНС „Врабча 1“, БЗНС „Пладне“, БСДП, Радикалната партия (Костурков) и Демократическата партия (Ляпчев).

В сборника са включени ключови документи, представящи политиката на БКП за изграждане на народен фронт с демократичните политически сили и организации. Особен интерес представляват по-малко известните връзки и контакти на БКП през 1937 – 1938 г. със „Звено“ и един от организаторите на превратите от 1923 и 1934 г. Дамян Велчев (вж док. № 329, 330, 343), както и отношението на ЦК на БКП към подготвяните от военните среди нови преврати (док. № 321 и 343).

В СССР през периода от 1917 до 1944 г. се намират повече от 3 000 български политемигранти, заедно със семействата си, емигрирали най-вече след 1923 г. В повечето случаи това са най-активните кадри на БКП, част от нейното ръководство, заплашвани с арест и тежки присъди, с физическо унищожаване. През периода 1923 – 1944 г. около 100 от общо 130-те члена на ЦК на БКП пребивават в СССР. Документите свидетелстват, че положението на основната маса на българската политическа емиграция не е леко. Сложността в положението на българската политемиграция идва и от факта, че тя е обект на внимание на ВКП (б), БКП и Коминтерна. Според Устава на Коминтерна, българските комунисти при пристигането си в СССР са длъжни да влязат във ВКП(б) и да работят в нейните организации. Така сред политемиграцията намират отражение вътрешнополитическите борби и на БКП, и на ВКП(б). Когато от май 1935 г. започва проверка на партийните документи във ВКП(б), при Представителството на БКП при ИККИ под ръководството на В. Коларов се изгражда Комисия за проверка делата на политемигрантите българи в СССР. До 1937 г. комисията подготвя характеристики на 1 300 българи политемигранти. 400 души получават отрицателни характеристики[6], които изиграват своята роля за арести и налагане на тежки и неоснователни присъди. Особено това се отнася за 28-те ръководители или активни поддръжници на тъй нар. левосектантнска фракция, от които загиват 20 души. Сред убитите са П. Искров, Ил. Василев, Ив. Павлов, Ан. Андреев и др.

Болезнено неприятно е четенето на документите, свидетелстващи за личната драма на дейците на БКП, отстранявани от дейност в партията по измислени обвинения. Когато обаче репресивните мерки по отношение на българската политемиграция започват масово да застрашават политемиграцията (от 3 000 българи повече от 1 000 попадат във водовъртежа на масовия терор), Представителството на БКП при ИККИ предприема множество опити за спасяването им. Г. Димитров и В. Коларов се обръщат непосредствено към Сталин и секретарите на ЦК на ВКП (б) А. Андреев, Г. Маленков, към народните комисари по вътрешните работи Н. Ежов, Л. Берия, В. Меркулов, К. Абакумов, като се застъпват за арестуваните и настояват за тяхното освобождение. Действията на Димитров и Коларов рядко завършват с успех, но все пак Христо Кабакчиев, Фердинанд Козовски, Благой Попов и много други са спасени. Кръстю Раковски, Роман Аврамов, Борис Стоманяков обаче са репресирани като съветски държавни и партийни дейци.

---

[6] ЦК на БКП. За поименното политическо реабилитиране на българските емигранти, репресирани в СССР. За служебно ползване. С. 1989. с. 8.

В навечерието на Втората световна война Коминтернът поставя пред балканските компартии задачата да превърнат Югоизточна Европа в зона, която да се противопостави на италианската и германската агресия. В. Коларов излиза с инициативата за изграждането на балкански отбранителен блок срещу Германия и Италия и разработва примерна платформа за изграждането на Блока (вж док. № 353–358, 360). Бързото развитие на събитията след началото на Втората световна война, слабото влияние на комунистическите партии в балканските страни, работещи в нелегалност, слабите връзки между тях правят тази инициатива безперспективна.

След изненадващото подписване на германо-съветския пакт за ненападение от 23 август 1939 г., политиката на СССР отново извършва рязък завой. Коминтернът послушно извършва поредния конюнктурен завой в своята политика, а комунистическите партии получават указания да защитават правомерността на съветско-германския пакт в своите страни. В инструкциите, получавани от ИККИ, като подпалвачи на новата световна война са обявени не агресорите Италия и Германия, а Великобритания и Франция (вж док. № 363, 368). На комунистическите партии се обяснява, че трябва да се противопоставят на опита на Англия да създаде общ фронт за борба против фашизма (вж док. № 370). Те са принудени да оправдават политиката на анексии на СССР към Полша, Финландия, Прибалтийските републики и Румъния и да я представят не само като социално, но и като национално освобождение.

Този поврат е толкова изненадващ и необясним за БКП, че се налага Москва да изпраща до ЦК на БКП голям брой директиви и шифровани телеграми с разяснения относно политиката, която компартиите трябва да заемат към започналата война (док. № 361–366 и др.). Въпреки това, до средата на ноември 1939 г. ЦК на БКП не е в състояние да изготви искания от ИККИ документ за отношението на партията към започналата война (док. № 369). С приемането на нова коминтерновска стратегия БКП трябва да мине към заклеймяване на довчера пропагандирания от нея Балкански блок като план на английския империализъм; да снеме лозунга за изграждане на народния фронт и да премине към едностранни политически действия. БКП, както и другите комунистически партии в Европа, трябва да лавира, да защитава интересите на съветско-германското сътрудничество в страната, да установява контакти с Ал. Цанков, с легионери, ратници и да отказва сътрудничество с англофилски настроени демократически партии.

В документите, включени в сборника, се представят дейността на БКП 1939 1941 г., както и мнението на някои дейци на БКП, несъгласни с подценяването на германската опасност за България (док. № 378).

В условията на нарастващо напрежение и недоверие в съветско-германските отношения проблемът за Балканите добива все по-ключово значение. На 25 ноември 1940 г. СССР чрез пристигналия в България главен секретар на Народния комисариат по външните работи на СССР А. Соболев предлага на българското правителство пакт за взаимопомощ (предвиждащ и създаване на съветските военни бази на българска територия в близост до Проливите) срещу териториални компенсации, надскачащи и най-смелите български планове. БКП по изрично указание на Г. Димитров организира в неговата подкрепа тъй нар. „Соболева акция“. Представените в сборника документи дават представа за мотивите и характера на тази пропагандна акция. Но инициативите на Г. Димитров и на ЦК на БКП при нейното провеждане са разкритикувани от Сталин, тъй като тя не е трябвало да „носи партиен, антибуржоазен, антидинастичен и антигермански характер“ и „да се води не на класова, а на общонационална и държавна почва“ (вж док. № 394).

От своя страна Германия също засилва своя натиск за присъединяване на България към Тристранния пакт. В началото на 1941 г. в Румъния се намират около 500 хил. германски войници, чакащи сигнал за война с Гърция и Югославия. България стои на пътя на тази военна сила. На 1 март 1941 г. правителството на Б. Филов подписва договор за присъединяване на България към Тристранния пакт. България не взима участие в Априлската война, в която Германия и Италия разгромяват Югославия и Италия. В резултат на тази война към България се присъединяват Западните покрайнини, Поморавието, по-голяма част от Вардарска Македония и ѝ се осигурява широк излаз на Бяло море между р. Марица и р. Струма заедно с островите Тасос и Самотраки. Сталин отчита, че Априлската война е още една стъпка към неизбежния германо-съветски военен сблъсък. Вероятно, за да разбие идейната основа на съюза между Италия, Германия и Япония – антикоминтерновския пакт, той в неофициална обстановка лансира идеята за разпускане на Коминтерна (вж. док. № 409).

Прокламираната съветска политика на промяна на съществуващото статукво, двойственото ѝ поведение към събитията на Балканите, както и патриотичния подем сред българското общество, довеждат до разнобой в партийното ръководство. Членът на ЦК на БКП Т. Павлов в писмо до Г. Димитров иска партията да преоцени своята позиция по отношение на Тракия и особено на Вардарска Македония (вж док №.410). Неговата инициатива, обаче, е дезавуирана от Тр. Костов, а като цяло и от партийното ръководство, които обявяват, в разрез с реалностите, присъединяването на Вардарска Македония и Беломорието за окупация и налагане на национален гнет[7]. Въпреки това, ръководителят на Областния комитет на ЮКП за Вардарска Македония Методи Шатаров, присъединява организацията към БКП. Основанията му са коминтерновският принцип „една държава – една компартия“ и най-вече националните чувства на населението. Реакцията на Тито и ръководството на ЮКП е болезнена и освен, че правят безуспешни опити да свалят М. Шатаров, отнасят въпроса и до ръководството на Коминтерна. Оттук насетне, не само до края на съществуването на Коминтерна, но до самия край на съществуването на комунистическите режими, отношенията на двете компартии по македонския въпрос ще останат крайно обтегнати.

Комплексността на темата, както и фактът, че върху нея съществуват огромен брой публикации, включително и документални, са основанията съставителите да ограничат броя на документите по този въпрос от последните години на съществуване на Коминтерна.

---

[7] Коминтернът, БКП и македонският въпрос. (1917–1946). Т. II. С.. 1999, 1047–1051.

Германското нападение на СССР на 22 юни 1941 г. довежда до нова радикална промяна в съветската политика и съответно в директивите на Коминтерна. Обявена е мобилизация на всички сили. Пред комунистическите партии от европейските страни, окупирани от хитлеровите войски, или страните-сателити се поставя задача да оказват всестранна подкрепа на СССР, включително и с въоръжени средства. Коминтернът със своите кадри от компартиите подпомага съветските военни и разузнавателни органи в сформирането на саботажни групи от средите на политическата емиграция за изпращане в тила на врага.

В сборника са включени документи, свидетелстващи как се формират и изпращат т. нар. „парашутисти" и „подводничари" в България. Публикуван е и полицейски доклад за процеса срещу тях (вж док. № 439). В резултат на лошата подготовка на тези операции и невярна представа за положението в страната, почти всички изпратени в България членове на нелегални групи загиват още през първите дни на стъпването на българска земя. Поради тази причина, а също така в резултат на тежките поражения, които СССР понася в началния период на войната с Германия, тази дейност на съветските военни органи и на Коминтерна в следващите години силно се ограничава.

През втората половина на 1941 – първата половина на 1942 г., когато Червената армия е в катастрофално тежко положение, БКП организира въоръжената борба срещу германците в страната и срещу българските власти, макар че в България тогава няма реални условия за практическото осъществяване на тази задача. БКП полага огромни усилия за разгръщане на партизанското движение в страната и България става единствена страна-сателит на Германия, в която се развива въоръжена борба.

След започването на войната между Германия и Съветския съюз ЗБ на ЦК на БКП в Москва има само две възможности за връзка с България: нелегална радиовръзка с ЦК на БКП, която се поддържа от Г. Димитров, и по която се дават инструкции, указания, съвети на ЦК вътре в страната за разгръщане на съпротивително движение, разрешават се кадрови въпроси и т. н.; и осъществяването на пропаганда чрез нелегалните радиостанции „Христо Ботев", „Народен глас" и Инорадио (радио „Москва"). За ръководител на радиостанция „Христо Ботев" е определен В. Коларов. Тя започва предавания на 23 юли 1941 г. и продължава да работи до 22 септември 1944 г. По радиостанция „Христо Ботев" и радио „Москва" се съобщават новини от Източния фронт, на българските комунисти се разясняват задачите им.

Ролята на Коминтерна в годините на Втората световна война проличава в насочването на комунистическите партии към създаване на широки народни (отечествени) фронтове за борба против „профашистки" правителства и за завземане на властта. ЗБ на ЦК на БКП (фактически В. Коларов и Г. Димитров) разработва и предлага на ЦК на БКП програма на Отечествения фронт (ОФ) – програма, целяща сплотяването на всички демократични, патриотични и антифашистки сили за възстановяване на демократичните права и свободи и създаване на правителство, което ще скъса съюза на България с хитлеристка Германия и другите държави на Оста, да сключи мир с Англия и САЩ. БКП разпространява тази програма, през 1942 – 1943 г. създава организации на Отечествения фронт в страната под нейното ръководство, а в края на 1943 г. и Национален комитет на ОФ.

През 1943 г., СССР, заедно със съюзниците си САЩ и Великобритания се превръща в основен фактор, който ще определя следвоенното политическо устройство на света. Съществуването на Коминтерна става пречка, идеологическо неудобство за изграждане на трайни отношения с неговите съюзници. Разработваните от тях планове за следвоенно устройство се основават на сътрудничество на антихитлеристката коалиция в установяването на демократично управление в освободена Европа. Сталин вече свързва надеждите за мощта на СССР с политическите, икономическите и военните възможности на СССР, а не с Коминтерна. Ето защо през пролетта на 1943 г. той решава да го разпусне.

На 10 юни 1943 г. Президиумът на ИККИ публикува официалното съобщение за разпускането на Комунистическия интернационал. На практика обаче структурите на Коминтерна в значителна степен се трансформират в Отдел за международна информация (ОМИ) към ЦК на ВКП (б). Начело на Отдела застава първоначално Д. Мануилски, негов заместник е Г. Димитров, който скоро поема ръководството на ОМИ. Не претърпява съществена промяна характера на взаимовръзките на Г. Димитров с компартиите, в това число и с ЦК на БКП. Това е и едно от основанията за включване на документи за периода от разпускането на Коминтерна до 9 септември 1944 г.

Включените в сборника документи не изчерпват темата, но в тях се отразяват основни моменти от дейността на Коминтерна по отношение на България, провеждана чрез неговата секция – БКП и се показва влиянието ѝ върху политическия живот в България.

* * *

В сборника са включени 488 документа от Централния държавен архив (ЦДА), Архива на Министерството на вътрешните работи (АМВР), Руския държавен архив за социално-политическа история (РГАСПИ) и Архива на външната политика на Руската федерация (АВП РФ).

Представените в сборника документи носят различен характер. Това са: основополагащи организационни документи на Комунистическия интернационал и БКП – устави, програми, програмни декларации, платформи, тезиси, директиви, решения, споразумения и др.; резолюции на ИККИ по българския въпрос; становища, препоръки и конкретни инструкции от различни органи на ИККИ до ръководните органи на БКП; протоколи от заседания на Политбюро на ВКП(б), от т. нар. Специални („Особые") папки, на които са разглеждани въпроси и се вземани решения, отнасящи се до България; информационни доклади и отчети на функционери на Коминтерна за положението в България с оценка на степента на готовност за революционни действия, за дейността на БКП и нейният единен фронт с БЗНС, за работата на комунистите в националноосвободителните организации, професионалното движение, участието в парламентарни и общински избори и др.; инструкции на чуждестранни военни специалисти, предназначени за БКП, за създаване на военни организации, водене на гражданска война и др.; отчети на ЦК БКП пред Задграничното бюро (ЗБ) на ЦК на БКП, БКФ, Балканския лендерсекретариат и ИККИ; преписка между ЦК на БКП и ЗБ на ЦК на БКП; документи, свидетелстващи за репресиите, на които е подложена българската политическа емиграция в СССР; български полицейски доклади, сведения и донесения за дейността на БКП и връзките ѝ с Коминтерна; шифровани телеграми (шифрограми) и радиограми от службата за свръзка на ИККИ, изпращани в годините на Втората световна война от ЗБ на ЦК на БКП до ЦК на БКП с инструкции, а също така от ЦК на БКП до ЗБ със сведения за положението в България, с молби за съвети и т.н.; документи, отразяващи финансовите взаимоотношения на БКП с ИККИ; откъси от непубликувани спомени на дейци на БКП за организационната дейност на партията в контекста на взаимодействието с Коминтерна.

Включените в сборника документи носят печата на своето време, често съдържат неточни и пресилени или неверни оценки за събития, обществено-политически организации и политически дейци.

В основна си част представените в сборника документи се публикуват за пръв път. Включени са и такива, които са обнародвани частично, за да се даде по-вярна представа за цялостния дух и характер на изразените в тях мнения. По неизбежност в него има и обнародвани документи, които поради своята важност са ключови за политиката на Коминтерна. Така в сборника е включен малък брой документи, публикувани в излезлите през последните години документални сборници в чужбина: „Македонский вопрос в документах Коминтерна“. Скопие. 1999; „Национальный вопрос на Балканах через призму мировой революции“. ч. 1 и 2. Москва, 2001 и 2003; „Коминтерн и Вторая мировая война“. ч. 1 и 2. М., 1994 и 1998., както и някои, обнародвани по-рано в български документални публикации като: „БКП в резолюции и решения на конференциите и пленумите на ЦК“. т. II и III. С. 1953 и 1954; „Антифашистката борба в България. 1939 – 1944“. т. I и II. С., 1984.

В редакционните заглавия на отделните документи се отбелязва техния вид, автор, адресат, кратка анотация на съдържанието, мястото и датата на съставянето им. Датирането на официалните документи е направено според тяхното написване (приемане), на личните – според подписването им, а на телеграмите според изпращането им. Някои документи са датирани по тяхното съдържание или въз основа на други документи. Документите без точно датиране са разположени в края на съответния месец или година. В квадратни скоби са поставени датировките, направени от съставителите. Документалните материали се публикуват като се отчитат всички поправки, направени по време на тяхното създаване и оформяне. Зачертаните думи или изречения се отбелязват с бележка под линия. Правописът на документите е частично осъвременен. Запазени са характерни елементи на стила им и някои специфични езикови особености, свързани с остарели понятия и названия, диалектни думи и чуждици, предимно русизми. Документите на чужди езици са преведени, с изключение на тези на руски език. Вмъкнатите от съставителите думи и разкритите съкращения са в квадратни скоби. Курсивите в документите са запазени, допълнителните отметки и резолюции в тях се предават под линия. Под линия са поправени грешките по същество. Когато е трудно да се определи видът на грешките, това се посочва в бележка под линия, носеща уговорката: „Така е в текста“.

Легендата, поместена след текста на документа, съдържа неговите искови данни: съкратеното наименование на архива и описанието на архивната сигнатура, език, на който е съставен документът, неговата автентичност, и вид на текста. За вече обнародваните документи тя включва необходимите библиографски сведения за публикацията, от която е извлечен документа.

В коментарните бележки към документите, разположени под линия, се дават пояснения за факти и събития, за които става дума и когато сведенията за тях в съдържанието на документа не са достатъчни. Почти всички документи се публикуват в пълен текст. В случай, когато има пропусната негова част (излизаща извън рамките на избраната тема или съдържаща повторения и т. н.), в заглавието на документа се добавя думата „из“, а когато пропуснатото е по-ограничено, то се обозначава с квадратни скоби и многоточие.

Приложеният научно-информационен апарат към документалния сборник включва кратки биографични бележки за преобладаващата част от лицата, споменати в документите, които съдържат и псевдонимите им, използвани в различни моменти от тяхната дейност. Отделно се прилагат списък на установените псевдоними, списък на съкращенията, именен показалец.

Издирването на документите и съставителството на сборника е извършено от ст.н.с. д.и.н. Луиза Ревякина от Института по история на БАН, доц. д-р Лъчезар Стоянов от Нов български университет и д-р Володя Милачков от Института по история, при участието от руска страна на д.и.н. Рита П. Гришина от Института по славяноведение при Руската академия на науките (РАН) и Наталия С. Лебедева от Института по обща история при РАН.

Съставителите на сборника изразяват своята благодарност на ръководителите и сътрудниците на българските и руски архивохранилища, оказали помощ в получаването на достъп до техните фондове и при подготовката на документалното издание. Специална благодарност дължим на П. Колев от ГУА при МС и Й. Панайотов от ЦДА; Кр. Калчева и М. Благоева от АМВР; К. М. Андерсон, Е. Е. Кирилова, Г. В. Горская, Е. Н. Шахназарова, В. Н. Щечилина, С. М. Розентал и Ю. Т. Туточкин от РГАСПИ; на Румяна Прахова и Красимир Анастасов от Института по история за оказване техническа помощ при подготовката на сборника.

Луиза Ревякина
Лъчезар Стоянов
Володя Милачков

№ 1

Възвание от представителите на комунистическите и левосоциалистическите партии – инициатори на създаването на Комунистическия интернационел

„КЪМ ПЪРВИЯ КОНГРЕС НА КОММУНИСТИЧЕСКИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ“

[Москва, преди 24 януари 1919 г.][1]

Дорогие товарищи!

Нижеподписавшиеся партии и организации считают настоятельно необходимым созыв первого конгресса нового революционного Интернационала. За время войны и революции окончательно выяснилось не только полное банкротство старых социалистических и социал-демократических партий и вместе с ними и Второго Интернационала, не только неспособность к активным революционным действиям со стороны промежуточных элементов старой социал-демократии (так называемого „центра“); *сейчас совершенно определенно обрисовались уже контуры действительно революционного Интернационала.* Гигантски быстрый ход мировой революции, ставящей все новые и новые проблемы, опасность удушения этой революции со стороны союза капиталистических государств, которые организуются против революции под лицемерным знаменем „Союза народов“; попытки со стороны социал-предательских партий столковаться и, дав „амнистию“ друг другу, помочь своим правительствам и своей буржуазии еще раз обмануть рабочий класс; наконец, накопившийся громадный революционный опыт и интернационализация всего хода революции – заставляют нас взять на себя инициативу постановки в порядок дня обсуждения вопроса о созыве международного конгресса революционных пролетарских партий.

I. Цели и тактика

В основе нового Интернационала должно лежать, по нашему мнению, признание следующих положений, выставляемых здесь как платформа и выработанных на основе программы „Союза Спартаковцев“[2] в Германии и Коммунистической партии (большевиков) в России:

1. Текущая эпоха есть эпоха разложения и краха всей мировой капиталистической системы, которые будут означать и крах европейской культуры вообще, если не будет уничтожен капитализм с его неразрешимыми противоречиями.

2. Задачей пролетариата является теперь немедленный захват государственной власти. Захват же государственной власти состоит в уничтожении государственного аппарата буржуазии и в организации нового, пролетарского аппарата власти.

3. Этот новый аппарат власти должен воплощать диктатуру рабочего класса (а в некоторых местах и полупролетариата деревни, т.е. крестьянской бедноты), т.е. быть орудием систематического подавления эксплуататорских классов и орудием их экспроприации. Не фальшивая буржуазная демократия – это лицемерная форма господства финансовой олигархии – с ее чисто формальным равенством, а

пролетарская демократия с возможностью реализации свободы для трудящихся масс; не парламентаризм, а самоуправление этих масс через их выборные органы; не капиталистическая бюрократия, а органы управления, созданные самими массами при дейстительном участии этих масс в управлении страной и в социалистическом строительстве, – таков должен быть тип пролетарского государства. Власть Советов или сходных организаций – его конкретная форма.

4. Диктатура пролетариата должна быть рычагом немедленной экспроприации капитала и отмены частной собственности на средства производства, с превращением их в общенародную собственность. Социализация (понимая под социализацией отмену частной собственности, передачу в собственность пролетарского государства и в социалистическое управление рабочего класса) крупной промышленности и ее организующих центров – банков, конфискация помещичьих земель и социализация капиталистического сельскохозяйственного производства, монополизация крупной торговли, социализация крупных домов в городах и поместьях, введение рабочего управления и централизация экономических функций в руках органов пролетарской диктатуры – самая существенная задача дня.

5. В целях обеспечения социалистической революции, обороны от внутренних и внешних врагов, помощи другим национальным частям борющегося пролетариата и т.д. необходимо полное разоружение буржуазии и ее агентов и поголовное вооружение пролетариата.

6. Мировая обстановка требует сейчас максимального контакта между различными частями революционного пролетариата и полного блока между теми странами, где социалистическая революция уже победила.

7. Основным моментом борьбы являются массовые действия пролетариата вплоть до открытого столкновения с оружием в руках с государственной властью капитала.

II. Отношение к социалистическим партиям

8. Старый „Интернационал“ распался на три основных группировки: открытые социал-шовинисты, за все время империалистической войны 1914-1918 гг. поддерживавшие свою буржуазию и превращавшие рабочий класс в палачей международной революции; „центр“, теоретическим вождем которого является Каутский и который представляет из себя организацию постоянно колеблющихся, не способных ни на какую определенную линию, а иногда прямо предательских элементов; наконец, левое революционное крыло.

9. По отношению к социал-шовинистам, которые выступают повсюду в наиболее острые моменты с оружием в руках против пролетарской революции, мыслима только беспощадная борьба. По отношению к „центру“ – тактика откола от него наиболее революционных элементов, беспощадная критика и разоблачение вождей. Организационное размежевание с центровиками на определенной ступени развития совершенно необходимо.

10. Необходим, с другой стороны, блок с теми элементами рабочего революционного движения, которые, не входя раньше в социалистические партии, стоят теперь в общем и целом на точке зрения пролетарской диктатуры в форме советской власти. Таковы, в первую очередь, синдикалистские элементы рабочего движения.

11. Необходимо, наконец, проявление всех тех пролетарских групп и орга-

низаций, которые, хотя и не примкнули к левому революционному течению открыто, тем не менее обнаруживают в своем развитии тенденцию в эту сторону.

12. Конкретно мы предлагаем, чтобы на съезде участвовали представители следующих партий, групп и течений (полноправными участникми III Интернационала будут целые партии, всецело становящиеся на его почву): 1) Союз спартаковцев (Германия); 2) Коммунистическая партия (большевиков) (Россия); 3) Коммунистическая партия Немецкой Австрии; 4) То же, Венгрии; 5) То же, Польши; 6) То же, Финляндии; 7) То же, Эстляндии; 8) То же, Латвии; 9) То же, Литвы; 10) То же, Белоруссии; 11) То же, Украины; 12) Революционные элементы чешской социал-демократии; 13) Болгарская социал-демократическая партия (тесняки); 14) Румынская с[оциал]-д[емократическая] партия; 15) Левое крыло Сербской с[оциал]-д[емократической] партии; 16) Левая с[оциал]-д[емократическая] партия Швеции; 17) Норвежская с[оциал]-д[емократическая] партия; 18) в Дании группа „Классовая борьба“; 19) Коммунистическая партия Голландии; 20) Революционные элементы Бельгийской рабочей партии; 21 и 22) Группы и организации внутри социалистического и синдикального движения Франции, солидарные в основном с т. Лорио; 23) Левые швейцарские с[оциал]-д[емократы], 24) Итальянская социалистическая партия; 25) Левые элементы Испанской с[оциалистической] п[артии]; 26) Левые элементы Португальской с[оциалистической] п[артии]; 27) Британская с[оциалистическая] п[артия] (в особенности представляемое т. Маклином течение); 28) Социалистическая рабочая партия (Англия), 29) I.W.W. (Англия); 30) I.W. of Gr.B.; 31) Революционные элементы движения фабричных старост (Англия); 32) Революционные элементы ирландских рабочих организаций; 33) Социалистическая рабочая партия (Америка); 34) Левые элементы Американской с[оциалистической] п[артии] (в особенности течение, представляемое Дебсом, и течение, представляемое Лигой социалистической пропаганды); 35) I.W.W. (Америка); 36) I.W.W. (Австралия); 37) Workers International Industrial Union (Америка); 38) Социалистические группы в Токио и Иокогаме (представленные т. Катаямой; 39) Социалистический юношеский Интернационал (представленный т. Мюнценбергом).

III. Организационный вопрос и название партии

13. База Третьего Интернационала дана тем, что в разных частях Европы уже сложились группы и организации единомышленников, стоящих на общей платформе и пользующихся одинаковыми – в общем и целом – тактическими методами. Это, в первую главу, спартаковцы в Германии и коммунистические партии в ряде других стран.

14. Конгресс должен выдвинуть общий боевой орган постоянной связи и планомерного руководства движением, центр Коммунистического Интернационала, подчиняя интересы движения в каждой стране общим интересам революции в ее интернациональном масштабе. Конкретные формы организации, представительства и т.д. будут выработаны съездом.

15. Съезд должен принять наименование I съезда Коммунистического Интернационала, причем отдельные партии станут его секциями. Теоретически уже Маркс и Энгельс считали название „социал-демократия“ неправильным. Позорный крах социал-демократического „Интернационала“ требует отмежевания и здесь. Наконец, основное ядро великого движения уже составляет ряд партий, принявших это наименование.

Ввиду вышеизложенного мы предлагаем всем братским партиям и органи-

зациям поставить в порядок дня обсуждение вопроса о созыве Интернационального коммунистического съезда.

С товарищеским приветом:

1) ЦК РКП (*Ленин, Троцкий*).

2) Заграничное бюро коммунистической партии Польши (*Карский*).

3) Заграничное бюро Венгерской коммунистической партии (*Руднянский*).

4) Заграничное бюро Немецко-Австрийской коммунистической партии (*Дуда*).

5) Русское бюро ЦК Латышской коммунистической партии (*Розин*).

6) ЦК Финляндской коммунистической партии (*Сирола*).

7) ИК Балканской революционно социал-демократической федерации (*Раковский*).

8) За Соц[иалистическую] раб[очую] п[артию] Америки (*Рейнштейн*).

РГАСПИ, ф. 325, оп. 1, д. 363, л. 37-41. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Проект на възванието „Към първия конгрес на Комунистическия Интернационал" е подготвен от Л. Троцки по предложението на В. Ленин в края на 1918 г. Документът е редактиран от В. Ленин, Н. Бухарин и Г. Чичерин. През януари 1919 г. окончателен вариант на възванието е приет на проведеното в Москва международно съвещание на представители на редица комунистически и левосоциалистически партии и на 24 януари е публикуван в изданията на РКП(б) (в.“Правда“, „Известия ВЦИК“ и др.).

[2] Има се предвид написаната от Р. Люксембург програма „Какво иска Съюзът на Спартак?“ на оформилият се през ноември 1918 г. „Съюз на Спартак“. В края на декември 1918 г. спартаковци заедно в леворадикали основават КП на Германия.

№ 2

Платформа на Комунистическия интернационал

Москва, 4 март 1919 г.[1]

Завладяване на политическата власт

Завладяване на политическата власт от пролетариата означава унищожаване политическата власт на буржоазията. Най-силното оръжие на властта в ръцете на буржоазията се явява буржоазният държавен апарат с неговата капиталистическа армия, която е поставена под командването на буржоазно-дворянското офицерство, нейната полиция и жандармерия, нейните съдии и управители на затворите, нейните попове, чиновници и пр. Завладяването на държавната власт не може да се сведе само към промяна на личния състав в министерството, то трябва да се изрази в унищожаване на враждебния държавен апарат, завземане в ръцете си на реалната сила, обезоръжаване на буржоазията, контрареволюционното офицерство и бялата гвардия и въоръжаване на пролетариата, на революционните войски и червената работническа гвардия; сменяване на всички буржоазни съдии и организиране на работнически революционни съдилища; унищожаване господството на реакционното чиновничество и създаване нови пролетарски органи на управление. Победа на пролетариата се осигурява с дезорганизация на враждебната власт и организиране на пролетарската власт, тя трябва да означава разрушаване на буржоазията и построяване на пролетарския държавен апарат. Само след като пролетариатът победи, окончателно сломявайки съпротивата на буржоазията, само тогава той ще може да накара своите бивши противници да му бъдат полезни, постепенно привличайки ги под своя контрол в работата на комунистическото строителство. [...]

Пътят към победата

Революционната епоха изисква от пролетариата употребяването на такива методи за борба, които концентрират всичката му енергия, преди всичко методите на масовата борба за нейното политическо завършване – прякото сблъскване в откритата война в буржоазната държавна машина. На тази цел трябва да бъдат подчинени всички други средства, като например революционното използване на буржоазния парламентаризъм.

Необходимо предварително условие за такава победоносна борба е скъсването не само с преките лакеи на капитала и с палачите на комунистическата революция, в ролята на която се проявяват десните социалдемократи, но и скъсването със „центъра“ (каутскианците), който в критически момент напуска пролетариата и заиграва с неговите открити врагове.

От друга страна е необходимо да се осъществи блокът с такива елементи на революционното работническо движение, които, независимо от това, че не са били в социалистическата партия, сега като цяло са застанали на почвата на пролетарската диктатура под формата на Съветите, като, например, на съответстващи на синдикализма елементи.

Ръстът на революционното движение във всички страни, опасността щото тази революция да бъде удушена от съюза на капиталистическите държави, опитите на социал-предателските партии да се обединят (създаването на жълтия „Интернационал“ в Берн[2]), за да служат лакейски на Уилсоновата лига, най-после абсолютната необходимост да се координират пролетарските революционни борби и въстания – всичко това ни води неизбежно към основаването на един действително революционен и действително пролетарски Комунистически интернационал.

Интернационал, който ще бъде способен да подчини тъй наречените национални интереси на интересите на интернационалната революция, ще осъществи с това взаимната подкрепа на пролетариата от разните страни, а без такава икономическа и друга взаимна подкрепа пролетариатът не е в състояние да изгради новото общество. От друга страна, в противоположност на жълтия Социалистически интернационал, Интернационалът на комунистическия пролетариат ще поддържа експлоатираните колониални народи в тяхната борба с империализма, за да способствува за окончателния крах на системата на световния империализъм.[...]

Пролетариатът е длъжен да се защищава на всяка цена. Комунистическият интернационал призовава целия световен пролетариат за тази последна борба. Оръжието против оръжията! Силата против силата!

Долу империалистическия заговор на капитала!

Да живее международната република на пролетарските Съвети!

В. „Правда“, № 51, 6 март 1919 г.

---

[1] Платформата е приета на I конгрес на Комунистическия интернационал, проведен в Москва на 2–6 март 1919 г. За пръв път е публикувана във в. „Правда“, № 51, 6 март 1919 г., а на български език в кн. 6 на сп. „Ново време“ за 1919 г.

[2] Има се предвид II Интернационал, създаден в 1889 г. След началото на Първата световна война той се разпада. През февруари 1919 г. в Берн (Швейцария) той се възстановява като обединение на социал-демократическите партии. През 1923 г., след сливането с 2 $^1/_2$ Интернационал, се преобразува в Социалистически работнически интернационал.

№ 3

Програмна декларация на БКП (т.с.), приета на Първия конгрес на БКП (т.с.)

май 1919 г.

1. Българската работническа социалдемократическа партия винаги се е придържала в принципите на революционния социализъм и тактиката на самостоятелната класова борба. Тя протестира и се бори с всички сили както против балканските войни в 1912-13 г., тъй и против намесата на България във всесветска война, която тя заклейми като империалистическа. Както вън от парламента, тъй и в него тя води смела и непрестанна борба против престъпната националистическа завоевателна политика на буржоазията и монархизма. Тя гласува против кредитите за войната, скъса връзките си с II Интернационал, ръководните органи и партии на който окончателно измениха на социализма и преминаха на страната на капиталистическите правителства, и чрез участието си в Цимервалдската конференция засвидетелствува своята интернационална солидарност с останалите верни на революционния социализъм партии и течения в международната социалдемокрация. Тя участвува заедно с комунистическите партии и цимервалдските течения в другите страни в създаването на Комунистическия интернационал[1], който отново обединява международния революционен пролетариат.

2. Мнозинството от социалдемократическите партии измени на принципите и тактиката на революционния социализъм. Тия партии си служат с името на социалдемокрацията, за да използват нейния предишен авторитет и по тоя начин да заблуждават и влачат подире си работническите маси. Както Маркс и Енгелс се наричаха комунисти, за различие от буржоазните и дребнобуржоазни социалисти по онова време, тъй и днес партията на революционния пролетариат, за да различи напълно от опортюнистическите и социалистическите партии, които всецело преминаха в лагера на буржоазната контрареволюция, трябва да отхвърли названието на продалите се на работническите врагове управляващи партии, наричащи себе си социалдемократически.

Но названието на социалдемократическата партия е и теоретически неправилно. Първо, защото революционният пролетариат се бори днес не за извоюване и разширение на буржоазната демокрация, която измени на всички демократически традиции и застана безвъзвратно на страната на контрареволюцията, а за установяване диктатурата на работническата класа, която единствено е в състояние да даде истинска свобода на трудещите се маси, съставляващи грамадното подавляващо мнозинство от народа. Не буржоазната демокрация, а диктатурата на пролетариата води към победата на социализма. [...]

Предвид на това и следвайки примера на братските революционни партии в Русия, Германия, Унгария, Австрия и др., Българската работническа социалдемократическа партия измени своето название и отсега нататък се нарича ***Българска комунистическа партия (секция на Комунистическия интернационал). [...]***

III

Всесветската война отвори епохата на социалистическите революции. През тая епоха максималната програма на революционната социалдемокрация добива първенствуващо и непосредствено практическо значение в борбата на целия международен пролетариат. Опитът на революцията в Русия и други страни посочи ясно новите средства за революционната борба на пролетариата – от масовата акция и масовата политическа стачка до въоръженото въстание, както и целите на освободителната борба на работническата класа; тоя опит дава възможност да вложим определено и точно съдържание в максималната програма. Българската комунистическа партия заявява прочее, че се бори за осъществяване на следните цели:

1. Социалистическа съветска република

Революционният пролетариат се бори да завладее политическата власт, да експроприира и превърне средствата за производство от частна в обществена собственост, да организира общественото производство и да осъществи социализма.

Но пролетариатът не може да завладее и да осъществи своите идеали при съществуването на капиталистическата държава. Днес държавата е организирана за поддържане класовото господство на буржоазията и за потискане и експлоатиране на работническата и малоимотната класа. Тая държава, която почива върху парламента, бюрокрацията и милитаризма, трябва да бъде разрушена и на нейното място създадена друга, нова държава, която да почива върху самоуправлението на работническите и малоимотни класи, изразено в *съветите на работническите, селските и войнишките пълномощници*, и върху въоръжението на народа, изразено във *всенародната милиция и Червената армия.* По тоя начин държавата ще се превърне от инструмент за потискане и експлоатация на народните малцинства в инструмент за тяхното политическо освобождаване и за строшаване веригите на икономическото робство.

[...] Революционният пролетариат, като завладее политическата власт, ще установи със съветите и милицията диктатурата на работниците и бедните селяни, която ще даде свобода на грамадното мнозинство от народа. Със своята диктатура революционните класи ще сломят съпротивата на имотните контрареволюционни малцинства срещу новия режим. С осъществяването на социализма ще изчезнат различията между класите и самите класи, държавата като инструмент за насилие ще изчезне и ще стане организация за съзнателно регулиране на производството и разпределение.[...]

2. Всенародна милиция и Червената армия

Буржоазията прибягва до всички средства на насилието и запалва гражданската война, за да задържи властта в ръцете си и да запази привилегиите си. Затова едно от първите условия за победата на социалистическата революция е обезоръжаването на буржоазията и въоръжаването на революционните класи. Оръжието трябва да се даде в ръцете на самия народ, на работническите и малоимотните селяни. Революционните класи с въоръжена сила завладяват държавната власт, сломяват съпротивата на буржоазията, подавят вътрешната и външната контрареволюция и по тоя начин осигуряват своето господство и окончателната победа на социализма.

Всенародната милиция се организира на следните основи:

Въоръжаване на всички работници и бедни селяни, на цялото работническо и малоимотно население, способно да носи оръжие. Образуване на *Червена армия*, като активна част от милицията, за постоянна закрила на революцията от контрареволюционен атентат и заговори. Избиране на военни началници, дисциплинарни комисии и съдилища от самите войници. Кратковременни периодически военни обучения на милиционерите. Съединяване на военното обучение с физическото възпитание на младежта в училището.

3. Експроприация и социализация на средствата за производство и размяна

[...]Революционният пролетариат, като завладее политическата власт, най-напред пристъпва към експроприация и социализация на ония средства на производство и размяна, в които процесът на капиталистическата концентрация е най-много напреднал и подготвил условия за колективистическото производство. Такива са едрите индустриални и търговски предприятия, банките и големите транспортни средства.

След това той насочи усилията си към дребното производство. От дребния занаятчия няма какво да се експроприира, понеже освен няколко ръчни първобитни оръдия на труда той не притежава нищо повече. Но наемният труд в занаятчийското производство, както изобщо в цялото производство, ще бъде премахнат и тогава за дребните занаятчии, които днес се крепят само от чрезмерната експлоатация на занаятчийските работници, не ще остане друго спасение освен заменяването едноличния труд и ръчните оръдия с кооперацията на труда и приложението на машините в модерната работилница и фабрика, превърнати в обществена собственост.[...]

Земята е основният фонд на производството и затова пролетариатът нито една сериозна стъпка не може да направи в пътя на социализацията, ако едновременно не премахне частната собственост върху земята. Победоносният пролетариат унищожава всичките форми на частната земеделска собственост и превръща земята в обществена собственост, обявява я за обществен фонд, принадлежащ на всички трудещи се, на целия народ. Най-напред той експроприира едритеземевладения, които, превърнати в обществени предприятия и обработвани с най-усъвършенствувани земеделски оръдия, ще играят ролята на образцови стопанства.[...]

Революционният пролетариат не ще отнеме земята от дребните земеделци, която не осигурява дори прехраната им, а ще употреби всички сили и средства, с които ще разполага на власт, за да организира колективисткото владение и обработване на земя с машини и рационални методи.[...]

За да задоволи неотложните нужди на бедствуващите народни маси, една от първите задачи на новата революционна власт е да извърши *конфискация* на всички предмети и сурови материали, необходими за изхранване и обличане на народа, и да организира *общественото им разпределение* със съдействието на организациите на самите трудещи се маси.[...]

4. Всестранна защита на труда на работническата и малоимотните класи

[...]Буржоазията изполва положението си на господствующа класа и с политическата власт отново отнема или осуетява прилагането на ония подобрения, които са извоювани от работниците с продължителни професионални борби и с тъй нареченото работническо законодателство. Само като завладее държавната власт, работническата класа ще може да прокара в твърде кратко време такава широка и ефикасна защита на труда, каквато тя не могла да добие досега с десетилетни професионални борби. Първите цели на тая защита са: установяване нормален работен ден, забраняване труда на децата и юношите и нощната работа, достатъчна седмична почивка; осигуряване на всички работници и работнички в индустрията, земеделието, търговията и транспорта от безработица. [...]

5. Задоволяване жилищната нужда на бездомните народни маси.[...]

6. Задължително и пълно научно-трудово образование с обществени средства на всички младежи от двата пола.[...]

7. Отделяне на църквата от държавата.

8. Унищожение на държавните дългове; освобождаване от данъци трудещите се класи и прехвърляне данъчния товар върху имотните класи до извършване пълната социализация.

БКП в резолюции и решения на конгресите, конференциите и пленумите на ЦК. т. II, 1919–1923. С., 1953, 2–10.

---

[1] БКП, както и други балкански компартии, не взема участие в I конгрес на Коминтерна. Българската, югославската и румънската компартии са представени на учредителния конгрес на Коминтерна от Кр. Раковски като членове на Балканската социалистическа федерация.

№ 4

Статия на Д. Благоев „Предстоящи задачи“

София, 10 октомври 1919 г.

Нашата партия на 17 август спечели, въпреки всичко, бляскава изборна победа[1]. Тя събра 120 хиляди пролетарски и малоимотни гласа и получи 47 мандата, 47 народни представители. Това е един успех на нашата партия, който порази всички нейни врагове. Както е известно, последните не даваха на нашата партия повече от 10 – 20 депутати. Толкова повече те бяха уверени в тия свои пророкувания, че те всички „леви“ и „десни“, бяха се обединили и въоръжили против нашата партия с всички средства на буржоазната демокрация: със заблудата, измамата, клеветата, подкупничеството, мошеничествата, насилието и военно-полицейския терор. Обаче, въпреки всичко това, Българската комунистическа партия на 17 август би по отделно всички буржоазни и дребнобуржоазни партии, особено така наречените „леви“ и главно лъжесоциалистическите шарлатани, въоръжени и с полицейския калъч.

Но успехите на нашата партия, на Българската комунистическа партия, на 17 август щяха да бъдат още по-съкрушителни за всички нейни врагове, ако тя имаше още един месец време за агитация, ако имаше повече сили и средства за борба, ако изборите не бяха съвпаднали с най-работното време за селските избиратели, а и за мнозина градски пролетарии и малоимотни, които през това време се пръскат вън от градовете и селата по работа, и ако не съществуваше тази *хубост* на буржоазната демокрация, която лишава голямо множество работници и служащи от изборното право, защото не можали да бъдат записани в общините, в които ги е заварил изборният ден. Във всеки случай резултатът от изборите на 17 август за нашата партия говори косвено за голямото влияние, с което се ползува тя всред пролетарската класа и малоимотните. Всъщност обаче, то е много по-голямо.

Враговете на Българската комунистическа партия, на нашата партия, утешиха себе си с това, че успехите и на 17 август бяха временни и се дължели на временни условия, създадени от войната, и че при втори едни избори те щели да намалеят двойно, както е станало при Радославовия режим, когато нашата партия при изборите за 16 Обикновено Народно събрание получи 19 депутати, а при ония за 17-то, 11. Като оставим настрана големите насилия на Радославовото правителство в тия последните избори против нашата партия, насърчавани и от всички буржоазни „леви“ и „десни“ партии, трябва да подчертаем, че днешните условия са коренно различни от ония преди 6 години и поради това самочувствуването и съзнанието на народните маси, на грамадното мнозинство пролетарии и малоимотни селяни, занаятчии и служащи, са коренно различни, съвсем по-други от ония преди войната. Те никак не са *временни* в *смисъл*, че те ще съществуват и се изострят, додето не се извърши коренно преобразуване на днешното общество, т.е. додето се извърши комунистическата революция. Да оставим, прочее, враговете на Българската комунистическа партия от „ляво“ и от „дясно“ да се утешат и залъгват лековерните с нейните „временни успехи“ и с „временни условия“, на които приписват нейните успехи на 17 август. А ние да следваме пътя, който възприехме и който ни спечели и ни печели неотразимо влияние всред широките народни маси от пролетария и малоимотни.

В изборната борба, която свърши на 17 август, Българската комунистическа партия излезе не с програма от минимални искания, не с програма за „реформи“, а с цялата „*максимална* програма, която може да бъде прокарана не чрез буржоазния парламент, не чрез буржоазната демокрация, а *чрез диктатурата на пролетариата и малоимотните, чрез работническата демокрация* на съветската република. На тази максимална програма се дължат изборните успехи на Комунистическата партия на 17 август. Тя биде посрещната с горещ ентусиазъм от пролетариите и малоимотните в градовете и селата, дето можа с достатъчна ширина и дълбочина да проникне нашата комунистическа пропаганда и изборна агитация. На нея се дължи и това, че след изборите числото на партийните организации и партийните групи, особено в селата, продължава постоянно да расте. Също така на нея се дължи и това, че след изборите растат и професионалните работнически комунистически организации, както и ония професионални политически организации, които са във връзка с комунистическата партия. Но всичко това говори само за едно, а именно, че работническите маси не очакват нейната демокрация, че те очакват своето спасение от комунизма, под знамето на Българската комунистическа партия. Обаче тъкмо това и налага на Българската комунистическа партия предстоящи задачи.

Преди всичко, налага се на нашата партия непосредствената задача да проникваме все повече пролетарии и малоимотни с ясното и дълбокото съзнание за неизбежността на пролетарската комунистическа революция в Европа, следователно, и в България. Тука обаче сме длъжни да разгледаме въпроса за революцията, без да създаваме само бунтарски настроения и илюзии, в свръзка с положението на пролетариата и малоимотните в капиталистическите страни, в революционните движения в тях, и с положението в България. Само по тоя начин нашата партия може да задълбочи революционното съзнание в работническите маси у нас и да подгрява революционния ентусиазъм в тях. Очевидно е, че за тази цел необходими са две неща: *просвета* и *организация*.

Българската комунистическа партия разполага с една обширна, пригодна за задачите ѝ, брошурна литература. Обаче трябва да признаем, че тя не е използувана в достатъчна степен. Дори има другари, които в *очакване на революцията,* считат за безполезно да четат, а викат само: акции! акции! – като считат очевидно само тях *за революционно дело*, а всичко друго, просветата, организацията, за празни работи, ненужни за *революционери хора.* Това е много погрешно схващане. Революцията не означава само събаряне, безогледно разрушаване, съзиждане на ново общество. Най-трудната задача във време на комунистическата революция съставлява изграждането на ново общество. Как да се изгради то, на какви основи да се постави то, каква организация да му се даде, за това са необходими значения от историческия опит. Пък и как да се събори старото общество, кое от него подлежи на пълно разрушаване и какво от него може да се запази – и тук трябват познания. Истината, завещана ни от великите пролетарски учители Маркс и Енгелс, е от историческия опит, казва, че освобождението на работниците е дело на самите тях. Историческата задача на пролетариата съставлява да събори капиталистическото общество и да изгради върху неговите развалини новото – комунистическото. Е, добре! За да постигне това, пролетариатът трябва да има нужните познания. Нашата партия, Българската комунистическа партия, прави всичко възможно, за да даде на работниците възможност да добият тия необходими за самото им революционно дело познания. Голямо престъпление вършат ония другари, които с пренебрежение гледат на въпроса за просветата на пролетариите и малоимотните в нашата партия и изобщо в нашето революционно движение. Най-належаща всекидневна задача на нашата партия, прочее, съставлява просветата, най-широкото използуване в това отношение на партийната брошурна литература.

Комунистическата революция има да се бори още при избухването с големи мъчнотии. За да може лесно да преодолее тия мъчнотии, комунистическата партия трябва да представлява от себе си голяма и всестранна организация, проникната със съзнание за своите революционни задачи, с *непоклатима революционна дисциплина,* която изключва всякакви лични амбиции и подчинява отделната воля – стремежи на общите решения и висшето благо на революцията. Българската комунистическа партия прави всичко, за да стане именно такава революционна организация, и показа, че тя е способна да стане такава организация.

Обаче и тука трябва да признаем, че на нашата партия предстои още много и неуклонно да работи за издигането на своите организации до необходимата революционна височина. Предстояща задача на нашата партия съставлява не само постоянно да привличаме в редовете на нашите организации все повече пролетарии и малоимотни, но и да ги проникваме със съзнанието за революционните им задачи и с революционната дисциплина, без която отделни техни членове могат и по неразбиране, и по лошо схващане задачите на Комунистическата партия, и по зла умисъл да създадат пречки на работата ѝ и да внесат дезорганизация в нейните редове. Една партия, като Комунистическата, която представлява борящата се пролетарска класа за своето освобождение на всички потиснати и поробени от днешното капиталистическо общество, трябва да притежава още преди революцията всички необходими качества за изпълнението на великата роля, която ѝ налага историческото развитие. Тия необходими качества тя добива очевидно, като не пропуска нито един момент от класовата борба и я води с всичката си енергия и революционен ентусиазъм. Днес всички наши другари виждат каква убийствена и непоправима грешка би направила нашата партия, ако би се отказала от класовата борба на 17 август, защото изборната борба съставлява една от формите на класовата борба.

В известното окръжно № 1 Централният комитет на нашата партия постави въпроса: можем ли да бойкотираме и изборите за градските и селски общини и за окръжните съвети? Днес не вярвам да се намери партиен другар, освен ако е някой анархист, промъкнал се в нашите редове с цел да внася дезорганизация в тях, който да поддържа бойкотирането на предстоящата изборна борба за градските и селски общини и за окръжните съвети. Напротив, дълбоко съм убеден, че всички партийни другари са проникнати от съзнанието за необходимостта и извънредната полза за комунистическото движение от участието ни и в тази изборна борба. Необходимо е, прочее, да се хвърлим в тази борба с всичкия си ентусиазъм, дори с още по-голям ентусиазъм, отколкото в миналата изборна борба за народното събрание.

Нашата партия и в тази изборна борба излиза с максимална общинско-съветска и окръжно-съветска програма. Тя излиза с програма не на „реформи“ и всевъзможни кърпежи на днешните общински градски и селски съвети и на окръжни съвети, които са оръдия за прокарване на капиталистически интереси и за крепене на буржоазното управление. Тя излиза с програма на коренното им преобразуване, за преобщаването им в органи за прокарване интереси на пролетариите и малоимотните, за господството в общините и окръзите на последните. Нека се има предвид и нека особено си вземат бележка ония наши другари, които много обичат да приказват за *съвети*, че завладяването на общинските и окръжни съвети може да се яви като начало към *съветската система* на управление в близкото бъдеще. Нашата партия в предстоящите общински избори в много градове, а дори и в села, дето нашата партийна организация и нейното влияние са закрепени, може да вземе властта и *трябва да я вземе* без друго, без всякакво съмнение и колебание. В градове и села, дето не можем да завладеем общинската власт, както и в окръзите, наша задача съставлява да навлезем в тях с достатъчно силни малцинства. И в единия, и в другия случай, борбата за завладяването на общинската и окръжна власт, и особено борбата за закрепването на тази власт на пролетарската и малоимотните класи, която ще се наложи на нашата партия, дето я завладеем, ще бъде борба всъщност за разширяването на съветската власт на тия класи до *съветската система на управление изобщо.* Такова е грамадното значение на предстоящите избори за общинските и окръжни съвети, за революционното дело на Българската комунистическа партия. Поради това належаща най-близка задача представлява за партията да бъдем готови, да бъдем добре въоръжени за предстоящите изборни борби.

Излагайки тия предстоящи задачи, пита се: как практически могат да се разрешат? Пишещият тия редове счита, че за известно време е необходимо да се предадем главно на два вида дейност. А именно, от една страна, необходимо е да се обърне най-главно внимание на вътрешната организационно-просветна дейност. За тази цел, вън от разпространението на партийната брошурна литература и партийните и професионални органи, необходимо е да се засили дейността на окръжните и околийските конференции. От друга страна, опитът ни показва, че нашата партия е непобедима по сила и влияние в ония градове, дето тя успя да привлече под своето комунистическо знаме и да привърже към него пролетарското и малоимотно население, което навсякъде съставлява грамадното мнозинство от цялото градско население. А това тя успя да направи в тези градове, в които нейната организация отиде сама при него, в кварталите, в махалите, дето е струпано пролетарското и малоимотно градско население. И обратно, партийни организации, които продължават да се тъпчат в центровете на градовете и в своите клубчета, там нашата партия е слаба и влиянието ѝ е слабо още. Тоя опит, прочее, налага на партийните организации да засилят най-енергично именно кварталната, махленска дейност.

Такива са най-близките, най-неотложните непосредствени наши задачи, върху които трябва да съсредоточим вниманието и дейността на нашата партия днес и в продължение на известно време. Убеден съм дълбоко, че тази дейност ще принесе днес много повече за бъдещето на революционното комунистическо движение, отколкото празното очакване на революцията или с пустословното разправяне по клубовете за дейност, която по същността си не е никак революционна и която може да има за резултат да отклонява партийната дейност от нейната революционна същност. На такава пакостна дейност, дето и от когото и да се проявява тя, трябва да се противопоставяме най-енергично. И най-ефикасното средство, с което можем да се противопоставим на нея, е това, щото ония другари, които проявяват тенденция към такава дейност, веднага да се поканят към организационно-просветна дейност и към революционно-комунистическа дисциплина, като на неспособните към тях да им се посочва без стеснение вратата на партията. Това се явява необходимо за благото на революцията.

Сп. „Ново време“, год. XIX, кн. 7, октомври 1919 г.
Публ. в Д. Благоев. Съчинения. т. 18, С. 1962, с. 482–489.

---

[1] Става дума за парламентарните избори, проведени на 18 август 1919 г., в които първо място по броя на получените гласове зае БЗНС – 27, 5% от гласовете и 85 мандата. БКП получи 20,7% от гласовете и 47 мандата, Социалдемократическата партия – 38 мандата, Демократическата партия – 28 мандата, Народняци – 19, Прогресивнолиберали – 8.

№ 5

Доклад на Енчо Атанасов и Георги Портнов за дейността на Добруджанския революционен комитет

Харков, 12 март 1920 г.

Доклад т.т. Енчо Атанасова и Георгия Портнова, прибывших из Добруджи от Революционного комитета Добруджи и сделавшими устный доклад, сущность которого сводится к следующему:

Происхождение и задачи РКД 10

В 1919 году согласно постановления Одесского Бюро[1], образовался Революционный комитет Добруджи (РКД 10) в Варне. Район деятельности РКД 10 были 5 городов в Южной Добрудже в Румынии и 4 города в Болгарии. В Ревком вошли следующие товарищи: Енчо Атанасов, Кирицеску, Дмитрий Кондов (городской голова Варны), Станко Калычев из Тулчи (помощник городского головы) и Георгий Портнов.

Задачи наши определялись следующим образом: организовать дальнейшие ревкомы в городах и селах и именно в городах Балчик, Силистра, Варна, Добрич, Русе, Шумен, Каварна, Тутракан и в деревнях Добруджи. Каждый ревком должен был состоять из центра: из трех товарищей и отделов: агитации, организации, разведки, террора, связи. Упомянутые отделы и характеризуют ту работу, которую мы должны были вести.

Сделанная работа

Так как начало нашей деятельности совпало с отступлением Советской власти на Украине[2], то временно мы ограничили нашу деятельность агитацией, разведкой и связью. С наступлением Советских войск на Украину[3] мы нашу деятельность полностью развили и усилили, т.е. Ревкомы ведут работу по агитации, организации, разведке, связи и террору.

В этом отношении очень много сделано: организованы ревкомы в городах Балчик, Силистра, Варна, Добрич, Русе, Шумен, Каварна, Тутракан с полной организацией центра и всеми отделами. В деревнях имеются 36 организаций, связанных с городскими Ревкомами. Вся наша территория подверглась основательной коммунистической обработке.

По подготовке к выступлению для захвата власти было сделано следующее: организация к выступлению закончена. Вся территория в военном отношении подчинена начальнику Красной армии и разделена на районы, которые в свою очередь разделены на десятки. В любое время по приказу выступление готово и технически возможно. Мы сосредоточили и продолжаем сосредоточивать в руках коммунистов всякое оружие. Эта работа усиливается теперь. Мы также организуем русских пленных, прибывших из Франции и привлекаем их к работе. Вся наша работа происходит совместно и при полном контакте с Болгарской коммунистической партией, откуда мы получаем наставления и советы.

По отношению к румынским элементам нашего района, так как в Румынии официальной коммунистической партии нет[4], мы стараемся собрать в наши подпольные организации все, что есть там действительно коммунистического.

До наступления момента вооруженого восстания, который должен совпасть с наступлением Российско-Украинской Красной армии, мы работаем по 1) воспитанию населения в коммунистическом духе, 2) агитации в пользу присоединения к III Интернационалу. Этот вопрос будет возбужден на апрельском съезде Румынской социалистической партии, 3) разложению румынской армии, в которой теперь сильно развилось дезертирство и сочувствие к революции. Так, например, румынские солдаты носят на внутренней стороне лацкана красные флажки и при встрече, раскрывая борта шинели, показывают друг другу эти красные флажки в виде приветствия.

Нет никакого сомнения, что румынская армия не будет или почти не будет сопротивляться при наступлении Русско-Украинской Красной армии.

Одновременно мы агитируем и среди оккупационных французских войск. Среди них мы распространяем литературу, которую мы берем в Одессе. Французских войск (индокитайцев и других колониальных войск преимущественно) имеется в Болгарии около 7000–8000 человек, главные же силы находятся во Фракии на берегу Эгейского моря, в Дедеагаче.

Связь мы имеем:

1. С Болгарией – непосредственно с коммунистической партией Болгарии. 2) с Сербией ЦК Болгарской партии имеет тесную связь и мы через ее посредничество. У них так же была конференция. 3) С Румынией и Бессарабией через т.т. Криворукова и Константинеску, основателем группы „Спартак“ в Румынии. 4) В Грецию мы посылали в октябре 1919 г. т. Боева на параходе „Фердинанд“ вместе с т. Бадинат Луи Филипи, французский матрос. Однако, нам не удалось создать там прочную связь, т.к. там коммунистов мало. Профессиональное движение там сильно.

Боев поехал также в Константинополь для связи с т.т., посланными туда из Одессы, но их не нашел. Теперь Кацапов [5], прибыв в Варну, послал в Турцию и в Константинополь двух товарищей – одного для постоянного жительства, другого для связи. С Италией мы держим связь через Болгарскую партию, которая имеет в Италии своего представителя доктора Исакова (Исаакова).

Общекоммунистическая работа. Помимо нашей военной работы, мы ведем широкую агитацию воззваниями, листовками, литературой. Распространяем широко литературу из России: 8 пудов привез т. Портнов, а потом еще прибывала из Одессы литература. Нам необходимы средства, т.к. данные нам в прошлом году деньги совершенно изсякли. Средства нам нужны крупные для: 1) приобретения собственной типографии для подпольной работы, чтобы печатать на разных языках: турецком, греческом, болгарском, румынском и французском. До сих пор мы сдавали свою работу в типографии за определенную плату. 2) Для приобретения бумаги, причем нужно помнить, что бумага теперь дорога. Если же мы типографии собственной не приобретем, то при заказывании в чужой типографии нужно будет заплатить значительно дороже. Типографии теперь требуют вместо 50 сантимов за листовку $1^1/_2$ – 2 франка, т.е. в четыре раза дороже. А нам как раз нужно усилить нашу работу в этой области. 3) Посылки агитаторов для объезда деревень, т.к. живое слово имеет больше значения, чем листовка и книжка. Из деревень, где имеются наши группы, приезжали товарищи и просили прислать им хороших агитаторов, т.к. крестьяне просят живое слово и не удовлетворяются одними воззваниями и брошюрками. 4) Для поддерживания связи, курьеров и т.п. для нашей организации, которая развилась и требует теперь больших средств.

Желательно, чтобы нам дали мотор из 4 – 5 сил, можно мотоциклетный мотор. Мы смогли бы приделать к лодке, чтобы иметь возможность при наших поездках Варна – Одесса двигаться и против ветра и без ветра. Нам так же необходим бинокль для наших переездов.

Радио. В Варне мы имеем уже 2 месяца связь с одним радиотелеграфистом, который за деньги может доставить нам интересующее нас радио. Вы можете, таким образом, эту связь использовать.

Просим также дать нам радиоприемник новой системы (шкафный). Относительно средств нужно еще указать, что нам желательно иметь иностранную валюту, преимущественно английские фунты и ценности.

Приблизительный (по памяти) отчет о средствах, полученных в августе 1919 г. т.т. Енчо Атанасовым и Георгием Костовым (Ивановичем) от имени ЦК БКП и РКД 10:

Николаевских рублей[6]	1 000 000
Румынских лей	100 000
Австрийских крон	100 000
Германских марок	50 000
Английских фунтов	3 000
Французских франков	10 000
Ценности на сумму	717 750 руб. (приблизительно)

С французскими франками произошло недоразумение. Франки были в пачке, товарищи этой пачки не раскрывали. Тов. Атанасову казалось, что в ней было 100 000 франков. Когда Иванович передал эту пачку ЦК, в ней оказалось только 9 000 фр. Тов. Атанасов склоняется к мысли, что в пачке было не 100 000, а 10 000 фр., но тогда все-таки имеется недостача в 1 000 фр. Тов. Атанасов просит выяснить в Москве сколько франков было в пачке.

Из вышеупомянутых сумм Революционный комитет Добруджи получил:

Николаевских рублей	200 000

Тов. Атанасов передал тов. Георгию Паратеску для левого крыла Румынской партии:

Румынских лей	130 000
Английских фунтов	1 000
Ценностей на сумму	451 000

Тов. Иванович удержал первоначально для посылки заграницу и для т.т. приехавших из России николаевских рублей 300 000. Остальное было передано в ЦК БКП. Когда через месяц была ревизия и когда выяснилось, что т. Иванович не посылал заграницу денег, то у него потребовали передать партии оставшиеся у него деньги. Тов. Иванович передал в ЦК николаевских рублей 190 000 и расписок из типографии и т.д. на общую сумму 110 000 руб. Из полученных денег ЦК БКП послал в Италию 30 000 (сумму т.т. хорошо помнят, но не помнят какими деньгами). Сербской партии ЦК БКП также послал денег (сколько т.т. не помнят).

На вопрос о положении на Балканах т.т. дали по существу следующие сведения:

Болгария. Коммунистическое движение в Болгарии чрезвычайно сильно. Болгарская коммунистическая партия работает широко, пользуется большим доверием и поступает как ей нужно, часто вопреки воле правительства.

Например, в то время как правительство запретило всякие собрания, приказ более двух не собираться, ЦК БКП устраивал и проводил успешно митинги в 20 000 – 30 000 и 60 000 человек. Общее настроение в Болгарии таково, что стоит только показаться красному флагу и массы народа пойдут за ним.

Последние выборы дали следующие результаты: в парламент вошли 7 коммунистов. При муниципальных выборах в 150 сельских общинах и 15–18 городских коммунисты имеют большинство.

При последних окружных выборах, несмотря на то, что [партия] образовала один коммунистический блок, все же коммунисты имели успех. Так, например, в Варне коммунисты имели большинство в 55 голосов над общебуржуазным (как буржуазия называет общегражданским) блоком.

Партия „широких социалистов“ теперь ничто. Аграрная партия Стамболийского разлагается. В Болгарии, в знак протеста против деникинщины, была всеобщая забастовка железнодорожников, почтово-телеграфных работников и телефонистов, длившаяся с декабря 1919 г. по 24 февраля 1920 г. Сперва совсем не было никакого движения и никакой связи. Два имевшиеся аэроплана, которые правительство пыталось использовать, пропали. Правительство пыталось организовать автомобильное сообщение, но и это ему не удалось. К забастовке первоначально примкнули и банковские служащие. В первый период забастовки никаких поездов не было, к концу правительству удалось выловить изменников из среды старых чиновников, бывших в отставке, и тогда в последний месяц изредка отправлялось по одному поезду для самых необходимых целей. Правительство несколько раз объявляло мобилизацию железнодорожников, почтово-телеграфных и телефонных служащих, но никто не являлся. Производились аресты бастующих по домам и на улице, их сажали в тюрьмы, но ничто не помогло. Правительство мобилизовало часть крестьян – своих приверженцев и создало так называемую оранжевую армию (по цвету выборных воззваний правительственной партии). Положение все-таки оставалось затруднительным, в смысле движения поездов, так например, т. Атанасов, имевший дело в Русе, вынужден был идти из Варны в Русе пешком.

В ЦК Болгарской коммунистической партии входят: т. Благоев, председатель, Коларов, секретарь, Кабакчиев, Луканов, Георгий Димитров, Никола Пенев и т.д.

В Сербии коммунистическое движение так же очень сильно. Болгарская коммунистическая партия и Сербская должны иметь в ближайшем будущем общую конференцию. В Македонии коммунистическая партия работает успешно.

В Румынии коммунистическое движение так же усиливается. Имеется левое крыло социалистической партии (Спартакисты), которые являются настоящими коммунистами. На состояние румынской армии нужно указать особо. Против большевиков имеется около 100 000 румынских войск. Из них значительная часть находится, как гарнизоны, по разным городам, недалеко от фронта, преимущественно для подавления внутренних вспышек. Но большая часть румынских войск разложена и румынская армия рассыпается при приближении Красной армии. Для наступления же румынская армия вовсе не годится, хотя она и хорошо вооружена. Для спайки армии румынское правительство влило в нее около ¾ количества, имеющегося у него жандармерии.

Молодые новобранцы так же подверглись коммунистической пропаганде. В этом направлении работает т. Александр Константинеску, отдавший себя исключительно работе среди румынской молодежи.

Брожение среди румынских войск происходит: 1) на почве недовольства. Солдаты говорят: нам обещали при походе в Венгрию[7] землю и волю, и демобилизацию. Теперь же нам ничего не дают и не демобилизуют. Солдаты недовольны и разбегаются по домам. Полагают, что разбежалось около 75% армии, бывшей в Венгрии. 2) Как результат агитации, проводимой нами. Эти сведения мы получили от т. Кацапова, нашего курьера Петра Нейчева, отправленных для этого в Румынию. Они продолжают эту работу.

По всей македонской территории, находящейся под властью Сербии, коммунисты при общинных выборах одержали полную победу.

Наш доклад мог бы быть точнее и полнее, если бы нам удалось получить материалы. Но забастовка железных дорог, почт, телеграфа и телефона сделали невозможным получение материалов своевременно, а мы должны были ехать и дальше ждать не могли.

РГАСПИ, ф. 502, оп. 1, д. 9, л. 196–198. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Одеското бюро на Коминтерна е поделение на Южното бюро на Коминтерна със седалище в Киев. Създадено през май 1919 г. През януари 1920 г. ръководството на Южното бюро се премества в Харков, като в Киев и Одеса продължават да функционират негови поделения.

[2] В годините на Гражданската война (1918–1920) болшевиките водят борба за Украйна с украинското правителство, обявило независимостта на страната, и с белите руски армии. През юли 1919 г. те са изтласкани от Украйна от армията на Деникин.

[3] Настъплението на Червената армия срещу Деникин започва през октомври 1919 г.

[4] Образуването на Румънската КП е огласено официално на проведения на 8–12 май 1921 г. в Букурещ Учредителен конгрес. Тогава се приема и резолюция за присъединяване на партията към Коминтерна.

[5] Вероятно има грешка в изписване на фамилното име и става дума за Койчо Касапов (Касабов), който по това време е резидент на съветското военно разузнаване в България и Румъния и е член на революционния комитет „Добруджа“.

[6] Банкноти от времето на управлението на Николай II.

[7] През април 1919 г. румънската армия е изпратена за потушаване на революцията в Унгария.

№ 6

Статия на Д. Благоев „Вторият конгрес на Българската комунистическа партия и буржоазните котерии“

София, 5 юни 1920 г.

Вторият конгрес на Българската комунистическа партия (тесни социалисти)[1] повдигна жлъчката на всички буржоазни котерии, „леви“ и „десни“. Никой конгрес на нашата партия досега не е повдигал тъй много злъчта им, както тазигодишният ѝ конгрес, както вторият конгрес на Българската комунистическа партия. Друг път по повод конгресите на нашата партия буржоазните котерии се ограничаваха с някое плоско, просташко антрефиленце между другото. Днес обаче по повод втория конгрес на Българската комунистическа партия те посветиха на него цели статии, уводни и вътрешни. Органът на Демократическата партия „Пряпорец“ посвети цяла уводна статия. Органът на народняшката котерия найнапред се ограничи с една византийска интрига, а именно, че вторият конгрес на Българската комунистическа партия бил таен. По-сетне тя позволи на своя палячо в „Бележки на деня“ да наговори куп византийски „остроумия“. Най-ревностни обаче се оказаха „левите“ политически недоразумения в нашия живот – радикалите и широките социалпредатели. Първите посветиха две уводни статии на нашия конгрес, а вторите няколко псувателни статии по същия повод по адрес на Българската комунистическа партия.

С какво вторият конгрес на Българската комунистическа партия тъй страшно повдигна жлъчката на буржоазните котерии?

Достатъчно е човек да погледне в годишния отчет на централния комитет на Българската комунистическа партия за 1919 г., за да намери отговора на въпроса. Преди всичко той поразява нейните врагове, буржоазните котерии, с това, че Българската комунистическа партия представлява масова, народна партия, единствената истинска партия, в която народните маси, пролетариите и малоимотните имат доверие и се нареждат под нейното знаме. С това партийният печат изтъква, че буржоазните наричани „партии“ са само жалки котерии, които са изгубили и губят всякакво доверие в грамадното мнозинство от народа. Ето това е, общо казано, което повдигна жлъчката на буржоазните котерии.

И наистина, вземете само ръста на партията! В края на първото тримесечие на 1919 г. Българската комунистическа партия броеше 20 577 членове, а в края на 1919 г., т.е. на 31 декември 1919 г. тя вече броеше 35 478 членове. С други думи, в края на отчетната партийна година, за 9 месеци, числото на членовете ѝ порасна с 14, 901 души. Обаче Българската комунистическа партия постоянно расте. От приключването на отчета, т.е. от 1. I. 1920 г. до 20 май, партията порасна с нови 3 208 члена. Така че на 20 май Българската комунистическа партия порасна най-малка със сто на сто, 100%, т.е. най-малко с нови 20 000 члена. Именно този бърз ръст на партията повдигна жлъчката на буржоазните котерии. Додето те си правеха сметката, че вследствие нечувания терор, упражняван над Българската комунистическа партия от дружбашкото правителство, насърчавано от тях същите, силата на партията ще намали, тя, напротив, систематически и бързо расте, когато в същото време техните редове все повече пустеят, стават все поредки, особено тия на лъжесоциалистите и на дружбашите.

Но Българската комунистическа партия е само авангард на комунистическото движение в България. Независимо от това, че с нея се намират в най-тесни връзки и се числят към нея ред комунистически организации, изброени в отчета, в най-тесни връзки с нея се намират и ред професионални, чисто работнически комунистически организации и съюзи, а именно, Общият Работнически синдикален съюз, в който в края на 1919 г. са влизали 18 професионални съюза с 31, 706 члена. Той съставлява комунистически работнически резервоар, който сам постоянно расте и от който Българската комунистическа партия постоянно черпи нови и нови сили. Обаче и това е недостатъчно. Под знамето на това комунистическо движение във всички решителни акции се събира едно множество пролетарии и малоимотни, селски и градски, най-малко толкова, колкото съставляват заедно комунистическите партийни и професионални организации. Очевидно доказателство за това са акциите, които Българската комунистическа партия предприе през изтеклата партийна година, и изборите, проведени същата година.

От друга страна, самата целокупна дейност на партията, изложена в годишния ѝ отчет, особено самият конгрес, поразиха буржоазните котерии и подигнаха жлъчта им. Отчетът много ясно показа растящата мощ на Българската комунистическа партия във всяко отношение. Буржоазните котерии очакваха, както изглежда, че след терора на техните правителства над Българската комунистическа партия и след всевъзможните клевети и подлости по неин адрес от тях, да я видят омаломощена, дезорганизирана, разяждана от вътрешни недъзи и разногласия. А видяха тъкмо обратното. Преди всичко те видяха един конгрес, много по-голям от I-ия конгрес. Но най-важното! Те видяха от тридневната му усилена работа пълното единодушие, единомислие, дисциплина и ентусиазъм, който господствува в Българската комунистическа партия. Вторият конгрес при това даде здрави директиви за практическата работа на партията във всяко отношение през текущата партийна година. От отчета на Централния комитет, представен на конгреса, много ясно се вижда не само грамадната работа, извършена от партията през 1919 г., но главното, вижда се много ясно, че Българската комунистическа партия представлява вече една здраво закрепена, проникната и прониквaща се с комунистическа дисциплина и съзнание за задачите си, сплотена в комунистическо единомислие и готовност за действие и самопожертвуване. Е, подир това, как буржоазните котерии да не се пукат откъм гърба и да не изливат своята жлъч против Българската комунистическа партия?

Най-сетне, ден преди конгреса, през време на конгреса и след него държаха конференции ред организации, свързани с партията, като конференция на жените-комунистки, конференция на съюза на държавните, общинските и окръжните служещи, конгрес на младежкия съюз, конференция на общинските и окръжни съветници и конгрес на съюза на инвалидите-комунисти. Всички тия конференции и конгреси създадоха голямо оживление в клубовете на нашата партия. Очевидно, конференциите и конгресите, станали около II-ия конгрес на Българската комунистическа партия, послужиха за засилването на комунистическото движение и за вливането нов ентусиазъм и създаването мотиви за по-усилена работа за тържеството на комунизма. Но от особено значение се яви *конференцията на общинските и окръжните съветници.* Тя се яви ново дело на Българската комунистическа партия. За пръв път от общинските и окръжни избори насам партията свика тази конференция. Тя беше най-необходима, за да се създаде единство в работата на общинските и окръжните съветници и по такъв начин да се избегнат грешките от гледна точка на комунистическите принципи и практика, които по неопитност в известни места бяха допуснати и могат да станат, при липсата на една обща директива в практическото приложение на комунистическата програма за общинските и окръжни съвети. Конференцията държа няколко извънредно интересни по дебатите в нея заседания. Вторият конгрес на Българската комунистическа партия прегледа временната програма, изработена от Партийния съвет, за общинските и окръжни съвети, поправи и допълни я и единодушно биде приета от конгреса[2]. При това в разискванията по тази програма и по доклада на др. Т. Луканов по нея конгресът начерта в общи черти с взетата от него резолюция практическата директива по приложението ѝ. Върху тази директива работеше специална комисия, избрана на конференцията на общинските и окръжни съветници, която директива след дълги разисквания и пояснения биде също единодушно приета от конференцията. Но последната не се задоволи само с гласуването на практическата директива; тя създаде и нужните органи за общото и правилно приложение на директивата, както и поддържането единството в дейността на общинските и окръжни съветници. Изобщо Българската комунистическа партия с тази конференция извърши едно свое дело от най-голямо значение. [...]

След всичко казано много е ясно защо буржоазните котерии, „леви“ и „десни“, този път по случай II-ия конгрес на Българската комунистическа партия посветиха в своите вестници ред уводни и други статии и бележки на комунистическото движение в България. Но какво писаха те?

Преди всичко те изкарват Българската комунистическа партия дребнобуржоазна, а не пролетарска. Защо? Очевидно, защото, според тях, на 11, 177 партийни членове наемни работници, пролетарии, имало, според едни 20 000 собственици, дребни стопани, според други – 25 000 такива, следователно – правят заключението си – Българската комунистическа партия по състава си е дребнобуржоазна. Разбира се, това е явно фалшифициране състава на нашата партия. В отчета много ясно е показано колко са и какви са собствениците, всъщност самостоятелните, дребните стопани. В категорията самостоятелни отчетът ги посочва 15 338. Но като извадим от тях 563 жени-домакини най-голямата част, от които са пролетарки, и партийните членове от свободните професии, числото на самостоятелните ще бъде, очевидно, по-малко от посочените в отчета и ще се увеличи числото на първите две категории. Така че по състава си Българската комунистическа партия наистина е предимно пролетарска партия. Но буржоазните котерии фалшифицират състава на нашата партия умишлено, за да кажат на своите тонковци от дребната буржоазия и несъзнателните работници, които се мъкнат подир им: ето, вижте, и Българската комунистическа партия е дребнобуржоазна, а не пролетарска партия, защото и у нея повече са собственици, отколкото пролетарии, та няма защо да ни напускате и да отивате в една дребнобуржоазна партия. Обаче съвсем напразни са усилията им; и фалшификациите им не ще им помогнат. Една комунистическа партия, която у нас брои 11 177 чисти пролетарии на 35 435 члена, тя не може да бъде друга освен пролетарска партия, защото духът, идеите, принципите, лозунгите и тактиката ѝ са ония на пролетарския революционен социализъм, на комунизма. Това е най-важното, а не това, че имало в нея и собственици, дори ако бъдат, според фалшификаторите на буржоазните котерии, повече от пролетарския елемент.

Но другата фалшификация на буржоазните котерии с отчета се явява още по-характерна. Те в уводните си и други статии и бележки предъвкваха уж констатирани в отчета и уж казани от другаря секретар думи, че Българската комунистическа партия се състояла от „разбойници“, „убийци“ и пр. Това са старите измислици на широките лъжесоциалисти, когато бяха на власт и когато клеветяха, че комунистите отивали на митингите и демонстрациите с торби. Достойна за социалпредателите измислица! Разбира се, че нито в годишния отчет, нито при обясненията пред конгреса от др. секретар нищо подобно от това, което приписват буржоазните котерии, няма и не можеше да има. Но буржоазните котерии в такава подла фалшификация изляха своята жлъч, която подигна у тях самият годишен отчет на Българската комунистическа партия и изобщо целокупната ѝ дейност, нейният бърз ръст и стабилизиране като една непоклатима сила. Нека! Нека! Нека бълват жлъч!

Като оставяме, прочее, буржоазните котерии да се давят в собствената им жлъч, считаме за необходимо да кажем и следното. При всичко, че през миналата партийна година Българската комунистическа партия порасна най-малко двойно и разви една обширна дейност, обаче ние не можем да бъдем доволни от постигнатите резултати. На 40 000 организирани в професионалните съюзи пролетарии имаме в партията само 11 177 члена. Това е малко и необходимо е да се използува този наш резервоар по-интензивно, като по-интензивно се заработи за приготвянето на членовете му за влизането им в редовете на партията. От друга страна, Българската комунистическа партия в сравнение с миналото много от недостатъците си отстрани, но все още има недостатъци, които трябва бързо да се премахнат. В това отношение нашите четци трябва да си припомнят писаното в статиите ми на това също място в миналите книжки. А тази статия ще приключа, като цитирам от отчета на Централния комитет стр. 42 и като моля да се запомни добре съдържанието на тия редове:

„Силата на една борческа организация е в дисциплината на нейните членове. Ако в миналото дисциплината на партийните редове беше условие за развитието на партията, то днес същото е условие за нейното съществуване. В сегашната революционна епоха комунистическата партия я очаква разложение, поражение и гибел, ако тя не съумее да въведе в редовете си една желязна революционна дисциплина.

Две главни причини са действували за видимото отслабване на традиционната партийна дисциплина. Първо, масовото нахлуване в нея на нови, неживели никога организационен живот елементи, особено от селата, гдето колективното чувство е по-слабо, а индивидуализмът по-силен. И второ, недостатъчната теоретическа подготовка на множеството от партийните членове, у които вместо революционно съзнание има бунтарско настроение и които вместо упорито да вървят по изтощителния, но единствено сигурния път на революционната подготовка, горят от желание с един замах да видят извършената пролетарска революция – това е първото и най-надежно средство да се насади дисциплина в партията; безпощадно изобличаване и преследване на всички актове, които нарушават партийната дисциплина – това е най-сигурно средство да се запази партията от пакостното влияние на недисциплинираността. [...]

Не може да се каже, че партията е направила достатъчно за просветата на членовете си през изтеклата година. Тя повече се е борила и действувала политически, а по-малко е работила организационно и просветно. Абсолютно необходимо е да се намери време и отделят сили и внимание за една основна и систематична комунистическа просвета. Също така не може да се каже, че винаги и с нужната енергия партията е преследвала нарушителите на партийната дисциплина. Наистина, през течение на годината за противопартийна дейност и нарушение на партийната дисциплина са били изключени доста партийни членове. Истина е също, че партийните организации са строги спрямо провинените в престъпления и неморални дела свои членове и безцеремонно ги изхвърлят от партията. Но истината е така също, че не винаги е била запазвана партийната дисциплина при партийните акции, като отделни партийни членове са си позволявали било да преиначават характера им, било да прекрачат поставените им от партията рамки, било, най-после, да вършат истински провокации и че не винаги организациите са искали сметка за подобни твърде опасни потъпквания на партийната дисциплина. В такива случаи организациите са се оставяли да бъдат повлияни от личния героизъм на смутителите на партийната дисциплина, като са забравяли, че личният героизъм е само тогава ценен за революционното дело, когато той се проявява в рамките на партийната дисциплина.

Нека заработим енергично за създаване на една революционна дисциплина в нашите редове!“

Сп. „Ново време“, год. XIX, кн. 20–21, юни 1920 г.
Публ. в Д. Благоев. Съчинения. Т. 19, С. 19, 1963, с. 50–60.

---

[1] Вторият конгрес на БКП (т.с.) се провежда от 31 май до 2 юни 1920 г.

[2] Висшият партиен съвет на БКП в двудневното си заседание на 14 и 15 септември 1919 г. према по доклад на Г. Димитров програма на партията за работата в общинските и окръжните съвети. Тази програма е приета от II конгрес на БКП с известни допълнения, докладвани от Т. Луканов.

№ 7

Устав на Комунистическия интернационал, приет на II конгрес на Коминтерна[1]

[август 1920 г.]

В 1864 г. в Лондоне было создано первое Международное Товарищество Рабочих – Первый Интернационал. В уставе этого Международного Товарищества Рабочих говорилось:

„что освобождение рабочего класса может быть завоевано только самим рабочим классом;

что, борясь за свое освобождение, рабочие должны стремиться не к созданию новых привилегий и монополий, но к установлению равных для себя прав и обязанностей и к уничтожению всякого классового господства;

что экономическое подчинение рабочего монопольному владельцу средств производства, т.е. всех источников жизни, является главной причиной рабства во всех его формах, всего социального зла, всего духовного вырождения и политического подчинения рабочего класса;

что экономическое освобождение рабочего класса является той великой целью, которой всякое политическое движение должно быть подчинено, как средство;

что все стремления к достижению этой цели оставались до сих пор безуспешными вследствие недостатка солидарности между рабочими различных профессий в каждой отдельной стране и отсутствия братского союза между рабочими различных стран;

что освобождение труда, являясь задачей не местной, не национальной, а социальной, затрагивает интересы всех стран, в которых существует современный общественный строй, и для своего разрешения требует теоретического и практического взаимодействия наиболее передовых стран;

что теперешнее одновременное возрождение рабочего движения в промышленных странах Европы, с одной стороны возбуждает новые надежды, с другой стороны серьезно предостерегает от повторения старых ошибок и требует немедленного объединения до сих пор несвязанных друг с другом движений“.

II Интернационал, основанный в 1889 году в Париже, обязался продолжить дело I-го Интернационала, но в 1914 г., в начале мировой войны, он потерпел полный крах. II Интернационал погиб, подточенный оппортунизмом и сраженный изменами вождей, которые перешли на сторону буржуазии.

III Коммунистический Интернационал, основанный в марте 1919 г., в столице Российской Социалистической Федеративной советской республики, в городе Москве, торжественно перед всем миром заявил о том, что он берет на себя продолжение и завершение великого дела, начатого первым Международным Товариществом Рабочих. [...]

Коммунистический Интернационал ставит себе целью: борьбу всеми средствами, даже и с оружием в руках, за низвержение международной буржуазии и создание международной советской республики, как переходной ступени к полному уничтожению государства. Коммунистический Интернационал считает диктатуру пролетариата единственным средством, дающим возможность освободить человечество от ужасов капитализма. И Коммунистический Интернационал считает советскую власть исторически данной *формой* этой диктатуры пролетариата. [...]

Коммунистический Интернационал целиком и беззаветно поддерживает завоевания великой пролетарской революции в России, первой победоносной социалистической революции в мировой истории и зовет пролетариев всего мира идти по тому же пути. Коммунистический Интернационал обязуется всеми силами поддерживать каждую советскую республику, где бы она не создалась.

Коммунистический Интернационал знает: для того, чтобы скорее добиться победы, Международное Товарищество Рабочих, борющееся за уничтожение капитализма и создание коммунизма, должно иметь стройную централизованную организацию. По существу дела Коммунистический Интернационал должен действительно и фактически представлять собой единую всемирную Коммунистическую партию, отдельными секциями которой являются партии, действующие в каждой стране. Организационный аппарат Коммунистического Интернационала должен обеспечивать труженикам каждой страны возможность в каждый данный момент получить максимальную помощь от организованных пролетариев остальных стран.

С этой целью Коммунистический Интернационал утверждает следующие пункты Устава:

Ст. 1. Новое Международное Товарищество Рабочих основано для организации совместных действий пролетариев различных стран, стремящихся к одной цели: низвержению капитализма, созданию диктатуры пролетариата и Международной Советской Республики для полного уничтожения классов и осуществления социализма, этой первой ступени коммунистического общества.

Ст. 2. Новому Международному Товариществу Рабочих присвоено звание *Коммунистический Интернационал.*

Ст. 3. Все партии, входящие в Коммунистический Интернационал, носят название: Коммунистическая Партия такой-то страны (Секция Коммунистического Интернационала).

Ст. 4. Верховным органом Коммунистического Интернационала является всемирный конгресс всех партий и организаций, входящих в состав его. Всемирный конгресс собирается по правилу не реже одного раза в год. Только всемирный конгресс имеет право изменить программу Коммунистического Интернационала. Всемирный конгресс обсуждает и решает наиболее важные программные и тактические вопросы, связанные с деятельностью Коммунистического Интернационала. Число решающих голосов для каждой партии и организации на всемирном конгрессе определяется особым постановлением конгресса.

Ст. 5. Всемирный конгресс избирает Исполнительный Комитет Коммунистического Интернационала, который является руководящим органом Коммунистического Интернационала в периоды между всемирными конгрессами Коммунистического Интернационала и который подотчетен только всемирному конгрессу.

Ст. 6. Местопребывание Исполнительного Комитета Коммунистического Интернационала каждый раз определяется всемирным конгрессом Коммунистического Интернационала.

Ст. 7. Экстренный всемирный конгресс Коммунистического Интернационала может быть созван либо по постановлению Исполнительного Комитета, либо по требованию половины партий, входивших в состав Коммунистического Интернационала на последнем всемирном конгрессе.

Ст. 8. Главная часть работы в Исполнительном Комитете Коммунистического Интернационала лежит на партии той страны, где по постановлению всемирного конгресса имеет местопребывание Исполнительный Комитет.

Партия данной страны вводит в Исполнительный Комитет пять своих представителей с решающим голосом. Кроме того, в Исполнительный Комитет Коммунистического Интернационала входят по одному представителю с решающим голосом от 10–12 наиболее крупных коммунистических партий, список которых утверждается очередным всемирным конгрессом Коммунистического Интернационала. Остальные партии и организации, принятые в Коммунистический Интернационал, имеют право послать в Исполнительный Комитет по одному представителю с совещательным голосом.

Ст. 9. Исполнительный Комитет руководит всей работой Коммунистического Интернационала от съезда до съезда, издает не менее чем на четырех языках центральный орган Коммунистического Интернационала (журнал „Коммунистический Интернационал“), выступает с необходимыми воззваниями от имени Коммунистического Интернационала и дает обязательные для всех директивы всем тем партиям и организациям, которые входят в Коммунистический Интернационал. Исполнительному Комитету Коммунистического Интернационала принадлежит право требовать от афильированных партий исключения групп и лиц, нарушающих международную дисциплину, а также исключать из Коммунистического Интернационала такие партии, которые нарушают постановления всемирного конгресса. Эти партии имеют право аппелировать ко всемирному конгрессу. В случаях необходимости Исполнительный Комитет организует в различных странах свои технические и иные вспомогательные бюро, целиком подчиненные Исполнительному Комитету. Представители Исполнительного Комитета выполняют свои политические задания в теснейшем контакте с центральным комитетом коммунистической партии данной страны.

Ст. 10. Исполнительный Комитет Коммунистического Интернационала имеет право принимать в свою среду с совещательным голосом представителей организаций и партий, не принятых в состав Коммунистического Интернационала, но являющихся организациями, *сочувствующими* коммунизму и приближающихся к нему.

Ст. 11. Органы всех партий и организаций, входящих в Коммунистический Интернационал и числящиеся в составе сочувствующих Коммунистическому Интернационалу, обязаны печатать все официальные постановления Коммунистического Интернационала и его Исполнительного Комитета.

Ст. 12. Общая обстановка во всей Европе и Америке диктует коммунистам всего мира создавать нелегальные коммунистические организации параллельно с легальной организацией. Исполнительный комитет обязан следить за тем, чтобы это было проведено в жизнь повсюду.

Ст. 13. По правилу, все важнейшие политические сношения между отдельными партиями, входящими в Коммунистический Интернационал, ведутся через Исполнительный Комитет Коммунистического Интернационала. В случаях спешных сношений ведутся непосредственно, но одновременно об этом сообщается Исполнительному Комитету Коммунистического Интернационала.

Ст. 14. Профессиональные союзы, стоящие на почве коммунизма и объединяющиеся в международном масщабе под контролем Исполнительного Комитета Коммунистического Интернационала, образуют профессиональную секцию Коммунистического Интернационала. Коммунистические профессиональные союзы посылают своих представителей на всемирные конгрессы Коммунистического Интернационала через коммунистические партии данных стран. Секция профессиональных союзов Коммунистического Интернационала делегирует одного своего представителя в Исполнительный Комитет Коммунистического Интернационала с решающим голосом. Исполнительный Комитет Коммунистического Интернационала имеет право послать в свою секцию профессиональных союзов Коммунистического Интернационала своего представителя с решающим голосом.

Ст. 15. Международный Союз Коммунистической Молодежи является полноправным членом Коммунистического Интернационала и подчинен его Исполнительному комитету. В Исполнительный Комитет Коммунистического Интернационала делегируется один представитель Исполнительного Комитета Международного Союза Коммунистической Молодежи с решающим голосом. Исполнительный Комитет Коммунистического Интернационала имеет право послать в исполнительный орган Международного Союза Коммунистической Молодежи своего представителя с решающим голосом.

Ст. 16. Исполнительный Комитет Коммунистического Интернационала утверждает Международного Секретаря Коммунистического женского движения и организует женскую секцию Коммунистического Интернационала.

Ст. 17. При переезде из одной страны в другую, каждый член Коммунистического Интернационала встречает братскую поддержку со стороны местных членов III Интернационала.

Резолюции и устав Коммунистического Интернационала, принятые Вторым Конгрессом Коммунистического Интернационала.(19-го июля – 7 августа 1920 г.). Изд-во Коммунистического Интернационала. Петроград. Смольный, 1920, с. 119–127.

---

[1] Вторият конгрес на Коминтерна се провежда на 19 юли – 7 август 1920 г.

№ 8

Доклад от представителя на Коминтерна във Виена В. П. Милютин до секретаря на ИККИ Й. Пятницки[1] за ситуацията в България и на Балканите

Виена, 18 юли 1922 г.
Строго поверително

„ПОЛОЖЕНИЕТО В БЪЛГАРИЯ И НА БАЛКАНИТЕ“

На 25 май в качеството си на представител на Коминтерна и на ЦК на КП на Р[усия] отидох на конгреса на Българската комунистическа партия и на Конференцията на Комунистическите партии на Балканите. Бях натоварен не само да участвам на конгреса и на конференцията, но и на място да се запозная с положението в България и с изгледите за евентуален преврат, тъй като съгласно изготвените в Москва, от страна на български другари доклади, за България имаше такива изгледи, които не могат да се осъществят само поради изостаналостта на движението в другите балкански страни.

Конгресът на Българската комунистическа партия се проведе от 4 до 8 юни[2], а една седмица по-късно и конференцията [на БКФ][3], на която бяха представени България, Югославия, Гърция, Румъния, Турция (със съвещателен глас), Австрия (със съвещателен глас), представители на младежта и аз като представител на Коминтерна и на ЦК на КП на Р[усия].

Централният въпрос на дневния ред на конгреса, както и на конференцията, беше въпросът за ситуацията на Балканите, положението в България и задачите (тактически, както и организационни) на комунистическите партии на Балканите. На конгреса на Българската комунистическа партия, освен кратки поздравителни слова, произнесох доклад на тема „За международното положение и положението в Съветска Русия“. Освен това говорих на митинг, който се проведе в София.

Приетите от конгреса решения и резолюции не дават повод за възражение и по принцип са правилни. Същото се отнася и за решенията на конференцията.

На нея обаче се откроиха сериозни различия със сръбските представители по националния въпрос. Едва след дълги дискусии противоречието беше изгладено, така че в основната си същност въпросът се запази.

Приложени са всички резолюции, приети на конгреса и докладите на заседанията.

Ще спомена само най-важния въпрос, а именно, въпроса за възможността от преврат в България. За да изясня този въпрос, предприех следното:

1) За обсъждането на този въпрос свиках специално заседание на ЦК на Българската комунистическа партия.

2) Освен това говорих по този въпрос поотделно и с всички членове на ЦК и с някои видни другари.

3) Участвах в заседанието на конгресната комисия, състояща се от 50 души, отговорни функционери от всички окръзи на България, които разгледаха въпроса за положението на Балканите.

4) Направих си бележки от съответната литература, в която е разгледано икономическото положение на България.

Въз основа на тези стъпки стигнах до следните резултати:

Общото положение в България.

Както е известно, България е аграрна страна. Има общо 100 000 индустриални работници. (От другаря Георги Димитров, който е председател на Профсъюзите, получих подробни данни за пролетариата и неговото положение на Балканите, но предварително трябва да отбележа, че в България почти напълно липсва статистика). Селяните са силно диференцирани. Бедното селско население и полупролетарската маса проявяват явни симпатии към Коминтерна. Властта в държавата е в ръцете на Земеделската партия, оглавявана от произхождащия от средите на селяните [Александър] Стамболийски, който отстоява политиката на заможните селяни и използва всичките си възможности за безсмислена борба за създаване на “държава на селяните“.

Положението на правителството е лабилно. Икономическата криза, както и поетото задължение да се изплащат сравнително високи суми на Антантата, изостриха неговото положение. Затова правителството постоянно трябва да увеличава данъчната тежест. По отношение на пролетариата това правителство не предлага почти нищо. Селяните пък стават все по-раздразнителни от налаганите данъци. Властта, която е на разположение на правителството, е слаба. Навярно, при извършеното от страна на Антантата разоръжаване на България, правителството е успяло да укрие една част от оръжията и да ги скрие в специални хранилища, а другата част да разпредели сред населението. Срещу кого обаче трябва да се използват оръжията, все още е неизвестно. Целият състав на силите, с които разполага правителствената власт, съставляват 10 000 души милиция и 4 000 души от Съюза на запасните офицери.

Претенции към властта се издигат от страна на 1) градската буржоазия, и 2) комунистите. Първата провежда активна политика на заграбване на властта, докато последните не се борят за това. Градската буржоазия е открито реакционна. Тя разчита на съюза с Антантата и на нейната подкрепа и за тази цел би използвала въоръжената сила на хората на Врангел. През май [1922 г.] беше разкрит заговор за събаряне на правителството от власт. При обиска в щаба на армията на Врангел бяха открити списъци с имената на видни комунистически водачи, които трябваше да бъдат ликвидирани[4].

В парламента правителството вдигна шум, но не предприе сериозни стъпки срещу хората на Врангел. Действително, една част от ръководните хора на Врангел, напр. Кутепов и др., бяха прогонени, и както изглежда става въпрос за около 145 души, но и след това хората на Врангел не бяха напълно разоръжени. Проведеното разоръжаване беше само една игра, тъй като им бяха отнети само няколко повредени и ненужни пушки. Щабът им се запази и продължава да се комплектува отчасти като се приемат нови елементи. Правителството не предприе нищо срещу заговорниците от лагера на буржоазията. Този заговор обаче доказа, че градската буржоазия не може да разчита на нищо друго, освен на външна помощ, която да ѝ окажат Антантата и хората на Врангел.

Към комунистите правителството провежда „либерална“, дори политика на ухажване. Не съществува обаче съмнение, че дори и това правителство, при първия удобен случай, ще подложи на най-брутално преследване Комунистическата партия, която е неговият най-сериозен конкурент. Между другото, при всички тези комбинации, т. нар. „широки социалисти“ имат крайно незначителна роля. Във всяко едно отношение те са кръгла нула, както в количествено, така и в качествено отношение.

При наличието на организирана комунистическа партия, настоящите условия биха позволили поемането на властта само при условие, че преобладаващото мнозинство на работниците и масата на бедните селяни следват комунистическата партия.

В какво състояние е Българската комунистическа партия сега и как се отнася към въпроса за завземане на властта?

Българската комунистическа партия

Няма съмнение, че както по отношение на своята организираност, така и съобразно класовото съзнание на членовете ѝ, Българската комунистическа партия е една от нашите най-добри партии.

В редовете ѝ се наброяват 40 000 членове. Профсъюзите са комунистически. Кооперациите са изключително под влияние на партията. Зад партията стоят не само работниците, но и огромната маса на селяните. Партията има голямо влияние и разполага с въоръжени сили.

По общо убеждение, партията би могла да завладее властта и да изгради съветски режим. Независимо от това ЦК на партията е на мнение, че за момента, по причини, които ще бъдат изложени по-нататък, не може да вземе властта.

Две възможности за решаване

В момента в България са възможни две решения на въпроса:

1) Властта в България да се поеме едва в момента, когато условията и в другите балкански държави или също са назрели за извършване на преврат, или пък съществува гаранция, че те ще заемат неутрална позиция. Докато се чака настъпването на такъв момент, трябва да продължава ежедневната работа и преди всичко пропагандата. Съобразно това схващане, главното сега е, партията да бъде въоръжена за защита и за запазване на организацията, дори в случай, че се премине към евентуални нелегални условия за работа, които да са следствие от възможна атака върху нея от страна на правителството.

2) Ако властта се вземе още сега. Поддържането на такова схващане се опира на съюз със Съветска Русия и на нейната помощ, която би трябвало да е реална, т.е. да се изрази във въоръжени сили и доставка на оръжия.

Централният комитет на Българската комунистическата партия прие единодушно първото решение. На същото мнение бяха и други другари, с които разговарях.

Основанията за становището на Централния комитет

Главните причини, които определят настроенията в Централния комитет, са следните:

Те заявиха:

1.) Ние можем да заграбим властта, но не можем да я задържим. Защо? Защото ще бъдем нападнати от Сърбия и Румъния и бързо ще бъдем победени. Ние няма да имаме време да се подготвим за война.

2.) Въпросът за властта трябва да се разглежда като въпрос на цялата Балканска федерация. Преди всичко, на първо място трябва да се възстановят комунистическите партии на Сърбия и Румъния.

3.) До тогава ние трябва да запазим нашата организация устойчива и да сме готови за защита. Ако правителството ни нападне, ние сме готови да преминем към нелегална дейност. Убедени сме, че масите няма да ни изоставят, защото няма друг, към когото да преминат.

Тези са най-важните причини, от които се ръководи Централният комитет при определяне на своята тактика. Разбира се, понастоящем Централният комитет се опитва да възпира масите от провеждане на акции и не издига лозунги, които биха могли да бъдат подходящи за подбуждане на масите към акции.

Моята оценка

Въпросът за завладяването на властта в България е не само въпрос, който стои за решаване пред Българската комунистическа партия, но и пред Комунистическия интернационал и пред ЦК на Р[уската] КП.

Трябва да се реши въпросът, дали при съществуващите условия е важно, чрез поемането на властта в България, да се проправи нов път за атака в капиталистическия фронт.

Ако е така, още сега трябва да се използват възможностите, които се създават в България и които са подходящи, за да се повлияе върху общото положение на Балканите. Резолюцията на ЦК на Българската (комунистическа) партия отлага решаването на въпроса за много дълго и неопределено време.

Сръбската комунистическа партия е раздробена, деморализирана и без водачи. В Румъния нещата не са по-добри. Не може да се посочи срок, в рамките на който отново може да се възстанови нашето влияние в някаква сериозна степен. Според съществуващите факти, този срок обаче ще е напълно достатъчен, българската партия да премине в нелегалност и да се запази невредима.

Борческото настроение на масите също ще спадне, а с политиката на продължителен застой тя ще стане непривлекателна. Станах свидетел на един пример на негодуване от подобно задържане, когато имах възможност да наблюдавам борбата на градските бедняци за земя за строеж на жилища.

Масите на работниците и селяните трябва да се поведат на борба за завладяване на властта.

Няма никакво съмнение обаче, че както технически, така и стратегически този въпрос трябва да се реши в съюз със Съветска Русия.

В случай, че властта в България бъде взета, най-голямата опасност ще дойде от страна на Югославия. На Балканите Югославия фигурира като агент на Антантата и играе ролята на една Франция на Балканите.

Югославия разполага с редовна войска, състояща се от 150 000 души, към които се прибавят още 20 000 души от армията на Врангел. Страната притежава добра кавалерия. От София до границата обаче разстоянието е само 60 версти[5]. По тази причина действителната опасност е извънредно голяма.

От друга страна обаче виждаме, че в завладените от Югославия области, в Македония и Хърватско, вече избухнаха отделни въстания. При това, в България омразата срещу сърбите е огромна и при една евентуална окупация на България, на сръбската армия няма да ѝ е много лесно. България може да мобилизира около 50 000 души. По време на империалистическата война България разполагаше с милионна армия. Повтарям обаче, въпреки това, опасностите са извънредно големи. Всичко ще зависи от бързината, с която Съветска Русия ще окаже подкрепа. Тъкмо това трябва да се реши. Нашите органи, които са компетентни по този въпрос, трябва да дадат своята оценка.

Накрая ще обобщя: завземането на властта в България е възможно. За запазването ѝ обаче е необходима нашата помощ. Бих искал да спомена още, че в случай, че българите вземат властта в свои ръце и им се помогне да я задържат, те по-добре ще знаят как да си служат с нея, отколкото ние. Те имат много компетентни и опитни хора, дори и един комунистически съюз на инженерите и техниците.

В.П. Милютин

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 4, л. 267–273. Копие. Машинопис. Превод от немски ез.

---

[1] Секретариатът на секретаря на ИККИ Й. Пятницки е създаден по решение на III конгрес на Коминтерна (1921 г.) със задача да поддържа контакти с представителите на ИККИ в различните страни, с ЦК на РКП(б).

[2] Става дума за Четвъртия конгрес на БКП, проведен от 4 до 7 юни 1922 г. в София.

[3] БКФ – обединение на комунистическите партии на България, Гърция, Румъния и Югославия. Води началото си от Балканската работническа социалдемократическа федерация. През 1920 г. в София се провежда III балканска социалдемократическа конференция, която преименува БРСДФ в комунистическа и я превръща в I конференция на Балканската комунистическа федерация (БКФ). Конференцията обявява присъединяването на БКФ към Коминтерна. Ръководни органи на БКФ са Изпълнителен комитет, съставен от представители на всички балкански компартии и секретариат. Първоначално седалище на секретариата е София, след 1923 г. центърът на федерацията се премества във Виена. От 1926 до 1928 г. Президиумът на БКФ се намира в Москва, след това – в Берлин. След 1933 г. дейността на БКФ постепенно се прекратява.

В документа има се предвид IV конференция на БКФ, състояла се на 10 – 13 юни 1922 г. в София.

[4] Последните изследвания показват, че „заговорът на врангелистите“ е бил инсцениран от БКП (т.с.) и съветските емисари, и подкрепен от правителството на Ал. Стамбо-

лийски с цел разбиване на частите на армията на Врангел в България. *(Вж Л.Спасов. Врангеловата армия в България. 1919 – 1923". С., 1999).*

[5] Руска мярка за дължина. 1 верста е равна на близо 1070 метра.

№ 9

Спомени на Антон Недялков за създаването на военната организация на БКП[1]

В 1921 г. през есента др. Коларов, като секретар на партията, извика др. Коста Янков, Тодор Атанасов, Антон Недялков, Слави Колев и Петко Напетов и ни възложи задачата да пристъпим към организиране Военната организация на партията.

Даде ни се даже обща задача с указание тази организация да пристъпи към военната подготовка на партийците и на други наши членове на организации, които се намираха при партията, да организират бойните сили, да работи за въоръжението на тези бойни сили и за разузнаване на военните сили на противника.

Започна се известна работа, но се тръгна по един неправилен път: някои другари, като майор Георги Петров, който беше повикан в помощ на ръководството, пристъпиха към военната подготовка на партийците съвършено открито, без спазване на каквото и да била правилна конспирация, направиха в Бургас открити военни учения с хвърляне даже на бомби, които се намираха у другарите останали още от войната. Вдигна се голям шум около тази нова работа в партията, делото бе още от самото начало разконспирирано и компрометирано.

Особена форма на бойната организация не беше създадена, а се пристъпи направо към бойната подготовка на всички партийни членове. Благодарение на този неправилен подход към задачата, делото бе компрометирано и задачата фактически изоставена и ликвидирана.

* * *

През 1922 г., към месец юлий др. Коларов свика наново една петорка от другари, в която влизаха пак др. Тодор Атанасов, Коста Янков, Антон Недялков, Петко Напетов и Георги Костов. [...]

На тази петорка бе възложена същата задача: да организира бойните сили на партията, да създаде военната организация на партията. Този път вече работата бе подета по-сериозно, по-обмислено, строго конспиративно; пристъпи се към създаването на специални форми на тази организация. Преди всичко почнаха така: тези 5 души другари останаха като върховно ръководство, върховна петорка, както я казваха, на тази организация, непосредствено свързани и подчинени на секретаря на ЦК. От петорката се създадоха секции: мобилизационно-оперативна, в която влизаха др. Коста Янков и Тодор Атанасов, мобилизационно-организационна, в която влизаха др. Антон Недялков и Тодор Атанасов, секция въоръжение – възложена на др. Петко Напетов и секция разузнаване, ръководена от др. Георги Костов.

Организационната форма на ВО бе установена в началото така: партийната организация беше разделена на десетки; в тези десетки се подбираха най-изпитаните другари, годни за бойни действия, предимно минали военна служба и имащи военен опит. Това бяха бойните групи в партийните десетки.

Тази организационна форма малко по-късно бе намерена за неудобна, защото се създаваха недоразумения и негодуване у онези партийни другари от десетките, които не бяха привлечени в бойните групи, но забелязваха и не можеха да не забележат това, че отделни другари партийци от партийните десетки се свикват систематически отделно от партийната десетка за някаква работа, която се пази в тайна.

Създаде се нова форма на военната организация с отделни военни десетки в низините; над тях, като тяхно непосредствено ръководство – квартални или районни ръководни тройки, над които стоеше градското ръководство (градска тройка) за по-големите градове. Тази градска тройка обикновено се ръководеше непосредствено от секретаря на партийната организация, беше непосредствено свързана с градския комитет на партията и се подчиняваше политически на него. По военна линия, обаче, тези градски ръководители (тройки), ръководещи военната организация в дадения град, бяха подчинени на окръжното ръководство на ВО (окръжна тройка), създадена при окръжния комитет на партията, намираща се също така под непосредственото политическо ръководство на секретаря на окръжния комитет на партията, а по линията на военната организация – подчинена също така и изпълняваща нарежданията на върховната петорка при ЦК на партията.

За ръководството на работата всред армията, която се явяваше една от основните задачи на ВО, при градските и окръжни тройки се определяха отделни другари, специално за провеждане работа всред армията и полицията и за ръководене на създаваните ячейки (ядки) в армията. При централната петорка също така бе набелязан другар, който трябваше да ръководи работата всред армията под непосредственото ръководство на върховната петорка. За такъв в началото бе определен др. Димитър Пандов [...], но той още от самото начало не прояви интерес към тази работа, или може би се боеше да я води, не вършеше никаква работа и тази работа се ръководеше непосредствено от военната петорка – от др. Коста Янков, Тодор Атанасов и Антон Недялков. По-късно ръководителят на работата сред войниците и сред армията в София – др. Иван Генчев – пое ръководството фактически на цялата работа сред армията.

Мобилизационно-организационната работа по създаването на военната организация този път бе поставена на по-солидни начала – началата на строга конспирация; тя бе посрещната от партийните маси с голям ентусиазъм. Общо взето до края на есента [1922 г.] военната организация бе вече създадена във всички градове на страната и даже в някои селски райони, където партийното движение бе силно. Понеже работата разрастна и се усили твърде много, нуждите от непосредствен ежедневен контакт с ЦК станаха насъщни, ЦК определи като постоянна връзка между военната организация и ЦК члена на ЦК другаря Антон Иванов, който по такъв начин фактически стана нещо като член на върховното ръководство на военната организация. По окръзите [...] най-дейни, най-активни бяха, например:

за София – влизаха Яко Доросиев, Вълчо Иванов, Атанас Стратиев, Иван Генчев (за работа сред войската) и Димитър Гичев, който работеше по-специално по въоръжението. В ръководството на софийската организация участваха и хората от върховната петорка, особено др. Коста Янков, Антон Недялков и Тодор Атанасов.

Пловдивския окръг: в началото влизаше Владимир Димчев, Димитър (?) Гинев (адвокат) и Пенчо Савов.

В Стара Загора: Тачо Даскалов, Неделчо Николов.

В Сливен: Георги Семерджиев, Тодор (или Никола) Манджаков [2].

В Бургас: Аврам Яков, Теохар Димитров, Петър Житаров (адвокат).

Във Варна: Димитър Кондов (секретар) – той ръководеше, Георги Желязков и Гено Метров (ръководител на синдикатите).

В Шумен: Юрдан Тютюнджиев, Боян Българанов.

В Търново: Васил Мавриков, Трифон Саралиев, Сотир Бранков.

В Плевен: Асен Халачев, Васил Каравасилев и Карло Луканов.

Във Враца: Гаврил Генов, Ангел Анков и Данов (помощник-прокурор), секретар – Иван Петров.

Във Видин – Чонос, Пизанти и Каменов, помагаха им Фьодор Титуринков и Крум Бъчваров (нещо като партиен организатор).

В Кюстендил и Дупница – Станке Димитров, Коста Петров.

В Русе – Александър Атанасов – Шески, Георги Токушев, Атанас Атанасов.

От околийските ръководства помня:

Пазарджик – Георги Стоянов (адвокат), Ангел Попов.

Пловдив – Ангел Шишков, Пенчо Савов, Гълъбов.

Г. Оряховица – Цвикев, Хараламби Стоянов.

Плевен – Тачо Занков, Христо Градинаров, Иван Винаров.

Особено дейно работеха във Врачанската организация, Княжевския район – Фердинанд Козовски, Георги Михайлов. Те организираха този край.

В Бело-Слатинско влизаше Петър Шабански, Фердинанд Митов.

Във Фердинанд (Михайловград)[3] – Христо Михайлов, Замфир Попов, Георги Дамянов (той беше кмет в с. Лопушна).

Берковица – Манол Златков, Димитър Първанов.[...]

Това бяха от по-дейните околийски тройки.

В Карлово – Ранчо Кемендеджиев, който отначало беше привлечен в Плевен, прояви се там и се премести в Карлово и ръководи там и въстанието, Пенчо Дворянов.

* * *

Военната организация обхвана всички, годни за бой партийци в градове и села. За селата се създаваха районни тройки (няколко села се групираха и се създаваше за тях районна тройка – военна тройка). В градовете организацията почна да се разраства и вън от рамките на партията. Започнаха да се създават бойни десетки и в някои от синдикатите, а също така и всред младежите. По такъв начин числеността на ВО беше стигнала числеността на партията.

Въоръжението. Работата се започна най-напред по разузнаване на складовете и скривалищата на оръжие, скрито от правителството след сключване на мира, криено от комисията на Съглашението. Такива складове бяха открити на много места в страната, особено в София, Пловдив. Помня, беше открито оръжие, пазено във вагони някъде на гара Каялий (към Бургас) и там даже бе задигнат от другарите един вагон и разпръснат по околните бойни организации. Търсеха се връзки с оръжейни майстори и магазинери във войсковите части за закупуване или задигане на оръжие. На военната организация се отпускаха средства от ЦК за закупуване на оръжие или за подкупване на военни лица, които охраняваха оръжието и можеха да им го продадат.

Известно количество оръжие се закупи в София, мисля, от склада на VI-и полк. Беше закупено оръжие в Пещера, във Варна, в Сливен. Задигнато, къде със знанието на лицата, които го охраняваха, къде чисто и просто задигнато.

Беше дадено нареждане на всички членове на ВО да се въоръжават кой както може, чрез купуване, открадване, което също даде чувствителни резултати. Но най-сериозни резултати, най-солидно оръжие, включително леки и тежки картечници, се получиха от вън – от СССР, от Югославия и чрез Гърция. От Югославия се получи оръжие по-късно чрез Кюстендил, Трън и Радомир. Но главната доставка ставаше от СССР, за която цел бяха създадени специални бази във Варна, между Варна и Бургас (около нос Емине) и мисля имаше такава база и в Бургас. Отделени бяха и специални другари, които се занимаваха с прехвърлянето на такова оръжие от СССР в България, с приемането на оръжие на базите по Черноморския бряг и пренасянето му навътре в страната.

В София специално се получиха няколко стотин нагани, няколко леки картечници „Лукс" и друго оръжие. Дадено бе нареждане по цялата ВО да се строят специални скривалища за пазене на оръжието, също и за печатници и за пазене на други материали (главно литература). Това нареждане даде доста големи резултати. Такива скривалища бяха построени (със съдействието на центъра и само с местни сили) по цялата страна и особено в по-големите градски центрове. Почти във всички такива центрове имаше скривалища.

Особено голяма дейност в това отношение прояви другарят Димитър Гичев в София, пък и в Софийския окръг, и той после стана най-близкият помощник на др. Петко Напетов, като му помагаше в мащаба на цялата страна.

Интересно е да се спомене, че след създаването на ВО по цялата страна се провеждаше доста редовна проверка на тази организация и на нейната боеспособност: правеха се пробни тревоги, вдигане на членовете на ВО за определено време, събирането им на определени места, възлагане на определени задачи за изпълнение в определен срок и т.н.

Разузнавателната служба бе също така доста добре организирана: от всички градове на страната в центъра постъпваха доста много и доста ценни сведения за всичко, което става в редовете на враговете, за по-важни нареждания, давани по армията, полицията и организациите на фашистите и на буржоазните партии. В някои от партиите бяха изпратени другари със задача да спечелят там доверие, да се доберат до центровете и да информират ВО за всичко по-важно, което става в партиите и в техните организации.

Добре действуваше разузнавателният апарат сред телеграфистите и телефонистите, откъдето се получаваха доста интересни сведения. Шифърът на военното министерство и на вътрешното министерство бе разкрит и много от техните шифровани разпореждания ставаха достояние на ВО и чрез нея на ЦК.

Трябва да се спомене и за специалната работа в армията, преди всичко работата всред офицерите. Даде резултат създаване на няколко офицерски кръжока. В София имаше 3 такива кръжока, в Сливен – един доста деен, в Кюстендил и Плевен.

В София специално кръжоците се ръководят от Коста Янков, Тодор Атанасов и Антон Недялков. В Сливен сред офицерите работеше Семерджиев.

Сред войниците имаше доста значителни военни ячейки в София в I и VI полкове, в телеграфната дружина; доколкото си спомням, такива ячейки имаше и в артилерийския полк.

В провинцията работата сред войниците вървеше не по-зле. Навсякъде имахме връзки с гарнизоните.

За работа сред армията се издаваше специален орган – в. „Народна армия", който в началото се ръководеше от редакционния комитет, в който влизаха Димитър Пандов, Коста Янков, Антон Недялков, Тодор Атанасов и Иван Генчев; после той се списваше и издаваше главно под редакцията на др. Коста Янков. [...]

* * *

Проведе се и голяма работа сред запасните офицери и подофицери, даже по едно време ние успяхме да завземем ръководството на Съюза на запасните офицери в София, но след това правителството и буржоазията взеха крути мерки и изключиха по-видни комунисти от Съюза и работата продължаваше да се върши с единична агитация чрез останали в Съюза другари и главно чрез в. „Народна армия", който се разпространяваше доста добре.

Паралелно с работата на ВО сред армията и в такива масови военни организации като Съюза на запасните офицери и подофицери, вървеше и работата по разлагането на значителна маса от врангелисти – белоемигранти.

ЦК отдели другарите Антон Недялков и Евгений Никеш, като им се възложи задача да създадат специална организация за работа сред врангелистите. Създадена бе такава организация, така нареченият „Союз возвращения на родину". Работата се ръководеше от ЦК чрез посочените другари и със съдействието на мисията на Съветския Червен кръст, която работеше в София. Организацията се ползваше с голям успех. Тя обхвана голямата маса от редниците врангелисти чрез своя орган „На родину" (50 броя) и „Возвращение на родину", оказваше голямо влияние и сред офицерската врангеловска маса. Съюзът изпрати в СССР повече от 11 000 души, главно казаци, земеделци и към Септемврийското въстание в Съюза се наброяваха още 5 – 6 хиляди души, които не можеха да заминат поради събитията, но много от които взеха участие в събитията.

Врангелистите като организирана сила бяха разнебитени и разпръснати. По-активните от тях бяха принудени да напуснат страната, да се прехвърлят в Югославия, Гърция и други страни.

Тук му е мястото да споменем една от най-успешните акции на партията – митингите и събранията, които се устроиха против врангелистите, особено големия митинг в София, в който участваха 20 000, може би 30 000 души.

ЦДА, Сп. 1324 Б, с.1–7. Оригинал. Машинопис.

---

[1] Спомените са записани (стенографски) на 25 март 1949 г.

[2] Добри Манджаков.

[3] Днес – Монтана.

№ 10

Из резолюцията на V конференция на БКФ относно политиката на БКП по македонския въпрос

декември 1922 г.[1]

Пятая конференция Балканской Коммунистической Федерации подтверждает снова резолюцию (см. № 21 от 14-го июля 1922 г. „Работнического Вестника“) IV конференции, состоявшейся в июне 1922 г. в городе Софии и ссылаясь на эту резолюцию, заявляет о новых событиях, произошедших после этой конференции следующее: [...]

IV

1. Сербская буржуазия ведет политику террора, насилия, попрания прав, денационализации, отрицая всякую национальную, политическую и культурную свободу для народов, угнетенных ею. Эта политика создает среди масс недовольство, которое постоянно усиливается в провинциях Югославии, особенно в Македонии, в Воеводине и Хорватии. На почве этого недовольства возникает национальное четническое движение, которое болгарская буржуазия использует для своих внутренних реакционных целей и для целей своей националистической пропаганды и завоевательной политики.

2. Балканские коммунистические партии, разоблачая истинные завоевательные цели националистической политики сербской, болгарской и греческой буржуазии по отношению к народам, населяющим Македонию, заявляют, что они будут поддерживать всеми своими силами борьбу этих народов за национальную независимость и автономию. Они будут работать для того, чтобы освободить национальное движение Македонии от влияния буржуазии соседних стран и направлять его по пути революционной борьбы для создания Македонской Советской Республики, как составной части Балканской Федеративной Советской Республики.

РГАСПИ, ф. 509, оп. 1, д. 11, л. 32–33. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] V конференция на БКФ се провежда на 8–12 декември 1922 г. в Москва.

№ 11

Писмо от Б. Стоманяков до Г. Зиновиев относно съществуващите възможности за спасяване Народния дом от конфискация

Берлин, 11 май 1923 г.[1]

Отдел X 1439 Ст/Кл Лично.

Строго секретно.
Никому другому не вскрывать.
Berlin w 62, Maassenstr, 9.
Тов. Г.Е.Зиновьеву
Копия: тов. М.И. Фрумкину.

Уважаемый Григорий Евсеевич,

ЦК Болгарской компартии обратился ко мне через специально посланного для этой цели тов. Исакова с просьбой устроить у какого-нибудь европейского банка или фирмы закладную операцию под принадлежавший формально коммунистической кооперации „Освобождение“[2], фактически самой Болгарской коммунистической партии, недавно выстроенный в Софии „Народный дом“[3], в котором помещаются центральные учреждения партии, профессиональных союзов и упомянутой кооперации.

Дело в том, что Болгарский ЦК узнал из достоверных источников о намерении фашистко-реакционного правительства Стамболийского внести в только что выбранный, на основе государственного переворота и предвыборного террора[4] новый парламент, исключительный закон, уполномачивающий его экспроприировать „Народный дом“.

Болгарские товарищи пришли к идее „заложить“ этот дом заграницей, с тем, чтобы издание такого закона было нанесением серьезного материального ущерба соответственной заграничной фирме, справедливо рассчитывая, что в этом случае Стамболийский откажется от своей идеи из опасения дипломатического давления со стороны правительства страны заинтересованной фирмы, а главным образом из-за нежелания понижать кредит Болгарии заграницей нанесением ущерба иностранцам. Действительно, за последнюю пару лет в ряде случаев Стамболийский отказывался от реквизиции долгов в Болгарии, принадлежавших болгарским гражданам, но своевременно переданных ими „про-форма“ иностранцам, – и это несмотря на то, что болгарские законы давали ему право реквизиции всяких домов, в том числе и домов инвалидов.

Я считаю план Болгарского ЦК вполне правильным и немедленно принял шаги для его осуществления.

Сегодня мы вступили уже в переговоры с одной швейцарской фирмой. Я стремлюсь заключить с ней договор, по которому она формально даст деньги под „Народный дом“, с тем что или эти деньги будут депозированы здесь в каком-нибудь банке, и банк отпустит фирме кредит в равной сумме, или даже и формально деньги не будут фирмой выданы, но лишь проведены по книгам. Реально заложить дом невозможно, ибо никакая капиталистическая фирма не решиться рисковать в Болгарии при тамошнем фашистском режиме, давая кредит коммунистической кооперации, хотя бы и под самые прочные гарантии в виде дома.

Так или иначе – если не через эту фирму, то через другую, в крайнем случае через германскую, хотя Германия сейчас так беззащитна, что даже датская фирма была бы лучше – я надеюсь устроить этот заклад „про-форма“.

Затруднение заключается в том, что закладная операция будет внесена в т.н. „Крепостную книгу“ в Софии, где регистрируется вся недвижимая собственность, и кооперация „Освобождение“ теряет всякую базу для кредита. Теперь под этот дом она имеет некоторый кредит у болгарских банков. Этот кредит будет закрыт после внесения в „Крепостную книгу“ отметки о закладе дома заграницей, и нового кредита никто, конечно, после этого Кооперации не даст.

Болгарский ЦК хотел бы поэтому получить при закладной операции около половины стоимости дома, т.е. около 150 тыс. золотых рублей деньгами в свободное распоряжение. Так как по изложенным выше соображениям это невозможно, остается единственный путь „Народный дом“ закладывать формально у какой-нибудь иностранной фирмы, а фактически у советского правительства. Иностранная фирма заключает с Кооперацией договор о закладе дома, переуступает нам (в той или иной форме, которую не трудно будет здесь найти) все свои права по этой операции, а мы открываем Кооперации кредит в 150 тыс. золотых рублей, которые она использует по мере надобности.

Мы несем риск только в случае экспроприации „Народного дома“ и то теряем деньги лишь в том случае, когда кооперация „Освобождение“ будет совершенно уничтожена болгарским правительством.

Для проведения этого плана тов. Коларов обратиться к Вам с просьбой получить через Исполком Коминтерна и ЦК РКП ассигновку на 150 тыс. зол. рублей. Упомянутый выше тов. Исаков просил меня поддержать перед вами это ходатайство.

Я делаю это тем охотнее, что, осведомленный о последних событиях в Болгарии, считаю безусловно необходимым помочь Болгарской партии спасти „Народный дом“. Его экспроприация была бы при современном положении и при специальных условиях движения в Болгарии не только чрезвычайно тяжелым ударом для движения в Болгарии и на Балканах, но имела бы в некоторых отношениях и катастрофические последствия. Для такой цели следовало бы даже пожертвовать суммой 150 тыс. зол. рублей, а в данном случае речь идет не о пожертвовании этих денег, а лишь о принятии на себя известного риска до этого размера. [...]

С ком[мунистическим] приветом *Стоманяков* [5]

Примечание: Во избежание недоразумения, должен отметить, что Торгпредство не имеет средств, чтобы отпустить кредит в 150 тыс. зол. рубл., и что в случае принятия предложения т. Коларова, необходимо отпустить нам через Наркомфин эту сумму. Я позабочусь о том, чтобы вся эта операция была проведена с максимальной осторожностью и с наименьшим риском для РСФСР[6].

Стоманяков (п)

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 476, л. 12–15. Оригинал. Машинопис.

---

[1] В Секретариата на ИККИ писмото е получено на 16 май 1923 г., вх. № 121 м.

[2] Става дума за кооперация „Освобождение“ (Общо работническо кооперативно дру-

жество), основана от БКП(т.с.) през 1919 г. като работническо кооперативно дружество. Организира вноса и износа на стоки за потребление, строителство на партийни и профсъюзни домове и пр. Издателският отдел на „Освобождение“ извършва печатането и издаването на всички вестници и списания на БКП, на професионалните и др. организации, както и на комунистическата литература. Членовете ѝ достигат 70 000 души, а дяловият капитал – 7 млн. лв. През 1921 г. събира и транспортира храните за подпомагане на пострадалото от суша население в Поволжието в Съветска Русия. Забранена въз основа на ЗЗД през 1924 г. и разтурена, имотите ѝ са конфискувани.

[3] Народен дом в София – партиен и общосиндикален дом в периода 1913–1923 г. По инициатива на БРСДП (т.с.) през 1912 г. се учредява специален фонд „Народен дом“, със средства на който се купува място и сграда на площад „Лъвов мост“. В 1913 г. в Народния дом се настаняват централните органи на партията и на Синдикалния съюз. През май 1921 г. е опожарен. Кооперация „Освобождение“ построява нова сграда. След арестите на 12 септември 1923 г. Народният дом е завзет от полицията и до 9 септември 1944 г. в него се помещава Дирекция на полицията.

[4] Имат се предвид извършената от Ал.Стамболийски през февруари – март 1923 г. промяна в правителството чрез отстраняването на министрите К.Томов, М.Турлаков и Хр. Манолов и попълването му с доверени хора. (Н. Атанасов, Хр. Стоянов, С. Дупаринов, К. Павлов), както и проведените на 22 април 1923 г. предсрочни парламентарни избори по нов избирателен закон, който осигури на БЗНС спечелването на изборите. Характерна черта на тези избори беше конфронтацията между БКП и БЗНС. Ръководителите на БЗНС правят всичко възможно БКП въобще да няма депутати в новото Народно събрание.

[5] Подписът на Б. Стоманяков в документа е изрязан.

[6] На първата страница на документа има ръкописна бележка: *„За др. Пятницки Трябва да обсъдим това двамата. 15.V.23. Г. Зиновиев (подпис)“.*

№ 12

Писмо от Й. Пятницки до Б. Стоманяков за помощта, която Бюджетната комисия на ИККИ може да окаже на БКП във връзка с Народния дом

№ 6971/с *Москва, 24 май 1923 г.*

Строго поверително
Лично
За др. Стоманяков

Ваше письмо на имя Зиновьева от 11.5.23 насчет заложения Народного дома получено Зиновьевым. Он мне его переслал. Бюджетная комиссия вопрос этот рассмотрела и постановила принять на себя гарантии в размере остатка от суммы, ассигнованной КПБ на специальные нужды и находящейся у ЦК КПБ. По словам т. Коларова, из ассигновки этой в размере 100 000 руб. золотом израсходовано около 60 000, так что КПБ располагает теперь остатком в 40 000 зол. руб., являющихся неприкосновенным фондом. Наша гарантия распространяется именно на этот остаток, т.е. около 40 000 руб. золотом. Что до заложения, то Зиновьев просит это устроить[1].

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 476, л. 10. Копие. Машинопис.

---

[1] Върху документа има бережка: *„Писмо на Пятницки“.*

№ 13

Позив на ЦК на БКП към селяните и работниците в България

[неподсредствено след 9 юни 1923 г.]

Работници и малоимотни селяни,

Тая нощ е извършен военен преврат, земеделското правителство е свалено и е съставено ново правителство начело с професор Ал.Цанков. В новото правителство не участват първите водители на буржоазните партии, но участват представители на тия буржоазни партии, а именно на партиите от блока и на националлибералите. Новото правителство е такова на всички буржоазни партии, от народняците и радославистите до широките „социалисти“. От тая широка буржоазна коалиция е изключен само Земеделският съюз, който е съборен от власт.

Съборено е правителството на Стамболийски, което поддържаше своята власт с насилия и терор над широките работнически маси. Съборено е правителството на селската буржоазия, която влачи с демагогия значителни селски маси, но която използва властта не за да защити интересите и свободите на тия маси, а да защищава своите котерийни и класови интереси. Съборено е правителството, което измени на обещанията си, давани на безимотните и малоимотните селяни и което потърси опората за своята власт не в доверието на трудещите се работнически и селски маси, а в класовата диктатура на селската буржоазия.

Земеделското правителство, което тъпчеше правата на трудещия се народ и което поведе бесен насилнически поход против единствената защитница на тоя народ, Комунистическата партия, – това правителство самò отблъсна от себе си работниците и малоимотните селяни, то самò се лиши от тяхната подкрепа в борбата си против старите буржоазни партии. Затова работниците и селяните днес не могат и нямат интерес да подкрепят това правителство.

Но новото правителство, създадено чрез военен преврат, идва да замести една военнополитическа диктатура, тая на селската буржоазия, с друга военнополицейска диктатура – тая на градската буржоазия, на старите буржоазни партии. Както земеделското правителство не зачиташе правата и свободите на народа, гарантирани от конституцията, тъй и старите буржоазни партии установяват своята власт не с легални средства на борба, а по пътя на военните преврати. Един режим, който започва с военни преврати и с военна диктатура, не носи никакви гаранции, че ще зачита правата и свободите на народа. Затова работническата класа и трудещите се селяни също тъй не могат и няма да дадат своята подкрепа на новото правителство.

Работници, трудещи се граждани и селяни!

Партиите на селската и градската буржоазия, които всеки ден ни говорят за свобода и законност, сами тъпчат най-грубо всички права и свободи на народа и в котерийната си борба за власт си служат с въоръжената сила на държавата, устройват военни преврати и дори са готови да разпалят една гражданска война в страната. Смъкната е маската на легалност на буржоазията, и днес единствената партия, която защищава на дело правата и свободите, гарантирани от конституцията, – това е Комунистическата партия.

Работническата класа и трудещите се селяни няма да се намесят във вътрешната борба между селската и градска буржоазия, защото това би означавало да си горят ръцете в огъня и да вадят кестените за други – за своите експлоататори и потисници.

Но работническата класа и трудещите се селяни, като откажат всяка подкрепа на старото и новото правителство, трябва да се сплотят и да се борят самостоятелно за защита на своите собствени класови интереси и политически свободи.

Ние не знаем още програмата на новото правителство. Но ние знаем делата, четиридесет годишните дела, на партиите, които го съставляват. Към тия партии трудещия се народ няма никакво доверие и той трябва да се сплоти под знамената на Комунистическата партия, за да каже високо своите искания и да заяви твърдата си воля да се бори за тяхното осъществяване.

Ние искаме от името на трудещия се народ да бъдат зачитани и разширени политическите свободи. Ние искаме пълна свобода на словото и печата, на събранията и на сдружаванията. Ние искаме да се вземат веднага мерки за ограничение на спекулацията и скъпотията и да се намаляват данъците, тежещи върху трудещите се. Ние искаме да се осигури мира на трудещия се народ. Ние зовем трудещите се от градове и села да се сплотят и борят за осъществяването на тия непосредствени искания, както за всички лозунги на Комунистическата партия.

Тия искания могат да бъдат осъществени отчасти само под постоянно растящия напор на борбата на трудещия се народ; а те ще бъдат осъществени напълно само от една нова власт, от едно работническо-селско правителство. Само едно работническо-селско правителство, произходящо не от партиите на градската и селската буржоазия, а от работническите и трудещите се селски маси, и опиращо се на техните организации и на тяхното въоръжение, може да осигури свободата и мира, да защити интересите на трудещия се народ.

Затова, в туй време, когато градската и селската буржоазия, погазвайки всяка свобода и легалност, с военна диктатура и преврати се борят за властта – Комунистическата партия издига още по-високо лозунга за работническо-селското правителство и заявява, че спасението на трудещия се народ е в осъществяването на тоя лозунг.

Работници, трудещи се граждани и селяни!

До тоя момент новото правителство не е посегнало пряко върху Комунистическата партия. Но режимът на военна диктатура, който се установява, е насочен против правата и свободите на трудещите се, а като тъй и против Комунистическата партия. Като искаме да бъдат възстановени тия права и свободи, *да бъде премахнато военното положение, ние ви зовем да се сплотявате под знамето на Партията и да бъдете готови да се борите с всички сили срещу всяко посегателство върху вашата единствена верна защитница, Комунистическата партия.*

Централен комитет
на Българската Комунистическа Партия.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 2, а.е. 582, л. 1. Печатно.

№ 14

Радиотелеграма на В. Коларов до ЦК на БКП относно заетата от БКП позиция към преврата на 9 юни 1923 г.

Москва, 14 юни 1923 г.
До ЦК на БКП, София

Разтревожени сме от известието, че Вие спъвате борбата в Плевен против новото правителство. Верно ли е това известие? Доколкото можем да съдим от тука, положението изисква съвместни и решителни действия, даже със Стамболийски, иначе сегашното правителство ще се укрепи и ще разгроми комунистите.

Обмислете сериозно положението, спомнете си за тактиката на болшевиките в момента на Корниловото въстание[1] и действуйте без колебание.

ЦДА, ф. 147Б, оп. 2, а.е. 26, л. 149. Копие. Машинопис.

---

[1] Има се предвид предприетото на 25 август 1917 г. от Върховния главнокомандващ на руските въоръжени сили ген. Корнилов настъпление към Петроград за установяване военна диктатура. Подкрепа на правителството на Керенски в борбата му срещу ген.Корнилов оказват всички социалистически партии, в това число и болшевиките.

№ 15

Писмо от Б. Стоманяков до В. Коларов относно ситуацията с Народния дом

[Берлин], 18 юни 1923 г.

№ 1834 Ст/Кл
ЛА 016
Кас: Народного Дома
В Софии

Лично. Секретно.
В ИККИ
т. Коларову
Копия: т. Пятницкому
Москва

Дорогой товарищ,

Порядка ради подтверждаю получение Вашето письма от 7 с.м. за № 783. Вследствие происшедшего в Болгарии переворота, полагаю, что опасность экспроприации Народного Дома больше не существует. Если не получу от Вас или от болгарских товарищей иного сообщения, буду считать дело ликвидированным[1].

С[томаняков]

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 476, л. 9. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Народният дом, както и другите имоти на БКП, е конфискуван съгласно Закона за защита на държавата, приет на 4 април 1924 г.

№ 16

Възвание на ИККИ към българските работници и селяните с призив да се вдигнат на борба срещу превратаджиите и за установяване на работническо-селско правителство

Москва, 23 юни 1923 г.[1]

Напред към борба срещу правителството на белия преврат в България! За правителство на работници и селяни!

До българските работници и селяни! До международната работническа класа!

Другари! Другарки! В България една нищожна клика от фалирали бюрократи, безработни офицери и спекуланти успя чрез един военен държавен преврат да превземе властта. Същите хора, които въвлякоха българския народ в световната война и на чиято съвест лежат 200.000 убити, които бяха три пъти отхвърлени от българския народ при демократичните избори, същата тази клика се осмели чрез преврат да превземе властта. Тя изгражда едно правителство на най-яростен терор срещу болшинството от населението, срещу работниците и селяните. Затворите в България се пълнят от работници и селяни. Селата се подлагат на наказателни акции по решения на реакционните авантюристи. Те разстрелват водачите на селячеството, но нямат смелостта да понесат отговорността за това. Още утре те ще започнат да убиват по най-коварен начин водачите на работническата класа.

Белият държавен преврат на българските бюрократи, генерали и спекуланти стана с одобрение и помощта на Социалдемократическата партия, която е член на Втори Интернационал. Тази партия, която също така носи отговорност за престъпленията на българското правителство във време на войната, е една партия, от която всички работници се отдръпнаха и сега тя не представлява вече нищо. Тя служи сега само като параван на контрареволюционния преврат. С това тя се показа достойна за Носке и Турати, които подготвиха пътя за белия преврат в Германия и Италия.

Превратът бе осъществен с помощта на остатъците от европейската контрареволюция, с помощта на офицерите на Врангел и с подкрепата на палачите на Хорти и румънските боляри. Капиталистическа Европа, която лицемерно се опитва да насъсква така наречения цивилизован свят срещу „червения терор“, побърза да признае тези убийци и авантюристи.

Английското правителство, правителство на английските лейдлорди, земевладелци и фабриканти, го подкрепя, понеже се надява да превърне България в плацдарм срещу Съветския съюз. Италианското правителство го подкрепя, понеже вижда във военните авантюристи от София съюзници в борбата срещу Югославия. Капиталистическият свят одобри белия държавен преврат в България. Фашистките банди от всички страни виждат в него доказателство, че е достатъчно да пожелаят, за да стъпят на врата на трудещия се народ. Ние, Комунистическият Интернационал, съюз на всички борещи се работници от Изтока и Запада, призоваваме българските работници и селяни, призоваваме международната работническа класа на борба срещу българските превратаджии.

Български селяни! За вас победата на бялата банда е една поука, която Вие трябва да разберете, ако желаете да се освободите от игото, което Ви се налага.

Селското правителство на Стамболийски бе свалено, понеже не съумя да се съюзи с работниците от градовете. Интересите на голямото мнозинство от българските селяни, които са бедни, вървят ръка за ръка с интересите на работниците и занаятчиите от градовете. Стамболийски преследваше работническата класа. С това той се лиши от единствената подкрепа, която можеше да има в градовете срещу кликата от бюрократи и офицери, която в продължение на 40 години ограбваше и заробваше българския народ и която желае да върши това и занапред. Стамболийски заплати за тази своя политика с живота си. Българските селяни, обаче, продължават да живеят. Те ще трябва да се борят, ако не желаят повече да бъдат малтретирани като добитък. Ние ги зовем да се съюзят с работниците от градовете и да поемат борбата с лозунга за съставяне на едно правителство на трудещите се от градове и селата.

Български работници! Правителството на Стамболийски преследваше в интереса на селската буржоазия и селските лихвари работническото движение и пожертвува интересите на трудещия се народ в града, както и интересите на бедните селяни. Ако, обаче, правителството на Стамболийски преследваше само работниците, то правителството на Цанков, правителството на бюрократите и генералите не се задоволява само с това, а цели и тяхното унищожение. Който, заблуждавайки се, е смятал, че борбата между победоносната бяла клика и Стамболийски е била една борба между две буржоазни клики, спрямо която работническата класа е трябвало да стои неутрална, той ще разбере и от кървавите преследвания срещу работническите организации, че превратаджиите сега са врагове. Врагът трябва да бъде смазан. Съюзете се за борба срещу белия терор не само с широките селски маси, но и с останалите още живи водачи на Земеделския съюз. Покажете им докъде доведе разцеплението на работниците и селяните и ги позовете към съвместна борба за едно работническо-селско правителство.

Македонски селяни! Македонски революционери!

Вие бяхте подведени от българската контрареволюция за един преврат, въпреки че вашите интереси и вашата съдба, както показва вашето минало, са тясно свързани с интересите на трудещия се народ, с интересите на революцията на Балканите и в целия свят. Правителството на Стамболийски предаде Македония на сръбската буржоазия, за да си осигури нейната подкрепа. Тя ви преследваше кръвно, обаче не смятайте, че контрареволюционното правителство е в състояние да освободи македонския народ. То ще се бори срещу българските селяни и работници, срещу вашите братя, но не за освобождение на македонските селяни. За да осигури своето господство, то ще предаде хиляди пъти Македония и ще Ви потиска, защото то не може да търпи никакво революционно селско движение в Македония. Само едно селско-работническо правителство в България ще събуди симпатиите на селяните и работниците от Румъния, Югославия и Гърция. Само то ще открие пътя за изграждането на Балканска федерация на работническо-селски правителства, което единствено може да ви освободи, без да бъде Македония отново арена на кървави борби, при които вашите колиби ще бъдат опожарени, вашите полета разорени и изпотъпкани. Македонски селяни и македонски революционери! Никой от Вас, колкото и да е голяма вашата омраза към Българския земеделски съюз и неговите водачи, не трябва да оказва ни най-малко съдействие на правителството на белия терор в България. Нещо повече, вие трябва в интереса на вашето национално освобождение да се съюзите с борещите се работници и селяни!

Работници и селяни от Югославия, Румъния и Гърция!

Опълчете се с всички сили срещу онези на Балканите, които подкрепят правителството на Цанков, обкръжете представителите на тези правителства с Вашата омраза, оградете бяла България със стената на вашата съпротива, притечете се на помощ при всеки възможен случай на селяните и работниците в България, на храбрия и трудящия се български народ, който започва борбата срещу бялото правителство.

Работници от Чехословакия, работници от Австрия и Германия!

Победата на фашистките банди в България ще обнадежди и окрили фашистките авантюристи във вашите страни. Бъдете бдителни, бъдете на поста си, не се оставяйте да бъдете изплашени и ненадейно нападнати. Смажете решително всяка подкрепа, оказана на бяла България и направете извод от настъпленията на българската реакция и от грешките на българските работници и селяни. Напрегнете всички сили, за да създадете съюз между бедните селяни и работници срещу нахлуването на наемниците на капиталистите и на военната клика и бъдете готови в часа на опасност да поемете тежката борба, ако не желаете вашите най-добри другари да заплатят с живота си благодарение на вашата страхливост.

Пролетарии от всички страни!

Ние Ви зовем да следите зорко развитието на събитията в България, призоваваме Ви да запознавате широките маси с всички престъпления, които победоносната българска фашистка клика ще извърши над трудещия се български народ с помощта на капиталистическите правителства от всички страни и да се мобилизирате срещу правителството на убийците в София. Сигналът от София Ви говори със също така ясен език, както и сигналът от Рим. Работническата класа от всички страни е в опасност! Знайте това и бъдете готови за отбрана!

Долу фашистките банди, наемници на капитала!

Долу превратаджиите милитаристи и лихваро-капиталисти от София!

Да живее българското работническо-селско правителство!

Да живее федерацията на работническите и селски правителства!

Да живее солидарността на международната работническа класа и борбата срещу фашистката опасност!

Разширеният пленум на
Изпълкома на Комунистическия интернационал

ЦДА, ф. 147 Б, оп. 2, а.е. 26, л. 151–153. Копие. Машинопис.

---

[1] На 23 юни 1923 г., на заключителното заседание на Третия разширен пленум на ИККИ, Г. Зиновиев и К. Радек осъждат заетата от БКП позиция на неутралитет в преврата на 9 юни 1923 г. и настояват партията да заеме активна позиция в уж започналата гражданска война в България. Пленумът приема „Възвание към българските работници и селяни“, с което фактически през главата на ЦК на БКП призовава българските работници и селяни да се вдигнат на борба против правителството, „извършило белогвардейски преврат“.

№ 17

Писмо от Българската студентска комунистическа група в Берлин до ЦК на БКП относно грешката на партията по Деветоюнския преврат

Берлин, 27 юни 1923 г.

До ЦК на БКП
София

Българската студентска група в Берлин, секця на БКП, след като в продължение на три заседания разгледа събитията на и след 9. VI. 1923 г., прие в събранието си от 27. VI. 23 г. следното предложение:

„Групата счита за дълг да изкаже мнението си по грешката на централата по преврата на 9 юни и избира комисия за редактирането му.“

24. 6. 23. *Ст. Димитров*

Прието с 13 против 9 гласа.
Вярно: секретар на групата *Нейчев*

За да получи осветление по фактическото съотношение на силите, които подготвиха или спомогнаха за извършване преврата на 9.VI., както и за ролята на ръководните места на БКП в този конфликт на „две буржоазни течения“, комунистическа група в Берлин прибегна до сведенията, давани от „Работнически вестник“, от германската комунистическа преса, от показанията на партийните другари и главно от обясненията на двама партийни функционери – на др. Коджейков от ж.п. синдикат и на др. Нейчев, бивш член на централата на рум[ънската] КП, понастоящем натоварен с представителна длъжност в Берлин. Бяха изслушани също така обясненията на др. Алпалаги.

При приемането на горното предложение групата взе следните моменти в съображение.

1. Международното положение се характеризира изобщо с едно засилване на капиталистическата реакция; като една особена и най-малко прикрита форма на тази реакция се явява фашизмът. Реакцията и фашизмът имат в последна сметка една двояка цел: смазване на пролетарското движение в собствените си страни и подготвят условията за едно унищожаване на Съветска Русия.

2. След като повечето от балканскиге държави временно успяха да задушат в своите предели революционно мислящето и действуващо работничество, сега вече открито се поставят – под фирмата на Малко съглашение – в услуга на контрареволюционните замисли на финансиращите ги военни и икономически сили от голямата Антанта. Така вече са образувани двата големи полуобръчи на капиталистическата реакция срещу пролетарска Русия.

3. Сред този порой срещу революционните сили в Европа и на констатация срещу работническа Русия, България с нейната изпитана и стройна организирана комунистическа партия представляваше една от непокътнатите и силни революционни бази на Балкана и в Европа. Управлението на Земледелския съюз, едно управление на непросветена буржоазия, на която бяха чужди изтънчените похва-

ти за борба на западноевропейската милитаристическа и буржоазно-социалистическа реакция, неминуемо трябваше да се разложи сред собствените си противоречия: необходимостта, от една страна, да представлява интересите на селската и градската буржоазия и невъзможността му, от друга, да задоволи широките селски маси. Оттам и „революционната“ половинчатост на това управление. Латентната борба, която се водеше до преврата между Земеделския съюз и градската буржоазия, групирана в своите легални и нелегални политически, военни и македонски организации, както и вероятният изход от тази борба, не съставляваха тайна за БКП. Това свидетелствуват изявления на „Р[аботнически] в[естник]“. БКП схващаше също така напълно ясно и особените опасности от едно завземане властта от страна на буржоазния блок и категорически заявяваше, че ще му се противопостави с всички сили, с които партията разполага.

4. Превратът от 9.VI. означава едно засилване на капиталистическата буржоазия в България. Това ѝ засилване ще се закръгли с присъединяването на селската буржоазия към първата. Политическата форма, в която се изразява заздравяването на коалиралия се капитализъм в България, е бруталният фашизъм по подобие на този в Румъния, Унгария, Югославия, Италия. На българския фашизъм не липсва нито един от необходимите му моменти – нито даже участието на дребнобуржоазните партии и предателството на „социалдемокрацията“. Във вътрешно отношение фашизмът е последно оръжие на буржоазията за смазване на революционния пролетариат. Българското работничество и неговите организации започват вече да изпитват ударите на българския фашизъм.

5. В интернационални отношения България влиза в оная редица от държави, в които реакцията е взела своята крайна форма на развитие. България поради това по необходимост ще бъде тласната в обятията на интернационалната реакция. България с това става бръмка от двата полуобръча на малкото и голямо съглашение, които се стягат около врата на руския пролетариат. България се обръща от една опора на интернационалната революция и на Съветска Русия в една база на контрареволюционното вмешателство или най-малко в една база за организиране на белогвардейски походи срещу Съветска Русия. Това тъкмо отговаря на миналото и на природата на властвуващия днес буржоазен блок.

6. БКП познаваше добре последиците от едно закрепване на буржоазния блок в България, че то означава: 1) една систематическа реакция срещу българския пролетариат и 2) тикване страната активно срещу пролетарска Русия.

Въпреки всички тези опасности, въпреки спонтанното издигане на чисто революционни лозунги и повеждането на борба в много градове срещу борящата се за власт градско-военна буржоазия, централното ръководство на БКП остана пасивен зрител на оформяване и модернизиране на буржоазния фашизъм. Дори „Р[аботнически] в[естник]“ от 9 и 15.VI. се старае да обоснове теоретически тази пасивност.

Предвид съдбоносните последствия от преврата на 9.VI. във вътрешно и интернационално отношение, групата счита, че централата на БКП е пропуснала чрез своята пасивност един крайно удобен и от решаващо значение исторически момент за революционно дело, още повече, че тя не хвърли нито даже лозунга за работническо-селско правителство – единствената възможна парола за обезглавените селски маси, които БКП можеше да увлече след себе си, и за заплашеното с унищожение работничество. А едно работническо-селско правителство, което далеч още не е съветско правителство, не би срещнало сериозна съпротива нито от Сърбия, нито от Румъния, нито от Гърция, нито от Турция, в които вътрешната и външна консолидираност е много по-нищожна, отколкото в края на войната. А БКП би изпълнила своя революционен дълг.

7. След възможното вникване в причините на тази и до ден днешен поддържана пасивност от страна на ръководството на БКП, и главно след изслушване обясненията на двамата партийни функционери др[угари]те Коджейков и Нейчев, групата счита, че тази пасивност не е едно напълно случайно явление, а също така в зависимост от степента на революционното настроение сред работническите маси.

Ако действително главният фактор, който е повлиял решенията на ЦК, е едно понижение революционната енергия на българския пролетариат, то още по-обяснима е тактиката, която ЦК е следвал до 9.VI. за революционното повдигане на работничеството и за революционното спечелване на ония многобройни градски и селски маси, които след като жестоко бяха разочаровани от управлението на буржоазните партии, имаха всички основания да недоволстват от режима на Земледелския съюз. Също така странни изглеждат днес постоянните по-раншни твърдения от отговорните места на БКП, че последната е с напълно непокътнати сили и дух.

На всеки случай ЦК ще има да даде своите обяснения пред конгреса на партията и пред Интернационала. До изказване на горните инстанции, групата по принцип изказва своето неодобрение от тактиката, следвана от ЦК през и след преврата. Израз на това неодобрение е горе предаденото предложение.

8. Групата се въодушевлява от съзнанието, щото последиците от 9.VI да бъдат преодолени и поуките, които ще трябва да се покрият след тази дата, да бъдат изживени сред и чрез партията.

Групата е готова да даде във всяко време всичките си сили за делото на революцията.

С другарски привет Българската студентска комунистическа група в Берлин.

Берлин, 27 юни 1925 г.

ЦДА, ф. 1 Б, оп. 2, а.е. 412, л. 1–3. Оригинал. Ръкопис.

№ 18

Окръжно от ЦК на БКП до окръжните и околийските комитети за провеждане на организационни и публични събрания против терора

София, 27 юни 1923 г.

ЦК на БКП (т.с.)
№ 1633

До всички окръжни комитети и
до комитетите в околийските градове

Другари,

Клубовете на всички буржоазни партии са отворени и техните организации правят свободно заседания и публични събрания. Това конституционно право не е да тяхна привилегия. То принадлежи много повече на милионните маси на труда. То е едно от най-ценните средства за борба на тия маси и трябва да се използва най-широко от всички наши организации и групи. Това трябва толкова повече да става сега, когато има да се правят протести и предявяване на искания по многобройни поводи, каквито са: преди всичко арестуванията, побоищата и въобще преследванията на много най-добри наши градски и селски другари и на множество други хора на труда; затварянето на наши клубове на много места, ограничаванията на законните права и свободи на трудещите се маси; посегателството върху законно избраните наши общински съвети, училищни настоятелства и върху отделни и цели групи наши съветници и настоятели; по борбата със скъпотията, по условията на труда на работническата класа и пр.

Наредете, щото всякъде из окръзите Ви и във всички околии нашите организации и групи да продължават редовната си работа, организационните си заседания и публични събрания, сигурността на които ще гарантирате. Организациите и групите ще действуват в това отношение според условията в мястото. Ще се прави всичко възможно, за да стане събранието, без, разбира се, да се противопоставяме със сила на забраната, ако такава има от властта. Ако събранията бъдат забранени, ще протестирате телеграфически до Министерството на вътрешните работи, с копие „Работнически вестник" и до нас. В подобни случаи ще правите само организационни събрания за протести и предявявани по същия начин искания. Дето и това се окаже невъзможно, то комитетите и груповите настоятелства, от името на организациите и групите, както и от името на трудещите се маси в града или селата, които следват партията и които маси им се представляват от нея, следователно, и от нейните комитети и настоятелства, ще се извършат протести и ще се предявяват исканията, които също ще съобщавате телеграфно, както по-горе казахме.

Сплотете още по-здраво около себе си организациите и групите в местността, стегнете всестранно тяхната дейност като обърнете голямо внимание на изясняване събитията и на просветата им; увеличете връзките и влиянието им в масите на труда.

За Централния комитет
Секретар *Т. Луканов*

ЦДА, ф. 1Б, оп. 2, а.е. 583, л. 1. Оригинал. Циклостил.

№ 19

Писмо на представителя на Румънската компартия в БКФ Г. Москович (А. Бадулеску) относно преврата в България на 9 юни 1923 г. и поведението на БКП

[Москва], [30] юни 1923 г.

Тов. Зиновьев,

Получив из Софии письмо с описанием переворота в Болгарии от моего товарища по Румынской компартии и представителя Румынской [ком]партии в Балканской Коммунистической Федерации т. Бадулеску[1] (......)*, я получила также приложенное письмо, очевидно, не предназначенное лично мне, которое и считаю своим долгом передать Вам для информации о происходящем в Софии и о настроении товарищей во время переворота.

Автор письма, по его подписи, также т.Бадулеску.

С комм[унистическим] прив[етом].

Е. Арборе-Рали.
Зам. Зав. Вост[очным] сектором
М[еждународного] Ж[енского] С[екретариат]а ИККИ.

---

* Така е в текста.

ИЗ ПИСЬМА ТОВ. БАДУЛЕСКУ
(Представителя Рум[ынской] компартии в Балк[анской]
Ком[мунистической] Федерации)

София, 28 июня 1923 г.

Постараюсь в следующих строчках описать тебе, что произошло за это время и если мне это не вполне удастся, обращаю твое внимание на статью, которую пишу сейчас и которую посылаю и тебе для передачи в „Правду".

После того, как я стал угрожать господам из ЦК моим уходом из Исп[олнительного] Ком[итета] Федерации[1], они *смилостивились* и пригласили меня на „широкое" заседание (Болг. партии), при котором присутствовали и представители Контрольной комиссии Софийской секции и губкома[2]. В конце заседания Луканов сделал следующее заявление: все мы, за исключением тов. Бадулеску, признаем правильной позицию ЦК, и провинциальные комитеты того же мнения. Это объявляет секретарь партии в тот момент, когда не было еще известий и от половины парт[ийных] отделов. А секретарь Федерации г. Кабакчиев[3] заявляет при этом: „никогда мы не говорили, что мы готовы во всякий момент к революции и не делаем его только из-за международного положения, но мы говорили, [что] мы всегда готовы бороться за революцию, если условия к тому будут благоприятны". Он думает, что *борьба* – это отличительная черта партии тесняков, а не *долг* каждой партии.

И как же они защищали свою точку зрения?

1. Что они никогда не говорили, что они будут бороться вооруженным путем (с оружием в руках) против буржуазного блока, когда последний сделает попытку взять власть. Это ложь, так как не только они утверждали это, но более того – *они агитировали под этим лозунгом.* Что это ложь, это видно из той *борьбы,* которая велась в провинции, где товарищи, согласно старым лозунгам, боролись и даже брали власть, объявляя *Республику Советов*, которая затем *была подавлена войсками, приведенными из других местностей, войсками, которые вначале ждали указаний от партии и которые были транспортированы по железным дорогам нашими же товарищами.* И более того: те товарищи, которые боролись и пали мертвыми и ранеными, и те, которые находятся теперь в тюрьмах и подвергаются истязаниям (по балкански), они теперь объявлены со стороны ЦК как провокаторы или же как оружия провокаторов, только для того, чтобы ЦК мог оправдать свое бездействие. И когда даже их защищают, то защита ведется следующим образом: если некоторые товарищи „в провинции боролись, то они боролись только за народные дома“, которые принадлежат рабочему классу. В этом состоит их вина... (Это объяснение борьбы, которая велась, было напечатано и в воззвании Раб[отнического] В[естника] на ....* после пуча.

2. Якобы ЦК заявлял, что партия пойдет на борьбу тогда, когда в стране вспыхнет *гражданская война,* а так как нет гражданской войны, компартии не с кем бороться; массы не поднялись, поэтому компартия не могла идти во главе масс и т.д. В действительности дело обстояло так: в субботу 9 июня ЦК говорил: через несколько дней у нас опять будет правительство Стамболийского, так как борьба идет во всей стране. Через несколько дней, чтобы оправдать свою пассивность, они стали утверждать, что борьба была только в 3-4 губерниях[4], затем – что она была в 8-9, теперь же уже известно, что борьба была в 15, а окончательный исход еще неизвестен. Правда, что не повсеместно поднялись массы в защиту Стамболийского, и тут и есть главная ошибка болгар (т.е. ЦК); они желают доказать, что Стамболийский не был любим массами и что массы были рады избавиться от него, и в то же время они говорят, что массы *без всякого воззвания, стихийно* должны были бороться, открыть гражданскую войну, дабы компартия могла бы стать во главе.

Но их удивительная логика идет еще дальше: чтобы погасить недовольство членов партии, ЦК утверждает: нам не с кем было бороться. Таков уж народ. Разве вы не видите, что он не поднимается, несмотря на дороговизну хлеба, несмотря на жилищную нужду, на налоги, на всю свою нищету... Да, в этом есть доля правды. Но как же понять, что народ, который вел войну с [19]12 года, вправе терпеть теперь и то зло, под гнетом которого он находился. Но ведь на то и существует компартия, чтобы открыть глаза массам и связать нужды масс с политическим моментом. Но нет... тесняки борятся за существование Народного дома и объявляют, что пойдут на „борьбу“ тогда, когда массы выйдут на улицу, гонимые нуждой.

3. Третий их аргумент следующий: партия не была готова для борьбы против пушек и пулеметов, и что даже душевно члены партии не подготовлены еще к вооруженному восстанию. Не хочу касаться вопросов о том, что партия не говорит, *как* могут члены подготовиться к этому. Но опять таки это только предлог. Если члены партии действительно не были вооружены так, как того требует регулярная армия, то это не исключает того *действительного факта,* что большая часть была вооружена; не исключает и того, что часть солдат пошла бы за нами

с самого начала, а остальная часть могла быть тоже привлечена – доказательство тому – факт, что буржуазия не доверяла солдатам и боялась их посылать в первые два дня даже против защитников бывшего правительства; партия не могла иметь за собой городские и сельские массы, а эти массы сильны даже тогда, когда они не вооружены; оружия же можно было достать.

Примеров было довольно: 1) Даже в Софии склады оружия были распределены только в воскресенье и в понедельник после переворота; тогда получили оружия и многие из товарищей, неизвестные буржуазным организациям.

2) В Ломе городской совет, состоящий из коммунистов, овладел складом в 600 шт. оружия, распределил это оружие между товарищами и ждал распоряжения от ЦК... То же самое произошло повсюду в тех местах, где муниципалитеты были в наших руках. Это пример объявления Советской республики в Плевне, в Стаме[5] и еще где-то, не помню названия. Тому доказательство и следующий факт – в некоторой местности становится известно о происшедшем перевороте. Приверженцы буржуазного блока вооружаются и выходят отрядом на улицу. Сочувствующие компартии и коммунисты тоже вооружаются и организуют отряд. В продолжение 10 часов оба отряда маршируют по улицам без взаимных стычек. Наконец игра эта надоела нашим, они нападают и разоружают приверженцев буржуазии и захватывают власть в городе. В другом городе коммунистический городской совет был распущен указом правительства и назначена временная комиссия управления городом. Начинаются аресты товарищей. Коммунистический городской отдел вооружается, нападает и разоружает буржуазию и вновь овладевает городом. Буржуазия получает помощь из других местностей, но и новые отряды разгромлены нашими (по болгарски – уничтожены, убиты) и это продолжается пока наконец, благодаря пассивности ЦК новые отряды не побеждают коммунистов, которые теперь находятся в тюрьмах (оставшиеся в живых).

Да наконец лучшим доказательством того, что члены партии и сочувствующие были готовы бороться с оружием в руках является то, что происходило во время бывших выборов: против террора правительства Стамболийского товарищи в провинции боролись с оружием в руках. И секретарь партии хвалился этим.

3) И наконец уже несколько дней как ЦК приводит в свою защиту другой аргумент: международную опасность. Югославия и Румыния уничтожили бы нас в 24 часа. Однако, и это неверно. Ни Румыния (из страха перед Россией), ни Югославия (из-за хорватов и македонцев) не пошли бы на войну с Болгарией. Советская Болгария с ее воинственным населением (а македонцев можно было притянуть на нашу сторону) стала бы гораздо страшней для наших врагов.

Все это прошу довести до сведения тов. Зиновьева. Я же лично того мнения, что Балканская [Коммунистическая] Федерация может быть распущена раньше того, чем она себя совсем скомпроментирует. Тогда, когда Болгарская компартия, при слабости крестьянского правительства являлась силой на Балканах, она могла иметь значение, но не теперь, когда партия уже больше не представляет никакой силы. [...][6]

РГАСПИ, ф. 509, оп. 1, д. 28, л. 20–25.Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[*] Така е в текста.

[1] Става дума за Балканската комунистическа федерация.

[2] Има се предвид областният комитет на БКП.

[3] Хр. Кабакчиев е избран за секретар на БКФ на V конференция на БКФ (декември 1922 г.), след като заемащият този пост В. Коларов е бил избран за генерален секретар на ИККИ. Заема тази длъжност до ноември 1923 г., когато VI конференция на БКФ взема решение за създаването на Президиума на БКФ и обновление на ръководството на Федерацията. Ръководството на БКФ се поема от Г. Димитров. Хр. Кабакчиев, арестуван от полицията на 12 септември 1923 г., до края на 1926 г. се намира в затвора.

[4] *русизъм* – области

[5] Станимака – днес Асеновград.

[6] Следва текст за положение в Румънската КП.

№ 20

Записка на Й. Сталин по повод политическата линия на ЦК на БКП по време и след преврата на 9 юни 1923 г.

[Москва], 30 юни 1923 г.

По существу критика позиции ЦК компартии Болгарии абсолютно правильна. Весь вопрос в том, что после открытого выступления Пред[седателя] Коминтерна в открытой печати ограничиться дискуссией нельзя, если быть последовательным, – принятие репрессивных мер в отношении ЦК компартии Болгарии после такого выступления напрашивается само собой. Дело в том, что мы имеем дело не с той или иной статьей ЦК компартии Болгарии, а с действиями этого ЦК, нарушающими элементарные требования основ тактики Коминтерна. Когда такие действия выносятся на открытый суд, ограничиваться критикой и дискуссией уже недостаточно, надо идти дальше, т.е. на действия ответить контрдействиями в виде репрессий. В противном случае „болгарский инцидент" может послужить своего рода прецедентом, расширяющим рамки партийно-дозволенного в пределах Коминтерна до беспредельности, что несовместимо с духом Коминтерна. Я уже не говорю о том, что ограничение дела рамками дискуссий при наличии такого падения ЦК компартии Болгарии может и будет расценено как слабость Коминтерна, что невыгодно для престижа последнего. Если мы готовы от дискуссий перейти к репрессиям, я готов присоединитькя к предложению т. Зиновьева об опубликовании статьи[1]. Готовы ли мы к этому? Впрочем, после вчерашнего воззвания Коминтерна[2] опубликование статьи надо считать предрешенным, ввиду чего само предложение т. Зиновьева об опубликовании статьи становится беспредметным. Теперь вопрос надо поставить не об опубликовании, а о необходимости вслед за опубликованием статьи учинить нечто вроде суда над ЦК компарии Болгарии или над его лидерами.

Й. Сталин

Национальный вопрос на Балканах через призму мировой революции. ч. I, М., 2000, 71–72.

---

[1] Вероятно, преди да подготви статията, Зиновиев е поискал мнението на ПБ на ЦК на РКП(б).

[2] Става дума за редакционната статия във в. „Правда“ от 29 юни 1923 г. „Решението на ИККИ и българския опит“ с негативните оценки за позицията на ЦК на БКП. На 4 юни 1923 г. в „Правда“ се появи нова статия на Зиновиев „Уроци от българския преврат. На внимание на секциите на Коминтерна“.

№ 21

Писмо от председателя на ИККИ Г. Зиновиев до ЦК на БКП (т.с.) относно необходимостта от промяна на позицията към Деветоюнския преврат

Москва, 2 юли 1923 г

До Централния комитет на
Българската комунистическата партия

Драги другари,

Ние чакахме всичкото време, надявайки се да съберем по-пълен материал за всичко, което е станало в България. Ние се надявахме да получим от Вас по-подробни сведения. В настоящия момент Изпълкомът на Коминтерна не може повече да мълчи и се обръща към Вас с настоящето официално писмо, което той моли да се донесе до сведението на вашите най-важни парторганизации.

Надяваме се, че др. Коларов се намира вече между Вас и Вие от неговата уста сте могли да узнаете, как оценява събитията в България Коминтернът[1]. Докато др. Коларов се намираше в Москва, той беше напълно солидарен с нас в тази оценка. Когато се получи първата телеграма относително пристъпването в Плевен и забраняването на това пристъпване от Централния комитет на Българската компартия, др. Коларов тъй също, както и ние, отначало се отказваше да вярва на това известие. Ако това известие е вярно, казваше др. Коларов, то разколът на партията ще стане неизбежен.

Уви, всички тези сведения се оказаха верни. Централният комитет на партията направи още много погрешни стъпки.

Вие сами не един път предсказахте този преврат, който се извърши сега. Та това не е чудно. Трябваше да бъдем слепи, за да не видим какво се подготвяло в България. Вие сами подготвяхте партията за това, щото когато буржоазията се опита да направи такъв преврат, тогава ще настане момент да се действува. И какво? Когато този момент настъпи, вие постъпихте съвършено обрано.

Напразно ние търсим във вашите статии обяснения на тази съдбоносна грешка. [Във] вашите статии, крайно приличащи една на друга, варира една и съща мисъл: това, което стана в България, е борба на две еднакво враждебни на работническата класа буржоазни котерии, и затова ние трябва да останем неутрални.

От статиите и гледна точка на представителите на Коминтерна вие вече знаете как ние оценяваме прословутата теория на неутралността. Да си кажем право, ние считаме, че тази теория на неутралността или е измислена специално за това, щото да се скрие от очите на работниците нечуваната пасивност, проявена от партията, или, ако тази „теория“ ще защищава сериозно, тя се явява проявление на непростително доктринерство и политическо късогледство.

Вие разбирате, че нам беше крайно тежко да встъпим в открита полемика с вашата тактика в момент, когато братската партия на България се подхвърля на такива тежки репресии. Но Вие трябва също да разберете, че за нас е съвършено невъзможно да мълчим. В международен мащаб теорията на неутралността може да причини нечувани бедствия на всичките партии на Коминтерна. С тревога гледат на Изпълкома на Коминтерна най-важните наши секции и питат: нима Изпълкомът на Коминтерна одобрява това, което направи българската партия? Не забравяйте, че Българската компартия [се] считаше [за] една от най-важните и добри секции на Коминтерна.

А главно ние смятаме, че и в самата България вие няма да можете да заемете правилна линия дотогава, докато не разберете дълбоката пагубност на теорията на неутралитета.

Гражданската война в България още само се почва. Разбира се, изгубено е много, но все пак работата е поправима. По нашето мнение, вие трябва да направите преди всичко следующето:

1. Да признаете грешката, направена от вас, когато вие изтъквахте теорията на неутралността, и да кажете това открито на партията.

2. Безспирно да се подготвяте за нелегалния период на партията. Съвършено ясно е, че партията ще бъде вкарана в дън земята, ако само не е вече вкарана там сега.

3. Да подготвяте съглашение със селските елементи и в това число с оцелелите вождове на партията Стамболийски.

Ние сме уверени, че работниците-комунисти, пък и въобще най-добрата част на трудещите се маси напълно поддържа такава именно линия. Съвършено напразно се опитвате Вие във вашите статии да свалите върху масата вината за грешката на партията. Няма нищо по-лесно от това, щото пропуснали подходящия момент, после да пишете статии, че масите били пасивни и не искали да се борят. Ако даже и да беше доказано, че масите действително са били пасивни (което съвсем не е вярно), дългът на партията все пак се заключава в това, щото да не измисля теорията на неутралността, а да зове работниците и селяните да се готвят за революционна борба.

Ако във вашата среда има две и повече гледни точки на извършените събития, ние молим да ги формулирате възможно по-точно и да ни ги пратите в писмен вид. Ние настойчиво ви молим също да делегирате при нас по-скоро един или двама достатъчно ориентирани другари, с които ние бихме могли да поговорим за всичко случило се и да вземем окончателно решение.

По поръчка на ИККИ *Зиновиев.*

Приложената статия на другаря Зиновиев изразява гледището на целия Изпълком на Коминтерна.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 2, а.е. 413, л. 4. Препис. Машинопис.

---

[1] За да се запознае на място с положението в страната и в ЦК, В. Коларов на 17 юни 1923 г. заминава по нелегален канал за България. Пристига във Варна на 25 юни. По пътя от Варна за София е арестуван от полицията (няма редовен личен документ) и успява да стигне до София едва в края на юли.

№ 22

Резолюция на Партийния съвет на БКП (т.с.), отстояваща позицията на ЦК на БКП, заета по време на Деветоюнския преврат

„ЗА СТАНОВИЩЕТО НА БКП ПО СЪБИТИЯТА НА 9 ЮНИ“

[6 юли 1923 г.][1]

Партийният съвет, след като изслуша в разширено заседание доклада на Централния комитет на партията и разискванията за становището на партията по събитията на 9 юни, единодушно реши:

1. Партийният съвет одобрява напълно взетото от Централния комитет становище и дадените от него директиви по събитията на 9 юни; заявява, че становището и директивите на Централния комитет са в пълно съгласие с резолюцията на Партийния съвет от м. януари и април 1923 г. и констатира, че позицията на Българската комунистическа партия през събитията на 9 юни е единствено правилна при условията, в които тия събития се извършиха.

Комунистическата партия не трябваше на 9 юни да се намеси въоръжено в борбата между събореното и новото правителство, защото земеделското правителство със своята политика отблъсна масите и ги опълчи против себе си, което се доказа с факта, че те не се повдигнаха да защитят земеделското правителство. Комунистическата партия не можеше също така да предприеме действие за непосредствено осъществяване на работническо-селско правителство, защото събарянето на земеделското правителство не създаде революционно движение в широките работнически и селски маси и условията за създаването на работническо-селско правителство не бяха назрели. Но заетата от Комунистическата партия позиция на 9 юни не беше такава на бездействие и неутралитет, а на самостоятелна политическа борба за защита интересите и правата на трудещите се маси, за осъществяване лозунгите на Комунистическата партия и създаване работническо-селско правителство.

Партийният съвет по-нататък констатира, че взетата от Централния комитет позиция на 9 юни бе прокарана единодушно от партията. Изключенията в две-три места не означават разногласие, а се дължат на особените условия, в които нашите другари са били поставени.

2. Партийният съвет счита, че възникналите разногласия между становището на Изпълнителния комитет на Комунистическия интернационал, изразено в декларацията на др. Зиновиев в разширеното заседание на Изпълнителния комитет на Комунистическия интернационал и в позива на същия към българските работници и селяни, и това на Българската комунистическа партия по тактиката на партията през дните на преврата, се дължат на недостатъчна и неточна осведоменост на Изпълнителния комитет върху хода на събитията на 9 юни и последующите дни. Централният комитет на Българската комунистическа партия, която нямаше възможност своевременно да осведоми Интернационала и братските партии за събитията на 9 юни и становището на партията, се задължава да направи това веднага след Партийния съвет. Партийният съвет изказва увереност, че след като Изпълнителният комитет на Комунистическия интернационал бъде добре уведомен за фактите, той ще признае правилността на становището на Българската комунистическа партия.

3. Партийният съвет по повод позива на Изпълнителния комитет на Коминтерна, в който се прави апел към трудещите се маси да вървят заедно с водителите на Земеделския съюз, счита, че в тоя момент, когато самите селски трудещи се маси виждат пълния банкрут на политиката на своите водачи – защото тя беше политика на селската буржоазия, – когато те се отвръщат от селската буржоазия и от водителите на земеделското правителство, когато те търсят вече сътрудничеството и съюза с работниците и селяните, борещи се под знамето на Комунистическата партия – една очевидна грешка би било от страна на Комунистическата партия да възстановява загубеното влияние на земеделските водачи, изменили на интересите на трудещия се селски народ. Но Комунистическата партия и следващите я работници и селяни не ще откажат да вървят заедно със Земеделския съюз и неговите водачи, когато съюзът и водачите му приемат единния фронт за обща борба в името на издигнатите от Комунистическата партия лозунги и за работническо-селското правителство.

БКП в резолюции и решения на конгресите, конференциите и пленумите на ЦК. т. II. 1919–1923. С., 1951, с. 267–269.

---

[1] Приета е на заседанието на Партийния съвет на БКП (т.с.), състояло се на 1–7 юли 1923 г.

№ 23

Писмо на В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ относно предложение на земеделската емиграция за установяване на съюз с БКП (т.с.)

[Виена], 21 юли 1923 г.

Здесь, в Вене, представители Земледельческого союза Болгарии (Тодоров)[1] обратились с предложением, чтобы установить союз с коммунистами Болгарии на предмет образования рабоче-крестьянского правительства.

Они будто бы имеют средства и даже у них уже организован Комитет действия. Согласно тому мнению, которое имеется у Президиума Коминтерна на этот счет, я считаю это предложение приемлемым. Но, конечно, дать же переговорить с ЦК Болгарской компартии. Ответ вполне определенный нельзя [дать] и я даже думаю, что личное свидание их со мной преждевременно. Тов. АЛЬБРЕХТУ [2], который через два дня [отправляется] в Болгарию[3], я дам соответствующие инструкции. Главное затруднение будет заключаться в том, чтобы направить болгарскую партию по пути к захвату власти. Она сейчас на мой взгляд насквозь пропитана вредными конституционными илюзиями.

Считал бы крайне полезным выступления в „Правде“ товарищей (Радека, Бухарина и др.) в духе Зиновьевского фельетона.

Со своей стороны я напишу в Софии и пришлю статьи в „Правду“[4].

Эмтин

С подлинным верно: *Хеймо*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 2, д. 22а, л. 135. Машинопис. Копие. Руски ез.
Публ. в „Национальный вопрос на Балканах через призму мировой революции“, ч. 1, М., 2000, с. 78.

---

[1] Става дума за Коста Тодоров.

[1] „Албрехт“ (псевд. На А. Абрамович-Четуев).

[3] А. Абрамович-Четуев замина за България в началото на август 1923 г.

[4] Върху документа има бележка: *„За др. др. Зиновиев и Бухарин“, „С. т. 3. 5/VIII.-23“, „Эмтин“.*

№ 24

Доклад на В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за положението в балканските компартии

Виена, 28 юли 1923 г.

В ПРЕЗИДИУМ ИККИ

Уважаемые товарищи,

В настоящем докладе я остановлюсь главным образом на Болгарии и отчасти Греции, так как в других странах особенно существенного ничего нет.

В Болгарии с коммунистической партией дела у нас повидимому очень плохи.

ЦК Болгарской партии упорствует на своей оппортунистической позиции, что выражается в ряде действий, на которые необходимо обратить самое серьезное внимание, так как если подобная тактика ЦК Болгарской компартии будет продолжаться, то это не только приведет к разложению партии, но и послужит вредным примером для других партий.

Теперь ясно, что руководители ЦК, главным образом т.т. Кабакчиев и Георги Попов (председатель кооперации)[1], а за ними и остальные члены ЦК, держат курс на создание лишь парламентской оппозиции нынешнему белогвардейскому правительству, фактически отказываясь от захвата власти. Вопрос о захвате власти игнорируется под разными предлогами. Больше того, теперь они выступили с открытой оппозицией Коминтерну. В резолюции, проведенной ими на партийном совете и напечатанной в „Работн. Вестнике“ от 10 июля открыто говорится, что позиция Коминтерна в отношении поведения партии неверна и основана на неправильной информации. Эта же резолюция повторена в № 36 в „Р.В.“ в ответе буржуазной прессе, когда руководители партии совершенно недопустимо, неприлично стараются реабилитировать себя в глазах болгарской буржуазии и еще раз заявить о неправильной позиции Коминтерна.

Эта позиция еще и тем плоха, что земледельцы, как я Вам писал (через т.Пятницкого), добиваются соглашения с компартией и обратились тут с определенными предложениями. Кстати, я жду определенного ответа от Вас: одобряете ли Вы мою позицию в этом вопросе или нет, т.е. подбудить ЦК компартии на заключение союза (договора) с Союзом земледельцев в лице образованного ими центра, который сейчас в Праге[2]. Мне кажется, это необходимо сделать. Между прочим, нужно обратить внимание на „информацию“, какую дает ЦК Болгарской компартии. Во-первых, долгое время они совсем не давали Коминтерну никакой информации (хотя это их не остановило опубликовать о „плохой информации“, полученной Коминтерном). Во-вторых, даваемая ими теперь информация страдает повидимому тем недостатком, что она имеет целью дать оправдание позиции Болгарской компартии, а не отразить действительное положение вещей.

У меня для этого имеются следующие основания: 1) сегодня я получил доклад одного нашего товарища, занятого нелегальной работой; 2) тов. Бадулеску (член Исполкома Федерации от Румынии) только сегодня приехал из Софии. Я его заставлю написать доклад.

Из этих сообщений получаются следующие важные выводы:

1. Движение крестьян против нынешнего белогвардейского правительства носило более серьезный характер, чем это сообщалось. В целом ряде мест велась борьба, в которой участвовали не „сотни“, а тысячи крестьян. ЦК же компартии удерживал от восстания.

2. Того единодушия в партии относительно „пассивной политики“ ЦК Болгарской компартии нет. Партия не довольна Центральным Комитетом.

В этом отношении самые худшие мои предположения, на которые я год тому назад указывал, оправдались.

Тов. Альбрехт [3] выезжает в Софию через два дня и мы получим еще дополнительные данные.

Из прилагаемой копии моего письма ЦК Болгарской компартии Вы увидите те предложения, какие я делаю.

Время еще не упущено. Революционное движение в стране есть. Правительство крайне непрочно. При таких условиях переворот и образование рабоче-крестьянского правительства возможны. Но я выражаю опасения, что нынешний состав ЦК по этому пути не пойдет и будет вести партию по пути парламентаризма. Это утопия самая вредная. Белогвардейское правительство будет стремиться задушить партию. Убийства, аресты, запрещения собрания коммунистов – это все уже есть. Тов. Бадулеску сообщил, что часть членов ЦК (при этом наиболее активная и революционная) и часть наиболее активных товарищей сидит в тюрьме. Арестованы Георгий Димитров, Мулетаров, Шаблин и др. Это результаты „пассивного сопротивления“.

Недурно было бы товарищей Кабакчиева и Георгия Попова вызвать в Москву для разговора.

Обязательно в „Правде“ и „[Коммунистическом] Интернационале“ надо поднять кампанию по поводу оппортунистического поведения ЦК Болгарской компартии и написать новое обращение к Болгарской компартии, и принять нужные организационные меры. Действовать нужно в этом случае резко и решительно. То, что происходит в Болгарии, вещь серьезная. [...][4]

С тов[арищеским] прив[етом] *Эмтин*

Приложение: 1. Копия письма Эмтина в ЦК БКП
2. Копия письма Румынской КП.[5]

РГАСПИ, ф. 495, оп. 2, д. 22 а, л. 137–138. Копие. Машинопис. Руски ез.
Публ. в „Национальный вопрос на Балканах через призму мировой революции". ч.1, М., 2000, с. 81–83.

---

[1] Става дума за кооперация „Освобождение". Вж док. № 11, бел. 2.

[2] Има се предвид Задграничното представителство на БЗНС.

[3] Псевдоним на А. П. Абрамович-Четуев.

[4] Следва текст за Гърция.

[5] Приложението липсва в делото.

№ 25

Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Й. Пятницки за необходимост от промени в ръководството на БКП

Виена, 28 юли 1923 г.[1]

Тов. Пятницкому.

1. Посылаю Вам доклад[2]. Обязательно перешлите копию тов. Зиновьеву. В Болгарии ЦК надо переменить. Но это будет сделать очень трудно. А надо: Кабакчиева надо вызвать в Москву – пусть работает в комиссии по выработке программы. В Болгарии он сейчас пользу не принесет. Даже наоборот. Также нужно было бы оттуда убрать Георгия Попова. Нельзя ли его через Центрсоюз[3] вызвать для торговых переговоров и оставить этак месяцев на пять. Переговорите с Хинчуком[4]. [...][5]

Жму руку *Эмтин*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 47, л. 119. Заверено копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Получено в ИККИ на 2 август 1923 г., вх. № 1125.

[2] Вж док. № 24.

[3] Централен съюз на потребителските дружества. Създаден през 1917 г., съдейства на потребителските съюзи и дружества в закупуването на стоки и продажбата им.

[4] Хинчук, Лев Михайлович – по това време председател на Центросъюза, член на кооперативната секция на ИККИ.

[5] Следва текст с молбата на В. Милютин Й. Пятницки да му съобщи за пътуването си до Прага.

№ 26

Доклад на Крум Пастърмаджиев, член на Партийния съвет на БКП (т.с.) относно мнението на Видинския окръжен комитет на БКП за отношението на ЦК на БКП към събитията, свързани с 9 юни 1923 г.

Видин, 29 юли 1923 г.

До Централния комитет на
Българската комунистическа партия
София

Другари,

На 28-и и 29-и юли т.г. във Видин, Видинският окръжен партиет к[омите]т има заседание с дневен ред: отношението на партията и специално на Централния комитет към събитията, предшестващи 9 юни и на 9 юни. В това заседание присъствуваха: местният комитет на Видинската партийна организация, секретарите на партийните организации от Лом, Кула и Белоградчик и секретарите на 4–5 по-големи партийни групи от Белоградчишка и Кулска околии. Докладчик по въпроса беше другарят Хаим Пизанти, който в доклада си намери: 1) че партията по Владайските събития не е действувала като комунистическа партия, а като чисто соц[иал]демократическа с невземането участие в тези събития, кое[то] оправдава, защото тогава тя не е била още комунистическа партия. 2) Че Централният комитет е спрел революционното надигане на работните маси в края на 1920 г. с максимата, че [на] 2/3 революция в България зависи отвън, а е трябвало да се действа с последното средство на борбата. Поддържаше позицията на искристите. 3) Че Централният комитет на партията не е провел единния фронт в нашата партия, като не е влязъл в разбирателството с партията на широките социалисти и с представителите на дружбашкия съюз и че Централният комитет е действувал чисто центристки, загдето на 9 юни не е дал паролата за борбата заедно с дружбашите, а напротив с щрихи на центристите е дал нареждане с позива си и с телеграмата до Плевен да се пази неутралитет. Вследствие на всички изложени констатации иска сменяването на Централния комитет. На 2 пъти вземах думата и говорих повече от 3 часа. Основно оборих всичките му крайно несъстоятелни доводи и заявих, че с гласуването на една резолюция в духа на горните съждения те се самоизключват от партията и най-важното, че с подобна резолюция в настоящия тягостен за партията момент, когато последната не е в положение да дискутира по въпроса, е същински бунт в партията и удар из[-за] угла.

Отложиха гласуването на резол[юцията] за след получаването на брошурата от Централния комитет по събитията от 9 юни. Целият местен комитет с изключение на др. [Иван] Чонос бе против поменатите констатации.

Др. Ас. Георгиев ще Ви обясни по-подробно положението.

Ще направя всичко възможно против този бунт.

С др[угарски] привет *Кр. Пастърмаджиев*

ЦДА, ф. 1Б, оп. 2, а.е. 415, л. 1–2. Оригинал, ръкопис.
Публ. в ИИИБКП, т. 44, С., 1981, с. 408–409

№ 27

Писмо от Й. Пятницки до В. П. Милютин (Емтин) за политиката към БКП

№ 950/с

Москва, 3 август 1923 г.

Тов. Эмтину, Вена.

Ваше письмо в Президиум [ИККИ] от 28.VII., мне от 28.VII. и телеграмму от 1.VIII. получил.

О Болгарии. Президиум сегодня постановил вызвать в Москву Кабакчиева. Кроме того, ведуться переговоры с Зиновьевым о созыве в Москве узкой балканской конференции. Если будет решено созвать ее, то там же будет решаться вопрос о совместных действиях с главарями Земледельческой партии.

Все материалы, которые Вы имеете о Болгарии, немедленно пришлите сюда. Пока этот вопрос окончательно не будет решен, я предложил бы Вам никаких конкретных предложений Болгарской компартии, вроде посылки представителя и т.д. не делать [...][1]

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 47, л. 120. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Следва текст за другите балкански страни.

№ 28

Писмо от В. П. Милютин до Г. Зиновиев с молба да обърне внимание на обсъждането на българския въпрос в Президиума на ИККИ

Виена, 3 август 1923 г.

Я написал в Президиум письмо и два доклада – пожалуйста их прочтите.

Там по болгарскому вопросу без Вашего вмешательства не обойтись.

Затем обратите внимание на Чехию. Дело там идет, боюсь, по болгарскому образцу.

Альбрехт[1] уехал в Болгарию.

Не поленитесь черкнуть пару строк по затронутым вопросам, а то я никак не добьюсь вразумительного ответа.

Жму руку *В.Милютин*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д.47, л.123. Оригинал. Ръкопис. Руски ез.

---

[1] Псевдоним на А. Абрамович-Четуев.

№ 29

„Критични бележки“ на секретаря на ЦК на БКП Хр. Кабакчиев (Допълнение към доклада на ЦК на БКП за становището на партията относно събитията от 9 юни.)

[август 1923 г.]

В чуждестранната комунистическа преса бяха публикувани няколко статии, критикуващи отношението на Българската комунистическа партия към събитията от 9 юни. В гореспоменатия доклад, в който се обосновава позицията на партията, в общи линии се отговаря на тези статии. На някои от тези възражения и обвинения, които в статиите се отправят към Българската комунистическа партия сме принудени да отговорим отделно. Това ще направим тук накратко.

I.

В доклада си пред състоялото се на 23 юни разширено заседание на Изпълнителния комитет на Коминтерна[1], който е публикуван и в международната комунистическа преса, другарят Карл Радек подчертава някои възражения срещу заетото от Българската комунистическа партия на 9 юни становище, на които отговорихме в нашия доклад. Сега искаме само да уточним някои от действителните грешки, които другарят Радек е допуснал в доклада си.

В доклада си другарят Радек твърди например, че в своята дейност БКП не е обърнала почти никакво внимание на македонския въпрос, не е определила позицията си по отношение на националистическото движение, а освен това не е предприела нищо, за да го използва за делото на революцията в България и на Балканите като цяло. Това твърдение е съвършено невярно.

От 15 години БКП разполага със собствена програма по националния въпрос, тя подкрепяше винаги революционната борба на потиснатите балкански народи за тяхното национално освобождение и се бори за създаване на социалистическа федеративна балканска република. Тази програма беше отстоявана и провеждана по време на проведените преди войните, т.е. през 1910 г. и 1915 г., две балкански конференции, а след войните, в хода на състоялите се още пет такива балкански конференции[2], повечето от които бяха свикани по инициатива на БКП, като самата партия взе участие на всички тези конференции. Освен това именно тази програма стана основа за създаването на Балканската комунистическа федерация.

По въпроса за отношението през последните години на БКП към македонските националисти свидетелстват следните факти. Проведената от 8 до 12 декември 1922 г. в Москва Пета Балканска конференция, на която взеха участие комунистическите партии на всички балкански страни, с изключение само на Гръцката комунистическа партия, по предложение на другаря Хр. Кабакчиев като представител на БКП, прие резолюция, в която между другото се съдържат следните констатации:

„Комунистическите партии на балканските страни се обявяват срещу завоевателните намерения на Гърция и България по отношение на Тракия. Тези партии, в частност българската и гръцката, ще подкрепят водената от населението на Тракия борба за автономия, подчертавайки непрекъснато, че тези народи ще получат напълно национална свобода само в рамките на Балканската Федеративна Социалистическата Съветска Република“.

„На основата на това недоволство, т.е. на недоволството на потиснатите народи на Македония и от другите области на Балканите в резултат на режима на национално заробване, беше създадено четническото национално движение, което българската буржоазия използва за постигане на реакционните си цели в страната и за целите на националистическата си пропаганда и завоевателна политика. Балканските комунистически партии, които разобличават действителните завоевателни цели на националистическата политика на сръбската, българската и гръцката буржоазия по отношение на живеещите в Македония народи, заявяват, че с всички сили ще подкрепят борбата, която тези народи водят за национална независимост и автономия. Те ще съдействат за отстраняване на влиянието, което буржоазията от съседните страни има върху националното движение на Македония, и ще го насочат по пътя на революционната борба, с оглед създаването на македонска съветска република, която да е съставна част от Социалистическата федеративна балканска съветска република.“

Това становище е записано също и в резолюцията на Партийния съвет от 22 януари 1922 г. Там се казва следното: „БКП ще подкрепя с всички сили борбата на живеещите и подложени на национално потисничество народи, която те водят за получаване на независимост на Македония, Тракия, Добруджа и всички други области на Балканите.... БКП обаче ще се бори най-непримиримо срещу стремежите на буржоазията от балканските, както и от другите страни, която прикривайки се зад идеята за автономия, се опитва да използва това национално движение за своята външна завоевателна политика, а от друга страна, да се възползва от нея при провеждане на реакционната и контрареволюционната си политика вътре в страната.“

През март и февруари 1923 г. БКП свика две конференции, на които участваха както представители на „Съюза на емигрантите“ (македонци, тракийци и добруджанци), който е организиран от партията и се ръководи от нея, така и другари от граничните области на България, където националното движение е по-силно. На тези конференции бяха приети поредица от мерки, предвиждащи участие на комунистите в революционното национално движение.

БКП обаче не ограничи своята дейност само до провеждане на конференции и приемане на резолюции. От две и половина години тя издава едно специфично печатно издание, а именно вестник „Освобождение“, който е предназначен за провеждане на агитация и пропаганда както сред македонската, така и сред всякаква друга имиграция. През последните месеци партията организира участието на комунистически имигранти в т.нар. „Братства“ и в другите организации на националистите (македонци, добруджанци и др.), както и участието им в някои манифестации на автономистите. Тази дейност на партията показва, че тя работи за установяване на връзки и създаване на условия за водене на съвместна борба с националистическото революционно движение. В това отношение тя вече отбеляза някои успехи, а именно, засилиха се симпатиите на масата от имигрантите към Комунистическата партия и буржоазията вече не може да употребява тези имигранти като платени инструменти за извършване на погроми над Комунистическата партия.

Трябва обаче да се знае, че т.нар. „Революционна македонска организация“ се ръководи от хора, които бяха най-верните привърженици сред последователите на Фердинанд и Радославов, а и сега все още са привърженици на националистическата завоевателна политика на българската буржоазия, т.е. на политиката за присъединяване на Македония, Тракия и Добруджа към България и за създаване на „Велика България“, а освен това те са и поддържници на тактиката на бандите, според която не е възможно да се подготви и организира революционно въстание във вътрешността на Македония, Тракия и Добруджа, а само се създават поводи за масово изколване на населението на тези страни и за нови конфликти и войни между балканските държави. Спрямо тези ръководители и по отношение на тактиката на водачите на „Революционната македонска организация“ БКП заема критична позиция. Към самото движение за национално освобождение и към народните маси, които участват в него, БКП проявява симпатии и ги подкрепя. Нещо повече, тя полага усилия да се споразумее с водачите на това движение, които са привърженици на революционната борба за освобождение на потиснатите народи и водят тази борба в Македония, Тракия и Добруджа. БКП се стреми да насочи това движение в ляво и разяснява на масите, които стоят зад нея, че само революцията на работниците и селяните на Балканите, както и създаването на Федеративна работническо-селска балканска република ще донесе (осигури, гарантира) национална автономия и освобождение на балканските народи. БКП осъзнава изключителната роля, която могат да изиграят революционните национални движения в потиснатите области на Балканите, т.е. в Македония, Тракия, Добруджа, Бесарабия, Хърватско и др., за победата на балканската революция и съобразно с това тя определя тактиката, която ще прилага по отношение на тези движения.

В доклада си другарят Радек казва: „Няма съмнение, че Комунистическата партия не направи необходимото, за да принуди партията на Стамболийски към създаване на коалиция или да я разцепи, освен това партията работеше твърде малко сред селяните. Сега фактите доказват това положение. Тя не успя да разкрие сред селските маси истинското лице на Стамболийски и по този начин, в случай, че той не се съгласеше да работи с нея, да е в състояние да разцепи партията му.“

Дали БКП не е работила достатъчно сред селяните, може да се разбере от нейните годишни доклади. Тези доклади показват, че от общо 1488 партийни организации, БКП има 1403 организации в селата, а 2/3 от партийните членове са в селата. При последните избори за селски общини БКП получи 126 000 гласа в селата; от общо 3623 комунистически общински съвети 3281 са селски общински съвети; от общо 113 комунистически общински администрации 104 са в селата и само 9 са градски. Освен своите брошури, предназначени за водене на агитация сред селяните, БКП издава и седмичника „Селски вестник“, с тираж от 10 000 екземпляра, който определено е насочен към селяните. През изминалата година, по-точно през есента на 1922 г., бяха проведени големите окръжни конференции, съпроводени от митинги и демонстрации, на които участваха стотици хиляди безимотни и малоимотни селяни. Общо взето партията разви активна дейност сред селските маси и продължава в тази насока, и тъкмо в тази си дейност тя се сблъска с враждебното към нея земеделско правителство, защото тя разкриваше безпощадно неговата политика на демагогия, насилие и ограбване.

Българската комунистическа партия разкриваше същността на политиката на Стамболийски още от първия ден на неговото управление. Тя водеше упорита борба по време на проведените два пъти парламентарни избори, които в никакъв случай не могат да се определят като „демократични“, защото при провеждането им, освен безбройните фалшификации и изборни спекулации, сред привържениците на Комунистическата партия имаше хиляди арестувани и малтретирани, а в хода на самите избори бяха блокирани от войскови поделения много села, а населението им беше прогонено в планините. По време на тези избори партията извърши колосална работа за разобличаване на Земеделския съюз и на земеделското правителство, представяйки ги като партия и правителство на селската буржоазия. Само при провеждането на тези избори БКП разпространи сред селските маси стотици хиляди възвания (призиви), свика хиляди събрания и т.н. В изборите за селски общини, каквито при режима на Стамболийски се проведоха многократно, БКП разви подобна и дори още по-голяма дейност в селата.

БКП обаче не изчакваше наближаването на датата на изборите, за да отиде в селата, тя работи в тях непрекъснато. Тъкмо поради тази нейна непрестанна и непрекъсваща борба в селата и заради безцеремонното разобличаване на политиката на демагогия, насилие и ограбване, провеждана от земеделското правителство, както и поради голямото и постоянно увеличаващо се влияние на Комунистическата партия в селата, тъкмо заради всичко това, Стамблийски се нахвърли с такава упоритост върху Комунистическата партия и извърши такива яростни насилия и арести против партията.

БКП никога не си е поставяла като задача да влиза в коалиция с правителството на Стамболийски. Това беше невъзможно, защото още от първия ден на управлението си това правителство обяви война на Комунистическата партия, напр. терорът срещу Комунистическата партия по време на транспортната стачка и т. н., и не прекрати тази война никога, а освен това, защото то беше правителство на селската буржоазия. С всичките си сили обаче БКП работеше сред селските маси, които поддържаха Земеделския съюз, с цел да ги тласне наляво, за да създаде в средите на Земеделския съюз едно ляво течение, което в случай, че не успее да се наложи в Съюза, щеше обаче да го разцепи. Тази тактика БКП преследваше в продължение на цели две години преди 9 юни, а през януари 1923 г., когато партията издигна лозунга за създаване на работническо-селско правителство, тази тактика беше прецизирана. Това се вижда от резолюцията на Партийния съвет от януари 1923 г. за създаване на работническо-селско правителство, а също и от брошурата на другаря Хр. Кабакчиев по същия въпрос.

За БКП имаше следователно само една алтернатива, а именно, да не влиза в коалиция със Стамболийски, а да съдейства и да ускори създаването на левица в средите на Земеделския съюз, защото само с нея БКП можеше да постигне споразумение и да сключи съюз. Тъкмо в тази насока БКП работеше усърдно. Да се твърди обратното, означава да се отричат известните на цялата партия факти.

Ако въпреки това вътре в Земеделския съюз не можа да се формира левица, това не се дължи на бездействието на БКП, а на факта, че следващата Земеделското правителство огромна маса от дребни селски собственици се ориентира изключително бавно, трудно скъсва връзките си със селската буржоазия, а освен това с големи усилия може да бъде подтикната към действие. Всички съзнателни и активни елементи на трудещата се селска маса членуват в Комунистическата партия и преминават към нея. Оставащите в Земеделския съюз селски маси трудно и много бавно се поддават на нашето влияние.

Сега, след 9 юни, положението на Земеделския съюз се промени. Една голяма част от селската буржоазия го напуща и се връща отново към буржоазните партии, където е била преди доста години. Като опозиционна партия Земеделският съюз ще бъде принуден да държи сметка за интересите и исканията на безимотната и дребнособственическа селска маса и тъкмо сега в средите на Земеделския съюз ще се създадат по-благоприятни условия за създаване на единен фронт с Комунистическата партия. Резолюцията на последния Партиен съвет, приета през юли 1923 г., ясно поставя и определя задачата на партията за създаване на единен фронт, но вече не само с едно евентуално ляво течение в Земеделския съюз, както беше преди 9 юни, а да се работи със самия Земеделски съюз, естествено на базата на лозунгите за създаване на единен фронт, включително и на тези за работническо-селско правителство (виж резолюцията на Партийния съвет от януари 1923 г.).

Още миналата година, през май 1922 г., в своята реч пред комисията за изработване на програмата на Коминтерна, другарят Радек изрази идеята, че в България е възможно създаването на коалиция между правителството на Стамболийски и Комунистическата партия. До днес той продължава да поддържа тази идея. Подобна мисъл обаче е невярна – такава коалиция беше невъзможна. Невъзможна беше коалция между правителството на селската буржоазия и Комунистическата партия.

В своята борба срещу партията на работниците и дребните селяни, срещу Комунистическата партия, правителството на Стамболийски беше подкрепяно всестранно и най-активно от цялата буржоазия, не само от селската буржоазия, но и от градската буржоазия и от всички нейни партии. В продължение на три години правителството на Стамболийски водеше война срещу Комунистическата партия и не може да се посочи дори една единствена негова мярка срещу Комунистическата партия, която да не е била подкрепена от буржоазните партии. Повечето от тези мероприятия бяха директно внушени от старите реакционни буржоазни партии. В действителност историческата роля на правителството на Стамболийски беше да бъде инструмент на буржоазията, едно правителство, което след войната беше поставено на власт, за да умиротвори масите, да задуши недоволството им и да укрепи разклатеното господство на буржоазията; когато градската буржоазия осъзна, че Стамболийски иска да завладее цялата власт за селската буржоазия и че не успя да унищожи Комунистическата партия, тя го сметна за неподходящо и вредно и го събори толкова лесно, както го беше издигнала на власт.

В своя доклад другарят Радек споменава телеграмата на Изпълкома на Коминтерна от 4 май 1921 г. до конгреса на БКП. В нашия доклад ние отговаряме на тази точка от критиката на другаря Радек и подчертаваме най-важния факт в този случай, а именно факта, че голямото мнозинство на т.нар. „искристи", които през май 1921 г. в критиката си към БКП използваха същите аргументи, съдържащи се в телеграмата от 4 май 1921 г. пред Изпълкома, след това признаха тактиката на партията като правилна и се върнаха в партията, която те за кратко време бяха напуснали. Считаме за необходимо да цитираме откъс от възванието, което издаде БКП по повод на споменатата телеграма и което същевременно е най-добрият отговор на отправената в телеграмата критика към партията.

Из позива на Централния комитет до организираните работници и малоимотните в БКП

(„Работнически вестник", 16 май 1921 г.)

„.....Изпълкомът намира, че революционното време, което преживяваме, налага на нашата партия да засили още повече своята дейност в известни насоки и с още по-голяма решителност да поведе борбата за събарянето на буржоазното господство и за победата на пролетарската революция.

Партийният съвет възприе единодушно изказаните в позива на Изпълнителния комитет на Комунистическия интернационал възгледи и апелира към вас, да се проникнете в тяхната важност, да дадете всичкото си съдействие на Централния комитет и да положите най-големи усилия за тяхното провеждане в организацията и дейността на партията.

Комунистическата партия е една масова партия, но тя констатира на последния си конгрес, че числото на организираните в нея работници, в сравнение с половинмилионния градски и селски пролетариат на нашата страна, е съвършено недостатъчно и че партийните организации и групи трябва да напрегнат всичките си сили, за да привлекат в редовете на партията още по-големи работнически маси. Но буржоазията посяга все по-безогледно и по-брутално върху свободите на работническата класа; тя подлага на цензура и унищожава комунистическия печат, забранява събранията и демонстрациите, затваря работническите клубове, преследва, арестува и малтретира борещите се работници; тя гази собствените си закони, потъпква всяка легалност, организира своя бяла гвардия и се подготвя да постави Комунистическата партия под изключителен закон. Както през транспортната стачка в България (декември 1919 г., януари и февруари 1920 г.), тъй и днес в Югославия и Румъния буржоазията посяга върху легалното съществуване на Комунистическата партия. При тия условия Комунистическата партия, за да може да съществува и за да постигне своята задача, трябва да намери и други форми, пътища и средства за организация и борба. Затова легалните организации на Комунистическата партия са недостатъчни, необходими са също нелегални организации.

.....Комунистическата партия на България всякога е поддържала, че нейните представители в парламента и общинските съвети трябва да използват тия буржоазни представителни учреждения не за дребна реформаторска работа, а за раздрусване и революционизиране на масите. Но на практика партията не всякога и напълно е успявала да прокара това свое вярно разбиране, легнало в основите на всичките ѝ конгресни решения и подробни директиви за дейността на представителните учреждения. В това време, когато буржоазията все повече превръща парламента в сляпо оръдие и прикритие на своята безогледна диктатура, когато тя потъпква всекидневно автономията на общините, превръща ги в органи на централната власт и осуетява със сила всичките усилия на комунистическите общински съвети да облекчат положението на масите – партийните организации и нашите представители в изборните учреждения трябва да се проникнат още по-дълбоко от днешните революционни задачи на партията в тези учреждения. Борбата, която неизбежно и все повече се разгаря около приложението на нашата общинска програма, все по-честите и по-острите конфликти между общините и централната власт ние смело да разширяваме и разрастваме до размерите на масово– революционна борба, в която да се изтъква необходимостта от завладяване на централната власт.

.....Изострящата се вътрешна и международна криза на Балканите поставя комунистическите партии в балканските страни пред задачата да засилят своята настъпателна и революционна акция. Тази криза може всеки момент да вдигне масите и да предизвика революцията във всяка балканска страна. Задача на БКП е да тласка напред борбата на масите, да използва всеки социален конфликт, предизвикан от недоволство на масите, за разширяване и засилване на масова революционна борба, да подготвя и ускорява пролетарската революция.[...]

Другари! Българският пролетариат не е сам на Балканите, наред и рамо до рамо с него се бори пролетариатът в съседните балкански страни, комунистическите партии на Балканите са обединени в Балканска комунистическа федерация, задачите на която са да обедини, съгласува и ръководи общата революционна борба на балканския пролетариат. Революцията в една балканска страна може да избухне по-рано, отколкото в другите балкански страни, но взаимната помощ, обединените усилия и общото ръководство на революционната борба във всички балкански страни, както в подготвителния период на революцията, тъй и след нейното избухване, са необходими за пълната и трайна победа на революцията на Балканите."

В германската комунистическа преса бяха публикувани още няколко статии относно заетата на 9 юни позиция на БКП. Смятаме за излишно специално да отговаряме на тези статии, защото нашият доклад отговаря на съдържащите се в тези статии най-съществени аргументи, които са насочени срещу тактиката на партията. В някои от тези статии обаче има неверни и дори тенденциозни обвинения. Напр. в „Роте фане" другарят Х. В. е цитирал неточно и непълно както позива на Централния комитет след 9 юни[3], така и резолюцията на Партийния съвет от 6 юли[4]. По този начин другарите, които се намират в чужбина, не могат да се информират точно.

В публикуваната в „Интернационале пресе кореспонденц" статия със заглавие „Новото становище на БКП" другарят Ракоши [5] също цитира позивите на Централния комитет непълно. Той пропуска например отправения към трудещите се маси от града и селото борчески призив за създаване на работническо-селско правителство, който Централният комитет издигна още на 9 юни. Той споменава за спад в гласовете, които Комунистическата партия е получила на последните парламентарни избори[6], без обаче да спомене, при какво насилие и фалшификации те бяха проведени, а освен това той не споменава увеличението на гласовете за партията с 30 000 гласа в сравнение с предишните парламентарни избори, а именно, от 180 000 през 1920 г. на 210 000 през 1923 г. Той иска да иронизира партията, защото тя отхвърля идеята за „ляв блок" на широките социалисти и в същото време споменава „кървавите банди" на народните маси, които са насочени срещу запасните офицери и подофицерите. Очевидно е обаче, че на другаря Ракоши не му е известно за какъв „ляв блок" говорят широките социалисти; те говорят за блок с привържениците на Турлаков в Земеделския съюз, т.е. с десницата на Земеделския съюз, и с радикалите, които вече се обединиха с демократите и с представителите на Народния блок! Ако другарят Ракоши знаеше за какъв „ляв блок" става въпрос, той сигурно нямаше да го препоръчва на БКП така настоятелно. Докато обаче той не познава фактите, считаме, че щеше да е по-добре, ако другарят Ракоши не беше избързвал толкова със своята критика. По отношение на запасните офицери и подофицерите другарят Ракоши явно не знае, че голямата част от тях произлиза от средите на дребнособственическите и средните класи; че тази част от тях е свързана с масата от народа чрез страданията, преживени на военния фронт; че получавайки минимални пенсии или като безработни, тази част [от запасни офицери и подофицери] е изоставена от държавата; че освен буржоазните организации на запасните офицери съществува и „Народен съюз на запасните офицери и подофицерите", който има 3 000 членове, които в по-голямата си част симпатизират на Комунистическата партия и на Земеделския съюз; Комунистическата партия няма да допусне лесно тази маса от запасни офицери и подофицери да се използва от буржоазията срещу партията, срещу работниците и селяните, а трябва да положи всички усилия, за да привлече една част от тях на своя страна, да неутрализира другата част и по този начин да предизвика разцепление и разложение сред борческите организации на буржоазията; че точно по този начин Комунистическата партия отслабва значително буржоазните партии, които търсят тъкмо сред запасните офицери и подофицерите главните кадри за техните „доброволчески войски“, т.е. фашистките организации и засилва своите собствени позиции в борбата си срещу фашистката реакция. Очевидно всичко това не е известно на Ракоши. Каква полза имаше тогава да излиза в пресата с критиката си, след като са му неизвестни толкова много факти? Подобна критика не може да информира другарите в чужбина, а само може да ги заблуди.

Централен комитет на БКП
Секретар: *Хр. Кабакчиев*

РГАСПИ, ф. 324, оп. 1, д. 549, л. 280–291. Оригинал. Машинопис. Превод от немски ез.

---

[1] Става дума за III разширен пленум на ИККИ, състоял се на 12–23 юни 1923 г.

[2] Имат се предвид две конференции на Балканската социалистическа федерация, проведени през 1910 и 1915 г. Третата конференция на БСФ, проведена в София на 15 януари 1920 г., взема решение за преобразуването ѝ в Балканска комунистическа федерация (БКФ) и става първата ѝ конференция. Втората конференция на БКФ се провежда в София на 6 май 1921 г., Третата – на 19–21 юли 1921 г. в Москва, Четвъртата – на 10–13 юни 1922 г. в София и Петата – на 8–12 декември 1922 г. в Москва.

[3] Вж док. № 13.

[4] Вж док. № 22.

[5] Матиаш Ракоши тогава е един от секретарите на Коминтерна.

[6] Имат се предвид изборите за XX ОНС (април 1923 г.).

№ 30

Решения на заседанието на ЦК на БКП (т. с.), проведено в София на 5-7 август 1923 г.

ДНЕВЕН РЕД

Положението на страната след 9-ти юни и задачите на партията.

РЕШЕНИЯ НА ЦК

I. Резолюция за положението в страната и за непосредствените задачи на партията

(Предложена от В. Коларов)

Превратът на 9 юни откри криза по въпроса за властта, изход на която не можеше да бъде друг освен въоръженото въстание на масите в името на работническо-селско правителство.

Въстание може да се яви като необходим отговор на масите срещу безогледната терористическа и грабителска политика на правителството или сигнал за такова въстание при благоприятни условия може да бъде даден от Комунистическата партия.

Ето защо КП, без да пренебрегва възможностите за легалната борба, трябва да съсредоточи всичките си сили главно на ***всестранната подготовка на масовото въоръжено въстание.***

В политическо отношение партията е длъжна да се стреми да образува ***единен фронт*** на трудещите се маси от града и селото против бруталното настъпление на капитала. В основата на трудовия блок ще легне защитата на потъпканите права и свободи и намиращите се в опасност насъщни интереси на масите по пътя на създаването на работническо-селско правителство.

За тази цел партията ще се обърне към всички масови организации – политически и икономически – на пролетариата и малоимотните граждани и селяни: към Земеделския съюз, социалдемократическата партия, съюза на занаятчиите, Общия синдикален съюз, кооперациите и организациите на анархо-комунистите.

КП трябва преди всичко да подаде ръка на селските маси на Земеделския съюз и им помогне да се окопитят от нанесения им тежък удар и да възстановят своите организации. Тя ще влезе във връзка с местните и централните ръководители на Земеделския съюз. На второ място тя ще предложи единен фронт и трудов блок със социалистическата партия, без да поставя като предварително условие изключването от нейните редове на нейните компрометирани ръководители.

Партията трябва да следи зорко за усилията на буржоазията да се обедини в единен политически блок и попречи на това, използвайки вътрешните и котерийни противоречия между буржоазните партии.

Партията трябва да обърне особено внимание на военната подготовка на въстанието, като организира и усили своята работа сред войската, работата по въоръжение на масите, разработвайки най-щателно план за мобилизацията на масите и за действие.

Партията трябва да насърчи борбата на масите против терора и настъплението на капиталистите, да я разшири и задълбочи, свързвайки я винаги с лозунга за работническо-селско правителство.

Партията трябва да продължи най-енергично работата сред македонската и другите емиграции, да укрепи контакта с македонските и другите революционни организации и не допусне тяхното използване от българската буржоазия против трудещите се маси. Партията трябва да влезе незабавно в контакт с Комунистическия интернационал и с балканските комунистически партии и осигури тяхното сътрудничество в случай на действие.

II. За отношението на КП към македонската и други национално-революционни организации

Смята се за необходимо, щото партията да продължава най-енергично своята работа сред македонската и други емиграции за сближението с македонската и другите революционни организации.

За улеснение на тази задача:

1. Обявява се за разтурен „Емигрантският комунистически съюз“[1], който и без това никога не е замислян като отделна емигрантска организация и не е съществувал като такава, обаче ЦЕК продължава своето съществуване. Излизането на вестник „Освобождение“ спира. Той ще бъде възобновен, когато обстоятелствата това позволяват.

2. Предлага се на всички емигранти-членове на партията да влязат в общите емигрантски организации – братства, и да участвуват в масовите действия на емиграцията.

3. Да поддържа контакт с ръководителите на македонските и други революционни организации за изясняване на техните задачи и за избягване на конфликти и недоразумения с тях.

III. За генералната протестна стачка

В случай на масови арести на ръководителите в най-близко време партията ще отговори с 24-часова генерална протестна стачка с изключение на железниците и телеграфа, а също с масови събрания и демонстрации. С тази цел се завършват колкото се може по-скоро подготвителните организационни и агитационни мерки. По-нататъшният ход на борбата ще зависи от обстоятелствата.

БКП в резолюции и решения на конгресите,конференциите и пленумите на ЦК. т. II. 1919–1923. С., 1953, 272–274.

---

[1] *Емигрантски комунистически съюз* – организация на българските комунисти, бежанци от Македония, Тракия, Добруджа и Западните покрайнини. Учреден през 1920 г. като съставна част на БКП. Оглавява се от Д. Хаджидимов, В. Главинов, Бл. Касабов и др. Преобладаващата му членска маса е главно от Македония и Тракия. Печатен орган – в.“Освобождение“ (1920–1923 г.). Съюзът е разтурен по искане на ВМРО по време на преговорите между БКП и ВМРО през август 1923 г.

№ 31

Резолюция на ЦК на БКП за образуване на Военнотехнически комитет при ЦК

[6 август 1923 г.]

Съществуващите при ЦК Техническа комисия и Комисия за специална пропаганда се обединяват във *Военнотехнически комитет* при ЦК със следующи секции:

1) Пропаганда и организация в армията,

2) Въоръжение,

3) Организационна,

4) Оперативна.

В състава на този Комитет се назначават следните другари:

Коста Янков, Петко Напетов, Антон Недялков, Тодор Атанасов, Станке

Димитров-Марек и Антон Иванов. (Към Комитета бяха привлечени също: Димитър Гичев и Иван Генчев).

Решенията на тоя Комитет подлежат на утвърждение от ЦК.

Да се свика незабавно конференция на Военнотехническия комитет съвместно с окръжните секретари и представители на технически комисии при окръжните комитети на партията за обсъждане на положението на окръзите във военнотехническо отношение и за изработване на инструкции. Членовете на Военнотехническия комитет да се разпратят за инструктиране на окръзите.

ЦДА, ф. 147 Б, оп. 2, а.е. 26, л. 172–173. Копие. Машинопис.

№ 32

Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за отлагане свикването на конференция на БКФ

Виена, 11 август 1923 г.

До Президиума на ИККИ

Уважаемые товарищи,

Я получил письмо тов. Пятницкого, в котором говорится, что для решения болгарских дел – вызвать тов. Кабакчиева и [др.], предполагается созыв Балканской конференции. Я бы просил уведомить меня о составе этой конференции. Мне она представляется мало целесообразной, так как в Югославии работа партии только что начала налаживаться. В Греции и Румынии положение партийных организаций более чем плохое. Раньше, чем созывать конференцию, необходима предварительная большая работа в Румынии и Греции, где партийные организации развалились. Гораздо целесообразнее вопрос о болгарах поставить на заседании Президиума Коминтерна, с привлечением на это заседание отдельных товарищей, участие которых было бы полезно. К этому заседанию я соберу материалы. [...][1]

С товарищеским приветом *Эмтин*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 47, л. 134. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Следва текст за дейността на другите балкански партии.

№ 33

Доклад на В. П. Милютин (Емтин) до ИККИ за състоянието на балканските компартии

Виена, 17 август 1923 г.
Секретно

ДО ПРЕЗИДИУМА НА КОМИНТЕРНА

Уважаемые товарищи,

Вы вероятно уже получили доклад Болгарской партии, подписанный Кабакчиевым. Я получил копию его. Несмотря на огромные размеры этого доклада, толку от него мало. ЦК БКП этим докладом еще раз показывает, что словесные формулы заслоняют от него историческую действительность, а подходящий момент для захвата власти они упустили.

Я полагаю, что не все упущено. Положение правительства очень шаткое. Крестьяне начинают опять волноваться. Но я усматриваю опасность в том, что ЦК БКП ведет линию в том направлении, чтобы партия была лишь парламентарной оппозицией.

Повторяю снова, резолюции у них хорошие, но этого мало, а дела... дела идут в стороне от слов.

То же самое в национальном вопросе. Они должны вести вполне определенную линию в македонском вопросе – в признании права Македонии на самоопределение, вплоть до отделения. Их дела в этом отношении также очень слабы.

Тов. Альбрехт[1] выехал в Болгарию, и я буду иметь скоро новые данные о положении там.

Могу только сказать еще раз, что Коминтерн должен наметить линии в Болгарии в следующем направлении:

1) В сторону захвата власти и организации рабоче-крестьянского правительства.

2) Ясно заявить о Македонии и ее праве на полное самоопределение, вплоть до отделения. (Александров [2], главный предводитель четников, опять думает поднять восстание, это нужно использовать).

3) Соглашение с земледельцами на предмет свержения власти Цанкова. (Даскалов выпустил листовку [3]. К сожалению, здесь был только один экземпляр, который отправлен в Москву и находится или у Трилиссера [4], или у Чичерина [5]). [...][6]

Эмтин

РГАСПИ, ф. 495, оп. 2, д. 22а, л. 139. Копие. Машинопис. Руски ез.

Публ. в „Национальный вопрос на Балканах через призму мировой революции". ч.1, М., 2000, с. 90–91.

---

[1] Псевдоним на А. Абрамович-Четуев.

[2] Става дума за Т. Александров.

[3] Вероятно става дума за обръщение на Райко Даскалов (българския посланик в Прага, а след преврата на 9 юни 1923 г. организатор на Задграничното представителство на БЗНС в Прага, целящо борба против превратаджиите) към народния комисар на външните работи на Съветска Русия Г. В. Чичерин с молба той да предаде на БКП проект за съвместни действия на земеделци и комунисти против превратаджиите и за установяване на работническо-селско правителство. Чрез съветското дипломатическо представителство в Прага той е чакал отговор на свой проект (Kolař, J. Bulharske demokratske emigrace v Zeskoslovensku v letech 1923–1933. Praha. 1983, p. 54.). Но на 26 август 1923 г. е убит.

[4] По това време А. М. Трилисер е ръководител на Чуждестранния отдел на ГПУ, член на постоянната комисия за нелегална работа при ИККИ.

[5] Народен комисар на външните работи на СССР.

[6] Следва текст за Румънската и Югославската компартии.

№ 34

Доклад на Хр. Кабакчиев до ИККИ за решенията на Партийния съвет на ЦК на БКП от 1 – 7 юли 1923 г. и за дейността на ЦК след 9 юни 1923 г.

София, 17 август 1923 г.
Секретно

ДО ИЗПЪЛКОМА НА КОМУНИСТИЧЕСКИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ

Драги другари!

В допълнение към нашия доклад, който Ви изпратихме и който се състои от три части, а именно: 1) Политически доклад, 2) Критични бележки – допълнение към политическия доклад[1] и 3) Доклад за събитията на 9 юни (1923 г.), сега Ви изпращаме и един кратък, но подробен доклад за решенията и за дейността на БКП след 9 юни.

I. Решенията на Партийния съвет от 1 – 7 юли 1923 г.

Като допълнение на нашия първи доклад Ви изпратихме резолюциите на разширения Партиен съвет, който заседаваше от 1 до 7 юли в София. Главната резолюция, която определя тактиката на партията след 9 юни, съдържа следните основни положения:

1. Констатира се, че на 9 юни властта беше завзета от Офицерската лига и старите буржоазни партии, които установиха режим на реакция и диктатура срещу работниците и селяните, срещу трудещия се народ; че 9 юни задълбочи и изостри политическата криза в нашата страна и непосредствено постави пред масите въпроса за властта и че решението на тази криза и изходът от тази голяма борба за власт е създаването на работническо-селско правителство. (Виж точка 1. на резолюцията[2]).

2. Като първостепенна задача пред Комунистическата партия се поставя започването на решителна борба, борба до край, срещу реакционното и фашистко деветоюнско правителство, чиято крайна цел е неговото събаряне и създаването на работническо-селско правителство. (Точки 2, 3, 4 и 5 на резолюцията[3]).

3. Приема се тактиката на единния фронт със Земеделския съюз на основата на платформа за запазване на общите интереси на работниците и малоимотните селяни, както и за създаване на работническо-селско правителство. (Точка 6 на резолюцията[4]).

4. Изразява се становище по националния въпрос, като се заявява, че Комунистическата партия подкрепя борбата на подтиснатите народи на Македония, Тракия, Добруджа и на другите поробени области на Балканите за национално освобождение, както и че се бори против използването на тази борба от страна на националистическата буржоазия за осъществяване на нейните намерения за външни завоевания и установяване на реакция в страната. (Точка 7 на резолюцията[5]).

5. Партийните другари се приканват към обединение, дисциплина и готовност за борба, а освен това се отправя апел към трудещите се маси от града и селото за обща борба против буржоазната реакция. (Точка 8 на резолюцията[6]).

* * *

На 6 юли Партийният съвет реши да отправи възвание към работниците, малоимотните селяни и граждани. По вътрешнополитически причини публикуването на това възвание беше отложено с две седмици и то беше публикувано на 31 юли в партийния орган „Работнически вестник“. Този брой на „Р[аботнически] в[естник]“ беше конфискуван. Полицията обаче успя да иземе само една малка част от „Работнически вестник“, докато 15 000 броя на „Р[аботнически] в[естник]“, в които се съдържаше възванието, бяха разпределени; впрочем, възванието беше публикувано отделно в 50 000 екземпляра и беше разпределено нелегално сред работническите и селски маси.

Това възвание, което вече Ви изпратихме и което прилагаме, допълва и конкретизира становището на БКП, изразено в главната резолюция на Партийния съвет. С това възвание БКП точно и ясно предлага на Земеделския съюз и на Социалистическата партия създаването на единен фронт, тя апелира към обединение на основата на платформата на единния фронт на всички работнически и малоимотни слоеве, а като предстояща и голяма политическа задача поставя завладяването на властта и изграждането на работническо-селско правителство. Това възвание беше прието с въодушевление от трудещите се маси на цялата страна. Във връзка с разпространението на това възвание много другари бяха арестувани, малтретирани и преместени принудително от провинцията в София. Възванието се търсеше навсякъде и стана знаме в борбата.

II.

Веднага след края на Партийния съвет пленумът на Централния комитет проведе поредица от заседания, а именно на 8, 9 и 10 юли, по-късно и на 15 и 16 юли, по време на които много по-конкретно бяха разработени директивите за предстоящата дейност на партията. Предвид на засилващата се реакция, на увеличаващите се опасности от нанасянето на нови, тежки удари върху партията и обявяването ѝ за нелегална, бяха взети следните решения:

1. Нелегалният апарат на партията, който обхваща няколко десетки ядки, резервни комитети, служби за свръзка, печатница и други технически средства, които са създадени отдавна, трябваше бързо да се доизградят и укрепят. Също така бяха посочени голям друг брой мерки за постигането на тази цел.

2. В случай на фашистки нападения над партийни локали и събрания да се

окаже въоръжена защита в предприятията, на улицата и навсякъде, където е възможно.

3. В случай на общо нападение срещу комунистическата партия, масови арести и обявяването ѝ за нелегална, освен протестни митинги в предприятията и на улицата, да се подготви и да се проведе в цялата страна 24-часова политическа протестна стачка. В момента са дадени нареждания.

4. Партийните организации в селото трябва да установят връзка с организациите на Земеделския съюз; преговорите с Постоянното присъствие на Земеделския съюз се забавиха малко, заради ареста на неговите членове, но наскоро ние започнахме преговори със Земеделския съюз за създаване на единен фронт.

5. ЦК констатира, че положението води неизбежно към провеждане на акции за завземането на властта; за тази цел масите трябва да се подготвят в политическо и техническо отношение.

III.

След освобождаването на другаря В. Коларов от затвора пленумът на Централния комитет на БКП проведе много заседания с негово участие. Относно 9 юни, другарят Коларов споделя становището на Коминтерна. По отношение на тактиката на БКП след 9 юни, другарят Коларов е съгласен с Централния комитет и приема неговите решения. С участието на другаря Коларов бяха направени някои разяснения по тактиката на единния фронт и беше приета директива за единен фронт със Земеделския съюз, а също беше отправено открито предложение до Социалистическата партия за създаване на единен фронт. (Това предложение е публикувано в броя на „Р[аботнически] в[естник]“ от 16 август, брой, който беше конфискуван.) Тези два документа са приложени към настоящия доклад.

Още преди 9 юни Централният комитет беше решил да се обърне към предстоящия конгрес с молба за увеличаване на броя на членовете на Централния комитет от 9 на 11 души, като новите членове се издигат от средите на заетите в производството работници комунисти. По молба на другаря Коларов, който заедно с другаря Д. Благоев бяха избрани от миналогодишния партиен конгрес за членове на Централния комитет, но не можаха да участват на неговите заседания, беше прието не двама, а четирима другари, от средите на заетите в производството работници комунисти, веднага да се приемат в Централния комитет, а на бъдещия партиен конгрес такива четирима другари да се изберат по редовен път. Тези четирима нови членове на Централния комитет са другарите Иван Бакърджиев, Никола Милев, Иван Димов и Иван Манев. Заедно с другарите Г. Димитров, Никола Пенев и Антон Иванов, които са досегашни членове на Централния комитет и работят в партията и в профсъюза, от общо 11 членове на Централния комитет, броят на работниците в него е 7 души.

Централният комитет завърши напълно разделянето си в една политическа и една организационна служба. За секретар на първата беше избран другарят Хр. Кабакчиев, а за секретар на втората служба – другарят Т. Луканов.

Освен редовните 11 члена, в пленума на Централния комитет участват и кандидат-членове, към които сега се присъединиха още двама работници, заети в производството. Тези другари са Михаил Ганев и Тодор Ковачев. По-големият брой от участниците в пленума на Централния комитет също са работници, които работят в комунистическата партия и профсъюза, и са заети в производството. Другарят Васил Коларов ще Ви съобщи всички взети решения, които са във връзка с тази резолюция (възложено е на др. Коларов да ви съобщи една важна резолюция (да не се дешифрира). Поради господстващата в страната реакция възванието на Коминтерна от 23 юни, адресирано до работниците и селяните в България и другите страни, не можеше да се публикува в партийния орган. Затова Централният комитет издаде една брошура, съдържаща статията на другаря Зиновиев, речта на другаря Радек, възванието на Коминтерна, резолюцията на Партийния съвет и една статия, която е в духа на адресирания до Коминтерна политически доклад. Брошурата беше отпечатана в тираж от 10 000 екземпляра.

Комунистическата партия използва започналите процеси срещу стотици арестувани селяни и работници във връзка със събитията на 9 юни за разгръщане на широка агитация в цялата страна. Тези процеси, както и цялата репресивна политика на правителството подкопават бързо и дълбоко цялата основа, на която то се крепи.

На въпросите към Централния комитет на БКП, които са поставени от Президиума и се съдържат в писмото на другаря Зиновиев от 2 юли 1923 г., отговаряме по следния начин:

1. Централният комитет е на мнение, че тактиката на партията на 9 юни не означава нито неутралитет, нито пасивност. Централният комитет не подкрепя тактиката и „теорията“ за запазване на неутралитет на комунистическата партия в борбите между буржоазните партии. Ако Коминтернът не одобри тактиката на партията на 9 юни, Централният комитет заявява, че ще приеме и ще изпълни решението на Коминтерна. При това Централният комитет заявява, че БКП нито преди, нито след 9 юни е поддържала тактиката и „теорията“ на неутралитет, която в действителност е една погрешна, немарксистка и вредна „теория“. ЦК заявява, че БКП винаги е отчитала различията между буржоазните партии и особено различията между буржоазните партии и Земеделския съюз, и е използвала тези различия за (целите на) своята борба.

2. БКП приема безрезервно тактиката за единния фронт със Земеделския съюз и Социалистическата партия, както и с другите организации на работниците и масата на дребните собственици.

3. ЦК на комунистическата партия взе решение да се ускори и разшири изграждането на нелегалния апарат във всички изложени горе направления.

За Централния комитет
на Българската комунистическа партия
Секретар: *Хр. Кабакчиев*

Приложени са: 1) Възванието, което предварително беше изпратено отделно;
2) Предложението до Социалистическата партия за създаване на единен фронт[7].

ЦДА, ф. 3Б, оп. 5, а.е. 8, л. 43–49. Оригинал. Машинопис. Превод от немски ез.

---

[1] Вж док. № 29.

[2] БКП в резолюции и решения на конгресите, конференциите и пленумите на ЦК. т. II. 1919–1923. С., 1951, с. 261–262.

[3] Пак там, с. 262–264.

[4] Пак там, с. 264–266.

[5] Пак там, с. 266–267.

[6] Пак там, с. 267.

[7] В а.е. приложението липсва.

№ 35

Писмо от Й. Пятницки до ЦК на БКП за изпращане на делегати за конференция на балканските компартии

№ 1043/с *Москва, 24 августа 1923 г.*

ДО ЦК НА БКП

Президиум постановил в своем заседании от 23. 8. [19]23 созвать в Москве в последних числах сентября с.г. конференцию балканских компартий. Со стороны КП Болгарии приглашаются: два представителя ЦК, т.е. по одному от большинства и меньшинства при наличии разногласий в ЦК. Далее, по одному представителю Варненской и Плевенской организаций. Если же в этих организациях имеются разногласия, то в этом случае приглашаются по одному представителю большинства и меньшинства.

При сем порядок дня конференции: 1) международное положение; 2) национальный вопрос на Балканах (референт т. Радек); 3) аграрный вопрос на Балканах; 4) отношение к партиям крестьянским и сепаратистам.

Желательно получить своевременно в Москве ваши материалы к упомянутому порядку дня.

Секретарь ИККИ *Пятницкий*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 476, л. 16. Копие. Машинопис. Руски ез.

№ 36

Из писмо на Й. Пятницки до В. П. Милютин (Емтин) относно свикване на конференция на БКФ и избор на делегати

№ 1054/с *Москва, 24 август 1923 г.*

Тов. Эмтину

Президиум вчера постановил в конце сентября созвать Балканскую конференцию с порядком дня, который вы увидите из писем к Альбрехту [1], Греции, Румынии и Югославии. Вам придется сделать доклад по аграрному вопросу на

Балканах. Поэтому приступайте сейчас же к собиранию материалов для этого доклада. [...][2]

Прилагаю письмо, которое нужно вдогонку послать Альбрехту. Было бы очень важно, чтобы он в Болгарии следил за выборами на Балканскую конференцию от того течения Варненской и Плевенской организаций, которое не согласно с официальным мнением ЦК. Тоже самое – выяснил бы, имеется ли меньшинство в самом ЦК. [...]*

Пятницкий

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 47, л. 153. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Псевдоним на А. Абрамович-Четуев.

[2] Изпуснатият текст се отнася за положението в комунистическите партии на Югославия, Румъния и Гърция.

№ 37

Из писмо на В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за състоянието на работата на БКФ

Виена, 31 август 1923 г.

Уважаемые товарищи,

Во-первых, 22, 23 и 25-го августа в Софии состоялось заседание Исполкома Федерации[1]. Протоколы этого заседания я Вам посылаю. Это после довольно длительного перерыва первое серьезное заседание. Но оно ценно не столько своими политическими решениями, сколько организационными. А из последних важно, что И[сполнительное] Б[юро] Ф[едерации] посылает ряд товарищей в разные страны для работы. Затем, они также в сентябре решили созвать балканскую конференцию или в Вене, или в Софии, но в связи с Вашим решением – я им пошлю сегодня же уведомление, что конференция назначается в Москве.

Во-вторых, в Болгарии – несмотря на то, что партия как-будто поворачивается на путь, указанный Коминтерном, на самом еле продолжает процветать только агитация, а нет никакого конкретного массового действия. Слова они теперь употребляют очень решительные, но ничего не предпринимают. [...][2]

С тов[арищеским] приветом *Эмтин*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 47, л. 165. Заверено копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Има се предвид БКФ.

[2] Следва текст за компартиите на Румъния, Югославия и Гърция.

№ 38

Отчет на А. Е. Абрамович-Четуев (Албрехт) до Президиума на ИККИ за командировката му в България и Румъния

Виена, 5 септември 1923 г.
Строго поверително

ДО ПРЕЗИДИУМА НА КОМИНТЕРНА

Уважаеми другари!

На 2 септември се завърнах от София и Букурещ. В София се провеждаше заседание на Изп[ълнителния] ком[итет] на Б[алканската] ф[едерация], и успях да изслушам официалните доклади на другарите Кабакчиев, Исаков и др. Освен това бях поканен на заседание на Политбюро, по време на което имах възможност да се запозная с текущата работа. Положението е следното: ЦК се опитва да оправдае своята Деветоюнска тактика. Но Кабакчиев вече знае, че няма да успее да убеди никого. Оказва се, че на 9 юни в ЦК е имало различни мнения. Първо, групата на Кабакчиев, която е отстоявала пасивна позиция, но оценявайки положението, е предвиждала победа на реакцията; второ, групата на Димитров и Йорданов е приветствала свалянето на Стамболийски и го оценява като прогресивно събитие. В списание „Ново време" от 24 юни е публикувана статия на Йорданов, която изразява тази позиция.

Масите посрещнаха преврата като гръм от ясно небе. Превратът е бил майсторски подготвен от Съюза на запасните офицери. Начело на Съюза бяха близки, доверени на Стамболийски хора и макар че няколко дена преди преврата правителството е знаело за заговора и заговорниците са се намирали в неговите ръце, предприетите против тях мерки не доведоха до успех и то не успя да ликвидира заговора. Докладите по повод на тези събития, отразяващи официалната гледна точка на ЦК, вече ви бяха изпратени, така че повече няма да се спирам на този въпрос.

Помолих Кабакчиев да ми посочи вътрешнопартийната опозиция и да ме запознае с нея. За мое най-голямо учудване, той заяви, че е готов да ми съдейства в това отношение. Опозиционно настроена е на първо място почти цялата комисия начело с др. [К.] Янков (другарят е бил в Москва, а в момента е известен като организатор на военния апарат на партията) и др. [Д.] Гичев. В опозиция са също секретарят на Съюза на служещите др. Сидер Тодоров, членът на ЦК Манев (неотдавна кооптиран в ЦК), както и работници от захарната фабрика и арсенала. Още когато бях във Виена, получих тези данни от другари, които пристигнаха от София, така че не може да става дума за измама. Кабакчиев ми съобщи, че от 9 юни в положение на опозиция на ЦК са и местните [партийни] групи в Бургас, Видин, Шумен и Филипопол[1]. В Софийската организация от 265 души 85 гласуваха за резолюцията, предложена от опозицията. В Плевен организацията се преследва и не се е събирала, за да изрази своето мнение, но е очевидно, че и там ще се утвърди опозиция на ЦК. Другите местни групи още не са изразили своето мнение. Опозицията, която е слаба, в частност поради слабото представителство на работническия елемент в нея, настоява ЦК да се откаже от позицията, заета от него на 9 юни и да я обяви за погрешна и опасна. Тя настоява също да се заяви, че заетата от ЦК на 9 юни позиция не е случайна грешка, а е резултат от недостатъчната подготвеност на масите по проблемите на завземането на политическата власт, както и на възпитаването на партийните маси в духа на парламентарния центризъм, а не в духа на революцията. Действително, ако се установи, че партията не беше реагирала на 9 юни, става очевидно, че партията, която първа постави задачата за установяване на работническо-селска власт, в същото време понякога си е позволявала и в своята политика продължава да си позволява да се ръководи не толкова от революционната целесъобразност, колкото от инстинктивната омраза към водачите на Земеделския съюз поради терора и репресиите, на които е била подложена по време на управлението на Стамболийски. Аз отбелязах това обстоятелство по време на разговорите както с ЦК, така и с опозицията. За ЦК въпросът за властта не е бил актуален и непосредствен. По този въпрос се говореше с патос в парламента и на масови събрания. Когато обаче внезапно се извърши преврата, никой не беше подготвен и фактически участваха само онези партийни членове, работници и селяни, чиито интереси бяха най-тясно свързани с интересите на селото. Затова не е учудващо, че сега Луканов, Исаков и Кабакчиев постоянно повтарят един и същ мотив в един глас. Още преди 16 август в „Селски вестник" можеха да се прочетат хулите, отправени по адрес на земеделците и тяхното правителство. Другарите от опозицията започнаха своята дейност едва след като получиха Възванието на Коминтерна[2]. Дотогава те не се осмеляваха да реагират по никакъв начин. Янков беше единственият, който протестира пред Партийния съвет срещу тактиката на партията.

В настоящия момент, поне формално, положението се промени. ЦК се убеди, че Коминтернът има колосален авторитет и ако не промени тактиката си, масите ще откажат да му се подчиняват. Коларов заяви, че не е съгласен с представите на ЦК, което за последния беше решаващ удар и доказателство, че няма да може да промени мнението на ИККИ. Освен това самият живот изисква засилена активност. В очакване на противника партията се нормализира, няма дезертьори, както и прояви на пасивност. Животът отново се стабилизира. Работниците очакват приближаването на момента, когато партията ще поправи своите грешки. Твърдо съм убеден, че за да се избегне повторението на допуснатата грешка, е необходимо да се следят внимателно действията на ЦК.

ЦК подхожда към работата твърде догматично. Той се е отдалечил от масите и не се усеща, че между тях и него действително съществува жива връзка. Бюрократичният апарат убива живота в партията. Налице са всички признаци, че ще се случат опасни събития. Селяните, върху които пада цялото данъчно бреме, които на практика са оставени не само на ограбване от страна на лихварската буржоазия, но и на благоволението на предприемчивите бандити и мародери, чийто брой е огромен, упорито се готвят за съпротива. В армията съществува силно недоволство. Сред войниците са чести случаите на отказ да изпълнят заповеди, когато ги изпращат против селяните или партията. Положението на правителството е нестабилно и то няма да се задържи дълго време. Вследствие на това трябва да се очаква, че ще се засили стремежът за възможно най-бързо обогатяване и използване изгодите на властта.

От друга страна, в Македония открито се подготвя въстание. Българските националисти свързват своите надежди за възстановяването на Велика България с Тодор Александров. Той е фактическият стопанин на България. ЦК на партията е убеден, че предвид на положението в средите на реакцията, няма друг изход освен въоръженото въстание, и в своите инструкции до местните групи поддържа курса към въстание. Трябва ли всичко това да се приема сериозно? Мисля, че да. Защото ако всичко това беше измама, тогава несъмнено трябва да се говори за предателство. Партията се обърна към социалдемократите, македонците и земеделците с предложение за създаване на единен фронт. До всички местни комунистически групи е изпратено указание да провеждат събрания заедно с горепосочените организации. На своите местни групи партията нареди да водят въоръжена борба против бандите; военната комисия също засили своята работа по снабдяването с оръжие и по цялостната подготовка на акцията. Тиражът на пресата се увеличи с около 10-15 хил. броя. Партията лавира изкусно и до такава степен се е приспособила към положението, че конфискациите не ѝ навредиха, тъй като полицията успя да изземе едва около 5% от тиража на нашите издания. По думите на опозицията разузнавателната служба е във вихъра си. Партията е осведомена за всичко, което става в правителството и в полицията.

Правителството е изправено пред необходимостта да свика парламента. Но е невъзможно да го свика преди да са разбити комунистите. Затова партията счита, че в най-близко време ще бъде направен опит да ѝ бъде нанесен удар. Според общото мнение това сега не е толкова страшно. Опасно би било само едно изненадващо нападение през първите дни. ЦК счита, че през септември ще се случат събития от първостепенна важност. Селяните ще приключат с прибирането на реколтата и вероятно ще пристъпят към действие. Според всички изказвания, лозунгът за работническо-селско правителство се приема сред селяните с големи надежди.

По предложение на ЦК на Българската комунистическа партия се проведе заседание на Балканската [комунистическа] федерация. Вече ви изпратих доклада за това заседание. На него беше решено, на 22 септември да се проведе Балканска конференция. За съжаление решението на Президиума [на ИККИ] за провеждането на такава конференция в Москва не ми беше известно. Договорихме се, конференцията да се проведе в София, а в случай, че организацията сметне за необходимо, във Виена. Мотивите за провеждане на конференцията в София са свързани с факта, че всички отговорни сътрудници на ЦК и от опозицията считат, че нямат право в настоящия момент да напускат страната. По мое мнение това обстоятелство трябва да се оцени. Когато този доклад пристигне в Москва, Коларов вероятно вече ще е там[3]. Разбира се, той ще опише новото положение по-добре от мен.

Приключвайки доклада си за България, мисля, че е необходимо да изразя следните съображения, които предлагам да се обсъдят и подготвят за разглеждане по време на конференцията:

1. Обновяване на ЦК (от средите на опозицията, по неин избор, да се включат няколко другари не само в състава на пленума на ЦК, но също и в Политбюро, и в изпълнителния му орган).

2. Да се порицаят всички компрометирани ръководители на местните организации и да се преместят в организациите, които имат мнозинство, настроено опозиционно.

3. Във в. „Работническо дело“ да се пише на по-достъпен език и да се направи вестникът по-популярен (това е искане на работниците).

4. За постоянна работа в София да се изпрати авторитетен другар (това е искане на ЦК), който да контролира работата на ЦК. Този въпрос беше поставен от ЦК, но се поддържа както от мен, така и от опозицията. Става дума за това, че е невъзможно да се отстрани Кабакчиев от ЦК, и аз напълно съм съгласен с другарите. Ако все пак той остане, неговият авторитет и ерудицията му са все още толкова големи, че дори ако ние приемем 5-6 нови другари в ЦК, той ще превъзхожда всички. Само другар, който има авторитет (за предпочитане е да бъде руснак), ще е в състояние да му противопостави цялата група от нови другари в ЦК. Това трябва да се направи на всяка цена, в противен случай всичко, което предприемем, няма да даде резултат и на практика ще останат само писмени инструкции и резолюции. Смятам, че този въпрос е най-важният. Другарите са в състояние да намерят такъв човек. За съжаление, според обоснованото мнение на българските другари, най-подходящият за тази работа, другарят Емтин [4], не може да пристигне, тъй като вече се е изказвал на събрания, доста добре го познават и е много трудно да бъде прикрит[5]. Крайно необходимо е да бъде командирован другар, който е равен на него по квалификация и авторитет.

P.S. Трябва да се разработи програма за действие в масов мащаб с цел да се изключи всякаква възможност за прикриване зад писмени резолюции. Специално трябва да се обърне внимание на единния фронт със земеделците, тъй като у мен се създаде впечатлението, че ЦК не се отнася към него сериозно. Става въпрос за това, че от съображения за безопасност централното ръководство на Земеделския съюз, а именно Георги Марков и Петко [Д.] Петков дори и формално не отговориха на предложението на ЦК. Провели са се преговори. Нашите другари обаче постоянно подчертават, че те ще подкрепят селяните само ако те приемат една определена програма за действие; но ако се стигне до въоръжена борба, наш дълг е да се борим на всяка цена и чак след това като завърши борбата, ще говорим за условията.

Македонския въпрос познавам бегло. В това отношение обаче партията само говори. Фактически тя само възхвалява и приветства македонските герои и техните водачи, обещава, но не прави нищо осезаемо. Мисля, че е необходимо този въпрос да се обмисли много сериозно и с оглед на едно възможно македонско въстание да се изработят практически директиви.

Такъв е накратко резултатът от моето посещение в София. Длъжен съм само да добавя, че поканих двама другари от опозицията да дойдат в Москва. Поканата беше приета и мисля, че през следващите дни те ще бъдат във Виена. [...][6]

С комунистически поздрав *Албрехт*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 18, д. 186, л. 52–59. Машинопис. Копие. Немски ез.

Публ. в „Национальный вопрос на Балканах через призму мировой революции". Ч. I, М., 2000, с. 112–116.

---

[1] Днес – Пловдив.

[2] Вж док. № 16.

[3] След като след проведеното в края на юли заседание на ЦК В. Коларов се убеждава, че в ЦК на БКП няма никакъв стремеж към борба за власт и че моментът за това е изпуснат, той решава да се върне в Москва, но българските власти не му дават виза.

[4] Псевдонимът на В. П. Милютин

[5] През 1922 г. В. П. Милютин като представител на ИККИ участва в заседания на IV конгрес на БКП (4–6 юни 1922 г.) и на IV конференция на БКФ (10–13 юни 1922 г.), проведена в София.

[6] Следва текст за резултати от посещението на Абрамович-Четуев в Румъния.

№ 39

Писмо от В. П. Милютин (Елтнер) до Президиума на ИККИ за положението в България и БКП

Виена, 5 септември 1923 г.

Строго поверително

ДО ПРЕЗИДИУМА НА КОМИНТЕРНА

Уважаеми другари!

Изпращам Ви един доклад на другаря Албрехт[1], който току-що се завърна от България и Румъния.

Въз основа на този доклад може да се направят следните изводи, към които насочвам Вашето внимание.

I. България се намира в навечерието на нови сериозни събития, като този път инициативата ще е на Комунистическата партия.

II. Партията пое отново по правилния път на развитие, което първо е резултат от натиска, упражнен от страна на Коминтерна, а на второ място, от дейността на онази опозиция, която се появи в партията срещу „пасивната" тактика на ЦК на БКП. Впрочем, трябва да се спомене, че, както съобщи другарят Албрехт, другарят [Д.] Благоев също е бил крайно опозиционно настроен към ЦК и е написал писмо, което ЦК не се е осмелил да представи пред обществеността.

III. Обективните условия в България както в страната, така и извън нея, са такива, че може да се вземе властта (особено като се вземе предвид положението в Гърция и Югославия). ЦК е на същото мнение.

По мое мнение обаче вниманието трябва да се насочи към следното, извънредно важно обстоятелство.

До този момент в България ние не сме провели дори и една единствена масова протестна акция срещу преврата и в това отношение ЦК не е проявил никаква инициатива. Според мен това е опасна опорна точка. Като възражение срещу масовите акции може да се отправи само едно единствено, а именно, да не се разпиляват преждевременно силите.

Това обаче е слабо възражение. Без едно масово движение, което да е подготвено чрез предварителна работа в партийните организации, не трябва да се прави революцията. Според последното писмо, което получих, дори и в Белград нашата слаба югославска партия организира демонстрация по повод на преследванията срещу комунистите в България, докато българската партия говори прекалено много, но не проявява активност с нещо конкретно.

Повтарям, че тази точка предизвиква у мен най-сериозни опасения.

IV. Влиянието на Коминтерна на всяка цена трябва да се изтъква и то не само чрез резолюции и писма, а и чрез определена организационна и материална помощ, за която трябва да се говори в Москва.

Най-важното сега е личното въздействие. Лично аз с охота бих се преместил в България за периода, през който ще траят активните действия. Другарят Албрехт е осведомен за тази възможност и от ЦК му беше отговорено, че те няма да могат да ме прикриват, защото след моето последно пътуване аз вече съм известен там. Все пак считам, че или аз или някой друг другар, който Вие ще определите, трябва да пристигне там. Като подходящ кандидат за тази цел считам другаря Смигла. ЦК на Българската партия вече посочи Мануилски, възможно е да се приеме и кандидатурата на Пестковски.

V. Що се отнася до Балканската конференция, през септември тя трябва да се свика на всяка цена.

На 22 септември при мен, във Виена, се събира разширена конференция с румънските другари (от тях ще дойдат 10 другари). В оставащото време няма да успеете да свикате голяма конференция. Но считам, че и тази конференция е важна и на нея ние ще решаваме редица въпроси от политически и организационен характер.

С комунистически поздрав *Елтнер*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 2, д. 22 а, л. 144–146. Копие. Машинопис. Превод от немски ез.

---

[1] Псевдоним на А. Абрамович-Четуев.

№ 40

Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до ЦК на БКП за свикване на конференция на БКФ в Москва

Виена, [началото на септември 1923 г.]
В ЦК БКП

Уважаемые товарищи!

По возвращении т. А[льбрехта][1] я получил более полную информацию о положении дел у Вас, как в стране, так и в партии.

Судя по всему, партия и ЦК идут сейчас по более правильному пути. Но у меня вызывает один пункт недоумение: *почему в Болгарии до сих пор нет никаких массовых выступлений, несмотря на то, что поводов к этому более чем достаточно?*

Почему ЦК не проявляет в этом отношении никакой инициативы? Нет ни демонстраций, ни забастовок, не говоря уже о более решительных действиях. Воз-

можно события назреют так, что дело будет решено одним ударом. Но я выражаю опасение, нет ли тут опять ошибки. Не нужно забывать, что без участия масс, без массовых выступлений мы революции не сделаем.

Возьмите сейчас Германию – там при более тяжелых условиях борьба выливается в массовые выступления. Но что Германия – даже Югославия, Австрия, Румыния организуют демонстрации и массовые выступления. Почему мы молчим в Болгарии? Мне представляется, что было бы необходимым на политику правительства начать отвечать массовыми выступлениями, что явится действительной подготовкой для более серьезных действий, для чего время еще не утеряно и что повидимому у Вас должно быть поставлено в порядок дня в ближайшее же время.

Очень прошу ЦК БКП высказать свое мнение по данному поводу.

Теперь, товарищи, следующее крайне важное сообщение. Президиум Коминтерна решил в конце сентября созвать балканскую конференцию в Москве. Присутствие на ней ответственных товарищей из ЦК необходимо (конечно желательно, чтобы были представлены разные мнения). Тов. Коларов должен был выехать в Москву (но может быть ему удастся остаться в Болгарии, что я бы считал важнее). Но кроме него необходимо послать еще кого-либо. Вы понимаете конечно, что решения этой конференции, [которая будет проведена] с участием членов Президиума Коминтерна, будут исключительно важны. Поэтому в последних числах сентября (числа 22-23-го или же ранее) прошу командированных Вами товарищей выехать в Москву на конференцию, согласно постановления Президиума Коминтерна. Порядок дня конференции следует

Вот текстуально полученное нами постановление. „Президиум.....“[2]

Прошу командируемых Вами т[овари]щей выехать не позднее 20-го сентября в Москву

Эмтин

РГАСПИ, ф. 509, оп. 1, д. 28, л. 135–137. Ръкопис. Оригинал. Руски ез.

---

[1] Псевдоним на А. Абрамович-Четуев.

[2] Последните две изречения в ръкописа са зачертани.

№ 41

Заповед на Министъра на вътрешните работи и народното здраве за задържане на комунистически водачи

София, 6 септември 1923 г.

№ 10495

ДО ГОСПОДА
ОКРЪЖНИТЕ УПРАВИТЕЛИ И
СОФИЙСКИЯ ГРАДОНАЧАЛНИК

Безспорна истина е, че комунистическата партия, като революционна и подчинена на заповедите на руската болшевишка партия, се готви, както във всички други страни, така и у нас, към революция.

Комунистическата партия, която намираше добра почва за агитация в мрачните времена на дружбашкото правителство, както знаем, с оръжие в ръка се опита да защищава най-големите дружбашки престъпници.

Правителството има положителни сведения, че комунистическата партия най-деятелно се готви към въоръжен преврат. Тя разпространява тайни позиви из села и градища за въоръжена организация, стреми се да организира бойни ядра по образец на дружбашките, с една дума, ясно до очевидност, нашата комунистическа партия изпълнява безпрекословно и точно заповедите от Москва, откъдето се иска на всяка цена революция.

Комунистическите организатори и агитатори организират под разни предлози, като сноват по градове и села, въоръжен преврат. Техния печат, техните речи са препълнени с лъжи и подстрекателства. Те обещават разграбване на частни и държавни имоти и средства. В един град, допуснати да дадат представление, те инсценирали въоръжена революция и гавра с държавната власт и войските.

Цялата си агитация и организация извършват предимно устно, за да не рискуват да бъдат заловени в престъпническата си дейност, да свалят с оръжие в ръка, т.е. с революция сегашния държавен строй, приет и осветен от народната воля. По сведения преврата се готви за към 17 септември.

Правителството не би изпълнило и най-положителния си дълг, ако би оставило неуравновесени и от съмнителни източници подбуждани хора, да турят на опасност самото съществуване на държавата. Законното право на самозащита накара правителството да вземе бързи предупредителни мерки, за да запази реда и спокойствието.

Предвид на това заповядвам:

1) На 12 септември в 6 часа сутринта ще уловите и задържите всички комунистически водачи, които поради влиянието си между комунистите може да се предположи, че могат да водят съмишлениците си към преврати и въоръжена борба.

2) Едновременно със задържането на водачите да се обискират комунистическите клубове, както и ония домове, къщи, в които има основание да се мисли, че ще се намерят документи, които уличават престъпническата дейност на комунистите.

3) В същото време предприемете усилено търсене на оръжие в комунистите, вземете мерки да се открие оръжието, което комунистическите водачи не могат да не знаят.

4) Всички документи, които показват или просто сочат на общност в действията преди 9 юни, през събитията на 9 юни и след 9 юни с дружбашите, както и документите, които сочат на подготовка към въоръжаване, революция, подстрекателства и пр., ще опаковате и при опис изпратите веднага в Министерството [на] вътр[ешните] работи.

5) Клубовете на комунистите ще затворите и запечатате.

6) Никакви събрания за каквото и да било, на открито или закрито, на комунисти не ще допускате, защото често комунистите под невинен предлог правят събрания за подстрекателства и [борба срещу] държавата.

7) С поведението си дайте да се разбере, че правителството не е и не може да бъде против работниците и въобще против трудящите се маси, защитник на които е самото днешно правителство. Последното, между другото, ще освободи тия маси и работници от експлоатация на нечистите и престъпни съвести, които водят заблудени граждани да провалят собственото си отечество, за което стоящи вън от България среди ще ги боли.

8) Вземете и наредете в съгласие с военните власти бдително следене за поведението на комунистите да не продължават да готвят преврати. Не разрешавайте нищо, което би могло да се тълкува и обяснява подготовка на преврат или което би водило към най-просто смущение на духовете на населението. Бъдете неумолими спрямо запазването на реда и предотвратяване най-слабите опити за нарушението му. Всички смутители на реда и непокорници на требванията на властта арестувайте и предавайте прокурору.

9) Съществуването на страната изисква да се вземат мерки, които тук Ви излагам. Проникнете се от важността им и проявете най-голяма енергия и акуратност. Всичко заповядано тук изпълнете спокойно, без нервност, но твърдо и непоколебимо.

10) Към пладне на 12 септември донесете телеграфически за направеното и колко души сте задържали, както и намерихте ли уличаващи документи и оръжие. На следния ден същото донесете телеграфически за целия окръг. А след това обстоятелствен рапорт за всичко извършено.

11) Необходимо е да запазите в най-дълбока тайна всичко заповядано тук, като имате предвид, че комунистите имат най-широка шпионска мрежа, в която влизат и чиновници. Писмата си, ако от такива само би имало нужда, пишете сами. На околийските началници съобщете лично устно, като ги извикате или ги сами обиколите и то в надвечерието на изпълнението. Ако е възможно и където е възможно, тайната да се пази до последната, буквално, минута. По-добре да не уловите някого, отколкото преждевременно да разкриете намеренията си, разпилеете водачите и накарате да се скрият документи.

12) Запретете разпространението на вестници, брошури, позиви, хвърчащи листове и пр. с комунистическо съдържание след 12 септември.

13) Турете под непосредствено наблюдение телеграфа и телефона, за да не се скъсат съобщенията. [При] най-слабата проява на зла воля от телеграфисти и телефонисти, за да попречат на редовните съобщения, арестувайте [ги] и предавайте на

прокурор. Стачкуващи чиновници по съобщенията ще заставяте да работят насила. Тези мерки ще вземете на 12 септември в 6 часа сутринта. До ново разпореждане частни телефонни разговори запретете на 12 септември от 6 часа сутринта, а частни телеграми цензурирайте също от 12 септември 6 часа сутринта.

14) Полицейски час обявете на 12 септември до 8 часа след пладне. По Ваше усмотрение ще го продължите, но постепенно.

15) Без разрешението на околийските началници движението към селата на комунисти се запрещава до второ нареждане.

16) Всички комунистически окръжни и общински съвети разтурете и заменете с тричленни комисии (след 12 септември)

МИНИСТЪР
И. Д. ГЛ. СЕКРЕТАР

АМВР, об. д. 7986, т. I, л.20, 23. Копие. Машинопис.

№ 42

Писмо от ИК на Комунистическия интернационал на младежта до ЦК на Българския комунистически младежки съюз с препоръки за работа в нелегални условия

Москва, 12 септември 1923 г.
Строго поверително

Дорогие товарищи,

Ввиду нарастающей реакции Вам необходимо предпринять меры самозащиты. Рост белого террора заставляет заранее приспосабливать организацию к работе в нелегальных условиях. Не позаботившись уже заранее о создании нелегального аппарата Союза мы в момент роспуска или объявления вне закона Союза получаем сильный удар, могущий приостановить работу на долгое время. Дабы предотвратить это, Вам следует заняться подготовкой нелегального аппарата своего Союза:

1) Первым и наиболее важным условием правильного функционирования нелегального аппарата является создание ячеек Союза на предприятиях, фабриках, заводах, в деревне. Организованный по такому принципу Союз при переходе на нелегальное положение не теряет связи со своими членами и широкими массами рабочей молодежи.

2) Необходимо назначать заместителей всем руководителям Комитетов Союза, как ЦК, так и местным, которые в случае ареста первых займутся выполнением их обязанностей. Назначенные товарищи должны оставаться незвестными широким кругам членов Союза и посторонней публике. Заблаговременно необходимо обзаводится квартирами у надежных сочувствующих нам товарищей для руководящих деятелей, где они могут в случае преследования скрываться.

3) Для постоянного непрерывного руководства Союзом необходимо обзавестись нелегальным аппаратом связи между ЦК и местными комитетами. Для этой цели употребляются квартиры посторонних лиц (сочувствующих) и курьеров. Но для того, чтобы пересылаемые материалы, инструкции и проч. в случае провала не стали бы известны полиции, необходимо завести шифры. Все более или менее важные положения должны пересылаться шифровано. При том нужно помнить, что шифры могут быть расшифрованы, поэтому необходимо использовать в письмах и условный язык, соединяя его с шифром. Также необходимо принять меры к созданию связи с Исполкомом. Вообще, для сохранения связи нужно обзавестись запасом квартир, куда можно адресовывать письма.

4) Союзные архивы, корреспонденция, списки и регистратуры членов должны сохраняться не в помещениях Союза, а в надежных местах. В архивах сохранять лишь наиболее нужные материалы. При этом следует их сохранять не в одном месте, а по частям в нескольких местах. Архивы следовало бы сохранять в СССР.

5) Чтобы не быть лишенным возможности в первое время нелегальной работы издавать свой орган или воззвания, необходимо при возможности обзавестись маленьким печатным станком или просто пишущей машинкой и ротатором, сохраняя их в надежном месте (в этом отношении необходима особенная согласованность с партией).

6) К нелегальной работе могут быть привлекаемы только самые надежные товарищи. Их нужно будет ознакомить с первичными требованиями нелегальной работы и конспирации – не говорить о своей работе, обсуждать вопросы держания себя на допросе, аресте и на суде, приучать к дисциплине.

7) Нужно создать условия для возможно скорой организации новой легальной организации для прикрытия и для массовой работы в случае принуждения Союза перейти на нелегальное положение.

8) Вся нелегальная работа должна быть проводима строго конспиративно и в теснейшем сотрудничестве и согласованности с партией.

9) После успешного проведения вышеизложенных требований можно будет в одном или нескольких наиболее лучших и надежных районах провести, конечно, совершенно конспиративно, пробный переход на нелегальное положение (созывать нелегально собрания, назначать явки, держать связь, пользоваться паролями и т.д.), используя опыт таких пробных нелегальных мобилизаций для устранения обнаруженных недостатков.

С коммунистическим приветом ИК КИМ

РГАСПИ, ф. 495, оп. 27, д.14, л. 21–22. Копие. Машинопис. Руски ез.

№ 43

Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за положението в компартиите на България, Гърция, Югославия

Виена, 14 септемеври 1923 г.

Строго поверително

Уважаемые товарищи,

События в Болгарии развиваются крайне быстро. Мы вам послали экстренные доклады о положении дел и просили срочно дать ответ, но никакого ответа с этой почтой не получили. В этом докладе мы указывали на обострение дел в Болгарии, на принятие партией решения вооруженного восстания, и одновременно я указал на то, что, по моему мнению, партия опять делает ошибку, не организуя ***массовых выступлений*** по вопросам общего значения и рассчитывая „келейно“ произвести революцию, тем самым выпуская инициативу из своих рук. Об этом я писал уже ЦК БКП. Здесь были два товарища из Болгарии, которые заявили мне, что в этом заключается план партии: „пусть на нас нападут, а мы уже ответим“. Тактика явно ошибочная. Сегодняшние события говорят, что правительство Цанкова перешло в наступление и решило уничтожить коммунистическую партию. 40 человек ответственных товарищей арестовано, газета, собрания – запрещены и т.д[1].

Я полагаю необходимым, чтобы партия немедленно вступила в открытую борьбу. Если невозможно наступление в Софии, *то нужно начать восстание в Варне, Плевне, в Филиппополе[2] и др. местах, где мы сильны, а противник слаб.* Выступление надо начать совместно с крестьянскими организациями. Обязательно нужно, чтобы партия перешла в наступление. *С этими инструкциями в Софию выезжают от нас немедленно двое товарищей, которые будут действовать через ЦК и местные организации.* Я полагаю, что этим принятым мною решением я не иду в разрез с ранее намеченной тактикой Президиума по этому вопросу. Кроме этих двух товарищей постараюсь направить в Болгарию еще некоторых с теми же заданиями. Туда же выезжает опять Альбрехт [3]. Я с большой неохотой соглашаюсь на эту поездку, но другого ничего не придумаете. [...][4]

С тов[арищеским] приветом *Эмтин.*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 2, д. 22а, л. 161 Копие. Машинопис. Руски ез.

Публ. в „Национальный вопрос на Балканах через призму мировой революции“. ч. 1, М., 2000, 131 – 133.

---

[1] Става дума за предприетите от полицията през нощта на 12 срещу 13 септември 1923 г. арести на комунисти в София и провинцията. Арестувани са около 300 души, в това число и секретарят на ЦК Хр. Кабакчиев.

[2] Днес – Пловдив.

[3] Псевдоним на А. Абрамович-Четуев.

[4] Следва текст за работата на Гръцката, Югославската и Австрийската компартии.

№ 44

Решение на ЦК на БКП (т.с.) за общо въоръжено въстание

20 септември 1923 г.

Да се определи денят на общо въоръжено въстание по цялата страна на 22 срещу 23 септември 1923 г.

Целта на въстанието е да се свали узурпаторското правителство на Цанков, дошло на власт чрез военно-фашисткия преврат на 9 юни, и да се установи работническо-селско правителство.

Комунистическата партия действува съвместно със Земеделческия съюз.

Да се назначи главен военен революционен комитет за ръководство на въстанието от представители на Комунистическата партия и Земеделческия съюз.

Инструкции до местните революционни комитети

1. Със заемането на властта във всяко място се образува местен революционен комитет на работническо-селското правителство, който поема цялата местна власт в ръцете си.

2. Местните революционни комитети от близките едно до друго места веднага влизат във връзка помежду си за общо действие и се свързват с революционния комитет в окръжния център.

3. Местните революционни комитети се състоят от изпитани представители на комунистите и земеделците в местността.

4. Местните революционни комитети обезвреждат противниците на въстанието и представителите на свалената правителствена власт чрез временно арестуване, без да бъдат арестуваните подлагани на каквито и да е унижения и малтретирания.

5. Местните революционни комитети вземат най-строги мерки за поддържане революционния ред в своите места и за недопускане никакви актове на лично отмъщение, на необмислени действия и на безчинства.

6. Местните революционни комитети се грижат за старателно пазене на банките и държавните учреждения и имущества.

7. Местните революционни комитети гарантират напълно живота, имота и честта на населението.

8. Всички, които се опитват да използват за лични облаги или за лично отмъщение въстанието, се предават на революционен съд.

БКП в резолюции и решения на конгресите, конференциите и пленумите на ЦК. т. II. С., 1953, с. 275–276.

№ 45

Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за началото на въстанически действия в България

Виена, 22 септември 1923 г.

ДО ПРЕЗИДИУМА НА КОМИНТЕРНА

Уважаемые товарищи!

Положение на Балканах обостряется.

Из Болгарии мы получили сообщение от тов. Пенева. Тов. Коларов на свободе, но решил остаться в Болгарии, что является вполне правильным. К сожалению тов. Пенев не дает подробных данных о положении. Мною посланы двое товарищей в Болгарию. Один уже уехал несколько дней тому назад. Другой (т. Радованович) выезжает послезавтра. По неполным данным наши товарищи подняли восстание в Болгарии. О ходе его нет еще точных данных. Боюсь только, что инициатива в наступлении – у правительства Цанкова. Кроме того, как я уже писал в ЦК БКП и Вам, ошибка была, что ЦК не поднял до этого выступления массового движения.

Во всяком случае сейчас наша тактика в Болгарии должна быть решительно наступательной. И в этом отношении ей нужно оказать помощь и людьми и материальными средствами.

Захват власти сейчас в Болгарии был бы серьезным шагом вперед.

Можно предполагать, кроме того, что Югославия сделает попытку захвата болгарской части Македонии. Но главное внимание должно быть сосредоточено на захват власти в Болгарии.

Сейчас приехал т. Павлович из Софии и сделал доклад. Суть его сводится к следующему. ЦК БКП постановил вести открытую борьбу. С тов. Коларовым он виделся 17-го сентября. Из ЦК партии арестованы: Кабакчиев, Мулетаров, Антон Иванов. Остальные на свободе.

13-го в Софии была объявлена забастовка, но прошла крайно неудачно. Все дело в том, что София надеется на то, что провинция встанет, а провинция – что София. В отдельных местах напряжение достигло такой степени, что выступление неизбежно. Но есть опасность, что оно будет частичным, а следовательно легко будет разбито.

Правительство крайне слабо. Оно ни на кого не опирается, никакой политики не ведет, старается только подавить всякую оппозицию и сопротивление. Захват власти вполне возможен...

О Балканской конференции.

Румыны уже выбрали своих делегатов. Один из них здесь. Другие должны быть на днях.

Югославяне – также уведомлены о посылке делегатов.

От Болгарии – уведомления нет.

Греки – уведомляют, что пошлют, но просят отложить конференцию на 15-ое октября.

Конференцию надо собрать обязательно[1].

С тов[арищеским] приветом *Эмтин*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 47, л. 187–189. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

---

[1] На първа страница има ръкописна бележка: *„Размножить и послать т.т. Зиновьеву, Радеку и …(последното име не се чете)".*

№ 46

Протокол на заседание на Българската комисия при ЦК на РКП (б) по повод създаването на пряка връзка с България чрез пристанищата в Черно море

Москва, 26 септември 1923 г.

Присутствовали: Склянский, Сапунов и Пятницкий.

Слушали: Об образовании непосредственной связи с
Болгарией из портов Черного моря.

Постановили:

1. Послать на разведку тов. Чочева (бывшего заведующего связи между КПБ и ИККИ) и тов. Георгиева из Бургаса в Болгарию из Севастополя на истребителе (истребитель не доходит до берегов Болгарии, а останавливается недалеко от берега. Вышеназванные товарищи отправятся на лодке до берега).

2. Сейчас же послать 10 коммунистов болгар, военных (офицеров и летчиков) в Севастополь. Если окажется, что какой-нибудь прибрежный город находится в руках восставших, то все военные товарищи, кроме летчиков, отправляются в Болгарию, летчики же устанавливают связь между югом России и Болгарией на аероплане.

3. Оружие, которое еще лежит в Севастополе с прошлого года, приготовленное для Болгарии, послать немедленно, как только будет установлена связь.

4. Болгарские коммунисты (по словам Сапунова их около 120 человек), которые находятся в Москве и других городах России, как только будет установлена связь, посылаются в Болгарию вооруженными. Список составляется секретарем ЦК РКП при участии тов. Сапунова.

5. Дальнейшие шаги обсудить после того, как получатся более подробные сведения из Болгарии[1].

Пятницкий
Сапунов

РГАСПИ, ф. 17, оп. 162, д. 1, л. 16. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Върху документа има ръкописни бележки: *„Товарищ Склянский согласен со всеми предложениями", „тов. О[сипу] П[ятницкому]", „тов. Сталину", „см. пост[ановление] П[олит] Б[юро] от 27.IX.1923 г., пр[отокол] № 36."*

№ 47

Решение на ПБ на ЦК на РКП (б) във връзка с приетото от Българската комисия при ЦК на РКП(б) постановление по повод установяването на връзка с България

27 септември 1923 г.

ПРОТОКОЛ № 36 (ОСОБЫЙ № ...)
ЗАСЕДАНИЯ ПОЛИТБЮРО ЦК РКП(б) ОТ 27. IX. 1923 г.

Слушали: Вопросы НКИД:

ж) о Болгарии (т.Зиновьев).

Постановили: а) Утвердить первые четыре пункта постановлений Болгарской комиссии (см.ос[обую] папку)[1], поручив Секретариату ЦК проверить состав указанных в п. 4 товарищей с точки зрения их соответствия целям, для которых они согласно предложений комиссии предназначаются.

б) Продлить существование комиссии, пополнив ее одним из членов Секретариата ЦК по определению Секретариата.

Секретарь ЦК *[Сталин]*

РГАСПИ, ф. 17, оп. 162, д. 1, л. 15. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Вж док. № 46.

№ 48

Из писмо на Й. Пятницки до В. П. Милютин (Емтин) относно свикване на Балканска конференция

№ 1228 *Москва, 28 септември 1923 г.*

До Емтин, Виена

1. [...] Балканская конференция не будет отложена, но, боюсь, что не будет представителя Болгарии. Кстати, мы точных сведений, что делается в Болгарии – не имеем. Нет ли у Вас чего-либо проверенного.

Пока не выяснится положение в Болгарии, мы туда никого непосредственно не пошлем.[...][1]

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 47, л. 192. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Изпуснат е текст за размяна на кореспонденцията между Й. Пятницки и В. Милютин.

№ 49

Доклад от сътрудник на ИККИ относно връзките на ИККИ с БКП през септември – октомври 1923 г.

[октомври 1923 г.]

При просмотре всей нашей болгарской корреспонденции оказывается, что за время, на которое падают события в Болгарии, т.е. на сентябрь и самое начало октября, в Москве от Болгарского ЦК не получалось никакой политической информации или докладов. Последний доклад ЦК КПБ, подписанный Кабакчиевым, датирован 17 августа и получен в Москве около 1-го сентября.

Сведения, идущие непосредственно от Болгарского ЦК крайне скудны, начиная уже со времени, предшествующего июньскому перевороту Цанкова. В письме от 28.VI., написанном после этого переворота нашим представителем в Вене, последний жалуется, что информации уже в течение долгого срока не было. Тогда же этот товарищ пишет письмо в Болгарию негодуя и настойчиво прося информировать регулярно, так как связь с Веной в техническом отношении не представляет никаких затруднений.

С того момента, как стало известно в Москве о серьезности положения, Болгарской партии было немедленно отправлено несколько шифровок. В одной из них, 13 июня, Коларов просил прислать представителя ЦК в Москву для обсуждения положения в Болгарии. На следующий день Зиновьев и Коларов передают по радио Болгарской партии совет выступать активно, а 15.VI. Коларова настойчиво просят сообщить по радио о положении дел, но ответа вообще не получается.

В сообщениях о шагах, которые предприняты с целью получения информации и передачи точки зрения Москвы, представитель в Вене все еще жалуется на отсутствие нужной информации и на ее недостаточность в тех случаях, когда она получается. В серьезный момент, перед самым выступлением в Болгарии 22 сентября из Вены сообщают: „К сожалению т. Пенев не дает подробные данные о положении“ и т.д.

В то же время по корреспонденции, имеющейся у нас, можно проследить шаги, предпринятые из Вены для связи с Болгарией (с начала августа).

В письме от 3.VIII. сообщается о выезде тов. А[льбрехта] [1] с инструкциями и 17.VIII. он ожидается с подробными сведениями; в начале сентября – 5-го он с этими сведениями возвращается. 14-го сентября опять сообщается о выезде с инструкциями 2-х товарищей и тут же о предполагаемом направлении еще двоих, что уже в качестве факта подтверждает письмо от 22. IX.

Наряду с этим идет все время налаживание техники связи.

5.VII. из Москвы сообщается о возможности держать связь через Одессу. 13.VII. и 23.VII. идут указания о необходимости сохранить и хорошо организовать Варну как пункт связи.

В сентябре 3-го и 19-го даются распоряжения о посылке лодок к берегам Болгарии. В различные сроки: 12-го, 27-го, 28-го и 29-го сентября отправляются отдельно и по несколько товарищей со специальными поручениями. Письмом от

12 сентября подготовляется отправка мот[орной] лодки с провожатым, которой надлежит провезти из Болгарии товарища, посылаемого оттуда в Москву. (В настоящее время тов[арищ] уже прибыл). Болгарское ЦК ставится одновременно об этом в известность.

2-го октября следует распоряжение, согласно которому в портах Юга приготовляется возможность отправки из каждого по отряду в 100 человек, а 3-го и 4-го отправляются несколько товарищей со специальными поручениями в Болгарию. 4-го же дано распоряжение о посылке к берегам Болгарии лодки для собирания сведений и подборе бегущих из Болгарии коммунистов. Радиосвязь поддерживалась постоянно и из Москвы были отправлены радиограммы 10.V., 25.V., 13.VI., 14.VI., 15.VI., 26.VI., 5.VII, 13.VII., 13.VII., 12.IX.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 476, л. 25–26. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Псевдоним на А. Абрамович-Четуев.

№ 50

Телеграма от А. Абрамович-Четуев (Албрехт) до Й. Пятницки за необходимостта да се окаже помощ на напускащите България участници във въстанието

Виена, 27 ноември 1923 г.
Строго поверително

ОТ АЛЬБРЕХТА ПЯТНИЦКОМУ
Копия: ЦК РКП (б) и НКИД

Турецкое правительство собирается выдать болгарскому [правительству] 60 коммунистов, бежавших из Болгарии после сентябрьского восстания. Необходимо принять меры к спасению товарищей, которым грозит неизбежная казнь.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 476, л. 22. Копие. Машинопис. Руски ез.

№ 51

Из резолюцията на VI конференция на БКФ относно задачите на БКП по националния въпрос в България

[Москва, края на ноември 1923 г.][1]

[...]

4. Для разрешения национального вопроса в каждом конкретном случае для каждой компартии должна быть авторитетна воля соответствующего народа – это теоретически, а практически – свободно выраженная воля. Это значит, что угнетенная нация должна быть поддержана компартией, чтобы добиться или полного освобождения и независимости, или только автономного управления в составе своего государства, или свободного союза с другими национальными государствами, или полного присоединения к другому государству, при учете того, какие цели ставит массовое политическое движение этой нации при разрешении своего национального вопроса. Мнение этого народа о способе разрешения его национального вопроса должно быть практическим лозунгом, а когда массы этого народа разрешат уже с оружием в руках свой вопрос, компартия должна оказать ему полную моральную и материальную поддержку.

5. Коммунистические партии должны точно оценить, чьим интересам отвечают поставленные цели: только эгоистическим высшим буржуазным кругам нации или всей нации. И если массовое национальное движение преследует цели, совпадающие с целями национальной буржуазии, компартия также должна поддержать его. Однако немассовое, инсценированное соответствующей буржуазией, ограниченное национальное движение, преследующее только эгоистические цели буржуазии, является при сохранении рабской эксплуатации народа антисоциальным и антинациональным, и против него компартии должны бороться.

6. В Болгарии национальный вопрос фактически состоит в следующем:

а) В стране имеются национальные меньшинства – турецкое, еврейское и армянское, живущие не компактно в определенных местах, а по большей части разбросанно. БКП признает за ними право на самостоятельную церковь, школу, общину и на переселение. В школах и общинах они могут пользоваться родным языком. Их школы должны получать поддержку и содержание наравне с болгарскими школами без обложения их специальными налогами.

б) Петричский округ принадлежит к Македонии, которую ее население воспринимает как единую, отдельную страну. БКП признает за этим населением полное право отделиться от Болгарии и войти в состав македонского государства, либо создать автономию и управлять ею, либо обособиться в отдельную независимую республику, либо, наконец, остаться в границах болгарского государства как его части.

в) В стране имеется также многочисленная, массовая македонская эмиграция, которая вместе с македонцами, находящимися под греческой и сербской властью, участвует в македонском освободительном движении, стремящемся из всех македонских областей, находящихся в настоящее время под греческой, сербской и болгарской властью, создать автономную Македонию. В данное время это движение не идет дальше этого. Движение имеет свою революционную организацию в сербской, греческой и болгарской частях Македонии и располагает активной поддержкой со стороны македонской эмиграции в Болгарии и Америке. БКП признает за всем македонским народом право обособиться в самостоятельное македонское государство с автономным управлением и даже в совсем самостоятельное независимое государство. Македонский народ борется за свое освобождение и автономию уже десятилетия, но его освободительное движение всегда использовалось болгарской, греческой и сербской буржуазией и ее правительствами для присоединения Македонии к одному, другому или третьему государству. Идеалы македонского народа широко использовались указанными правительствами в войнах 1912-1918 гг. Под флагом македонского освободительного движения Македония в двух войнах была театром военных действий и в конце концов была поделена между этими государствами.

Ныне болгарская буржуазия и ее правительство также используют македонское автономистское движение в своих классовых целях. «Македония – болгарская, и она должна быть присоединена к Болгарии» таков идеал автономной Македонии, понятый и поддержанный болгарской буржуазией. Эксплуатируя этот идеал и это движение, болгарская буржуазия и ее правительство решают свои внутри– и внешнеполитические классовые и государственные интересы. Всегда были, есть и сейчас македонские буржуазные элементы, которые по своим понятиям и положению давно принадлежат к болгарской буржуазии. Именно они стоят во главе македонского национального движения. Приспосабливаясь к стремлению македонского народа и его эмиграции иметь свою автономную Македонию, они крепко держат в собственных руках руководство этим движением и предоставляют его в услужение болгарскому государству и его правительству.

Факты: руководит македонской автономистской организацией самозванный ЦК, никем не избранный и состоящий из людей, работающих за присоединение Македонии к Болгарии. Они окружены советниками – столпами буржуазии и ее правительства, являющимися македонцами по месту рождения и буржуа по положению. Руководство ЦК насильственно взяло в свои руки все легальное движение. Организация работала и работает для своего обоснования в Петричском крае и очень мало сделала для своего укоренения в остальных, больших, частях Македонии, входящих сейчас в состав Сербии и Греции. Организация активно вмешивается во внутриполитическую жизнь Болгарии, участвует в смене одного правительства и поддержке другого – буржуазного, националистического, участвует в насильственных усмирительных экспедициях против болгарских трудящихся в июне, сентябре. Это продолжается и по сей день. Население Петричского края лишено всякой свободы.

Болгарская коммунистическая партия должна в отношении македонского националистического движения сделать следующее:

1. Признать его право на существование и на достижение поставленной им цели – автономия Македонии, но быть против использования этого движения. Следует разоблачать лидеров этого движения, ставящих его в услужение болгарским буржуазным правительствам.

3.[*] Поддержать эту организацию, тех ее лидеров и круги македонского движения, которые борются против использования движения в чуждых интересах.

4. Обязать своих членов-македонцев стать активными членами в соответствующих организациях, в них направлять движение к его естественной цели – автономной Македонии и вырвать движение из рук болгарских националистов.

5. Разъяснять македонской эмиграции, что в условиях Балкан автономная или даже полностью независимая Македония не только не сможет в действительности укрепиться, но не сможет быть политически самостоятельной, не добьется и экономического процветания, если она не станет равноправным членом Балканской федеративной республики, что завоевания своей автономии македонский народ может добиться только путем общей борьбы всех угнетенных народов Балкан за национальное и социальное освобождение, что македонцы должны связать свою освободительную борьбу с борьбой всех балканских народов за рабоче-крестьянское правительство в каждой стране и отсюда за рабоче-крестьянскую Балканскую федеративную республику, что они должны усилить свою организацию и борьбу и в остальных частях Македонии – сербской и греческой.

6. Коммунистические организации в Петричском крае должны смело и энергично вести работу для своего восстановления и предложить свои услуги национально-освободительному македонскому движению, помогая в нем силам, отрицательно относящимся к влиянию болгарских националистов, и отрывая их от всевозможных попыток использовать их в интересах болгарского правительства. Коммунистические организации края должны взять на себя македонское национальное движение и повести его за собой, не забывая и о социальных задачах борьбы.

7. Кроме того, имеется немалочисленная фракийская и добруджанская эмиграция. Национальному движению этой эмиграции БКП также должна оказать помощь. Эти движения болгарская буржуазия создала и использовала для своих целей. БКП должна помочь им выйти из-под опеки болгарской буржуазии. Коммунистическая партия признает право фракийского и добруджанского населения обособиться в отдельные государства. Путем свободно выраженного мнения народных масс следует определить, в какой форме должна быть выражена их самостоятельность.

8. За всеми эмигрантами БКП признает полное гражданское равноправие во всех отношениях и будет бороться за удовлетворение их особых материальных интересов как эмигрантов и беженцев.

С балканскими коммунистическими партиями БКП следует добиться через БКФ полного выяснения отношений, согласованности и взаимодействия по поводу национального вопроса, поскольку он касается одновременно тех или других компартий.

РГАСПИ, ф. 509, оп. I, д. 24а, л. 107–109. Копие. Машинопис. Руски ез.

Публ. в „Национальный вопрос на Балканах через призму мировой революции". Ч. I, М., 2000, л. 159–162.

---

[*] Такава е номерацията в документа.

[1] VI конференция на БКФ се провежда от 8 до 26 ноември в Москва.

№ 52

Из резолюцията на VI конференция на БКФ относно причините за поражението на Септемврийското въстание и предстоящите задачи на БКП (т.с.)

[края на ноември 1923 г.]

[...]6. Основными причинами поражения, понесеного Болгарской компарией приходится считать следующее:

а) Восстание было преждевременно навязано партии, т.е. прежде, чем она успела организационно укрепить союз с Земледельческим союзом, и прежде, чем могла подготовиться в военно-техническом отношении.

б) Вооруженное восстание было поднято после того, как правительство нанесло сильнейший удар по партии 12 сент[ября]. Вследствие многочисленных арестов весь руководящий аппарат партии был арестован, и наиболее активные многочисленные группы работников партии и рабочих как в центре, так и на местах были арестованы правительством. Таким образом, партия в вооруженном восстании выступила ослабленной и дезорганизованной.

в) Недостаточность вооружения и связи с самого начала отразилась на действиях повстанцев. Вследствие относительно численной слабости городского пролетариата, сотрудничество между городом и деревней было необходимо. За некоторыми исключениями подобное сотрудничество, к сожалению, не могло осуществиться и правительству удалось задушить еще в зародыше восстание в городах. Восставшие деревни, слабо вооруженные, остались без руководящего и организационного центра и были разбиты по частям отлично вооруженными и свободно маневрирующими правительственными отрядами.

г) Революционный опыт болг[арских] рабочих и крестьян, равно как и Болг[арской] компартии, был тоже недостаточен.

7. – ?.................. *

8. Первейшей задачей партии является приспособить свой аппарат к тем нелегальным и полулегальным условиям, которые создались в Болгарии.

9. Партия должна обратить главное внимание на массовое движение рабочих и крестьян, пользуясь всяким случаем углубить возникающие противоречия и организовать массовые выступления.

10. Вместе с этим партия должна пользоваться всякими легальными возможностями для укрепления своих организаций и своего положения в стране.

11. Партия должна повести серьезную военно-техническую подготовку.

12. В большей мере, чем было до сих пор, партия должна поддерживать связь с другими балканскими партиями для координации своих действий.

13. Партия должна дальше строить единый фронт трудящихся города и деревни.

РГАСПИ, ф. 509, оп. 1, д. 28, л. 248–249. Заверено копие. Машинопис. Руски ез.

---

* Така е в текста.

№ 53

Циркуляр на ИККИ до всички компартии по повод създаването на Селския интернационал

[ноември 1923 г.]

Бързо Строго поверително

ЦИРКУЛЯР № 1127.

До компартии..................

Дорогие товарищи,

Настоящим обращаем ваше внимание на то, что Первая Международная крестьянская конференция в Москве, состоявшаяся в начале октября 1923 года, создала первую в истории международную крестьянскую организацию под названием „Международный Крестьянский Совет" с местоприбыванием в Москве. Адрес ее следующий: Международный Крестьянский Совет, Москва, Боярский двор. Крестьянские представители 40 национальностей приняли за основу этой организации программу, сводящуюся главным образом к борьбе за рабоче-крестьянское правительство во всех странах и к необходимости сотрудничества крестьян с рабочим классом, т.е. создание рабоче-крестьянского союза в международном масштабе, что находит свое выражение в главном лозунге Международного крестьянского совета, принятом Московской конференцией, а именно:"Крестьяне и рабочие всех стран, соединяйтесь".

Этим самым Международный Крестьянский Совет является нашей братской организацией, так как осуществляет часть нашей тактической программы о создании единого фронта рабочих и крестьян, и кроме того, ею руководят представители крестьян, являющиеся в то же самое время партийными товарищами. Этим самым МКС обещает в близком будущем превратиться в могучее орудие в борьбе с капитализмом и в действительное средство революционирования крестьянских масс и приближения их к революционному рабочему движению.

Если крестьяне до сего времени в большинстве стран относятся с недоверием к компартиям, что затрудняет завязывание более близких отношений, то к международной крестьянской организации, как организации крестьянства, отношение это будет совершенно иное, и безсомненно, благодаря ее деятельности, постепенно удастся приблизить массы трудовых крестьян к пролетарскому движению. Поэтому просим вас, дорогие товарищи, сделать все, что в ваших силах, чтобы крестьяне вашей страны не только знали о существовании этой первой международной конференции, но вы должны также постараться, чтобы ряд крестьянских организаций, будь-то экономические или политические, присоединились бы в качестве членов и сторонников к Международному Крестьянскому Совету.

Там же, где нет еще никаких крестьянских организаций, следует склонить влиятельных крестьянских деятелей к вхождению в теснейший контакт с Крестьянским Советом. В ближайшее же время просим вас прислать через нас с разборчивой надписью на конверте: „Для Международного Крестьянского Совета в Москве, Боярский двор" краткую информацию о крестьянском движении, а именно: название крестьянских организаций, их краткая характеристика и взаимное отношение разных крестьянских организаций друг к другу и рабочему классу, подробный адрес их секретариатов, название газет и редакций. Затем фамилии выдающихся крестьянских деятелей, их краткая характеристика и адрес, а также постараться завербовать среди них постоянных корреспондентов для органа Международного Крестьянского Совета, который вскоре выйдет на языках: русском, английском, немеЦКом и французском. Кроме того, будут выходить еще воззвания и брошюры также на других языках. Статьи крестьянских деятелей могут быть присланы на разные темы и на их родном языке и было бы желательно прилагать фотографии автора, а также фотографические снимки или иллюстрации крестьянского быта и вообще касающиеся крестьянского движения. За статьи, фотографии и иллюстрации Международный Крестьянский Совет вышлет авторам соответствующий гонорар. Кроме того, следовало бы облегчить организацию распространения литературы Международного Крестьянского Совета. В обратной почте назовите хотя бы несколько фамилий крестьянских деятелей, которые соглашаются на литературное сотрудничество в органе МКС. Лица эти могут быть также членами компартии, работающими в деревне, но было бы желательно завербовать возможно больше крестьянских деятелей, членов парламентов, редакторов крестьянских газет и т.д., которые не являются членами компартии, так как через их посредничество легче будет расширить идейное влияние МКС на деревенские массы.

Кроме того, просим вас прислать краткие указания и план ближайшей работы, наиболее приемлемый, по вашему мнению, для МКС, также проект воззваний и политических писем, с которыми МКС должен обратиться к крестьянским массам или отдельным организациям, или даже к выдающимся крестьянским деятелям. Так как по весьма понятным причинам нежелательно, чтобы МКС обращался непосредственно к компартии, а потребность постоянного контакта существует, компартия должна выделить одного или нескольких товарищей, которые бы путем постоянной корреспонденции поддерживали бы постоянный непосредственный контакт с МКС, являлись бы связью между вашей партией, МКС и крестьянскими массами вашей страны. Сообщите нам фамилии и адреса этих товарищей возможно скорее, чтобы работа могла пойти быстро. Сообщаем вам, что до сего времени к МКС присоединились крестьянские организации разных стран, насчитывающие несколько миллионов членов. И вам следовало бы со своей стороны сделать все, чтобы в ближайшее время крестьянские организации вашей страны также присоединились бы к МКС и чтобы крестьянские деятели завязали бы с ним близкие отношения. Кроме того, при генеральном секретариате МКС создается Международный научный аграрный институт в Москве по образцу Римского института, который будет издавать научный орган на местных языках. Его задачей является исследовать с научной точки зрения системы земельных отношений разных стран, экономическое положение крестьянских масс и заботиться о развитии крестьянских хозяйств, о применении в крестьянском хозяйстве достижений науки и техники для того, чтобы исходя из его основы, перейти к высшим формам производства в области земледелия. Вокруг него должны сгруппироваться ученые, сельскохозяйственные статистики и агрономы, которые хотят сотрудничать с рабочими и крестьянскими классами. Ныне в России в него согласились войти ряд ученых с всемирной известностью, есть также из других стран серьезные обращения. Постарайтесь же сделать в этом направлении определенные шаги и указать соответствующих лиц и сообщить их адреса.

Замечаем, что было бы желательно завязать сношения с оппозиционными крестьянскими организациями, с деятелями левых крыльев партий или же других крестьянских организаций и даже привести к выделению их в соответствующие самостоятельные организации; там же, где их до сего времени нет, следовало бы, в зависимости от условий, приступить возможно скорее к созданию их для того, чтобы вырвать крестьянские массы из-под влияния буржуазии. Следует при этом обратить внимание на то, чтобы иметь в своих руках редакцию органа данной организации и влияние на его руководство. Понятно, ее следует тогда немедленно связать с МКС.

В состав МКС могут входить экономические товарищества, кооперативы и т.д., так как при Генеральном секретариате существует специальный кооперативно-экономический отдел и в состав МКС уже вошло несколько крестьянских экономическо-кооперативных товариществ.

Одним словом, в каждой стране следует создать, будь то на почве экономических или политических крестьянских организаций, связь между крестьянскими массами к МКС. Она временно может быть небольшой или даже не играющей роли, но исходя из нее, как из основы, МКС сумеет постепенно расширять свое влияние и охватывать все более широкие массы данной страны.

Вопрос этот очень важен и срочен и поэтому просим вас внимательно и немедленно заняться им и присылать для МКС наиболее подробные информации. Просим вас вопрос не затягивать, сейчас же дать ответ, хотя бы временно не исчерпывающий всех желаний настоящего циркуляра. Новым письмом вы затем дополните ваши данные.

Думаем, что [Вы] сумеете оценить ценность этой Международной организации в целях пропаганды и революционизирования деревни и сделать все, чтобы облегчить ей выполнение и у вас этой великой задачи.

С коммунистическим приветом
СЕКРЕТАРИАТ ИККИ

РГАСПИ, ф. 495, оп. 18, д. 270, л. 13–17. Копие. Машинопис. Руски ез.

№ 54

Писмо от В. П. Милютин до Президиума на ИККИ за положението в България

[Виена], 17 декември 1923 г.

ДО ПРЕЗИДИУМА НА ИККИ

В настоящее время опять назревают события в Болгарии. По имеющимся данным готовиться новый реакционный переворот, который думают произвести национал-либералы, недовольные „либерализмом“ Цанкова.

Положение Цанкова вообще крайне шаткое. Недовольство крестьян и рабочих огромное. И Цанкова будут бить и справа и слева. Вооруженное восстание весной является необходимым. Насколько оно будет удачным, это зависит от нас. В этом отношении положение Болгарской компартии внутри страны внушает большую тревогу и опасения. *По словам тов. Димитрова* главная опасность заключается в том, что ЦК БКП в Софии не имеет *никакой* линии и занят лишь мелкой текущей работой. Это несомненная опасность. Мы будем там окончательно дискредитированы, если подобное положение останется.

У земледельцев в Болгарии раскол, имеются три группировки. Но значительная часть земледельцев идет с нами. Заграничный комитет земледельцев[1] *оторван* от земледельческих организаций в стране. Земледельцы обращаются к нам за материальной помощью. По этому поводу мы совещались и решили, что нужно им ответить в том духе, что эту помощь можно будет дать только после намечаемого совещания, на котором будут выяснены совместные действия.

Необходима немедленная посылка уполномоченного в Болгарию, я уже телеграфировал Вам об этом и теперь со дня на день жду его приезда. Он должен ехать через Вену, чтобы получить информацию и инструкции. [...]

(Милютин)

РГАСПИ, ф. 495, оп. 2, д. 22а, л. 163. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Има се предвид Задграничното представителство на БЗНС, създадено на 22 юни 1923 г. в Прага от Р. Даскалов, Ал. Оббов, К. Тодоров, П. Цоков и др. с цел борба срещу правителството на Ал. Цанков и за обединение силите на БЗНС в България.

№ 55

Из писмо на В. П. Милютин до Президиума на ИККИ за разположението на силите в ЦК на БКП (т.с.)

[Виена], 17 декември 1923 г.

... Луканов выехал к Вам. Имейте ввиду следующее:

1) ЦК в Болгарии фактически организован Лукановым. Состав ЦК *правый*.

2) Газете „Луч“, бывшей в руках „левых“ (толка Коларова что ли) ЦК объявил бойкот. „Звезда“ в руках правых и является органом ЦК.

3) ЦК не хочет определять своего отношения к вооруженному восстанию и не имеет, по заявлению даже Г.Димитрова, никакой линии.

4) Положение в Болгарии крайно серьезное. Попытки переворотов неизбежны.

5) У Димитрова и вообще у этого течения нет определенного и твердого отношения к оппортунистам в партии.

6) К левой оппозиции у них ошибочная тактика. Они ее чуть было не исключили. В то время как оппозиция в принципиальном отношении стоит на правильном пути. Посылайте как можно скорее Д.[1]

Верно: [нечетлив подпис].

РГАСПИ, ф. 495, оп. 2, д. 22 а, л. 164. Заверено копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Става дума за И. Дзевалтовски, който е бил определен за представител на ИККИ при БКП.

№ 56

Писмо от В. Милютин до Г. Зиновиев относно възможността за ново въстание в България

№ 84 *25 декември 1923 г.*

За др. Зиновиев

По условию – пишу Вам несколько строк, было бы хорошо, если бы на обороте Вы написали бы также несколько строк для меня.

В Болгарии назревает переворот со стороны национал-либералов. Они ведут уже энергичную подготовку к этому. Деньги им дает, по-видимому, Франция.

Руководство компартии в Болгарии фактически в руках „правых“. ЦК – правый. Ведет линию на „легальность“ и парламентаризм. Это – вредная глупость.

Восстание (и удачное) возможно и необходимо весной. На этой позиции стоит Димитров. Но Заграничный комитет (т.е. Димитров фактически) весьма лояльно настроен к „правым“ и решительную борьбу ведет с левой оппозицией. Это ошибка.

Надо как можно скорей послать Д.[1] в Болгарию, а Y.[2] со своей стороны немедленно, срочно принять меры. Без Д. я ничего не могу предпринять[3].

Жму руку *В. Милютин*

P.S. Доклад послан в Президиум.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 47, л. 203. Оригинал. Ръкопис. Руски ез.

---

[1] И. Дзевалтовски.

[2] Неустановено лице.

[3] В горната част на документа има ръкописна бележка на Г. Зиновиев: *„ Тов. Пятницкому. Надо ускорить поездку. Г. Зиновиев (подпис)“.*

№ 57

Из писмо на Й. Пятницки до В. Милютин за противоречия в БКП (т.с.)

№ 1626/с *28 декември 1923 г.*

[...] Что касается родины Виктора[1], то надеюсь, что скоро будет у вас Д. [2]

[...] Все, что вы пишете о Луканове, будет принято во внимание при разговоре с ним. По поводу „серьезности момента“ я говорил с Y.[3] На днях устроим совещание: Y., я, К[оларов] и Л[уканов].

О какой оппозиции Вы говорите. Если у Вас есть „левые“ и „правые“, то что из себя представляет оппозиция. Надо более яснее оттенить этот вопрос. [...]

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 47, 204. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Псевдоним на Г. Димитров.

[2] И. Дзевалтовски.

[3] Неустановен псевдоним.

№ 58

Из писмо на В. П. Милютин (Емтин) до Й. Пятницки за необходимостта от изключване от БКП на дейци, несъгласни с линията на ИККИ

29 декември 1923 г.

Т[оварищ] Пятницкий!

Это коротенькое письмо посылаю Вам не с обычной нашей почтой.

Новости следующие:

[...] В Болгарии – придется правых коммунистов исключить.

Сакаров выступил недопустимо предательски. Президиум Б[алканской] Ф[едерации] постановил исключить его. Но и других членов коммунистической фракции придется повидимому исключать. Это серьезнейший удар по партии.

С ними надо будет расправиться как с предателями и провокаторами.

Они заявляют, что они против III-го Интернационала, против Коларова, против Димитрова и т.п.

Уполномоченных нет.

Почему, почему их нет? Никакого ответа на свои телеграммы и доклады я не получал.

Эмтин

РГАСПИ, ф. 495, оп. 18, д. 47, л. 205. Оригинал. Ръкопис. Руски ез.

№ 59

Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ относно съществуващите групи в БКП

Виена, 2 януари 1924 г.

ДО ПРЕЗИДИУМА НА ИККИ

В коммунистической партии Болгарии в настоящее время – четыре направления (в какой степени они оформились в смысле фракций я затрудняюсь сказать).

Первое направление – возглавлялось д-[ро]м *Сакаровым* и большинством нашей фракции в парламенте. Эта группа ренегатов и предателей. Достаточно прочесть выступление д-ра Сакарова в парламенте от ее имени после тронной речи. Их позиция: отказ от III Интернационала, осуждение сентябрьского восстания, оправдание тактики 9-го июня и легализация во что бы то ни стало. Они уже прокламировали себя как „трудовую группу". Нападают на Коларова и Димитрова. Д-р *Сакаров уже исключен из партии.* Но нужно заклеймить всю *сакаровщину* как предательство и *придется поставить вопрос об исключении всех ее сторонников.*

Второе направление – большинство ЦК, возглавляется *Лукановым, Исаковым* и др. Свою позицию они изложат Вам лично. Мне кажется, что у них сильный перегиб в сторону легальности и „лояльности" в отношении существующего в Болгарии режима. Весьма „прохладное" отношение к вооруженному восстанию.

Третье направление – меньшинство ЦК и контрольная комиссия. Во главе *Манев, Шаблин* и др. Стоят вполне на позиции Коминтерна.

Четвертое направление – так. наз. оппозиция *Клинчарова* (его брошюру с изложением его платформы я послал Вам), здесь *Филипов* и *Пырванов* и др. С здешними я говорил лично. Сильная критика ЦК, критика „верхов" партии, но никакой своей положительной программы.

В общем же и целом положение партии серьезно и тяжело. К надвигающимся событиям партия не готова. Линии нет. ЦК выработал тезисы, которые я еще не получил. Но судя по некоторым кратким изложениям, опасаюсь, что больше опять „литературного" характера тезисы.

Совещание, которое будет в Москве, будет иметь *огромное значение.* Нужно наметить план действия. То, что до сих пор уполномоченный не поехал – большая ошибка. Теперь, пожалуй, лучше будет, чтобы он подождал до окончания совещания, чтобы быть в курсе дела. Весною, как я уже писал, надо ждать вооруженных выступлений. Мы к ним совершенно не подготовлены. Надо сделать все, чтобы наверстать время. Имеются предложения и со стороны земледельцев, и со стороны македонцев. Но и к тем и другим нужно отнестись с сугубой осторожностью.

В **Румынии** арестован Паукер. Подробных данных об аресте не имеем. Кристеску только что уехал. Обещал немедленно прислать доклад.

В **Югославии** ничего нового с тем, что сообщал. Посылаем туда Шмераля на конференцию. Особенное внимание надо обратить на национальное движение в виду возможных осложнений в Македонии и Хорватии.

Из **Греции** вызвали нашего уполномоченного Чоноса. В партии большие трения. Но работа идет слабо.

На Балканах большой сдвиг в сторону соглашений с Сов[етской] Россией.

Еще раз подчеркиваю необходимость посылки уполномоченного.

Эмтин

РГАСПИ, ф. 498, оп. 1, д. 50а., л. 1. Копие. Машинопис. Руски ез.

№ 60

Писмо от ИБ на ЦК на БКП до ЗК на ЦК на БКП във връзка с поведението на парламентарната група на БКП и създаването на легална партия

София, 2 януари 1924 г.

Парламентарната група измени на партията. Сакаров в Камарата порица участието на партията в Септемврийските събития, отказа се от Интернационала и пр. Изгубила всякаква своя публична трибуна, партията можа да каже своята дума по тая измяна само с публикуваната декларация, че казаното от Сакаров е противопартийно и че той се изключва за това. Цялата група се солидаризира с него като се декларира още преди публикуване съобщението на ЦК за независима трудова група. С това те се самоизключиха....[1] Обаче около съобщението на ЦК се сплоти трайно цялата партия. Ликвидаторите се видяха изоставени, оплюти и изключени. Днес депутатите излизат с декларация, че имат намерение да създадат те партия. Но тези събития наложиха въпроса за легална партия да се разреши веднага. Партийните другари от София и от провинцията, като клеймят измяната на парламентаристите и опортюнистите, заявяват, че трябва да се създаде легална партия веднага. Всички в ЦК по-рано бяха съгласни да се основе легална партия. Едни искаха да стане туй по-рано. Болшинството каза да се чака закона, а главно да се чака съвземането организациите, за да може да се мине в новата партия с ясното съзнание за задачите ѝ и най-после да се изчака мнението на ЦК. Тия събития обаче поставиха наново въпроса вече в една наложителност. Болшинството от ЦК сега настоява веднага да се излезе с инициативата за основаване легална Партия на труда[2] (с такова име за разлика от Независимата раб[отническа] партия на Клинчаров и Независимата трудова партия на парламентарната група, която впрочем се отказа от инициативата си и поради популярността на това име още от затворите). Мотиви: 1. Връзките с организациите, преди всичко окръжните, се вече създадоха. 2. В София и провинцията партийните и младежки маси се сплотиха около ЦК по повод неговата декларация. 3. Те искат създаване на легална партия (макар едни с илюзията, че в нея ще може да се живее свободен публичен и организационен живот). 4. С разгласяването от ЦК, че ще се образува веднага легална партия, парл[аментарната] група ликвидира своята инициатива. 5. Драконовският закон узаконява сегашното фактическо положение на партията и е сложен за днешното заседание на Камарата – бързат го. След него е абсолютно изключено легалното съществуване на партията (фактически и сега е така). 6. На партията е потребна форма, един орган за публично проявление. Само като такъв орган трябва да смятаме легалната партия. Чрез нея КП ще съществува, ще се проявява публично, а под нейна маска организационно ще живее в нелегалните петорки. Централното и местните ѝ ръководства ще бъдат винаги в ръцете на нелегалната партия. 7. След станалото, ако не се бърза, ще се внесе смут в редовете ни, тъй като партийната маса очаква създаването на легална партия. Не с приказки, а с пристъпването към работа се създава възможност за улеснение. 8. Губи се напразно времето, през което много слаби елементи ни напускат и през което не можем да се проявяваме публично. Чрез „Звезда“ това се оказва невъзможно и карикатурно, тъй като, щом трябваше да крием връзките си с КП, не можеше да има по-високия тон на „Лъч“, който за туй я конкурира и събира около себе си наши елементи. Нелегалните позиви, издадени вече 4, организациите разпространяват още страхливо и предимно между парт[ийните] членове, а фактически е невъзможно да стигат навреме и навсякъде, още повече това ще се спъва след закона. 9. Със създаването на партията ще се дадат поводи непосредствени „законни“ и разбрани от масите да я защитят и установят с борба. 10. Очаква се да закрепим поне неин орган ежедневник, в който, като в партиен орган, можем да бъдем смели, не като в „Звезда“. 11. Смята се, че ИК не ще намери грешка в това решение, тъй като създаването „Партията на труда“ съвсем няма да ликвидира КП, а ще бъде неин орган, чрез който ще може да държи връзки с масите и да работи за засилване единния фронт на трудещите се маси.

Малцинството възразяват: 1. Да се чака минаването на закона, за да има повод, разбран от масите, за създаване легална партия. 2. А може би и при него КП ще може да съществува като легална. 3. Конфликтът в парл[аментарната] група само разкри кризата в партията, но не е повод да се образува легална организация. Ако го вземем за повод, значи улавяме се за въдицата на опортюнистите и може де се създаде у масите убеждение, че те са прави, щом и ние искаме легална партия. 4. В желанието да се създаде легална партия виждат прикрито ликвидаторство. 5. Да се чака решението на ИК [на КИ], за да не влезем при противно негово мнение в нов конфликт с него. 6. Сега да погледнем на останалото само като на проявление на кризата в партията и със статии и позиви да изясняваме партията, за да убием опортюнизма в нея, да предупреждаваме от илюзията, че ще се позволи на легалната партия да живее свободно и да искаме от Хр. Кабакчиев да сложи мандата си, та макар за един само ден да влезе в парламента, не като „трудовак“, а като комунист, заместникът му (Димов)[3]. След постигнатото така изяснение, да се пристъпи към легалната партия. 7. Да не се бърза, защото може скоростни събития да изменят положението тук, за да си остане легалната КП. 8. Връзките ни с масите, които са революционно настроени, съществуват и сега. [...]

Изпратете веднага мнението си по изложените въпроси, а ако е възможно и това на по-горните.

И[зпълнително] б[юро]

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 55, л. 1–4. Оригинал. Ръкопис.

---

[1] Не се чете.

[2] Партията на труда е създадена през януари 1924 г. като легална проява на БКП. Разтурена през април 1924 г. по силата на ЗЗД.

[3] Димо Хаджидимов.

№ 61

Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за необходимостта от чистка в БКП и налагане на курс към въоръжена борба

8 января 1924 г.

ДО ПРЕЗИДИУМА НА ИККИ

В Болгарской коммунистической партии происходит откол некоторых групп. После выступления д-ра Сакарова и исключения его (причем солидарными с ним оказались Йорданов и Максимов), в печати выступили представители так наз. „оппозиции“: Клинчаров, Сидер Тодоров и еще один. Эти „левые“ солидаризировались с архи-правым Сакаровым и повторяют все предательские вещи, что и они.

Своим заявлением они фактически сами ставят себя вне партии. О влиянии этих групп в стране – не могу сказать ничего определенного. Представители ЦК КПБ[олгарии] отрицают за ними какое-либо серьезное внимание на рабочих и крестьян. Проверить это возможно было бы только на месте, что ставит опять-таки вопрос о скорейшей посылке туда уполномоченного, что было решено еще месяц тому назад, но до сих пор не осуществлено. Если эти групки представляют из себя, как это говорят представители ЦК КПБ только группки интеллигентов, стремящихся себя легализовать путем предательства партии и революции, то этот откол их даже полезен будет. Но только их надо разоблачить полностью. Хорошо было бы, чтобы т.т. Зиновьев, Радек, К. Цеткин, Коларов – откликнулись бы на то, что происходит в рядах болгарской партии и поддерживали бы партию и партийную организацию. Это было бы очень хорошо.

Со своей стороны в ближайшем номере „Работнически Вестник“ я даю статью. В этом вопросе нужна твердая линия: ЦК БКП прав, когда стал во главе сентябрьского восстания и всякие колебания в этом отношении являлись бы предательством рабочих и крестьянских масс. Затем, эта „право-левая“ кампания отвергает всякую мысль о новой борьбе (которая в виду сложившихся условий может быть только вооруженной борьбой) – это новое предательство, т.е. в кредит будущего выступления и стремления войти в соглашение с существующим режимом. В Болгарской компартии нужна таким образом серьезная чистка. В настоящее время, как я уже писал, партия не готова к тем событиям, которые надвигаются. [...]

Необходимо обратить внимание на следующее: до сих пор почти все партии – несмотря на бывшее постановление конгресса Коминтерна – построены по принципу социал-демократической организации, т.е. по территориальному принципу, а не по предприятиям. Процесс перестройки крайне медленный. Благодаря этому связь с массами очень слаба.

С тов[арищеским] приветом *Эмтин*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 47, л. 214–215. Оригинал. Машинопис.

№ 62

Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Г. Зиновиев за подбор на нов състав на ЦК на БКП (т.с.)

№ 101 *Виена, 10 януари 1924 г.*

Тов. Зиновьеву

Я думаю между 15–20 января состоится совещание о Болгарии в Москве. Будут участвовать представители земледельцев. Есть и конкретные предложения македонцев (Тод. Александров).

На Болгарии надо сосредоточить особое внимание.

Партия там сейчас очень слаба. Надо подобрать новый состав ЦК, что будет очень трудно сделать. Инициативу мы еще можем взять в свои руки. [...]

Президиум БКФ начал работать. На днях выпустили 1-ый номер Бюллетеня. Правых из Болгарской коммунистической партии во главе с Сакаровым надо исключать. Сакаров уже исключен из ЦК партии.

Жму руку *Эмтин*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 47, л. 213. Оригинал. Ръкопис. Руски ез

№ 63

Из резолюция на ИККИ „За положението в България и задачите на БКП“

януари 1924 г.

1. После июньских событий БКП заявила, что белогвардейский переворот совершенно не разрешил кризис власти, что последний еще больше обострился, что несмотря на то, крестьянское восстание было потушено, положение осталось революционным и что развитие событий неизбежно приведет к новому вооруженному восстанию для свержения белогвардейского правительства и образования рабоче-крестьянского правительства. Исходя из этой оценки положения, она сделала соответствующее заключение относительно предстоящей ее задачи.

События подтвердили очень скоро правильность этой оценки.

2. После подавления крестьянского восстания делается необходимой новая тщательная и всесторонняя оценка положения.

а) *В международном отношении* положение правительства Цанкова остается очень тяжелым. С приходом к власти в Англии Рабочей партии и после соглашения между Италией и Югославией по адриатическому вопросу[1] увеличилась *свобода действия* последней по отношению к Болгарии. Она далеко не ...* после наступившего улучшения в отношениях с Румынией. Доказательством натянутости отношений с Югославией являются острые дипломатические инциденты, которые по самому незначительному поводу происходят между двумя правительствами и которые всегда оканчиваются безусловной капитуляцией болгарского правительства. Это беспомощное положение заставляет правительство Цанкова искать сближения с одной стороны, с Францией и с другой – даже с Советской Россией. Но препятствием для сближения с Францией, а посредством нее и с Югославией, является его *македонская политика*, а на пути создания нормальных отношений с Советской Россией несомненно стоит вопрос с врангелистами. Правительство Цанкова не может примириться ни с Югославией, не восстановив против себя автономистов, ни с Союзом советских республик, не лишившись ценной поддержки врангелистов в борьбе против народных масс. Либо неизбежный конфликт с Югославией, который может довести до военных действий, либо подрыв боевой своей опоры внутри страны – вот альтернатива, перед которой находится белогвардейское правительство.

б) *Внутреннее положение* правительства делается также все более тяжелым. Экономический кризис не только не преодолевается, но наоборот, неограниченная свобода действий капитала еще больше его углубляет. Падение болгарской валюты и частые валютные кризисы, искусственное занижение цен на сельскохозяйственные продукты с целью закупки их за бесценок, систематическое подорожание жизни трудящихся масс, безоглядная кампания против рабочих и крестьянских кооперации и против профсоюзов рабочих, фактическая отмена 8-час. рабочего дня и понижение заработной платы, увеличение безработицы, увеличение жилищной нужды, усиление деятельности сборщиков податей с трудящихся города и деревни, отнятие у малоземельных крестьян розданной им раньше земли, беспрерывное увеличение денежных и других претензий держав-победительниц, огромный государственный бюджетный дефицит, пассивный торговый баланс страны – вот признаки страшного кризиса, который только увеличивает недовольство в среде народных масс. Правительство, которое находится в плену у капиталистической и хищнической буржуазии, не в состоянии ни разрешить, ни смягчить этот кризис. Впрочем, это оно цинично само признает.

В то же время происходит и политическое разложение управляющего блока. Демократический сговор принес только временную спайку между буржуазными партиями; составные части его все более настойчиво поддерживают свою индивидуальную самостоятельность и все более смело ведут кампанию друг против друга. После выхода либералов и социалистов из блока все более явными становятся две тенденции – открытая военно-капиталистическая диктатура, [с одной стороны], и с другой стороны – лицемерная демократическо-фашистская реакция, на которые распадается буржуазно-монархический блок, потушивший восстание в июне и сентябре. Последняя не скрывает своего беспокойства по этому поводу.

в) Несомненно, поражение Земледельческого союза в июне и коммунистов в сентябре является очень важным фактом. Оно является очень тяжелым ударом как для организаций, так и для масс, которые шли за ними. Восстановление разгромленных организаций, что является очень важной и трудной работой, само по себе затрудняется еще более исключительными законами и кровавым террором. Но с другой стороны, не надо умалчивать, что городские и деревенские трудящиеся массы в целом остались верными революционным организациям. Ни правительственный террор мог их принудить, ни фашистская социалистическая полицейщина[2] не могли их обмануть, покинуть знамена партии, за которыми они шли в бой. Наоборот, страшная ненависть к кровавой белогвардейщине сплачивает их еще тесней под этими знаменами. Те 300 тыс. голосов протеста при самых исключительных условиях за блок и союз земледельцев и коммунистов в последних законодательных выборах[3], равно как и дружный и сильный урок, который они дали изменникам и малодушным руководителям Земледельческого союза и Коммунистической партии, является верным показателем этого. Эта сплоченность масс и их непоколибимая вера в дело революции есть самый ценный капитал, который Коммунистическая партия и Земледельческий союз должны самым внимательным образом сохранять, чтобы его не расстратить напрасно.

Итак, положение в Болгарии остается и теперь таким же революционным, как до сентября и то не потому, что восстание было неудачным, а потому, что всесторонний кризис, который переживает страна не только не разрешен, но наоборот, все больше обостряется. Этот общий анализ ставит перед БКП на разрешение те же непосредственные задачи, которые стояли перед ней и до сентября.

3. Эти задачи следующие:

1) Следить самым внимательным образом, анализировать подробно и оценивать точно все перемены в состоянии борющихся сил, стараясь с одной стороны, усиливать процесс разложения вражеских сил, и с другой – увеличивать и сплачивать революцион[ные силы].

2) Укреплять в массах, составляющих подавляющее большинство народа, *волю вырвать власть* из рук крупной буржуазии и ее агентов: генералов, профессоров и пр. и *править государством* посредством рабоче-крестьянского правительства.

3) Не допускать внедрения в сознании масс каких бы то ни было парламентских иллюзий, а наоборот, укреплять в них веру, что белогвардейское правительство может быть уничтожено и на его месте создано рабоче-крестьянское правительство только посредством *всеобщего вооруженного восстания,* что вооруженное восстание *неизбежно* и что массы должны напрячь все свои силы, чтобы можно было его провести быстро, легко и успешно. Особенно жестокой должна быть разоблачающая критика по отношению к „левым“ элементам в правительстве (социал-демократам, радикалам, „левым“ демократам), которые при восстании масс были, есть и будут союзниками и помощниками народных палачей, а теперь лицемерно льют слезы о тяжелом положении народа, лишь бы его привлечь на свою сторону.

4) Агитировать неустанно за необходимость создания единого фронта масс города и деревни, укреплять достигнутое сближение между Коммунистической партией и Земледельческим союзом, помня, что вернейшим средством этого является спайка масс обоих организаций *на деле* в процессе каждодневной борьбы для защиты интересов и прав и создания общих *крестьянских комитетов*, выбираемых самими крестьянами, умеющими руководить их борьбой.

5) При помощи массовых организаций (легальных партий, профсоюзов, коопераций, союзов ремесленников, жилищных организаций, бездомных, инвалидов и т.д.) *мобилизовать политические массы* и поднимать на борьбу во имя их непосредственных интересов, стараясь расширять, углублять и обогащать их борьбу (лозунги *для крестьян* – земля трудящимся крестьянам, отдача крестьянам государственных, монастырских и др. земель, борьба против ростовщического и хищничес-

кого торгового капитала, помощь крестьянским кооперациям и обществам, снабжение инвентарем, уменьшение налогов и др.); *для рабочих и служащих*: 8-час. рабочий день, повышение заработной платы, отвечающее вздорожанию жизни, рабочий инспекторат, право коалиций и забастовок, фабричные контрольные комиссии, борьба против безработицы, помощь безработным и др.; *для ремесленников*: дешевый и доступный кредит, кооперации; *общие лозунги*: переложение налоговой тяжести на буржуазию, борьба против спекуляции и дороговизны, жилища для бездомных, дешевая квартирная плата, контрольные комиссии трудящихся для борьбы против дороговизны и жилищного кризиса, помощь массовым народным кооперациям, сохранение мира с соседними и другими государствами, право самоопределения народов, рабоче-крестьянское правительство.

6) Не забывать, что *национальный вопрос* на Балканах является преимущественно *крестьянским вопросом* и поэтому, наряду с требованием самоопределения народов, КП должна выдвигать лозунги, касающиеся экономического и социального положения крестьян. Таким путем только партия достигнет сближения с македонскими, фракийскими и добруджанскими массами.

7) Сорганизовать немедленно свою нелегальную организацию и свой нелегальный аппарат связи с массами для проведения партийных лозунгов и руководства их борьбы (по специальным инструкциям).

8) Приступить немедленно к военно-технической подготовке вооруженного восстания, используя все уроки июня и сентября – (комитетами, связями, боевыми группами, командным составом, вооружением, планом мобилизации масс, планом действий, мерами охранения руководящих органов от арестов, тактическими приемами и пр.).

9) Поддерживать самые тесные связи с другими балканскими коллегами, партиями, установить с ними одну общую линию по македонскому, фракийскому и добруджанскому вопросам и прийти к соглашению с ними для координации действий при вооруженном восстании, специально помешать оказанию какой бы то ни было помощи со стороны соседних балканских государств болгарским белогвардейцам. Войти в связи по этому вопросу с Р[умынской] КП. С этою целью должны быть широко использованы БКФ и ИККИ. При помощи Б[олгарского]земл[едельческого] союза постараться достигнуть тоже самое и с крестьянскими организациями других балканских стран. Но прежде всего БКП должна попытаться прийти к какому-нибудь соглашению, хотя бы по самым непосредственным задачам македонского и др. вопросов с Б[олгарским] земл[едельческим] союзом.

10) Не связываясь никакими сроками для вооруженного действия, сохраняя за собой полностью свободу действия решить этот вопрос, когда она найдет кризис назревшим, БКП должна иметь в виду, что в ближайшее время в Болгарии и на Балканах могут развиться события, которые заставят ее действовать вооруженно. Вот почему она должна напрячь все свои силы, подготовить саму себя и подготовить быстро массы как в организационном и политическом отношении, так и в военно-техническом.

11) БКП должна остерегаться вступать в борьбу с разными революционными национальными организациями. В случае действия она должна стремиться хотя бы их нейтрализовать.

12) С нелегальными комитетами Земл. союза, стоящими за совместные вооруженные действия с КП, последняя должна установить и поддерживать связь.

При решении действовать обеими организациями будут созданы общие революционные комитеты.

13) План подготовки и действия должен быть составлен и проведен так, чтобы руководящую и решающую роль в восстании играли городские массы, а не крестьянские. Никакие меры со стороны власти не должны быть в состоянии помешать мобилизации и поднятию городских масс. Специальное внимание нужно обратить на привлечение служащих железных дорог, телеграфов, телефонов и других транспортных рабочих. Независимо от укрепления влияния партии в профсоюзах, необходимо, чтобы партия связалась *непосредственно* с этими важными категориями рабочих посредством своего партийного повсеместного аппарата.

14) Для вооруженного восстания нужно использовать и силы эмиграции, которую нужно поддерживать материально, организационно, морально и военно, чтобы [она] была в состоянии принять самое активное участие.

ЦДА, ф. 147 Б, оп. 3, а.е. 674, л. 1–8. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

*Така е в текста.

[1] Вероятно се има предвид решаване на въпроса за итало-югославската граница (според итало-югославския Рапалски договор от ноември 1920 г.). Италия получава Юлийска Крайна, Истрия, Задар и редица далматински острови. Гр. Риека е обявен за свободна държава.

[2] Има се предвид участие на социалдемократите в правителството на Ал. Цанков.

[3] Става дума за проведените през ноември 1923 г. парламентарни избори, когато БКП (т.с.) в коалиция със Занаятчийския съюз получава 317 000 гласа и 8 депутатски места в НС.

№ 64

Стенограма от заседание на Президиума на ИККИ по българския въпрос

Москва, 6 февруари 1924 г.

Българският въпрос

(Стенограма на речта на другаря Зиновиев). Другари, мисля, че на първо време най-важното е да се завземе властта. Актуалният въпрос сега е за ръководството на революционната борба. Това трябва да обсъдим и да организираме. Може би ще бъде по-удачно и по-разумно, ако разгледаме само тази група въпроси, а именно, как да съборим правителството на Цанков и да спечелим властта.

Тъй като обаче вече бяха поставени и други въпроси, трябва да кажа няколко думи и по тях, в частност дали в действителност съществува опасност след като бъде свалено от власт правителството на Цанков в България да се образува ново правителство, което да е едно второ издание на правителството на Стамболийски. Теоретично тази опасност не е изключена. Ако се вземе ръководството на Земеделския съюз, става ясно, че там съществува група, която се стреми към реализацията на това повторно издание на правителството на Стамболийски, при това разчита на подкрепата дори на Поанкаре, а също и от другаде. Всичко ще зависи от това, доколко ще можем да мобилизираме селските маси и какъв стадий на движението ще достигнем сред самото селячество. Все пак мисля, че ние не трябва да се страхуваме от тези сили на селяните, защото много сериозни обективни фактори са се ангажирали да не допуснат повторение на правителството на Стамболийски.

Все пак да допуснем, че Земеделският съюз вземе властта след свалянето на правителството на Цанков. Но, първо, това няма да е лесно от международна гледна точка, т.к. се наложи то да се ориентира повече към Съветска Русия. Второ, има и нещо друго, което е още по-важно в момента на борбата: най-напред, в хода на борбата, Земеделският съюз трябва да ликвидира физически цанковистите. Може ли да се действа другояче? Мисля, че по друг начин не може.

(**Радек:** Въпреки че цанковистите са против.)

Въпреки това. Този незначителен детайл – необходимостта от ликвидацията на една част от буржоазията, създава съвършено нова ситуация. Това, разбира се, има своята вътрешна логика. Те побеждават незабавно и вече трябва да ориентират политиката по-наляво. Има и един трети въпрос. Те трябва да имат въоръжени хора. Стамболийски в градовете не можеше да разчита почти на никого. Той се провали точно затова, защото нямаше сили, за да въоръжи селяните. Може ли да се представи сега едно ново правителство на Земеделския съюз без то да е въоръжено в момента? Все пак сега Съюзът трябва някого да въоръжава. Кой ще бъде въоръжаван? Мисля, че в градовете отчасти това са работниците, а в селата, онези селски елементи, които не са склонни да действат срещу комунистите, за да не повторят опита на Стамболийски.

Тоест съществуват много важни фактори, които ще ни помогнат. За нас международното положение е по-добро, а подобно правителство трябва да въоръжи тези елементи, които са близко до нас. На трето място, то трябва да ликвидира представителите на цанковистите. Тези три елемента ще бъдат благоприятни за нас.

Няколко думи и за социалдемокрацията. Възможно е в момента на преврата тя да се опита да се съюзи с ръководството на Земеделския съюз против нас. За да се избегне това, трябва да се опитаме в момента на борбата да ликвидираме една част от социалдемократите. В момента на борбата ние трябва да свършим и тази работа.

Мисля обаче, че най-важният въпрос е как ще се подготвим и доколко солидно ще се утвърдим сред селяните, дори сред най-нисшите елементи, които са всъщност най-масовата част от селячеството.

Сега по въпроса, който постави Терачини. Той е твърде схематичен. Той попита: ще се реализира ли това, или не? Мисля, че в България едно работническо-селско правителство може да стане реалност. Защо? Защото съставът на класите в България е доста опростен. Има две класи, селска класа и един доста тънък слой от работници. Буржоазията е твърде слаба, селячеството съставлява голямото мнозинство и то вече има някакъв контрареволюционен и революционен опит. Следователно там има голяма вероятност наистина да съборим буржоазията. Как ще се извърши това? Няма да е толкова мирно и спокойно, сякаш например се срещат комунистите и селяните и веднага съставят правителство. По едно време, когато нашите другари...* искаха да разпределят помежду си министерските кресла. Така мирно и спокойно обаче няма да стане. По всяка вероятност ще се стигне до разцепление на Земеделската партия. Селските маси ще тръгнат с нас.

Също така и [Г.] Шулер не е прав, когато казва, че противоречията са непреодолими. Те съществуват, но в България те не са толкова силни, както са в Германия и Англия. Едно комунистическо правителство в България трябва да провежда политика, която в основни линии да съвпада с Новата икономическа политика. Нищо друго в България не може да се направи, защото тук преобладава селското стопанство и селячеството.

Затова мисля, че трябва да активизираме всички сили, за да спечелим действително селяни. Всичко това ще се реши в момента на преврата. Ако селските маси ще са толкова ентусиазирани, колкото е необходимо, тогава вероятно някои водачи ще се отцепят и ние ще спечелим масата на селяните за нашето дело.

Сигурно, един...* просто си представя, че утре той ще победи, ще използва подкрепата на комунистите и на Югославия, ще се осланя на Поанкаре, пак утре ще спечели битката и ще образува селско или буржоазно правителство. Това той го вярва. Но аз мисля, че след всичките тези трусове, които преживяхме в България, трудно е да се допусне, че там може да се извърши второ издание на правителството на Стамболийски и да се образува обикновено буржоазно правителство. Те ще се провалят. Ние ще спечелим селяните, ще използваме онези, ...* които имаме в градовете и ще вземем властта с подкрепата на една голяма част от селяните. През първите години ние ще трябва да провеждаме такава икономическа политика, която да не противопоставя едни на други селяните и работниците, а да съдейства за спечелване на наша страна на голямата маса от селяните.

Това не е опортюнистическа перспектива, а в голяма степен е постижимо реално.

Това, от което в момента се нуждаем, не е разпределяне на министерските постове, не е и приспособяване към една мирна епоха, а е разбирането, че всичко ще се реши в зависимост от това дали ще можем да разбунтуваме масата на селяните и да ги въоръжим. Играта продължава по следния начин: Водачите на селяните искат да ни използват, ние пък искаме да използваме тях; развитието на събитията ще покаже кой е по-силният.

* * *

Бухарин: Мисля, че положението в България е почти блестящо. Обективните предпоставки за победоносната революция са много добри. Партията нямаше достатъчно опит и ми се струва, че ние не можахме да завоюваме властта само заради грешките на партията. Сега вече тези грешки са общопризнати. В действителност съществуват две решаващи класи и пълната възможност на блокиране на тези класи; в градовете има слаба буржоазия и достатъчно силно работничество, което да овладее ръководството, има и революционно селячество. Обективно погледнато, какви други предпоставки могат да бъдат по-блестящи от тези? Цанков завоюва властта в градовете буквално с 1000 души, голям апарат не съществуваше.

Как всъщност изглежда основната грешка на партията, разгледано от гледна точка на класите. Налице беше едно перверзно състояние, когато в политическо отношение не доминираше градът, а селото, като селяните се опитаха да ръководят градовете. Инициативата дойде от селата, а не от градовете и нашата партия, на която силата на инициативата е вродена, и която трябваше да упражнява хегемонията, беше ариергард. Естествено е, че при такива перверзни обстоятелства не може да се извоюва победа. Това съотношение на силите, когато селата, а не градовете имат инициативата, едно съотношение, което от гледна точка на революционната победа е напълно неестествено, беше основната причина за нашето поражение и това е абсолютно точно.

Затова смятам, че ако насочим нашето внимание към тази точка и извлечем поука от този опит, ще имаме предпоставките за победата, ако елиминираме трудностите отвън. Но мисля, че не трябва да забравяме едно нещо, а именно, политическата мобилизация на масите. Естествено, такива неща като преговори със Земеделския съюз и т.н. са важни и трябва да намерят своето място. Найважното обаче са аграрните искания на селяните. Това е най-важното и най-решаващото в нашата работа.

(**Радек:** Какви искания?)

Какви? Против едрите поземлени собственици.

(**Радек:** Тях ги няма там.)

Различни въпроси, данъчни въпроси, мелиорации, също и различни искания към държавата в полза на селяните и на другите – срещу лихварите, за кредити за селското стопанство и други подобни. Те са основата на нашата работа и с тези искания ние трябва да организираме масите. Правилното поставяне на тези задачи и решаването им е главното, всичко друго е от второстепенно значение. Според разказите на българските другари мисля, че със Земеделския съюз ние можем да имаме почти същата история, каквато при нас имахме със социалреволюционерите, а именно, да образуваме с левицата едно общо правителство. В нашата Октомврийска революция съотношението на силите беше следното: с нас бяха всички селяни, но липсваха политическите изяви на селячеството. В началото обаче всички селяни бяха за нас, дори и кулаците, защото те бяха срещу едрите земевладелци. По-късно настъпи диференциация и ние се опирахме на най-бедните слоеве на селяните. Следователно имаше различни фази на развитие, така вероятно ще бъде и при вас.

Най-важното обаче е да се формулират аграрни искания и да се развива пропагандата. От друга страна, в стратегическо отношение, трябва да си осигурим подкрепата на градовете, защото в тях е концентриран апаратът на властта.

Що се отнася до вътрешното положение в България, мисля, че ще победим.

Македонският въпрос:

(Речта на **Милютин** на руски език не е записана)

Радек: Мисля, че Милютин се опитва да съчетае несъвместими неща. Какво е отношението на българските селяни към македонския въпрос? Българският селянин не желае война със Сърбия: това е въпросът на мира. Естествено селянинът симпатизира на другите страдащи селяни, но само заради тези симпатии никой от селяните няма да се втурне във войната. Следователно противоречията на македонците със Земеделския съюз – това не е само противопоставяне на водачите. Всяко правителство, което в тази ситуация иска да избегне войната с Югославия, не може да даде на македонците нищо.

Милютин обаче казва, че македонският въпрос е селски въпрос. На първо място обаче, македонското движение не е движение, което се бори за селяните. Говорих с водачите на автономистите, които бяха там. Опитах се да се запозная с тяхната програма за македонските селяни. Не можах да изтръгна от тях нито дума по този въпрос. После ги попитах как работят в Македония, как изглежда конкретно работата на автономистите там. Те формират банди, съставени от елементи, произлизащи от интелигенцията и от селяните, които се противопоставят на сърбите; те трябва да живеят и затова ограбват селяните.

Опитах се да събера материал за развитието на движението през 1903 година[1]. Използвах материали от други хора и затова нямам собствена преценка. Имам обаче впечатлението, че не съществува широко селско движение, което стои зад македонците, а борбите на сърби и македонци се свеждат до това, че и двете изпращат банди при селяните, от които едните ги принуждават да се обявят за сърби, а другите ги заставят да се обявят за българи.

Ако разгледаме нещата в аспекта на революцията на Балканите, тогава би било много лесно да се каже...* Ако обаче искате да анализирате Тод. Александров, той ще ви попита: Вие искате ли война със сърбите и какво можете да ни предоставите за воденето на тази война?

Считам за необходимо, че е много справедливо да помогнем на работниците и селяните и да включим в нашата програма решаването на македонския проблем. Но когато аз гледам на шансовете на завземането на властта, нещата стоят така: ние или ще се решим за провеждането на една политика на мир и заедно с нея ще приемем и селяните, или ще заложим на картата на националния въпрос и ще приемем македонците, но тогава ще отблъснем социалната база, върху която искаме да се опрем.

(**Бухарин:** ...*)

Не ние, а българската партия преговаря със Земеделския съюз и с Тод[ор] Александров. Българските земеделски водачи казват, че могат да дойдат на власт само ако Сърбия не ги свали от власт, защото от сръбската граница до София може да се стигне за 12–24 часа; следователно не трябва да повдигаме въпроса за Македония, иначе няма да вземем властта.

(**Бухарин:** Какво означава: да не се повдига?)

Веднага ще ти отговоря. Какво направи Стамболийски? Сърбите му казваха: македонските банди влизат в Македония от българската територия, затова, борете се срещу македонците в самата България и ни дайте гаранция, че ние няма да водим война с бандите.

.........*

В цялата си същност Тод. Александров е политик на реалността, от главата до петите. Съюзът с него е равнозначен на съставяне на военен план срещу Сърбия.

Колкото до селяните, може да се каже, че българските селяни ще са против всеки, който е против мира.

(Тук стенограмата прекъсва)

РГАСПИ, ф. 495, оп. 2, д. 27, л. 97–106. Копие. Машинопис. Превод от немски ез.

Публ. в „Национальный вопрос на Балканах через призму мировой революции". Ч. 1, М., 2000, 209–213.

---

* Така е в документа.

[1] Има се предвид Илинденско-Преображенското въстание.

№ 65

Резолюция на Президиума на ИККИ за организационното изграждане на БКП и дейността ѝ в условията на нелегалност[1]

[Москва], 14 февруари 1924 г.

1. О НЕЛЕГАЛЬНОЙ ПАРТИИ

В условиях царящего в Болгарии террора необходимость нелегальной партии является бесспорной. Решительным образом должна быть осуждена тенденция некоторых членов БКП к ликвидации нелегальной партии и к приспособлению партии к цанковскому режиму.

Болгарская компартия проводит резолюцию Президиума ИККИ об организации ячеек по предприятиям[2].

Эти ячейки, являясь фундаментом парт[ийной] организации Болгарской компартии, должны обсуждать все партийные вопросы. Точно также должна быть проведена инструкция Орготдела ИККИ о фракциях.

2. ВОПРОС О ЛЕГАЛЬНОЙ ПАРТИИ И ИСПОЛЬЗОВАНИИ ЛЕГАЛЬНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ

В виду организации в Болгарии легальной рабочей партии возникает вопрос о ее взаимоотношениях с нелегальной Компартией, причем, ЦК последней определяет состав руководящих центров легальной партии.

Болгарская компартия должна использовать все легальные возможности: профсоюзы, кооперативы, различные культ-просветительные общества и пр. и обязательно создавать в них комфракции и проводить через них свою политику.

Особенное внимание необходимо обратить на организацию полупролетарских элементов деревни под непосредственным влиянием коммунистов.

Необходимо также через комфракции вовлечь профсоюзы, кооперативы и все широкие массовые организации в энергичную кампанию по животрепещущим вопросам, затрагивающим интересы широких кругов трудящегося народа.

3. О ЗАГРАНИЧНОМ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВЕ

Заграницей Болгарская компартия должна иметь представительство, состав которого определяет Центральный Комитет. Точно также за ЦК остается право производить изменения в личном составе заграничного представительства. Последнее ответственно перед ЦК Компартии, работает под его руководством, по его директивам и заданиям.

Задачами заграничного бюро являются:

1. Осведомление заграницы о положении в стране, о партии и ее деятельности, сношения от имени Компартии с коммунистическими и рабочими организациями заграницей и всяческое содействие работе компартии Болгарии.

2. Издание партийных журналов, брошюр и т.д., которые не могут издаваться в Болгарии.

3. В случае ареста партцентра заграничное представительство обязано пос-

редством посылки уполномоченных, живущих заграницей, или членов ЦК, участвовать в восстановлении ЦК.

4. Наконец, на заграничное представительство падает вся работа среди политической эмиграции и в первую очередь среди коммунистов-эмигрантов и также живущих заграницей рабочих и болгарских граждан, направленная особенно на собирание и сохранение активных сил коммунистической части эмиграции[3].

В наиболее важных вопросах, по которым ЦК партии предстоит принять решение, опрашиваются также члены ЦК, живущие заграницей, однако, лишь в тех случаях, если имеется возможность отложить решение этих вопросов до получения ответов от находящихся заграницей членов ЦК.

4. ВОПРОС О ПРОФСОЮЗАХ

Работа в профсоюзах остается и впредь одной из основных задач Компартии, для которой должны быть выделены специальные товарищи. Первым необходимым условием работы в профсоюзах следует признать непременное существование в них коммунистических фракций, через которые компартия может проводить и укреплять свое влияние и в конечном счете подчинить этому влиянию все болгарское профдвижение.

В виду того, что в условиях болгарского террора открытое официальное признание принадлежности к Профинтерну[4] может повлечь за собой роспуск профсоюзов, признать возможным для болгарских профсоюзов отказаться от официального вхождения в Профинтерн, сохранив фактическую связь с последним и работая под его руководством и борясь открыто против присоединения к Амстердамскому Интернационалу[5].

Необходимо бороться за присоединение нейтральных союзов к болгарскому профсоюзному объединению, добиваясь этого присоединения через комфракции внутри нейтральных союзов, усиливая в последних коммунистическое влияние.

5. ПАРЛАМЕНТСКАЯ ГРУППА

Против исключенных из партии членов парламентской группы необходимо начать немедленную кампанию, клеймя их перед рабочими как предателей, отказавшихся от защиты трудящихся. К ним должно быть предъявлено открытое требование сложения мандатов на том основании, что они прошли в парламент по коммунистическим спискам.

Депутаты-коммунисты, оставшиеся верными Компартии, образуют в парламенте коммунистическую фракцию, работающую по директивам партии и ответственную перед последней.

Комфракция должна видеть свою задачу лишь в использовании парламентской трибуны в интересах рабочего класса в целях разоблачения политики буржуазных и соглашательских партий в правительстве Цанкова и сплочения рабочих и крестьянских масс под знаменем коммунизма. В каждый обсуждаемый законопроект или предложение они должны вносить свою критику и поправки, исходящие именно из защиты этих интересов.

Используя целиком парламентскую трибуну, депутаты комфракции должны выступать в парламенте с речами, декларациями и в отдельных случаях предавать гласности с трибуны документы Компартии, которые не могут опубликоваться.

Депутаты коммунистической фракции фактически должны являться представителями Болгарской компартии и, пользуясь иммунитетом, разъезжать по стране и выступать перед рабочими и крестьянскими массами по указанию партии.

ЦК партии руководит работой парламентской фракции, подготовляет наиболее важные выступления в парламенте, заготовляя заранее нужные материалы членам коммунистической парламентской группы (тезисы речей, документы, декларации и проч.). Связь с ЦК парламентская фракция осуществляет через своего секретаря, которого ЦК назначает.

6. РАБОТА СРЕДИ ЖЕНЩИН

Переход партии на нелегальное положение ни в коем случае не должен ослабить работу среди женщин. Наоборот, Компартия должна принимать все меры, чтобы эту работу усилить, особенно в деревне среди женской части полупролетарского населения, выделяя для этого специальных работников.

7. О МОЛОДЕЖИ

Вопрос о работе среди молодежи болгарским товарищам поручается согласовать с Исполнительным Комитетом Коминтерна молодежи и выработать соответствующую инструкцию.

8. ЭМИГРАЦИЯ

Всей работой среди политической эмиграции и эмигрантов-коммунистов ведает заграничное представительство БКП. Основными задачами этой работы должно явиться использование для БКП находящихся в эмиграции членов партии, сохранение последних для коммунистического движения путем предохранения их от ухода партии, разложения и т.п.

Как правило, болгарские эмигранты-коммунисты должны войти в Компартию той страны, в которой они поселились. Причем вхождение в эту партию производится применительно к существующим условиям приема в данной стране.

Кроме того, болгарские коммунисты-эмигранты образуют группы, имеющие целью содействие из заграницы Компартии („Группы содействия БКП“). Они находятся под руководством заграничного представительства, которое направляет и контролирует их работу, вырабатывает и рассылает соответствующие инструкции и т.п. Заграничное представительство распоряжается также личным составом групп, направляя отдельных членов группы, в случае надобности, на работу на родину или в другие страны по соглашению с партией, в которую эти товарищи вошли.

ЦК Болгарской Компартии должен принять меры к тому, чтобы воспрепятствовать излишним, не вызванным действительной необходимостью выездам из Болгарии.

Члены партии могут оставить страну только с согласия соответствующей партийной организации и должны представить заграничному представительству БКП соответствующие разрешения на выезд от этих парткомитетов.

9. КОНСТРУКЦИЯ И СОСТАВ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА

Центральный комитет составляется из 7 членов, из которых один является представителем Союза молодежи. Кандидата, предложенного Союзом молодежи, ЦК имеет право отвести.

Центральный комитет выделяет Исполнительное бюро в составе 3-х человек, которое разрешает текущие дела и все вопросы политического характера, которые нельзя отложить до заседания всего ЦК и отчитывается перед ним.

В качестве двух членов Исполбюро в него входят политический и организационный секретарь Центрального Комитета. Третьим членом должен являться работающий активно в Софийской организации член ЦК.

Все выбранные последним съездом партии члены ЦК считаются его членами, независимо от того, где они находятся (заграницей, в тюрьме или скрываются). Если условия позволяют, то они принимают участие в заседаниях ЦК. Этому ЦК предоставляется право кооптации на место выбывших и арестованных.

ИККИ утверждает временный состав членов и кандидатов в ЦК до конференции, предложенный Болгарской делегацией.

Ближайшая партконференция избирает Центральный Комитет – его членов и кандидатов. ЦК, избранному на конференции, должно быть предоставлено право кооптации до перехода Компартии в нормальные условия существования.

По крайне принципиальным вопросам запрашивается мнение членов ЦК, находящихся вне Болгарии или в тюрьме, если решение вопроса допускает вызываемую такими запросами отсрочку.

За время пребывания в нелегальных условиях, в которых она существует в настоящее время, она принуждена отказаться от выборного контрольного органа. Поэтому Центральному Комитету поручается организовать контроль партаппарата.

10. ПАРТКОНФЕРЕНЦЯ

Поскольку позволяют нелегалные условия, ЦК созывает в возможно близкий срок партийную конференцию со всеми правами партийного съезда.

Делегаты конференции выбираются от округов, причем выбирают только организации, а не группы. Кроме Софийского, Пловдивского и Тырновского округов, посылающих по два делегата, округа направляют по одному делегату. Члены Центрального комитета, не выбранные делегатами на конференцию, участвуют в конференции с правом совещательного голоса.

Делегаты, посылаемые окружными конференциями, должны быть делегатами большинства. Меньшинство же доставляет свое мнение партконференции в письменном виде.

При выборах ЦК для большей его законспирированности от цанковских органов, конференция может применить тайное голосование, причем подсчет голосов производится 2–3 товарищами, выделенными конференцией, а результаты выборов оглашаются.

11. ВОПРОС О ПЕЧАТИ

ЦК должен обеспечить регулярный выход парторгана внутри страны. В случае невозможности выпустить газету в Болгарии, ЦК переносит издание ее заграницу.

В силу небольших размеров парторгана, который сможет помещать лишь самый злободневный материал и не в состоянии будет исчерпать вопросов во всем объеме и количестве, заграницей или в стране должно быть поставлено издание двухнедельного политического журнала, посвященного партийным вопросам и проблемам.

Редакторы парторгана и двухнедельного журнала назначаются центральным комитетом.

Издание нелегальных брошюр переносится заграницу.

ИККИ решительно предостерегает болгарских товарищей от создания фракций внутри партии, от ведения какой бы то ни было фракционной борьбы и призывает всех товарищей сплотиться вокруг ЦК БКП.

В. П. Коларов

ЦДА,к мф 40/ 1106, к. 2–9. Копие. Машинопис.

---

[1] Резолюцията е подготвена от В. Коларов.

[2] Решението на ИККИ по този въпрос е прието през януари 1924 г.

[3] По-късно е разработена и приета от ИККИ специална инструкция за работата на Българското представителство при ИККИ. Вж док № 66.

[4] Профинтерн – интернационал на революционните профсъюзи. Основан през 1921 г. Съществува до 1937 г. В него влизат профсъюзи, намиращи се под влиянието на КП.

[5] Амстердамският интернационал на профсъюзите (Международната федерация на профсъюзите) – международно обединение на реформистките профсъюзи, създадено през 1919 г. в Амстердам. Включва предимно профсъюзи от европейските страни. Съществува до края на Втората световна война, а създаването на Световната федерация на профсъюзите през 1945 г. довежда до официалното му разпускане. До 1944 г. в Амстердамския интернационал на профсъюзите членува и българският Свободен общ работнически синдикалин съюз, създаден от широките социалисти.

№ 66

Инструкция за работата на Българското представителство при ИККИ

[1924 г.]

1. При Изпълнителния комитет на Комунистическия интернационал се образува Българско представителство, на чело на което стои представителят на БКП в Екзекутивата. Според нуждата, при представителството се назначават сътрудници.

2. Представителят представлява партията в нейните отношения към Изпълнителния комитет на Комунистическия интернационал, към другите представителства при Екзекутива и към органите и учрежденията на Съветската власт.

3. В това си качество представителството върши следните по-главни работи:

А) Праща редовни ежемесечни доклади. Докладите трябва да се отнасят до следните предмети: а) дейността на Изпълкома на Коминтерна, б) по-важни събития в Съветска Русия и по-съществени решения на Съветската власт, в) развитието и дейността на Руската комунистическа партия, г) по-важни събития из живота и дейността на другите комунистически партии, както те се предават и осветяват в Екзекутивата, д) дейността на българския представител.

Б) Осветлява представителите на другите комунист[ически] партии в Москва върху истинското положение на партията и страната и опровергава решително всички неверности и нелепости, които заинтересувани лица или групи могат да разпространяват.

В) Дава в Екзекутивата доклади за положението в България и дейността на БКП независимо от докладите, които може да изпраща Централният комитет на партията.

Г) Публикува редовно в руската преса сведения за България и партията, грижи се за превеждане и препечатване в нея на важни и характерни статии от българската комунистическа преса.

Д) Грижи се за събиране и редовно изпращане в България по всички възможни пътища на руската партийна, професионална, светска и пр. преса и литература, както и на други материали за пропаганда, като картини, таблици, статист[ически] сведения, филми, фотографически снимки и пр.

Е) Грижи се за доброто и бързо настаняване на изпратените от ЦК в Русия партийни членове за изучаване, следване в учебни заведения и пр., упътва ги, контролира работата им и следи за спазване от тяхна страна образцова партийна дисциплина.

Ж) В съгласие с руските партийни инстанции ръководи просветителната група на българските комунисти в Москва. Също така подпомага, според силите си, комунистическата пропаганда между местното българско население в Русия.

З) Грижи се за редовното поддържане на връзките на Екзекутивата с Българската комунистическа партия.

И) Докато бъде назначен отделен представител на Общия работнически синдикален съюз, той представлява тоя Съюз в Международния Изпълнителен съвет на червените професионални съюзи и пред всички други организации, учреждения и лица в Русия. В тоя случай той се грижи за точното информиране на ОРССъюз за делата на Червения синдикален интернационал, както и на последния за състоянието на синдикалното движение в България.

К) Той представлява също и Съюза на комунистическата младеж в България в Екзекутива на Интернационала на Ком. младеж, ако няма назначен отделен представител. Ако има такъв, последният работи при съдействието и под контрола на представителя на БКП.

Л) Ако няма назначен отделен представител на кооперация „Освобождение“, последната се представлява в Русия пред всички партийни, съветски и обществени учреждения и лица от представителя на БКП. Когато бъде назначен отделен представител на кооперацията, последната ще работи в най-тясно сътрудничество с партийния представител.

М) Представителят на партията ще се интересува за положението на българските пленници в Русия, ще се застъпва, когато е нужно, за тях и ще уведомява БКП.

4. При представителството се образува архива, в която се съхраняват всички книжа и документи, изходящи от него и постъпващи. Така също в архивата се събират и систематизират всички материали по отделни важни въпроси и се изпращат в ЦК на партията за използване.

5. Представителят на партията се въздържа абсолютно от всякаква критика на Съветската власт и нейните органи и от всяка намеса в тяхната компетентност. Той не бива да прави никакви ходатайства пред съветските органи и да дава каквито и да е рекомендации, освен когато се касае за партийни членове и това се диктува от партийни интереси.

6. Представителят на партията е длъжен да взема активно участие в живота на Р[уската] КП. Той и сътрудниците му, както и всички членове на БКП, пребиваващи в Русия, са изцяло на разположение на ЦК на РКП за всяка партийна работа и са напълно подчинени на нейната дисциплина.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 282, д. 1, л. 48–50. Копие. Машинопис.

№ 67

Допълнителен доклад на ЦК на БКП за организационното състояние на БКП, за политическата ситуация в България, за ВМРО, емиграцията в Югославия и др.

[февруари 1924 г.]

I

БКП. По организацията на партията. Има да добавя, че ЦК до 15 февруари е успял да влезе във връзка с всички окръзи, като създаде два нови окръжни комитета, а именно – в Татарпазарджик и Ловеч. При това седалището на Търновския окръжен комитет се премести в Горна Оряховица. С новите два О[кръжни] к[омитета] числото на окр[ъжните] комитети става 17. Връзката става чрез куриери, с кореспонденция със секретно мастило и шифър. Под ръководството на ОК м[естните] к[омитети] разпределят членовете на КП на петорки и на тройки, като в тройките се подбират най-изпитаните и предани другари, които при оформяване на тройките се подвеждат под установената клетва. Петорките са основната организационна единица – орган на КП в общопартийната ѝ дейност, а тройките са боевите военни единици, които се подлагат на специална подготовка и от които се подбират [лица] за изпълнение на специални и техническите служби в конспиративно техническия апарат.

Към тая форма на организация (ЦК, ОК, МК, петорки и тройки) ЦК създаде към себе си и един конспиративен технически апарат (КТА), който съобразно службите и характера на работата е разпределен на следните четири секции: 1. секция организационна (Секор); 2. секция по разузнаването (Секраз);) 3. секция по въоръжението (Секве); и 4. секция – организация и пропаганда сред армията (Секар). Виж приложената схема![1]

Състоянието на организациите. А) ЦК, според Изпълнителното бюро, необходимо е да се намали на пет члена, за да може да бъде действително пригоден към новите условия и изискванията на конспиративността. В интереса тоже на конспиративността, необходимо е да се закрие института К[онтролна] к[омисия] при ЦК, която не може да има никакво приложение на своята дейност в практическата работа на партията. В ЦК съществува една опозиция, за която в партийната маса нигде нищо не се знае. Партийната маса знаеше само прословутата опозиция на Клинчаров, против която възстана с възмущение. За опозицията в ЦК е писано доста в доклада на последния. Към него има да добавя, че основни, принципиални различия между болшинството и опозицията няма. Борбата на опозицията се свежда най-вече на лична почва против отделни другари в ръководните постове; главният повод против тия другари е, че последните имат материално състояние, което няма да им позволи да защищават интересите на работниците, като визират в случая другаря Исаков и др. Г. Попов, който обаче не е член на ЦК. Прави впечатление, че тая опозиция в атаките си спрямо болшинството на ЦК излиза с името и авторитета на ИК на Коминтерна и таксува себе си като привърженица на Коминтерна, а болшинството на ЦК нарича опортюнисти и центристи. Някои от привържениците на опозицията са заявили, че те действуват под ръководството на член на ИК, който затова е и дошъл в България, за да помогне на левицата да вземе тя ръководството на партията в своите ръце. Трябва да забележим, за съжаление, че дейността на опозицията се изчерпва не в работа за закрепване на партията и за подготовка да посрещнем предстоящите събития готови, а в правене опозиция на болшинството по всеки един въпрос и често, след като разнесат въпроса между своите привърженици, силно излагат конспиративния характер на въпроса. В последно време, благодарение на усилената дейност на опозицията – защото с друго не се занимават – те успяха да създадат около себе си в София една група и да действуват организирано. Считам за необходимо да отбележа, че другарите ръководители на отделните секции на КТА, както и техните помощници, подчертават, че е необходимо час по-скоро да се ликвидира с появилото се във върховете фракционерство, което почва да дели другарите на наши и ваши и по този начин да убива взаимното доверие между другарите от една страна и към ръководството, от друга, доверие – тъй необходимо при силно рискуващата конспиративна работа на отделните другари и организации.

Б) Окръжните комитети се създадоха във всички партийни окръзи. Голямо затруднение се срещна при създаването на тия комитети в Русе и Шумен, където част от старите партийни дейци се възпротивиха на създаването на конспиративна организация.

В) Голяма част от МК не са редовно избрани. На много места те се състоят от лица, посочени от ЦК или от окръжните комитети. Тези лица разпределят другарите на петорки. Последните чрез делегати избират МК. Избрани по такъв начин МК има вече на няколко места. Точното число на създадените петорки и тройки не може да се даде, понеже това формиране тъкмо сега е в пълен ход и от всякъде нямаме окончателни сведения. Можем да отбележим, че в поразените през въстанието пунктове – Лом, Враца, Стара Загора, Пазарджик и Видин организациите са възстановени, като са образувани петорки и тройки. Измежду найнапред възстановените организации са: Софийската, Сливенската, Варненската, Горно Оряховската, Ломската, Пазарджишката, Ловешката (тук са образувани вече пет тройки, а предполагат да образуват още пет), Плевенската, Ямболската и пр.

ПАРТИЯТА НА ТРУДА. От приложената схема и от казаното в доклада на ЦК се вижда, че БКП е единна организация и новите създадени организации като КТА, П[артията] на т[руда] и др. са само нейните органи – едната за нелегалната дейност, а другата – за легална. Всички изхождат от БКП и всички са в пълно подчинение на ЦК на БКП.

Идеята за образуване на легална партия бе идея както на партийната, така и на останалата трудяща се маса. Политическата активност на масите след септемврийското поражение не спря и тази активност не можеше да продължи без наличността на легална политическа проява при тия изключителни условия, които дадоха възможност за една борба и защита интересите на трудящите се маси при настъпилия вече твърде чувствително властвуващ капитал. Другарите партийни членове из провинцията, където можах да обиколя, заявяваха: „Ние претърпяхме поражение, защото нямахме добра техническа подготовка за въстанието. Ние от пролетарското въстание не можем да се откажем. Ние инстинктивно, като маса, чувстваме, че септемврийските дни пак ще дойдат и само едно победоносно въстание ще донесе нашето освобождение. И днес, когато на нашата партия не се дава никаква възможност за легален живот, ние трябва в подполие да се подготвим технически и военно за въстанието, но от друга страна, за да не скъсаме връзката си с широките трудещи се маси, действувайки само ограничено и подполно, ние ще трябва да се отзовем на тяхната активност и да създадем, покрай нелегалната организация и една легална за по-широки легални действия в защита на трудящия се народ“. Така се създаде идея за образуването на П[артията] на т[руда].

Решението на ЦК за образуване ПТ бе от една страна формално обявяване вън от законите на КП, и от друга – да се възстанови [тя] относително, макар КП в своята нова подполна форма, като организация, стъпила вече на краката си, и да създаде един свой легален орган – именно ПТ.

Благодарение, обаче, на ред стекли се обстоятелства, парламентарната група, състояща се от членове на БКП, поиска да използва общото настроение за образуване на легална партия и се обяви като основателка на Независимата трудова партия, и понеже буржоазните депутати искаха от тях искреност, те се престараха и обявиха в ликвидация БКП, изругаха нейната досегашна тактика и обидиха силно революционната гордост на българския пролетариат, като таксуваха септемврийското въстание като авантюра и дело на отделни лица в партията. ЦК трябваше да вземе инициативата от ръцете на парламентарната група за образуване на легална партия и той направи това резко, смело и напълно успешно, като изключи от редовете на партията Сакарова и всички други, които се солидаризираха с него. По тоя начин се пристъпи към образуване на нова партия. Както в инструкцията на ЦК, така и фактически, формирането на ПТ става по производствения принцип. От приложената схема се вижда каква форма има ПТ – свой ЦК, ОК, МК и групи по предприятия, квартали и села, като всички те са подчинени на ЦК на КП и респективно на всички други инстанции на КП.

Образуването на ПТ се посреща от масите с възторг и ентусиазъм. Това показа и основоположното първо публично събрание на новата партия в София в театър „Ренесанс“ на 27 януари. Това събрание по своята многолюдност, грандиозност и ентусиазъм не се отличаваше ни най-малко от предишните грандиозни събрания на БКП в същия салон. Пръв говори дърводелският работник др. Михаил Ганев по положението, а след него взема думата др. Тодор Павлов, който говори за основаването на новата партия. Речите на ораторите бяха прекъсвани и изпроводени с несмълкаеми одобрения. На края бяха събрани за няколко минути само около 7 000 лева. При закриването на събранието, понеже никой от opatoрите не спомена нищо за парламентарната Независима трудова група, работническият съвет не искаше да напусне салона, докато не му се каже какво е отношението на новата партия към тая независима група. Другарят Павлов обясни, че парламентарната група се счита от ПТ за група на БКП и че ЦК на последната е дал вече една декларация по поведението на тая парламентарна група и иска от депутатите да бъдат в парламента комунисти. Нашето отношение към парламентарната група ще зависи от по-нататъшното нейно поведение в парламента.

ПАРЛАМЕНТАРНА ГРУПА. Към писаното в доклада на ЦК има да добавя само, че Максимов е заявил, че ще напусне парламента и ще си отива в Бургас, и че Септемврийското въстание било една авантюра и нищо повече. Сакаров пък се заканвал да пише брошура по септемврийските събития, като щял да изнесе и някаква си история с някакви си долари.

СИНДИКАЛНО ДВИЖЕНИЕ. По синдикалното движение ми се дадоха съвсем кратки и общи сведения, а именно, че то е изобщо слабо, а по-добре живее секцията на банковите и търговски служещи. В Русе е образуван правителствен фашистки синдикат при Сговора от около триста души металисти.

ПО МЛАДЕЖКОТО ДВИЖЕНИЕ ми се предаде, че ще докладва специален пратеник на Младежкия съюз.

ПЕЧАТ И ИЗДАТЕЛСТВО. Инсталирани са няколко малки печатници (ръчни американки) и то в София. Сега се работи по откриване на такива и в провинцията. „Р[аботнически] в[естник]“ се печата в една от тези печатници и излиза в 3 000 екземп. Технически за сега е невъзможно да го печатим в повече екземп. Ще трябва да се уреди пренасянето на „Р[аботнически] в[естник]“ на нашите емигранти и на задграничните абонати. „Р[аботнически] в[естник]“ се редактира от секретаря на Изпъл[нителното] бюро Ст. Димитров] – той пише уводните статии; останалия материал разпределя на други другари.

ПАРИЧНИ СРЕДСТВА. Постоянно липсват такива. А необходимостта е голяма. Трябва да се поддържат плащаните функционери, куриери, делегати, издателство, технически конспиративен апарат и др.

II

КОНСПИРАТИВЕН ТЕХНИЧЕСКИ АПАРАТ. Той е в началото на своята работа.

СЕКОР има за задача формирането и обучаването на военно-кадровия състав на партията. На първо време тя се завежда от секретаря на ЦК Ст. Д[имитров], с чиято помощ той проведе всичката досегашна работа по възстановяването на партийната организация. В последствие ще се назначи специално лице и негови помощници за ръководене на тази секция.

СЕКРАЗ се ръководи от плащан другар, със своя плащан помощник, като същевременно субсидира и други двама другари. Ней са предадени старите връзки по разузнаването и тя започна да функционира.

СЕКВЕ се завежда от един плащан другар и в първо време има при себе си един плащан помощник. Последният е завеждащ въоръжението на Софийския окръг. Такива плащани помощници се предвижда да има всеки окръг. Сега се работи по установяването наличното партийно въоръжение по местата след въстанието, прочистването и по-нататъшното му съхранение. Усилва се службата по разузнаването на скритото оръжие с помощта на нашите връзки при СЕКАР. Правени са сондажи за получаване на оръжие от земеделците емигранти в Сърбия. Такова обещават да дадат. Имаме няколко възможности за частично или от масов характер въоръжаване, а именно: 1) В страната, като се купи оръжие, обаче такова се намира в ограничено количество и ще струва големи суми. 2) Като се ограби някой правителствен склад, каквито има много из страната. 3) Като се внесе от вън по контрабанден начин. При последния случай се очертават две възможности: едната – да се получи оръжие от земеделците от Сърбия. Това оръжие ще струва може би по-евтино и освен това границата топографически позволява по-лесно прехвърляне, при което може да се използват нашите емигранти. Втората възможност е, че може да се получи оръжие от Русия през морската граница, или през турската по сухо, стига турските власти да се съгласят на това. За последната цел др[угарят] завеждащ СЕКВЕ ще има среща в Цариград с др. Мирни. През морето ще бъде трудно пренасянето, едно поради това, че не всякога морето е спокойно и може да става разтоварване на брега, и друго – тази зона силно се охранява, особено след залавянето на партийно оръжие около Варна. Има още една възможност за по-значително въоръжение, а именно – в момента на въстанието една по-значителна военна част, било от емигранти или от други, нападаща от вън заедно с преминаването на границата, било по сухо или чрез десант, пренесе със себе си една по-голяма партида оръжие или снаряжение за въоръжаване на мобилизираните хора в заетата зона.

Към СЕКВЕ се предвижда един миннoподривен подотдел, задачата на който е предварително да подготви материали, да ги складира близо до обекта, да обучи и подготви хора и групи, които да бъдат готови, при дадена заповед, да разрушат указаните предварително железопътни, телеграфо-телефонни и др. съоръжения. Хора за миннoподривните групи могат лесно и бързо да се подберат, обаче липсват техници, които да познават тази специална служба. Даже няма лице, комуто да се повери завеждането на тоя подотдел. Моето мнение е, ако има подготвени или в най-къс срок да се подготвят наши другари, намиращи се в Москва, и да се изпратят на служба в България.

От вън ще трябва да се внесе предимно следните видове оръжие и муниции: 1) взривчати материали; 2) ръчни бомби с пресни запалки; 3) автоматични пушки с нужните пълнители и патрони; 4) тежки картечници „Максим“ или „Шварцлоз“, тоже с нужното количество патрони; 5) ако е възможно – ръчни бомби със задушливи газове; 6) запалителни ракети и вещества, предизвикващи пожар; 7) револвери и пр. Системата на всяко оръжие да се подбира по възможност да бъде позната на българските бойци.

За внасяне отвън оръжие трябва веднага да се пристъпи към преговори и приготовляване на самото оръжие за прехвърляне.

Всичката работа в СЕКВЕ е в своето начало и не можем за сега да отбележим никакъв особен актив. Става ясно обаче, че тази секция ще погълне много парични средства. И въобще, без наличността на такива не може да се очаква никаква положителна работа. Имали сме случаи, където на местен пазар може да се купи оръжие (револвери и пердит) обаче такива покупки изискват много пари, с които не разполагаме. Нужни са средства за транспортиране на оръжието и за изработване на скривалища.

СЕКАР. Тази секция е в началото да създаде свои отделения в по-големите гарнизони на страната. Тук се предвиждат още няколко платени ръководители.

Такъв вече за Софийския гарнизон има. Възстановени са вече някои от старите връзки в казармите. Работата се води главно в създаване на здрави ударни организации в армията, като се подбират хора от старите ни връзки или като се пращат определени другари да постъпят на служба в казармите. Нашите организации в казармите се подготвят за действие главно против командния офицерски състав в решителния момент. С тези организации си служим за разузнаване на скритото държавно оръжие. Общата агитация и пропаганда всред армията се води от партийните организации и младежките дружества, когато войската е в отпуска.

ВОЕННООПЕРАТИВЕН ПЛАН. По този въпрос се състоя само едно съвещание между тримата другари – др. Ст. Д[имитров], Як[о] Д[оросиев] и др. Богданин [2]. Постави се въпросът дали имаме свои хора в България, които биха могли да изработят един оперативен план за цялата страна. Оказа се, че имаме между запасните офицери и трима другари – тоже запасни оф[ицери], които са следвали младшия курс на В[оенната] Ак[адемия] в Москва – именно Б. Петровски (Богданин), И. Кисельов, Б. Кирилов. Първите двама са в София, а третият – в родния си град. Моето лично мнение е, че изработването на оперативния план не е по силите на поменатите другари, нито пък на други другари запасни оф[ицери]. Техните познания могат да бъдат използвани в изработването на плана, но под ръководството и главното съдействие на руски партийни другари с опит от гражданската война и с генералщабни познания. Поменатите трима другари могат да се използват при изработването плана на действие за отделните пунктове в страната.

За всеки случай, съвещанието се спре на това, че трябва да обърнем внимание и съсредоточим своите усилия по подготовка на въстанието в следните стратегически пунктове: София, Враца, Плевен, Шумен, Варна, Сливен и Пловдив. Тия центрове са подбрани като се има предвид складираните в тях оръжия, разположението им, нашето влияние и пр.

ПОЛИТИЧЕСКОТО ПОЛОЖЕНИЕ. Правителството продължава да се крепи на македонската въоръжена организация и на офицерската лига. В управляващата коалиция, обаче, съществува разкол. Дребнобуржоазните елементи почват да се отдръпват от коалицията и по тоя начин се очертават две течения: десен блок от народняци, цанковисти, част от демократите, нац[ионал]либералите и Сговора, като взимат на страната си поменатите горе въоръжени организации, и второ – ляв, дребнобуржоазен блок от демократи, радикали, широки и земеделци драгиевисти. Правителството се стреми да реорганизира армията, да създаде нова, нещо като тайна армия с доверени хора и подбрани офицери. Тази организация щяла да се даде на националлибералите като на по-активен и организаторски елемент. Последните се домогват до офицерската лига и македонската организация.

След подписването на итало-сръбския договор[3] на правителството и на македонствуващите се изсипа студен душ. Сръбското правителство е поискало от българското правителство излизането на генералите от министерските постове. В Плевен се е събирал коронен съвет без Казасов. Всред офицерите в лигата стават големи недоволства от натрапващите се там началници. Това става причина на 18 декември министърът на войната да издаде тайна заповед, изпратена лично до всеки офицер, в която се изтъква сериозността на положението и необходимостта от единство всред офицерството. След конгреса на широките[4] коалицията е пред разпадане и излизането на Казасов от кабинета е вече факт. Предстои конгрес на радикалите, в който се очаква болшинството [да е] против коалицията.

Арестуваните земеделски министри, по нареждане на правителството, бидоха преместени от V участък в Александровската болница. Даде им се пълна възможност с това да се сношават с политическите си приятели от вън. Носеше се слух за образуване на кабинет д'афер, под председателството на Ал. Малинов. Този кабинет щял да даде на земеделците министерствата на правосъдието и вътрешните работи. Земеделците се надявали при това положение в кабинета да произведат свободни избори и в единен фронт с комунистите да получат болшинство.

МАКЕДОНСКАТА АВТОНОМИСТИЧЕСКА ОРГАНИЗАЦИЯ. Тя е напълно в услугите на правителството. Готвят се за пролетна акция. Главната им база е Горна Джумая[5]. На там концентрират военни и хранителни припаси. Силно са разколебани от договора на Сърбия с Италия. Почва да се заговорва за отлагане на пролетната им акция. Сложило се е убеждението, че ако напролет не действуват, организацията им ще се разложи. От друга страна обаче, посочват дата на действие 23 март, като на 22 март правителството извърши нов погром над комунистите. Целта на нашата работа сред македонската емиграция е да вкараме повече наши хора в ръководните тела. Централният комитет иска отгоре да се разясни въпроса каква позиция ще държи нашата партия напролет при едно евентуално нападение на македонските военни организации към Македония и на земледелците от Сърбия към България.

Земледелската емиграция в Сърбия, според нашите сведения, се готви военно за едно пролетно нападение. Прави опит да изтегли из България свои хора за образуване на кадър. Повикали са тоже команден персонал. Според сведения на нашите емигранти това се оказа неверно. [...][6]

Куриер: *Богданин*

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 50, л. 40–45. Заверено копие. Машинопис.

---

[1] Схемата в документа липсва.

[2] Псевдоним на Боню Петровски.

[3] Става дума за Римския договор за дружба и сътрудничество между Италия и Югославия, подписан през януари 1924 г.

[4] Конгрес на Социалдемократическата партия се провежда на 3–6 февруари 1924 г. Конгресът гласува резолюция, в която се посочва, че по-нататъшното участие на социалдемократите „във властта е излишно, *освен ако се дойде до една реконструкция* и приемането на една платформа" и ако им се даде още едно място в кабинета. Но на тях им е било отказано. На 15 февруари 1924 г. Д. Казасов излиза от правителството.

[5] Днес – Благоевград.

[6] Следва раздел „Разни съобщения и искания".

№ 68

Споразумение между Задграничния комитет на БКП[1] и Задграничното представителство на БЗНС[2] за подготовката на ново въоръжено въстание

Москва, 20 февруари 1924 г.

1. Въоръженото въстание се счита неизбежно и като единствен изход от създадената в България криза около властта. Без да обвързват ръцете си с определение на какъв и да е срок, революционните организации считат, че те са длъжни да пристъпят незабавно към всестранното подготвяне на въстанието, като имат предвид, че събитията могат да им наложат да вземат решение в действие в твърде близко време. Моментът на действие ще бъде определен съвместно от двете организации след една щателна и всестранна преценка както на вътрешното и международно положение на страната, така и на революционната подготовка на масите.

2. Обективни поводи за действие могат да бъдат евентуалните военни усложнения между България и Югославия. Но нашите партии ще се пазят да послужат като инструмент в ръцете на югославското правителство за достижение на неговите цели по отношение на когото и да е.

3. Въоръженото въстание е дело на народните маси, организации, подготвени всестранно и ръководени от двете революционни организации. Задачата е да се въвлекат в движението по възможност най-широки слоеве от народните маси, като се използват най-рационално и най-интензивно техните боеви сили. Всички възможности, технически и политически, за увеличаване боевите сили на масите трябва да бъдат използвани. (Създаване военни бази във вътрешността и вън от страната, най-широко въоръжение, използване силите на емиграцията, партизански отряди, разузнаване и пр.).

4. Политическа мобилизация на масите. Лозунги за селяните, работниците, занаятчиите и общи за всички трудещи се (земя, гори, данъци – отказ на плащане данъци, кредит-лихварство, кооперации и синдикати, борба срещу скъпотия и спекулация, жилищна криза, 8-часов работен ден и защита на труда, увеличение на заплати, фабричен изборен инспектор, контролни раб[отнически] комисии, право на коалиция и на стачка, амнистията на народните палачи не се признава от народа, бойкот на палачите, обезщетение на жертвите на белогвардейщината за сметка на палачите и техните инспиратори, свобода на събрания, защита на живота и личността, мир и добросъседски отношения, право на самоопределение на народите, работническо-селско правителство и т.н.). Масите да се вдигнат на борба в името на тези лозунги (събрания, демонстрации, събори, стачки, протести, отказ от плащане на данъци, бойкот на събранията на буржоазията, бойкот на палачите и пр.). За организация и ръководство на борбата се избират по инициатива на комунисти и земеделци общи селски комитети като органи на единния фронт на масите. Морален терор върху правителството. (Да се изтъква най-настойчиво, че то няма нищо общо с народа, че то неизбежно ще падне, че е ненавиждано от масите. Същевременно да се втълпява на масите, че тяхната победа е необходима и неизбежна). В чужбина да се поведе интензивна пропаганда против правителството и за неизбежността на революцията – работническо-селското пра-

вителство. В управляващите сфери и сред демократичното обществено мнение да се демаскира специално широкосоциалдемократическата партия в средите на Втория интернационал, да се получат враждебни на правителството манифестации от страна на чуждото обществено мнение.

5. Задачата на Акционния земеделски комитет е да организира акционни комитети във всяко село, които фактически да ръководят дружбите, да имат връзки с масите и в контакт с комунистическите комитети да ръководят фактически борбата на масите; те заедно с комунистическите комитети вземат инициативата за образуването на общи селски комитети, поставят лозунгите и пр. Задача на К[омунистическата] п[артия] е да се организира и нагоди към нелегалните условия на съществувание. Между централните и местните комитети на двете организации ще се установи контакт. Общи комитети на двете организации ще се създадат, като се вземе решение за въоръжено действие.

Между задграничните представителства на двете организации също ще се поддържа контакт за изпълнение на задачите им.

6. Лозунги от революционно значение (бойкот на данъци и др.) ще се вдигат от нелегалните организации.

Нелегален печат (вестници, позиви, хвърчащи листове и пр.) ще се издава от нелегалните организации.

Връзката зад граница с вътрешността. Двете организации ще си услужват със своите връзки.

Емиграцията. Да се подобри и уреди материалното положение. Да се затегне организационно. Да се повдигне политическата дисциплина и установи политически взаимен контрол.

Да се вземат мерки за военното ѝ обучение.

За БКП – *Г[еорги] Димитров*
В[асил] П[етров] Коларов

За БЗНС – *К[оста] Тодоров*
Ст[ефан] Ц[ано]в

ЦДА, ф. 146 Б, оп. 2, а.е. 109, л. 1–2. Оригинал. Машинопис.

Публ. в ИИИБКП. т. 46, С., 198, 332–333.

---

[1] Задграничният комитет (ЗК) на БКП е създаден на 15 октомври 1923 г. във Виена. Създаден е с цел да подпомага дейността на ЦК вътре в страната по възстановяване на БКП (т.с.) на нелегална основа, да поддържа връзките на БКП с ИККИ, с БКФ и други международни организации. Съществува до 10 март 1924 г., когато е заменен със Задграничното представителство (ЗП) на БКП (т.с.).

[2] Вж. док. № 54, бел. 1.

№ 69

Бележки на В. Коларов за разговора му с Г. В. Чичерин по въпроса за въоръжено въстание в България и работническо-селска власт

26 февруари 1924 г.

1. Една съветска власт в България ще предизвика всеобща интервенция, но едно демократическо по форма, а работническо-селско по състав и политика правителство може да се задържи интернационално.

2. Русия днес не е разположена да воюва, но подкрепа на въстанието в България и на революционното правителство може да даде.

ЦДА, ф. 3Б, оп. 4, а.е. 47, л. 6. Оригинал. Ръкопис.

№ 70

Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ по въпроси, свързани с дейността на БКП (т.с.)

Виена, 26 февруари 1924 г.

Секретно

ДО ПРЕЗИДИУМА НА ИККИ

Дорогие товарищи,

В Болгарии, по информационным данным, сообщенным ЦК[омитето]м, а также и членом ЦК БКП тов. *Маневым,* происходит дальнейшая подготовка к борьбе. Правительство, по-видимому, в известной мере осведомлено о грозящей опасности и заняло несколько пунктов вдоль сербской границы отрядами македонцев и врангелевцев.

В здешних венских газетах уже появились сообщения о перевороте в Болгарии. Это является признаком того, что коммунистам надо быть готовыми к новым репрессиям правительства.

Относительно замыслов македонцев имеются подтверждения о подготовке ими восстания.

В общем и целом все данные говорят о том, что вынесенные нами решения вполне отвечают потребностям момента, и их нужно скорей провести в жизнь.

Уполномоченный ИККИ для Болгарии уже здесь; так как резолюции[1] получены только сегодня, то он после ознакомления с ними и разговоров с т.т. Маневым и Исаковым немедленно выедет. Я думаю, что даже тов. Виктора[2] ему ждать не придется. Дорог каждый день.

Борьба фракций в партии усилилась, но я думаю, это после конференции[3] и в работе сладится.

Напишите свое мнение, должен ли т. *Кабакчиев* сложить свой мандат[4], чтобы мы имели возможность ввести в парламент своего товарища. Я полагаю, что да. Это было бы целесообразно. Сохранение мандата т. Кабакчиева имело бы значение для усиления кампании за амнистию, но 1) последняя и так довольно популярна, 2) а нам нужно было бы иметь хоть одного представителя в парламенте, так как информация, данная нам в Москве болгарскими товарищами, что часть отколовшихся было депутатов вернулась обратно, неверна. Никто из них не вернулся к нам. Доклад ЦК БКП посылается т.Коларову. [...][5]

С тов[арищеским] приветом *(Эмтин)*

РГАСПИ, ф. 498, оп. 1, д. 50а, л. 6. Копие. Машинопис. Руски ез.

Публ. в „Македонский вопрос в документах Коминтерна".Скопје, 1999, 154–155; „Национальный вопрос на Балканах через призму мировой революции". ч. I. М., 2000, 227–229.

---

[1] Става дума за изпратените от ИККИ за ЦК на БКП резолюции на ИККИ: Политическата резолюция по българския въпрос от 14 февруари 1924 г.; Резолюция по организационното изграждане на БКП; резолюция относно създаването на комунистическата фракция; резолюция за организирането на партийни групи на производство; състав на ЦК на БКП; циркуляри на ИККИ *(РГАСПИ, ф. 498, оп. 1, д. 506, л. 6)*.

[2] Псевдоним на Г. Димитров.

[3] Вероятно се има предвид предстоящата конференция на БКП – Първа нелегална конференция на БКП (Витошка), състояла се в края на м. април 1924 г.

[4] Хр. Кабакчиев, който от 2 август 1923 г. се намира в затвор, е бил избран за депутат на проведените на 18 ноември 1923 г. парламентарни ибори.

[5] Следва текст за Югославия, Румъния, Гърция.

№ 71

Протокол № 11 от заседание на Президиума на БКФ относно македонския и българския въпрос

3 март 1924 г.

Присутствовали: т.т. Виктор[1], Эмтин[2], Степанский[3] и от югосл[авской] партии т.т. Филиппович, Милюш и Жорба и от болг[арской] партии т. Манев.

Порядок дня: 1) Македонский вопрос.
2) Болгарский вопрос.

Решения:

Президиум постановляет:

[По македонску вопросу]

1) Ввиду назревающих событий в Македонии и Болгарии Президиум БКФ

постановляет обратить особое внимание Ц[ентральных] Комитетов БКП, ЮКП и ГКП на усиление работы в Македонии и на установление тесного контакта в работе в этой области между БКП, ЮКП и ГКП.

2) Партийной работой в Македонии руководят в отдельных областях Македонии соответствующие компартии. Первейшей нашей задачей в Македонии является укрепление наших коммунистических организаций. Для этой цели ЦК ЮКП должен посылать в Македонию по возможности чаще своих представителей для инструктирования македонских организаций; должна быть собрана конференция макед[онских] организаций. В тех местах, где не имеются парт[ийные] организации, – таковые стараться организовать.

Вместе с тем принять все меры, [чтобы] связать нашу парт[ийную] организацию с трудящимися массами Македонии.

3) Резолюции по македонскому и фракийскому вопрос[ам] Балканской конференции вместе с подходящими объяснительными записками необходимо немедленно напечатать в отдельных брошюрах на болгарском, сербском, греческом и македонском языках и популяризировать в самых широких массах македонского населения[4].

4) В связи с возможностью восстания в Македонии весной компартии Юг[ославии], Болг[арии] и Гр[еции] должны выступить с общим воззванием к македонскому населению и трудящимся массам Югославии, Болгарии и Греции. В воззвании должно быть указано, что компартии Болг[арии], Югосл[авии] и Греции ставят своей задачей вести решительную борьбу за право самоопределения Македонии от гнета, особенно правительства Югославии.

Вместе с этим должно быть указано на опасность войны из-за Македонии между Югославией и Болгарией. Война явится губительной для трудящихся масс и Македонии и Болгарии, и Югославии, поэтому компартии выступают решительно против войны.

Особенную опасность в этом отношении представляет югославское правительство. В воззвании должна быть подчеркнута самая настоятельная необходимость единого фронта революц[ионно]-национальн[ых] организаций. Тактика единого фронта, однако, не исключает критику тех организаций, которые частью были использованы угнетателями трудящихся масс, как, напр[имер], фашистским правительством Цанкова в Болгарии – Тод. Александрова и его организации, или югославским правительством – некоторых македонских организаций[5].

[5]) Югославская, болгарская, греческая коммунистические партии должны поддерживать самым усиленным образом создание единого фронта македонского национального революционного движения. Единый фронт должен заключаться в совместных выступлениях, в образовании совместных комитетов действия и руководства.

6) В случае восстания в Македонии югославская, болгарская, греческая коммунистические партии должны выступать самым решительным образом в его защиту, стараясь не допустить использование этого движения для чужих националистических завоевательных целей и помогать ему, чтобы оно закончилось победой угнетенного населения.

7) В случае восстания или же попытки восстания в Македонии, которое бы сопровождалось военной интервенцией и оккупацией частей Болгарии со стороны Югославии, задачей Болгарской коммунистической партии является – под-

нять трудящиеся массы на восстание против режима Цанкова для образования рабоче-крестьянского правительства, для освобождения страны от оккупации и восстановления мирных отношений с соседними государствами. Задачей Югославской коммунистической партии является – выступить решительно против оккупации и требовать эвакуации [югославских войск из] оккупированных областей, выступить в целях защиты рабоче-крестьянского правительства в Болгарии, как правительства, гарантирующего мирные отношения с народами Югославии, и вести борьбу в пользу самоопределения македонского населения.

8) Коммунистические партии Югославии, Болгарии, Румынии и Греции должны материально и морально поддерживать эмигрантов из Македонии, Фракии, Добруджи и Болгарии, вести пропаганду в среде этих эмигрантов в духе резолюций Балканской конференции по македонскому и фракийскому вопросам и в духе настоящих решений.

Коммунисты-эмигранты должны находиться в связи и под руководством соответствующих коммунистических партий и там, где не имеется препятствий для этого, входить и в состав членов партии.

9) Коммунисты в Македонии должны принимать непосредственное участие в организации и подготовке македонского национального революционного движения и находится в живом контакте с массами, при этом иметь всегда для руководства в своей деятельности резолюции Балканской конференции по македонскому и фракийскому вопросам и настоящее решение.

В этой своей деятельности они должны получать необходимую поддержку со стороны соответствующих коммунистических партий.

10) Президиум Балканской федерации контролирует практическое осуществление этих решений со стороны болгарской, югославской, греческой партий и принимает необходимые меры, когда эти решения на деле не проводятся или же отклоняются.

По болгарскому вопросу.

1) Резолюции, принятые Президиумом Коминтерна по болгарскому вопросу должны быть доведены ЦК БКП до сведения всей партии, тем способом, какой будет найден наиболее подходящим, считаясь с нелегальным положением партии.

2) Конференцию партии созвать как можно скорее.

3) В выборах в том случае, если коммунистическая партия сможет участвовать, обязательно должна выступить. В выборах выступить следует совместно с Трудовой партией в едином блоке. Договориться также с земледельцами о совместном выступлении на выборах.

4) Все выбранные товарищи, как в парламенте, так и в общинских советах, должны образовывать там комфракции и выступать как коммунисты. В противном же случае, при нарушении этого постановления, ЦК должен их исключить из партии, требуя сложения мандата.

5) По вопросу о депутатском мандате т. Кабакчиева, уведомить Президиум Коминтерна, что по линии Президиума Балканской федерации было бы целесообразно, чтобы т. Кабакчиев отказался от своего мандата и мы бы имели возможность провести в парламент т. Хаджидимова, который бы смог там выступать от имени коммунистической партии.

6) По вопросу о членских взносах Президиум Б[алканской] ф[едерации] ра-

зъясняет, что независимо от своего членства в легальной партии, член комм[унистической] партии обязаны вносить членские взносы в кассу коммунистической партии.

7) ЦК БКП должен обратить внимание на появление самостоятельных независимых от партии изданий, организуемых членами партии, и [на] сотрудничество некоторых членов партии в некоммунистических органах печати. Президиум Б[алканской] ф[едерации] считает, что подобного рода издания и сотрудничество были бы возможны только с разрешения ЦК партии.

8) В случае возникновения в Болгарии самостоятельного партизанского движения, ЦК и партийные организации должны стараться использовать это движение, определяя свое отношение к нему в каждом отдельном случае и считаясь с его отрицательными и положительными сторонами.

9) Обратить внимание ЦК партии, чтобы легальные партийные и профсоюзные органы печати не вступали бы в противоречие с линией партии и Коминтерна. [...]

Члены Президиума БКФ: *Виктор, Степанский.*
Уполномоченный ИККИ: *Эмтин*

РГАСПИ, ф. 509, оп. 1, д. 44, л. 17–18. Оригинал. Машинопис. Руски ез.
Публ. частично в „Македонский вопрос в документах Коминтерна". Скопје, 1999, 160 – 162.

---

[1] Псевдоним на Г. Димитров.

[2] Псевдоним на В. Милютин.

[3] Псевдоним на Д. Густинич.

[4] Имат се предвид решенията на Петата конференция на БКФ (Москва, 8–12 декември 1922 г.) по разрешаване на националните противоречия на Балканите. Приети са два документа – резолюция върху общото положение на Балканите и Манифест към работниците и селяните в балканските страни, в които се посочва, че разрешаването на националния проблем на Балканите е възможно само чрез създаването на Балканската федеративна социалистическа съветска република. В отличие от предишните решения по този въпрос сега се посочва, че в границите на БФССР ще бъдат включени като автономни републики Македония и Тракия.

[5] Възвание на Президиума на БКФ към населението на Македония, към македонските емигранти, а също така към работниците и селяните от балканските страни е публикувано в сб. „Македонский вопрос в документах Коминтерна". Скопје, 1999, док. № 37.

№ 72

Извлечение от протокол № 77 (специален № ...) от заседание на ПБ на ЦК на РКП (б) относно изостряне на революционната криза в България и за нейните перспективи

13 март 1924 г.

[...]

Слушали: Вопросы НКИД:

[...}

В. О Болгарии (т.т. Зиновьев, Чичерин, Литвинов, Раковский, Коларов, Менжинский, Уншлихт, Крестинский).

Постановили: В. а) Политбюро считает весьма вероятным революционное обострение кризиса в Болгарии и присоединяется в этом смысле к оценке возможных перспектив, данной Болгарской компартией и Коминтерном.

б) Политбюро считает, что болгарское революционное движение должно рассчитывать исключительно на внутренние революционные силы – болгарских рабочих и крестьян. В частности Болгарская компартия должна иметь в виду, что СССР – в виду общего положения вещей – вооруженной силой (или даже военной демонстрацией) болгарской революции в ближайшее время помочь не мог бы.

в) В отношении Югославии Политбюро рекомендует Болгарской компартии величайшую осторожность.

г) Предложить Коминтерну и Болгарской компартии обдумать известную политическую комбинацию для Болгарии, выяснившуюся в обмене мнений на заседании Политбюро.

д) Принять предложение т.Уншлихта относительно подготовительной работы. Увеличить смету Коминтерна на соответствующие суммы.

[...]

Секретарь ЦК *[Сталин]*

РГАСПИ, ф. 17, оп. 162, д. 1, л. 38. Копие. Машинопис. Руски ез.

№ 73

Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ относно подготовката на въстание в България

18 март 1924 г.

ДО ПРЕЗИДИУМА НА ИККИ

В Болгарии положение продолжает оставаться крайне напряженным, но пока еще ни одна из сторон не приступает к решительным действиям. Хотя возможно каждую минуту ждать событий.

Правительство начало новые преследования коммунистов. Закрывается кооперация[1], а в ближайшем будущем и профсоюзы, и Трудовая партия[2].

Товарищи, посланные в Болгарию, между ними уполномоченный ИККИ, благополучно доехали до Софии.

Но техническая подготовка ведется с колоссальной, совершенно недопустимой медленностью. Только вчера деньги для этой цели получились. *Но людей, посланных сюда для организации этого – все еще нет. Я очень опасаюсь, что события могут нас застать опять неподготовленными технически.* Я об этом писал Вам – и никакого ответа.

По македонскому вопросу, по крайней мере здесь, болгарские товарищи в лице т. Димитрова все еще стоят на неправильной позиции. Мы выпускаем воззвание, т. Димитров хотел прокламировать „независимое" движение македонцев, противопоставленное „четническому". Это, во-первых, неправильно, так как куда-то на второй план отодвигает нашу организацию. Это неправильно, во-вторых, так как в этом заключается скрытая борьба против чет, против автономистов, которых правительство Цанкова сейчас преследует. Надо разоблачать Тод.Александрова, нужно использовать четническое движение, но не нужно выдумывать либеральную по существу фразу, которая, кроме вреда, ничего не принесет.

Мы созываем Исполком [Балканской] [ком]федерации 1-го апреля. Из протокола увидите порядок дня. Я надеюсь, что т. Коларов сможет приехать на заседание.

Опять с этой почтой от Президиума ни мне, ни т. Виктору[3] ничего не было. Даже некоторые решения по балканским делам вы мне не прислали, и я о них узнаю частным путем. Я аккуратно пишу каждую неделю, но связи с Президиумом – никакой. Последнее коротенькое письмо было от т. Пятницкого, а после него полное молчание.

Неужели нельзя дело организовать так, чтобы была постоянная, регулярная еженедельная связь. *Вопросы и предложения остаются без ответа.* За пять лет не сорганизовать хорошей связи !! Как можно требовать от партий аккуратности и точности работы !..

С ком[ммунистическим] приветом *Эмтин*

Приложения: 1) Доклады тов. Кристеску;
2) Воззвание БКФ;
3) Протоколы През[идиума] БКФ[4].

P.S. Сейчас, когда доклад был написан, я получил от т. Коларова телеграмму: „Политбюро [ЦК РКП(б)] утвердило решения о болг[арской] партии". Просьба выслать *текст* постановления.

Эмтин

РГАСПИ, ф. 498, оп. 1, д. 50а, л. 16. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Става дума за кооперацията на БКП (т.с.) „Освобождение". Вж док. № 11, бел. 2.

[2] Трудовата партия е създадена през януари 1924 г. като легална проява на БКП. Забранена е през април 1924 по ЗЗД.

[3] Псевдоним на Г. Димитров.

[4] Приложенията липсват в делото.

№ 74

Доклад на Игнатий Дзевалтовски (Мариан) за положението в България

[март 1924 г.]

Общее политическое положение

Правительство Цанкова, несмотря на отсутствие широкой поддержки населения, продолжает закреплять свое положение, как на внешнем, так и на внутреннем рынке. То недоверие, которое существовало за границей по отношению к кабинету Цанкова, ему удалось парализовать, и в данное время почти все государства не только не склонны мешать Цанкову, но наоборот готовы оказать активную поддержку, конечно, взамен тех или иных льгот. Правительство Югославии, предъявившее ультиматум и грозившее оккупацией Софии, имело целью главным образом пресечь надолго тенденцию македонцев к сепаратизму, но со своим ультиматумом оно запоздало и должно было удовлетвориться фиктивными арестами мелких македонских купцов, не имевших никакого отношения к автономистическому движению.

После инцидента с Югославией, положение правительства несомненно окрепло, так как угроза оккупации и войны отпала, вмешательство же в конфликт Англии на стороне Цанкова дает возможность последнему козырять этим и искать опору и среди других правительств. Надо полагать, что не только Англия, но и Франция и Италия тоже не являются в данный момент большими сторонниками вооруженного столкновения на Балканах, так как они хорошо понимают, что это только ускорило бы революционное движение и тем самым вышибло почву у всех них из-под ног. Правительство Цанкова пользуется несомненной поддержкой Польши, Чехии, Румънии и таким образом Югославия оказывается изолированной. Фактически было бы ошибочным считать, что и правительство Югославии занимает непримиримую позицию по отношению к Цанкову: острота постановки вопроса является лишь желанием Югославии использовать временную слабость соседа и добиться от него желательных уступок.

Что касается укрепления положения на внутреннем рынке, то об этом свидетельствует во-первых то, что правительство создало себе в Народном собрании прочное большинство. Правда, не все демократы и радикалы высказались за полную и безоговорочную поддержку правительства по всем вопросам, но даже не вошедшие в Демократический сговор во всяком случае не высказываются за абсолютное противодействие правительству. Что же касается левого крыла Народного собрания, то оно многолико, дезорганизовано, безвольно и неспособно в ближайшее время организовать подобающий отпор правительству. Правительство сочло себя достаточно сильным, чтобы отменить все важнейшие мероприятия кабинета Стамболийского, в том числе закон об отчуждении зданий в пользу государства, о трудовой земельной собственности и проч. Правительство провело новый закон „о защите государства“, развязывающий ему руки в отношении ликвидации нежелательных элементов[1]. С другой стороны правительство сочло своевременным предоставить амнистию участникам сентябрьского восстания.

Правительство Цанкова признало также своевременным назначение открытого суда над министрами – земледельцами и использовало этот процесс для дискредитирования власти земледельцев. Оправданием же их демонстрировало тот факт, что земледельцы перестали быть угрозой для правительства. Наконец правительство Цанкова окончательно закрыло все рабочие организации. Все это оно сделало с полным спокойствием и выдержкой, и при отсутствии всякого сопротивления с чьей бы то ни было стороны. Это не была горячка мечущегося в предсмертной агонии правительства. Наоборот – все эти мероприятия, проводимые в условиях осложненной внешней обстановки, проводились планомерно, с уверенностью в завтрашнем дне. В этих же условиях вырабатывался и бюджет правительства, и несмотря на то, что он ляжет тяжелым бременем на крестьянство, несмотря на то, что кооперация и мелкое производство не получат соответствующего кредита, все же бюджет является реальным и дает опору правительству. Правительство за 9 месяцев своего существования несомненно значительно укрепило свой административный аппарат. В данное время оно реорганизовало городское самоуправление, изгоняя отовсюду неугодные ему элементы. Наряду с этим оно создает повсеместно ячейки Демократического сговора. Эти ячейки, конечно, будут служить опорой правительственным органам, и хотя при их организации и придется встретиться с сопротивлением, нужно все же отметить, что это сопротивление может быть только пассивным. В результате правительство будет опираться на организацию фашистского типа. Итак, работа правительства по разгрому враждебного лагеря продолжается, идет также вперед, правда слабее, работа организационная.

Теперь посмотрим, что делается в лагере противников правительства.

Коммунистическая партия

Коммунистическая партия в данное время насчитывает свыше двух тысяч членов (2000–2500). Из них 800 членов числятся в Софийской организации, так что на каждый из остальных 16 округов приходится приблизительно от 50 до 100 членов. В данное время организация восстановлена почти повсеместно, даже в таких районах как Северо-Западная часть (Фердинандово[2], Враца), также как и в Пернике и в районе, занятом автономистами. Повсюду уже созданы ячейки (пятерки и тройки). Процесс восстановления сельских ячеек находится в зачаточном состоянии. Только в последние 3–4 недели вопрос этот был поставлен в порядок дня. Из числа 800 членов софийской организации только 150 (т.е. менее 20%) являются активными членами, выполняющими все поручения партии, как по распространению прокламаций, по ведению агитаций и пр. Всего около 50% принимает участие в собраниях ячеек. Остальные 50% числятся в партии не неся почти никаких партийных обязанностей. Почти такое же процентное соотношение активных и пассивных элементов и в провинции. Таким образом всего активное участие в работе принимает около 400 членов. Остальная масса в силу нелегальных условий до сих пор почти не была вовлечена в работу.

В софийской организации за последние 3 месяца было назначено 3–4 собрания пятерок, но собиралось не более 40–50% всех ячеек. Вне Софии этих собраний было еще меньше, так как многие из ячеек восстановлены лишь в течение последних 2-х месяцев. Замечается и значительное обновление состава партии: за последнее время в некоторых местах количество новых членов – большей частью из сочувствовавшей до сентября молодежи, достигает 30%. Наоборот, наблюдается значительный отпад старых работников, имеющих многолетний стаж легальной работы. Что касается классового состава, то в данное время точных сведений нет (надо полагать, что партийная конференция даст возможность этот подсчет сделать). По сведениям с мест идет хотя и медленный, процесс орабочения партии.

Что касается состояния партийного аппарата, то надо признать его весьма слабым.

Партийный аппарат в центре до средины марта почти отсутствовал, вся работа выполнялась фактически секретарем и управделом ЦК. Остальные члены ЦК активной работы не вели и принимали участие лишь в заседаниях. В данное время приняты меры к более серьезному вовлечению всех членов ЦК к активной работе.

Работа распределена так:

Политический секретарь. Намеченного Коминтерном Димчева в качестве орган[изационного] секретаря, на месте было признано по соображениям конспиративного характера и его большой теоретической подготовки целесообразным использовать в качестве политического секретаря, но это не удалось, так как он отказался даже от временной работы в ЦК из-за боязни репресий. Таким образом политический секретарь фактически отсутствует и временно исполнение обязанностей возложено на Стефана Димитрова[3] назначенного организационным секретарем, тесно вошедшего в организационную работу для того, чтобы не приостанавливать таковой.

Профработа и руководство Партией труда[4] – *Манев.*

Печать – *Шаблин.*

Военная работа – *Коста Янков.*

Софийский окружной комитет – *Яков Доросиев.*

Член ЦК от Союза молодежи – *Искров.* Занят работой в Союзе.

Тодор Петров – болен, работать абсолютно не может.

Коджейков от работы в ЦК категорически отказался.

Исаков – в Вене.

Хаджидимов – не отличается активностью и ввиду вялости, проявленной в порученной ему работе среди македонцев, для работы в ЦК не пригоден.

Первым вопросом, на который нужно было обратить внимание по приезде, явился вопрос о разногласиях в партии, грозящих привести к полному распаду. По получении резолюции Коминтерна[5], а также и по приезде представителя ИККИ, после первых же собраний, меньшинство не стало упорствовать и решено было на новой основе приступить к работе, отбросив в сторону прежние расхождения. Наибольшее сопротивление было оказано Союзом молодежи, но и последнему после разбора и критики его собственной работы, ничего не оставалось другого как приняться за углубление и расширение собственной деятельности под руководством и согласованно с ЦК. Никакая дальнейшая фракционность не имеет места ни в центре, ни на местах.

Нужно отметить общую слабость, неподготовленность и отсутствие инициативы. Наиболее лучшими и активными являются: *Стефан, Яков и Манев,* и на них фактически держится все. Выдвижение новых работников идет весьма слабо. Фактически оживленная работа БКП началась лишь месяца 1½ тому назад, когда были получены резолюции Коминтерна, сформирован новый ЦК и когда после моего приезда были ликвидированы существовавшие разногласия. К сожалению, к этому моменту правительство успело уже настолько наставить преград, что работа в новых условиях является чрезвычайно затруднительной. Надо признать весьма отрицательным фактом поздний приезд представителя ИККИ. Не малым тормозом в работе БКП является также недостаточность средств, которыми располагает партия, и благодаря этому организационно-инструкторская работа не может быть поставлена на твердую почву и носить систематического характера.

Союз молодежи

Положение Союза в данное время надо признать весьма слабым, хотя Союз и начал первым оправляться после сентябрьских событий, – работа по восстановлению идет очень туго. В данное время Союз насчитывает всего лишь 800 членов, из которых 400 приходится на Софию. Союз не имеет ячеек в целом ряде крупных предприятий. Очень слабо пустил корни Союз среди железнодорожников. До сих пор Союз не восстановил ни одной сельской ячейки. Местные организации существуют только в более крупных городах. В Союзе отсутствуют средства. Организационная работа из Центра не ведется. Места инструктируются только циркулярами, вернее воззваниями, живая связь весьма слабая – только от периферии к Центру. Центр не посылает своих инструкторов для инспектирования и направления работы мест. Места не шлют агитаторов в села и на предприятия. Это объясняется как отсутствием инициативы и средств, так и тем, что все организации еще до сих пор не могут оправиться от последствий террора, последовавшего за сентябрьскими событиями.

Профорганизации

Профорганизации также, как и Союз молодежи, до сих пор еще не оправились от ударов, нанесенных правительству в сентябре. Синдикальный Совет после сентябрьских событий собирался чрезвычайно редко. В ЦК партии вопрос о состоянии профсоюзов и о мерах, необходимых к оживлению их работы, совершенно не обсуждался. Многие ЦК профсоюзов совсем распались. Единственная стачка, организованная табачниками, была проиграна, что, конечно, отрицательно отозвалось на успехе работы. Профсоюз железнодорожников и телеграфных служащих под влиянием увольнения лучших железнодорожников и из-за образования правительственного соглашательского союза почти перестал проявлять признаки своего существования. Наиболее деятельным был союз служащих банков и торговых предприятий. Только в последнее время снова начата энергичная кампания ЦК компартии по восстановлению профработы. К началу апреля снова восстановлены и приступили к работе все центральные комитеты профсоюзов. Многие организации пришлось строить заново, создавая взамен распавшихся комитетов временные Бюро. Синдикальный Совет решил провести собрания по всем предприятиям. Было решено приступить также к формированию Софийских комитетов профсоюзов. К сожалению вся эта работа начата несколько поздно, так как правительство решило закрыть Синдикальный союз прежде чем ему удалось развернуть полностью свою работу[6]. Однако предпринятая работа дает свои результаты. Взамен же разогнанного Совета ЦК партии постановил немедленно же приступить к созданию нового объединения профсоюзов. Организационная работа профсоюзов страдает еще главным образом и от отсутствия подготовленных энергичных работников.

Партия труда

Вследствие существовавших в партии разногласий и отсутствия своевременного решения Коминтерна по вопросу о Партии труда, она умерла, не успев развернуть свою деятельность. То радушное отношение, которым была встречена идея создания партии в трудящихся массах, не могло быть использовано ее

Временным Центральным комитетом. Так как отрицательное отношение части компартии поколебало веру в правильности избранного пути, большинство Центрального комитета не проявило необходимой настойчивости. Работа в провинции и даже в столице почти приостановилась впредь до разрешения основных споров в ЦК. После первого организационного собрания Партия труда не созывала собраний почти целый месяц и не сформировала даже городского софийского комитета. По получении директив ИККИ продолжать орган[изационную] работу уже не представлялось возможным, так как правительство не допускало собраний партии. 16/III и 23/III прибывшие на собрание не были пущены в помещение, а 30/III последнее собрание состоялось только благодаря тому, что правительство не хотело допустить демонстрации в парке. Несмотря на короткий срок существования партии, надо признать, что работа, проделанная ею, послужила стимулом, ускорившим восстановление компартии. Она показала трудящимся активность компартии и причинила не мало беспокойства и тревог правительству. С одной стороны она разоблачила в своей прессе политику прав[ительства], с другой стороны, массам было доказано, что правительство не допускает не только коммунистической партии, но враждебно вообще всякой организации трудящихся. Партии все же удалось созвать конференцию. Правительство конференцию не разрешило, но и не запретило. Градоначальник отправлял представителей партии к министру внутренних дел. Министр внутренних дел Русев отказывался принять делегацию, заявляя, что этот вопрос должен решать градоначальник. Неофициально дано было понять, что конференция не будет разрешена до решения суда; в то же самое время министр путей сообщения удовлетворил ходатайство ЦК партии о льготном проезде депутатов.

Как уже было сказано, работа Партии труда не развилась достаточно интенсивно, вследствие чего партии не удалось выполнить одну из основных своих задач по вовлечению в организацию широких масс. Количество членов партии, опубликованное в отчетах конференции, далеко не соответствует действительности и преувеличено сознательно для того, чтобы показать, что правительство разгоняет массовую организацию рабочих. На самом деле партия труда по всей стране насчитывала не более 3000 человек, при чем на 80 – 90% это были коммунисты. Необходимо также отметить, что и сама конференция до известной степени носила фиктивный характер. Так как в условиях Цанковского режима не было уверенности в том, что конференция не будет арестована, а так как собрать в подполье 30 человек чрезвычайно трудно, ЦК БКП не желая подвергать риску нанести тяжелый удар партии, решил ограничиться созывом лишь части делегатов, которые должны были действовать как конференция и опубликовать программу партии и другие решения. Опыт использования легальной партии необходимо продолжать и в дальнейшем. Все нападки левого крыла прежнего ЦК и обвинения в ликвидаторстве и оппортунизме являются революционной фразой. Это понято ими в данное время и лучшим доказательством этому является то, что тов. Манев, назначенный по моему предложению для руководства Партией труда в качестве члена ЦК, весьма энергично эту работу выполнил, не поднимая более вопроса о вреде Партии труда.

ЦК БКП еще до решения правительства о разгоне Партии труда решило в случае разгона создать новую легальную партию. Такое решение должно встретить поддержку Коминтерна. Имея уже опыт в этом направлении БКП не должна повторить прежних ошибок и извлечь все выгоды, которые могут быть получены из руководимой нами легальной партии.

Другие партии

Несмотря на всю свою слабость Компартия все же является наиболее сильной из числа враждебных правительству организаций. Земледельческий союз организационно еще более слаб. Его руководящие органы малодеятельны. Местные органы существуют далеко не всюду. Повсюду ведется фракционная борьба. Земледельческая эмиграция действует сама по себе, в стране же, как и в парламенте – 3 группировки, из которых левая в данное время заигрывает с коммунистами и поговаривает об едином фронте. Эта группировка имеет шансы на успех в широких земледельческих кругах, но в данное время она, как и весь Союз, находится если не в процессе продолжающегося распада, то во всяком случае лишь только намечает вехи своей будущей работы. Не только необходимо теснее связаться с этой частью земледельцев, но необходимо до известной степени взять на себя руководство работой этой части Союза, чтобы во-первых более широко развить его работу, и во-вторых, чтобы и в дальнейшем направлять ее по нужному нам пути. Земледельцы на это идут. Нужно, чтобы партия этот момент не упустила. Сюда нужно направить центр нашего внимания по использованию Земледельческого союза, а не в эмигрантскую среду, которая строит свои планы в рассчете на правительство Югославии. Укрепив положение этой части земледельцев, мы прочно привлечем на свою сторону и лучшую часть земледельческой эмиграции.

Что касается широких социалистических кругов, то политика их явно предательская. Никакой совместной работы с ними быть не может. Наша задача – дальнейшее разоблачение их.

Заключение

Из всего сказанного видно, что правительство Цанкова, несмотря на все трудности внутри страны и несмотря на недоверие правительства других стран, продолжает закреплять свои позиции. Наиболее опасная угроза со стороны Югославского правительства ликвидирована недорогой ценой. Фиксируя внимание английского и французского капитала на перникских копях, болгарское правительство не встречает с их стороны сопротивления, но наоборот они готовы оказать Цанкову поддержку. Что касается Италии, Румынии, Венгрии и Чехии, то нет никаких данных, чтобы эти государства также активно стремились к устранению правительства Цанкова и замене его более демократическим. Все они понимают, что всякое изменение правительства при данных условиях будет способствовать усилению революционного движения, что ни в малейшей мере не входит в их планы.

Взаимоотношения правительства с македонцами, несмотря на аресты, не обострились. Все аресты произведены с согласия македонских автономистов и не следует делать пока скороспелых выводов из желания Тодора Александрова начать переговоры с нами. Ведь известно же, что автономисты субсидируются Цанковым, известно также, что Александров, являясь человеком весьма не глупым, имея те или иные мотивы для действительного разрыва с правительством Цанкова несомненно не упустил бы столь удобного случая, как аресты македонцев. Игра Александрова имеет несомненно другие цели, но из этого не следует, что нам не нужно вести переговоры с Александровым и постараться надлежащим образом использовать их для того, чтобы привести к действительному разрыву взаимоотношений Александрова с Цанковым. Несомненно, что со стороны македонцев не угрожает Цанкову в ближайшее время никакая опасность.

Правительство Цанкова постепенно приводит в порядок административный аппарат, устраняя из него все сколько-либо враждебное себе. Усиливает армию. Укрепляет фашистские организации. Старается парализовать враждебные действия со стороны отдельных частей буржуазии и организовать ее силы для совместной работы. С некоторым сопротивлением буржуазия на это идет.

В отношении других слоев населения правительство, чувствуя пассивность и разложение в рядах своих противников, придерживается тактики разгрома крестьянских и рабочих организаций. Разгром этот она производит систематически и планомерно, не встречая никакого резкого организованного сопротивления.

Несмотря на слабость коммунистической партии, малочисленность Союза молодежи, распад профсоюзов, разложение Земледельческого союза, учитывая все растущую противоположность интересов 4/5 населения интересам клики, не только нельзя, несмотря на всю трудность положения, впадать в безнадежный пессимизм, но наоборот следует принять все меры к тому, чтобы не дать заглохнуть тому широкому недовольству, которое существует в широких массах, и путем организации активного сопротивления Цанкову мешать его укреплению и способствовать скорейшему падению.

Для этого представляются необходимыми следующие мероприятия:

1. БКП должна всемерно укреплять партийную организацию, продолжая процесс предоставления ячеек. БКП должна наряду с увеличением количественного состава партии немедленно выдвинуть вопрос как о дисциплине среди членов партии, так и о культурно-просветительской работе. Все ячейки должны немедленно приступить к изучению программы партии и также прохождению минимума политграмоты, хотя бы в размере политкружков Р[усской] КП.

2. Необходимо усовершенствование всего партийного аппарата БКП. Работа органов БКП должна носить планомерный характер. Предстоящая конференция должна разработать и утвердить план работы на ближайшее полугодие. Должно быть обращено особое внимание на устранение кустарничества в работе органов БКП. К работе должно быть привлечено достаточное количество работников как в центре, так и на местах, между которыми должны быть строго распределены обязанности и ответственность. Необходимо обратить серьезное внимание на строгий учет и распределение членов БКП, а также должна быть проведена кампания по вовлечению в активную работу рабочих от станка. Связь низовых организаций с окружными и окружных с центром должна носить более систематический и регулярный характер.

3. Необходимо немедленно создать при ЦК, а также и при окружных комитетах организационно-инструкторский аппарат. Представители ЦК должны не менее одного раза в месяц посещать организации каждого округа, причем инспектирование и инструктирование не должны ограничиваться ознакомлением с работой лишь окружного комитета. То же должны делать и окружные комитеты в отношении ячеек. При ЦК, а также и при окружных комитетах, необходимо создать специальные коллегии агитаторов-пропагандистов, которые не будут обременены другими обязанностями, и должны выступать по заданиям парт[ийных] органов на различного рода собраниях.

4. Партия должна обратить серьезное внимание на организацию сельских ячеек. ЦК БКП должен предложить всем окружным [комитетам] в течение 2-х месяцев организовать в каждом округе не менее 5-ти сельских ячеек. Партия также должна поставить себе задачу по организации комячеек на всех узловых стан-

циях и во всех более крупных учреждениях и предприятиях жел[езных] дорог и почтово-телеграфного ведомства, причем общее количество привлеченных в партию железнодорожников и телеграфистов не должно быть менее 300-т человек.

5. Необходимо партийной печати придать более массовый характер. Пресса должна уделять внимание крестьянским проблемам и по своему характеру должна быть доступной широкой массе.

6. Необходимо усилить работу Союза молодежи, число членов которого в ближайшее время должно быть доведено до 3–5 тысяч. Союз молодежи должен провести у себя все мероприятия, указанные выше в п.п. 1, 2, 3 и 4.

7. Партия должна ни на минуту не приостанавливать своей работы в профессиональных союзах. Должно быть немедленно приступлено к организации нового объединения профсоюзов. Профсоюзы должны поддерживать широкую связь с массами путем устройства возможно более частых собраний, конференций, съездов. Должна быть начата немедленно культурно-просветительская работа путем устройства клубов, лекций, концертов, кружков самообразования, создания рабочего университета и др. ЦК БКП должен выделить для этой работы специальный кадр работников. Центр тяжести профработы должен быть перенесен на места, на предприятия.

8. Опыт существования Партии труда доказал ее целесообразность и возможность использования для более тесной связи с массами и разоблачения правительства. Поэтому БКП должна немедленно приступить к созданию новой легальной партии. Связь этой партии с БКП должна быть лучше замаскирована, чем это было с Партией труда. Новая партия должна самым быстрым темпом развернуть широкую работу, вовлекая в свои ряды возможно более широкую массу.

9. О земледельцах.

БКП должна установить самую тесную и непрерывную связь с левым крылом Земледельческого союза и добиться фактического руководства его работой, хотя бы в течение первого времени, пока Союз организационно окрепнет и пока в нем не будет закреплено руководство за элементами неразрывно связывающими судьбу Земледельческого союза с судьбой БКП.

10. О военной работе.

Для поготовки к вооруженному восстанию БКП должна немедленно создать при ЦК и при местных органах военные отделы. В задачу военных отделов должно входить:

а) создание аппарата управляющего и руководящего восставшими массами;

б) заготовка необходимого оружия и боевых припасов и снабжения;

в) обучение рабочих и крестьян военному делу;

г) разработка плана восстания;

д) подготовка подрывных команд;

е) установление связи с воинскими частями, организация ячеек в них и руководство работой этих ячеек;

ж) разложение Врангелевской армии путем планомерной агитации;

з) разведывательная работа о силах и планах правительства Цанкова;

и) мобилизация и внедрение в ряды правительственных частей коммунистического элемента.

В этой работе Военному отделу должно быть оказано полное содействие, как и Союзу молодежи и профсоюзам.

О партизанском движении.

Но все намеченные предприятия были бы недостаточны, если бы наряду с организационной подготовкой к вооруженному восстанию партия уже немедленно не приступила бы к активной борьбе с правительством Цанкова и тем самым дала бы ему возможность без определенного сопротивления закреплять свои позиции и уничтожить по частям нашу работу. Поэтому партия наряду с систематической письменной и устной агитацией должна немедленно взять на себя инициативу организации систематического вооруженного сопротивления. На первых порах это должно ограничиться созданием нескольких партизанских чет, которые должны начать работу по нарушению нормальной работы ж. дорог, они же должны организовать ряд нападений на отдельные околицы, где уничтожив агентов власти, должна провести работу по революционизированию крестьянских масс. Партизанские четы, действуя как независимые единицы, должны всемерно стремиться к расширению масштаба своей деятельности путем вовлечения более широких слоев населения. Партизанские четы должны терроризировать административный и политический аппарат правительства. Партизанские четы должны послужить школой вооруженной борьбы, они должны выдвинуть и подготовить будущих начальников восставших отрядов. Партизанские отряды отнюдь не должны быть созданы из чисто коммунистического элемента – ядро должно быть коммунисты, все же остальное должно прийти извне – из крестьянской и рабочей среды, преследуемой, недовольной и способной к активной борьбе. Партизанское движение несомненно должно усилить противоречия между крестьянством и правительством.

Коммунистическая партия должна оказать материальную, моральную и организационную поддержку [партизанским отрядам], а также снабдить оружием. Волна широкого партизанского движения подорвет доверие иностранцев к правительству Цанкова, усилит антогонизм с Югославией и македонцами, потребует для [их] ликвидации больших средств, создаст нервную ненормальную обстановку, при которой распад Сговора, разлад и паника в буржуазном лагере будут расти. Несомненно, что правительство ответит террором на движение чет, но террор только усилит [партизанское] движение и создавшаяся обстановка несомненно будет благоприятной для работы как БКП, так и Земледельческого союза.

Отказ от партизанского движения означает отказ от возможности достижения революционных перспектив уже в ближайшем будущем и чревато упадком революционного движения и развалом в партии.

Для того, чтобы работа сразу же могла развернуться в соответствующем масштабе, необходимо на первое время отпустить для партии, профсоюзов и Союза молодежи в качестве организационных средств 20 тысяч долларов. Кроме того необходимо все предлагаемые мероприятия рассмотреть, санкционировать и предложить ЦК БКП провести их в жизнь[7].

Мариан[8]

РГАСПИ, ф. 495, оп. 282, д. 6, л. 34–47. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Става дума за Закона за амнистия от януари 1924 г., приет от Народното събрание на 5 януари 1924 г.

[2] Днес – Монтана.

[3] Станке Димитров.

[4] Има се предвид създадената през януари 1924 г. Партия на труда като легална проява на БКП (т.с.). В основата на програмата ѝ заляга програмата-минимум на БКП (т.с.). Разтурена през април 1924 г. по Закона за защита на държавата.

[5] Вж док. № 63.

[6] Общият Работнически Синдикален съюз е разпуснат със Закона за защита на държавата от април 1924 г.

[7] На първата страница на документа има ръкописни бележки: *„До Изпълнителния комитет на Коминтерна, др. Зиновиев“, „от др. Пятницки“.*

[8] „Мариан“ е дописано на ръка.

№ 75

„Обстановката в България“
(По данните на 10 април)[1]

Допълнение към записката от 1 април.
[април 1924 г.]

1. *Конфликт между Болгарией и Югославией,* при решительном вмешательстве Англии на стороне правительства Цанкова, принимает в настоящее время более примирительный характер. Франция со своей стороны советует югославскому правительству быть осторожным и не предпринимать военных действий против Болгарии.

Болгарское правительство Цанкова находит полную поддержку Англии, которая обещает даже поднять английский флаг в Пернике в случае югославского наступления, и заявляет, что она заставит Югославию отказаться от интервенции. Реконструкция югославского кабинета ничего не изменяет в отношениях между обоими государствами.

2. *Сосредоточение войск на границе между Болгарией и Югославией* (см. схему).

Несмотря на то, что вопрос об интервенции временно отодвинут назад, войсковые части Югославии остаются сосредоточенными на болгарской границе. Так в гор. Пирот сосредоточены 2 пех[отных] и 2 кав[алерийских] полка; в Македонию тоже отправлены войсковые части (количество не сообщается); в направлении г. Княжевац двинуто войско (количество неизвестно). По словам военного министра Югославии передвижение войск временно приостановлено и что рано или поздно план наступления будет осуществлен.

Болгарские гарнизоны в пограничной с Сербией полосе значительно усилены: в г. Кула (Видинский округ) сосредоточены части Русенского, Шуменского и Търновского горнизонов с артиллерией; к ст. Зелен (к северу от Кюстендила) – части Бургасского гарнизона; на Кюстендилском участке: 2 батальона в Кюстендиле, 2 батальона в Дупнице; Царибродский участок поручен Софийскому гарнизону: 2 пех[отных] бат[альона], 2 бат[альона] самокатчиков, 3 кав[алерийских] полка с артиллерией и пулеметами с авангардом „Драгомировский“ б[атальо]н (г.Сливница).

Настроение болгарских солдат, в связи с предстоящей интервенцией в Югославию, подавленное.

Четы македонцев-автономистов мобилизованы и расположены в районах Кюстендила (400 – 500 чел.), Дупница (200 – 300 чел.), Радомир (200 – 300 чел.), Горна Джумая (200 – 250 чел.). Всего мобилизовано около 1000 – 1350 человек. Нужно полагать, что до 4000 четников Т. Александрову легко организовать в случае необходимости защищаться от нападения Югославии. Автономисты остаются верными защитниками Цанкова, несмотря на последние аресты македонцев (аресты были предприняты с согласия Т. Александрова для диверсии перед Югославией).

3. *Правительство Цанкова* пользуется создавшейся „передышкой“ для усиления террора против земледельцев и коммунистов. Сообщают о новых арестах и обысках.

Правительство Цанкова не собирается в ближайшее время уступить свое место левому блоку во главе с Малиновым. Вероятна только реконструкция кабинета с привлечением в его состав радикалов и возвращением широких социалистов.

Усилия для привлечения в правительство правого крыла Земледельческого союза и драгиевистов успеха пока не имели.

Правительство Цанкова держится у власти, опираясь на офицерскую лигу, полицию, македонцев-автономистов, конспиративную организацию Кубрат[2], армию и часть врангелевцев. В общем оно в настоящее время имеет на своей стороне около 50 – 60 тысяч вооруженных людей.

4. *Эмиграция.* Правительство Цанкова объявило амнистию всем эмигрантам, за исключением 30 виднейших руководителей. На основании этого болгарское посольство в Белграде ведет усиленную агитацию за возвращение эмигрантов в Болгарию. По директивам Цанкова болгарский представитель в Белграде должен усилить свою деятельность в этом направлении и стремиться уговорить всех эмигрантов возвратиться в Болгарию, гарантируя им сохранность жизни.

Число эмигрантов в Югославии – около 5000. Замечается упадок настроения среди них и интриги между земледельцами и коммунистами. Наступление весенней полевой работы еще больше повлияет на разложение массы эмигрантов-крестьян. Необходимы срочные меры для сохранения их, как боевого отряда, до осени, когда возможно ожидать новый подъем революционного движения в Болгарии.

5. *Соглашение земледельцев с с[оциал-революционе]рами.* По этому соглашению русские с[оциал-революционе]ры обязываются всемерно помогать болгарским эмигрантам, свергнуть правительство Цанкова. С другой стороны, в случае захвата власти земледельцами, с[оциал-революционе]рам предоставляется всяческая возможность в Болгарии для организации сил и пропаганды против СССР. По словам Оббова, он считает с[оциал-революционе]ров единственными наследниками большевиков в России.

Выводы: 1. Интервенция Югославии отложена на неопределенное время, но имея в виду, что состав реконструированного кабинета Югославии является сторонником агрессивной политики против Болгарии, интервенция не исключена при первом удобном случае. Единственно серьезным препятствием является заступничество Англии на стороне Болгарии.

Дальнейшее сосредоточение войск на границе с одной и другой стороны пока приостановлено; но войска на границе остаются готовыми для выступления.

2. Правительство Цанкова держится прочно. Самое большое, что можно ожидать в ближайшее время – это реконструкция кабинета с привлечением части левого блока и широких. Правительство использует настоящее положение для усиления террора против земледельцев и коммунистов.

3. Эта политика террора усиливает недовольство среди народных масс, но они не готовы к выступлению в ближайшее время. Единый фронт между коммунистами и земледельцами в народных массах осуществим. Необходимо дать ему организационную форму, вырабатывая общую платформу борьбы левых земледельцев и коммунистов против правительства Цанкова.

4. Недовольство народных масс против правительства Цанкова со времени сентябрьских событий увеличилось (образование левого блока, выход из кабинета широких, разочарование среди македонцев политикой Т. Александрова).

5. Соглашение между вождями эмигрантов земледельцев и с[оциал-револиционе]рами не имеет никакого реального значения для болгарских дел, но оно показывает насколько трудно коммунистам достигнуть искреннего соглашения с вождями земледельцев-эмигрантов, т.к. последние имеют в перспективе не толко борьбу с БКП, но даже намерены оказать содействие для борьбы против СССР (РКП [б]).

Приложение: Схема сосредоточения войск на границе Югославии и Болгарии.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 33, д. 266, л. 17–19. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Авторът на доклада и институцията, от която той изхожда, не са посочени.

[2] „Кубрат“ – националистическа организация, създадена през 1922 г. от запасни офицери. Влива се в Народния сговор и участва в извършването на Деветоюнския преврат. Възстановена като самостоятелна организация през 1925 г. През 1931 г. се слива с организация „Родна защита“.

№ 76

Постановление на Върховния касационен съд за разтурването на БКП и нейните поделения

София, 2 април 1924 г.

Върховният Касационен Съд, углавно отделение [...] въз основа на чл. чл. 1 и 16 от закона за защита на държавата

ПОСТАНОВИ:

Разтурват се:

I. Българската Комунистическа Партия и нейните поделения и институти: 1) Съюза на Комунистическата младеж в България; 2) Общото работническо кооперативно дружество „Освобождение"; 3) Общия работнически синдикален съюз и

II. Партията на труда.

Имотите: движими и недвижими на тези организации, поделения и институти, постъпват в полза на държавата.

Председател: В[асил] Маринов;

Членове: Кирил Кирилов, Стефан Киряков, Васил Василев, Иван Брънеков; Христо Георгиев, Янко Константинов и Димитър Димов.

ЦДА, ф. 242 К, оп. 5, а.е. 25, л. 96. Копие. Машинопис.

№ 77

Циркулярно писмо на министъра на вътрешните работи и народното здраве И. Русев до окръжните управители относно уволнението на чиновници комунисти

София, 16 април 1924 г.

МВРНЗ
Администр. Полицейско
№ 3182

До г. г. Окръжните управители,
Софийския градоначалник,
Началника на Обществена безопасност,
Главната дирекция на Народното здраве
и Столичния кмет

В министерството постоянно пристигат сведения по един или друг начин, че се държат на държавна, окръжна или общинска служба лица, принадлежащи към разтурените организации с решението на Върховния касационен съд от 2 април т.г. По силата на чл. 15 от Закона за защита на държавата се забранява да се държат на служба такива лица, които имат задача, в силата на убежденията си, да разрушат устоите на държавата.

Знае се също така, че те имат разрешение от управлението на партията, подчинена на Комунистическия интернационал в Москва, от където се поддържа с пари, да влизат в коя и да е партия, само и само да се промъкват на служба и добиват възможност да разрушават.

Затова вземете най-настойчиви мерки да се очистят всички Ваши подведомствени учреждения от лица, за които е дума по-горе и то в най-скоро време.

Този държавен служител, който по каквито и да било съображения, не донесе и не поиска уволнение на подчинения си комунист, ще уволните също по чл. 15 от Закона за защита на държавата.

Като се вижда, че комунистическата партия е възприела въоръженото въстание, за каквото и днес се готви като единствено средство за борба, ще се убедите, че очистването на управлението от комунисти, колкото и да е неприятно то и на нас, когато вземаме тая мерка, е наложено от естественото право на държавата да се защищава.

Донесете до 15 май, че сте изпълнили това предписание.

МИНИСТЪР *И. А. Русев*
ГЛАВЕН СЕКРЕТАР [нечетлив подпис]

АМВР, об. д. 7191, т. I, л. 168. Оригинал. Машинопис.

№ 78

Из писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Й. Пятницки със съобщение за преговори с Т. Александров

[Виена], 24 април 1924 г.

Тов. Пятницкий!

1) Здесь ведутся крайне важные переговоры с Тодором Александровым. Пока о них за исключением меня, Марьяна[1], Альбрехта[2], Бориса[3] и Логановского – никто не знает. Мною и Логановским намечен план. К сожалению даже в письме этом я сейчас не хочу сказать всего, лучше лично, когда приеду в Москву.

Тодор Александров и его Центральный комитет – здесь в Вене. [...]

Жму руку *Эмтин*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 47, л. 246. Оригинал. Ръкопис. Руски ез.

---

[1] Псевдоним на И. Дзевалтовски.

[2] Псевдоним на А. Абрамович-Четуев.

[3] Вероятно Борис Базаров (Шпак).

№ 79

Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за положението в България

24 април 1924 г.

ДО ПРЕЗИДИУМА НА ИККИ

Исполком БКФ окончил свои работы. Резолюции в настоящий момент редактируются и переводятся для рассылки по странам. Со следующей почтой мы можем их уже выслать в Москву.

В *Болгарии* начинается партизанское движение. По полученной нами последней информации 9 „чет", организованных земледельцами, ушли в горы. Будут организованы и коммунистические четы и в этом отношении уже ведется работа. В резолюции, принятой Исполкомом, мы говорим о поддержке партизанского движения и о превращении его в массовое движение. В организационном отношении работа несколько улучшилась, опасность фракционности миновала. Представитель Коминтерна в Болгарии т. *Марьян*[1], доклад которого мы можем послать лишь с этой почтой, оценивает положение правительства Цанкова как устойчивое и укрепляющееся. Эта его оценка расходится как с мнением ЦК БКП, так и нашим мнением Президиума и Исполкома БКФ. Все данные о международном и внутреннем положении Болгарии говорят о неустойчивости позиции Цанкова. Принимаемые им репресии в отношении коммунистов свидетельствуют об обострении борьбы. Но его практические предложения нами приняты. *Необходимо* принять некоторые меры в отношении врангелевцев. Меры следующие: 1) Надо написать официальное опровержение слухов о расправах с вернувшимися врангелевцами. (В какой это форме удобнее сделать – нужно посоветоваться с соответсвующими учреждениями). 2) Дать несколько *статей* в русской, так и заграничной прессе о положении в Сов. России вернувшихся врангелевцев. 3) Нужно выяснить каким бы путем могла возобновиться реэвакуация врангелевце (напр. через Турцию или еще как-либо) в Сов. Россию. Для намечающейся борьбы указанные меры крайне важны. [...][2]

С товарищеским приветом *Эмтин*

РГАСПИ, ф. 498, оп. 1, д. 50а, л. 27–28. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] И. Дзевалтовски.

[2] Следва текст за Румънската и Гръцката компартии.

№ 80

Из писмо на Й. Пятницки до В. П. Милютин [Емтин] за липсата на обективна информация за България

№ 332/с *25 април 1924 г.*

За др. Емтин, Виена

Борис[1] переслал выдержки из доклада Д.[2] тов. Y.[3] В этом докладе есть кое-что хорошее, но есть такое, что меня ошеломило. Из этого доклада видно, что даже партдвижение там очень мало и неорганизовано. С другой стороны, к нам поступили сведения со стороны Трилиссера, опять таки не сходные с теми документами и письмами, о которых писали нам Вы и Борис. Поэтому мы создали Комиссию из всех организаций, занимающихся этим делом, чтобы, во-первых, координировать действия и бить в одну точку, а во-вторых объективно установить, что там творится. Для последнего нам нужно было иметь Ваш обстоятельный и объективный доклад (или суммировку всех сведений, поступивших к Вам). Может быть Вы уже такой доклад прислали, я его поищу. Но пока он мне в руки не попал. Ответа жду с обратной почтой.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 47, л. 235. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Борис Базаров (Шпак).

[2] И. Дзевалтовски.

[3] Неустановен псевдоним.

№ 81

Експозе на доклад от представител на ИККИ за положението в България[1]

Виена, 26 април 1924 г.

1. Внутреннее положение Болгарии и правительство Цанкова.

А. а) Часть радикалов и демократов вышла из Демократического сговора, стала в оппозицию к Цанкову, устроив в парламенте обструкцию.

б) Широкие социалисты в первомайском воззвании, подводя итоги политике правительства, предсказывают его неизбежную гибель.

в) Крестьянство в целом настроено враждебно по отношению к Цанкову.

Имели место локальные выступления. Отсутствуют вожди. До окончания полевых работ не удастся крестьянство заставить активно выступить.

г) Цанков теряет симпатии даже городской средней буржуазии.

д) На предстоящих выборах общин Цанков будет иметь против себя: либералов, широких социалистов, радикалов, демократов, Земледельческий союз, не говоря о коммунистах.

Б. а) Цанков опирается на реакционный государственно-административный аппарат, полицию, жандармерию, тайные офицерские и фашистские организации и на шовинистскую интеллигенцию, как на моральную силу.

б) Цанкова поддерживают врангелевцы. Вследствие деморализации последних, выражающейся в их бедственном положении (правительство принуждает их к тяжелым работам), разрыве между верхами и низами, Цанков отпускает на инвалидов 400 000 болг[арских] левов ежемесечно и возвращает 1 ½ миллиона левов, взятых Стамболийским из „Русского фонда". Настроение врангелевцев невыгодное для правительства. Агитация против СССР успеха не имеет. Есть среди них группа, вошедшая с нами в контакт через НВО[2].

в) Цанков частично опирается на македонцев. Есть между ними разногласия, но они только в стадии намечения. Охладели взаимоотношения между Цанковым и Т.Александровым. ВМРО с другими членами правительства в хороших отношениях. В течение этого лета выступления македонцев-автономистов против правительства ожидать не следует, ибо последние боятся интервенции Югославии, которая в случае [необходимости] придет Цанкову на помощь. У них вражда и активная борьба с македонцами, перешедшими на сербскую службу. Реагировать[3] на быструю нейтрализацию или привлечение масс на нашу сторону не следует, тем более, что во главе летчиков[4] стоят люди с очень узким политическим кругозором, не политики, а вояки, имеющие и до сих пор влияние на македонцев. Однако, имеются признаки расслоения среди македонцев и намечается начало отхода от Цанкова.

2. *Югославия* колонизирует сербскую Македонию успешно сербами, отпускает большие деньги на антимакедонскую пропаганду, преследует болгар и лиц, сочувствующих македонцам.

3. *Компартия и революционное движение.*

КП распространяет свое влияние в Търнове, Княжево (Софийско), Шумене, Горна Джумая, Орхание[5]. Правительство принимает меры предупредительного характера. Вокруг издаваемого „Луча" группируется б[ывшее] левое крыло БКП (Клинчаров, Ганчев, С. Тодоров и Й. Йорданов), собирающиеся образовать из остатков КП легальную и незав[исимую] Рабочую партию, за что высказывалось демократическое „Знамя", ожидая ее превращения в партию легальной борьбы. Распущены мин[истерством] юст[иции]: компартия, профсоюзы, комсомол, „Освобождение", Трудовая партия. Имущество описывается. Настроение в партии бодрое, недостаток руководителей, интеллигенция струсила и стала пассивной, в ЦК крупных разногласий нет, есть только мелкие недоразумения.

4. *Военная работа.* Есть 2 000 винтовок и патрон, 300 дружинников, ряд местных боевых групп. Можно покупать на месте оружие. Часть уже закуплена. Пулеметы и взрывчатые вещества нужно импортировать. Транспорт их организуется.

НВО разбила Болгарию на 15 округов (во главе окружком в 3 чел[овека]), последние на районы (во главе райкомы в 5 чел[овек]), работают над организацией дружин, райаппаратов, снабжения оружием, ведется разведывательная работа. Последняя слабо поставлена.

5. *Что нужно делать.*

1) Усилить работу среди врангелевцев, издавать еженедельный бюллетень на русском языке.

2) Усилить работу среди македонцев.

3) Укрепить партию.

4) Теснее связаться с рабочими и крестьянами.

5) Использовать всякое активное выступление крестьян, стремиться объединить и обобщить единичные крестьянские выступления в массовые и общие (пока мешают полевые работы).

6) Подчинить НВО террористические группы.

7) Организовать транспорт оружия, закупку на месте, распределение среди организуемых в районах групп, усилить разведку и аппарат НВО на местах, организовать дружины в важнейших стратегических пунктах (на последнее обращено главное внимание).

8) Разлагать „новую болгарскую армию“ (в ней много рабочих и крестьян).

9) Укрепить единый фронт с земледельцами, борющимися за создание рабоче-крестьянского правительства.

6. *Перспектива.*

1) Раньше осени действие нельзя ожидать.

2) Оценка представителя КИ немного пессимистична.

3) Несмотря на организационную слабость КП есть данные и шансы на весьма скорое руководство КП не только рабочими, но и крестьянскими массами Болгарии[6].

РГАСПИ, ф. 498, оп. 1, д. 50а, л. 25–26. Копие. Машинопис. Руски ез.

Публ. със съкращения в „Македонский вопрос в документах Коминтерна“. Скопје, 1999, 216-217.

---

[1] Документът представлява кратко изложение на доклада на „Зигмунд („Сигмунд“), завърнал се на 26 април 1924 г. във Виена от София *(РГАСП, ф. 495, оп. 19, д. 47, л. 23–26)*. „Зигмунд“ – неустановен псевдоним.

[2] Нелегална военна организация.

[3] Така е в текста. Вероятно трябва да се чете „Да се разчита...“.

[4] Така е в текста. Вероятно трябва да се чете „четниците“.

[5] Днес – Ботевград.

[6] На първа страница има бележка: *„Тов. Зиновьеву“.*

№ 82

Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за положение на комунистическите партии на Балканите, за работата на БКП (т.с.) и др.

29 април 1924 г.

ДО ПРЕЗИДИУМА НА ИККИ

Из посылаемых резолюций Исполкома БКФ видна как общая оценка положения на Балканах, так и практические меры, которые необходимо предпринять.

Но благодаря усилению реакции во всех балканских странах без исключения, а особенно в Румынии и Болгарии – наши партии находятся в крайне тяжелом положении. Численный их состав сейчас не поддается учету (нет регистрации, нет правильного поступления членских взносов) – поэтому ко всякого рода цифрам о числе членов приходится относиться критически и с величайшей осторожностью.

Во всяком случае, благодаря нелегальным условиям партийной деятельности число активных членов партии крайне незначительно. Наблюдается отпад, уход из партии части интеллигентов (много ушло и отошло из партии интеллигентов в Болгарии, Югославии, Греции, сейчас получаются такие же сведения из Румынии. По непроверенным еще сведениям, будто бы два члена ЦК заявили открыто о своем уходе из партии).

Однако, с другой стороны целый ряд факторов показывает, что влияние коммунистических партий на массы велико и они действительно являются руководителями массового движения.

Больше того, можно положительно утверждать, что усиление реакции, усиление преследований коммунистов в значительной степени объясняется возрастанием их влияния и той реальной опасностью, какой они стали являться для буржуазии.

По освещению положения в Болгарии, помимо посланного доклада т. Д.[1], посылаю доклад еще одного нашего товарища, только что вернувшегося из Болгарии[2]. С оценкой положения в Болгарии, сделанного т. Д. – ни ЦК БКП, ни Исполком БКФ – не согласны. По общему мнению он оценил положение черезчур пессимистично и не связал с теми практическими выводами, которые он сам же делает. Оценивая положение правительства Цанкова, как укрепляющееся, – он тем не менее соглашается на организацию партизанского движения. Исполком БКФ принял предложенную мною резолюцию о партизанском движении. Таковое нужно поддержать и в нем участвовать, связав его с военной организацией.

Большое значение могут иметь переговоры с македонцами, какие ведутся сейчас здесь. Тодор Александров тоже здесь. На этой неделе я с ним буду иметь встречу.

Наши требования: 1) открытый разрыв с правительством Цанкова, вплоть до организации открытой вооруженной борьбы с ним; 2) борьба против преследования коммунистов в Болгарии и освобождение заключенных; 3) единый фронт борьбы всех македонских организаций, борющихся за независимость Македонии.

О практических результатах переговоров еще рано говорить.

В настоящее время очень сильно чувствуется недостаток подходящих людей для связи. Нужно было бы послать кого-либо в Югославию, но так как мы посылаем в первую очередь в Болгарию, Грецию и Румынию, то в Югославию послать некого.

Тов. Пятницкий сообщает мне, что по болгарским делам создана комиссия, но кто в ее составе и от кого исходит та информация, какая разошлась с нашей? Это нам необходимо знать.

С ком[мунистическим] приветом *Эмтин*

Приложение: доклад тов. Зигмунд[3].

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 47, л. 240–241. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

---

[1] И. Дзевалтовски.

[2] Вж док. № 81.

[3] Неустановен псевдоним. Доклад в делото липсва.

№ 83

Протокол № 24 от заседание на Президиума на БКФ с решения по Македонския въпрос

5 май 1924 г.

Присутствовали: т.т. Виктор[1], Эмтин[2], Степанский[3], Григореску[4], Мариан[5] и Мирович[6].

Порядок дня: 1. Постановление по поводу македонской декларации[7].

[...]

Слушали: 1. Македонская декларация.

Постановили: Принять нижеследующие проекты Эмтина с внесенными поправками:

По поводу декларации македонских автономистов Президиум БКФ постановляет:

1) Декларация является малоудовлетворительной, слишком общей по своему характеру и неясно определяющей изменение направления деятельности македонско-автономистской организации.

Вопросы о борьбе за создание нового правительства в Болгарии и о борьбе за освобождение коммунистов обойдены молчанием. Принимая во внимание, что ответственные правительственные посты вплоть до министерских (министр юстиции) заняты представителями македонцев – подобного рода умолчание лишает необходимого конкретного содержания их заявление о разрыве с „софийским правительством“ и о „контакте“ с БКП.

Считаясь с прежней тактикой Александрова – Президиум находит необходимым отнестись с величайшей осторожностью к указанной декларации.

2) Ответом на декларацию должно быть указание, что условием моральной и материальной поддержки является необходимость получения от македонской автономистской организации на деле доказательства искренности изменения ими своей политики и тактики в отношении к цанковскому правительству. Таковыми должны явиться в первую очередь: а) борьба за освобождение всех коммунистов из тюрем, которых правительство Цанкова держит там с помощью македонской организации и ее представителей в правительстве и правительственных учреждениях, и [за] ликвидацию исключительного положения в отношении рабочих и коммунистических организаций и б) вступление в соглашение с БКП относительно свержения правительства Цанкова и образование рабоче-крестьянского правительства. В Петрическом округе, где власть фактически уже находится в руках македонской организации, изгнание представителей правительства Цанкова и предоставление полной свободы Коммунистической партии в Болгарии.

3) Президиум БКФ считает продолжение переговоров ЦК с македонскими автономистскими организациями целесообразным, но таковые должны вестись в тесном контакте с Президиумом БКФ.

Член Президиума: *Виктор*

РГАСПИ, ф. 509, оп. 1, д. 44, л. 95–96. Оригинал. Машинопис. Руски ез.
Публ. в „Македонский вопрос в документах Коминтерна“. Скопје, 1999, 231–232.

---

[1] Псевдоним на Г. Димитров.

[2] Псевдоним на В. П. Милютин.

[3] Псевдоним на Д. Густинич.

[4] Псевдоним на А. Кришан.

[5] Псевдоним на И. Дзевалтовски

[6] Псевдоним на Р. Вуйович.

[7] Има се предвид декларацията на ЦК на ВМРО от 29 април 1924 г. – Вж „БКП, Коминтернът и македонският въпрос (1917–1946)“. т. 1, С., 1998, док. № 73.

№ 84

Писмо от В. П. Милютин (Емтин) до Президиума на ИККИ за преговорите с ВМРО

Виена, 6 май 1924 г.

ДО ПРЕЗИДИУМА НА ИККИ

Я уже писал, что считаю результаты переговоров в ЦК македонцев и в частности с Тодором Александровым мало удовлетворительными. Такого же мнения и Президиум Б[алканской] Ф[едерации], что Вы увидите из прилагаемой резолюции. Декларация в общем обходит молчанием наиболее для нас важный вопрос. Но тем не менее свидетельствует об определенном повороте македонцев. В каком духе, по нашему мнению, на нее надо ответить, мы говорим в нашей резолюции, но лучше всего было бы повременить с ответом, когда приедем я и Виктор[1]. Сегодня мы рассмотрели проект воззвания, которое будет подписано Тодором Александровым, Чаулевым и Протогеровым. Оно значительно лучше декларации. В нем уже говорится о разрыве с правительством Цанкова и об образовании правительства „работников“ города и деревни.

Во всяком случае эти переговоры со всеми отсюда вытекающими последствиями надо развить дальше и главное организованно закрепить. На первых порах я прошу немедленно командировать одного товарища, о котором я пишу т. Пятницкому, в штаб македонской организации.

На время нашего отъезда в Москву в Президиуме Б[алканской] Ф[едерации] мы оставляем т.т. Исакова (он же будет исполнять функции т. Виктора), Густинича и Кришана. Четвертый номер Бюллетеня скоро выйдет.

Относительно других вопросов работы и предложения по поводу некоторых нововведений мы сделаем, когда приедем в Москву.

С ком[мунистическим] приветом *Эмтин*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 47, л. 248. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Псевдоним на Г. Димитров

№ 85

Доклад на Георг[1] за военната работа в България

[май] 1924 г.

I. Общее политическое положение в Болгарии можно характеризовать стабилизацией правительства Цанкова и упрочением влияния „Сговора" на буржуазные и мелкобуржуазные элементы. Государственный аппарат – армия, полиция, чиновничество безусловно преданы правительству; „Кубрат"[2] (политическая фашистская организация) и Лига запасных офицеров[3] (боевая фашистская организация) усиливают их и совместно с ними являются прочной и сильной опорой правительства. Гораздо хуже для правительства обстоит дело в смысле сочувствия широких масс населения. Сумев объединить вокруг себя буржуазные элементы и значительно ослабить „отщепенцев" – радикалов и демократов, а также национал-либералов и широких социалистов, правительство несмотря на сильный террор в стране, полное нарушение свободы выборов, иногда аннулирование земледельческих и коммунистических списков и запрещение какой-либо их агитации, имеет на последних окружных и общинных выборах против своих 52 – 60% общего числа голосов 25 – 30% голосов коммунистов и земледельцев. Коммунистическая партия и Земледельческий союз почти совершенно были разгромлены, еще далеко не вполне восстановили свою организацию связи, во многом сильны старыми связями и старым сентябрьским авторитетом и ненавистью трудовых слоев к правительству Цанкова, но еще не имеют необходимой хорошо налаженной организации. Деревня в большинстве настроена резко отрицательно к правительству, но также не организована и распылена. Город настроен менее революционно. Последние окружные общинные выборы показали массом невозможность голосованием сбросить профессорское и генеральское правительство. Вооруженное восстание – единственный выход по мнению масс, поэтому начавшееся четническое движение встречает сочувствие и отклик в массах.

Земледельческий союз переживает внутреннюю борьбу левицы и десницы. Десница во главе с бывшим военным министром Томовым (ранее левым) имеет влияние в центральном управлении Союза, но слабое влияние в массах, которое к тому же продолжает уменьшаться. Десница ведет борьбу против единого фронта с коммунистами. Несмотря на это, единый фронт проводится не только путем выставления общих выборных списков, но с левицей путем энергичной защиты их газетой коммунистов „Народна защита", печатанием наших статей и совместной работе по ряду вопросов. Левица внутри Союза стремится к отдельной политической организационной работе от десницы и против нас. При моей встрече накануне съезда с вождями левицы земледельцев Петрини и Грънчаровым, они охарактеризовали положение Земледельческого союза как находящегося накануне раскола, или вернее исключения из него руководителей десницы. Но этот процесс закончится через 1–2 месяца, когда десница потеряет всякое влияние в Союзе, безболезненно для него будет исключена из Союза и он как таковой целиком будет под руководством левицы. Петрини и Грънчаров, согласно моим инструкциям, согласились немедленно приступить к организации своего военного аппарата тайно от десницы, организованного и существующего в подготовительный период отдельно от коммунистического военного аппарата. Перед восстанием одновременно с образованием общего Акционного комитета должно произойти и полное объединение вооруженных сил. Представители земледельцев просили об организации теперь же общего военного аппарата, но по соображениям конспирации (возможность проникновения в НВО правых земледельцев и их провокаторов) [ЦК] не признал [это] возможным. Земледельцы взяли на себя обязанность через своих эмигрантов в Сербии снабдить полностью оружием западные округа Болгарии (в широкую возможность чего я лично не верю). За отсутствием денежных средств они должны вообще приобретать оружие главным образом путем кражи из казенных складов; перед восстанием же мы снабдим их четы излишком своего оружия. Земледельцы просили помочь им деньгами для организации своего агитационного аппарата внутри Союза и на организацию военной работы. Я предложил им срочно составить смету для ЦК БКП, который через свой военный отдел позаботится об этих средствах. Считаю, что для упрочения единого фронта это безусловно сделать необходимо. Вожди левицы искренни в своих симпатиях к нам, в массах же лозунг единого фронта особенно живуч. Для этой цели в месяц минимум необходимо 500 дол.

Македонцы и автономисты, ведя переговоры с нами в Вене, в то же время уклонились от переговоров в Софии (как будто до возвращения Т.Александрова в Болгарию). Будучи полностью использованы правительством Цанкова в июне и в сентябре, в первый тяжелый для него период, они затем под влиянием Сербии постепенно устранились правительством от влиятельного положения в государственном аппарате и подверглись даже частичным репрессиям. Правительство продолжало терпеть их и как орудие и средство своей империалистической политики для проникновени в будущем Болгарии под лозунгом „воссоединения и освобождения Македонии“ к Эгейскому морю. Это заставило Т.Александрова искать соглашения на другом фланге с коммунистами и СССР, что известно, хотя и в общих чертах, пр[авительст]ву (наш разведывательный материал – внешн[ее] министерство) и что вызывает большую тревогу пр[авительства], которое организовало за Тодором Александровым и другими видными македонцами специальную слежку, дав общественной безопасности ударное задание выяснить связи македонцев и коммунистов.

Македонцы могут быть использованы нами в Болгарии и на Балканах как революционный национальный фактор. Но как буржуазные и к тому же восточные политики, их вожди, увидев недостаточность нашей помощи и хотя бы временную и кажущуюся выгодность другой комбинации, вновь могут изменить свою политику. Для противодействия чему необходимо широко проникнуть своими людьми в организацию македонцев, для этого уже сделано в частности: разведку мы ведем в пр[авительст]венных органах через македонцев (наших товарищей) и якобы для них используем видных македонцев, в нашу пользу настроенных, для своей практической работы, и в македонском юго-восточном Петричевском районе своим милиционным четникам предписали в то же время войти в македонские четы. Углубление этого, а также искренняя помощь в борьбе за создание единой македонской организации и за освобождение Македонии – залог успеха этой работы.

Болгарская компартия в течение последних двух месяцев переживает процесс своего восстановления и налаживания связей с местами. До последнего времени компартия в массах жила главным образом своим сентябрьским авторитетом. Печатная пропаганда проводилась преимущественно коммунистическими газетами (официально беспартийными), нелегальные издания слабо печатались и мало распространялись. Устная агитация отсутствовала. С резолюцией Коминтерна[4] по вопросу большинство членов конгресса ознакомилось только на конгрессе, проведенном на горе Витоше в середине мая. Первомайская демонстрация в Софии (до 2-х тыс. чел.) и несколько демонстраций в провинции, а затем величественные похороны т. Благоева (до 20 тыс.) небывалое явление в Софии – были внешним проявлением восстановления партии. Конгресс партии целиком примк[нул] к резолюции Коминтерна. Наиболее серьезным расхождением среди делегатов конгресса был организационный вопрос – приоритет производств[енной] или квартальной (жилищной) ячейки. Большинством 13 против 4 принято преобладающее значение производственной ячейки, которой подчиняются прилегающие квартальные ячейки. В ЦК выбрали четыре левых и 2 правых т[оварищей]... ого* входит один левый от молодежи; во главе ЦК стоит бюро из 3-х товарищей, политический секретарь – Манев (левый), Димитров Стоян[5] (правый) – организационный секретарь и Янков (левый) – военный руководитель.

Заключение. Положение пр[авительст]ва прочное. Оно опирается на хорошо организованные послушные и преданные ему армию, полицию, чиновничество, которые оно перед этим подвергло основательной чистке, а также на фашистов „Кубрат“ и Лигу офицеров и имеет прочную опору во всей буржуазии и части мелкой буржуазии, не считая ничтожных численно радикалов, демократов и широких социалистов, которые занимаются легальной и несущественной оппозицией и при восстании вероятно, хотя и неактивно будут на стороне пр[авительст]ва. Поэтому нужна серьезная подготовка к восстанию для агитработы в массах, упрочение единого фронта [с] земледельцами и македонцами по созданию вооруженных сил и заготовке оружия. Это особенно важно потому, что современное внешнее положение Болгарии развязывает пр[авительст]ву руки для борьбы внутри страны, а улучшевшееся экономическое положение упрочивает его позиции. Серьезная же подготовка прежде всего связана с твердым и достаточным бюджетом, своевременно и без задержки выплачиваемым. Иначе срывается всякая работа.

Ранее осени – сентябрь – октябрь крупных событий ожидать нельзя. Возможность восстания осенью имеется, но сказать, что оно обязательно будет, пока безусловно нельзя.

II. В момент моего приезда в Болгарию в сущности никакой военной работы проделано не было. Имелся только зав. Военным отделом тов. .....* и завед. Отделом вооружения тов. .....* В Софии числилось около 150 – 200 чел. ранее бывших в уже распавшихся комотрядах и имелось во всей стране на складах 10 тяжелых и 8 легких пулеметов и невыясненное количество винтовок. Неполное восстановление местных парторганизаций, частое отсутствие связи, особая осторожность и иногда нерешительность военных работников в результате сентябрьского разгрома, отсутствие на первое время организационных навыков для нелегальной военной работы позволило в начале только медленно и постепенно развертывать военную работу. К моменту моего отъезда основы военной организации были вполне закончены и требовалось лишь углубить и продолжить начатую работу.

Болгария разбита на 4 области: 1) западную – центр София, 2) южную – центр Пловдив, 3) центральную – центр Плевна и 4) северо-восточную – центр Варна, которые разбиты в свою очередь на 14 округов.

В центре военный аппарат состоит из военно-политических и военно-технических руководителей (он же непосредственно заведует четническим отделом), завед[ующим] оружием при 2-х помощниках (один по ввозу из-за границы оружия, другой по закупке, по краже казенного оружия и хранению оружия), зав[едующий] разведкой и 1 помощ[ник] и завед[ующий] связи и 1 помощник по организации работы на транспорте, всего 9 человек. В областях военно-политическ[ие] и военно-технические руководители (иногда в одном лице), завед. оружием и завед. разведкой и связи одновременно, всего 4 чел[овека]. В округе 1 или 2 тов[арища] выполняют все функции военной работы. А всего 53 товарища на постоянной оплате.

III. Вооруженные силы разделяются на два вида: боевые и милиционные четы. Организация их одна и та же: чета -2, 3 или 4 группы-шестерки в зависимости от наличия сил в данном пункте, затем воевода и его заместитель, секретарь четы с функциями связи и административно-хозяйственными, всего в полном составе в чете 30 чел. Там, где нельзя сорганизовать чету, организуется шестерка. Несколько чет, когда их организовано много, подчиняются начальнику района, который подчиняется начальнику округа. Данная типовая организация чет очень схожа с организацией македонских чет, а потому легко прививается в Болгарии.

Милиционные четы в идеале должны охватить весь боеспособный состав партии и явиться основой вооруженных сил для восстания, но процесс их организации в целях не бумажных, а действительных результатов, сознательно проводится постепенно. Милиц. четы по шестеркам, а также и комсостав должны в подготовительный период заняться военным обучением, для чего мною даны программные и методологические указания. Проводится должное ознакомление с оружием, приготовительные к стрельбе упражнения, когда можно, стрельба, рассыпной строй, применение к местности, значение маскировки и самоокапывания в полевом бою, отличительные свойства боя в горах и уличного боя. Обучение и сбор шестерок позволит их сколотить в мелкие воинские группы, сильные своим единством. Для комсостава общие понятия о чтении карты и ориентировка. В преподавании никакой муштры. Для комсостава – пособия, болгарские уставы и инструкции, и кроме того надо на болгарском языке создать и издать не в Болгарии небольшую военную библиотеку по гражданской войне, уличному бою, партизанским действиям, подрывному делу и т.д.

Боевые четы имеют своей задачей из наиболее ценного боевого материала партии создать отряды, которые партизанской войной теперь уже должны вырвать из-под пр[авительст]венного влияния и отчасти власти дикие горные районы, срывать налоговую политику пр[авительст]ва, поднять революционное настроение деревни, содействовать росту милиционных чет, увеличить рядом эксов средства партии, активизировать партию и через мелкие партизанские действия психологически подготовить партию и массы к вооруженному восстанию.

Работа боевых чет, вначале безусловно топорная и неуверенная, быстро растет. Материальные выгоды пока в силу неналадившейся разведки чет малы, но отношение населения к четам прекрасное. С другой стороны, из районов их действия сговористы и запасные офицеры, отличившиеся зверствами по усмирению сентябрьского восстания, распродают свое имущество и бегут из деревень. Жизненность четнического движения доказывает, что среди крестьян самостоятельно возникло несколько чет полуполитического полуразбойничьего характера. Четы эти, как и анархические четы, подвергая своему контролю и очищая их от уголовного элемента, мы подчиняем своему руководству. Одна такая крупная чета господствует в горах в районе к востоку от Бургаса. Недавно один из четников этой четы, прельстившись амнистией сдающимся четникам, которую дает пр[авительст]во в целях борьбы с четничеством, предал своих товарищей. Через два дня ночью он был убит четниками в своем доме.

В последнее время четническое движение оживилось. Я знаю не мене 10-ти зарегистрированных нападений чет на дорогах или в деревне или столкновений с полицией. Иногда четники соединяют свою работу с агитацией и наложением контрибуции на местную буржуазию, как это было под Сливеном. Только под Пловдивом был неудачный случай – двое четников благодаря так ..*.

Последние газеты в Софии возбужденно толкуют о четническом движении, спрашивая откуда оно и кто им руководит. Демократы в газете „Зора“ пишут, что четы, хотя и руководятся „дегенератами“, но их существование вызывается пр[авительст]венной политикой и террором. Совет министров постановил организовать контрчеты и обещает вести с ними энергичную борьбу. Мы же решили в ответ только расширить их работу, заботясь контролем сверху и партвлиянием сохранить за ними политический и идейный характер дисциплинированных комотрядов и защитников крестьян, а также уберечь от уголовщины. Общий состав чет:

Район	Мил. четы	Боевые четы	Террор. группы
Тырново	–	2	–
Бургас	–	4 и 25 анарх.	–
София	150	5	9
Пловдив	30	10	3
Перник	20	–	–
Хасково	20	6	–
Сливен	45	8 и 4 анархиста	–
Плевен	35	–	–
Варна	40	–	–
Лом	20	–	–
Ихтиман	32	–	–
Орханье	36	–	–
Итого	428	35 ком., 29 анархист.	12

Но надо сказать, что на самом деле эти цифры значительно больше, по крайней мере всех четников теперь не менее 800, т[ак] к[ак] доклады от центральной и северо-восточной областей не были получены. Считая общий состав партии 4000 чел. и комсомола 3000 чел. (цифры вероятно преувеличены), эти результаты еще не велики, но указывают, что начало работы уже заложено.

Относительно комсостава, чет и военных руководителей на местах, надо сказать, что имеется сравнительно значительное количество офицеров и унтерофицеров, но у них нет навыка партизанщины, малой войны и пока слабо развиты организационные способности в непривычной работе. Необходимо из московских эмигрантов болгар – бывших военных, создать кадр инструкторов, ознакомив их в 1-2 месяца с малой войной, подрывным делом, службой технической связи и т.

Демонстрация похорон тов. Благоева защищалась до сотни вооруженных револьверами и гранатами четников. Но до столкновения не дошло. Парт[ийный] конгресс на горе Витоше у гор[ода] Софии прикрывался 10-ью боевыми четниками.

IV. Террористические группы имеют троечную организацию, пока прямой работы не выполнялось. Часть этих террористических групп предназначена для подрывной работы, их подрывной материал заложен в районах стратегически ценных мостов. Считаем возможным, что удастся в своих целях использовать некоторых македонских террористов. Видимо, основной работой террористов будет уничтожение установленных провокаторов. Террористические группы существуют только при центре и областях. Работать могут только по специальним приказам, пока таких не давалось.

V. Вооружение.

Район	Тяж. пулеметы	Легкие пулеметы Льюис Шоша	Винтовки	Револьверы
Бургас	1	–	–	–
София	4	7	450	41
Пловдив	–	2	78	20
Перник	–	–	155	–
Хасково	1	–	98	–
Сливен	–	–	156	–
Плевен	1	–	34	–
Варна	1	1	100	–
	8	10	1071	61

За данный период куплено винтовок 75, револьверов 35. Украдено с казенных складов револьверов 26, винтовок 50. Открыты тайные склады вооружения пр[авительст]ва: винтовок 1000+3000+2000+700= 6700, из них большая часть без затворов. Пулеметов 30, артиллерии – 2 полевых пушки. Надо сказать, что до сих пор не удалось установить имеющиеся старые запасы оружия у партии. Конечно, в действительности его несколько больше. В стране имеется большая возможность ограбления тайных пр[авительст]венных складов оружия, но для этого нужны деньги на организацию покражи и постройку скрывалищ. В частности дано боевое задание украсть с одного склада 20 пулеметов Шварцлозе. Для покражи будут использоваться главным образом боевые четы.

Имеющиеся на правительственных складах винтовки Манлихера без затворов также намечаются к похищению. Затем затребуем соответственное количество затворов из заграницы. В стране можно купить винтовок Манлихера до 1-3 тысяч по цене полутора – четыре доллара. Пулеметы, револьверы и гранаты закупить труднее, поэтому необходимо их главным образом привезти из-за границы. Для приема оружия из Севастополя Варненская база готова уже свыше 2-х недель, но была задержка из-за неприхода лодки за проводником-мотористом к месту выгрузки. Около 20 мая наконец моторист был взят и около 25.V. должна быть доставлена первая партия оружия, но донесение о прибытии оружия я перед отъездом (27.V.) не получил. В Бургасе база также готова. Вглубь от берега на 20-30 километров идет вторая линия складов. Кроме этого, на турецкой границе у Адрианополя готов „канал“ для приемки оружия через наших контрабандистов и организуется такой же у Лозенграда. Т[ов]. М.[6] из Константинополя сообщил мне, что он может наладить из Турции вывозку оружия. Я отослал для связи с ним и организации дела своего зав. оружием в Константинополь. Он возвратился в Софию накануне моего отъезда, но к сожалению я его не успел увидеть и узнать результаты его поездки. На Дунае организуется приемный пункт у Свищова для получения оружия пароходами из Вены. Но надо помнить, что всюду приемка особенно громадних грузов по 600-1000 и более винтовок мало осуществима и опасна. Лучше при ввозе особенно налегать на технику, крайне желательно несколько автоматических ружей Томпсона для лучших крупных боевых чет.

Маленькое производство подрывных гранат и запасы подрывного материала, располагаемого согласно страгегической оценки жел[езно]дор[ожных] мостов и т. д. имеется. Ввиду невозможности посылки химика из Вены в Болгарию для организации производства там ручных гранат из консервных банок „революционного“ образца, болгарский химик вызывается в Вену „для обучения“ его нашим химиком.

VI. Разведка. Налажена и дала ценные результаты, но к сожалению не во всех необходимuх направлениях. Освещается хорошо: 1) внешнее министерство – все наиболее секретные сведения министерства, 2) Общественная безопасность – получена схема общественной безопасности, сведения о наших вооруженных силах в Софии (якобы 2 бригады) и о составе ЦК, кстати последние два сведения абсолютная ерунда, [както] и результаты первого допроса 2-х наших арестованных четников, охраняющих накануне парт[ийный] конгресс на горе Витоше. Всей этой связи грозила опасность быть порванной из-за полного отсутствия денег и невыплаты их нашим агентам в течение целого месяца. Из-за отсутствия денег мы не получили список наших провокаторов, работающих в общественной безопасности. Так работать с агентурой нельзя. 3) Местное отделение „Кубрата“ – о „Кубрате“ и Лиге офицеров. 4) Налаживается связь с Советом Министров. Все эти сведения мы получаем, как македонцы; как коммунистам возможно, что нам ничего не дадут даже за деньги.

Плохо обстоит [дело] с просвещением армии, которая вычищена от всех революционных элементов. 2 наметившихся агента струсили в последнюю минуту. Но конечно и армию удастся просвещать. Все дело времени и денег, устанавливать агентуру можно только осторожно и постепенно. По врангелевцам я узнал, что есть приказ Врангеля о боевой готовности врангелевцев (видимо для поддержки Румынии в Бессарабии, хотя местная монархическая газета „Русь“, ориентировки Н. Н.[7] и Врангеля против вел[икого] кн[язя] К. В.[8], „продавшимся румынам“, против войны за присоединение Бессарабии к Румынии). Этот приказ на руках у коммуниста и его должны достать, но еще не достали из-за отъезда товарища. Врангелевцы все же получили откуда-то сравнительно значительные средства, закупили и раздали обмундирование и формируют отряды якобы для усиления французских войск в Сирии, но вероятно для Румынии. Вероятно им обеспечена неудача этой затеи. Настроение врангелевцев не боевое. Имеется в виду один человек, который может недурно освещать врангелевцев, но пока мы его не привлекли, так как он требует некоторой проверки и испытания.

К сожалению, при назначении мною зав[едующего] разведкой тов. Болгарина[9], я не знал, что он одновременно вел разведку по другой нашей политической линии. Лишь через три недели, когда он принял все имеющиеся связи, я узнал об этом. Заменить его за полным отсутствием подготовленных к этой разведке других товарищей тотчас же не представлялось возможным. По приезде в Вену этот вопрос организационого перемешивания двух разведок разрешается путем соответственных переговоров с политической разведкой.

VII. Связь. Аппарат связи упрачивается с местами и теперь недурно работает с В[енским] ц[ентром]. С Москвой надо использовать радио. Об этом личный устный мой доклад.

VIII. Антимилитаристическая работа. Ведется через Союз молодежи, дала некоторые результаты, к сожалению пока недостаточные. В ряде воинских частей имеются комячейки, но которые работы почти не ведут из-за строгости дисциплины, трудности устной агитации и отсутствия печатного материала. Полное отсутствие у партии денег не позволило подержать агитработу и она стала замирать. Теперь выделили на эту работу небольшую сумму денег.

IX. Врангелевцы. Общее число в Болгарии русских беженцев не менее 30 тысяч, из них врангелевцев не менее 15-ти тысяч. Экономическое положение их тяжелое; тяжелый труд и плохая оплата труда. Осенью с прекращением полевых и строительных работ начнется бедственное их положение. С другой стороны, ничтожная прослойка сохранившей свои капиталы буржуазии живет припеваючи. Между обеими этими группами – антогонизм. У масс естественно стремление на родину, поэтому почва для возрождения Союза возвращения на родину благоприятна, несмотря на возможный террор пр[авительст]ва. Связавшись с врангелевцами, удалось создать правление такого Союза, завязать связи с провинцией. Заканчивая свою организацию, Союз должен манифестировать свое появление и начать агитацию за отказ от борьбы и признание сов[етской] власти и приступить к организации желающих возвратиться на родину. В Варне среди врангелевцев подобную работу ведет казачий атаман Икая, который уже направил через Константинополь до 200 врангелевцев, но как говорят, лично немного наживается на этом. Союз обещает вскоре развернуть свою работу и дать желаемые результаты.

X. Надо отметить у болгарских товарищей в общем сравнительное умение конспиративной работы. Первое время слабые организационные способности в специальной военной работе, затем, в процессе ее, стали вырабатываться необходимые организационные навыки. В военном аппарате за период моей работи (7 недель) был только один провал двух четников боевой четы, охранявшей парт[ийный] конгресс на горе Витоше. Один четник, напившись пьяным в ресторане, разболтал кто он и что он вчера охранял парт[ийный] конгресс, был прослежен шпиком и на квартире арестован вместе со своим товарищем, причем были взяты один револьвер, одна граната и несколько военного образца костюмов четников. Согласно сообщению нашего агента обществ[енной] безопасности на первом допросе они назвали себя македонскими четниками, на втором допросе, кажется, сознались (точно не установлено), хотя сказать о военной работе много не могут. Вообще полиция пока о нас знает чрезвычайно мало.

Георг

РГАСПИ, ф. 495, оп. 282, д. 6, л. 69–77. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

* Така е в текста на документа.

[1] Неустановен псевдоним.

[2] Вж док № 75, бел. 2.

[3] Лига на запасните офицери – военна организация, създадена през 1908 г. Участва ва преврата на 9 юни 1923 г. и в потушаването на Септемврийското въстание 1923 г. Разтурена след 9 септември 1944 г.

[4] Вж док. № 63.

[5] Станке Димитров.

[6] Вероятно става дума за С. Мирни.

[7] Николай Николаевич Романов (1856–1929) – велик княз, внук на императора Николай I, генерал от кавалерията. През 1919 г. напуска Русия, ръководител на бялата емиграция

[8] Кирил Василевич – велик княз, създател на центъра на белоемигрантите в Париж, поставящ за своя цел възстановяването на монархията в Русия.

[9] Става дума за Хр. Боев.

№ 86

Писмо от зам.-прокурора на гр. Лом до МВР с настояването да се вземат мерки за обявяването на БЗНС за нелегална организация

21 май 1924 г.

ПРОКУРОРСКИ НАДЗОР
при
Ломския окръжен съд
№ 2829
21 май 1924 г.

ДО МИНИСТЕРСТВОТО
НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ
копие: МИНИСТЕРСТВОТО
НА ПРАВОСЪДИЕТО
гр. София

Считам за нужно да донеса в Почитаемото Министерство, че навсякъде във Фердинандска, Берковска и Ломска околии при станалите избори за окръжни и общински съветници[1], комунистите са гласували за кандидатите на Земеделския съюз и то с цел да се изправи отново последният и се даде възможност на комунисти да продължат рушението на държавата. Сведенията, които черпя от подведомствените ми органи, са все в смисъл, че земледелци и комунисти навсякъде по селата се мъчат да възобновят старите дружби, страхувайки се от властта, в някои села са правили агитации нощно време. Особено много голямо сближение има между комунисти и дружбаши след септемврийските събития из горните три околии.

Тук прилагам един препис от едно окръжно, издадено в града Фердинанд по време на метежа[2], написано от водителя на фердинандските комунисти – адвоката Христо Попов, което окръжно е било редактирано от него, Васил Коларов и Георги Димитров, които по това време са били там.

В това окръжно изрично е подчертано единството между земеделци и комунисти. Казано е „За по-тесно единение ще разпоредите в революционните комитети и други институти да има и представители на местните земледелски дружби. Дето дружбите са очевидно по-многобройни от комунистическите групи, на техните делегати може да се повери председателското място“.

Това окръжно е било издадено в много екземпляри и е било пръснато между населението.

Това единение, за което се говори в окръжното, продължава да съществува и се развива, и ако навреме не се вземат мерки, то под оранжевото крило на дружбашите ще изникнат комунистите.

Разсъждавайки така, аз схващам положението за доста сериозно и за това като пазител на законите в тази държава, правя горното донесение.

Позволявам си да донеса, че ако на време не се убие започналото да се създава убеждение сред горните крайни елементи, че властта не пречи, скоро ще се простим с реда и спокойствието в страната.

Обявяването на Земеделския народен съюз за нелегална организация трябва за спасението на държавата да стане час по-скоро.

Той трябва да бъде обявен за нелегална организация още и заради това, защото [земеделците] заедно с комунистите агитират между войската с цел да [я] спечелят на своя страна за насилствено променяване на държавния строй.

Днес изпращам до господина министъра на войната две писма, изпратени от войници от 15 пехотна Ломска дружина в гр. Враца, в които войниците пишат на свои роднини, че в цялата дружина всички са комунисти и дружбаши и че очакват кога ще дойдат на власт дружбашите. Писмата са заловени от моите тайни агенти. Сведенията ми се простират, че някои началствуващи лица олеснявали дружбашки и комунистически агитатори при тяхната агитация между войската.

Никога други път не са съществували по-добри условия за обявяването на Земеделския съюз за нелегална организация, отколкото сега.

Зам.[3]-прокурор: *Стефанов*

АМВР, об. 7191, т. I, л. 100. Оригинал. Машинопис.

---

[1] Изборите се провеждат на 18 май 1924 г.

[2] Препис на окръжното: „*Окръжен революционен комитет. Административна секция. 26 септември 1923 г. г. Фердинанд.* До местните революционни комитети. Другари, Великите дела, чието начало братският съюз на работниците и селяните записа на 23 този месец, е плодът на задружното действие на двете организации на трудещия се народ – Комунистическата партия и Земледелския съюз. Туй братско дело, запечатано с кръвта на убитите и ранените червени герои, трябва да се чувства и изразява в цялата ни работа.

Окръжният Революционен комитет обаче има сведения, че другарите комунисти в някои села са допуснали инциденти, наистина дребни, които подравят гранитните основи на революционната борба. Проявена е била неприязън и дори враждебни действия към някои дейци от Земледелския съюз за сметка на борбите помежду им в близкото минало. Подобна практика е в грубо противоречие с духа и основите на великата борба. Тя би могла да доведе в прямо предателство, ако повдигаме вражди в село, и попречи на пълната и единодушна мобилизация на народните сили. Всеки сепаратизъм, всеко деление на почвата на миналото, днес е престъпление пред революцията.

Като Ви съобщаваме това, поканваме Ви да поддържате ревностно свещения съюз на труда и неговите организации, предупреждаваме, че нарушителите ще бъдат изправени пред революционния съд. За по-тесно единение ще разпоредите в революционните комитети и др. институти да има и представители на местните земледелски дружби. Дето дружбите са очевидно по-многобройни от комунистическите групи, на техните делегати може да се повери председателското място. Ние очакваме, другари, че Вие добре разбирате великия смисъл на подетата борба и ще направите всичко за утвърждаване братския ни съюз. Да живее републиката на работниците и селяните. С поздрав: Х. П. Попов“. *(АМВР, об. д. 7191, т. I, л. 101).*

[3] „Зам.“ е дописано на ръка.

№ 87

Доклад на Изпълнителното бюро на ЦК на БКП до ИККИ за организационното състояние на БКП, за дейността на Партията на труда, за разногласия в ЦК и др.

[май-юни 1924 г.]

Състоянието на БКП

Дезорганизацията в партията от септемврийското поражение е твърде голяма. Много добри сили са избити или в емиграция. От свободните предишни дейци голяма част се оттегли от движението, едни осъждат септемврийското въстание, други – изплашени от терора и насилието, насочено преди всичко срещу тях, като познати комунисти. Уплахата от терора, който продължава, е още твърде голяма, особено в провинцията. И уплахата е повечето в партийните редове и преди всичко в по-първите другари.

Недоверието в ръководството след септемврийското поражение поради неподготвянето на въстанието е твърде голямо. Взаимното доверие между другарите е разколебано. И заради всичко това организационното възстановяване върви много бавно и трудно. Оформените организационни единици по места са още малобройни и неактивни. Още не са стабилизирани всички местни ръководства, които сега минават почти вред в нови ръце. Центърът е във връзка с всички окръжни центрове, но последните не са още солидно сложени и малко от тях държат трайни и многобройни връзки в окръга. А за ръководство там има още много да се желае. Трябва да се подчертае обаче отрадната тенденция, че партийната работа се подема предимно от работници, макар още неопитни и без добра подготовка.

Централният комитет има следната дейност от 1 декември до днес: Издаде и разпрати – за съжаление не навсякъде получени и пръснати – позиви: 1. За положението след юни и септември, след изборите [през ноември 1923 г.] и за предстоящите задачи. 2. Предупреждение за готвените масови арести през декември. 3. Решенията на Международната селска конференция[1]. 4. Към земеделците за измяната на ръководителите им след декларацията им от януари[2]. 5. Против Закона за защита на държавата. 6. За участие в македонската акция на 13 януари[3]. 7. Опровержение, че комунистите емигранти в Сърбия готвят нападение като оръдия на Сърбия.

Издаде и пръсна до сега още: 1. Програма и упътване за общи листи със земеделци, широки и занаятчии в селски общински избори на 17 февруари – отложени. 2. Брой първи на дискусионния лист, съдържащ четири статии против ликвидаторството. 3. Брой 14 и 15 на „Р[аботнически] в[естник]“. Готви брошура за септемврийските жестокости и Ленинов лист. Изработи и допълни инструкция за възстановяване партийните организации и ги предаде чрез изпращане на куриери на три пъти във всички окръжни центрове и чрез среща тук на по един и няколко представители на всички окръжни комитети.

Издаде известната декларация по поведението на Сакаров. Реши, ако депутатите в парламента изключат Сакаров и Максимов, който даде кредит на Сакаров, и, ако декларират пред ЦК, че са извършили с досегашното си държане престъпление спрямо партията и че занапред ще бъдат под негово непосредствено ръководство, ще получат подкрепата на партията и тя ще ги използува. Чакаме отговора им.

Изключи и общинската група в Русе, на чело със старите партийни водачи там, както и училищното настоятелство в Провадия, защото без съгласието на партията се обявиха за независими трудови общински групи, загдето се солидаризираха с парламентарната група, загдето обругаха КП за септемврийското въстание и загдето продължават с тия ругатни и днес даже, след като се присъединиха към П[артията] на т[руда].

Това се направи, за да се улеснят работниците, негодуващи от своите опортюнистически водачи, да вземат организацията в ръцете си. Нареди основаването Партия на труда като орган на КП за публично проявление, за комбиниране чрез нея нелегална и легална борба на партията. Масите виждат в нея своята комунистическа партия, приспособена към Закона за защита на държавата и, доколкото могат да преодолеят терора, продължават да основават организации и групи. Вестника ѝ „Знаме на труда“ се посрещна с възторг и започна излизането си с 9-10 000 екземпляра с тенденция да се увеличава. Вестник „Звезда“ – утринно легално издание, спадна след излизането на „Знаме на труда“ от 7 на 5 000 екземпляра. Ще го продължим и се надяваме да се дигне.

За специално техническата работа отделно ще докладваме.

П[артията] на т[руда] предложи на общоделския конгрес единен фронт. Тия дни ще предложи на Зем[леделския] съюз, на Занаятчийския съюз и на широките платформа с искания около изборните учреждения, плюс за пълна амнистия и против закона за защита на държавата; за единен фронт и общи листи по повод предстоящите от март до юни избори за окръжни съвети, градски общински и селски общински съвети. След отказа на водачите ще се обърне към местните им организации, гдето очакваме да имаме успех. ЦК прие преди един месец тезиси по септемврийските събития и задачите на партията. Пратиха ви се. Не ни е известно получили ли сте ги. Бяха предложени два вида тезиси от малцинството, които също ви се пратиха.

Помощната акция[4] не може да вземе публичен характер. Не само се преследват, но и нарочно се търсят органите на помощния комитет, за да се подведат под закона за защита на държавата. Арестуват се даже провинциалните комитети на Антон Страшимировия комитет, късат се позивите му и пр. Въпреки всичко, където има арестувани другари, са събрани и раздадени на самите места от септември насам значителни суми и много продукти и други предмети. Точен отчет за тази дейност обаче още не сме получили. Раздадени са около един милион лева от получените от МОПР[5].

Акцията по амнистията до сега се изрази в подаване телеграми до правителството и камарата и то не особено много и главно не бойки – отражение на терора и преследванията – в събрания в четири -пет села и в печатна кампания, която продължава. Само чрез печатна кампания и с един нелегален позив се прояви акцията против ЗЗД.

Различията в ЦК

Сегашният състав на ЦК биде окончателно установен едва към края на ноември. А и преди туй в него се беше очертала една опозиционна група, състояща се от един член на ЦК, друг член, който няма възможност да посещава заседанията, представител на М[ладежкия] с[ъюз] в ЦК и тримата членове на К[онтролната] к[омисия]. Тия другари, заедно с неколцина другари, членове на софийската организация, са се оформили в левичарска, или опозиционна група и действуват организационно за овладяване на ЦК само от техни привърженици. Активен член на ЦК от левицата, не веднъж е заявявал в заседанията, че те се събирали, разисквали, срещали се и поддържали връзки с провинциални другари и съзнателно се стремили към това, да вземат ръководството на партията от ръцете на „случайното" болшинство в ЦК. Те се срещат с всички почти другари от провинцията, идващи тук по партийна работа, и вместо да им предават решенията на ЦК по партийните въпроси, развиват пред тях своите възгледи по тия въпроси, за да спечелят тях и организациите на своя страна.

Сега вече получаваме известия и резолюции от някои учреждения и функционери на софийската организация, в които се прокарват мнения даже по съвсем маловажни въпроси (например – защо ЦК не бил издал позив по случай коледната обиколка на правителствените депутати) досущ същата и със същите мотиви, които се развиват от левицата в ЦК. Същата левица изпраща свои материали – доклади, съобщения, неизвестни нам – до ЦК, на К[омунистическия] и[нтернационал] по връзки и пътища, които не са в никакво съприкосновение с ЦК. Тези другари нееднократно са заявявали, че те били случайно малцинство в ЦК. Защото в партията били фактически болшинство. Всичките партийни организации, доколкото са възстановени, поддържат връзки и ни идват сведения, [че] даже са слагали на разглеждане при сегашното състояние и положение на организациите всички тия въпроси, по които левицата се отличава, а камо ли да изказвали възгледи, различни от тия на ЦК. Напротив, особено по големите въпроси за юнските и септемврийските събития, за бъдещите задачи на партията, за легалната партия, за конспиративната и пр. противни на ЦК гледища не са съобщавани. С една дума, левичарите в ЦК, заедно със създадената около тях групичка от софийските партийни членове, се проявяват не като идейно течение, а като фракция, която действува, за да вземе изцяло в свои ръце ръководството на партията, за което правят опозиция по всеки въпрос. Техен представител ще изслушате, но и ние ви съобщаваме бегло различията им с нас по главните въпроси:

[1.] По Задграничния комитет и издаването във Виена на „Р[аботнически] в[естник]" настояваха на противното на решението на ЦК. Докато другарят Г. Димитров се изказа за легалната партия, за което го обявиха за десничар.

2. Тезисите ни, които смятаме, че имате, са далеч по-левичарски от тези, които първоначално бяха предложили те. Затуй те попълниха своите с част от тезисите на един левичар не от ЦК и ги поддържаха. Едновременно с това поддържаха и изцяло, с малки поправки, тезисите на същия левичар, които по казания погоре път ги е изпратил отдавна на ИК на К[омунистическия] и[нтернационал].

3. Са против образуването на легална партия, защото повод за нейното образуване сме взели от инициативата на парламентарната група за такава и защото във вестника и [в] събранията на легалната партия се говорело, че тя нямала връзки с КП и КИ и с нея се ликвидирала КП.

4. Направеното от тази партия предложение на общоделския конгрес за единен фронт било също ликвидаторство и БКП трябвало от нейно име (турната фактически вън от закона) да се направи това предложение, защото още нямало решение на съда за разтурянето ѝ.

5. Комбиниране легалната с нелегалната дейност разбират, че в предстоящите избори трябва да иска общи листи със земеделци и други не Партията на труда, а КП.

6. Фактически са против легалната партия.

7. В последния позив настояваха непременно да се каже, че при нахлуването на сръбските войски в България на пролет, ние ще вземем властта и ще обявим революционната война за спасение на нацията.

8. Настояват да се публикува и донася до партията отделно мнението на болшинството и мнението на малцинството, и да се насадят в партията различията отгоре. Наложиха техните два вида тезиси също да се публикуват.

9. Лица от тяхната среда са натоварени да приготвят брошура за септемврийските жестокости и да дават кореспонденции до чуждия нам печат. Материалите са им дадени отдавна и още нищо не са направили от три месеца.

10. Искат изключването на цялата парламентарна група непременно, като опортюнистическа. И без да държат сметка за резултатите от това. Искат слагане мандата на Кабакчиев, за да влезе следващият като комунист.

Не само с дългите си, повтаряни във всяко заседание приказки за наш „опортюнизъм“ и „центризъм“, пречат при тия тежки условия на конспиративната дейност, на редовната работа на ЦК, но с планомерната си дейност вън от ЦК подкопават неговия авторитет и подготвят фактически почва за едно разцепление в партията. Даже изрично заявяват в заседанията на ЦК, че щели [да] го напуснат и ще се отделят, защото по този или онзи въпрос сме били взели „опортюнистическо“, „ликвидаторско“ и пр. решение. Почти всичко, което се реши в ЦК, преди да излезе като готово за предаване решение на партията, вече го знаят някои партийни членове, критикувано от гледището на левичарите.

Не знаем такива ли са левичарите в ЦК на другите нам братски партии, но нашата левица, без да ни помага, слага на нашите слаби и неопитни още плещи нови тежести върху тия, с които конспиративната дейност ни е натоварила.

Молим, ако намерите, че са прави техните възгледи, че ние сме действително опортюнисти и центристи, а те ортодоксални комунисти и винаги вървят в крак с Интернационала, да ни освободите от длъжностите ни, за да ги предадем драговолно тям и да им помагаме като редници в движението, или ако одобрявате досегашната дейност и решения на ЦК – да ни помогнете с ликвидирането на тая своеобразна левица. С левици от подобен характер партията много лесно се е справяла в миналото. Днес обаче такива левици могат да направят такива пакости, каквито опортюнизмът на Сакаров не може. Партията лесно надушва опортюнизма и се справя с него. Обаче след отчаянието от стария ЦК, след оставянето в него като активни теоретически неподготвени другари, всичко левичарско може да мине за истинско революционно и на първо време да се приеме като реакция срещу старите грешки.

Другарски комунистически поздрав:
Изп. Бюро на ЦК на БКП

(Препис от оригинала) Богданин[6]

ДОПЪЛНЕНИЕ КЪМ ДОКЛАДА НА ЦК НА БКП

Организационни правила

1. Със създаването Партията на труда и конспиративния технически апарат (КТА) се създават само нови органи на КП, а не нови партии. Партията на труда и КТА, както и всички други съществуващи организационни форми, съставляват изцяло КП.

2. Главното ръководство на тая съществуващата във всички тия форми КП е в ръцете на ЦК на тая партия.

3. Централният комитет ръководи Партията на труда чрез нейния ЦК и редакциите на „Знаме на труда“, „Звезда“ и чрез парламентарната група на Партията на труда.

4. Членовете на тия учреждения полагат клетва – те се смятат за членове на КТА, но без да бъдат товарени с друга конспиративна дейност.

5. Организацията на нелегалната партия (комунистическите ядки в Партията на труда), поделена на петорки, ЦК ръководи чрез ОК (окръжните комитети) и МК (местните комитети).

6. Всичкият организационен живот на КП се изживява в тия организационни петорки. Тук се пръска нелегалната литература, тук се изясняват партийните въпроси за програмата и тактиката на КП и пр.

7. ЦК ръководи КТА по тройки чрез ОК и МК и чрез специални служби при себе си за въоръжението, за разузнаването, за работа сред войската, за организиране бойните тройки, терористическите, експроприаторски и др. тройки.

8. ЦК има при себе си издателството и редактирането на нелегалната литература.

9. Организационните връзки между КП и КМС се изразяват чрез взаимното им представителство в централните им комитети.

10. При ЦК се намира Ц[ентрален] П[омощен] К[омитет].

11. Със Синдикалния комитет и кооперация „Освобождение“ ЦК държи връзка чрез партийните членове в техните управителни тела и чрез тях прокарва своята синдикална и кооперативна политика.

12. За създаване комунистически ядки от емигрантите комунисти сред легалните и нелегални организации на македонците, тракийците и добруджанците при ЦК се създаде специална централа и куриер.

13. ЦК контролира дейността и сметките на ОК и МК чрез куриери.

14. ОК служат за провеждане решенията и нарежданията на ЦК сред партийните организации в страната.

15. Те имат за свои органи за публичната дейност ОК и МК на Партията на труда.

16. Организационния апарат на Партията на труда КП ръководи чрез МК.

17. КТА партията ръководи чрез главните ръководители (Гл. Р.) в окръжните градове и чрез МК и техните Гл. Р.

18. Имат взаимно представителство с Мл[адежките] ОК.

19. ОК контролират чрез свои куриери МК.

20. Издръжката си ОК получават от ЦК.

21. МК ръководи организацията на Партията на труда чрез нейния МК и чрез апарата на петорките.

22. Те бдят – местните комитети – изпълнението на всички нареждания на ЦК на Партията на труда.

23. Ръководят КТА чрез главния ръководител при себе си.

24. Определят и налагат наказанията на партийните членове.

25. Определят случаи на терористически действия.

26. Утвърждават решенията на експр[оприаторски] тройки за действие. След заплащане разноските, изпращат сумите на ЦК.

27. За издръжката си МК получават субсидии от ЦК.

28. Имат при себе си чрез отделни лица или чрез свои членове службата в П[омощния] к[омитет].

29. Имат взаимно представителство с Мл[адежкия] МК.

30. Имат при себе си апарат за агитация и пропаганда всред жените.

31. Държат връзка и контролират кооперациите и синдикатите чрез партийните членове в техните ръководства.

32. Гл. Р. са подчинени на МК и чрез тях на ЦК и на специални служби при ЦК.

33. ЦК на Партията на труда ръководи Партията на труда чрез ОК и МК на Партията на труда.

34. Той е напълно подчинен на ЦК на БКП.

35. Всички средства на Партията на труда се събират в ЦК на Партията на труда, който след покриването нуждите на ОК и МК на Партията на труда ги внася в ЦК на БКП.

36. ОК на Партията на труда провеждат решенията и нарежданията на ЦК на Партията на труда в страната и бдят за редовното отчитане на организациите.

37. За своите разходи получават субсидии от ЦК на Партията на труда, а сами не събират за себе си никакви вноски.

38. МК на Партията на труда изпълняват нарежданията на ЦК на Партията на труда и тия на МК.

39. Своите нареждания МК на КП провеждат чрез петоръчния апарат, без да издават съществуването му[7].

РГАСПИ, ф. 495, оп. 282, д. 6, л. 131–134. Копие. Машинопис.

---

[1] Вж док. № 53.

[2] Вероятно става дума за публикуваното във в."Земеделско знаме" (задгранична), бр. 13 от 19 януари 1924 г. становище на ЗП на БЗНС (Ал. Оббов) за предлагания от комунистите единния фронт – че той е бил нужен на комунистите, за да „разбият отвътре" БЗНС, да разрушат Земеделския съюз.

[3] Има се предвид участието на комунистите в организираните от ВМРО протестни

митинги във връзка с отмяната от правителствените органи на първия редовен събор на македонските емигрантски организации, насрочен за 18 – 19 януари 1924 г. Митинги има в София, Пловдив и др. градове.

[4] Става дума за материална помощ, оказвана по линията на МОПР на преследваните от властите дейци на БКП и БЗНС.

[5] МОПР – Международна организация за подпомагане на революционерите. Основана в 1922 г. по решение на IV конгрес на Коминтерна с цел да защищава трудещите се от белия терор; да оказва материална, юридическа и морална подкрепа на политзатворниците, политемигрантите и техните семейства, на семейства на загинали революционери, независимо от партийната им принадлежност. Дейността на МОПР се ръководи от централно бюро, а по-късно от Изпълнителния комитет, в чийто състав от българската страна влиза В. Коларов. Към 1932 г. обединява 70 национални секции с около 14 мил. членове. През 1923 – 1939 г. МОПР е инициатор и организатор на международни протестни кампании против терора на Балканите, в Полша, Китай, Австрия, Испания и др. страни. Със започването на Втората световна война преустановява своята дейност.

Българската секция на МОПР се създава след Септемврийското въстание 1923 г. във вид на комитети за събиране на помощи за пострадалите от терора революционери. Дейността им се направлява от Задграничния помощен комитет (от 1926 г. – Задграничен секретариат). През 1929–1935 г. ръководен орган е ЦК, който се намира в страната. От есента на 1925 до 1929 г. помощните комитети действат нелегално. През 1929 г. е образувана Помощна организация като легална проява на МОПР, а през 1932 г. – организация на Работническо-селска солидарност. По решеие на ЦК на БКП през 1935 г. секцията на МОПР, Помощната организация и Работническо-селска солидарност се сливат в една нелегална Помощна организация. Дейността ѝ се масовизира през 1936 г. и собено след 1938 г. В годините на Втората световна война се събират средства за концлагеристи, за партизани, за нелегални функционери на БКП. През 1949 г. тя се слива с БЧК.

[6] Псевдоним на Б. Петровски.

[7] В края на документа има ръкописна бележка: *„Препис от оригинала. Богданин“*.

№ 88

Писмо на Г. Димитров до В. Коларов, в което се изразяват опасения за ръководството на БКП и за положението в Партията

4 юни 1924 г.

Драги Василе,

Тук приложени ти пращам резолюциите на партийната конференция[1]. Върху тях ще говорим, когато се видим. Състава на избрания от конференцията Централен комитет ти съобщих в миналото писмо[2].

Като се има предвид, че политическият секретар е Иван Манев, а ръководството в организацията е в ръцете на [Коста] Янков, аз лично твърде много се страхувам за ръководството на партията в тия извънредно тежки времена.

Повече от всякога е необходимо да има там един добър представител на Коминтерна.

Мариан[3], както бях ти писал по-рано, отказа да се върне направо в София.

Президиумът на федерацията[4] го изпрати в Гърция с условие от там да замине за България. Цели три седмици минаха от като той отпътува за Гърция, но и до вчера не е бил пристигнал там, както се вижда от телеграмата на гръцкия Центр[ален] комитет.

По всичко се вижда, че той се разхожда някъде из Италия или другаде, а кога ще стигне в България – господ знае.

Колкото и да е трудно, аз все пак мисля, че ще бъде необходимо да се потърси друг подходящ представител за България. От Мариана, за жалост, нищо сериозно няма да излезе.

Това е толкова по-нужно скоро да стане, защото там, въпреки всички наши предупреждения, са го ударили вече на четническо движение и изглежда, че именно в тая област концентрират главното си внимание и най-важните си сили.

Във връзка с конференцията[5] имаме един сериозен провал. Арестувани са някои от делегатите, между които и Лулчо Червенков и Благой Захариев. Предприета е форма на хайка за издирването на другите делегати и особено на ЦК. Всичко това може да има тежки последствия за предприетата работа.

Много поздрави, твой *Георги*

ЦДА, ф. 146 Б, оп. 2, а.е. 15461 л. 1–2. Оригинал. Ръкопис.

---

[1] Става дума за резолюциите на партийната конференция, проведена на 17 – 18 май 1924 г. на Витоша.

[2] В състава на ЦК на Витошката конференция са избрани: В. Коларов, Г. Димитров, Хр. Кабакчиев, Тодор Петров, Станке Димитров, Иван Манев, Вълчо Иванов, Яко Доросиев, Тодор Павлов.

[3] Псевдоним на И. Дзевалтовски.

[4] Балканската комунистическа федерация.

[5] Има се предвид Витошката конференция.

№ 89

Из протокол № 4 (специален № 2) от заседание на Политбюро на ЦК РКП(б) с оценка за състоянието на македонското революционно движение

19 юни 1924 г.

Слушали:

3. Вопросы НКИД:

а) О Македонии (т.т. Чичерин, Трилиссер, Коларов, Димитров, Уншлихт, Пятницкий, Милютин, Менжинский, Крестинский).

Постановили:

3. а) Подтвердить предыдущее решение Политбюро (пр. № 77 п.1-в) по македонскому вопросу (см. приложение).

Текст приложения

„Политбюро считает весьма вероятным революционное обострение кризиса в Болгарии и присоединяется в этом смысле к оценке возможных перспектив, данной Болгарской компартией и Коминтерном.

Политбюро считает, что болгарское революционное движение должно рассчитывать исключительно на внутренние революционные силы: болгарских рабочих и крестьян. В частности, Болгарская компартия должна иметь в виду, что СССР – ввиду общего положения вещей – вооруженной силой (или даже военной демонстрацией) болгарской революции в ближайшее время помочь не мог бы.

В отношении Югославии Политбюро рекомендует болгарской компартии величайшую осторожность.

Тов. Уншлихту поручить провести подготовительную работу (10 тыс. винтовок и т.д.)

б) В вопросе о партизанских действиях согласиться с мнением большинства комиссии, признав мнение т. Милютина неправильным.

в) Считать желательным помещение в „Правде“ общей принципиальной статьи, посвященной событиям на Балканах, и сообщения в „Известиях“ в духе проекта, предложенного т.Чичериным (см. приложение).

г) Декларацию македонских автономистов опубликовать за их подписью.

Выписки посланы: т.т. Чичерину, Зиновьеву, Сталину – все;

Бухарину, Стеклову – п.п. в) и г);

т. Уншлихту – а).

СЕКРЕТАРЬ ЦК *Й. СТАЛИН* (п)

Приложение к п. 3-в Ос[обого] пр[отокола] № 2.

ПРОЕКТ СООБЩЕНИЯ ОТ БЮРО ПЕЧАТИ НКИД ИЛИ ИНСПИРИРОВАННОЙ СТАТЬИ В „ИЗВЕСТИЯХ“.[1]

Имеющиеся в нашем распоряжении сведения указывают на целый ряд в высшей степени важных новых фактов во внутреннем состоянии македонского революционного движения.

В официальном бюллетене Внутренней Македонской Революционной Организации от 15-го марта было опубликовано сообщение о начавшихся преследованиях против македонских революционеров со стороны правительства Цанкова. Несколько сот македонских эмигрантов, находящихся в Болгарии, были арестованы. Является ли этот разрыв между ВМРО и правительством Цанкова глубоким и окончательным – покажет будущее. Во всяком случае рознь между ними с того момента все увеличивается, политика Цанкова по отношению к Югославии и к Франции становится все более дружественной. Связанное с ним прежде автономистское течение македонцев ищет новых путей. В том же номере бюллетеня ВМРО* были напечатаны сообщения о жестокостях сербского господства в Македонии и об ужасах, которым со стороны сербов подвергается македонское движение. Македонское революционное движение выступает, таким образом, с этого момента в официальных изданиях ВМРО*, как борющееся и против болгарского, и против югославского правительства.

Этими обстоятельствами обуславливается все последующее развитие македонского вопроса. Происходит сближение на широкой базе между враждовавшими между собой македонскими течениями автономистов и федералистов, борьба которых в течение десятилетий сопровождалась убийствами и всякими актами насилия. В настоящее время наиболее сильное автономистское течение, находившееся в момент болгарского переворота в близких отношениях с Цанковым, громко заявляет о том, что все балканские правительства враждебны интересам македонского народа, и подчеркивает громадную положительную роль политики СССР для всех угнетенных национальностей, и в том числе для македонцев, и вместе с тем идет на примирие со своим прежним смертельным врагом – течением федералистов. Внутри автономистского течения, представляемое Тодором Александровым крыло, ближе всех стоявшее к Цанкову, выступает совместно с противоположным крылом Протогерова и Чаулева, и они вместе идут на соглашение с федералистами.

Руководители ВМРО провозглашают, что в своей революционной борьбе за свободу Македонии, она может расчитывать только на крайние прогрессивные революционные движения в Европе, борющиеся против империализма. Ни одно из балканских правительств не мыслит об освобождении и объединении разрозненных частей Македонии, ни одно из них не действует в пользу самоопределения македонского народа. ВМРО заявляет, что правительство Цанкова ведет явно противомакедонскую и противоболгарскую политику вразрез с общими интересами своего собственного народа; аресты нескольких сотен македонцев в Болгарии, запрещение всех легальных печатных органов македонской эмиграции в Болгарии, защищающих македонскую освободительную борьбу, готовность правительства Цанкова посягнуть на виднейших деятелей македонского освободительного движения для выдачи их Югославии – вот, по словам ВМРО, последние яркие доказательства преступной политики софийского правительства. ВМРО заявляет, что рвет окончательно с иллюзиями свободы Македонии и создания балканской федерации через интервенцию балканских шовинистических и европейских империалистических правительств. Она заявляет, что только такие правительства могут претендовать быть искренними друзьями македонской свободы и балканских народов, которые в своей собственной политике дают достаточно доказательств того, что преследуют на деле осуществление принципа свободы и самоопределения народов. Одновременно она заявляет торжественно, что прекращает все преследования и отменяет все экзекутивные меры и распоряжения против отдельных македонских деятелей, групп, организаций и течений, поскольку те искренно станут на почву истинно революционной борьбы под знаменем балканской федерации. ВМРО делает первый и решительный шаг для создания необходимой благоприятной атмосферы с целью созыва объединенного конгресса всего македонского революционного движения, на котором должен быть создан единый македонский революционный фронт.

Нам известно, что примирение автономистов с федералистами уже выразилось в целом ряде конкретных шагов. Однако, цели ВМРО будут осуществляемы лишь в том случае, если она сделает дальнейшие конкретные шаги по тому же пути. Целый ряд правительственных постов в Болгарии заняты лицами, принадлежащими к автономистскому македонскому течению, следует ожидать в этом вопросе реального осуществления разрыва между ВМРО и софийским правительством.

Глубокие изменения, произошедшие в политической линии ВМРО, уже начали находить свое выражение и в изменении ее отношения к Болгарской коммунистической партии и к левому крылу Болгарской земледельческой партии. Первые шаги на этом пути уже совершены и можно ожидать их дальнейшего развития, без которого перемена тактики ВМРО не может принести всех своих плодов. Изменившиеся отношения ВМРО к болгарским коммунистам несомненно выразятся в ближайшем будущем в реальных конкретных шагах.

Внутри ВМРО наиболее сильные местные организации чрезвычайно резко выступают на деле против цанковского правительства. Ильинденская организация, в которой организованы преимущественно участники знаменитого ильинденского восстания, наиболее резко выступают против софийского правительства. Три революционных округа, Салоникский, Петрический и Сересский, составляющие большинство ВМРО, организовывают сами противодействие политике болгарского правительства.

Эти факты указывают на глубокие процессы, происходящие в широких массах угнетенных национальностей, все более разуверяющихся в обещаниях и предложениях шовинистических и империалистических правительств.

РГАСПИ, ф. 17, оп. 162, д. 2, л. 2–5. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

Публ. в „Македонский вопрос в документах Коминтерна“, Скопje. 1999, 272–276.

---

* В текста МВРО.

[1] Статията с незначителни изменения е публикувана във в. „Известия“ от 2 август 1924 г. под заглавието „Новите пътища на македонското движение“, подписана „Марко Поло“.

№ 90

Доклад на Коста Янков (Анастасов)[1] за политическата ситуация на Балканите и в България, и за задачите на БКП (т.с.)

София, 19 юни 1924 г.

„ПОЛИТИЧЕСКОТО ПОЛОЖЕНИЕ НА КОМПАРТИЯТА И ДЕЙНОСТТА НА ВОЕННИЯ ОТДЕЛ“

1. Политическое положение характеризуется историческим фактом, что в течение одного года здесь на Балканах мы наблюдаем два вооруженных восста-

ния в Болгарии, гражданскую войну в Албании, глубокое потрясение устоев государственной жизни в Турции и Греции, непрерывные волнения в Румынии и наконец перманентный кризис в Югославии. Вывод один: процесс революционизирования рабочих и крестьянск[их] мелкобуржуазных масс на Балканах безостановочно разрастается. Массы идут все более и более под знаменем революционного единого фронта, близится час развязки.

2. Это объективное положение отражается на дипломатической жизни Балкан в быстрых и беспрерывно сменяющихся комбинаций переговоров, идущих под знаком борьбы между Францией и Англией за владение Балканскими государствами и, главным образом, комбинаций против Сов. России. По данным дипломатической разведки болгарское правительство еще не установило свою основную комбинацию – союз. В его внешней политике доминирует страх перед Советской Россией, с одной стороны, и стремление к Эгейскому морю, с другой. Как окончательный вывод из дипломатической разведки можно без[ошибочно] поставить прогноз: положение на Балканах угрожает новой войной. Война здесь существует потенциально. И вместе с тем налицо все предпосылки перехода от националистическозавоевательных [воин] к гражданской войне. В процессе революционизирования народных масс они понимают, что единственная комбинация с точки зрения интересов трудящихся масс – это союз с Сов. Россией.

3. Внутреннее положение Болгарии характеризуется дальнейшим развитием процесса разложения буржуазных сил, началом нового подъема рабочего и крестьянского движения и дезиллюзирования мелкой буржуазии в иллюзиях 9-июньского переворота. За последние недели происходило несколько конгрессов мелкобуржуазн[ых] экономических и политических организаций (ремесленников, добруджанцев, эмигрантов и т.д.). Там явствует ярко опозиционный дух против правительства 9 июня.

В Земледельческом союзе тоже наблюдается аналогичный процесс. Идея единого фронта, как корректив ошибочной политики режима Стамболийского, уже захватили массы Земл[едельческого] Союза, несмотря на противодействие правых (Драгиев – толстовск[ого][2] направления) и центра (Томов, Турлаков, Омарчевски, Янев). Массы против них повсеместно и за единый фронт с коммунистами. За последние недели наблюдается уже начало процесса организационного обособления левых земледельцев внутри союза. Компартия начинает свои проявления в массовой публичной жизни. У нее уже выбран единый дееспособный ЦК. Кризис прошел.

Наоборот, у буржуазии наблюдается совершенно ясно процесс разложения в самом опасном для буржуазии виде: наблюдается начало разложения государственных сил, полиции, войска и т.д. Быстрое развитие партизанских политико-нелегальных чет и почти повсеместное появление разбойничьих чет; бегство из тюрьмы вместе с конвойными во многих местах; огромные контрабанды и злоупотребления государственных чиновников; рост политических и уголовных убийств – все это только внешнее выражение глубокого внутреннего процесса разложения буржуазно-классовых сил.

4. При этом положении ближайшая политическая задача компартии с классовой точки зрения состоит в овладении мелкобуржуазными и эмигрантскими массами, оспариваемыми до сих пор буржуазией. Для этого нужно прежде всего укрепить свое коммунистическое влияние в среде городского пролетариата, деревенской бедноты, укрепить свой союз с левыми земледельцами, направить свое

внимание на мелкобуржуазные эмигрантские организации, укрепить себя как партию пролетариата, политический авангард масс и через приложение тактики единого фронта объединить массы для борьбы с буржуазией.

Исходя из этой основной политической точки зрения – оценка текущего момента и предстоящих задач, новый ЦК компартии приступил энергично к работе. Прежде всего он постановил [провести] переустройство компартии по производственному принципу. Основой партийного, политического и организационного руководства и управления должны стать производственные партийные ячейки на заводах, фабриках и предприятиях. Кроме того, ЦК партии постановил оказать полное содействие [в деле] организации солидного военного отдела партии, решив [послать] туда самых ценных товарищей-организаторов.

В отношении приложения тактики единого фронта ЦК партии занялся энергично работой по устройству правильного централизованного руководства фракци[ями] в мелкобуржуазных и эмигрантских организациях. В отношении единого фронта с левыми земледельцами новый ЦК сделал большой шаг вперед. В согласии с левицей он назначил комитет действия, представительством по два человека ЦК компартии и левицы, и по одному представителю союза молодежи компартии и земледельцев. В округах в ближайшее время будут назначены окружные комитеты действия, а потом городские и деревенские трудовые комитеты. Комитет действия уже наметил платформу борьбы. В основу этой платформы легла мысль о государственном переустройстве и создании государственного двоевластия, характеризующее эпоху Керенского в русской революции[3]. Вот несколько основных пунктов платформы:

1. *Рабоче-крестьянская республика.* В этой республике, кроме обыкновенной парламентарной системы, будет другая выборная система трудящихся масс: *народная контрольная камара, окружные контрольные камары и крестьянские трудовые комитеты.* Цель: всесторонняя охрана интересов и прав трудящихся масс. Ценз: никто, эксплуатирующий чужой труд не имеет права выбирать или быть выбранным в эти камары и комитеты. Взаимоотношение этих двух систем (парламентарной и камарной): министры (нар. комиссары?) войны, просвещения, финансов, внутренних дел, внешторга, путей сообщения, труда и земледелия, наркомздрава – выбираются контрольной камарой. Все законопроекты, касающиеся интересов трудящихся масс, должны пройти через одобрения контрольной камары. Парламент должен заняться всеми законопроектами, представленными камарой. Министерский совет ответствен перед парламентом.

2. *Рабоче-крестьянское правительство.* Состав и выбор уже отмечен. Ответственность перед парламентом. Новые министерства – министерство внешторга (монополия внешней торговли), министерство народного здравоохранения.

3. *Рабоче-крестьянская армия.* Политические права военнослужащих: командиры только из среды союза молодежи коммунистов и земледельцев. Комиссарский институт для спецов буржуазных. Обезоружение буржуазии, вооружение трудящихся, как начало перехода к народной милиции.

4. *Отделение церкви от государства.* Светское образование, особенно для трудящихся городских и деревенских масс. Гражданский брак.

5. *Министерство народного здравоохранения.* Национализация труда врачей. Национализация фармации. Увеличение врачебных участков. Улучшение положения служащих в наркомздраве и т.д.

(В следующем докладе пошлю Вам полный текст платформы)[4].

Левые земледельцы согласились с платформой с маленькими непринципиальными возражениями. Для распространения этой платформы левые земледельцы согласились дать свой печатный орган „Народная Защита" в распоряжение комитета действий, также начать издание библиотеки единого фронта, устроить организационно-агитаторский аппарат единого фронта, как органа комитета действий.

Первые действия комитета действий решено было назначить в неделю действий за единый фронт под названием „траурная неделя", по поводу годовщины 9 июня. Начиная с 9 июня до 15 июня по всем деревням и городам сочувствующие идее единого фронта должны были ходить в траурной одежде, а 15-го на местах павших в боях должны были состояться совместные собрания с участием коммунистов и земледельцев.

Правительство взбесилось этим, конфисковало „Народную Защиту" и запретило все собрания и знаки траура. Оно послало в Сев. Болгарию, в округа Търновский и Плевенский, войска (2 кав. полка). Выступления нашего не было, но и правительство не посмело праздновать торжественно 9-е июня, как полагало прежде. 9 июня прошло очень скромно для него. Комитет действий определил также депутатов, окружных и общинных советников. Левые земледельцы успели завербовать для платформы 4 депутатов-земледельцев, один из них Петко [Д.] Петков, прочитавший платформу и давший свое согласие на нее, должен был присутствовать на заседании комитета действий 15-го, но был убит на улице 14-го июня рукою правительственного агента. Комитет действий решил использовать его смерть для действий единого фронта. Прежде всего, организовать политическую демонстрацию на похоронах жертвы. Демонстрация прошла при повышенном настроении. Сделан опыт – выдвинут плакат с надписью „Долой правительство убийц. Да здравствует рабоче-крестьянское правительство." Общее число присутствующих насчитывалось до 10 тысяч. Решено после погребения действия продолжать. В парламенте провести демонстрацию депутатов по поводу интерпелляции, потом бойкот парламента три дня и в воскресенье 22-го [июня] устроить митинги в нескольких пунктах страны под руководством легального комитета действий из депутатов. Кончая наш доклад о комитете действий, мы должны сообщить, что он очень нуждается [в средствах]. Определили 300 долларов в месяц. Денег нет. Просим заняться этим вопросом и решить его самым спешным порядком.

5. В отношении остальных мелкобуржуазных организаций (экономических), ЦК назначил комиссию, в которую входит по одному представителю от комфракций из разных мелкобуржуазных организациях. Начата серьезная работа для организационного восстановления и централизованного руководства всех коммун[истических] фракций. В эмигрантских организациях также наблюдается деятельность. По отношению добруджанской организации в специальном докладе [я] уже сообщил о сделанном. Дело в процессе практического развития. Не обстоит так дело, к сожалению, с македонцами. Несмотря на все наши попытки установить регулярные связи с ЦК автономистов, до сих пор не успели завязать таковые. Видно, что Тодор Александров боится дать полный ход делу. Единственным признаком новой ориентации Внутренней македонской организации – это то обстоятельство, что после возвращения из Европы он послал снова четы в Македонию, чего он за последние 6 месяцев не делал, идя таким образом в этом пункте в согласии с болгарским пр[авительст]вом. Но и этот факт не является таким веским и решающим в новой ориентации. Как видно из приложений к

настоящему докладу члена ЦК Добруджанской организации, где видно из разговора с членом ЦК автономистов, что автономисты не считают невозможным координировать свои действия со стремлением Болгарии выйти на Кавалу, т.е. дать силу организации в услужение болгарского империализма под благовидным предлогом борьбы против одного общего врага Македонии, Болгарии и Сербии – Греции. По данным нашей македонской разведки есть доказательства, что за последнее время Тод. Александров усилил необычайно свою деятельность в Греции – в Серском и Солунском округах. На днях получили определенное донесение, что Т. Александров послал делегата прямо в Москву[5]. Одним словом, нельзя пока делать определенный вывод в отношении организации Т. Александрова.

6. Компартия слабее всего в организации спортивного движения молодежи. В этой области компартия совершенно себя не проявила. На днях ЦК имел специальное заседание и обратил серьезное внимание ЦК союза молодежи. Пока результатов не видно. Положение в этом отношении плохое.

7. В отношении антимилитаристической пропаганды положение тоже плохое. На днях только началась регулярная организационная работа в этом отношении, когда через военный отдел были посланы 200 долларов для антимилитаристской пропаганды. Аппарат антимилитаристской пропаганды организован и работа началась. Во главе аппарата стоит руковод[ящий] тов[арищ] – делегат из Военного отдела и его заместитель из союза молодежи. К ним послан делегат ЦК партии, как ответственный руководитель всей работы отдела антимилитаристской пропаганды. Страна разделена на 4 областных руководст[ва] [для ведения] антимилитаристской пропаганды, которые [являются] непосредственными органами центрального руководства отдела. Они составлены из одного представителя партии и его заместителя из союза молодежи, [и являются] непосредственым органом областного руководства среди гарнизонного руководства в области. В помощь им (делегату партии и делегату союза молодежи) [соз]дана группа партийных руководителей по казармам и при каждом из них группа из союза молодежи.

На днях начинает выходить конспиративная газетка „Солдатская Правда“. Области разделены: София, Пловдив, Варна (Бургас) и Търново. К счастью могу сообщить, что уже сделали маленький успех в этом отношении, успев устроить побег тов. Зографского[5], осужденного по делу конспиративной типографии. Проагитировали одного товарища солдата и он вместе с тов. Зографским успели после побега пробраться в Сербию.

В отношении женского движения, кооперативного, печати и цифрового доклада об организационном состоянии партии, отделами посланы доклады в Президиум Федерации.

Продолжение настоящего доклада – II часть, доклад о состоянии военного отдела пошлю дополнительно сообразно новым данным, которые получу на конференции начальников областных военных отделов, которая созывается 23 с.м.

С товарищеским приветом: *Анастасов*.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 18, д. 290, л. 38–44. Копие. Машинопис.

Публ. със съкращения в „Македонский вопрос в документах Коминтерна“. Скопје, 1999, 279-280.

---

[1] К. Янков по това време е член на ЦК на БКП и ръководител на Военната ѝ организация.

[1] Толстовист – привърженик на религиозно-философските възгледи на Лев Толстой, в основата на които стои неговата теория за „непротивление на злото с насилие“.

[2] Има се предвид установилото се след Февруарската революция от 1917 г. в Русия двувластие: наред с Временното правителство съществува и Петроградският съвет на работническите и войнишките депутати, като Временното правителство е принудено да съгласува всичките си действия с Петроградския съвет.

[3] Вж док. № 103.

[4] Т. Александров през април 1924 г. изпратил в Москва Д. Влахов и М. Монев за преговори с болшевиките.

[5] Вероятно става дума за Владимир Зографов, в дома на който е разкрита нелегалната печатница.

№ 91

Писмо от Задграничното представителство[1] на ЦК на БКП до ИБ на МОПР относно получени суми за помощната акция в България

[Виена], 21 юни 1924 г.

Скъпи другари,

Съобщаваме ви, че от вас са получени до сега за помощната акция в България следните суми:

1) 2000	от които за България –	1500	за емигранти в Югославия	500
2) 5000	– “ –	4000	– “ –	1000
3) 11000	– “ –	9000	– “ –	2000
4) 14000	– “ –	12000	– “ –	2000
5) 8000 за април	– “ –	не изпратени	– “ –	2000
6) 8000 за май	– “ –	6000	– “ –	2000
7) 8000 за юни	– “ –	не изпратени още но са налице	– “ –	2000

Всичко 56 000 долара, от които за България – 32 500, за емигранти [в] Югославия – 11500.

Значи: от получените 56 000 долара са изпратени в България 325 000 и в Югославия – 11500, или всичко са изпратени – 44 000 долара. Остават неизпратени 12 000 долари, от които 6 000 са от пропадналите, поради фалирането на банката, в която са били вложени от представителя на МОПР и 6 000 са от вноската за юни, които не са изпратени още, защото не можем да намерим чекове в левове, а от вътрешността ни пишат да не им пращаме парите в долари, защото не могли да ги разменят.

От ЦК имаме потвърждение за получаването на 30000 долара. Потвърждение за 2 500 още нямаме, защото тия пари са изпратени скоро.

За Задграничното представителство на БКП (т.с.): (п)

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 56, л. 72. Копие. Машинопис.

---

[1] Задграничното представителство (ЗП) на ЦК на БКП е създадено на 10 март 1924 г. със седалище във Виена. Продължава дейността на създаденият на 15 октомври 1923 г. Задграничния комитет на БКП (т.с.). Съществува до Московското съвещание (1925 г.).

№ 92

Доклад на ИБ на ЦК на БКП „Ролята на македонските автономисти в българските събития“

юли 1924 г.

Македонските автономисти не са никакви автономисти, а в същност чиста проба българо-македонски националисти, които в миналото преди войните, през и след тях до сключването на мирния договор, служеха открито на българската буржоазия и нейните постоянни стремления за присъединяването на Македония и на много още други територии към България. Това е оня доста многоброен щаб от легални и нелегални водители на македонското движение на чело с Т. Александров, Протогеров и други, който фактически държи днес юздите на движението и под лъжливото знаме за „автономия на независима Македония“ продължава да служи на същата буржоазия и на нейната националистическа и завоевателна политика. Знамето е лъжливо, но то им се налага, защото след катастрофите, които последваха от горната политика, рисковано е да се следва открито пак тя, тъй като в такъв случай водачите националисти биха се отчуждили както от населението в Македония, така също и от македонската емиграция в България и другаде. Фактически обаче щабът на автономистите изповядва старата си вяра. Той изцяло е в хармония и в услугата на българската буржоазия и на нейната македонска политика и с това само се обяснява, че той лесно свързва съдбата си с нея, както преди 9 юни, така и след 9 юни. Преди 9 юни автономистите, подпомагани материално и морално от буржоазията, успяха да се настанят в Петричкия окръг и да станат решающа сила в тоя край. Под влиянието на тая сила и вследствие на упражнявания терор, стремящата се към власт буржоазия се радваше в поменатия окръг на голяма подкрепа, особено през време на избори и специално през народния референдум[1]. Автономистите чисто и просто действуваха като част от буржоазията и цялата своя организация бяха впрегнали в нейна услуга. А понеже в тоя окръг КП имаше голямо политическо влияние, най-главната задача на въоръжената организация на автономистите бе да сломят и унищожат комoрганизациите, което най-после успяха да постигнат, като си послужиха със средства на насилието и терора и с масови убийства. Станали веднъж пълни господари на окръга и обсипани с парите и вниманието на буржоазията, автономистите почнаха борбата с прекия си враг – земеделското правителство. В тая си борба стигнаха даже до превземането на градове като Неврокоп и Кюстендил. Наистина правителството на Стамболийски не хранеше никакви симпатии към автономистите и често прибягваше до враждебни спрямо тях действия, но войната, която те му обявиха, не бе отговор на тия действия, а един преднамерен и планомерен удар за свалянето на правителството чрез преврат, който буржоазията бе организирала. Автономистите манифестираха връзките си с буржоазията и ролята си като нейно оръдие на 9 юни и след него. Те взеха участие в подготовката и изпълнението на преврата, а след преврата, това бяха автономистите, които извършиха всички зверства над падналите дружбаши, от което изпълниха най-съкровените желания на възцарилата се вече на власт буржоазия.

Стотици и хиляди хора бяха избити, между които всички македонски емигранти, проявили се като противници на автономистическия щаб, били те дружбаши или други. По-после, когато буржоазията, за да закрепи своята власт, замисли удар върху КП на Б[ългария], тя също така разчиташе най-много на своите оръдия-автономистите. Събитията след 12 септември доказаха, че водачите на автономистическото движение са предварително уговорили ролята си в готвения от правителството атентат срещу КП. Уговорено е било не само участието на бойните автономистически ядра и чети против въстаналите работници и селяни, но още и жестокото потушаване на „метежите", в резултат на които станаха изстъпленията, които потресоха света. Не всички изстъпления бяха дело на автономисти, но тяхната усмирителна експедиция из разните места на въстанието е оставила дълбоки следи в цялата страна, а и участието на хора от същата организация в избиването на затворници, в изтезания и безчинства над арестувани комунисти е също един общоизвестен факт. Главен организатор на експедициите против комунистите е полковник Атанасов, най-близкото и най-доверено лице на Т. Александров. Тоя палач и днес заема видно място в ръководните кадри на автономистическата организация и в същото време е връзка между тая организация и водачите на конспиративните фашистки части, на които се крепи правителството днес. Т. Александров от своя страна е фанатизиран партизанин на правителството и жесток враг на всяка сила, която се бори и която се стреми да го събори. През септември целият автономистически щаб бе в пълно разположение на правителството и взе участие във всички изстъпления, жестокости и убийства. Особено характерно е злодеянието в Горна Джумая[2] и в околността, гдето са убити направо от автономистите няколко десетки комунисти, а предалите се в Горна Джумая водачи на комунистическото движение *под честна дума*, че животът им ще бъде запазен, бяха избесени до един като най-големи престъпници. Горна Джумая бе едничкият център в Петричкия окръг, гдето движението не можа да бъде задушено и гдето комунистите имаха града в ръцете си. Щабът на автономистите увенча делото си на палач над КП и доказа, че хората от тоя щаб [не] са никакви революционери и че те са играли ролята на палачи не от заблуждение на случайна измама, а при пълно и хладно съзнание, че това е необходимо за запазването властта и господството на буржоазията.

В събитията на 9 юни и след тая дата причини от външен характер караха автономистите да отричат чрез декларация своето участие. А в септемврийските събития те трябваше да отричат това по причина от вътрешен характер: да скрият, ако това е възможно, позорното си дело от широките трудящи се маси, а така също и от многобройната бедстваща емиграция, които не можеха да посрещнат станалото без възмущение и погнуса. Взетите мерки не можаха нищо да прикрият. Публикуваните документи и факти в „Р[аботнически] в[естник]" (задграничното издание) дигат само крайчеца на завесата. Интимните връзки между автономистическия щаб и правителството след септември говорят още повече за неразривния съюз между тях.

На първо място трябва да се отбележи усърдната дейност на Т. Александров в създаването на Демократическия сговор и в укротяването на „разколниците“ от сливащите се партии.

Има писма и документи, от които се вижда, че тоя голям революционер си служи с предупреждения и заплашвания от името на цялата организация против лица и партии, които не бързат да се сливат или пък не се съгласяват за обща изборна листа. Има писма, окръжни и други документи, от които се вижда, че се полагат големи усилия за изборната победа на правителството, или с които се поздравляват известни партийни клубове за създаването на единна партия на Д[емократическия] сговор, в което велико дело и „Вътрешната револ[юционна] организация“ взела „скромно“ участие. Най-характерното обаче е, че в Петричкия окръг се кандидатираха от щаба на автономистите редица отявлени бивши македонски националисти и шовинисти за нар[одни] предст[авители], които поддържат в Народното събрание във всичко правителството и които единодушно гласуваха Закона за защита на държавата и отмяната на референдума за съдене виновниците за катастрофата.

За своята верна служба на правителството автономистите се ползуват със съответната взаимност. Те са господари днес в своята страна. Има по цялата страна специални пратеници да събират данъци и като членовете на репарационната комисия те имат всичката власт да налагат големи и тежки парични и други налози за „нуждите на делото“, без да смеят органите на властта да се противопоставят по какъвто и да е начин. При назначаването на държавни, окръжни, общински длъжности те са най-привилегированите, а особено в явната и тайна полиция. В Петричкия окръг автономистите са пълновластни господари във всяко отношение. В много отношения правителството е в плен на любимите си оръдия. По отношение на тях престижът му като държавна власт почти не съществува. Така например, когато от някоя легация се поиска обяснение за налозите, които се вземат от частни лица от автономистическата организация, правителството бе оставило тоя въпрос да бъде обсъден и разрешен от самия Т. Александров, който бе посъветвал правителството да издаде *за очи* едно окръжно до органите на властта уж да преследват събирането на пари за конспиративните организации, а сам обещал да нареди да престанат оплакванията занапред. Всички издавани разписки за събирането на налозите носят саморъчния подпис на Т.Александров, който е всичко в организацията благодарение на някои лични качества и на способността му да създава легенди около себе си, като тая за срещата му с чуждестранни кореспонденти на чужда територия, окичена с най-романтични подробности и описания, когато тия срещи стават из селата над Горна Джумая.

Връзките на правителството с автономистите са известни още от преди 9 юни по ред други работи. Преди това време офицерите съзаклетници и пазители на оръжието раздаваха това оръжие на автономистите, в замена на което последните даваха прибежище на всички офицери, заподозрени и гонени от тогавашното правителство. Сега вече оръжието се предава открито и с цели камиони се откарва в Петричкия край. Трябва да се подчертае най-сетне и фактът, че правителството употребява Петричкия край за место, гдето интернира своите политически противници – дружбаши и комунисти. Близостта на правителството с автономистите стана още по-тясна след общия удар, който те претърпяха от итало-сръбския договор[3]. Щабът на Т. Александров не може да не вижда в падането на правителството една опасност за себе си и на това се дължи голямото смущение, което владее напоследък в тоя щаб, а също така и трескавите подготовления за осуетяване и посрещане на подобна опасност. Подготовката на въстание сега се измества от подготовка за спасяване правителството на България. Такова е значението на едно от последното окръжие на Т. Александров, в което се казва, че федералисти[4], дружбаши и комунисти, заедно със сърбите, ще нападнат напролет известни краища на страната и че организацията трябва да бъде готова да се защити, т.е. да защити правителството и да участва в една нова провокация и един нов удар, замислен от правителството против тях.

Такава е ролята на автономистите в българските събития. Те са това, което бяха при своето създаване. Що се отнася до широките македонски и емигрантски маси, които участвуват или съчувствуват на македонското освободително движение, те не са много очаровани от политиката на щаба. Недоволства и критики има много, особено за участието на щаба в потушаването на септемврийското въстание, но пълно разочарование и борба за смяна на водителството няма и не ще има скоро. Грамадните парични средства и други, които събраха автономистите, им дават възможност да поддържат своето влияние и господство. Ако идният революционен сезон мине без акция в Македония, а подобно „отлагане", според автентични сведения, било „решено" вече, може да повлияе отрицателно всред масите и да ги подготви към изоставяне на фалшивите автономисти, каквито са днешните им водители. Но до тогава тия водители са в състояние да държат значителни въоръжени сили на страната на правителството при евентуално разгаряне на гражданската война вътре в страната.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 282, д. 6, л. 31–33. Копие. Машинопис.

---

[1] Има се предвид референдумът за съдене на виновниците за националните катастрофи, проведен на 19 ноември 1922 г. Референдумът се превърна в ожесточено политическо сражение. ВМРО издаде окръжно против „дружбашките узурпатори" и нареди в Петричкия окръг да се гласува против съденето на министрите от кабинетите на Ив. Ев. Гешов, д-р Данев и Ал. Малинов.

[2] Днес – Благоевград.

[3] Става дума за итало-югославския договор за дружба и сътрудничество (Римски пакт), подписан на 27 януари 1924 г. Договорът сложи край на споровете около гр. Фиуме (Триест), който мина към територията на Италия. Италия получи възможност чрез Югославия да придобие влияние в Малката Антанта. Опасенията на правителството на Цанков от това итало-югославско сближаване се оказаха неоснователни. Отношенията на Италия и Югославия останаха хладни, а правителството на Мусолини декларира пред българското, че Рим няма да промени приятелската си политика към България.

[4] Членове на Македонска емигрантска федеративна организация (МЕФО) – политическа организация на македонска емиграция в България. Основана е на конгреса в София на 4 декември 1921. Според устава на МЕФО, тя има за цел борба по легален начин за издигане на Македония за автономна федеративна държава в нейните географски и икономически граници, независима от балканските държави, да популяризира македонската кауза между народите, да издигне македонската емиграция в културно-просветно отношение и да се грижи за нейните морални и материални интереси. Издава свой орган „Автономна Македония", който от 1 дек. 1920 г. излиза под редакцията на Владислав Ковачев. Най-известни представители на ръководството на МЕФО са арх. Н. Юруков, д-р Х. Далкалачев, д-р Ф. Атанасов, В. Ковачев, К. Размов, Н. Киров-Майски и др. Във враждебни отношения с автономистката ВМРО на Т. Александров. Отделни представители на ръководствотона МЕФО през 1923-1924 г. са били убити, други напускат България, някои се включват във ВМРО(об).

№ 93

Из решенията на Петия конгрес на Коминтерна[1] за отношението на компартиите към селяните

[юли 1924 г.]

[...] Не само в земеделските и полуземеделските страни, но и в типичните индустриални държави, кризата, която се яви след Първата империалистическа война, направи големи слоеве от селячеството значително по-възприемчиви за идеите на комунистите, отколкото по-преди. Пролетариатът не може да победи и да изгради съветската власт, ако в течение на цели години не е водил една политика на неутрализиране един слой от селячеството и спечелване други негови слоеве за своето дело. Комунистическите партии, които искат да станат масови революционни партии, не могат да се задоволят с книжни тезиси по селския въпрос, а трябва да се научат да създават жива връзка между пролетарския авангард и най-добрата част от селячеството. Тази връзка (тя има огромно значение и за връзка с армията, защото армията се рекрутира главно от селяни) може да се създаде главно от работници. Трябва да се установи като правило, щото революционните работници от ония предприятия, в които комунистите имат голямо влияние, да пращат систематично големи делегации в село, да събират парични помощи за тая цел и пр. Липсата на внимание от наша страна към селския въпрос е остатък от социалдемократизма. Комунистическите партии, които не са се научили да вършат революционна работа сред селяните, не могат да се считат за масови комунистически партии, способни сериозно да се занимават с въпроса за завладяването на властта. От само себе си се разбира, че при това нашите секции трябва да си останат марксически работнически партии, а не да се превърнат в „работническо-селски партии“.

[...]

ЦДА, ф. 1Б, оп. 3, а.е. 11, л. 11. Печатно.

---

[1] Петият конгрес на Коминтерна се провежда от 28 юни до 13 юли 1924 г.

№ 94

Доклад за основните насоки на дейността на БКП по подготовката на въоръжено въстание в България[1]

29 юли 1924 г.

Строго поверително

„ЗА ПОДГОТОВКА НА РЕВОЛЮЦИЯТА В БЪЛГАРИЯ“

Несмотря на доложенные выше предпосылки к революции в Болгарии, необходимо отметить, что революционное движение требует еще дальнейшей подготовки и организованности. Для того, чтобы наметить пути этой подготовки в

условиях болгарской действительности и избежать ошибок, необходимо учесть опыт сентябрьских дней 1923 г.

I. Опыт сентября 1923 г.

Подробных сведений о восстании 1923 г. у докладчика нет, но судя по тем данным, которые имеются, можно сказать, что восстание рабочих и крестьян Болгарии, спровоцированное правительством Цанкова, прошло не организованно.

Усиленные репрессии и аресты коммунистических вождей в Софии 12.9.23 года создали в партийных массах убеждение, что необходимо дать отпор, дабы не дать ликвидировать партию.

Плохая связь с провинциальными организациями и арест большинства членов ЦК БКП привели к тому, что боевое настроение рабочих и крестьян вылилось в ряд неорганизованных выступлений. К 20 сентября восстание обхватило всю Северную и Южную Болгарию, и мелкие отряды повстанцев, слабо вооруженные, без связи между собой были быстро разсеяны и уничтожены. Только сравнительно крупный отряд, в составе 4 000 чел. при орудиях и пулеметах, был организован повстанцами в районе Берковиц-Фердинанд[2].

К этому времени правительство успело ликвидировать движение в Южной Болгарии и, используя части, действовавшие там, а также произведя мобилизацию офицеров запаса, найдя помощь у македонских автономистов и врангелевцев, в превосходных силах обрушилось на указанный выше отряд повстанцев.

Последний вынужден был рассеяться на ряд мелких отрядов по горам, а около 1 000 человек перешло сербскую границу.

Изложенное указывает, что причинами неудачи революционного движения были:

1) отсутствие управления, нарушившегося с арестом членов ЦК;

2) плохая связь центра с провинциальными организациями;

3) несогласованность в выступлении;

4) недостаточная нейтрализация и разложение сил правительства;

5) разрозненные действия мелких отрядов повстанцев без взаимной связи;

6) слабое снабжение оружием.

II. Подготовка революции

Учтя эти данные, попробуем крупно набросать подготовку революционного движения в Болгарии, при чем, конечно, недостаточное знание местных условий не позволяет углубиться в конкретизацию выдвигаемых ниже положений.

Подготовка революции должна вестись по двум направлениям:1) подготовка революции внутри страны и 2) подготовка ее же вне страны.

а) Подготовка внутри страны. Внутри страны подготовка революции должна получить самое интенсивное развитие и от тщательности ее будут зависеть первые удачи. Последние же в революции всегда имеют огромное значение.

1) Организация управления. Как видно из опыта сентября [19]23 г. управление восстанием имеет большое значение, такое же значение приобретает и централизация управления при подготовке революции.

Уже во время подготовки к революции должен быть создан орган, который взял бы в свои руки все дело подготовки. Более чем вероятно таким органом будет ЦК БКП, который должен направлять всю работу по подготовке к революции как внутри страны, так и вне ее.

Необходима тщательная организация с одной стороны разведки противника, а с другой – учет и инструктирование своих сил, должна быть продумана и организована хорошо связь как в центре, так и на территории [всей страны].

2) Подготовка масс. В первой главе настоящего доклада уже было отмечено, что БКП быстро завоевывает сочувствие к революции масс болгарского крестьянства, что с ней блокируется левое крыло Земледельческого союза, примыкает революционная часть македонских автономистов.

Таким образом дело завоевания масс уже налажено, и необходимо продолжать работу по дальнейшему овладению массами. Необходимо стремиться окончательно оторвать левое крыло и центр Союза земледельцев от правого крыла, если не овладеть всем Союзом, установить связь с другими профсоюзами. Представляется желательным установить тесный контакт с автономистами, заручившись их согласием на активную поддержку людьми и оружием.

Иными словами, продолжение широкой агитации под лозунгами дня будет склонять массы на сторону революции с каждым днем все больше и больше, а тем все вернее обеспечивать будущий успех.

Имеющиеся данные отмечают, что наблюдается пассивность среди коммунистов-интеллигентов, большинство которых ушло от революционного движения.

В виду этого предоставляется необходимым и здесь развить широкую агитацию, подтолкнуть на активную работу оставшихся в партии интеллигентов и вовлекать новые силы.

3) Разложение и нейтрализация противника. Выше были очерчены как те силы, которыми располагает правительство Цанкова, так и их настроение, был произведен примерный подсчет по категориям.

Из этих сил часть, безусловно враждебная революции, будет колебаться, а часть останется пассивной.

Задачи подготовки революции выдвигают необходимую работу по дальнейшему разложению и нейтрализации сил противника.

Так в армии необходимо вести широкую отслойку солдатских масс от офицерства и унтер-офицеров, в среде последних также могут найтись сочувствующие революционному движению, которых необходимо организовать. В солдатской среде нужно организовать революционные ячейки, с помощью которых затем удасться захватить склады оружия и быстро овладеть колебающимися частями.

Из вспомогательных военных сил, конечно, почти невозможно будет работать среди жандармов, а поэтому в отношении их должно быть применено обезоружавание[3]. Таможенная стража, лесники и пограничники должны быть подвергнуты такой же обработке, как и солдаты регулярной армии, в крайнем случае к ним должны быть применены меры нейтрализации.

Союз офицеров представляет наиболее трудно поддающуюся обработке организацию, но во всяком случае и на него должна быть распространена пропаганда.

Союз подофицеров легче поддастся революционной работе и таковая в нем должна быть развита широко, организованы ячейки, отобран из их числа надежный комсостав.

Революционная часть македонских автономистов уже сближается с ЦК БКП, а поэтому подготовка революции должна идти по пути углубления этого сближения.

Что касается врангелевцев, то здесь должна быть применена работа по нейтрализации пассивных и колебающихся групп (Софийско-Пернишкой, Фердинандовского района).

Одновременно с разложением сил противника должна вестись энергичная работа по информации о нем, выяснены дислокация, изменения в ней, места складов оружия, организация связи и т.д.

4) Организационные и снабженческие мероприятия. К организационным мероприятиям БКП уже приступила: образованы боевые дружины. Дальнейшая работа должна идти по развитию этих дружин, по образованию новых, обучению и подготовке их к революционной борьбе. Дружины должны организовываться на территориальных началах, желательно образование и конных дружин.

Остро будет стоять вопрос с комсоставом, так как Союз офицеров реакционен. Придется обратиться к унтер-офицерскому составу, делая тщательный отбор и учредив комиссариат.

Должны быть проработаны меры по захвату складов оружия, а равно организовано снабжение оружием и другим путем. Склады оружия автономистов должны быть использованы для вооружения боевых дружин, а равно оружие необходимо доставать из-за границы, что, по-видимому, не составляет затруднения для македонских чет.

Подготовка захвата автосредств для создания затем легких автомобильных боевых отрядов будет очень полезна.

Через Союз железнодорожников должен быть подготовлен захват сразу же железных дорог, а в портах – военных и торговых судов. То же должно быть организовано и в отношении связи. В крупных населенных пунктах должен быть разработан план и учреждена нелегально комендатура для захватов этих пунктов.

Здесь перечисляются только крупные мероприятия, частности подлежат дальнейшей разработке.

б) Подготовка вне страны. Подготовка революции вне страны должна иметь задачи: 1) обеспечить революцию от интервенции и 2) снабдить революцию оружием и боеприпасами.

Для выполнения первой задачи БКП должна войти в контакт с коммунистическими партиями других стран, которые должны не дать возможности правительствам этих стран выступить против болгарской революции, ведя соответствующую агитацию в массах, в армии.

Необходимо установить контакт с албанским правительством[4] с целью добиться от него поддержки в случае выступления Югославии.

Что касается македонских автономистов, то здесь необходимо установить политическое соглашение, по которому все силы их должны быть брошены прежде всего для захвата власти и укрепления завоеваний революции.

Что касается снабжения из-за границы оружием и боевыми припасами, то здесь должен быть подыскан подходящий рынок и организована доставка оружия. Насколько позволяют судить имеющиеся данные, повидимому итальянский рынок может быть вполне использован и оружие надежно доставлено морем.

Изложенное о подготовке революции не является, конечно, исчерпывающим ответом в этой области, и может служить только отправными данными.

III. Открытая борьба за революцию в Болгарии

Вся подготовка к революции должна быть закреплена определенным планом действия для захвата власти.

1. План действий. План должен предусматривать как объекты действий, так и распределение своих сил, постановку их задач, организацию командования, связи, устройства тыла и управления занятой части страны.

Исходными районами для наступления должны послужить *наиболее благоприятные по классовому составу районы.* Таковые намечаются: а) район Софии, б) район Перник[а] (к северу от Софии), в) район Пловдив[а] (Филиппополь) и г) в северной Болгарии район Търново. В этих районах сосредоточен пролетариат и здесь развивались события в сентябре 1923 г.

Как выше было отмечено, эти районы учитываются и контрреволюцией, стремящейся прикрыть их как войсковыми частями, так и врангелевцами. На борьбу с этими частями и должны направляться усилия революции.

К началу операции должно быть организовано высшее военное командование и в соответствующих районах организованы частные районные командования.

Должна быть продумана и подготовлена связь центрального командования с районными [командованиями] как путем захвата связи, так и особым назначением обычных средств связи.

Наконец, заранее должны быть указаны меры по устройству тыла, подготовлены ячейки для быстрой организации ревкомов и т.д.

2. Выбор времени. Выбор времени для начала действий будет определяться: 1) внутренним политическим положением страны – насколько будут подготовлены массы для восстания и разложения контрреволюционной силы; 2) организацией и подготовкой своих сил; 3) экономическими условиями, а именно: так как в революции большую роль должно сыграть крестьянство, то выбор момента начала действий будет зависеть и от окончания крестьянством полевых работ.

Опыт сентябрьского восстания [19]23 года учит, что нужно серьезно отнестись к выбору времени, чтобы с одной стороны, революция не вылилась в ряд стихийных выступлений, а с другой, и не дать противнику предупредить борьбу.

Изложенные только что отправные данные не позволяют наметить какой-либо срок для начала революции в Болгарии. Таковой можно определить только на месте с тщательным учетом всех условий обстановки.

3. Выполнение плана. В указанных только что районах, благоприятных для революции, а также и в остальных местах – крупных городах, местечках и портах – восстание должно начаться одновременно. Все усилия должны быть направлены прежде всего к захвату Софии, Перника, Филиппополя, Търново и др.

крупных пунктов, к немедленному и одновременному в различных местах захвату железных дорог, торговых портов, к захвату связи, к захвату складов оружия.

В каждом из районов боевые дружины должны быть направлены для разоружения или для атаки находящихся там частей, занявших враждебную позицию македонцев и врангелевцев. Наступление должно вестись энергично и безостановочно. Пассивные части противника должны быть разоружены и интернированы в концентрационные лагери.

По мере овладения районами высшее командование должно направлять из них часть сил на помощь другим районам, где противник будет еще оказывать сопротивление.

С захватом железных дорог должны быть приняты меры как к восстановлению по ним движения, так и к обеспечению их [охраны] от врангелевских отрядов, находящихся в стороне от дорог. Из подвижного состава должны быть быстро созданы импровизированные бронепоезда.

С захватом автомобильного имущества необходимо также быстро создать легковые броневые отряды для действий против мелких частей противника и овладения населенными пунктами, оставшимися еще во власти противника.

По мере развития операций боевые дружины должны оформляться организационно, но не следует, однако, задаваться[5] стройной организационной системой, так как прежде всего должна быть быстрота в действиях, а не потеря времени на организацию частей.

С овладением тем или иным районом, крупным населенным пунктом, должна быть тотчас же организована революционная власть с карательным аппаратом, приняты меры по обезвреживанию буржуазии.

С занятием магистралей, железных дорог и крупных населенных пунктов, остальные районы должны заниматься высылкой особых экспидиционных отрядов с карательными органами.

Не приходится говорить, что во время наступления широко должна быть развернута политработа.

Не вдаваясь в детальное изложение действий по борьбе за власть, необходимо еще раз подчеркнуть, что смелость, энергия, быстрота в действиях, угрозы неповинующимся требованиям революции и суровое за это возмездие – вот основные черты периода революционной борьбы.

IV. Укрепление революционной власти в Болгарии

С захватом революционной власти в стране должны быть тотчас же приняты меры по укреплению этой власти.

Меры эти должны вестись: 1) по военной линии и 2) по гражданской линии.

В области военной должно быть приступлено к созданию революционной армии, к быстрой подготовке ее и затем сосредоточению к границам для прикрытия таковых от возможной интервенции.

Создание революционной армии должно идти: 1) по части организационнй, 2) по части снабжения и 3) по политической подготовке.

В отношении организации армии, учитывая, что громадный процент населения однороден по своему составу, а именно: крестьянство – одна из движущих сил революции, то можно смело приступать к формированию армии по мобилизации, используя для этого старый аппарат под контролем представителей революционной власти.

Болгарская армия с 19 века пополнялась на территориальных началах с подразделением территории на полковые и дивизионные округа. Ныне, после империалистической войны, хотя воинская повинность и заменена добровольчеством, однако полки расположены на территории бывших дивизий и всегда могут быть развернуты в последние. Это указывает на сохранение принципа территориальности, которым и належит воспользоваться революции.

Из 8 полковых территориальных округов могут быть скоро развернуты 8 дивизий 6-полкового состава, т.е. армия около 180 000 человек. Запас обученных людей на это найдется. Македонские автономисты образуют 9-ую дивизию, как в прежнее время они составляли особую дивизию, по № 11-ую.

Гораздо сложнее будет со снабжением армии и вооружением ее. Конечно, кое что останется от существующей армии, затем может быть использовано вооружение скрытых от Антанты складов, но остальное необходимо получить извне.

Также остро будет стоять вопрос с комсоставом, так как из наличного комсостава армии можно будет испольвать только часть и очень незначительную.

С формированием армии должен быть организован и политаппарат, карательные военные органы и особые заградительные отряды для приведения армии в порядок.

Изложенное об условиях формирования армии говорит о том, что увлекаться развертыванием большой армии, по наличности людских рессурсов, нельзя, а необходимо сообразовать число развертываемых дивизий с наличием вооружения и наличием комсостава.

Военные дружины, дравшиеся за завоевание революции, послужат основными кадрами для вновь создаваемой революционной армии.

Солдатский состав старой армии и часть унтерофицерского состава могут быть влиты в новую армию, но офицерский состав подлежит строгому отбору, а врангелевские части немедленному разоружению и интернированию в концентрационные лагери.

По мере сколачивания частей и быстрой подготовки они должны быть двинуты к границам для прикрытия таковых, о чем подробно будет доложено ниже.

Что касается мер по укреплению гражданского революционного порядка в стране, то таковые должны быть направлены к обезвережению контрреволюционных элементов, к установлению твердой власти.

V. Борьба с интервенцией

В главе I были изложены возможности интервенции с политической стороны, военная же сторона была задета лишь в самых общих чертах. В последующем изложении будут развиты чисто военные соображения по интервенции в Болгарию.

1. Большая Антанта. Говорить о посылке карательных отрядов в Болгарию державами Большой Антанты не приходится, так как к их услугам всегда находятся армии других балканских государств – стоит только их оплатить. Если, что возможно ожидать, так это только блокаду берегов Болгарии английским флотом и держание стационеров в Варне и Бургасе для защиты интересов своих подданных. На большие жертвы в людях государства Большой Антанты не пойдут.

2. Балканские государства. Если бы по приказанию держав Большой Антанты или же бы самостоятельно была решена интервенция в Болгарию для спасения буржуазного правительства, то таковая может быть произведена или в момент совершения революции, или же после революционного переворота.

Одновременно с революцией интервенция в значительной мере осложнила бы сам ход революции и может быть повлекла бы за собой и неудачу. Для интервентов обстановка была бы более выгодной, так как потребовала бы ввода в Болгарию меньших сил, но зато такая интервенция должна быть предрешена заранее и быстро проведена войсковыми частями мирного времени.

Затем, необходимо выяснить, примут ли все соседние с Болгарией балканские государства участие в интервенции (Югославия, Румыния, Турция и Греция) или только некоторые из них.

Существующие в данное время на Балканах политические взаимоотношения говорят о том, что едва ли такой тесный блок возможен, так как трудно представить дерущихся бок-о-бок турок с греками, турок с сербами и румынами, хотя нужно сказать, что империализм заставляет проделывать это и недавних врагов.

Более вероятно было бы совместное выступление Югославии и Румынии, входящих в орбиту французского влияния. Однако последняя конференция Малой Антанты внесла охлаждение в отношения Югославии и Румынии по бессарабскому вопросу, и понадобятся особые усилия Большой Антанты, чтобы создать такой союз. Большее тяготение к союзу с Румынией высказывает Турция, и возможно, что в случае румынской интервенции в Болгарию, часть турецких сил также перейдет границу для занятия Восточной Румелии. Греция будет держаться в стороне, защищая свою Западную Фракию.

Таким образом, обстановка складывается так, что ожидать интервенции, в особенности во время хода революции, можно или со стороны Югославии или Румынии, или же Румынии и Турции. Одновременное выступление трех этих государств мало вероятно, но во всяком случае не исключено.

Для суждения о возможностях интервенции в Болгарию нужно учесть, что кроме борьбы с революционными войсками и поражения их, интервенты должны оккупировать страну определенным количеством войск.

Болгария по своему характеру близко подходит к русским областям. Оккупация 1917 г. немцами наших западных и украинских областей потребовала от них расхода сил из расчета 0,5 человека на 1 кв. километр, при чем нужно указать, что оккупанты далее железных дорог не распространяли своего влияния. Таким образом, чтобы надежнее оккупировать такую страну как Болгария, нужно иметь не менее как 1 человека на 1 кв. километр, что требует в круглых цифрах около 100 000 человек. К этому числу нужно прибавить не менее 50 000 – 70 000 на борьбу с революционными войсками, и всего для успешной интервенции нужно будет от 150 000 до 170 000 человек.

Теперь посмотрим, что могут двинуть для интервенции балканские государства:

а) Югославия. Югославия имеет в мирное время армию из 16 пехотных дивизий по три четырехбатальонных полка. Общая численность армии 150 000 чел. Мирный состав дивизии около 5 400 чел. Дислокация показана на прилагаемой карте[6]. Численность армии в военное время около 750 000 чел.

Таким образом, если бы Югославия одна решилась на интервенцию, то ей необходимо было бы двинуть всю свою армию, и[ли] иными словами, без хотя бы частичной мобилизации интервенция в Болгарию со стороны Югославии невозможна.

В связи с македонским и албанским движением Югославия не сможет снять находящихся там 4-х дивизий, затем из 10 дивизий, расположенных в новой Сербии, могут быть взяты не более 5-ти, т.е. всего не более 7-ми дивизий Югославия могла бы двинуть, мобилизовав их против Болгарии и присоединив к ним 600 человек врангелевцев, как активную силу.

Эти силы будут насчитывать около 100 000 человек, т.е. будут недостаточны для интервенции всей Болгарии, но западную ее часть до линии Плевен – Филиппополь оккупировать смогут.

Операционные направления югославской армии направлялись бы по линии Ниш – София и по линии Ускюб[7] – Кюстендил – София.

Нужно отметить, что удар Югославии был бы очень чувствительным для революции, так как бил бы по самым жизненным ее районам: Фердинандский, Софийский, Перникский, лишая ее большей части активных сил. Правда, восток с портами Варной и Бургасом оставался бы свободен и при содействии извне мог бы все-таки послужить для формирования и укрепления революционной армии.

Выше было отмечено, что Югославия должна будет прибегнуть к частичной мобилизации, а учитывая внутренее ее состояние и отсутствие денежных средств, можно сказать, что даже частичная такая мобилизация почти будет невозможна, заставляя Сербию сдерживаться от интервенции.

Правда, правительство Пашича не раз пугало правительство Цанкова интервенцией, но, во-первых, на это давались французские деньги, а, во-вторых, насколько серьезна была такая угроза – сказать нельзя.

б) Румыния. Не так давно, не более 11 лет тому назад, Румыния с армией в 5 корпусов, т.е. 19-ти пехотных и 2-х кавалерийских дивизий, вторглась в Болгарию с фронта Калабия – Валнике, направляясь главными силами на фронт Берковицы – Орхание[8], на Софию, в тыл дерущейся против сербов и греков болгарской армии. Эти 5 румынских корпусов, совершив скорее военную прогулку, содействовали решению войны.

Ныне Румыния имеет армию в 7 армейских корпусов, или 23 пехотных дивизии общей численностью в мирное время 143 000, а в военное развертывает армию в 32 пехотных дивизии, общей численностью около 600 000 чел. Дислокация армии мирного времени показана на прилагаемой карте.

Как показывает численность армии мирного времени, Румыния также, как и Югославия, не сможет без частичной мобилизации выполнить интервенцию. Действительно, Бессарабия и защита черноморского побережья потребуют оставления Румынией на месте 3-х корпусов (IV, III, II) или 9-ти дивизий пехоты; с венгерской и югославской границы может быть снято не более ½ находящихся там сил, т.е. из 7-ми пехотных дивизий – 4 дивизии, а 3 оставлены на месте. Таким образом в Болгарию может быть двинуто 11 пехотных дивизий или 55 000 человек силы, явно недостаточные не только для похода на Софию, но и для занятия Северной Болгарии до мередиана Плевны на западе. При мобилизации этих 11 дивизий Румыния могла бы выставить армию в 165 000 человек, с которой уже являлась бы возможность выполнить интервенцию, которая также грозила бы тяжелым ударом для революции, так как била бы по жизненным районам.

Но изложенное ранее внутреннее положение Румынии, а главное бессарабский вопрос, не позволят румынам рискнуть на такую операцию, и с их стороны она менее возможна, чем со стороны Югославии.

в) Турция. Что касается Турции, то на европейском берегу она располагает I-ым корпусом в составе 2-х пехотных дивизий и 1 каваллерийской дивизии, непосредственно на азиатском берегу расположен II-ой корпус в составе 3-х пехотных дивизий и у Измира 23-я пехотная дивизия IV-го корпуса. Всего, следовательно, 6 пехотных и 1 кавалерийская дивизия. Думается, что из этих сил для совместных операций с румынами можно было бы выделить не более 2–3 пехотных и 1 кавaллерийскую дивизию, так как остальные силы нужны для прикрытия страны. Силы эти недостаточны даже для оккупации части Восточной Румелии и сыграть большой роли не могут.

г) Греция. Греция не учитывается совсем.

д) Вывод. Таким образом, военные возможности балканских государств, соседних с Болгарией, говорят о том, что для полной интервенции силы каждого из них слабы, требуют частичной мобилизации и лишь только совместное выступление Югославии и Румынии было бы решительным ударом для революции.

Однако, учтя внутреннее и внешнее положение этих стран, приходится констатировать, что на быструю интервенцию они не решаться, что только при денежной помощи Большой Антанты они могут рискнуть на военную экспедицию. Но так как последняя еще больше осложнит их положение, грозит военными событиями на других их границах, особенно у Румынии, да и Турции, то их выступление становится мало вероятным.

Если однако бы такая интервенция произошла, то для революции в Болгарии наиболее опасным противником была бы Югославия.

3. Защита Болгарии. Изложенное о возможности интервенции со стороны соседних балканских государств является отправными данными для революционной Болгарии в ее мерах защиты.

До консолидации власти, до укрепления вновь сформированной армии, болгарская революция должна по возможности держаться в границах, ныне существующих, не подавая повода к интервенции.

В случае же интервенции опасным врагом является Югославия, против которой и должны быть направлены главные силы. Против Румынии нужно держаться оборонительно, в крайнем случае отходя на Балканы и сохраняя связь с морем к югу от них на порт Бургас, одновременно приняв меры прикрытия его от покушения турок.

При наличии интервенции должна быть развита жестокая партизанская война в тылу наступающих вражеских армий и выпущены македонские автономисты для поднятия восстания в сербской Македонии. Желательно развитие партизанской войны и в Добрудже.

Выводы

Настоящий доклад преследовал задачи рассмотрения возможностей пролетарской революции в Болгарии.

Основной вывод, к которому можно прийти, что такие возможности более положительны, чем где-либо, что буржуазное правительство Цанкова теряет почву под ногами.

Однако, разбор обстановки для революции говорит и то, что таковая еще нуждается в дальнейшей подготовке, что общая политическая конъюнктура в Европе складывается в неблагоприятную сторону для революции, что соседние балканские государства, хотя и переживают кризис, но смогут еще оказаться в силах вступить в борьбу с революцией.

Но на основании этого все же нельзя вынести решение, что болгарской революции не удастся одержать победу. Наоборот, шансы для этого есть, но идти с ними нужно организованным путем, с твердым управлением, дабы вести массы только к победе III Коммунистического Интернационала.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 282, д. 6, л. 81–94. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Авторът на доклада не е известен.

[2] Днес – Монтана.

[3] *българизъм* – разоружаване.

[4] В Албания след юнското въстание от 1924 г. управлява правителство начело с Фан Ноли.

[5] Т.е. да отдават голямо значение на създаването на стройна организационна система.

[6] Към документа в делото картата не е приложена.

[7] Скопие.

[8] Ботевград.

№ 95

Доклад на ЦК на БКП (т.с.) до ИККИ за решенията, взети на нейната Първа нелегална конференция

[след юли 1924 г.][1]

Първата нелегална конференция на БКП разгледа следните главни въпроси:

I. Решението на ИККИ по българския въпрос

Ето най-важните извадки от приетата единогласно резолюция:

1. Напълно и съзнателно се солидаризира с оценката на ИККИ по събитията и тактиката на партията за разглеждания от горепосочената резолюция период[2].

2. Заявява, че сега партията изцяло, в това число и всички членове на ЦК,

намиращи се вътре и извън България, признават: а) че до 9 юни партията допусна сериозни грешки в прилагането на тактиката на единния фронт, б) на 9 юни тя извърши съдбоносна историческа грешка по вина на ЦК: вместо решително вмешателство на страната на въстаналите селяни с лозунга за работническо-селско правителство, тя възприе тактиката на пасивност в разгарящата се гражданска война и с това помогна на буржоазията да завземе властта. Даже ако би било ясно, [че] резултатът от участието във въоръжения трудов фронт ще бъде само възстановяване правителството на Стамболийски, партията все пак не трябваше да стои настрана, а трябваше да се намеси. Това би значило запазване за пролетариата и за целия трудещ се народ несравнено по-изгодни позиции.

3. Намира за съвършено правилна ориентировката на партията към въоръжено въстание, възприета в началото на август, но осъжда упорито поддържаната от мнозинството на ЦК и Партийния съвет до и след септември деветоюнска тактика, въпреки противоположната позиция по този въпрос на ИККИ: оправдаване погрешната позиция от страна на ЦК попречи твърде много за съзнателната ориентировка на партията към въоръжено въстание.

4. Намира за съвършено правилно и се гордее с това, че във време на предприетото отдолу, от народните маси, въоръжено въстание в противовес на съкрушителния удар, подготвян от белогвардейското правителство за унищожаването на БКП, партията застана начело на въстанието и определи неговата цел – работническо-селско правителство; че тя се опита, макар и при наличието на страшно трудни условия, да организира въстанието, да го обедини и разшири. Партията доказа не само това, че тя е способна да премине от революционна пропаганда и агитация към революционно действие, но и това, че тя е истинска комунистическа партия, която достойно изпълни поставените ѝ задачи: да подготви и поведе трудещите се към ново въоръжено въстание за установяване работническо-селско правителство и класова пролетарска диктатура.

5. Констатира, че партията вече доказа с всичката своя дейност изцяло, че тя е извлякла уроци от миналото и твърдо държи курса, взет от нея през септември.

II. Национальный вопрос

Отношение БКП к македонскому национально-революционному движению формулировано в резолюции следующим образом:

БКП должна по отношению македонского национального движения сделать следующее:

1. Признать его право существования и поставленную им себе цель об автономии Македонии.

2. Разоблачать самым энергичным образом использование этого движения болгарской буржуазией и ее теперешним правительством, не останавливаясь перед опубликованием каких бы то ни было документом для этой цели. Также разоблачать вождей этого движения, которые стремятся отдавать его в услугу болгарской буржуазии и правительства.

3. Оказывать поддержку тем организациям, вождям и средам македонского движения, которые понимают предательство некоторых вождей, отдавая свое собственное движение на службу чужим интересам, и борятся против этого.

4. Обязать своих членов македонцев сделаться активными членами соот-

ветствующих организаций, толкать движение к осуществлению его цели – автономия Македонии, и вырвать его из рук болгарских националистов.

5. Выяснить македонской эмиграции, что при существующих условиях на Балканах автономия или даже совершенно независимая Македония не только не может удержаться своими собственными силами и окрепнуть, но не может также быть в действительности самостоятельною политически, развиваться в хозяйственном отношении, если она не сделается равноправным членом Балканской федеративной республики; что достижение своей автономии македонский народ добьется только в общей борьбе всех угнетенных народов на Балканах за национальное освобождение и угнетенных классов за социальное освобождение; что македонцы должны согласовать свою освободительную борьбу с борьбою всех балканских народов за рабоче-крестьянское правительство в своих странах и отсюда – за рабоче-крестьянскую Балканскую федеративную республику; что свою организацию и борьбу должны усиливать и расширять и в остальных – югославской и греческой частях Македонии, и, главным образом, в них сосредоточить свою деятельность, связав ее с соответствующими народными освободительными движениями.

6. Коммунистические организации в Петрическом округе должны развить более смелую и энергичную деятельность для своего восстановления и поддержать там национальное македонское движение, оказывая содействие оппозиционным болгарскому националистическому влиянию средам в этом движении и освобождение последнего от всякого использования и вмешательства в него со стороны болгарской буржуазии и правительства. Коммунистические организации там должны участвовать в македонском национальном движении, как таковые, не забывая в то же время своих специальных задач в качестве представителей и вождей трудящихся масс за социальное освобождение.

III. Единый фронт

Из принятой резолюции даем следующие выдержки:

I. з) БКП и БЗНС предстоит создать единый трудовой фронт и привлечь к нему все трудящиеся организации, борющиеся с теперешней властью. Такими организациями являются следующие: Союз ремесленников, рабочая и крестьянская кооперация, рабочие профессиональные союзы и анархо-коммунисты. С широкими социалистами, являющимися оформленной фашистской бандой, единый фронт не мыслим и не допустим. Привлечение, однако, 20–30 тысячной рабоче-крестьянской массы, идущей за ними, является неотложной необходимостью.

Одной из больших задач трудового фронта является вырвать из-под влияния буржуазии и привлечь в лагерь борющихся трудовых масс трудовые массы национальных организаций македонцев, фракийцев и добруджанцев. Союз рабочих и крестьян должен высоко заявить, что он стоит за национальную автономию, за полную независимость угнетенных народов. Наряду с этим лозунгом нужно выдвинуть и самые радикальные экономические требования, чтобы сплотить угнетенные массы вокруг единого фронта БКП и БЗНС. Национальный вопрос ныне совпадает с крестьянским и поэтому вышеизложенное вполне достижимо.

ж) Для того, чтобы протекал процесс сгруппирования сил трудящихся правильно и быстро, необходимо понять следующее:

1) что единый фронт является политической мобилизацией масс для решительной и непримиримой борьбы с буржуазной диктатурой и что эта борьба должна закончиться вооруженым восстанием; 2) единый фронт создается для веде-

ния повседневной и повсеместной борьбы в защиту непосредственных интересов масс и для установления власти рабоче-крестьянского правительства; 3) единый фронт требует общих совместных усилий масс во всех видах борьбы, включительно и избирательной, однако, на последнюю нужно смотреть не как на возможный путь завоевания власти – это пакостная иллюзия – а как на демонстрацию нашей силы и воли; 4) организационную самостоятельность БКП, БЗНС, равно как и других организаций, нужно сохранить, это необходимо [для того], чтобы каждая организация в своей собственной среде и области достигла максимума результатов и сохранила бы боевую способность единого фронта. Между БКП и БЗНС и другими организациями существуют принципиальные различия, которые не только не исчезнут при организационном слиянии, но и парализуют всякую борьбу. Критика для сохранения верховных интересов единой борьбы не только допустима, но и абсолютно необходима: гигантская борьба, которая нам предстоит, должна каждый раз подвергаться оценке.

II. Успешное проведение единой борьбы возможно, если она хорошо организована и имеет здоровое общее руководство. Это берут на себя, прежде всего, БКП и БЗНС. Основными ячейками единого фронта являются местные комитеты в деревнях и городах, избранные на общих собраниях или выделенные соответствующими организациями – это зависит от обстоятельств. Эти местные комитеты подчинены околийским таковым, выбранным из представителей местных комитетов. Околийские подчинены окружным, выбранным из среды уездных, а все вместе работают под руководством общего комитета, выделенного ЦК БКП и комитетом левицы БЗНС. Права и обязанности комитетов устанавливаются особыми директивами в духе вышеизложенного.

III. Группирование масс в единый фронт возможно только в повседневных политических кампаниях, предпринимаемых в защиту непосредственных интересов, диктующих выдвижение следующих лозунгов: для рабочих, для крестьян, для ремесленников и пр.

IV. Цель единого фронта – завладение посредством вооруженного восстания властью и установление рабоче-крестьянской власти, ибо ни одной сотой какого бы то ни было требования не может быть теперь осуществлено. Только рабоче-крестьянское правительство, ограничившее права и свободу буржуазии, сделает безвредной последнюю и обеспечит как мир с другими народами, так и мирное, спокойное развитие внутри страны.

Задачи рабоче-крестьянской власти будут определяться в зависимости от нужд каждой области, но одно следует помнить, что она гарантирует свободу и прогресс трудящихся народов.

Директивы по тактике единого фронта

В развитии и приложении резолюции по *единому фронту* ЦК издал подробную директиву, в которой указывается как нужно применять тактику единого фронта в разных конкретных случаях и по отношению к разным организациям. Отношение КП к Земледельческому союзу формулировано следующим образом:

На единый фронт нужно смотреть как на метод революционной агитации и мобилизации масс. Единый наш фронт с ЗС ни в коем случае нельзя считать коалицией для ведения избирательной борьбы, как бы последняя ни являлась теперь одной из форм гражданской войны. Он является объединением для ведения революционной борьбы во всех областях наступления капитала.

ЗС организационно теперь не охватывает всю массу, которую он объединял до 9 июня. Громадная часть деревенской бедноты стоит за единый фронт в том смысле, как мы его понимаем и изложили выше. Но она не может его организационно осуществить. Отсюда и проистекают те три течения, которые существуют во множестве местных и центральных органов: 1) правое, 2) центр и 3) левица.

Борьба между этими течениями большая, но она еще только что вступает в период своего развития. Поэтому наша задача заключается в том, чтобы силой авторитета, которым коммунистическая партия пользуется в массах союза, и силой ясного понимания задач нашей общей с крестьянской беднотой борьбы вмешаться, пока еще не поздно, чтобы обострить борьбу между нами и поддержать массу в выдвижении своих вождей, верных ей и единому фронту.

Правое крыло должно быть окончательно выброшено из ЗС. Этим мы ничего не потеряем и ни чем не рискуем, потому что оно не увлечет за собою никого: и до 9 июня на него смотрели как на предательское; оно и теперь не изменилось, потому что оно против единого фронта, за соглашение с правыми мелкобуржуазными партиями и с правительством Цанкова.

Центр стоит за продолжение мелкобуржуазной крестьянской самостоятельной политики Стамболийского и только боясь быть покинутым массами, допускает общие действия с нами, но обязательно на почве буржуазной демократии. Оно имеет еще достаточные связи с мелкими и средними крестьянами и поэтому мы должны быть внимательны в своих отношениях к нему. Нашей целью должно быть уничтожение его влияния. Тут мы должны проявить гибкость нашей тактики.

Левица вокруг газеты „Народна защита“ явно дышит воздухом широких масс, стоящих за единый фронт, но она малодушна и колебающаяся в своей борьбе против правого крыла и центра, равно как и в своих отношениях к нам, потому что она платит еще дань политического самостоятельного действия, хотя и при активной поддержке пролетариата, но под руководством Земледельческого союза. Наша задача – толкнуть ее на решительную борьбу против правого крыла и центра, выбить из ее головы мысль, что она способна руководить борьбой единого фронта, и окончательно ее привлечь на сторону революционного действия без демократических иллюзий.

Трех этих задач можно достичь: во-первых, беспощадно разоблачая предательство правого крыла, остро критикуя центр с целью заставить его ясно определить свою линию – в сторону правого крыла или левицы, критикуя всякое колебание и половинчатость левицы, имея в виду сознание и организацию крестьянской бедноты; во-вторых, посредством наших комфракций в Земледельческом союзе помочь бедноте взять в свои руки руководство Союзом на местах и в центре; в третьих, усилить борьбу в деревне под руководством крестьянских комитетов.

Общие комитеты

Во исполнение решений съезда[3] ЦК приступил к организации общих комитетов действия, руководствуясь следующей директивой:

Крестьянские общие комитеты состоят из двух наших и двух представителей от местной организации Земледельческого союза (желательно, чтобы они были членами местного бюро) и одного или двух беспартийных. Под словом „беспартийные“ нужно понимать тех крестьян, которые не являются нашими противниками, противниками единого фронта. Общие крестьянские комитеты в деревне подчиняются околийским, последние – окружным, а все вместе взятые – центральному комитету. Все эти последние должны состоять из двух наших и двух членов Земледельческого союза. В околийские, окружные и общинные комитеты должны входить при общих кампаниях и представители профсоюзов, союзов ремесленников, инвалидов, квартиронанимателей и проч.

В случае, когда общий комитет, окружный или околийский, бездействует, деревенские комитеты сами берут инициативу и проводят кампанию единого фронта, объявленную БКП.

В случае, когда общий центральный комитет саботируется Земледельческим союзом, то в деревенских комитетах крестьянские коммунистические группы и организации протестуют и предпринимают широкую кампанию и поддержку БКП.

Во всех кампаниях, проводимых общими комитетами, руководство находится в руках БКП и то в таком виде, чтобы оно чувствовалось и массами, и противниками. Никакие хитрости и махинации не допустимы в данном случае. Массам нужно объяснить и необходимо, чтобы они поняли, что именно потому наша партия коммунистическая, она всегда находится в первых рядах борьбы. Еще более это необходимо теперь, потому что противник сам изолирован от масс, стремится оторвать нас от последних.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 33, д. 266, л. 174–184. Копие. Машинопис. Български и руски ез.

---

[1] До края на 50-те години на XX в. се смяташе, че Първата нелегална конференция на БКП (т.с.), известна като Витошка, се провежда в края на м. април 1924 г. (Вж „БКП в резолюции и решения...", т. III, с. 31). Но според участници в конференцията тя се провежда в средата на м. май (17–18 май) 1924 г., след погребението на Д. Благоев (12 май 1924 г.). Резолюциите на конференцията се оформят по-късно.

[2] Вж док. № 63.

[3] Имат се предвид решенията на V конгрес на Коминтерна, проведен на 28 юни – 13 юли 1924 г.

№ 96

Писмо от К. Янков (Анастасов) до Президиума на БКФ за подготовката на ново въстание в България

№ 21

12 юли 1924 г.

Получено 16 юли 1924 г.

Дорогой друг,

ЦК партии в своем заседании от 9 июля решил сообщить Президиуму Федерации свое сожаление, что до настоящего момента – середины июля, на болгарскую территорию не попала ни одна винтовка, ни один пулемет. Все планы, комбинации и проекты не дали никаких результатов. В отношении вооружения дело сейчас обстоит хуже, чем в прошлом году. Москва уговорилась с Военным отделом, что из Севастополя будут посланы материалы к берегу и что вся работа по пересылке оружия из Севастополя и приемке на берегу будет в его руках, а мы будем только распространять материал внутри страны. Несколько раз к берегу подошла барка, сходили люди, а затем барка возвращалась, не оставляя ничего. Если это будет так продолжаться, нам угрожает большая опасность: при наступающих важных политических событиях мы останемся совершенно без оружия. Вот почему предлагаем обдумать и решить немедленно этот вопрос, имея ввиду, что в Сербии мы можем закупить достаточное количество оружия для Западной Болгарии. В Сербии земледельцы закупили уже 5000 винтовок и 50 пулеметов. Были переговоры о закупке аэропланов из Франции. Они предлагают делать покупки вместе. Еще не поздно решить и закупить в Вене и через Дунай вооружить Сев[ерную] Болгарию. Как сообщают из Сербии, мы также можем закупить оружие в Греции для южных округов, а из Севастополя доставить по берегу оружие для окраинных округов. Мы не успеем достать оружие из Севастополя для всей Болгарии, ибо опоздали и потеряли два самых удобных месяца. Для закупок в Вене, Сербии и Греции нужны деньги. При закупках в Сербии и Греции расходы будут под нашим контролем, если Вы этот план одобряете. Писали по этому поводу Ивану Генчеву, тоже под № 21.

Вы ничего не сообщаете о прибытии Пчеларова и Петрова. Ждем скорого ответа и окончательное разрешение вопроса об оружии – это самый важный вопрос, от быстрого и правильного разрешения которого зависит участь трудящихся в Болгарии.

Привет *Анастасов*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 18, д. 290, л. 45–46. Копие. Машинопис. Руски ез.

№ 97

Обръщение на В. Коларов и Г. Димитров до ПБ на ЦК на РКП (б)

[Москва], 21 юли 1924 г.

В ПБ ЦК РКП

Уважаемые товарищи,

По поручению только что состоявшейся Балканской конференции[1] мы обращаемся к Вам, чтобы обратить внимание крупнейшей и руководящей партии Коминтерна на то чрезвычайно серьезное положение, которое складывается на Балканах, в частности, в Болгарии, и которое неминуемо ведет к новому восстанию в Болгарии. Хочет ли того Болгарская компартия или не хочет, но она вынуждена будет принять участие в этом восстании, которое в противном случае вспыхнет стихийно, будет протекать под руководством совершенно случайных элементов и кончится новым поражением. Правительство Цанкова, за исключением небольшой группы кулаков и крупной буржуазии, имеет против себя буквально всю нацию: рабочих, крестьянство, ремесленников и большую часть мелкобуржуазной интеллигенции, служащих и чиновников. О ближайшем осеннем восстании после сбора крестьянством хлебов все говорят открыто, все готовятся к нему. Последние мероприятия, связанные с попытками ликвидации легальных учреждений партии в Югославии, являются началом похода балканской реакции, чтобы предотвратить возможность успеха борьбы болгарских рабочих и крестьян. Серьезность этого положения вынуждает нас объективно оценить условия борьбы и силы противника. На какие военные силы опирается в настоящее время правительство Цанкова? Оно располагает 20-тысячной регулярной армией, 10 тыс. врангелевских солдат и около 10 тыс. жандармерии, рассеянной по всей стране. О последней группе говорить не приходится, т. к. в случае восстания эта распыленная жандармская охрана будет в первую голову разоружена населением. Что касается регулярной болгарской армии, составленной по добровольческому принципу, то в действительности за исключением небольших основных кадров фашистских головорезов, она состоит в массе из крестьянских сыновей, среди которых крупное кулачество составляет сравнительно невысокий процент. Значительная часть этой армии, несомненно, может быть деморализована восстанием и в лучшем для правительства Цанкова случае будет сражаться против повстанцев весьма неохотно, в худшем – перейдет на сторону восставшего населения. Характерно, что и само правительство не особенно доверяет своей армии. В последнее время солдаты заперты в казармах, изолируются совершенно от всякого контакта с населением, прекращены отпуска. В то же время мы располагаем рядом данных, свидетельствующих о том, что среди солдат-крестьян в этой армии имеется сильное недовольство нынешним режимом и симпатии к движению крестьянских масс. Потом группа врангелевских солдат. Если не считать офицерских кадров, которые представляют собою ландскнехтов балканской реакции, врангелевские солдаты, собранные в концентрационных лагерях, также не особенно охотно будут сражаться против восставшего болгарского населения. Если мы усилим сейчас нашу работу по разложению этой армии, если мы создадим у солдатской массы уверенность, что ее поддержка восстания даст ей возможность вернуться на родину, что это будет условием искупления ее вины перед советским правительством, мы сможем в этом случае парализовать военные действия против повстанцев и в этой группе.

Наконец, фашистские организации, составленные из резервных офицеров и других, являются самой надежной опорой правительства. Они насчитывают около 5 000 вооруженных и хорошо обученных бойцов.

Одним из факторов, который может сыграть решающую роль в успехе движения, является поведение македонцев.

Македонцы, как известно, сыграли выдающуюся роль в прошлогоднем сентябрьском восстании. Вкрапленные в военный и административный аппарат цанковского правительства, они своим переходом на сторону революции смогут дезорганизовать этот аппарат изнутри, проделать в значительной степени ту же разрушительную работу в нем, что и цанковские сторонники в военном аппарате

Стамболийского. Поэтому привлечение македонцев на сторону восстания является одной из существеннейших задач.

Какие перспективы болгарское восстание открывает с точки зрения международных отношений на Балканах? Несомненно, что нынешнее положение несколько хуже того, которое мы имели осенью 1923 г. и весною 1924 г. Тогда югославское правительство занимало по отношению к болгарским повстанцам позицию благожелательного нейтралитета, ныне делаются попытки образования между правительствами Цанкова и Пашича «священного союза» для общей борьбы против революции. Но сможет ли югославское правительство, испытывающее само величайшие затруднения в борьбе против развивающихся в Югославии национальных движений, произвести активную интервенцию в болгарские дела? В этом мы сильно сомневаемся. Не нужно забывать, что успех болгарского восстания, в котором крупнейшую роль играло крестьянство, неизбежно окажет воздействие на крестьянские национальные движения в Югославии и в первую голову в Кроации, на те массы, которые объединены вокруг партии Радича. В массах, идущих за Радичем, имеется около 130 тыс. бывших военнопленных, на глазах которых протекала Октябрьская революция и которые толкнули, по собственному признанию Радича, его в Москву. Общие действия македонцев, кроатов и других против белградского правительства могут создать не только величайшие затруднения Югославии в деле интервенции, но и поставить само существование Югославии под угрозу распада. С другой стороны, необходимо принять во внимание в случае низвержения правительства Цанкова возможность для нас замаскировать рабоче-крестьянское правительство формальным преобладанием в нем крестьянских левых элементов при условии сохранения аппарата власти и вооруженной силы в руках рабочего класса и его партии. Такое прикрывающее диктатуру пролетариата правительство было бы выгоднее нам с точки зрения той сложной международной обстановки, в которой бы мы очутились на другой день после нашей победы. Эта формула правительства на первых порах была бы выгоднее еще и потому, что наши партии на Балканах в настоящее время чрезвычайно слабы, что удельный вес их влияния и степень организационной зрелости отнюдь не соответствует той объективной революционной обстановке, которая имеется на Балканах. Слабость наших коммунистических партий на Балканах, о которой мы считаем своим долгом откровенно сказать Вам, конечно, является одним из моментов, подрывающих гарантию успеха болгарской революции. Но такого безусловного успеха мы не можем заранее гарантировать ни РКП, ни Коминтерну. Конечно, мы можем быть разбиты.

Но в настоящее время речь идет о том, чтобы шансы нашего поражения в Болгарии при содействии РКП сделать минимальными. Но по всем признакам бой в Болгарии неизбежен. Мы бы погубили себя, как партия, на ряд лет, если бы либо уклонились от него, либо остались вне его. Наше пассивное участие в ближайщих событиях на ряд лет скомпрометировало бы коммунистическое движение на Балканах. И Коминтерн не может предоставить решение судеб болгарской революции фаталистическому развитию событий. Наконец, встает вопрос: выгодна ли Коминтерну и РКП в нынешний период консолидации международной реакции та сумятица, которую вызовет болгарское восстание на Балканах?

Мы думаем, что прорвать хотя бы частично фронт реакции является вопросом первостепенной важности. ЦК Болгарской компартии убежден в неизбежности восстания и имеет полное сознание о крайне трудных условиях борьбы и о своей тяжелой ответственности. Под его руководством партия уже взяла твердо курс на вооруженное восстание в союзе с левыми земледельцами. Правильность этой линии БКП была подтверждена и Болгарской контрольной комиссией. В согласии с этим в стране идет усиленным темпом всесторонняя подготовка. Однако партия нуждается, безусловно, в поддержке. Ввиду этого мы просим ПБ ЦК РКП:

1. Дать твердую директиву всем органам как партийным, так и советским, в частности, Комиссии под председательством т. Ч.[2]...*, объединяющей деятельность всех этих органов в деле помощи Болгарской революции, держать курс на болгарское восстание со всеми вытекающими отсюда политическими и военно-техническими последствиями. Неопределенности, которая наблюдалась до сих пор в работе соответствующих органов, должен быть положен конец.

2. Делегировать на Балканы группу ответственнейших политических работников из РКП для усиления работы руководящих органов на Балканах и при непосредственном участии которых должен быть налажен контакт со всеми революционными организациями на Балканах в целях общего выступления.

3. Делегировать на Балканы группу военных работников, способных участвовать в подготовке и руководстве движением с военно-технической точки зрения.

4. Усилить работу по разложению врангелевцев.

5. Усилить материальную и техническую помощь, размеры которых должны быть установлены Комиссией в кратчайший срок.

Остальные практические мероприятия должны быть разработаны Комиссией, в которую желательно делегировать представителя Политбюро.

При разбирательстве этого меморандума просим пригласить т.т.:

Чичерина, Фрунзе, Уншлихта, Мануильского, Милютина, Трилиссера, Пятницкого.

С коммунистическим приветом *В. Коларов*
Г. Димитров

Национальный вопрос через призму мировой революции.ч. 2, М., 2003, с. 91–94.

---

* Така е в текста.

[1] Има се предвид VII конференция на БКФ, проведена в Москва от 9 до 18 юли 1924 г. В изказването си на конференцията Г. Димитров иска конферецията да изработи точни директиви за дейността на БКП. *(РГАСПИ, ф. 509, оп. 1, д. 39, л. 12).*

[2] Вероятно става дума за В. Г. Чичерин и за Балканската комисии при ЦК на РКП(б).

№ 98

Из протокол № 1 от заседание на Изпълнителния комитет на Балканската комфедерация

[Москва], 22-23 юли 1924 г.

Присутствовали: Болгария – Коларов, Димитров, Гиргинов.

Юго-Славия – Маринович[1], Бошкович[2], Стоянович, Сенко[3].

Румыния – Попеску[4], Буцуриану[5], Иванов, Георгеску[6], Бадулеску[7], Арборе-[Рали].

Греция – [С.] Максимос, [П.] Пулеопулос.

От Балканской Федерации Ком[мунистической] молодежи – Мирович[8], Россен[9].

[...]

Слушали: 8. Конкретные решения общие и об отдельных балканских партиях.

Постановили: 8. Поручается Президиуму Исполкома Федерации устроить специальные совещания с секретариатом Коминтерна (с т.т. Пятницким и Мануильским) при участии находящихся в Москве представителей балканских коммунистических партий по вопросу о нелегальной работе с учетом русского опыта в этом отношении для Балкан.

Поручается Президиуму Исполкома КФ обратиться в Президиум Коминтерна с просьбой в возможно скорейшем будущем урегулировать вопрос по представительству Коминтерна при Федерации, равно как и при отдельных балканских партиях, выразив пожелание, чтобы эти представители были по возможности из наиболее опытных и авторитетных товарищей.

Что касается отдельных партий, Исполком постановляет следующее:

О БОЛГАРИИ

а) ЦК БКП должен усилить всемерно предпринятую уже работу по политической, организационной и военно-технической подготовке назревающего вновь вооруженного восстания против буржуазно-фашистского режима;

б) все партийные деятели, находящиеся в эмиграции, которые могли бы работать легально или нелегально в стране, должны быть переброшены постепенно в Болгарию;

в) возникающие политические повстанческие отряды нужно связать с партией и поставить под ее руководство, причем всю их работу ставить в соответствие с общим партийным планом борьбы против режима Цанкова и для подготовки вооруженного восстания в целях ликвидации этого режима;

г) усилить работу по разложению армии и врангелевцев и по оторванию от правительства македонской эмиграции и автономистской македонской организации;

д) обеспечить для коммунистической партии полную фактическую гегемонию в руководстве создающихся общих комитетов совместно с левыми из Земледельческого союза;

е) предпринять самую энергичную кампанию в стране и за границей против политики правительства Цанкова представить назревающее народное восстание как чистую коммунистическую революцию, и, таким образом, обеспечить себе этим контрреволюционную интервенцию со стороны чуждых военных сил против восстания;

ж) обратиться к Президиуму ИККИ и, в частности, к РКП и попросить возможно самую широкую и своевременную поддержку борьбы трудящихся масс Болгарии, для чего возлагается т.т. Коларову и Д[и]митрову обратиться об этом со специальным меморандумом.

[...]

Член[ы] Исполкома Федерации *Г. Димитров,*
В.П. Коларов, Popescu, Бошкович

РГАСПИ, ф. 509, оп. 1., д. 46, л. 11, 23. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

Пълният текст на документа е публикуван в "Национальный вопрос через призму мировой революции". ч. 2, М. 2003, с. 95–100.

---

[1] Псевдоним на Тр. Кацлерович.

[2] Псевдоним на Ф. Филипович.

[3] Псевдоним на В. Чопич.

[4] Псевдоним на Б. Стефанов.

[5] Псевдоним на Д. Финкелщейн–Фабиан.

[6] Псевдоним на А. Кришан.

[7] Псевдоним на Г. Московић.

[8] Псевдоним на Р. Вуйович.

[9] Псевдоним на Г. Ламбрев.

[10] Меморандумът (Обръщение) е подготвен от В. Коларов и Г. Димитров още на 21 юли 1924 г. и изпратен до Политбюро на ЦК РКП(б). *(Вж док. № 97)*

№ 99

Из протокол № 12 (специален № 7) от заседание на ПБ на ЦК на РКП(б) за съставянето на комисия по българския въпрос

24 юли 1924 г.

[...]

Слушали:

1. Вопросы НКИД:

м) О Болгарии (т.т. Коларов, Димитров, Копп, Ротштейн, Фрунзе, Уншлихт, Милютин, Пятницкий).

Постановили:

м) Поручить комиссии в составе т.т. Фрунзе, Дзержинского и Троцкого подробно ознакомиться с положением дел в Болгарии и с предложениями, вносимыми представителями Болгарской компартии, и сделать сообщение на следующем заседании Политбюро.

Созыв комиссии за тов. Троцким.

Выписки посланы:

т.т. Фрунзе, Дзержинскому, Троцкому.

[...]

СЕКРЕТАРЬ ЦК *Й. Сталин*

РГАСПИ, ф. 17, оп. 162, д. 2, л. 11. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

№ 100

Извлечение от протокол № 13 (специален № 8) на заседание на ПБ на ЦК на РКП (б) с резолюция по българския въпрос

29 юли 1924 г.

[...]

Слушали:

1. Вопросы НКИД:

ж) О Болгарии (ПБ № 12, п. 1-М) (т.т. Троцкий, Фрунзе, Дзержинский, Мануильский, Коларов, Д[и]митров, Чичерин, Милютин, Уншлихт).

Постановили:

а) Утвердить резолюцию по болгарскому вопросу, предложенную комиссией Политбюро (см. приложение).

б) Комиссию, создаваемую п.7 этой резолюции считать комиссией помощи со стороны РКП болгарской компартии.

в) Состав комиссии: т.т. Фрунзе (председатель), Чичерин, Трилиссер, Мануильский, Пятницкий, Уншлихт и Коларов).

г) С созданием комиссии под председательством т. Фрунзе ранее существовавшие комиссии по болгарскому вопросу ликвидировать.

д) Все практические вопросы, связанные с болгарским вопросом, передать на рассмотрение комиссии т. Фрунзе.

Выписки посланы: Фрунзе – все; Трилиссеру, Мануильскому, Пятницкому, Уншлихту, Коларову ... – в). [...]

СЕКРЕТАР ЦК *Й. Сталин*

29.VII. [19]24 г. Приложение к пр[отоколу] № 13 (ос[обый] № 8), п. 1-Ж.

РЕЗОЛЮЦИЯ ПО БОЛГАРСКОМУ ВОПРОСУ

(В одном экземпляре)

1. Признать, что до укрепления партии на железных дорогах, на почте и телеграфе, в армии и в деревне, партия не может ставить себе вооруженного восстания в качестве неотложной практической задачи текущей осенью.

2. Международная обстановка наименее благоприятна для восстания в настоящий момент и требует всемерного выигрыша времени с нашей стороны, так как обстановка на Балканах будет изменяться вероятнее всего к лучшему.

3. Поэтому задача партии состоит в усиленной и всесторонней политической, организационной и технической подготовке вооруженного восстания и захвата власти рабоче-крестьянским блоком под руководством коммунистической партии. Именно к этому нужно вести крестьян, удерживая их от преждевременных вооруженных выступлений и разъясняя им, что победа мыслима только в теснейшем союзе с рабочим классом, которому предстоит вести борьбу в городах, центрах правительственной власти, и которому поэтому необходимо всесторонне подготовиться к этой борьбе.

4. Неотложные задачи партии:

а) комячейки на железных дорогах,

б) комячейки в армии,

в) комячейки в деревне.

5. Военная организация партии строиться на разведке в лагере врага, создании вооруженных кадров, захватах оружия, устройстве складов, баз и пр.

Принять в качестве основного правила, что базироваться нужно не на оружие, ожидаемое извне, а на то, которое берешь у врага. Ввозимое извне оружие может иметь только вспомогательное значение.

6. Одновременно нужно разработать план подготовительной работы на Балканах в целом, а также и за их пределами, имея в виду, что переворот в Болгарии может быть успешным только при условии соответственной поддержки его в первую очередь на Балканах.

7. Создать комиссию под председательством т. Фрунзе для практической разработки и фактического проведения в жизнь мероприятий, вытекающих из этой резолюции, в частности из пункта 6 и вообще для всемерной поддержки болгарской партии.

В комиссию включить представителей:

а) Коминтерна,

б) Наркоминдела,

в) Болгарской [ком]партии и Балканской федерации,

г) Реввоенсовета,

д) т. Трилиссера.

8. Комиссии рассмотреть вопрос об ассигновании соответствен[ных] средств.

9. Высказываясь в том смысле, что восстание этой осенью не обещает победы, Политбюро исходит из тех соображений, что наша болгарская партия, жестоко пострадавшая в результате сентябрьского восстания, еще далеко не успела восстановить свой организационный аппарат и создать для себя пункты опоры в тех областях, которые имеют решающее значение для исхода восстания. Подготовиться к руководящему не только политическому, но и организационному участию в восстании вряд ли возможно в течение 1-2 и даже 2-3 месяцев. В этом смысле мы высказываемся за то, чтобы партия применяла необходимые меры для оттяжки восстания примерно до весны следующего года, прикрывая свою напряженную подготовительную работу соответствеными политическими маневрами.

Само собой разумеется, однако, что решение этой оттяжки восстания до весны не может иметь абсолютного характера. Те или другие благоприятные события (рост революционного движения в других балканских государствах, прежде всего в Румынии, военные конфликты на Балканах и пр.) могут заставить резко изменить решение в смысле скорейшего открытия революционных действий. Но до наступления такого рода событий, которые подлежали бы особой оценке, наша болгарска партия должна руководствоваться директивами, изложенными в настояшей резолюции.

Ф. Дзержинский
Л. Троцкий
М. Фрунзе

РГАСПИ, ф. 17, оп. 162, д. 2, л. 12–14. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

№ 101

Заявление на В. Коларов и Г. Димитров в ПБ на ЦК на РКП (б) по повод решение по българския въпрос

Москва, 29 июля 1924 г.

Строго поверительно

Ставя этот вопрос перед Политбюро РКП[1], мы преследовали цель привлечь внимание руководящей партии Коминтерна на то, очень серьезное положение, которое сложилось на Балканах и, в частности, в Болгарии и которое угрожает привести очень скоро к новым революционным вспышкам; и в то же время – издействовать самую широкую поддержку болгарской и балканских компартий со стороны Коминтерна, дабы события не застали их неподготовленными.

Мы заявляем, что наша партия имеет ясное представление о крайне тяжелых последствиях, которые будет иметь новое поражение вооруженного восстания в Болгарии, поэтому авантюры не сделает и без достаточной и всесторонней подготовки призыва массам к восстанию не отправит.

Так как резолюция признает крайнюю серьезность положения в Болгарии и быстро назревающий там кризис, допускает возможность в течение развивающихся событий принять новое решение и подчеркивает необходимость в усиленной как политической и организационной, так и военно-технической подготовке[2], мы считаем ее приемлемой.

В. Коларов
Г. Димитров

Национальный вопрос через призму мировой революции. ч. 2, М., 2003, с. 113.

---

[1] Вж док. № 97.

[2] Вж док. № 100.

№ 102

Из протокол от заседание на Българската комисия на ПБ ЦК на РКП (б)

[Москва], 31 юли 1924 г.

Слушали: 1. Об информации прессы о положении на Балканах.
2. Снабжение НВО БКП оружием.

Постановили: 1. а) Комиссия[1] считает недопустимым информацию о Балканах в той форме, в какой она дана в «Правде» № 172 от 31/VII[2], так как это создает атмосферу преувеличенных революционных ожиданий и вредит практической революционной работе на Балканах.

б) Впредь информацию московской прессы о балканских событиях поручается контролировать т. Чичерину.

2б[a]. Признать необходимым производить закупку оружия для Болгарии в других странах, для чего обратиться в ЦК РКП с просьбой об ассигновании на сей предмет 50 тыс. долларов. Т.т. Фрунзе и Уншлихту поручается поставить этот вопрос на ближайшем заседании Политбюро ЦК РКП[3].

Национальный вопрос через призму мировой революции. ч. 2, М., 2003, с. 118–119.

---

[1] За състава на Комисията вж. док. № 100.

[2] Посоченият брой на в. „Правда“ под общо заглавие „Революционната атмосфера на Балканите“ публикува информация на РОСТА от Виена за ситуацията в България, Румъния и Югославия. В нея положението на правителството на Цанков се оценява като все по-неустойчиво; дават се съобщения от югославския и румънския печат за предстоящия преврат в България; за подготовка на „селското комунистическо въстание в Бесарабия“; за македонските организации, които уж „окончателно скъсали с Цанков“.

[3] На 1 август 1924 г. до Сталин е изпратена „Обяснителна бележка“, в която се казва: „I. Броят на членовете на БКП и на Комсомола, готови да вземат активно участие в

дигане на въоръжено въстание през есента на 1924 г., са 6 хил. души. ... За първоначалния удар те безусловно трябва да бъдат въоръжени.

2. Набелязан е следният план на въоръжаване: а) в България БКП разполага с над 1000 пушки; б) предполага се, че с помощта на СССР чрез Черно море могат да бъдат въоръжени 2 500 човека.; в) необходимо е да се купят зад граница 2 500 пушки.

3. Стойността на 1 пушка или карабина с патрони (по 300 патрони на пушка) с пренасяне през граница и с транспорт е близо 20 дол.; за придобиване на 2 500 пушки ще потрябват 50 000 дол“.

№ 103

Основи, организационна форма, платформа и цел на бойния фронт на БКП и БЗНС

[1924 г.]

I. Основи. Войните хвърлиха капитализма в смъртна историческа криза. След тях той вече няма никаква основа да се развива нормално и затова по-нататъшното му съществуване е в пълно противоречие с жизнените интереси на широките работнически и селски маси.

В катастрофалната империалистическа война българската буржоазия се компрометира окончателно пред народа, загуби значително от политическата си сила и бе на път да загуби окончателно и господството си. Слабата организация на трудещите се маси и главно липсата на силна Комунистическата партия даде възможност кризата на властта да се разреши компромисно, като най-сетне БЗНС остана сам управляващ.

БЗНС при особено стеклите се у нас исторически условия и при подигнатото от войната съзнание на селските маси, стана масова политическа организация на последните. Той, изтикан от септемврийското въстание 1918 г. и при явната подкрепа на безсилните буржоазни партии (предпочитащи **неговата** власт пред тия на работниците и селяните), остана на власт цели 3 години и се опита да играе самостойна политическа роля, водеща борба срещу пролетариата и БКП и срещу буржоазията и нейните партии. Тая средна линия на властническа дейност бе обусловена от дребнобуржоазния характер на БЗНС и главно от крайните елементи на социалния му състав – безимотните и малоимотните селяни от една страна и едрата селска буржоазия, от друга. Доколкото първият елемент упражняваше натиск, Земеделският съюз насочваше борбата си срещу буржоазията (чл. 4[1]; споразумение със съседите[2]; ограничение правата на буржоазните партии; референдума[3]; относителната свобода на пролетарските организации до края на 1922 г. и пр.). Когато връх взимаше едрата селска буржоазия, ударите на Земеделския съюз и земеделското правителство се насочваха срещу пролетариата и малоимотните селски и градски маси (железничарската стачка, ограничение [на] коалиционното право на държавните служещи; закона за детската литература; системата на косвените данъци; специалните нареждания за пречки на политическата дейност на пролетарските организации, разтуряне комуните, законопроектите за комуните и кооперациите, основаване казионни професионални съюзи и пр.). Тая средна политика не можа да бъде дълготрайна и става абсолютно невъзможна в епохата на империализма с неговите изострени класови борби и гражданските войни. Тя неминуемо свършва катастрофално за носителите ѝ, а особено за трудещите се маси. Това показа 9 юни. [...]

б) През последните 8 месеца от властването си Земеделския съюз измени на септемврийското въстание 1918 г. и на селската беднота. Той изпадна изключително под влияние на едрата селска буржоазия и поведе една явно реакционна противоработническа и противоселска политика и с това позволи на буржоазията:

1) да закрепи икономическите си позиции срещу работническата класа и селяните (премахване [на] 8 час. работен ден, намаляване [на] заплатите, увеличаване [на] скъпотията и жилищната криза, премахване [на] чл. 4 и [на] Консорциума[4], пълна свобода на тютюневия и др. експортьорски картели и пр.) и

2) да се реорганизира политически и да сгрупира силите си в един единен фронт.

Вместо да използва властта за смазване на буржоазията, като направи армията народна и въоръжи самия народ; вместо да използва властта и отнеме значителна част от икономическата сила на капитала чрез конфискации и тежки облагания, – Земеделският съюз и правителството даде възможност на буржоазията да закрепне, да запази изключително влиянието си в армията чрез белите офицери и да въоръжи от държавните складове фашистките си банди.

Вина има и БКП. Тя правилно постъпваше, като изобличаваше пред малоимотните и безимотните маси от Съюза неговите буржоазни водачи и ги опълчаваше против тях. Но в последния момент тя подцени опасността от буржоазен преврат и на 9 юни не застана с оръжие в ръка на негова страна. [...]

в) 9 юни доказа, че средната политическа линия, следвана от Земеделския съюз, е безумие, илюзия, предателство спрямо интересите на селската беднота. Той доказа, че буржоазията не е класа, която допуща компромисите. [...] Тя търпи „левите“ партии на власт, докато се съвземе, а средните правителства на земеделския съюз събаря с въоръжена сила и потапя в кръв.

След 9 юни БКП и БЗНС бързо разбраха грешките си, но бе късно. Това, което Земеделският съюз не направи в 3 години, буржоазията направи в 3 месеца: овладя напълно властта, въоръжи хората си, окова във вериги целия трудящ се народ и през септември нанесе втория се решителен удар. Единният фронт между работници и селяни бе постигнат, но бе лишен от елементарни средства за борба. Работническо-селското въстание бе единствено възможният и правилен отговор на буржоазния удар, но то не успя, защото противникът имаше всички преимущества на своя страна. То, обаче, спои с кръв съюза на работниците и селяните и веднъж за винаги определи сигурния път за победата – откритото въоръжено въстание срещу господството на буржоазна фашистка диктатура.

г) След септември буржоазията започва едно безогледно политическо и икономическо настъпление, чиито резултати ще я погубят. Тя създава едно нетърпимо вътрешно и външно положение за трудещия се народ. Вътрешното положение става все по-остро. Икономическата криза се задълбочава вследствие безграничното господство на едрия капитал. Животът поскъпва ежедневно; юздите на спекулацията и жилищната криза са изпуснати; условията на труда се влошават; работният ден се увеличава с 10-12 часа; заплатите намаляват; безработицата расте; изкуствено се понижават цените на тютюните и зърнените храни, за да ги закупят експортьорските картели по нищожни цени; земите, дадени на бедните селяни, се отнемат; събирането на увеличените данъци от работници и селяни се засилва; силите победителки турят тежка ръка върху приходите; бюджетният „дефицит“ расте; левът спада; износът не върви – ето признаците на тежката криза, която повдига до точката на кипението на народното недоволство. А външното положение – правителството е в изолация. За да се крепи на власт, то е принудено да залага интересите и богатствата на нацията ту на една, ту на друга сила.

Срещу надигащото се недоволство то знае само пътя на терора и политическите преследвания. След поставянето вън от законите на БКП и др. работнически организации, след преследванията и съсипването на работническите и селски кооперации, то готви и формалната забрана на БЗНС. На трудещия се народ са забранени всички легални пътища за борба. За да се спаси от гибел, той знае, че едно средство има – чрез въоръжено въстание да изтръгне властта от капитала. И той трескаво се готви за това. Срещу единния фронт на буржоазията, народът вече противопоставя своя единен фронт. Решителното сблъскване бързо приближава. Да излезе победител от него, това зависи изключително от неговите организации БКП и БЗНС, от техния верен съюз и правилна ориентировка.

д) От юни буржоазията сама определи полесражението – това е полето на гражданската война. Или тук ще ѝ се нанесе поражението, или никъде. Това знае и тя, знае го и народът, знае го и БКП, не го знае и схваща още БЗНС в своята цялост. ЗС още не си е дал сметка за своите минали и настоящи грешки и това му пречи да се хвърли с всички сили в растящата борба на страната на народа. Земеделският съюз е поставен да избира: или с буржоазията против собствените си последователи, или в съюз с БКП и работниците против буржоазията. Първото „или“ води към участта на широкия социализъм, второто – спасителната власт на трудещите се. Няма съмнение, че ЗС, в лицето на своята левица, групирана около „Народна защита“, ще поеме другия път. Но това трябва да стане веднага и без всякакви резерви.

На левицата предстои трудна, но резултатна работа. Преди всичко тя трябва да признае миналите грешки на БЗНС и изясни, че само в съюз с работничеството и БКП е възможна победа над буржоазната диктатура. На второ място, ако не иска да бъде изхвърлена самата тя от Съюза, а той привързан към фашистката власт, левицата трябва да почне веднага решителна борба с центъра и десницата, управляващи сега съвсем случайно БЗНС. Десницата и центърът трябва да бъдат демаскирани като прикрити агенти на буржоазията в Съюза: да поддържат явния компромис с буржоазията, при възможността на самостоятелна борба и властване на БЗНС, в тоя момент е чисто предателство.

Ако левицата не се чувства достатъчно силна да изгони сега всички реакционни елементи в Съюза, ней се налага да се организира отдолу до горе в Съюза, да се конституира като фактическо централно ръководство и в близко време да изгони предателите. Това се налага още и затова, за да бъде предпазен ЗС от готвещия му се трети удар от правителството. Левицата трябва да знае, че не стори ли това, БКП е достатъчно силна и авторитетна пред масите в ЗС, за да я послушат последните и си изтъкнат единофронтовско ръководство.

е) На БКП и БЗНС предстои да изградят единния трудов фронт и да привлекат в него всички трудови организации, които са в борба с днешната власт. Такива са: Занаятчийският съюз[5], работническите и селски кооперации, Работническите професионални съюзи и анархокомунистите[6]. С широките, които са оформена фашистка банда, единният фронт е немислим и недопустим. Привличането, обаче, на 20 – 30 хил. работническа и селска маса при тях е една належаща задача.

Една голяма задача на трудовия фронт е откъсването от буржоазията и привличането в лагера на борещите се трудещи на националните организации на македонците, тракийците и добруджанците. Съюзът на работниците и селяните трябва високо да заяви, че той е за националната автономия, за пълна независимост на потиснатите народи. Наред с тоя лозунг трябва да се издигнат и най-радикални икономически искания, за да се сплотят потиснатите маси около единния фронт на БКП и БЗНС. Националният въпрос днес съвпада със селския и затова горното е напълно постижимо.

ж) За да върви процесът на сгрупирване силите на трудещите се правилно и бързо, необходимо е да се разбере:

1) че единният фронт е политическа мобилизация на масите за решителна и непримирима борба с буржоазната диктатура и краят на тая борба е въоръженото въстание;

2) единният фронт се изгражда за ежедневна повсеместна борба в защита на непосредствените интереси на масите и за установяване властта на работническо-селско правителство;

3) единния фронт налага общо участие на масите във всички борби, включително и изборните, обаче на последните трябва да се гледа не като на възможен път за вземане властта – това е пакостна илюзия – а като на една демонстрация на нашата сила и воля;

4) организационната самостоятелност на БКП, БЗНС и другите организации трябва да се запази, за да може всяка организация в своята естествена среда и област да постигне максимум резултат и за да се запази боевата способност на общия фронт. Между БКП, БЗНС и др. организации има дълбоки принципни различия, които не само не ще изчезнат при организационно сливане, но ще парализират всякаква борба. Критиката, при запазване върховните интереси на единната борба е не само допустима, а и абсолютно необходима: гигантската борба, която ни предстои, всеки път трябва да се подхвърля на преценка.

II. Успешното провеждане на единната борба е възможно, ако тя е добре организирана, здраво и общо ръководена. С това се заемат, преди всичко, БКП и БЗНС. Основната форма на единния фронт са местните селски и градски комитети, избирани в общи събрания или посочвани от съответните организации – това зависи от условията. Те са подчинени на околийските [комитети], избирани от представители на местните комитети. Околийските са подчинени на окръжните, избирани от първите, а всички работят под ръководството на общия комитет, посочен от ЦК на БКП и Комитета на левицата на БЗНС.

За правата и длъжностите на комитетите се изработва специална наредба в духа на горното.

III. Сгрупирането на масите в единен фронт е възможно само в ежедневните политически акции, предприемани в защита [на] непосредствените им интереси, които налагат следните лозунги:

а) за работниците: 8 и 6-часов работен ден; надници според скъпотията; добри условия за труда; трудова инспекция; коалиционно и стачно право; работнически контрол в производството; издръжка на безработните от държавата;

б) за селяните: предаване земята на трудещите се селяни, като се вземе без заплащане от едрите земевладелци, манастирите, държавата и пр.; борба против лихварството, подпомагане на селските кооперации и синдикати; безплатно снабдяване с инвентар бедните селяни; кооперативна продажба на храните, тютюните, пашкулите и пр. при пълната подкрепа на държавата и др.;

с) за занаятчиите: достатъчен и евтин кредит; пълна подкрепа на кооперациите им и т.н.;

д) общи лозунги: прехвърляне данъчната тежест и тежестта от войните върху буржоазията; борба против спекулацията, скъпотията и жилищната криза под контрола на работнически и селски комисии;

Лозунги: национализация на банките и едрите предприятия; разоръжение на буржоазията и въоръжение на народа; светско училище и безплатна издръжка на бедните ученици; никакво плащане на данъците на днешното правителство; мир със съседите и съюз с Русия; обезщетения на пострадалите от днешните палачи; грижи за инвалидите, сираците и вдовиците от войните; автономия и пълна независимост на Македония, Тракия и Добруджа, Балканска трудова федерация и др. В името на тия искания борбата трябва да се разширява и задълбочава, защото само така ще се разлага противникът и разпилява силата му.

IV. Единият фронт има за цел завладяване чрез въоръжено въстание на властта и учредяване работническо-селска власт, защото нито една стотна, от което и да било искане от горните, не може днес да се осъществи. Само работническо-селско правителство, ограничило правата и свободите на буржоазията, ще обезвреди последната и ще осигури както мира с другите народи, така и мирното и спокойно развитие вътре в страната.

Задачите на работническата и селска власт ще се определят за всяка област специално, но едно трябва да се помни, че тя ще гарантира само свободите и напредъка на трудещия се народ.

ЦДА, ф. 3 Б, оп.1, а.е. 33, л. 1–9. Копие. Машинопис.

---

[1] Става дума за чл. 4 от Закона за съдене и наказване виновниците за националната катастрофа, приет през ноември 1919 г., който предвижда наказване и на лицата, извършили по време на Първата световна война спекулативни сделки или изстъпления в окупираните земи.

[2] След подписването на Ньойския договор А. Стамболийски се стреми на всяка цена да подобри отношенията със съседните страни, особено с Югославия, Гърция, да извърши пробив в антибългарския фронт на Балканите, създал се след края на Първата световна война.

[3] Има се предвид референдумът от 11 ноември 1922 г. за съдене на виновниците за националните катастрофи: министрите от кабинетите на Ив. Ев. Гешов (16 март 1911 – 1 юни 1913 г.), д-р Данев (1 юни 1913 – 4 юли 1913 г.) и Ал. Малинов (21 юни – 18 октомври 1918 г.).

[4] Консорциум – държавен институт за търгавия със зърнени храни. Закон за консор-

циума е приет на 30 ноември 1920 г. По искане на Междусъюзническата комисия законът през юли 1921 г. е променен. Консорциумът можеше да изкупува само пшеница, ръж, ечемик. Останалите зърнени храни и варива оставаха при режим на свободен износ.

[5] Занаятчийският съюз – Промишлено-занаятчийският съюз в България. Основан през 1901 г. В неговия състав освен занаятчии участват търговци и индустриалци.

[5] Анархистките идеи проникват в България в края на XIX в. В началото на XX в. анархистите започват активна пропаганда. Издават няколко вестника – „Безвластие“, „Пробуда“, „Работническа мисъл“ и др. и анархистка литература. През 1919 г. се създава Федерация на анархокомунистите в България. По време на четническото движение (1924–1925) анархистите създават самостоятелни чети. След 1925 г. анархисткото движение отслабва, разделя се на различни фракции – анархокомунисти, анархосиндикалисти, анархоиндивидуалисти. Имат младежки организации. БКП полага усилия за осъществяване известно единодействие с тях.

№ 104

Съглашение между БКП и БЗНС (левите)

1924 г.

Секретно

1. Болгарская коммунистическая партия придерживается того взгляда, что намерения и старания буржуазии расколоть и раздробить БЗНС и таким образом уничтожить политическую организацию крестьян нужно во что бы то ни стало и всеми силами парализовать. Поэтому БКП применит все усилия к тому, чтобы БЗНС был восстановлен или укреплен организационно как массовая организация мелких и середняЦКих крестьян Болгарии.

2. БЗНС, однако, должен как крестьянская организация вести борьбу против господства буржуазии в союзе с рабочими, за рабоче-крестьянскую власть.

3. Теперешние официальные руководители БЗНС – правое крыло в нем: правые, стремящиеся играть роль центра в нем – Г. Марков и его сторонники, как и эмигрантские землед[ельческие] центры во главе с Оббовым и Н. Атанасовым, являются представителями буржуазных элементов в Союзе и они всегда останутся проводниками и защитниками интересов против крестьян. Фракция левых – сторонники единого фронта, является представительницей трудового крестьянства – мелких и середняцких элементов. БКП находит, что БЗНС станет действительно организацией мелких и середняЦКих крестьян и сумеет вести борьбу последних лишь когда эта фракция станет господствующей в Союзе и вытеснит из его руководства и влияния на него все остальные течения.

4. Поэтому БКП, признавая левую фракцию, входит в самую тесную и дружескую связь с ней и обязуется оказывать ей полное содействие как в деле восстановления ячеек Союза на местах и вообще его организационного укрепления, так и в ее борьбе за завоевание преобладающего положения в БЗНС.

5. В случае, если ЦК левой фракции БЗНС найдет необходимым, чтобы эта поддержка выразилась вхождением в члены местных ячеек БЗНС коммунистов-крестьян – БКП пошлет туда своих членов. Однако, БКП не ликвидирует свои

крестьянские организации и не приостановит свою чисто партийную коммунистическую деятельность в деревнях.

6. Задача КП и левой БЗНС за границей заключается в объединении эмиграции для проведения следующих совместных кампаний: информация общественного мнения в Европе о терроре и положении в Болгарии; побуждать европейскую демократию вести кампании против этого террора; кампанию протеста эмиграции против террора в Болгарии; уничтожение закона о защите государства и за полную амнистию; пропагандировать программу левой фракции БЗНС и Крестинтерна среди крестьянской эмиграции. Проведение в жизнь этих кампаний возлагается на Общие комитеты, состоящие из представителей левых земледельцев и коммунистов заграницей, которые, по возможности, имеют и свой печатный орган. Привлечь к этому делу, насколько это возможно, и Н.Атанасова и Христо Стоянова. БКП поддерживает до сих пор связь с ними вследствие того, что в Югославии имеются коммунисты-эмигранты, проживающие там официально как сторонники БЗНС. О своей связи с этим крестьянским эмигрантским центром КП будет информировать регулярно ЦК левого крестьянского крыла в Болгарии. В случае же, если в дальнейшем сотрудничество с этим центром станет невозможным из-за его поведения, КП установит связь заграницей с лицами, на которые укажет центр левого течения.

7. БКП окажет свое содействие в стремлении левой БЗНС объединить студентов, сторонников последнего, находящихся за границей, и поставить их под свое влияние. Крестьянским студентам за границей будет оказано содействие организоваться в единые крестьянские студенческие группы, формально не примыкающие к тому или другому течению, а действующие под лозунгом – единство Союза. Эти группы должны заниматься изучением политического положения в Болгарии, положения крестьян и вытекающих из этого положения их требований и лозунгов, которые могут быть выдвинуты как требования и лозунги БЗНС, а также изучением движения и организаций крестьян в других странах. В этих группах образуются ячейки (фракции) левых студентов, которые с большой осторожностью проводят линию левого крыла БЗНС. Эти ячейки поддерживают связь с левым центром в Болгарии и с коммунистическими студенческими группами заграницей, которые оказывают им, со своей стороны, содействие. Задачей этих ячеек будет вовлечение снова студентов-крестьян в Нарстуд или в общие народные студенческие организации под новым названием.

8. В случае, если понадобится в дальнейшем, чтобы БКП вошла или пожелала бы войти в непосредственную связь с другими течениями и представительствами БЗНС, БКП обязуется сделать это только со знания ЦК левой фракции БЗНС.

9. Необходимость объединения всех трудящихся слоев в борьбе против теперешнего режима в Болгарии и вообще против господства буржуазии и за рабоче-крестьянскую власть может вызвать и сделать необходимым союз и с другими политическими и иными организациями трудящихся. Такой союз можно практиковать для проведения совместных открытых кампаний, во время выборов и пр. Но подобные союзы можно будет заключать лишь после основательной оценки политического положения в стране двумя договаривающимися центральными комитетами и совместного установления конкретных форм участия обеих сторон в этих кампаниях.

10. БКП смотрит на свой союз с левой фракцией БЗНС не только на период теперешней легальной борьбы, но также и на тот будущий период, когда сделает-

ся неизбежным для рабочих и крестьян Болгарии вооруженной борьбой установить свою власть. БКП находит, что при теперешнем положении отвлечение внимания обеих организаций к созданию специального военно-революционного аппарата и организации помешает важнейшей в данный момент работе: их организационное восстановление и укрепление и вовлечение трудящихся в массовую работу. Поэтому к созданию такого аппарата и организации будет приступлено, когда по оценке обеих сторон положение в стране сделается непосредственно революционным.

11. Для конкретного применения в жизнь всего вышеизложенного и уговоренного между левой фракцией БЗНС и Крестинтерном, и уговоренного между левой БЗНС и БКП – настоящим вырабатываются совместно конкретные меры на каждый соответствующий случай обеими ЦК в Болгарии.

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 52, л. 5-7. Копие. Машинопис. Руски ез.

№ 105

Протокол от заседание на Акционния комитет на БКП и левицата в БЗНС

[юни – август 1924 г.]

ПРОТОКОЛ

Управляващата буржоазно-фашистка диктатура със своята политика на ограбване и изгладняване на народните маси, с пълното обезправяване на работниците и селяните, със своята антинародна външна политика на търсене съюзници в лицето на балканските и европейски буржоазни диктатури за смазване народните борби за освобождение, заприщила и продължава все повече да заприщва пътя на легалните борби. На всеки опит на селските и работнически маси да реагират на тая пагубна за народа политика, бялото правителство отговаря с убийства, масов терор и пр.

Но масовите народни организации БЗНС и БКП, в ръцете на които 95% от нацията е поверила защитата и съдбата си, решително не остава никакъв изход, освен здраво споени в братски съюз да подготвят и да поведат народа на масово победоносно въстание за сваляне банкерско-фашистката диктатура и за установяване ....* на селско-работническа република, която само ще спаси българския народ от мизерия, изграждане и войни и ще му осигури мирен и честит живот.

За да бъде успешно народното въоръжено въстание и да се затвърди здраво властта на селяните и работниците, необходимо е:

1) да се установи здрав единен национален фронт на всички революционни и народни сили срещу единния черен буржоазен фронт;

2) срещу евентуалния балкански буржоазно-фашистки фронт да се изгради единният балкански фронт на всички балкански селски, работнически и национално-революционни сили.

Последният фронт е толкова по-необходим, защото в Балканите ще настъпи мир и благоденствие само когато балканските народи с общи усилия се освободят от игото на буржоазно-монархическите диктатури и организирали се в една мощна балканска федерация на селско-работническите републики ще пресекат и пътя на империалистическите домогвания на големите капиталистически сили, само една селско-работническа балканска федерация ще разреши страшния национален въпрос и на Балканите ще зацари спокоен творчески живот.

Така схванати целите и средствата на съюза между БЗНС и БКП, на селяните и работниците, налагат следните задачи на тия две народни организации:

I. В страната

На БКП – да подкрепи безрезервно бедните и безработни селяни в БЗНС да се освободят напълно от опекунството на ония водачи, проводници на буржоазно и чуждо влияние и да се сплотят здраво около водачите от групата „Народна защита“, известна под името леви земеделци.

На БЗНС (левите земеделци) – да поведе една открита и смела агитация за популяризиране целите ни, средствата на единния трудов фронт и програмата на селско-работническото правителство, власт, разбирана не като едно завършено съветско управление, т.е. диктатура на пролетариата, а като едно управление, гарантиращо пълна демокрация на селяните, работниците, занаятчиите и трудовата интелигенция, и орязваща свободите и икономическите привилегии на буржоазията, за да я направи напълно безвредна за трудовия народ и неговата демокрация.

Решителна и последователна борба срещу десницата Томов-Турлаков за прогонването ѝ от съюза.

II. На Балканите

БКП да помогне на БЗНС да се свърже с Хърватската селска партия на Радича за съгласувано действие против балканските буржоазии и техните правителства[1].

БЗНС (левите земеделци) да поведат веднага агитация за необходимостта от тясното сътрудничество с партията на Радича и всички революционни сили на Балканите. Да използува своите връзки с балканските селски партии, за да бъдат и последните тикани в общия фронт на трудещите се.

III.

БЗНС (левите земеделци) започва една ориентировка в пътя на Селския интернационал със седалище в Москва.

БКП действува за приемане на БЗН Съюз в тоя интернационал и настоява последният да почне веднага да оказва действителна подкрепа на БЗН Съюз.

Публичното присъединяване на БЗН Съюз към Московския селски интернационал се поставя в зависимост от удобния за това момент, преценяването на който се възлага на общия акционен комитет.

Като неразделна част от настоящия протокол се считат:

1. Програмата на единния фронт между БЗНС и БКП.

2. Програмата на селско-работническо правителство.

3. Специалната спогодба на техническите организации за подготовката на въоръжено въстание[2].

АКЦИОНЕН КОМИТЕТ

За БК Партия:	За БЗН Съюз:
К. А. Янков	*Д. Н. Грънчаров*
С. Димитров	*Николай Петрини*

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 52, л. 1–3. Заверено копие. Машинопис.

---

* Така е в текста.

[1] В края на юни – началото на юли 1924 г. водачът на Хърватската селска партия Ст.Радич посещава Москва и оформя присъединяване на партията си към Селския интернационал, като заявява, че програмните искания на Селския интернационал – необходимостта от съществуването на работническо-селския блок, за оземляването на селяните, за правото на работниците да национализират фабриките и заводите, за освобождаването на националните малцинства, за организирането на югославската федерация, а също така и на Балканската федерация съвпадат с основните положения на програмата на неговата партия. *(РГАСПИ, ф. 535, оп. 1, д. 21, л. 9.)*.

[2] За да придобие валидност, Протоколът трябваше да бъде преподписан от ЗП на БЗНС и ЗП на БКП. Ръководителите на ЗП на БЗНС – Ал. Оббов и К. Тодоров отказват да го подпишат.

№ 106

Програма за работническо-селска власт[1].

[София, лятото на 1924 г.]

Събитията от юни и септември м.г. и властването на буржоазията от тогава досега учат трудещите се от градовете и селата, че за да бъдат защитени техните интереси и права, те трябва да вземат властта в своите собствени ръце. Но това не е достатъчно. Трябва да се направи промяна в организацията на държавата, която да гарантира, че взетата власт от работниците, техните интереси наистина ще бъдат зачитани и че властта не ще им бъде изтръгната насила от буржоазията.

Част от трудещите се, тия, които вървят с комунистическата партия, схващат, че държавата трябва да претърпи коренна реорганизация, че тя трябва да стане съветска, да се осланя на работническите и селски съвети и да се управлява от правителството, произходящо от тия съвети. Те смятат, че само при такава държавна организация работниците и селяните ще могат да упражняват изключителна класова власт, да унищожат окончателно икономическата сила и господството на капиталистическата класа и да заработят за изграждане на комунизма.

Обаче една голяма част от трудещите се, особено вървящите със Земеделския съюз селяни, не са убедени, че окончателното освобождение на човечеството от капиталистическото иго е в установяване на комунистическо общество. Те са негови противници и не възприемат съветското управление. Но в същото време са врагове и на днешната буржоазна власт, те страдат от нея и от капиталистическата експлоатация, те схващат, че само властта на работниците и селяните ще ги спаси от потисничеството, в което ги държи буржоазията, и ще защити техните интереси. Те също така чувстват, че известна промяна трябва да настъпи в държавната организация, – не да стане тя съветска, но да се направят промени, които ще гарантират в нея надмощието и волята на трудещите се.

На това разбиране и на общите интереси на трудещите се, които в единен фронт водят борбата за премахване на днешното буржоазно правителство и за установяване работническо-селска власт, отговаря следната програма на работническо-селска власт:

1. *Работническо-селска република.* Няма място за монархическа власт, когато властта е действително в ръцете на работниците и селяните. Монархизмът е един институт, който при днешните условия е една надеждна опора на буржоазията. Около него тя ще се обедини и ще се бори за провалянето на една извоювана работническо-селска власт. Зад него буржоазията се скри, за да подготви и да легализира своя преврат от 9 юни. Властта на работниците и селяните трябва да се упражнява в републиканска форма на управление. Републиката, обаче, не трябва да замести монархията, само като замени монарха с председател на републиката, да остави значи върховната власт в ръцете на едно неотговорно лице, макар и периодически избирано. Републиката трябва да бъде работническо-селска в пълния смисъл на думата, т.е. да остави действително цялата власт в ръцете на работниците и селяните. А това ще се постигне с другите промени в държавната организация, които следват по-долу.

2. *Работническо-селско правителство.* Правителството трябва да изхожда направо от средата на работниците и селяните, по-конкретно, от работническите и селски организации.

3. *Народна контролна камара.* Тя се учредява, за да упражнява върховен народен контрол върху управлението на страната и върху прилагане цялата настояща програма на работническо-селската власт. Нейните решения по стопанските и финансови въпроси имат задължителна сила на закон.

Народната контролна камара заседава непрекъснато. Тя се състои от депутати на всички трудящи се мъже и жени. Не могат да избират и да бъдат избирани за депутати в нея лица, които не живеят от собствен труд, а експлоатират чужд труд.

Тя е камара само на трудещите се и тя ще трябва да бъде главна опора на тяхната власт.

4. Контролни работнически комитети за градовете и контролни селски комитети за селата, като местни органи на върховния народен контрол, се уреждат във всеки град и всяко село. Избират се и се състоят само от не експлоатиращи чуждия труд мъже и жени. Те контролират на самите места приложени решения на Народната контролна камара, разискват и решават по контролата над предприятията, по определяне и събиране на данъците, по закрилата на работническия труд, по уреждане прехраната, жилищния въпрос и пр.

5. *Работническо-селска армия.* Буржоазията много добре схваща, че има ли армията, тя ще има властта. Затуй през управлението на земледелците положи големи старания да спечели напълно армията, което, като постигна, можа да извърши успешно своя преврат. Тя и сега прави неимоверно големи усилия, за да държи здраво в ръцете си армията, на която единствено се осланя.

По състава си днешната армия е работническо-селска, в смисъл, че войниците се събират из работническата и предимно селска младеж. Обаче ръководството на армията е в ръцете на чужд и враждебен на работниците и селяните началнически персонал. Той именно внася в армията противоработническо-селски дух и настроение.

Работническо-селската армия трябва да събира своите войници, подофицери и висши офицери направо от работническите и селски среди.

Войниците от армията трябва да имат всички политически и граждански права – те трябва да бъдат избиратели.

6. *Държавен монопол на външната вносна и износна търговия.* Със свободната вносна и износна външна търговия частният капитал устройва нечувани спекулации и прави живота неимоверно скъп. При нейната свобода не може да се контролира какви количества стоки, необходими за вътрешното стопанство и консумация, се внася и се изнася, и се създават по този начин кризи в търговията и в стопанството. Вън от туй, несметни печалби реализира частният капитал. При монополизирана от държавата вносно-износна външна търговия тия кризи и спекулацията ще се отстранят, а държавата ще реализира от тези търговски приходи, които ще ѝ дадат възможност да изостави косвените данъци, които от своя страна са голям фактор за увеличение на скъпотията. Учредява се специално министерство на външната търговия.

7. *Трудова поземлена собственост.* Земята трябва да принадлежи на трудещите се селяни. Всичката държавна, окръжна, общинска, черковна, манастирска и частна, необработвана със собствен труд земя, вън от необходимата на държавата, окръзите и общините за техните собствени стопански нужди и за образцови модерни едри земеделски стопанства, трябва да се изземе и разпредели между безимотните и малоимотни земеделци безплатно и в размери, задоволяващи жизнените нужди и работните сили на домакинствата. Изполничарството и даване под наем земи трябва да се унищожи.

8. *Освобождение от всякакви данъци всички безимотни и малоимотни,* които имат доходи в размери, достатъчни само за поддържане обикновения живот на семейството. Дребните и едри стопани с по-голям от обикновения *екзистемен минимум,* плащат един единствен прек данък върху дохода. Едрите стопани и капиталистите плащат прогресивен данък върху дохода и материалното им състояние.

9. *Всички държавни, репарационни и др. задължения,* произходящи от военните катастрофи, се плащат със средства, събрани от капиталистите – виновниците за тия катастрофи и техни изкористители.

10. *Модернизиране на земеделието.* Земеделско образование. Образуване опитни стопанства, доставки и даване на изплащане евтини земледелски сечива, машини, семена.

11. *Пълна поддръжка и подкрепа на кооперативното дело* с оглед кооперацията да стане господарка на вътрешната търговия, на разпределението и на цялото стопанство.

12. *Достъпен кредит за дребните производители.*

13. *Пълна закрила и покровителство на работническия труд във всички отрасли на производството* под контрола на работническите професионални организации. Учредява се специално министерство на труда.

14. *Стабилитет на чиновничеството.* Уволняване и назначаване само от избрани от чиновниците дисциплинарни съдилища.

15. *Работнически контрол върху частните индустриални, банкови и търговски предприятия.*

16. *Водните синдикати получават най-голямо насърчение и подкрепа от държавата.* Тя взема непосредствено участие с капитали в тях. За използване всички водни сили в страната, за да се впрегнат те в услуга на индустрията и земеделието, държавата предприема изчерпателното им изучаване и приготвя план, съответното изпълнение на който се извършва от водните синдикати.

17. *Грижи за благоустройството, съобщенията и пътищата, хигиената и здравето, просветата и културата еднакво за града и селото.* Учредява се специално министерство на народното здраве.

18. *Отстъпване безплатно благоустроени места за жилища на бедни безимотни граждани и селяни,* и подпомагане с кредит и доставка техните строежи.

19. *Учредяване прехраната на населението от общините и кооперациите под контрола на работническите контролни комитети.*

20. *Работническо-селската власт признава пълно равноправие и общинско самоуправление* на националните малцинства, както и на македонските, добруджанските и тракийските бежанци, като полага за бедните и бедствующи бежанци същите грижи, както и за останалите бедни бедствующи граждани на страната.

21. Във външната си политика работническо-селското правителство ще се ръководи от принципите: *признаване правото на свобода, самостоятелност и пълна независимост на всички потиснати народи. Федерация на Балканските работническо-селски републики и мир и нормални политически и търговски връзки с всички народи, в това число особено с Русия.*

22. *Народното събрание трае, докато му изтече мандатът, който става двугодишен.* Никоя власт не може да го разтури.

23. *Министрите се избират от Народното събрание. Когато Народната камара бламира някой от министрите, общо заседание от нейните депутати и от депутатите на Народното събрание избират неговия заместник.*

ЦДА, ф. 3Б, оп. 5, а.е. 13, л. 1–2. Копие. Машинопис.

---

[1] Програмата е изработена от ЦК на БКП. Левицата в БЗНС я приема.

№ 107

Телеграма от С. Мирни до В. Коларов относно заминаването на Н. Петрини за Москва и използването на М. Герджиков за работа във ВМРО

[Константинопол], 30 юли 1924 г.

Коларову. Через Вену или Константинополь выезжает в Москву лидер зем[ледельческой] левицы Петрини. ЦК БКП просит [в] чисто партийные дела его не посвящать. Субсидии левице дать через компартию Акционному комитету единого фронта. Землевица не имеет тесных сношений [с] Заг[раничным] предст[авительством] Зем[ледельческого] союза. Предпринятые последним шаги свою ответственность*. ЦК предложил использовать Михаила Герджикова [в] Македонской работе.

Мирный

ЦДА, ф. 147 Б, оп. 3, а.е. 653, л. 31. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

* Така е в текста.

№ 108

Тезиси по българския въпрос[1]

[август – септември 1924 г.]

1. На основании всего имеющегося в нашем распоряжении информматериала можно заключить, что правительство Цанкова оторвалось полностью от широких деревенских и городских рабочих и мелкобуржуазных масс. Оно держится только голой силой, террором. Озлобленность масс возрастает. Выразителем настроений их являются и грандиозные демонстрации-похороны Благоева и Петкова, и все растущее четническо-разбойничье движение в стране.

Широкое массовое крестьянское движение в Болгарии возможно только весной или осенью.

По утверждению большинства наших корреспондентов можно полагать, что этой осенью широкое вооруженное выступление неизбежно, независимо от решений по сему поводу БКП.

2. Правительство опирается на армию, полицию, администрацию, фашистские организации („Лига запасных офицеров“[2], „Кубрат“[3]), на организацию македонцев-автономистов, и отчасти на остатки врангелевцев. Мало интенсивная и без плана ведущаяся работа БКП по разложению армии не дала до сих пор ощутимых результатов. Связи среди частей войск, однако, уже имеются. Жесточайшей системой наказаний солдаты удерживаются в повиновении офицерским корпусом, блестящим по своему выдержанно-фашистскому подбору.

„Лига запасных офицеров“ и „Кубрат“, вместе взятые, едва ли объединяют более 3–4 тысяч человек, готовых активно выступить с оружием в руках на стороне Цанкова.

Македонцы-автономисты в настоящий момент отнюдь не являются неоспоримыми сторонниками правительства.

Из врангелевцев только незначительное количество (несколько сотен человек) смогут вооруженно поддержать п[равительст]во.

3. Б[олгарская] к[оммунистическая] партия, остро нуждаясь в средствах и работниках, успешно и энергично ведет работу по организации масс. НВО, в ее современном состоянии, организационно охватившая уже всю страну, является серьезной силой, при наличии которой уже невозможно повторение совершенно неорганизованного выступления масс, как это имело место в сентябре прошлого года.

Партийная организация в орбиту своего влияния втянула уже широкие слои городских и деревенских масс. Дальнейшее укрепление этого влияния имеет все данные на успех.

Работа среди войск начата, связи достаточно многочисленны, принят к исполнению широкий план работы.

По транспорту оружия внутрь страны подготовительные работы закончены.

4. БКП в борьбе с правительством имеет верного союзника в лице Болгарского земледельческого союза. Левица этого союза и низы его полностью и безоговорочно стоят на платформе „единого фронта“.

5. Националистические организации македонцев отчасти уже восприняли идею „единого фронта“ и готовы его проводить в жизнь, отчасти стоят на переломе своих отношений к БКП и правительству. Македонцы-автономисты более не представляют единой по духу организации, и в то время как для спасения своего престижа ЦК ВМРО ведет переговоры с правительством СССР, широко раскинутая и многочисленная „оппозиция ЦК ВМРО“ определенно стала на позицию „единого фронта“.

Добруджанская организация руководится нашими товарищами. И Добруджанцы и Илинденцы, имея несомненно влияние на ВМРО, способны, до известной степени, быть в ней проводниками и нашего влияния.

6. Среди врангелевцев настроение таково, что можно предполагать „нейтралитет“ большинства их, при выступлении приблизительно равного числа человек из них против и за нас, при условии необходимой подготовительной работы с нашей стороны.

7. Так или иначе, расценивая вероятность неизбежности стихийного восстания этой осенью в Болгарии, мы обязаны сделать все для успеха этого восстания.

Ряд мероприятий в области военно-технической подготовки должен быть обсужден особо.

В области же политической подготовки к грядущим событиям общей директивой должно быть проведение в жизнь „единого фронта“ всех политических организаций страны, способных встать рядом с БКП в борьбе с правительством Цанкова. Идея ЦК БКП об образовании „комитетов действия“ несомненно правильна. Эти „комитеты действия“ должны охватить всю страну. Задачей их должно быть объединение для действия всех антиправительственных сил страны.

Эти „комитеты“ должны быть центрами технического руководства, выработка политических программ не их дело.

Деятельность НВО должна стоять вне компетенции „комитетов действий“. БКП должна в своей агитации проводить идею завоевания „рабоче-крестьянской власти“. Во избежание разрыва с земледельцами эта агитация может вестись сообразно условиям момента и времени с большей или меньшей ясностью и определенностью, однако без замены лозунга „рабоче-крестьянского правительства“ недоброкачественными суррогатами[4].

С этой точки зрения БКП допустила несомненную ошибку, разрабатывая форму печатной и устной агитации, в которой проводится идея государственного переустройства с целью гарантии интересов трудящихся и с проведением идеи, что наряду с парламентарной системой, существующей на основе всеобщего избирательного права, создается другая избирательная система с правом участия одних только трудящихся[5].

8. Для усиления „единого фронта“ националистическими организациями необходимо объединение работы по македонцам. Эта работа должна вестись и путем, начатым Москвой для использования Тодора Александрова и ЦК ВМРО с их обширными полицейскими и административными связями, и тем путем, которым пошла БКП, тесно связываясь с „оппозицией ЦК ВМРО“ и внедрением внутрь этой организации для разложения ее и захвата в ней действительного и непосредственного организационного влияния. БКП к этому имеет все возможности. Для объединения работы по Македонцам в скорейшем времени необходимо скорейшее назначение определенного товарища.

С добруджанцами работу следует продолжать в начатом совершенно правильном направлении.

В работе с националистическими организациями следует помнить, что внутри их имеется много агентов-осведомителей и провокаторов болгарского, английского и французского правительств. Строжайшая конспирация необходима.

9. По врангелевцам необходимо начать работу в двух направлениях:

1) в низах через БКП и остатки „Союза возвращения на родину“ и

2) в штабах находящихся в Болгарии частей Врангелевой армии.

Для успеха этой работы необходимо осветить:

1) в печати истинное положение реэвакуантов в России;

2) дать работу в сов[етских] учреждениях некоторым наиболее видным из вернувшихся из Болгарии через „Союз возвращения на родину“ бывшим генералам и

3) дать обещание о нашей готовности возобновить реэвакуацию.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 282, д. 6, л. 96–99. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Авторът на тезисите не е известен.

[2] Вж док. № 85, бел. 3.

[3] Вж док. № 75, бел. 2.

[4] Има се предвид издигнатата от ръководител на левицата в БЗНС идея за създаване след въстание не работническо-селско, а селско-работническо правителство.

[5] Вж док. № 90.

№ 109

Доклад от началника на отделение „Обществена безопасност“ при МВРНЗ до министъра на вътрешните работи и народното здраве за устройване от БКП (т.с.) на бази за доставка на оръжие

София, 4 август 1924 г.

Министерство
на вътрешните работи
и народното здраве
Отделение
Обществена безопасност
№ 8655
4 август 1924 г., гр. София

До министъра
на вътрешните работи и
народното здраве

Донасям Ви, Господин Министре, че по сведения, добити от лице от комунистическата среда, преди 1 1/2 месеци е пристигнал от Москва през Цариград *Борис Шаранков*, зап. офицер от Българската армия, служил в кавалерията, а по настоящем комисар в Коминтерна в Москва. Бил е няколко дни в София, след което е отишел по Черноморското ни крайбрежие, за да основе база за пристигане и акустиране на моторни лодки от болшевишка Русия. Такава база избрал и уредил [в] местността „Св.Яни“ при с. Гьозекен[2], недалеко от с. Бяла, след което е заминал обратно за Русия.

За горното донесох също в Министерството на войната. Моля разпореждането Ви[3].

Началник отделенито: [нечетлив подпис].
Секретар: [нечетлив подпис].

АМВР, об. 7191-А, л. 183. Оригинал. Машинопис.

---

[1] Получено е на 5 август, вх. № 9520.

[2] Днес – Обзор.

[3] Върху документа има ръкописна бележка: „В управление Варна и Бургас. 5.VIII. [1]924“.

№ 110

Писмо от К. Янков (Анастасов) до Президиума на ИККИ с разузнавателни сведения за политиката на българското правителство

№ 28 *6 август 1924 г.*

Строго поверително

Товарищу Мануильскому

При сем препровождается письмо Анастасова от 6. VIII. с.г. за № 28

Приложение: Упомянутое на 2-х листах.

19 август 1924 г.

Дорогой друг,

1. Посылаю последние данные дипломатической и внутренней разведки, касающиеся нашего дела. Прошу самым спешным порядком [пере]слать их в Париж, чтобы застать там еще тов. Кирилла[1], который вчера выехал отсюда, [и использовать его] при его конференции с ответственными товарищами дабы иметь их ввиду как свидетелей на этой конференции.

Телеграмма из Лондона – Болгарский полномочный министр в Мин[истерство] вну[тренних] дел в Софии: „Лондон. 1.VIII. 1924. Министр взял уверение из Форин Офис о безрезервной помощи Болгарии в случае внутренних беспорядков от коммунистов. Помощь будет состоять в вооружении, предоставлении флота и войска; в первый момент Румыния даст свой дунайский флот и черноморский тоже в распоряжении Болгарии до прибытия английского флота“.

„Лондон. 30.VII. Полномочный министър телеграфирует в Мин[истерство] вну[тренних] дел: официально сегодня меня осведомили, что в случае коммунистического вооруженного восстания, будет разрешена Болгарии мобилизация всех своих войск“.

„Париж. 1.VIII. Полномочн[ый] м[инист]р телеграфирует в Мин[истерство] вну[тренних] дел: что был приглашен в Министерство ин[остранных] дел и там ему сообщили о разрешении Болгарии мобилизовать все свои войска в случае коммунистического восстания“.

„Белград. 4.VIII. Полн[омочный] м[инист]р телеграфирует в Мин[истерство] вну[тренних] дел: После разговора относительно общей опасности, которая угрожает Балканам от коммунистов и к которой присоединяется теперь и другая – македонская[2], а также албанская[3], хорватская[4], министр вну[тренних] дел сообщил: „Мы не имели бы ничего против временного увеличения болгарской армии, так как перед теперешним положением, когда возможны совместные действия македонцев и коммунистов, болгарские войска окажутся действительно недостаточными“.

Внутренняя разведка.

[1)]Министерский Совет под председательством только что прибывшего из Варны Цанкова имел заседание, которое длилось 4 часа. После оживленных прений приняты следующие решения: 1) В течение августа все земледельческие и коммунистические газеты (независимо от фракций) должны быть запрещены; 2) до 10 августа все коммунисты и симпатизирующие коммунистам чиновники должны быть уволены (уже начались увольнения на почте и телеграфе); 3) массовые аресты всех руководителей земледельцев-левых, сторонников единого фронта и коммунистов (предоставлено [право] м-ру Русеву привести в исполнение эти меры, когда он найдет нужным это); 4) нач[альник] Общественной безопасности обязан дать списки опасных коммунистов, которые должны быть арестованы; 5) Министерский Совет дает Русеву право арестовать и другие лица (не коммунистов и земледельцев), которые могли бы быть полезными коммунистам (напр. македонцы); 6) передвижение с одного пункта на другой должно быть подчинено полицейским властям, которые дают разрешение на выезд, явку на приезд; 7) мобилизация всех вступивших в армию после вступления в силу Ньойского договора, тоесть вступивших при добровольческой системе. Созыв должен быть закончен до 15. Уже начали созывать, но население не отзывается. Вследствие этого принято решение действовать принудительно; 8) полицейским властям дается право объявить на местах осадное положение; 9) решение пригласить запасных офицеров и унтер-офицеров, предоставить списки военному министерству о желающих бороться против коммунистов в случае восстания; 10) установить численность организации молодежи при буржуазных партиях, чтобы приготовить оружие для них; 11) поставить под постоянное наблюдение всех земледельцев без различия фракций и всех коммунистов.

Все эти мероприятия выполнить вменяется в обязанность Русеву.

Уже имеем шифр М[инистерст]ва внутренних дел. Циркулярной телеграммой Русев сообщает, что при получении телеграммы с текстом „задержите“, надлежит начать аресты по указанным спискам. Множество телеграмм, шифрованных М[инистерст]вом вну[тренних] дел, рисуют паническое настроение у пр[авительст]ва.

Прошу немедленно послать в Париж, чтобы иметь его в виду, особенно при разрешении вопроса о необходимости формирования десантного отряда.

2. Ваши письма от 29, 30, 31 и последнее [от] 1.VIII. получили, поняли хорошо.

Анастасов

РГАСПИ, ф. 495, оп. 18, д. 290, л. 47–49. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Неустановен псевдоним.

[2] Вероятно се имат предвид преговорите на ВМРО със съветските представители във Виена и издадения на 6 май 1924 г. Манифест на ЦК на ВМРО към македонския народ.

[3] Става дума за юнското въстание от 1924 г. в Албания, свалянето на Ахмет Зогу от власт и формирането на демократично правителство начело с Фан Ноли.

[4] Има се предвид отиването на ръководителя на Хърватската републиканска селска партия Ст.Радич в Москва и официалното влизане на ХРСП в Селския интернационал (Крестинтерн).

№ 111

Писмо на [Наим Исаков], от името на ЗП на ЦК на БКП, до ЦК на БКП със сведения за отношението на К. Тодоров към Т. Александров и Майския манифест, и мнението на РКП(б) по този въпрос

[Виена], 8 август 1924 г.

Докладът по срещата между Коста[Тодоров] и Т. А[лександров] още не е получен. Във всеки случай мнението на Коста, че трябвало да се ограничим с един неутралитет от страна на Т. А[лександров], е поразило нашите руски другари. Те казват, че това е едно отстъпление от позицията, заета в публикувания манифест и имаща всички изгледи да стане позиция на огромното болшинство във ВМРО и да се наложи поради това на самия Т. А[лександров]. При това позиция на неутралитет при нашите условия – разгърналата се борба и при по-нататъшното развитие на гражданската война, е немислима. Тоя неутралитет би бил като Септемврийския. От друга страна, също поразително подейства върху русите ходатайството на Коста да се отпуснат на Т. А[лександров] пари срещу декларацията му за неутралитет, когато досега становището беше, че срещу декларации даже за активно съюзничество не бива да се дават колкото и да е, а трябва обезателно да се искат дела. Руските другари са убедени, че стига твърдо и енергично да се държи досегашния курс, Т. А[лександров] или ще бъде заставен да приведе в изпълнение манифеста, или ще хвръкне от ВМРО. Те вземат вече мерки за париране играта на Т. А[лександров] (мълчание негово по манифеста е опровергано от други лица в целия печат). Но трябва и ние да помагаме, като не позволим да остане никакво съмнение в масите, че манифестът е истински. От друга страна, руските другари искат най-настоятелно, наши хора навсякъде да навлезат в братствата, за да парализират там влияние на нашите противници и да ги спечелим за манифеста.

Виктор[1] още не се е върнал. Като се знае как Федерацията категорично е настояла и прокарала гледището да се водят преговори, но да не се оставим да бъдем лъгани – гледище, което напълно се потвърди от развоя на работите – ние мислим, че Федерацията ще изрази мнение, идентично на онова, което сега поддържат руските другари в разговорите си с нас по въпроса.

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 56, л. 53–54. Чернова. Ръкопис.

---

[1] Псевдоним на Георги Димитров.

№ 112

Доклад на Началника на отделение „Обществена безопасност“ при МВРНЗ до Министъра на външните работи за подготвяната от БКП (т.с.) революционна акция

София, 8 август 1924 г.

Поверително

Обществена безопасност
Политически отдел
изх. № 6759
8. VIII. 1924 г.
София

До господина
министъра на вътрешните работи

Сведения, добити от проверен комунистически източник, за предстоящата революционна акция в България на комунисти и дружбаши по дадена директива от Москва и ръководена от подбрани специалисти – болшевишки емисари.

[...][1] Според изработения план от Москва, революцията в България трябва да стане тая есен на всяка цена: поставен е въпросът – да бъде или да не бъде болшевишкото влияние и власт в България и на Баланите. База и изходен пункт ще бъде пограничната зона с Бесарабия. Складовете с оръжия се намират по бреговете на Черно море, най-вече до турската граница, гдето крайбрежието е слабо наблюдавано и охранявано от българ[ските] и турските власти, местността е непроходима и дава възможност да се укриват големи количества въоръжение, особено в района на Василико[2], М. Търново и Странджа.

Българската болшевишка организация е поставена на строго революционни начала; правата на ръководителите болшевишки емисари са неограничени и диктаторски. За неизпълнение на революционните нареждания се издават заповеди, последвани с бързи революционни санкции. Едно от най-мощните средства за повдигане духа на революционерите, съобразно с българската психика, е плащането на големи заплати и даването на големи парични суми.

Акцията ще се предшествува от атентати и убийства на политически лица, видни граждани общественици и търговци: министри, видни чиновници в министерствата, Обществената безопасност, Градоначалството, депутати, кметове, видни сговористи и др. Разрушение и миниране на държавните учреждения, банки и др.

Ще се нападнат железопътните възли и уязвими места по ж.п. мрежа от технически „бойни ядра“, като се завземат гарите. В това отношение ще се действува безогледно: всички съществени ж.п. съоръжения ще се разрушават. В случай на успеха, в който са уверени, поправката на разрушените железопътни съоръжения ще стане в последствие.

По същия начин ще се действува по отношение на телеграфната и телефонна мрежа. В тоя разрушителен план ще бъдат улеснявани от чиновници по ж.п. мрежа. Същевременно ще нападнат мината Перник, със завземането на която ще прекъснат снабдяването на ж.п. съобщения с въглища, за които имали сведения, че не били снабдени с достатъчно запас.

Първият обект на оперативния им план бил гр. Варна и крайбрежието, за да осигурят връзката си с Русия и при първите успехи на акцията да стоварят оръжие и муниции.

Във Фердинандско, Ломско, Видинско, Белоградчик, Берковица и Враца, гдето населението пострада от септемврийския метеж, на боевия дух на което не се разчита – акцията ще бъде предоставена на четите, които са организирани от забегналите метежници в Сърбия, подпомагани от сръбските власти.

Досега били организирани и заклети „боеви петорки“ за страната на около 3000 души. Тия петорки са въоръжени, оръжието им се пази от началника и съставляват бойни ядки, които по даден знак и изработен план ще почнат акцията. Те също са снабдени с обилни материални средства. В София има организирани от 25-30 „боеви петорки“. Политическите „чети“ под етикета „разбойници“ имат специална задача да тероризират населението, за да подкопаят авторитета на правителството и подготвят почва за революционно настроение на масите. По плана тия чети били определени по пет за окръг, достигащи от 10 – 50 човека, според положението на окръга.

Комунистите разчитат на помощта на много чиновници в държавните, общински учреждения, гдето те прикрито минават за доверени хора на правителството. Най-добре те са организирани между работниците в индустриалните заведения, тютюневи фабрики и други частни предприятия. Те разчитат също на войници и подофицери, най-вече в техническите войскови части.

На старото укрито оръжие не разчитат. С настъплението си при завземането на селата от стратегическо значение, според оперативния план, ще въоръжат, начело с петорките, най-верните селяни с ново оръжие и ги поставят веднага на военна нога.

Както се спомена по-горе, обявяването на болшевишката революция в България с подкрепата на дружбашите е било решено да стане в средата или в края на есента, независимо от резултатите на спогодбите, които ще се постигнат между Макдоналд и Ерио и също от постигането на споразумението между Русия и Англия на един търговски и друг общ договор. България и Балканите ще бъдат изгубени за болшевизма, ако решителната революционна акция се отложи за идущата година. На сега действуващите чети е обещано да се завърнат по домовете си в края на септември и до тоя срок им е платено.

Сръбското правителство обещало 20 000 000 динари за подкрепа на въстанието; обещало е също и активна подкрепа.

Трудовата партия е същата комунистическа, етикетът служи само за прикритие. От комунистическата партия са изключени: д-р Сакаров, Атанасов от Русе, Пангов и Крум Пастърмаджиев.

От гореспоменатия източник се очакват тия дни нови донесения.

Началник Обществена безопасност [нечетлив подпис]

АМВР, об. 7191-А, т. I, л. 191–192. Оригинал. Машинопис.

---

[1] Изпуснат е текст, в който се обяснява за намеренията на Съветска Русия да дигне въстание в България през есента на 1924 г.

[2] Днес – Царево.

№ 113

Писмо от Ал. Ликов до Г. Димитров относно желанието на земеделците Н. Атанасов и Хр. Стоянов да се срещнат с упълномощени от ЦК на БКП лица за установяване на единодействие между БКП и БЗНС

Белград, преди 11 август 1924 г.

До другаря Г. Димитров, Виена.

Избягалите с наша помощ дружбашки министри Н. Атанасов и Хр. Стоянов от няколко дни се намират в Белград. Възторгът от нашия ЦК, който ги е изтръгнал из лапите на Цанковите джелати, няма предели. Още от Цариброд те писали в София в ЦК, че остатъка от живота си ще посветят в служба на народа за успешното изкарване на въоръженото въстание. Днес ми съобщиха, че искат непременно да се срещнат с теб и с надлежно упълномощени от ЦК лица, за да обмислят най-подробно предстоящата акция. Няма никак време за губене. Те искат да се установи тясно единодушие между нас и тях. Казах им, че на 11 август вероятно пристига Г[аврил] Г[енов], който е добър ориентир и има качества да преговаря с тях, обаче те настояват да дойдеш ти. Хр.Стоянов особено се запалил за Северна България, където се надява да вземе сигурно властта в три окръга (Варна, Шумен и Русе). Той говори за голямо количество оръжие, с което разполагат в България и др. места. Моля те, веднага телеграфирай тук. Дали си съгласен да дойдеш в Белград, за да стане това важно съвещание. Пребиваването ти в Югославия те осигуряват. Тия дни пристигат Ал.Оббов и К. Тодоров. Желателно да дойдеш в течение идущата седмица (11 – 17. 8.). Тук правителството ги посрещна с отворени обятия. Те са чудесно напомпени и само дявола може да ги отдели от нас – така е поне засега. Каквото ще решите – телеграфирай. На адрес: Александр Ликов, Белград, Небојшина, 3.

Др[угарски] привет *Ликов*

ЦДА, ф. 146 Б, оп. 4, а.е. 214, л.1. Препис. Ръкопис с мастило.

№ 114

Писмо от Б. Д. Михайлов (Й. Вилиямс) до Президиума на ИККИ със сведения за земеделска емигрантска група К. Тодоров – Ал. Оббов и ВМРО

№ 404 *14 август 1924 г.*

Дорогой товарищ,

I. Болгария. 1) ЗЕМЛЕДЕЛЬЦЫ И ЕДИНЫЙ ФРОНТ.

На днях прибыл к нам из Югославии представитель правой земледельчес-

кой эмигрантской группы *Коста Тодоров.* Группа его работает частью в Югославии, частью в Чехословакии (газета „Земледельческое знамя" в Праге редактируется *Оббовым*); находится в тесной связи с югославскими правительственными кругами, имеет большие связи среди левого блока во Франции и либералов и лабуристов в Англии. Сам *Коста Тодоров* – бывший болгарский посланик в Югославии (при правительстве Стамболийского). Он прибыл сюда совместно с представителем эмигрантской группы Болг[арской] ком[мунистической] партии в Белграде; цель приезда – договориться с представителями БКП и БКФ о тактике единого фронта.

До сих пор никто из этой группы не выступал за единый фронт; наоборот, *Оббов* в „Земледельческом знамени" резко выступал против коммунистов и против един[ого] фронта. *Обращение этой группы к коммунистам – характернейший симптом политических настроений болгарской оппозиционной буржуазии.*

Т[ак] к[ак] группа *К.Тодорова* нигде, никогда не выступала открыто за совместную с раб[очими] и кр[естьянами] борьбу против *Цанкова* – и ее выступления говорили только о нежелании ее бороться за раб[оче]– кр[естьянское] правительство и так как существуют подозрения насчет тесной связи *Тодорова* с сербским и французским правительствами, нами после совещания было решено: в формальные переговоры с группой *не вступать*, заявить ей, что до прекращения ею кампании против ком[мунистической] партии и открытого признания ею необходимости единого фронта переговоры о совместных действиях невозможны.

Тов. *Марков*[1], который виделся с *К.Тодоровым*, сообщил ему это. *К.Тодоров* заявил, что вся их кампания против единого фронта вызвана необходимостью: 1) скрыть от правительств Антанты их истинную политическую позицию, 2) не скомпрометировать свою группу перед югослав[ским] правительством, *которое отпускает им оружие для борьбы с Цанковым* (были названы точные цифры оружия, патронов и т.д.). *К.Тодоров* колебался в вопросе об опубликовании их группой декларации о едином фронте; обещал посоветоваться со своими ближайшими единомышленниками и левыми земледельцами в Болгарии.

Выводы. Группа *К.Тодорова – Янов* [2] – эмигрантская группировка *правых* земледельцев, оторвавшаяся от своей классовой массы, до сих пор стоявшая за *иностранную интервенцую* с целью свержения прав[ительст]ва *Цанкова.* К ее предложениям о сотрудничестве надо относиться *с величайшей осторожностью,* в особенности ввиду ее недавних резких выступлений против единого фронта; требовать от нее прекращения антикомм[унистической] кампании и полит[ической] декларации с изложением[3] ее точки зрения по основным вопросам: 1) единый фронт – или же иностр[анная] интервенция; 2) македонский вопрос и т.д.

Но самый факт ее обращения – характерный признак предреволюционных шатаний правой болгарской буржуазии.

II. МАКЕДОНЦЫ И ЕДИНЫЙ ФРОНТ.

ЦК Макед[онской] рев[олюционной] орг[анизации] недавно опубликовал прилагаемый манифест[4]. Ныне – *правая* этого ЦК (вернее – тройки) *Тодор Александров* отрекся от занятой в манифесте позиции; в печати заявил, что он не подписывал его, а в беседе с представителем ЦК Б[олгарской] компартии (беседа была в Болгарии) заявил, что „его не так поняли", он стоит лишь за *нейтралитет* македонцев в борьбе раб[очих] и кр[естьян] Болгарии против *Цанкова.* При этом он за этот „нейтралитет" потребовал денег.

Тодор Александров по-видимому *перекуплен* Цанковым учевшим опасность для пра[вительства] позиции македонцев. Торговаться о „нейтралитете" македонцев (как думают некоторые т[овари]щи в Болгарии) – глупость; что такое „нейтралитет" – когда речь идет о вооруж[енной] борьбе двух сил. Надо продолжать линию совместных действий с *левой* македонцев (*Чаулев*), разоблачая *Александрова* и изолируя его от македонской массы.

Вывод. Просьба обратить внимание органов, принимающих участие в появлении македонского „манифеста" на необходимость форсировать изоляцию *Т.Александрова,* в частности на ближайшем съезде ВМРО постараться провалить его на выборах ЦК (тройки).

С пр[иветом] *Й.Вилиямс*

РГАСПИ, ф. 324, оп. 1, д. 588, л. 5–6. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Псевдоним на Наим Исаков.

[2] Грешка. Трябва да е *Оббов*. П. Янев поддържа връзка с ЗП на Ал. Оббов – К. Тодоров, но се намира вътре в страната.

[3] В текста – *возложением*.

[4] Има се предвид Манифест на ВМРО към македонския народ от 6 май 1924 г., известен като Майски манифест.

№ 115

Донесение на началника на отделение „Обществена безопасност" при МВРНЗ до министъра на вътрешните работи и народното здраве относно откриването на склад за оръжие на военната организация на БКП (т.с.)

София, 15 август 1924 г.

Бързо – поверително

Отделение
Обществена безопасност
№ 9236
15. VIII. 1924 г.

До господина
министъра на вътрешните работи
и народното здраве
ТУК

Донасям Ви, господин министре, сведенията, получени по телефона от началника Окръжното бюро Варна Димчев:

В лодката, хваната при Гьозекен[1], са намерени: 20 сандъка автоматични пушки; 2 сандъка револвери, 8 сандъка манлихерови патрони; 8 сандъка бомби (форма като одринки); 30 сандъка патрони за автоматични пушки; 12 сандъка патрони манлихерови. В лодката е имало 120 сандъка, от които 40 са хвърлени в морето. Между тях е имало 6 картечници, за които е наредено да се извадят с водолаз (Онази вечер са носили храна в лодка за болшевиките). Организаторът е ранен, а лодкарят убит. В подготовката и извършването на горното са взели участие 60 души от околните села: Баня (доставчици на храни); Св. Влас (доставчици на превозни средства) и Къшладере[2] (работници). Пренасянето на оръжието от морето до склада е ставало под охраната на 30 души селяни, а 15–20 добре въоръжени селяни охранявали склада. Последният бил голяма дупка в земята, подкрепена с рами и с вместимост 6 тона. На 4 км от морето между селата Къшладере и местността Тузлука. Тя била изкопана от около преди един месец. Не е заловен само главният куриер от Москва, който носил позиви и писма за Плевен и три пакета за София. Името му е Саша.

Пренесеното оръжие е предадено от Севастополското пристанище (горната му част) от руските военни власти и е докарано от Юрдан Тютюнджиев, адвокат от Шумен, 1 евреин и едно лице на име Гьокчев, за които е наредено да се търсят. Куриери за пренасянето на оръжието Севастопол Варна са били Иван Винаров от Плевен, Никола Попов – Македончето и Христо Генчев, който е ранен и заловен. Каналът за пренасяне оръжието почва от местността Тузлука с главна насока – Провадия – Варна с разклонения Айтос – Бургас и друга по-малка към Шумен.

Въстанието трябвало да избухне във Варна.

Откриването е станало от трима екскурзианти ученици, покрай брега, отивайки Месемврия[3] – Варна и съобщават на Началника Окръжното бюро безопасността Варна Д. Димчев. Последният е бил на път за Гьозекен в изпълнение телеграмата №... относно същите сведения за пренасянето оръжието, добити от нашите органи.

Днес в 12 часа на пладне началникът на същото бюро Димчев ми съобщи, че току-що е заловено едно лице в с. Долни Чифлик (предполага се, че това е Янко Андонов от с. Къшладере, лозар, женен за учителката, който е главен организатор на революцията). Съобщи ми също, че охраната на брега е слаба – на 10 – 12 км по 2 войника. Заминали са 20 войника за Бургас и 1 рота от Варна за усилване охраната. [...]

Началник на обществена безопасност [нечетлив подпис]

АМВР, об. д. 242, л. 63. Оригинал. Машинопис.

---

[1] Днес – Обзор.

[2] Днес – Кошарица.

[3] Днес – Несебър.

№ 116

Инструкция на ИККИ за ЦК на БКП и нелегалната ѝ Военна организация за подготовка на въоръжено въстание

[Москва, август 1924 г.]

I. О выработке плана вооруженного восстания

1. Для уточнения работы по подготовке восстания и наиболее целесообразного использования организационных сил, а также материальных средств является необходимым немедленно выработать основные соображения об организации и проведении вооруженного восстания.

2. В основу выработки оперативного плана восстания должны быть положены следующие данные:

а) Социальная карта Болгарии с определением наиболее благоприятных нам районов по классовому составу населения, его организованности и степени революционной активности, т.е. с определением районов, которые являются и явятся базисами революции, производящими главный первоначальный удар, в дальнейшем питающими силы восстания и революции.

б) Военно-географические данные Болгарии с определением выгодных для нас направлений в смысле наступления обороны, а также с оценкой важности различных узлов путей сообщения и связи и горных перевалов, могущих иметь важное значение в предстоящих операциях.

в) Дислокация регулярных частей армии и полиции, а также фашистских отрядов. Однако, дислокация частей может меняться, в зависимости от чего и должны вноситься коррективы в общем плане восстания. Отсюда крайняя важность правильной работы разведки, своевременно сообщающей о происходящей или предстоящей перегруппировке правительственных сил.

3. Каждый центр НВО области, округа, района и города обязан выработать свои соображения о захвате власти на порученной ему территории.

4. На основании соображений местных центров НВО следующие вышестоящие инстанции должны вносить коррективы и свои соображения о том, чтобы силы тех районов, где власть может быть захвачена легко и быстро, своевременно без задержки направлять в те районы, где соотношение сил не в нашу пользу.

5. При выработке планов восстания должны приниматься во внимание следующие стратегические и тактические положения:

а) 1. Противник силен своим вооружением, организованностью, военной выучкой и искусством управления в бою.

Слабые его стороны: отсутствие кровной заинтересованности (в массе в целом) в победе над повстанцами, нерешительность действий в бою, вынужденность действовать относительно крупными отрядами. Свои сильные стороны противник наиболее полно может использовать днем и на открытой местности.

2. Наши силы (повстанцы) относительно слабы вооружением, недостаточно обучены и уступают в искусстве управления боем. Наши сильные стороны: кровная заинтересованность в победе восстания, энтузиазм, готовность самопо-

жертвования. Отсюда проявление максимума инициативы каждым рядовым бойцом, возможность возложить выполнение дерзких нападений на небольшие группы бойцов; использование внезапности; действия ночью; принятие решительных боев в городах, населенных пунктах и лесах; как правило уклонение от решительных боев (в первоначальный период восстания) на открытом поле и т.д.

б) Главным резервуаром живой силы восстания служит беднейшее крестьянство. Одной из главных причин поражения в сентябре 1923 г. является то, что города, как центры буржуазно-государственного аппарата управления-принуждения, остались в руках правительственных сил и не были заняты повстанцами. Поэтому необходимо обратить сугубое внимание на организацию и поведение захвата городов крестьянскими повстанческими отрядами (самостоятельно и с одновременным восстанием внутри города).

в) Во всех операциях, где только это возможно, полностью использовать внезапность (стратегическую и тактическую).

г) Проводить в жизнь „принцип частной победы“, в каждой конкретной обстановке определить, какой из объектов действия имеет наибольшую важность для нас, и на него направить максимум сил и средств с тем, чтобы по ликвидации его обрушиться на следующий наиболее важный объект. Одной из основных задач в первоначальный момент восстания является захват оружия для вооружения восставших масс.

д) Силы противника ликвидировать (разоружить, разбить, нейтрализовать и т.д.) на месте там, где застанет восстание, не давая возможности производить переброску и сосредоточение его сил.

Средством для этого являются:

1. Внезапная решительная атака пр[отивни]ка (казармы, целые районы, занятые им) с целью его полной ликвидации. Этот способ борьбы наиболее решительный и в кратчайший срок может дать наибольший результат.

2. Если решительная атака не увенчается успехом – применить блокаду пр[отивни]ка (казармы, районы), используя баррикады, полевые укрепления. Задача изолировать пр[отивни]ка: прервать всякую связь его с внешним миром (порча средств связи и транспорта), лишить воды (водопровода), света и т.д. Беспрерывно изматывать его физические и моральные силы, организуя дерзкие нападения мелких отрядов повстанцев, распространяя выгодные для нас слухи и т.д.

3. Если по каким-либо причинам и этот способ не дает результата – прибегнуть к партизанским действиям небольших отрядов, имея целью приковать к себе пр[отивни]ка и не дать ему возможности быть переброшенным в другие районы. Для этого организовать действия небольших крайне подвижных и дерзких боевых групп (пятерок) в городах и пр.; производить порчу путей сообщения, транспортных средств, средств связи; организовать засады на путях возможного движения пр[отивни]ка и т.д. Эти три основные способа борьбы могут применяться в конкретной обстановке каждый отдельно в чистом виде или комбинация их.

е) Действия восставших должны носить характер активного решительного дерзкого наступления. Не сидеть в своем районе после захвата власти, а немедленно искать противника и добивать его. Особенно это касается крестьянских (малоактивных) отрядов (опыт сентября [19]23 г.).

ж) Начало вооруженного восстания должно быть назначено и проведено по возможности одновременно не только в местном, но и государственном масштабе.

з) Вся энергия (физическая и моральная) повстанцев должна быть по возможности использована исключительно для боя. Поэтому с целью сохранения сил при переброске отрядов широко пользоваться транспортными средствами (обывательские подводы, автотранспорт и т.д.).

и) С целью дезорганизации сил противника должен быть организован массовый террор (по отношению к руководителям враждебных нам сил с тем, чтобы в начальный момент восстания ликвидировать „головки“ аппарата управления-принуждения (в особенности руководителей полиции, армии и фашистов).

6. С выработкой оперативных соображений восстания определятся для нас наиболее важные районы, направления и объекты, на усиление и обработку которых необходимо будет сосредоточить максимум внимания имеющихся в нашем распоряжении сил и средств. В частности: а) оружие необходимо распределять по степени политико-военно-стратегической важности районов; б) организационные силы сосредоточивать по тому же принципу; разведать и подготовить к уничтожению и порче те центры путей сообщения и связи, уничтожение которых диктуется общим планом восстания и т.д.

Выработка оперативных соображений по организации и проведению вооруженного восстания должна дать нам возможность так направлять свои организационные и материальные усилия, чтобы в решающих пунктах и в решающий момент иметь возможный максимум наших политических и боевых сил.

II. Организация и подготовка живой силы восстания.

7. Каждый член партии и комсомола, способный носить оружие, должен состоять членом военной организации.

8. Основной тактической боевой единицей является чета, состоящая из 3-х, 4-х шестерок во главе с воеводой. Она в боевом отношении должна представлять достаточную самостоятельность.

9. Четы в промышленных районах организуются по предприятиям, а в сельскохозяйственных районах по месту жительства (территориально).

10. Четы должны являться кадром, которому предстоит взять на себя руководство массами в момент вооруженного восстания.

11. При наличии значительного числа чет, они подчиняются начальнику района, а последний военному руководителю округа. В организационных вопросах необходимо проводить тот принцип, что каждой инстанции подчиняется не менее 3 и не более 5–6 нижестоящих инстанций.

12. Создание активных партизанских чет в настоящее время (в августе) считается еще преждевременным. Они могут и должны приступить к действиям лишь незадолго перед восстанием, имея целью обострить классовую борьбу и поднять революционное настроение масс.

13. При обучении четников и начальников необходимо руководствоваться основным принципом: „учить только тому, что нужно им знать и уметь в процессе вооруженного восстания“.

14. Каждый четник должен быть обучен (программа-минимум):

а) Владению оружием (винтовкой, револьвером, ручной гранатой);

б) Тактическому применению его;

в) Службы разведки и связи.

15. В каждой чете или, в крайнем случае, на 2–3 четы должна быть обучена группа пулеметчиков (для легкого и тяжелого пулемета).

16. Четники и их начальники должны заблаговременно ознакомиться с той местностью, на которой предполагается им действовать и с теми объектами (тщательная разведка днем и ночью), против которых придется действовать (полицейские участки, казармы и т.д.). Особое внимание необходимо уделять разведке крестьянскими четниками подступов к городам и конкретных объектов возможных действий внутри города.

17. Обучение производить в одиночку и группами не более 5–6 человек. При обучении использовать все легальные возможности, участвуя в спортивных кружках, гимнастических обществах, союзах охотников и т.д.

18. На содержание чет никаких денежных средств не отпускается.

19. Для порчи путей сообщения и узлов связи в зависимости от оперативных соображений должны быть созданы специальные группы (5–6 человек) подрывников, подчиненные соответствующему военному руководителю. Группы эти должны заблаговременно произвести тщательную разведку объектов предстоящих действий.

20. Для проведения массового террора в момент восстания против руководящих лиц, возглавляющих враждебные нам силы (армия, полиция, фашисты и т.д.), создаются особо конспиративные террористические группы, непосредственно подчиненные военным руководителям не ниже окружного масштаба. Подбор людей в террористические группы должен производиться с особой тщательностью.

21. Необходимо заблаговременно разработать план массового террора против лидеров враждебных нам сил, связывая выполнение его с общим планом захвата власти. Террористические акты против крупных политических деятелей в настоящее время (в начале августа) считать преждевременными и нецелесообразными.

22. Всегда допускаются террористические акты против провокаторов внутри партии и представителей высших органов власти, выявляющих особо вредную контрреволюционную деятельность, но под ответственность и с ведома ЦК БКП.

III. Вооружение

23. Каждый коммунист должен твердо помнить, что он является не только на словах, но и на деле членом партии гражданской войны и как таковой должен озаботиться приобретением для себя оружия.

24. Еще раз обращаем внимание ЦК БКП и НВО БКП на то, что главным источником вооружения должно являться приобретение оружия внутри страны. Для чего необходимо немедленно:

а) Взять на учет все оружие, находящееся в распоряжении БКП.

б) Обнаружить склады скрытого от Антанты оружия; установить связь с правительственными складами вооружения и арсеналами, организовать в них комячейки с тем, чтобы в нужный момент захватить оружие.

в) Выработать конкретные планы захвата складов оружия и разоружения полиции и фашистов.

г) Использовать возможность получения оружия от оппозиционной части македонцев.

25. Оборудовать в промышленных центрах кустарные мастерские для производства ручных гранат и примитивных бомбометов (для атаки казарм).

26. Оружие, поступающее в распоряжение НВО, должно быть распределено главным образом по наиболее важным районам (в военно-политическом отношении).

27. Поступающими и могущими быть изготовленными ручными гранатами, как оружием по преимуществу уличного боя, следует в первую очеред и главным образом вооружать НВО в городах и четы, предназначенные для действия в городах.

28. Имеющееся и поступающее оружие должно быть использовано:

а) На немедленное вооружение всех членов НВО и коммунистов.

б) На вооружение особо преданных делу революции беспартийных.

в) Оставшееся после этого оружие должно храниться на небольших складах (по нескольку десятков винтовок, 1–2 пулемета с соответствующим количеством патрон и т.д.) вблизи крупных предприятий или в особо революционно настроенных крестьянских районах.

IV. Разложение сил противника

А. Армия и полиция

29. Необходимо в первую очередь организовать комячейки внутри армии, жандармерии и полиции не только как пункты работы по разложению, но и как центры создания военно-революционной организации в войсках и полиции.

30. Установить тесную связь с частями армии, жандармерии и полиции и повести как печатную, так и устную агитацию, используя для этого женщин, комсомол и революционно настроенные элементы тех слоев населения, из которых укомплектован государственный аппарат принуждения. Особое внимание обратить на части в тех районах, которые для нас имеют решающее значение.

31. Обратить должное внимание на растущее недовольство среди запасных офицеров и унтер-офицеров с тем, чтобы оформить это недовольство и направить в выгодное для нас русло.

Б. Врангелевцы

32. Работу по разложению врангелевцев необходимо начать безотлагательно. Для чего:

а) БКП развить соответствующую агитацию.

б) Возобновить работу „Союза возвращения на родину"[1].

в) Произвести подбор лиц, популярных среди врангелевцев, для отправки в СССР.

33. Работа среди врангелевцев должна вестись не только по разложению, но и созданию боевых сил, могущих встать на стороне восстания. Эта возможность не исключена при перспективе предоставления (после победоносного восстания) возможности вернуться участникам восстания на родину.

В. Железнодорожники и работники связи

34. Принимая во внимание важность железных дорог и средств связи во время вооруженного восстания, необходимо вести систематическую работу среди работников железнодорожного транспорта и связи.

Для чего: а) Создать комячейки во всех важнейших учреждениях и службах, обращая особое внимание на узловые пункты ж.д. и связи.

б) Потребовать от БКП развития агитации по укреплению революционных профсоюзов ж.д. и работников связи.

35. „Обработку" железнодорожников и связистов по своей важности считать стоящей наравне с работой по разложению армии.

36. Особое внимание по „обработке" обратить на те узлы ж.д. и связи, а также целые линии, которые имеют особо важное значение при проведении общего плана восстания.

V. Разведка

37. Органы разведки в первую очередь должны установить связи с армией, жандармерией и политической полицией, чтобы своевременно получать сведения о происходящих и предполагающихся перебросках сил противника и предполагаемых полицейских мероприятиях.

38. Не менее важное значение [имеет] установление места нахождения разных складов оружия и возможностей захвата их.

39. Необходимо заблаговременно достать схему связи Болгарии (телеграфная, телефонная и радиосвязь) с тем, чтобы иметь возможность определить узлы связи, с захватом которых парализуется связь пр[отивни]ка.

40. Вести разведки морального и политического состояния сил пр[отивни]ка, собирать и систематизировать факты, характеризующие степень надежности сил пр[отивни]ка, чтобы иметь возможность принять соответствующие меры по разложению и правильно учесть реальную силу пр[отивни] ка.

41. Установить места нахождения (квартиры) лиц, подлежащих „ликвидации" в момент восстания и условия возможности совершения террористических актов.

Программа организации шестинедельных курсов подготовки военных руководителей районного и местного масштаба – организаторов вооруженного восстания.

Цель: Подготовка военных руководителей сельского, районного и уездного масштаба.

Состав курсов: 100-120 слушателей, в группах не свыше 10 человек в каждой.

Длительность обучения: 6 недель.

Учебное время: 6 дней в неделю по 8 часов. Всего 288 часов.

Предварительная подготовка слушателей:

Общая: большинство с высшим образованием, незначительная часть со средним.

Военная: большая часть – унтер-офицеры, часть – солдаты, незначительная часть – офицеры запаса болгарской армии; все были на войне.

Метод преподавания: в основе – прикладной; лекции только для изучения тех вопросов, которые не могут быть изучены прикладным методом.

Содержание программы: Цикл военно-политический

Цикл тактический

Цикл военно-технический

Топография

Организация вооруженных сил противника.

Руководство: По каждому циклу или самостоятельному предмету – один ответственный старший руководитель; в его ведении младшие руководители, по числу групп.

Программа курсов

I. Цикл военно-политический.

Цель занятий: внедрить в сознание слушателей необходимость вооруженного восстания, как единственно решающей формы борьбы для захвата власти; ознакомить с организационными мероприятиями при подготовке, развитии и обеспечении успеха восстания; внушить необходимость сопровождения всякой военной операции соответствующей политической работой.

Метод: лекционный.

Содержание цикла:

1) Теория и практика вооруженного восстания.

а) Ленин и вооруженное восстание: предпосылки пролетарской революции, роль и место вооруженного восстания в ее процессе; превращение войны национальной или империалистической в войну гражданскую;

б) Организационная подготовка вооруженного восстания: необходимость ее; людской материал, его свойства, общие принципы организации своих сил, военно-политическое воздействие на население, свои части, противника;

в) Организационные мероприятия по укреплению захваченной власти: организация Красной армии, милиции, ЧК, организация аппарата гражданского управления (ревкомы и исполкомы), отношение к старому аппарату управления-принуждения и использование его элементов в строительстве нового аппарата власти.

2. *Основы советской конституции.*

3. *Агентурная разведка.* Общие понятия и назначения, схема организации, борьба с разведкой противника, подготовка аппарата ЧК.

II. Цикл тактический.

Цель занятий: научить правильному анализу тактической обстановки, быстрому принятию решения, твердому и целесообразному проведению принятого решения в жизнь, целесообразно организуя и используя все наличные средства под углом зрения вооруженного восстания.

Метод: исключительно практический, путем решения задач на планах, картах и на местности. Каждая задача охватывает целый определенный комплекс вопросов, прорабатываемых в условиях возможно приближающихся к действительной обстановке подготовки и проведения вооруженного восстания в Болгарии, с преобладанием крестьянского элемента, как главнейшей опоры революции. Последовательность проработки: от элементарных операций (захват и оборона отдельного здания) к более сложным (захват целого населенного пункта, ж.д. узла и т.п.), заканчивая целыми сложными операциями в масштабе уезда. При проработке задач, даже простейших, слушатели должны приучаться учитывать все элементы оперативного и тактического решения (местность, время дня и года, снабжение, моральный элемент, политическая обстановка, взаимодействие частных решений с общим планом операции). При этом прорабатываются основные виды боевой работы: поход, отдых и бой в условиях вооруженного восстания и гражданской войны (в различных условиях: от партизанских действий, предшествующих восстанию, до регулярных действий красных частей, сведенных в крупные соединения). Тут же прорабатываются мероприятия по обеспечению успеха операций (связь, охрана, усиление местности подручными средствами). Надлежит особо подчеркнуть проработку в задачах следующих вопросов:

а) Ускорение походных движений (по опыту русской гражданской войны).

б) Ночные действия.

в) Действия в горах и лесах.

г) Действия среди враждебного населения.

д) Партизанские действия.

е) Уличный бой.

ж) Тайное сосредоточение сил.

з) Действия против нерегулярных формирований (отряды фашистов и т.д.).

и) Приспособление местных предметов для обороны, устройство баррикад и завалов; атака подобных сооружений.

к) Составление донесений и распоряжений.

III. Цикл военно-технический.

1. Связь. *Цель*: ознакомление с техническими средствами связи, их обслуживанием и порчей.

Метод: показ с теоретическими пояснениями, практические работы. Изучаются: телефон, телеграф, оптическая и акустическая сигнализация, самокаты, мотоциклы, автомобили, как средства связи.

2. Технические средства борьбы.

Цель: ознакомление с техническими средствами борьбы, находящимися в распоряжении будущего противника, для умелого противодействия им, импровизации и использования этих средств.

Метод: показ (экскурсии), теоретические лекции, особое внимание обращается на импровизацию грузоброневиков и бронепоездов.

3. Подрывное дело.

Цель: ознакомление с подрывными средствами и их применение в помощь своим операциям и для противодействия пр[отивни]ку.

Метод: показ, теоретические лекции, особое внимание обращается на использование подручных материалов (горнозаводские предприятия).

4. Сведения об оружии.

Цель: ознакомление с наличными в Болгарии образцами оружия, понятие об исправлении оружия и изготовление простейших образцов.

Метод: показ с необходимыми пояснениями, особое внимание обращается на кустарное изготовление ручных гранат и простейших суррогатов артиллерии (бомбометы, минометы).

IV. Топография.

Цель: научить беглому чтению карт, ориентировке на местности и составлению карт и отчетных карточек.

Метод: теоретические лекции и практические занятия в классе и в поле.

V. Организация вооруженных сил противника.

Цель: ознакомление с организационной структурой войск противника, жандармерии, полиции и их вспомогательного аппарата (тылы, аппарат управления и связи).

Метод: теоретические лекции и практические занятия (составление и вычерчивание организационных схем каждым курсантом).

Перечень практических задач, подлежащих решению

1. Атака казармы.
2. Атака отдельного здания, занятого противником.
3. Блокада казармы.
4. Разоружение полицейских постов и участков.
5. Атака района города, занятого противником.
6. Оборона отдельного здания.
7. Оборона захваченного района города.
8. Устройство и оборона баррикады.
9. Организация и проведение вооруженного восстания в уездном городе, занятого слабыми силами противника (превосходство сил на нашей стороне).
10. Организация и проведение вооруженного восстания в уездном городе, занятого сильным противником (частями армии, полиции, фашистов). (Повстанцам необходима и идет помощь из других районов).
11. Организация и проведение восстания в уездном городе с сильным противником, слабыми силами повстанцев (без помощи из других районов).

Задача: задержать, приковать к городу силы противника, не дать им возможности быть переброшенными в другие районы. (Действия мелких партизанских групп, изолирование пр[отивни]ка порчей связи, железных дорог, взрывы мостов, порча транспортных средств и т.д.).

12. Оборона захваченного города.
13. Оборона переправ через реку.
14. Оборона горного перевала.
15. Захват и порча жел. дорожных станций.
16. Действия крестьянского отряда, идущего на помощь восставшим в городе.

17. Действия крестьянского отряда с целью захвата города, без восстания внутри города.

18. Организация и проведение операций по захвату города комбинированным ударом крестьянских отрядов и восстанием внутри города.

19. Организация и проведение вооруженного восстания в окружном масштабе.

Отправные военно-политические данные (условные) для составления тактических задач

совершенно секретно

Обстановка в Болгарии

1.Численность населения – 5 миллионов. Из них:
сельское население 80%
городское население 20%
Рабочих, занятых в промышленности, на транспорте и в мастерских
ремесленников 250 000
Сельско-хозяйственных
рабочих 150 000

Пролетариат распылен, не сконцентрирован в крупных промышленных предприятиях.

Сельское хозяйство

Категории хозяйства по землевладению	Средняя площадь на 1 хоз-во (в десятинах)	Число хозяйств		Площади	
		Абсолютное число	% отнош. к общему числу хозяйств	Абсолютное число	% отнош. к общей площади
До 2-х десятин	0,76	425 000	45,5%	322 000	6,9%
От 2 до 5 –“–	5,1	213 000	22,3%	1 955 000	42,3%
От 5 до 10 –“–		174 000	18,5%		
От 10 до 30 –“–	15,1	112 000	12%	1 690 000	36,5%
От 30 до 100 –“–	44,2	9 173	1%	406 000	3,8%
От 100 –“–	271,7	936	0,1%	255 000	3,5%
			100%		100%

2. Главным резервуаром восстания служит беднейшее крестьянство. Од-

ной из главных причин поражения в сентябре 1923 г. послужило то, что города (как центры управления) остались в руках правительственных сил и не были захвачены повстанцами. Вследствие этого в практических занятиях на курсах обратить сугубое внимание на организацию и проведение захвата городов крестьянскими повстанческими отрядами (самостоятельно и с одновременным восстанием внутри города).

3. Организация коммунистов. (Компартия нелегальна)

Членов партии – свыше 4.000.

Летом и осенью 1923 г. членов БКП около 40 000.

Организация раскинута по всей стране. Во всех округах (уездах) существуют партийные комитеты. Есть организации почти во всех крупных населенных пунктах. Существуют комфракции в профсоюзах железнодорожников и работников связи. Но профсоюзы в целом находятся под влиянием и руководством широких социалистов (с.д.).

Компартия имеет военную организацию: при каждом партийном комитете военный отдел, на местах милиционные четы. Четников во всей Болгарии до 3000 человек, на 50% вооруженных (винтовками и незначительным числом пулеметов).

4. Организация земледельцев.

Организационно Земледельческий союз охватывает большую часть крестьянства. В Союзе происходит раскол. Правое крыло, в руках которого находится весь аппарат союза, склонно на соглашение с правительством Цанкова. Левое крыло, за которым идет все революционно настроенное крестьянство, осуществляет единый фронт с компартией. У левых отсутствует организационный аппарат. Органами, осуществляющими единый фронт, являются „комитеты действия“, созданные и создаваемые на паритетных началах из коммунистов и левых земледельцев и из союзов молодежи. Имеют вооружение на всю Болгарию свыше 5 000 винтовок и незначительное число пулеметов.

5. Македонцы-автономисты (националисты), занимающие юго-западную часть Болгарии (около 300 000 населения), в военном отношении организованы и могут выставить до 30 000 бойцов; оружием располагают на 75 000 человек. Среди македонцев происходит раскол. Низы в значительной части с некоторыми воеводами и двумя членами ЦК во главе[2] ориентируются на единый фронт с коммунистами. Остальные поддерживают правительство Цанкова или занимают выжидательную позицию.

6. Правительство Цанкова представляет и защищает интересы городской буржуазии при благожелательном нейтралитете к сельской буржуазии. Из разных буржуазных партий им создана партия Демократический сговор, на которую юридически опирается правительство. Партия эта организовала и . свои ...во* всех более или менее крупных населенных пунктах. Партия эта, благодаря террору, при выборах в парламент получила подавляющее большинство голосов.

7. Государственный аппарат принуждения состоит из 20 000 армии, 13 000 жандармерии и полиции. Как резерв для них фашистские организации (Кубрат[3], Лига офицеров[4]), насчитывающие свыше 5 000 человек кадра; организация эта, в случае надобности (в момент восстания), может разрастись до 20 000 человек. Врангелевцы около 10 000 человек.

Армия по своему составу крестьянская и в ней в значительной степени отражаются настроения крестьянства. Офицеры – все сторонники Цанкова. В сентябре 1923 г. армия действовала крайне нерешительно. В настоящее время эта нерешительность не уменьшилась. Но во всяком случае нельзя рассчитывать на переход армии на сторону восставших в первоначальный момент восстания. Это может случиться лишь в результате решительных действий и решительных успехов повстанцев.

Жандармерия и полиция после событий 1923 г. „прочищена", удалены сторонники и сочувствующие земледельцам и коммунистам. Значительная часть более или менее видных постов занята македонцами.

Тайная полиция (общественная безопасность) работает хорошо. В значительной части состоит из македонцев.

В общем жандармерия и полиция будут драться против повстанцев, но их боевую силу уменьшает в настоящее время присутствие македонцев, в партии которой происходит раскол.

Фашисты – несомненные ярые враги повстанцев. Врангелевцы – часть на стороне правительства, часть при надлежащей их „обработке" на стороне восставших.

8. Имея перед собой крайнее обострение классовой борьбы (политическое выражение – раскол Демократического сговора в мае-июне, раскол Земледельческого союза и македонцев в июле) Цанков проектирует создание коалиционного правительства с привлечением „широких" (с.д.) и правых земледельцев.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 27, д. 14, л. 7–20, 22, 26–28. Копие. Машинопис. Руски ез.

Публикувано частично в „Коминтерн и идея мировой революции". М.,1998, с. 496–504.

---

[*] Така е в текста.

[1] „Съюз за завръщане в родината" е създаден през май 1922 г. Обединява руски емигранти в България, действа под ръководството на БКП, агитира за завръщането на емигрантите в родината. След преврата на 9 юни 1923 г. дейността му е забранена, много от дейците му са арестувани, изгонени в СССР.

[2] Вероятно са визирани Ал. Протогеров и П. Чаулев.

[3] Вж док. № 75, бел. 2.

[4] Вж док. № 85, бел. 3.

№ 117

Инструкция на ИККИ за създаване на комунистически ядки и групи

[1924 г.]

Съгласно упътванията, дадени от V Конгрес на Комунистическия интернационал[1], във всички местни партийни организации трябва да се създадат комунистически ядки, чиито членове да изпълняват ежедневна партийна работа.

Един вид от тези групи представляват „ядките“. Такива ще се образуват във всички предприятия, работилници, работнически съюзи, военни части, с една дума навсякъде, където има поне няколко членове или кандидати на ком[унистическата] партия. Друга категория представляват същинските „работнически групи“, които ще се образуват за отделните специални области на партийната дейност: за агитация по къщите, за вестникарската служба, за службата по сведенията, за службата по „връзките“, за женското движение и за движението между младежта и т.н.

Разбира се, един и същ член на партията може да бъде член на няколко групи или ядки, ако това не е свързано с прекалена работа. Често се оказва много целесъобразно, ако две ядки или групи имат по няколко общи члена. От друга страна е нужно, щото няколко от членовете да се отдадат изключително на специалните задачи на групата си; това се отнася преди всичко до ръководителя на всяка група.

Как да се почне организацията на тези работни групи ?

Упътванията на V Конгрес специално подчертават, че това от самото начало трябва да стане много внимателно и след всестранно обсъждане на обстоятелствата. „Лесно би било членовете във всяка организация по някакъв формален план да се разделят на малки клетки или ядки, като след това бъдат привлечени към ежедневната партийна работа. Такова начало би било по-лошо, отколкото не се правеше нищо, защото много бърже би предизвикало недоволство между партийните членове спрямо туй важно нововъдение“.

Управителното тяло на партията трябва предварително да изработи общ план за създаването на ядките и работните групи. Планът трябва да се състави така, че да може да служи за база при дебатите във всички партийни организации и партийни настоятелства. Само чрез общи партийни дебати може да се подготви почвата за това нововъведение.

За да се подпомогнат партийните центрове в изработването на такъв план, тук следват няколко общи напътвания и няколко главни заачи.

I. Общи правила

Управителното тяло на партията трябва да подготви специални организации за образуването на комунистическите ядки и работни групи, след което да ги изпрати в най-главните градове и центрове на работническото движение. Там, където организатора или окръжния комитет намират, че е необходимо се създава специален организаторски комитет (в който влиза като член и самия организатор).

В големи градове да действат по няколко организатори. Организаторите трябва да бъдат убедени и ревностни комунисти, които точно да са осведомени върху местните обстоятелства и условия на революционното двежение.

Организаторите (или организационните комитети) трябва на самото място да предприемат първите стъпки за създаването на ядки и работнически групи:

а) Те трябва да разследват в кои предприятия и работнически съюзи и в кои специални области на партийната дейност е най-целесъобразно да се създадат първите ядки и работни групи.

б) Те трябва да назначат първите ръководители и съвместно с тях да изберат членове (членовете да не са много, но да бъдат най-добри революционни дейци, лица, които са вече деятелни комунисти или обещаващи да бъдат такива в най-кратък срок).

в) Организаторите са длъжни да направляват началната дейност на ядките и работните групи, като им дават определени задачи и възлагат на отделните членове точно определена работа. В началото, напр. за първите седмици възложените задачи трябва да бъдат такива, че членовете да ги намират полезни, желани и изпълними. Където се окаже нужно на членовете, трябва чрез практически примери да се покаже как ще се изпълнят задачите. При това трябва да им се внуши от кои грешки трябва да се пазят.

Най-важните между ядките са:

1. Ядките на предприятията;

2. Ядките в работническите синдикати и

3. Ядките между войниците и матросите.

При образуването на последните е нужна най-голяма предпазливост, както и най-голяма централизация на управление. Върху тяхната дейност повече тук няма да говорим, ще говорим само върху дейността на първите два вида ядки.

Важни са онези работни групи от постоянен характер, които служат на следните области на комунистическата партийна дейност:

1. На службата „връзка“;

2. На сведочната служба;

3. На вестникарската служба.

Понятно е, че и други специални области на нашата партийна дейност са от голямо значение. Обаче тези три области са от такъв вид, че във всяка местна организация трябва да съществува поне една специална група, която да действа по тях (и в най-малките организации трябва да има поне един постоянен агент за всяка една от тези „служби“.

II. По синдикални ядки и ядките по предприятията

Комунистическата ядка в предприятието е ръководният орган за революционната дейност в същото предприятие. Също и синдикалната ядка служи за ръководител на революционната дейност в надлежния работнически синдикат.

Същинската дейност изисква отделни ядки за предприятията и за синдикатите. Естествено е, обаче, че тези два вида ядки трябва да бъдат в тясна връзка помежду си. Ако в „ядка в предприятие“ не влиза като член другар, който да принадлежи към най-важния отдел на производството, или когато в една синдикална ядка минава другар из най-важните местни производства, това е една липса, от която може да страда успешната дейност на ядката.

Преимущество ще бъде синдикалните ядки и ядките в предприятия, ако не се издават на окръжаващите ги. Напр[имер] има случаи, в които за комунистите, влизащи в един синдикат, е важно да създадат първоначално една обща опозиционна група или да се присъединят към една съществуваща такава, като се стремят чрез тайната ядка да достигнат до поемането управлението на синдиката. Освен това, ако биха действали открито, комунистите биха улеснили капиталиста в уволнението на онези работници, които са членове в ядката. По тези съображения се налага едно основно преценяване на опасностите и преимуществата, които биха последвали, ако ядката почне да се проявява открито.

Всяка ядка трябва винаги да знае за работническите събрания, които стават в нейния район и в които нейните членове имат достъп. Членовете на ядката трябва предварително да уговарят тактиката, която ще държат на събранието и да се споразумеят върху нужните приготовления. Ако събранието обхваща район, принадлежащ на няколко ядки, предварително трябва да стават споразумения между тези ядки или между ръководителите им, а ако това е невъзможно, трябва да се намери средство, участието в събранието да стане по възможност съвокупно.

„Ядките в производството“ работят непосредствено и участват в ежедневния робски живот на работническите маси. Понятно е, че интензивната работа, предизвикана от работната система на парче от силно развитата техника и дисциплината на капитала, създават големи спънки за агитацията във време на работата или даже в кратките почивки. Съвременният живот, обаче, е създал толкова благоприятни обстоятелства за революционното работ[ническо] движение, че комунистическата агитация винаги намира слушатели в работните места.

Комунистическата агитация значи преди всичко действителното участие на комунистите във всички елементарни борби и движения на работническата класа. Ядката трябва да бъде водителят във всички конфликти между работниците и експлоататорите. „Всяка фабрика трябва да бъде наша крепост“. Ето какво са казали руските другари преди 20 години, когато са почнали да организират ядките си. Задачата на ядката е да организира общата революционна дейност, във фабриката, във всяко нейно отделение да създаде агенти и подгрупи, които да разнасят литература, да изпълняват вестникарската служба, да бъдат използвани за синдикалната работа и т.н. Не е наложително всички членове да принадлежат на комунистическата партия. Ядките трябва да привличат към революционната работа и стоящите на страна работници, като чрез революционната работа възпитават в тях комунистическо съзнание. Първоначално обстоятелствата могат да го наложат, напр[имер] когато партията е нелегална, някои работниците даже да не знаят, че са в услуга на ком[унистическата] партия, или че в предприятието съществува комунистическа ядка.

„Ядки на предприятията“ предимно трябва да се основават в такива производства, чиито работници са от особено значение за революционното движение. Тук от особено значение е броят на работниците в производството, но това не е единствената причина за създаването на ядка. Напр[имер], ония предприятия в местото, като муниционни заводи, железопътни работилници, електрически юзини, типографиите и тем подобни, са първите, в които трябва да се създадат ядки. Планомерното действуване при създаването на нови ядки не трябва да докарва до разтурването на създадени такива в по-маловажни предприятия, ако няма съществена причина.

Синдикалната ядка е отговорна за ръководенето на комунистическата дейност на синдиката. Там, където ръководството на синдикалната местна организация е все още в ръцете на Амстердамските хора[2], синдикалната ядка трябва да действа тъй, както действат „ядките в предприятията" в своето предприятие, т.е. да обединят революционните работници в един общ опозиционен фронт и ги въвлекат в една постоянна революционна дейност. Ядката трябва предварително грижливо да подготвя всички събрания в синдикатите, напр[имер] да изработва собствени предложения, да избира докладчици и защитници, да поставя за кандидати способни, сведущи и енергични другари. При проявяването си нашата ядка не бива да се задоволява само с общи принципални обяснения, нито пък при зададените и конкретни въпроси да изпада изключително в отрицание на синдикализма. Тя трябва „да заеме революционното си становище според същественото съдържание във всеки зададен въпрос". „Не е достатъчно Амстердамските задачи да бъдат оскърбени като Жълти. Характерът им на Жълти трябва да бъде доказан чрез практически примери". (По-обстойно методите за дейността на ядките се намират в организационните правила на V Конгрес, гл. IV, отнасяща се до пропагандата и агитацията).

Особено при стачки и други масови уволнения на работници, както при всички масови акции, синдикалните ядки и тези в „предприятията" трябва под ръководството на органите, определени от партийното настоятелство, да взимат действително участие.

III. За службата „връзка"

Главната цел на службата „връзка" е:

1. Комунистическите партийни връзки, нужни между различните партийни органи и местности да се поддържат по такъв начин, че властта да не може да ги скъсва и същевременно

2. да създадат за в бъдеще такъв апарат за връзка, който да действува сигурно и точно и при тежките обстоятелства.

Към службата „връзка" принадлежи куриерната служба, партийната поща, намирането на квартири, които не са на видно място, вътрешният транспорт, незабелязано движение на лицата и т.н.

Значи партийната дейност в тази област има предимно поверителен характер. Не е необходимо тази работа да бъде в особена степен тайна или нелегална. Напротив, и нелегалните партии могат и трябва да дават на своите групи служащи за връзка и легални задачи. Това е целесъобразно както за запазването на апарата за връзка, тъй и за неговото редовно действие.

Апаратът за връзка не бива да се остави по липса на работа да повреди функциите си. Важно е ходът на този апарат да бъде винаги сигурен, бърз и точен. Той трябва да бъде тъй обучен, че с негова помощ в големия град бързо да могат да се мобилизират както всички редовни сили, така и организираните резерви на пролетарската масова борба.

В най-тесна връзка с централното партийно управление (под ръководството на един член от Централния комитет или организационно бюро) трябва да действа едно специално централно управление по службата „връзка". Същото важи за всички квартални комитети.

IV. По сведочната служба

Целта на сведочната служба е да доставя сведения по всички обстоятелства, които са от значение за революционната класова борба, като напр[имер] следните: всички жилища и жителите им и то по социалното им положение, партийна принадлежност, предатели, които има в къщата и т.н., за фабрики, работилници, постройки, магазини, хотели и увеселителни заведения, административни учреждения, болници, казарми, полицейски участъци, затвори, църкви и т.н.; за телеграфи и телефони, поща, железници и трамваи, автомобилни стойки и гаражи. Също трябва да се събират сведения за буржоазните партийни организации, техните вестници и дейност; както и за социалдемократическата партия и за партията на „независимите“ (тези от II и II – Интернационал), също за синдикалистите и анархистите. Същевременно ще се събират сведения за политическата полиция, шпионите и наемниците на буржоазията, за доброволните въоръжени класови военни организации на буржоазията и върху други обстоятелства, имащи политическо значение.

Когато стават големи стачки, демонстрации или др. масови акции, също и при буржоазни масови движения от политически характер, за целта се организира специална сведочна служба.

Членовете на групите за сведочната служба трябва да докладват на ръководителя си всичките детайли. Ръководителят прави кратък общ доклад до локалната организация (до колективната група, ако има такава) и съставя обстоен доклад, съдържащ всички поверителни сведения, който изпраща до кварталния комитет, или специалните доверени лица, които му са посочени.

Част от членовете на сведочната служба може същевременно да действат и в групата за агитация из къщите, или да участвуват във вестникарската служба, обаче, няколко от членовете трябва да се занимават изключително със сведочната служба. При централното настоятелство и в окръжните комитети трябва да има специални органи или доверени лица, които да се занимават с целесъобразното ръководене на сведочната служба.

V. За вестникарската служба

Във всяка местна организация трябва да се създаде поне една група за вестникарската служба. Нейната задача е да служи както на централния орган на партията, тъй и на съответния провинциален вестник, ако такъв има, като се старае с тяхната помощ да прави пропаганда. В области, където два или повече провинциални вестника се стараят да спечелят абонати, партийното настоятелство определя на кой от вестниците ще се даде предпочитание. Същата група разпространява списанията и литературата, които партията издава.

Членовете на вестникарската група трябва преди всичко сами добре да познават съдържанието на вестника. В седмичните заседания на групата трябва да се обсъжда най-важното из съдържанието на вестника.

Вестникарската група трябва редовно да събира местни сведения и да пише кратки съобщения за вестника си. Събраните материали до редакцията се обсъждат в заседанията на вестникарската група, където съвместно се изработват. За събиране необходимия материал за статиите, вестникарската група трябва да влезе във връзка с различни синдикални ядки и „ядките в предприятията“, като се старае чрез тях да намери агенти. По този начин работниците ще имат възможността винаги и лесно да се отнесат до представител на вестникарската служба. Тези другари трябва да ходят по постройките, където да събират оплакването на работниците, да разкриват злоупотребленията и да формулират исканията. Представители на вестникарската служба трябва да се назначат между войниците и моряците, както и между железничарите, телеграфистите, пощаджиите и др. работници. Целесъобразно е, ако в заседанията на вестникарската група участват и по няколко другари от горепоменатите групи, за да бъдат съвместно с тях разглеждани вестниците и да бъдат другарите обучени, както трябва да докладват за обстоятелствата, които ги обкръжават. Понятно е, че същите другари ще участвуват при разпространението на вестника.

При изборите, големи стачки и политически масови акции на пролетариата, вестникарската група трябва да обърне голямо внимание на тези масови прояви, да изпраща всичкия актуален материал до вестника, както и да се грижи, щото всеки брой на вестника да бъде лесно достъпен за масите.

Всички писмени съобщения до вестника трябва да бъдат съществени и кратки, написани на популярен език, скромни, но смели, тъй, както самите работници са представили работата. Вестникарската група трябва целесъобразно да уреди вербуването на абонати във всички по-големи работ[нически] събрания, демонстрации и тържества.

Тя може често да помести в програмата на тези събрания номера, които бяха подпомогнали нейното вербуване (напр. прочитането на някое писмо или белетристично произведение, печатано в някой брой на вестника и т.н.).

Вестникарската група е длъжна да работи в най-тясна връзка със сведочната група и групата за агитация из къщите, както и със синдикалните и „ядките по производствата“ (отделните групи могат да имат отчасти общи членове). Чрез тези връзки вестникарската група ще си набавя нужните сведения и списъците на онези работници, които най-лесно може да спечели за абонати и приятели на вестника. Особено важно е след сполучливи стачки надлежните синдикални ядки и „ядки в предприятията“ да дават такива списъци.

Там, където вестникът се е ползвал с агенти, които са работили за разпространяването му само в търговски интерес, тази система постепенно трябва да се изостави и да се замени с дейността на вестникарските групи. При вербуването трябва да се отдаде по-голямо значение вестникът да спечели въодушевени приятели и постоянни абонати, отколкото да бъде купуван от широката маса по улиците. За вербуването най-подходяща е последната седмица на месеца. Към края на годината, последните две седмици на старата и първите седмици на новата година трябва да се използват за интензивното вербуване на абонати. Вестникарската група е длъжна да отстранява всички нередности при разпращането на вестника. В по-големи градове трябва практично и грижливо да се уреди продажбата на единични броеве. Доколкото това е възможно, това трябва да извършват доброволно партийните членове. Въз основа на решението на организацията тази ежедневна работа могат под ред да извършват партийните членове. Също трябва да се уреди продажбата на нашия вестник на публични места, които се посещават от широки маси.

На вестникарската група е възложена задачата за събирането материална помощ, нужна за издръжката на вестника. Тези събирания трябва грижливо да се подготвят винаги съобразно с инструкциите на комитета по предприятията, на редакцията и администрацията на вестника. И за тази си дейност вестникарската група се нуждае от редовното съдействие на други партийни другари.

Секретариат на Изпълнителния комитет
на Комунистическия интернационал

ЦДА, ф. 1Б, оп. 3, а.е. 16, л. 1–5. Полицейски препис. Машинопис.

---

[1] V конгрес на Коминтерна се провежда от 28 юни до 13 юли 1924 г. в Москва.

[2] Имат се предвид ръководители на реформистките профсъюзи – членове на Амстердамския интернационал.

№ 118

Докладна записка до Балканската комисия на ЦК на РКП (б) и до ИККИ относно използване на революционните сили на Балканите в помощ на българското въстание[1]

29 август 1924 г.

Строго поверително

„МЕРОПРИЯТИЯ ПО ОСИГУРЯВАНЕТО НА УСПЕХА НА БЪЛГАРСКОТО ВЪСТАНИЕ ОТВЪН“

Содействие успеху восстания трудящихся масс Болгарии против правительства Цанкова со стороны соседних стран следует рассматривать в двух плоскостях. Первая – это помощь болгарским революционерам до и во время самого восстания, и вторая – помощь после захвата власти компартией и левыми земледельцами Болгарии.

Этот вопрос, рассматривая его по отдельным странам, рисуется нам в следующем виде:

Румыния. Здесь, как и в других Балканских государствах, мы сталкиваемся с чрезвычайной слабостью (если не с фактически полным отсутствием) компартии. С этой стороны, по крайней мере в ближайшем будущем, ожидать что-либо мало-мальски значительного не приходится. В противовес этому, в многонациональной Румынии имеются националистические революционные организации национальных меньшинств, среди которых коммунисты имеют крупное, а иногда (например ДВРО) и преобладающее влияние. Эти организации имеются в Добриче, в Трансильвании, в Бессарабии и Буковине.

В отношении помощи БКП в настоящее время, т.е. в деле подготовки и поднятия восстания, интерес представляет Добруджанская организация. В отношении денежных средств и вооружения, здесь ожидать ничего нельзя, т.к. ожидания получить от болгарского пр[авительст]ва средства не оправдались, в виду того, что внешнее положение диктует Цанкову всемерно идти на сближение с Румынией. Наоборот, Добруджанская организация сама требует, чтобы ей оказали помощь деньгами и вооружением. Зато ДВРО может быть использована для некоторого, правда слабого, воздействия на ВМРО, с которой у добруджанцев имеются связи. Даже при отсутствии широких связей у ДВРО с македонскими автономистами, таковые могут быть по нашему мнению легко найдены ввиду большой идейной близости и аналогичного (в общем) положения этих организаций. В общей системе работы по отрыву македонцев от Цанкова и этот путь может и должен быть использован.

Помощь же боевым людским материалом со стороны ДВРО нам кажется нецелесообразной, хотя и возможной, по следующим соображениям:

Внутреннее положение теперешней Румынии таково, что нахождение у власти в Болгарии коммунистов и левых земледельцев для нее совершенно неприемлимо. Несомненно, что победа революции в Болгарии заставит Румынию активно вмешаться в Болгарскую гражданскую войну. В этом случае и будет необходимо использовать все революционные силы в Румынии для недопущения интервенции со стороны последней. Понятно, что главное давление на Румынию необходимо будет оказать на Днестре путем своевременных больших маневров, широкой дезинформацией, но все же при этом нельзя забыть и другие силы, могущие быть использованными для той же цели. И Бессарабскую и Трансильванскую организации необходимо будет в нужный момент использовать всемерно для создания трудностей румынскому пр[авительст]ву, но самая большая работа из революционных организаций несомненно должна будет пасть на ВДРО. Все силы этой организации должны быть тогда брошены против румынской вооруженной силы. С той же целью связывания п[равительст]ва Румынии следует и возможно использовать всемерно крестьянскую партию (царанистов). С этой целью необходимо связаться с левыми элементами царанистов, для чего можно использовать левых земледельцев Болгарии.

Югославия. Положение компартии не дает возможности ожидать от нее значительной помощи. Политика Югославии по отношению к Болгарии вообще и к пр[авительст]ву Цанкова в частности, говорит за то, что с этой стороны весьма вероятна помощь в деле восстания против Цанкова. В виду этого весьма вероятным является заявление Коста Тодорова о предоставлении ему сербским пр[авительст]вом известного количества вооружения. Просьбу Тодорова о содействии переправе этого оружия через границу следует всемерно использовать. Переброска в Болгарию группы болгарских эмигрантов из Сербии при начале восстания с соответсвующим вооружением будет прекрасным подспорьем повстанцам, начавшим открытые действия против пр[авительст]ва. Нам кажется, что надо принять все меры к сохранению в Сербии такой группы, если вопрос стоит о восстании осенью этого года.

Отношение Югославии к правительству Цанкова, понятно, отнюдь не означает, что она будет приветствовать советизацию Болгарии, наоборот, положение внутри страны (нац. вопрос), желание вмешательством в болгарские дела ослабить последнюю, еще более превратив ее в своего вассала и вассала Франции, заставит Югославию вероятнее всего выступить вооруженной рукой против рабоче-крестьянского правительства в Болгарии. Здесь положение хуже, чем в Румынии, в том смысле, что никакие наши маневры непосредственной угрозы границам Югославии не составляют и вооруженную силу Югославии связать не могут. Тем более энергично должно быть наше воздействие на югославское пр[авительст]во внутри страны. Широкое поле деятельности открывается и здесь, как и в Румынии, со стороны нац. меньшинств. Самой крупной силой является партия Радича, которую необходимо всемерно использовать в деле создания затруднений пр[авительст]ву, организаций восстания со стороны хорватов, черногорцев, македонцев.

Греция. В отношении использования для целей восстания Греция, по нашему мнению, может служить только как рынок для закупки оружия. Положение внутри страны не позволит Греции делать какие-либо серьезные выступления против советизированной Болгарии. Во всяком случае следует вести подготовку в греческой Македонии, чтобы на случай выступления Греции против болгарской революции (что не исключено под давлением великих держав) поднять там восстание. С другой стороны, наше дипломатическое давление на Грецию также должно оказать свое действие.

Турция. В отношении помощи подготовки революции последняя может быть использована как путь транспортировки оружия и т.д. В случае захвата власти трудящимися в Болгарии, весьма вероятна попытка использовать момент для захвата Турцией некоторых спорных территорий (Фракия). Нам кажется, что вопрос может быть решен дипломатически, как со стороны Революционного болгарского правительства, так и с нашей стороны. В итоге получаем следующую картину:

1) Для подготовки и успешности восстания необходимо:

а) в ***Румынии*** – использование Добруджанской организаци для оказания некоторого влияния на ВМРО.

б) В ***Югославии*** – использование земледельцев (болгарских эмигрантов) для получения вооружения от сербского правительства.

в) В ***Греции и Турции*** – использование обеих стран как рынок и путь для транспортировки оружия в Болгарию.

2) При захвате власти трудящимися в ***Болгарии***:

а) В ***Румынии:*** маневры наших войск у рум[ынской] границы, повстанческое движение в Бессарабии, Буковине, Трансильвании и Добрудже. Связь с левыми элементами царанистов;

б) В ***Югославии***: использование партии Радича (хорватской) и другие национальные меньшинства как для повстанческого движения, так и для парламентарного выступления;

в) В ***Турции и Греции*** использование македонцев (в Греции) и дипломатическое давление.

Все указанные мероприятия требуют огромной работы со стороны всех органов, работающих в этой области, при чем совершенно необходимым является координация действий всех советских и коминтерновских органов, работающих на Балканах. Работа Разведупра, ГПУ, НКИД, Коминтерна может дать наибольшие результаты только при полной координации действий этих органов. Для достижения этого является необходимым создать на Балканах (в Вене) *авторитетный* центр, который руководил бы работой всех указанных органов в области, касающейся *практической* подготовки революции и использования всех революционных сил и возможностей на Балканах. В компетенцию этого центра *не входят* вопросы, не связанные непосредственно с организацией и использованием революционных и ослаблением контрреволюционных сил на Балканах.

Центр этот необходимо создать независимо от сроков болгарских событий, т.к. обработка всех вышеуказанных возможностей требует значительного времени.

Неразрешенные национальный и земельный вопросы, а также обостренное хозяйственное положение балканских стран и политика великих держав за установление своего влияния на Балканах создают объективные предпосылки для крупных социальных потрясений. Имея такую объективную обстановку, мы обязаны целесообразно использовать свою деятельность и имеющиеся средства с тем, чтобы максимально подготовить и использовать все революционные силы к моменту и во время решительных революционных действий на Балканах. Создание указанного Балканского (Венского центра) советских органов и Коминтерна явится в этом отношении значительным шагом вперед.

Приложения:

1) Революционно-национ[алистические] силы в Румынии.

2) [Революционно-националистические силы] в Югославии.

3) карта-схема.[2]

РГАСПИ, ф. 498, оп. 1, д. 50б, л. 13–16. Копие. Машинопис.

Публ. със съкращения в „Македонский вопрос в документах Коминтерна". Скопје. 1999, с.353-358

---

[1] Авторът на докладната записка не е установен.

[2] Приложения в делото липсват.

№ 119

Писмо от Г. Димитров (Виктор) до ЦК на БКП за разговорите с Н. Атанасов и Хр. Стоянов в Прага. Платформа на взаимоотношенията между БКП и БЗНС

3 септември 1924 г.

На 1 и 2 септември стана в Прага срещата на Виктор с Н[едялко] А[танасов] и Х[ристо] С[тоянов]. Те заявиха, че имат мандат от своите другари, ръководители на левицата в З[емеделския] С[ъюз] да изяснят окончателно всички въпроси, отнасящи се до нашите взаимни отношения и до нашата обща борба. Подчертаха, че те стоят безрезервно на единния фронт и гледат на изявленията на Оббова и К.Тодорова по тоя въпрос само като на необходима за чужденците „дипломатическа маневра". Ръководството на представителството на З[емеделския] С[ъюз] зад граница вземат фактически те в ръцете си и ще бъдат и двамата в Югославия и там ще съставят заедно със софийските ръководители на левицата партийния революционен център на ЗС. Всичко това ставало със съгласието на Грънчарова и другарите му. Считат, че обещаното от сърбите оръжие тия дни ще бъде най-сетне дадено на разположение и че, ако това действително стане, би могло през октомври да се предприеме въстанието, като една добре организирана и въоръжена част навлезе от Сърбия във Видинско и пренесе оръжие за масовото въоръжаване на населението. Отхвърлят категорически всякаква помисъл за *сепаративно* действие, без нас, а също така и подозрението, че са поели някакви ангажименти към сръбското правителство и специално за евентуалното присъединяване на България към Югославия, като цена на *помощта*, която сърбите биха дали. Считат, че в тази посока може К.Тодоров да е „дърдорил" нещо.

Уверяват, че сегашното сръбско правителство е готово да помогне неофициално за премахването на цанковия режим, ръководейки се от желанието да се умиротвори Македония и че са спечелили политическата подкрепа на чешкото правителство. (Швехла бил им казал, че въстанието се явява неизбежно).

За уреждането на своите канали между Югославия и България, както и за пренасянето на оная част от оръжието, което те ще пренасят непосредствено чрез своя апарат и за нуждите на своя партиен център, искат от нас взаимообразно една сума от 5 000 долара.

Трябва да кажа, че и двамата са хора за сериозна работа, много са научили от събитията и ясно схващат, че трябва да вървят заедно с нас и действително се различават от лекомислените и бъбриви К[оста] Т[одоров] и О[ббов]. Разбира се, и у тях на дъното на душата им лежи интимното желание да се създаде едно чисто земеделско управление, ненамиращо се в зависимост от нас и не биха се поколебали един ден, ако им се удаде възможност да скъсат съюза си с нас. Но това ни налага само по-голяма (по-сериозна) осторожност към всички техни действия и толкова по-голямо укрепване и изграждане на единния фронт всред самите маси. Какво ще стане след победата на въстанието, то ще зависи главно от съотношението на нашите и техни сили, а ние нямаме причини да се безпокоим много в това отношение. След като заявиха, че те – оторизираните представители на ЗС, неговата левица, не се чувствуват ангажирани с досегашните разговори между нас и задграничните земеделци и че считат уговореното между нашия ЦК и Грънчаров в София за неокончателно, поискаха да се изяснят отново всички въпроси във връзка с нашата борба и нейната подготовка и това да се зафиксира в няколко положения, за да се избегнат възможните взаимни недоразумения и подозрения в предстоящата работа. Имайки предвид януарските наши обсъждания в Москва с задграничните земеделци и възприетите тогава положения за общата акция[1], както и направеното в София от ЦК с ръководителите на земеделската левица в тая посока[2], аз се постарах, в резултат на сегашните наши продължителни взаимни изяснения и обсъждения да се формулира следната платформа за нашите взаимни отношения и за нашата обща борба:

1. Премахването на фашисткия режим на Цанков може да стане само чрез едно масово въоръжено въстание в страната.

2. Въоръженото въстание ще има за непосредствена цел установяването на едно народно, републиканско-демократическо правителство, изходящо из средата на работническата класа и селските маси.

3. До произвеждането на изборите, временното правителство ще се състои в болшинството си от представители на ЗС (левицата му). Из средата на последния ще бъде и министър-председателят.

4. Основните положения на програмата на народното правителство са:

а) Възстановяване всички политически права и свободи на народните маси.

б) Даване възможност на народните маси да се организират и въоръжат, за да могат да бранят своята власт срещу възможните посегателства от страна на властвуващата до сега буржоазия.

в) Демократизиране армията и прочистване на нейния ръководящ кадър от всички противни на новата власт елементи.

г) Въвеждане прогресивно-подоходния данък и съкращаване до възможния минимум косвените налози.

д) Борба против скъпотията и спекулацията и облекчение на жилищната нужда, преди всичко чрез насърдчение и подпомагане на работническите, селски и занаятчийски кооперации и чрез кооперативни строежи, с помощта на държавата и общините.

е) Уреждане външна търговия с оглед на интересите на трудещите се маси.

ж) Най-широк кредит на селските, работническите и занаятчийски кооперации.

з) Снабдяване със земи малоземлените и безземлени селяни за сметка на големите земевладелци и общия поземлен фонд.

и) Улесняване трудещите се селяни с инвентар и кредит.

к) Създаване широко покровителствено работническо законодателство, на първо място: осемчасов работен ден, инспекция на труда, застраховка за сметка на държавата в случай на болест, инвалидност и злополука, старост и безработица, прокарвана и управлявана чрез работническите организации, за сметка на капиталистите и държавата и под контрола на последната.

л) Подобряване и стабилизиране [на] положението на държавните, окръжни и общински служащи.

м) Наказване виновниците за войните, за 9 юни, за септемврийските кланета, за злодеянията на фашисткия режим на Цанкова и материално обезщетение на всички пострадали за сметка на имотите и богатствата на виновниците на тия злодеяния.

н) Мирни отношения с всички съседи и други народи и работене за обединението на балканските народи в една Балканска федерация.

о) Установяване най-приятелски отношения със Съветска Русия.

5. Въстанието се организира и ръководи от Земеделския съюз (левицата му) и компартия при установяване и изграждане на единния фронт между работническата класа и селските маси.

6. Срокът за обявяване на въстанието се определя от двата партийни центъра *съвместно,* след най-щателна преценка на положението и подготовката и при наличността на елементарно необходимите условия за неговата победа. Никакви сепаративни действия от единия или другия център в тая насока не се допускат.

7. Когато се определи срокът за обявяването на въстанието, изработва се конкретен план за неговото провеждане и се образува военно-революционен комитет за неговото ръководство от поравно число представители на двата партийни центъра, който продължава да функционира до консолидирането на новото положение.

8. Личният състав на временното правителство се определя от двата партийни центъра съвместно, когато се определя срокът за обявяването на въстанието.

9. За обезпечаване успеха на въстанието ще се използва, разбира се, съдействието на всички държави, които са заинтересовани от ликвидирането на фашисткия режим на Цанкова, без обаче да се поемат каквито и да било ангажименти, които биха накърнили народния суверенитет и целостта и независимостта на страната.

Всички изявления и изяснения, давани в тая посока от страна на двата партийни центъра, в никой случай не бива с нищо да подкопават позициите на единния фронт на работническата класа и селските маси вътре в страната и да внасят каквото и да било смущение и взаимно недоверие в средата на тия две обществени сили, които именно ще извършат въстанието и на които ще се опира изключително новата власт в България.

10. Така наречената дипломатическа подготовка на въстанието и обезпеча-

ването външното положение на новото правителство ще се извършва чрез осветлението на европейското обществено мнение и на заинтересованите управляващи кръгове върху факта, че въоръженото въстание не ще има характер на комунистическа революция и че новото правителство не ще бъде съветско правителство.

11. За целите на общата борба двата партийни центъра се задължават да се подпомогнат взаимно и в материално отношение[3].

Земеделците бяха принудени да се откажат от първоначалните си две искания:

1) Да се счита като установено още от сега, че тая есен ще се предприеме непременно въоръженото въстание (ако бъде заплашено с поражение, да се поиска от сърбите военна помощ против Цанков) и

2) Да се предостави тям организацията и ръководството на въстанието, като ние само им помагаме. Съгласихме се, че в края на септември ще трябва да стане едно общо съвещание в Югославия между хората от нашия ЦК и от техния партиен център, снабден с необходимите пълномощия, и на което да се прецени щателно положението и подготовката и да се реши въпросът за момента, кога ще може да се пристъпи към обявяването на въстанието, както и да се изработи конкретният план за самото въстание.

Що се отнася до паричните въпроси, установихме се на следното:

1) Издъжката на емиграцията в Югославия поемаме ние, както до сега, с двете хиляди долара от МОПР.

2) Разходите по пренасянето на оръжието, което сърбите биха дали, поемаме също ние, като бихме могли да им дадем направо на тях 2.000 долари за същата цел, срещу отчитане на изразходваните средства.

3) За материалното подпомагане левицата вътре в страната нашия ЦК ще направи възможното, както се е старал и досега да го прави.

4) По заема на специалните партийни нужди на земеделския център в Югославия въпроса ще има да обсъди нашият ЦК, при желанието да се окаже помощ и в тая посока, без обаче да се ангажираме, че това ще може непременно да стане.

Задължиха се, че ще заставят Коста Тодоров и Оббов в цялата си дейност, в списването на „Зем[еделско] знаме“ и в даваните от тях изявления най-строго да се съобразяват с постановленията на приетата платформа.

Установи се, че постоянен контакт между тях и нас ще се поддържа чрез Гаврила[4].

Трябва още да прибавя, че Н[едялко] А[танасов] и Хр[исто] С[тоянов] заявиха, че усвояват напълно нашето становище по македонския въпрос, но считат за неудобно сега още това публично да обявят, защото се страхуват, че то може да попречи да получат обещаната помощ от сърбите в оръжие и пр.; по същата причина моля да не се настоява от наша страна да се изкажат публично за Червения селски интернационал, толкова повече, че тогава не биха могли да използуват за акцията благоразположение на чехословашкото правителство, начело на което стои председателят на Зеления интернационал. Задължиха се обаче, че няма да държат нито в печата, нито в изявленията си враждебно отношение към новата ориентация в македонското движение и към Червения селски интернационал.

Като излагам всичко това, моля ЦК да се занимае с възбудените въпроси, за да вземе съответните решения и незабавно да ми ги съобщи.

С братски привет, *Виктор*

ЦДА, ф. 146 Б, оп. 6, а.е. 140, л. 1–5. Копие. Машинопис.

Публ. в ИИИБКП. т. 46, С. 1982, с. 334–337.

---

[1] Има се предвид идването на К. Тодоров и Ст. Цанов в Москва и подписването през февруари 1924 г. на Споразумение между БКП (В. Коларов и Г. Димитров) и БЗНС (К. Тодоров и Ст. Цанов) *(Вж док. № 68)*. Но след подписването на това Споразумение ЗП на БЗНС прекъсва връзките си със ЗП на БКП и не уведомява ПП на БЗНС в страната за срещата в Москва.

[2] Става дума за подписаните между ЦК на БКП и левицата в БЗНС документи за сътрудничество. Виж док. № 103, 104, 105, 106.

[3] Тази платформа от 11 точки е трябвало да бъде съгласувана със ЗП на БЗНС (Ал. Оббов и К. Тодоров), а вътре в страната – с левицата в БЗНС и с ЦК на БКП. Ал. Оббов категорично отхвърля уговорената от Н. Атанасов и Хр. Стоянов платформа. ЦК на БКП посреща платформата критично. В ЦК смятат, че в платформата въпросът за правителството излиза извън рамките на подписания от ЦК на БКП и левицата Протокол *(виж док. № 109)* и че Н. Атанасов и Хр. Стоянов са били запознати с платформата на Акционния комитет още в България, съгласили се с нея и сега трябва да я изпълняват. В резултат платформата остава неподписана.

[4] Става дума за Гаврил Генов.

№ 120

Пълномощно за присъединяване на левицата в БЗНС към Селския интернационал. Бележка на Гаврил Генов (Даскалов) относно съдбата на пълномощното

[септември 1924 г.]

ПЪЛНОМОЩНО

В смисъла на горния протокол[1] ние: Димитър Н.Грънчаров и Николай Петрини, членове на акционния комитет на левицата [в] БЗНС, от името на същия комитет, упълномощаваме другарите Недялко Атанасов[2], бивш министър, като пръв делегат и [Г.]Божков[3] от Дупница, като втори делегат.

На тези другари делегати се възлага мандат да създадат връзка със Задграничното представителство на Б[ългарската] К[омунистическа] партия, Хърватската републиканска селска партия (Ст.Радич), комитета във Виена на Балк[анската] федерация, Московския селски интернационал и III-тия Комунистически интернационал.

Това пълномощно има сила и дава право на упълномощените, само ако и те подпишат горния протокол.

За акционния комитет на левицата на БЗН Съюз

Грънчаров *Петрини*

Бележка: Този протокол заедно с пълномощното получих по канала заедно с една бележка до мен, подписана от др. Петрини и Анастасов (К. Янков), в която се казваше: „Ако откажат пълномощните да преподпишат, ще задържиш всичко в теб и ще ни уведомиш за това“. Аз не показах оригинала на Н. Ат[анасов], а му съобщих, че имам писмо от ЦК на БКП със съдържанието на протокола и пълном[ощно] и ме задължав[ат] да го питам от името на ЦК и Петрини и Грънчаров съгл[асен] ли е да замине за Москва и пр. Н. А[танасов] отказа. Другото лице е роднина на Чапрашиков и ние имахме сведение, че е обект на Бълг[арско] прав[осъдие], което после се потвърди и затова не съм и говорил с него.

Даскалов

ЦДА, ф. 3Б, оп. 4, а.е. 52, л. 4. Заверено копие. Машинопис.

---

1 Вж док. № 105.

[2] В началото на август 1924 г. бившите министри от правителството на Ал. Стамболийски Н. Атанасов и Хр. Стоянов с помощта на Акционния комитет и комунистите успяват да избягат от затвора и преминат границата. На тях им се възлагат задачи да осигурят подписването на Протокола от ЗП на БЗНС (А. Оббов и К. Тодоров), да установят връзка с ЗП на БКП, със Селския интернационал в Москва.

[3] Георги Божков – член на земеделската студентска дружба в Берлин и куриер на ЗП на БЗНС.

№ 121

Из протокол на заседание на Българската комисия при ЦК на РКП (б) с одобрение на поетия от ЦК на БКП курс за отлагане на въстанието

[Москва], 3 септември 1924 г.

Присутствовали: т.т. У., Ч., Т., П., М., Г. (из Вены), Б. и Ж.[1]

Слушали: 1. Доклад о положении в Болгарии и на Балканах (т.т. У. и Г.).

[...]

Постановили: I. 1) Взятый курс ЦК БКП на оттяжку восстания признать правильным и соответствующим обстановке как внутри Болгарии, так и на Балканах.

2) Признать необходимым перенести центр внимания БКП на общепартийную работу в широких массах.

3) В своей деятельности БКП должна держать общий политический курс на развитие революционных событий на Балканах (не только в Болгарии).

4) Произвести в срочном порядке расследование причин августовских провалов оружия и обследование НВО и БКП с точки зрения постановки конспирации.

Исполнение поручить т.т.*

5) До выяснения действительных причин провалов и постановки конспира-

ции внутри БКП и НВО прекратить закупку и доставку оружия. Установить наличие сумм, отпущенных на вооружение, и считать эти суммы неприкосновенным фондом.

6) Предложить ЦК БКП принять меры к освежению и перегруппировке сил внутри партийного аппарата, а также аппарата НВО.

[...]

Слушали: 3. Об организации и использовании всех революционных сил на Балканах.

Постановили: 3. Перенести на ближайшее заседание.

С подлинным верно:

Национальный вопрос через призму мировой революции. ч. 2, М., 2003, с. 156–157.

---

[*] Така е в текста.

[1] Вероятно са Уншлихт, Чичерин, Трилисер, Пятницки, Мануилски, Генов, Берзин, Жигур.

№ 122

Писмо от Й. Пятницки до Г. Димитров (Виктор) със сведения за отпуснати от ИККИ средства за БКП

№ 913 *Виена, 5 септември 1924 г.*

т. ВИКТОРУ

Комиссия, назначенная Б[юджетной] К[омиссией], постановила на три месяца (с августа) дать БКП 6 000 долларов, за вычетом того, что Вы уже получили за два месяца третьей четверти – за август и сентябрь 1 000 долл. Вы получите от представителя Y.[1], или это будет выдано непосредственно на месте, в Б[олгарии].

Сейчас же, как Б[юджетная] К[омиссия] утвердит это постановление, средства будут переведены.

Жду ответа на мои предыдущие письма.

Пятницкий

РГАСПИ, ф. 498, оп. 1, д. 50б, л. 12. Оригинал. Машинопис.

---

[1] Неустановен псевдоним. Вероятно на М. А. Трилисер (Москвин).

№ 123

Доклад за вътрешнополитическото положение в България с оценка на основните политически сили в страната[1]

9 септември 1924 г.

Строго поверително

„ПОЛОЖЕНИЕТО В БЪЛГАРИЯ КЪМ 1 СЕПТЕМВРИ 1924 г.“

(от 6 източника)

1. *Внешнее положение.* Используя провал с оружием на Черноморском побережье[1], правительство Цанкова пыталось через свои посольства добиться разрешения иметь постоянную армию, ссылаясь на непосредственную опасность восстания со стороны коммунистов и земделельцев.

Вполне благоприятный ответ получили только из Бухареста, вместе с сообщением помочь и своей армии и флотом, причем последний уже охраняет болгарский берег.

Белград согласился на мобилизацию до 6 000 человек только тогда, когда восстание будет на лицо.

Афины категорически настаивают на выполнении Ниейского договора.

Париж находит, что опасность не так велика, чтобы требовать увеличение армии.

Лондон согласился на постоянную армию по общевоинской повинности в размере, указанном в договоре.

Отношение Турции, Греции и Югославии к Болгарии холодное и враждебное (Греция).

II. *Внутреннее положение.* Правительство Цанкова держится у власти исключительно силой государственного аппарата, находящегося в его руках. Среди населения правительство искренной поддержкой нигде не пользуется. Настроение по всей Болгарии крайне напряженное. Для всех очевидно, что революция неминуема и все ждут восстания с минуты на минуту. Срединные партии – демократы, радикалы и „широкие“ потеряли всякое значение, ибо ясно, что вопрос будет решаться не голосованием, а оружием. В правительстве диктатурствуют Волков (Воен[ный] мин[истр]) и Русев (Мин[истр] вну[тренних] дел), в руках которых находится вооруженная сила, единственная опора правительства. Правительство считает, что восстание возможно в сентябре и соответственно к нему готовится.

Приняты меры охраны населенных пунктов, складов, учреждений, телеграфных станций и вокзалов. Не допускается приближение в полотну железных дорог на расстояние менее 50 метров; в городах образованы боевые роты, которые дежурят и сформированы военные летучие отряды. Усиливается террор по всей стране. Установлено, что в Софии и Пернике тайно убито и скрыто несколько лиц, подозреваемых в причастии к коммунизму. В Самокове убит видный член БКП Дашин, причем убийца, македонец-фашист, через два дня был выпущен на свободу. Бывший начальник общественной безопасности, уволенный после убийства Петкова, по телеграфу вызван негласно занять пост Начальника общественной безопасности.

III. *Армия.* Начиная с июня месяца началось резкое изменение настроения в армии. Прежде бодрый и веселый солдат, начал все больше впадать в уныние. Агитация „сговористов", раньше встречавшая полную поддержку, теперь выслушивается с молчаливым недоверием. Сильно сказывются агитация коммунистов на местах среди солдат-отпускников. Погоня за коммунистическими четами, „разбойниками", показывает рядовым солдатам, что эти „разбойники" собирают деньги с богатых и раздают бедным, что действуют на них разлагающим образом. Везде войска несут дополнительный наряд для усиления полиции. Напряженное состояние войск в провинции дошло до предела; постоянные ожидания событий и положение войск, равносильное находящимся на неприятельской территории, мучает солдатскую массу.

Установлено также недовольство и оппозиционное течение среди офицерства. 25-го августа Волков в Совете Министров сказал, что большая часть запасных офицеров и унтер-офицеров ныне недовольна. Дано распоряжение о предоставлении службы в сентябре всем запасным офицерам и унтер-офицерам, подавшим на то заявление; кроме того Совет Министров отпустил кредит в 20 миллионов левов для запасных офицеров и унтер-офицеров. Также выдано пособие в 100 тысяч левов „Кубрату"[2] и Лиге запасных офицеров[3]. Конгресс запасных офицеров, который должен был состояться 17 августа, отложен, так как боялись, что большинство конгресса будет против правительства. На собрание, созванное в 20-х числах августа по именным запискам софийским управлением общества запасных офицеров, явилось всего около 20-ти человек. Агитация БКП за единый фронт начинает иметь некоторый успех также среди офицерства.

Разложение армии идет довольно быстрым темпом.

ВМРО. В македонской организации разворачивается борьба вокруг манифеста от 6-го мая. Манифест этот был конфискован болгарским правительством с согласия ВМРО. Газета „Илинден", напечатавшая этот манифест, вышла в 4 000 экземпляров вместо 14 000, причем 3 000 номеров из выпущенных были конфискованы. Остальные номера удалось скрыть и распространить среди македонских эмигрантов в Болгарии. Понятно, что несмотря на мероприятия правительства и Т. Александрова, вся эмиграция и значительная часть болгарского общества ознакомилась с содержанием манифеста. Журнал „Балканская федерация" имеет большой спрос в Болгарии в связи с опубликованным манифестом и последующими письмами Радича, Чаулева и Влахова.

17-го и 18-го августа происходил чрезвычайный конгресс македонской эмиграции, на котором присутствовало 200 делегатов. Человек 70 делегатов, главным образом коммунисты из Софии и провинции, были левой ориентации, остальные были лицами болгарского правительства, которое добилось этого соотношения только путем целого ряда махинаций. Революционное меньшинство пыталось поднять вопрос о новом курсе ВМРО, но большинство устроило обструкцию и недопустило зачесть резолюцию. Однако, не следует считать, что большинство конгресса отражает действительное настроение македонских эмигрантских масс, ибо большая часть эмиграции считает, что манифестом указан единственно правильный путь к освобождению. Усиливается настроение в том смысле, что необходимо открыто начать работу в духе манифеста и сломить Т.Александрова.

Незначительная часть эмиграции и близкие к Т. Александрову люди против манифеста. Люди Т. Александрова организовали разведывательный аппарат против всех тех, кто одобряет и пропагандирует идеи манифеста. Первый удар Т.

Александров повел против редактора газеты „Илинден“, Арсена Йовкова, который напечатал в газете манифест и публикует статьи большевистского характера. Йовков будет отстранен и возможно убит. 20-го августа Т.Александров вызвал в Кюстендил для объяснений председателя Илинденской организации П.Ацева и члена ЦК Занкова, где он им доказывал действительность своей декларации и неподписании манифеста. Занкова Т.Александров хочет исключить из ЦК; его обвиняют, что в Варне, на празднике Илинденской организации, он сказал, что нужно идти с Москвой.

В Брацигово[4] Т. Александровым послан видный член ВМРО Петр Лесев, с 11-ю людьми, для борьбы с коммунистическими четами. В Кърджали[5] было оставлено ВМРО 13-ть четников, фиктивно зачисленных на табачные склады, фактически с ведома властей выслеживающих нелегальные коммунистические четы. Во главе группы стоит Дзафо Дзафаров. Имеются данные о наличии македонских четников для борьбы против коммунистических чет и в Пловдиве в распоряжении околийского начальника, и о попытках правительства послать через Мито Чузданова[6] несколько человек в ВМРО в распоряжение околийского начальника в Плевне.

Врангелевцы. По исчислению болгарского правительства, к 1-му маю на территории Болгарии находилось 33 000 беженцев из России, считая лиц обоего пола с детьми. По сведениям, число это в настоящее время уменьшилось до 25.000.

Военный элемент „добровольцев и казаков“ следует считать около 12.000. Боевое настроение имеется только среди „добровольцев“, главным образом, корниловцев, марковцев, алексеевцев и дроздовцев[7]. Что же касается казачьих масс, то этот элемент настолько разложился, что слить их в казачьи организации вряд ли удастся. Некоторая часть бандитски настроенных казаков и уголовного „по России“ элемента возможно сольются с врангелевскими организациями.

Главная масса белогвардейцев находится на шахте „Перник“, где их до 4 000; 1 000 человек находится в Княжево под Софией, 1 000 – в Старой Загоре и 1 000 – в Новой Загоре. Плевна – центр для сбора в Северной Болгарии. Отдельно имеются организации в Варне и Бургасе. В Пернике, Старой Загоре и Новой Загоре врангелевцы снабжены оружием, причем в Старой Загоре оружие роздано на руки. В Разграде, где будет центр обороны всего Шуменского округа, Волковым назначен начальником болгаро-русского гарнизона генерал Пешия. Эти мероприятия проводятся, видимо, в результате созванного в конце июля и начале августа совещания всех главарей военных и гражданских русских беженских организаций. Однако, наблюдается резкое охлаждение болгарского правительства к представителям Врангеля; это охлаждение и недоверие вызывается увозом организованным порядком во Францию главным образом людей врангелевских кадров. У врангелевцев ясно проглядывается стремление спасаться самим, а не спасать Цанкова. Каждый вторник и субботу из Лома во Францию едет до ста человек в среднем. На днях двинется казачья группа в 1 000 человек. Те, кто скопил деньженок, бегут сами. Царствующая среди эмиграции психология: „В Болгарии оставаться нельзя“. Для противодействия восстанию в Болгарии, повидимому план, выработанный в верхах, сводится к тому, чтобы начиная с шахты Перник собрать 4 „цветных“ полка с дивизионом артиллерии под командой генерала Витковского. Однако, и эти войска уже не то, что раньше. Полтора года войска уже работают вместе с рабочими, а это многое перевернуло в головах. Чрезвычайно распространен лозунг „бежать от гражданской войны“. Даже самые отъявленные белогвардейцы ропщут против вовлечения их в авантюру.

По некоторым сведениям, происходящая раздача оружия чревата неожиданностями для главарей.

Подобное психологическое состояние предопределяет степень устойчивости и надежности этих войск, и Волков больших надежд на них не возлагает.

Население. По селам циркулируют слухи, что в сентябре 1923 г. расстреляно 18 600 человек. Крестьяне полны злобы, ненависти и желания отомстить за сентябрьское избиение. Население говорит: „как только соберем виноград, всех наших кожодеров и русняков под нож“. Многие местности выделили активные, партизанские группы. Последние убивают чинов местной администрации, атакуют поезда, устраивают засады войсковым частям. Работа этих групп разбрасывает внимание правительства, нервирует его и создает напряженную атмосферу. Имеются данные, что уполномоченные земледельческой эмиграции переходят границу, ходят по селам, агитируют и подбадривают. Известие о бегстве 2-х министров правительства Стамболийского из тюрьмы в Югославию и тайной перевозке оружия из СССР в Болгарию сильно подняло дух у населения. Можно полагать, что некоторое количество оружия (винтовки и бомбы) у крестьян имеются. В общем следует признать, что крестьянство в связи с положением в верхах Земледельческого союза для борьбы не организовано; нет вождей, нет авторитета. Крестьянство смотрит влево на коммунистов, откуда должен быть дан сигнал и сильный толчок. Большие надежды крестьянство возлагает на помощь СССР.

Земледельческий союз. Постоянное присутствие Земледельческого союза обнародовало декларацию, подписанную Томовым, Турлаковым, Марковым, Яневым и Павловым. Декларация резко против единого фронта и называет левое крыло союза (Грынчаров, Петрини) провокаторами. В отношении Заграничного представительства, Оббова и Косты Томова, а также Христо Стоянова и Недялко Атанасова, декларация ничего не говорит. К Драгиеву декларация относится отрицательно. Газета этого крыла – „Эхо“. Течение этого крыла совершенно не популярно в массах союза. К нему примкнут только „богаташи“ с целью помириться с правительством и сохранить свое благополучие в предстоящей борьбе. Переговоры, которые это крыло начало под влиянием Малинова, с „широкими“, радикалами и „Народное единство“, с целью создания левого блока ни к чему пока не привели.

Выделившиеся в парламенте незначительная группа „чистых земледельцев“, а также и группа Драгиева, влияния не имеют.

Радикальная революционная группа Грынчарова и Петрини имеют несомненно за собой большинство на местах, но самостоятельно поднять и организовать это большинство не может. Положение этой группы тяжелое: на нее ведутся атаки со стороны Цанкова, правого крыла союза, а также и Оббова и Косты Тодорова, ведущими кампанию за разрыв с БКП. Необходимо иметь в виду возможность физического истребления вождей левых земледельцев. Подтверждается получение земледельцами оружия (5.000 винтовок и 50 пулеметов) от югославского правительства.

БКП. Имеются данные, говорящие, что численность БКП в настоящее время больше, чем к июлю 1923 г. При чистке государственных учреждений от коммунистов и сочувствующих им, в министерстве земледелия из 150-ти чиновников только 25 оказались „не коммунистами“. В настоящее время происходит объединение аппарата ЦК БКП с военным аппаратом из Югославии[8]. Из оружия, полученного земледельцами от югославского правительства, коммунисты получили 5-ю часть. Вооружение военной организации, хотя и медленно, но продолжается.

III. Выводы.

1) Усилия правительства Цанкова на фронте внешней политики принесли плоды (вопрос о постоянной армии); можно считать, что во время гражданской войны Цанков будет иметь со стороны внешней развязанную руку и помощь со стороны Румынии.

2) Агитация с нашей стороны, что вопрос о захвате оружия правительством Цанкова на Черноморском побережье является не более как шантажем со стороны Цанкова с целью добиться от Франции и Англии, а также и соседних стран, разрешения на создание постоянной армии ухудшает внешнее положение болгарского правительства.

3) Внутренний кризис в Болгарии углубляется, вопрос о восстании (если не организованного, то стихийного) стоит в порядке дня.

4) Отмечаются признаки разложения государственного аппарата в Болгарии (армия, чиновники).

5) Расслоение в массе ВМРО в связи с манифестом от 6-го мая усилилось. Главным врагом левой ориентации в ВМРО является Т.Александров, с устранением которого завоевание массы ВМРО для революции может пойти ускоренным темпом.

6) Наблюдаются старания врангелевской организации вывести из Болгарии свои кадры. Настроение врангелевцев против участия в гражданской войне.

7) Общее состояние ВМРО и врангелевцев уже теперь позволяет расчитывать, что их участие в возможной гражданской войне будет в массе гораздо менее активным, чем в сентябре 1923 г.

8) Ряды компартии полнеют, но организационно партия не достаточно крепка.

9) Деятельность НВО развивается, вооружение, хотя медленно, продолжает поступать.

10) Положение в Земледельческом союзе в общем не изменилось. Грынчаров и Петрини не могут мобилизовать своих сторонников, составляющих большинство на местах, и создать свой аппарат. Отмечается агитация Оббова и Косты Тодорова за разрыв с БКП.

11) Крестьянство – за восстание, но нет вождей и авторитетов. Есть надежда на коммунистов и на СССР.

IV. Необходимые практические мероприятия.

1) Необходимо взять курс на восстание в ближайший период (поздней осенью).

2) Всемерно усилить работу по разложению армии и врангелевцев, для чего имеются благоприятные условия.

3) Всеми мерами усилить приток вооружения в НВО.

4) Принять меры к устранению Т. Александрова [9], что сильно дезорганизовало бы сторонников Цанкова в рядах ВМРО и усилило [бы] наших сторонников.

5) БКП, считаясь с возможностью физического истребления главарей ле-

вого течения земледельцев, [должна] принять меры, дабы не потерять свои связи с лево-земледельческими массами. Необходимо укреплять комитеты единого фронта на местах.

6) Мобилизовать террористические группы в центре действия в нужный момент, который может наступить неожиданно.

Главные объекты действия: Т. Александров, Цанков, Волков и Русев.

7) Усилить террористические акты против фашистов и чинов администрации на местах, стараясь всемерно действовать на всей территории страны.

8) Связаться с действующими крестьянскими группами партизан, стараясь взять их под свое руководство.

9) Усилить агитацию среди крестьянства за восстание.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 33, д. 266, л. 47–54. Заверено копие. Машинопис. Руски ез.

Публ. със съкращения в „Македонский вопрос в документах Коминтерна“. Скопје, 1999, с. 360–363.

---

[1] Източниците, въз основа на които е подготвен документ, както и институцията, където той е изработен, са неизвестни.

[1] Вж. док. № 115.

[2] Вж док. № 75, бел. 2.

[3] Вж док. № 85, бел. 3.

[4] В текста погрешно е изписано „Брагицово“.

[5] В текста погрешно е изписано „Кержели“.

[6] Димитър Джузданов.

[7] Намиращите се в България войници от „белите“ армии на ген. Л. Корнилов, ген. Марков, ген. Алексеев, ген. Дроздов.

[8] Има се предвид обединяване на усилията на Военния отдел на ЦК на БКП и на създадения сред българската политическа емиграция в Югославия военен апарат за подготовка на въоръжено въстание в България.

[9] Към момента на написването на този доклад Т. Александров вече е убит (на 31 август 1924 г.).

№ 124

Писмо от Б. Д. Михайлов (J. Williams) до ИККИ със сведения за единия фронт между комунисти и земеделци

№ 426 *10 септември 1924 г.*

Ув[ажаемый] товарищ.

Положение в Болгарии продолжает оставаться напряженным. Террор правительства усиливается, принимаются ряд мер к предупреждению открытых выступлений. Последние технические неудачи сильно отразились на настроении болгарских товарищей. Правда, эти неудачи были локализованы, организации они не затронули, но провал четырех складов сводил на нет всю предыдущую работу по техническому снабжению. Усилилось настроение за перенос ревизии[1] на будущую весну. Как реагирует ЦК, сказать еще не могу, ибо по техническим причинам писем от них 2 недели не получаем; поехал туда товарищ, который ознакомится на месте с положением дел.

Общая линия в Болгарии остается прежняя: не форсировать событий, усиливать работу в массах (армия, жел[езно]дорожники), единый фронт снизу с земледельческими массами.

Создание единого фронта сверху недавно вылилось в форму переговоров Заграничного представительства земледельческой партии в лице Недялко Атанасова и Христо Стоянова с Болг[арской] КП в лице тов. Виктора [2]. Переговоры велись в Праге. Обстановка их такова. Бывшие министры Стамболийского и видные деятели земледельческой партии Н.Атанасов и Х.Стоянов бежали из болгарской тюрьмы в Югославию. Там они получили полномочие от левых земледельцев образовать Заграничное представительство партии (в состав которого до этого времени входили лишь такие фигуры как К.Тодоров и Оббов). В качестве таковых они явились на переговоры. Эти переговоры (о которых Вам подробно сообщает т. Виктор) [характеризуются] следующими основными политическими моментами:

1) признаниями земледельческих представителей, что свержение правительства Цанкова должно произойти в результате вооруженного восстания крестьян и рабочих;

2) признанием недопустимости иностранной интервенции как средства свержения Цанкова;

3) признанием ед[иного] фронта с компартией.

Организационно этот фронт проводится следующим образом: создается Центральный военно-революционный комитет на паритетных началах (ЦК земледельцев и ЦК коммунистической партии), создающий в свою очередь сеть местных, также паритетных военно-революционных комитетов. Этот комитет ведает технической подготовкой восстания, определяет его срок и руководит им. После свержения правительства Цанкова создается демократическое правительство с большинством из земледельцев, „опирающееся в своей политике на широкие массы рабочих и крестьян“. На переговорах была намечена подробная политическая программа этого „единого народного республиканско-демократического правительства“: политические свободы, свободы организаций в том числе; 8-часовой рабочий день, государственное страхование, инспекция труда и прочее для рабочих; снабжение малоземельных и безземельных крестьян землей за счет крупного землевладения, помощь кредитом и инвентарем для крестьян; единый подоходный налог; демократизация армии; наказание виновников войны, 9-го июня, сентябрьских убийств и всех деятелей цанковского режима, с вознаграждением потерпевшего за счет конфискованного имущества этих господ; лозунги „Балканская федерация народов“ и „най-приятелски“ отношения с СССР – во внешней политике и пр. и пр.

Программа хорошая, что и говорить. В состав правительства входят коммунисты (в форме представительства профсоюзов и т.н. для необходимой маскировки); сеть военно-революционного комитета сохраняется после переворота на предмет защиты завоеваний революции; восстанавливается местное самоуправление. Это организационные базы для коммунистической партии, ее опорные пункты на другой же день после переворота. Земледельцы распределяют полученные ими 5 000 винтовок и 500 пулеметов через аппарат КП (1 000 винтовок и 10 пулеметов уже принято нашими товарищами); первое собрание Центрального военно-революционного комитета для оценки политического положения созывается в конце сентября.

Как будто лучшего от земледельцев и желать не приходится. Однако есть ряд сомнительных моментов:

1) Поскольку вырвавшиеся из тюрьмы Н. Атанасов и Хр. Стоянов отражают линию руководителей земледельческой партии? Они заявляли, что имеют полномочия на ведение переговоров, а не инструкции ЦК. Это мы в ближайшее время увидим по поведению земледельцев в Болгарии.

2) В связи с этим вопросом стоит и вопрос, насколько серьезно будет принята и политически прокламирована программа, намеченная на Пражском совещании? **Письменное соглашение в Праге подписано не было;** представители земледельцев обещали, что ЦК земледельцев (в Болгарии) опубликует политическую декларацию в соответствующем духе, а заграничные печатные органы земледельцев начнут кампанию пропаганды намеченных решений, программы будущего правительства и т.д. Пока еще откликов от ЦК нет.

3) Насколько искрен поворот земледельцев к единому фронту с к[ом]п[артией] и вооруженному восстанию в том смысле, что земледельцы порвали с ориентацией на иностранную интервенцию для свержения Цанкова?

Тут сомнений больше.

Во-первых, земледельцы указанное выше оружие (5 000+500) получили от югославянского правительства. Сомнительно, чтобы оно дало оружие из платонической надежды на успокоение сербской Македонии после свержения Цанкова, как объяснили сами земледельцы. Возможно, что за материальную помощь земледельцы связали себя с белградским правительством какими-либо политическими гарантиями, в частности, по македонскому вопросу.

Во-вторых – характерно, что земледельцы предлагали такой план восстания (отвергнутый представителем КП): восстание начинают 4 000 вооруженных болгарских эмигрантов в Сербии, переходя сербско-болгарскую границу и провозглашая на захваченной пограничной территории власть нового правительства.

В-третьих – характерно, что представители земледельцев в Праге отклонили предложение представителя к[ом]п[артии] о включении в намеченную программу правительства какого-либо заявления по македонскому вопросу.

С этими оговорками можно признать пражское соглашение крупным политическим шагом. Первые два обстоятельства – т.е. не останется ли пражское соглашение даже на бумаге (ибо но бумаге оно написано не было) – а разговорами, покажет в ближайшее время поведение ЦК земледельцев в Болгарии. Третье – взаимоотношения земледельцев с югослав[ским] правительством хорошо было бы проверить по другим источникам. Я пишу об этом тов. Трилиссеру.

С прив[етом] *J. Williams*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 49, л. 60–67. Оригинал. Ръкопис. Руски ез.

Публ. със съкращения в „Македонский вопрос в документах Коминтерна". Скопје, 1999, с. 365f366.

---

[1] Псевдоним на дума *въстание.*

[2] Псевдоним на Г. Димитров.

№ 125

Писмо от Г. Димитров до В. Коларов за единния фронт със земеделците, за искана среща от ген. А. Протогеров и Т. Александров с К. Янков, за разногласията в ЦК на БКП по отношение на ВМРО

Виена, 11 септември 1924 г.

Пращам ти тук някои писма от ЦК и Протокола[1], който нашите са взаимно подписали с представителите на земледелската левица.

В частно писмо Янков съобщава още: „По отношение военно-техническата работа установихме се на следното: при ЦК на единния фронт (акционния комитет) се учредяват 3 бюра – политическо (Ив. Манев, Грънчаров), организационно (Станке [Димитров]) и военно (К[оста] Янков и Петрини). Военното бюро се разделя на 2 отдела: комунистическа партия и Земеделския съюз. В процеса на организационната работа нищо общо няма между работата в комунистическата партия и Земеделския съюз. Ако трябва координиране на работата и взаимна помощ (разпределение на материалите и пр.), в тоя момент то ще става само от централната управа и нейните секции. При почване на действие минава се към пълно централизирано единодействие по определен план, т.е. в известно число области, окръзи, райони и пр. Командването е в ръцете на комунистическия военен отдел, а земледелец е заместник и обратното. Разбира се, вземаме всички мерки фактически командването да бъде изключително в наши ръце. Главното командване, което впрочем ще се яви в един по-късен стадий в развитието на операциите, е напълно в наши ръце.

Ние сме на мнение да се отпусне на първо време за акционния комитет бюджет 300 долара и за левицата 1 200 долара или всичко 1 500 долара. Бюджетът по никакъв начин не трябва да се упражнява без нашето, на БКП, ръководство и участие. Всички пари, които ще се отпускат както за левицата, така и за единния фронт (акционен комитет), трябва непременно да минават през наши ръце".

Янков съобщава също от 1. IX.: „Вчера получих бележка от Т. Александров, в която ми съобщава, че искат тази седмица да се срещнем – той и Протогеров с мен. Те ще кажат деня. Извиняват се, че до сега не са ми обадили, защото били далеч от тук. За срещата ще ви съобщя веднага".

Както ще видиш от Протокола и това, което пише специално Янков, съществува опасността да се пренесе центърът на тежестта в ръководството на движението в тъй наречения общ акционен комитет, по отношение на който нашето партийно ръководство би се озовало в подчинено положение. Тоя факт би трябвало да привлече нашето сериозно внимание.

За жалост, тоя Протокол аз нямах на ръка, когато стана нашата среща с Н. Атанасов и Хр. Стоянов. Добре е, обаче, че няма съществено различие между това, което ние уговорихме и това, което нашите са подписали в София заедно с представителите на земледелската левица, и Протоколът може да послужи като основа за окончателното споразумение между нашата партия и Земеделския съюз.

По македонските работи – сведенията, които идват от ЦК и от Янков, са противоречиви. Ясно е, че в ЦК има някакво разногласие по тоя важен въпрос и за това сигурно още не сме получили неговото писмо. Няма съмнение, обаче, че Т. Александров е мобилизирал своите сили против опозицията в македонската организация и против нас.

Ти ще трябва час по-скоро да дойдеш тук, за да се разберем добре и окончателно с ЦК върху по-нататъшната работа. Инак биха могли да се явят опасни усложнения и затруднения.

Много поздрави! Твой *Георги*.

ЦДА, ф. 146 Б, оп. 2, а.е. 1551, л.1–4. Оригинал. Ръкопис.

---

[1] Вж док № 105.

№ 126

Из писмо от ЦК на БКП до ЗП на ЦК на БКП с обвинения срещу Г. Димитров по повод възгледите му за отношенията с БЗНС и програмата на ЦК на БКП за работническо-селско правителство

№ 10 *14 [септември 1924 г.]*

[...] ЦК решително не одобрява възгледите на Виктор[1] по отношенията ни със ЗС и по програмата за работническо-селско правителство. Преди всичко другарят Виктор не е натоварен от ЦК да сключва ново съглашение със земледелците – Х. С[тоянов] и Н. А[танасов] и да изработва с тях съвместно програма за действие и такава за работническо-селско правителство по простата причина, че тук това отдавна е свършено, за което сте уведомени. Вярно е, че др. Виктор е член на ЦК, но това не значи, че той трябва да анулира всичко решено от ЦК и на своя глава да ангажира партията. Др. Виктор до сега с нищо не ни е дал да разберем, че е несъгласен с нашата тактика по отношение на ЗС, Програмата за работническо-селско правителство[2], и отведнъж, като че ли нищо не е било, ни праща цяла програма, поел ангажименти и пр. и ни иска мнението[3]! Много лошо мнение има др. Виктор за ЦК, много особено той разбира задачите на ЦК и още по-особено схваща своите права като обикновен член на ЦК[4]. Така не може, не бива, ЦК това не ще позволи. Др. Виктор има същите права и задължения, които имат всички други членове на ЦК. Толкоз.

Сега по преговорите и програмата на др. Виктор. Другари, писахме ви за нашето съглашение тук с левицата, която има зад гърба си четири пети от съюза. Съобщихме ви за създадения акционен комитет, който най-редовно работи, ръководи и организира единната борба на БКП и БЗНС, пратихме ви програмата на единния фронт и тази на работническо-селско правителство[5]. Съобщихме ви, че програмата за работническо-селско правителство се изнесе в София на публично събрание, с което се откри борбата против десницата, съобщихме ви още, че дружбашите масово я приемат и се създават вече редица общи комитети. Грънчаров разви в редица статии в „ З[емеделска] о[тбрана]“ същата програма. На нейната база се развиват силите на ЗС. Около всичко това буржоазията дигна такъв шум, откри специален поход и пр. Томовци и компания вземаха позиция, изключиха Грънчарова, излязоха с изявление. Съобщихме ви, че със специален протокол, подкрепен с подписите, оформихме напълно съюза ни със ЗС. И всичко това за др. Виктор е нищо. Или и той, както Боян[6], счита нашите доклади за литература? Питаме, може ли след всичко това др. Виктор да отиде при Н. А[танасов] и Х. С[тоянов] и да започне отначало и то както той си разбира, да уговаря нови съглашения и програми, и какви програми?

Софийската програма е ясна, недвусмислена програма на работническо-селско правителство. Там точно са изяснени въпросите за парламента, народните контролни камари, армията, министерския съвет, външната и вътрешна търговия, отношенията ни към Радич и Московския [селски] интернационал, отношенията ни към Сърбия, Оббов, К. Т[одоров], към македонското и други освободителни движения (национални) – с една дума всичко. В кратката програма на Виктора няма нищо подобно. Там се говори за народно републиканско демократическо правителство и за редица демократически искания, които никак не са характерни за едно работническо-селско правителство, дошло [на власт] в резултат на едно въоръжено въстание. В нея е уговорено чий ще бъде министър-председателят, кой колко министри да има, неща, на които левицата тук се смее. За нас става ясно, че др. Виктор, когато е водил преговори, е схващал единния ни фронт със земеделците като съюз за създаване на коалиционно правителство. Не, другари, програмата на др. Виктор не приемаме нито ние, нито левицата. Нашата програма, приета единодушно и от ЦК, и от левицата, развита вече отдавна и приета от масите, ще приемете и вие, без да отстъпвате и приемате каквото и да било. Н. А[танасов] и Х. С[тоянов] знаят тая програма и трябва да я приемат, защото те се намират в такива отношения с левицата, като център, както вие към ЦК. Още преди да получим вашето писмо, пратихме специален делегат при Н. А[танасов] и Х. С[тоянов] с изрични инструкции да стои на базата на програмата и протокола. Той ще уговори и други специални работи по въоръжението и пр.[...]

Щяхме да забравим – др. Виктор пише изрично: „и въз основа на това, което ЦК е решил с представители на левицата на ЗС и пр.“. Значи той отлично знае решенията на ЦК и пак изработва нови програми и пр. Задачата на др. Виктор трябваше само де се ограничи в преговори със земеделците, за да определят задачите си вън, задачи, произтичащи от програмата и протокола. Той трябваше да постъпи така, както постъпи в срещата с К. Т[одоров], т.е. в рамките на партийните решения.

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 55, л. 144–145. Копие. Машинопис.

---

[1] Псевдоним на Г. Димитров.

[2] Вж док. № 106.

[3] Вж док. № 119.

[4] Г. Димитров тогава е член на ЦК и ръководител на ЗП на ЦК на БКП.

[5] Вж док. № 103 и 106.

[6] Псевдоним на Иван Генчев.

№ 127

Доклад на Началника на отделение „Обществена безопасност“ до министъра на вътрешните работи и народното здраве относно положението, дейността и реорганизацията на БКП

София, 16 септември 1924 г.

Поверително

Отделение
Обществена безопасност
№ 10731
16. IX. 1924 год.
София

До господина
мин-ра на Вътрешните работи
ТУК

Изложение за положението, дейността и реорганизацията на БКП в последно време във връзка с „единния фронт“ с дружбашите

След залавянето от органите на ОБ на стенограмните доклади в жилището на Димитър Константинов на 8 август т.г., председател на централния младежки комитет и такъв на Централния помощен комитет, и последвалите след това разкрития на организираните комунистически петорки в Ломско и Видинско, можем да имаме една по-положителна представа за положението и организацията на комунистическата партия.

Преустройството на комунистическата партия като нелегална и революционна организация започва през м. февруари т.г., след излизането на ЗЗД. Досегашната нейна организация, възприемането от партийния член само на комунистическата програма се счита недостатъчно и затова, по инструкции от Москва, се възприеха новите методи на абсолютно прикритие за завладяване на властта, възприети като най-целесъобразни за успеха на разрушителното им дело.

Партията има за главна задача да създаде дейно участие на всички свои членове в ежедневния политически живот, като е усвоила тъй нар. „производствен принцип“, като се проникне в предприятията, във фабриките, ателиетата, ж.п. депа и работилници, в бюра и пр., с една реч навсякъде, гдето може да създаде

„ядка“ или „клетка“ (петорки или тройки). Всеки комунист е задължен да образува на предприятието или фабриката една клетка (тройка или петорка, която образува първоначалната клетъчна организация със свой самостоятелен живот. [...] Най-важни клетки са ония, които изпълняват революционна работа в големите предприятия (мини, железници, химия, индустриални заведения и др.). Освен горните, има и т. нар. „подвижни клетки“. Тези организации групират „другари“, които не могат да влезат в другите, а именно: слуги, домакини, дребни занаятчии, работници на кантори и др. Клетките са свързани органически чрез тайни представители на петорките и тройките.

Задачите на комунистическата организация, определени в общи черти от III Интернационал, са: организация на политическа акция, разни борби (избори, скъпотия, против буржоазното правителство и пр.); разпространение на комунистическия печат, агитация и пропаганда; агитация в къщите на квартала, сведения за политическите убеждения на обитателите, за оръжие и др.; създаване партийна организация във всяка къща и пр.).

В градовете клетките се организират по райони и се избира един районен комитет, а в селата местен комитет. Начело на местната група се намира едно бюро, от 3 до 5 члена, избрано от делегати на клетките. [...]

Във всеки град има местна партийна нелегална организация начело с комитет и младежка нелегална организация, също със свой комитет.

Предназначението и задачите на всеки един член от петорката е следното: първият е секретарят. Той се грижи за кореспонденцията с ЦК в София, местния комитет, младежкия комитет и комитетите-тройки по селата. Вторият член от петорката на комитета се грижи да се завържат връзки в армията, като образува казармените тройки. Той ръководи на местна почва организацията „Анти“, т.е. проникването в армията, да се влезе във връзка с нея и се пръска нелегална литература и специални позиви за войниците. Задачата на третия член на петорката е комитет да работи всред националните, културно-просветни, спортни, музикални, артистични и др. дружества. Тази задача е възложена преимуществено на младежките комфракции. Задачата на четвъртия член е да образува петорки в държавните учреждения, мините, ж.п. и телеграфно-пощенски мрежи, индустриалните и търговски предприятия и др. (същият член от младежкия комитет е длъжен да работи между учениците и образува между тях петорки). Петият член на петорката-комитет е делегат при окръжния комитет или ЦК (петият член от младежката петорка е един от членовете на местния комитет и делегат на последния при младежкия комитет).

В сигурните комунистически центрове има „военни тройки“, които организират пренасянето на оръжието и снабдяват с това заклетите членове на най-изпитаните комфракции. Скритото складирано оръжие се пази от най-доверени лица, известни само на централната военна комисия при ЦК.

Делегатите на разните комфракции (тройки, петорки, местни комитети, младежки такива, окръжни комитети, районни и ЦК) не се срещат непосредствено, а се сношават чрез непознати трети лица, чрез куриерската служба, организирана също по принципа на тройките и петорките, като за целта си служат със специални пароли, променявани според обстоятелствата.

На 22-25 април т.г. се състоя в София първата нелегална комунистическа конференция от делегатите на окръжните комитети, на която се даде значението на партиен конгрес. На тая конференция се избра сегашният ЦК. Според издирванията, направени до сега, в него влизат: Васил Мулетаров, адвокат; Яким Доросиев, бивш учител, запасен офицер; Вълчо Иванов бивш учител; Илия Манафов, адвокат; Антон Иванов, бивш народен представител; Димо Хаджидимов, адвокат; Ламби Кандев, бивш учител и народен представител, редактор на издание „Учителска искра“ и секретар на комунистическата учителска организация; Светослав Колев, адвокат; д-р Н.Максимов, лекар, народен представител – Бургас; Тодор Страшимиров, адвокат, народен представител – Варна; Л.Дюгмеджиев, адвокат; д-р Иван Пашов, адвокат; д-р И. Царвуланов, адвокат; Димитър Константинов, председател на централния червен помощен комитет; Васил Бъчваров, адвокат; Тодор Данаилов, адвокат[1]. Между членовете на ЦК разните служби са разпределени и възложени на отделни комфракции по принципа на петорки и тройки с надлежните делегати, по начин, че общо събрание и заседание на всички членове е изключено.

Всички членове на ЦК получават заплати. Платени са също всички делегати на централните комитети, куриери, окръжни агитатори и екзекутивната тройка[2]. Последната има за задача да приложи в изпълнение присъдите на Изпълнителния комитет за издателство и нарушение на партийната дисциплина. Също големи суми се харчат за поддържането на бойни ядки и политически чети.

Според направените проучвания в ЦК на младежката нелегална комунистическа организация влизат: Димитър Константинов, председател и член-делегат на ЦК; Филип Димитров, редактор на „Бъдеще“; д-р Петър Искров, адвокат, секретар на младежката организация и редактор на в. „Червено знаме“; Методи Шаторов, настоятел на в. „Червено знаме“; Стоян Доганов, Вълко Червенков, Рубен Леви, Васил Маринов, Йосиф Пилов, Любен Георгиев [3].

Окръжен Софийски комитет: Яким Доросиев, Вълчо Иванов, Кирил Ламбрев, Тодор Данаилов, Георги Зуйбаров, адвокат, бивш кмет на Самоков; Бижо Бакалов, запасен офицер; Борис Лозанов, адвокат; Станке Димитров, адвокат; Панайот Топалов, адвокат; д-р В. Иванов; Спас Мулетаров, адвокат.

От членовете на ЦК е сформирана централна помощна комисия, която получава от Изпълкома в Москва 6 000 дол. месечно, които се разпределят за помощи от пострадалите през септемврийските мятежи, съгласно оригиналния доклад на председателя Д. Константинов, който на времето ви се изпрати. Към ЦК има военна комисия, която сформирува, организира и заплаща четите и им дава оръжие. Във връзка с окръжните комитети има специален човек, който им предава военните работи, чрез когото уреждат връзките си с хората в отделните места на даден окръг. По сръбската граница най-големият и сигурен резерв на четите са емигрантите, които напоследък масово са навлезли във вътрешността на страната. Такива чети от емигранти досега обикновено се срещат по 4 – 5 души, на чело на които стоят по един или двама видни и дейни комунисти. В краищата, в които пребивават досега, те вършат главно организационна подготвителна работа и раздават оръжие. Четите, които нахлуват от Сърбия и тия във вътрешността на страната, са във връзка с ЦК и дружбашкото ЗП, действуващи в името на единния фронт.

Пренасянето и складирането на оръжие от Русия и другаде се извършва под ръководството на специални руски болшевишки емисари, за което подробностите Ви са известни от направените разкрития по Черноморското крайбрежие.

Благодарение на помощите, които се пращат от Русия, организирано е редовното издаване на седмичния „Работнически вестник“, орган на партията. В това отношение е организирана мрежа от платени сътрудници и куриери за издаването, разпространяването на вестника, брошури, позиви и др. За експедицията на тая нелегална литература в много случаи се използват пощенски съобщения във вид на пакети от различни опаковки.

Тиражът на вестника се движи от 3600 – 4000 екз. Сведения за някои пунктове:

1. В София се разпространяват в 800 екз.

2. Софийския окръг без града – 300.

3 Видинския окръг с града – 110.

4. Бургаския окръг с Бургас и Сливен – 750.

5. Врачански с града – 200 и останалите в другите центрове. [...]

Младежкият съюз, който се крепи изключително от партията, издава в малък тираж в. „Червено знаме“ и в.“Бъдеще“, които излизат в малък тираж, но във формат от 16 стр. От ЦК се списва и издава в. „Отзив“, също и седмичният комунистически в. „Звенар“.

[...] Действително, ръководните фактори на болшевизма в страната разчитат на революционни акции в широк размер на Балканите и специално в България, надявайки се на международни усложнения, предизвикани от Съветска Русия и други външни и вътрешни евентуалности. Несполучливият им опит да обявят Съветска република в Петричкия окръг заедно с някои от водителите на ВМРО, се отрази също съкрушително върху надеждите им да създадат сътресения в страната и възстановят дружбашко-комунистическо управление още тая есен.

Началник на обществена безопасност (нечетлив подпис)

АМВР, об.д. 17421, л. 1–4. Оригинал. Машинопис.

---

[1] Витошката конференция избира ЦК в следния състав: В. Коларов, Г. Димитров, Хр. Кабакчиев, Т. Петров, Ст. Димитров, Я. Доросиев, Ив. Манев, К. Янков, Д. Хаджидимов, Т. Павлов и П. Искров (представител на ЦК на комсомола).

[2] Специалната наказателна група (ЧЕКА) е сформирана през есента на 1924 г. В нейния състав влизат Ст. Димитров (от януари 1925 г. Я. Доросиев), като представител на ЦК на партията; Ив. Минков – от страна на Военната организация и В. Червенков – представител на ЦК на комсомола. *(Вж док. № 173)*.

[3] От страни на ръка е дописано: *„Георги Ламбрев, Димитър Ламбрев“.*

№ 128

Доклад за положението в България към 8 септември 1924 г.[1]

17 септември [19]24 г.

Общая обстановка. Особых добавлений или изменений к последней сводке (к 1.9. [19]24.) нет.

Разные источники подтверждают обострение недовольства в массах, захватывая широкие слои ремесленников.

Чистка государственных учреждений от коммунистических элементов, предпринятая п[равительств]ом Цанкова с целью укрепления гос[ударственного] аппарата, наводит панику на чиновничество. Французский посол в своем донесении своему правительству полагает, что эта мера, вызвав резкое недовольство среди чиновничества, увеличит изолированность п[равительст]ва.

Подтверждается возможность стихийных выступлений в Болгарии.

ВМРО. Положение в ВМРО в общем без изменений. Чаулев исключен из ЦК ВМРО и заменен Г. Атанасовым. Наблюдаются резкие расхождения между болгарскими т.т. и Венским центром в оценке положения в ВМРО. Софийский центр полагает, что вместо изоляции Т. Александрова получилась изоляция Чаулева и переход оппозиции в ВМРО на сторону Т. Александрова, чем значительно затруднено положение БКП. Для исправления сделанных ошибок со стороны Венского центра болгарские т.т. пригласили Т. Александрова на вторичные переговоры, на что тот согласился. Венский ц[ентр] полагает, наоборот, что переговоры дали блестящие результаты, что настоящее положение вещей даст большие возможности работы по изоляции Т. Александрова. По мнению В[енского] ц[ентра], вторичные переговоры болгарских т.т. с Т. Александровым льют воду на мельницу последнего. Мы полагаем, что болгарские т.т. не правы в оценке положения с Т. Александровым и Чаулевым и находятся под впечатлением открытого возобновления борьбы с ними Т. Александрова, в то время, как они ожидали добиться в результате переговоров его нейтральности по меньшей мере.

Не подлежит сомнению, что в лице Чаулева налицо центр, вокруг которого можно сгрупировать все оппозиционные македонские элементы.

Врангелевцы. Подтверждаются сведения о разложении и бегстве врангелевцев из Болгарии.

БКП. Провалов в БКП за последний период не наблюдается. По газетным сведениям проведены широкие аресты в Софии. Видимо, провал на Черноморском берегу не дал в руки п[равительст]ва каких-либо нитей для раскрытия организаций БКП. П[равительст]во назначило денежное вознаграждение за арест членов ЦК БКП. Четы продолжают работать.

Земледельцы. Подтверждаются сведения, что левые земледельцы имеют на местах подавляющее большинство. Как характерный при[мер]: на Софийской окружной конференции из 55 делегатов было только 3 правых. Заграничная делегация земледельцев своей агитацией против „открытого единого ф[рон]та“ вносит смуту и неясность в положение.

Сведений о фактической передаче указанного в предыдущем докладе оружия сербским п[равительств]ом земледельцам, не получено. Имеются сведения об отпуске французами 3-х аеропланов земледельцам и отпуске им же сербским п[равительств]ом 100.000 франц. франков. Из разных источников имеются сведения, что в Сербской Македонии югославское п[равительст]во готовит отряд в 4-5 тысяч человек с целью переброски его под видом „добровольцев“ в Болгарию при начале восстания. Земледельцы, будто, согласились на интервенционную помощь со стороны сербов и только под давлением БКП отказались от нее.

Выводы.

1. Революционная ситуация в Болгарии продолжает углубляться.

2. Возможные стихийные выступления без организационного руководства со стороны БКП будут крупным поражением для революции в Болгарии.

3. Положение с врангелевцами без изменения.

4. Подтверждается подавляющее большинство сторонников идеи единного ф[рон]та на местах среди земледельцев.

5. Возобновление переговоров БКП с Т. Александровым вредно отразится на нашей работе в рядах ВМРО.

Конкретные мероприятия.

1. Все мероприятия, указанные нами в предыдущей сводке остаются в силе.

2. Прервать всякие переговоры с Т. Александровым, которые затемняют ясность положения для массы в самой ВМРО и осложняют борьбу крыла Чаулева против Т. Александрова. Усилить работу среди масс ВМРО для отрыва их от Т. Александрова.

3. Выяснить окончательно позицию Заграничного представительства земледельцев и взятые ими обязательства перед сербским п[равительств]ом взамен помощи, оказываемой последним.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 33, д. 266, л. 55–57. Заверено копие. Машинопис. Руски ез.

Публ. със съкращения в „Македонский вопрос в документах Коминтерна“. Скопје, 1999, с. 363–365.

---

[1] Авторът на доклада и институцията, където е бил изготвен, не са известни.

№ 129

Доклад относно използването на революционните сили на Балканите във връзка с въоръженото въстание в България[1]

17 септември 1924 г.

строго поверително

Румыния
в связи с вооруженным восстанием в Болгарии

В Румынии мы сталкиваемся с чрезвычайной сложностью компартии. С этой стороны, по крайней мере, в ближайшем будущем ожидать чего-либо значительного не приходится. В противовес этому, в многонациональной Румынии имеются организации национальных меньшинств, среди которых коммунисты пользуются значительным в некоторых случаях влиянием.

Эти организации имеются в Добрудже, в Трансильвании, в Бессарабии и Буковине. Внутреннее положение теперешней Румынии таково, что нахождение у власти в Болгарии коммунистов и левых земледельцев для нее совершенно неприемлемо. Несомненно, что победа революции в Болгарии заставит Румынию активно вмешаться в болгарскую гражданскую войну.

Понятно, что в этом случае главное давление на Румынию необходимо будет оказать путем военной угрозы на Днестровской границе. Однако не следует ни в коем случае упустить из виду те возможности, которые имеются в Румынии в лице национальных меньшинств и партий, в деле создания затруднений румынскому правительству в случае интервенции в Болгарию.

Национальные меньшинства и партии, которые могут и должны быть использованы для борьбы против румынского правительства, суть:

В Бессарабии население всего 2 350 т., из которых 50% молдован, остальную часть составляют украинцы (около 30%), евреи, немцы, болгары и др.

Политика террора и жестокой румынизации, проводимая правительством, вызывает у населения острое недовольство настоящим положением. Большой популярностью пользуется идея присоединения Бессарабии к Советскому союзу. Если недовольство населения не выявляется остро наружу, то только благодаря тому, что край держится в руках военных властей, жандармерии и сигуранци. Существование какой-либо противорумынской организации возможно только в глубоком подполье. Несмотря на этот режим террора, в южной части Бессарабии существует тайная революционная организация, имеющая некоторое количество оружия и насчитывающая в своих руках около 3 000 чл., из которых до 20% являются коммунисты и им сочувствующие. По сведениям, исходящим из этой организации, настроение населения таково, что приходится тратить немало энергии для удержания некоторых районов от стихийных выступлений. Можно полагать, что в случае каких-либо затруднений у румынского правительства (в виде например интервенции в революционную Болгарию), Бессарабия может быть охвачена крестьянским движением, в особенности если на Днестре развернуться своевременно „большие маневры“.

В Буковине население всего 810 000, из которых украинцев – 42%, румын – 32%, затем идут немцы и евреи. Та же политика румынизации и террора, как и в Бессарабии, имеет аналогичные с Бессарабией результаты. По сведениям от марта с.г. в Буковине существуют 2 боевые украинские организации: „Запорожье“ (40 членов) и „Черномор“ (250 членов). Имеется спортивный союз „Довбуш“, объединяющий студентов и служащих. Настроение населения таково, что мало-мальски широкое революционное движение в Бессарабии найдет самый живой отклик и здесь.

В Трансильвании, Кришану, Марамуреш и Банат население около 5 млн, из них более 40% мадьяр. Как мадьяры, так и др. национальные меньшинства (немцы, евреи и т.д.), живущие в стране, настроены оппозиционно к румынской власти. В 1922 г. все существующие в стране венгерские организации объединились в одну „единую объединенную“ партию[2], во главе которой стала аристократическая группа. Последняя, в целях личной выгоды, поддерживает сношения с румынской олигархией, что вызывает озлобление демократических элементов. Настоящее правление партии удерживается во главе движения только благодаря разным административным комбинациям. Работа по ускорению процесса очищения партии от конспиративно аристократической верхушки будет значительно содействовать революционизированию организации.

При возникновении крупных беспорядков в стране революционное движение найдет хорошую почву среди венгерских крестьян и рабочих.

В Добрудже населения около 690 тыс., в большинстве болгары и турки. Если взять Южную Добруджу („квадрилятор“, захваченный Румынией в 1913 г.), то соотношение населения здесь таково: из 280 тыс. населения, болгар – 48%, турок – 38%, румын – 3%. В Добрудже сильна Добруджанская революционная организация, имеющая сильное влияние на все болгарское население Южной Добруджи. БКП пользуется влиянием в ВДРО. Организация насчитывает от 2-х до 3-х тысяч (по разным источникам) человек. Вооружение имеется в незначительном количестве. О настроении населения говорит следующий факт: один из руководителей организации (Михайлов) с четой в 10 человек, несмотря на имевшиеся перестрелки, пробыл безнаказанно на румынской территории в течение 40 дней, объезжая Добруджу. За это время не зарегистрирована ни одна попытка выдачи его румынским властям. Чета всюду встречала самый радушный прием. Ожидания, которые имелись у добруджанцев на возможность получения денег от болгарского правительства, не оправдались, так как положение правительства Цанкова заставляет последнего всемерно идти на сближение с Румынией. Нам кажется, что в случае интервенции Румынии в Болгарию на добруджанскую организацию несомненно падет крупная роль. Все силы ВДРО в этом случае должны быть брошены против вооруженной силы Румынии.

Крестьянская партия Румынии – Царанисты. Мелкое, безземельное крестьянство, составляющее левое крыло царанистов, резко против сближения с Национальной партией, проводимое правым крылом партии. Левое крыло организует борьбу против правительства. Полагаю, что связь с этим крылом царанистов даст значительную пользу. Если царанисты (левые) не пойдут на поднятие вооруженной борьбы против правительства, то все же их нужно использовать для агитации среди румынского крестьянства и против интервенции в Болгарию. Полагаю, что лучше всего связь можно наладить через Радича и левых земледельцев Болгарии.

Заключение о Румынии. Из общего количества населения в 16 млн, 9 млн населения находится на окраинах, недавно присоединенных к Румынскому королевству и имеющие сплоченные группы национальных меньшинств, доходящие до 50 и более % (Южная Добруджа румын – 3%, Марамуреш – 24%, Буковина – 30%). Политика румынского правительства по отношению к нацменьшинствам революционизирует последние и создает прекрасную почву для активных выступлений. На окраинах и в Старой Румынии существуют тайные и легальные организации, которые могут быть использованы для противодействия румынскому правительству в его политике интервенции в болгарские дела.

Конкретные мероприятия по Румынии

а) В Бессарабии

1. Использовать наши связи с тайной революционной организацией в южной части Бессарабии для выдвижения в руководящие органы коммунистов, участвующих в движении.

2. Организовать по всей Бессарабии тайные революционные ячейки для устной и письменной агитации среди населения за создание Молдавской республики и присоединение к СССР.

Совместно с тайными революционными организациями разработать план действия на случай восстания в Болгарии и интервенции со стороны Румынии.

б) В Буковине.

1. Связаться с существующими революционными организациями и подчинить их своему руководству.

2. Обратить внимание на возможность использования спортивных союзов путем организации в них своих ячеек.

3. Агитация среди украинского населения за объединение с УССР.

в) В Трансильвании.

1.Связаться с левым крылом венгерской партии[3], толкая его на разрыв с правыми (можно использовать для этого Радича и группу Грънчарова и Петрини).

2. Содействовать левому крылу создать свою военную организацию, при чем весьма вероятен приток оружия и средств для этой цели из Венгрии.

3. Широкая агитация среди населения против румынского правительства, используя для этого вопросы национальный, аграрный и т.д.

г) В Добрудже.

1. Укрепить свое влияние в ВДРО, устранив от руководства всех сторонников болгарского правительства (Кемилев).

2. Выработать совместно с руководителями ВДРО (нашими безусловными сторонниками) план вооруженного выступления ВДРО на случай интервенции Румынии.

3. Направить усилия наших сторонников в ВДРО на усиление крыла Чаулева в ВМРО.

4. Содействовать усилению военной организации ВДРО.

д) В Старой Румынии.

2. Всемерно содействовать укреплению компартии.

2. Через Радича и сторонников Грънчарова и Петрини связаться с левым крылом царанистов.

3. Использовать левых царанистов для агитации среди крестьян, а в особенности в армии против румынского правительства, против интервенции и за рабоче-крестьянское правительство.

е) Общие мероприятия.

1. Назначить „большие маневры" на днестровской границе в случае возникновения гражданской войны в Болгарии.

2. Военная угроза Румынии со стороны СССР в случае интервенции в Болгарию.

3. Агитация среди частей румынской армии, в особенности в частях, где сильны национальные меньшинства.

4. Организовать партизанско-подрывные группы для подготовки и организации взрывов мостов и складов огнеприпасов в случае интервенции Румынии в Болгарию.

5. Дипломатическая и газетная кампания (в соответствующий момент) против интервенции Румынии в болгарские дела.

Югославия
в связи с вооруженным восстанием в Болгарии

Политика Югославии по отношению к Болгарии вообще и к правительству Цанкова в частности, говорит за то, что с этой стороны весьма вероятна помощь в деле восстания против Цанкова, что подтверждается фактом получения некоторого количества вооружения (винтовки и пулеметы) земледельцами от югославского правительства. Переброска в Болгарию группы болгарских эмигрантов из Сербии при начале восстания с соответствующим вооружением будет прекрасным подспорьем повстанцам при открытии действия против правительства.

Нахождение у власти кабинета Давидовича после падения Пашича и роль, которую играет партия Радича в поддержке нового кабинета, до некоторой степени уменьшает угрозу интервенции со стороны Югославии. Все же и здесь, под давлением Франции и Англии, могут быть неожиданности. Поэтому необходима подготовка и с этой стороны, с тем, чтобы в нужный момент оказать возможный максимум противодействия интервенции.

Компартия. Положение компартии в общем не дает возможности ожидать от нее значительной помощи. Возможно, что отсутствие преследований со стороны правительства Пашича и более демократический режим правительства Давидовича даст возможность компартии изжить свое настоящее состояние и окрепнуть. Активное вмешательство Коминтерна помогло бы сербским товарищам ликвидировать свои фракционные раздоры и приступить к творческой работе.

Партия Радича. По данным самого Радича, число членов равняется около 100 тысяч. Самый большой процент партии составляют крестьяне Кроации, Словении, Далмации и Боснии. Из 68 мандатов в Скупщине, падающих на Хорватию, Радич получил 52 мандата. Всего на последних выборях в Скупщину из 313 мандатов Радич получил 71 мандат (или 500 тыс. голосов). По словам Радича, это представляет 5–6 млн народа.

Партия объединяет все классы населения, в результате чего внутри партии существует несколько течений. Представители хорватского капитала составляют правое крыло, а рабочие и крестьяне составляют левое. Между обеими крыльями резкие расхождения, это сулит раскол партии Радича.

Партия Радича со своими 71 мандатами в Скупщине является в настоящее время крупным фактором парламентских комбинаций Югославии. Кабинет Давидовича имеет большинство в Скупщине только благодаря поддержке радичевцев. Такое положение в Югославии и вхождение Радича в Крестинтерн дает возможность до известной степени влиять на политику Югославии по отношению к Болгарии. При подобных условиях интервенция встретит крупные препятствия.

Черногория. За последние 5 лет население уменьшилось с 300 000 до 190 000. Остальная часть или бежала, или убита. За эти годы борьба черногорцев против сербов не прекращалась. Весною 1924 г. в лесах и горах Черногории находилось около 30 вождей со своими бывшими группами, что для маленькой Черногории весьма значительно. Население ярко враждебно сербам и всемерно поддерживает повстанцев, которые поэтому неуловимы. Среди вождей некоторые идейно близки к комунистам.

Македония. Правительство Пашича по отношению к македонцам проводило политику террора. Организации автономистов были разгромлены. Перемена кабинета в Югославии здесь, вероятно, создает более благоприятную атмосферу для работы, которую следует использовать для популяризации среди македонцев манифеста Чаулева и привлечения сторонников.

Заключение о Югославии. Из 15 млн населения Югославии сербы составляют меньшинство, около 5 миллионов. Остальная часть состоит из хорватов, словенцев, черногорцев, македонцев (болгар), венгров, немцев и т.д., что при наличии сепаратистских тенденций в указанных народностях составляет опасность для югославского государства. Можно полагать, что при подобной ситуации, используя настоящее положение Радича в Югославии, не исключается возможность создания очень крупных препятствий попыткам правительства интервенции в Болгарии.

Конкретные мероприятия по Югославии.

1. Укрепить КП Югославии.

2. Принять меры к сохранению на территории Югославии компактной группы болгарских эмигрантов-революционеров с тем, чтобы в нужный момент перебросить их с оружием в Болгарию на помощь повстанцам.

3. Использовать более демократический режим кабинета Давидовича для популяризации среди македонцев манифеста Чаулева и привлечения сторонников; в частности надо сделать попытку перетянуть Мишева и его четников на сторону Чаулева.

4. Наладить связь с вождями боевых групп в Черногории, стараясь подчинить их нашему руководству.

5. Использовать возможность получения некоторого количества оружия от сербского правительства через земледельцев. Весьма желателен захват в наши руки дела транспортиравки в Болгарию оружия, отпускаемого сербским правительством земледельцам.

Греция и Турция

в связи с вооруженным восстанием в Болгарии

Положение в этих странах дает возможность полагать, что интервенции в Болгарию, при захвате там власти коммунистами и земледельцами, с этой стороны не будет. Все же давление крупных держав может и здесь оказать свое влияние. Однако, наличие общей границы с Турцией и наши взаимоотношения с этой державой, с одной стороны, экономическое бессилие Греции и чрезвычайная слабость ее правительства, с другой, значительно уменьшают угрозу интервенции с их стороны в революционную Болгарию.

Фракия. Данных о численности болгарского населения во Фракии не имеется. Здесь существует фракийская революционная организация, которая делится на легальную и нелегальную. Связь между ними чрезвычайно слаба. Помощи от правительства Цанкова фракийцы не получают. По сведениям нелегальная организация фракийцев при полной мобилизации может выставить до 5 000 чел. При попытке Т.Александрова на конгрессе автономистов македонцев и фракийцев, имевшем место в начале этого года, захватить организацию фракийцев в свои руки, между обоими организациями произошел „резкий разрыв“. Т. Александров, с согласия правительства, хотел арестовать руководителей фракийцев, но последние скрылись в горах и начали партизанскую борьбу с правительством и автономистами. В настоящее время борьба прекратилась, но отношения враждебные. Часть руководителей фракийской организации коммунисты и сочувствующие.

Практические мероприятия по Греции и Турции.

1. Дипломатическое давление на эти страны в случае попыток интервенции с их стороны.

2. Использовать инциндент фракийцев с автономистами, представив его как дело лично Т. Александрова. Начать переговоры между сторонниками Чаулева и фракийцами для создания единого фронта против Т. Александрова.

3. Обратить внимание БКП на настоятельную необходимость работы во фракийской нелегальной организации, с целью распространения своего влияния на нее. Надо овладеть руководством организации.

Заключение о соседних с Болгарией государствах в связи с вооруженным восстанием в Болгарии

В общем следует констатировать на Балканах возможность направления революционных событий в желательном для нас направлении, в частности возможности значительной помощи болгарским товарищам в случае их успешного вооруженного восстания, в деле борьбы против интервенции со стороны соседних государств. Неразрешенные национальный и земельный вопросы, а также обостренное хозяйственное положение Балканских стран и борьба великих держав за установление своего влияния на Балканах, создают объективные предпосылки для крупных социальных потрясений.

Все указанные выше, по отдельным странам, мероприятия, требуют огромной, неотслабной работы со стороны всех органов, работающих в этой области, при чем совершенно необходимым является координация действий всех советских и коминтерновских органов, работающих на Балканах.

Общие мероприятия по Балканам

1. В срочном порядке создать на Балканах (в Вене) авторитетный центр, который руководил бы работой всех наших органов в области практической подготовки революции и использования всех революционных сил и возможностей на Балканах.

2. Созыв Балканской крестьянской конференции под нашим руководством, что даст большие результаты в деле революционизирования крестьянских масс (в особенности крестьянство нацменьшинств).

3. Попытаться сблизить македонских федералистов, добруджанцев и фракийцев с Чаулевым. Декларация этих первых трех о присоединении к принципам манифеста от 6 мая и о создании на этой основе единого фронта всех этих организаций, будет большим плюсом для дальнейшего развития революционных событий на Балканах.

[не се чете]

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 47, л. 177–186. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Названието на доклада е написано на ръка. Докладът вероятно е подготвен от референт към апарата на ИККИ.

[2] Има се предвид Националната партия на Трансилвания, оглавявана от Ю. Маниу и А. Вайда-Войвод.

[3] Националната партия на Трансилвания.

№ 130

Писмо от С. Мирни до В. Коларов относно доставка на оръжие в България, по македонския и др. въпроси

[Константинопол], 23 септември 1924 г.

Дорогой тов. Коларов.

Предложенный тов. Богданиным [1] план, как видно, в центре одобрен. Я получил от тов. Жигура, сокурсника по Академии[2], телеграмму, сообщающую о принятии в Севастополе соответствующих мер для выполнения добруджанской операции.

К сожалению, провал последней партии вынудил Главное Военное Руководство ЦК [на БКП] несколько видоизменить свой первоначальный проект. В соответствующем духе меня информировал прибывший два дня тому назад из Софии тов. Сигизмунд [3]. Только что полученное мною письмо от тов. Богданина подтверждает полномочия тов. Сигизмунда на видоизменение первоначального плана. Суть этого проекта сводится к следующему.

Взаимная резня македонцев заставили т[оварищей] в Софии призадуматься над добруджанскими возможностями. Террор по отношению к тов[арищам], сидящим в руководящем добруджанском комитете, силен. В связи с убийством Тодора Александрова им стали меньше доверяться и, как будто, добруджанцам указали на необходимость иметь поменьше доверия к коммунистам, работающим в добруджанских комитетах.

Учитывая некоторое, может быть и временное изменение отношения к тов[арищам] коммунистам-добруджанцам, ГВР решило на первый раз „испытать" добруджанцев и передать им небольшое количество оружия, которое желательнее было бы получить здесь на месте, в Константинополе. Менее желательно, по соображениям вышеуказанным, направить их в Севастополь. Следующее деловое свидание с тов. Сигизмундом у меня состоится лишь после отправки почты, а потому я лишен возможности информировать Вас подробно о наших ближайших шагах по использованию добруджанского канала. Я лично склонен, чтобы в первый раз их в Севастополь не пропустить. От окончательного суждения до свидания с тов. Сигизмундом воздерживаюсь. Выработанный план действия в общих чертах сообщу телеграфно.

Вам, наверное, уже известны подробности провала склада оружия в Бургасе. Если отбросить первоначальную версию, внушающую некоторую правдоподобность, а, именно, случайную встречу с тремя учениками-экскурсантами, то провал можно было бы приписать следующим дефектам в постановке работы ГВР и его связи с Севастополем.

Тов[арищи] Богданин и Шварц [4] во время последней высадки материала находились в Константинополе и никто из них ничего не знал о предстоящем прибытии материала. Это свидетельствует, что центр заблаговременно не был предупрежден об имеющей быть высадке.

Другая причина – это то обстоятельство, что по некоторым сведениям, македонцы могли знать о готовящемся прибытии оружия и заблаговременно сообщить правительству. Высказывают предположения, что представитель партии при македонской организации Върбан Петров выболтал им об этом и они доложили куда следует.

В сильной степени могло провалить также то, что при выгрузке работали в течение двух суток. Это увеличило риск быть замеченным. К тому же было послано 20 тонн, между тем как рассчитывали получить или требовали всего лишь 4 тонны. Это также большое техническое упущение.

Т[оварищи] жалуются, чта захваченная команда была недостаточна тверда. Как только заметили экскурсантов, они немедленно пустились бежать и это усилило подозрение.

Сама „экспедиция" с технической стороны была недостаточна подготовлена. Шхуна не имела обратного хода. Она не могла своевременно быстро повернуть назад и, если ее заметили, то можно было бы сделать логическое предположение, что где-нибудь поблизости находится моторная лодка.

Кроме того, существует известная несогласованность между Софией, ГВР и Севастополем. Т[оварищи] из Софии усматривают известный сепаратизм в работе севастопольской базы, недостаточно полно осведомлены о ее деятельности и т.п. Это приводит к таким нежелательным явлениям как, например, невозможность своевременно послать четы для охраны, отсутствие сведений о количестве и т.п.

Таковы могут быть причины провала, если исключить простую случайность.

Теперь на очереди стоит вопрос об „испытании" добруджанцев. Другой план транспортиравки, который был выработан здесь в присутствии т.т. Богданина, Шварца, Галицкого [5] и меня, Вам, вероятно, уже сообщен т[оварищами], приехавшими в центр[6].

Остается вопрос об адрианопольском пункте. Он использовался до сих пор лишь для перехода людей. Т[оварищи] настаивают также и для его использования по переправке материалов. Я склоняюсь к его использованию в других целях лишь в том случае, если возможно будет создать параллельный аппарат, дабы провал одного не повлек бы за собою провал другого.

Одринский пункт должен обойтись довольно дорого. Постоянная квартира в Одрине для приема людей – лир 10 – 15 в месяц. Дороговато обходятся автомобили по переотправке людей из О[дрина] в К[онстантинополь] и обратно, так как проезд по железной дороге чреват провалом. Что касается технической стороны, то связь через Одрин обстоит хорошо, как на нашей, так и на болгарской стороне.

Необходимо также иметь две-три постоянные квартиры в К[онстантинопо]ле (комнаты) дла законспирированных т[оварищей], встречь, явок и почтовой корреспонденции.

В интересах постоянной живой связи с Софией, желательно, чтобы в К[онстантинопо]ле постоянно дежурил софийский курьер. У них имеются свои люди, которые могут легально проехать туда и обратно. Каждый из таких курьеров может, не вызывая подозрений, совершить две-три поездки. Для срочных сообщений можно передать их шифром в Москву. Для этого необходимо прислать шифр для прямых сношений с Вами. С Софией такой шифр выработан и мы в экстренных случаев регулярно им пользуемся.

Македонский вопрос. Вы, вероятно, получили от тов. Сурица [7] подробное изложение М. Герджикова по македонскому вопросу. М. Герджиков по этому вопросу заявляет себя всецело нашим „единоверцем“. Он находится в переписке с т.т. Харлаковым и [Т.] Атанасовым в Вене и воеводой Паницей в Салониках, близко к нам стоящим. Но с другой стороны, мне сообщили, что он как будто сносился с Т. Александровым по поводу предложения т. Харлакова участвовать в „Балканской Федерации“. Из неоднократных имевших место свиданий с ним я вынес заключение, что он с нами, но не вполне наш. Как всякий политик и деятель македонской школы, он всегда думает об отступлении и о других возможностях. За последнее время у меня с ним встречь не было и я не знаю, как он реагирует на междоусобицу в македонских рядах. Через одного тов[арища] он мне сообщил, что в связи с убийством Тодора Александрова сюда прибыло несколько македонцев, чтобы его убить. Я предложил ему поехать в СССР, решительво отказываясь помочь ему уехать в другое место под тем предлогом, что где-нибудь в Вене или в Риме его может настигнуть „карающая рука“ македонцев точно также, как в Константинополе. Единственное безопасное место – Москва.

Т[оварищи] коммунисты с ним постоянно общаются, как, например, т.т. Трайчев, д-р Томов из Шумена и др. заявляют, что он всецело на нашей стороне. Мне кажется, что его следовало бы вызвать в Москву. Этого собственно он и опасается – своей связи с нами, говоря, что для будущей общей работы ему необходимо соблюсти свое имя незапятнанным от сношений с нами.

Я внимательно слежу за его корреспонденциями в „Знаме“. У меня создалось впечатление, что он старается быть как возможно более осторожным.

Я устроил свидание М. Герджикова с тов. Сурицем. В бытность в Константинополе тов. Суриц интересовался Балканами. Он придерживается той точки зрения, что необходимо в К[онстантинопо]ле усилить нашу Балканскую работу. С его точкой зрения можете познакомиться по докладам, регулярно посылаемым им в Восточный отдел Коминтерна.

Мне кажется, что в Константинополе следовало бы создать наш печатный македонский орган. Здесь имеется хилая еженедельная газетка „Будущее“, выходящее крайне нерегулярно. У нее имеются связи, налаженная экспедиция. Во главе стоит пресловутый Янко Пеев, о котором я Вам уже писал. Фактический редактор, анархист-македонец, стоит близко к нам. При желании можно было бы этот орган перенять со всеми потрохами, влить в него новые силы и развернуть в журнал с определенным направлением. Для его распространения можно было бы использовать уже имеющуюся у него экспедицию. В случае выхода нашего нового отдельного органа, все более или менее хорошие силы перейдут к нам. [...]

Сообщите, как обстоит вопрос с присылкой ко мне дополнительного сотрудника. Было бы желательно, чтобы приехал кто-нибудь из товарищей болгар, слушателей Военной академии. Я их лично знаю и к тому же их квалификация была бы полезна в работе. Этот вопрос необходимо согласовать с НКИД. Официальное амплуа – делопроизводитель, 2-й секретарь, помощник шифровальщика и т.п.

Не поднимался ли в центре вопрос об устройстве официального наблюдательного пункта в Адрианополе. Формальная возможность имеется. Турки держат одного из членов своей делегации в Одессе. На основе взаимности мы можем потребовать посылки члена делегации в Адрианополь. Я лично, как член делегации, согласился бы поехать в Одрин, тем более, чта связь Одрина с Константинополем чрезвычайно удачна, всего несколько часов езды. Турки пойдут на это из опасения в противном случае потерять своего представителя в Одессе.

Работа при таких обстоятельствах значительно бы облегчилась. Известные группы эмигрантов в соответствующих случаях можно было бы рассматривать как русских репатриантов и т.п. Если мое присутствие необходимо будет в Константинополе, то по прошествии некоторого времени, после того, как мы бы немного обжились в Адрианополе, там можно было бы оставить секретаря, который продолжал бы вести работу.

Последний вопрос, который я поднимаю, это вопрос о русских эмигрантах, находящихся в Болгарии. Болгарское правительство прилагает все усилия, чтобы освободиться от того беженского элемента, который тянется на родину. Оно, по некоторым сведениям, ведет переговоры с турками, чтобы их перевести сюда и нам их здесь подсунуть. Оно старается также отправить их в Пирей и подсунуть т. Устинову [8]. Как видно болгарское правительство опасается возможного использования нами разложившихся врангелевцев. Товарищи из Софии жалуются, что до сих пор никакой работы среди них не велось. Необходимо как можно скорее и как можно интенсивнее эту работу усилить. Почва в этом отношении благодатна. Имейщихся там репатриантов необходимо удержать на месте, не выпуская их из Болгарии. Снеситесь с соответствующими учреждениями для налаживания этой работы. Ее наверное поведет Вена. Если она будет поручена соответствующим товарищам из нашей Делегации, то необходимо, чтобы на первых порах был бы установлен контакт со мной. Иначе, не зная болгарских условий, они могут наделать ошибок.

Я считаю, что эта работа должна быть отделена от моей; чем меньше будет точек прикосновения между моей работой и работой среди русских беженцев, тем больше будет гарантирована конспиративность, но на первых порах мои указания и советы товарищам, которые станут во главе этой работы, для того чтобы помочь разобраться в новой непривычной для них обстановке, будет необходима.

С ком[мунистическим] приветом *С. Мирный*[9]

ЦДА, ф. 147 Б, оп. 3, д. 653, л. 10–16. Оригинал. Машинопис.

---

[1] Псевдоним на Б. Петровски.

[3] Става дума за Военната академия на РККА.

[3] Неустановен псевдоним.

[4] Псевдоним на Жечо Гюмюшев.

[5] Неустановено лице.

[6] Според новия план доставката на оръжие в България ще се осъществява в малки партиди с параходи в Русе и през турската граница в района на М. Търново чрез Лозенград. *(АМВР, об. 1063, л. 72).*

[7] Я. З. Суриц – пълномощен министър на СССР в Турция през 1923–1934 г.

[8] Съветски пълномощен министър в Гърция през 1924–1929 г.

[9] Подписът на С. Мирни е саморъчен, с мастило.

№ 131

Писмо на Гаврил Генов (Даскалов) до ЗП на ЦК на БКП относно закупуването на оръжие

19 септември 1924 г.

Другари,

Днес земеделците ми съобщиха, че оръжие е отпуснато и след два дни започва пренасянето му. От първата партида се отпускат само 1 000 пушки и на нас се дават само 500 и то за Врачански окръг. Те ще пренесат толкова във Видински като считат, че с това се пробват само каналите.

Днес Н[едялко] А[танасов] заминава за Гърция, придружен от Паница. Неговата мисия е да влезе в разговор с гръцкото правителство за база за оръжие там за Петрички окръг и за Южна България. С Паница се споразумяхме да ни държи в течение на работата, за да му пратим свой човек там. Аз съм се спрял [на] Ал. Величков, гимназиален учител и запасен подпоручик. Действувал е през времето на септември в Петричко заедно с Методи Алексиев. Ако имате предвид друг, по-подходящ другар, съобщете. От България ми съобщиха, че нямат такъв.

От София ми искат веднага да закупя 1 000 кг. пиракселин и 500 парабели, но цената на парабелите определят 1 000 лв. Тук на тая цена не можем да намерим. Вижте там.

Оправете Светозар[1] да се върне, колкото се може по-скоро. Необходимо е той да бъде най-късно тук до 24 т.м.

Съобщете ще пренасяме ли оръжие по Дунава, да пратя хора да организират Козлодуйската база. Ако може това да направим, много е необходимо. На дружбашите е отпуснато оръжие и от Чехословакия.

Подготовляваме тържествено отпразнуване на септемврийското въстание. Желателно е да има писмо от вас, да бъде прочетено.

Много поздрави Ваш *Даскалов*

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 57, л. 32. Копие. Машинопис.

---

[1] Неустановен псевдоним.

№ 132

Доклад на Б. Петровски (Богданин) до Семьон Мирни (Абдула) относно причините за разгрома на базите с оръжие при Емине и Варна

София, 20 септември 1924 г.
„СЕКВЕ[1]“

Тов. Абдулла,

Прошу следующее письмо после расшифровки переслать в Москву тов. Коларову и тов. Шварцу [2] в Севастополь и подтвердить нам получение его.

Богданин

С настоящим даю Вам короткий доклад о разгроме баз при Эмине и Варне.

I. 12 августа властями было захвачено парусное судно владельца Грабовского и арестованы находившиеся на нем Хр. Генчев, Алекси Грабовски и Зекерия Гирити. По нашим сведениям персонал бежавшего судна, к которому было привязано парусное судно, отрезал последнее и бросил на произвол судьбы упомянутых троих товарищей. Впоследствии был арестован в Варне Тодор Димов. Из остальных арестованных часть не имеет ничего общего с базами, а другая составляла подсобный персонал для разгрузки, заведующие отдельными складами и пр.

Спаслись следующие т.т.: а) В Варне – Благой Касабов и Андрей Пенев. б) В Эмине Янко Андонов и Георги Юрданов и тов. Осип[3]. С тремя последними я неделю тому назад лично встретился. Тов. Осипа в скором времени отправим в СССР через Одрин – Константинополь.

II. Властями захвачены все материалы, как раньше разгруженные в Варне, така и в Эмине. Остался лишь один пулемет Люиса в Варне. По сведениям тов. Янко в Эмине было разгружено семнадцать пулеметов „шош“, восемнадцать ящиков с патронами для „шош“, сто шестьдесят револьверов, сто винтовок с патронами, пятьсот ручных гранат и один пулемет Шварцлозе. Все это властями захвачено. Большие признания перед властями дал Тодор Димов.

III. Причины провала.

а) Усиление пограничной охраны после того, как при прежних рейсах были оставлены на берегу отдельные шлюпки, а особенно после провала моторного судна предпоследнего рейса в Варне, на котором были инициалы ГПУ.

б) Малая скорость судна. Опоздание судна на шесть дней, согласно уговоренному сроку (пятого августа). Это обстоятельство сильно утомило ожидавших и бывших на страже в течение нескольких ночей товарищей, прибывших для разгрузки.

б) Большинство рабочих на базе было взято из местных легальных товарищей, которые, как легальные, недостаточно охотно работали, в нужный момент отсутствовали в деревне и при провале оказались среди арестованных.

г) Отсутствие хорошей самоохраны было самой важной причиной провала.

База, не имевшая достаточно людей для разгрузки, поставила лишь 2 поста по одному товарищу. Первый пост своевременно заметил движущихся к базе трех учеников и пока успели сообщить остальным товарищам устроить засаду, захватить и уничтожить их, они успели спрятаться и сообщить в ближайший военный пост.

д) Перегрузка баз – большое количество товара, определенного для разгрузки (18 тонн). Товарищам в Севастополе было сделано предупреждение тов. Юрдановым, что базы не могут получить больше 2–3-х тонн, и то не каждую ночь, а лищь два раза в неделю.

IV. Береговая охрана после провала еще больше усилилась. Каждую ночь циркулирует от одного до четырех миноносцев, освещая берег прожекторами. Отдельные тройки солдат патрулируют от одного поста до другого. Царь лично проверял состояние охраны.

V. Вопреки усиленной охране, которая постепенно ослабевает, мы сможем в будущем продолжить работу. Вся работа будет возложена на специальный, приготовленный для этой цели отряд нелегальных четников, в число которых войдут и скрывшиеся товарищи разгромленных баз. В этом направлении нами уже даны распоряжения с расчетом сделать до наступления зимы два-три рейса.

VI. Есть некоторые донесения, будто в министерстве войны заранее знали о долженствующем прибытии судна с материалами пятого августа. В тот же день из Варненского порта рано утром вышло в море четыре миноносца и два гидроплана. Полагаем, что врангелевская и соглашенская разведка разузнала в Севастополе и услужила своими сведениями болгарскому министерству.

С революционны приветом *Богданин*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 18, д. 290, л. 53–54. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Секция по въоръжаване.

[2] Псевдоним на Жечо Гюмюшев.

[3] Псевдоним на Христофор Салнън.

№ 133

Писмо от Б. Д. Михайлов (J. Williams) до ИККИ относно работата по организиране на Балканска селска конференция, за създаване на единния фронт в България, по повод убийството на Т. Александров

№ 436 *[Виена], 24 септември 1924 г.*

Ув[ажаемый] тов[арищ]

1. Тов. Красный прибыл; начинаем работу по организации крест[янской] конференции[1]. Многое будет зависить от позиции, которую Радич займет 1) в вопросе о представительстве албанцев и сербов на конференции, 2) в вопросе о

Балканской федерации и 3) в вопросе о рабоче-крестянском правительстве. Особенно остро может встать второй вопрос. Воззвание, присланное сюда по поводу созыва конференции, придется переработать, в частности оттенить национальный вопрос и связь его с аграрным вопросом на Балканах. Я полагаю, что национальный вопрос надо также поставить в порядок дня конференции. Наиболее трудно будет получить представительство румынских земледельцев („царанистов“) на конференции; от Греции можно будет получить лишь представительство кооперативов. Завтра устраиваем первое совещание о конференции. О ходе работы буду вам сообщать[2].

2. В Болгарии партия договорилась с левыми земледельцами по вопросам создания единого „комитета действия“ („Акционен комитет“) для повседневной совместной работы по осуществлению единого фронта. Это – не техническая организация для подготовки и проведения ревизии[3], а своего рода „контактная комиссия“. При намечении форм организации комитета действия, болгарские товарищи перегнули палку: создают фактически **паритетный Центральный комитет с земледельцами,** с Политическим бюро, Организационным бюро, двумя секретарями и прочими атрибутами. Это никак нельзя допустить. Это значит упустить все руководство из рук и вместо использования единого фронта создать пошленькую „коалицию“. „Комитет действия“ нужен, но как подсобный, технический орган, и ни в коем случае как орган политического руководства, стоящий над партией. А от программы его действий и формы его организации получается именно такое впечатление.

Поэтому, а также ввиду известных расхождений программы действия комитета с программой, принятой на пражском совещании с земледельцами, мы срочно вызываем сюда представителей ЦК, чтобы выяснить и согласовать эти вопросы; надо договориться и по македонскому вопросу.

По поводу убийства Т.Александрова ЦК БКП опубликовал сообщение, в котором отвергает приписывание ей этого убийства, заявляет, что междоусобная борьба в мак[едонской] орг[анизации] есть результат политики прав[ительст]ва Цанкова по отношению к македонцам, что к[ом]п[артия] вела переговоры с левыми македонцами исключительно по вопросу об общей борьбе, о чем было известно и Протогерову. Отвечая, по-видимому, на выдумки прав[ительствен]ной печати воззвание говорит, что „Советская Россия не пыталась разрушить Мак[едонскую] орг[анизацию]“. В конце заявляется, что „к[ом]п[артия], несмотря ни на что, поможет восстановлению единого фронта Мак[едонской] орг[анизации], которая в одном фронте с другими балкан[кими] рев[олюционны]ми силами, **подкрепленная Советской Россией**, завоюет независимость Македонии“. Сов[етская] Россия вставлена тут ни к селу, ни к городу; но в общем и целом воззвание выдержано в верных тонах[4].

Убийство – как и вся борьба внутри М[акедонской] о[рганизации] – результат политики правящей болгарской буржуазии, использовавшей макед[онское] национальное движение в своих классовых и национальных целях. Задача к[ом]п[артии] – энергичная помощь левому крылу М[акедонской] орг[анизации] в борьбе за овладение всей организацией и коренное изменение ее политической линии в духе программы левого крыла (Венского совещания). Такую директиву мы наметили для БКП в этом вопросе.[...]

С прив[етом] *Williams*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 49, л. 82–86. Оригинал. Ръкопис. Руски ез.

---

[1] През август 1924 г. ръководителите на Коминтерна и на Селския интернационал, окуражени от присъединяването на Хърватската републиканска селска партия, ръководена от Ст. Радич, към Селския интернационал, от участието на левицата в БЗНС в подготовката на въстание в България, както и от революционните събития през юни 1924 г в Албания, решават да организират провеждането на балканска селска конференция. Целта на конференцията се вижда в изработването на конкретни мерки за борба с „реакциата на Балканите" и в частност с интервенцията в случай на възникването на революционна ситуация в България.

[2] Балканската селска конференция така и не се провежда. Идеята се оказва неосъществима, тъй като комунистическите партии от балканските страни нямат достатъчно влияние в нито една от селските организации в този регион. Пробивът с левицата в БЗНС и със Ст. Радич се оказват недостатъчни за организиране на една по-широка акция сред селяните на Балканите.

[3] *Ревизия* – псевдоним на революция.

[4] Заявлението на ЦК на БКП „ВМРО и БКП" е публикувано в „Македонский вопрос в документах Коминтерна". Скопје, 1999, л. 376–379, док. № 87.

№ 134

Из протокола на заседание на Българската комисия при Политбюро на ЦК на РКП (б) с решения за преименуването на Българската комисия при ПБ на ЦК на РКП (б) в Балканската, за създаването на новия ЦК на ВМРО начело с П. Чаулев и др.

24 септември 1924 г.

Присутствовали: У., Ч., М., Т., Кл., Ку., Б., Ж.[1]

Слушали: 1. Информация о положении в Болгарии т. У.

Постановили: 1. а) Болгарскую комиссию переименовать в Балканскую. Компетенция комиссии: согласование линии поведения и определение необходимости проведения практических мероприятий на Балканах заинтересованными советскими и коминтерновскими органами по вопросам развивающейся революционной борьбы на Балканах и в первую очередь по вопросам назревающей революции в Болгарии.

б) Поручить т.т. М. и К.[2] составить проект письма [в] ЦК БКП, в котором изложить основную линию работы БКП на ближайший период по вопросам политическим, организационным и технической подготовки.

в) Подтвердить необходимость продолжать организационно-техническую подготовку революции с прежней неослабевающей энергией.

г) Отпустить из ранее ассигнованных сумм на закупку оружия 5 000 долларов.

д) Ускорить выяснение причин августовских провалов.

Слушали: 2. О ВМРО.

Постановили: 2. а) Принять меры к созданию нового ЦК ВМРО во главе с Чаулевым на платформе Манифеста от 6/V – 24 г.

б) Считать целесообразным издание декларации ЦК БКП и Балканской федерации, где занять определенную и ясную позицию по отношению к происходящей борьбе внутри ВМРО.

Основными положениями должно быть: 1) Борьба за единство ВМРО под руководством левой. 2) Освобождение ВМРО от влияния как болгарской, так и сербской буржуазии. 3) Освобождение Македонии возможно только в совместной борьбе со всеми революционными силами на Балканах.

в) Считать, что ближайшей задачей в ВМРО является борьба за овладение аппаратом левой частью ВМРО; принять необходимые и возможные практические мероприятия, содействующие этому.

г) Вопрос о слиянии федералистов и автономистов оставить открытым.

[...]

Слушали: 5. Об использовании курсантов.

Постановили: 5. а) Сделять отбор наиболее подходящих курсантов для посылки на нелегальную работу в Болгарию. Поручить исполнение т.т. К., Б., Ж[3]. б) Командировать часть курсантов, имеющих соответствующую подготовку, для прохождения курса на ВАК[4], Вы[сшие] стрел[ковые] и Высшую школу связи. С заинтересованными учреждениями договориться т. Б. в) Остальных курсантов держать на учете и считать как резерв.

Председатель: У.

Национальный вопрос через призму мировой революции. Ч. 2, М., 2003, с. 179–180.

---

[1] Вероятно са Уншлихт, Чичерин, Мануилски, Трилисер, Коларов, Куусинен, Берзин, Жигур.

[2] Мануилски и Коларов.

[3] Коларов, Берзин, Жигура.

[4] Висши академически курсове.

№ 135

Докладна записка за положението в България към 18 септември 1924 г.[1]

27 септември 1924 г.

Строго поверително

Общая обстановка. Напряженное состояние в стране продолжается. П[равительст]во поддерживает террор во всей Болгарии, в особенности в округах Пловдивском, Бургасском и Хасковском. Околийским начальникам дано право ареста и интернирования всякого, о ком имеются сведения о конспиративной работе.

В Совете министров Цанков докладывал, что Югославия, Франция и Греция в связи с мобилизацией запасных офицеров и унтер-офицеров внесли протест против увеличения армии свыше размеров, установленных Нейским договором. Волкову[2] поручено написать ответ.

П[равительст]во продолжает всеми способами добиваться разрешения под тем или иным видом на количественное увеличение армии и переводе ее с добровольчества на общевоинскую повинность. По расчету Совета министров, в случае тревоги, через 2 часа после сигнала на сборные пункты явятся 800 офицеров и 300 унтер-офицеров, через 6 часов еще 1000 офицеров и 600 унтер-оф[ицеров]. Вооружение этих людей – карабины и частично гранаты.

На заседании Совета министров Русев добивался закрытия всей левой прессы как коммунистической, так и земледельцев, но предложение было отклонено из-за боязни враждебной кампании со стороны левой прессы Европы.

Отмечается энергичная кампания буржуазной оппозиционной прессы в Болгарии против п[равительст]ва Цанкова.

Русев докладывает, что добровольцы из буржуазной молодежи, прикомандированные к полиции, оказывают большие услуги по охране порядка.

Имеются сведения, что к румынским судам, патрулирующим у болгарских берегов, присоединились два английских суда.

Имеются сведения о значительном усилении партизанского движения. Партизаны нападают на небольшие отряды правительственных войск и уничтожают местную власть. Симпатии крестьян всецело на стороне партизан. По официальным правительственным сведениям, число партизан превышает 6 000 человек.

Армия. Подтверждается существующее недовольство среди запасных офицеров и унтер-офицеров. П[равительст]во принимает меры к изживанию этого недовольства (ассигнование средств, предоставление государственной службы).

П[равительст]во Цанкова постановило усилить воен[ные] части на западной границе из гарнизонов Софии, Кюстендила и Видена; причина – усиление опасности со стороны эмигрантов из Югославии.

Подтверждаются признаки разложения в армии. Волков докладывал, что в армии отмечается усиление агитации коммунистов и левых земледельцев, что имеются открытые заявления со стороны солдат и их непосредственных н[ачальни]ков об отказе выступать против населения. Наблюдается рост шестерок, организуемых НВО БКП в частях. Особенно заметен рост этих шестерок в южной области, где один артдивизион настолько насыщен нашими тайными ячейками, что НВО надеется захватить весь дивизион в момент восстания. Отмечается продажа солдатами и другими чинами оружия.

Врангелевцы. Имеются сведения, что Совет министров не рассчитывает на поддержку врангелевцев в Софии. Других сведений о состоянии врангелевцев не поступало. Следует отметить, что наша работа по разложению врангелевцев до сих пор не сдвинулась с места. В этом направлении наблюдается с нашей стороны неувязки, медленность и вялость.

ВМРО. Расслоение в рядах ВМРО приняло самые резкие формы. 31. 8. убит Т. Александров. Сторонниками последнего убиты Алеко Паша, Г. Атанасов, коммунист Хаджидимов и несколько других.

Отмечается сильное оппозиционное настроение среди македонцев в Петричко, Горна Джумая[3] и других районах.

Имеются сведения, что ни манифест Чаулева, ни декларация Т. Александрова неизвестны широким слоям населения Сербской Македонии. Отмечается оживление противосербского настроения среди македонцев в сербской Македонии.

БКП. Продолжаются серьезные трения между Софией и Веной[4]. Со стороны венских т[оварищей] наблюдаются усилия к тенденциозному освещению положения, ссылаясь на полную „политическую неподготовленность революции в Болгарии".

Следует отметить пассивность БКП в работе в профсоюзах, вследствие чего она не имеет влияния в последних. Попытки БКП поднять профсоюзы на кампанию против дороговизны не увенчались успехом.

София чрезвычайно недовольна переговорами, начатыми без ее ведома Веной с бежавшими из Болгарии министрами земледелия о новой платформе единого ф[рон]та. Платформа единого ф[рон]та уже выработана на месте, в Софии, и новые переговоры в Вене ничем не оправдываются и вносят разлад в работу[5].

Четы продолжают работать. Несмотря на принятые меры, п[равительст]во Цанкова оказывается не в силах не только победить четническое движение, но и нанести четам хотя бы чувствительные потери.

Земледельцы. Арестован Петрини, в связи с чем временно приостановилась работа военного отдела земледельцев. Грынчаров открыто высказывается за вступление в Крестинтерн. Продолжается печатная кампания со стороны Оббова против коммунистов и единного фронта с ними.

Оружие от сербского п[равительст]ва до сих пор фактически не получено. Подтверждаются сведения о формировании сербских чет в сербской Македонии на помощь земледельцам.

Выводы. 1. Кризис в стране продолжается. В ближайшем времени следует ожидать обострения положения в связи с взыманием сельско-хозяйственного налога в октябре месяце.

2. За все прошедшее время террор п[равительст]ва не привел к разгрому революционных организаций и не сумел понизить боевое настроение масс.

3. П[равительст]во оказывается бессильным справиться с развивающимся партизанским движением в стране. В октябре можно ожидать резкое усиление партизанского движения.

4. Официальная цифра в 6 000 партизан весьма вероятно преувеличена с целью получения разрешения на увеличение армии и оправдания мобилизации запасных офицеров и унтер-оф[ицеров].

5. Англия видимо твердо намерена поддержать Цанкова вооруженной рукой.

6. Процесс разложения армии продолжается.

7. Значение врангелевцев как боевой поддержки п[равительст]ву Цанкова все уменьшается. Процесс разложения врангелевцев идет стихийно, без нашего активного вмешательства.

8. Т[оварищи] из Софии несомненно оказались не правы в оценке манифес-

та от 6.5. Последний выявил все накопившиеся противоречия в ВМРО и борьба, прежде скрытая и глухая, выявилась в резкой форме.

9. Смерть Т. Александрова открывает большие возможности работы по нейтрализации и привлечению на сторону революции масс ВМРО. Но нельзя забывать, что в настоящий момент ВМРО переживает острый кризис; необходимо действовать немедленно, быстро и энергично, дабы не дать сторонникам и агентам Цанкова снова оседлать МВРО. Настоящий момент в жизни ВМРО чреват крупными последствиями.

10. Все настоятельней выдвигается необходимость создания единного фронта на Балканах. Трения между Софией и Веной продолжаются и вносят серьезный разлад в работу.

11. Пассивность БКП в вопросе о работе в профсоюзах и вообще среди городского пролетариата грозит в случае восстания оставить города в руках п[равительст]ва, т.к. рабочее население останется пассивным.

12. Положение с земледельцами без изменения.

Конкреные мероприятия. 1. Принять меры к скорейшему созданию Балканского центра в Вене.

2. Заменить т[оварищей] из Вены, не могущих работать в контакте с Софией и оценивающих все события не объективно, а с предвзятой, пессимистичной точки зрения.

3. Усиленно готовить кадры для боевых чет и НВО.

4. Энергично продолжать работу НВО в армии.

5. Во что бы то ни стало столкнуть с мертвой точки работу среди врангелевцев, обещающую весьма плодотворные результаты.

6. Бросить максимум наших сил в ВМРО для попытки захватить руководство организацией, создав заграничный ЦК в лице Чаулева, Влахова и еще одного лица, известного массе и нашего сторонника.

7. Добиться со стороны ДВРО декларации присоединения к манифесту Чаулева.

8. БКП, усиливая работу по вооружению и агитации, одновременно энергично взяться за работу в профсоюзах, для чего общее положение в стране весьма благоприятно.

[не се чете]

РГАСПИ, ф. 495, оп. 33, д. 266, л. 58–62. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

---

1 Авторът на доклада е неизвестен.

[2] Ген. Ив. Вълков.

[3] Днес – Благоевград.

[4] Имат се предвид ЦК на БКП и Виенското бюро на Коминтерна.

[5] Вж док. № 119 и 126.

№ 136

Докладна записка на Янко Сакъзов до Изпълнителния комитет на Социалистическия работнически интернационал „Трагедия на Балканите“

[септември-октомври] 1924 г.

Я имел случай на последнем заседании Исполкома в Вене (май 1924 г.) обратить внимание его членов на трудное положение населения Добруджи, Фракии, Македонии и областей Царяброда, Босилеграда. Население это эмигрирует в Болгарию и этим ухудшает и без того тяжелую, вследствие репараций и бесконечных долгов, нашу общественную жизнь. Жители Добруджи, лишенные школ и автономии, теперь лишаются и имущества; милитаристический режим в греческой Фракии просто вынуждает фракийцев бежать для того, чтобы разграбить их земли и имущество; жители Македонии и Царибродской области, преследуемые сербским шовинизмом властей, не желающим терпеть в пределах своих расширенных владений болгарское население, бегут в нашу страну, чтобы найти убежище и свободу.

Все эти *беспрерывные волны беженцев* из этих земель нарастают и теперь и создают как для беженцев, така и для местного населения, невыносимое положение, которое нельзя больше терпеть. Достаточно посмотреть издали возле границ Добруджи, по железной дороге Рущук[1]-Варна, проехаться от Бургаса до Харманли или от Харманли до Филиппополя[2], посетить местности, отстоящие от македонской или царибродской границ даже на 60-100 километров вглубь Болгарии, чтобы увидеть по окраинным кварталам городов приютившихся в мизерных хатках и домиках или переполнявших школы тысячи и тысячи беженцев с жалкими остатками домашнего скарба, голодных, босых, оборванных, мучимых нищетой и болезнями. Государство и общинные управления, сами не имеющие никаких средств даже на удовлетворение самых насущных культурных нужд, вынуждены отбирать последние средства у местного населения для несчастных беженцев, чтобы не допустить их гибели на глазах у всех. Только тот, кто живет у нас и кто сколько-нибудь заботиться об улучшении социального и политического положения масс, тот может понять как все это скверно отражается на социальном и демократическом развитии рабочего класса, равно как и всего населения. При наличии нескольких десятков тысяч русских беженцев, при разоренности нашего ремесленного и промышленного производства, при постоянно усиливающемся раздроблении и недостаточности обрабатываемой земли у нас и при огромных репарационных и других долгах нашего государства, каждый поймет, какая невыносимая, унижающая человеческое достоинтство конкуренция создается этим постоянным наплывом голодных и раздетых масс людей.

Не менее страшны и последствия, отражающиеся на политическом и демократическои развитии масс. Невольные пришельцы, находясь в крайней нищете, делаются легкой добычей реакции справа и слева, и болгарская социал-демократия должна напрягать сизифовы усилия, чтобы спасти беженцев и беднеющие массы от широко растлевающей и имеющей в своем распоряжении громадные средства реакционной и коммунистической заразы. Тов. Эмиль Вандервельде, который сделал честь нашей партии своим посещением городов Болгарии, имел возможность увидеть и убедиться в большой нависшей над нашей страной опасности.

Не менее *угрожающие потрясения готовятся нам и уже разражаются над нами* с другой стороны, со стороны Македонии, если эта злосчастная страна будет оставлена под чужим игом. Македонский раб несогласен, чтобы его лишили права называться болгарином, читать, учиться и молиться на своем родном языке. Сплошная масса македонского населения поддерживает в своей стране развивающееся революционное движение, создавшее повсеместно в Македонии бунтовщические гнезда и перебрасывающиеся за рубеж, в Болгарию, в трудно доступные пограничные горы, где находит безопасное убежище. 30 лет уже как эти пограничные области постепенно населяются беженцами-революционерами и составляют теперь глубоко сочувствующее нелегальной революционной деятельности болгарское население. Подобно тому, как самое жестокое военное, полицейское и политическое насилие сербских властей не могло убить революционный дух македонцев, так и самые суровые меры в Болгарии не могли и не смогут этих, по всей стране разбросанных, македонских уроженцев заставит перестать сочувствовать и помогать родственным им бунтовщикам с той стороны болгарской границы.

Таково было положение год тому назад и *только свобода и автономия Македонии* могли бы восприпятствовать этим движениям. Но после безрезультатных большевистских восстаний в прошлом году, не достигших целей, усилия Москвы были направлены на овладение Македонским движением, чтобы использовать его не только для освобождения Македонии, сколько для большевизации Балкан. Известны усилия и частичные успехи, которых достигла большевистская пропаганда. Одни из македонских деятелей увлеклись иллюзиями московцев, другие поддались соблазну всяких благ, щедро раздававшихся и обещавшихся, треть продолжали колебаться и сопротивляться.

Опасность увеличивалась с каждым днем. Она грозила прежде всего разразиться над нашей страной. Югославия имеет достаточно сил защищаться от большевиков, македонцев и радичевцев. Эти последние готовы теперь войти в кабинет Давидовича[3]. Иначе обстоят дела в Болгарии. Большевики у нас образуют единый фронт с аграрцами Стамболийского, а беглые бывшие министры его кабинета увенчивают собой этот фронт. Переносится оружие в Болгарию; македонцы поддаются большевистскому влиянию, и все эти силы – коммунисты, аграрцы, македонские большевики, увлеченные Москвой, бросают самые отчаянные меры для советизации Болгарии. А это означает ее окончательную гибель: сперва внутренняя кровавая расправа, а потом нашествие извне трех, а может быть четырех государств. Заплакал бы кто-нибудь о нашей стране или какой-нибудь народ в Европе поднялся бы в нашу защиту?

Эту опасность мы предсказывали. Еще после венского заседания Исполкома я имел случай указать на нее товарищам Б. Брукер из Бельгии и социал-революционеру Сталинскому. И еще тогда я указывал и на выход – создание сносных условий для жизни в Македонии. Последний день пребывания тов. Вандервельде в Болгарии, 14 сентября, был омрачен известием об убийстве нескольких македонских воевод в [Горна] Джумая[4] и двух других – в Софии, среди коих и коммунистический депутат Хаджидимов – тоже старый македонский деятель. Мы, болгарские товарищи, были потрясены этими убийствами и не скрывали своего возмущения перед македонскими вождями. Мы с полным основанием подозревали, что эти печальные события находятся в связи с *попытками большевиков овладеть македонской революционной организацией.*

14 сентября вечером, провожая тов. Вандервельде на вокзале, один товарищ нам сообщил, что убийства были совершены в связи с каким-то раскрытым планом – заговором против македонской организации. Мы это сообщили и уезжающим товарищам. Но самую истину мы узнали на следующий день, утром 15 сентября, когда по городу разнеслась как гром весть об убийстве Тодора Александрова, легендарного героя всей македонской эмиграции у нас и всего македонского населения Македонии. Это случилось еще 31 августа, и убийства, о которых мы узнали после отъезда тов. Вандервельде, оказываются, являются следствием борьбы двух течений – большевистского и анти-большевистского, – для овладения организацией.

Вся страна потрясена этой борьбой, которая не скоро закончится и унесет еще много жизней. Для всех ясно, что причиной всех этих кровавых событий и решающих потрясений для Болгарии является *отсутствие свободы* в Македонии для македонских уроженцев.

Только предоставление такой свободы приостановит македонскую борьбу и отнимет у большевиков всякую возможность использовать для своих целей это опасное оружие, каким является македонская революционная организация и несчастье всех прежних беженцев.

Вы видите, дорогие товарищи, что и первая, и вторая опасности, угрожающие нашей стране, происходят из одного и того же источника: это – отсутствие свободы в Добрудже, Фракии, Македонии, Царибродской области; это – оставление местного македонского населения под чужым владычеством, лишение его самых элементарных прав, которым радуются все европейские народы. Долг нас – социалистов, долг демократии и человечества вообще, диктует нам поднять голос в защиту этого несчастного населения, чтобы оно почувствовало, что существует правда и есть защитники правды на свете. Поездка тов. Вандервельде по нашей стране воскресила у нас – социалистов, у несчастных беженцев и у всего народа, массами встречающего его, столько раз оправдываемую их веру в великий человеческий идеал социализма, и поэтому мы поступили бы очень несправедливо по отношению к собственному своему идеалу, если бы не откликнулись на этот отчаянный призыв страждущего населения Добруджи, Фракии, Македонии, областей Царибрprincipal и всей свободной Болгарии. Теперь, особенно после потрясающих событий, эта поддержка со стороны освободительного социализма жадно ожидается.

Мы уверены, что Исполком 25-миллионного рабочего Интернационала скажет свое слово, и оно будет сказано вовремя и с достаточной силой для успеха и облегчения страждущих.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 33, д. 266, л. 102–106. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Днес – Русе.

[2] Днес – Пловдив.

[3] По време на пребиваването на Ст.Радич в Москва (юни–септември 1924 г.) във връзка с присъединяването на ХРСП към Селския интернационал, кралят на Югославия, вероятно повлиян от тази стъпка на Радич, решава да извърши промяна в правителството и да привлече към властта опозицията. Мандат за съставяне на кабинет е връчен на лидера на демократите Л. Давидович (юли 1924 г.). На него му е препоръчано да включи в правителст-

вото и представители на ХРСП. След ожесточени дискусии в партията, представители на ХРСП влизат в правителството на Давидович.

[4] Днес – Благоевград.

№ 137

Писмо на ръководителя на Емигрантския комитет в Югославия Г. Генов до ЗП на ЦК на БКП относно закупуване на оръжие и пренасянето му в страната

Белград, 3 октомври 1924 г.

Др[аги] другари, пристигнах тук по текуща работа, утре отивам, защото въпроса за устройване база в гръцка Македония се счита уреден. Христо Стоянов каза, [че] е възможно и закупуването на оръжие там. Паница ми съобщи под секрет, че гръцкото правителство е обещало 5 милиона драхми на земеделците. Недялко Атанасов ми каза, че Паница ще ръководи там работата. Паница иска наши хора от пограничната околия на Пловдивския и Хасковския окръзи, за да се назначат за ръководители. На тях да се дадат явки, за да могат да свържат веднага гръцката база с вътрешността на двата окръга и специално с четите, действуващи там. Засега желателно е хората да заминат за Солун с паспорти. Надява се, че скоро ще бъде окончателно уреден въпроса и за изпращане на хора нелегално през границата. За наш общ ръководител и представител там пращаме Ал. Величков, запасен поручик, бивш гимназиален учител в Г. Джумая[1], от Дупнишко. С него ще се свържат пратените от България хора и ще работят под неговото ръководство. Паница ще е във връзка само с него. На Паница дадох парола „Кърджали" – отзив „Кричим". Хората, които дойдат от България, ще кажат паролата и в отговор ще получат отзива. Да се явят на следния адрес: хотел „Англия", Коста Павлович, Солун; и ресторант „Олимпос", Христодорович, ул. Егнатия, 246, Солун. След няколко дни смятам, че Ал. Величков ще има паспорт и ще може да отпътува за Солун с П[аница]. Ще го търсят на посочените по-горе явки. Ще го търсят под името Георги Стоянович.

С оръжието още нищо. Хората, както писахме, чакат покрай границата. Издействах съгласието им да турим наши помощници на техните ръководители по пренасянето на оръжието във Видинския окръг. Уж уверяват, че военните са дали всички нареждания и всеки момент се чака да постъпят сведения, че оръжието вече е започнало да се предава. Паница ми каза, че Чехия им отпуснала 10.000 пушки и 200 картеч[ници]. Дружбашите Н. А[танасов] и Хр. [Стоянов] ме уверяваха, че имат съобщение, че от Чехия е тръгнало във вагон и вече няколко дни го чакат да пристигне на някоя сръбска гара. Настоях пред тях, ако дойде това оръжие, от него веднага да дадат да се пренася.

Изискайте от София веднага да ни върнат сумите, похарчени досега от средствата на емигрантския помощен комитет. Не само тези до първи септември, но и това, което после се похарчи и за което вие имате сведения. Хората са голи и боси, оставяте ни в невъзможно положение.

Пишете за сега само на следния адрес: Светозар Попович, Ристичева ул., брой 62.

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 57, л.36. Копие. Машинопис.

---

[1] Днес – Благоевград.

№ 138

Из писмо на Б. Д. Михайлов (Williams) до Й. Пятницки със сведения за борби в ръководните среди на ВМРО и за становището на ЦК на БКП по тях

№ 442 *7 октомври 1924 г.*

Ув[ажаемый] тов[арищ].

1.Положение в Болгарии сейчас таково: все руководящие элементы левой части македонского движения физически истреблены: по официальным данным убито 180, фактически около 300 чел. Македонской организацией заправляет сейчас кучка правых во главе с Протогеровым; она является прямой агентурой Цанкова. Сама организация очень сильно ослаблена внутренней борьбой, принявшей формы взаимной резни. Тем не менее момент сейчас весьма благоприятный для работы по усилению нашего влияния на Македонскую организацию. Протогеров – не Т. Александров, он не сумеет спаять организацию и поддерживать в ней твердую внутреннюю дисциплину; да и его линия такова, что даже самым отсталым элементам станет ясно, что автономизм вырождается в неприкрытое прислуживание правящей болгарской буржуазии. Сейчас момент вполне благоприятный, чтобы развернуть кампанию по созданию единой македонск[ой] организации, уже федералистической; никаких новых переговоров с Протогеровым и К⁰; всяческое разоблачение их роли и содействие левой части Мак[едонской] орг[анизации] в создании из левого крыла МО крепкой национально-революционной политической партии с федералистической программой.

Наши тов[ари]щи в Болгарии ведут сейчас агитационную кампанию, разоблачая роль правительства Цанкова в отношении МО, и ведут эту кампанию довольно хорошо. Однако, есть и колебания: часть т[овари]щей считает, что с группой Протогерова надо продолжить вести переговоры, добиваясь уже не совместных действий (в духе Венского совещания) – а нейтралитета Мак[едонской] орг[анизации] во время восстания. Это было бы большой ошибкой. Мы дважды вызывали сюда авторитетнейшего представителя ЦК, чтобы договориться подробнейшим образом о линии ЦК в македонском вопросе. Он должен скоро прибыть. Я считаю желательным, чтобы в ближайшее время было здесь организовано специальное совещание (Смита-?) с представителями ЦК Болгарской, Югославской и Греческой – для закрепления единой линии этих партий в македонском вопросе, ибо 1) такой единой линии нет, 2) у некоторых не вполне правильная оценка этого вопроса (Югославия), 3) момент сейчас выигрышный для широкой постановки работы среди македонцев, 4) и в частности, для создания Македонской федералистической организации. [...][1]

С прив[етом] *Williams*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 49, л. 100–103. Ръкопис. Оригинал. Руски ез.

---

[1] Следва текст за извършеното по подготовка на балканска селска конференция.

№ 139

Писмо [от ЗП на ЦК на БКП до ЦК на БКП] със сведения за изпратени за нуждите на БКП суми от началото на октомври 1923 г. до началото на октомври 1924 г.

№ 28 *[Виена], 7 октомври 1924 г.*

Ето сметката на изпратените пари от началото [на] октомври м.г. досега:

1. Пръв път по дебелия куриер* за Помощния комитет – 500
2. През Н. Г.* от пропадналите пари от априлската вноска -184 500 лв. и за М[ладежкия] с[ъюз] – 36 000.
3. Чрез М.* за партията – 2 000, за Синдик[ати] – 260 и за ПК – 100. [Общо] – 3 260 д.
4. Чрез Х. Я.* – 1 000 за ПК и 100 за синдикат или всичко – 1 100 д.
5. За ПК чек от 4 000 лева, който сте получили – 4 000 лв.
6. За ПК чрез Ц. Милков, дадени му в заем – 2 000 лв.
7. Чрез студента куриер за ПК – 500 д.
8. Чрез куриер за НВО, за ПК – 1 000 д.
9. На 20 юни към остатъка от 3260 д. чрез М.* за ПК още – 2 500 д.
10. На 26 юни пак за ПК чрез Н. Г.* – 150 д.
11. На 30 юни чек от 400 англ. лири за ПК, които се равняват на 1 739 д.
12. На 30 юни чрез М.* пак за ПК 307972 лева, които се равняват на 2 261 д.
13. На 3 юли 290 и 35, от които да се предадат на Траяна С. Иванова от Берковица – 20 и 15 на Маджукова от същия град.
14. На 11 юли до Банката за кредит и търговия – 500 англ. лири, равни на 2185 д., от които 2000 – за партията и 185 за ПК.
15. 12 юли по дебелия куриер* 2 900 д. за ПК, от които 875 са последната част от вноската за юни и 2 025 от юлската вноска.

16. За ПК чрез Ст. Тодоров 20 д.

17. На 27 и 28 юли за ПК чрез адвоката Таджер 250.

18. На 12. VIII. пак чрез Т[аджер] за ПК 50 д.

19. Чрез дебелия куриер* на 4. VIII. 2 300 за партията и 1 000 за ПК.

20. Чрез куриерката на 25. VIII. 2 000 за ПК и 400 за синдикатите.

21. Чрез М.* на 13.IX. – 2 000 за ПК и ЕЦЦ, 200 – за МС. За Младежкия съюз и по-рано пратихме чрез др. Кирил* – НВО 360 д.

22. За партията по куриер на НВО от неговия бюджет АМИ – 1 000 д.

Остава да ви пращаме за ПК за вноската за авг[уст] от 1655 д., за вноската за септември – 6 000, за вноската за октомври 6 000, които се отпускат все за ПК и остатъка от увеличения бюджет на партията, който ще ви пратим тия дни чрез другарката на дебелия.

За ПК значи имаме и ви пращаме още 15 655 д.

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 55, л. 86. Копие. Машинопис.

---

* Неустановени лица и псевдоними.

№ 140

Писмо на Коста Янков (Анастасов) до Кирил[1] със сведения за провали в София, за набавянето на оръжие, за четническото движение и др. въпроси

8 октомври 1924 г.

Товарищ Кирилл,

1. Наконец получил Ваше письмо. Курьер приехал и привез 10 500 долларов. Ваше письмо мне передано было в день отъезда тов. курьера и поэтому не успел переслать ответа с последним. Это письмо пересылаю по почте.

2. Никаких принципиальных изменений в обстановке не произошло. Только наш любимый Чернов [2] провалился. У него было чувство недоверия к квартире, на которой я проживал перед Вашим отъездом. Он не захотел перебраться туда, несмотря на то, что ему больше оставаться в прежней квартире было невозможно, т.к. товарищ, который попал в руки полиции за несколько дней до Вашего отъезда, знал эту квартиру. Тов. Чернов переехал на другую квартиру близ парламента не изучив хорошо обстановки. К несчастью, в комнате по соседству проживал один македонец. Он выдал его. Тов. Чернов арестован вместе с хозяевами, которых выдал прежний хозяин Чернова. Произведен тщательный обыск на первой квартире т.Чернова и во время обыска полиция наткнулась на т. Г. Петрова, заведующего Центральной Военной Областью. Несмотря на предупреждение скрываться и не заходить к т. Чернову – т. Г. Петров пошел туда и

провалился. Арестован и он. Оба посажены в тюрьму Общественной безопасности. После нескольких дней хозяева были выпущены на свободу, а т. Чернов и т. Петров сидят. Тов. Чернова 30-го сентрября (вторник) в 3 часа дня увезли на автомобиле вместе с офицерами в неизвестном направлении. После этого мы потеряли связь с ним. Они (повидимому и т. Петров) исчезли без следа. Уже 10 дней не имеем никаких известий. Мы крайне обеспокоены, что они убиты, т.к. нами положительно установлено, что в тот же день ночью из Общественной безопасности увезли одного коммуниста македонца и расстреляли возле деревни Банкя. По всем данным это был т. Методий Алексиев из Горной Джумаи[3].

Дан приказ нашей террористической группе быть на чеку. Если в течение пяти дней т.Чернов и т. Петров не дадут знать о себе, пойдем на репрессии. Начнем с физических убийц в Общественной безопасности, потому что согласно имеющихся у нас инструкций не рекомендуется теперь убивать политических вождей реакции. Во всяком случае даром убийства товарищей Чернова и Петрова им не пройде. Им покажут!

Теперь принимаем меры найти заместителя т. Чернову и т. Петрову. Дело очень трудное.

3. Тов. Зигмунд[4] приехал. После встречи с ним я решил усилить наш отдел по вооружению причислением туда т. Зигмунда. Он встретиться с заведующим вооружением и вдвоем они начнут работать.

4. Из Константинополя через Одрин нам должны прислать взрывчатые вещества. При содействии чет и т. Грудова организуем маленькую базу для пулеметов и винтовок в районе Лозенграда.

Предполагали оборудовать базы в порте Енада на турецком берегу для выгрузки оружия из Севастополя. Однако, на днях получил письмо от нашей разведки в Бургасе, что там в Общественной безопасности имеются сведения, что большевики предполагают выгружать оружие в Енада. Каким образом – это неизвестно. Крайно обеспокоен на счет того берега. Может быть там действует разведка контрреволюции, а может быть это из Константинополя или береговой связи Бургаса с Енада. С нашей стороны никто из бургасских работников не знал об Енада. В центре об этом знали три человека – я, т. Коля [5] и т. Чернов. Прошу писать в Париж для проверки того берега. Здесь тоже назначили и ведем следствие.

На внутреннем рынке дан задаток на 100 револьверов „Парабелум" в Южной области[6]. Ведутся переговоры по закупке винтовок. Поступило также предложение из северо-восточной области. Дополнительно пишем обстоятельный доклад на счет вооружения. Еще раз напоминаю на необходимость ускорить пересылку материалов для ручных гранат в Сербию. Главным образом капсулы и алюминий. Силитру здесь нашли.

5. Четническое движение снова разгорается. Бургасская чета была объектом отчаянных, концентрированных атак войсковых частей. Были сосредоточены части всех трех родов оружия, при поддержке специальных македонских ударных групп. Тов. Грудов имел уже несколько стычек с правительственными войсками, но не понес урона. Все четы находятся в связи с соответствующим центром. В отношении зимовки чет я приказал запросить мнения товарищей воевод. До сих пор имел лишь ответ от Брациговской четы т. Максима[7]. Последний сообщает, что если получит зимнюю екипировку для людей, то останется зимовать в Болгарии. Для этой цели он уже облюбовал удобное место в горах в районе Брацигo-

во. Думаю, что и другие товарищи воеводы ответят аналогично. В этом случае быть может нам понадобится дополнительный небольшой кредит на обмундирование.

Взятие [в] Костенец банского вокзала – дело рук нашей четы Ихтиманского района. Чета захватила 250 000 лев[ов], из коих в Центральную кассу поступило 50 000.

Хасковская чета убила одного врангелевца, землемера агронома – злостного реакционера.

За весь месяц сентябрь наши четы потеряли одного товарища убитым из состава Лесичевской четы. Четники хорошо настроены. Небольшой инциндент в Лесичевой чете (раскол) уже улажен. Чета снова объединена и действует единодушно.

6. Не могу понять каким образом т. Георг[8] успел Вас запутать „документами". Это смешно. Я вновь письменно подтверждаю, что при переговорах с ВМРО наш ЦК был изолирован от руководства этой акцией. Перед этим фактором все эти „документы", которые Вам показали в федерации – не имеют значения. Спросите их, запрашивали ли они наше мнение, когда: 1) составляли манифест 6-го мая (содержание манифеста мы здесь узнали только из статей „Балканская федерация"; 2) когда поставили свой знаменитый ультиматум ЦК ВМРО (мы ничего не знали об этом ультиматуме до момента артиллерийской стрельбы, открытой Цанковым и Волковым); 3) наконец сообщили ли они нам и интересовались ли нашим мнением, когда решили порвать связь с ЦК ВМРО, огласив без его ведома и согласия манифест 6-го мая?

Эти три пункта сумируют в себе всю тактическую мудрость нашей акции „единого фронта" с ВМРО. Все остальное пустяки.

Тов. Георг ничего не сообщил нам, предпринимая все эти важные и решительные шаги. Это значит, что участие ЦК в этой акции и руководство ею сведено было на нет. Ясно ли это т. Кирилл? Все остальное от лукавого.

Потом, насчет платформы с земледельцами. Я решительно отказываюсь спорить. На что это похоже? Тов. Георг имел нашу платформу. Зачем ему понадобилось создавать другую? Эту новую он не называет платформой, а чем то другим. (Что представляет она, если не платформу). Я решительно не понимаю. Литературное упражнение что ли?

И наконец отношение к союзу молодежи. Тов. Георг от имени ЦК говорил и действовал без его ведома и согласия. Что особенно печально, это то, что т.Георг хотел принизить один принципиальный спор, сводя его до личной, крайне несимпатичной интриги, указывая, что наш товарищ, представитель ЦК союза молодежи в Исполкоме Интернационала Комсомола (его принципиальный оппонент), является трусливым и морально низким типом. Вот на что способен иногда наш, так дорогой в прошлом, т. Георг.

На днях мы посылаем наши тезисы по вопросу македонских событий в сентябре. Вы там увидите наше мотивированное мнение. Мы совершенно согласны перенести спор в наивысшую инстанцию – Исполком. Там мы увидим като прав и кто лоялен и прямолинеен в своих поступках.

В отношении Вас, т. Кирилл, меня очень интересует Ваш принципиальный взгляд на минувшие сентябрьские события. Продолжаете ли Вы стоять на той

точке зрения, которую имели здесь или после венских разговоров переменили свои взгляды. Если переменили – то почему. Мне это очень интересно знать, потому что быть может и я ошибался при оценке и анализе событий.

7. Прошу телеграфно ответить по Добруджанскому вопросу – дадут ли деньги или нет, чтобы покончить с этим отвратительным отношением.

С приветом *Анастасов*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 18, д. 290, л. 56–62. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Неустановен псевдоним.

[2] Псевдоним на Васил Каравасилев.

[3] Днес – Благоевград.

[4] Неустановин псевдоним.

[5] Неустановен псевдоним. Възможно е на Рачо Цанов.

[6] За подготовка на въоръжено въстание военният отдел на ЦК раздели територията на България на четири военнореволюционни зони: Централна (с център София), Южна (с център Пловдив), Бургаска, Варненска и Врачанска.

[7] Псевдоним на Крум Партъчев – ръководител на Брациговската чета, сформирана в края на април и началото на май 1924 г. по нареждане на ОК на БКП в Пловдив.

[8] Георги Димитров.

№ 141

Молба на ЦК на БКП до секретариата на ИККИ за откриване на Български сектор в Комунистическия университет на националните малцинства от Запада

Москва, 13 октомври 1924 г.

Просьба оказать содействие получить разрешение от ЦК на РКП на открытие болгарского сектора КУНМЗ (Ком[ммунистический] Ун[иверситет] Нацмен[ьшинств] Запада) на 25 человек с утверждением соответсвующего штата и сметы и признанием допустимым отступления от условий приема в КУНМЗ – прием в исключительных случаях беспартийных и комсомольцев, а также лиц с неполным партстажем, но при условии соответствия социальным требованиям. Касается политэмигрантов[*].

За ЦК на БКП *В. П. Коларов*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 18, д. 290, л. 61. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

---

[*] Последното изречение е дописано на ръка.

№ 142

Решение на ЦК на РКП (б) за откриване на Българския сектор в КУНМЗ

[Москва, октомври 1924 г.]

Слушали: Об открытии Болгарского сектора при КУНМ Запада (ходатайство Исполкома Коминтерна).

Постановили: Считать необходимым открыть в текущем учебном году при КУНМЗ Болгарский сектор. Финансирование отнести за счет сметы Главполитпросвета. Набор студентов произвести в соответствии с правилами приема, утвержденными ЦК для КУНМЗ, допуская исключения лишь в отдельных случаях по согласованию с Агитпропом.

Зам. зав. Агитпропотделом ЦК РКП(б) *Попов*

ЦДА, КМФ. 40/937/852, к. 20. Копие. Машинопис. Руски ез.

№ 143

Отчет за работата на Българския сектор в КУНМЗ. 1924 г.

БОЛГАРСКИЙ СЕКТОР

Болгарский сектор в КУНМЗ открыт 1-го ноября 1924 г. Курс сектора одногодичный. Студентов на секторе числится и обучается всего 17 челов[ек]. По социальному составу они разбиваются на: рабочих – 4 ч[еловека], крестьян-рабочих – 12 чел[овек], крестьян – 1 ч[еловек]. Возрастной состав студентов колебается в пределах от 21-го до 32-х лет. Общее образование у них низшее. Все имеют производственный стаж. Все они коммунисты, вели активную партработу в Болгарии, и из-за царящего в Болгарии белого террора вынуждены были емигрировать в СССР. Политический уровень развития их отвечает тем требованиям, какие предъявляются членам партии, поступающим в Совпартшколу II-ой ступени. Имея практические навыки, опыт в партийной работе, эти т.т. крайне нуждались в теоретическом освещении этого опыта, но за незнанием русского языка они не могли быть помещены в русские совпартшколы или комвузы для получения необходимой им теоретической подготовки. Поэтому Болгарской секцией Коминтерна с разрешения ЦК Р[уската] КП и съгласия работников КУНМЗ решено было открыть Бол[гарский] сектор и по различным мотивам, с одногодичным курсом пока, дабы дать этим товарищам [возможность] на болгарском языке получить необходимые им знания.

Предметная программа курса: 1) История культуры и развития хозяйственных форм, 2) Эконом[ическая] география СССР и Болгарии, 3) Политэкономия, 4) Диалектический материализм, 5) История революционного движения и история РКП, 6) Коминтерн и Профинтерн, 7) История Запада XIX в. и новейшая история Болгарии, 8) Тактика компартий и конкретные задачи Болгарской компартии, 9) Конституция СССР и практика советского строительства, 10) Естествознание, 11) Русский язык, 12) Болгарский язык, 13) Математика и 14) Болгарский язык. По всем этим научным дисциплиным приняты программы. Причем по некоторым науч[ным] дисципл[инам] приспособлены и приняты программы совпартшкол, по другим – программы младших курсов КУНМЗ. По объему эти программы занимают нечто среднее между программами совпартшкол I и II ступени. Объем программ определяется с одной стороны продолжительностью курса (один год) и с другой стороны – уровнем развития студентов.

Сектор обеспечен преподавательскими силами, отвечающими по своей квалификации своему назначению. В настоящее время работают 10 человек преподавателей. Все они коммунисты – болгары, за исключением преподавателей русского языка, математики и черчения. По образовательному цензу преподаватели распадаются на: имеющие высшее образование – 4, незаконченное высшее – 4, и окончившие Комвуз имени Я. М. Свердлова – 2 ч[еловека].

ЦДА, КМФ 40/937/852, к. 42, 43. Оригинал. Ръкопис. Руски ез.

№ 144

Из писмо на Б. Д. Михайлов (Williams) до [ИККИ] с информация за съществуващите в БКФ мнения по създаването на единния фронт с ВМРО и относно перспективите за въстание в България

№ 444 *15 октомври 1924 г.*

Ув[ажаемый] тов[арищ],

Основные моменты нашей работы сейчас таковы: 1) Крестьянская конференция[1], 2) Кризис в Югославской партии[2], 3) Вопросы единого фронта и македонский вопрос в Болгарии, 4) Предстоящий конгресс Греческой партии.

[...] III. Два вопроса, имеющие существеннейшее значение для положения в Болгарии: 1) До чего же мы в конце концов договорились с земледельцами и что практически из этого извлекли и 2) Какова наша линия в македонском вопросе – до сих пор еще не согласованы с болгарским ЦК. На манифест Б[алканской] Ф[едерации] по македонскому вопросу, опубликованный нами вскоре после македонских событий, ЦК БКП до сих пор не дал еще ответа; [судя] по частным письмам, намечаются разногласия. Основное – критика ЦК так наз[ываемого] Венского соглашения с вождями македонского движения и проистекающая из этой критики позиция „осторожного" отношения к автономистам, переговоры с ними *о нейтралитете* мак[едонской] организации, как ближайшей позиции македонцев в вопросе о едином фронте. Мы полагаем (о чем я Вам уже писал), что сейчас момент вполне подходящий для развития энергичной работы по завоеванию нами мак[едонской] организации с перестройкой ее на федералистических принципах и полит[ических] выводах Венского соглашения; эта работа должна идти под флагом восстановления старой мак[едонской] организации при помощи тех ее вождей, которые идут с нами. Практически мы уже договариваемся с теми товарищами, которые будут непосредственно вести эту работу. Но представитель ЦК Болгарии, которого мы настойчиво вызываем, все еще не едет. Договориться же с ЦК, прежде чем начать эту работу, абсолютно необходимо.

Я пытался поставить в Президиуме Б[алканской] Ф[едерации] вопрос о нашей оценке политического положения в Болгарии в связи с перспективами восстания. Товарищи вежливо провалили это предложение, отказавшись обсуждать этот вопрос до совещания с представителем ЦК и заслушивания мнения по этому вопросу. Неоформленное еще мнение все же таково: что серьезных признаков революционного движения на лицо сейчас нет, процесс сокращения социальной базы и политической изоляции Цанковской диктатуры идет, но идет очень медленно, в области осуществления единого фронта больших результатов еще нет, военно-техническая сторона недостаточно подготовлена. Все это безусловно отодвигает перспективу восстания по крайней мере до весны будущего года. А остающееся время надо полностью использовать для практической работы над единым фронтом, укрепления партии (работа в армии, крестьянство) и военно-технической подготовки. В связи с предполагаемым переносом руководства военно-технической работой из Болгарии в другое место и ввиду трудности связи с ЦК, я полагаю, что весьма важно будет на ближайший период иметь Вашего представителя непосредственно при ЦК БКП. Это будет, пожалуй, важнее, чем иметь представителя при Б[алканской] Ф[едерации]. Если Вы поставите этот вопрос, я просил бы послать меня туда. [...][3]

С приветом *Williams*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 18, д. 270, л. 342–344. Заверено копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Вж док. № 133, бел 1.

[2] Работата на Коминтерна с ЮКП се затруднява поради водещите се борби между „левите“ и „десните“ в партията. Така в отличие от „левите“, които застават зад всичките решения на Коминтерна, „десните“ гледат на селското движение като на чисто буржоазно движение, а на тактиката на единен фронт със селските организации като на компрметиращ пролетариата блок с националната буржоазия. Те не приемат мнението на V конгрес на Коминтерна, че стабилизацията на капитализма в Европа е временна и частична, и отстояват тезата, че в Югославия капиталистическият режим все повече се консолидира и че прилетариатът до постигането на пълна буржоазна демокрация трябва да ограничи своята борба с издигане на политически и демократически искания за демократически реформи. „Десните“ смятат, че в борбата на пролетариата националният въпрос е от второстепенно значение и не трябва да измества на втори план социално-икономически и класови интереси и т.н.

[3] На първата страница на документа има ръкописни бележки: *„За др. Зиновиев“, „Вилиамс“, „Копие на писмото“.*

№ 145

Писмо от Б. Д. Михайлов (J. Williams) до [ИККИ] с изложение на съществуващите в ЦК на БКП мнения относно срока на организиране на въстанието по повод Майския манифест на ВМРО, пражките преговори на Г. Димитров със земеделците и др.

№ 447 *[Виена], 20 октомври 1924 г.*

Ув[ажаемые] тов[арищи].

Мне пришлось задержать на два дня свой отъезд, ибо приехал давно ожидавшийся представитель ЦК Болгарии, с которым мы в течение трех дней разбирали все стоящие вопросы. Его доклад и тезисы Президиума по его докладу будут посланы Вам с этой почтой. Вкратце комментирую их.

Прежде всего приходится констатировать, что никаких существенных разногласий между ЦК БКП и Президиумом Б[алканской] ф[едерации] нет. Но имелись в прошлом несогласованности и различные оценки положения.

1) К большому нашему изумлению представитель ЦК самым категорическим образом заявил, что в начале осени ЦК оценивал внутреннее положение в Болгарии как вполне благоприятное для начала успешной ревизии[1]. ЦК воздерживался от практических выводов из своей оценки только потому, что болгарские т[оварищи] и БФ и в Москве предлагали ему этого не делать. ЦК – дескать – получило три „предостережения“ от этих т[оварищей] со ссылкой на мнения авторитетных русских товарищей. Одно из этих „предостережений“ – письмо за подписью Коларова и Димитрова, отправленное из Москвы 30. VII., фигурировало на нашем заседании. В письме хотя и предупреждается ЦК, что в вопросе о сроке ревизии ЦК должен исходить лишь из своей собственной оценки положения и должен предпринимать это под свою политическую ответственность, однако, далее дается анализ положения и говорится, что в настоящий момент ревизия обречена на явный неуспех. Трудно сказать, насколько серьезно делал в прошлом ЦК такую свою оценку, но во всяком случае нашим товарищам в таких вопросах как вопрос о сроках надо осторожнее выступать с советами, чтобы потом на них не свалили ответственность.

2) Венское соглашение, подписанное в мае с представителями Македонского комитета, резко критикуется ЦК. Сначала представитель его заявил, что ЦК ничего об этом не знал и был поставлен перед совершившимся фактом. Однако, рядом писем и других документов, продемонстрированных на заседании, было доказано, что Президиум исправно уведомлял ЦК, запрашивал его мнения, ответа не было получено и т.д. Далее ЦК, правильно расценивая последние события в Македонии как удар не только по македонскому движению, но и по БКП, считает, что на этот раз ответственны те товарищи, которые начав борьбу с Тод. Александровым после отречения последнего от Венского соглашения, не предусмотрели последствий этой борьбы и не предупредили о том БКП. В этом есть доля правды: опубликование Венского соглашения с целью изобличить Т. Александрова, подписавшего его, а потом отрицавшего, это было действительно принято товарищами без уведомления о том не только ЦК, но и Президиума БФ. Борьба внутри ВМРО была таким образом развязана, но об

этом наша партия в Б[олгарии] не знала. Тут уж надо подтягивать тех товарищей, которые эту работу ведут, чтобы они держали тесный контакт с нами и через нас с партиями, и политические решения принимали по согласованию с нами. Они действительно проявляют известный сепаратизм, еще один пример чего будет приведен ниже.

3) Были нападки лично на Виктора [2]. Основное – его пражские переговоры с левыми земледельцами, несогласованные с ЦК. Виктор разъяснил еще раз, что эти переговоры носили предварительный характер, были нащупыванием почвы, формального соглашения ни с кем не заключалось, да и в момент переговоров здесь не было еще известно, что ЦК в Болгарии пишет с земледельцами особое соглашение („Соглашение об Акционном комитете“)[3]. Да и ряд принципиальных положений Пражских переговоров оказался правильнее, чем конституционные построения ЦК в соглашении об Акционном комитете. Выяснилось, что все нападки на Виктора исходят от одного товарища – ведающего военной работой в ЦК. Этот товарищ пишет по своей военной линии особые доклады, которые попадают в Москву, где позволяет себе совершенно не товарищеские выходки против Виктора (я видел несколько таких писем). В основе здесь лежат лишь личные взаимоотношения. И мы сделали, что могли, чтобы предостеречь ЦК от припутывания этих отношений к взаимоотношениям ЦК и БФ.

С линией, намеченой Президиумом по македонскому вопросу (как вести работу сейчас, после известных событий, см. посланный Вам с пред. почтой наш протокол) ЦК согласен целикам и безоговорочно. А это самое главное.

4) Оценка нынешнего положения в Болгарии дается ЦК весьма оптимистическая (см. доклад). К сожалению, заявления о большом влиянии партии на крестьянство несколько голословны: ЦК имеет правда 2 000 крестьян в партии, но не проверял своего влияния на крестьянство путем проведения в крестьянской массе ряда кампаний, результаты которых могли бы свидетельствовать об этом. Экономический кризис в стране разрастается, положение крестьянства ухудшается, все это несомненно. Но никаких признаков брожения среди крестьянства нет, если не считать пассивного уклонения мужичков от уплаты налогов. Мало получили мы и данных о текущей работе партии. Больше всего – общие фразы, конкретных данных мало. В тезисах Президиума мы даем нашу оценку общего положения. С ним мы все единодушно согласны, разногласий тут не было.

5) В области единого фронта. Полученные на этот раз данные говорят, что дело серьезно двинуто. Тут действительно не блок с верхами, а самая тесная связь на местах с массами. Характерно, что на местах работа идет под гораздо большим приоритетом коммунистической партии, чем на верху. Но в политическом документе (Программа рабоче-крестьянской власти)[4], подписанном с левыми земледельцами, наши товарищи несколько перемудрили. Они написали весьма подробную схему государственного устройства. К чему это вообще. Ведь пишется политическое соглашение, а не конституция для еще не убитого медведя, и эту схему построили так: революция завершается созывом парламента на четыреххвостке, т.е. самого обыкновенного буржуазного парламента, над которым будет стоять „рабоче-крестьянская контрольная камара“, нечто вроде рабоче-крестьянского сената, контролирующая деятельность парламента; на местах соответствующие рабоче-крестьянские комитеты, контролирующие местную власть. А какими реальными силами будет располагать такая камара (ведь вся власть будет у парламента), каковы гарантии, что у нас будут опорные пункты, каковы гаран-

тии, что рабочая и крестьянская масса сможет организоваться и держать в своих руках судьбу республики – об этом в соглашении ничего не сказано. Если защищать эту схему с точки зрения маскировки рабоче-крестьянской камары, т.е. Советов, мы внесли коррективы в том смысле, что в соглашении должно быть оговорено: вооружение рабочих и крестьян, командование армии в руках наших, а не парламента, сохранение и после переворота органов захвата власти (военно-революционных комитетов или что-нибудь вроде), в руках которых будет реальная вооруженная сила; наконец, оговорена возможность лишить буржуазию избирательных прав в зависимости от хода революции и степени сопротивления этой буржуазии (в форме лишения избирательных прав „врагов революции“ или что-нибудь в этом роде).

Все это, конечно, только программа, вопросы будут решаться соотношением сил в решающий момент. И болгарские товарищи правильно переносят центр своей работы на низы земледельческой партии, на крестьянские массы.

6) Общая перспектива – подготовка ревизии на весну – все мы разделяем единодушно. Принятая после споров поправочка о возможности, если условия будут благоприятны и т.д. провести ревизию зимой – в январе-феврале. Поправочка эта мало серьезна, ибо в защиту ее кроме желания „а нельзя ли раньше“[5] приводились не политические доводы, а так же военно-климатические: зима и снег, дескать, парализуют способность военного сопротивления. Это, конечно, палка о двух концах, ибо климатические условия одинаково действуют как на контрреволюцию, так и на революцию.

7) Вопрос о четах был полностью согласован с ЦК. Это был один из острых вопросов, теперь он урегулирован. Ряд других вопросов (о комфракции, печати, военно-технической работе) также был полностью согласован. Я откровенно считаю, что если бы на месте был хотя бы самый захудалый представитель ИККИ, половины этих вопросов не возникло бы.

8) В заключение еще о макед[онской] работе. Товарищи, ведущие ее, погорячились, недооценили, что за Протогеровым есть мак[едонская] масса, что эту массу надо завоевать и т.д., и не переговорив ни с кем двинули работу сразу по созданию общей мак[едонской] организации – не обратив должного внимания на необходимость завоевания ВМРО, без которой никакой объединенной мак[едонской] организации не построишь.Пришлось их выправлять, пришлось устроить „большое“ совещание по этому вопросу, но и полпред[6], согласившись с нами, помог нам их удержать и будем надеетсь, вразумить. А то они уже состряпали комитет по созыву общемакедонского съезда, подняли вопрос о программе, названии новой организации и т.д. Ссылались они (весьма туманно) на какие-то „директивы Москвы“, но я опасаюсь, что никаких директив у них по этому вопросу и не было. А что пытаются они вести чисто политическую работу, не согласовав ни с кем – это скверно. Эти же товарищи уверяют (а вероятно и информируют центр), что никакого собственно удара македонскому движению не нанесено. Это явное легкомыслие: 1) убито около 200 чел. – преимущественно левых македонцев – не рядовые, а руководящие элементы; 2) Петрический округ – база ВМРО, македонское „государство в государстве“ оккупировано войсками Цанкова; 3) захвачены склады оружия и припасов ВМРО. Разве это не удар по организации?

J. Williams

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 49, л. 134–136. Копие. Машинопис. Руски ез.

Публ. със съкращения в „Македонския вопрос в документах Коминтерна“. Скопје. 1999, с. 415–417.

---

[1] Псевдоним на *въстание*.

[2] Г. Димитров.

[3] Вж док. № 104.

[4] Вж док. № 106.

[5] *русизъм* – а не може ли по-рано.

[6] Става дума за В. Х. Ауссем, по това време пълномощен представител на СССР в Австрия.

№ 146

Писмо от Коста Янков (Анастасов) до Иван Генчев (Боян) с информация за дейността по снабдяване с оръжие, за отношенията с македонските организации и др.

22 октомври 1924 г.

Др. Бояне,

Завчера ти писах едно писмо, в което моля да направиш справка у Андрея[1] защо ме викат във Виена и ще има ли нужда да идвам след като Ив[ан][2] е при вас. Ако има нужда, молих те да ми телеграфираш на адреса на ул. Ц[ар] Б[орис] при случай, че има нужда от идване: „Необходими са мострите“, а в случай, че няма нужда – „Мострите ненужни“. Пиша ти повторно по тази работа, защото може да се случи нещо с първото писмо – да не го разбереш, да се изгуби и пр. Значи попитай Андрея и веднага телеграфирай. Аз съм на мнение всичко да уредите с Ив[ан], тъй като тука тъкмо сега имаме много работа. Чакам телеграма. Последното твое писмо не можах да разбера. Писал си с ново мастило, без да ме предупредиш и аз го зацапах с ...* по-ранщна комбинация. Пак и писал си на тънка хартия. Нищо не излезе. Повтори го.

Нарежданията за Солун изпълняваме. За Цариград също. Моля те обаче веднага пиши на Гаврила[3] да вземе мерки и да обърне внимание на Владо[4] да престане със своите шляения из България. Какво скрил той към Своге? И защо дава нареждания оттам да се прекарват материали ? Това е цяло безобразие! Пак започнаха историите с Ч[ерно] море. Казахме ясно и определено – в тукашния окръг материалът ще се пренася само южно от ж.п. линия за Ниш, и то на точно определен пункт, на който завежд[ащ] се назначи именно Владо. Да донесе материала до известно място и да го предаде на нас – ето неговата задача. Вместо да се съсредоточи в тази работа, в този район и на този пункт, той се явява съвсем на друго място и с камшик кара другарите да устройват канали, скривалища и др. и ще излезе пак като бургаската работа. Трябва най-после да се разбере бе джанъм от вас, когато сте вън, че ако при вашите условия за работа е трудно да се измества работата от определен план, то при нашите пък е хиляди пъти по-трудно и трябва най-строго да се пазим от лични произволи. Те тука водят просто към катастрофа. Ако не можеха от определено място ни прекарат материалите, въпреки приготовленията, то най-напред нам тук трябва да съобщят и *да чакат нашите нареждания*. Поразителна е липсата на единство в работата ни. Дори до най-дребната практическа работа винаги се явяват два центъра, две различни ръководства – външно и вътрешно. Като почнеш от работата с македонците, та минеш през преговорите със земеделците и спреш най-после до разходките на Владо там, дето никой оттук не го е пращал. Страшен шум се дигна тук по Владовото явяване в Своге. Всички партийни другари знаят това и го коментират. Безобразие!

Едно дълго писмо шифровано получихме преди няколко дни от Гаврил, но ...* забравил да тури страницата от книгата за дешифриране. Можеш си представиш положението ми! Сигурно много важни и практически неотложни работи се разправят в него, но..*.

Друго още едно: намерете за шифр една книга II-о издание, която тук има само I издание – с мъка сричаме шифрованото!

Ето, приятелю, каква проста и прозаична философия на нашите провали. Та вие там веднага ...* предателство. А видя ли у земеделците? Ето това се казва предателство – с всичката оперативна преписка се явяват хората при Русев.

Пиши моля те бързо на Гаврил да вземе мерки. Пиша и нему. Изпращам Шемшето[5] за лична среща.

Писах на Андрей да ти даде 3000 дол. за нуждите на Гаврила. Само че и тук имаме недоразумение. Ние оттук плащаме на двата окръга и харчим грамадни суми. Той обаче изглежда, че върши същото. Тогава? Пиши за какво му са тия суми. Пиши им колкото е възможно по-скоро да прекратят по указания от нас път 400-те кг брашно[6]. Много ни е необходимо. Какво става при вас там с капсулите[7]? Чакайте още, та после струпайте ми изведнъж тук планини от материали и ругайте „предателите“ при неизбежния провал.

В едно писмо до Бюрото ми пишете да изпълним това, което екзекутивата искала, за да се продължи по-нататък работата. Не можем да разберем за какво се касае. Едно писмо на Андрей № 2 не е получено тук. Може би в него се говори за тия искания. В писмо № 1 [на Андрей] се пише за отношението ни към макед[онците] – борба с десницата, нещо, което ние отдавна вършим, както ти вече четеш в „Р[аботнически] В[естник]“. В същото писмо се пише още, че компетентната комисия намира сега положението ни в макед[онското] движение „лучше“[8]. Това „компетентно“ мнение, брате, тук съвсем не го разбираме, въпреки неговата голяма компетентност. Тъкмо обратното, претърпяхме поражение и сме много зле, както във ВМРО, така и в легалните им организации, братства и „Илинден“.

По-нататък компетентната комисия продължава – сега вече „до известна степен не трябва да смятаме ВМРО за реална сила, която може да се насочи срещу нас“.

Аллах нека ви прости вашето тихо недоразумение! Тъкмо обратното изпитваме ние тук съвсем реално на гърба си...* Друг е въпросът, че ВМРО сега не е същата сила, каквато бе преди погрома. Но каквото е и колкото е тя против нас и все пак е сила.

В друго писмо ще четеш доклада ми за срещите с един от левите македонци. Вземете си добра бележка от тоя доклад. Също тъй вземете си добра бележка от донесението по събитията на др. Вл.Поптомов, което е изпратено направо на Гейнрих [9]. Че от тях ще има кое що да научите, като прочетете, че 4 села са се дигнали, за да заловят, кого мислиш? – Г.Пенков, една от централните личности по нашите представления за работите в левицата. Оказва се, че той успял да пороби икономически тия четири села, заграбил им горите и др. Такива подробности, които говорят кое-що за правилното ни осветление по протеклите събития и които заедно с другите сведения на донесението показват ясно колко прибързано действувахте вие и изнасилихте процеса.

Също така има сведения, – непроверени още – че Алеко [10] имал големи богатства. Участвувал в някаква си тютюнова фабрика със свой дял от 4 милиона лева. Същото говорят и за полковник Атанасова [11]. Картината добива прочее съвсем друго осветление за вас. Потвърждава се нашата преценка за съществуването на един център, изразител на интересите на *македонската буржоазия*, който бе готов да върви с нас до известно место поради своите специфични интереси. Политиката на този център най-добре се изрази в меморандума на Илинденци[12].

Вие смесихте центъра с левицата. И затуй при конкретните преценки се подведохте по преценките на центъра, с който се бяхте заобиколили там, във Виена, направихте тактически ходове съобразно тия преценки и накрая по една фразеология на крайно левите тръгнахте по една тактическа линия, съвсем неотговаряща на левицата на трудещите се маси – по тактическата линия на центъра.

Ти сам пишеш в писмото си до мен: „Грешка ни е, че не се свързахме с борбите в България". Е, добре! Тая грешка само една тактическа грешка ли е или е една *тактическа грешка,* една грешка на тактиката ни? Очевидно тактическа грешка е. Защото вашата тактика бе тактика на макед[онската] национал[на] буржоазия (централистите в движението), а не тая на левицата, свързваща винаги тактическите си ходове с борбите на работн[ическите] маси. Именно вие, които толкова много разправяте, че макед[онското] движение не е турското на Кемал Паша [13], забравихте в тактич[еските] си ходове това и тръгнахте по линията на центъра – Алеко, Атанасов, Г. Пенков и др. македонски милионери, които са във вражда икономическа с десницата, но които са във вражда икономическа и социална с макед[онските] маси в Петричко. Ето защо доживяхме да виждаме цели села в Петричко срещу нас!

Тезисите – доклад от ЦК по тазгодишните септемвр[ийски] събития трябва вече да сте ги получили. Жалко, че набързо ги писах, та не можах да разгледам въпроса и от горната гледна точка. Тогава сигурно и Петър [14] не би направил своята оговорка. От гледна точка на вътрешните борби и групировки в организацията и в макед[онското] движение въпроса не бе достатъчно подробно осветлен в доклада.

Когато четете там и в М[осква] доклада, имайте предвид и гореизложеното. То щеше да съставлява предмет на *последната точка от първия отдел на доклада.* Тая точка щеше значи да бъде приблизително такава:

...* „След изложеното трябва да се запитаме. Тактиката, която бе проведена от Виена и БКФ така, както я изложихме, на интересите на коя групировка в мак[едонското] движение отговаряше? Беше ли тя такава на левицата, както претендираше да бъде или не? Явно е, че тя не бе тактиката на левицата. Основна идея в тактиката на левицата, изразена и в манифеста от 6 май, бе именно *борба заедно със силите на единния фронт.* Но този *основен* класов пункт на манифеста не бе спазен тактически от виенските другари и тия на БКФ при провеждане на акцията. Именно тоя пункт *се забрави* от другарите, автори на манифеста, при провеждане акцията за единния фронт с ВМРО и се получи едно просто абсурдно положение: в София се предписваше на силите от единния фронт да избягват сблъсъка с Цанкова, а в Г.Джумая[15] – 70 км по на юг, се взимаше курс към въоръжено въстание при пълната свобода на Цанкова да отведе свободната соф[ийска] артилерия и смаже въстанието по долините на р. Места и Струма.

Така в последната сметка *на дело* в процеса на реалните борби тактиката на Виена и БКФ се оказа тактика на центъра в макед[онското движение]. Тя бе тактика *на макед[онската] национал[на]буржоазия,* която се стреми чрез изолирани, откъснати борби и избивания по върховете на организацията, често пъти дори чрез лични, индивидуални, атентаторски актове да заграби централното управление на организацията в свои ръце. За масите, за техните големи борби, за техните интереси тактиците на централистите малко искат да знаят в своите тактически ходове. Те третират масите като безсловесни същества, които безпрекословно трябва да следват водачите си в техните взаимни борби и изтребления.

Наистина, ние не можехме да се деинтересираме от тези борби. Това би било доктринерство. Но не от тия борби и антагонизъм трябва да извеждаме нашата тактика. Не ний да служим на техните борби, а обратното – техните борби да служат на нас – ето правилната наша тактическа линия.

Нашите виенски другари и тия от БКФ платиха данък на особеното положение, в което се намираха във Виена – далеч от македонските маси, заобиколени от емигрантските водачи на победения център в макед[онското] движение и преценяващи нещата и борбите с критерия, преценката и тактиката на тоя център, в замяна на което тия макед[онски] водачи си позволиха свободата да подпишат един манифест, уж за *единодействие* със силите на единния трудов фронт, който обаче на другия ден след подписването забравиха, хвърляйки се стремително по пътя на старите свои отдавна известни в историята на макед[онското] движение сепаративни действия и ходове, които доведоха нещата в последна сметка до едно частично, тежко поражение на масите от трудовия единен фронт".

– Ето такова би било накъсо завършването на I отдел от доклада по септември[йските] събития. Имай го предвид. Ако трябва, прати го и на др. Венелин [16] да се знае точно нашите възгледи по събитията, защото изглежда, че там много малко се знае за тях и ми се приписват редица чудатости, които никога не сме поддържали.

– В Бургас са хванали един наш четник, който е издал доста работи. Надявам се обаче и сега да се локализира работата.

Привети теб и домашните; може би скоро ще се видим.

Привети *Анастасов*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 18, д. 290, л. 88–89. Ръкопис. Тайнопис.

---

[*] Така е в текста на документа.

[1] Неустановен псевдоним.

[2] Вероятно става дума за Иван Манев, тогава зам. на К. Янков в ръководството на Военната организация.

[3] Гаврил Генов.

[4] Владо Тричков.

[5] Псевдоним на Йонко Панов.

[6] Вероятно псевдоним на взривни материали.

[7] Вероятно псевдоним на патрони.

[8] *русизъм* – по-добре.

[9] Неустановен псевдоним.

[10] Алеко (Александър) Василев.

[11] полк. Атанасов, Георги.

[12] Има се предвид издадения през април 1924 г. от членовете на „Илинден“ Меморандум, съдържащ протест срещу преследването на дейците на македонското движение от правителството на Ал. Цанков.

[13] Става дума за Кемал Ататюрк.

[14] Неустановено лице.

[15] Днес – Благоевград.

[16] Псевдоним на Васил Коларов.

№ 147

Резолюция по партизанското движение в България и другите балкански страни, предложена от Балканския комунистически център

[Виена, краят на октомври – началото на ноември 1924 г.]

Скъпи другари,

По повод предложението на ИККИ да се обсъди наново въпросът за партизанското движение в България, Президиумът на Б[алканския] К[омунистически] Ц[ентър] прегледа отново и подчерта възприетото по-рано становище по тоя въпрос, като го и формулира в тук предложената резолюция. Имайки предвид дейността на ЦК на БКП в тая област, както и изразеното заявление на др. Златко[1], когато бе тук, Президиумът счита, че прокараната в резолюцията основна линия е също и линията, която ЦК на БКП следва по тоя важен въпрос.

Понеже в другите балкански страни се заражда вече едно подобно партизанско движение, Президиумът намира за нужно в същата резолюция да се определи отношението и на другите балкански комунистически партии към партизанското движение. Като Ви изпраща въпросната резолюция, Президиумът Ви моли веднага да я разгледате и да направите ония изменения и допълвания, които бихте счели за нужно и му ги съобщите незабавно. Резолюцията няма да се изпраща на ИККИ, докато не се получи Вашето мнение по нея. В очакване бързия Ваш отговор, Ви изпращаме своите братски компривети.

Резолюция по партизанското движение в България и другите балкански страни

I. Партизанското движение в България.

1. Буржоазнофашисткия режим в България със своите жестокости неизбежно предизвиква създаването на партизански чести, състоящи се предимно от

осъдени, избягали от затворите, преследвани от властите и застрашени за своя живот селяни, работници и други революционни елементи.

2. По естеството на своя произход и по своя състав, тия партизански чети имат политически характер и като такива могат и трябва да се използват от БКП в периода на подготовката на предстоящото въоръжено въстание за целите на самата подготовка. В предвечерието на въстанието – за дезорганизиране държавната власт и деморализиране силите на противника, а в самото въстание – като бойни ядра за изпълнение на ударни задачи и за масовото повдигане и въоръжено организиране на масите в определените места.

3. В това отношение задачата на БКП е:

а) да постави под своето идейно влияние и под непосредственото ръководство на своите специални органи съществуващите в страна партизански чети;

б) да ги свърже помежду си за съгласуване действия и за взаимно подпомагане и

в) да направлява тяхната дейност винаги в интереса на борбата на трудещите [се] селски маси против буржоазнофашисткия режим в България.

4. За тая цел необходимо е:

а) съществуващите чети да се съхраняват в бойна дееспособност, да бъдат разпределени в различни области на страната и да се поставят в най-редовни връзки със Центъра при НВО;

б) да имат добра организация и сигурно ръководство;

в) да се установи в тяхната среда строга революционна дисциплина;

г) да получат ясни и конкретни директиви за дейността си при сегашния период на подготовка на въстанието, в предвечерието на въстанието и в самото провеждане на въстанието;

д) да получават своевременно конкретни задачи от Центъра за всички поважни случаи;

е) да бъдат редовно осветлявани върху политическото положение на страната и върху развитието на общата борба;

ж) да се води в тяхната среда възможната революционна, просветително-възпитателна работа и необходимото военно обучение.

5. Сегашният подготвителен период. Не е целесъобразно да се разширява съставът на партизанските чети чрез привличането в тях на необходимите за работата в движението в населените места елементи.

6. В подготвителния период партизанските чети трябва най-усилено да бъдат използвани за целите на подготовката на въстанието, а именно:

а) за поддържане връзките с НВО;

б) за пренасяне на нелегална преса и литература;

в) за намиране, пренасяне и охрана на оръжието и за въоръжаване кадрите в отделните чети;

г) за поддържане борчески дух сред масите;

д) за респектиране деребействащите органи на властта и хората на фашистткото правителство в отделните места и пр.

7. Предприемането на необходимите репресивни мерки от страна на партийните чети, поради изключителната важност на тия мерки и от последиците на

тяхното приложение, трябва да стават по изрично разрешение или нареждане на самия Център.

8. През подготвителния период партизанските чети трябва най-старателно да избягват да влизат в стълкновение с въоръжените сили на противника, както и предприемането на акции, които биха били от естество да водят към преждевременно разрастване на партизанското движение в страната.

9. Партизанските чети могат да бъдат използвани и за извършването експроприации (които впрочем се допускат в крайни случаи като изключение) само по нареждане на Центъра и винаги под неговия близък и строг контрол.

10 Между партизанските чети и четите на ония националреволюционни организации, с които партията е в контакт или в единен фронт, трябва да се установят отношенията на взаимно разбиране и на координиране действията в случаите, когато това се окаже необходимо.

11. Срещу образуването и проявяването на разбойническите чети трябва решително да се противодействува, защото те са от естество да компрометират пред населението делото на самите политически чети със своите разбойнически действия. Боевите и надежни елементи из средата на съществуващите разбойнически чети трябва да се привлекат и използват на работа в политическите чети като се поставят в услуга на техните задачи и се подчинят на тяхната революционна дисциплина.

12. При използването на партизанското движение за целите на подготовката и извършването на въоръженото въстание, не бива никога да се изпуска из предвид, че въстанието и обезпечаването на неговата победа е дело на самите работнически и селски сили и че партизанските чети с дейността и акциите си ще играят подчинена и спомагателна (макар и много важна роля) в това отношение.

II. Партизанското движение в другите балкански страни.

1. Вследствие изключителната политическа реакция в другите балк[ански] страни, особено в Югославия и Румъния, се зараждат също елементите на едно партизанско движение, подобно на съществуващото в България, а в някои места вече и формирани партизански чети.

2. Това движение би могло да се използва както за разгарящата се борба на трудещите се маси, така и евентуално в помощ на въстанието в България и специално като едно от средствата за предотвратяване на грозящата българското въстание контрареволюционна военна интервенция.

3. Задачата на компартиите в тия страни е: своевременно да се погрижат и да поставят под идейното си влияние и ръководство зараждащото се партизанско движение като имат предвид горните указания.

4. В ония области (Македония, Тракия, Добруджа, Бесарабия, където съществуват чети на националреволюционните организации, не бива да се съдействува за образуването на отделни политически чети, а трябва да се концентрират всички подобни елементи в самите националноревоционни чети.

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 77, л. 60–61. Копие. Машинопис.

---

[1] Псевдоним на Иван Манев.

№ 148

Писмо от ЦК на БКП до Президиума на БКФ относно откриването на съветското консулство в Одрин

№ 401 *22 ноември 1924 г.*

Драги другари, докладва ни се, че СССР възнамерява да поиска от Турция консулство в Одрин, за да го имат в услуга на балканските компартии. Въпреки по-големите му нужди да има консулство в друг някой малоазиатски турски град. Обаче, за да направи това, трябвало да се има вашето мнение по въпроса. При сегашното положение връзките ни с Русия през Константинопол са извънредно трудни. Засега кореспонденцията ни с Москва чрез Цариград е невъзможна, може да настъпят условия, когато и през Сърбия не ще можем да се сношаваме. молим ви час по-скоро да вземете исканото решение и да го съобщите гдето трябва [...]

Братски комприветы: ЦК БКП (т.с.)

РГАСПИ, ф. 509, оп. 1, д. 50, л. 210. Копие. Машинопис. Руски ез.

№ 149

Из протокол № 38 (специален № 25) на заседание на ПБ на ЦК на РКП (б) за създаване на Балканска комисия при Коминтерна

27 ноември 1924 г.

[...]

Слушали:

4. д.) О Балканской комиссии (т.т. Фрунзе, Чичерин).

Постановили:

1. Утвердить постановление Балканской комиссии ЦК [РКП (б)] об обязательном проведении всех вопросов, имеющих отношение к той или иной из балканских компартий, через Президиум Балканской федерации.

2. Включить в состав Балканской комиссии тов. Йоффе и на время отсутствия т. Коларова – т. Луканова.

3. Согласиться с предложением Балканской комиссии о превращении ее в комиссию Коминтерна, с сохранением ее прежнего положения, как комиссии ЦК.

4. Председателем комиссии назначить тов. Фрунзе.

Выписки посланы:
т.т. Фрунзе, Пятницкому – все, т. Йоффе – 2).

СЕКРЕТАР ЦК *Й. Сталин*

РГАСПИ, ф. 17, оп. 162, д. 2, л. 45. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

№ 150

Становище на ЦК на БКП във връзка с позицията на Л. Троцки по Септемврийското въстание 1923 г.

[София, декември 1924 г.]

БКП И ЛЕНИНИЗМЪТ

[...][1] ЦК на БКП вижда в опитите на другаря Троцки да подмени ленинизма с меншевизъм, респективно троцкизъм, един удар не само върху единството на славната РКП (б), но и удар върху целия Комунистически интернационал, удар върху освободителната борба на всесветския пролетариат.

Тоя опит на другаря Троцки ще срещне, не се съмняваме, решителен отпор от всички страни. Не троцкизмът, а ленинизмът е който изведе на широкия път към осъществаването на социализма пролетариата и трудещото се селячество в Русия, не троцкизмът, а ленинизмът е, който под знамето на Коминтерна води към смъкването на кървавата буржоазна власт и към възстановяването властта на работниците и селяните и създаването на всесветския съюз на социалистическите републики. Никой не е в състояние да изтръгне от ръцете ни знамето на Ленин и да ни връчи знамето на троцкизма.

Ние, обаче, Българската [ком]партия, трябва да прибавим към всичко това своя протест и възмущение против опита на другаря Троцки да аргументира своята антиболшевишка теза с фалшификация на нашето Септемврийско въстание през 1923 г. Другаря Троцки обвинява партията, че тя, за да поправи юнската си грешка, „се хвърлила във въстанието, без да е подготвила политическите и военнотехнически предпоставки“ за него.

Позицията на др. Троцки по тоя въпрос е позиция ликвидаторска, позиция на ония, които охулиха въстанието, отрекоха героическата борба на българските работници и селяни и стъпкаха паметта на хилядите скъпи жертви, позиция на ония, с които партията се справи още в първите дни на стъпването си на крака, като ги изхвърли из своите редове. Позицията на другаря Троцки, като подхранваща илюзия за правотата на ликвидаторската теза, особено в настоящия момент, когато партията се готви за нова борба, е не само пакостна, но и предателска спрямо БКП и борещите се под нейното знаме работници и селяни.

По отношение на нашата партия ние най-ясно виждаме меншевишкия уклон на другаря Троцки и затова най-силно протестираме против неговите опити да подменя болшевизма с меншевизъм.

По пътя на Ленин ще вървим ние и ленинизмът ще ни бъде факел в борбите!

ЦДА, ф. 3Б, оп. 4, а.е. 55, л. 125. Копие. Машинопис.

---

[1] Липсва началото на документа.

№ 151

Из доклад на Началник отделение „Обществена безопасност" до Министъра на вътрешните работи и народното здраве за разкритата комунистическа военна организация

София, 11 декември 1924 г.

Отделение
Обществена безопасност
Полическаслужба
№ 14518
11 декември 1924 г.
гр. София

До господина
мин-ра на вътрешните работи
и народното здраве
ТУК

Кратко изложение за разкритата комунистическа военна организация, специално Южно-българската военна комунистическа област

След разкриването на младежката комунистическа организация в цялата страна и разстройството на комунистическата пропаганда поради разкриването на печатницата им и преследването на нелегалните куриери, в последните месеци – октомври и ноември насочих усилията на органите на обществената безопасност към проследяване и разкриване на комунистическа военна организация, като секция от ЦК начело с Г. Г.[1] и Г. К.[2] в София и убития при престрелката Хр. Гюлеметов в Пловдив във връзка с комунистически политически банди.

[...] Обиски в Пловдив дадоха разкриването на Южнобългарската военна организация с ръководен център Пловдив и окръгът.

От приложените тук разпореждания, инструкции и др. се вижда, че комунистите в последно време обръщат най-голямо внимание и пръскат много пари за организирането на милиционно-боеви и чисто боеви нападателни чети и банди. Същевременно те не жалят средства и турят в ход всичко, каквото могат, за да организират разузнавателна служба в армията и тайна пропаганда между войниците, подофицерите и някои от офицерите. Техните усилия за в бъдещето са насочени най-вече да разстроят и деморализират армията, като със своите тайни ядра, загнездени в казармите, да използват благоприятния момент, създават суматоха и увлекат масово войниците в полза на революционната армия.

В София и провинцията казармите са разпределени по план на разни комунистически групи за проникване вътре и организиране на връзки отвън. [...]

В квартирата на Хр. Гюлеметов в Пловдив, ръководител на Южнобългарския военен комунистически комитет се намериха между разните книжа военни карти, фотографии, проявители на симпатично мастило, сметка за издържане на чети, „Конкретни инструкции по военното разузнаване“ на: а) видимите сили войска и полиция и б) скритите сили – „Кубрат“[3], „Скаут“[4], организация на запасни офицери и подофицери[5], неутрални дружества и др. [...] У същия се намери една подробна ведомост за въоръжението и численото състояние на 7-ма пехотна жандармерийска дружина от 15. X. т.г., взета от канцеларията на същата дружина. От другата връзка в пловдивските казарми се донасят сведения за 9-та пехотна дружина, II-ра инженерна дружина, дето имали 35 души свои хора, организирани по тройна система. [...] Наредено било да получават сведения направо от самите щабове жандармерийската и инженерска дружини. Намериха се също няколко екземпляра с подробно изложение за организацията и дислокацията на българските въоръжени сили и едно бойно расписание на пехотна дивизия.

Организиране на боеви чети и ядра

В последните разкрития се намериха инструкции по организирането на боевите чети и ядра с определени райони и подрайони със задачи:

1) да организират всички боеспособни другари и контролират развитието на милиционерския апарат;

2) да обучават и формират милицейски чети;

3) да въоръжават милиционни части, като извършват обири и разграбване на складове; намират скривалища за оръжието, което се прехвърля от един пункт на други;

4) по заповед извършват нападения върху известен пункт или върху някого;

5) извършват политическа работа, когато влизат в населени пунктове, гдето устройват събрания и разпространяват партийни нелегални издания.

Организирани комунистически боеви ядра в Южна България (оригиналът намерен в джоба на Хр. Гюлеметов и писан от него)

Пловдив – 1 петорка + 1 шесторка
Батак – 1 шесторка, 1 тройка
Брацигово – 2 петорки, 1 шесторка
Жребчиново – 1 тройка
Козарско – 1 шесторка
Лъджане – 1 шесторка
В Пловдивско – 12 ядра от 50 души и 74 пушки и 5000 патрона.
Перущица и села – 3 ядра от 18 души.
Т. Пазарджишко – 4 ядра от 21 души.
Панагюрище – 21 ядра от 121 човека.
Старозагорски окръг – 117 ядра от 670 души.
Хасковски окръг – 97 ядра от 525 души.
Новозагорско – 15 ядра от 88 души.
Казанлъшко – 23 ядра от 131 души. [...]

Началник на Обществена безопасност (п)

АМВР, об. 17421, л. 8–9, 11. Оригинал. Машинопис.

---

[1] Георги Гачев, ръководител на Софийската военнореволюционна област.

[2] Вероятно е грешка. Трябва да е В.К. – Васил Каравасилев. Вж. Док. № 144.

[3] Вж док. № 75, бел.2.

[4] Скаути – младежки сдружения с цел да се допълни физическото и нравственото им възпитание на младежите извън училището и семейството. В България скаутското движение прониква след преврата на 9 юни 1923 г. Не получава популярност и скоро заглъхва.

[5] Вж. док. № 85, бел. 3.

№ 152

Инструкция на ИККИ за отношението на комунистическите партии към селските партии и съюзи[1]

[1924][1]

I

К[омунистическият] И[нтернационал] още от деня на своето основаване поде лозунга за *съюза между пролетариата и селяните,* осъществен от Великата руска революция. Всички международни конгреси настойчиво подчертаваха нуждата от комунистическата работа сред селяните. Вторият конгрес гласува знаменитите тезиси на Ленина по аграрния въпрос, които легнаха в основата на аграрните програми на всички компартии. Разширеното заседание на Изпълкома през миналата 1923 год. прие една конкретна резолюция по комунистическата пропаганда на село. Резолюцията на V конгрес определи отношението на Коминтерна към основания през миналата есен *Международен селски съвет* и към съществуващите в разните страни селски организации. След всичко това може смело да се казва, че не съществува вече компартия, която да оспорва необходимостта от привличането на селските маси на страната на пролетарската революция било за съвместна работа с тях, отчасти за да спечели тяхната активна поддръжка, отчасти те да се неутрализират спрямо нея. Сектантският радикализъм по този въпрос, на който в детския период на своето развитие някои компартиите плащаха данък, е вече окончателно изживян и сега всички добре разбират важността на работата в село.

Това обаче още не значи, че всичко в това отношение обстои благополучно. Напротив, много и много още недостига. Някои партии, особено тия в силно промишлените страни, които имат да се справят с колосалната работа по спечелването и привличането на огромните пролетарски маси, са склонни още да отхвърлят на втори план работата сред селяните; други пък, макар и да имат пълно съзнание за важността на задачата и да проявяват готовност да работят за нейното разрешаване, нямат достатъчно опит, не умеят още да се нагодят към особеностите на работата на село. Особено е за отбелязване липсата на съгласуваност, на хармония между деятелността сред пролетариата и сред селяните; двата вида работа се води като че ли откъснато и независимо една от друга. При всички тези недостатъци началото е положено, резултатите, твърде насърчителни, са вече получени в много страни и КИ има пълното основание да гледа с увереност в бъдещето.

В същото време обаче Президиумът на ИККИ не може да не спре вниманието на секциите върху мъчнотиите и опасностите, свързани с работата сред селяните, особено сред *селските организации.* Тия мъчнотии и опасности както е известно произтичат от една страна от господствуващата у селските маси дребнобуржоазна идеология, и от друга – от хетерогенния състав на техните организации, в които наред със селската беднота, настроена революционно, влизат и поумерените средняци, а също и контрареволюционни помешчици, едри земеделци и кулаци. Само по себе се разбира, че резолюцията на V международен конгрес, посветена на тоя въпрос, не можеше да направи друго освен да тегли *основната линия* на комунистическата тактика на село. Детайлното определение на нашето поведение в отделните страни и в отделните случаи, при голямото разнообразие на условията, естествено конгресът предоставя на опита и разбирането на отделните партии. При все туй Президиумът намира, че е възможно и необходимо въз основа на резолюцията на конгреса и на досегашния опит да се дадат някои общи указания, които биха облекчили работата на секциите и биха ги предпазили от увлечения и грешки.

II

Комунистическите партии, като революционни партии, трябва да станат единствените и действителни ръководители на градските и селските трудещите се маси и на техните класови организации; само така ще може да се обезпечи диктатура на пролетариата и чрез последната – да се осъществи социализмът. Това основно тактическо правило трябва да ни ръководи и при определяне тактиката на комун[истическите] партии в село. Последната, обаче, ще бъде една в страни, дето селяните политически са разпилени и друга там, дето те имат самостоятелни политически партии или организации. Ала и в средата на тия две големи групи страни има толкова разнообразие, че с най– голяма предпазливост трябва да се формулират общи правила.

Вземем ли първата група страни, тоест ония, в които по ред исторически и обществено-икономически причини не съществуват отделни селски партии, то ние ще се натъкнем най-напред на СССР, където в течение на революционните борби РКП успява да осъществи политически и организационно както класовото единство на пролетариата, но и неговия съюз с трудовото селячество. Тук няма място нито втора работническа партия, нито за независима селска партия. РКП е признат и авторитетен ръководител на всички класови работнически и селски организации (съвети, профсъюзи, фабзавкоми, комнезами, потребителски и селскостопански кооперации и пр.). Всяка инициатива за създаване на отделна селска партия би заплашило да наруши сговора между работниците и селяните и да отслаби революционния фронт, затова трябва да се разглежда като контрареволюционна и решително да се отхвърли. Същата тактическа линия трябва да се придържат комунистическите партии в ония страни и области, където без да е осъществила пролетарската диктатура, по ред причини, селските маси се намират под силното влияние на комунистическите партии, в които виждат своите единствени изпитани и надежни защитници. Такъв е случаят напр. в Прикарпатска Русия и донякъде в Източна Галиция. Националният гнет, под който селските маси в тези области са стенали в миналото, а стенат и днес, неограничената експлоатация, на която са били подложени дълги години от страна на господствуващите класи и която ги е довела до днешната им пълна социална мизерия, са съдействували за революционизирането на тяхното съзнание до такава степен, че след тържеството на руската революция те виждат спасението си само в победата на комунистическите партии. Всички икономически, културни и др. организации на селяните тук се намират под ръководството на комунистите. Комунистическите партии непосредствено осъществяват и политически и организационно съюза на работниците и селяните. Съвършено ясно е, че и тук, както и в СССР, място за независими селски партии няма; всяка инициатива за основаването на такава може да излезе само от средата на помешчици, едрите земеделци, кулаците и техните агенти; нейна цел може да бъде само отслабване влиянието на комунистическите партии в село и разрушаването на работническо-селския съюз; затова комунистите най-решително ще се борят срещу подобни опити.

Но нашата тактика несъмнено ще бъде друга в страни, където комунистическото движение е още в своите заченки и където тепърва комунистическите партии имат да дирят подстъпите към селата. Политическото активизиране на селяните след войната се изразява тук в стремление към основаване на самостоятелни партии. Появяването на такива партии е реакция срещу капиталистическата диктатура и буржоазно-демократическата демагогия, начало на разпадането на буржоазно-селския блок и откриване възможност за комунистическа и революционна пропаганда сред селяните. Ако вследствие на тясно доктринерство комунистическите партии би се обявили против подобно движение, то такова тяхно поведение би препречило за дълго време пътя им към селата и би спомогнало на селските кулаци, на разните политически аферисти и буржоазни агенти да турят ръка на формиращите се селски партии. Такова е положението напр. в Североамериканските съединени щати, в Гърция и пр. Комунистическите партии при такива условия безспорно трябва да се отнесат с най-голямо съчувствие към усилията на селяните да излезнат изпод гнета на буржоазните и дребнобуржоазните партии, да ги насърчават и поддържат, но в същото време да им разяснят характера и целите на тяхната организация и да ги предпазят да не би в последните да се загнездят кулашките и други чужди на техните интереси елементи.

Компартиите трябва да насочват движението към създаване не на нови политически партии с общи програми и особени доктрини, а на *масови съюзи на трудещите се селяни* за защита и борба в името на техните най-разнообразни интереси. Те трябва особено да пропагандират лозунга за съюз между работниците и селяните, двете експлоатирани и угнетени класи, които само чрез съвместна борба и чрез създаване на работническо-селско правителство ще се освободят от игото на едрите собственици, капиталистите и банкерите. Те трябва да пратят в селските организации своите членове-селяни и селски съчувственици, където те ще образуват комунистически ячейки и да съсредоточат главното си внимание върху селските пролетарии, дребните арендатори и бедните селяни. Те въобще трябва да действуват така, щото новите селски организации не само при основаването си да се отнасят съчувствено към работническите организации и комунист[ическите] партии, но завинаги да образуват благоприятен терен за комунистическата пропаганда.

Очевидно масовото организиране на селяните при слабостта на комунист[ическата] партия крие в себе си сериозни опасности за револ[юционното] движение. Но доколкото това явление става по причини стоящи вън от нашата воля, то всяка друга тактика би само увеличила затрудненията и забавила успехите му. Стихийното пробуждане на селяните трябва да послужи като напомняне от историята и подтик към изграждане час по-скоро на солидни комунист[ически] партии.

Но какво трябва да бъде нашето поведение в страни, където не само няма селски политически организации, но и не се забелязва движение за създаване на такива?

а) Ако комун[истическите] партии са твърде слаби, то очевидно те ще се заемат преди всичко със своето собствено развитие, с укрепване на собствените си позиции сред наемните работници и трудещите се селяни, използвайки за тази цел и всички съществуващи неполитически организации на селяните (кооперативи, културно-просветни дружества, спортни сдружения и пр.). Те биха могли да вземат инициатива за образуване на независими селски партии. Напротив, ангажирайки непосредствено борбата срещу експлоататорските и потиснически елементи в село, те трябва постепенно да наложат своето политическо ръководство над селячеството и да направят безпредметно образуването на отделни селски партии. Ако по-късно се появят опити за такива, то поведението на ком[унистическите] партии ще зависи пак от съотношението на силите в дадения момент и от характера на това движение.

б) На една комунистическа партия, обаче, която е доста укрепена в промишлените центрове, но която в село се сблъсква със силното влияние на буржоазните партии и дребно-буржоазните предразсъдъци, може да се наложи да прибегне към една стратегическа маневра, към един далечен обход за завоюването на селото. Такова например е положението във Франция. В тази страна няма селска партия и не се забелязва движение сред селяните за създаването на такава. Селяните в огромното си мнозинство са безпартийни, но се влачат подир буржоазните партии. Последните ревниво пазят своята политическа хегемония в село не само от комунистическото влияние, но и срещу всяко независимо селско движение. Компартия, която има преобладаващо влияние над индустриалния пролетариат, се развива твърде бавно сред селяните. За да се увеличат успехите ѝ в село, разбира се, трябва преди всичко да се засили количествено и качествено работата ѝ в тази област. Но също така налага ѝ се да обсъди най-сериозно дали не би било възможно да се разбие съществуващият блок между буржоазията и селяните посредством създаването на една независима организация на селяните. За изпълнението на едно подобно обходно движение биха могли да бъдат използвани професионалните съюзи на земеделските работници и би могло да се получи съдействието на Междун[ародния] селски съвет.

Подобна маневра ще предизвика вой сред буржоазните партии, но несъмнено е, че той ще заинтересува и раздвижи голяма част от бедните селяни. Нейният успех би бил осигурен особено ако тя ще се предприеме по време на остра криза в земеделието, настъпването на която все по-ясно се очертава.

Само от себе се разбира, че инициативата за независима организация на селяните ще излезе формално не от ком[унистическата] партия, а от селяните-комунисти и съчувственици. Ком[унистическата] партия ще поздрави тази инициатива и ще даде най-широка поддръжка на движението. Комунистите ще образуват ячейки [в тази организация], ще действуват по указанията на ЦК на компартията и още от самото начало ще се постараят да изградят организацията върху съюза на селяните и работниците, като за тази цел осигурят в нейното ръководство напълно надмощието на трудовите селяни.

При създаването на подобна организация незаменима ще бъде поддръжката от страна на Съюза на земеделските работници и Международния селски съвет.

III

Далече по-многобройни са страните, където между к[омунистическите] партии и селските маси стоят ред селски партии или съюзи. Очевидно е, че к[омунистическите] партии в стремлението си да завоюват селските маси не могат да игнорират тези организации. Те още по-малко могат да мислят да ги унищожат като такива. Ясно е, че комунистическите партии ще могат да ръководят борбата на селяните само посредством тези организации. Тук съюзът между работниците и трудовите селяни ще се изрази в съюза между техните класови организации под общото ръководство на комунистическите партии. Затова задачата на последните тук е по-сложна и по-трудна. Тя се заключава главно в превръщането на съществуващите селски партии или съюзи в масови организации на трудовите селяни, освободени окончателно от влиянието на едрособственически елементи и на буржоазните партии, и възприели безвъзвратно лозунга за работническо-селския съюз под политическото ръководство на комунистическите партии. Но разрешаването на тази задача изисква най-грижливо изучаване на съществуващите селски организации и най-внимателно отношение към тях. От правилността на нашата тактика към тях ще зависи главно успехът на революционната пропаганда на село.

Най-важният признак на селските организации е техният *социален състав.* Съществуват организации само от едрособственически и кулашки елементи. В някои се срещат всички селски съсловия, като се почне от едрите собственици и се свърши с малоимотните и безимотните селяни. В други са обединени само средни и дребни селяни. Трети са съюзи само на арендатори. Най-после тук спадат и съюзите на земеделските работници.

В някои страни селските организации са обединени в общонационални съюзи или партии, в други – всяка област има своите съюзи. Някои от тях обединяват селяни без разлика на народност и вяра, а други са основани по строго националния или религиозен признак. Най-после едни от тях се явяват политически, малко или много самостоятелни, а други са намират всецяло под ръководството на една или друга буржоазна партия.

Всички тези особености трябва да бъдат взети под внимание при изработване нашата тактика на село.

Чисто *едрособственически организации,* само по себе се разбира, стоят вън от областта на работническо-селския съюз. Те са определено реакционни и контрареволюционни организации, спрямо които КП могат да следват само една тактика: с всички средства да ги дискредитират пред масите, да ги обезсилят политически и при първия удобен случай да ги разбият и унищожат организационно.

Организации на земеделските работници подпадат под тактиката, която компартиите следват въобще спрямо професионалните съюзи. Но тия организации благодарение връзките, които земеделските работници имат с трудещите се селяни, могат да бъдат незаменими сътрудници на комунистическите партии в работата им между селяните. Затова, оказвайки им всяко съдействие, компартиите трябва да ги заинтересуват най-отблизо с развитието на революционното дело в село. Където е възможно целите съюзи трябва да се използват за тази цел, а където не може, то само левите им фракции, отделните секции или даже единичните съчувственици. Особено е важно да се използва техният опит, като те да се привличат [за участие] в съвещанията, които компартии свикват за организиране на работата в село. Навярно най-подходящи дейци между селяните компартиите ще намерят именно в средата на селските работници.

В организациите, обхващащи всички селски слоеве, селската беднота съставлява обикновено подавляюще мнозинство, но затова пък тяхното ръководство винаги и почти изключително се намира в ръцете на едрите собственици. Едрособственическите елементи са ярки противници на работническо-селския съюз и водят непримирима борба срещу комунистическите партии. Илюзия е да се вярва, че тия организации в своята цялост биха могли да бъдат спечелени за единния фронт с работническите организации. Но от друга страна, би било голяма грешка да се изоставят твърде многобройни селски маси в ръцете на техните експлоататори и потисници. Затова комунистическите партии, възпламенявайки класовата борба на село, трябва да пренесат борбата в самите организации, да сплотят и оформят в тях леви крила от трудещите се селяни, и конфликтите, които неизбежно ще пламват често между тях и реакционното ръководство, да изострят [и доведат] до пълен разрив с едрособственическите малцинства, било като ги изгонят от организациите, било като сами се отделят в независими леви селски организации. Разцеплението на тези организации трябва да бъде цел на компартиите, което те трябва да подготвят и проведат по такъв начин, че по възможност цялата селска беднота да скъса организационно с кулашките елементи. За постигането на тази цел компартиите не бива да се колебаят да пращат в тия организации свои членове и съчувственици, където те да образуват ком[унистически] ячейки. Не бива да се отказват също така от образуване на *общи селски комитети* в отделни случаи, особено важни от гледище на класовата борба в село. Във всеки случай компартиите не бива за минута да забравят, че едрособственическите елементи в село са едни от най-подлите и най-опасните врагове на революционното движение и борбата срещу тях е винаги твърде тежка.

В някои страни, било защото не съществува едра поземлена собственост, било поради рязкото класово разслояване в село, се срещат *организации, обединяващи само средни селяни и селска беднота*. Лозунгът за съюза с работниците тук сравнително по-леко може да си пробие път и не е нужно да се води тактика на разцепление. Последното може да се наложи само в извънредни случаи. Обща основа за примирение на среднособственическите селяни се явява съвместната борба срещу търговско-спекулантския капитал. Но работническо-селският съюз може да бъде обезпечен и защитата на целокупните интереси на трудовото селячество гарантирана само, когато ръководството на тия организации бъде предимно в ръцете на последното. Компартиите трябва да съдействуват за създаване на *леви течения* в тях, които да се засилят и наложат в ръководството им. За тази цел те ще приложат и тук тактиката на ком[унистически] ячейки и в своята борба ще отделят широко място на защитата интересите на трудовото селячество. Особено широко те ще практикуват образуваето на *общоселски комитети* във всички важни случаи, като се стремят щото на дело те да следват комунистическа линия.

Организации на арендаторите, когато последните са малоземелни или съвършено безземелни трудови селяни, са твърде близки до работническите профсъюзи. Те се намират винаги в остри конфликти с едрите поземлени собственици, които често се превръщат в ожесточени класови борби, а някой път завършват с революционни избухвания. По тия причини работата на комунистическите партии в тях сравнително е най-лека и най-плодотворна. Пренебрежителното отношение към тях е тежка грешка, която скъпо се отплаща. Там, където съществуват масови организации от арендатори, компартиите трябва да направят всичко, за да проникнат в тях и ги поставят под свое влияние. Причините за неуспеха на някои компартии сред тоя род организации трябва да се дирят повече в слабия им интерес към работата на село и в погрешната им тактика, отколкото в обективните условия. Всички методи, които компартиите употребяват при работата си в работническите профсъюзи, трябва, съответно видоизменени, да приложат и към арендаторските съюзи. Обаче тактиката на компартиите към същите на фермерите там, където последните се явяват капиталисти-експлоататори, ще се различава съществено. Едрите фермери могат да изпадат в революционно настроение само в момент на остра земеделческа криза, която ги разорява и хвърля окончателно в ръцете на крупния спекулантски и лихварски капитал. Иначе те са жестоки експлоататори за земеделските наемни работници.

Организацията на трудещото се селячество по национален или вероизповеден признак по никакъв начин не бива да спъва работа на компратиите по завоюването на селските маси. Когато организацията обединява селяни от една угнетена нация, то решителната борба на компартията срещу националния гнет и нейното безрезервно застъпване за правото на национално самоопределение ще облекчат свързването ѝ със селските маси. Ако ли пък се касае за организация на селяни, принадлежащи към господствуващата нация, то разобличавайки грубоегоистическата политика на угнетителските класи, която те прикриват с национално було, компартиите ще разбиват националните предразсъдъци и ще улеснят образуването на работническо-селския блок.

Когато селските съюзи се намират под изключителното влияние на някои буржоазни партии, то задачата на компартиите се затруднява значително! Факт, че една или друга буржоазна партия влачи подир себе си организации на трудещите се селяни, не може да накара компартията да не се отнася към нея като към буржоазна партия: тя е и си остава при всички случаи един класов враг, който е толкова по-опасен, че е успял да тури под нозете[2] си цели организации от малоимотни селяни. Борбата на комунистич[еската] партия ще има за главна задача да изтръгне от нейните лапи селските организации. За тази цел те не бива да се колебаят да издигнат като лозунг тяхната *политическа самостоятелност.* В процеса на борбата те ще спечелят доверието на масите, което ще облекчи по-нататък сближаването на последните с работническите организации.

Във всички случаи компартиите трябва да работят за присъединяването на селските съюзи към Международния селски съвет, като съществуването на дейността на последния използват като твърде важно средство за революционна пропаганда.

IV

Може ли да се образуват отделни комунистически съюзи в противовес на съществуващите? Такава идея се поражда на някои места, но тя е съвсем погрешна. Комун[истическите] партии са принудени да се считат със селските съюзи като с факт, но те нямат нужда да ги създават по своя инициатива, освен като стратегическа маневра. Но когато съществуват вече селски съюзи, такава маневра може да бъде само вредна. Вместо да сближи компартията със селските маси, тя ще ги изолира от тях и вместо масови организации те ще създадат безжизнени секти. Такъв начин на действие не е друго освен отиване по линията на най-слабото съпротивление, бягство от борбата за завоюване на селяните. Не отделни комунистически селски съюзи трябват нам, а проникване в съществуващите масови селски организации, изтръгването им изпод влиянието на едрите собственици и капиталисти, образуване на работническо-селски блок под политическото ръководство на комунистическата партия. Върху разрешаването на тази задача последните трябва да съсредоточат всичките си сили.

V

В някои страни съществуват два или повече селски съюза. Трябва ли компартиите да работят за тяхното сливане? В други страни има областни селски съюзи. Необходимо ли е тяхното обединяване в един общ национален съюз? Там, където селяните са организирани по национален признак, може ли компартиите да си поставят за цел създаването на единни интернационални съюзи? Въобще приложима ли е и по отношение на селяните тактиката на създаване на общи единни и интернационални съюзи, която компартиите следват по отношение на работниците?

ИККИ мисли, че тази тактика е неприложима. В повечето случаи обединението на селските съюзи е невъзможно и политически нецелесъобразно. Различните условия в село, които са породили разни типове и форми селски съюзи, се явяват обикновено непреодолими препятствия за тяхното обединение. Наистина прочистването на съюзите от едрособственическите и кулашки елементи и въобще тяхното полевяване намалява пречките за обединението им, но не ги премахва съвършено. От друга страна, компартиите, които се стремят да станат единствен обединяващ център на всички трудещи се маси и на техните класови организации, ще изпълнят най-добре ролята си, ако селските съюзи бъдат изразители на непосредствените нужди на трудещите се селяни, тоест ако всяка област с различни условия в село има отделна селска организация. В тоя смисъл не е целесъобразно и сливането на арендаторските съюзи със съюзите на дребните собственици. А там, където селските маси от различна народност още враждуват помежду си, за предпочитане е да се запазят съюзите, организирани по националния признак.

Разбира се, в някои случаи може да бъде политически целесъобразно да се вземе едно друго решение. Напр[имер], ако от два или повече общи селски съюза или партии се отделят левите им крила, то за създаването по-силен център за борба срещу кулаците и едрите собственици може да се яви полезно обединение на левите крила. Във всеки случай за такова решение са необходими вески[3] аргументи.

VI

Съвместната борба на работниците и селяните се изразява в сътрудничеството на комунистическите партии с редица селски организации, както и непосредствено с неорганизираните трудещите се селяни. Такива организации са: 1) професионалните съюзи на землед[елските] работници; 2) съюзите на дребните арендатори; 3) съюзите на дребните собственици; 4) левите фракции в общите селски съюзи или партии. За провеждане на определени акции се образуват общи *акционни комитети*, в които при нужда се привличат и представители на неорганизираните трудови селяни. Само по себе се разбира, че ком[унистическите] партии трябва да обезпечат своето решаващо влияние в тези комитети. Това се постига не толкова чрез численото надмощие в тях, колкото чрез укрепване на комунистическото влияние в самите селски организации и чрез умение, такт и преданост в борбата. Въобще, първото условие за образуването на единния фронт на селяните и работниците под фактическото ръководство на компартията е постоянната и упорита организационна работа на комунистите във всяка селска организация и преданата им служба на интересите на трудещите се селяни.

Много и разнообразни са случаите за съвместна борба, като се почне от локалните интереси и конфликти и се свърши с въпросите от общонационално и общодържавно значение. Местните конфликти трябва с особено внимание да се проучват, защото около тях ще се развиват първите съвместни борби, в които ще се поставят основите на работническо-селския блок. Изборите, както в различните самоуправляващите се тела (общински и окръжни съвети, училищни настоятелства и др.), така и в законодателните учреждения са важен повод за конституирането на блока на труда. Това не е никаква опортюнистическа тактика. Обратно, това е единствената революционна тактика за революционната епоха. Във всички избори компартиите трябва да вземат инициативата за образуване на работническо-селски блок. В него трябва да привличат организации на трудещите се селяни; при отсъствие на такива трябва да образуват такъв и с неорганизираните и безпартийни селяни. В листите трябва да има и кандидати-селяни. Само по себе се разбира, че блокът се образува на основание известна изборна програма. Държейки сметка за реалните нужди и интереси на трудещите се селяни, компартиите винаги ще могат да съставят, в тясно съответсвие с общата си програма, една изборна платформа, която ще послужи за основа на работническо-селския изборен блок. Те трябва да положат всички старания да продължат блока и в дейността на изборните тела.

VII

Създаването на съюза на работниците и селяните е една колосална работа, за решението на която компартиите трябва да предприемат и ред организационни мерки. На първо място те трябва да създадат особен селски отдел както при Централните, така и при окръжните комитети. В тия отдели трябва да се привлекат на работа опитни селски дейци, а също така и професионалните съюзи на земледелските работници (комунистическите фракции). Второ, във всички селски организации (политически, кооперативни, културно-просветни и др.), където има условия за комунистическата работа, трябва да се създадат комунистически ячейки (от партийни членове и съчувствуващи). За работата на тия ячейки трябва да се изработи подробна инструкция. Над тях трябва да се учреди ръководство и контрол. Трето, трябва да се свикват съвещания, както общи, така и областни, по работата в село и в селските организации. Четвърто, всяка компартия покрай общата си *аграрна програма* трябва да си изработи *акционна програма за работата сред селяните*, било обща за цялата страна, било отделна за всяка област. Пето, трябва да се организира устаната и печатна пропаганда в село, като се има предвид и селянката и селската младеж. Шесто, трябва да се използва всеки благоприятен случай за организиране [на] едновременни и съвместни акции на работници и селяни. Седмо, селските отдели при компартиите трябва да поддържат тесни връзки с Межд[ународния] селски съвет.

* * *

Тази директива не се отнася до източните и колониални страни, където условията на борбата за национално освобождение и независимост налагат на компартиите особена тактика.

ЦДА, ф. 147Б, оп. 2, а.е. 779, л. 19–61. Оригинал. Ръкопис.

---

[1] След завършването на Петия конгрес на Коминтерна (юни–юли 1924 г.) Президиу-

мът на ИККИ решава въз основа на приетите на конгреса резолюции да се разработят инструкции за работа на комунистическите партии на село. За целта се създава комисия от сътрудниците на ИККИ (Г. Димитров, Д. Мануилски, Ф. Филипович, Й. Пятницки, Юз. Красни, Ив. Орманов, Б. Кун) начело с В. Коларов. Тя подготвя документ „Отношение на комунистическите партии към селските партии и организации“. След обсъждането му той е доработен от В. Коларов и в края на 1924 г. е изпратен до компартиите като директива за действие.

[2] Така е в документа (*диал.* – крака).

[3] *русизъм* – важни.

№ 153

Из доклада на МВРНЗ за военната подготовка на БКП за въстание

[краят на 1924 – началото на 1925 г.]

Военна организация

За да се приготви и бъде готова за въоръженото въстание БКП покрай идейната борба, която води покрай политическите сражения, [...] трябва да отдели измежду своите членове всички бойци, за да ги организира, да ги екипира и провери предварително в боево отношение, за да може в решителния момент, когато сигналът се даде от ЦК, въстанието да се извърши най-безболезнено и лесно за партията. При това особено важно е и на което трябва да се обърне внимание то е, че самото въстание да се извърши така, че за широките народни маси, както и за противника то да остави впечатление, че всичко ставало (въстанието и заемането на властта) е нещо спонтанно от самото себе си дошло.

I. Милиционна система

България във военно отношение се разделя на 5 военни области и една полуобласт:

Област с щаб в София (окръзите Софийски, Кюстендилски и Самоковски).

Област с щаб в Пловдив (окръзите Пловдивски, Старозагорски, Хасковски).

Област с щаб във Варна (окръзите Варненски, Шуменски, Русенски).

Област с щаб във Враца (или Сърбия) (окръзите Врачански, Видински, Плевенски).

Област с щаб в Бургас (окръзите Бургаски и Сливенски)

Полуобласт Севлиево (окръзите Търновски и градовете Горна Оряховица и Севлиево).

Основната единица на ВО е шесторката. Тя се състои от началника на шесторката, който обезателно трябва да бъде офицер, подофицер или най-малко добър боец (редник); помощник-началник шесторка, който също трябва да бъде офицер, подофицер или добър редник; най-после в състава на шесторката влизат 4 души добри бойци.

Четири шесторки образуват чета.

Четата има 4 шесторки + началник на четата, 1 човек по връзките, 1 човек по въоръжението, 1 човек – санитар, 1 – секретар [на] четата, т.е. 24 + 6 = 30 (състава на една чета).

Четири чети образуват дружина.

4 х 30 = 120, т.е. 120 бойци плюс 1 началник дружина, 1 пом. началника, 1 по въоръжаваието, 1 секретар дружината, т.е. 124 човека.

Административно (по-официално) разпределението на България по окръзи, околии и общини милиционната система придобива друг изглед:

окръгът се дели на райони, които донякъде съвпадат с околиите, но повече се обръща внимание на тактическото значение на околиите или на населения пункт.[...]

Обикновено за района отговаря дружината. Всеки район се разделя на подрайони, подрайонът на участъци, участъкът на сектори, секторът на четнически район, и последният на групи от села или квартали от градове, разпределени на шесторки.

ВО има свой точно определен щат. За областното управление той се състои от следните лица:

1. Началник областта.
2. Началник щаба областта.
3. Човек по връзките. } Често тези 2 длъжности са слети по липса на
4. Човек по разузнаването } хора. Общо носят името „Резвро“.
5. Човек по въоръжаването
6. Човек по минно-подривното дело.
7. Политически комисар, представител на ЦК към щаба на областта.

Окръжното управление на ВО:

1. Началник на окръга.
2. Помощник.
3. Човек по връзките и разузнаването
4. Човек по въоръжението.
5. Човек по минно-подривното дело.

Районите, подрайоните и надолу нямат отделен щаб от общото формиране на ВО. При това към щаба на областта се прибавят и 10 души терористи, а към този на окръга – 6 души. Нещо повече, към окръжното ръководство на ВО се сформируват и нелегални тройки, които могат да бъдат 2 или повече, в зависимост от наличността на такива хора в окръга от една страна, а от друга – доколкото нуждите на окръга изискват това. Тези организационни тройки се екипират добре, въоръжават се с пушки, револвери и бомби и им се приготвя специално облекло. Те имат чисто организационно предназначение: да обикалят шесторките от районите, да им дават инструкции, да ги контролират и да проверяват скритото оръжие (ако има такова). Но в никакъв случай, обаче, те не бива да влизат в разправии с органите на властта, освен когато бъдат нападнати.

За да може ВО да се обърне в една истинска боева организация, [...] минава един малък боеви курс. Той застъпва 3 отдела:

1. Действие и предпазване с и от разни видове оръжие.
2. Мобилизация (пробна и обектна).
3. Атака.

Мобилизация. За пунктове, където да се извърши пробната мобилизация на четите и дружините се определят: за града – театърът, кино, пазарът, читалище, градски градини и пр.; за село – пазарът, селските сборове и пр. Пробна мобилизация има за цел да развие у членовете на ВО революционна дисциплина, да привикнат да извършват незабелязано от органите на властта мобилизации.

Обективната мобилизация има голямо тактическо значение. При тях се обръща внимание на техническото положение, което трябва да представлява определения за сбор пункт – място в квартала, поща, банка, училище, болница, мост, възел, където се събират много улици; за село – общинското управление, телефонната станция, пътят, който води към града, и др. Също така казармите, полицейските участъци. [...]

Обучението по обективната мобилизация не е нищо друго, освен чисто боево учение на дружините от ВО и дава най-богат материал за съставяне плана на въстанието.

Атака. Атака на известен участък. Началникът разработва план, отчита успехи и неуспехи. В тях се проверява тактическата подготовка на началниците (негодните се отстраняват).

Въоръжаване. Снабдяването на членовете от ВО, било за цяла България, било за областта или окръга, се възлага на отделно лице, което специално се грижи за оръжието. Снабдяване, опазване на последното.

Начини на набавяне на оръжие:

на лична почва (всеки със свои средства, за себе си);
чрез закупуване (на парче или на едро);
подкуп (главно на оръжейници и подофицери);
заграбване (на военни складове);
доставка отвън – зад граница (Русия, Сърбия, Гърция).

Средства за набавяне на оръжие:

апелиране към съзнанието на всеки член от ВО сам да си достави;
авансиране суми за закупуване на оръжие;
подкупи за снабдяване с оръжие;
скривалища за укриване на оръжието.

III. Разузнаване

Обектът на разузнаване е най-широк. Освен чисто военния характер, тук е застъпено и политическото разузнаване.

Схематично цялата работа се свежда към следното:

А. Материалните сили на противника:

Официални: войска, полиция, обществена безопасност, стража и пр.; численост, дух, въоръжение.

Скрити: „Кубрат“[1], Офицерска лига[2], младежки дружества и др. дружества, които са в услуга на властта.

Б. Морални сили на противника: политически организации, младежки, офицерско дружество, подофицерско, спортни организации; състав, дух, учение, ръководни тела, гласове, получили в изборите и пр.

В. Материали на противника: складове (военни с оръжие, съестни, санитарни и пр.); депа (железопътни, електрически); стопанства [...].

Г. Съобщения: поща и телефони, радиотелеграфи и телефони, железопътни линии – гари, шосета); морски съобщения (пристанища, параходи, лодки).

Д. Средства: парични, преса, агитация.

Контраразузнаване:

за противника;
членове от ВО.

Дейността на контраразузнаването може да се резюмира като такава, която е насочена към следните три главни обекта:

политическо разузнаване;
военно;
нелегални санкции.

IV. Връзки

Нервът на ВО е човекът по връзките и службата, която има да завежда той:

А. Куриери от центъра до областта;
от областта до окръга;
от кръга до района.

Поради своето предназначение куриерите трябва да бъдат крайно незаподозрени в комунизма лица, некомпрометирани и дори почтени. Например търговци, ученици, студенти и такива, които заемат разни обществени служби: чиновници по железниците, търговски агенти, учители и пр.

Б. Летяща поща във вид на куриери и сигнализации, пак от периферията до центъра и обратно.

VI. Минно-подривно дело

А. Миниране на здания (обществени учреждения, частни домове), мостове (железопътни, шосейни), канали (водопроводни и др. канали), електрически инсталации.

Б. Пожари на обществени учреждения, частни здания, складове;

В. Материали (снабдяване и укриване): пирокселин, динарит и пр.; стъкла, железни кутии и пр.; бензин, газ и др.

Г. Инструктори-техници.

Тук има същата, по общото правило, кадрова организация: централен минно-подривчик, областен и окръжен. Но има на разположение и др. хора от ВО, които се използват за извършването на разни поръчки, проучвания, пренасяне на материали.

АМВР, об.д. 1063, л. 367–372, 374–375, 377–382. Копие, машинопис.

---

[1] Вж док. № 75, бел. 2.

[2] Вж док. № 85, бел. 3.

№ 154

Бележки на В. Коларов за приблизителните месечни разходи в помощ на пострадалите от белия терор в България и необходимостта от увеличаване сумите, изпращани от МОПР

[Москва, януари 1925 г.]

Поскъпване живота, хляб посл[едните] месеци с 50%.

Нова терорист[ична] вълна, нови масови арести, убийства без съд, непрекъснати процеси.

Сумата 6 000 дол. = 800 000 л. при база 1 000 лева (7 – дол.) на лице месечно стига само за 800 души. Следствие на това П[омощна] к[омисия] подпомага едва малка част от нуждаещите се, ами за процеси и др. разходи?

Нуждата е извънредно голяма и постоянно се разраства, нови жертви се трупат към старите, наложително е немедленото увеличение помощта за вътрешн[остта] на България поне на 8 000 дол. сега, с[ъс] сигурност да бъде увеличена и до 10 000 в близко бъдеще.

1. Пост[оянни] затворници – 720.
2. Временно арестувани – неопределено, но голям брой.
3. Нелегални – неопределено, но голям брой.
4. Жени с деца на убитите (стари и нови), през ноември подпомогнати около 1000.
5. Процеси, адвок[атска] защита и пр. През декември гледани 8 [дела] с 144 подсъдими.
6. Гаранции за подсъдими.
7. Медицинска помощ на пострадалите.

8. Апарат МОПРа, куриери и пр.
9. Неизбежни провали

Проблемите по месечна сметка:

1) Семейства на убити (нуждаещите се 2 000) – месечно средно 800 сем[ейства] x 600 лв. = 480 000 (3552 дол.) По 2 хляба на ден (= 1800) (4 ½ дол.).

2) Политически затворници – средно на 500 души x 400 лв (3 дол.) = 200 000 (1480 дол.).

3) Семейства на политически затв[орници]. Средно на 300 сем[ейства] x 600 лв. = 180 000 (1332 дол.).

4) Семейства на емигранти (500 женени). Средно на 300 сем[ейства] x 600 лв. = 180 000 (1332 дол.).

5) Помощ на временно арестувани, бити и пр. Средно по 500 д[уши] x 100 лв. = 50 000 (370 дол.).

6.) Семейства [на] интернирани, нелегални и пр. Средно по 100 x 600 = 60 000 лв. (444 дол.).

7) Съдебни процеси и др.– средно на месец по 90 000 (666 дол.).

8) Организационни разходи – командировки, куриери и пр. – 60 000 лв (444 дол.). [...]

---

1 200 000 лв.
или 8 888 дол. [...]

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 66, л. 10–13. Оригинал. Ръкопис.

№ 155

Резолюция на Президиума на ИККИ за дейността на БКП в подкрепа борбата на опозиционните сили начело с ген. Никола Жеков против правителството на Ал. Цанков[1]

[Москва], 28 януари 1925 г.
Строго поверително

В виду того, что международное положение вообще, положение Болгарии на Балканах в частности, таково, что шансы удержания власти коммунистов и левых земледельцев сейчас крайне малы; что вооруженная помощь со стороны СССР исключена; что самостоятельное выступление коммунистов сейчас грозило бы потерей нашего влияния в земледельческом лагере и даже прямо могло бы на время спасти Цанкова, необходимо:

1. Отказаться теперь от вооруженного выступления против групп, свергающих Цанкова.

2. Согласиться на переговоры с „левыми“ генералами.

3. Вести эти переговоры по возможности вместе с левыми земледельцами под лозунгом: *драться против Цанкова готовы.*

4. Главными условиями выдвинуть:

а) вооружение рабочих и крестьян (не ультимативно), фактически делать это во всяком случае.

б) разоружение цанковистов, врангелевцев и т.д.

в) новые выборы в течение нескольких недель на основе демократического выборного закона (существовавшего до Стамболийского).

г) немедленная всеобщая амнистия.

д) полная легализация компартии и земледельцев.

е) признание СССР (не ультимативно).

5. Коммунисты оказывают влияние на левых земледельцев в том смысле, что они в правительство не входят (до выборов).

6. Коммунисты уже сейчас усиленно выдвигают свою экономическую программу.

ЦК компартии должен ясно видеть неизбежные опасности этой тактики: опасности эти заключаются в том, что мы невольно можем помочь укрепиться более жизнеспособной фракции буржуазии. Наша же задача заключается в том, чтобы сделать из свержения Цанкова ступеньку к дальнейшей борьбе за рабоче-крестьянское правительство в подходящей по международным соображениям момент, закрепляясь для этого на всех возможных позициях, и постепенно распространяя революционное влияние на соседние крестьянские страны.

Западные компартии должны иметь в виду, что параллели между германской ситуацией в октябре 1923 г.[2] и нынешней болгарской проводить невозможно. И *международный* момент (германская революция – европейская революция) и *внутреннее* положение в Болгарии (громадная роль революционного крестьянства) и *межпартийное* положение в Болгарии (отсутствие сильной социал-демократии) совершенно не те, что в Германии.

Само собой разумеется, что непредвиденные ситуации назавтра после свержения Цанкова могут потребовать и иных решений партии, к которым надо готовит партию во всех отношениях (в том числе и вооружением). В печати взять тон более сдержанный по отношению к элементам, готовящим переворот[3].

ЦДА, ф. 147Б, оп. 2, а.е. 690, л. 1–3. Ръкопис. Руски ез.

---

[1] Резолюцията е подготвена от В. Коларов и приета на заседание на Политбюро на ЦК на РКП (б), проведено на 29 януари 1925 г., във връзка с поставения от ЦК на БКП (т.с.) въпрос каква позиция трябва да заеме БКП във връзка с подготвения от ген. Жеков с подкрепата на БЗНС преврат за свалянето на правителството на Ал. Цанков. Според водените между земеделците и ген. Жеков преговори предвижда се след преврата създаването на едно временно коалиционно правителство (от четирима земеделци, двама националлиберали, двама от партията на Народното единство и двама военни) под ръководството на ген. Жеков , което ще отмени ЗЗД и ще проведе свободни избори по пропорционалната система.

[2] Става дума за Хамбургското въстание през есента 1923 г., ръководено от ГКП. Въстанието не се превръща във всеобщо, претърпява поражение.

[3] В горния ляв ъгъл на първа страница на документа има ръкописна бележка: *„При участието на Сталин“*.

№ 156

Писмо от Ян Страуян (Манецки) до Й. Пятницки относно положението в България[1]

11 февруари 1925 г.

Секретно

Тов. *Пятницкому*

(в порядке частной информации)

К ПОЛОЖЕНИЮ В БОЛГАРИИ

К тем протоколам и докладу, которые Вы получите с этой почтой, считаю нужным добавить некоторые пояснения. Вполне разделяю выраженную в последних протоколах точку зрения, что в Болгарии надо держать курс на вооруженное восстание, *откладывая однако вопрос о сроке восстания и связывая его с общебалканской ситуацией;* такой взгляд на болгарский вопрос согласуется с последними постановлениями Компетентной комиссии. Но дело в том, что при *толковании этой линии* у меня с болгарскими товарищами имеются некоторые разногласия. Болгарские товарищи полагают, что политическое положение и объективные условия для восстания в Болгарии таковы, что оно необходимо и неизбежно в близком будущем. В речах тов. Виктора [2] и др. мелькала мысль, что снятие вопроса о сроке восстания является ошибкой; *темп* нашей подготовки к восстанию не может быть заменен – по мнению болгарских товарищей (некоторое исключение составляет тов. Исаков).

Основываясь на данных письменного и устного доклада, представленных членом ЦК БКП, едущим в Москву, можно констатировать следующее:

1. В БКП имеется около 7.000 членов, из которых 1/3 рабочих, т.е. 2 и 1/3 тыс. человек – количество, даже для болгарских условий слишком скромное.

2. Влияние партии в профсоюзах весьма слабое.

3. „Единый фронт“ с левыми земледельцами на практике плохо проведен; у земледельческих масс компартия не пользуется крупным весом; для иллюстрации последнего положения привожу отрывок из устного доклада болгарского товарища: „Коммунисты говорят в деревне крестьянам, левым земледельцам о необходимости единого фронта с коммунистами; крестьяне согласны со всеми докладами коммунистов, но тут же задают вопрос: „А почему нам об этом не говорят наши земледельческие вожди“.

4. Военная организация КП весьма слаба; в ней числится 450 членов (на 30 000 гарнизона); в союзе запасных офицеров партия не имеет ячеек и влияния).

5. Среди врангелевцев (10 000 чел.) работа не ведется. Судя по докладу товарища, КП недооценивает и возможности внешнего вмешательства (со стороны Югославии и Румынии) и вообще слишком оптимистически смотрит на общебалканскую ситуацию. А „оперативный план“, выработанный болгарскими товарищами (с этим планом Вы, наверное, познакомились у соседей), представляет собой нечто настолько фантастическое и детское, что возникает серьезное беспокойство за судьбу революционного движения в Болгарии.

Аргументы, приводимые некоторыми болгарскими товарищами в пользу восстания, живо напомнили мне аргументацию наших военных работников (в том числе и автора этих строк) в 1906 г. в Москве, перед восстанием саперов в ЛубеЦКом лагере). Это „восстание“, как известно, было подавлено за несколько часов до того, как оно вспыхнуло: много темперамента и мало логики.

Если при нынешних условиях дело дошло бы в Болгарии до восстания, то оно кончилось бы, несомненно, не менее печально, чем в Эстонии[3].

Компетентная комиссия своим последним постановлением внесла в Болгарский вопрос много ясности; но для избежания недоразумений следовало бы недвусмысленно указать болгарским товарищам, что от „курса на восстание“ (каковой должен соблюдаться любой компартией в любой капиталистической стране) до восстания – далеко и в данных условиях для Болгарии трудно преодолимое расстояние. В связи с этим должен быть изменен и темп подготовки восстания. А то некоторые болгарские товарищи склонны толковать директивы Компетентной комиссии в таком смысле, что никаких существенных изменений в проводившуюся до сих пор тактику они не внесли[4].

Манецкий

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 51, л. 14–16. Оригинал. Ръкопис. Руски ез.

---

[1] Я. Я. Страуян пристига в България като представител на ИККИ в края на януари – началото на февруари 1925 г.

[2] Псевдоним на Г. Димитров.

[3] Става дума за предприетия от Коминтерна на 1 декември 1924 г. опит за извършване на „революция“ в Естония чрез преврат с помощта на няколко десетки офицери. Страната остана спокойна. „Революцията“ е ликвидирана за близо 4 часа.

[4] На първа страница има ръкописна бележка: *„Секретно. За Фрунзе, Уншлихт, Трилисер, Берзин, ЧК, Коларов, Мануилски“.*

№ 157

Окръжно на ЦК на БКП относно необходимостта от вземане на контрамерки против засилилата се борба на правителствените органи срещу комунистите

[февруари 1925 г.][1]

I. От получените досега сведения може да се заключи, че противникът възнамерява да прибегне до следните мерки на борба срещу нас:

1. Избиване на лицата, за които той има сведения, че играят ръководна роля.

2. Масови арести и интернирания на деятелни партийни членове-комунисти и леви земеделци.

3. Организиране масов шпионаж в цялата страна, включително селата (Една голяма част от кредита за герилата ще се употреби за вербуване шпиони всред населението).

4. Организиране провокаторски чети, които ще се представят пред населението за единофронтовски с цел да се изловят и изтребят съчувствениците им по селата.

5. Организиране на контрачети за изтребване на революционни чети и за всяване терор в населението.

6. Блокиране и претърсване на цели села и райони (в големите градове на квартали) с цел за откриване нелегални революционери, оръжие и др. бойни материали.

II. Налага се от нашата страна да вземем своевременно съответните контрамерки, за да можем да продължим борбата при новите условия. Тези мерки трябва да бъдат следните:

1. За предпазване на ръководните лица, последните да се заставят да преминат в нелегалност.

2. За ограничаване масовите арести и интернирания, налага се да се внуши на всеки партиен член да вземе мерки за легализирането си пред властта. Партийната работа да се върши безшумно и невидимо за правителствените агенти.

3. За предпазване от неприятелския шпионаж, който е най-голямата опасност за нашата организация, налага се:

а) най-строго да се спазват правилата на конспирацията. В това направление ръководните центрове трябва постоянно да наблягат, за да се достигне просто до педантизъм;

б) да се развие контра[действие] от наша страна с цел да се разкриват и изтребват своевременно неприятелските агенти и провокатори;

в) да се започне системен терор по отношение органите на властта, главно срещу служещите в Обществена безопасност, а по селата срещу реакционните кметове.

4. За предпазване от провокаторските чети ще трябва:

а) тяхното съществуване да се разгласи най-широко;

б) всеки окръжен ръководител да бъде във връзка с нашите чети, които действат в неговия окръг;

в) връзките с нашите чети да се поддържат посредством специални куриери. Всички останали партийни членове, щом срещат някоя чета или някой неин пратеник, по никакъв начин не влизат в[ъв] връзка с тях и да дават вид, че нямат нищо общо с ком[унистическа] и земл[еделска] организация;

г) щом се констатира присъствието на провокаторска чета, да се провокира от нашата страна и да се изтреби. Да се внимава, обаче, да не би да се избият наши части помежду си.

5. За борбата с контрачетите налага се:

а) да се организира добро разузнаване и добри връзки с нашите части, които трябва своевременно да бъдат осведомявани за силата на неприятелските чети и потери и за тяхното движение;

б) в нелегалните пунктове да се организира систематичен терор срещу организаторите на герилата, а в горите да се устройват засадите по контрачетите и последните да се изтребват безмилостно.

6. За избягване вредните последствия от блокадите и претърсванията на населените пунктоне и цели райони, налага се:

а) да се организира добро разузнаване, за да се узнава своевременно кога и в кой район ще се предприемат претърсвания, за да се вземат съответните мерки за укриване на нелегалните лица и четите;

б) компрометиращите книжа, оръжието и др. бойни материали трябва винаги така да се съхраняват, че и при най-внимателен преглед да не бъдат открити.

III. Съвокупността от всички мерки на властта налага следните изменения в организацията, дейността и тактиката на нашите боеви чети:

1. Те трябва да бъдат малочислени – не повече от 10, максимум 15 души. Колкото по-малочислени са, толкова те са по-подвижни и по-лесно скриваеми. За да бъде обаче силата им по-голяма, ще им се придадат и по 1 или 2 автомат[ически] пушки.

2. Четите не трябва да имат ятаци в населението и особено в нашите организации. Още отсега ще трябва да се устроят скривалища, в които ще се складират хранителни продукти. В района на всяка чета ще има цяла мрежа от такива скривалища и там четата ще може винаги да намира хранителни продукти.

3. През най-близкия период дейността на четите ще се изрази в:

а) терор на правителствени органи и фашистите;

б) експроприация на суми, нужни на партията;

в) изземване правителствени складове с оръжие;

г) изтребване неприятелските провокаторските чети и контрачети. Цялата тази дейност ще се дирижира от съответните окръжни щабове, които трябва да израстнат като истински боеви центрове и да държат здраво четите в ръцете си. Върху тях пада отговорността за добрата или лоша дейност на четите, действуващи в техния окръг.

4. За предпазване на организациите ни, същинските имена на куриерите, които окръжните щабове пращат при четите, не трябва да бъдат известни на четниците. Също така явките в окръжните центрове трябва да бъдат известни само на войводите, неговия помощник и един само четник – най-доверения, който при нужда ще се изпраща като куриер за връзка.

5. Като се има предвид, че контрачетниците ще имат винаги на разположение камиони и вследствие на това ще бъдат много подвижни, налага се дейността на четите да се ограничи преимуществено в такива местности, където движението на камиони и автомобили е невъзможно.

6. Ако не настъпи рязка промяна в събитията (в който случай ще се дадат допълнителни нареждания), четите да бъдат готови за действие в своите райони към края на м. март. До това време съответните окръжни щабове да са привършили своята подготвителна работа: устройство на скривалища, организирането на разузнавателна мрежа и пр.

7. Четите, които са по-многочислени от 10–15 души ще разпръснат останалите си хора по районите, от тези хора ще се съставят районните организации и терористически тройки. Годните за терористическа работа в градовете елементи да се включат в окръжните и областни терористически организации.

8. Има сведения, че някои чети съдържат в себе си деморализирани и несигурни елементи. Трябва да се има предвид, че тази година борбите ще бъдат особено упорити и тежки. Ето защо трябва своевременно четите да се очистят от всичко недисциплинирано, колебливо и несигурно, което в критически дни може да измени и да нанесе големи беди.

9. Длъжност на нашите организации е да употребяват всички усилия, за да попречат на едно преждевременно разрастване на четническото движение, което може да ни вкара в бой при неблагоприятни за нас условия и да ни изложи на поражение.

IV. Активната четническа и терористическа борба срещу правителствения терор не трябва да поглъщат изцяло нашето внимание и сили. Организационната ни подготовка и масовата революционна пропаганда трябва да вървят в пълен темп. В това направление предстоят за разрешение три ударни задачи:

1. Разложение на армията.
2. Развитие и стягане на организациите в градовете (заедно с прилягащите към тях села).
3. Снабдяване с оръжие.

V. (Специална за Ниш точка). Ако четата на Грудов е деморализирана и негодна за сериозна работа, да се остави там. Остава си на др. Даскалов да прецени. За Брациговската чета ще се съобщи допълнително кога и как де си изпрати в Ниш[1].

ЦДА, ф. 3Б, оп. 4 , а.е. 77, л. 58–59. Оригинал. Ръкопис.

---

[1] В края на документа има написана от Гаврил Генов (Даскалов) бележка: *„Окръжното е получено през м. февруари 1925 г. Даскалов“*.

№ 158

Писмо на В. Коларов до ЦК на БКП по въпроса за индивидуалния терор[1]

Москва, 20 март 1925 г.

Строго секретно

В ЦК [на] БКП

В няколко думи бих желал да изложа моето становище за *индивидуалния терор.* Аз му отдавам значение само, когато той е свързан с едно *масово движение,* когато правителството чувства зад отделните терористически актове *грохота и напора на масите.* Иначе, ние рискуваме да изпаднем в положението на анархизма. Ако борбата се сведе на почвата: терор срещу терор, убийства за убийства – правителството сигурно ще победи; то разполага с много повече средства и сили, и възможности за терор. Ако ние не сме в състояние да повдигнем една народна вълна, която да изрази недвусмислено негодуванието на масите от правителствената политика и тяхното съчувствие към нашите жертви и солидарност с нашата борба, то самоотвержените актове на нашите героични другари само ще усилят репресиите и ще увеличат броя на жертвите ни. Но друг политически ефект не могат да имат. Това свидетелства историята на всички революционни движения.

Генерал Русев бе казал, че движението на КП се изражда в терористически актове и като резултат на тази оценка се яви усилване на фашисткия курс. Необходимо е да се предизвика на всяка цена едно раздвижване на масите, за да се докаже на правителството, че то се излъгало в оценката си и за да се добият наистина едни политически положителни ефекти. Жертвите, които в такъв случай неминуемо ще понесат масите, ще имат по-голяма цена, отколкото най-ценните жертви, които давали в едноличната борба.

Но въпросът има и друга, още по-важна страна. Колкото и трудни да са отделните терористически актове, то все пак съсредоточаване силите на партийното ръководство означава *отиване по линията на най-малкото съпротивление.* Това означава, първо, да се замести действително масата с партията и, второ задачата на партийната маса да се възложи върху една или няколко групи избраници – герои. Разбира се, колкото и да е мъчно да се подбират подобни смелчаци, самоотвержени другари, решени да умрат, все пак сравнително това е по-малко, отколкото да се мобилизира в революционната акция цялата партия, а посредством това да се въвлече в нея една широка народна маса. Несъмнено много по-мъчно се оказа да се устрои една демонстрация при погребението на Вълчо Иванов, отколкото да се извърши един терористически акт.

Ефектът на последния върху правителството и буржоазията колкото и силен да е, е временен и преходящ, а ефектът върху масите, ако той остане изолиран, може да бъде разслабващ – той може да се превърне в пакостното убеждение, че няма нужда от тяхната намеса в борбата, последната ще бъде изнесена от отделни избраници.

Моето заключение е, че не бива по никакъв начин да се увличаме от ефективността на терористическите актове. Особено не бива да се подаваме на силата на нашата болка от загубата на толкова скъпи другари и деятели, която ни кара инстинктивно да произнасяме думата: отмъщение. Партията ще отмъсти като победи. Да съсредоточаваме силите си в най-трудната, но единствено надеждната област: *да раздвижим масите.* Жертвите, които дадем в тая работа, ще имат несравнено по-голям реален и траен ефект.

С другарски поздрав *В. П. КОЛАРОВ*

ЦДА, ф. 3Б, оп. 4, а.е. 66, л. 14–15. Оригинал. Ръкопис.
Публ. в „Известия на ИИБКП“. т. 37, С.,1977, с. 494–495.

---

[1] Това писмо до ЦК против индивидуалния терор В. Коларов пише след срещата му със Ст. Димитров в Москва и разказа на последния за подготвения атентат в църквата „Св. Неделя“. В писмото Коларов осъжда следваната от Военния цнтър линия на терористически актове и препоръчва тактика на въздържане от въоръжена борба и използването на други средства, съответстващи на реалното положение. Писмото беше получено в ЦК, но с него се запознават само ограничен кръг лица.

№ 159

Писмо на Коста Янков (Анастасов) до [Балканската комисия] на ИККИ за срещата на пратеник на ЦК на БКП с ген. Н. Жеков

28 март 1925 г.

Уважаемый товарищ,

24 марта мы послали одного активного офицера, сочувствующего нам, к ген. Жекову – болгарскому Главкому во время Европейской войны[1]. Наш делегат явился от имени группы офицеров, чтобы обменяться мнением о положении в стране и выходе из него. Офицер представился генералу как человек беспартийный, но ищущий выхода из создавшегося невыносимо тяжелого положения для всех, включительно и для армии. Основная мысль изложения этого офицера перед ген. Жековым была освобождение армии от партийного влияния и восстановление конституционной свободы, для чего необходимо свержение кабинета Цанкова. Делегат заявил, что он является выразителем мнения своей группы, которая в лице генерала видит авторитетного для армии человека, который мог бы встать во главе подобного движения. Заявил также о желании перемены конституционным путем – царским указом, и только если Демократический Сговор попытается противодействовать, прибегнуть к насилию. При этом он высказал мнение, что нужно спешить, ибо каждая отсрочка является гибельной. Перемена должна произойти в течение нескольких недель.

Со стороны ген. Жекова характерно прежде всего то, что он согласился встретиться. Встреча была конспиративной и продолжалась целых два часа. Ген. Жеков развил следующие взгляды: 1) Положение действительно непрочно. Единственным виновником всего зла является кабинет Цанкова. Жеков считает, что

эмигрантские нападения не являются предательством. „Если нужно искать предателей, – сказал он, – таковыми являются сговористы. Эмигранты вынуждены настоящим режимом эмигрировать и действовать. 2) Он тоже желает, чтобы перемена произошла как можно скорее конституционным путем. Для этой цели ген[ерал] поддерживает связи с царем, но последний, хотя е разделяет тоже самое мнение, сильно колебается, боясь гражданской войны, а также и за свою голову, ибо министры угрожали ему во время коронного Совета, что коммунисты убьют его, из чего царь понял, что это есть угроза самих министров. В своем разговоре Жеков заявил: царь с нами. Сказал еще, что на коронном Совете царь почти ругал министров и заявил им, что он не подпишет ни одного смертного приговора за политические преступления и по Закону защиты государства. „Вы и без того их убиваете, не спрашивая меня“, дословно сказал царь. Жеков интересовался особенно узнать – подчинится ли армия царскому указу о перемене и не приведет ли перемена к столкновению между войсковыми частями. Заявил также, что частичные истребления провинившихся сговористов были бы неизбежными инцидентами, которые его не смущают. 3) Генерал высказал следующие политические взгляды: Малинов слишком медлителен и негоден для действия, ибо считает, что перемена должна произойти через 5–6 месяцев. Генерал на стороне земледельцев и массы, которая идет за ними. О коммунистах заявил, что он их не любит, но недопустимо, чтобы они были поставлены вне закона. При этом он заявил, что мы не знаем, как разовьется международная обстановка и может быть, они нам понадобятся. „Если большевики принесут хорошее для Болгарии, тогда я буду первым, который водрузит красное знамя“. 4) Социальные взгляды генерала: с большой ненавистью он говорил о банкирах и крупных катиталистах, наследников старых кулаков и предателей во время революционной борьбы за освобождение Болгарии. С возмущением говорил о массовом дезертирстве буржуазии с фронта во время Европейской войны. Высказал мнение о стремлении к социализации. Наш делегат считает, что генерал является сторонником социальной политики, подобно той, которую проводил Стамболийский. 5) В конце беседы Жеков хотел узнать какую войсковую силу представляет группа, делегатом которой является офицер. Последний ответил ему, что он представляет целую войсковую часть Софийского гарнизона и что имеет связи с отдельными офицерами еще двух частей. Генерал распрощался очень сердечно и указал, каким образом можно встретиться в следующий раз. Из разговора при прощании офицер понял, что Жеков на днях будет иметь свидание с царем и Малиновым.

Принимаем меры – окружить генерала нашими людьми. В этом отношении имеем значинельный успех. Один из доверенных людей генерала является нашим человеком. Вторым является офицер-делегат. Последний действительно представляет одну группу, через которую имеем в своих руках одну войсковую часть Софийского гарнизона.

Стремимся создать нечто вроде новой офицерской лиги в гарнизоне под флагом генерала Жекова, для формы, которая на самом деле будет руководится нами.

О дальнейшем ходе встречь и переговоров будем держать Вас в курсе[2].

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 77, л. 21–23. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Първата световна война.

[2] Писмото е без подпис, но на първата страница на документа на ръка е панисано: *„Писмо на Анастасов“*.

№ 160

Из преписката между Коста Янков (Анастасов) и Христо Боев (Русев) по въпроса за четническото движение в България[1]

3–30 март 1925 г.

Писмо на началник на РУ при щаба на Червената армия Я. Берзин до Балканската комисия при ИККИ

30 март 1925 г.

Уважаемый товарищ,

Препровождая при сем письма т.т. Русева и Анастасова, поднимающих вопрос о четничестве в принципиальной постановке, просим поставить этот вопрос, ввиду его важности, на разрешение в Б[алканской] к[омиссии] на ближайшем ее заседании.

Предлагаем также выписки из предшествующей переписки т.т. Русева и Анастасова и выписки из протокола заседания Б[алканской] К[омиссии][2], на которых разбирались вопросы о четничестве и вооруженном восстании.

С коммунистическим приветом *Берзин*

Извлечение от писмо на др. Хр. Боев[3] (Русев) до К. Янков (Анастасов) № 43 от 4. III. [19]25 г.

„... Генов[4] спрашивал разрешения С[офийского] Ц[ентра][5] для участия наших товарищей в нападении земледельческих чет на Болгарскую территорию, которые организуются в Югославии.

СЦ дал свое согласие при следующих условиях:

1. Четы, действующие на болгарской территории, должны вести классовую борьбу, т.е. терроризировать сельские тузы и представителей власти. К бедному населению должны относится как покровители и защитники.

2. В организации командования четами должны участвовать наши товарищи.

3. Нападения должны производиться на дальнем расстоянии от наших каналов связи. Нападения должны производиться в связи с общим оперативным планом, что конкретно значит, они должны производиться в Видинском, Кюстендилском и Петрическом округах, где оперативным планом предусматриваются партизанские действия. Во Врачанском и Софийском округах нападения не должны производиться, ибо это не приносит никакой пользы, а мешает нашей работе. Мы особенно требуем придерживаться условий п.п. 1 и 3. Последнее нападение земледельцев в окрестностях Брезника нанесло нам только потери. Наш канал долгое время не может работять и остаемся без связи с Нишем. Это заставляет нас сноситься с Геновым через Вену.

Нападения земледельцев в последнее время идиотски организованы, они за эти 2 нападения дали больше потерь, чем мы за все время действия наших чет. С другой стороны, это показывает, что они не имеют никаких связей с населением и со своими организациями..."

Извлечение от писмо на др. Хр. Боев (Русев) до К. Янков (Анастасов) № 44 от 10. III. [19]25 г.

„... 7. По поводу директив СЦ тов Генову (см. № 43 п. 9) о четнических действиях эмигрантов из Сербии, мы дали по поводу этого следующие указания СЦ:

„Ваши распоряжения к тов. Генову мы находим несвоевременными и поэтому не санкционируем. Наши соображения таковы:

Как по всей стране, так и с эмигрантами, политические действия должны быть сведены до возможного минимума, ибо они мешают организационной работе с одной стороны, а с другой – жертвы, которые даются этими действиями, не оправдываются результатами. Самое важное, однако, это обстоятельство, что земледельческие четы организовываются при участии сербской реакции, преследующей этими нападениями те же цели, которые преследовала она против Албании во время переворота Фан Ноли[6], т.е. подготовка почвы для сербской интервенции против Болгарии. Санкции подобной интервенции с нашей стороны не может быть дано. Давая же свое согласие для участия наших товарищей в четнических нападениях, организуемых сербской властью, тем самым мы одобряем ее будущие действия.

Из-за причастности сербов в этих нападениях четники не будут пользоваться той популярностью, которую они имеют в остальных краях страны, где четы успевают благодаря благосклонности и активной поддержке местного населения.

Другой вопрос, если мы находимся в начале восстания. Для такого момента Ваша директива вполне правильна и необходима. Однако, мы считаем, что этот момент не наступил и поэтому директиву эту теперь нельзя проводить в жизнь".

Писмо на К. Янков (Анастасов) до Хр. Боев (Русев)

София, 19 марта 1925 г.

Превод от български

Уважаемый товарищ,

I. Ваше письмо – ответ на наши распоряжения по поводу эмигрантских чет[7] получили. Мимоходом, Вы, однако, затрагиваете вопрос о четничестве вообще. Мы считаем, что Ваше мнение по этому вопросу в своей основе ошибочно и немного разнится от мнения Сакарова, ввиду чего необходимо более длительное объяснение с нашей стороны.

„Четнические действия должны быть сведены до возможного минимума, потому что они мешают организационной работе и жертвы, которые даются, при этих действиях, ни оправдываются результатами. Они должны быть организованы по определенному плану и использовяны для выполнения частичных задач. Четничество, как метод борьбы до начала восстания – не оправдывается". Таков был Ваш ответ.

Первое, что бросается в глаза из вышеприведенной цитаты, это то, что Вы считаете нас властными сводить их до минимума и создавать по определенному плану. Это явный субъективный взгляд на вещи. Действительность совершенно иная. Она показывает, что четничество является прежде всего объективным политическим явлением, имеющем свою собственную логику. В подтверждение этого достаточно указать на то, что каждое обострение политической борьбы на Балканах всегда порождало четническое движение. Место не позволяет объяснить нам этот факт более подробно, но его не нужно упускать из виду и поэтому с ним [нужно] считаться. Действующие теперь под нашим руководством четы зародились стихийно и мы только вмешались для урегулирования этого стихийного процесса. Там, где мы попытались создать четы по „определенному" плану, например, в Северной Болгарии – ничего не вышло. Только теперь начинает зарождаться там это движение, но опять таки не по нашим расчетам. Ленин учит нас строить нашу тактику на действительных фактах, а не на книжных псевдомарксистских построениях. Мы должны, следовательно, не осуждать четничество, как это делает Сакаров, и как вы склонны это делять – хотя и по другим соображениям – а взять его в свои руки. Этого мы добьемся путем активного вмешательства в процесс, а не держась на стороне от него. Мы имеем уже один пример такого нашего книжного отношения к реальной жизни и к борьбе. Это случай с ВМРО. Когда мы, подходя „марксистски" к вопросу, не вошли в ВМРО и ее четы, потому что четничество не является нашим методом борьбы, и в результате потеряли наше влияние среди македонской массы, которой Тодор Александров совершенно „ни марксистским" путем завладел. Теперь, когда вы предписываете свести четническое движение до минимума, все объективные признаки говорят, что оно расширится и никто не в состоянии воспрепятствовать их появлению. Если мы будем держаться в стороне от них, тогда они выродятся в анархизм и вульгарный бандитизм. И поэтому мы считаем, что Ваш взгляд, если не центристский, как взгляд Сакарова, то по меньшей мере является книжным, теоретичным и не отвечающим действительным процессам жизни. Наш долг – не отрицание объективного процесса, давая распоряжения, которые идут в разрез с его развитием в данный момент, а наоборот – активное вмешательство с целью организовать его, дать ему централизованное руководство, политическую цель и смысл, направляя его против режима фашизма. Таким образом подчинить мелкобуржуазное крестьянское движение городскому революционному.

В противовес вам мы не боимся четничества и не считаем, что оно мешает организационной работе и [что] жертвы, которые даются, не оправдываются результатом. На это, совершенно узкое, исключительно техническое отношение к вещам, мы противопоставляем прежде всего один вопрос: что понимаете под словами „организационная работа"? И здесь пахнет книжностью, кабинетными планами. Мы не понимаем, какая это Ваша организационная работа, которая будет совершаться вне и в стороне от реальной борьбы масс. Четническое движение является результатом этой реальной борьбы. Мы не боимся, когда некоторые наши подразделения понесут поражения в борьбе. Мы боимся больше за те подразделения, которые строятся вне огня и при первом ударе власти без боя проваливаются. Самый свежий пример – это Старозагорский и Шуменский округа, где, видимо, были созданы довольно сильные организации по вашему рецепту, но при первом провале они позорно провалились. Мы не будем говорить о Плевне, где отсутствие чет не помогло нам создать даже книжные организации.

Обратное явление замечается в тех округах, где развились сильные четнические действия. Там организации крепкие и с боевым духом. Даже Бургасский округ, где благодаря плохому руководству четнического движения наши организации, видимо, были разбиты, теперь снова оживляются и дают надежды для создания действительно революционной организации. Мы считаем, что неосновательно Ваше утверждение, что жертвы не оправдываются результатами. Если теперь Цанков находится в критическом положении – это не является результатом нашей книжной организационной работы и не существующими массовыми митингами, демонстрациями и забастовками, а результатом действительной борьбы с оружием, которая развилась, и в первую очередь четнической борьбой, которая разлагает государственный аппарат и привела во многих местах власть правительства до фикции. Положительные результаты четничества, следовательно, вполне оправдывают жертвы и при нашем опыте, как и при всем массовом революционном движении на Балканах. Бесспорно, четническое движение никогда не возьмет власть в свои руки, ибо его социальной базой является деревня. Но осуждать и избегать его – значит недооценивать значение деревни в общей политической борьбе, отколоть город от деревни в процессе революционной борьбы, или вообще вести книжную борьбу.

В резюме должны подчеркнуть, что совершенно не научным и немарксистским является взгляд на четническое движение, который рассматривает его абстрактно, самостоятельно, отдельно от классовой борьбы в стране, как это делаете Вы и поэтому считаете, что можно до момента восстания обойтись без него. Не научным, не марксистским является взгляд, который противопоставляет четничество организационной работе. Наоборот, оно является объективным продуктом и показателем революционной ситуации в деревне. Это свидетельствует и об организованности крестьянской массы, без которой оно не может существовать, об его революционном настроении и одновременно с этим является и показателем степени разложения государственной власти.

Вопрос о четнических действиях является частью большого принципиального вопроса о применении террора с нашей стороны в данный момент, как метода борьбы против фашизма. Это – основной вопрос, который разделяет нас от сакаровцев. По этому вопросу идет ожесточенный спор с „последовательными марксистами“, который имеет свое отражение и в ЦК партии. Будьте осторожны, чтобы Вашими распоряжениями не лили воду в мельницу „последовательного марксизма“.

II. Относительно эмигрантских четнических действий. Вы идете против них, потому что четническими нападениями сербская буржуазия преследует свои цели – подготовляет почву для интервенции против Болгарии. В конце же находите наши распоряжения уместными в момент объявления восстания. Почему такая разница? Если Вы не согласны с четническими действиями по техническим причинам (чтобы не мешали организационной работе), мы показали выше, что не имеете права. Если же Вы это делаете по политическим соображениям (чтобы не санкционировать интервенцию Пашича), то объявление восстания совершенно не означает конца панических стремлений к интервенции. Что сербская буржуазия преследует свои цели с эмиграцией, это вне всякого сомнения. Не от любви к коммунизму Пашич терпит наших эмигрантов. Должно ли это смущать нас? Ленин давно показал, что нужно использовать противоречия между буржуазными государствами. Мы воспользовались противоречиями между Пашичем и Цанковым чтобы концентрировать в Югославии сильное эмигрантское ядро, сделать из Югославии базу для снабжения материалом и организаторским кадром. Нас не смущают стремления сербской буржуазии. Почему теперь по поводу четнических действий должны смущать нас стремления Пашича и брать эти стремления как самый сильный аргумент против четнических действий эмиграции. Одно из двух: – сделать нас оружием Пашича и тогда должны отказаться от всякого использования этих противоречий для целей нашей классовой борбы во всякое время нашей деятельности, или же это использование является возможным, допустимым и желательным и тогда незачем отвергать эмигрантское четническое движение по пронципу, как это делаете вы. Ваша основная ошибка, что Вы рассматриваете вопрос об эмигрантских четах не в связи с общим вопросом развития классовой борьбы у нас и поэтому приходите к таким заключениям. По нашему мнению единственный критерий при политической оценке эмигрантских четнических действий должен быть вопрос: в каком отношении находятся эти действия к классовой борьбе в стране? Конкретно это значит: 1) в согласии ли эти действия с общим планом и деятельностью по подготовке восстания трудящихся; 2) под нашим ли руководством находятся эти четы или под сербским и 3) толкают ли они дальше классовую борьбу трудящихся? Чтобы действия эмигрантских чет отвечали этим условиям, мы не должны избегать их и бездействовать, а должны вмешиваться, стремясь взять руководство, как это сделали здесь. Ваши распоряжения, которые предписывают коммунистической эмиграции воздержание, сделают из эмигрантских чет как раз оружие сербской бержеазии. Исходя из вышеизложенного, мы дали эмигрантам директиву принять участие в четях, стремясь при этом: 1) на нашей территории четы должны вести классовую борьбу; 2) должны действовать согласно нашему оперативному плану, привлекая неприятельские силы в зоны не важные для нас: Видин, Кюстендил, [Горна] Джумая[8], Петрич; 3) руководство чет должно быть в наших руках.

В виду того, что в одном из своих последних писем Коларов [9] склонен разделять Ваши взгляды по первому пункту настоящего письма, с друтой стороны, ввиду принципиальной важности поднятого вапроса, – просим послать это письмо как доклад в Москву, чтобы т.т. из Центра высказали свой взгляд по этом, вопросу.

С коммунистическим приветом: *Анастасов Дунайский*.

Писмо на Хр. Боев[10] (Русев)

Виена, 25 март 1925 г.

Уважаемый товарищ,

Посылаю Вам письмо СЦ от 19-го с[его] м[есяца] в ответ на наши указания его директивам о четнических действиях эмигрантов (см. письмо № 44 п. 7).

Считаем необходимым сделать следующие примечания:

1. Наши указания касались прежде всего четнических действий эмигрантов. Эмигрантские четы не являются стихийным политическим явлением, а создающиеся нами или земледельцами и поэтому не только деятельность их, но и существование зависит исключительно от руководящего их центра.

2. По вопросу о четничестве вообще, наша позиция вполне сходилась с позицией, изложенной нам секретарем БКП тов. Стояновым [11] (см. письмо № 40 п. 3), которое сводилось к следующему:

а) партия должна употребить все усилия, чтобы удержать партийных товарищей на работе в аппарате НВО и чтобы не уходили в четы самовольно, без разрешения соответствующего центра;

б) партия и НВО должны употребить свое влияние на беспартийных сочувствующих, чтобы строили свои нелегальные боевые организации и не уходили в четы;

в) там, где несмотря на все усилия это не удастся и четы стихийно зарождаются, партия и НВО должны взять руководство этих чет в свои руки. Для этой цели заблаговременно должны быть назначены соответственные товарищи, которые должны встать во главе возникших таким образом чет;

г) в целях террора над представителями власти на местах, проведения эксов и других подобных мероприятий, НВО должна иметь свои четы, действующие под ее или ее органов руководством и ее строжайшим контролем, дабы четы не выродились в бандитизм или анархизм.

Если мы в своем письме в СЦ вопрос о четничестве подняли только мимоходом, это потому, что считали взгляд секретаря партии, как таковой и С[офийского] Ц[ентра]. Однако, оказалось, что имеется разница и поэтому нужно более обстоятельно остановиться на нем.

3. Между нами и СЦ принципиально нет разногласий по вопросу о нашем отношении к стихийно зародившимся четам. И полемика СЦ с нами по этому вопросу является излишний. Мы должны быть готовы каждый момент своими кадрами взять руководство беспартийными четами. Задача НВО – выявить и подготовить этот кадр.

4. По вопросу о четах, которые создаются и руководятся НВО, между нами и ими разногласие состоит не в том – нужны ли четы вообще, должны ли мы ими пользоваться, а в том, кто определяет целесообразность тех или иных действий чет, имеющих политический, а не чисто организационный характер – партия или НВО – это с одной стороны, с другой – целесообразным ли является расширение четнической деятельности в данный политический момент?

5. Для СЦ вопрос о четничестве в данный момент является как вопрос о применении террора против фашизма. При такой постановке вопроса – очевидно, четническая деятельность должна рассматриваться не под организационным, а под политическим углом зрения. И в таком случае разрешение вопроса входит в компетенцию партии, а не НВО. Какова позиция БКП в данный момент по этому вопросу, – мы не вполне ориентированы (отсутствует связь между здешним представительством партии и ЦК партии), но судя по письмам Анастасова большинство ЦК не разделяет позицию Анастасова о терроре.

Вопрос о целесообразности террора в данный момент определяется курсом партии – держит ли она курс на немедленное восстание или на его отсрочку. По имеющимся у нас данным, весной нельзя ожидать восстания в Болгарии не только по причинам внешнего характера, но и по причинам организационного характера. Аппараты НВО и БКП не готовы для восстания. Исходя из этого мы считали, что действия наших чет, как и эмигрантских, должны быть сведены до минимума. Вопрос о четничестве вообще и о позиции СЦ по этому вопросу мы рассмотрим немного позднее, теперь же остановимся на эмигрантских четах.

6. Мы считаем, что для нас не является безразличным по времени вопрос о

нашей помощи Пашичу, которую мы косвенно оказываем ему нашими действиями против болгарской буржуазии. Действиями чет теперь, когда мы не собираемся поднимать восстание, воспользуется только Пашич для того, чтобы на более выгодных условиях договорится с Цанковым и вместе с ним начать борьбу против коммунистов. Действиями же эмигрантских чет накануне восстания, конечно, Пашич тоже воспользуется, но обстановка для нас будет гораздо выгоднее, чем для Пашича и Цанкова, ибо тогда придется иметь дело с массовым выступлением, а не с выступлениями этих эмигрантов, с которыми они каждый момент, в случае упрямства, административным только порядком справятся.

Действия эмигрантских чет стоят жертв и с этой точки зрения для нас не безразлично, когда приносим в жертву наших самых годных, самых активных людей – теперь, накануне восстания, или во время самого восстания, т.е. в момент, благоприятствующий исключительно Пашичу или в момент, благоприятствующий нам. Использование противоречий между буржуазией отдельных стран не значит стать орудием одной из этой буржуазии.

Для нас кажется очень сомнительным – насколько сербы позволят организованным нами четам вести классовую борьбу в Болгарии, но независимо от того, позволят ли сербы или нет, важно следующее: насколько четы, организованные в Югославии, могут активизировать трудящиеся массы в округах, где они, как СЦ предполагает, должны действовать. Мы считаем, что они будут встречаться везде, как четы сербской реакции и поэтому не будут пользоваться той популярностью, которую имели бы, если бы они выходили из среды местного населения. Режим, в котором живут болгары в захваченной сербами болгарской окраине, таков, что даже рабочие, не говоря о крестьянах и мелкой буржуазии, при виде сербской опасности, будут драться с Цанковым вместе против сербов, и поэтому мы считаем, что в отношении активизации масс нападения эмигрантских чет не принесут ничего существенного.

Мы считаем совершенно неубедительным параллель, которую проводит СЦ между четами ВМРО и эмигрантскими четами. Четы ВМРО были популярными до тех пор, пока македонские массы смотрели на них, как на своих освободителей, считая их как имеющих за собой болгарский народ и болгарское правительство, гарантирующее свободу и права своим подданным. С тех пор как ВМРО пошла против болгарского народа, когда стала орудием болгарской реакции, она потеряла свое влияние перед македонским населением и четническая деятельность ВМРО стала невозможнй. Не административные и военные меры сербской реакции сделали невозможной деятельность ВМРО в Македонии, а реакционная роль, которую ВМРО сыграла в Болгарии во время переворота Цанкова и Сентябрьского восстания.

Мы не отрицаем эмигрантские четы вообще, но мы отрицаем использование их в данный момент, как нецелесообразный. В данный момент эмигрантские маленькие четы могут иметь применение в районах, примыкающих к сербской границе для выполнения следующих задач:

Перенести оружие и др. материалы, разузнать определенный район или пункт, наладить связь, экспроприировать частный или государственный банк, убить какого-нибудь полицейского, мешающего организационной работе и т. д. и т.п., т.е. для использования задач более техническо-организационного, чем политического характера.

7. Для нас, однако, представляет большой интерес отношение СЦ к четни-

честву, как организационной форме, которое он противопоставляет теперешней организационной форме НВО.

СЦ пишет, что книжные организации в Старозагорском и Шуменском округах, строившиеся по нашему рецепту (на самом деле рецепт не наш, а их), при первом провале распалось самым позорным образом; что, если Цанков находится в таком критическом положении, это не является следствием существования книжных организаций НВО и массовой организации партии, а следствием борьбы, которую вели в первую очередь четы с оружием в руках против правительства.

Последствия берутся как причина. Выходит, что не отрицательное враждебное отношение крестьянства и всех трудящихся к правительству Цанкова, а боевые четы НВО – 90 человек по всей стране – привели Цанкова к критическому положению. Тут мы видим уклон из одной крайности в другую: с книжных организаций – к анархическим действиям. Этот уклон представляет большую опасность и с этим нужно бороться.

Четничество оправдывает себя только как подсобный орган сильной централизованной организации, каковой в данный момоинт должна являтся НВО. Когда вопрос идет об организационной форме нашей нелегальной военно-революционной работы, – тогда мы должны самым решительным образом отвергнуть четничество как организационную форму и противопоставить ему НВО. В таком смысле нами понимается противопоставление организационной работы четничеству. Ссылки СЦ на то, что Старозагорская и Шуменская организации не выдержали и провалились, ничем не доказывают преимущество четничества перед организационной формой НВО. Провал этих организаций указывает на то, что со стороны СЦ не велась никакая организационная работа, что эти организации были книжными, а не реальными. Не рецепт виноват, а врач. Не форма НВО виновата, а руководство, которое строило бумажные организации. И теперь, перед фактом разгрома организации, СЦ не делает соответствующие выводы, т.е. что нужно строить реальные организации, а не бумажные, что нужно довести коррективы с целью сделать организацию более гибкой, более приспособленной к местным условиям, а бросает эту организационную форму и хватается за четничество как за якорь спасения. Вместо того, чтобы искать спасение в упрочении своей организации с массой – СЦ бежит от массы, сам изолирует себя от нее и таким образом делает себя лесной[12] добычей врага. Ведь Цанков того и хочет. Он хочет измерить свои силы не с коммунистами в союзе с массами трудящихся, а с коммунистами без масс.

Лозунг четничества теперь является пагубным. Это лозунг отчаяния, безверия; быть четником легче, безопаснее, эффектнее, чем серым, неизвестным, постоянно преследуемым, нелегальным организационным работником. Организационная работа тяжела, опасна, но это не означает, что нужно отказатся от нее. Резюмируя, мы считаем, что четничество никогда не заменит организацию. Нелегальную организацию трудно создать и удержать, но она нужна, она незаменима. Четничество всегда опасно, непрочно, когда отсутствует организация. Задача НВО теперь восстановить сильно пострадавшие организации с имеющимся кадром организаторов, а не бросать его в горы и потерять последние связи с массами.

Когда крестьянские стихийно зародившиеся четы будут реальным фактором, а не литературным произведением, фикцией, каковыми они теперь являются (ибо есть еще четы приемущественно нелегальных коммунистов, которые полиция преследует), тогда надо бросить намеченных своевременно людей в них для взятия руководства ими. Недовольные беспартийные пусть строят свои нелегальные военные организации под коммунистическим руководством. Пусть не боимся провалов массовых нелегальных организаций, даже беспартийных. Они приучат массы к нелегальной организационной работе. Усиление средств террора против народа вызовет усиление средств и форм его самозащиты. Но до тех пор, пока массы не поднялись, не дезертировать от своих революционных постов и организации.

Непонимание того, что такое организационная работа, объясняет книжный характер организации НВО и их печальный конец.

Русев

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 77, л. 7а–20. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Документите са подбрани и изпратени в Балканската комисия на ИККИ от началника на Разузнавателното управление при щаба на РККА Я. Берзин.

[2] Протокол от заседанието на Балканската комисия липсва в делото.

[3] Хр. Боев по това време е сътрудник на РУ при щаба на Червената армия. Поддържа връзка с ЦК на БКП.

[4] Има се предвид Гаврил Генов.

[5] Софийски център – централното ръководство на Нелегална Военнна организация на БКП.

[6] Югославското правителство взема активно участи в свалянето на правителството но Ф. Ноли. На югославската граница с Албания се съсредоточава югославската армия, към която се присъединяват намиращите се в Югославия привържениците на Ахмет Зогу. На 14 и 15 декември 1924 г., едновременно с Гърция, Югославия атакува Албания. Ахмет Зогу се завръща в страната.

[7] Става дума за инструкция на ръководството но НВО да се приведат в бойна готовност на эмигрантски чети с цел прехвърлянето им в България за борба с полицейски и войскови части.

[8] Днес – Благоевград.

[9] Вж док. № 158.

[10] Адресатът на писмото не е посочен. Вероятно е Я. Берзин, който след това препраща писмото на Хр. Боев и преписката му с К. Янков до Балканката комисия на ИККИ.

[11] Младен Стоянов, по това време член на ЦК на БКП.

[12] Българизъм.

№ 161

Писмо на К. Янков (Анастасов) до [Балканската комисия] на ИККИ със съобщение за провал на нелегалната квартира на ул. „Русалка“, за промени в ЦК, за политическите борби в страната

10 април 1925 г.

превод от български

1. В последнее время перенесли чувствительный удар. Из газет Вы, наверное, узнали о смерти тов. Яко Доросиева. Вместе с ним был и зав. связи нашего Центра[1] тов Страшимир[2], который ранен в 3-х местах в обе ноги, но все же ему удалось удрать. Недалеко от него был и тов. Златко[3], который невредим и удрал.

В квартире на ул. „Русалка“ пойман тов. Иванчо[4] и один террорист[5]. Пойман также оперативный план Северозападной области, который тов. Страшимир по небрежности оставил там. Газета „Свободная речь“ воспроизвела целиком этот план, но никто ему не верит – все считают это правительственным шантажем, тем более, что вместе с планом опубликованы и явно фальшивые документы.

Этот провал разрушил окончательно связи секций с Центром. Все чернила, адреса и явки должны быть сменены. Только с сегодняшнего дня начинаем восстанавливать аппарат, и работа начинает идти полным ходом. Однако, нужны деньги и иностранные паспорта – французский, бельгийский и швейцарский.

2. По линии партийной организации положение очень скверное. Фактически не имеем политической организации и деятельности ЦК. Тов. Златко, являющийся политическим секретарем партии, упал духом после случая с ним[6], нашел тов. Пеню [7] и передал ему, якобы от имени ЦК, чтобы образовать новый ЦК, который должен продолжить работу. После этого изчез и уже две недели не является. Все сообщения, декларации и воззвания от имени ЦК издаются и распространяютса нами, т.е. НВО. Конечно, распоряжение об образовании нового ЦК нами отменено, политбюро восстановлено, вместо тов. Яко [Доросиева] поставлен тов Пеню и продолжаем работу.

3. Несмотря на все провалы, политическое положение Сговора все больше и больше ухудшается. Все чувствуют, что дальше так продолжаться не может. В политических кругах сговористов царит тоже самое убеждение. Храбрятся только военные, особенно после последних „побед“. Эти „победы“, однако, возбуждают в них тревогу, потому что показывают насколько широка наша организация и как тяжела борьба с ней. Левая буржуазия держится отвратительно. После испуга от убийства Милева[8] теперь ее вожди снова заявляют, что еще рано сменять Цанкова и избегают связей с земледельцами. Наш разведчик у земледельцев доносит, что комбинация с Малиновым для данного момента окончательно отпадает. Зато надвигается новая комбинация. Жеков делает большие усилия для формирования правительства из земледельцев, националлибералов и Народного единства под его председательством. Ведутся усиленные переговоры. Цанко Бакалов, несмотря на его переговоры с Жековым и националлибералами, все же ищет связей с единофронтовцами и заявляет нашему разведчику: “войдем в кабинет, назначим выборы и тогда выставим единофронтовские списки, так как мы это

понимаем". Увидим, кто эти списки выставит – Бакалов, входящий в коалицию с националлибералами или кто-нибудь другой.

4. В связи с провалом пропала и значительная часть наших денег, поэтому просим выслать таковые в увеличенном размере – около 9–19 тысяч долларов. Коли таковых не получим, – тогда будет большой кризис, особенно в работе каналов и связей[9].

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 77, л. 24–25. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Става дума за Център на НВО на БКП.

[2] Псевдоним на Марко Фридман.

[3] Псевдоним на Иван Манев.

[4] Иван Ценов Колев.

[5] Става дума за Асен Павлов – член на Софийската терористическа група.

[6] На 26 март Ив. Манев, преследван от полицията, поглъща отрова, за да не попадне жив в ръцете ѝ. Но успява да се спаси.

[7] Псевдоним на Т. Павлов.

[8] Проф. Никола Милев – основател на Народния сговор, народен представител от Демократическия сговор, редактор на в."Слово". Убит на 13 февруари 1925 г. от Милан Манолев. Решението за убийството на проф. Н. Милев е взето от левите македонски дейци Д. Влахов и Ф. Атанасов още през декември 1924 г., поради подозрение, че като един от най-доверените съветници на Т. Александров, разубеждава го за подписването на Майския манифест. Убийството е съгласувано с ЦК на БКП.

[9] Писмото е без подпис, но на първата страница на документа на ръка е написано: *„Писмо на Анастасов".*

№ 162

Проекторешение на Българската делегация на Петия пленум на ИККИ относно ревизиране тактиката на БКП

Москва, 10 април 1925 г.

1. Международното положение и специално положението в балканските страни не позволява да се мисли в тоя момент за събарянето на капиталист[ическата] държава и установяването на съветската власт.

2. С приготовленията си за въоръжена борба през 1922 г. също така КП не е мислила да заеме властта и [да] прокламира Съветска република; тя се е готвила само да посрещне подготвящия се от буржоазно-военната клика държавен преврат.

3. Когато през септември 1923 г. КП се хвърли в обявената ѝ война, като лозунг тя издигна не учредяване на Съветската власт, а събаряне фашисткото правителство на Цанкова и заместването му с една демократична работническо-селска власт.

4. Оттогава насам и до днес КП не е поставяла за осъществяване лозунга за

Съветската власт. Поставяна заедно с раб[отнически] и селски маси вън от законите, тя не е издигала като цел на борбата си друго нещо освен извоюването на легални условия за съществуване и борба на работните маси посредством събарянето на генералско-чорбаджийското правителство и установяване една демокр[атична] работническо-селска или даже само земеделска власт.

5. КП със своята борба фактически подкопа властта на фашисткото правителство. То е изхабено и неговото властвуване върви към края си. Днес то се крепи още само на страха на буржоазията от комунист[ическата] опасност. В момента, в който КП би заявила, че тя не дига лозунга за Съветската власт и че за събарянето на фашистката власт днес тя счита масовия невъоръжен отпор на раб[отниците] и селяни достатъчен, то Сговористката власт ще се разложи окончателно.

6. Военната организация на БКП в по-голямата част на страната е или съвършено провалена или силно разнебитена. Нейното възобновяване ще изиска доста продължително време при условията, в които се намира страната.

7. Заедно с военната организация е разнебитена и тясно свързаната с нея партийна организация. Така щото апаратът за свръзка с масите и влияние над тях е силно отслабен.

8. Резултатите от това са отслабване на масовото движение в градовете, отпадане дейността на профсъюзите и другите масови организации, сред които партията работи.

9. Още повече е разнебитен Землед[елският] съюз и още повече е отслабена организираната дейност [сред] селяни, занаятчии и пр.

10. При тия условия КП счита, че е настъпил момент да ревизира тактиката си.

а) Цел: борба за премахване изключителния режим срещу раб[отници] и селяни и техните политически и професион[ални], и стопански организации, за обща политическа амнистия; борба за събаряне правителството на Цанкова и подвеждане под отговорност за безбройните му престъпления.

б) Средства: масова невъоръжена борба на работници, селяни и занаятчии чрез събрания, протести, демонстрации и пр.

в) Организация: бързо възобновяване и укрепване партийни организации в градове и села, възобновяване на синдикати, заводски комисии, общи селски комитети и пр.[1]

ЦДА, ф. 3Б, оп. 4, а.е. 66, л. 37–38. Чернова. Ръкопис.

---

[1] На Петия разширен пленум на ИККИ (21 март – 6 април 1925 г.) се обсъжда въпросът за перспективите на революционната борба на Балканите. Изказват се различни мнения за особеностите и продължителността на революционната ситуация на Балканите. В. Коларов в доклада си обаче категорично заявява, че информациите, които идват от България, са пресилени, че курсът на въоръжената борба вече не съответства на настъпилите изменения. На 10 април 1925 г., непосредствено след пленума на ИККИ, В. Коларов поставя на обсъждане пред участваща в работата на пленума българска делегация (Г. Димитров, Ст. Димитров, Ф. Козовски, Д. Ламбрев и Р. Аврамов) въпроса за смяна на курса на БКП за въоръжено въстание и преминаване към масова политическа работа. След дискусията предложението се приема и се изготвя проекторешение за ревизиране на партийната тактика. На

14 април В. Коларов и Г. Димитров изпращат до ЦК на БКП писмо, в което дават указания според приетото от българската делегация проекторешение *(ЦДА, ф. 3Б, оп. 4, а.е. 101, л. 14)*.

Първоначалният вариант на проекторешение на Българската делегация на V пленум на ИККИ, подгответ от В. Коларов, е следният: „1. Курс на самостоятельное вооруженное восстание в Болгарии снять. Усилить работу во всех балканских странах для создания единого общебалканского революционного фронта во имя лозунгов: рабоче-крестьянская власть и Балканский союз рабоче-крестьянских республик. Связаться с националреволюционными организациями, поддерживая на деле национальные движения, и укреплять рабоче-крестьянский блок, углубляя тактикой единого фронта влияние на крестьянство.

2. Развернуть массовую борьбу за низвержение правительства Цанкова, за восстановление политических свобод рабочих и крестьян, за амнистию и т.д., концентрируя на это дело партийные силы и активизируя трудящиеся массы города и деревни.

3. Обратить сугубое внимание на строительство партийной огранизации, Союза молодежи и профсоюзов, на усиление органов партии для влияния на массы (комфракции, сельские комитеты и т.д.), на укрепление партии на железных дорогах, в арсеналах, рудниках и т.д.

4. Военную организацию, как организацию масс для вооруженного восстания, распустить. Сохранить неорганизованный аппарат для вооружения, для разведки, для обороны рабочих собраний, для разложения армии и жандармерии и пр.

5. Партия не организует партизанских отрядов. Поскольку будет существовать стихийное партизанское движение, партия должна влиять на него, чтобы оно не превратилось в бандитизъм.

6. Индивидуальные террористические акты допустимы только как акты самообороны и против провокаторов.

7. На партийных конференциях разъяснить политическую линию партии.

8. Расконспирированным членам ЦК определить заместителей, а их отправить за границу.

9. В кратчайший срок созвать съезд партии". *(ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 66, л. 41–42. Оригинал. Ръкопис. Руски ез.).*

№ 163

Резолюция на Президиума на ИККИ за снемане курса на БКП към въоръжено въстание

Москва, 15 април 1925 г.

строго секретно

1. Правителството на Цанков не постигна и няма да може да постигне вътрешна стабилизация по пътя на прилагане на масовия терор. Недоволството и борбата на широките селски маси продължава.

Обаче водещата се борба има забавен, продължителен характер. Международната обстановка става все по-неблагоприятна за акциите на работническите и селски маси в България. Партията водеща вече продължително време в нечувано тежки условия активна подготовка към въоръжена борба, трябва по неволя да намали своята активност във всекидневната политическа работа. От друга страна Военната организация в условията на продължителна криза е изправена пред опасността от уклони.

2. Изхождайки от гореказаното, Комисията[1] признава за правилно решението на българската делегация на Разширения пленум на ИККИ за поврат в курса на партийната работа в посока на политическа активност на партията и масите, разширяване и задълбочаване на политическата и професионална работа.

3. Отказвайки се за срока за завземане на властта и непоставяйки този лозунг като задача на най-близкото време, партията трябва да разгърне масова борба за сваляне правителството на Цанков, за възстановяване на политическите свободи на работниците и селяните, за амнистия и т.н., концентрирайки в тази дейност партийните сили и активизирайки трудещите се маси. Двойно по-голямо внимание трябва да се обърне на строителството на партийната организация на Младежкия съюз, профсъюзите, на укрепване на органите на партията, работещи сред широките маси (комфракции, селски комитети и др.), на укрепване на партията и железниците, арсеналите, мините и т.н.

4. Военната организация трябва да бъде ограничена, проверена и преустроена така, че да премине от задачи, свързани с подготовка на въоръжено въстание към удовлетворяване ежедневните нужди на партията като самоотбрана, защита на събрания и пр.

5. Политическата и организационна работа в армията и полицията трябва да бъде засилена.

6. Терористични актове се допускат само като актове на самоотбрана в борба с предателите.

7. Комисията обръща внимание на неправилната и опасна преоценка на ролята на четничеството от страна на военната организация и на недопустимостта от влизането на комунисти в четите, извършващи набези от сръбска територия. Изобщо партията в сегашния момент не трябва да организира партизански отряди като се стреми обаче да овладее съществуващите и стихийно образуваните, като не им дава да се изродят в бандитски отряди.

8. Комисията намира за целесъобразно във връзка със зачестилите провали временно отстраняване зад граница на разконспирираните членове на ЦК и работници като същовременно се заменят с други.

9. Приетата промяна на курса на партията не изключва при известни условия възможността за участие на партията във въоръжената борба за сваляне правителството на Цанков заедно с други политически групи.

10. Сменяйки курса на партията, ЦК трябва да провежда най-широка кампания в печата и чрез конференции, с цел разяснение и усвояване от цялата партия на необходимостта и правилността на този курс. Наред с това партията трябва да обърне най-сериозно внимание на борбата с десните ликвидаторски елементи и успоредно да разяснява погрешността на ултралевите уклони. В найкратък срок трябва да бъде проведен конгрес на партията.

11. Едновременно е необходимо да се пристъпи към оформяне на лявото крило на земеделците, изцяло поддържайки го в борбата с десните и да се съдейства за неговото организационно укрепване в съюза. Разобличавайки буржоазно-съглашателските тенденции в съюза не трябва обаче да се отслабват силите му в борбата с Цанков.

12. В общобалкански мащаб трябва да се усили работата по създаването на единен общобалкански революционен фронт в името на лозунгите за работническо-селска власт и Балкански съюз на работническо-селските републики. Необходима е връзка с нац[ионал]революционни] организации, усилване на работата на партията вътре в тях, подкрепа на практика на националното движение и укрепване на работническо-селския блок[2].

ЦДА, ф. 147 Б, оп. 3, а.е. 674, л. 18–19. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Става дума за Балканската комисия при ИККИ. След като на 10 април 1925 г. българската делегация взема решение за смяна на курса на БКП за въоръжено въстание, тя го внася в Секретариат на ИККИ за обсъждане в Балканската комисия. Комисията го одобрява *(ф. 147 Б, оп. 3, а.е. 674, л. 16)*. На 15 април 1924 г. българският въпрос се разглежда в Президиума на ИККИ, който също приема решението на българската делегация за смяната на курса на БКП.

[2] В горния десен ъгъл има ръкописна бележка на В. Коларов: *„Балк[анска] комисия"*.

№ 164

Донесение от Петричкото окръжно управление до МВРНЗ относно реакцията на комунисти и земеделци по повод на атентата от 16 април 1925 г.

Петрич, 6 август 1925 г.

Петричко
Окръжно управление
№ 4502
6 август 1925 г.
гр. Петрич

До Министерството
на вътрешните работи и
народното здраве
гр. София

Донасям на Министерството, че се разясни предписание № 3071 от 23.IV. т.г. на населението в окръга[1].

Също донасям, че комунисти и дружбаши напускат искрено развратената среда, в която досега са били по заблуждение и се предават на мирна и народнополезна работа.

След последните разкрития и екзекуции числото на единофронтовците е намалено до минимум.

Почвата за пълното умиротворяване на Окръга е подготвена в духа на горното окръжно.

Зам. окръжен управител (п)
Секретар (п)

АМВР, об.д. 9906–А, т. I, л. 84. Оригинал. Машинопис.

---

[1] С предписанието си № 3071 от 23 април 1925 г. до окръжните управители министърът на вътрешните работи Ив.Русев ги задължава да наредят на администрацията (околийски началници) да разясняват пред земеделци и комунисти, че атентата на 16 април 1925 г. е предателско, позорно за народа злодеяние.

№ 165

Донесение от Варненския окръжен управител до МВРНЗ за промяна в политическите настроения на гражданите след атентата от 16 април 1925 г.

7 август 1925 г.

Варненско
Окръжно управление
№ 5667
.VIII. 1925 г.

До Министерството на
вътрешните работи и
народното здраве
(отд. Админист. – Изборно)

На №№ 3071 и 5972 т.г.

Тайно

Донасям в Министерството на вътрешните работи в отговор на предписанията под насрещните №№, че в гр. Варна и Провадия, а особено в селата на Варненски окръг след 16. IV. т.г. се забелязва една чувствителна промяна в политическите настроения на гражданите в благоприятния смисъл.

Осъждайки остро авторите и подбудителите на атентата в църквата „Св.Неделя“, гражданството масово напуща единофронтовските си водачи и изявява и желание да постъпи в редовете на управляващата партия Демократически сговор и в другите легални партии, а една част се въздържа, заставайки на почвата на безпартийност.

В гр. Варна от сведенията, с които мога да разполагам, може да се направи заключение, че досегашни комунисти и дружбаши постъпват в по-голям брой в Националлибералната партия (макар разделена напоследък на две крила), гдето не държат много на минало и почтеност, после в Демократическата партия и Демократическия сговор.

Партията на Демократическия сговор се въздържа в приемане на такива членове, което ѝ създава повече авторитет, но от друга страна не може да не се признае, че тя би имала още по-голям кредит и би се усилила до степен на подавляюще болшинство по отношение на всички останали легални партии, ако на недоразуменията в средите ѝ[1] се тури час по-скоро край и то в благоприятен смисъл.

В селата на Варненска околия, които след 16. IV. т.г. бяха посетени почти всички от оратори на града и бяха обяснени много добре последните събития, там Демократическият сговор има много голям успех и може с положителност да се каже, че хората на единния фронт и на умерените течения на БЗНС минават масово в редовете на Демократическия сговор, а много малко в останалите легални партии.

В гр. Провадия Демократически сговор, поради борбите за надмощие на двете крила, които продължават от две години, след последната анкета е съвършено разнебитен в партийно отношение. Поради тия недоразумения и вражди безспорно печелят останалите партии, особено Националлибералната партия (макар и раздробена на две крила), които при сдушеност и единодушие в Демократическия сговор не биха имали никакви успехи.

В селата на Провадийската околия положението е по-благоприятно за Демократическия сговор и там също се забелязва чувствително засилване с членовете от БЗНСъюз и бивши комунисти, а някъде и от крилото на Драгиева, което в тая околия има още доста свои съмишленици.

За повдигане авторитета и кредита на управляващата партия в тая околия не по-малко е повлияло усилието на властта в борбите ѝ с разбойническата банда на Курдоолу, която вселила ужас в северната половина на околията. Арестуването на всички ятаци, убиването на по-голямата част от разбойниците на тая банда, а напоследък и на самия Курдоолу и другаря му Георги Пенев в Шуменско[2], повдигна духа на населението и сега има извънредно добри условия за работа в този край, благоприятни за властта и за управляващата партия.[...][3]

Окръжен управител (не се чете)

АМВР, об.д. 9906, л. 85–87. Оригинал. Машинопис.

---

[1] Още в края на 1923 г. и особено през 1924 г. от Демократическия сговор, включващ Народния сговор, Демократическата партия, Радикалната партия и Обединената народнопрогресивна партия, излизат повечето членове от Демократическата и Радикалната партия, които възстановяват самостоятелното си партийно съществуване. Между политическите сили, останали в Сговора, не стихват идейни борби. Много от партийните дейци, които подкрепят преврата на 9 юни 1923 г. и свалянето на правителството на Ал. Стамболийски, след проведените през ноември 1923 г. парламентарни избори, смятат, че мисията на правителството на Ал. Цанков е изпълнена и е време да се състави конституционен кабинет.

[2] Малката нелегална чета на Апостол Курдоолу започва да действува във Варненско и Провадийско в края на 1924 г. без никакви политически задачи. В началото на 1925 г. обаче ОК на БКП във Варна успява да се свърже с четата, като изпраща в нея няколко нелегални комунисти. Чрез тях е постигнато съгласието на Курдоолу и четата е превърната в политическа. Тя се попълва с повече от 10 нелегални комунисти и земеделци. Четата провежда няколко бойни и политически акции, напада влак с войници. Четата на Ап. Курдоолу е разбита на 10 април 1925 г. в край на с. Тюркарнаудлар (сега Белоградец), Шуменско. Курдоолу и четникът Г. Пенев успяват да се укрият в една кюмюрджийница край с. Чанакчелар (сега не съществува,цялата население се е изселило), Новопазарско, но са предадени от собственика и заклани, докато спят. *(Д. Мичев Четническото движение в България. 1924–1925. С., 1964, с. 177–181, 183–184)*

[3] Следват разсъждение за необходимостта от единство на „крила“ в Демократическия сговор, за да въведе ред в страната.

№ 166

„Фактически констатации“ на Московското съвещание[1] за тактиката на БКП след 9 юни 1923 г.

Москва, 6 септември 1925 г.

Въз основа на изнесените факти в конференцията на партийните дейци (август 1925 г.) по девети юни, септемврийското въстание, следсептемврийския период и априлския атентат, конференцията прави следните фактически констатации:

I. ПО ДЕВЕТИ ЮНИ.

1. Решението на 9 юни е взето единодушно от ЦК на партията и е било впоследствие също така единодушно потвърдено от юлския партиен съвет. От привлечените със съвещателен глас в партийния съвет са се изказали против К.Янков и Хр. Халачев.

2. ЦК е дошъл до това решение, изхождайки от своята погрешна оценка на фактическото вътрешно и международно положение в момента на преврата, а не въз основа на резолюциите на партийния съвет от януари и април 1925 г.

3. В противовес на оценката на ЦК, на 9 юни са се вдигнали на въоръжена борба против преврата значителни маси или са били готови да се вдигнат, очаквайки паролата за това от ЦК (Плевенско, Шуменско, Пазарджишко, Карловско, Айтоско, Русенско, Варненско, Г. Оряховско, Търновско. В известни места самите партийни камитети са дали парола за действие (Пловдив, Карлово, Айтос, Килифарево, Малко Търново и др.).

4. Телеграмата на ИККИ за участие на Партията в борбата против преврата е получена от ЦК на 14 юни, след като движението против преврата е било ликвидирано.

5. Подадената до плевенските другари телеграма от Луканов не е нито обсъждана, нито решавана от ЦК. Действията в Плевен са били прекратени окончателно след получаването на въпросната телеграма.

6. И след изричното осъждане от страна на ИККИ тактиката на ЦК на 9 юни, той е продължавал да я поддържа и даже дава нареждане до организациите да [я] изяснят и обосноват пред партийните членове и пред масите

II. ПО СЕПТЕМВРИЙСКОТО ВЪСТАНИЕ.

1. През време на партийния съвет през юли 1923 г. ЦК е констатирал, че откритата криза около властта ще се резреши чрез въоръжено въстание. Един твърд курс на въстание, обаче, той възприема едва в началото на август, вследствие на което късно се започва и съответната подготовка.

2. Масовите арести на 12 септември засягат ЦК само в лицето на неговия политически секретар Кабакчиев, който бе арестуван. Всички други членове на ЦК остават на свобода като нелегални. От важните сътрудници на ЦК (с оглед на въоръженото действие) бива арестуван само др. К. Янков, ръководител на Военния отдел.

3. До 15 септември членовете на ЦК остават без непосредствени връзки

помежду си, макар и някои от тях, между които и организационният секретар Т. Луканов, поотделно да са във връзка с местния комитет в София. Луканов, както твърди, е отправил на 13 септември от името на ЦК писмен протест до Министерския съвет против арестите и написал позив против правителствена провокация и настоявал да се проведе в София масова стачка, (което не е било известно на другите членове на ЦК)[2]. Той не е взел инициативата за събиране на заседание поне Политбюро на ЦК, за да се обсъди създаденото положение и се вземат съответните решения по по-нататъшното развитие на борбата. Взетото по-рано решение, щото в случай на подобен удар срещу партията двама или трима от ръководните членове на ЦК да бъдат веднага събрани на едно място, за да се обезпечи едно постоянно ръководство на акцията, не е било изпълнено.

4. Заведущият връзките на партията във вътрешността и зад граница член на ЦК Н.Пенев не само не се свързва веднага с партийния секретар и с другите членове на ЦК, но и остава в пълна неизвестност до 20 септември.

5. Масовата политическа стачка на 14 септември и протестният митинг в София се провеждат от Синдикалния комитет, местния работнически съвет и местния парт[иен] комитет. На тяхното решение да се продължи с още 24-часова стачка, за да се увлекат по-широки работнически маси, партийния секретар Луканов се е противопоставил.

6. Първото заседание на ЦК след арестите стана на 15 септември вечерта. То се свиква от отделни членове на ЦК, а не от партийния секретар. В това заседание присъстват Т.Киркова, А. Иванов, Т. Луканов, Ив. Манев, Г.Димитров и към края на заседанието Т. Петров. Присъства и Д. Гичев. Отсъстват В. Коларов, когото не успели да доведат, Д.Благоев – тежко болен. След обстойните обсъждания решава се: създаденото от масовите арести положение в страната и възбуждениено сред масите води неизбежно към въоръжено въстание; да се проведе в цялата страна масова политическа стачка и да се разширява започнатото протестно движение с увличане в него колкото е възможно по-големи маси. Преминаването към въоръжено действие ще се реши допълнително. Да се изпратят веднага куриери, които да предадат на организациите това решение, да бъдат готови за въоръжено действие и чакат паролата за това, като същевременно куриерите се осведомят и за конкретното положение в отделните места.

След вдигане на заседанието донасят записка от Коларов, смисълът на която е: „Необходимо е немедлено[3] и решително действие".

От изнесените в конференцията факти се установява, че горното решение в такава форма е получено в Пловдив, Стара Загора, Враца, Софийски окръг.

7. След арестите в София пристигат специални пратеници на организациите от Врачанско, Пловдивско, Самоковско, Пернишко, Горно-Джумайско и другаде, за да получат нареждания от ЦК. Всички считат, че трябва да се пристъпи към въоръжено въстание и настояват в срещите си с В. К[оларов] и Г. Д[имитров] за даване от ЦК такава парола.

8. Ив. Недялков съобщава, че македонците искат среща с ЦК. Възлага се на 16 септември на Т. Петров да се срещне с тях. Той съобщава, че Арс. Йовков заявил, какво Т. Ал[ександров] оттегля направената по-рано пред Кабакчиев декларация в смисъл, че ако комунистите се опитат да свалят Цанковото правителство, ще срещнат против себе си македонската организация. Сега македонската организация, в случай на въстание, няма да се намеси, а ако се установи работни-

ческо-селско правителство, ще го признае. За доказателството на това свое държание, македонците дават известно количество значки от ВМРО, с които се легитимират техните хора пред властите и имат право за свободно движение.

9. В. К[оларов] и Г. Д[имитров] на 16 септември, след преценката на положението, решават да предложат на ЦК да се даде парола за въоръжено въстание на 22 септември и за тая цел нареждат да се свика заседание на ЦК на 18 септември вечерта. Определеното заседание, обаче, не се състоява поради неидването на Луканова, комуто не могло да се съобщи, на Т. Петров, който бил болен и др. Тогава В.К[оларов] и Г. Д[имитров] правят своето предложение в писмена форма, за да бъде съобщено на другите членове на ЦК и дават своето писмо на него. Те са съвещават и с членовете на техническата комисия Ив. Генчев и Д. Гичев. На другия ден сутринта Т. Петров получава писменото предложение с молба да го занесе и на Луканова. След срещата си с последния, Т. Петров съобщава, че той лично е съгласен, че Луканов е против, но заявил щом болшинството взема такова решение, той се подчинява. Съобщава още, че Ант. Иванов и Ив. Манев също са съгласни с предложението. Констатира се, че болшинството от членовете на ЦК са се изказали за даване парола за въстание на 22 септември. Нарежда се да изпратят същия ден куриери да занесат в провинцията паролата, а за Русе да замине лично членът на ЦК Ив. Манев [4]. Съгласно изработения по-рано план, определя се временното централно ръководство на въстанието да бъде във Врачанско и се нарежда да се приготвят за там на В. К[оларов] и Г. Д[имитров] на другия ден.

Сведенията показват, че куриерите навсякъде са успели да предадат паролата своевременно.

10. На 19. IX. се получава писмо от ЦК на Младежкия съюз, в което то настоява пред ЦК веднага да даде парола за въстанието и заявява, че ако той продължава да се колебае и бави даването на паролата, ще се образува отделен военен революционен комитет, който ще направи това. П. Ис[кров] е подписал писмото при особено мнение в смисъл, че въпросът трябва да се обсъди съвместно с ЦК на партията.

11. След разпращането на някои от куриерите и заминаването на Манева за Русе, И. Г[енчев] съобщава, че Т. Л[уканов] е решително против даването на парола, иска да се спрат куриерите и заявява, че болшинството на ЦК не е дало съгласието си за въстание. На срещата си с Г. Д[имитров] на 19. IX. той заявява същото.

Предвид на това, В. К[оларов] и Г. Д[имитров] отлагат своето заминаване и решават да се свика заседание на ЦК за 20. IX. Заседанието става в присъствието на: Т. Л[уканов], Ант. И[ванов], Н. П[енев], В. К[оларов] и Г. Д[имитров] (членовете на ЦК) и д-р Пашов, Т. А[танасов], И. Г[енчев] и Д. Г[ичев] (от техническата комисия). Луканов се обявява против даването на парола за въоръжено въстание, защото е убеден, че ще се дойде до поражение и защото счита, че партията ще може да излезе от кризисното положение и без въоръжена борба. Н. Пенев поддържа съображенията на Т. Л[уканов], но счита, че вече не може да има връщане назад. Всички други се обявяват – за. Съобщава се, че и заместниците членове на ЦК Г.Попов и Юрданов са за, а Д.Благоев – против.

Установява се, че болшинството на ЦК е за даването на парола за въоръжено въстание на 22. IX. Потвърждава се, че централното ръководство ще се намира първоначално във Врачанско и че за там ще заминат В. К[оларов] и

Г.Д[имитров]. Политическото ръководство в София се възлага на Т. Петров, А. Иванов и Т. Луканов, последния от които отказва, но впоследствие заяви, че се подчинява на решението. Определения по-рано акционния комитет за София ще действа под ръководството на тази тройка.

12. На 21 сутринта В. К[оларов] и Г. Д[имитров], придружени от Г. Генов и Агънски, заминават за Врачански окръг през Петроханския проход (а не през Араба-Канак, както по-рано е било наредено). Полицейските постове в с. Надежда (край София) и в Петрохан не правят никакви спънки, когато по шосето през Араба-Канак в същия ден са били взети най-строги мерки за залавянето на „червения автомобил“, с който се е предполагало, че ще пътуват. Очевидно е имало предателство, което не е успяло само поради промяната на маршрута. Същия ден към 2 часа казаните другари пристигат до с. Вършец, спират вън от селото, в което влизат на смръкване и се свързват с вършецките другари. Генов заминава за Враца, а Агънски заедно с шофьора на автомобила биват арестувани към 11 часа вечерта и закарани във Враца. Укрити добре, В. К[оларов] и Г. Д[имитров], избегнали ареста, макар и да са били търсени най-щателно от полицията през целия ден на 22 септември. На другия ден, след цялостното заемане на властта във Вършец, В.К[оларов] и Г. Д[имитров] се отправят да се свържат с въстаници във Фердинандско, по пътя подпомагат вдигането на селата и ...* На 24 сутринта са били при ...* край Берковица ...* и отиват във Фердинанд, дето вземат участие в ръководството на въстанието. На 26 септември към обед Берковица пада в ръцете на правителствените войски.

13. На 21. IX. подир обед биват арестувани повечето членове на акционния комитет, когато са били на съвещание. Д. Гичев загива, а Пашов (ранен в престрелката) успява да избяга. В числото на арестуваните попадат и членовете на ЦК А. Иванов и Н. Пенев. Остават на свобода (строго нелегални) от ЦК Т.Петров, Т. Луканов, Т. Киркова, и Ив. Генчев и Пашов от акционния комитет, но без връзка помежду си. Нов акционен комитет не се създава. Същата вечер и на другата сутрин биват предприети нови масови арести в София. Оръдията на Слатинския редут, господстващи над града, намиращи се в ръцете на наши войници, се оказват вдигнати.

Както арестуването членовете на акционния комитет, така и вдигането на оръдията, очевидно са резултат на предателство, неизяснено още конкретно и напълно.

Направените опити от наши другари да бъде изолирана София са незначителни и безрезултатни, а на пристигналите към София въстанали групи Ив. Генчев и Хр. Халачев са дали нареждане да не действат и да се върнат по местата си.

III. ПО СЛЕДСЕПТЕМВРИЙСКИЯ ПЕРИОД.

1. След поражението на Септемврийското въстание намиращите се зад граница членове на ЦК наред със собствените си грижи за възстановяването и ориентирането на партията и образуването на временното ръководство, са потърсили и интервенцията на ИККИ, както за изяснението на бъдещите задачи на партията, така и за установяването на един временен ЦК до свикването на партийната конференция. Партийната линия се установява с януарската резолюция 1924 г. по българския въпрос[5], а съставът на ЦК се определя както следва: Ст. Димитров (политически секретар), Вл. Димчев (организационен секретар и ръководител на военна работа), Драгой Коджейков (ръководител на синдикалната работа), Ив. Недялков (печата), Яко Доросиев (секретар на Софийската организация), Т. Пет-

ров и Д. Константинов, П. Искров (Мл. Съюз). Задграница: В. К[оларов] и Г. Д[имитров]. Изпълнително бюро: Ст. Д[имитров], Вл. Д[имчев] и Я. Доросиев. Заместители: Исаков, Манев, Д. Хаджидимов и др. При определянето състава на ЦК се изключват ликвидаторските и десничарски елементи, а се поставят такива другари, които възприемат септемврийската тактика на партията и имат известен партиен и организаторски опит за ръководството на партията.

Тоя състав на Временен ЦК е претърпял изменения вътре, поради отказа на Димчева и Коджейкова да участват в ЦК.

Витошката партийна конференция напълно самостоятелно е определила състава на редовния ЦК на партията.

2. ЦК по важните политически и тактически въпроси е получавал необходимите директиви от ИККИ. Специално по четите, терора и акциите, и необходимостта да се обърне най-сериозно внимание върху масовата политическа акция. Има от ИККИ няколкократни конкретни и изрични указания и предупреждения до ЦК, които последният своевременно е получавал (решението от юли 1924 г. и др.) Отношението към масовата политическа акция, към професионалното движение, към македонското движение, към буржоазната опозиция, към курса на въстанието и неговите възможности е изяснено пред ЦК специално и в писмо на В. К[оларов] и Г. Д[имитров] от юли 1924 г.[6], което навреме е получено и разглеждано от ЦК

3. ЦК макар и заявявайки своето съгласие с даваните директиви, фактически е допуснал, особено от началото на 1925 г., съществени отклонения от тях, които отклонения и доведоха до развилия се през пролетта ултралевичарски уклон.

Вече в началото на 1925 г. се дава възможност да надделее тенденцията за прехвърляне центъра на тежестта върху четническите действия и терора. Когато в партийния орган бр. 2 и отчасти бр. 3 открито се обявява четничеството за прямо пакостно за партията и революционното движение, допуска се да се наложи схващането на К. Я[нков], който твърди, че четите се явяват живите сили на класовата борба през тоя период и трябва да се поддържат. От една страна ЦК публикува декларация, която определя като задача на партията разгаряне масови борби под лозунгите за сваляне правителството на Цанков и за непосредствените искания на масите, а от друга се допуска на ВО да разпраща окръжни за подготвяне през април разширено четническо движение, терор и ексове.

4. Четническото движение се развива по следния начин:

1) Най-напред се появи чета в Сливенско – Бинкос, състояща от *нелегални* анархисти и комунисти. След провалянето четата в Бинкос от нея се отделиха в отделна чета нашите другари, без да се проявяват като чета[7].

2) Четата на Г.Янчев от различни елементи в Малко Търново. Тя скоро стана популярна. За овладяването ѝ се изпрати Т. Грудов с малка група другари, също *нелегални*[8].

3) Четата на М. Ганев – в Хасковско, чисто разбойническа, състояща се от 3 човека.[9]

4) Четата „Хр. Ботев“ от нашите другари – Хасковско. Създаде се по нареждането на ВО. Тя се сля впоследствие с М. Ганевата чета.

5) Четата на анархиста Икономов в Панагюрско се състоеше от *нелегални*

анархисти и комунисти. Биде пратен там Кискинов с няколко наши *нелегални другари.* Впоследствие се раздели на три – с Кискинов, с Ципорков и с Кузо[10].

6) Брациговската чета, състояща се от наши *нелегални* другари[11].

7) В Старозагорско – от нашите *нелегални* другари. Не се прояви. Превърна се в организационни тройки.

5. Убийства, извършени по решение на ЦК, са три – на прокурора Димчев, на агент-провокатора Кузинчев, на македонеца сговорист Н. Милев, на началник обществ[ена] безопасност в Пловдив (несполучливо) и на началник об[ществена] безопасност в Бургас (също несполучливо). В провинцията по решение на местните ръководства, без знанието на ЦК са извършени няколко десетки убийства при стълкновения с властите или над опасни полицаи и др. органи на властта, застрашаващи на местата наши организации или другари.

6. Ексове в цялата страна са станали по нареждане на централата на ВО или с негово одобрение и всякога със знанието на ЦК:

1) гара Каяли 600 000 лв с нападение;

2) Софийска митница 1 500 000 лв. с нападение;

3) Павликенската поща 100 000 лв с нападение;

4) Казълагачката[12] народна банка 1 200 000 лв дадени на КП от касиера.

7. След случая с „Русалка“ (26 март 1924 г.)[13], след загиването на Я. Доросиев[14] и опита за самоотстраняване на Ив. Манев[15] след разкриването от властта на повечето членове на ЦК, вместо да реконструира политическия център, Военният център влиза всецело в неговата роля и както съобщава сам К. Янков в писмото си от 10 април, всички съобщения, декларации, възвания и пр. от името на ЦК се издават от ВО; разпореждането за образуване на нов ЦК бива отменено от Военния център и като политическо бюро остават да действат само К. Янков и Т.Павлов.

8. ЦК не е уведомил нито задграничните си членове, нито ИККИ и БКФ за съществуващите в неговата среда тактически различия и разногласия по отделните въпроси. Само организационният секретар Ст. Димитров заявява, че често не бил съгласен с болшинството на ЦК. Но той обяснява, че не е съобщавал във Виена и Москва за разногласията, защото смятал това за длъжност на политическия секретар, толкоз повече, че този принадлежал към така наречената от Ст. Д[имитров] левичарска група в ЦК, която била болшинство. Ст. Д[имитров] според собствените му думи, бил третиран от болшинството като десничар и за да не бъде обвинен в десничарство и да не създава фракционност в ЦК, не настоявал на своите мнения по спорните въпроси, когато те не споделяни от болшинството.

9. Задграничните членове от своя страна не са се погрижили, чрез едно партийно списание или по друг път, да бъде цялата партия известена за даваните политически директиви, да има пълна ясност тя по важните политически и тактически въпроси и да бъде повече в състояние да се противопостави срещу опасните отклонения и увличания.

IV. ПО АТЕНТАТА.

За пръв път въпросът за атентата е бил разглеждан в ИБ на ЦК към края на декември 1924 г. при следните обстоятелства: по това време било внесено в черквата на склад известно количество взрив. К. Я[нков] съобщил, че може, като се убие началникът на обществена безопасност, или някой друг сговорист, който би могъл да събере при опелото му в черквата между другите всички по-главни лица, служещи в обществена безопасност, да се устрои в черквата с тоя взрив атентат, който да умъртви всички присъстващи. Тъй ще се унищожени всички лица, които държат в себе си нишките на започналите вече разкрития на партийния апарат и ще имаме възможност няколко месеца да се преорганизираме и спасим партията от по-нататъшното ѝ разкриване. А вън от туй в противния лагер ще се внесе уплаха и смут. Ив. Манев се противопоставил, поради това, че тоя голям атентат ще даде повод на Югославия, под предлог, че България не може сама да се управлява, да я окупира. Ст. Дим[итров] поддържал, че тоя атентат би бил отлично начало на очакваното въстание. Но тъй като той ще бъде с големи последствия, ако се предприеме като изолиран акт, за извършването му е наложително да се иска съгласието и на ИККИ. Взело се единодушно решение да се продължи техническата подготовка на атентата (внасяне още взрив и пр. и следене лицето, което трябва да се убие), та ако един ден се вземе решение за извършването му, безразлично с какви цели, да бъде всичко предварително готово.

Когато Ст. Д[имитров] излиза от България, на 19 януари[16], К. Я[нков] му напомнил да не забравя да постави въпроса за атентата „горе". На другата вечер Ст. Д[имитров], научил за готвени от властите масови преследвания и убийства, заявил на Минков, че когато във връзка с това ЦК ще реши въпроса за атентата, да счита и неговия глас за. По тоя повод изглежда, К. Я[нков] в едно от последните си писма пише, че освен него за тероризма вероятно ще бъде Ст. Д[имитров].

В края на януари във Виена Ст. Д[имитров] съобщава на Г. Д[имитров] за проектирания атентат и за решението на ИБ и му искал мнението. Г. Д[имитров] отговорил, че атентатът ще предизвика намесата на Югославия и той не бива да става, щом не сме решени веднага след него да пристъпим към въстание. Тоя отговор е съобщен от Ст. Д[имитров] в София и от там е известено, че е получен. В края на февруари Ст. Д[имитров] съобщава за атентата и на В. Коларов в Москва, който отговорил, какво не е никога сигурно, че така замислен атентат може да успее напълно, а вън от това ще последват страшни репресии от страна на властта. В. К[оларов] след това праща до ЦК специално писмо[17] по тероризма, в което и изказва решителното противопоставяне на ИККИ против тероризма. Това писмо е получено в София. Ст. Д[имитров] след разговора на тая тема с В. К[оларов] е писал в София за своето огорчение от неизползуване убийството на Вълчо Иванов[18] за масов протест и раздвижване, че поради това напразно даваме жертви и че това показва колко неподготвени сме ние за въоръжено въстание. Според думите на Ив. Генчев, който е преписвал това писмо във Виена и го е пратил в София, дето също е било получено, в него е имало и думите: „тука (Москва) са против голямата работа" (атентат). Ст. Д[имитров] не си спомня да е писал това.

През март 1925 г., в учредения по-рано революционен съд при ЦК[19], състоящ се от представител на ЦК – Я. Доросиев, на ЦК на БКМС – В. Червенков и на Централната ВО – Ив. Минков е бил разгледан въпросът за атентата. Ив. Минков е поддържал, че атентатът трябва да се извърши, Я. Доросиев се е противопоставял, а В. Червенков се колебаел, а впоследствие се присъединил към Ив. Минков. Ив. Минков на 15. III. предава на ръководителя на терор[истическа] група Д. Златарев [20], че въпросът за атентата е решен положително и че трябва да се извърши вече, като се убие час по-скоро Начев [21]. Между 15. III. и 26. III. Я.Доросиев и Ив. Манев, членове на ИБ на ЦК са изказали за убийството на Начев, но против атентата. Веднага след убийството на Яко Доросиев, Ив. Манев съобщава на Т. Павлов [22], че е съгласен да се извърши атентатът. След „Русалка“ ВО дава нареждане да се извърши атентатът, вече с цел да се избият министрите и др. сговористки деятели, за да се унищожи кабинетът, като за тая цел се убие, при невъзможност Начев, който и да било друг подходящ сговорист. Т. Павлов, който след „Русалката“ става член на ИБ на ЦК, се солидаризира с К. Я[нков] за атентата. Когато е станало известно за убийството на генерал Георгиев [23], Ив. Манев и П. Искров, които знаят, че то ще бъде последвано от атентат в черквата, съобщили веднага на К. Я[нков] и Т. Павл[ов], че те се противопоставят на атентата. Това станало известно и на Д. Златарев.

6. Ден или два преди атентата К.Я[нков изпратил] съобщение на Т.Павлов да бъде готов за издаване легален вестник, което показва неговото убеждение, че атентата ще предизвика една благоприятна за партията политическа промена.

7. Вечерта след атентата К.Я[нков] и Ив.Минков приготвили от името на ЦК една писмена декларация за редакциите на вестниците, приблизителното съдържание на която било:

а) ако фашистите и властта започнат избиване, ще срещнат отпора на БКП;

б) ако журналистите подстрекават към отмъщение и убийства, ще понесат отговорността за това;

в) БКП е готова да се откаже от въоръжената борба ако получи възможност легално да съществува и се бори както по-рано.

Правейки горните фактически констатации, конференцията на партийните дейци счита за необходимо да се продължи събирането и изучаване на факти, свързани с дейността на БКП през разглеждания период, за да се получи пълна и точна картина в това отношение.

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 143, л. 168–170 б, 171-177. Копие. Машинопис. Ръкописни поправки и допълнения от Г. Димитров и Ст. Димитров.

---

[*] Не се чете (ръкописен текст).

[1] Поради невъзможността да се проведе партийна конференция, която да направи оценка на събитията от юни 1923 – април 1925 г. и да набележи новата политическа и тактическа линия, в Москва в края на юли – началото на септември 1925 г. се провежда съвещание на БКП (т.с.). Участват членовете на ЦК Г. Димитров, В. Коларов, Ст. Димитров, Г. Генов и Ив. Генчев, представители на българските полиемигранти в СССР (Г. Михайлов, Р. Аврамов, П. Георгиев, Т. Луканов, Ив. Орманов и др.), и като представител на ИККИ – Д. Мануилски. Изнасят се конкретни факти за събитията, свързани с преврата на 9 юни 1923 г., септемврийското въстание и атентата. Въз основа на тях съвещанието приема документ, озаглавен „Фактически констатации“.

[2] Думите в скоби в текста на документа са зачертани.

[3] *русизъм* – незабавно.

[4] Ив. Манев трябваше да вземе непосредственото участие в ръководството на въстание в Русе.

[5] Вж док. № 63.

[6] Вж „БКП, Коминтернът и македонският въпрос. (1917–1946)“. т. I, С., 1998, док. № 107.

[7] През август на 1924 г. по нареждането на ЦК Сливенската чета се реорганизира и получава задача да организира приемане на оръжие от базите на Черноморското крайбрежие. За войвода на четата е избран завърналият се от СССР Янко Андонов. През зимата на

1924 г. за войвода на четата е издигнат областния военен началник Владимир Зографов (Филип), а за подвойвода Я. Андонов.Сливенската чета е разбита през май 1925 г.

[8] Т. Грудов – известен комунист от Странджанския край, след като излиза през пролетта на 1924 г. от затвора, получава задание да организира чета в Странджанския край. ОК на БКП определя Т. Грудов за войвода на четата. Скоро след това Грудов с група нелегални комунисти успява да се свърже с нелегалната група на Г. Янчев. На общото събрание групите решават да се обединят. За ръководител на четата е избран Т. Грудов, за подвойвода Г. Янчев. От края на септември и началото на октомври 1924 г. четата на Грудов започва почти ежедневна бойна дейност. През целия период на своето съществуване четата овладява около 20 села, където установява, макар и за кратко време, работническо-селска власт. Тя пленява повече от 50 войници, стражари и др. В края на 1924 г. четата на Т. Грудов емигрира по тактически съображения (малка, не разполага с оръжие и боеприпаси), разчитайки на завръщане в България през пролетта на 1925 г.

[9] Митьо Ганев в 1921 г. създава малка нелегална група. Тя се занимава главно с отмъщения и извършване на експроприации над селките чорбаджии. Вземайки парите им, М. Ганев ги раздава на бедните селяни. През април 1924 г., когато БКП се заема с организиране на четническото движение, на М. Ганев е предложено групата му да се присъедини към Хасковската чета с войвода Ради Делев. М. Ганев приема предложението и е избран за помощник войвода по бойната работа. Става член на БКП. Проявява добри командирски качества. След като Хасковската чета нараства до 25 души, тя е разделена на две групи. Войвода на едната става М. Ганев. Действа в Първомайско, Асеновградско и Пловдивско. През пролетта на 1925 г. част от четата на М. Ганев по нареждане на Окръжния комитет на БКП в Хасково (повече от 100 души) емигрира, но част от четниците начело с М. Ганев решава да остане в страната. На 22 срещу 23 юни те са предадени и обкръжени от полицията край с. Светлина, Хасковско. М. Ганев, умиращ от многобройните рани, се самоубива.

[10] През май 1924 г. по нареждане на ЦК на БКП от Югославия се завръщат политическите емигранти Йордан Кискинов, Димитър Христев и др. и получават задача да създадат чета в Средногорието. Те установяват връзка с Й. Ципорков, Ф. Кривошийски, Ат. Крантов и др. и в края на май и началото на юни полагат основи на Средногорската чета. По-късно към нея се присъединяват нелегалните Ил. Чобалигов от с. Карамусал (сега Виноградец), Пазарджишко, М. Станков от с. Долна Василица (тогава сборно село от отделни махали, сега не съществува), Ихтиманко, Кузо Йосифов от с. Долна баня, Ихтиманско и др. В началото на август 1924 г. към тях се прикъединява Стрелчанската група. Така се оформя Средногорската чета начело с Й. Кискинов. По-късно за войвода е избран Й. Ципорков. Разбита от полицита през май 1925 г.

През октомври 1924 г. една група от 4 четници начело с Мирко Станков се отделят от Средногорската чета и отиват да зимуват в Ихтиманските села. По-късно те се обособяват в самостоятелна чета, наречена Долнобанската чета, с войвода М. Станков и подвойвода Кузо Йосифов.

[11] Брациговската чета се оглавява от Крум Патърчев (Максим).

[12] *Сега* – Елхово.

[13] На ул. „Русалка“ се намира нелегалната квартира на Военния център на БКП. На 26 март тази квартира е разкрита от полицията.

[14] Я. Доросиев загива в престрелка с полицията на 26 март 1925 г.

[15] Вж док. № 161, бел.6.

[16] Ст. Димитров заминава за Москва за участие в Петия пленум на ИККИ.

[17] Вж док. №.158

[18] Вълчо Иванов – член на ЦК на БКП, през февруари 1925 г. арестуван от сътрудници на Третата разузнавателна секция на Военното министерство, откаран в казармите на Първи пехотен полк, където подложен на инквизиции и умъртвен през ноща на 11 срещу 12 февруари 1925 г.

[19] Специална наказателна тройка (ЧЕКА) е сформирана през есента на 1924 г., скоро след разгрома на левицата на ВМРО. В нея влизат С. Димитров (от ЦК на БКП), Ив. Минков (от ВО) и В. Червенков (от ЦК на БКМС). След заминаването на Ст. Димитров за Москва неговото място в ЧЕКА се заема от Я. Доросиев (член на ЦК на БКП).

[20] Димитър Златарев замества на този пост М. Фридман поради раняването му и излизането от строя.

[21] Полк. Вл. Начев – началник на Обществена безопасност.

[22] След провала на нелегалната квартира на Военния център на ЦК на БКП на ул. „Русалка“ 3 на 26 март 1925 г. Т. Павлов поема функции на политически секретар на ЦК на БКП.

[23] Коста Георгиев – зап. генерал, активен участник в 9-то юнския преврат, депутат от Демократическия сговор, председател на Софийската организация на Демократическия сговор, секретар на Софийския клон на дружеството на запасните офицери, член на комисията, решаваща въпроси за смъртни присъди на комунистите. Убит на 14 април 1925 г., около 20 ч., от комунисти Ат. Тодовичин и Ж. Динов с цел да се използва опелото за извършването на атентата и убийството наведнъж на много дейци от Демократическия сговор. Отчитайки общественото му положение и заслугите, които има, се предполага, че в храма ще присъстват видни политици, обществени и военни лица, включително и цар Борис.

№ 167

Писмо на В. Коларов и Г. Димитров до Й. В. Сталин и Н. И. Бухарин относно резултати от разследване на атентата в катедралата „Св. Неделя“

22 януари1926 г.

т.т. Сталину, Бухарину

По поводу покушения в Софийском соборе (16 апреля 1925 г.) допрашивали (*были расспрошены*)* всех оставшихся в живых лиц, которые могли иметь какое-либо отношение к нему или знать что-либо о нем, за исключением т. Тодора Павлова, который до сего момента находится в тюрьме.

Из проведенной анкеты с положительностью установлено:

1. Членами ЦК к моменту покушения состояли: Коста Янков, София; Иван Манев, София; Тодор Павлов, София; А. Б.[1] – аноним, не раскрытый властями, София; Станке Димитров, Москва; Георги Димитров, Москва; Васил Коларов, Москва; (M. N. – (не раскрыт властями) в тюрьме)[2]; X. Y.[3] – (аноним, не раскрыт властями), София, заместивший убитого Хаджидимова в сентябре 1924 г.; В. Г.[4] – аноним нераскрытый), София, заместитель убитого Яко Доросиева 26 марта 1925 г.

Из них членами Исполбюро ЦК до 26 марта 1925 г. состояли: К. Янков, Яко Доросиев и Иван Манев. После 26 марта было образовано новое бюро в составе: Т. Павлов, А. Б. и В. Г. К. Янков все время был руководителем Военного отдела.

2. Вопрос о покушении формально не был внесен в ЦК на рассмотрение и решение. Он был поднят К. Янковым в Исполбюро ЦК (К. Янков, Ив. Манев, Станке Димитров) в конце декабря 1924 г., но решение по нему было отложено

на другой раз. Больше он не ставился на рассмотрение. *(Больше к нему не возвращались)**. По нему велись лишь разговоры между отдельными членами ЦК.

Вот отношение к этому проекту отдельных членов ЦК:

К. Янков – с начала и да конца – за.

Ив. Манев – сначала против, позже колебался, но накануне покушения высказался решительно против.

Т. Павлов – колебался, иногда высказывался за, но накануне покушения объявился против.

А. Б. – с начала до конца – решительно против.

Ст. Димитров – сначала был против, но при отъезде своем за границу 20 января 1925 г. сообщил Ивану Минкову, зам[естителю] *(помошнику)** К.Янкова в Военном отделе, *(что)** когда будет решаться вопрос, пусть его голос считают за покушение.

Георги Димитров – был уведомлен о проекте Ст. Димитровым в Вене в начале февраля 1925 г., высказался против него мотивированно, о чем Ст. Димитров, по его собственному утверждению, сейчас же написал в ЦК, София.

Василий Коларов – уведомленный в марте 1925 г. о существовании подобного проекта Ст. Димитровым, высказался перед ним решительно против и написал официальное письмо в ЦК (20 марта 1925 г.)[5] против террористических действий *(со стороны)** партии. Это письмо было получено своевременно и воспринято как директива партии. Только К. Янков высказался против проводимой в нем линии.

М. N. – не был уведомлен об этом проекте и вообще находился в тюрьме *(и не был в связи с ЦК со второй половины 1924 г.)**.

X. Y. – в проект не был посвящен.

В. Г. – также не был посвящен.

Итак, из всех членов ЦК, к моменту покушения, за него был только Коста Янков. Тов. Станке Димитров, однако, который в январе в Софии дал свое согласие, находился *(находясь)** за границей и формально до самого покушения не взял своего согласия обратно.

3. Накануне покушения (15 апреля вечером) в Софии на свободе были следующие члены ЦК: К. Янков, Т. Павлов, Ив. Манев, А. Б., В. Г. и X. Y. Из них, как сказано выше, о проекте не знали только В. Г. и X. Y. Т. Павлов сообщил А. Б. и посредством его Ив. Маневу, что по распоряжению К. Янкова были сделаны все приготовления к покушению в соборе и что на следующий день оно будет совершено. И сам Павлов дал Янкову свое согласие на совершение его.

Обсудив положение все три товарища (Т. Павлов, Ив. Манев и А.Б.), как ЦК, единогласно решили, что покушение ни в коем случае не должно совершиться и возложили на Т. Павлова сообщить сейчас же Коста Янкову от имени ЦК об этом решении. *(И действительно, Т. Павлов сумел в тот же вечер встретиться с К. Янковым и передать ему решение)**.

Что ему ответил К. Янков и почему не было приостановлено покушение, еще не выяснено. Покушение было совершено на следующий день 16 апреля 1925 г. в 3 часа 15 минут пополудни.

В. Коларов, Г. Димитров

Национальный вопрос через призму мировой революции. Ч. 2, М., 2003, с.573–575.

---

[*] В скоби с курсив са отбелязани думи, дописани в документа на ръка от авторите му.

[1] Петър Искров. През 1923–1926 г. той е член на ЦК на БКП (т.с.) като представител на ЦК на БКМС. На последното заседание на ИБ на ЦК, проведено на 15 април около 20.30 ч. успяват да се срещнат и заседават само Т. Павлов и П. Искров. По неизвестни причини Хр. Халачев отсъства. Т. Павлов и П. Искров, след дълго обсъждане на положение и остри спорове (Искров е категорично против атентата, Т. Павлов се колебае) решават де се изкажат против акцията. Същата вечер П. Искров установява връзка с Ив. Манев.Манев застава на позицията, че акцията не бива да се допуска. Около 22.30 ч. същата вечер Т. Павлов и П. Искров се срещат отново и решават мнението на тримата против атентата да се съобщи на К. Янков „като решение на ЦК“. При Янков отива Т. Павлов. Според направения от Т. Павлов доклад пред Виенския пленум на ЦК (август 1926 г.) Янков и Ив. Минков се възмутили от тая „безхарактерност и страх от действие“, но са обещали да отложат акцията. *(Г. Наумов. Атентатът в катедралата „Св. Неделя“. С. 1989, с. 145–149.).*

[2] Хр. Кабакчиев, член на ЦК на БКП (т.с.) от 1919 до 1928 г. Арестуван на 12 септември 1923 г., в навечерието на въстанието. Излиза от затвора през 1926 г.

[3] Вместо Д. Хаджидимов, убит на 13 септември 1924 г., в ЦК през декември 1924 г. влиза Младен Стоянов. От началото на 1925 г. е член на ИБ на ЦК на БКП (т.с.).

[4] След гибелта на Яко Доросиев на 26 март 1925 г. негово място в ЦК – организационен кекретар – се поема от Христо Халачев. След 26 март 1925 г. се сформира и ново ИБ в състав: Т. Павлов, П. Искров и Хр. Халачев.

[5] Вж док № 158.

№ 168

Отговори на Младен Стоянов (Островски) относно атентата на 16 април 1925 г.[1]

30 декември 1927 г.

В ИБ се знаеше, че преди атентата от Виена се получило писмо, в което Марек [2] и Виктор [3] дали съгласието си за атентата. На 15 април вечерта д[ругари]те Ради [4], Ив. Манев и Т. Павлов били против атентата. Точно така се знаеха фактите: Ради говорил против атентата. Последният[5] след дълъг спор се съгласил да не става. Ради и Тодор [Павлов] зондирали Манев. След колебание и той се изказал против. Тогава Тодор отишел при Коста Янков да му съобщи решението да не става атентатът. К. Янков сторил много. В тоя спор Тодор се подаде на доводите и аргументите на К. Янков и по средата на спора и той, Тодор, си дал съгласието да стане атентатът. Но накрая Тодор пак напомнил за решението на Ради и Ив. Манев и неговото – т.е. против. Тогава К. Янков му казал на излизане: „Добре, кажи им, че няма да стане“.

Разправяше се, че писмото е имало от Марек и Виктор, с което се давали съгласието за атентата.[...]

Всички членове бяха убедени в правотата на това, което казваше Тодор, т.е. че е имало писмо.[...]

На Венелин [6] Марек казал, като отишел в Москва, че имало подготвен атентат, но от Виена Марек писал в София, че Виктор е против, а за себе си нищо не му съобщил. Венелин като чул за това, решително осъдил пред Марек подобен метод на борба. Марек нищо не му отговорил, мълчаливо се съгласил с Венелина.

Островски

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 144, л. 46. Оригинал. Ръкопис.

---

[1] Въпросът за тактиката на БКП по време на преврата 9 юни, Септемврийското въстание и атентата на 16 април 1927 г. е в центъра а внимание на всички форуми на БКП през 20-те години. С тях се занимава и Втората партийна конференция, проведена в Берлин от 8 декември 1927 г. до 15 януари 1928 г. Избраната Анкетна комисия разследва ролята на ръководните партийни дейци в априлските събития. На въпроси на Анкетната комисия писмено отговарят Мл. Стоянов, Ст. Димитров, Хр. Халачев, В. Коларов, Г. Димитров, П. Искров. Предлагаме три от тях – на Мл. Стоянов, В. Коларов и Хр. Халачев за събитията около атентата на 16 април 1925 г.

[2] Псевдоним на Ст. Димитров.

[3] Псевдоним на Г. Димитров.

[4] Псевдоним на П. Искров.

[5] Тоест, Т. Павлов.

[6] Псевдоним на В. Коларов.

№ 169

Отговори на Христо Халачев (Гълъб) относно атентата в катедралата „Св. Неделя“

31 декември 1927 г.

1) През 1925 г., пролетта бях назначен от ЦК за секретар на Соф[ийската] о[рганизаци]я, след убийството на др. В[ълчо] Иванов. Същевременно бях назначен и за евент[уален] заместник на орг[анизационния] секр[етар] на ЦК. Бях в постоянна връзка с др. Яко[Доросиев], който ме подготвяше като заместник. На другия ден след убийството на Н. Милев [1] аз отидох при Яко. От него научих, че *нашите,* както той се изрази, извършили убийството. Яко тогава ми каза: „Те (фаш. водачи) са в нашите ръце“. Тази фраза ми направи силно впечатление. Тя означаваше, че нашите (ЦК) решително са тръгнали по пътя на терора. Аз разбрах от тези думи в смисъл, че е подготвен голям атентат. Още в същия момент решително се противопоставих на една такава тактика. Яко ме попита, кажи мнението си какво да правим. Казах му, че трябва да се върнем към масовата политическа борба. Тогава той ми съобщи, че получава писма от Станке [Димитров], в които Станке му пише по повод на разкритията и разнищванията на нашите организации, че възлага всичките си надежди на нелегалните, т.е. на военните. Това означаваше, че Станке насърчаваше военно-терористическата тактика. Също тогава Яко ми показа един протокол на Балкан[ския] секретариат [на ИККИ] по въпроса за дейността на четите през настъпващата пролет. Много добре си спомням, протоколът

беше на немски, в него се казваше, че нашите партизански отряди (четите) трябва да продължат своята дейност и през настъпващата пролет (1925). В този протокол също видях едно насърчение на започнатата терористическа тактика. От докладваните документи от др. Виктор[2] до известна степен подобно съдържание има протокол на Балканския секретариат (Виена) от 9. XII. 1924 г.

До атентата отвън (от външн. другари), доколкото аз зная, се получаваха само насърчения на атентатор[ска] тактика. Изключение правеше само писмото на др. Васил[3], в което говореше, че е по-лесно да се убие един Милев, отколкото да се устрои едно масово погребение на В[ълчо] Иванов и съдържанието, на което др. Т. П[авлов] ни съобщи в заседанието на ИБ на ЦК на 8 април 1925 г. Но и това беше много неясно, недостатъчно. В писмото не се искаше промяна на курса. В заседанията на ИБ на 8. IV. 1925 г. др. Т. П[авлов] докладва, че от 20 април било решено от Военния център да се предприеме една обща акция на всички наши военни органи (чети, терористичю групи и т.н.). Ние решително се обявихме против тази акция и решихме във връзка с подготовката на 1 май да направим един решителен завой. Военният център не се подчини на това наше решение, главно, защото отношението на външн. другари към тези работи беше не само крайно колебливо, но някои от тях даже ги насърчаваха. Аз съм убеден, че ако външните другари своевременно бяха се намесили с авторитета на Коминтерна да спрат тази тактика, атентатът щеше да бъде избегнат. Те имаха достатъчно време за това, защото ултралевич[арският] уклон се забеляза още през есента 1924 г., а за готвения атантат знаеха още през януари 1925 г., но въпреки това не счетоха за нужно с авторитета на Коминтерна да спрат тези безумия.

На 16 април сутринта имах среща с началн[ика] на воен. организация в София. Понеже беше станало нападението на царя, убийството на ген. [К.] Георгиев, Цанков предната вечер бързо разпусна камарата, аз разбрах, че сме пред големи събития. За атентата не бях предупреден, не беше предупредена по такъв начин и парт. организация. Попитах воен. началник има ли той по своя линия (по линия на воен[ната] о[рганизаци]я) някакви предупреждения и нареждания. Той отговори: „Никакви нареждания, никакви предупреждения“. Попитах го, знае ли кой уби ген. Георгиев. Той каза: „То не е работа на Соф. Воен[на] организация, то е работа на специална група при Воен[ния] центр“. Разбрах всичкото безумие, пред което сме изправени, Воен. център се откъсва от партията и върши всичко на своя глава. Казах на Соф. воен. началник да вземе мерки за запазването на воен. организация, защото ударът трябва да се очаква всеки момент.

1) За писмото на Станке, в което той пише, че трябва да се извърши атентатът, научих още през лятото 1925 г. Това ни се донесе от затвора. Но също там ни се съобщи, че за атентата чрез това писмо дал съгласието си и др. Виктор. Посетно това потвърди и др. Т. П[авлов], след като излезе от затвора. Тъкмо поради това цялото бюро единодушно реши др. Виктор да бъде отстранен от ЦК. През м. юни 1926 г. др. Островски[4] се завърна от Виена. Той ни съобщи, че др. Виктор отричал да е давал съгласието си за атентата. Обаче др. Т. П[авлов] се изсмя на това и решително заяви: „Писмото аз лично четох няколко пъти; в него ясно, недвусмислено се казваше, че и др. Виктор е съгласен за атентата. Др. Янков се основаваще най-много на това писмо.

Гълъб

ЦДА, ф. 3Б , оп. 4, а.е. 144, л. 43–45. Оригинал. Ръкопис.

---

[1] Вж док. № 161, бел. 8.

[2] Псевдоним на Г. Димитров.

[3] В. Коларов.

[4] Псевдоним на Младен Стоянов.

№ 170

Отговор на В. Коларов (Венелин) по атентата на 16 април 1925 г.

10 януари 1928 г.

1. Разговорът ми с Марек[1] стана веднага след неговото идване в Москва. Точната дата не помня, но във всеки случай преди заседанията на Пленума на ИККИ, които се откриха в началото на март 1925 г. Съобщението по атентата той ми направи, когато минавахме по ул. Тверская (излизахме ли от х. „Лукс“ или се връщахме – не помня).

2. Той ми разказа подробно как се била зародила идеята за един атентат в „Св. Неделя“ във връзка със складирането на тавана на църквата взривни вещества, как тоя въпрос (през декември 1924 г.) бил внесен в [Изпълнителното] бюро [на ЦК] за обсъждане, че идеята отначало е била да се изтребят агентите на Обществената безопасност, за да се тури край временно на направените от тях разкрития в нашата организация, но че било добавено какво можело да се привлекат в църквата и министрите и ръководните хора на кабинета, та и те да бъдат избити. Обаче в бюрото не се дошло до никакво решение по въпроса дали да се извърши атентатът или не и против кого евентуално да се извърши. Тоя въпрос бил отложен за друг път, но се решило само складирането на материалите да продължава, а също да се продължи и разучаването на въпроса. Той ми предаде мненията на членовете на бюрото, за себе си ми каза, че се бил въздържал да се изкаже определено и категорично на заседанието, но че при заминаването си казал на Минков: когато ще решавате оня въпрос (плана на Юрий), имайте и моето съгласие. Съобщи ми също, че разказал това и на Виктор[2], но Виктор му отговорил, че бил против тоя проект, като мотивирал отрицателното си отношение с международни съображения, а именно възможна интервенция на Югославия.

Аз веднага му отговорих, че „при подобни единични дела никога няма сигурност, че това, което се проектира, ще се постигне, а съществува положително увереност, че след това нашата партия ще бъде изтребена и се обявих против.

Заявявам най-категорично, че при тоя разговор той не ми съобщи нищо нито за ИККИ, нито, че има от някого си поръчка да пита ИККИ или „горе“.

Др. Марек по-късно обясняваше, че като разказал проекта на мене (и Виктора), той счел, че с това съобщил вече проекта „горе“, но той не казваше, че ми е съобщил, какво Минков му поръчал да пита „горе“. После това изпълнението на поръчката на Минкова, както той я разбрал, той смеси със съобщението за поръчката и почна да обяснява, че едвали не ми е предал, че трябва да искам мнението на ИККИ.

Но това не е тъй съществено.

По случай идването на Марек аз помолих председателя на „Българската комисия“ (ИККИ) да свика заседание за изслушване доклада на Марек. Заседанието се състоя през първата половина на март. Марек направи доста подробен доклад върху военната подготовка, състоянието на организацията, провалите и пр. В три заседания за проекта за атентата не спомена нищо. Заседанието се отложи, за да продължи доклада си идния път и се вземат решения. Предвид обаче на Пленума, въпреки моите настоявания, второто заседание на комисията се забави. В туй време във вестниците се появиха съобщения за нови разкрития на „конспирации“ за готвещи се атентати. Предвид на туй, че заседанието на „комисията“ се забавяше, аз счетох за необходимо да напиша писмото си против терористическите актове, като средство на политическа борба, което очевидно беше насочено против терористическия курс и на първо място срещу един проект, като „плана Юрий“. Това писмо, което беше, както всички други писма, до ЦК в тясно съгласие с линията на ИККИ и с решенията на „Българската комисия“, както е известно, е стигнало своевременно в София и другарите са узнали от него не само моето частно мнение, но и мнението на ИККИ, което впрочем те знаеха от неколкократните решения по терористическите актове, които решения са им бивали съобщавани.

Още преди да се състои второто заседание на „Българската комисия“, на която др. Марек щеше да продължи доклада си, обсъждайки положението всестранно, аз дойдох до непоколебимото убеждение, че партията и движението са застрашени от терористическия курс и че единственият изход от положението е да се снеме самият курс на въоръжено въстание. Това мое предложение аз внесох на обсъждане в Българската делегация на Пленума, която го прие. Решението, подробно мотивирано, съдържаше специален пункт против терористическите актове, датирано на 10 април, било същия ден отправено във Виена за препращане в България, преди да бъде утвърдено от „Българската комисия“. Това стана по мое искане, да може то да стигне час по-скоро. Аз бях уверен, че „Българската комисия“ ще го одобри, а ако не го одобреше, то можеше да се телеграфира във Виена да бъде спряно.

В заседанието на комисията (на 14 април) не стана нужда Марек да продължава доклада си. Постави се право на обсъждане нашето предложение и то биде единодушно прието. И с това ИККИ сне курса на въоръжено въстание и заповяда демобилизация.

Прочее, поставяйки пред ИККИ въпроса за курса на въоръженото въстание и отминавайки тоя курс, въпросът за атентата отпадаше сам по себе си и никому от нас и на ум не мина, че имаше нужда да се вземе и специално решение по него. Марек беше всичкото време там, той най-добре знаеше как е поставен тоя въпрос в София и той никога не направи пред мен въпрос, че е нужно да се предприеме нещо особено по тоя проект. Аз лично считах, че каквито и уклони да проявява Янков, то все пак той не е един анархист, а един отговорен член на ЦК, който признава партията и не ще прави анархистически самоволности въпреки известните му решения на ЦК и на ИККИ.

За споровете вътре в ЦК за жалост аз малко знаех. Вътрешните другари много рядко съобщаваха по разногласията си в ИККИ. Даже полемиката по четите с представителя във Виена е водена не по партийна, а по военна линия и аз за нея узнах много късно – след атентата.

Партийните методи на др. Янкова аз неведнъж съм осъждал в писма до

Виена. Но не можах да предполагам, че той ще стигне до анархизъм и бонапартизъм. Виде се, продължителното подполие го е довело дотам, че да загуби не само политическото, но и партийното си равновесие.

Венелин

ЦДА, ф. 3Б, оп. 4, а.е. 1441 л. 67–76. Оригинал. Ръкопис.

---

[1] Псевдоним на Станке Димитров.

[2] Псевдоним на Г. Димитров.

№ 171

Из отчетния доклад на ЦК на БКП (т.с.), изнесен от Ст. Димитров на Московското съвещание относно работата на БКП (т.с.) сред националнореволюционни организации и дебатът по него[1]

31 юли 1925 г.

Ст. Димитров:[...] Съществуват у нас македонска, тракийска, добруджанска и др. организации. В добруджанската ние обединихме нашите другари във фракция, която продължава и досега да съществува и работи, за да не допусне организацията да отиде след правителството. В тракийската организация имахме другари – повечето имаше в Млад[ежката] трак[ийска] организация, която беше напълно под наше влияние.

Най-важно е македонското движение, което бе едно масово движение; трябваше да се създадат наши фракции в него. През пролетта на 1924 г. бе възстановена емигрантската комисия, водена от др. Х[аджи]димов, и започна работа. Въпреки грешките ни, чрез нея все пак можахме да създадем фракции в много братства, а също в Илинденската организация и в младежките др[ужест]ва. Докато в миналото на конгресите на братствата не можеше да се чуе критика на леви делегати, на последния конгрес присъстваха наши другари, между които и Ант. Недялков, който обедини около нашата критика много делегати. По тоя начин се почувствува едно приближаване на тия братства към нашата партия. В Илинденската организация се работеше по-специално чрез др. Х[аджи]димов. Още през септември във в. „Илинден“ имаше статии, в които се агитираше да се държи организацията по-далеч от правителството. След това опозиционното отношение се засили. Появиха се статии за обръщане македонското движение към Москва, поместиха статии и на Х[аджи]димов. Занков държа реч във Варна, в която заяви, че спасението на македонското движение е в Червената армия. По настояване на Т. Александров той трябваше да коригира думите си малко. Когато бе публикуван подписаният във Виена манифест, в. „Илинден“ го препечати и го разпространи в много екземпляри на илинденската манифестация в София. На конгреса на илинденските организации в Пловдив нашите представители помогнаха щото левичарите да вземат надмощие при избора на ЦК срещу усилията на хората на Т. Александров и въпреки десетината въоръжени агенти, пратени от него. Нашата политика беше да не допуснем разцепление в македонското движение и да създадем доверие към нашата партия срещу правителствените агенти, които искаха да компрометират КП всред македонските среди. Нашата линия беше да се запази единството и да се търсят връзки с Москва, и с националното движение на Балканите.

При избора в София на двама члена на ЦК на Илинден, нашите другари излязоха със своя листа. Десницата се нахвърли срещу тях, а левицата мълчеше. По искането на ЦК нашата листа бе оттеглена и се предложи друга листа – един от десницата и един от левицата. Др. Х[аджи]димов сам участвуваше и отхвърли обвиненията на десницата [на] Томалевски. Избрани бяха кандидатите от нашата обща листа и това отне козовете на десницата и създаде доверие на масата към нас.

Това голямо олевяване в Илинденската организация вървеше паралелно с олевяването в Македон[ската] автономист[ка] организация. Ние нямахме свои хора в организацията, защото на времето партията не позволи да навлязат в нея, когато тя се създаваше в Петричкия окръг. Срещу автономистите имаше тогава една омраза поради разбойническите нападения на техните чети. До септември 1923 г. около 25 наши другари бяха избити от автономистите. В организацията имаше недоволни с анархистически разбирания, някои социалисти и анархисти – чрез тях ние действувахме за създаване [на] нашата фракция. Но това беше много трудно. Ако някои воеводи се приближаваха до нас, това ставаше поради общото олевяване на македонското движение.

Направихме опит да се свържем с хора от организацията – чрез др. Методи Алексиев, който беше в близки връзки с Алеко Паша. Алеко се ползваше със симпатии всред населението и организацията и се стремеше да използва своето влияние, за да влезе в ЦК на организацията. Олевяването сред македонците се засилваше и от политиката на Цанков спрямо Югославия. При това положение Т. Александров потърси връзки с Москва. По тия преговори и връзки станаха спорове в ЦК на партията, които доведоха и до спорове във Виена.

Преговорите с Т. Александров завършиха с историческия Манифест, който после бе публикуван във Виена против неговото желание. От Виена, след като са настоявали за публикуването, са дали срок на Т. Ал[ександров] да даде съгласието си за това. Той пратил свой човек във Виена – Монев – да иска да не се публикува. Манифестът биде публикуван с подписите на тримата членове на ЦК – Т. Александров, Ал. Протогеров и Чаулев, но дълго не разбрахме, че публикуването е станало против несъгласието на Т. Ал[ександров]. Веднага след публикуването, хората на организацията в София заявиха, че манифеста е една мистификация. Последва такова съобщение и от самата организация, заедно със заплашване, че тя ще отговори на тоя начин на действие.

Преди Манифеста се публикуваха в България и известните изявления на Чаулев във Виена. Манифестът и изявленията се посрещнаха в емигрантската маса радушно. В Дупница стари македонски воеводи, оттеглили се поради разни недоволства, казваха, че вече ще работят, защото мястото на организацията е да върви с Русия. Това настроение се изрази и в споменатата илинденска манифестация в София. Но след това започна реакция. Организацията отхвърли Манифеста и се нахвърли върху Чаулев, за да го компрометира лично – че избягал от Македония и движението. Създаде се настроение и мнение, че Чаулев се продал на болшевиките. Срещу Влахов отначало не се казваше нищо поради голямата му популярност, но след това атаката се насочи и срещу него. Водачите на организацията успяха да създадат убеждението, че болшевиките искат да използват македонското движение за свои користни цели, на които спомогна публикуването на Манифеста против желанието на Т. Ал[ександров].

Беше започнало оформяване на левицата в организацията, още повече, че с поведението си Т. Ал[ександров] бе създал недоволство всред някои воеводи против себе си – такива бяха Г. Атанасов и др. Левицата почна да се свързва. Стана една нейна конференция в Мехомийско[2], на която бе поканен и Димо Х[аджи]димов. Той заяви, че изразява мнението на Ал. Протогеров, който бил недоволен загдето Т. Ал[ександров] протака толкова преговорите с Виена. На конференцията в Мехомийско Х[аджи]димов не отиде, защото имало опасност, а и той не вярваше на левицата. Събитията се развиха така, че малко време имаше за оформяването на левицата. В създадената атмосфера недоволните воеводи придобиват кураж и да посегнат на Т. Ал[ександров]. Ние смятаме, че убийството не е уговорено от левицата, а че е дело на двама войводи, които имали лична омраза против Т. Ал[ександров] и тая омраза свързали с недоволството на левичарите срещу него. Те очаквали, че конгреса на организацията в Пирин, който стана тогава, ще одобри убийството и ще ги закриля. Делегатите от конгреса слизат в Гор[на] Джумая, а с тях заедно и Алеко Паша, който не подозирал. В Джумая идват от София Монев и др. правителствени агенти в организацията, които уговорили от София убийствата. Те привличат и своите терористически групи от София. А по-рано правителството беше групирало войски в Петричко, защото се боеше от вземане ВМРО изцяло от левичарите. Монев и др. влизат във връзка с Протогеров и го заставят да замести Т. Ал[ександров]. Той се съгласява и получава от правителството право да разполага с войските в Петричко и да унищожи всички левичари. Резултатите са известни – според сведения от правителството, убити има около 180 души, според сведения от организацията – 25 души, заедно с Д. Х[аджи]димов.

Нашата преценка на тия събития е, че това голямо движение на македонците претърпя пълен крах. Левичарството в него заглъхна поради избиване на представителите му. От строя на обществените борби у нас излезе македонското движение, с което ние искахме да създадем единен фронт. Правителството успя със своята тактика да постигне големи успехи – през Юни разби земледелците, през Септември 1923 г. – нас и тоя септември 1924 г. – македонците. Така то успя да закрепи власта си. В тоя момент се отбелязва едно изменение на силите в страната, при което се налагаше да се извърши завой в нашата политическа линия.

Партийното ръководство се обвинява от Федерацията, че тия събития не биха имали тоя край, ако ЦК действуваше енергично, за да се създадат фракции в македонските организации и да се обедини левицата. Така можело да се избегне поражението на левицата. Борбата, която се разрази, била неизбежна и ние нямало защо да бягаме от нея – тя била борба срещу Цанкова.

Нашата преценка е, че олевяването в Македонската организация вървеше с големи крачки, най-напред в легалните организации, а по-късно и в нелегалните. Ние трябваше да работим така, че да стане възможно оформяването на това олевяване, да назрее извършващия се процес. Другарите от Виена ни обвиняват, че сме отказвали срещи с Т. Ал[ександров] и че не работим за олевяването. Ние правихме постъпки да се срещнем с Т. Ал[ександров]. Стана една среща между него и К. Янков, беше определена и втора среща за 30 август, но тя не стана защото Т. Ал[ександров] бе убит.

Във Виена Т. Ал[ександров] се съгласи с Манифеста. По негово искане се направила даже корекция в проекта що се отнася до борбата против Цанков и за подкрепа за работническо-селска правителство. Но Т. Ал[ександров] маневрираше – той преговаряше във Виена, а след това замина, направи обиколка из Европа, ходи в Лондон. Другарите от Виена смятаха, че с публикуването на Манифеста Т. Ал[ександров] ще се изложи, ще бъде поставен до стената, ще се започне борбата срещу него и по тоя начин той ще бъде изтикан. Нашето мнение беше, че трябваше да се изчака процесът на олевяването, затова ние критикувахме публикуването. Ние знаехме, че е даден срок на Т. Ал[ександров] за публикуването, но късно узнахме, че то е станало без неговото съгласие. Поддържахме, че трябваше да се направи корекция в Манифеста в пункта за отношението към Цанковото правителство, ако това е било пречка за несъгласието на Т. Ал[ександров] да не се публикува. По-късно Т. Ал[ександров] обвиняваше Манифеста като партизански именно поради това. Ние можехме да направим постъпки в тоя смисъл. В ЦК тук имаше разногласия. Иван Манев, П. Искров и Димо Х[аджи]димов ни обвиняваха в национализъм, защото сме говорили за неутралитет към Цанков. Останалите четирима членове в ЦК бяхме единодушни против публикуването на Манифеста, като акт на скъсване и обявяване война с ВМРО.

Г. Димитров: Вие сте спорели помежду си и никой не е знаел за вашите спорове по Манифеста.

Ст. Димитров: ЦК не каза думата си до Септември. Но по тактиката на Федерацията ние поддържаме, че имаше грешка, а останалите трима от ЦК бяха за тая тактика. От Федерацията заявиха, че след събитията положението се разяснило, разбрало се, че десницата в Македонската организация се проявила като оръдие на Цанков и се е явила възможност за създаване нова Македонска организация, като национално-революционна организация.

В. Коларов: По въпроса има решение на ИККИ.

Г. Михайлов: Съобщено ли е била за публикуването?

Ст. Димитров: Съобщено е, че е даден срок на Т. Ал[ександров] за публикуването.

Г. Димитров: Знаеше ли се в ЦК, че Т. Ал[ександров] готвел убийства на левичари?

Ст. Димитров: Това се знаеше.

Г. Димитров: Как тогава може да се каже, че публикуването е причина за убийствата?

Г. Кръстев: Какви мерки се взеха от ЦК, за да предотвратят убийствата на наши хора?

Ст. Димитров: Убийството на Димо Х[аджи]димов извика едно недоволство срещу Т.Ал[ександров]. Но когато след това се съобщи за убиване на Т. Ал[ександров], създаде се обратно настроение. И вместо очакваното масово погребение на Х[аджи]димов, стана обратното. Масите отидоха на панихидата на Т. Ал[ександров].

ЦК почувства необходимост да даде осветление по събитията и да се брани срещу обвиненията. Нашият легален печат бе заплашен и бе принуден да мълчи. Започнахме да издаваме „Р[аботнически] в[естник]“ всеки ден и в намален формат – дадоха се осветления и настъпи уяснение и успокоение. С течение на времето симпатиите към Т. Ал[ександров] отслабнаха, но се създаде едно равнодушие всред емигрантските маси. Ръководствата на македонските братства и на Илинденската организация не свикваха организационни събрания и не даваха възможност да се прояви настроението всред емигрантските маси.

ЦДа, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 69, л. 48–50. Копие. Машинопис.

---

[1] Съвещанието се състоя от края на м. юли до началото на месец септември 1925 г. в Москва. Ст. Димитров на Московското съвещание прави отчетен доклад на ЦК на БКП (т.с.) за периода от септември 1923 г. до 16 април 1925 г.

[2] Разложко.

№ 172

Доклад за навлизане членове на БКП в други партии[1]

Виена, 15 септември 1925 г.

секретно

„КОМУНИСТИ В БУРЖОАЗНИТЕ ПАРТИИ“

Тяжелый удар, нанесенный правительством Цанкова в апреле-июне с.г. Болгарской компартии, способствовал тому, что многие члены компартии, главным образом интеллигенты, совершенно растерялись, потеряли веру и бодрость и ушли из компартии в буржуазные партии, исключительно оппозиционные. Некоторые коммунисты перешли к буржуазной оппозиции из соображений тактического характера; это относится главным образом к рабочим, которые в качестве коммунистов подвергались преследованиям; формально разорвав с компартией они рассчитывают пользоваться большей внешней свободой. Интересно отметить, что большинство их переходит к Национально-либеральной партии, самой сильной оппозиционной партии Болгарии после Земледельческого союза, принадлежащей к самому правому крылу оппозиции. Это можно объяснить исключительно тем, что они считают эту партию наиболее приспособленной к энергичной борьбе с правительством. Многие коммунисты ушли в левобуржуазные партии, к демократам и радикалам. К социал-демократам не перешел ни один коммунист; болгарская социал-демократия пользуется такой славой среди рабочих, что они предпочитают буржуазные партии социал-демократам. Несмотря на то, что число ушедших из компартии слишком незначительно, чтобы иметь какое-либо политическое значиние, буржуазная печать обратила внимание на этот переход коммунистов в буржуазные партии и старается использовать это в борьбе с отдельными партиями. Так, например, правительственная печать упрекает национал-либералов в том, что они допустили слишком много коммунистов. Социал-демократы, которые взбешены тем, что не пользуются почти никаким влиянием среди рабочих, тоже указывают на этот переход коммунистов в буржуазные партии и приходят к заключению, что „Болгарская компартия, которой так боялись, была ничем другим, как партией отъявленных трусов“.

Правительственный „Пряпорец“ пишет, что переход коммунистов в другие

партии – „вопрос, заслуживающий особого внимания“. Газета пишет в передовице, что обычная тактика коммунистов – брать крепость изнутри или по меньшей мере деморализовать буржоазию. Поэтому газета предлагает буржуазным партиям при зачислении коммунистов проявлять сугубую осторожность, „чтобы не обжечься“. В последние дни обратил на себя внимание переход из компартии к национал-либералам бывшего коммуниста Юрданова, бывшего до переворота [19]23 г. членом парламентарной фракции коммунистов. В последние два года он совершенно устранился от политической жизни. А сейчас в органе национал-либералов „Независимость“ от 8. IX. с.г. Юрданов опубликовал официальное заявление о своем вступлении в национал-либеральную партию, которое начинается с указания, что последние два года он посвятил исключительно изучению политических партий Болгарии и внутренне-политическому положению и что, благодаря этому, ему удалось найти, наконец, „верный путь“. Юрданов высказывает мнение, что деятельность каждой партии и каждого лица должна иметь исходной точкой действительное положение дел, что не следует увлекаться „великими проблемами и фантастическими вопросами. Этот правильный и здоровый принцип – пишет Юрданов дальше – поставил его в конфликт с лидерами компартии во время восстания в июне 1923 г. и позже с „лицами, взявшими компартию“ в „свои руки“. Сентябрьское восстание было простым „авантюризмом“, „лидеры компартии сошли с ума, потеряли головы“. Но так как он хочет работать на пользу отечеству, он решил перейти к Национал-либеральной партии, как „единственной партии с вполне определенной, испытанной точкой зрения на нацию и национальное единение и на управление страной, и которая непоколебимо проводит свои принципы“.

Переход Юрданова, одного из видных коммунистов, бывших вместе с убитым Габровским одним из первых комдепутатов в Болгарии, от компартии к национал-либералам, произвел в Болгарии сильное впечатление, ибо переход лиц, пользующихся такой известностью как Юрданов, уже никак нельзя объяснить соображениями тактического характера. Следует, однако, отметить, что еще в то время, когда Юрданов стоял во главе компартии, он пользовался нехорошей славой в партии, которая махнула на него рукой после сентябрьского восстания, когда он играл действительно жалкую роль. Болгарская печать считает его переход к национал-либералам „позором“ и „пощечиной прошлому“ компартии. Ссылаясь на пример Юрданова, болгарская печать характеризует весь руководящий аппарат компартии в прошлом как „эгоистический, идеологически совершенно неподготовленный и неспособный к руководству“. Однако, рабочие Болгарии смотрят на это несколько иначе и отвечают на это глубоким презрением и отвращением.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 50, л. 8–9. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Авторът на доклада не е известен.

№ 173

Доклад на Вълко Червенков за терористическата дейност в България

12 октомври 1925 г.

През есента на 1924 г., не много след Горноджумайските събития, една вечер бях повикан на среща от нашия (младежки) представител в ЦК на БКП (т.с.) – др. П. И[скро]в, в която среща той ми предаде решението на ЦК на БКП (т.с.), съгласно което аз се определям за член на специалната наказателна тройка (Чека), сформирана при ЦК. Решението ми се повери в абсолютна тайна, забранено ми бе дори в Бюрото на младежкия ЦК, член на което бях, да съобщавам за новата си длъжност. Не възразих. Целите и задачите на тая тройка подробно узнах на нейното първо заседание, което стана няколко дни след тая среща.

Задачите бяха очертани от др. Марек[1]. Те бяха следните: наказание на предателите, изменниците и провокаторите вътре в партията. Обезвредяване на известни органи на властта: обезвредяване на известни фашистки контрареволюционни елементи. За тая цел трябваше да се организира терористическа група – изпълнителен орган. Присъдите се обмислят и решават от нашата тройка (Чеката), но те не могат да се изпълняват без потвърждението на Бюрото на ЦК.

Съставът на тройката бе следният: Марек – от партията, Ив. Минков – от В[оенната] о[рганизация] и В. Ч[ервенков] – от Младежкия съюз.

Организирането на терористическата група бе поверено на др. Ив. Минков.

Събирахме се седмично за обсъждане на предстоящите работи.

В първите заседания на ЧК ние решихме да се убият македонските терористи – Дрангов, Шалев, прокурора Димчев, и по-късно и Ив. Михайлов. След убийството на прокурора Димчев (декември 1924 г.) ние взехме решение за убийството на Никола Милев, на бившия партиен член Ангел Алексиев, който беше предал др. Влад. Зографова. Някои от решенията за изпълнение на смъртна присъда сега не си спомням.

Съгласихме се единодушно за началник на терористическата група в София да вземем Петър Абаджиев. Ние се стремяхме да централизираме работата и да създадем в София здрава терористическа група, но в същото време имаше нареждане за образуване на терористически групи и в провинцията, само че там ЦК не се създаваше, а се ръководеше работата направо от ВО.

Правиха се многократни опити за образуването на терористическа група от различни македонствуващи и др. елементи, но безрезултатно. Терористическата група бе образувана от софийски младежи и неколцина наши хора от провинцията.

През м. декември бе убит прокурорът Димчев. Макар да отхвърляхме идеята за удар във върховете на буржоазията и властта, все пак ние още в началото на м. декември 1924 г. изоставихме дребните първоначални присъди и ударихме по-нависоко. Първият удар от наша страна – това бе убийството на прокурора.

Ние започнахме да организираме нови убийства. Именно по това време ние взехме решение да се убие Никола Милев и бе дадено надлежното решение. Бяхме единодушни всички.

Ние решихме и бе приведено в изпълнение убиването на провокатора Кузинчев [2]. Решението за убиването бе взето не на официалното заседание обаче. Също ЧК организира и реши обира на митницата. Планът бе разработен от ВО и отделни терористи.

Поради заминаването на партийния представител в ЧК – Ст. Димитров вън от България[3], на негово място дойде др. Яко Доросиев.

През м. февруари бе убит Н. Милев. Убийството на Милева именно през м. февруари се дължи на обстоятелството, че нашите терористи след убийството на В. Иванов сами решили да отмъстят в 24 часа и като имаха нареждане за Н. Милев още от м. декември 1924 г., убиват него. Дотогава те не особено ревностно го следяха.

Веднага след убийството на Милева Ив. Манев се е явил при Коста и му е казал (по думите на Коста пред мене) „Това е провокация! Вие извършихте провокация!“ Няколко дена след това, обаче, Ив. Манев се съгласил (по думите на Коста), че убийството на Милева не е грешка.

Без да бе взето решение от ЧК, терористите в София на своя глава стреляха в края на м. януари срещу един партиен член, в когото са се усъмнили. По тоя повод имаше остри караници между нас и П. Абаджиев. Стреляният оздравя. Казва се Стефан Попунчев. Понеже Попунчев се заканваше да издава, а ние предполагахме, че той е издал и Вълчо Иванов, ЧК реши да се доунищожи. Поради атентата това не бе изпълнено. Ние бяхме решили също убиването на агента на О[бществена] Б[езопасност] Воденичаров. Обаче, както него, така и другите присъди, поради стеклите се обстоятелства, останаха неизпълнени.

По атентата

Проектът за атентата в „Св. Неделя“ е узрял във ВО. Първоначалната идея е дал Дим[итър] х. Митрев. Аз узнах за тоя проект към края на м. януари. Съобщи ми Минков, т.к. ние трябваше да обсъдим въпроса. Каза ми се да помисля. Аз се колебаех. Първоначално даже не се съгласявах. Минков и Коста бяха много недоволни от това. Те ми подмятаха, че напразно съм начело на младежта (в ЦК), защото се боял от действие и от отговорност. Исках да се срещна с др. П. Искров, който знаеше всичко, но не успях по моя вина. Терорът на властта, обаче, се засили. Убиха Митрето [4], Вълчо Иванов и др. другари в провинцията. През м. февруари (към средата) аз се съгласих изцяло с проектирания атентат. Проектът беше следният: ще се убие Начев. Той ще събере цялата Военна лига, правителството, О[бществена] Б[езопасност] и фашистките върхове от ВМРО. Всичкият тоя народ трябва да се убие. Главният обект бе ОБ и фашистите – организатори на терора.

ЧК не се събираше вече редовно. Във ВО всички бяха единодушни с проектирания атентат (Коста, Минков, Фридман, Железков, Д. Златарев и пр.). От ЦК БКП (т.с.) казваха: подготовката нека продължава, но за изпълнението ние ще си кажем думата.

Подготовката по атентата вървеше усилено. Взривът бе внесен. ЦК не пречеше с нищо на подготовката.

Проектът за атентат, обаче, започна да се изменя, придобиваше вече по-друг характер. Началото на м. март. Новият ЗЗД. Атентатът носеше вече ярко политически характер. Той се превърна в изключително средство за събарянето на Цанковия фашизъм. И не след много за нас главният обект беше не ОБ, а правителството. То трябваше да бъде избито в черквата, него ние търихме да унищожим.

На тая почва в ЦК БКП (т.с.) са се развили големи спорове, които на мене бяха почти неизвестни. Коста отлагаше въпроса за изпълнението на атентата. той спореше в ЦК. Минков, у когото нямаше нито капка от съмнение в правотата на атентата, често упрекваше Коста за неговата вяра, че може да убеди хора от ЦК. Минков пръв, най-уверено и неотложно бе за извършването на атентата без разрешението на ЦК. Слушал съм от Коста да съжалява, че Станке не е в България. Той щял да бъде безрезервно за атентата, защото бил по-положителен от Яко. От Коста и Минков зная, че Станке се е съгласил на атентата в края на м. януари, когато главният обект бе ОБ.

Към края на м. февруари или началото на м. март (не помня, но последното трябва да е по-вярно, защото ставаше дума за някакво писмо от ИК на БКФ по замяна на курса) ЧК се събра да си каже окончателно мнението по атентата.

Присъстваха: Коста, Ив. Минков, Яко Доросиев и В.Ч[ервенков]. Яко се колебаеше. Коста бе страшно недоволен от колебанието на ЦК. Той заяви буквално (това хубаво помня) следното: „Ако въпросът се състои в това да снемем историческата отговорност за атентата и последствията му и вас ви е страх да я поемете, – то ние я поемаме!“ Коста говори на това **последно** заседание на ЧК. Ето в каква светлина представи той атентата и как ние гласувахме.

Терорът се засилва по всички линии. Нов ЗЗД – закон драконовски, невиждан. Въпрос на живот и смърт е Цанков да бъде смъкнат. Долу ЗЗД, долу Цанков – ето непосредствената задача на КП. Не е въпросът за никакво въоръжено въстание (на това Коста ми обръщаше често внимание през м. март 1925 г., за да агитираме чрез вестник „Войнишки глас“ сред войниците в тия посоки, че се касае не за въстание, а за смъкването на Цанкова и ЗЗД). Комунистическата партия трябва да съществува и тя е в правото си заради своя живот да употреби всички средства на борба. На терора на Цанков ще отговорим с терор: долу ЗЗД и Цанков! Ние имаме, казваше Коста, положителни сведения, че царят е недоволен от Цанков и че търси поводи да се отърве от него, че лявата буржоазия готви преврат. Ние ще спомогнем на развитието на работите: ще отървем и царя и лявата буржоазия от Цанков. Трябва да се вземат мерки атентатът да бъде последван от други атентати (вдигане на мостове и др.), за да се парализира всякакъв живот в страната, та самата буржоазия да вдигне ръце и да каже, че Цанков трябва да си върви. Сигурно ще има голяма касапница след взрива, ще бъде обявена военна диктатура. Ние трябва да вземем мерки да запазим своите хора, особено ръководителите. Вихрушката ще мине скоро: 1–2 месеца. Военната диктатура ще рухне. Ще се създаде положение на Керенщина, в която ние ще излезем на повърхността и ще организираме въстанието[5]. Тия са приблизително думите на Коста. Това, в общи черти, бе програмата на взрива. В тоя дух бях инструктиран от Коста като ръководител на АМИ в страната. Ние издадохме вестник и позив сред войската, в който казахме на войниците, че КП не готви никакво въстание сега, че 30-годишната революционна организация на работниците и селяните в България не може да се разформира по угодата на Цанков, че тя ще се брани с всички средства и пр.

Яко се колебаеше. Той каза дословно следното: „Хубаво бе, джандъм... Привлекателно..., но последствията, последствията какви ще са. Може и невинни хора да загинат!“ Явно беше, че Яко се колебаеше. Той не гласува против. Остави да се каже мнението в ЦК. Минков гласува и с двете си ръце за атентата, гласувах и аз с изричната декларация, с която се съгласиха всички, че гласувам от свое име, а не от името на ЦК на БКМС, член на който фактически вече не бях и който имаше друга линия.

След това вече не се събирахме. Около деня нямах възможност (поради рана) да излизам. В това време именно се случи провалът на ул. „Русалка". Но бях редовно в течение на работата около подготовката на атентата. Ние чакахме с нетърпение той да стане, защото провалите идеха един след другия, партийните хора си отиваха, викаха, че партията загива защото не действува и пр. Но трябва да кажа, че все пак ние и в тоя момент не искахме атентата от отчаяние или, за да „ритнем" преди смъртта си, както се е изразил един другар, а защото бяхме убедени, че по тоя начин ще успеем.

Когато научих, че вместо Начев ще бъде убит ген. Георгиев, преживях известно колебание. Работата значително се изменяше даже от тоя прост факт. А и условията въобще се измениха поради нашето забавяне. ОБ усети, че се готви нещо и стана много предпазлива. Да се изостави Начев и да се убие К. Георгиев е решено само от В[оенния] отдел.

Пред ВО аз изказах своите съмнения. Това направих не лично пред Коста, а чрез Д. Златарев. Последният отговори: „Добре сме. След една седмица даваме заповед на четите да действат. Дали им сме картечници. Всичко върви успешно. За голямата работа е целият ЦК. ВО вече не е нищо. Макар че сте крайно компрометирани, ще работите и живи няма да се предавате на властта".

Не възразих. Атентатът си оставаше надежда да разбъркаме сметките на Цанков и да излезем на отворена улица.

Дойде нападението на Царя. След него – убийството на генерал Георгиев. Арабаконашкото дело не е наше. Не зная какво е мислил Коста за него. Ние (дейците от АМИ) посрещнахме отрицателно нападението, поради това, че то пречеше на нашата главна работа – атентата.

На 16 април в 3 и половина часа взривът избухна.

Член на тройката (1924–1925) *В. Червенков*

Допълнителни бележки на В. Червенков към доклада му за атентата

1. Една вечер – началото на м. март – отидох в „Русалка", дето трябваше да стане заседание. Заварих там Коста, Минков и Яко. Те четяха писмо и разговаряха. Понеже не ми казаха да изляза в другата стая докато свършат разговора си, аз останах и разбрах, че се касае до писмо, получено от ИККИ. Навярно, в писмото се говорело за смяна на курса. И тримата недоумяваха съвършено единодушно как е могло да се дойде до такава преценка на положението в България. Те смятаха, че партията в никой случай не може да възприеме смяната на курса. Аз помня, че Яко каза: „В никой случай – и дума не може да става – за смяна на курса!".

Аз чух и бях свидетел на тяхното решение да скрият в тоя момент писмото от партията (Яко даже каза, че ако десничарите в нашата партия подушат само за такова писмо, работата е спукана – няма да се отървем от разправии). Писмото бе скрито. Навярно[6] (аз предполагам) целият ЦК (или Бюрото) е било на това мнение. Аз чух, но нямах кураж да питам повече, защото знаех, че това са конспиративни работи, че БКП като че ли не е съгласна с преценката на ИККИ, но точно затова време се отнасяше това или за по-минал период – не зная. Във всеки случай това писмо на ИККИ бе скрито от партията, докато ЦК не се обясни с

ИККИ. След заседанието даже, когато аз си отивах, Яко ме настигна по стълбите и ми заяви още веднъж: „Никому! Никому няма да съобщаваш за писмото тая вечер. Под страх на най-строго наказание!"

2. Комисията нямаше право да решава окончателно въпросите. Това бе право на ЦК (Бюрото). Тъй, и по атентата ние изказахме само мнение. В тоя смисъл трябва да бъдат разбирани нашите гласувания и решения. Ние искахме със своето мнение, за да повлияем може би на ЦК. Практическото решение остана да вземе ЦК. Ако той откажеше да потвърди нашето мнение, то оставаше без сила и бе невалидно. Сега се установява, че в последните дни, когато аз нямах непосредствени връзки с В[оенния] център, защото той бе най-строго нелегален, ЦК на БКП е успял да се изкаже против атентата. На мене това в България не бе известно. Тъкмо наопаки, чрез Д. Златарев, аз узнах, че ЦК (изключение на Искров и Манев) е за атентата, че има нов ЦК и пр.

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 75, л. 15–29. Оригинал. Ръкопис.

---

[1] Ст. Димитров

[2] Никола Кузинчев – агент на Обществената безопасност. Той успява да проникне в нелегалното движение, макар и за кратко, да се срещне в Пловдив с ръководителя на Пловдивската военнореволюционна област Христо Гюлеметов, с Владо Георгиев (завеждащ връзките в Пловдивска област), Йонко Панов, Ив. Рашеев. Няколко дена след това Хр. Гюлеметов, Вл. Георгиев и Ив. Рашеев са арестувани. При арестите им са иззети много документи.

[3] Ст. Димитров през февруари 1925 г. заминава за Москва за участие в V пленум на ИККИ (25 март – 6 април 1925 г.)..

[4] Димитър Хаджимитрев.

[5] Прави се аналогия с развитието на събитията в Русия, когато в края на август 1917 г. Върховен главнокомандващ ген. Корнилов иска да му се предостави цялата гражданска, административна и военна власт, а главата на Временното правителство А. Керенски го отстранява от поста и арестува. Болшевиките подкрепят действията на Керенски. В хода на борбата против Керенски болшевиките започват да формират Червената гвардия, засилват позициите си в страната, а през октомври вземат властта в свои ръце.

[6] *русизъм* – сигурно.

№ 174

Записка на Гаврил Генов на изложението на Хр. Стоянов за взаимоотношенията между БКП и БЗНС[1]

[Виена, 25 октомври 1925 г.]

На поставените въпроси делегатът на Задгр[аничното] пред[ставителство] на БЗНС и землед[елската] емигр[ация] от името на последната и в духа на станалата на 15, 16 и 17 август т.г. обща задгранична земеделска емигрантска конференция, след дълга размяна на мисли с нас, се изказа обстойно, и неговите мисли се конкретизират в следните категорични заключения:

I. ПО ВЪПРОСА ЗА ВЪОРЪЖЕНО ВЪСТАНИЕ.

„Ние стоим на началото, че само по революционен начин трудещите се маси в България ще могат да повърнат погазените си права и свободи и само тогава ще могат да създадат условия за един истински демократичен парламентарен живот. Обаче, външни и вътрешни условия сега ни заставят да изоставим за известно време настрана подготовката на въоръжено въстание; запазваме си правото да изменим този свой курс на нова политика при една евентуална промяна на режима в Румъния, дето спрямо нас има поети забължения от известни политически групи да ни съдействат във всички посоки. Според нашата преценка, тогава ще ни се създадат условия за една бърза и гарантирана с успех революционна борба. При изменение курса на политиката си ще ви предупредим и ще разменим мисли с вас за взаимно действие. Но, ако вие не се съгласите на това, ние ще действаме самостоятелно, като още от сега искаме, при такъв случай, [да се] задължите, че тайната ще се запази абсолютно и че няма да срещнем от ваша страна противодействие“.

II. ПОЛИТИЧЕСКИ ЛОЗУНГИ ЗА БОРБА СРЕЩУ ЦАНКОВ И ИЗХОДЪТ ОТ НАСТОЯЩАТА КРИЗА.

„ Ние издигаме следните [лозунги]:

а) Разтуряне на настоящия парламент. б) Премахване Закона за защита на държавата . в) Пълна политическа амнистия. г) Възстановяване на всички конституционни свободи. д) Произвеждане на напълно свободни законодателни избори.

С тези политически лозунги ще излезнем пред общественото мнение на Запад, за да искаме да се упражни натиск за свалянето на Цанковото правителство. Стоим на становището, че само земеделския кабинет или безпартиен такъв от висши магистрати може да бъде сигурна гаранция за тяхното прокарване и изпълнение. Обаче, не бихме взели враждебно поведение, ако и се дадат доказателства, че и друг общ коалиционен кабинет би ги прокарал и пазил. Други политически и икономически лозунги съгласно партийните си програми ще издигнеме след постигането на горната непосредствена цел в периода на предизборната борба“.

III. НАЧИНЪТ НА ВОДЕНЕ БОРБАТА ВЪТРЕ В СТРАНАТА.

„Наредили сме: а) Бързото възстановяване на дружбите в цялата страна като легални организации. б) Да се започне усилен организационен живот. в) Да се употребят всички усилия да се изведат масите от сегашното апатично състояние. г) Да се започне политически организиран натиск срещу Цанковото правителство отдолу. д) Да се издигне като лозунг единството и сплотеността в земеделската организация. Обаче да се говори за лошата и противосъюзна дейност на Томов, Турлаков, Омарчевски и Г. Марков и да бъде подготвена почвата за тяхната смяна от Постоянното присъствие щом дойде удобният момент затова. е) Да се държи рязко поведение срещу [Д.] Драгиева, който няма значение и влияние в средата на земеделските дружби и среди и върви напълно във водите на правителствената политика.“

IV. МЕРКИ ЗА ПОСТИГАНЕ ЕДИНСТВО В СРЕДАТА НА ПОЛИТИЧЕСКАТА ЕМИГРАЦИЯ.

„Разбирателство между нас, К. Тодоров и Ал. Оббов вече невъзможно. Напоследък правихме няколко опита, обаче те пропаднаха. Оббов и К. Тодоров като приемат всички наши условия, ни поставят едно единствено условие: да отречем сътрудничеството между селяни и работници и да почнем усилена борба срещу това сътрудничество и условията, които го създават. По принципни въпроси компромиси не могат да се правят. Ето защо, за да се постигне единство в емиграцията, ние сме възприели следната тактика: а) Усилена пропаганда всред тяхната емиграция за преливане в нашата. Резултатите са отлични, преди няколко дена дойдоха при нас две партиди: една от 35 човека и друга от 10. При тях остават около 120 души, заедно с жените и децата, деморализирани, разколебани и озлобени срещу досегашните си вождове, които постепенно групово ще дойдат при нас. б) Усилена работа да се демаскират К. Тодоров и Ал. Оббов като хора и политици. Третиране ги като международни шпиони и предатели въз основа на следните три факта: 1) Поемане задължения и подписване договор със сръбското правителство за персонална уния. 2) Подписване договор с гръцкото правителство за отказ от териториален и икономически излаз на България на Егейско море срещу 6 000 000 драхми. 3) Представяне на сръбското правителство фалшив договор за съвместна работа на Радич със съветското правителство. Ние смятаме и искаме от вас да предприемете борба срещу тях по същия път, който сме избрали и ние".

V. ПО ВЪПРОСА ЗА ЕДИННИЯ ФРОНТ.

„Нашето мнение е че трябва да се работи за неговото осъществяване. Обаче като фирма или лозунг, при тази ориентиравка, която приемаме, ние не можем да го издигаме. Защото трябва да блъснем в нелегален живот легални организации, които създаваме и да дадем повод за нови преследвания срещу нас. Пред масите ние ще говорим, че искаме възстановаването на положението и властта преди 9 юни. Обаче това може да стане и тази власт ще може да се закрепи само чрез взаимното сътрудничество на работници и селяни. Бъдещият парламент ще има да реши въпроса как ще се оформи това сътрудничество. За създаването на комитети за единния фронт вътре в страната не трябва да се говори засега, защото полза от тях няма да има, а ще има колосална вреда общо за цялата ни работа, ако един само от тях се открие".

VI. ЗА ВРЪЗКИТЕ МЕЖДУ ДВЕТЕ ОРГАНИЗАЦИИ.

„Намираме: 1) Че двете задгранични представителства трябва да бъдат в непосредствени връзки, при абсолютно запазена тайна, даже и от ръководителите на емиграцията в Югославия, за целта да се дадат необходимите адреси и уговори шифърът. 2) Наредили сме вътрешният ЦК да бъде в непосредствен контакт по всички въпроси с вашия ЦК. 3) Ще наредим местните ни легални организации да бъдат във връзка с вашите хора за организиране и ръководство по политическия натиск отдолу срещу Цанковата реакция: чрез събрания, манифестации, бойкоти и прочее – въобще рамо до рамо да вървим във всяка политическа акция, която често може да става нужда да е започната под наша фирма".

VII. ЗА ВЪНШНАТА НИ ПРОПАГАНДА.

„Становището ни е: а) усилена работа в тази насока, б) изнасяне нашите политически лозунги и новата ни ориентировка, разбира се в тази нейна част, за която може публично да се говори, в) издаване на вестник на френски език в Париж. Вестникът ще носи привидно неутрален вид, обаче под наша дирижировка. В него ще можете свободно да пишете всичко, което не би създавало повод да се подозира комунистическа тенденция. Щом се осигурят средства за издаване на вестника, един член от представителството ще отиде в Париж, за да го основе и издаде първия му брой. Там ще се уреди и начинът, по който вие ще изпращате ръкописите си за печат. Вестникът ще бъде издаван два пъти в месеца под форма на списание. Формално за редактор ще фигурира един депутат от групата на Ерио. Необходимостта от вестника за пропаганда на каузата ни в Париж и Франция се изтъкна от самия Бертело. Вестникът с всички свои разноски: редакция, печат в 3000 екз. и пр. ще коства 500 дол. месечно. Необходимо е, когато се почне да се има налице сумата от 1000 дол., за да се ангажира и осигури издаването му с хартия и печатница наведнъж за два месеца. После може месечно да се отпуска сумата. За да се почне издаването му, очаква се сумата".

VIII. ЗА ИЗДРЪЖКА НА ЕМИГРАЦИЯТА.

„Становището ни е:

а) Храненето на емиграцията да става по същия начин както досега. Няма съмнение.

б) Раздаване облекло и обуща от ваш комитет общо за цялата емиграция ни е докарало много големи неприятности и има сбиване по този въпрос между наши и ваши. Не бива да давате повод да се поставя земеделската емиграция в зависимо положение. Създават се предателства от слабокултурни хора, а и доста големи неприятности за предателството. Системата трябва да се промени. Предложенията са две: 1) Или да се създаде общ комитет от наши и ваши за изразходване на отпуснатата сума за облекло или 2) Приспадащата част от сумата за облекло да се предаде на представителството, съобразно числото на земеделците емигранти и то ще я изразходва за обличане на последните. Ще се съвещаваме с другаря от представителството и ще ви пишем, като заедно с това ще съобщим и адреса, на който да съобщите на кое от двете предложения окончателно се спирате.

в) Сумата, която се оставя на разположение на представителството, е недостатъчна да покрие най-належащите нужди. Ние сме изненадани, защото вярвахме, че сериозно ще се погледне на молбата ни и няма да бъдем поставени в положението на просяци. Нашият престиж и авторитет трябва да се запази, очаквахме да ни се даде възможност да излеземе от безизходното положение другарски, а не да се поставяме още в него, а заедно с това да се спъва цялата дейност, която трябва прояви земеделската емиграция. Само плащане на наемите ни, поддържане на необходимите двама представители за връзка с политиците и за вестникарска пропаганда в Прага и Букурещ, и поддържане на двете куриерски връзки: едната чрез Добруджа с нашите окръжни комитети във Варна, Русе и Шумен, които действат под непосредственото наше ръководство, и на дружбата от Югославия с Централния комитет, ни поглъща цялата сума. Ние трябва да издаваме Бюлетин, имаме плащане чиновници, канцеларски разноски, семейства, които трябва да подпомагаме, най-после самите ние трябва да ядеме. Лично молим Г. Димитров и В. Коларов да разберат положението ни и си притекат на помощ. Крайно необходима ни е една помощ от хиляда дол. (1000 дол.). Независимо от това, за водене борбата досега сме направили лични задължения от 65 000 динара, които трябва да се изплатят, защото са заети от разни банки и сръбски политици като Люба Нешич и др., пред когото не бива да се изложиме. Всякакви помощи, както и тези, които получавахме от Чехия, са прекратени вече. Нека достойнството ни чрез другарската помощ се запази, защото то ще трябва не само лично за нас, но и общо за делото ни. И нека помежду си не оставяме нотки на недоверие и съмнения.

г) Сумите, които ще се получат, ние ги приемаме като личен заем от В. К[оларов] и Г. Д[имитров] и задължението ни към тях е да ги върнем при пръв удобен случай. Подчертаваме, че приятелската сделка помежду ни няма нищо общо с постигнатото от нас досега разбирателство за съвместна работа. В идейните борби не трябва да се месят парични сметки.

Утре ние можем да подобрим материалното си положение и да издължим взетите на заем суми. Оттова не следва, че ще трябва да прекратим съвместната си работа в бъдеще. По този въпрос да бъдем ясни и на чисто, за да не се даде повод на когото и да било да злоупотребяваме с него в бъдеще.

Очакваме бързия отговор на Задграничното представителство по молбата за увеличение на другарската помощ“.[2]

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е.95, л. 13–20. Оригинал. Ръкопис.

---

[1] На 4 и 5 октомври 1925 г. във Виена Хр. Стоянов се среща с представителите на Задграничния временен ЦК на БКП Н. Исаков, Г. Генов и Ив. Генчев. Н. Исаков и Хр. Стоянов излагат позициите си. След дискусите за основа на споразумението се приема платформа, предложена от Н. Атанасов и Хр. Стоянов (борба за създаването на хомогенно земеделско правителство със средства, налагани от новата обстановка след отмяна на курса на въоръжено въстание – борба против правителството на Ал. Цанков вътре в страната и сред обществеността в Европа, за разтурване на парламента и провеждане на свободни парламентарни избори, за премахване на ЗЗД, за пълна амнистия и т.н. Участващи в срещата представители на ЗВЦК се съгласяват с издигнатите от Хр. Стоянов условия за сътрудничество, за да не се прекъснат контактите на БКП със ЗП на БЗНС в лицето на Н. Атанасов и Хр. Стоянов, както и за да се използват връзките им с БЗНС вътре в страната.

[2] Президиумът на Международния селски съвет решава да отпусне на Н. Атанасов и Хр. Стоянов еднократна финансова помощ за изплащане на направените от тях дългове и тримесечна субсидия (за октомври – декември 1925 г.) по 500 дол. за всеки месец.

№ 175

Доклад на В. Червенков за дейността на антимилитаристичната организация в България от януари до септември 1925 г.

Москва, октомври 1925 г.

За антимилитаристичната дейност в България до края на м. януари 1925 г. са дадени своевременно подробни сведения, изпратени в ИККИ. Последният доклад съдържа сведения за състоялата се в средата на м. декември 1924 г. втора антимилитаристична конференция, която изработи и прие една резолюция по антиимпериалистична дейност, войнишката програма за исканията, в името на които да се води борба вътре и вън от казармите, даде подробни сведения за фактическото (числено и качествено) състояние на нашата дейност (организации, групи, дейност и пр.), разгледа отношението на партията и Съюза[1] към антиимпериалистична дейност и по тоя повод издаде един апел към партийните и съюзните членове, както и специален позив за значението и необходимостта от антимилитаристична дейност. Тоя доклад е твърде ценен. Той съдържаше около

30 големи листа, писани на пишеща машина, и е изпратен изцяло в ИККИ. На декемврийската антимилитаристична конференция, по искането на Военния център, областите ни в България от 4 се увеличиха на 6: Софийска, Пловдивска, Севлиевска, Варненска, Врачанска, Сливенска. Антимилитаристична дейност се развиваще бързо и успешно. Ние имахме вече по това време организации и групи (войнишки) в следните гарнизонни места: София, Пловдив, Варна, Шумен, Враца, Дупница, Видин, Кула, Берковица, Орхание[2], Сливница, Трън, Брезник, Сливен, Търново, Ямбол, Караагач[3], Бургас, Разград, Севлиево и пр. На повечето места ние бяхме създали войнишки ръководства – тричленни комитети. Цивилният апарат бе организиран, макар и с големи мъки, сравнително добре по това време. На тая конференция се взе решение: в срок от един месец навсякъде, където условията позволяват (изброиха се поименно гарнизоните), да се създадат войнишки ръководства, ако такива няма създадени, да се стегнат организациите и групите, да се създадат боеви групи на по-важните места със задача главно да разучават плана за завземането на казармите, да изземват оръжие при някои случаи, да участват в терористични действия и пр. До тоя момент вестникът „Войнишки глас“ беше излязъл само два пъти.

От 20-ти до 30-ти януари викахме в София всички областни ръководители на доклади, за да получат нови инструкции. Новите инструкции идеха от ВО. Те бяха в тоя смисъл: главно внимание да се обърне на боевите групи, да се сформират такива във всички части и да им се дават вече конкретни задачи. Разбира се, целокупната останала работа (агитация, организация) да продължава усилено. Казаха ни (от ВО – Коста Янков и Ив. Минков): предстоят решителни събития – стягайте боево войнишките организации, гответе ги за действие, създавайте в процеса на конкретната работа, във всяка казарма едно ядро от 2-3-5 човека. Ние наредихме щото във всяка област да се свикат окръжни антимилитаристични конференции, дето да се предават инструкциите. Такива станаха във Враца, Варна и в Пловдив. На конференцията във Враца са присъствували: Враца, Видин, Берковица. Във Варна: Варна, Русе, Шумен и човек от Централната антимилитаристична комисия (К. Шулев). Пловдивската окръжна конференция не е била пълна и веднъж е била отложена поради големия терор там. Докладите на областните ръководители бяха не само задоволителни, но окуражаващи. Нашата дейност в това време вървеше отлично и имаше действително масов характер. Ние чувствувахме своето влияние в казармите от редица проявления там, които в декемврийския доклад особено са подчертани и посочени. (Поради разрастването на антимилитаристичната дейност и главно поради очакване на решителни събития през пролетта, по настояване на ЦК [на] БКП (бюрото) аз, като завеждащ антимилитаристична работа, не бях допустат да отсъствам от България като делегат на Съюза за разширения пленум [на ИККИ][4] през март т.г., въпреки че бях избран за такъв; по решение на ЦК на БКМС бях освободен от работа в ЦК).

До известна степен работата ни куцаше в Шумен и София. Ние насочихме своите усилия по това време главно в София. И наистина, в непродължителното време успяхме да станем тук една 150-членна войнишка организация, с ядки почти във всички войскови части (нямахме нищо само в 1-и конен полк). В Шумен ръководителят бе арестуван не по наша линия и там работата ни се влоши, макар веднага да бе наредено, щото Варненският областен ръководител лично да се свърже с тоя много важен гарнизон.

Две думи за отношението на партията и Съюза към АМИ. Почти всички антимилитаристични дейци – изпитани и смели – бяха комсомолци. БКМС е давал безрезервна и най-активна поддръжка, като е участвувал сам в антимилитаристична дейност на партията. Разбира се, били са недоразумения с някои местни младежки организации, но те скоро са били изглаждани. Въобще БКМС бързо и правилно схвана грамадната важност и болшевишкото революционно значение на АМИ. В партията, макар тая дейност да е под нейно пряко и непосредствено ръководство, значението на антимилитаристичната дейност мъчно се разбираше. И затова, на много места ние имахме дълги и неприятни разправии с нашите собствени партийни организации. Принудени от мъчнотиите, които срещахме при нашата работа в нашата собствена среда, ние решихме да се обърнем с един апел към съюзните и партийни членове и с едно писмо от ЦК [на] БКП и ЦК [на] БКМС, с което ги молихме да изпратят нашата резолюция и програма до всички организации, които да се занимаят с антимилитаризма. ЦК [на] БКМС стори това, като изпрати даже една конспектирана беседа по въпроса. И това има резултати. ЦК [на] БКП по известни, независими от него причини, не можа да стори това. Въобще, ние имахме често пъти големи неприятности с партийните организаци, главно поради недостатъчно разбиране на болшевишкия антимилитаризъм. Напр[имер], в Русе партийните хора не са давали да се изгражда организация на войниците в казармите!

През целия месец февруари нашата работа вървя слабо. Ние бяхме в редовна – писмена и жива – връзка с всички областни организации. През това време от ВО все по-определено и все по-ясно настояваха щото сформираните терористични войнишки групи (Варна, София, Божурище, Пловдив) да се поставят в действие. Точно по това време централната антимил[итаристична] комисия не се събираше редовно. Военният представител в нея (Ив. Минков), осъден на смърт от Военната Лига, се криеше. Партийният представител по това време, който бе винаги редовен и най-активно участваше в ръководенето на тая дейност, практически [го] нямаше. До края на м. януари 1925 г. партиен представител бе П. Искров. След това обаче той бе заменен с Яко Доросиев. Но от февруари месец на сетне комисията почти не се събира и цялата работа бе представена лично на мене. Ето защо по готвената терористична работа в казармите политическия представител (значи ЦК БКП) не бе се изказал. При други случаи обаче тоя политическит представител е имал случаи да узнае за това, но той не е казвал нищо.

В края на м. февруари викахме отново областните ръководители. Явиха се: Пловдив, Варна, Сливен и София. Не се явиха Враца и Севлиево. Ние пратихме човек по-късно в Севлиево, за да се свържем, но той бе арестуван и до тоя момент се намира в Централния затвор. Арестуван бе и Севлиевският областен ръководител по партийна линия. С Враца от края на м. февруари досега не можахме да установим жива връзка. Ние писахме във Враца, опитахме да пратим човек, но безрезултатно. Научихме, че ръководител е бил в София, обаче не се свърза с нас. В края на м. февруари предадохме изричните нареждания на ВО за действия в казармите, които не се посрещнаха с възражения от ръководителите. Тогава променихме начините на свързване поради зачестилите провали в[ъв] ВО и партията. В нашата работа провали нямаше. Наистина, в Севлиево бяха арестувани десетина войници и то може да се счита като провал, но властта не разбра, че се касае за специална войнишка организация. В[ъв] Варна имаше арести по това време на войници-моряци, но тия се държаха геройски и не бе разкрито нищо. Преустановихме писмени връзки, макар да имахме сигурни адреси. Назначихме куриери. Казахме на ръководителите: дръжте връзките с казармите здраво! Решителни събития идват! Ще действаме! На терора на властта ще отговорим с терор. Стягайте боевите групи, изпитвайте ги делом (Ние бяхме вече замислили убийството на двама души офицери (убийци през Септемвр[ийското] въстание). Убийството трябваше да стане в самото казармено помещение (Пловдив, Божурище). Бъдете в пряко и пълно подчинение на ВО (разузнавателна секция). Такива приблизително нареждания се даваха на нашите областни ръководители в края на м. февруари. И това бяха последните нареждания.

В София в началото на март ВО възложи на софийските антимилитаристични дейци – намери ги за най-подходящи – задачата да разлепят из софийските улици лозунгите: „Има ЗЗД – няма мир!“, „Смърт на палачите и превратаджиите!“, „Смърт на убийците на Вълчо Иванов!“, „Ще се борим с всички средства!“ и пр. Разлепването поради технически несъвършенства не успя. В същото време чрез нашия апарат и чрез нашата примитивна печатница бе напечатана и изпратена до офицерите в столичния гарнизон историческата декларация на ЦК [на] БКП, с която той предупреждаваше буржоазията, че ще действува.

По същото време направихме една конференция със софийските дейци по въпроса за нашата предстояща дейност. Действително след тая конференция работата в София още повече се засили. Имаше ентусиазъм в нашата работа.

През м. февруари излезе брой 3 на „Войнишки глас“. Той беше значително подобрен. В него имаше четири – пет войнишки дописки. Вестникът излезе в 700 екземпляра и се пръсна навсякъде (не е получен в някои малки гарнизонни места поради небрежност). Четвъртият брой на „Войнишки глас“ излезе в началото на м. април, но се пръсна само в Пловдив и в Софийската област. Останалата част е била изгорена по време на един обиск.

През м. март (10-15. III.) пращахме наш представител (К. Шулев) в Пловдив. Той не беше успял да се свърже с областния ръководител. Ние се свързахме след това, чрез ВО и получихме доклад. Поради големия терор в Пловдивско връзките с окръжните градове често се прекъсваха.

Към средата на м. март, обаче, областният софийски ръководител бе арестуван. Знаехме, че арестуването му не поради антимилитаристична работа. След няколко дни той се хвърли от III етаж на Обществената безопасност, а след два дена почина (К. Шулев). По това време в Севлиево бе арестуван изпратеният там от нас деец при Централната АМИ-комисия. По същото време заловиха и нашата пишеща машина Всичко това стана не по наша линия. Ние попълнихме празните места с нови хора. Бяхме добре в София. Три пъти седмично имахме редовни връзки, а със секретарите на войнишките организации и групи – през ден! Очаквахме големите събития и очевидно трябваше да сме нащрек. Връзките ни с провинцията обаче в края на март и началото на април намаляха. Ние получихме през април само връзка с Пловдив. В началото на април дадохме строги нареждания пред областните ръководители веднага да се явят в София. Не се яви никой. Пловдивският ръководител даже ни съобщи, че това е необмислено решение, защото терорът бил невъобразим.

Беше вече станала провалата на ул. „Русалка“. Ние останахме за известен момент (26.II.-10. IV.) без връзки във Военния център, който беше разкрит. По това време се сформираха контрачетите (герилата) войниците от София (1-а колоездачна д[ружин]а). Ни питаха, какво да правят, защото искали и от тях хора за тия контрачети. Трябваше да решим тоя въпрос. Решихме: никакво отиване в тия чети! Ако някого заставят да иде – то той да използва всичко, за да разстрои контрачетата в[ъв] време на действие срещу наши хора. Това решение се одобри по-късно от ВО.

Казах, че ние се готвехме за една терористична дейност в казармите (избиване на фашисти-офицери, обири и пр.). Така ние почти бяхме организирали убийството на убиеца на Сп. Дупаринов и Н. Ф. Гинев. Благодарение на провала на „Русалка", дето бе заловена адската машина, с която трябваше да бъде убит тоя офицер, работата се осуети (тоя план е напълно одобрен от ВО). В Пловдив организирахме обир на една банка от войнишката охрана. Същото наредихме и за Варна и Сливен. Настъпилите събития попречиха да се осъществи всичко това.

През времето от януари до април издадохме и пръснахме няколко позива: по убийството на часовия на 6-ти пехотен полк от един нелегален, по новия ЗЗД, по годишнината на Червената армия и пр.

Атентатът пресече всичките ни връзки с провинцията, дори и със София. С провинцията беше немислимо да се свържем веднага. Оставаше ни само София. Но и тук трудностите за свързване не бяха малко. От Централната антимилитаристична комисия бях останал жив (една седмица след атентата) само аз. Връзка в[ъв] Военния център бе изгубена. Връзка със софийския областен ръководител по антимилитаризма около двадесет дена след атентата не можахме да създадем. След това тоя ръководител, заедно с единствения представител на ВО, останал жив, без да ми се обадят, напуснаха България. И така, трябваше да мине месец и половина докато успеем да се свържем с местните антимилитаристични дейци и то чрез ЦК [на] БКМС. Работа в София не е била спирана през това време, но тя е вървяла без ръководство от моя страна. Непосредствените връзки с казармите са били поддържани. По-късно, обаче, поради липса на хора, ние изгубихме връзките си с някои части. През всичкото време в София, освен избитите няколко души офицери, с които ние не поддържахме връзки (офицерите се свързваха направо с ВО), провали и предателства в нашата дейност нямаше, макар почти всички дейци да бяха арестувани. През май месец от ОБ се хвърли, но остана жив, друг един антимилитаристичен деец. От началото на м. юни до 4 септември 1925 г. бяха в редовна връзка с гарнизонния ръководител в София. Центр[алната] АМИ-комисия се представляваше само от мен. Поддържах връзки с ЦК [на] БКП (новосформирания), отдето получавах инструкции. С провинцията, обаче, и до последния момент не успяхме да се свържем, за да възстановим антимилитаристичен апарат. Току що се заехме с тая задача със съдействието на партията и аз трябваше да напусна България. Вероятно в това направление е направено вече нещо. Аз имах сведения, че на много места нашите хора са запазени, особено в казармите. Съдейки по София, дълбоко съм убеден, че войнишките оранизации в България ще се възобновят най-лесно и най-бързо.

Сведения за работа в София от 1 юни до 4 септември 1925 г.

От 17 души цивилни дейци останали са сега 5 души. Другите са избягали, затворени и убити. Съвършено запазен е в София един район от гарнизона, дето към 1 септември т.г. ние имахме 80 души наши войници (1-а и 2-а колоездачни д[ружи]ни), организовани, със свои ръководства, с които ние имаме и сега редовна връзка. С останалите райони имаме слаби или съвсем слаби връзки. Редовни и здрави връзки с тях ние бихме имали всеки момент, стига да осигурим цивилни дейци. Не можахме – макар да наредихме затова – да съберем точни сведения за убитите войници в сражения с наши чети и с нелегални дейци на КП. В престрелката с Боримечков (Александр Михайлов) е убит най-добрият наш човек от една казарма. Убити са 9 души офицери от Софийския гарнизон през априлските събития.

Работата в София през това време (юни – август) се изчерпваше в поддържане на връзки с войсковите части, предаваха се устни осветления по някои въпроси. Апарататът (цивилният) бе строго нелегален, дейците не познаваха един друг. През м. август направих една конференция с[ъс] Софийския гарнизанен АМИ-комитет. Конференцията констатира, че настроението сред войниците (нашите другари) не е понижено. Войниците искат вестника, искат позиви, искат да бъдат в организацията. Съжаляват, че не са знаели, какво някои от офицерите са наши хора, за да ги запазят, съжаляват, че не сме действували непосредствено след атентата. Останалите живи антимилитаристични дейци също настояват и желаят да се подеме час по-скоро системна работа в казармите. В тоя момент в България се работи в тая посока.

Някои общи сведения

Цивилният антимилитаристичен апарат бе грижливо подобрен. Тук влизахме едва ли не най-добрите съюзни членове. Ето защо той не даде предатели. Нямаме точни сведения за затворените, избитите и свободни дейци. Ето някои сведения за убитите:

Областен ръководител в Пловдив – Теодоси Чолаков – убит в сражение с властите.

Областен ръководител в София – Коста Шулев – хвърлил се от ОБ – починал.

Гарнизонен ръководител в София – Атанас Стратиев – хвърлил се от ОБ – починал.

Районен ръководител в София – ....* – оздравял.

Сливенският областен ръководител е в затвора. Севлиевският – също. За Врачанския нямаше никакви сведения. Заведующия АМИ дейност за цялата страна от 4. IX. 1925 г. е напуснал работата си и е емигрирал, като е оставил свой заместник.

Така че, докато в България в дадения момент има всички условия да се възобновят всички наши доаприлски войнишки организации, то липсват цивилни работници. Особено ще е силна нуждата от ръководители на тая специална дейност. Това особено се подчертаваше и от ЦК [на] БКП в последно време. Те предоставиха изцяло дейността между войската на зав. АМИ, в когото се надяваха да намерят едногодишния отчет на партията в тая област. Ето защо аз намирам неговото оттегляне от България за погрешно, още повече когато сам той беше решил да остане. Антимилитаристичната дейност в България особено сега, когато патриотичните организации се раздвижват, придобива голямо значение.

Смятам за необходимо: 1) да се искат специално сведения за направеното от септември т.г. досега в областта на АМИ в България.

2) да се изработят и пратят конкретни указания за възобновителна дейност в тая област.

Зав[еждащ] антимилитаристичната дейност в България.

ЦДА, ф.3 Б, оп. 4, а.е. 77, л. 36–54. Оригинал. Ръкопис.

---

* Така е в текста на документа.

[1] Има се предвид БКМС.

[2] Днес – Ботевград.

[3] Днес – с. Брястово.

[4] Става дума за V разширен пленум на ИККИ, състоял се на 21 март – 6 април 1925 г. в Москва.

№ 176

Доклад на Антон Иванов[1] (Богданов) за развитие на профсъюзното движение в България след атентата на 16 април 1925 г.

[Москва], 24 декември 1925 г.

„КРАТКИ СВЕДЕНИЯ ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО В БЪЛГАРИЯ И СЪСТОЯНИЕТО НА ПРОФСЪЮЗНОТО ДВИЖЕНИЕ“

Политическое положение в стране остается все еще неблагоприятным: белый террор над рабочими продолжает свирепствовать и брать свои жертвы. Это поощряет капиталистов и они предприняли повсеместный подход для ухудшения условий труда. Уменьшается зарплата, увеличивается рабочий день, режим в предприятиях ухудшается. К этому нужно прибавить все более усиливающийся хозяйственный кризис (последний в данный момент сильнее всего охватывает табачное производство, текстильное и ремесленников); усиливаются также и спутники кризиса – дороговизна, безработица и проч.

Безработица охватывает около 80 000 рабочих, из которых более 20 000 из табачного производства. Вследствие сокращения госбюджета в мае сего 1925 года были уволены 7 000 государственных служащих. Предстоит увольнение новой группы государственных служащих. Профсоюзы, слабые и расстроенные, не в состоянии помочь безработным, а государство в этом отношении не делает ничего, если не считать принятого недавно в парламенте „закона об устройстве на работу и страховании от безработицы“, который не дает ничего непосредственного застраховавшимся во-первых потому, что он еще не вошел в силу и во-вторых – предусмотренные в нем помощь и прочие льготы для рабочих будут оказаны лишь по истечении долгого времени после страхования.

1. У революционных профсоюзов, особенно после взрыва в Софийском соборе 16 апреля 1925 г. была отнята всякая возможность восстанавливаться и легализироваться, как таковым. Преодолевая большие трудности, оставшиеся еще в живых и на свободе деятели революционных профсоюзов прилагают большие усилия восстановить последние в виде „Независимых профсоюзов“[2] на почве независимости от политических партий и защиты непосредственных интересов рабочих. Усилия, приложенные в этом направлении уже дают благоприятные результаты. До сего времени созданы Независимые профсоюзы рабочих швейников и шапочников, кожевников и сапожников, печатников, официантов и поваров, табачников, строительных рабочих и пекарей. Образованы также общества,

еще не оформившиеся в профсоюзы, металлистов, торговых служащих. Предстоит образование независимых профсоюзов текстильных рабочих, парикмахеров и горняков. Деятельность и успехи Независимых профсоюзов пока распространяются преимущественно в 3–4 больших городах. В провинциальных городах и находящихся в стороне от населенных пунктов предприятиях не преодолены еще создаваемые белым террором трудности. В конце октября нейтральные профсоюзы объединились в Независимую рабочую федерацию труда в Болгарии.

Сказанное относится к рабочим частных предприятий, но для членов закрытых революционных профсоюзов транспортников, учителей и государственных служащих (в общем до закрытия их эти организации насчитывали около 10 000 членов) исключена целиком всякая возможность восстановиться в виде отдельных организаций в какой бы то ни было легальной форме. Перед этими нашими товарищами стоит задача вхождения в соответствующие нейтральные союзы государственных служащих и рабочих и внутри этих союзов работать над их революционизированием (часть их уже сделала это).

3. Разбросанность болгарского профдвижения и соотношение сил между разными профсоюзныме группировками выражается следующим образом:

а) **Независимые профсоюзы.** Они объединяют сравнительно еще весьма незначительное число членов, но их исключительное влияние среди рабочих частных предприятий и значительной части государственных рабочих и служащих неоспоримо. Они имеют также неоспоримый базис – 40 000 бывших членов закрытых красных профсоюзов.

б) **Реформистские профсоюзы.** Они насчитывают максимум 2 000 членов, преимущественно рабочих частных предприятий; входят в Амстердам[3] и находятся под идейным и организационным влиянием социал-демократических партий. Борьба рабочих и служащих частных предприятий находилась и остается вне влияния реформистов. За последнее время они руководили единственной забастовкой в их собственной партийной кооперативной типографии „Напредък", продолжавшейся 25 дней и закончившейся *бойкотом* типографии.

в) **Нейтральные профсоюзы.** Их насчитывается в стране около 20 и объединяют они около 25 000 членов, вербуемых исключительно в государственных учреждениях и предприятиях, както: железнодорожники, почтово-тереграфные служащие. Из них только Болгарский железнодорожный союз (около 5–6 тысяч членов), Союз почтово-телеграфных рабочих и служащих и Союз учителей входят в соответствующие международные профсоюзные федерации. Остальные остаются в стороне от всякой международной связи. Несколько бо̀льшее значение имеют главным образом Союзы железнодорожников, почтовых и телеграфных служащих и учителей; в их руководстве преобладают реформисты и среди их членов влияние реформистов значительное. В других нейтральных союзах преобладает в руководстве влияние начальнических и чиновничье-бюрократических элементов, являющихся орудием власти буржуазных партий. Масса членов всегда относилась сочувственно к борьбе коммунистической партии и красных профсоюзов. Вследствие мизерной зарплаты (30-45% довоенных) государственных служащих и рабочих, в среде последних замечается за последнее время некоторое оживление и оппозиционное настроение против правительства Цанкова.

4. Важнейшей проблемой, которая стоит теперь перед профсоюзным движением в Болгарии, является проблема осуществления его единства. Инициатива этого взята и находится в руках Независимых профсоюзов. В начале августа

с.г. была устроена встреча делегатов реформистских и независимых профсоюзов. Она осталась безрезультатной и обе делегации разделились по вопросу о международной принадлежности. Реформисты поставили предварительным условием вхождение в Амстердам, преобладания в руководящих органах будущих объединенных союзов „убежденных сторонников Амстердама“ и принятие условий реформистских профсоюзов. Независимые, принимая во внимание существующую большую идейную и политическую разрозненность профдвижения, предлагают в данный момент вообще не ставить вопроса о международной принадлежности, думая облегчить этим осуществление единства в национальном масштабе, но с тем условием, чтобы отдельные профсоюзы сейчас же вошли в соответствующие международные профсоюзы. Они предлагают еще чтобы будущие объединительные съезды, как и объединенные руководящие органы съездов, состояли из *равного количества представителей* обеих сторон. К тому же, Независимые профсоюзы предлагают одновременно конкретную программу, во имя которой вели бы свою борьбу объединенные профсоюзы. Что касается уставов, они предлагают выработать такие новые.

Независимые профсоюзы декларировали, что не считают переговоры прерванными и предложили: во-первых, образование немедленно общего комитета, который бы принял быстрые меры против наступления капиталистов и во-вторых – устроить общие рабочие собрания, на которых обе делегации выразили бы свою точку зрения по вопросу об единстве и услышали бы непосредственное мнение масс. Конечно, реформисты *второе предложение отвергли,* потому что „вожди не могут руководствоваться умом массы“ (подлинные слова председателя реформистской делегации), а первое замалчивают и обходят.

Независимые профсоюзы перенесли вопрос о единстве в среду рабочих на фабриках и предприятиях. Их платформа встречена была радостно и находит повсюду поддержку рабочих. Позиция независимых профсоюзов приобретает все бльшую и широкую популярность среди рабочих масс.

В конце ноября Независимые профсоюзы опубликовали новую свою *декларацию* о единстве, в которой они объясняют еще лучше свою платформу, *приглашая к переговорам уже непосредственно и нейтральные профсоюзы государственных рабочих и служащих и аппелируют ко всему рабочему классу* сплотиться в борьбе за профсоюзное единство. В этой декларации Независимые профсоюзы говорят: „Для нас единство не является самоцелью, а средством для действительной защиты общих материальных и духовных интересов рабочих... *Мы стоим за восстановление профсоюзного единства и то на международном базисе путем создания единого профсоюзного интернационала...* Мы считаем, что этот вопрос (о международной принадлежности) *является компетентностью будущего конгресса* Объединенного профсоюзного движения в Болгарии“.

В печатной полемике Независимые профсозы несколько раз подряд заявили, что *они готовы подчиниться решению будущего конгресса о вхождении в Амстердам,* если будет такое, но в то же время спрашивают реформистов: „Вы готовы подчиниться решению, которое было бы не за присоединение к Амстердаму ?“

Некоторые из желтых и партийных газет опубликовали эту *Декларацию.* Реформисты, однако, встречают ее неохотно, хотя и скрыто, но не могли ее замолчать. Они стоят на своем – за Амстердам, и едва ли не просто-напросто за слияние Независимых профсоюзов с их профсоюзами без всяких условий; но они обещают

быть лояльными по отношению к „разочарованным“ рабочим-коммунистам, когда они перейдут к ним, причем руководителей-коммунистов в общем „не принимать“ (!). Таково настроение реформистских вождей, но то небольшое количество рабочих, которое идет еще за ними очевидно относится гораздо серьезнее к этой жизненной для них проблеме. Еще на первой объединительной встрече в августе с.г. рабочие нашей делегации (состоящей преимущественно из рабочих от станка) и несколько рабочих реформистов их делегации (она состояла в большинстве из бюрократов профсоюзов и депутатов) вели между собой переговоры в весьма товарищеском тоне. Рабочие реформисты открыто выражали свое удивление, что вопреки страшному террору „Независимые“ все-таки сплочены и так подготовлены и вооружены в каждом отдельном предприятии, и откровенно признавали, что „действительно массы на стороне независимых“. Представитель швейников в делегации реформистов высказался за платформу Независимых профсоюзов.

Богданов

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 65, л. 37 В–42. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Ан. Иванов тогава е представител на БКП в Профинтерна.

[2] Независими работнически професионални съюзи (НРПС) – революционни работнически професионални организации, създадени по решение на ЦК на БКП (т.с.) след атентата на 16 април 1925 г. Продължение са на разтурения Общ работнически синдикален съюз (ОРСС). НРПС водят полулегално съществуване, след 19 май 1934 г. са напълно нелегални. Ръководени са от БКП, поддържат връзки с Профинтерна. Организатори са на почти всички работнически акции през 1926–1936 г. По решение на VI пленум на ЦК на БКП (1936) дейността им е преустановена.

[3] Вж док. № 65, бел. 5.

№ 177

Из декларацията на ЦК на БКП за грешките на организаторите на атентата от 16 април 1925 г. и поуките от него

[Виена, 1926 г.]

[...][1] В декларацията си от същото време ЦК заявяваше, че партията се бори за отнемане на изключителните закони, за възстановяване на всички възможности за легална дейност, за пълна амнистия и пр., но правителството преднамерено задушаваше трезвия глас на партията, спъваше нейните отчаяни усилия да не допусне борбата на масите да се замести от борбата на отделни самоотвержени групи и лица, потресени до дъното на душата от злодеянията на властвуващата шайка и решили да се самопожертват, но да отмъстят. Последваха тъй наречените „разкрития на конспирацията“, по поръчка на правителството бяха изфабрикувани фалшиви коминтерновски и съветски документи, започна се дива погромническа шайка срещу комунистите и нова по-силна бяла терористическа вълна заля цялата страна. Правителството явно готвеше повторение на септемврийската касапница. В тоя момент биде извършен грандиозният атентат в „Св. Неделя“.

Партията не може да осъди авторите на атентата, които с риск на собствения си живот вдигнаха ръка против надминатия бял терор, твърдо убедени, че по тоя начин услужват на трудещия се народ. Отговорността за тоя атентат, както и за всички други актове на отмъщение отдолу, пада изключително върху царуващия в страната варварски режим. Партията търси само да разбере политическия смисъл на това необикновено събитие, да го прецени правилно и да направи съответни изводи за себе си.

Ако атентатът е акт на отчаяние, то К[омунистическата] партия счита, че революционери, които споделят революционните перспективи, разкривани от Комунистическия интернационал и стоят твърдо на неговото становище за революционната борба, никога не могат да изпаднат в отчаяние. Ако с него се е целяло с един удар да се премахне източника на злото, то тая мисъл съдържа едно двойно доказано от историята на революционните движения заблуждение: първо, злото, което души един народ, не се премахва с отстраняването на няколко лица, колкото и видна роля да играят те, докато силите, които ги крепят, са налице. На убитите лица винаги се намират заместници. Второ, ударът, нанесен от едно лице, или една група, колкото и силен да е той, никога не може да свърши делото на масата. Комунистическата партия е свободна и от двете тия заблуждения. Стояща твърдо на гледището, че само чрез борбата на масите може да се смени един противонароден режим, тя никога не се е отдавала на илюзии за ефектните индивидуални действия. Като авангард на революционното движение, когато види, че се е отдалечила от народните маси, че е загубила връзката си с главните боеви сили, които стоят далеч от бойното поле, тя не се решава даже да даде авангарден бой; тя предпочита да отстъпи, отколкото да се подложи на сигурно поражение. Именно в туй положение се намираше БКП в навечерието на софийския атентат: тя бе заповядала отстъпление към главните си сили, възстановяване връзките си с масите, въвличане на масите в борба в името на техни насъщни интереси. Атентатът обаче попречи на извършването на тоя труден маневр: правителството намери в него великолепен предлог, за да нанесе на партията един твърде тежък удар. [...]

ЦДА, ф.3 Б, оп. 4, а.е. 107, л. 83. Копие. Машинопис.

---

[1] Липсват началото и краят на документа.

№ 178

Доклад на Г. Димитров, от името на ЦК на БКП, до Й. Пятницки за организационното състояние на партията и нейната дейност в новите условия

1 януари 1926 г.

АД № 1298/5
за лично осведомяване

Ударът, който беше нанесен на движението след взрива в Софийската катедрала, окончателно унищожи всичко онова, което партията беше изградила в период след септември 1923 г. до април 1925 г. в областта на организирането на партията, въоръжената организация, профсъюзите и младежкото движение.

Разрушението на тази организационна работа обаче беше започнато много по-рано от атентата в катедралата – още през август 1924 г. по време на провала на черноморското оръжие, след което започнаха да се редуват поредица от други провали. В края на март 1925 г. нещата стигнаха дотам, че с изключение на Софийската, Пловдивската и отчасти Хасковската организация, всички останали бяха окончателно разкрити от властите. Разгромът на партията настъпи още преди 16 април и атентатът в катедралата дойде само за това – да завърши започналия мъчителен процес. Необходимо е да се добави, че едновременно с разкритията властите системно убиваха всички известни дейци и работници на комунистическата партия.

Между впрочем, тук трябва да подчертаем, че Изпълнителното бюро на Централния комитет, което беше образувано след убийството на др. Я[ко] Д[оросиев] [1] – организационен секретар на ЦК, *няма* никакво отношение към покушението, нему дори не беше известно, че се готви такъв атентат[2]. На 7 април П[олитическото] Б[юро] на ЦК имаше заседание, на което след констатацията за нашата организационна разруха и след обсъждане на положението, бе решено партията да не предприема никакви настъпателни действия, особено въоръжени, а вместо това да се заеме с подготовка на масови политически кампании, да се готви за масови политически стачки, демонстрации за 1 май, обаче силите, които действуваха зад гърба на Централния комитет, извършиха покушението и с това попречиха на партията в опитите ѝ да направи поврат към масите.

Масовите убийства, арестите, интерниранията, последвали след покушението в катедралата, обезлюдиха градове и села от наши хора. Други, по-малко известни и недостатъчно твърди другари, които останаха невредими, побързаха да потърсят убежище в Националлибералната партия и в Демократическия сговор. Много редки бяха случаите, когато такива другари оставаха твърдо на своя пост. Ето защо възстановителната работа след покушението беше много трудна и бавна.

Централният комитет след 16 април

Новият ЦК беше сформиран от трима другари две седмици след покушението[3]. Неговата работа се затрудняваше още и оттова, че двама от неговите членове[4] усилено бяха търсени от страната на правителствените власти. В началото на октомври положението на един от тях се влоши особено силно и той беше принуден да премине зад граница[5]. Оттогава и досега Централният комитет е съставен от двама членове, подходящ трети другар ние не успяхме да намерим. В близко бъдеще, ние сме уверени в това, ще ни се удаде да решим този въпрос.

Преди това Централният комитет беше длъжен да организира кампания за помощи, спасяване на неарестуваните и търсени от властта другари и защита по време на процесите.

Всички тези три задачи бяха бързо и задоволително решени, особено за София. В провинцията тази работа беше проведена в съответствие с възстановяване на връзките.

Едновременно с това Централният комитет се зае с възстановяване на партийните организации, работа, която както вече споменахме по-горе, е много трудна вследствие на страха и недоверието на хората, предизвикани от допуснатите грешки.

Бяха положени големи усилия, но резултатите са още незначителни. Понататък ние привеждаме цифрови данни за състоянието на въстановените партийни организации.[...]

Възстановяване на политическите организации до 31 декември 1925 г.

Пловдив – тази организация не беше разкрита от правителството, но старият партиен комитет беше унищожен във връзка с общите арести и провали на В[оенната] [организация]. Сега тя има партиен комитет от трима членове работници и 45 члена на п[артийната] о[рганизация], разделена в 12 групи по предприятия. [...]

Станимака[6] *и Пазарджик* – местен комитет от 3 човека и 16 члена на партията.

Брацигово – местен комитет и 12 члена. [...] В този окръг са възстановени връзките с 12 селски пункта, наброяващи около 100 членове.

Хасково – местен комитет от 3 членове и партийна организация от 18 членове. Имат връзка с 5 села.

Борован – местен комитет и партийна организация с 14 членове, връзка с 4 села.

Стара Загора – местен комитет и партийна организация с 20 членове, образувани през последно време и още не успели да влезат във връзка с останалите околийски центрове на окръга.

Сливен – едва в последно време е възстановена политическата организация с 22 членове и 3 члена на партийния комитет. Още няма връзка със съседните градове.

Бургас – през декември е образуван само партиен комитет. Варна има партиен комитет и партийната организация с 12 члена, образувана е през ноември. С другите градове в окръга още няма връзка.

Русе – има партиен комитет и партийна организация с 18 членове, без връзка с окръга.

Шумен – партиен комитет и партийна организация с 8 членове.

Ески Джумая[7] – партиен комитет и партийна организация с 20 членове.

Преслав – партиен комитет и партийна организация с 15 членове.

Видин – има само партиен комитет.

София – партийната организация не беше разкрита, обаче членовете на цялото ръководство бяха избити. Партийният комитет е дееспособен и е съставен от работници. Има 48 групи, от които 12 са по улиците, останалите са по предприятия. Броят на партийните членове е 161.

От околия *Трън* – има партиен комитет и 7 партийни членове.

Перник – партиен комитет и партийна организация от 15 членове. Има връзка с партийните групи в 8 села.

Самоков – само партиен комитет, има и 15 члена пригодни, но още непривлечени в организацията.

Освен гореспоменатите места, в много други населени пунктове, особено в селата, партийните групи са незасегнати, но още не са обхванати от партийния апарат; в някои места те се възстановяват по своя инициатива. [...]

Дейност

При такова организационно състояние нашите задачи бяха твърде скромни. Първата задача се състоеше в това навсякъде, където организациите са възстановени, да се създаде помощна организация. Това беше направено. Второ – бяха установени и се поддържат връзки с арестуваните другари. Трето – най-голямо внимание бе обърнато за възстановяване на профсъюзното движение.[...] То също се намира още в своя зародиш и поглъща 3/4 от нашите сили и внимание за дадения момент. Във всеки град, където се образува макар и партиен комитет, веднага се изграждат профсъюзните секции и бързо се разпространява профсъюзния орган. Така например *във Варна* след образуването на партийния комитет профсъюзният вестник започва да се разпространява в 200 екземпляра, дори в селата.

Партията имаше и по-крупна задача – да спаси живота на осъдените на смърт другари и да подготви почвата за амнистия. Правителството на Цанков не се реши на масови публични екзекуции. То обаче държи осъдените на смърт с потвърдени присъди, очакващи само подписа на царя, както и хиляди други осъдени, които са третирани като заложници и се търси само удобен случай, за да се пристъпи към тяхното поголовно избиване. Ние трябваше да се съобразяваме с това и да се ограничим с писма, изпращани от групи работници до близките на затворените, до отделни лица, в които ние искахме от редакциите на опозиционните органи, от министрите и другите обществени дейци спиране на привеждането в изпълнение на смъртните присъди и за амнистия. Това отчасти вече е постигнато...[...]

Печатът

Техническите средства се провалиха още преди април. Слабата организация не даваше възможност да се пристъпи към издаване на „Р[аботнически] в[естник]. Ние насочихме своите усилия към легалните издания и някои успехи в това отношение бяха постигнати. („Единство“ – профсъюзен вестник, „Земя и труд“ – ляв селски ежеседмичник, „Наковалня“ – ляв литературен ежеседмичник).

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 5, а.е. 25, л. 40–46. Заверено копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Яко Доросиев, преследван от полицията, се самоубива на 26 март 1925 г.

[2] След провала на 26 март 1925 г. на нелегалната квартира на Военната организация на ул. „Русалка“ 3, разкриването на повечето членове на ЦК и усиленото търсене от поли-

цията на двамата членове на Изпълнителното бюро – К. Янков и Ив. Манев (третият – Ст. Димитров се намира в Москва) се сформира ново Изпълнително бюро на ЦК в състав Тодор Павлов, Христо Халачев и Петър Искров. Нито един от тях не е участвал в планирането и подготовка на атентата в „Св. Неделя“.

[3] Към деня на атентата в „Св. Неделя“ членовете на ЦК на БКП са общо 10 души. В София по това време се намират 6 от тях: К. Янков, И. Манев, Т. Павлов, П. Искров, Мл. Стоянов и Хр. Халачев. Хр. Кабакчиев е в затвора (арестуван още в навечерието на Септемврийското въстание – на 12 септември 1923 г.). Тримата – В. Коларов, Г. Димитров и Ст. Димитров са в Москва, делегати на V разширен пленум на ИККИ (21 март – 6 април 1925 г.). К. Янков загива на 21 април в стълкновение с полицията. Иван Манев, пред опасността да бъде заловен, в момента на откриването му на 22 април се самоубива. Тодор Павлов е арестуван към 23–24 април. Арестувани са и Мл. Стоянов и П. Искров, но не са разпознати и пуснати. Незасегнат остава привлеченият в състава на ЦК след убийството на Яко Доросиев Христо Халачев. В резултат се формира ЦК в състав Мл. Стоянов, Хр. Халачев, П. Искров.

[4] Вероятно става дума за Мл. Стоянов и Хр. Халачев.

[5] Трудно да се каже кого има предвид Г. Димитров. През октомври 1925 г. напускат България и Хр. Халачев и П. Искров. Вероятно става дума за Хр. Халачев, който след провала с в. „Новини“ емигрира в СССР.

[6] Днес – Асеновград.

[7] Днес – Търговище.

№ 179

Из писмо на ЦК на БКП до ЗП на БЗНС във връзка с амнистията и завръщането на емигрантите в България

[Виена],11 януари 1926 г.

Господа,

Писмата Ви се получиха. Получи се и окръжното Ви, с което предупреждавате емиграцията да не се увлича от прехвалената амнистия на новото правителство. Трябва да Ви кажем, че и тонът и съдържанието на окръжното Ви са достойни за похвала. Окръжното Ви говори за ясен поглед върху промяната на Цанкова. То говори за решимостта за по-нататъшна борба и с новите властници на България за извоюването на една действителна амнистия за борбите на народни правдини. Писмата Ви обаче не са тъй отрадни. В тях се забелязва, ако не униние, то известно обезсърдчаване пред новата групировка на българския фашизъм за борбата му против българските работници и селяни, което очевидно се дължи на непосредствените ви впечатления от фактическото положение на емиграцията.

Близкото минало, обагрено с кръвта на най-достойните синове на селския и работен народ, автори на което са и днешните управници на България, ще ни предпази от обезсърдчения за изкарването на борбата докрай. Кръвта на загиналите, мъките на страдащите, воплите на измъчените ще бъдат постоянно напомняне на ония, които бяха се разколебали сред борбата.

По-специално, [по] въпроса за амнистията и завръщането на емиграцията – тоя въпрос е пробният камък на новото правителство: днешното положение и задачите на освободителното движение на селския и работен народ изискват от нас не да капитулираме пред новото правителство, а напротив, да поведем решителна борба не само за една пълна и гарантираща политическата свобода, живота и честта на емигрантите амнистия, но и за извоюването на политическите права и свободи на целия трудещ се народ, за когото новото правителство не обели зъб в декларацията си.

Сдадем ли се без *борба* по въпроса за амнистията, ние капитулираме по всички линии пред новото правителство на Ляпчев–Вълков. Ние трябва да направим всичко зависещо от нас да удържим емиграцията до извоюването на пълна амнистия. В тоя дух ние пишем и на нашите другари. Прилагаме Ви препис от писмата ни до тях. Ние писахме и на основаните в чужбина комитети против терора в България да протестират телеграфически до Народното събрание, правителството и др. и лично чрез делегации в българските легации в съответните страни против гаврата [с] амнистията и да поведат борба против нея в печат, събрания и пр.

То се знае, че след като амнистията стане закон, ние не можем да я използваме. Колкото тясна и ограничителна да е тя, ние напротив, ще я използваме да се изпратят вътре в страната и то организирано обаче, ония, които тя засега, като *задържим* тия от тях, които след щателна и конкретна преценка, въпреки засягащата ги амнистия, не трябва да се върнат, или защото животът им постоянно ще бъде в опасност, или пък защото ще бъдат по-полезни за борбата, намирайки се вън от страната.

Но преди всичко емигрантите трябва да знаят, на тях трябва да се внуши, че амнистията, която се дава, е *извоювана* от борбата на емиграцията и целия трудещ се народ в България, чийто врат властниците не успяха да превият, въпреки кървавите ужаси, с които покриха страната ни. Амнистията е завоевание, а не милост и тя бъде толкова по-широка и пълна, колкото борбата ни е по-упорита и интензивна. И затова връщащите се в България другари трябва да си отиват със съзнанието, че те се връщат в страната не по милост, а по *право,* че в борбата, която се води повече от две и половина години, те и *техните партии са победители*, а не кървавото правителство. Ония пък, които ще останат в емиграция, трябва да знаят, че само като продължат борбата, ще се сдобият непременно с пълна и безусловна амнистия, както и с пълна свобода на словото, печата и събранията.

Ние не се съмняваме, че Вие ще се съгласите с нас да се проведе борбата за амнистията и организираното завръщане на емиграцията в тоя дух, което впрочем, е и в духа на Вашето окръжно. [...]

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 114, л. 12. Копие. Машинопис.

№ 180

Отчет на българския сектор на КУНМЗ „Ю. Ю. Мархлевски“ за 1925/1926 учебна година

[февруари-март 1926 г.]

Болгарский сектор КУНМЗа открыт 1 ноября 1924 г. с краткосрочными 8-ми месячными курсами. В 1925/1926 учебном году он утвержден с нормальным трехгодичным курсом. В начале текущего учебного года принято было 70 человек студентов: на подготовительный курс – 22 человека и на I-ый курс – 48 человек. В течение года ушло 4 человека, двое из них ушли добровольно на физическую работу, признав себя неспособными к учебе, третий перевелся в Военное училище, а четвертый на международные Ленинские курсы Коминтерна. В конце I-го семестра вновь было принято 3 человека. В настоящее время числится 69 человек студентов, которые распределены следующим образом: на подготовительном курсе один кружок – 23 человека, на 1 курсе два кружка по 23 человека в каждом.

Из 69 человек студентов 54 человека являются политэмигрантами, прибывшими в Россию из Болгарии в течение первой и в начале второй половины 1925 г.; 8 человек также политэмигранты, приехавшие из Болгарии, но окончившие краткосрочный курс Болгарского сектора КУНМЗа и по просьбе Болгарской секции ИККИ были вновь приняты на I курс; и 7 человек студентов приняты из украинских болгар-колонистов.

Состав студентов по социальному положению:

Рабочих	35 человек,
Крестьян	32 человека;
Служащих	2 человека.
	69 человек.

По партийности:

Членов партии	48 человек.
Кандидатов	5 человек
Комсомольцев	16 человек.
	69 человек.

По [партийному] стажу:

С 1916 г.	1 челвек
1918 г.	2 человека
1919 г.	11 человек
1920 г.	7 человек
1921 г.	7 человек
1922 г.	4 человека
1923 г.	7 человек
1924 г.	18 человек
1925 г.	9 человек
	69 человек

Все студенты являются активистами БКП, около 20% из них вели ответственную работу в провинциальных коммунистических организациях Болгарии.

ХОД ЗАНЯТИЙ В ТЕЧЕНИЕ ГОДА

В виду позднего прибытия командированных в У[ниверсите]т прием затянулся на весь сентябрь месяц и нормальные занятия начались только с 1-го октября. Благодаря этому в I семестре мы отстали по некоторым общественным предметам на одно, а по другим на два задания от других Секторов. Эти задания мы прошли и догнали другие Сектора во время зимних коникул, что возможно было сделать благодаря тому, что студенты, как недавно прибывшие из Болгарии и незнающие русского языка, на практическую работу не были направлены, за исключением 15 человек, которые были отправлены на Украину в различные болгарские районы для исследовательской работы. Эти 15 человек были выделены из украинских болгар – колонистов и из студентов прошлогоднего краткосрочного курса Бол[гарского] сектора КУНМЗа, как знакомые с русской действительностью и лучше других знающие русский язык. В течение II-го семестра они сумели догнать других студентов, которые занимались во второй половине зимних каникул. В дальнейшем работа шла нормально, поэтому все задания по всем научным дисциплинам будут пройдены до конца III-го семестра.

ЦДА, КМФ 40/853. к. 18–19. Копие. Машинопис. Руски ез.

№ 181

Съглашение между БКП и БЗНС (левицата) за взаимодействие в борбата за работническо-селска власт[1]

[Москва, май 1926 г.]

1) БКП се придържа [към] възгледа, че намеренията и староанията на буржоазията да разцепи и раздроби БЗНС и по такъв начин да унищожи политическата организация на селяните, трябва на всяка цена и с всички сили да се парализира. Затова БКП да положи всички усилия затова, щото БЗНС да се възстанови и укрепи организационно, като единна масова организация на дребните и средни селяни в България.

2) БЗНС, обаче, трябва като селска организация да насочи борбата на селяните против господството на буржоазията в съюз с работниците, за работническо-селската власт.

3) Сегашните официални ръководители на БЗНС са тия от дясното крило в него; десните, стремящи се да играят ролята на център в него – Г. Марков и неговите сторонници, както и емигрантските центрове от сторонниците на БЗНС – с Оббов и Н. Атанасов начело – се явяват представители на буржоазните елементи в Съюза, те завинаги ще си останат проводници и защитници на буржоазните интереси против селяните. Лявата фракция – сторонниците на единния фронт, се явяват представители на трудовото селячество от дребни и средни елементи.

БКП намира, че БЗНС ще стане действителна организация на дребните и средни селяни и ще съумее да води борбата на последните само ако тая фракция стане господстваща в Съюза и изтика из ръководството и влияние всички останали течения.

4) Затова БКП, като признава лявата фракция, влиза в най-тесни и другарски връзки с нея и се задължава да ѝ оказва пълно съдействие, както в делото за възстановяване ядките на Съюза на самите места и въобще за неговото организационно укрепване, така и в нейната борба за извоюване господстващо положение в Съюза.

5) В случай, че ЦК на лявата фракция на БЗНС намери за необходимо, щото тая поддръжка да се изрази чрез влизане като членовете на местните ядки на БЗНС комунисти-селяни, БКП по свое усмотрение да прати тук свои членове. Обаче, БКП не ликвидира своите селски организации и не преустановява своята чисто комунистическа дейност в село.

6) Задачата на КП и левицата в БЗНС се заключава в обединение емиграцията за провеждане на следните съвместни кампании: информиране общественото мнение в Европа за терора и положението в България; да се подбужда европейската демокрация да води кампания против тоя терор; протестна кампания на емиграцията против терора в България; за унищожение на ЗЗД и за пълна амнистия; да пропагандират програмата на лявата фракция на БЗНС и Крестинтерна сред селската емиграция. Привеждането в живот на тия кампании се възлага на общи комитети, състоящи се от представители на левите зем[еделци] и комун[исти] зад граница, които по възможност да имат и свой печатен орган. Доколкото е възможно в това направление да се привлекат и Н. Атанасов и Хр. Стоянов. За връзките си с тоя селски емигрантски център КП ще информира редовно ЦК на лявото селско крило в България. В случай, че по-нататъшното сътрудничество с тоя център стане невъзможно, но поради неговото поведение, КП установява връзка с лица зад граница, които ще бъдат указани от центъра на лявото крило.

7) БКП ще оказва също така своето съдействие в стремлението на левицата на БЗНС да обедини студентите, сторонници на последната, намиращи се зад граница и да ги постави под свое влияние. На селското студентство зад граница ще се окаже съдействие да се организира в единни селско-студентски групи, нечислящи се формално към това или онова течение, а действуващи под лозунга – единен съюз. Тия групи трябва да се занимават с изучаването политическото положение в България, положението на селяните и произтичащите от това положение искания и лозунги, които трябва да бъдат издигани като искания и лозунги на БЗНС, както и изучаването селското движение и организации в другите страни. В тия групи се образуват ядки (фракции) на левите студенти, които с голяма острожност провеждат линията на лявото крило на БЗНС. Тия ядки поддържат връзка с левия център в България и с ком[унистическите] студ[ентски] групи зад граница, които им указват от своя страна съдействие. Задачата на тия ядки ще бъде да въвличат наново селяните (студенти) в нар[одни] студ[ентски] или в общи студентски организации под ново название.

8) Ако стане нужда в бъдеще БКП да влезе или би пожелала да влезе в непосредствени връзки с други течения и представителства на БЗНС – БКП се задължава да стори това със знанието на ЦК на лявата фракция на БЗНС.

9) Необходимостта от обединение на всички трудещи се слоеве в борбата

против сегашния режим в България и въобще против господството на буржоазията и за работническо-селската власт може да извика и направи необходим съюза и с други политически и други организации на трудещите се. Такъв съюз може да се практикува за провеждане на съвместни открити кампании, във време на избори и пр. Но такъв съюз може да се сключи само след основателна преценка на политическо положение в страната от страна на двете договарящи централни комитети и съвместно установяване конкретни форми за участието на двете страни в тия кампании.

10) БКП гледа на своя съюз с лявата фракция на БЗНС не като на такъв за сегашната легална борба, но също и за оня бъдещ период, който ще направи неизбежна въоръжена борба на работниците и селяните в България за установяване на своята власт. БКП намира, че при сегашното отвличане вниманието на двете организации в създаване специален военно-революционен апарат ще попречи на най-важните им в дадения момент работи по тяхното организационно възстановяване и укрепване и въвличането на трудещите маси в борбата. Към създаване на такъв апарат и организация ще бъде пристъпено, когато по оценката на двете страни положението в страната стане непосредствено революционно.

11) За конкретното прилагане на всичко гореизложено и уговорено между лявата фракция на БЗНС и Крестинтерна и уговореното между левицата в БЗНС и БКП се изработват съвместни конкретни мерки за всеки съответен случай от двата ЦК в България.

12) Левицата на БЗНС, признавайки необходимостта да съгласува своята борба за интересите на работниците и еднакво заинтересоваността в борбата против буржоазията и за установяване на работническо-селска власт, счита гореизложеното положение за напълно удовлетворително за създаване условията за единна борба между БКП и БЗНС (левица). Изходящите из тия положения обязанности левицата на БЗНС приема безоговорочно върху себе си.

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 114. л. 220–222. Копие. Машинопис.

---

[1] Съглашението е изготвено от Ст. Димитров при участие на Г. Драгнев по време на пребиваването на последния в Москва по покана на Крестинтерна; одобрено от Президиума на Крестинтерна.

№ 182

Постановление на ЦК на БКП във връзка с решението на Селския интернационал за задачите на левицата в БЗНС

[Виена], 22 юли 1926 г.

Ознакомившись в решением Крестинтéрна относительно программы, тактики и непосредственных задач левого крыла БЗНС[1] ЦК БКП постановил:

1) считает, что этим решением создается база единого фронта между БКП и БЗНС (левое крыло);

2) входит в соглашение с левой БЗНС, как это подробно указано в приложенном Соглашении между БКП и БЗНС (левой);

3) организационно-технические мероприятия для практического проведения этого соглашения будут отдельно оговорены между Испол[нителяным] бюро БКП и центром левицы в Софии;

4) необходимое на первое время субсидирование левицы должен принять на себя Крестинтерн;

5) связь между левицей и Крестинтерном пока должна поддерживаться через ЦК БКП;

6) послать в Крестинтерн замечания ЦК о характере рабоче-крестьянского правительства и парламента (пункты 30, 31, 32 программы-платформы БЗНС).

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 107, л. 13. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Вж док. № 181.

№ 183

Писмо от ЦК на БКП до ИККИ и Балканския секретариат на ИККИ за организационното състояние на БКП

[Април] 1926 г.

ДО ИЗПЪЛНИТЕЛНИЯ КОМИТЕТ НА
КОММУНИСТИЧЕСКИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ
БАЛКАНСКИ СЕКРЕТАРИАТ

Другари,

Очаквайки да получим по-подробни сведения за организационното възобновяване на партията, за да може да ви изпратя един по-пълен отчет за своята дейност от началото на текущата година, ЦК на Българската комунистическа партия се вижда принуден днес да ви сезира с един твърде важен въпрос и да иска вашето съдействие за неговото разрешение. Въпросът е следният:

Както ви е известно, след унищожението на стария ЦК през миналогодишната кървава вълна, със съдействието на ИККИ биде създаден от Задграничното представителство на партията един Временен ЦК, в състав на който влязоха четирима членове на ЦК, намиращи се зад граница и още двойка партийни деятели, кооптирани от тях[1]. Тоя ЦК не можеше да се установи на работа освен зад граница.

Своята първа и най-важна задача ЦК схвана по следния начин:

1. Да възстанови по-скоро скъсаните връзки с вътрешността и да вземе мерки за организационното възстановяване на партията, като създаде за тая цел едно Изпълнително бюро в страната[2].

2. Да направи една преценка на политическото положение в страната и в съгласие с политическата линия на ИККИ да формулира непосредствените задачи на партията; да разгледа партийната тактика през миналото и изтъкне извършените грешки; да почне систематическа разяснителна борба срещу проявените десничарски и ултралевичарски отклонения в партията.

3. Да организира със съдействието на ИККИ и на МОПР една интернационална кампания против белия терор в България и

4. Да сплоти около линията на партията (и на ИККИ) находящата се многобройна партийна емиграция зад граница.

За да улесни изпълнението на тия задачи, ЦК свика със съдействието на ИККИ едно съвещание в Москва, решенията на което бидоха съгласувани с другарите от ИККИ. С помоща на другарите Зиновиев, Бухарин, Мануилски и др. бидоха набелязани и главните точки от деятелността на Задграничния ЦК.

Във всички области ЦК работи усърдно и получи полезни резултати, за които той ще ви докладва в отчета си. Тук ще се спрем само върху първия пункт.

Веднага с конституирането на ЦК зад граница и на Изпълнителното бюро във вътрешността, между тях възникнаха редица недоразумения и търкания, които затрудниха силно работата на ЦК, а с това несъмнено спънаха и по-бързото провеждане в партията на политическата, тактическа и организационна линия на ИККИ. Тия недоразумениия и търкания далеч не са отстранени и до днес и ако те продължат да съществуват, без съмнение вредата от тях за партията ще се увеличава.

В организационната област разногласията се отнасят главно до правата и компетенциите на двата центра – външен и вътрешен. Вътрешните другари повдигнаха спора в смисъл – ръководният център да бъде вътре, а външният да дава само общи директиви; сетне те се обявиха и против туй положение, като чисто и просто заявиха, че партията трябва да има само един център, а зад граница да съществува само Задграничното представителство.

Поддържаното от ЦК (Задграничен) становище е следното:

Нормално е ЦК да се намира вътре в страната и всички наши усилия трябва да бъдат насочени към това, щото да се създаде един дееспособен център във вътрешността. Това обаче ще може да стане само след като се възстановят партийните организации в известни минимални размери и след като се събере една редовна партийна конференция, която трябва да стане в най-близко възможно време. До конференцията ще съществува временният ЦК, конституиран при съдействието на ИККИ, тъй като никой друг след унищожението на миналия ЦК и до събирането партийната конференция не е компетентен да конституира такъв. Вътрешното бюро не е избирано от партията и то може да представлява партията само доколкото ИККИ (или конституирания от него ЦК) му даде мандат и само в рамките на тоя мандат. Да се създава вътре по инициатива на отделни партийни членове или партийни групи един самостоятелен център, това означава да се счита старата партия, секция от КИ, за ликвидирана и да се създаде нова партия, което очевидно не е в намеренията на вътрешните другари. Вътрешният център биде оформен от ЦК, като Изпълнително бюро с определени задачи и прерогативи, действуващо под общото ръководство на ЦК и ИККИ и под техен непосредствен контрол. Разбира се, фактът, че ЦК се намира зад граница, представлява редица важни неудобства, но при създадените условия и като временна мярка, това бе единственото възможно и целесъобразно решение. След преживяната катастрофа и проявените ликвидаторски и ултралевичарски уклони в партията, от първостепенна важност беше и още си остава, щото нейния временен ръководен център да се намира в най-тесен контакт с ИККИ, което може да се постигне днес само, ако той има местопребиваването си зад граница. Независимо от това, докато не се възстанови партията и партийната дейност не се подложи на една строга преценка в една партийна конференция, бе и си остава още невъзможно да се подбере един напълно надежден и дееспособен център вътре.

Това становище на ЦК бе подържано от ИККИ при конституирането на ЦК в Москва. Нищо съществено не се е променило, за да се наложи една ревизия на взетото решение. Толкова повече, че ЦК даже не знае кои партийни другари вън от определените от него троица за членове на Изпълнителното бюро, са влезли в състава и по предстоящите задачи на партията. Да се ревизира решението на ИККИ сега, значи да се разреши въпросът за партийното ръководство при вързани очи.

Има ли в основата на тия организационни различия и политически разногласия? Една подобна размяна на мисли по ред важни въпроси с вътрешните другари до сега не можа до бъде постигната. Но от някои откъслечни изявления може да се заключи, че съществуват и политически разногласия. Туй, обаче, което с най-голяма вероятност трябва да бъде подчертано то е, че тия разногласия се дължат на факта, че вътрешните другари, следствие продължителната си откъснатост от ИККИ и поради изключителния режим, са останали неосветлени по много факти и въпроси, без точното знание на които е трудно да се изработи правилно становище по всички практически проблеми. У вътрешните другари има искрено желание да вървят заедно с Коминтерна, те му са напълно предани и по нашето твърдо убеждение, след една обстоятелствена размяна на мисли, ще се достигне пълно идейно единство в партията. В това ни убеди опитът с партийната емиграция, която е огромна и която след миналогодишната катастрофа изпадна в безпътица. След подробни и търпеливи разяснения, по всички въпроси биде постигнато почти пълно единодушие. Така ще стане и с вътрешността, но само че по-бавно и по-трудно. Там, при действието на терора, ликвидаторските и ултраливичарски уклони са по-опасни и ще е потребна по-голяма настойчивост, за да се обезвредят те окончателно.

За ускоряване нормализирането на партията чрез създаване на едно постоянно и редовно партийно ръководство в страната, ЦК нареди, щото успоредно с възстановяването на партийните организации да върви и подготовката на идната партийна конференция. От най-голяма важност се яви естествено въпросът за мястото на конференцията: вътре в страната или зад граница? Още при съвещанията в Москва с другарите от ИККИ биде установено, че конференцията трябва да стане зад граница. И до ден днешен това си остава единственото разумно решение, на което ЦК държи твърдо. За жалост, у някои вътрешни другари има стремление конференцията да се свика вътре в страната. Едно окончателно решение на Изпълнителното бюро ние още нямаме, но предвид изключителната важност на тоя въпрос и за предупреждаване на всяка пакостна евентуалност, ние считаме за необходимо да сезираме ИККИ с тоя въпрос и да поискаме неговото формално решение по него, както и неговата подкрепа за провеждането му на практика.

БКП не е имала редовен конгрес от 1922 г. насам. През изтеклите четири години се случиха събития от съдбоносна важност за комунистическото движение в страната. Девети юни, Септемврийското въстание и събитията от миналата 1925 г. , макар и да са надлежно оценени от Коминтерна, не са били още подложени на един изчерпателен разбор в един партиен конгрес с цел да бъдат извадени от тях всички практически поуки за партията. Последната, вследствие на нелегалните условия на съществуване, не е могла даже в печата да даде една фактически и теоретически напълно обоснована преценка на тия събития.

Наистина, през 1924 г. се състоя една партийна конференция, която изигра твърде голяма роля: обедини цялата партия върху становището на ИККИ по юнския преврат и Септемврийското въстание. Но и тя, при условията, в които протече нейната работа – тя заседава само един ден на открито, под дъжд, стоешком и под заплахата да бъде открита всеки момент от властта – не можа чрез една изчерпателна дискусия да хвърли пълна яснота върху всички важни проблеми във връзка с преживените събития. А след нея се нанизаха още нови и нови събития.

Следствие изключителните условия в България, БКП последните години не е могла да бъде редовно и напълно в течение на международния живот и особено на дейността на ИККИ. От друга страна,講 станалите дълбоки промени в страната изискват една нова оценка на преживявания момент и на непосредствените задачи на партията, при даването на които е крайно необходимо да се държи сметка за общата политическа ориентация на Коминтерна, за тактическите и организационни директиви на ИККИ, поради което една от най-важните задачи на идната партийна конференция на БКП трябва да бъде – да изслуша обстоен доклад върху дейноста на Коминтерна от V всемирен конгрес насам и да се запознае основно с решенията на ИККИ.

Поради изключителните условия и връзките между ИККИ и БКП не са могли да бъдат тъй тесни и непосредствени, както би било желателно и необходимо. Сега, когато партията се възстановява и се готви отново да заеме борческата си позиция, тя повече от всеки друг път изпитва нуждата да получи непосредствените указания от ИККИ, за която цел е целесъобразно и необходимо в нейната партийна конференция да участва представител на ИККИ.

За изпълнение на всичко изложено дотук партийната конференция трябва да бъде свикана при условия, които да ѝ обезпечат най-пълната възможна свобода и необходимо време за работа. А това може да се постигне само ако тя бъде свикана зад граница.

Една конференция вътре при сегашните условия би била само една опасна самоизмама. Тя по никакъв начин не би могла да свърши нищо друго, освен да гласува без изчерпателна дискусия няколко предварително подготвени резолюции – за доброто изработване на чиито проекти тоже липсват най-необходимите елементи – и да избере редовно партийно ръководство. Но един ЦК, избран без предварително и всестрано осветление на всички партийни проблеми, ще бъде при сегашното състояние на партията едно тежко прегрешение. Също така, в подобна конференция малко вероятно е, че ще може да се явят представители на ИККИ и на старите партийни ръководства, намиращи се зад граница, а пък и присъствието им в казаните условия не може да бъде от някаква полза.

Поради всичко това ЦК моли ИККИ:

1. Да потвърди, че Временният ЦК на БКП до идната партийна конференция се намира зад граница, а вътре в страната под ръководството на ЦК ще действува

едно Изпълнително бюро, членовете на което ще бъдат одобрени от ЦК. Същевременно да покани Изпълнителното бюро да поддържа редовни връзки с ЦК.

2. Да постанови щото идната конференция на БКП с право на конгрес да се състои в чужбина и то по възможност по-скоро. С организирането ѝ се натоварва Временният ЦК зад граница.

3. На конференцията да бъдат поканени представители на Централните комитети на партията от 1923 г. насам да дадат отчет за дейността си.

4. На нея да се направи доклад за дейността на Коминтерна от V-тия всемирен конгрес до днес.

5. На нея да се делегира представител на ИККИ.

6. За мястото, времето и дневния ред на конференцията да бъде уведомен ИККИ своевременно от ЦК.

С другарски поздрав: *ЦК на БКП.*

ЦДА, КМФ 40/1034, к. 38–44. Копие. Машинопис.

---

[1] Московското съвещание (лятото на 1925 г.) решава ЦК на БКП (т.с.) да остане временно зад граница, понеже при създадените в България условия много емигрирали опитни партийни кадри получават смъртни присъди и не могат да се завърнат в страната. За членове на Задграничния временен ЦК (ЗВЦК) бяха назначени В. Коларов, Г Димитров, Г. Генов, Ст. Димитров, Н. Исаков, П. Искров.

[2] За непосредствено ръководство на партията вътре в страната е създадено Изпълнително бюро в състав Мл. Стоянов, Хр. Халачев, Т. Павлов, П. Напетов, Ас. Бояджиев и представител на комсомола – Жак Натан.

№ 184

Директива на Профинтерна до Независимите работнически професионални съюзи

„ЗА РАБОТАТА НА БЪЛГАРСКОТО ПРОФЕСИОНАЛНО ДВИЖЕНИЕ“

(платформа за обединение на профсъюзите)[1]

[1926]

1. Усилена работа за възобновяване на червените професионални съюзи на работниците и служещите от частните предприятия като *Независими професионални организации* и тяхното федериране в обща федерация.

2. Издигане и пропагандиране лозунга за обединение на тия съюзи и тяхната федерация със „свободните“ синдикати и общия им синдикален съюз при следната платформа:

а) защита на правото на сдружаване, събрания, печат и стачка на работническата класа;

б) борба срещу капитализма за подобрение положението на работническата класа (заплата, работно време, условия на труда и пр.), за приложение законите за покровителството на труда, против скъпотията и жилищната нужда и мизерията;

в) борба за разширение работническото законодателство, за работническа инспекция на труда, за подпомагане и защита на безработните и пр.;

г) признаване международната солидарност на работниците.

Всеки обединен професионален съюз се присъединява към съответния международен професионален съюз.

Тъй като съществуват разногласия между работниците по въпроса за принадлежността на българското синдикално движение към Амстердам или Москва и тъй като във всички страни съществува в средата на професионалните съюзи усилващо се движение за единството на международното професионално движение, то обединените български професионални съюзи се обявяват за единството на международното професионално движение, поддържат инициативата на английските, руски, норвежки и други професионални съюзи за осъществяване международното единство и ще се присъединяват към Обединения синдикален интернационал.

При това, Независимите професионални съюзи заявяват, че за осъществяване единството на професионалното движение в България, те са готови да се подчинят на всяко друго решение, което би взел по тоя въпрос Обединителният конгрес на професионалните съюзи, включително и едно евентуално решение за присъединяване към Амстердамския синдикален интернационал.

3. За да се пристъпи на дело към създаването на синдикалното единство на базата на *защитата на непосредствените интереси на работниците,* Независимите професионални съюзи предлагат на „свободните“ синдикати образуването незабавно на *общи комитети на действие,* които да предприемат ред акции за защита на непосредствените интереси на работниците.

Такива общи комитети ще трябва да се образуват в предприятията и по местата между отделните независими, „свободни“ и други синдикати при разни конкретни случаи и за разни конкретни дела.

4. Колкото се отнася до организациите на разните държавни служещи (учители, служещи от разни държавни ведомства), то членовете на нашите разтурени съюзи трябва да постъпят в съответните „неутрални“ съюзи, като образуват или засилят *левите течения* в тях.

Членовете на разтурения Транспортен съюз (железничари и тел.-пощенци) трябва да влизат в съществуващите железничарски („Бълг. железн. съюз“ и „Железнич. сговор“) и телеграфно-пощенски (Т.-пощ. съюз на Алексов и тоя на Йоридков) съюзи, дето също да образуват или засилят *левите течения* в тях. Там те незабавно издигат лозунга за обединението на тия съюзи в единен Железничарски съюз и в единен Телеграфо-пощенски съюз, както и тяхното обединение в обща транспортна федерация.

5. Трябва да се полагат всички усилия, щото членовете на разтурените професионални съюзи, които преминават в другите организации, да добият в тях същите права, каквито имат всички други членове на тия организации.

6. Трябва да се поведе широко пропаганда всред всички професионални съюзи (от частното производство и държавните предприятия и учреждения) в полза на създаването на *обща конфедерация на труда.*

7. По въпроса за политическата борба, Независимите професионални съюзи поддържат, че професионалните организации на работниците и служещите не могат да не се интересуват от политическите въпроси и политическите борби в страната, които засягат икономическите и духовни интереси на работническата класа. Те считат, обаче, че професионалните съюзи не бива да се поставят във връзки с която и да е политическа партия и не бива да участват в партийнополитическите борби.

В полемиката с широките социалисти Независимите професионални съюзи не бива да застават на становището на *политическия неутралитет,* което означава самосиндикализъм, жълт синдикализъм или прикритие за използване синдикатите за целите на буржоазията, а трябва да отстояват независимостта на синдикалното движение от опита да бъде използвано то за партийните интереси на тая или оная партия (широките социалисти, националлибералите, Сговора и пр.).

Съществуващият изключителен режим не бива да ни застави да се откажем от нашето принципно становище по синдикалното движение. Създаваните от това изключително положение трудности трябва да бъдат преодолявани не през идейна капитулация, а през съответни организационни форми, методи на работа и пр.

* * *

Забележка. Пункт 4 от настоящата директива трябва да се разбира в смисъл:

1. Че ние се отказваме да образуваме свои собствени (Независими или каквито и да било други) съюзи на работниците и служещите от държавните предприятия и учреждения.

2. Че всички наши другари – членове на разтурените съюзи (Транспортен, Учители, на държавни и общински служещи и пр.) трябва незабавно да влезнат в съответните неутрални организации на държавните работници и служещи.

3. Що се отнася по-специално до ония наши другари, железничари и т.–пощенци, които и досега още не влизат в никоя неутрална организация – те общо трябва незабавно да влезнат в съответния неутрален съюз. Но в кой именно: в Б[ългарския] железн[ичарски] съюз или в Железничарския съюз, в Телеграфно-пощенския съюз на Алексов или в тоя на Йоридков – това ще се определя конкретно и с оглед на най-целесъобразното използване нашите сили с цел: първо – за постигане равноправие в членството на нашите и другите членове на тия железници и второ – за възможно най-бързото засилване кампанията за единството сред транспортния пролетариат.

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 187, л. 239–240. Ръкопис. Чернова.

---

[1] В средата на 20-те години Коминтернът се стреми да осъществи тактиката на единия работнически фронт в Европа и насочва компартиите към изграждането на силни революционни профсъюзни организации, към създаването на профсъюзно единство на работническата класа чрез обединяване на революционните профсъюзи с реформистки. Към ЦК на БКП е изградена специална Централна синдикална комисия (ЦКС), която осъществява партийното ръководство на създадените в България през 1925 г. Независими професионални революционни съюзи (НРПС). В своята работа ЦКС се ръководи от указанията на Коминтерна и Профинтерна. Изпълнявайки ги, НРПС през юли 1925 г. установява контак-

ти със Свободния синдикален съюз (ССС) и започва преговори върху програма за съвместни действия. Преговорите завършват без резултат и ЦК на БКП ориентира НРПС към непосредствена работа на предприятията и фабриките, към изграждане на комитетите на единство в тях, към популяризирането на идеята за синдикалното обединение. В края на 1925 – началото на 1926 г., във връзка с подготвяната от Амстердамския синдикален интернационал Балканска синдикална конференция, тази дейност на ЦКС се активизира. Той предлага да се създаде общ работнически комитет, който да поеме организацията на борбите в защита на работниците; въпрос за принадлежността към съществуващите международни синдикални обединения да се реши от обединителния конгрес и т.н.

№ 185

Из писмо на Г. Димитров до В. Коларов[1] относно причините за отхвърляне предложението му за обединяване на левите профсъюзи с реформистките профсъюзи в балканските страни

[началото на април 1926 г.]

[...] Въпросът за балк[анската] синдикална конференция в София[2] във връзка със синдикалното обединение биде изчерпателно разгледан в профсъюзната комисия на ИККИ (с участието на Зиновиев и др[уги] руски другари, а след това и от Президиума на Коминтерна. Взеха се следните решения:

а) Дадената по-рано директива за държанието на нашите другари по отношение балк[анската] синдикална конференция и по синдик[алното] обединение се потвърждава;

б) Да се приготви един манифест и издаде от името на левите синдикати в балк[анските] страни, в който да се изложи положението на синдикалното движение на Балканите и нашето становище по синдикалното обединение;

в) Да се направи нужното, щото на конференцията да се яви представител на Учителския интернационал, както и представител на комитета за защита на жертвите на белия терор на Балканите;

г) Да се изпратят в София по време на конференцията няколко иностранни[3], симпатизиращи нам журналисти;

д) Да се организира една енергична печатна кампания зад граница във връзка с балк[анската] конференция;

е) Да се предприеме една специална интернационална акция в защита на синдикалното движение против белия терор на Балканите; да се изпрати в София една интернационална делегация, състояща се от един английски, един френски и един чехословашки синдикален деец и един представител на комитета Барбюс[4];

ж) Да се организира едно съвещание на делегатите на левите балкански синдикати (ако такива успеят да се явят в София) заедно с Еди Фимен и другите леви амстердамци по съвместната им работа и борба за възстановяване единството на синдикалното движение на Балканите и

з) Предложението на др. К[оларов] се отхвърля.

От тука се направиха ред конкретни нареждания за изпълнението на горните решения. Направете в същия дух и вие от своя страна каквото можете и за каквото още има време.

Тия решения добре е да съобщите и на югославския и румънския представители, за да ги предадат на своите другари.

Що се касае до твоите предложения, Зин[овиев] заяви, че писмото ти е дал да бъде прочетено от всички компетентни руски другари и те единодушно се изказали против. В синдикалната комисия и в Президиума на Коминтерна също никой не подкрепи идеята за една подобна стратегическа маневра на Балканите. След разглеждането на приведените в твоето писмо аргументи, всички единодушно се изказаха за запазването на досегашната позиция по синдикалното обединение, както в интернационален мащаб, така и на Балканите, макар и да се съзнава тежкото положение на нашите балк[ански] синдикати.

Главните съображения за това бяха:

а) Ако на Балканите би се извършило синдикално обединение в рамките на Амстердамския интернационал, с това ще се служи на десните амстердамци в тяхната борба против предприетата от Коминтерна и Профинтерна кампания за единството на синд[икалното] движение, тъй като те веднага ще използват това в интернац[еонален] мащаб (във всички страни), за да утвърждават, че пътят за синдик[алното] обединение води само през Амстердам. Това ще ги направи още по-неотстъпчиви към Англо-съветския комитет[5] и специално към руските профсъюзи, ще усили политическите позиции на десните в Амстерд[амския] интернационал и ще отслаби атаките на левицата по отношение разцепническата политика на официалното амстерд[амско] ръководство;

б) Ако вследствие преследванията балканските проф[съюзи] се обединят с реформ[истските] съюзи в рамките на Амстердам, това ще бъде един прецедент, който ще повлияе на финландските, чехословашки, френски и други неприсъединени към Амстердам синдикати да постъпят по същия начин, щом бъдат подложени на преследвания и биха се озовали пред опасността да бъдат разтурени от властите;

в) Ако такова обединение би се мотивирало с обстоятелството, че отвътре в Амстердам нашите съюзи биха засилили левицата в Амстерд[амския] интернационал и по-добре биха работили за възстановяването на единството на синдикалното движение, от колкото отвън, от това неизбежно би се дошло до ликвиданито на Профинтерна и преди всичко до влизането в редовете на Амстердам на руските синдикати, на финландските синдикати, на унит[арната] френска конфедерация на труда, на чехослов[ашкия] синд[икален] съюз и пр., което в настоящия момент е абсолютно недопустимо;

г) Въпросът за присъединяването към Амстердамския интернационал при настоящите условия не е чисто синдикален въпрос, а един извънредно голям политически въпрос за цялото работническо революционно движение. Частичното присъединение би било само дезорганизиране на общия наш фронт против буржоазното влияние, провеждано чрез десничарското ръководство на Амстердамския интернационал сред работн[ическо] движение;

д) В балканските страни реформистските синдикати са преимуществено несамостоятелни синдикални организациииии, а повече органи на самите социалдемократически партии, чрез които те провеждат своята разцепническа и предателска политика всред работн[ическа] класа. В тия синдикати още не са се оформили никакви леви течения, които да се стремят да се освободят от опекунството на социалд[емократическите] партии и да се обявят против политиката на последните. Едва напоследък се забелязват слаби наченки на един подобен процес. Ако при тия условия левите синдикати биха се обединили с реформистките синдикати в рамките на Амстердам, това ще бъде фактически капитулация не само пред Амстердам, но и пред тъй гнилите и предателски социалдемократически партии, то ще означава политическа победа за последните и вместо да усили, може да забави току-що започналия се процес на създаване в реформист[ските] синдикати опозиционни течения против социалдем[ократическата] политика и може да предизвика само разочарование и охлаждане в работническите маси, които с право ненавиждат и се гнусят от предателската политика на социалд[емократическите] партии;

е) Обединението на левите синдикати с реформистките синдикати в рамките на Амстердам, при условията на терора в балк[анските] страни, в същност ще предаде за неопределено време и нашите работнически маси под ръководството на амстердамците и социалдемократите;

ж) Действителното единство на синдикалното движение ще може да се постигне чрез една продължителна работа и борба сред самите работнически маси, а не чрез споразумения между нашите и реформистските синдикати (респ. техните ръководства) за обединение на платформата на Амстердам;

з) Неприсъединението на левите проф[есионални] съюзи в балканските страни към Амстердам сега съвсем не означава тяхното пълно интернационално изолиране, тъй като те имат и могат да имат на своя страна профсъюзи, присъединени към Профинтерна и левицата в самия Амстердамски интернационал, както и финландските, норвежки и други профсъюзи, които сега не са формално присъединени нито към единия, нито към другия Интернационали. Те също могат да разчитат на ред интернационални профсъюзи (като инт[ернационална] транс[портна] федерация, интернационала на учителите, интернационала на продов[олствените] работници и пр.), които не споделят официалната политика на Амстердам;

и) Средството за запазването на синдикатите от белия терор не е в безусловното влизане в Амстердам, а в увличането на масите в борбата против терора, в насърчаване и подпомагане развитието [на] левите течения в реформистките синдикати и в мобилизирането на всички наши организации и леви елементи в Амстердам зад граница в защита на синдикалното движение на Балканите; и

к) Нашата позиция – да се свика общ обединителен конгрес на синдикатите, който да реши интернац[ионалната] принадлежност, на решението на който нашите работници безпрекословно ще се подчинят, е тъй неуязвима по своята понятност за масите, по своята целесъобразност и демократичност, че нищо не ни заставлява в настоящия момент да я ревизираме.

* * *

С всички тия съображения и ние сами не можехме да не се съгласим. Една нетактичност бе вашето решение по тоя въпрос и една голяма грешка, че вие сте го съобщили в София, преди да дочакате необходимото за случая споразумение с балк[анските] делегации и съответното решение на ИККИ. Надяваме се, че сте взели мерки да се поправи работата в София и да не се предизвика там опасна конфузия или предприемането на шагове, противоречащи на единодушната позиция на Коминтерна и Профинтерна по тоя извънредно важен интернационален въпрос.

Много поздрави на всички ви: *твой Георги.*

ЦДА, ф. 146 Б, оп. 2, а.е. 1576, л. 1–31. Оригинал. Ръкопис.

---

[1] В. Коларов от началото на 1926 г. застава начело на ЗЦК на БКП, за да подготви предстоящия пленум на ЦК (Виенския, състоял се през август 1926 г.), а Г. Димитров заминава за Москва, където работи в апарата на ИККИ.

[2] На 9 и 10 април 1926 г. Амстердамският интернационал организира в София Балканска синдикална конференция с цел да засили влиянието си на Балканите. В нея участвали делегати от реформистките профсъюзи от Югославия, България, Румъния и Гърция и представители от Унгария и Чехословасия. НРПС бяха допуснати да участват с доклади в работата на комисиите по коалиционно право, по работническо законодателство и по синдикалното единство.

[2] *русизъм* – чуждестранни.

[4] А. Барбюс ръководи прокоминтерновския Комитет за борбата против войната и фашизма.

[5] Англо-руски комитет на профсъюзното единство (АРК) се създава по инициатива на съветските профсъюзи по време на англо-съветската профсъюзна конференция, проведена през април 1925 г. в Лондон. В задачите на АРК влизат съвместни действия на съветските профсъюзи и на британските трейдюниони за укрепване на международното профсъюзно движение, борба срещу подготовката на нова война; засилване на мерки в защита на работниците. Лидерите на Генералния съвет на трейдюнионите не се стремят към разширяването дейността на АРК. През септември 1927 г., във връзка със скъсването на англо-съветските отношения, дейността на АРК спира.

№ 186

Писмо от Президиума на ИККИ до ЦК на БКП по профсъюзния въпрос

2907/5

[април–май 1926 г.]

строго поверително

ДО ЦК НА БКП

Дорогие товарищи!

Прокламированное профсоюзное объединение в Болгарии является несомненно крупным событием, успехом в борьбе за рабочее единство и серьезным ударом по раскольнической политике Амстердамского интернационала[1] и болгарских реформистов.

Объединение независимых и реформистских профсоюзов, совершенное под давлением самих рабочих масс и вопреки противодействию социал-демократи-

ческой партии открывает перспективы массового развития профдвижения, усиления рабочей борьбы с капиталом и реакцией, расширения базы классовой борьбы и восстановления позиций КП, как руководительницы болгарского пролетариата.

Само собой понятно, что все эти возможности могли быть осуществлены в жизни лишь при условии, что профсоюзное единство будет построено фактически на почве подлинной классовой борьбы и что объединенные профсоюзы будут на деле классовыми пролетарскими организациями, чуждыми соглашательству и предательству реформизма. Это, однако, предполагает и одну беспрерывную борьбу с реформизмом, живым воплощением которого в области профдвижения является именно Амстердамский интернационал. Всякая помеха и парализация этой борьбы является угрозой действительному профсоюзному единству и может свести на нет полезные результаты объединения.

С этой точки зрения допущенная в объединительной платформе „информационная связъ“, как этап к организационному присоединению объединенного синдикального союза к Амстердамскому интернационалу, является крупной политической ошибкой. Оно означает моральное признание Амстердама, оно ведет к реабилитации реформизма (вместо беспощадного его бичевания), укреплению позиций противников классового пролетарского характера профдвижения и идейное обезоружение коммунистов в его рядах. Оно является осудительным проявлением капитулянтских тенденций по отношению к Амстердамскому интернационалу и ведет неизбежно к ликвидации революционного профдвижения. Последствия этой политической ошибки вредны не только для движения в Болгарии, но и для кампании за единство профдвижения в других странах, так как она используется широко амстердамцами против создания действительно боевого единства пролетариата.

Президиум ИККИ с удовлетворением констатирует, что ЦК БКП стоит на точке зрения Коминтерна и Профинтерна по этому вопросу и что болгарские товарищи внутри страны сознают совершенную ошибку и сделали серьезную попытку исправить ее, что видно из пояснительной декларации к объединительной платформе и из предпринятой кампании разоблачения против Амстердамского интернационала и социал-демократической партии. Нужно, однако, еще более усиленно и систематически продолжить эту кампанию, чтобы поняли и реформистские рабочие почему не должен Объединенный синдикальный союз присоединиться к Амстердаму и почему он со всеми силами должен поддерживать инициативу Англо-русского комитета[2] и норвежских и финляндских профсоюзов создания единого боевого мирового интернационала профсоюзов.

Предпринятое социал-демократической партией покушение на начатое профсоюзное объединение, ясно показывает, что дело профсоюзного единства есть вопрос систематической и продолжительной борьбы самих рабочих масс с реформизмом и продолжительной борьбой среди самих рабочих масс с реформизмом и раскольнической политикой Амстердама. Этот факт обязует теперь БКП и Независимые профсоюзы концентрировать все свои силы на практическом проведении в жизнь публично прокламированного профсоюзного объединения и беспощадном разоблачении перед массами и перед самими рабочими реформистских профсоюзов раскольническую и предательскую роль реформистских вождей. Общее положение вещей для независимых профсоюзов весьма благоприятно, так как большинство болгарского пролетариата безоговорочно стоит за практическое осуществление объединения, а за него и большинство рабочих в реформистских профсоюзах. Раскольниками являются только реформистские вожди, стремящиеся к парализации объединения, несмотря на то, что оно было принято и оповещено официально и их профсоюзами.

Конференция Независимых профсоюзов поступила совершенно правильно, отвергнув требование большинства реформистской конференции пересмотреть объединительную платформу и пояснительную к ней декларацию с тем, чтобы был созван общий съезд на паритетных началах и предрешить вопрос о присоединении к Амстердамскому интернационалу. Допущенное еще объединительной платформой паритетное руководство объединенными профсоюзами до созыва общего съезда, несмотря на то, что оно заключает в себе некоторую опасность, является самой большой организационной уступкой, которую могли сделать Независимые профсоюзы по отношению к реформистским профсоюзам, численно далеко уступающим первым. Правильно поступили также Независимые профсоюзы, обратившись к сторонникам единства из реформистских профсоюзов, составляющим большинство рабочих в последних, с предложением о слиянии с Независимыми профсоюзами и о совместной подготовке общего конгресса профсоюзов.

Но этим нельзя удовлетворяться; необходимо теперь образовать всюду из рабочих Независимых и реформистских профсоюзов общие комитеты профсоюзного единства, которые бы и повели борьбу с раскольниками, содействовали бы сближению рабочих обоих лагерей и обеспечили бы созыв общего конгресса наперекор противодействию реформистских вождей. Нужно также приложить усилия к привлечению в комитеты профсоюзного единства и представителей тех профсоюзов (железнодорожников, почтово-телеграфных служащих, учителей и госслужащих), которые не присоединились ни к центральному профсоюзному объединению Независимых, ни к Объединению реформистов.

В своей предстоящей деятельности наши товарищи должны неуклонно следовать следующей линии:

а) сохранение и укрепление единства профдвижения, бичуя все раскольнические попытки;

б) создание блока всех левых элементов и сторонников единства против раскольников реформистов и буржуазных агентов;

в) организованное и единодушное действие коммунистов в профсоюзах, однако, без открытого проявления коммуниистических фракций;

г) участие в руководстве профсоюзами преимущественно верных сторонников единства левых беспартийных рабочих, при обеспечении фактического влияния коммунистов и при допущении некоторой доли представительства разных течений, в том числе и реформистов;

д) конкретное и беспрерывное разоблачение предательской политики Амстердамского интернационала;

е) популяризация необходимости единого Интернационала профсоюзов и энергичная поддержка Англо-русского комитета и норвежских и финляндских профсоюзов в этом отношении, а на самòм общем конгрессе – решительное противопоставление присоединению к Амстердамскому интернационалу, причем в случае, если большинство конгресса выскажется за подобное присоединение, нашим товарищам подчиниться этому решению;

ж) все неорганизованные рабочие – в профсоюзы;

з) усиление, расширение и углубление экономической борьбы рабочих, в процессе которых лучше всего могут быть разоблачены реформистские элементы и изолированы от рабочих масс.

Одновременно со всем этим наши товарищи должны решительным образом реагировать проявляющимся самосиндикалистским тенденциям, ведущим к отрыву профсоюзов от большой политической борьбы пролетариата.

Имея в виду исключительные политические условия в стране, объединенные профсоюзы, всегда сохраняя фактически классовый и пролетарский характер, формально должны быть строго беспартийными и тактично маневрировать, держа центр тяжести своей деятельности в области защиты повседневных требований и интересов рабочих и действуя всегда заодно и через широкие рабочие массы.

Для того, чтобы можно было правильно и последовательно провести в жизнь всю линию, необходимо иметь внутри страны, под руководством ЦК БКП, специальную профсоюзную комиссию, которая бы руководила работой коммунистов в профсоюзах и находилась бы в постоянном контакте с ИККИ для своевременного согласования каждого нового более важного шага в области профдвижения и для избежения, таким образом, возможных крупных ошибок.

С товарищеским приветом Президиум Коминтерна.

ЦДА, КМФ 40/1034, к. 26–30. Копие. Машинопис.

---

[1] Вж док. № 65, бел. 5.

[2] Вж док. № 185, бел. 5.

№ 187

Доклад на завеждащ Българската секция при Одеския окръжен партиен комитет на ВКП (б) Масленков за положението на българските политически емигранти в Одеса

Одеса, 2 юни 1926 г.

Секретно

В Одессе имеется около 103 человек политэмигрантов, прибывших как до революции 1923 г., так и после революции 1923 г., а также после Софийского взрыва 1925 г.

Партийцев среди них 70% и 30% беспартийных, членов крестьянской партии и анархистов.

Эмигранты организованы в Болгарскую секцию при Интернациональном клубе им. Карла Маркса, а также организованы в клуб эмигрантов при Интернациональном клубе, где проводится культурно-просветительная работа, разъяснение событий в Болгарии, советского строительства и ежедневных текущих вопросов.

Эмигранты связаны непосредственно с болгарской секцией при Коминтерне, откуда получают руководство по работе среди эмигрантов.

Среди эмигрантов политическая атмосфера нездоровая, благодаря неизжитию настроения, которое создалось после тяжелого поражения. Эта атмосфера усиливается еще и благодаря тяжелому экономическому положению, в котором они находятся здесь. Вопрос о посылке их на работу было очень трудно разрешить раньше ввиду большой безработицы в Одессе, а также не приспособленности к местным условиям (язык и их неквалифицированность).

Одесский комитет МОПРа – отдел Политэмигрантов, по предложению ЦК МОПРа послал около 75 человек политэмигрантов болгар на работу на Урал и др. северные губернии. В виду того, что болгары народ южный, оказалось, что они не могут приспособиться к климатическим условиям Северного края и по прибытии туда почти все заболели и теперь начали на свой риск единично возвращаться обратно на юг Советской республики.

Возвратившиеся политэмигранты здесь находятся в очень тяжелом положении: голодают, спят где попало по коридорам, садам – на скамейках. В последнее время, при сокращении заводов, были сокращены 20 человек политэмигрантов из Сах[арного] завода и теперь, в связи с сокращением, безработица среди эмигрантов увеличивается.

В настоящее время было 32 человека безработных, что составляет 40% безработных – исключительно новых политэмигрантов. Положение безработных таково: никакого запаса у них как денег, так и вещей никаких нет, нет никаких знакомых, не знают языка и быта города, поэтому не могут найти себе хотя бы какой-либо временной работы и заработать на хлеб. Квартирные условия тоже очень тяжелые. Большая часть эмигрантов не имеют квартир и живут по несколько человек в одной комнате. Квартиры снимают у частных арендаторов, которые сдирают с них по 5-10 руб. с каждого. О гигиене и говорить нечего. Нельзя говорить о гигиене, когда живут по 10-15 человек в одной комнате. МОПР не принимает по этому вопросу никаких мер, как в подыскивании работы, так и квартир.

В то время, когда эмигранты ютятся по 10-15 человек в одной комнате и спекулянты с них сдирают кожу за квартиру, в это время в МОПР пустует много комнат, где можно поместить около 200 человек. А против просьбы нашей, по прибытии некоторых политэмигрантов, определить их в эмигрантском доме на некоторое время, МОПР категорически возражает и не желает принимать.

Устройство безработных партийцев политэмигрантов через рай[онный] парт[ийный] ком[итет] и беспартийных – через посред[ническое] бюро идет очень туго, за последнее время едва были определены всего два человека – партийца.

Для поддержки материального положения политэмигрантов существует страх[овая] касса, но ее пособия не хватает даже на уплату квартирной платы.

Из-за тяжелого материального и экономического положения среди эмигрантов создается и развивается разложение, склоки против ответственных работников и против специалистов, получающих более приличное жалование. На этой почве создаются уклоны и стремление к возвращению обратно в Болгарию. Для этой цели они прибегают к легальным и нелегальным способам и мы имеем за последнее время два опыта, когда некоторые политэмигранты желали нелегально перейти границу и последний раз они были даже вооружены.

С нашей стороны принимаются меры к тому, чтобы ликвидировать все ненормальные явления, но нам это не удается, ввиду того, что безработица все больше и больше распространяется, а также некоторые отдельные лица используют это тяжелое положение эмигрантов и разводят реальную демагогию среди эмигрантов для своих личных карьеристских целей и славы.

Ввиду вышеизложенного создавшегося тяжелого положения просим Секретариат Окр[ужного] парткома рассмотреть этот вопрос и принять меры к ликвидации создавшегося ненормального положения.

Необходимо принять следующие меры:

1.В целях ликвидации безработицы среди эмигрантов, необходимо послать на работу в первую очередь политэмигрантов, согласно отношению[1] ЦК ВКП(б), а потому необходимо дать соответствующие директивы в Райкомы и Партбюро.

2. В том случае, если в г. Одессе нельзя в скором времени найти работу для всех политэмигрантов, ввиду большой безработицы, необходимо таких разослать по другим городам Украины: Екатеринослав, Харьков, Первомайск, Николаев, Херсон и др., только не в Северные губернии.

3. Необходимо найти квартиры для политэмигрантов, в первую очередь семейных, каковые оплачивались бы по ставкам Окр[ужного] исполкома.

4. Желательно было бы, чтобы Комитет МОПРа отпустил временно квартиры, хотя бы для семейных, в общежитии, комнату для безработных.

5. Просить ЦК МОПРа в дальнейшем не посылать болгарских политэмигрантов в Сибирь и другие северные города ввиду того, что они не могут там жить и им приходится бежать и возвращаться обратно, благодаря чему положение здесь в Одессе осложняется.

6. Необходимо принять меры к прекращению создавшихся склок, раздувающихся товарищами партийцами, что очень сильно отражается на всей работе.

Зав. Болгарской секцией при ОК
Масленков (п)

РГАСПИ, ф. 495, оп. 282, д. 99, л. 14–16. Копие. Машинопис. Руски език.

---

[1] Т.е. съгласно мнението на ЦК на ВКП (б).

№ 188

Доклад от Младен Стоянов[1] (Островски) „За политическата дейност на БКП от април 1925 до май 1926 г.“

[Виена, 12 юли 1926 г.]

Когато започнаха погромите и кръвопролитията над комунистите, създаде се отровна и убийствена за нас атмосфера. Врагът, освен с кона и куршума, служеше си и с хиляди печатни и други средства, за да оправдае масовото физическо изтребление на комунисти, земеделци и други работници, селяни и интелигенция. Професорите от университетските катедри, поповете от църковните амвони, офицерите сред армията и жандармерията – всички държаха погромнически речи против единофронтовците. Ужасен страх и неописуема паника настана в масите. За момент дребната буржоазия, чиновничеството и най-вече жените, правителството успя политически да ги опълчи против комунистите. Затова не малко значение има и обстоятелството, че атентатът стана в църква и тъкмо пред празниците. Жени се кръстеха по улиците и произнасяха проклятията си над комунистите. Страхът и паниката бяха толкова големи, че известни съчувственици на Ком[унистическата] партия публично я заклеймяваха.

При това положение, без да чакаме да се създаде организация, помъчихме се да обясним събитията, да изтъкнем, че виновник за тях не е никой друг, а само правителството. За тази цел използвахме всички средства и възможности, които бяха крайно оскъдни. Целта в това отношение ни бе, колкото се може повече души да обхване нашето обяснение на събитията. Затова използвахме отделни другари в кварталите, работилниците и фабриките, макар и формално не членове на партията, но познати ни като добри съчувственици и смели работници. За да можем да хвърлим светлина по събитията, служихме си с позиви, печатани на пишеща машина и преписвани на ръка. Това бе единствената възможност. Такива позиви от София пращахме в провинцията, написани със симпатично мастило, които се проявяваха, пишеха на ръка и разпространяваха.

Втората политическа задача бе да вземем становище по процесите. Доколкото ни позволяваха организационните сили, по всички процеси партията е казвала своята дума по следния начин: в които места и предприятия имаше ядки, то те устно, във формата на разговор и по други начини обясняваха на работниците характера на процеса, кои са подсъдимите, защо са подсъдими, кой ги съди и пр. Ядките във формата на писма изпращаха резолюции до съда, вестниците, опозиционните парламентарни групи и пр. Където не е имало ядки, това е ставало „от група дърводелци“, „група обущари“ и пр.

Когато е имало обесване на осъден другар, тоя варварски акт е бил предмет на политическа акция. Пак с писма-резолюции се е изказвал протест пред правителството и се е водела устна агитация сред масите. Против смъртните присъди е издаден позив, подписан от „БКП (т.с.)“. Специална такава акция е била организирана против ЗЗД, когато всъщност никога не е преставала. Против ЗЗД също е издаден позив от БКП, отделно от легалното издигане в печата тоя лозунг.

По време на *гръцко-българския конфликт*[2] партията бе много слаба. Освен в София, където се наброяваха 40–50 души комунисти, слабо свързани помежду си, в малки провинциални градове ние имахме току-що конституирани местни комитети. Въпреки тая слабост, трябваше да се вземе ясно становище. За вземането на едно или друго становище трябваше да се вземе предвид настроението на масите, а то бе силно *пораженско.* На улицата, в кафенето, в трамвая, във влака и пр., за пръв път след септември открито си говорихме за политика. Според нашите сведения, тогава 4 часа време са били решаващи. Правителствените среди се разделиха на две: „политическите" не искаха [да се] обяви официално война на гърците, а военните настояваха на това, с условие, че ще се бият, докато изтласкат гърците от българска територия. Те също поддържаха, че границата не бива да се минава докато не се намеси О[бществото] на н[ародите], но националната чест трябва да бъде спасена. Наистина, че бързото намесване на ОН предотврати общата мобилизация, която бе предстояща и във връзка с която ние взехме становище, което се състоеше в следното: нашите другари да се явят в частите; местните комитети веднага да влязат във връзка с тях, да ги обединят във войнишка нелегална организация по полкове, роти и взводове. Тия войнишки организации по гарнизони имаха за задача да завземат властта, като за тая цел бяха дадени и конкретни нареждания за действие. Тая акция щеше да завърши при успешен случай с ново правителство на трудовата демокрация, изхождащо от работническите професионални съюзи, левите земеделци и занаятчийските организации. По случай конфликта, от името на БКП бидоха издадени два позива – единният до войниците след ликвидирането на конфликта.

Другата акция партията е имала по случай амнистията. Издаден бе нелегален позив и главно се води кампанията в легалния печат. На ядките и организациите бе дадена задача да агитират устно сред масите за амнистия, а до правителството и буржоазната опозиция (парламентарните групи) бяха изпращани писма-резолюции. В изборната борба за градски и селски общински съвети партията взе участие, като гласува със земледелската листа. Становището бе такова: десните елементи от дружбашките кандидати ние ги зачерквахме, като противници на единния фронт. Там, дето е осуетена заверка на листи на БЗНС, гласуваме с лозунг против ЗЗД. Със занаятчиите бяхме във връзка преди изборите, но те се отказаха да бъдем в обща акция, понеже ги е страх от реакцията. Тодор Данаилов води от името на „бившите комунисти" преговори с широките, да поставят те в своите листи и такива (той имаше предвид себе си), но те му отказаха и въпреки това, агитираха заедно със Ст. Манов за широките през изборите.

Друга политическа акция сме водили около премахването на жилищния закон. В София тая акция има голям успех. Направихме две големи и ентусиазирани събрания – едното в казиното, а другото в цирка. От провинцията тая акция бе подкрепена с резолюция, писма и телеграми, но местните власти осуетиха нашите опити да свикаме събрания – нямаше фирма, от името на която да се свика и за това се иска устав. Такъв има само софийското дружество на наемателите. По безработицата, скъпотията, както и по жилищния въпрос партията е провеждала акции чрез синдикатите. Във връзка с откриването на камарата напоследък чрез синдикатите в София се свика голямо събрание по [темата] *„работниците и парламента".* Между другите искания, издигнати са и тия: разтуряне камарата и произвеждане нови избори, като се премахнат изключителните закони и специално ЗЗД.

Понеже в синдикалния доклад обясних становището ни по 1 май, то тук няма да го повтарям.

Чрез ядките се проведе специална акция против в."Напред"[3], който систематически проповядваше нови физически изтребления на комунистите, като пишеше в този смисъл: „Комунистическата змия е жива. Сега е дълбоко в земята, но утре ще си покаже главата и ще почне да съска и хапе".

Отношенията ни със земеделците

Веднага след атентата се свързахме с отделни лица – левичари от ЗС и установихме временен левичарски нелегален ЦК, в който влизаха трима души. Двама души от тях пратихме: единия в Северна, а другия в Южна България. Задачата им бе да занесат по няколко позива по положението, лично да изяснят събитията, преди всичко на местните ръководители, да започват по-усилена дейност за възстановяване на дружбите, да се стремят настоятелствата да минат в ръцете на единофронтовските елементи и пр.

По-късно, с наши средства, тоя комитет започна да издава сп. „Земя и труд". Относно неговото списване имахме редица конфликти. Те обезобразяваха нашите статии, които им давахме и прокарваха погрешно схващане, че политиката и икономиката – това са две различни неща, които нямат нища общо помежду си. Но като изключим един член от комитета, другите двама започнаха да хитруват и ни играят по паричния въпрос. Нашето впечатление е, че те вършеха много по-малко работа, отколкото пари искаха. Властта спря списанието, а редактор биде освободен срещу 10 хиляди лв. гаранция. Ние внесохме тия пари, впоследствие обаче той я заменил с имотна и парите изтеглил и ги похарчил за лични нужди. ЦК на земледелците прояви некадърност по всички политически въпроси. Винаги сме искали да координираме нашите политически акции с тях, още повече, че тяхната организация формално е легална, но в това отношение те се оказаха много негодни. По време на изборите направиха обиколка по Южна България, а лицето, което щеше да отиде в Северна България, взема 3 хиляди лв., а не замина. В ЦК напоследък влезе и Г.[4], но веднага замина. Той бил най-надежният човек между тях.

Щях да пропусна да кажа, че още преди да започне да се издава списанието, един член от комитета написа една книга против ЗЗД. Началото на тая книга е много дълго, но краят ѝ е къс. Въпреки това, тая книга се появи в най-мрачните дни, тогава, когато правителството ежеседмичното разлепваше закона по улиците и заведенията, за да напомня непрекъснато на единофронтовците, че ЗЗД постоянно им се зъби. По никой начин Г. не бива да остава и се бави зад граница. Той трябва да се прибере вътре и да се засили организационната работа в Съюза (той фактически не съществува като организация), да се организира и засили фракционната единофронтовска работа и да се активизира селската маса против фашисткия режим, да се издигнат редица искания и лозунги, засягащи непосредствените интереси на селската маса и пр.

Работата ни сред занаятчиите

В Занаятчийския съюз имаме повсеместни фракции, но не са достатъчно здраво организирани, поради липса на добри другари. Много трудно и в недостатъчен размер се провеждат нашите решения. Няма, обаче, никакво съмнение, че благодарение само на нашата работа Занаятчийският съюз има ясно становище *против едрия капитал и неговия политически представител – днешното правителство.* Приготвена е от преди една година брошура за занаятчийския въпрос, но не е публикувана поради изменението на ЗЗД по отношение на печата. Ще се помъчим да я приспособим и скоро ще я издадем. В легалния печат винаги сме застъпвали интересите на занаятчиите. Последният конгрес на Занаятчийския съюз се характеризира с това, че нашите другари делегати наложиха възприемането от конгреса на редица искания, като продължаване на жилищния закон, евтин кредит, мерки против скъпотията, против високите данъци и пр. На тоя конгрес правителството действаше организирано чрез своите агенти, които се обявиха за премахването на жилищния закон и пр., но претърпяха неуспех. Конгресът възприе и някои реакционни искания, като закриване обществените работилници и против 8 часовия работен ден.

Работата ни сред инвалидите

Между нас и правителството имаше остра борба за спечелване на инвалидите, вдовиците и сираците от войната. Собствено, усилията на правителството бяха насочени към изгонване из тази среда на нашето влияние. На това ние организирахме отпор, благодарение на който в тази област нашето влияние е запазено. Отгоре додолу, т.е. от ЦК на инвалидната организация до местните дружества ние имаме фракции. В центъра имаме трима много добри другари, чрез които главно провеждаме нашата политика. На инвалидната организация ние обръщаме особено внимание между другото и затова, че инвалидите се намират административно под министерството на войната. Инвалидната дирекция е под ведомството на военното министерство. Местните инвалидни дружества се намират под шефство на местните войскови части. Всички събрания – разбира се публични – задължително се посещават от офицерите и войниците. Нашите другари на такива събрания, когато говорят на инвалидите, същевременно говорят и на войниците.

Работата ни сред бежанците

Сред бежанците в България КП работи и е постигнала следните резултати:

При ЦК има централна комисия, която се състои от много предани и активни другари. В бежанските центрове има местни комисии за работа сред емиграцията, която се ръководи от местните партийни комитети.

Работата ни сред бежанците отива в две посоки: за защита непосредствените нужди и интереси на бежанските маси (кредит, земя, настаняване на работа, издръжка безработните, против капиталистическата експлоатация на бежанците) и второ – освобождението им от националното робство, като направляваме нашата дейност в духа на Виенския манифест от 1924 г.

Сред македонските бежанци нашата работа е много трудна. Преди всичко, братствата не съществуват. Нашите хора се заеха с тяхното организиране. Известен успех има. Сега се борим тия братства да ги направим активни, в които да закипи организационен, просветен и идеен живот. Диктатурата на Нац[ионалния] комитет в братствата е голяма. Борим се за демократизирането им, т.е. за право на свободно проявление на гледища, на слово. Тук давам някои данни, от които могат да се направят известни заключения.

Братства	В настоятелството колко са наши хора	Колко членове брои фракция в братството	Върху колко души фракция има влияние
1. Кукушко	2	10	80
2. Струмско	2	7	15
3. Щипско	–	4	25
4. Охридско	1	6	12
5. Прилепско	2	10	25
6. Велешко	–	3	17
7. Скопско	3	8	31
8. Дойранско	1	5	7
9. Гевгелийско	–	3	6
10. Солунско	–	2	8
11. Инджe-Вардарско	–	1	12

В Добруджанската организация условията на нашата работа са по-леки. Имаме много добра фракция в София, която наложи от името на Добруджанската организация да се свика събрание на тема „Бежанският народ и ОН“. На това събрание присъствуваха и нашите македонски фракции, понеже Нац[ионалният] македонски комитет в братствата не разрешава да се обсъжда тоя въпрос. Събранието бе много голямо. Официалните водачи на Добруджанската организация се изказаха против ОН. Само Асен Господинов го защити. След него говори наш другар, на когото събранието направи овации. Стана още едно подобно събрание, което също бе добре посетено и мина под знака на нашите разбирания по тоя въпрос. Добруджанската организация е единствената, която поддържа лозунга за *федерирането на всички бежански организации.* Разбира се, че цанковите агенти от Нац[ионалния] мак[едонски] комитет още не искат и да чуят за това.

Ние подкрепихме борбата на тракийци против турско-българския договор[5], само че изобличихме водачите [им], които свързват съдбата на Тракия с официална България в лицето на нейното правителство, като се обявихме за самоопределението на Тракия в рамките на Балканската федерация.

С организацията на царибродчани и босилеградчани тоже имаме връзки, но са още слаби и нашите другари в нея работят най-слабо. Освен легалната организация на царибродчани, има и *нелегална*, която броеше 2000 члена. Част от нея бе мобилизирана и изпратена срещу нападателите емигранти на Годеч. Тая организация напълно се издържа от правителството. Скоро научихме, че в нея има криза. Води се спор: трябва ли да се прибегне към четнически акции или не. Противниците на четнишките акции са поддържали, че освобождението на поробените западни покрайнини е работа на българската държава и нелегалната организация губи смисъл на съществуване. Правителството им бе отпуснало миналата година 700 хиляди лв. и с тая сума се издаваше в. „Западно ехо“. Водачите на тая организация са напълно правителствени агенти и заемат видни служби във военното министерство, вътрешното, железниците и пр. За непоносимото положение на бежанците те нито дума не обелват, но тъкмо затова, занапред ние трябва да работим повече сред тях.

В София се уреди кратък курс (нелегален) за подготовка на другари за работа сред бежанците. Беседите се написват на пишеща машина, които се прочитат и разискват от другарите, които посещават курса. Най сме затруднени при запознаване тия другари с разрешението на националния въпрос в СССР, понеже нямаме нито буква написана литература по него.

Софийските емигрантски организации под наше ръководство и инициатива устроиха една акция за отлагане събиране кредитите, дадени ни от правителството Стамболийски и главно против лихвите, за които бежанците получиха червени листове. Тази акция бе успешна и гласува се резолюция, която Нац. комитет трябвало да поднесе на правителството, обаче, той отказа и не позволи тая резолюция да се напечати в македонските вестници. Същата резолюция бе поднесена на конгреса на македонските братства, но Националният комитет пак успя да я потъпче.

Ние издадохме една брошура по „Бежанския въпрос", в която се издигат нашите лозунги в полза на бежанците, критикува се правителството, Нац. комитет и македонската парламентарна група, че нищо не вършат за спасение на бежанците от гладна смърт. Брошурата се разпространи в 3000 екземпляра и се посрещна много добре. Издавани са при различни случаи нелегални позиви.

Ликвидаторите

В организационния доклад е споменато за тях. Към това има да се каже и следното.

Не отговаря на истината шумът на буржоазната преса, че комунистите масово нахълтаха в буржоазните партии. Ако не бяха масово напъхали в земята, затворите и зад граница, навярно буржоазните вестници не биха даже знали да повтарят до втръсване тая лъжа. Съвършено вярно е, обаче, че отделни лица, а някъде и групи (Самоков) влязоха в буржоазни партии. Бивши членове на КП и нейни избиратели (които затова се наричаха и минаваха за комунисти), влязоха в Национаплибералната партия, Демократическия сговор, Стамболовата партия и незначителни единици в останалите партии.

В Националлибералната партия освен *Юда Юдов* [6] влязоха и някои железничари, държавни чиновници и работници (телеграфно-пощенски и др.). От тях *повечето* са обикновени съчувственици, синдикални членове и въобще беспартийци, но като влязоха в партията на Юда, трябваше да дадат писменно декларация, защото иначе няма да бъдат заличени от черния списък за уволнение и преследване, представени главно от общоделските синдикални водачи. Трябва да се подчертае, че тия хора не влязоха в Сговора, а влязоха в Националлибералната партия. Това говори за голямата омраза, с която се ползва правителствената партия даже и в средата на най-колебливите елементи. Поне ¾ от влезлите пролетарии в Нац[ионал]либ[ералната] партия след събитията са направили това от страх, за прикритие от реакционната буря, която свирепствува в страната и следователно нищо идейно не ги свързва с тая партия.

В Сговора влязоха също така държавни служители, но броят им е незначителен. В него влязоха много земледелци.

В Стамболовата партия и Народно единство наши бивши селски другари и избиратели влязоха в Плевенско и Троянско, а много малко и в други места.

Десните ликвидатори се представляват от д-р Сакаров, Стефан Бъчваров, Тодор Данаилов, Стефан Манов, Никола Стойков, Сидер Тодоров, Ив. Клинчаров, д-р Дино Тодоров, Белю Георгиев, Тодор Цветков и др. Всички тия в едно са съгласни: против нелегалната КП. Всички помежду си, обаче, не се разбират. Д-р Сакаров не знае какво иска. Приятел е на широката партия, в близки отношения с Казасовци, пише статии в националлибералното списание заедно с Юда Юдов, сътрудничи в „Напред“, е за образуването на легална партия и за издаването на легален вестник – разбира се, ликвидаторски. Тодор Данаилов е за влизане в широката партия. На същото становище е и Ст. Манов. След като изпъкна кризата в широка партия, те са в очакване и са любители на образуване на нова партия по английски образец с Казасовци. Поддържат от друга страна гледището за образуване на легална партия и по български образец, ако не стане по английски.

Сидер Тодоров е против влизането в широката партия. Той е за образуването на легална партия.

Белю Георгиевци и Тодор Цветковци са открити врагове на нелегалната КП и не зная каква друга партия искат да правят.

Ив. Клинчаров заявява, че е *за* нелегалната партия, обаче, той мисли, че вън от него друг водач няма, ето защо, не влиза в партията и следователно и той е ликвидатор. Пред българските работници той за свое знаме издига Дядо и издаде неговата биография.

Организационното ликвидаторство е обяснено в организационния доклад, затова тук няма да го разглеждам. Ще прибавя само това, че има стари водачи, които може би още дълго време няма да влязат в партията като формални членове, но които фактически никога няма да скъсат с партията (Житаров – Бургас, Димчев – Пазарджик, Анастасов – Русе и др.). С тия лица, които са наши стари и сегашни знамена, другари поддържат връзки, които са от значение и полза.

Левичарският уклон

Има другари, членове на партията, които по инерция, може би, още се движат по линията, която следваше партията от 16 април. Най-типичен уклон на левичарство се е проявил в Пазарджик и София. Пазарджишката организация на околийската конференция гласува резолюция против курса на партията, който не бил революционен. Според тая резолюция, всички усилия на КП трябва да бъдат насочени към въоръжение на членовете на организацията. Те вземат акт от деветоюнския преврат и смятат, че чрез пуч ще бъде съборена буржоазията. Затова е необходима малка организация, добре въоръжена, дисциплинирана и пр., за да съкруши противника. Въпреки усилията ни да предотвратим техните намерения, не успяхме. Освен казаното в това отношение в другия отчет, тук трябва да ви съобща и един друг факт.

Предстоеше екзекутирането на един другар в Пазарджик. Комитетът решава да убие всички, които ще вземат участие в екзекуцията (прокурора, попа, палачите и пр.). За тая цел още вечерта, преди екзекуцията, в къщи, близо до бесилката, занасят пушки и бомби. Планът не се реализира благодарение на това, че в надвечерието на екзекуцията царя помилва осъдения на доживотен затвор.

В София левичарите се представляват от Петко Напетов и Божилов. Те се обявяват против политическа и синдикална дейност, против борбата ни за възстановяване на кооперация „Освобождение“ и въобще против кооперативната ни политика. Всичко това било опортюнизъм от преди 9 юни. От нас те поискаха отначало 1 милион лева, а по-сетне половин милион за основен капитал, а после да се дават по 200 хиляди лв. месечно за нуждите на ВО. Искаха от нас мандат и средства да се прати П. Напетов в Коминтерна, за да уговарял да му се отпуснат тия пари. Освен това щели да водят преговори със съветското правителство да ни отпусне средства, за да образували *въоръжени групи* за защита на СССР, ако бъде нападнат от България или друга страна. [...]

Ние правим следното: против десните ликвидатори водим открита борба. Те фактически са изолирани от работническите маси. Имаха намерения да издават вестник, но след като ние започнахме да издаваме „Новини“, те се отказаха от тоя мерак. С още по-голяма енергия трябва да продължава борбата против тях.

Тия, които поддържат организационното ликвидаторство, тях ги пращаме в легалните организации (синдикати, бежанци, занаятчии и пр.). Там те са годен елемент да провеждат нашата политика. Те участват в нашата фракционна работа. На всеки един от тях трябва да се дава работа, да се активизират добре и след като им се вкара куража, ще влязат в партията, ако не всички, поне една част от тях.

С „левите“ уклони трябва да се борим главно чрез изяснение на преживяното, сегашното вътрешно и международно положение и нашите предстоящи задачи. В това отношение трябва теоретическия орган на партията да допринесе най-много за лекуване на „левите“ уклони.

Докладчик: *Островски*

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 115, л. 66–71. Копие. Машинопис.

---

[1] Мл. Стоянов тогава е член на ИБ на ЦК на БКП.

[2] През октомври 1925 г. гръцките войски като репресия срещу четите на ВМРО нахлуват в Петрички окръг. България бе заплашена от война. По инициативата на Англия, Италия и Франция Обществото на народите налага Гърция да изтегли своите войски и да изплати на България обезщетение в размер от 30 млн. лв.

[3] „Напред“ – вестник на широките социалисти.

[4] Става дума за Г. Драгнев (псевд. Георгиев), който по дадена от правителството на А. Ляпчев амнистия (февруари 1926 г.) излиза от затвора и през април с.г. заминава за Москва, за да установи от името на левите земеделци връзка със Селския интернационал.

[5] Вероятно става дума за договор между България и Турция, подписан в Анкара на 18 октовмри 1925 г. със срок за 5 години, предвиждащ тясно сближаване между двете страни. Двете страни потвърдили границата между България и Турция, установена след Първата световна война. Към договора имаше допълнителен протокол, регулиращ положението на националните малцинства, въпросите за гражданството и права върху собствеността.

[6] Има се предвид Юрдан Юрданов – член на БКП от 1923 г., който напуска БКП след Септемврийското въстание и става националлиберал.

№ 189

Решения на ЦК на БКП по доклада на члена на ИБ на ЦК на БКП Мл. Стоянов за положението в партията

[Виена], 22 юли 1926 г.

ЦК на БКП, с участието на делегата на Изпълнителното бюро във вътрешността др. Островски[1], в заседанията си на 22 юли 1926 г. изслуша доклада на др. Островски върху положението в партията и нейната досегашна дейност и единодушно прие следните решения, които ЦК и Изпълнителното бюро се задължават строго да се придържат.

I. ПО РЪКОВОДСТВОТО НА ПАРТИЯТА

1. Подчертава се нуждата от най-тесни организационни и идейни връзки с Коминтерна и неговите органи за организационното възстановяване на БКП и за изправянето на всички отклонения, които съществуват в нейната среда.

За тая цел ЦК счита абсолютно необходимо:

а) Да уведомява редовно ИККИ чрез периодически доклади върху положението в страната, състоянието на партията и нейната дейност.

б) Да поставя пред него на предварително обсъждане всички по-важни въпроси на своята политика и тактика.

в) Да изнася пред него разногласията в своята среда или в партията, както и забелязаните в нея уклони.

2. Признава се свиканото през август 1925 г. в Москва, със съдействието на ИККИ, разширено заседание на Временния ЦК за редовно заседание и неговите решения – за задължителни до идната партийна конференция. Но и по същество се признават тия решения [за] правилни, както по отношение общата оценка, която те дават, така и по отношение начертаната бъдеща политическа линия и формулираните предстоящи задачи. Счита се [за] необходимо да се даде най-широка гласност на тия решения сред партийната маса, като ѝ се поясни, че те трябва да служат за ръководството на партията до идната партийна конференция.

3. Партийното ръководство по общо правило може да изпълнява най-добре своята важна мисия, когато се намира вътре в страната. Обаче, при изключителни обстоятелства в интерес на партията може да се наложи едно изключение от това правило. Такова изключително бе именно положението, в което изпадна партията след 16 април 1925 г. След унищожението на редовния партиен център вътре в страната, ИККИ постъпва правилно – както от формално гледище, така и по същество – като даде съгласието си на Задграничното представителство на партията да конституира един *Временен ЦК зад граница.* Тоя Временен ЦК зад граница ще функционира и в бъдеще, като централно ръководство на партията, до идната редовна партийна конференция, която ще бъде суверенна да избере редовен ЦК и да определи местопребиваването му.

Под непосредственото ръководство и по директивите на Временен ЦК, вътре в страната действува едно *Изпълнително бюро,* числото на членовете и личният състав на което се определят от Вр. ЦК и се утвърждават от ИККИ. При спешни и нетърпящи отлагане въпроси Изп. бюро е упълномощено да взема решения и по въпроси от компетентността на ЦК, като при това се ръководи от общите директиви на ЦК и Коминтерна.

4. ЦК счита за една от най-важните свои задачи да подготви по възможност в най-скоро време една редовна партийна конференция с право на партиен конгрес. При изключителния режим тая конференция ще може да разреши своите важни и обширни задачи само, ако тя се свика зад граница, дето само може да ѝ бъде обезпечено нужното за работата ѝ по-продолжително време и възможно най-голяма сигурност.[...]

Предварителен дневен ред на конференцията се определя следующий:

а) отчети на централните комитети за дейноста на партията от 9 юни до днес.

б) доклад за дейността на КИ от V всемирен конгрес до днес.

в) политическото положение (вътрешно и международно) и предстоящите задачи на партията (съществени точки: селски конгрес, национал-революционно движение, стопанска криза, борба срещу изключителния режим),

г) организационното строителство на партията при нелегалните условия,

д) работата на КП в синдикатите и синдикалното единство,

е) борбата срещу белия терор и подпомагане на жертвите (МОПР),

ж) партийният печат,

з) Комунистическо младежко движение,

и) избор на ЦК.

Забележка. Въпросът за десните и ултра-леви уклони в партията ще се третира при отчета на сегашния ЦК.

II. ПО ОРГАНИЗАЦИОННОТО ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА ПАРТИЯТА

1. В основата на организационното изграждане на партията се поставят съответните решения и директиви на ИККИ и по-специално на Оргбюро при ИККИ.

За конкретното разрешение на организационните въпроси при българските условия за ръководството ще служи резолюцията на Московското съвещание на ЦК.

2. За непосредственото ръководство се дават следните указания и правила:

а) Страната се разделя на партийни окръзи, които могат и да не съвпадат с административното деление на страната; всеки партиен окръг се ръководи от един окръжен комитет, който се назначава от ЦК.

Партияният окръг се подразделя на няколко партийни райони по начин, щото център на района да бъде по възможност някой индустриален пункт. Районите се ръководят от районни комитети, които се назначават от окръжните комитети и [се] утвърждават от ЦК.

В големите градове, дето биха се намирали центровете на два и повече партийни района, окръжният комитет изпълнява функцията и на местен ком[итет].

б) Основната партийна организация е производствената ядка. Обаче, за обхващне на партийните членове, които не работят в по-големи предприятия, необходимо е създаването на чаршийски ядки и ядки по улиците. В селата – селски ядки. Ядката се ръководи от секретар или комитет, които се набират от членовете или [се] назначават от районния комитет.

В големи предприятия с повече отделения допуща се създаването на подядки.

в) Ядката е партийната крепост, окръзите и районите – стратегическите възли на партийната организация. Върху тяхното изграждане трябва да се съсредоточат всички сили. Други посредни организационни звена не са нужни. Разбира се, по технически и конспиративни причини може да се създават за *свръзка* посреднически връзки.

г) За бързо възобновяване на връзките в случай на провал, необходимо е връзките да бъдат депозирани при ЦК (Изп. бюро) и съхранявани при пълна сигурност.

д) ЦК ще направи едно точно териториално разграничение на партийните окръзи. Всеки окръжен комитет ще извърши разделението на окръга на райони и ще го предостави на утвърждение в ЦК. Всеки районен комитет трябва да определи предприятията, чаршиите, улиците, селата и пр., дето трябва да има партийни ядки и да вземе мерки за създаване на такива, ако още няма.

е) Партията трябва да възложи определена работа на всеки свой член; тя не бива да носи баласт. Нейният масов характер ще се изразява повече във връзките ѝ с масовите организации, в умението ѝ да работи в тях и да ръководи борбата на масите, макар че тя трябва да се стреми към непрекъснато увеличаване на своята численост. Тя трябва да възлага определена партийна работа и на верни и изпитани другари, бивши членове на партията, макар те още да не са възобновили членството си.

ж) Партията трябва да се свърже с изпитаните другари, излезли от затворите или върнали се от емиграция, и ги привлече в редовете си или им възложи партийна работа. В ръководните комитети трябва да се назначават тоже и другари, пуснати от затворите, за да се постигне по-скоро сцеплението между разните партийни поколения, на каквито събитията разпокъсаха партията.

з) В работата на комитетите трябва да се въведе и съблюдава: а) колективно обсъждане и решаване на въпросите, б) разпределение на работата между всички членове на комитета. Всеки член на комитета трябва да бъде организатор и ръководител на работата в своята област, като привлече за нейното практическо изпълнение нужното число съответни другари.

III. ПО РАБОТАТА В ПРОФСЪЮЗИТЕ

1. При работата в профсъюзите партията ще се ръководи точно според съответните решения и директиви на Коминтерна и неговите органи.

Общото ръководство на партийната работа в профсъюзите принадлежи на ЦК. Провеждането [на] неговите решения и воденето на текущата работа става от *Централната синдикална комисия* при ЦК, която се назначава от последния. В синдикалната комисия трябва да има поне един член на ЦК, комуто и се възлага непосредствено отговорността за работата на комисията.

При всеки окръжен комитет, под ръководството на един от членовете му, се назначава от него една *Окръжна синдикална комисия,* която ръководи непосредствено синдикалната работа на партията едновременно в окръжния център и в целия окръг. При районните комитети, които не се намират в центъра на партийните окръзи, се конституират *районни синдикални комисии.* В отделни пунктове, вън от седалището на районния комитет, могат да се образуват при комитетите на определени ядки *местни синдикални комитети.*

Работата на *комфракциите* в профсъюзните секции се ръководи непосредствено от местните, районните или окръжните синдикални комисии, които я съгласуват, от една страна, със съответните партийни комитети, а от друга страна – с по-горните синдикални комисии.

2. Централната синдикална комисия възлага редактирането на своя орган на един от своите членове, но тя колектовно носи отговорност за него.

ЦКС разпределя работата си между всичките си членове.

3. В своята синдикална тактика партията ще следва точно решенията и директивите на ИККИ и на Червения синдикален интернационал. Специално по въпроса за *синдикалното единство* тя ще се съобразява най-строго с решенията на ИККИ.

4. Понеже между независимите и свободните профсъюзи се водят преговори за обединение, то ЦК ще представи своя *план за действие* на предварителното обсъждане и одобрение от ИККИ.

IV. ПО ПОЛИТИЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ НА БКП

А

1. След априлските събития м.г. партията успя да възобнови най-напред организациите си в по-големите центрове и да започне организационно работата си в профсъюзите, на които посвети почти всичките си налични сили. Постигнатите успехи в профсъюзното движение се дължат всецело на нейната дейност.

В тоя момент работата в профсъюзите има повече *политически,* отколкото *чисто професионален* характер. Партията използва профсъюзите за възстановяване отчасти своите организационни връзки с работническата класа и за провеждане политическото си влияние сред нея. Профсъюзите свикаха няколко масови общоработнически събрания, на които бидоха издигнати партийните лозунги, които добиха характер на *политически демонстрации.*

И в бъдеще партията ще се стрема да поддържа, разширява и укрепва своите връзки и влияние сред пролетариата посредством профсъюзите, *като обаче държи сметка за огромните трудности, които имат да преодоляват последните и като се пази да не предизвика тяхното закриване.*

2. За една политическа демонстрация срещу правителството по повод отменяването закона за жилищна нужда, партията използва в София дружество „Наемател“. Това бе една правилна тактика. За жалост, същото не е могло да стане и в провинцията по липса на подобни неутрални дружества и комитети. Въпреки мъчнотиите, с които е съпроводено образуването на подобни дружества и комитети, партията не бива да се отказва от опитите да си създаде подобни легални трибуни за проявление.

При провеждането на акцията в София е допусната тая *съществена* грешка, че са били призовани за оратори известни социалдемократически деятели и върли врагове на Комунистическата партия, които са използвали това *наше* събрание за рекламиране на *общоделската котерия. Би трябвало за оратори да се определят наши другари и безпартийни работници.*

3. За политическа мобилизация на масите би трябвало да се използват още други легални масови организации или комитети, като организацията на инвалидите, организацията на безработните, организацията за борба срещу скъпотията, организацията на бежанците и пр. Партията трябва да вземе инициативата за създаването на комитети (или дружества) на наемателите, комитети (или организации) на безработните, комитети за борба срещу скъпотията и пр.

4. Стопанската криза създава благоприятни условия за усилване работата на партията сред *занаятчиите*. За тая цел налага се: а) партията да проучи основно влиянието на кризата сред тях и разработи исканията им; б) да приведе в известност, организира и стегне комунистическите фракции в занаятчийските организации, като ги най-подробно инструктира.

5. Във връзка със скъпотията, със съкращението на службите и уволненията, партията трябва да намери форми и методи за легална политическа работа сред *държавните и др. обществени служещи.* Особено внимание трябва да се обърне на неутралните *учителски организации,* като основно се проучи въпросът за работата в тях и се организира влизането на учителите комунисти и съчувственици в тях при един подробен план за практическа дейност вътре. Трябва да влязат и уволнените учители-комунисти.

6. КП трябва да обърне *сериозно внимание на кооперациите,* около които днес вече почва да се разгаря остра *класова борба.* Няма съмнение, че тя никога не бива да престане да иска възобновяването на кооперация „Освобождение“, връщане на имотите ѝ и плащането ѝ по обезщетения; но тя трябва да даде парола за *масово навлизане* в работническите и селски кооперации и за създаване в тях на едно *ляво течение,* стоящо определено на *класова почва.* Кооперация „Освобождение“ може и трябва да бъде възкресена още *сега* в лицето на съществуващите по-масови работнически и селски кооперации чрез създаването на *леви класови ръководства* в тях.

За ръководство работата на партията в кооперативната област нужно е да се назначи една *Централна кооперативна комисия* при ЦК, първата задача на която трябва да бъде *основното изучаване* положението и дейността на кооперациите, изработване на една *Програма на действие* в кооперациите в съгласие с директивите на кооперативната секция на ИККИ и на Селския интернационал и определяне в коя кооперация преимуществено трябва да се съсредоточи работата на комунистите. Разбира се, в кооперациите работата ще се провежда чрез комфракции. Ц[ентрална] к[ооперативна] комисия трябва да открие достъп на комунистите в кооперативния печат.

7. *Бежанският въпрос* и отношението на правителството (и буржоазията) към *националнореволюционно движение* (македонско, тракийско, добруджанско) *обективно* благоприятстват работата на партията сред емиграцията от съседните на България страни. Обаче, отсъствието на *действителни* масови организации на емиграцията, липсата на какъвто и да е организационен живот и на елементарен демократизъм, пълното господство на агентите на българското правителство в тях, прави класовата работа на партията в тях крайно трудна. Все пак *Емигрантската комисия* при ЦК трябва да се стреми да превъзмогне всички трудности. Необходимо е да се създадат емигрантски комисии и при някои от окръжните комитети и да се организира най-щателно работата на комфракциите в емигрантските организации. Нужно е да се поддържат близки връзки с организациите и теченията, които стоят на платформата на съвместната работа с нашата партия.

При това, трябва да се помни, че главен носител на националнореволюционното движение се явяват *угнетените населения* в Македония, Добруджа и Тракия, от които, намиращите се в България емигранти съставляват една *малка* част. По тази причина *общата насока* на нашата работа в националнореволюционното движение трябва да бъде определена с оглед на положението и нуждите на първо място на *тия населения,* а не на емигрантите. Тя трябва да бъде еднаква за всички заинтересовани комунистически партии на Балканите, което може да се постигне само когато общите линии на националнореволюционната програма се изработят съвместно и [се] утвърдят от ИККИ. Това значи, че нашата партия трябва да се съобразява строго с общите и особените решения на ИККИ по тоя въпрос и да поддържа тесни връзки с другите балкански компартии и нац[ионално]рев[олюционни] организации, които стоят на нашата платформа.

Колкото се отнася до емигрантите, то спазвайки общите линии на тактиката на КИ, както се изложи по-горе, партията ще изработи своя конкретна програма за действие с оглед на тяхното особено положение и интереси.

8. Партията едва сега пристъпи към възобновяване на организацията си *в село,* поради туй и политическото ѝ влияние *още не прониква в село.* Селските маси, които по-рано вървяха с КП, са откъснати организационно и политически от нея и ако тя не намери пътища и форми да се проявява и в село, то тя рискува да се види там окончателно изместена от други партии. Но големите спънки за проникването на влиянието ѝ, са отсъствието на масови безпартийни организации в село. Земеделският съюз е наистина масова селска организация, но той е една самостоятелна дребнобуржоазна партия, влизането на комунистите в която, без едно високостоящо и стегнато ръководство, каквото в село твърде рядко се среща, може да има последствие не засилването, а пълното изчезване на комунистическото влияние. КП може да допусне влизане на комунисти в земледелските дружби само в особени случаи и с особени задачи, но като предварително обезпечи едно здраво и сигурно ръководство на работата им вътре.

Селските кооперации са слабо пригодни за създаване и поддържане *политически* връзки с масите. Фактически, те не водят никакъв живот, като *масови* организации. При все това, техните *конгреси*, както и техният *печат,* представляват твърде благоприятна арена за изтъкване комунистическото гледище по стопанските въпроси и комунистите трябва да влизат в тях, като вътре работят за оформяване на *ляво течение* и за преминаването ръководството на кооперациите в негови ръце.

Но въпросът за политическото действие на КП в село си остава открит. Партията трябва отново да съживи опитите си за създаване на *общоселски комитети* при особено важни за селяните случаи.

9. *В отношенията си към Земеделския съюз* КП се ръководи от максимата: със Земеделския съюз, като *цяло,* срещу буржоазията; с левицата в Зем. съюз, като *фракция*, срещу десните водачи на съюза, като при това се стреми да привлече на страната на левицата колебаещият се център.

За жалост, досега партията е установила връзки само с някои *водачи* на левицата в София, но не е успяла да разпростре своите връзки и своето влияние вътре в *земледелските дружби* и да се свърже по-тясно с *местните* левичарски водачи. Така че блокът, единният фронт между двете организации, който е крайъгълният камък на политическиата акция на КП в сегашния момент, далеч не е осигурен.

Необходимо е да се изработи в най-скоро време един конкретен план за провеждане тактиката на блокиране и единен фронт със Земеделския съюз.

Б. Две тактически грешки

1. Тактиката, която проведе КП в *общинските избори* през февруари т.г. се състоеше в следното: 1) навсякъде да се гласува за земеделската листа, 2) местните партийни ръководства да влязат в преговори с ръководствата на земеделските дружби за вписване в листите на Земл. съюз по няколцина комунисти. Фактически, с малки изключения, навсякъде комунистите гласуваха за земеделските листи; на някои места те водиха преговори с дружбашите и успяха да вмъкнат в техните листи свои кандидати. Известно е, че в градските общини са набрани всичко 7 комунисти.

Като се признаят напълно големите трудности за участие в изборите на една нелегална партия, все пак проведената от Изп. бюро тактика трябва да се приеме за *погрешна.* Тя в края на краищата се свежда към превръщането на КП в *опашка на Земеделския съюз,* ръководството на който при това се намира почти изключително в ръцете на *десните водачи*, врагове на единния фронт и партизани на сътрудничеството с буржоазните партии. Според разбирания на известни земеделски водачи (цетристи), единният фронт на Зем. съюз с комунистите се заключава в туй, щото комунистите да вървят със Съюза. В общинските избори нашата партия последва точно тая тактика. И резултатът е тоя, че след като, благодарение почти изключително на комунистически гласове, дружбашите прокараха в софийския общински съвет значителен брой свои общински съветници, те заключиха компромиси със сговористите и националлибералите и влязоха в управлението на общината. Подобни компромиси дружбашите са сключили навярно и на други места. Само тоя факт е достатъчен да покаже фалшивостта на следваната тактика, която не може да не предизвика разочарование сред комунистическите избиратели и да не посее недоверие в КП. Вместо тактиката на пазарлъци с дружбашките водачи за известен брой места в земеделските листи, КП трябваше да издигне лозунга за създаване на *трудов блок* в името на една *конкретна програма,* насочена против Сговора и едрия капитал. Нейната тактика трябваше да цели: а) да се сгрупират масите около тая програма, б) да се застави и лявата легална опозиция да вземе по-решително становище срещу изключителния режим. Такъв трудов блок на много места би могъл да се създаде *на дело* със земеделци и занаятчии, при което, разпределението на местата в листите и организацията, от името на която блокът участва в изборите, добиват второстепенно значение. Той би продължавал да съществува и след изборите, а неговата програма би съставлявала едно средство за контрол на масите над дейността на избраните. Ако на някои места социалистическите или радикалните организации, с цел да спечелят избирателите, биха възприели изрично програмата на трудовия блок, макар формално да не заключат такъв, то това тоже би било един успех[2].

2. Не по-малко погрешна бе и тактиката, която партията следва при празнуването на тазгодишния *Първи май.* Тя беше следната: независимите съюзи предложиха на свободните съюзи да празнуват съвместно празника на труда. Последните приеха, но под условие 1) да се каже изрично, че празнуването става под лозунгите на Амстердамския интернационал, 2) да се покани социалдемократическата партия да поздрави празднуващите. На тия условия нашите другари от независимите съюзи дадоха съгласието си. И действително, Янко Сакъзов от името

на общоделската партия приветствува първомайското събрание. Погрешността на тая тактика се заключава в туй, че софийският пролетариат в подавляющето си множинство състоящ се от комунисти и съчувственици на комунизма, празнува Първи май под знамето на Амстердам и под политическото настойничество на общоделската партия, която се яви като *единствената политическа представителка на пролетариата.* Това бе един колосален успех за тая партия. Подобна тактика очевидно води към реабилитиране на общоделската партия, която масите дълбоко ненавиждат за нейните предателства, и към вътрешното ѝ стягане, след като тя бе изпаднала в пълно разложение и се намираше пред прага на едно формално разцепление. Тя оправдава в края на краищата погромническото отношение на тая партия към комунистите: за да отидат работниците под общоделско влияние, необходимо бе да се разгроми комунистическата партия и да се изтребят нейните кадри. След тоя опит общоделската партия още по-решително ще се обяви против отмяната на Закона за защита на държавата и против амнистията на комунистическите дейци.

В. По днешния политически момент

Развитието на събитията в периода от Московското съвещание до днес доведе до силно и небивало изостряне на *стопанската криза* в страната, политическият отзвук на която е: 1) разложението на Демократическия сговор или фалита на опита да се обедини целокупната буржоазия под едно партийно знаме, 2) разложение на лагера на фашизма и отслабването на белия терор, 3) окопитването на народните маси от тежките удари, които получиха, и тяхното политическо активизиране. Това означава, че страната е преминала най-високата точка на капиталистическата офанзива и на политическата реакция и че е предстояще едно засилване движението на масите. Което обаче не ще рече, че са изключени нови моменти на усилена реакция.

При туй положение непосредствената задача на КП *днес* е двойна: 1) да съдействува за по-нататъшното разложение на Демократическия сговор, като насърчава и подтиква дребнобуржоазните и демократически групи в Сговора и вън от него срещу групите на хищническия капитал и на фашизма, 2) да работи усилено за сплотяването и блокиране на трудещите се маси в трудов блок.

Разложението в буржоазния лагер се явява във вид на прегрупирване на буржоазни партии, в стремление към образуване на нови коалиции. Със знамето на тия коалиции те ще се опитат да подмамят дребната буржоазия, активната поддръжка на която им става толкова по-необходима, колкото повече отслабва ефикасността на терора. На тоя опит КП трябва да отговори с разгръщане тактиката на единния фронт и на блокирането на трудещите се маси и всички трудови организации както политически, така и икономически и професионални. Особено КП трябва да противопостави тая тактика на съглашателската и коалиционна тактика на десните водачи на Зем[еделския] съюз и съвместно с левицата да осуети опита им да предадат интересите на селските маси на буржоазията. Подобна линия трябва да бъде следвана и по отношение СДП. При провеждането на тая тактика КП трябва да използва всички *легални възможности* за действие.

Стопанската криза изтъква на пръв план *икономическите интереси* на масите. Въз основа на едно щателно проучване на кризата и на болките, и нуждите на масите, КП трябва да издигне редица *конкретни икономически лозунги,* общи за цялата трудяща се маса и особено – за отделните нейни групи. Разбира се, че партията непрекъснато ще издига лозунга за премахването Закона за защита на държавата. Но тя не бива да си прави илюзии, че в скоро време, даже при идването на власт на тъй наречената лява опозиция, ще добие формалната отмяна на тоя изключителен закон. Поради това, тя трябва да съсредоточи силите си върху *фактическото* преодоляване на тоя закон, върху извоюването *на дело* най-широка свобода и възможност за масите да се организират и борят, и – за себе си – да ръководи борбата им.

От образуването на една *легална Работническа партия* събитията ще направят скоро един актуален въпрос, разрешението на който в един или друг смисъл ще се наложи от вероятния опит на *ликвидаторската десница* да пристъпи към образуването такава, като средство за борба срещу КП и Коминтерна. Поради туй наложително е да се пристъпи веднага към проучване условията и възможностите за създаването на една легална партия и да се постави тоя въпрос на разрешение пред ИККИ.

V. ПО УКЛОНИТЕ В ПАРТИЯТА

1. Големите поражения, които претърпя КП последните три години, не можеха да не раздрусат идейно-политическото единство, което царуваше в нейните редове по-рано.

Жизнена задача за партията днес да възстанови своето вътрешно единство *върху линията на Коминтерна*, като използва ценния опит, който тя сама натрупа през време на своето бурно съществуване. Но за тая цел е необходимо изучаване на всички отклонения от тая линия, в каквата форма и да се явяват те, и системна борба срещу тях.

В партията съществуват като *десничарски опортюнистически* отклонения, така и *ултра-левичарски,* но в сегашния момент първите са далеч много по-опасни и затуй трябва да привлекат най-сериозното внимание на партията.

а) Има партийни другари, които още стоят на почвата на деветоюнската тактика на партията, осъждат септемврийското въстание като авантюра и пуч, отричат целия неин нелегален период и ѝ препоръчват, явно или прикрито, да се върне организационно и политически назад към 9 юни. Пътят на тия другари води към буржоазията. Едни от тях действително ренегираха и станаха отявлени врагове на партията. Други, без да са минали открито в лагера на буржоазията, са скъсали идейно и организационно с партията, водят открито борба срещу нея и Коминтерна, но продължават да се наричат комунисти, като по тоя начин се опитват да завлекат със себе си една част от пролетариата. Те играят ролята на агенти на буржоазията сред работниците. Трети, най-после, се намират още в редовете на партията и там се мъчат да прокарват своите *ликвидаторски* разбирания, като по тоя начин подпомагат делото на ония ликвидатори, които са вън от партийните редове.

Това десничарско противокомунистическо ликвидаторство, което атакува партията главно отвън – ликвидаторите в партийните редове са сравнително малобройни – е най-голямата опасност за партията днес, понеже то използва нелегалното положение на партията, за да сее сред неосветените работници смут и недоверие към нея.

б) Има бивше членове на партията – и те не са малцина, – които без да са ренегирали и без да водят борба срещу КП и Коминтерна, считат, че още не бивало да се възстановява КП, поради опасността от нови избивания и затова те отказват да влязат в нейните редове днес. Навярно една част от тях ще отпаднат завинаги от движението, а други с течение на времето ще се върнат в партията. Мнозина от тях и сега не отказват да извършват известна партийна работа, която им се възлага. Задача на партията трябва да бъде, като разкрива и бичува дребнобуржоазното безверие, колебливост и малодушие, което лежи в основата на поведението на тия другари, да се стреми постепенно да ги въвлича в работа, за да приеме с време най-добрите от тях в редовете си.

в) Пораженията разколебаха до известна степен доверието в партията и даже в Коминтерна у част от активните партийни членове. Затова много допринесе клеветническата кампания на буржоазията и социалдемократическата преса срещу КП и Коминтерна, на която, при изключителните условия през изтеклата година, партията почти никак не можа да реагира. На тая почва в нейната среда възникнаха разни уклони, като социалдемократически настроения и стремление към известна партийна автономия. Тия уклони крият в себе си големи опасности, ако своевременно не се вземат мерки да се премахне почвата, на която те са се появили, а именно – да се внесе пълна светлина в партийната маса по последните събития, по становището на партията и Коминтерна, да се изяснят причините за поражението на партията и да се извадят поуките от тях.

г) Терористическият режим предизвика у една част от партийните членове ултралевичарски уклони, които се свеждат към туй, че борбата на масите се замества с борбата на партията и даже борбата на партията се схваща като борба на отделни членове или групи от такива. Разбира се, ако подобен уклон би се развил, то Комунистическата партия би избила в дребнобуржоазен анархизъм. Събитията от последната година обаче разпръснаха много дребнобуржоазни илюзии. С една упорита ленинистка просвета и с една правилна болшевишка тактика, на партията ще се удаде да се справи окончателно с тия уклони.

2. Събитията разпокъсаха изкуствено партията на три различни поколения, които са работили в партията в различни периоди и затуй се явяват носители на различен опит и отчасти на различни разбирания. Една част от партията, оная, която взе най-активно участие в септемврийското въстание, емигрира в чужбина; сега тя постепенно се завръща и внася в партията своите разбирания и своя опит. Друга част, оная, която изгради нелегалната партия след септемврийското въстание, доколкото не биде изтребена, се намира в затворите, отдето половината вече е пусната следствие амнистията; тя също носи свои разбирания и свой опит. Третата част се образува от другарите, които почнаха възобновяването на партията след 16 април. Задачата на партията днес е да спои идейно и политически тия три поколения, като превърне *отделния* опит на всяко едно от тях в *колективен* опит на партията. За тая цел необходимо е да се привлекат към активна работа и към ръководство в партията другарите от трите поколения.

3. На другарите, които проявяват десничарски уклони, трябва да се възлага практическа партийна работа, но ръководството – идейно, политическо и организационно – в партията не бива да им се поверява.

4. Масовото избиване на партийния кадър през изтеклите три години налага на партията: а) да се отнася особено бережливо към живота на своите членове, като винаги полага максималните, съвместими с интересите на партията грижи за тяхното запазване от ударите на убийците, б) да вземе най-енергични мерки за теоретическата и практическата подготовка на нов кадър.

VI. ПО ПАРТИЙНИЯ ПЕЧАТ

1. „Комунистическо знаме“ се признава за ръководен орган на партията. На него се възлага да провежда партийното схващане по всички въпроси на партийната дейност в съгласие с линията на Коминтерна, да води борба срещу разните уклони в партията и да ръководи въобще идейното болшевизиране на партията.

ЦК назначава редакцията на „Ком. знаме“ и контролира неговото списване.

„Ком. знаме“ ще излиза зад граница.

2. За изпълнение на неговата важна задача

а) привличат се като сътрудници на списанието всички писателски сили на партията (в страната и зад граница), които стоят на становището на Коминтерна;

б) организира се редовно дописничество от вътрешността (отделните места);

в) Изпълнителното бюро и ЦК на младежите организират най-широкото разпространение на списанието във вътрешността.

3. Предвид на необходимоста да се запази единството в идейното ръководство на партията и да се концентририт не многото писателски сили на партията в един център, ЦК счита, че легално списание във вътрешността не бива да се издава.

4. Във вътрешноста се издава легално един независим ежедневен вестник, редакцията на който се назначава от ЦК. Неговото списване става по особена инструкция, изработена от ЦК. ЦК редовно указва на редакцията дефектите при списването му и ѝ дава директиви. Непосредствения контрол върху списването му обаче упражнява Изп[ълнителното] бюро.

5. Основава се едно легално книгоиздателство във вътрешноста за издаването на марксическа и ленинистка литература. Чисто партийната и боевата комунистическа литература, доколкото не би могла да се издава легално, ще се печата нелегално зад граница, като „Библиотека „Комунистическо знаме“.

Списъкът на книгите, които ще се издават от легалното издателство, както и редът на печатането им, ще се определят от ЦК. Издаването ще става под редакцията на особен редакционен комитет, който ще се назначи от ЦК.

6. Нелегално във вътрешноста да се печатат само позиви, хвърчащи листове и др. подобни.

VII. ПО В[ОЕННАТА] О[РГАНИЗАЦИЯ]

1. Съобразно със задачите, които сегашният политически момент налага, партията счита за необходимо да организира изпълнението на следните функции на ВО:

а) разведка[3] политическа и военна,

б) разложение [на] военните сили на противника,

в) туряне в известност и съхранение на съществуващото оръжие.

2. Отделна военна организация сега не се създава. Органзирането и ръководството на горните специални работи ЦК възлага на особени другари, нему

непосредствено подчинени. В работата на разложението военната сила на противника се привлича и Младежкия съюз.

VIII. ПО СЪСТАВА НА ИЗПЪЛНИТЕЛНОТО БЮРО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕТО НА РАБОТАТА

1. Броят на членовете на Изп[ълнителното] бюро се увеличава на седем (от които единият е делегат на ЦК на Младежкия комунистически съюз). Освен това, предвиждат се още 6 заместници.

2. Личният състав на Бюрото е следният:

Действителни членове – 1

Заместители:

а) политическа дейност – 1

б) организационна дейност – 1

в) ръководство на работа в масовите организации (завеждане на комфракциите) – 1

г) профсъюзна дейност – 1

д) легален печат – 1

е) софийски окръжен секретар – 1

ж) делегат на младежите – 1

3. Първите трима образуват *Секретариата на бюрото.*

4. Връзките и специалната нелегална и техническа дейност се възлагат на др. ....* – 1

5. Представител на ЦК в Българската секция на МОПРа – др. ...* – 1.[4]

ЦК на БКП (т.с.)

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 107, л. 1–8. Копие. Машинопис.

---

* Така е в текста.

[1] Псевдоним на Младен Стоянов.

[2] Към тази точка на резолюцията има бележка на Мл. Стоянов: „Теоретически идеята за трудов блок е съвършено правилна и трябва да се направи всичко от наша страна да се осъществи на дело. В инструкцията, която бе ни пратена от Виена в навечерието на изборите, се казваше, че трудовият блок трябва да включи земледелците (десни, леви и драгиевисти), социалисти, занаятчии и радикали на известни места и при известни условия. При конкретните условия обаче при които ние бяхме поставени, нам ни оставаше от двете едно: *или да гласуваме с листата на ЗС, като зачеркваме противниците на единния фронт, или да гласуваме с лозунг,* понеже занаятчиите, с които ние се срещахме, *отказаха* да се образува общ комитет, за да не ги обвини реакцията в единофронтовство. Социалисти, драгиевисти и др. също така не искаха да чуят за подобни комитети. А синдикатите не искахме да ги ангажираме по понятни съображения в изборната борба, така че оставаше само с левите земеделци да работим, като привлякохме на някои места и центристите, с които в София устроихме едно публично предизборно събрание.

Ние имахме своя избирателна платформа, която биде развита в легалния печат. Тя обхвашаше всички въпроси, които засягат интересите на работници и служещи, средните и дребни селяни и занаятчиите.

Островски

P. S. Тия избори ни показаха колко необходима се явява нуждата от легална партия за участието ни в парламентарната борба“. *(ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 107, л. 9).*

[3] *русизъм* – разузнаване.

[4] Към тази точка на решението има следната бележка на Мл. Стоянов:

„1. Централният комитет на БКП се състои от 7 члена и съответно число заместници. Личният състав се утвърждава от ИККИ.

2. Четири члена от ЦК се намират зад граница, дето образуват Политическото му бюро, което съставлява постоянния ръководен орган на партията. Останалите трима члена се намират във вътрешността и влизат в състава на Изпълнителното бюро.

3. Централният комитет в пълният си състав (или най-малко с участие на някои от вътрешните членове) се събират на редовни и извънредни заседания според условията и нуждите.

По всички важни въпроси, когато не е възможно да се свика пълно заседание на ЦК и когато решението на въпросите търпи отлагане, Политическото бюро е длъжно да иска мнението на вътрешните членове на ЦК, които имат право така също да се изказват и по всички други партийни въпроси.

4. Изпълнителното бюро е изпълнителният орган на ЦК и действува по директивите и контрола на Политическото бюро. Броят на членовете му и разпределението на работата му се определят от ЦК, който и назначава личния му състав. Намиращите се във вътрешността трима членове на ЦК влизат в състава на Изпълнителното бюро и осигуряват правилното отправление на функциите му.

5. Тази организация на партийното ръководство ще бъде в сила до идната редовна партийна конференция, която ще бъде властна да реши за по-нататък“. *(ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 107, л. 10).*

№ 190

Писмо на Г. Димитров (от името на ЦК на БКП) до Генералния секретар на Селския интернационал А. П. Смирнов с молба да се окаже материална помощ на земеделската емигрантска група на Н. Атанасов и Хр. Стоянов

4 септември 1926 г.
строго поверително

Тов. *Смирнову*,
копии т.т. *Орлову*[1], *Горову*[2] *и Бошковичу*[3]

ЦК БКП, кроме своих связей с левым крылом Земледельческого Союза внутри страны, находится в связи и с эмигрантской земледельческой группой Недялко Атанасова и Христо Стоянова. Хотя и эта последняя группа является центристской, но она не держится враждебно по отношению к левому крылу Земле-

дельческого Союза и, главное, ведет борьбу против предательской политики групп Оббова и Косты Тодорова. Нам особенно нужно целиком парализировать деятельность этой группы среди земледельческой эмиграции и земледельческого студенчества за границей. В этом отношении группу Атанасова-Стоянова можно и нужно широко использовать. Она может быть использована также для укрепления связи между левым крылом и центристкими элементами и против правого руководства Земледельческого Союза.

Для этой цели, однако, является необходимым некоторое субсидирование со стороны Крестинтерна группы Атанасова-Стоянова для ее изданий и агитации.

ЦК БКП просит отпустить на ближайшие несколько месяцев таковую субсидию в размере 150-200 долларов ежемесячно. За правильное расходование этой субсидии ответственность берет на себя сам ЦК БКП, так как она будет через него передаваться группе Атанасова-Стоянова и будет фактически ей дана поскольку это будет безусловно необходимо на протяжении ближайших месяцев.

С тов[арищеским] приветом
За ЦК БКП *Г. Димитров.*

ЦДА, ф.146 Б, оп. 6, а.е. 214, л. 14. Заверено копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Псевдоним на Н. Мешчеряков.

[2] Псевдоним на Ив. Орманов.

[3] Псевдоним на Ф. Филипович.

№ 191

Сведения от началника на Вътрешна политическа служба на Обществената безопасност за работата на Виенския племун на ЦК на БКП

[септември 1926 г.]

[...] Конференцията е заседавала 2 седмици[1]. Присъствували са около 15 души български делегати. На конференцията са били още Васил Коларов, Георги Димитров, един немски и един руски делегат. От България са отсъствували делегати от три окръга: Шумен, Враца и Видин. Присъсвувал е също и секретар-касиерът на Централния комитет в България Младен Стоянов, а напоследък и Благой Захариев от с. Малко Белово, секретар-касиер на помощния – МОПРски комитет. София е била представена от Кирил Божиков, чиновник в Итало-Българска банка в София.

Всички делегати от България са били задължени да направят доклад за състоянието на своите райони. Всички делегати са изказали незадоволството си от управлението и тактиката на Централния комитет в България, вследствие на което на последния е било гласувано недоверие и трябвало да бъде заменено с нов такъв.

Четени са били няколко реферати от Тодор Луканов и Йордан Кискинов, който като делегат е пристигнал от Русия.

Поставени били на дневен ред и въпросите от миналото на партията по юнските, септемврийските събития и атентата. По този повод са се очертали 3 течения: *десничарско* – представлявано от Тодор Луканов, което безрезервно осъжда тактиката и дейността на партията в миналото, *левичарско* – представлявано от д-р Исаков и Иван Генчев и *център* – Васил Коларов.

Интернационалът налага пълна реорганизация на комунистическата партия в България, предвид новите събития, които се очаквали в Европа и предимно на Балканите. Тези събития от голямо всесветско значение не трябвало да заварят Българската комунистическа партия дезорганизирана. За целта конференцията предвидила за бюджета на Българската комунистическа партия големи суми по организацията ѝ, закупуване на оръжие и пр.

Васил Коларов заявил, че в скоро време и не по-късно от една година неминуемо щяло да се наложи война между Русия и Англия, която фактически вече се водела, но не в Европа, а в Китай, където 100 милиона китайски народ с оръжие в ръка се борел против английското и френско владичество, тази борба се организирала и поддържала с пари и оръжие от Русия. В Европа Русия не била още готова да действува военно по-рано от края на 1928 г.

Конференцията се обявила против четническата организация и предписала на Българската комунистическа партия да не дава никакво съдействие на чети или на отделни терористи. Конференцията намира, че четничеството е дело на отделни личности, а главно на сръбското правителство.

Между другото са взети решения за прочистване на комунистическата партия от провокатори и предпазването от провали. Всеки 3 месеци във Виена за в бъдеще ще се събира конференция за обсъждане на текущи въпроси. Втората конференция е определена да се състои в началото на м. януари 1927 г. [...]

Началник вътрешна политич[еска] служба [не се чете]

АМВР, об. 1063, л. 1– 2. Заверено копие. Машинопис.

---

[1] Пленумът се провежда през септември 1926 г. На него присъстват членовете на ЦК, представители на ИБ в страната, на Комсомола, на българските политически емигранти в СССР и Югославия, представител на ИККИ, делегати от Софийски, Пловдивски, Старозагорски, Шуменски и Пазарджишки окръг.

№ 192

Резолюция на Виенския пленум на ЦК на БКП във връзка с анкетата по атентата на 16 април 1925 г.

[Виена, 23 септември 1926 г.]

Изпълнителното бюро в София е взело решение за снемане отговорните мандати на другарите Виктор[1] и Марек[2] във връзка с тяхното отношение към априлския атентат.

Независимо от това, че формално Изпълнителното бюро не е властно да снеме мандати от другари, утвърдени на своите постове от ИККИ, разширеното заседание на ЦК извърши най-щателна анкета по същността на горното обвинение не само по отношение на речените другари, но и по отношение на всички живи членове на бившото партийно ръководство. За тая цел разширеното заседание доби сведения от съдържанието на всички по-важни документи, решения и пр., находящи се в архивата на Българското Задгранично представителство и Балканската Федерация по тоя въпрос, изслуша обясненията на всички останали живи членове на ЦК и на други лица, които са имали каквото и да е отношение към тях по тоя въпрос, или се запозна с техните писмени доклади (Попов и М.З.[3]). То изслуша също така обясненията на делегата на Изпълнителното бюро др. Островски[4].

В резултат на всичко това, разширеното заседание на ЦК констатира:

1. ИККИ и БКФ нямат никакво прямо или косвено участие в ултра-левичарските отклонения в БКП и в терористическите актове, извършени в България и не носят никаква отговорност за априлския атентат. Те не само не са поддържали или насърчавали една тактика, която може да доведе до терористически актове, но, напротив, те са правилно насочвали дейността на партията по пътя на масовите акции, противопоставяли са се решително на всички забелязвани в нея ултра-левичарски отклонения, предупреждавали са я за опасностите, които я грозят от тях и са се стремяли да парализират тия отклонения. Усилията на българската и международната буржоазия са да представят Коминтерна отговорен за софийския атентат. БКП трябва да се бори най-енергично за парализиране на тая клеветническа кампания на буржоазията. Другарят Попов, който е направил колебливи заявления в туй отношение, с това доказва, че се е подал на внушението на буржоазията.

2. Представителите на БКП в ИККИ и БКФ са правилно осветлявали тия ръководни органи за положението в България и са съдействували за нарастване на тяхната правилна линия.

3. Същите, като членове на ЦК и Задграничното Представителство на БКП са действували в пълно съгласие с директивите на ИККИ и са се стремяли да бъдат те правилно усвоени от БКП и точно проведени на дело.

4. Не е вярно, че др. Виктор е дал съгласието си за извършване на априлския атентат – напротив, когато Марек му е съобщил за проектирания атентат, се е изказал решително против и е натоварил др. Марек да предаде мнението му по условения от него начин, тъй като по технически причини той е трябвало сам да съобщи мнението му; на запитването на др. Виктор на другия ден, писал ли е др.

Марек на ЦК в София, той е отговорил, че е съобщил отрицателното мнение на др. Виктор. Др. Марек още през март 1925 г. съобщил на др. Венелин[5] отрицателното мнение на др. Виктор по проекта за атентат и че той предал мнението му в София. Същото той потвърди на Московското съвещание (август 1925 г.). Той възобнови това си утвърждение и при сегашното разширено заседание на ЦК.

За последното не остава никакво съмнение, че наистина др. Виктор се е изказал ясно и определено против проекта за атентат. Независимо от това, от направената анкета пред самото разширено заседание (документи, доклади и устни свидетелствувания) се установи ясно, че др. Виктор е провеждал на дело една политика и тактическа линия, която изключва терористическия уклон и мисълта за подобен атентат. По какъв начин мнението на др. Виктор се е получило превратно в София, не е напълно уяснено. Не е изключено (понеже писмото е било писано с химическо мастило, при което може някоя дума да не бъде предадена или да не бъде проявена) причината за това да е техническа. Тоя въпрос ще може да се осветли, ако писмото е запазено.

5. Др. Марек при заминаването си в странство е дал съгласието си за ревизирането проекта за атентат. От чужбина той не е оттеглил съгласието си, но го е потвърдил от Виена, според неговите думи в следната форма: като се извършат редица атентати [от отделни] лица, може да се [стигне] до големия атентат.

6. Др. Венелин се е изказал ясно и определено против проектирания атентат, и отрицателното си отношение към тактиката на индивидуалния терор е изложил в писмото си до ЦК на партията от 20 март 1925 г., което своевременно е било получено в София и доведено до знанието на членовете на ЦК.

7. Др. Попов[6] се е колебал по въпроса за атентата. В навечерието, когато е узнал за предстоящето му извършване, като член на Изпълнителното бюро се е съгласил заедно с другите да се отмени извършването му. Натоварен да предаде това решение на Коста Янков, в спор с последния, той изменил мнението си и дал съгласието си за извършването му.

8. Др. П. Огнянов[7] е бил решително против ултра-левичарските отклонения и отделните терористически актове и в деня, когато е узнал за проектирания атентат, се е произнесъл решително против него, провел това мнение пред Изпълнителното бюро, и като решение на Бюрото (ЦК) е съдействувал за неговото своевременно предаване на Военния център.

9. Другарите X и Y[8] не са били посветени до края на проекта за атентата.

II

Реши:

Във връзка с отношението им към атентата, на членовете на бившия ЦК на партията, другарите Попов и Марек не може да се възложи днес ръководен пост в партията (член ЦК на партията).

ЦДА, ф. 3Б , оп. 4, а.е. 107, л. 14–15. Копие. Машинопис.

---

[1] Псевдоним на Г. Димитров.

[2] Псевдоним на Ст. Димитров.

[3] Вероятно става дума за Т. Павлов и Д. Златарев.

[5] Псевдоним на Мл. Стоянов.

[6] Вероятно е псевдоним на Т. Павлов.

[7] Псевдоним на П. Искров.

[8] Вероятно става дума за Хр. Халачев и Мл. Стоянов.

№ 193

Резолюция на Виенския пленум на ЦК на БКП по синдикалния въпрос

[Виена, октомври 1926 г.]

1. Акцията в края на 1924 г. и началото на 1925 г. за защита на разтурения Общ работнически синдикален съюз и на присъединените към него съюзи, както и пристъпването по-късно към образуването и създаването на НРПС – тая политика на КП по синдикалния въпрос бе правилна. Резултатът е налице: работническите маси идейно не се разпиляха, нито пък отидоха с реформистите.

2. Добитите резултати от усилията за организирането на българския пролетариат под знамето на НРПС са още незначителни пред онова, което ни предстои да постигнем в това отношение. Три са главните причини, които спъват синдикалната дейност: незапомнената стопанска криза в страната, големият терор на властта и фашизмът, и липса на активен кадър, на дейци.

Една от слабостите на добития резултат е тая, че НРПС още не са се свързали организационно с работниците от някои важни индустриални области (рудничари, доскоро не бяха се свързали с текстилните работници, кожари и др.) и едри предприятия. Голяма част от сегашните кръгло 6000 члена на НРПС са занаятчийски работници. Без да се забравят нито за минута последните, КП трябва да напрегне силите си за работа сред индустриалния пролетариат за масовото му организиране в профсъюзите.

3. Опасността от реформистката и фашистката живеница в тялото на работническата класа в България след станалите събития, макар и не така застрашителна, е налице. На появилата се тук-там реформистка, самосиндикалистка и фашистка идеология и незначителни още течения, трябва да се противопостави класовата революционна марксистко-ленинска идеология и всеки опит за проявление на противните тенденции да се парализира още в зародиш.

4. Досегашната просветителна, агитационна и пропагандаторска дейност на НРПС е не напълно задоволителна. Необходимо е при синдикалния комитет, както и при местните работнически съвети да се създаде специален агитпропски отдел, който да поеме изцяло тая обширна дейност в ръцете си. Трябва да се продължи издаването на специална синдикална литература – поне по една брошура или книга в тримесечие.

5. Публичната дейност на НРПС трябва да се разширява непрекъснато, която да обхване всички големи и малки работнически центрове. КП и НРПС трябва да вдигнат на крак масите за извоюване право на организация, събрание, сло-

во и печат. Само когато масите разберат тая нужда за тях, тогава те ще се вдигнат на борба, пред която реакцията ще капитулира. Борбата за право на събрания и организация, ако се води *само от организираната част от класата*, то те никога не ще бъдат извоювани. В тая борба трябва да се вдигнат МАСИТЕ и то винаги в името на жизнени техни искания. Борбата за право на събрание и организация не бива да се води като [за] абстрактни за масите искания, а тя трябва да се свързва винаги с техните непосредствени интереси и искания.

6. Програмата на НРПС трябва да се разшири и допълни и да се широко популяризира сред масите. В нея трябва да се обърне особено внимание за защита на *женския и младежки* труд в производството. НРПС трябва навреме да вземат винаги становище по всички актуални въпроси, засягащи интересите на работниците и служещите и да се стремят в името на тия интереси да раздвижват масите, да създават масови движения.

7. Синдикалният комитет трябва в най-скоро време да организира курсове за синдикални дейци, които да бъдат посетени от подлежащи на развитие работници както от София, така и от провинцията. Трябва да продължават опитите за привличане към движение на някои от старите работнически дейци.

При СК е необходимо да се създаде специален апарат за агитация и пропаганда сред работниците.

8. Създаването на *комисии по предприятия* за защита интересите на всички организирани работници, както и *комитети на безработните*, които да сплотят хилядите безработни и да създадат *движение* на безработните в името на една революционна програма са първостепенни задачи на БКП в синдикалната ѝ област.

9. Финансово НРПС са слаби. Специални усилия трябва да се положат за засилването им в това отношение. На първо място, редовно да се събират членски вноски, да се дават вечеринки, концерти и др. Финансовото засилване ще разреши и въпроса за клубове, каквито има само тук-там, а без клубове организационната, просветителна и др. дейност на профсъюзите ще се затруднява в бъдеще много, както е било и досега.

II. В[ЕСТНИК] „ЕДИНСТВО“

В. „Единство“[1] в общи линии е списван правилно. Допускани са много грешки от принципиално, опортюнистическо и ликвидаторско естество, които в бъдеще не бива да се повтарят.

Тиражът му говори, че той е проникнал доста дълбоко сред работническите маси, но това не е достатъчно.

Специални усилия и мерки са необходими, за да получи още по-широко разпространение.

Дописничеството от местата и предприятията, макар и да е налице, в това отношение има да се желае и трябва да се направи още много. То трябва да се организира по места и предприятия.

Най-голямата празнота в списването на вестника е, че той не отразява положението на ония професии, работници и служащи, които са вън от обекта на НРПС – държавни служещи, железничари, т. пощенци, банкови служащи и др. А това говори, че „Единство“ в тия среди не се разпространява.

В. „Единство“ в това отношение трябва да бъде орган не само на НРПС и работниците от частното производство, но такъв на *всички* наемници в страната – той трябва да стане най-разпространеният, авторитетният и любим вестник на българския физически и умствен пролетариат. За тая цел формата му може да се увеличи на 6 страници, или пък да си остане 4 страници, но да излиза два пъти седмично.

III. ОБЕДИНЕНИЕТО

1. Още от първия ден на своето съществуване НРПС и в."Единство" поставиха като главна своя цел постигане на синдикалното единство в страната. Тоя лозунг те не са изпускали изпредвид нито за един момент из своята ежедневна дейност. Първият етап на тия усилия се завърши с предложената от НРПС на С[вободния] с[оциален] с[ъюз] платформа за обединение през м. декември 1925 г. Легналите положения в тая платформа бяха правилни.

Вместо обединение, ССС поиска преливане на НРПС в неговите редове.

Вторият етап свърши с Балканската синдикална конференция, свикана от А[мстердамския] и[нтернационал]. Тактиката на НРПС около конференцията в София бе правилна. Мобилизацията на работническата маса от НРПС оказа решително влияние върху решенията на Амстердамската синдикална конференция в София, които до голяма степен бяха против позицията на общоделската партия и ССС.

Третият етап завърши с прокламираното единство на 21 август т.г., което по-сетне биде осуетено от широкосоциалистическата партия.

2. НРПС трябва да се стремят към постигане на обединението с работниците, колкото и малко да са те, от ССС, на почвата на приетата веднъж платформа и пояснителна декларация. За тая цел трябва да се води усилена разобличителна кампания против враговете на единството – широките социалисти. Освен това трябва да се заздравят създадените вече комитети за единството и да се образуват *постоянни акционни комитети* от работниците при НРПС, ССС и неорганизираните за защита на работническите интереси.

3. Тактиката на НРПС трябва да бъде – обединението да стане възможно с всички работници от С[вободния] с[индикален] с[ъюз], за да останат при широките социалисти само фирмите, от които те никога няма да се откажат.

4. Частичното разхвърляно обединение, съгласно резолюциите на много местни дружества на ССС, е нецелесъобразно. Левицата в ССС трябва да бъде подпомогната да се организира добре, да сплоти в редовете си всичкия работнически елемент, да свика свой конгрес или конференция, на която да се реши обединението с НРПС на базата на приетите вече условия. Обединените синдикати на бъдещия конгрес принципиално трябва да се изкажат против Амстердамския интернационал, ако позволят за това политическите условия в страната. Докато стане обаче възможно това, Общият работнически съюз трябва да поддържа найредовни и здрави нелегални връзки с Червения синдикален интернационал.

5. Обединението трябва да търсим с *работниците* от Свободния синдикален съюз и на тях могат да се правят известни концесии, за да се постигне то. Обаче недопустимо е това, което допусна синдикалната комисия: просветителните беседи, устройвани от синдикалния комитет, да се изнасят от отявлени буржоазни агенти и опортюнистически партизани из средата на широкосоциалистическата партия, на които ние издигаме трибуна, за да насаждат опортюнизъм сред работничеството и да печелят лично влияние сред него.

6. НРПС имат тая заслуга, че те първи издигнаха лозунга за работническото единство, който намери отзвук във всички наемнически среди, благодарение крайно влошеното положение на българския пролетариат. Преговорите за обединение между учителските съюзи, железничарските и телеграфопощенските се дължи до голяма степен на дейността в това отношение на НРПС. И занапред те трябва да стоят на предна позиция в борбата за единство на синдикалното движение, която да намери завършена форма в една *обща федерация на труда в България*.

7. На синдикалното обединение трябва да се гледа като на една голяма и реална необходимост за революционното движение и събарянето на терористическия режим, а не само като на *агитационен лозунг*. От това гледище трябва да се борим против всяко подценяване на значението на работническото единство, каквото се забелязва вътре в страната от някои другари, а така също и от другари из средата на емиграцията.

IV. ДРУГИТЕ ПРОФЕСИОНАЛНИ СЪЮЗИ

1. Досегашната дейност в организацията на държавните служащи (Съюза на 19-те) е незадоволителна. В редица съюзи (железничарския, телеграфопощенския, санитарния и др.) е направено нещо, ала недостатъчно. В останалите (Б[ългарския] уч[ителски] съюз, Съюза на съдебните служащи, Съюза на изборните учреждения, Съюза на финансовите служащи и др.) досега не е провеждана определена фракционна работа.

2. Тия организации напълно са абдикирали от предназначението си – да защищават интересите на професиите, които претендират да представляват. Много от тия съюзи не проявяват никакъв живот, а дейността на други се изчерпва само в събиране чл[енски] вноски и фондове за посмъртна каса. А в това време положението на съответните професии е непоносимо: масови уволнения, никакъв служебен стабилитет, безработица (учителите), ниски заплати и пр.

3. Налага се на БКП да обърне специално внимание на тия организации и да създаде в тях комфракции, които трябва да внесат организационно и идейно оживление в тия организации, да ги тикнат на борба за защита интересите на работниците и служащите, като същевременно поведат решителна борба против сегашните водачи бюрократи и предатели.

4. НРПС могат и трябва косвено да съдействуват за олевяването и революционизирането на организациите на държавните служащи. За тая цел те трябва да атакуват бездействието на водачите на тия съюзи, да подлагат на безпощадна критика тяхната погрешна и предателска тактика: да посочват на самите работници и служащи пътищата, по които трябва да вървят техните организации; да доказват нагледно и непрекъснато нуждата от единство между работниците от частното производство и държавните, окръжни и общински служащи и работници; да правят предложения на тия организации за съвместни акции по въпроси, засягащи общите интереси на пролетариата (жил[ищна] криза, скъпотия, данъци и др.) и по специални въпроси, засягащи пряко интересите на държавните служащи (уволнения, намаление на заплати, специални данъци на държавните чиновници и пр.), понеже тия въпроси косвено засягат положението на работничеството от частното производство.

V. КОМФРАКЦИИТЕ

Комфракциите в синдикатите до сега не са били на своята висота. Слабостите им са се състояли в това, че не на всички места те са били здраво организирани, не са действували сплотено и единодушно; много комфракции (главно в провинцията) нямат солидни настоятелства, не се събират редовно на заседания, не проучват дълбоко и всестранно въпросите, интересуващи съответната професия и организация и, въобще, комфракциите в синдикатите не на всякъде са проявили достатъчна и планомерна дейност.

Като се има предвид голямата важност на ролята, която ще играят комфракциите в синдикатите, трябва:

1. Местните комитети да обърнат най-голямо внимание, щото във *всички* (на НРПС и другите организации) професионални секции да се образуват добре организирани и със солидни настоятелства комфракции. Те ще се ръководят непосредствено от *м[естния] к[омитет]* чрез *местната синдикална комисия при* него. Такива комисии трябва да се образуват при всеки местен комитет.

2. Местните комитети са длъжни да обърнат *особено внимание* за създаване на комфракции в профсъюзите на държавните наемници (учители, санитари, финансови служащи и др.). Най-голямо внимание и особени усилия обаче трябва КП да обърне на транспортния пролетариат (железничари и т[елеграфо]пощенци). В техните съюзи трябва да се създадат *образцови* комфракции. За тая цел *м[естните] к[омитети]* са длъжни да създадат ком[унистически] ядки във всички ж.п. и т.п. станции, работилници, складове и служби. Създаването на ком[унистически] ядки по тия две ведомства, както и сред *пристанищните работници* трябва да бъде непрекъсната ударна задача на всеки местен комитет.

3. Комфракциите – респ. техните ръководства – трябва да си поставят за цел всестранно и в подробности да изучат всички въпроси, които засягат съответната професия и организация, да вземат предварително, добре обмислено и правилно становище, да го застъпят в общите събрания *единодушно*. Комфракциите пред лицето на нашите идейни противници и пред това на безпартийните работници, трябва да проявяват винаги дисциплина, единодушие и голяма преданост за делото на работническата класа. Комфракциите във всички профсъюзи трябва да се стремят да станат фактически техни ръководители, като застанат начело на ръководствата им, редакциите и пр. Затова всеки партиен член наемник – без изключение – трябва да бъде член на професионалния съюз.

ЦПА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 107, л. 37–59. Чернова. Ръкопис.

---

[1] В. „Единство“ – орган на НРПС. Излиза легално от август 1925 г. до май 1934 г., а след преврата на 19 май 1934 г. до 1937 г. – нелегално.

№ 194

Резолюция на ЦК на БКП по индивидуалната самоотбрана в периода на белия терор

[Виена, 1926 г.]

В данный момент при новом политическом курсе партии, когда она возвращается назад в массы, от которых оторвалась, начиная новую нелегальную деятельность, наши товарищи *ни в коем случае не должны оказывать вооруженного сопротивления.*

Вооруженное сопротивление ненадежное средство для укрывательства, чтобы избежать раскрытий, арестов и пр. Вооруженная самооборона широко практиковалась в период до апреля 1925 г., [как] ответ на террор со стороны правительства. Это вооруженное сопротивление не что иное, как террор снизу. Но, если в до апрельский 1925 г. период инивидуальный не был надежным средством революционной борьбы, если террористический уклон в движении способствовал нашему отделению от масс и этим причинил еще большую пакость, особая форма террора снизу – вооруженная самозащита при существовавших условиях имела хотя бы те положительные стороны, что создавала политические эффекты и воспитывала революционный дух среди союзных и партийных членов, а также и в массе.

Однако, теперь, когда центр политической деятельности в Болгарии – [это] работа среди масс и поднятие их на борьбу, следовательно эта деятельность должна вылиться в легальные формы и *всякая террористическая дятельность будет пагубна.*

Вооруженное сопротивление даст не только отрицательные политические результаты, но и практически будет вредить организации. Применяя вооруженную самооборону, мы дадим излишний повод правительству усилить террористическую кампанию против нас, к новым раскрытиям, к уничтожению организаций, к физическому уничтожению и так мало уцелевших наших деятелей.

И, наконец, эта самооборона неминуемо превратиться в организованный индивидуальный террор с нашей стороны, а это неминуемо опять приведет нас к ультра-левому уклону 1925 г.

Исходя из настоящего положения и задач движения, имея в виду опыт прошлого, в данный момент нам вместо вооруженной самообороны и сопротивления нужно продемонстрировать выносливость, готовность переносить все мучения, но не предательствовать, крайнюю осторожность и стараться принимать всевозможные меры, чтобы избежать раскрытий и провалов.

Процессы, которые будут неминуемы, так как раскрытий нам не избежать, наши товарищи должны превращать в политические трибуны обвинения и разоблачения буржуазного правительства, его господства и порядков, в трибуны революционной и коммунистической агитации и пропаганды.

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 107, л. 84–85. Копие. Машинопис. Руски ез.

№ 195

Окръжно № 1 на Задграничното представителство на ЦК на БКП до партийните фракции в студентските комунистически дружества във връзка със създаване на студентски групи и партийни групи за съдействие

[Виена], 24 октомври 1926 г.

Скъпи другари,

Предвид на това, че новата университетска година започна, необходимо е да се извърши конституирането на студентските дружества (групи) навсякъде, където това още не е направено.

Студентските комунистически дружества са такива дружества, които сплотяват всички студенти комунисти и съчувственици на комунизма и които, като такива, действуват организирано и планомерно сред българското студентство на даденото място.

За да бъдат нашите студентски дружества действително такива, необходимо е най-напред правилно да бъде схванат както въпросът за техния състав, така и тоя за тяхното назначение. Задграничното представителство донася до знанието на дружествата за провеждане следното:

Студентските (комунистически) дружества се състоят от членове на БКП, от членове на КМС и от съчувственици на комунизма. Достъпът в тях за съчувственици на комунизма трябва да бъде по-широко открит. Тия студентски дружества, колективно принадлежат към КМС и се ръководят от КМС посредством ЗП. Членството в едно студентско дружество само по себе си не съставлява членство в КМС и БКП; последните приемат свои членове съгласно своите статути и наредби. На основание на изложеното трябва да се извърши следното:

а) Да се конституират студентските дружества, където това още не е сторено, като в тях се привлекат членовете на БКП и КМС и съчувствениците от университетите на мястото. Дружествата да си изберат настоятелство, което да разпредели длъжностите си и да си съобщи адреса на ЗП. Според условията на мястото дружествата се стремят до възможност да си намерят подходяща легална форма за проявление (просветителни, академически, спомагателни и други).

б) Конституира се комунистическата фракция в студентското дружество, която се съставя от партийните членове и членовете на КМС; тя съставя свое настоятелство, прави заседания за вземане решение по въпросите на дружеството, които предварително трябва да се решат във фракцията, при което решението на фракцията се поддържа задължително от всички членове в събранието на групата. Нарушението на това правило съставлява нарушението на партийната дисциплина. От комунистическата сплотеност и дисциплина на фракцията, от редовното изпълнение на нейните задължения, зависи не само успехът на дружеството, но също така разпространението на влиянието и симпатиите на дружеството сред българското народно студентство. Фракцията ръководи както дружеството в неговата цялост, така и неговото настоятелство. Поради това конституирането на студентското дружество трябва да се предшествува от конституирането на комунистическата фракция.

в) При работата ни сред студентството трябва да се имат предвид следните общи положения за партийната работа в чужбина:

На всяко място, дето има партийни другари, се образуват партийни групи за съдействие, които се състоят от другарите емигранти, студенти и др. В тях влизат и членовете на КМС. Основата на партийната деятелност на мястото – това е партийната група за съдействие. Студентите, членове на партийната група, заедно със студентите комсомолци, влизат като партийна фракция в студентското дружество на даденото място. Партийните групи за съдействие ръководят целокупната партийна дейност на мястото – в студентските дружества и т.н. В студентските дружества те упражняват ръководната си дейност посредством комунистическата фракция в студентското дружество. Така щото, студентските дружества, от една страна, се намират под местното ръководство на партийната група за съдействие, а от друга страна като принадлежащи колективно към КМС, те поддържат непосредствени връзки със Задграничното представителство, ръководството на което в тоя случай е ръководство от името на КМС. Където партийните членове и членовете на КМС са само студенти, те образуват партийната група за съдействие, която действува като фракция в студентското дружество.

г) Съставете сбит фактически доклад и го изпратете до ЗП на адрес:*

Докладът да съдържа: съставът и числото на членовете на дружеството и фракцията; дейност; особени и висящи студентски въпроси; като изложите вашето мнение по тях.

С др[угарски] поздрав: ЗП

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 114, л. 91. Заверено копие. Машинопис.

---

* Адресът в документа не е посочен.

№ 196

Директивно писмо на Мл. Стоянов (Р. Островски) за организиране на Работническа партия в България

26 ноември 1926 г.

секретно

Против решения расширенного заседания ЦК[1] об организации в ближайшем будущем Рабочей партии наше новое Испол[нительное] бюро[2] не возражает. Все думают, что эта идея своевременна и что нужно приступить к ее практическому осуществлению.

Ликвидаторы за последнее время – во время моего пребывания в Софии – собирались три раза и обсуждали вопрос о создании новой Рабочей партии. По нашим сведениям особых разногласий между ними по этому вопросу нет. В принципе все согласны образовать по их инициативе Рабочую партию. Обсуждение по этому вопросу велось между нашими ликвидаторами (сидеровцами, даниловцами, мановцами, сакаровцами), равно как и между ними и представителями „социалистической федерации“[3]. Один из вождей последней, Чернооков, сказал То-

дору Димитрову: „Брось ты социалистическую федерацию. Мы сейчас обсуждаем серьезно вопрос о создании новой Рабочей партии, которая выступит на политическую сцену вместо бывшей коммунистической партии и умирающей социал-демократической партии гос-на Пастухова“.

Стефан Манов сказал тов. Йордану Милеву по этому вопросу следующее: „Новую партию необходимо создать. Одной из первых ее задач является некоторая переоценка ценностей. Она должна решительно осудить Г. Димитровых и В. Коларовых за их авантюристическую политику равно как и Коминтерн за его вмешательство в наши дела. Что касается Независимых рабочих профессиональных союзов, то необходимо вести борьбу за то, чтобы выбросить из их руководства Асен Бояджиевых, Авраам Стояновых и Йордан Милевых. Газета „Единство“[4] является органом Москвы. Профсоюзы следует вырвать из рук красного синдикального Интернационала, который теперь их субсидирует и от которого они находятся в идейной и финансовой зависимости“.

Относительно того, каким образом создать Рабочую партию, Испол[нителеное] бюро поручило мне заявить следующее:

1. Партия должна быть создана снизу. С этой целью наши товарищи какого-либо из провинциальных городов берут на себя инициативу. Сначала они пропагандируют эту идею среди рабочих, ремесленников и проч. Первая инициатива исходит из одного из районов или кварталов, оттуда перебрасывается в другие районы и тогда выбираются инициаторами разных районов три-четыре-пять представителей, которые образуют для всего города „общую комиссию для создания местной организации Рабочей партии“.

2. Эта комиссия предпринимает агитацию и пропаганду среди масс на местной почве и когда будет привлечено достаточно сочувствующих этой идее, тогда комиссия кооптирует к себе еще товарищей и выбирает из своей среды Временный исполнительный комитет, который начинает записывать членов.

3. Созданная таким образов фактически организация на организационном собрании выбирает постоянный местный комитет и принимает краткую программную резолюцию, которая будет иметь силу пока будут созданы и другие организации. Возникшие организации объединяются в централизованную партию, которая и выработает свою программу.

4. Эта программная резолюция оглашается как в печати, так и на публичном собрании названной организации.

5. Таким же путем поступают и в других провинциальных городах. Созданные организации устанавливают между собой связь. Все они вместе или только одна первоначально созданная организация выпускают воззвание к пролетариату других городов и деревень и приглашают его приступить к созданию подобных же организаций.

6. Подобные же воззвания выпускаются также и от имени софийского пролетариата. Софийская организация входит в связь с остальными и с ними сговаривается о временном руководстве. Для выборов постоянного руководства позже можно созвать и конференцию с представителями от разных организаций, которые решат и ряд других практических вопросов (печать, агитация, пропаганда, организационные задачи).

7. Так фактически созданная партия приступит к повсеместному созданию своих организаций (в городах и деревнях). На I-ом съезде, который будет созван,

когда это будет признано уместным, будет принята партийная программа. До момента созыва съезда программой будет служить программная резолюция первоначально созданной организации, которая может быть пополнена и расширена временным руководством.

8. Созданные выборные комитеты будут существовать и впредь отдельно от партии, которая делегирует в них представителей. При образовании, однако, партии, комфракции в трудовых комитетах будут активно содействовать ее созданию.

Что касается окончательной программы новообразованной Рабочей партии, то таковая будет выработана Испол[нителъным] бюро.

Товарищ Калчо[5] предлагает принять за основу программу английской Рабочей партии.

Р. Островский

РГАСПИ, ф. 495, оп. 69, д. 80, л. 15–17. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Става дума за Виенския пленум (Виенското разширено заседание на ЦК), проведен през август 1926 г.

[2] Виенският пленум избира Изпълнителното бюро в следния състав: Петър Георгиев, Лалю Шарков, Христо Калайджиев, Никола Кофарджиев (представител на Комсомола).

[3] Социалистическа федерация – политическа партия, създадена в резултат на кризата в БРСДП (о) през 1926 г. Паралелно с XXIX конгрес на БРСДП (о) (9–11 октомври 1926 г.) заседава конференция на изключените и недоволните от нейното официално ръководство. На нея се решава недоволните местни организации и групи да образуват Федерация на работнически организации и групи в България (по-късно Социалистическа федерация). Към нея се присъединява част от народните представители на БРСДП (о), които на 28 октомври 1926 г. се конституират в парламентарна група на федерацията. В състава ѝ се включват П. Алексов, Н. Джирдов, Д. Казасов, Ас. Цанков и др. Като орган на социалисти-федералисти започва да излиза в. „Труд“ (1926–1933). През 1932 г. се обединяват с БРСДП (о).

[4] Вж. док № 193, б. 1.

[5] Неустановен псевдоним.

№ 197

Записка на В. Коларов за отношението на Й. Сталин към правителството на А. Ляпчев, изразено пред Н. Бухарин, В. Коларов, Г. Димитров и Хр. Халачев

[Москва], 29 декември 1926 г.

Записано от Сталин при участие на Бухарин.

Участв[али] бълг[арските] др. др. Коларов, Димитров, Розов[1].

1) В переговоры не вступать. Не ангажироваться. Мы не поддерживаем Ляпчева.

2) Если в 4–5 дней может кончиться борьба, – лучше не ввязываться в вооруженную борьбу, ввиду нашей слабости.

3) Если окажется, что переворот примет характер междоусобной затяжной войны[2], что желательно, то надо дать ляпчевцам и цанковцам хорошенько разодраться и ослабить друг друга.

4) При этой последней ситуации можно выставить сначала частичные требования насчет вооружения пролетариата и народа, свободы собраний и т.д., могущие укрепить наши силы с тем, чтобы в подходящую минуту вмешаться в вооруженную борьбу сначала под флагом: долой Цанкова, а потом, в случае успеха, под флагов: долой Ляпчева.

ЦДА, ф. 147Б, оп. 2, а.е. 179, л. 1. Оригинал. Ръкопис. Руски ез.

---

[1] Псевдоним на Христо Халачев.

[2] Има се предвид продължаващата се в Демократическия сговор след формирането на второ сговористко правителство с министър-председател А. Ляпчев подмолна борба между привържениците на Ляпчев – Буров и на Ал. Цанков. Противопоставянето често приема открити форми. Ръководителите на ВКП (б) и на Коминтерна разчитат да използват противоречия сред управляващите за извършването на преврат в своя полза.

№ 198

Обръщение на Т. Павлов към членовете на БКП с предупреждение за опасността от продължаването на конспиративната дейност[1]

[София, края на 1926 – началото на 1927 г.]

МОЯТ ЗАВЕТ

Скъпи другари!

Умирайки за идеала, в служба на който посветих целия си живот и сили, оставям ви в завет следното:

От тригодишния опит на движението и сетният слепец се убеди, че с тактиката на атентати, чети и терор, то не се тика напред, а само се забавя и разрушава. Борих се с всички сили срещу тая тактика и до 16 април, но не можех да победя под заслеплението, богато подхранвано и от противниците ни, които с безогледния терор тикаха мнозина наши дейци, особено измежду ВО, към контратерор, докато дойде катастрофалният, безумен 16 април, който погреба хиляди невинни, ценни наши сили. Борих се като лъв след това ЦК да признае тоя атентат, авторите му и целия тоя курс за безусловно погрешен и авторите му виновни пред бъдещето на класата. Едва преди няколко месеца ЦК от странство излезе с известна декларация[2]. Това бе една голяма радост за мен. Но движението не тръгна напред, а към нови провали и разгроми. Причината ? От известно време пред др. Хр. Халачев най-енергично настоявах да се ликвидира с конспирацията въобще, след което да се пристъпи смело, открито, с всички сили за легализирането на движението, но за искреното му, пълно легализиране. Това ще рече, да се създаде легална Работническа партия, която скъсва всякакви местни и външни нелегални връзки, да организира класата и да я поведе напред в историческите ѝ борби.

Моят мотив е: противникът днес е безпределно по-силен, неизказано по-организиран, следи по стъпките с хилядократно по-многобройните си агенти (официални и неофициални) всяка наша стъпка и при сгоден момент устройва разкрития и провали, които са катастрофални и за партийно, и за младежко, и за синдикално, и за всяко работническо движение и по тоя начин не могат да се направят опити за легална партийна работническа организация и всред класата се сее богато семето на отчаяние, смут, безпътица и разни уклони, които водят или към пълното ѝ поражение за дълги години, или пък ще я хвърлят неизбежно във водите на фашизма, което е още по-лошо. Пък и хората за нелегална работа вътре в страната вече се свършват. Затова, един единствен завет, другари: *краят на всяка конспирация!* Тя е героична, красива, романтична; тя е в съгласие с тезисите на нашия Интернационал, но тя при днешните конкретни условия е вече смъртна опасност за класата ни. А силите, при правилния ход на настъплението, макар с хиляди маневри, с тактичност и бавност, е най-голямата историческа необходимост и висш наш пролетарски дълг днес. Хр. Халачев се почти съгласи с мен, но други, вярвам не ще се съгласят и ще продължават да вярват с илюзиите си, които ще доразсипят движението. Другари, турете смело точка и напред отново! Това не е капитулация на комунизма. Това е единствената възможна днес класова, пролетарска и ако щете ленинска позиция. Формите не важат – важи животът, борбата, крачането напред. А вам скъпи деца, другарко, света майко и ти сестро, един съвет – помнете, че вашия татко, син и брат се бори и умря за всички роби и страдащи на света, в това число и за вас, скъпи. Вдигнете знамето изпуснато, въпреки желанието ми, от моите ръце – и също напред!

Последната другарска прощална целувка *Т. Д. Павлов*

P. S. Не съм изтезаван, изтезания не са ме сломили никога и нямаше да ме сломят никога. Сломи ме жестоката действителност, която съкруши и съкрушава маса наши първи ценни сили – ръководители и редници на движението. Не казвам, че тук не изтезават, но аз не съм изтезаван тоя път. Това е истината.

Дадените вчера показания са неверни в много отношения. Исках да спася много отговорни хора, като взех техните дела върху себе си. Но те сами, под натиска на действителността, са капитулирали. Не им се сърдя. Не им се сърдете и вие. Те все пак са верни и ценни за движението. Основният порок бе посочената вече грешка. Поправете я, другари! И бъдещето е пак наше! То не може да принадлежи другиму.

Съндu[3]

ЦДА, ф. 3Б, оп. 4, а.е. 153, л. 173. Копие. Машинопис.

---

[1] Писано е в затвора. Т. Павлов е арестуван след атентата на 16 април 1925 г. и осъден на 12 ½ г. затвор. Амнистиран през 1929 г.

[2] Вж док. № 177.

[2] Псевдоним на Т. Павлов.

№ 199

Из обяснителна записка към предложението на Селския интернационал за включването му в антивоенна и антифашистка кампания

12 февруари 1927 г.
строго поверително

Последние события в мировой политике все более и более сигнализируют опасность новых империалистических войн, в частности, военной интервенции против нац[ионально]-рев[олюционного] правительства Китая и против СССР.

Исходя из того, что подавляющее большинство империалистических армий состоит из крестьян и война разрушает миллионы крестьянских хозяйств, перед Крестинтерном развиваются широкие возможности развития революционной работы среди широких крестьянских масс.

Наряду с подготовкой войны усиливается фашизм и, в частности, его наступление на трудовое крестьянство. Фашизм все более обнаруживается в глазах трудового крестьянства как непосредственный защитник войны. Поэтому широкие крестьянские массы делаются более, чем когда-либо доступными для антифашистской кампании, ведущейся в тесной увязке с антивоенной кампанией.

Опасность интервенции в Китае и усиление эксплуатации колониальных народов и террора по отношению к нац[ионально]-рев[олюционному] движению на Востоке и в колониях создают также в этих странах благоприятную почву для работы среди крестьянских масс.

Все это говорит о том, что в общей антифашистской и антивоенной кампании, которая будет систематически и планомерно проводится Коминтерном и его секциями, Крестинтерн должен быть использован с целью охвата этой кампанией широчайших беспартийных крестьянских масс. Последнее необходимо тем более, что беспартийный крестьянский характер Крестинтерна будет способствовать восприятию антифашистских и антивоенных лозунгов и т.п. в крестьянской среде, относящейся пока с недоверием к коммунистам. Выдвижение на первый план в этой кампании *среди крестьянских масс* Крестинтерна и его секций в значительной степени сможет парализовать контр-агитацию буржуазии, будто бы кампания против фашизма и подготовки новых империалистических войн являлась маневром коммунистов и махинацией „красного советского империализма". В связи с этим необходимо точно определить задачи Крестинтерна, методы его работы и степень его участия в этой кампании.

Задачи Крестинтерна не должны сводится лишь к агитации против подготовки войны. Одновременно с развитием максимально широкой агит-проработы Крестинтерна в период до объявления войны, должен быть поставлен вопрос о формах и методах работы Крестинтерна и его секций в совершенно изменившейся обстановке после мобилизации с целъю превращения империалистической войны в гражданскую.

Поэтому необходимо поставить на разрешение все связанные с этим вопросы, чтобы Крестинтерн на определенной основе мог своевременно приступить к их конкретной разработке и увязке с соответсвующими организациями. [...]

ПРЕЗИДИУМ КРЕСТИНТЕРНА

РГАСПИ, ф. 535, оп. 1, д. 135, л. 6 – 9. Копие. Машинопис. Руски ез.

№ 200

Писмо от Г. Димитров (Виктор) до ръководителя на левицата на БЗНС Г. Драгнев с указания за предстоящата ѝ дейност

20 февруари 1927 г.

Георгиеву[1]

Мы считаем, что в интересах *нашей общей работы* требуется, чтобы левое крыло Земледельческого Союза сконцентрировало свое внимание и свои силы на следующем:

1) Организация левого крыла во всей стране *внутри* Союза, в его рамках и в *ячейках Земледельческого союза*, в виде *левого течения*, выражающего.интересы широких союзных масс. Информация и активизирование руководящего центра левого течения. Укрепление связи этого центра с левыми элементами Земледельческого союза. Установление и проведение единой линии по основным союзным вопросам для левых элементов по всей стране.

2) *Решительные меры* к сохранению *единства* в Союзе. Стараться помочь объединению расколовшихся местных организаций Земледельческого союза в его рамках. Беспрерывная работа за возвращение в ряды Союза отдельных его членов и ячеек, которых правое крыло центрального руководства Союзом и его местные представители постоянно бы исключали из последнего, как оппозиционеров. Работа над созывом *единого союзного съезда* при участии всех друзей, включительно и тех, которые до съезда остались бы оторванными или же исключенными центральным руководством Союза из его состава. *Крайне внимательное* отношение со стороны левого течения к делу своей организации и своей деятельности, дабы избегнуть излишних *формальных* оснований для преследования левых элементов Союза со стороны центрального руководства, основываясь на союзном уставе и на дисциплине Союза. *Конкретное* осуществление идеи *единства* Союза – вырастающее на почве *блока* малоимущих мелких и средних крестьян, имеющих общие интересы, противоречащие интересам деревенской буржуазии и спекулянтов. Опасность единства Союза, имеющаяся со стороны сторонников Томова, которые стараются навязать руководству Союза интересы деревенских кулаков и спекулянтов, буржуазных элементов Земледельческого союза и стремятся превратить последний из *боевой организации* трудящихся крестьянских масс против крупного капитала и буржуазии, в придаток буржуазии. Единство Союза можно сохранить лишь путем сохранения самостоятельности Союза по отношению к буржуазии и исключения из его состава чуждых ему кулацких и спекулянтских элементов.

3) Совместная работа и борьба левого крыла с центристами против правого. Этот блок левого крыла с центром Союза опирается на общие интересы в данный момент *малоимущих* и *мелких крестьян,* с одной стороны, и *середняков*, с другой, против *деревенских кулаков и спекулянтов*, политическими представителями и выразителями которых в Союзе являются сторонники Томова. В блоке левого крыла с центром против правого, левое должно иметь инициативу и фактически играть руководящую роль.

4) Беспощадное разоблачение *правого крыла* и *его самозванного и навязан-*

ного Постоянного присутствия (всегда посредством свежих конкретных для крестьянских масс фактов), как ренегатов, как изменников интересам крестьянских масс, как негласных сподвижников буржуазии и как рушителей единства Союза.

Объективная товарищеская и конкретная критика *колебливости и нерешительности* центра в борьбе против правого крыла, толкание центристов все более к борьбе и к созданию непроходимой пропасти между ними и сторонниками Томовцев.

5) Широчайшая пропаганда среди союзных масс за участие Земледельческого союза в *блоке труда* – союза крестьянских масс и пролетариата против фашизма, крупного капитала.

Решительная борьба против всяких соглашательств и коалиций во время выборов со стороны Земледельческого союза с буржуазными партиями и социал-демократами. Не *коалиция* с буржуазными партиями, а *блок трудящихся масс*. Поскольку Земледельческий союз, как целое, в предстоящих выборах не успеет присоединиться к блоку труда, то *во что бы то ни стало [ему следует] принять самостоятельное участие в выборах.*

Еще сейчас ячейкам левого крыла [следует] участвовать в *комитетах блока труда* на местах, причем это не должно служить причиной разрыва с Земледельческим союзом, а наоборот, они должны во что бы то ни стало остаться в последнем и бороться, за то, чтобы эта правильная политика была воспринята Земледельческим союзом.

6) Исправление линии газеты левого крыла в духе вышеприведенных указаний. Улучшение газеты. Превращение ее в действительно объединяющий и руководящий орган союзной крестьянской массы, левого крыла и центра Союза. Установление точки зрения газеты по всем текущим вопросами и событиям (налоги, бюджет, кредиты и проч. и проч.) и на этой конкретной почве атаковать ошибочную и предательскую политику Постоянного присутствия и его органа „Земледелско Знаме". Посылка статей и материалов (левого направления) в союзный орган „Земледелско Знаме" и требование их помещения в „Земледелеско Знаме" и таким образом достижение того, чтобы последнее сделалось *действительным органом Союза, а не личным органом сторонников Томова.*

7) Предпринять усиленную печатную пропаганду (брошюр, отдельных воззваний и проч.) идей левого крыла, необходимости совместной работы левых и центристов, исторической необходимости блока труда.

8/ Активное участие в кооперации и борьба за отнятие их руководства из рук правых. Составление и популяризирование среди масс *трудовой* конкретной программы крестьянской кооперации.

9) Объяснение опасности войны и обвинение сторонников Томова в соучастии дела буржуазии по толканию народа и страны к новым военным катастрофам. Идее Югославской федерации, которая по существу является империалистической идеей и лишь усиливающей опасность войны на Балканах, противпоставлять *объединение народов в действительную Балканскую федерацию.*.

10) Установление постоянных и тесных связей между центром левого крыла и нашим партийным центром, а также на местах по всей стране для того, чтобы достигнуть согласованных действий, избегнуть возможных недоразумений и обеспечить максимальное содействие в работе и борьбе.

11) Установление связи о Крестинтерном, связи постоянной и прочной. Назначение подходящего и испытанного лица заграницей для связи левого центра внутри страны с Крестинтерном и с нами для того, чтобы можно было и из-за границы помогать работе левого крыла и борьбе Земледельческого союза с чуждыми влияниями и против буржуазии.

С тов[арищеским] приветом *Виктор*

ЦДА, ф. 3Б, оп. 4, а.е. 140, л. 76–78. Копие.Машинопис. Руски ез.

---

[1] Псевдоним на Г. Драгнев.

№ 201

Иинформация на Йонко Панов (Сомов) за организационното състояние на БКП

[след февруари 1927 г.]

Състоянието на ИБ

Състои от 4 души заедно с представителя на комсомола. Разделението на работата между членовете на ИБ не дава надеждно ръководство на различните области на дейност. Един от 4-тех не взема почти никаква работа, защото е напълно неподготвен и негоден. Младежкият представител не е могъл да вземе практическа работа при партийното ръководство. Цялата работа е легнала върху останалите двама другари, от които единият не е уверен в себе си, в желязната необходимост за изграждане на КП.

Една важна и много голяма пречка за изграждане на партийните организации се явява и обстоятелството, че Софийската организация се намира в тежко положение. А на нея би трябвало да се опре и развърже дейността си Център[алното] парт[ийно] ръководство. Сътрудниците на последното, включително и Соф[ийският] окр[ъжен] секретар са крайно неопитни и ненадежни.

При ИБ не са окончателно конституирани: профсъюзната комисия, националреволюционната, АМИ[1] комисия, занаятчийска и др. Не са конституирани комфракциите в Централните ръководства на профсъюзите, в Раб[отническата] партия и пр. Тяхното ръководство, както и това на парламентарната фракция от страна на ръководството е много слабо, поради което са допуснати капитални грешки.

Техниката, връзките, състоянието на каналите в чужбина и пр. са в лошо положение. Организацията на разпространение на нелегалната парт[ийна] литература е също в извънредно слабо състояние.

Организац[ионното] състояние на партията

В сравнение [с] периода септември-април, по отношение изграждане партията върху ядките е направено няколко шага[2] назад. Нито една организация почти в тоя момент не е изградена на истинско производствени и др. ядки.

Връзките с провинцията са слаби. ИБ е било във връзка със следните окр[ъжни] центрове и населени пунктове: София, Перник, Дупница, Шумен, Търново, Варна, Пловдив, Ст[ара] Загора, Хасково, Сливен, Саранбей и Мездра.

Организации имаме в следните места: София с 110 члена, Пловдив – 60 чл., Хасково – 12 чл., Ст. Загора – 22 чл., Дупница – 26 чл., Сливен – 14 чл., Перник – комитет от 3 души, Ямбол – 3 чл. (к[омите]т), Варна – 17 чл., Шумен – 12 чл., Мездра – 12, Саранбей – 6. В Хасковска околия в селата 13 чл., Варненско – 6. Съществуват селски ядки в Пловдивска околия, в Старозагорски окръг, числото на които окр[ъжните] секретари не могат да покажат. По сведения на Пловдивския окр[ъжен] секретар имаме в Станимака и околията 60 члена; в Борисовград и околията – 200 члена; Шуменска околия – 13; Преславска има, неизвестно колко, също и в Османпазарско и Каспичан. По всяка вероятност ядки съществуват и на много други места, които не са свързани с центъра благодарение неговата собствена и тая на окр[ъжните] к[омите]ти слабост.

Трудностите от изграждане организацията са колосални, но те не са непреодолими. Необходима е решителна борба против ликвидаторските, легалистични и чисто организационни отклонения. Събиране пръснатите и дезорганизирани партийни сили трябва да се съпровожда с една широка разяснителна работа и истинска просвета, от каквато партията така дълго е лишена.

При възстановяването на партията се чувства колосална нужда от твърдо убедени партийни работници в необходимостта от съществуването и укрепването на КП като нелегална, масова партия на пролетариата, каквито за съжаление има малко. При сравнително широките легални възможности на проявление, опасността от ликвидаторски и легалистически тенденции са големи и реални. Чуват се откровенни гласове, че РП[3] може напълно да замести нелегалната КП и че е лудост да се дават жертви в подполието. У много други това намира място в поскрити форми. Така например, някои от отговорните другари поддържат, че дейността на КП трябва да се свива до такава степен, че тя да бъде подчинена на легалните прояви и организации.

В организационната област съществува едно повсеместно желание, партийната организация да бъде подчинена изключително на конспиративните изисквания, което по същество ще означава превръщане [на] КП в една секта или апарат, но не и [в] организация за ръководството на масите. Така напр[имер] много другари настояват партията да се състои само от ръководните ѝ органи в центъра и по места; тройки вместо живо действуващи партийни организации – ядки; преместил се в друго предприятие работник остава да участва в старата ядка; изграждане [на] организацията по признаците на професия, националност, пол и пр. Типичен пример в това отношение е Пловдив; и най-после въпросът на някои иначе добри другари, партията да включва в себе си и един неуязвим минимум членове. *Неуязвимост* означава пълна гаранция от провали, което води към прекратяване работата на партията сред широките организирани и неорганизирани работнически и др. маси. *Минимум* по същество означава подчинение качеството на количеството. *В партията трябва да влезе всичко изпитано и годно да носи званието члена на БКП (т.с.) и колкото това число е по-голямо, толкоз по-добре.* Противното означава неразбиране ролята и задачите на КП и превръщането ѝ в секта.

Ръководството на легалния печат е било ненадежно и затова там са допуснати големи грешки.

Постъпленията на чл[енски] внос са слаби и нередовни.

Парт[ийната] дисциплина е силно понижена. Парт[ийният] морал – също. Необходимо е е да се възпитават старите тесняшки добродетели.

Партията е лишена от ръководен кадър. В това отношение трябва да се направи всичко възможно за възпитанието на такъв вътре в страната и вън от нея, от една страна, и връщане на ония другари от емигрантите, които биха могли легално да се върнат и ония, които биха могли нелегално да бъдат използвани.

Трябва да се обезпечи надеждното пласиране [на] нелегалната партийна литература в страната, за широкото осветление на партийните проблеми, от което в голяма степен ще зависи изграждането на партийната организация.

ЦК да бъде реорганизиран така, щото неговата решаваща част да бъде вътре в страната, при надеждното обезпечаване идеологическото ръководство отвън.

Сомов

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 115, л. 174–179. Оригинал. Ръкопис.

---

[1] Антимилитаристическа комисия.

[2] *русизъм* – стъпки.

[3] Работническата партия е основана на 20 фвруари 1927 г. като легална проява на нелегалната БКП (т.с.). На 16 септември 1928 г. се провежда първата редовна конференция на РП, която избира ЦК, Контролна комисия и Партиен съвет. Печатен орган – в. „Работническо дело“. След 19 май 1934 г. РП е забранена, но продължава своята дейност в нелегалност. През 1938 г. се взема решение за обединяването на двете нелегални партии – БКП (т.с.) и РП. В резултат се създава БРП. Преустройството завършва към 1940 г.

№ 202

Из информация на ИБ на ЦК на БКП до ЦК на БКП за организационното състояние на БКП, БЗНС, НРПС, ВМРО, ДРО и др.

[София],1 март 1927 г.

I. ПРЕДВАРИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ

Другарят тръгнал на 23. II, в 5 часа след обед, като 1 час преди това е имал среща с др. П. Г[еоргие]в от ИБ и Иван от мл[адежкия] център и свиждане в затвора с Тодор Павлов, Трайчо Костов, Ат. Кабов и същия ден с Г. Др[агнев].

ИБ преди него е пратило друг другар, по-основателно и по-подробно инструктиран по ред политически, организационни и технически въпроси. Понеже ИБ, съгласно уговорения с *първия*, не е получил своевременно известие за благополучното му стигане да целта, намерило е за нужно да прати още един, който да информира ЦК върху текущите въпроси и разни други поръчения.

По-специални поръчения на последния, обаче, са били възложени от страна на земеделската левица и от ИБ по *легалното проявление на партията.*

Сведения за организационното състояние не му са предавани да съобщи. Знае обаче, че това състояние е неудовлетворително. ИБ е в редовни сношения с Пазарджик, Хасково, Русе, Ст. Загора, Търново, а напоследък са правели усилия за подобрение сношенията и с Пловдив. В това отношение е била задоволително използвана конференцията на Работническите групи на 20. II., на която са присъствали и делегати от провинцията, напр. от Стара Загора – М. Ст., от Пловдив, от Русе и др.

В сравнително добро състояние е Софийската организация. Само Ючбунарския район е нямал доскоро свой секретар и е било необходимо тоя район да се ръководи непосредствено от М[естния] к[омитет]. Секретарите на Ючбунарския район въобще напоследък много често се проваляли. Взети мерки: на първо място, изолирали като подозрителен доскорошният секретар на тоя район Борис Георгиев, готвач в „Сплендит“. Районът сега вече има свой секретар и работата му отива задоволително.

ИБ му поръчало изрично да предаде, че Бюрото среща невъобразими трудности при намиране хора за работа, вследствие на което организационната работа и техническата служба в особеност, извънредно много страдат. Като причина затова ИБ сочи на *последния провал*, който бил предизвикал отново *безверие* в ръководството. Разбира се, не безверие в неговата политическа линия, а недоверие в ръководството, че то по-рано или по-късно може сигурно да изложи всеки работник с някой нов провал. Вследствие на това, много другари са дръпнали настрана под различни претексти и отказвали да се впрегнат в нелегална работа. В легалната работа (в Раб. партия, профсъюзите и пр.) се отзовавали с много по-голяма готовност.

Липса на годни за работа и готови на риск хора се чувства във всички области. С основаването на Работническа партия[1] тая нужда ставала *двойно по-голяма.* Грешките във Враца, във Варна, погрешна стъпка със соцфедерация при основаването на трудов комитет (всичко това ИБ признава, че са грешки) се дължат именно на тая липса на подготвени хора.

По тая именно причина ИБ поставя искането: ***всеки, който може да се върне в страната – да се връща колкото е възможно по-скоро.***

Т. Павлов от затвора във връзка с това положение се изказал лично пред другаря: „Съобщи горе, че условията за нелегална работа са страшно тежки, всички ни знаят и ни следят на всяка стъпка. Количественият състав на нелегалната партия трябва да се ограничи до минимум; провалите са неминуеми. Всичко трябва де се насочи към легализиране на движението. Още когато бе тук Гълъб [2], ние се установихме и взехме решение в този смисъл“.

Другарите от затвора намирали, че лицата, които влизали в първия трудов комитет, не били годни за тая работа. Й. Милев имал никакви закачки с неотчетени суми при кооперативния клон „Освобождение“, Констанца; Ал. Гогов – имал някаква неликвидирана закачка още от времето, когато е бил в Берковица, дето не е изпълнил някакво решение на местния комитет. Тод. Димитров – решително негоден за никаква реална политическа работа и настоявали да се отстрани.

Н.Илиев, обаче, се явява най-подготвеният и годен за работа човек и с най-голямо доверие в партийната среда.

Петър Георгиев – най-ценният човек, умът на партията вътре, и трябва специални грижи за неговото пазене. Сам той е *много* тактичен, предпазлив, умел, обаче, самата работа, ако *много* му се струпва, ще го провали.

Л. Ш[ирков] – не върши своята организационна работа добре. Натоварен за връзки с левите земеделци (Драгнев), той не се явява редовно на среща. Не може да даде въобще политическа линия. В разгара на въпроса около основаването на труд[овия] к[омите]т, Др[агне]в го запитал: „Каква позиция да вземем ние, що има да ни препоръчате"?

Л. Ш[ирков] отговорил: „Тоя въпрос друг път ще разискваме".

Хр. Калайджиев е деятелен. Работи специално върху легализиране движението: в трудовия комитет, безпартийните групи, Раб. партия и в „Новини". Той е във връзката между вестника и Бюрото. Пише и статии във вестника. Енергичен е и се ползва с доверие сред нашите среди.

[...]

III. ПОЛОЖЕНИЕТО В ЗЕМЛ[ЕДЕЛСКИЯ] СЪЮЗ

С новото Постоянно присъствие, избрано от Върховния съюзен съвет, по думите на Др[агне]ва, позициите на левицата се засилвали. По настояване на центристите Радолов, Зографски и един русенски депутат, в Постоянното присъствие са привлечени още *трима*: К. Муравиев, центрист – в редакцията на „З[емеделско] Знаме"; Г. Юрданов, човек на Драгнева, за организатор, и Гичев, тоже левичар, но не тъй стояк, както Г. Юрданов. Муравиев се задължил да даде половината от зданието, което е на негово име, на разположение на Постоянното присъствие. К.Муравиев, Г. Юрданов и Гичев не са обаче формални, уставни членове на Пост[оянното] присъствие, а само фактически такива. Г. Марков се люшка ту към центъра, ту към десницата. „Подлец", по думите на Драгнева.

По тоя начин, в Постоянното присъствие сега влизат:

Десница: Томов, Омарчевски, Перчемлиев.

Център: Радолов, Зографски, един русенски депутат, Г. Марков, К. Муравиев.

Левица: Г. Юрданов, Гичев.

В младежкото движение отново взема своето ръководно и командно място М. Геновски, тоже човек на Драгнева и още един другар, мисля, че се казва Любен. И двамата са във връзки с Иван [...] от нашия млад[ежки] център.

Откак са прибрани левичари в Постоянното присъствие, Томов се чувствува напълно ударен и не стъпвал нито в клуба, нито в редакцията. Омарчевски – болен, тоже не се вижда. В редакцията на „З[емеделско] знаме" сега [се] разполага Г. Марков.

Томов и Омарчевски, недоволни и ударени, подемат инициативата за образуване „Комитет за спасението на съюза" от 24 души, който комитет ще иска да [се] противопостави на Пост[оянното] присъствие в подготовката на предстоящия конгрес и да прокара в него: неодобрение спогодбата с левицата, тъй като спогодбата била незаконна и неуставна; тя била извършена *въпреки* решението на Върх[овния] съюзен съвет.

Конгресът ще се състои през март в Ст.Загора. Направени били постъпки пред Ляпчева да се свика конгресът в София. Ляпчев, обаче, не [се] съгласил, като казал, че ще сондира другите членове на кабинета и окончателно да им отговори.

Г. Драгнев, преценявайки положението в съюза, казал:"Днес е още неясно кой ще надделее – десницата, центърът или левицата. Десницата е слаба по местата и доста компрометирана. Центърът, който кокетира вдясно и вляво, сега е най-силен. Той вече взема наши позиции (!) и ги развива. Левицата в тоя момент е скована, организационно разпиляна и политически неориентирана добре. Виждаме, че губим и нищо не можем да сторим. До известна степен левицата е изгубила влияние сред *собствената* си среда".

Драгнев се оплаква, че няма връзки с Крестинтерна. Много пъти решавали да искат връзки с Крестинтерна и все не успявали да се свържат и получат нужните упътвания. В последните 4 месеца е получил всичко 150 000 лв. от ИБ, партийни пари, които са изразходвани изключително за вестника „Нар[одно] Възраждане".

Драгнев поставя следните искания:

1) Да се прати един генерален пълномощник на Крестинтерна в София. За това Драгнев настоява *много* и *много*. Сега били погълнати с толкова много организационна работа, която всецело ги поглъщала. Пращането на такъв човек щяло да улесни много тяхната работа и ще засили левицата. „Тогава чак, след нашето организационно и политическо укрепване, е възможно и има смисъл, казал Драгнев, Земеделския съюз да влезе в блока на труда. Ако тя (левицата), при сегашното нейно състояние, реши да влезе в блока на труда, всички нейни членове ще бъдат изключени от съюза и левицата съвсем ще се разстрои".

Младежкия им център (М. Геновски) също мисли, че ще бъде една грешка, ако още сега левицата обяви, че влиза в блока на труда. Сега наистина съществувала опасност левицата да проиграе предварително своето положение и да попречи много на своята политическа роля в съюза. „Ние не сме още готови за боя, който ни предстои", казват и Драгнев, и младежите. „Да отложим боя, докато се подготвим".

Нашето ИБ на това възразява:"Тая позиция е погрешна. В блока на труда ще влезнат не само отделни личности, но и цели дружби. И колкото по-правилно и бърже се повдига сред съюзните маси идеята за трудов блок, толкова повече селски и др. дружби, групи и лица ще влязат в трудовия блок и тогава Томовци и др. ще има да се позамислят преди да се решат на изключване. Нашата задача е да действаме решително и смело".

Куриерът добави от себе си:"Тук действително има две различни оценки на състоянието и силата на левицата. Аз считам, че Драгнев основателно се бои. Нужно е да се направи всичко за бързото възстановяване – организационно и политическо – на левицата, и след това да се предприеме кампания за влизане всецяло на съюза в блока на труда, или, ако това не се удаде – то поне на левицата".

Драгнев изрично поръчал да ни се предаде: *„Тоя въпрос, казал, стои открит. Нека отвън решат – да влезем ли още сега в блока на труда или не. Ние ще направим това, което решат и ни съобщят веднага".*

2. Драгнев още иска: „редовни политически и организационни връзки с Крестинтерна". За всяка работа той е готов и иска да се допитва до Крестинтерна.

3. Да му се праща литература от Крестинтерна.

4. Материално левицата била в плачевно положение. Моля, ако може, да им се увеличи субсидията. Сигурните хора на левицата са в провинцията. В София има повече интелегентски и др. елементи, много несигурни и носещи със себе голяма опасност за предателство. Драгнев въобще избягва да ги използва. Но ако има средства, той възнамерявал, поотделно или на групи, да свика свои здрави хора от провинцията (а според него те били много), да им дава инструкции, да осигури редовни връзки с тях, да ги делегира с мисия по отделни места, да остави известно число от тях в София и пр.; въобще по тоя начин да мобилизира хората на левицата за бързо възстановяване влиянието в съюза.

5. Пращаните за Мл[адежки] земл[еделски] съюз средства Драгнев иска да им се дават чрез неговия център. Той иска да контролира дейността на младежите в това отношение. „На Мишо (М. Геновски) ръката е широка“, и казвал Драгнев, „не винаги може рационално да разпределя средствата“. Но, разбира се, всичко, което се отнася до Мл[адежкия] съюз, той ще го дава *изключително* за тая цел.

6. Драгнев тъкми да прати тук някой си Лазар Станев, за да го препратим *горе* да се поучи и поокуражи. Това вероятно ще направи през март или през април. Предполагайки, че Веребели е тук, моли го да вземе въпросният Лазар под своето покровителство.

7. Дадените му от Ганчо[3] адреси не е използвал и няма да ги използва, защото при заминаването бил ги предал на Н. Ат[анасов] да му ги препрати и сега се съмнява, че може би Н. Атанасов е полюбопитствал да ги прочете. Иска нови адреси.

8. На поставените въпроси Драгнев моли веднага да му се отговори по партийна линия.

Драгнев е посочил на куриера ред лица: Веребели, Ник[олай] Ник[олаев]ич[4], Д[окто]ра[5], Г. Г[ено]в и Смирнов, с поръчение пред всичките да изложи тежкото положение, в което се намира левицата и да ги помоли за бързо съдействие.

IV. ПО ТРУДОВИЯ БЛОК

...

Основаването на трудовия комитет с участието на социал[истическа] федерация и платформата му са предизвикали известен смут и недоволство в някои наши среди и всред земеделската левица.

Драгнев бил даже приготвил позив против трудовия комитет и искал да анатемоса включените в него някакви си „самозвани“ софийски земеделци, които той даже лично не познавал. След това ИБ влиза във връзка с него, влизат във връзка с него и другарите от затвора, разбира се, помежду си, и се осуетява издаването на позива[6].

Другарите от затвора също останали недоволни от трудовия комитет и платформата, взели една резолюция от 10 точки, която посредством Грънчаров (също настроен против трудовия к[омите]т) я пращат на ИБ. Съдържанието на тая резолюция приблизително било следното:

1. Голяма тактическа грешка е отстраняването на Грънчаров от редакцията[7]. (След изясненията на ИБ затворниците се съгласяват с ИБ).

2. Голяма грешка е образуването на централен трудов комитет, създаден не от масови организации, а от фирми. (Тримата земеделци представляват само себе си. Казасовците са компрметирани и не водят никакви маси.).

3. Блокът на труда да се състои от масови организации, от трудови маси, а не от фирми.

4. Блокът на труда трябва да представлява от себе си стария единен фронт, като се поканят в него занаятчиите и широките социалисти.

5. Партийните хора да отпочнат решителна борба против така създадения трудов комитет.

6. Казасовци да се изхвърлят от трудовия комитет, като това стане тактично. При една изборна листа даже един Казасовец или Джидровец би могъл да провали тая листа.

7. Платформата да се допълни с наши политически искания, като: разтуряне фашистките организации, възстановяване КП и КМС, премахване ЗЗД, пълна амнистия и пр.

8. Безпартийните да се организират в легална Работническа партия, която като организация да влезе в блока на труда.

9. Да се запази самостоятелността на всяка партия; свобода на критиката; блокът на труда ще се бори за конкретно определени цели и пр.

10. Да се протестира срещу Казасовци, които си присвояват цвета на бюлетина на КП.

ИБ възприело мнение на другарите, освен онова за Грънчаров.

След конференцията на раб[отнически] групи наши представители в трудовия комитет остават избраните от същите: Й. Милев, Н. Илиев и Ал. Гогов.

В новия си състав, след излизането на соц[иалистическа] федерация[8] от него, трудовият комитет не се е проявявал.

При това от страна на труд[овия] к[омите]т са били водени преговори с широките, занаятчиите и земледелците.

Широките поискали среща – състояла се. Широките възприемат първоначалната и допълнена *Платформа* и са съгласни на всичко. От наша страна им даден резервиран отговор: „Да почакат докато окончателно се реши въпросът със Земл[еделския] съюз и занаятчийската партия“.

Занаятчийската партия: „Щом влезе Земл[еделският] съюз в трудовия блок и ние сме вътре“. Левицата в занаятчийската партия начело с Ц. Табаков, не поставя това условие. Тя е готова да влезе всеки момент.

Постоянното присъствие на Земеделския съюз, сезирано на едно свое заседание от левицата с тоя въпрос, е взело отрицателно становище: „това ще бъде старият единен фронт и с това ние ще се изложим на преследвания“.

Левицата е единодушна в едно: „С широкосоциалистическата партия, която участвува в клането на наши хора и пр., не можем да бъдем в блока на труда“. Драгнев, обаче, и по тоя въпрос заявява, че ако ние решим да влязат, той няма да държи на това – за широките.

ИБ преценява: „Колкото по-скоро се възстанови левицата в ЗС и влезе в блока на труда, толкова по-скоро ще имаме един действителен блок на труда“.

От затвора казват: „Блокът на труда – това е старият единен фронт – комунисти и земеделци; той може да се разшири, но преди всичко да се възстанови. След това или цялата занаятчийска партия, или само нейната левица да влязат също в блока на труда“.

След като влезе земеделската левица и занаятчиите, или само левицата им, ще се обърне поглед към широките.

[...]

VI. РАБОТНИЧЕСКА ПАРТИЯ И Н[ЕЗАВИСИМАТА] РАБОТН[ИЧЕСКА] ПАРТИЯ

...

Станалата конференция на 20. II.[9] се проектираше за 27. II. с.м., но се прибърза, за да се отбие опитът на ликвидаторите – НРП.

Освен софийските делегати присъствали са делегати още от Стара Загора, Пловдив, Русе и другаде.

Във връзка с *Декларацията* на Раб[отническата] партия се появи известно несъгласие между ИБ и ЦК на младежите. Последният намираше за недостатъчно изчерпателен и ясен оня пасаж в Декларацията, дето се засяга отговорността на Сговора за гражданската война, като следствие от преврата на 9 юни. ИБ обяснява, че тоя пункт действително не е казан изрично, но това е направено, за да не се провокира противникът и да не се изложи Раб[отническата] партия на излишни удари още от първия ден. ИБ изнесе тия мотиви и пред конференцията, но ЦК [на] младежите си остана на своето гледище. [...]

Нашите узнали предварително за инициативата на ликвидаторите. Специално инструктирани другари се явили при Т. Данаилов, Ст. Бъчваров, Ст. Манов, за да ги помолят, ако не могат да помогнат, поне да не пречат на класовото движение. Имало мнение даже да бъдат предупредени по-осезателно – заплашени.

Първите (Ст. Бъчваров и Т. Данаилов) заявили, че ще изпълняват своя политически дълг, както го разбират. Ст. Манов глаголствувал надълго по адрес на Москва и авантюристите Г. Д[имитров] и В. К[оларов]; признал, че освен в София, в провинцията нямали още нищо, но се надявали, че ще се намерят „честни“ работнически елементи, които да ги последват[10].

Сред софийските работници тая постъпка на ликвидаторите (Ст. М[анов], Ст. Бъчваров, Т. Данаилов, Мих. Ганев, Сид. Тодоров, Найден Николов, Янко Велеотис, Бъчваров – бившия администратор на „Р[аботнически] в[естник]“, Сакаров и пр.) е предизвикала тяхното голямо огорчение и възмущение и даже подигравки. Още първият брой на вестника им „Нов път“ е останал да лежи по будките. Вестникът политически се редактира от Ст. Манов, а на лице е показан Ст. Бъчваров. Сакаров публично още не се проявявал – широките говорили, че кокетирал с тях. Ст. Манов при казания разговор е заявил, че работниците вече били сити на приказки за ликвидатори и пр. и на горчиви хапове и че „минало време на куршума“, т.е. с това се е издал, че до сега тяхната инициатива е била въздържана от страх пред репресия от страна на нелегалните, но че сега това време е минало.

Иван от ЦК [на] младежите предполага, че зад Сакарова сигурно стои Янко Стоенчев, който дирижира тая инициатива.

ИБ преценява, че не съществува опасност за нас в това, че ликвидаторите биха могли да увлекат известни маси (това е изключено); но тая опасност ИБ вижда в обстоятелството, че Сговорът ще вземе повод от съществуването на конкурент на нашата Раб[отническа] партия и ще насочва своите провокации и удари срещу нас, за да ни попречи да развием своята дейност и помогне на ликвидаторите.

ИБ разпоредило в София и провинцията по повод манифеста на ликвидаторите да се пращат протести, писма и пр., които да ги изобличат като предатели и оръдия на Договора и да отклонят известни работнически и други среди да влязат н Н[езависимата] раб[отническа] партия.

VII. ПО ПРЕДСТОЯЩИТЕ ИЗБОРИ

ИБ предполага, че изборите ще се проведат през май.

Въпросът е бил обсъждан и са се разменили мисли между ИБ и другарите в затвора и Г. Драгнев.

Доколко другарят куриер е могъл да схване мнението на ИБ, затвора (Т. Павлов, Ас. Бояджиев, Тр. Костов, П. Напетов и земеделеца Драгнев) във връзка с изборите, предава следното:

„Сега още определено не може да се установи нашето участие в изборите. Как точно ще постъпим, т.е. с каква листа ще участваме (самостоятелна ли, с тая на блока на труда ли и пр.) – всичко това ще зависи от степента на изграждането на Работническата партия и на Трудовия блок до времето на изборите, както и от отношението на противника специално към нас. Сега ще се положат всички усилия да се изгради трудовият блок с участието на целия ЗС или само на неговата левица, с участието на Занаятчийската партия или само на нейната левица, с участието на широките и т.н. След като се изчерпат, значи, всички тия възможности до изборите и в зависимост от това, което ще бъде реално постигнато в това отношение – да се определи и нашето конкретно участие в изборите: с листа на Блока на труда, със самостоятелна листа на Раб[отническата] партия, в краен случай, ако ни бъде отнета от противника всяка друга възможност – с листа на ЗС, като се зачеркват всички десничари в нея“.

[...]

XI. ПО НАЦИОНАЛ-РЕВОЛЮЦИОННОТО ДВИЖЕНИЕ И ЕМИГРАЦИЯ

При тръгването ми ИБ казваше:

В *македонските* организации не сме добре. Нашите хора, македонци, имали едно свое разбиране и отказвали да влизат в организациите и там да работят – страхували се. ИБ, обаче, смята, че трябва да влизат и да работят, да се поддържа във всички възможни случаи и форми влиянието ни и затова взема инициативата да ги убеди в своето становище.

В *Добруджанската организация* сме добре, особено в младежката добруджанска организация. Има конфликт между ЦК на Добруджанската организация и някои провинциални дружества заради политиката, която воде ЦК и убийството на нашия другар Дочо Михайлов. Тия дружества са прекъснали всякакви организационни връзки с ЦК, като отказвали да пращат и членския си внос. Под наше влияние дружествата обвиняват ЦК, че бил десничарски, в услуга на Сговора и че не водел една самостоятелна и независима добруджанска политика, и не взел мерки за да спаси Дочо. Дочо е бил войвода на добруджанска чета, която през 1926 г. била влязла в Добруджа; подгонени от румънската политика, те се върнали на българска територия, където Дочо, в сражение с българската полиция, бил убит.

По повод на тия конфликти, сега, на 4–5 март т.г. Добруджанската организация се свиква на извънредния конгрес. Д-р Вичев, деец под наше влияние, бил викан в Обществената [безопасност], където бил заплашен; уплашил се, той се оттеглил от активна работа. Нашите хора добруджанци се готвят за конгреса.

За *Тракийската организация* и за бежанската организация от Царибродския край не ми казаха нещо особено ново. Вследствие общата ни организационна слабост и в тия две организации не сме добре. [...]

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 157, л. 3–8, 10. Копие. Машинопис.

---

[1] Вж док. № 201, б. 3.

[2] Псевдоним на Христо Халачев.

[3] Псевдоним на Гаврил Генов.

[4] Неустановен псевдоним.

[5] Псевдоним на Наим Исаков.

[6] Петият разширен пленум на ЦК на БКП (август 1926 г.) взема решение БКП да засили масово политическата си работа чрез създаването на блока на труда. Но прилагането му на практика по време на предизборната кампания за окръжни съветници през ноември 1926 г. не дава почти никакви резултати. На поканата, изпратена до БЗНС, СДП и Занаятчийската партия да участват в трудовия блок, се отзовават само отделни земеделци, представляващи само себе си, и представители на социалисти федералисти. Влизанито в блока на труда на социалисти федералисти и на отделни земеделци от София, както и публикуването на платформата на комитета без консултациите с левицата на БЗНС предизвика недоволство сред тях и в ИБ на БКП.

[7] Отстранен от радактирането на легалния печатен орган на БКП в. „Новини“ защото по време на „грешката около работата на Трудовия комитет взема във вестника много рязко и нетактично отношение спрямо Трудовия комитет“ и е оценен от Изпълнитеното бюро на ЦК на БКП като човек недисциплиниран и политически неподготвен за подобна работа. Оставен на работа в редакцията като завеждащ отдел „Събитията на деня“ и „Отзиви“. *(ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 157, л. 7)*.

[8] Вж док. № 196, бел. 3.

[9] На 20 февруари 1927 г. БКП свиква учредителна конференция, като обявява създадените по-рано под нейното ръководство „безпартийни“ работнически групи за обединени в единна политическа организация на работниците под името Работническа партия в България с партиен орган „Работническо дело“.

[10] Н. Сакаров, С. Тодоров и др., от своя стрна, обявяват създаването на Независима работническа партия с орган в. „Нов път“.

№ 203

Доклад от Лазар Станев за дейността на левицата в БЗНС и финансовото ѝ състояние

[Виена], 4 март 1927 г.

Дейността на левицата в съюза след завръщането на другаря Тодоров[1] в България. Положението, което Тодоров остави при заминаването си, се бе изменило във време на неговото отсъствие[2]. Лицата набелязани, преди да замине, да образуват ръководен център, не бяха тъй както той ги остави. Л. Станев, интерниран в родното му село, бе му невъзможно да дойде в София да работи, нито пък върши словесна агитация. Другите лица Георги Йорданов и Дим. Гичев идват в София, но поради неуясненост в бъдещата дейност, изложена в Спогодбата между Тодоров [3] и др., поради неполучаването на тази спогодба, другарите остават да чакат в провинцията и вършат там словесна агитация при възможност. Поради липса на средства за тяхната издръжка и не идването на Спогодбата те се откъсват от Тодоров и почват всеки да работи самостоятелно, по своя инициатива, без да са представители на колективна дейност. Йорданов работи в Пазарджийски окръг, а Гичев – в Пловдивски.

В София остават Тодоров и М. Попов, които поставят началото на вестника. Главна работна сила в него – [М.] Попов, впоследствие за редактор остава другарят Д. Христов, под чието ръководство се редактира вестникът и до днес.

[1.] Началната дейност на вестника се състои във възвръщане отпадналия дух на другарите съюзни членове, отпаднал след априлските събития, които със своята жестокост ужасиха и изплашиха целия народ.

2. Борба с безпощадния правителствен терор, и неговата обща вътрешна и външна политика.

3. Пропагандиране идеите на Земеделския съюз и браненето на съюза от влиянието на десничарството.

4. Пропагандиране идеята за Трудовия блок.

Вестникът не може да си създаде широки връзки с дружбите поради липса на лични такива и нямане парична възможност да се остави специално лице, което да води кореспонденцията с другарите из провинцията, които са се обадили до редакцията с писма, в които хвалят списването на вестника и дават моралната си подкрепа на редакторите. Дължи се още и на липсата на организационен апарат, който едновременно със словесната си агитация ще създава връзки на дружбите с вестника и ще го разпространява. Немането на организационен апарат е причината за малкото разпространение на вестника в тираж и [за слабото му] влияние. Агитацията на вестника пред изборите за окръжни съветници даде малки резултати поради малкия му тираж, неполучаването му в селата. Същият резултат даде и при пропагандиране идеята за трудовите листи.

В тази пропаганда нашите другари, дружбени членове, взеха малко участие от съображение да не бъдат поставени в положение на гонени вътре в съюза.

Коалиционните листи на БЗНсъюз с буржоазните партии (демократи и

националлиберали) в изборите за окръжни съветници. Постоянното присъствие на съюза, състав: Томов, Омарчевски, Перчемлиев, Г. Марков и Д. Георгиев (последните трима непосредствени лица) издаде преди изборите окръжно, с което позволяваше на околийските събрания да работят в изборите заедно с Демократи, Стамболовисти и със специално разрешение на П[остоянното] присъствие с Н[ационал]либерали. Понеже официално П[остоянното] присъствие няма смелост да задължи дружбите да работят за коалиционни листи, понеже един от принципите на съюза гласи: „В политическите и изборни борби БЗНсъюз участвува винаги самостоятелно...“, те засилиха единичната и обща словесна агитация, като за тая цел изпратиха свои хора из провинцията да агитират за коалицията, а в околийските събрания, които обсъждаха как да работи съюзът в изборите, самостоятелно или в коалиция, изпращаха специални хора да влияят на събранията със различни средства. Заблуждението на делегатите бе едно от най-ефикасните средства, изпращаха болшинство делегати, други изнудваха по различни начини да ги подкрепят и др. В края на краищата фалшифицираха доверието на делегатите в своя полза. Най-главните им мотиви в полза на коалицията бяха тези, че с тях З[емеделският] съюз ще се легализира, по-малко ще го преследват и ще се тури веднъж завинаги края [на] кървавите изстъпления на властта, че правителството ще си отиде.

В болшинството съюзни членове съществуваше желанието да работят със самостоятелни листи, но въпреки техните желания на тях по един или друг начин бяха наложени коалиционните листи. Левицата и центърът не оказаха почти никаква организационна съпротива, понеже им липсваха организации и колективна съпротива. Положението на натрапване коалиционни изборни листи донесе апатия в дружбените членове, която те проявиха в предизборната агитация, в която бяха повечето пасивни. А членовете с по-слабо политическо съзнание вместо да гласуват за тези листи гдасуваха за Сговора, като разсъждаваха, че е по-добре да подкрепят Сговора отколкото националлибералите, родоначалници на фашистките изстъпления. Резултатите от изборите усилиха негодуванието на дружбите, съюзните членове против П[остоянното] присъствие, главен виновник за коалиционните листи. Това негодувание използуваха лицата, които направиха преврат в съюза и се обявиха за Временното постоянно присъствие.

Как стана превратът и в какво се изразиха борбите на така нареченото Временно постоянно присъствие? От преди 9 юни членовете на Земеделския съюз негодуваха срещу Томов, за антисъюзната му дейност. Това обвинение на Томов се потвърди след 9 юни. Със своята статия във вестника му „Обнова“ „Тиранина падна“, отнасяща се за Стамболийски, наричането на 9 юни „светла дата“, [той] завинаги скъса връзките си с масите на съюза.

Негодуването отново се разпали в съюзните членове след „априлските събития“, в които загинаха първите хора на съюза. Болшинството от съюзните членове смятаха, че един от виновниците за убитите е Томов, и той стана кървав и опасен за тях, както и Русев[4]. Ако Томов остана след тези събития начело на Постоянното присъствие, това се дължи на терора, които той проявяваше в съюзния съвет върху отделните членове, като ги заставяше насила явно да гласуват за него. Освен това съюзните членове идваха по поръка, а не по избираемост и тези от тях, които бяха против него не смееха да му правят каквато и да е критика, само да ги не намрази. Че Постоянното присъствие е откъснато от масите на

Земеделския съюз явствува факта, че то не е проявило абсолютно никаква организационна дейност, а оставяше съюзните членове в положение на изолираност и мъглявост. „Земеделско знаме“, органа на съюза, в списването си бе така блед и безидеен, че сдружените земеделци изгубиха вниманието, което имаха към него. Нито една статия против правителствения терор, нито един зов за организиране на дружбите се срещаше в него. Дружбите бяха изолирани напълно от П[остоянното] присъствие, затова работеха по своя инициатива и чакаха по-свободни времена, за да спасят съюза от вътрешните си врагове – Томов и сие, и изтикат съюза в по-активна дейност. В болшинството съюзни членове залегна дълбоко убждението, че от Пост[оянното] присъствие могат да очакват само вреда, но не и полза за съюза. Това убеждение се изказваше не само в дружбените събрания, но и в околийските такива. Така един другар на околийско дружбено събрание, предизборно, каза: „Другари, нека не ни инересува как действува и какво работи Пост[оянното] присъствие. Вие още ли не сте се убедили, че от П[остоянното] пр[исъствие] можем да чакаме само пакост и злини за съюза. Оставете ги тях, да вършат каквото си искат, и нека ние тук сами обмислим как да се организираме и как да работим в околията“. Това недоверие към П[остоянното] присъствие се манифестираше от много делегати в събранието. Така бе се създала здравата основа, на която можеше да се застане и води борба с Томовото П[остоянно] присъствие. Другарите, които замисляха идеята за преврата в съюза, уповавайки се само на това създадено положение всред съюзните членове се осмелиха да направят преврат и се обособят, като Временно постоянно присъствие. За да бъдат оправдани за в бъдеще за замислената акция, те използуваха конгреса на Земеделската Синдикална кооперативна централа, който стана на 18. XII. [19]26 год. Делегатите на конгреса са били предварително осведомени за тази акция, и одобрението на болшинството е било получено. Делегати са дошли по-дейни съюзни членове, а някои от тях са били членове на Управителния съюзен съвет, избран преди 9 юни. През дните на заседанията на конгреса делегатите, съмишленици на преврата, са се събирали на общи вечери и обмисляли как ще стане превратът. Александър Радолов – страхлив, колеблив и със схващания повечето десничарски отколкото центристки, стои в центъра на превратаджиите. Другите по-дейни лица са: Ал. Ботев – с авторитет в съюза, левичарски настроен, но без инициатива, малко активен и малко страхлив; Пешо Таков, бивш народен представител и идейно неустановен, десничарски настроен, но поблазнен за големство; Станко Златев – центрист и колеблив; Н. Рачев – десничар, но пък жаден за първенство и славолюбив; Д. Гичев – левичар, твърд в убежденията си и активен; Г. Йорданов – бивш народен представител, левичар, идейно установен и готов за борба с всички жертви. Имат симпатиите на повечето от съюзните членове: Хр. Тудовичин – левичар, бивш комунист, добър организатор и В. Димов, най-младият, с борчески дух, но идейно колеблив и неустановен, но непримирим враг на десничарството. Поканен е бил и другарят Тодоров за член на П[остоянното] присъствие, той е отказал да вземе участие, понеже е виждал в този преврат ръката на правителството и поставянето борбата не на идейна основа, а на лична, кариеристична.

П[остоянното] присъствие узнава за замислената акция и предупреждава съюзните членове, че се готви провокация и атентат против съюза, и ги предупреждава да пазят съюза от чакащата го опасност. След конгреса делегатите се събират на вечеря на 21 декември и взимат последните решения за правенето на преврата. В дебатите взимат всички участие.

На 22 с.м. сутринта, 6 души навлизат в съюзното здание, завзимат архивата и редакцията на съюза. Обявяват П[остоянното] присъствие за неуставно и провъзгласяват за такова друго П[остоянно] присъствие в състав: Ал.Радолов, Станю Златев, Ал. Ботев, Георги Йорданов и Д. Гичев. Радолов като идва сутринта, вместо да си заеме мястото в П[остоянното] присъствие, неодобрява този начин на преврат, макар че взима живо участие в подготовката му, осъжда го, и поканва Томов да си завземе мястото. Същото нещо прави и Ст.Златев. Старото П[остоянно] присъствие отново си завзима мястото и акцията се смята за пропаднала. С тези демонстрации Радолов си прави лична политика. След два дена излиза нов вестник „Земеделско знаме" под редакторството на Ботев, като орган на Временното постоянно присъствие на БЗНСъюз. Останалите трима членове от превратаджийското П[остоянно] пр[исъствие] след напускането на Радолов и Златев попълват числото си с Н. Рачев и Пешо Таков, обявяват се за Временното постоянно присъствие и отпочват борбата с П[остоянното] присъствие начело с Томов. Веста за образуване на Временното п[остоянно] п[рисъствие] се посреща с радост от дружбените членове на малка част от дружбите, други посрещат тази новина с болка, боейки се, че съюзното единство е в опасност. Някои дружби взимат резолюции в подкрепа на Временното п[остоянно] присъствие, други – резолюции за помирение, а болшинството от дружбите не взимаха страна в тези борби. Някои дружби подкрепиха и П[остоянното] присъствие, но те бяха съвсем малко. Борбата се затегна. Водеше се изключително само чрез вестниците. Вестникът на Временното П[остоянно] присъствие започна излизането си като ежедневник с два пъти по-голям формат от другия, който излизаше 3 пъти седмично.

Томовото П[остоянно] присъствие обяви Временното за провокаторско, единофронтовско, а хората му последователи на Грънчаров и Петрини и се усъмни в източниците, от които им идваха средствата. За такъв източник посочиха Н. Атанасов и болшевиките. Борбата още от начало се водеше на лична почва, а покъсно стана вулгарна такава. Средствата за нея не се подбираха. Томов правеше различни донесения за тях пред властта. За да не би правителството да повярва на Томовите донесения, Временното п[остоянно] присъствие побърза да се реабилитира пред правителството като даде редица съобщения във вестника, че те са за монархическото управление, въпреки, че съюзният устав повелява противното. Дадоха една статия под заглавие „Долу единния фронт". Не казаха нищо за коалиционните листи и не писаха ни[то] дума против насилническата правителствена политика. Тези им безидейни борби убиха симпатиите, които имаха в дружбите, и последните спряха своите резолюции, с които им даваха подкрепата си. Томовото П[остоянно] присъствие на 18 януари т.г. свика Съюзен съвет, за да се справи с борбите на самозваното П[остоянно] присъствие. Временното п[остоянно] присъствие не призна за уставен този Съюзен съвет, защото част от членовете му бяха назначени от Томов, а не избрани от околийските събрания. Въпреки че не признава този Съюзен съвет за законен, членовете на Вр[еменното] п[остоянно] присъствие взеха участие в него. На трима души от Вр[еменното] п[остоянно] присъствие Съюзният съвет им отне думата, понеже те не изнесоха нито едно идейно обвинение против Постоянното присъствие, а само лично такова. Изключение направи другаря Г. Йорданов, който бе най-внимателно изслушван и изпроводен с акламации от членовете на съвета. Той обвиняваше Томовото П[остоянно] присъствие и оправдаваше Временното такова на чисто идейна база. В съвета Ботев заяви, че ще се подчини на резолюцията и решенията на съюзния съвет с Г. Йорданов само тогава, когато борбите съюзни се направляват с оглед с принципите и уставни положения на съюза, и че той ще е там, където още са болшинството от съюзните членове, и няма да отиде в разрез с техните разбирания. Съюзният съвет взема резолюция, с която порицава Временното П[остоянно] присъствие и го подканя да спре вестника си и се откаже от по-нататъшната си дейност. Дава доверието си на Томовото П[остоянно] присъствие, като го допълня с още три лица. Всичко стават осем души вместо пет. Трите лица, които го допълнят, са: Ал. Радолов, Ст. Златев и Ф. Зографски. Неподчинилите се съюзни членове на резолюцията и решенията на Висшия съюзен съвет ще се считат за самоизключили се от съюза. След заседанията на В[исшия] с[ъюзен] съвет Ботев се отказва от редактирането на вестника „З[емеделско] знаме“, орган на Временното п[остоянно] присъствие и се оттегля. Всичко това става мълком, без да се дадат обяснения във вестника от Временното п[остоянно] пр[исъствие]. Също премълчаха и не казаха нищо по резолюцията на с[ъюзния] съвет. Георги Йорданов престана да участвува във вестника. Томовият вестник съобщи, че той е напуснал Временното п[остоянно] присъствие, а другият вестник не даде никакви обяснения по този въпрос. Редакторството на вестника пое К. Муравиев и борбата на Вр[еменното] п[остоянно] присъствие продължи. През м. януари в цялата страна станаха околийски редовни събрания за избиране на дружбени настоятелства. Те бяха масово посетени от делегатите на селските дружби. Личеше, че интересът на съюзните членове по борбите на двете постоянни присъствия се бе доста усилил и те идваха масово на събранията, както преди 9 юни, макар и през пречки, само да могат да вземат участие в разрешаването на борбите в съюзната управа. Първият въпрос от дневния ред бе този по борбите в съюза. Въпреки заплашването на делегатите от участването в събранието на върховния съюзен съвет и други подготвени за тая цел от десничари, да не се дебатира по този въпрос, че той е предрешен от Висшия съюзен съвет, и че които ще са в защита на Временното п[остоянно] присъствие ще се считат за самоизключили се и трябва да напуснат събранието, селските делегати с всички усилия, дори и с бой, поставиха въпроса за борбите в съюза пръв в дневния ред, и дебатите започваха много разгорещено. В споровете се стигна до взаимни обиди и силни обвинения си хвърчаха едни на други. Част от делегатите взимаха решително страната на Временното п[остоянно] присъствие, а болшинството от тях не взеха нито една страна а искаха помирение на двете страни до конгреса. Проличаваше болката на болшинството от делегатите от страха да не се разцепи съюзът. Затова те не взимаха страна. Болшинството от делегатите не се подчиниха на решенията на съюзен съвет и го обявиха за незаконен. Никой от десничарите не се осмеляваше да вземе открито страната на Томов, нито пък да го брани от нападките, защото негодуванието против него бе голямо. Част от делегатите в споровете изтъкваха, че борбите са за големство, а не идейни и ние трябва и едните и другите да изпъдим от съюза. Но всички бяха по-близко до Временното п[остоянно] присъствие, ако не му взеха страната, това се дължи на страха да не се разцепи съюзът. Всички бранеха неговото единство. Участвувайки в едно дружбено околийско събрание всички делегати с изключение на няколко души обясняваха тази борба с думите: „Да не е той, а да съм аз“. Това им са различията. А един делегат, прост селянин ето що каза: „Другари, когато нас тук ни бият и изтезават, те се борят кой да се качи на нашия гръб, без да си имат хабер за нашето положение; да дадем ритника и на едните и на другите. Когато детето е лакомо, постави му в боба лютива пиперка и ти ще го отучиш от лакомството. Да направим с тях същото...“ Около в пет околии взимат резолюции, с които дават доверието си на Врем[енното] п[остоянно] присъствие, толкова подкрепиха и допълненото П[остоянно] присъствие, а другите околии осъдиха и двете п[остоянни] присъствия и оставиха в конгреса да се изкажат. Болшинството от съюзните членове бранеха единството на съюза.

Временното п[остоянно] присъствие продължаваше да води борбата, но то чувствуваше близката си капитулация. Вестникът им от ежедневник започна да излиза три пъти седмично. За да не капитулират срамно, те потърсиха компромис с Постоянното присъствие при каквито и да са условия само и само да не дойдат до положението на открита молба на разкаяли се грешници. Посредници за преговори с П[остоянното] присъствие им послужиха трите лица, с които то се допълни. Също секретарят на съюза Г. Марков, който бе избран с гласовете на тримата души. Преговорите са се водили скрито. Те са стигнали до споразумение на следна база: Муравиев и Гичев влизат в редакцията на вестника, а Георги Йорданов в организационния апарат на съюза. Споразумението е лично, а не идейно. За това споразумение П[остоянното] присъствие съставя протокол, който не е подписан от Томов и Омарчевски. Въпреки това споразумение лицата от Времнното п[остоянно] присъствие се чувствуват чужди в Постоянното присъствие. Във вестника те не могат прокарат нищо свое. При заседанията на П[остоянното] присъствие тях не ги канят.

Затова пък те работят долу в дружбите, като поддържат постоянни агитатори. Когато в провинцията се провеждат събрания и П[остоянното] присъствие изпраща десничар, те от своя страна изпращат контраагитатор – центрист. Засилват агитационния си апарат и отсега усилено се готвят за конгреса. За забелязване е че разполагат с достатъчно парични средства, които получават през сръбската легация, но кой е първоизточникът не знаем. Съмняваме се в сръбското правителство.

Становището на левицата по борбите на двете постоянни присъствия се състои в това, че тя порица този начин на преврати, като посочи за виновник Томовото п[остоянно] присъствие и заби тревога, че единството на съюза е в опасност. Открито тя не взима страната на Временното п[остоянно] присъствие по причина, че неговата борба не бе идейна, но малко несмислено, неясно тя му даваше аванс. Левицата настоява след споразумението да изнесат базата, на която са се споразумели, и характеризира това споразумение като чисто персонно. След споразумението левицата общо с центристите води борба срещу десничарството. В борбата тя много по смела и ясна отколкото центристите.

Засега влиянието на центристите всред дружбите е по-голямо от това на левицата по причина, че левицата няма организационен апарат, какъвто центристите си създават. С формирането на такъв апарат влиянието ще надмине това на центристите.

Част от лицата, които работят в центъра на съюза са левичари. Такива са: Г. Йорданов, Д. Гичев и др., които при удобен момент ще напуснат центъра и заработят за левицата. Там те са платими. В агитацията си вършат и нашето дело.

Участието на левицата в конгреса на съюза и предконгресната ѝ борба. Борбата засега с десничарите в съюза се води общо с центристите, като инициативата е тяхна, по причина, че левицата няма ръководен център и парични средства за заплащане агитаторите си. Ако такива тя добие в по-бързо време, тя ще засили своята дейност и разшири влиянието си. Поради голямата икономическа криза в страната, левицата не ще бъде представена добре в конгреса, който се насрочва на 7 април в Ст. Загора, Южна България, по причина, че много от нашите делегати няма да отидат поради нямане средства за пътуване. Това се отнася за делегатите от Северна България. Това обстоятелство ще използува десницата и изпрати само свои делегати. Нужни са парични средства за подпомагането на делегатите левичари, също и за печатна пропаганда и словесна такава в дните пред конгреса и в самия конгрес. Изгледите за успеха в конгреса са на страната на центристите, подпомагани от левицата. Според изчисленията, направени с оглед на настроението на съюзните членове, които отсега определят своето становище в конгреса, очакват се резултатите 75% центристи и левичари срещу 25% десничари.

Поради паричната пречка да дойдат делегатите на левицата от Северна България, тя ще съсредоточи вниманието си в Южна България, откъдето ще докара повече делегати, с които ще влияе на конгреса. Ще загуби в това отношение, че няма да може да избере свои представители от Северна България. Резултатите, които би добила на конгреса, ще се определят от получените навреме средства.

Борбата на десницата пред конгреса. Десницата също не спи. Със обявяването датата на конгреса тя започна своята агитация. Депутатите, които са открито на нейната страна – Н. Борисов и М. Дилянов са постоянно в агитация и кръстосват цялата страна. В нейна помощ е и властта, която още от по-рано се опитва да се меси в организационната работа на дружбите, като взима страната на десничарството, насърчава го и го покровителствува, преследва левицата. Средствата на десничарите в агитацията са: обещания за скорошно идване на власт, подкупи и най-мощното им средство заплашване и заблуждаване.

Положението на вестника ни. Тиражът на вестника за сега е 3 500 екз. и е с тенденция да се увеличава. Списването му до сега не е било по-разнообразно, причината е нямане средства да се заангажират повечето работници в него. Администрацията му и кореспонденцията с дописниците из провинцията е вече организирана и за в бъдеще може да се очаква разширение на връзките му с дружбите и разнообразието му в списване, като няма да се отмине нито един обществен или политически въпрос на деня.

Ако досега в списването му е имало някакви колебания в идейните борби вътре в съюза и не взимане своевременно становище, както и при пропагандирането идеята за трудовия блок, това се дължи на липсата на ръководен център, който да обмисля различните новоизникнали въпроси от различен характер и взима становище по тях. Тази работа досега се е изпълнявала от другаря Тодоров, който сам е определял пътя на борбата, като едновременно е запазил положението на добър съюзен другар, работещ за единството на съюза. Малкото резултатна работа досега той обяснява само с липса на средства и ръководен център и връзка с Кр[естинтер]на. Поради тъй бавната и не толкова решителна борба на левицата, някои от другарите, които работят във вестника, негодуват против него, като го винят за тази бавност, понеже не знаят истинската причина затова. Ето защо другарят Тодоров и Попов решават да изпратят постоянен човек, който да представлява левицата на БЗНС пред Кр[естинтер]на; та по такъв начин да се даде правилен и бърз ход на борбата що левицата има да води в бъдеще, да представи досегашната ѝ дейност и да бъде в постоянен контакт с нея и ѝ дава упътвания съобразно решенията на Кр[естинтер]на, като има предвид истинското положение на нещата в З[емеделския] съюз и страната, което те постоянно ще му донасят. За представител избират мен, Лазар Станев, интерниран от две години в родното ми село, и въпреки всички възможни постъпки за отменяване мярката за неотклонението ми, резултати не получаваме. Извиквайки ме бързо, аз се отклоних и дойдох в София. За друго отклонение имам заведено дело. Научавайки за какво се касае извикването ми, не одобрих решението им да дойда преди да съм се легализирал. Но изправен пред свършен факт аз се съгласих да дойда тук. В дните преди тръгването ми получихме вашето писмо, в което едно от исканията ви е да изпрати левицата свой човек да я представлява при Кр[естинтер]на.

Натоварен съм да направя следните искания, от които най-бързите са тези, отнасящи се по подготовката на конгреса.

1. Веднага да се отпуснат парични средства, ако такива има, нужни за борбата около конгреса за агитацията печатна и словесна, плащане пътните разноски на делегатите и др. Отпусната сума по възможност да се предаде в най-скоро време и да съответсвува на нуждите.

2. Защо досега не е изпратена спогодбата уговорена с другаря Тодоров? Бързо да се изпрати, за да се отпочне организираната борба на левицата в БЗНСъюз.

3. Отпускане редовно средства и определянето на тяхното количество, за да се води борбата системно[...][5]

4. Даване възможност на нашите другари през летния сезон да направят едномесечна екскурзия в Съв[етска] Русия.

5. Приемане до 10 младежи в Съв[етска] Русия да следват политичсеки школи, от които ще има 5 души по-малки от 15 години.

6. Борбата на левицата в З[емеделския] съюз да бъде независима от БКП. За тая цел се и изпраща представител при К[рестинтер]на. БКП може да ни бъде само съветница.

Получените досега парични средства в български левове.

Левицата на БЗНСъюз е получила до 4. III. 1927 г. всичко 148 000 лева. От която сума са изразходвани за печат и хартия на вестника и заплати на редактори 120 000 лв., за организационни цели – 28 000 лв.

За в бъдеще за издаването на вестника два пъти седмично и за заплата на лицата, влизащи в центъра и окръжни агитатори са нужни следните парични средства:

I. ЗА ВЕСТНИКА

1. За печат и хартия по 2 000 лв. на брой – 8 броя	– 16 000 лв.
2. Заплата на 2-ма редактори по 3 000 лв.	– 6 000 лв.
3. Заплата за коректор и завеждащ чуждия отд. във вестника.	– 2 000 лв.
4. Хонорари на различни лица	– 2 000 лв.
5. Заплата на администратор	– 2 000 лв.
6. Заплата на експедитор	– 800 лв.
7. За експедиция на вестника на брой по 260 лв.	– 2 080 лв.
8. Купуване на чужди вестници	– 500 лв.
9. Наем на помещение за редакция и администрация	– 2 000 лв.
Всичко	– 33 380 лв.

II. ОРГАНИЗАЦИОНЕН АПАРАТ

1. Заплата на 5 души, влизащи в ръководния център, по 5 000 на лице	– 25 000 лв.
2. Заплата на 10 души окръжни организатори, по 3 000 на лице	– 30 000 лв.
(агитаторите и лицата от центъра, когато са в обиколка, си заплащат сами превозните средства).	
3. Командировки	– 5 000 лв.
4. За квартира в София	– 3 000 лв.
Всичко	– 63 000 лв.

Заб[ележка]. При възможност да се отпуснат средства и за известно число околийски агитатори, по 2 000 лв. на лице.

Всичко за вестника и организационния апарат – I	– 33 380 лв.
II	– 63 000 лв.
Всичко	– 96 380 лв.

ЗА МЛ[АДЕЖКИЯ] З[ЕМЕДЕЛСКИ] СЪЮЗ СА НЕОБХОДИМИ СЛЕДНИТЕ СРЕДСТВА:

I. За седмично списание

1. Печат и хартия на брой 2 000	– 8 000 лв.
2. Заплати на двама редактори	– 4 000 лв.
3. Експедиция на списанието	– 800 лв.
4. Помещение за редакция – 800 лв.	
Всичко	– 13 600 лв.

II. Заплати

1. Трима души център – по 3 000 лв	– 9 000 лв.
2. Четирима организатори за цялата страна - по 2 000 лв.	– 8 000 лв.
Всичко за Мл[адежки] з[емеделски] съюз	– 30 600 лв.

Всичко: за левицата на БЗНС	**96 380 лв.**
за МЗС	**30 600 лв.**
Общо всичко за двата съюза	**126 980 лв.**

Това е минималната сума необходима да се започне цялостна организационна дейност, която ще даде сигурни резултати.

Забележка. Нужно и необходимо е за конгреса на Мл[адежкия] з[емеделски] съюз и за предизборната агитация за законодателните избори да се отпуснат отделни средства.

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 173, л. 8–19. Оригинал. Ръкопис.

---

[1] Псевдоним на Г. Драгнев

[2] Има се предвид пребиваването на Г. Драгнев в Москва, в Международния селски съвет през май 1926 г.

[3] Става дума за подписаната в Москва Спогодба между БКП и левицата в БЗНС *(Вж док. – 181.)*. По конспиративни причини при завръщането си в България той не я носи със себе си. Тя се изпраща на ИБ на ЦК на БКП по каналите на Коминтерна. Но ИБ не я предава на левицата.

[4] Има се предвид министърът на вътрешните работи в правителството на Ал. Цанков Иван Русев.

[5] Изпуснатият текст съдържа данни за паричните средства, необходими за издаването на вестника и издържането на ръководния център. Те се повтарят с тези, изложени в края на документа.

№ 204

Директива на ЦК на БКП до левицата на БЗНС във връзка с тактиката ѝ на предстоящия конгрес на БЗНС, парламентарните избори и платформата на БЗНС[1]

[между 11 февруари и 5 април 1927 г.]

Драги другари,

Ние не получихме вашите съобщения за вътрешните борби в Съюза и за вашата работа по запазване единството на Съюза. Но ние узнахме, че в средата на миналия месец (11. II.) се е постигнало съглашение между двете Постоянни присъствия – между десните и центристите – и че общият конгрес е назначен на 5 април. Нам не ни е известно, каква е ролята на вашата група и нейното участие в работата на новото Постоянно присъствие. Най-важните моменти на това съглашение въвеждат вашата по-нататъшна работа в решителна фаза. От една страна, влизането на центристите в ръководството на Съюза отстрани преобладанието на десните в него и като че ли създава повече нормални условия за развитието на вашата работа вътре в Съюза. Но от друга страна, доколкото това съглашение се явява компромис, равносилен с капитулацията на центристите, като се отказват от самостоятелната борба на Съюза и като се съгласяват да отидат в коалиция с опозиционната буржоазия – вашата борба против десните се усложнява. В бъдеще вашата тактика, разбира се, трябва да има предвид запазване единството на Съюза и създаване на съюза между селяните и работниците. Но в настоящия найблизък период от време, вашата борба около свикването и работата на общия конгрес на Съюза ще има пред себе си следните задачи:

I. Да се иска и настоява, щото сегашното Постоянно присъствие на дело да изпълни съюзния устав и да проведе напълно принципа за вътрешносъюзната демокрация по отношение участието на всички дружби в конгреса със своите избрани делегати. Ако бъде проведено основното искане, т.е. участието в конгреса на представители на всички съществуващи дружби и избиране делегатите на конгреса в общи дружбени събрания – то вашата работа се значително улеснява. Всеки случай, вам се налага да развиете максимум енергия в работата по местата, първо, щото съюзните маси да се заемат с провеждане устава и вътрешносъюзната демокрация и второ – за прокарването по възможност повече делегати из средата на вашите другари.

II. Най-важните въпроси, които ще стоят в дневния ред на Съюзния конгрес, това е изменението на устава, [избирането] ръководството на съюза и парламентарните избори. От гледна точка на правилното разрешение на тия въпроси трябва да се пристъпи и към избора на делегати.

а) По отношение ръководството на Съюза нашето мнение ви е известно. При обмяна на мисли с вас ние се установихме на това, че вие ще се стараете да изтикате из управлението на Съюза десните елементи, особено Томова и Омарчевски. На вашите другари се налага решително да се изкажат против десните като съзнателно водещи към разцепление в Съюза, опитвайки се да изгонят из него всички, които отстояват интересите на трудещите се селски маси, борещи се против буржоазията. Необходимо е да се подчертае обстоятелството, че десните с цел за провеждане съглашения с буржоазията, дори с нейните фашистки групировки и представители, ще провеждат линията на разкола в Съюза по пътя на масовото отстраняване от него, в името на съюзна дисциплина, съюзни членове, разобличаващи тая измяна.

Там, където е невъзможно да се прокара измежду делегатите наш другар, при избора на делегатите нашите другари издигат лозунга за пропорционалното представителство в конгреса на появилите се течения в дружбите; само в краен случай те поддържат делегат центрист, но като му се даде поръчение от страна на дружбата, че във всеки случай би бил против коалиция с буржоазни партии. Тъй като борбата между десните и центристите, при сегашните условия по местата в дружбите, не ще има тоя остър характер – както това би било, ако те не биха сключили съглашение – то вашата тактика в делегатските избори трябва да бъде извънредно много осторожна и гъвкава.

Вашата борба трябва да бъде насочена против десните, като против течение, което може да обхване или обхваща низините – дружбите. Тя трябва да бъде насочена против десните тенденции, поддържани от едроселските ръководещи елементи в дружбите, които по силата на своите икономически интереси се стремят, както се казва, да „легализират" своето политическо влияние над селските маси. Много признаци говорят, че значителното болшинство от ръководителите по места, макар и да не се решават да преминат на страната на десните от рода на Томова, Омарчевски и др., напълно споделят тяхното гледище по въпроса за създаване изборни коалиции с буржоазията. Затуй, твърде вероятно е, че десните елементи могат да се промъкнат като делегати под флага и защитния цвят на центристите, или, във всеки случай, ще бъдат доволни от центристките делегати, щом като последните ще проведат политиката за изборни коалиции с буржоазната опозиция.

б) Въпросът за парламентарните избори е въпрос, преди всичко, на борба за унищожение на фашизма, за насочване борбата на трудовия народ преди всичко против фашистка буржоазия и буржоазията въобще – за работническо-селско правителство. По тоя въпрос нашите другари не трябва да губят своите самостоятелни позиции по отношение на центристите. Обратно, стоейки на гледището за единството на Съюза, те разширяват своята последователна политика за съюза между работниците и селяните. Тая работа в Съюза трябва да се води до и след конгреса на събранията, на съвещанията на селяните и членовете на Съюза в дружбите и селата. Трябва да се има предвид, че решителната, но тактическа и умела борба против колебанията, отклоненията и десничарските грешки на центристите, против техните, макар и временни, съглашателства с буржоазията и нейните партии, участвали в потушаване борбите на селячеството, способствува не само за усилване влиянието на нашите другари вътре в Съюза, но и ще изолира окончателно десните и ще въвлече също малоимотните селяни в борба под знамето на Земеделския съюз и заедно с това, ще способствува за организационното засилване и укрепване на Съюза. В него ще се върнат тия малодушни селяни, които поради предателската политика на десните вождове, са напуснали съюзните дружби. С една дума, интересите на селското движение повеляват да се усили кампанията на нашите другари за решително действие с основните лозунги, които бидоха издигнати при размяната на мисли миналата година. На вас ви е известно, че значителна част от центристите скоро ще преминат към десните и не се явяват сторонници на последователната борба против буржоазията, а друга част, под влияние отвън (известно ви е под влиянието на кого) и желаещи мирен живот, се удовлетворяват с легализирането на тяхното политическо положение. Затова, толкова по-необходимо ще бъде, поддържайки ги против крайно десните елементи, да се обособявате от тях, да се ограждате от тях пред масите.

На нашите другари се налага на конгреса да издигнат платформа на действие с конкретните селски искания. Тая платформа да послужи, от една страна, за обединяване на масите около нашите другари в борбата против десните, [а от друга], ще задържа центристите от колебания и десни отклонения, като [ги кара] да се съобразяват с факта, че зад вашите групи стоят масите на Съюза, поддържащи вашата платформа. И трето, в случай на капитулация на центристите пред буржоазията, в случай на предателство от тяхна страна, масите ще си останат зад нашите другари. Най-важното е, че такъв подход и такова отношение към центристите дава инициатива за борба и ръководство на борбите в ръцете на нашите другари. Макар и да не бъдат достатъчно представени в бъдещето Постоянно присъствие, [те] в удобен момент могат да застанат начело на Съюза, привличайки на своя страна центъра или най-малко, неговите честни деятели.

III. Въобще, позицията на нашите другари на конгреса трябва да се изрази в следните предложения:

а) *Запазване единството на Съюза* и създаване възможности за отстояване вътре в Съюза на възгледите и интересите на трудещите се селски маси.

б) Заради това е необходимо *разширение на демократическите принципи* на организация и действие на Съюза, като се предостави на съюзните маси, в частност, на местните организации, решаващият глас в определяне [на] организационно-политическата и тактическа линия на Съюза. Органи на Съюза трябва да изпълняват волята на масите; само конгресът трябва да бъде последната инстанция по въпроса за отстраняването не само на отделни дружби, но и на отделни членове.

в) По всички важни въпроси на организационно-политическата и тактическа линия Постоянното присъствие или околийските дружби организират *референдум на членовете* на Съюза или по собствена ивициатива, или пък по искане на определено число членове.

г) Допуска се свобода *на критикуване* действията на ръководните органи и лица, за да могат навреме да се избегнат всякакви грешки и нарушения волята на трудовите селски маси.

д) Всички органи на Съюза, в центъра и на места, се избират *по пропорционалната система;* в тях пропорционално участват представители, изразяващи съответните възгледи на съюзните маси.

Платформата на Съюза за политическата борба

А. Политически искания

а) Отмяна на Закона за защита на държавата и всички други закони, ограничаващи свободата на трудещите се.

б) Пълна амнистия за всички политически затворници и емигранти. Помощ на жертвите на белия терор.

в) Свобода на организация, събрания, съвет и печат.

г) Пропорционална изборна система по окръзи. Против сената и други реакционни изменения на конституцията.

д) Разтуряне и обезоръжаване на фашистките организации.

е) Против войната и въоръженията – за мир и сближение с балканските народи и за възстановяване на икономическите и дипломатически отношения с[ъс] СССР.

ж) Незабавно отправяне на руските емигранти в родината им въз основа на съглашение с правителството на СССР.

з) Установяване на трудова демократическа власт.

Б. Икономически искания

а) Възстановяване на Закона за трудовата поземлена собственост.

б) Намаление данъците за трудовите селяни и въвеждането на прогресивно подоходния данък с освобождение от него на приходи, съставляващи необходимия минимум за преживяване на селското семейство.

в) Евтин, дългосрочен и леснодостъпен държавен кредит за трудовите селяни.

г) Съдействие на селско-стопанските кооперации от страна на държавата и възстановяване монопола за износа на селскостопанските продукти посредством кооперациите.

В. Тактиката на Съюза

Изхождайки от ежедневните селски интереси и удовлетворение исканията на трудящите се селски маси, изказване за създаване *блока на трудящите се* и техните организации, като едновременно се води борба против създаване на блок (коалиция) на Земеделския съюз с буржоазията.

Ако конгресът се изкаже против блока на труда, то вие искайте щото въпросът за това – с кого да се отиде в съюз, да бъде разрешен чрез референдум (допитване) членовете на съюза; последните непосредствено трябва да определят какъв блок и каква трябва да бъде платформата с икономическите и политически искания на тоя блок.

Не бива да се разглежда въпросът за блока на труда като въпрос за изборна комбинация; блокът на труда трябва да се яви като едно постоянно борещо се против фашистката буржоазия и буржоазията въобще оръдие на трудовия народ от градовете и селата. Съвпадението на кампанията за създаване блока на труда с изборната кампания само усилва важността и значение на този блок.

Ние намираме, че разпадането на Деветоюнския буржоазен фронт не само не е спряло с идването Ляпчев на власт, а се е още повече задълбочило. В същото време политическата активност на работниците и селяните нарасна. Обаче, под прикритието на Ляпчевата „демокрация" се организират и се готвят за нов преврат цанковските фашисти. Буржоазната опозиция няма нито сила, нито воля за предотвратяване на назряващия преврат. Само блокът на труда може да води последователно борба против фашизма, като противопоставя широките градски и селски маси против наново надигащия се Цанковски фашизъм. Затова нашите другари трябва с всички усилия не само да популяризират сред трудещите се селски маси необходимостта от създаване блока на труда, но и да ги вдигнат на борба за осъществяване и укрепване на тоя блок. Достигнатите резултати в това отношение несъмнено ще намерят своето отражение в борбата на селските маси и в резултатите на работата на конгреса.

С решителната кампания в полза на създаване блока на труда, вие можете да добиете широко влияние сред селяните и с това в настоящия момент да се обособите политически и тактически от десните и центристите пред очите на масите, които вървят след тях. В платформата, която набелязахме (вж горе), са посочени най-важните пунктове, които трябва да влязат в платформата на блока на труда. Тая платформа трябва да бъде попълнена с ред искания, указани в нашата „програма-платформа" и съответстващи на условията в момента. Разбира се, всяко едно от тия искания, а също и поменатите горе, могат и трябва да бъдат по-обширно разработени в платформата на блока на труда. Как и в какви размери трябва да бъдат тия пунктове разработени и конкретизирани, вам е по-ясно, тъй като вие непосредствено работите в определените условия, изменение на които ние не можем своевременно да предвидим.

IV. Избори

След конгреса, който ще определи политиката и тактиката през време на изборите, на нас ще се наложи да се върнем към въпроса за изборите, но ние мислим, че главните ръководни принципи трябва да бъдат: съставяне листи от дружбите и поставяне за кандидати селяни от селата, като се запазват за вождовете само незначително количество места.

Още на конгреса трябва да се създаде благоприятно предусловие за предизборната кампания. За да могат да се мобилизират селяните на ваша страна, трябва широко да се разгласят всички речи на нашите другари на конгреса в защита на трудещите се селяни. Особено убедително и ясно трябва още на конгреса да се докаже необходимостта от създаването блока на труда въз основа на възможността за осъществяване на селските искания. За да се пренесе борбата за създаването на трудовия блок сред широките селски маси, необходимо е да се обърнете към последните с публикувана платформа за действие и с предложения, за да могат и те да я допълнят с местни искания под формата на поръчки от страна на селските маси на избраните от тях депутати. Тези искания трябва да се пратят както в централния орган на Съюза, така и в органа на нашите другари.

На конгреса трябва да се внесе предложение: Постоянното присъствие да не може да отменя списъците на кандидатите, получили болшинство гласове в местните дружби. При това, нужно е да се изхожда от съществуващия пункт в устава, който предоставя на организациите на Съюза да влизат в коалиция само с групировки, стоящи по-наляво от Съюза. Въобще, трябва да се борим и добием това, щото местата, а не центърът да решава въпроса за изборните листи. В случай пък, че Постоянното присъствие бе отказало да утвърди листите, приети с болшинство и се противопостави на влизането в блока на труда, тогава трябва да се разобличи пред селските маси дясното ръководство на Съюза като разколници в Съюза. Нашето мнение за вашето отношение към блока на труда във връзка с изборите ние ще ви напишем допълнително.

Като правило за предизборната тактика трябва да служи лозунгът: Избирайте трудещи се селяни! Обаче, в тия окръзи, където отделни наши другари са повече известни като ръководители незанимаващи се със селско стопанство, но се ползват с голяма популярност сред селските маси, трябва из селските среди да ги издигнат като кандидати, като издействуват тяхното утвърждаване от Постоянното присъствие. Поставянето за кандидати наши другари, ръководители на нашето течение, считаме за необходимо.

Изборите трябва да бъдат използвани не от гледна точка за добиване на един или няколко депутата повече, а за мобилизация на широките селски маси въз основа програма за действие на нашите другари и за блока на труда.

Общи указания

Необходимо е да се организира лява фракция на конгреса и всички нейни членове трябва да действуват организирано, като взимат думата по всички въпроси. Тая конгресна фракция трябва де се използва за създаване вътре в Съюза организирано ляво течение чак до най-нисшите организации.

На нашите другари предстои да организират и засилят своята работа сред низините на селските маси. За тая цел, през периода на подготовката на конгреса, а след това в предизборния период, трябва да бъдат мобилизирани няколко добри оратори из нашата среда, които трябва да обикалят, главно тия места, където земеделските дружби се намират под влиянието на десничарите и където центристите проявяват десни уклони. Едновременно нашите другари във всяка околия би следвало да обиколят всички села, където има дружби и, ако [това] е невъзможно, то най-малкото поне да се съвещават с членовете на дружбите и да организират единична агитация и пр. С една дума, селските маси трябва да бъдат въвлечени в борбата за всичките тия искания и положения, които издигат нашите другари.

Разбира се, всичко това трябва да бъде свързано с едновременната кампания в печата. За съжаление, в. „Земеделско възраждане“ не е възприел правилна позиция по повод конфликта между десните и центристите. Вместо да разкрие действителните причини за появяване на второто – центристко Постоянно присъствие, предателството и противосъюзната политика на Томова и да докаже с факти из близкото минало, че Томов и Омарчевски се явяват действителни разцепници, макар и те сега да защищават единството на Съюза и съюзната демокрация, вестникът се задоволява досега само с апели за запазване единството на Съюза и с това се получи косвена поддръжка на десните. Вие бихте могли и трябваше да използвате конфликта и да поставите въпроса принципиално. Против тактиката на Томова, коалицията с буржоазията и безпринципността на центъра вие трябваше да разкриете пред смутените съюзни членове спасителната тактика на блока на труда, близките перспективи на борбата на тоя блок.

Необходимо е да се запази отделният печатен орган и да се създаде орган за младежта. Редактори могат да бъдат не толкова известни членове на Съюза, селски деятели, но стойки и съвършено предани наши другари младежи.

Вестниците съобщават, че конгресът ще се състои в Ст. Загора. Нашите другари могат и следва да мобилизират околните свои приятели за една внушителна демонстрация и постоянен натиск над делегатите от конгреса. Трудещите се селяни – наши другари – трябва [през] всичкото време на конгреса да се опитват да влияят върху делегатите, щото те да възприемат възгледите на нашите другари и да приемат резолюции в интерес на селските трудещи се маси.

Няма съмнение, че всичката тая работа нашите другари трябва да проведат по такъв начин, щото това да мине по възможност с по-малки жертви и във всеки случай да останат вътре в Съюза, извоювайки си право на съществуване като опозиция. В своята тактика нашите другари трябва максимално да използват центристите, но в същото време те трябва да се дистанцират от техните колебания и десни уклони.

Предлаганата от нас тактика е трудна, особено за българските условия, но тя е единствено правилна. Трябва да се помни, че масите не могат да се надхитрят. Умело и честно поддържайки интересите и искания на селските маси, държейки сметка за голямата ненавист, която те хранят във себе си против буржоазията, вие ще спечелите поддръжката на широките трудещи се селски слоеве.

Ние се надяваме, че нашите другари с успех ще извършат и разрешат предстоящата им трудна задача. Ние очакваме вашия отговор на писмото ни от януари, а така също и вашето мнение на повдигнатите в настоящето писмо въпроси.

Приемете нашите братски поздрави

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 187, л. 219–223. Копие. Машинопис.

---

[1] На първата страница на документа има ръкописна бележка: *„Пратено вътре устно по двама души и шифровано текстуално"*

№ 205

Писмо от Г. Димитров до Президиума на Селския интернационал във връзка с изострящите се борби в Земеделския съюз и опасността от разгром на левицата в него

5 април 1927 г.

В ПРЕЗИДИУМ КРЕСТИНТЕРНА

Предложения

Ввиду обострившейся борьбы в Земледельческом Союзе Болгарии и подготовки разгрома левой в нем, признать необходимым:

1. Земледельческой левой организоваться в левую фракцию Земледельческого Союза (сверху донизу) – с руководящим центром и с руководящими органа-

ми на местах, всемерно усилив работу свою по укреплению своих организационных опор в самих дружбах, не поддаваясь провокациям право-центристкого блока для раскола Союза и разоблачая перед массами Союза раскольническую политику правых и центристов.

2. Земледельческой левой в союзных органах, в дружбах, в парламенте и печати проводить свою самостоятельную политическую линию, отмежевываясь от правой и так.наз. центра, сплачивая трудящихся крестьян союза на платформе движения трудящегося крестьянства – против соглашательской политики с буржоазией и за блок рабочих и трудящихся крестьян против крупного капитала, фашизма и опасности войны, и организовывая массовые кампании во имя жизненных вопросов для крестьянских масс в переживаемый момент – налоги, опасность войны.

3. Главный огонь земледельческой левой в агитации и критике сосредоточить против так наз. центристов (нынешнее большинство Постоянного присутствия), которые, выступая с лозунгом „ни вправо, ни влево", и фактически становясь на позицию правой против левой, представляют своей демагогией *главную и непосредственную опасность* для трудового характера Земледельческого союза и его единства.

4. Исключаемые из Союза левые сторонники и левые дружбы должны сейчас же устанавливать связь между собой под руководством левого центра и *организовывать массовые кампании для возвращения их обратно в Земледелческий союз,* одновременно организовывая кампании за исключение из Земледельческого союза чуждых трудовому крестьянскому движению буржуазных, генеральских и фашистских элементов.

5. Восстановить издание „Земледельческого Возрождения", улучшив его политическое руководство и превратив его фактически в массовый орган трудящегося земледельческого движения в стране; издать к тому ряд популярных брошур, касающихся вопроса характера и задач Земледельческого союза, против коалиции с буржуазией и за блок труда, крестьян и налоги и проч.

6. Крестинтерну и Болгарской компартии оказать всемерное содействие и поддержку левой Земледельческого Союза в ее деятельности и борьбе.

7. Удовлетворить требования Земледельческой левой:

а) о выдаче материальной помощи для обеспечения издания „Земледельческого Возрождения" и ряд популярных брошур, равно как и возможности ведения работы в союзной массе и в дружбах на местах (собрания, конференции, агитационные, организационные поездки и проч.);

б) оказание содействия перед советскими хозяйственными органами о заключении торговых сделок в Болгарии (нефтяные продукты, резиновые изделия и проч.), преимущественно с земледельческими кооперативами, Синдикальным центром, находящимся под руководством земледельческой левой;

в) назначения в Крестинтерн одного представителя земледельческой левой для поддержания более близкого контакта между нею и Крестинтерном;

г) в устройстве в советских школах нескольких молодых сторонников левой для подготовки из них будущих деятелей движения трудящегося крестьянства Болгарии.

Г. Димитров.

ЦДА, ф. 146 Б, оп. 2, а.е. 151, л. 1–2. Копие. Машинопис. Руски ез.

№ 206

Споразумение между ЗП на БКП и ЗП на БЗНС за сътрудничество

[Виена, 15–16 май 1927 г.]

Между земеделското представителство в Югославия (Н. Атанасов и Хр. Стоянов) и Задграничното представителство на БКП се установява *взаимно сътрудничество* за следното:

1. ВЪТРЕ В СТРАНАТА:

а) Прекарване линията на общата борба на селските маси и пролетариата против изключителния режим и фашизма, за пълна политическа амнистия и премахването Закона за защита на държавата, както и по всички въпроси, които засягат общите икономически и културни интереси на работническите и селски маси; блокиране всички сили на трудещите се маси против режима на банковия и спекулантския капитал и фашизма в страната, против чуждия империализъм и против въвличането на България в разните войнствени и антисъветски комбинации на Балканите.

б) Установяване дружески отношения между Раб[отническата] партия и Зем[еделския] съюз (в печата, изборните учреждения, агитацията, във взаимната им критика и пр.), като между ръководствата на техните организации по места се поддържат постоянни връзки за общи и съгласувани действия и за съвместна защита срещу общия им враг и срещу полицейските и фашистки насилия.

в) преодоляване създадената чрез образуването на коалицията на земеделци, занаятчии и социалдемократи *пукнатина* в общия трудов фронт в страната, като в бъдещите окръжни и общински избори тая пукнатина не се допусне, а в парламента, окръжните и общински съвети представителите на ЗС и Р[аботническата] п[артия] действуват съгласувано и в пълно взаимно разбирателство.

г) Взаимно съдействие за изграждане организациите на ЗС и РП и решителна борба против крайната десница (Томовото крило) и десницата (Радолов и др.) в земеделското движение при сплотени усилия на елементите на левицата и центъра в ЗС и против ренегатските и фашистки елементи в работнич[еското] движение.

2. ЗАД ГРАНИЦА

а) Подобряване материалното положение на политическата емиграция в Югославия, запазване борческия ѝ дух и политическото ѝ единство в борбата против изключителния режим в България.

б) Максимално усилване задграничната протестна кампания против белия терор, за политическа амнистия, за легално подпомагане на жертвите на белия терор и пр.

в) Парализиране фашистското влияние сред народното българско студентство в Европа и сред икономическата българска емиграция в Америка и други страни.

г) Реагиране срещу враждебните и клеветнически информации в чужбина против борбата на трудещите се маси и земеделското и работническо движение в България.

д) Окончателно разобличаване и политическо обезвредяване на групата [Александър] Оббов – К[оста] Тодоров, като агент на официалната сръбска политика и французкия империализъм.

3. *Земеделският съюз,* ставайки член на Международното аграрно бюро (Зел[ения] интернационал), се бори против буржоазните влияния в тоя интернационал и прокарва линията на сближение на земеделските организации, присъединени към него, с ония от Червения селски интернационал с цел – създаването на *единен селски интернационал* на всички трудови антикапиталистически земеделски организации.

4. Земеделският съюз и Раб[отническата] партия пропагандират идеята за обединението на балканските народи в една балканска федерация, с доминиращо и решаващо влияние на работническите и селски маси в нея; защищават каузата на освободителните движения на македонци, добруджанци и тракийци и поддържат възстановяването на икономическите и политически сношения със СССР.

5. Земеделското представителство действува за обезпечаване на българската политическа емиграция свободата на живеене и правото на свободно придвижване в разните места на Югославия за търсене на работа и действува пред съответните инстанции в Югославия за отпускане средства за облекло и за лекуване на болните и пр.

Задграничното представителство на БКП от своя страна действува пред съответните помощни организации и сред работещата част от българската емиграция за обезпечаване и в бъдеще минимално необходимата материална помощ за политическите затворници и за семействата на тия затворници, на убитите и емигриралите от България жертви на белия терор и за болните и неработоспособни емигранти в Югославия.

Задграничното представителство на БКП поема една малка част от разходите за издръжката на апарата по уреждането на положението на емиграцията в Югославия и по политическата ѝ защита.

Размерът на тая част се определя по взаимно споразумение между двете представителства.

6. Задграничното представителство на БКП подкрепя пред Крестинтерна *конкретното предложение* на земеделското представителство за отпускане на една скромна материална помощ за неговата агитация и печатна пропаганда вътре в страната и зад граница в полза на каузата на българското земеделско движение.

7. Установяват се постоянни връзки между двете представителства и взаимна размяна между тях на материали и информации по отношение политическата и тактическата линия на Съюза и партията и съгласува своите действия по отношение вътрешността на страната[1].

ЦДА, КМФ 40/101, к. 61–62. Оригинал. Машинопис.

---

[1] В края на документа има две бележки, написани от Спиридон [Антон Иванов]: *„1500 дин[ара] месечно; досега беше 3 000 д[инара]. Това не влиза в текста, който ще се съобщи до Крестинт[ерна]“.*

„В разговора от нашата страна участвуваха Хелмут [Георги Димитров] и Спиридон. Настоящото споразумение не е подписвано формално като протокол. Ние им го представихме в писмена форма като заключение от нашия разговор и те не възразиха нищо по същество. Изобщо заявиха, че са съгласни с него.“

№ 207

Из протокол № 106 (специален № 84) на закритото заседание на Политбюро на ЦК на ВКП(б)

28 май 1927 г.

Слушали:

2. О мерах конспирации.

Постановили:

2. Принять следующие предложения:

а) Совершенно выделить из состава полпредств и торгпредств представительства ИНОГПУ, Разведупра, Коминтерна, Профинтерна, МОПРа.

б) Шифры менять каждый день, проверить состав шифровальщиков, послать специальное лицо с неограниченными правами по осуществлению строжайшей конспирации шифровальной работы, имея в виду в первую очередь объезд таких стран, как Франция, Италия, Варшава, Токио, Берлин (кандидатуру наметить особо).

в) Проверить состав представительства ИНОГПУ, Разведупра, Коминтерна, Профинтерна, МОПРа.

г) Строжайше проверить состав сотрудников полпредств, торгпредств и прочих представителей заграницей.

д) Безусловно отказаться от метода шифропереписки телеграфом или радио по особо конспиративным вопросам. Завести систему конспиративных командировок и рассылки писем, каковые обязательно шифровать.

е) Отправителей конспиративных шифровок и писем обязать иметь специальные клички, воспретив им подписываться собственным именем.

ж) Отменить систему широкой информации полпредств через рассылки особых докладов.

з) Еще раз проверить архивы представительств с точки зрения строжайшей конспирации и абсолютного обеспечения от провалов.

и) Наблюдение за исполнением вышеуказанных пунктов поручить специальной комиссии в составе т.т. Косиора, Пятницкого и Ягоды.

к) Создать специальную комиссию в составе т.т. Рыкова, Шейнмана и Рудзутака для приведения в порядок финансовых операций Госбанка по обслуживанию революционного движения в других странах с точки зрения максимальной конспирации.

Выписки посланы: т. Косиору – а, б, в, г, д, е, ж, з, и; т. Рыкову – к.

СЕКРЕТАРЬ ЦК *Й. Сталин*

РГАСПИ, ф. 17, оп. 162, д. 5, л. 24–25. Машинопис. Оригинал. Руски ез.

№ 208

Писмо от Антон Иванов (Даскала) до Христо Стоянов (Симеон) за провеждане на кампания срещу изпращането на емигрантски чети и за борбите в БЗНС

[Виена], 12 юли 1927 г.

Др. Симеон

1. Ние ще дадем вътре необходимите наставления за разобличителната кампания относително оббовци.

2. Необходимо е, заедно с нашите другари в Югославия, да положите всички усилия за възпрепятстването на изпращането на бандитски и провокаторски чети в България. *Престъпните усилия на оббовци в тая посока ще трябва на всяка цена да парализираме.*

3. Решенията на Управителния съвет на Земл[еделския] съюз ни силно изненадват[1]. В тях е прокарана линията на борба против левицата около „Земледелско възраждане“, за нейното изолиране и дори изгонване от Съюза! Вместо блок на левицата и центъра против десницата в Съюза, очертава се един блок на центъра и десницата и едно разпокъсване и взаимно противопоставяне в средата на самата левица. Няма защо да подчертаваме, че тая политика ще има много тежки последствия за Земл. съюз и за нашата обща борба против изключителния режим и фашизма в страната и неизбежно ще доведе до разцепление на Земл. съюз. Това, което в тая посока не успяха да направят Томовци, политиката на Марковци и Радоловци, ако тя не бъде навреме преустановена, ще го направи без друго, за голяма радост на нашите врагове.

Ние смятаме вашата бърза интервенция за абсолютно необходима. Моля, съобщете ни, какво вие мислите и какво по тоя случай сте направили и мислите да направите.

4. По въпроса за издаването на брошурите писахме ви, че трябва да ни изпратите конкретно предложение с необходимите сметки за потребните средства за отпечатването на всяка брошура поотделно. Чакаме това конкретно предложение.

Много поздрави *Даскала*

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 156, л. 145. Копие. Машинопис.

---

[1] След като по време на предизборната кампания за насрочените за 29 май 1927 г. парламентарни избори левицата и вестникът ѝ „Земеделска възраждане“ водят агитацията за трудов блок, след изборите правителството засилва кампанията против левицата. Конфискува се почти всеки брой на „Земеделско възраждане“. В БЗНС „Врабча 1“, където членуват левите земеделци, се създава тежка атмосфера. Неговото ръководство се включва в кампанията против „Земеделско възраждане“ и моли ръководството на левицата да спре вестника, за да предотвратят готвещите се нови погроми на Съюза. В парламентарната група на БЗНС два пъти се разглежда въпросът за изключването на ръководителя на левицата Г. Драгнев от групата за връзката му с вестника.

№ 209

Писмо от Христо Стоянов (Симеон) до Антон Иванов (Даскала) по въпроса за взаимодействие между работниците и селяните

[Белград], 15 септември 1927 г.

Др. Даскале

Нашето непоколебимо становище, което ви подчертахме при последната си среща, е че борбата селяни и работници трябва да водят рамо до рамо и с общи усилия до извоюване на крайната победа. Обаче, искахме от Вас такт и изоставяне настрана известни лозунги, догдето единодействието и единомислието не се здраво цементира всред народните маси.

Ние намираме, че формирането на трудовите комитети още отсега е прибързано:

1) защото наново силно ще приковем погледите на реакцията към себе си; 2) защото ще възбудим съмнение за нелегална дейност; 3) защото с известно още недоверие ще погледнат известни земеделски среди към дейноста в тази посока, които, всъщност, не са десничарски настроени и не плуват във водите на Маркова и Радолова. Предупрежденията ни се отправят отдолу, от нашите хора, а те са центърът и мнозинството в парламентарната група, и от най-преданите членове на Постоянното присъствие; има повик и настояване да се спре с тая дейност. Тя засилва позициите на Радолова и Маркова и тази на широките социалисти против блока на труда. Ще се даде основание на първите двама на конгреса ни на 21 ноември т.г. да искат да вземат решение против съвместната дейност на селяните и работниците. Нещо, което в никой случай не трябва да стане и да се допусне. Ние им осуетихме изключването на депутатите, излезли с трудови листи. Не трябва и ние, и Вие да им даваме основание да използват още уплахата сред масите и апетитите на някои за власт. Тихо и безшумно е необходимо да се пропагандират идеите ни сред масите. В това време ние ще си разчистим сметките с вътрешната наша реакция и чакаме удобния момент върху циментираните основи да издигнем зданието. А този момент ще дойде, защото ще наближат общински и окръжни избори. Чакаме бързо мнението Ви по горните въпроси. До днес от Николов подарък не сме получили[1]. Пишете на адрес: ...* Адресът е само за писма. За подаръци ви пратихме адреса с писмото си от 1 т[ози] м[есец]. Пак ви го повтаряме за всеки случай: ...* И двата са вече постоянни.

Привет *Симеон*

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4 , а.е. 173, л. 73–73. Оригинал. Ръкопис.

---

* Така е в текста на документа.

[1] Условно обозначение на парични преводи.

№ 210

Писмо от Антон Иванов (Спиридон), от името на ЦК на БКП, до Представителството на БКП при ИККИ относно положението на левицата на БЗНС

18 ноември 1927 г.

Драги другари,

Приложен пращаме ви препис от писмото, което отправихме до Тодорова[1] зад граница. В своя отговор до нас той изказа своето принципиално съгласие с мислите, съдържащети се в нашето писмо. В отговора си той [желаеше] да ни убеди, че положението на левицата не е тъй безпомощно, както на пръв поглед може да се струва. В парламента левицата не се проявявала, защото ораторите се определяли от парл[аментарната] група и Пост[оянното] присъствие и едно сепаратистично проявление на левицата в парламента според него би довело до изключване, а след това и до разцепление в Съюза, а те (левицата) не се решавали на това, придържайки се определената мин[алата] година линия – да пазят единството на съюза. Въпреки съгласието на Тодорова с нашето писмо, което по въпроса за единството в съюза и проявлението на левицата е съвършено ясно, той в своя отговор даваше да се разбере следното: проявлението на левицата води неизбежно към изключване и разцепление. Изходът от сегашното положение е неизбежното разцепление. След разцеплението левицата ще има свободата на действие и сигурно е, че ще завоюва болшинството от безимотните, дребни и средни селяни в Съюза!

Според нас, явно несъстоятелно схващане. Това е линията на най-малкото съпротивление, което води до пълното изолиране на левицата от масите в дружбите и излагането ѝ открито под ударите на фашистката реакция, улесняване разцепническите планове на българската буржоазия.

В резултат от тая размяна на мисли изработихме директива за работата на земл[еделската] левица[2], която своевременно е предадена където трябва.

Въпросната директива ви пратихме с миналата поща.

Молим ви, да преведете веднага директивата, приложеното писмо, както и необходимата част от настоящето и да предадете по един екземпляр на Полит[ическия] секретариат, на Балк[анския] секретариат и на Крестинтерна.

С ком[унистически] поздрави *Спиридон*

ЦДА, ф. 3Б, оп. 4, а.е. 138, л. 221 Чернова. Ръкопис.

---

[1] Псевдоним на Георги Драгнев.

[2] Вж док. № 204.

№ 211

Резузнавателни сведения от сътрудник на Обществена безопасност за дейността на БКП

10 декември 1927 г.
Строго поверително

27 октября с.г. за подписью Бухарина и скрепой Коларова ИККИ дал директиву Балканской секции Коминтерна для проведения ее в жизнь Центральным комитетом БКП. Согладно этой директиве:

1) Общее направление работы должно вести к залечиванию старых ран и к организационной деятельности без каких-либо авантюр (на недопустимость последних обращается особое внимание). В частности ЦК Болгарской КП должен добиваться:

а) легализации рабочего движения под тем или иным флагом;

б) амнистии политическим заключенным и эмигрантам путем усиления агитации внутри страны и вне ее;

в) окончательной кристализации профсоюзных организаций, стоящих на платформе классовой борьбы и пролетарской идеологии, и установления более тесной связи с Профинтерном;

г) установление тесной связи с земледельческими течениями, стоящими на платформе единства рабоче-крестьянских интересов и общности пролетарской классовой борьбы;

д) установление взаимопомощи и широкой поддержки БКП примыкающими к ним элементами молодой Македонской коммунистической организации[1] в ее борьбе за Балканскую советскую федерацию;

2) ускорение смены нынешнего болгарского правительства и замены его другими политическими группировками. Для достижения этого в общих вопросах допускается поддержка буржуазной оппозиции.

3) военизация комсомола и более молодого, имеющего тяготение к коммунистам, поколения; сведение молодого коммунистического элемента в дисциплинированные группы.

Эта директива легла в основу работы БКП, развивающей ныне более смелую и авторитетную работу, основанную на доверии не только рабочей, но и сельской массы, уверовавшей в силу, а главное в жизнеспособность БКП после удачно проведенного конгреса НРСС, съездов в Пловдиве и Софии (молодежи).

По сведениям ЦК, отправленным им в Вену и Константинополь, ЦК БКП достиг уже следующих реальных результатов:

1) Окончательного конструирования Независимого профсоюза и превращения агитации за политическую амнистию и против Закона о защите державы (ЗЗД) в лозунг дня не только компартии, но и почти всей буржуазной оппозиции.

2) Закреплена связь с земледельцами левого крыла на съезде в Пловдиве. Связь эта еще более закрепляется ныне выработкой общей программы дальнейших совместных шагов.

После докладов ИККИ результатов переговоров на конгрессе НРСС с делегатами, лично посетившими этот конгресс, Коминтерн отнесся благожелательно к ходатайству ЦК БКП об увеличении ему сметного отпуска на последнюю четверт года с 1500 дол. на 1800 дол.

Однако отпуск этих денег задерживается да настоящего времени, хотя деньги и лежат в Константинопольском банке.

В Балканском комитете Коминтерна в Вене (см. сводку 22. III. 1927 г.) произошли перемены. Во главе Отдела национальных меньшинств теперь стоит не Бръчков, а Кабакчиев, бывший политический секретарь ЦК БКП; его назначению в Балканский комитет способствовал недавний его выезд из Болгарии и знакомство с позднейшею работой [КП] и с сотрудниками Общественной безопасности, в связи со сравнительно недавним его пребыванием в Софии.

В Вене, где в настоящее время замечается значительное оживление работы Балканского комитета, видную роль играют болгары [П.] Григоров, которому поручено вести комработу среди молодежи, и Каблешков. Атанас Баев, по видимому студент в Берлине (он является стипендиатом Болгарской секции Коминтерна), назначен теперь от Крестинтерна наблюдающим по Болгарии для информирования Москвы относительно роста земледельческого движения в Болгарии. Есть указания, что А. Баев был на съезде [БЗНС] в Пловдиве.

Из полученных в Вене донесений ЦК БКП видно, что ЦК БКП пока вполне удовлетворен своими первыми шагами по выходу из подполья, особенно результатами недавно прошедших съездов. Как следствие этих съездов на очередь политического момента выдвинуты нижеследующие тезисы:

1) окончательная база для планомерной, захватывающей широкие круги пролетариата работы в Болгарии может быть восстановлена только через приход земледельцев к власти;

2) приход этот, по мнению ЦК, становится все более возможным в связи с изменениями в благоприятную сторону общей обстановки в Европе (предстоящие выборы во Франции, Германии, Англии, обещающие наиболее вероятную победу левых партия) и катастрофическое положение болгарской буржуазии, приведшее уже страну к сильнейшему финансовому кризису и политическому разложению масс, тяготеющих к буржуазии, вследствие чего правительство вынуждено ослаблять туго натянутые полицейские вожжи.

3) лозунгом момента для коммунистов должно быть особенно бережное отношение к земледельческому движению из опасения его компрометации, а также усиленная работа над организацией земледельческого пролетариата и занаятчиев села, чтобы из них создать проводников коммунистической идеи на сельскую массу. Над этим сейчас и сосредоточена главная работа.

АМВР, об.д. 4894 А, л. 1–2. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Вероятно се има предвид ВМРО (об.).

№ 212

Писмо от Георги Драгнев до ръководството на Селския интернационал за взаимоотношенията между левицата на БЗНС и БКП в страната

[Цариград, 19 декември 1927 г.][1]

Днес получих следното писмо отвътре с дата 16 т.м. То е в допълнение на доклада, който завчера изпратих. Писмото II. За да се явим неорганизирани на конгреса и загубим очакваните резултати[2], освен нашата слаба дейност и властта, *най-голямата* пречка бе др[угарят] от КП, с когото сме в отношения.

1. Общият терор на прав[ителствения] пр[едставител], който е бесен, когато се касае до преследването на левичарите земеделци, наречени „единофронтовци". Нашите другари са злепоставени в дружбите, както от властта, така и от десничарите, които бяха дошли на конгреса нощно време, за да не бъдат видени от местните власти.

2. Мизерията, която търпят нашите хора, им отнема възможността за местна агитация и да дойдат [на конгреса] като делегати, макар и избрани за такива.

3. Конфискуването [на] конгресния брой на „Земеделско възраждане" допринесе доста много за разкритията против вестника. *Преди конгреса не сме разполагали със средства,* за да проявим по-обширна агитационна дейност. От два месеца преди конгреса ние не бяхме получили средства и за вестника. Вестника издаваме със сключване на заеми и рискувахме да го спрем по липса на средства. В това време центристите и десничарите харчеха стотици хиляди лева за подготовка на конгреса. В същото време другарят от КП избягваше да се срещне с нас и ни саботираше работата. Същото стана и с конгреса на Синд[икалната] централа.

4. Три дена преди конгреса ни получихме сумата 30 000 лв. за подготовка на конгреса, същото време и писмото от Крестинтерна. В повечето от нашите другари живее съмнението, че др. от КП съзнателно саботира нашата дейност със своята нередовност, която някога става твърде съзнателно. Той в нашите отношения никога не е бил редовен. Обещанията си не изпълнява и винаги намира претекст да се оправдава. Понякога открито манифестира желанието си да се спъва нашата дейност. В отношенията си с нас винаги е бил дръзко нахален, а често предизвикателен, държанието му към нас е държание на горд господар, а понякога и диктаторско. Винаги натяква, че техните – на КП, жертви към нас били големи, че много похарчили за нас и др. Никога не е редовен в средствата. Забавя и дава ги по малко, просто си играе с нас. Поставени сме често в положението на просяци. Държанието му може да бъде всяко друго, но не и другарско. Със своето непостоянство ни излага както пред нашите другари, така и пред властта. С такива отношения ще тъпчем на едно място, ще се излагаме пред властта и пр. От полученото писмо явствува, че нашите такива не се пращат. Смятаме, че с едно грамадно движение подобни игри не трябва да стават. Със съжаление трябва да констатираме, че грешките в отношенията с нас през априлските събития се повтарят. А те донесоха само жертви и големи погроми (не се чете). Следва: другата страна. Да стават жертви по късогледството на един другар не желаем. Да не си затваряме очите пред обективните условия. С Младежкия съюз стана

същото. Разстройва се едно движение, което се създаде с толкова жертви и средства. Правим ви това достояние да вземете нужните мерки да не се спъва нашата дейност. Също де не се спират писмата ни и да не сме откъснати от вас, както това се правеше съзнателно от др. от КП.

Ето вече един месец от конгреса. Същият другар и до днес не се е явил или е оставил да продължава издаването ни. Време е вече да се спре играта с живота на нашите другари.

С братски поздрав

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 173, л. 40 – 42. Копие. Ръкопис.

---

[1] Датата, която стои на ръкописния препис на писмото на ръководителя на левицата Г. Драгнев, е 19 декември 1927 г. Действителната дата на писмото трябва да е друга. Драгнев пише това писмо в Цариград, където се намира през есента на 1927 г. с намерението да стигне до Москва по канала Цариград – Одеса – Москва. Но по време на престоя му там получава само обясненията на завеждащия канала в Цариград Св. Колев, че връзките не са сигурни и се връща в София.

[2] Има се предвид състоялият се на 21 – 23 ноември 1927 г. в Пазарджик конгрес на БЗНС „Врабча 1“. Левицата не може да изпълни нито една от дадените от Крестинтерна и БКП задачи – да създаде лява фракция, да участва активно в работата на конгреса, да издигне и да отстоява собствена платформа.

№ 213

Списък, съставен от Дирекцията на полицията, на нелегални комунистически организации и поделения на БКП, забранени със ЗЗД и Наредбата-закон за разтуряне на партийно-политически организации

[1928 г.]

1. БКП – Българската комунистическа партия
2. БКМС
3. БРП
4. РМС
5. ВМРО (об) с централа в Париж
6. ОРСС – Общ работнически синдикален съюз[1]
7. НРПС – Независими работнически професионални съюзи[2]
   а) металоработнически съюз,
   б) бръснарофризьорски съюз,
   в) обущарски съюз,
   г) келнеро-готварски съюз,
   д) съюз на горските и стопански работници,

е) текстилен съюз,
ж) дърводелски съюз,
з) тютюноработнически съюз,
и) печатарски съюз,
к) работници по строежа,
л) съюз на служители от кредита и размяната,
м) бояджийски съюз,
н) шивашко-шапкарски съюз.
8. Младежка организация при НРПС.
9. МОПР – Международна организация за подпомагане революцията.
10. БУС – Български учителски съюз (профопозиция).
11. БДЖ – Български държавни железници (профопозиция).
12. БТПС – Български телеграфно-пощенски съюз.

АМВР, об.д. 368, т. III, л. 148. Копие. Машинопис.

---

[1] ОРСС е основан през 1904 г. по инициатива на БРСДП (т.с.). Има характер на профсъюзна федерация. Забранен през 1924 г.

[2] НРПС са създадени по решение на ЦК на БКП (т.с.) през лятото на 1925 г., като продължение на разтурения от правителството ОРСС. В тяхното изграждане участват отделни кадри от ОРСС, групирани около в. „Единство" (1925 – 1937), който от 1927 г. е техен печатен орган. След 19 май 1934 г. са забранени и преминават в нелегалност. Дейността им се преустановява по решение на VI пленум на ЦК на БКП (т.с.) (1936). Членовете им започват да работят нелегално в организациите на Българския работнически съюз и на казионните профсъюзи.

№ 214

Доклад на агент на Държавна сигурност за дейността на Виенския пункт на отдела за международни връзки на Коминтерна[1]

29 януари 1928 г.

Венский центр Коминтерна работает по-прежнему без особых успехов в организационной области, но осведомительно-информационная часть у него поставлена хорошо, особенно в Балканских государствах и в Румынии; в частности Вена внимательно следит за тем, чтобы Болгарский ревком доставлял ему во время точную и полную информацию.

Венский центр Коминтерна и советское представительство уже с осени 1925 г. предвидели смену правительства в Болгарии и нежелательный для Москвы приход к власти г. Ляпчева. Однако изменить ход событий в Болгарии Коминтерн не мог и теперь он смотрит на новое правительство в Болгарии как на англофильское, а поэтому от усилил еще больше наблюдение за Болгарией.

В виду того, что организационную работу коммунистам в Болгарии вести очень трудно и она обречена почти на верный провал (хорошая и внимательная работа полиции, боязнь партийных работников под влиянием репрессий после 16 апреля браться за ответственную работу), эта работа ведется ими очень медленно и осторожно; признавая, что активные выступления в данную минуту в балканских государствах могут только повредить на других более важных фронтах Коминтерна (признание советов в Чехословакии, получение кредитов во Франции), Венский центр Коминтерна отпускает в настоящее время минимальные суммы на нужды Болгарской коммунистической партии, опасаясь, что иначе Болгарская коммунистическая партия опять попытается устроить авантюру наподобие злодеяния 16 апреля. Поэтому серьезные активные выступления в Болгарии в настоящее время вряд ли могут быть.

Болгарская террористическая группа (четверка) продолжает существовать в самой Болгарии, но она получила предписание от Коминтерна избегать крупных террористических выступлений; эти выступления возможны лишь в отношении второстепенных административных и полицейских чинов.

Уже в ноябре минувшего года Венский центр был осведомлен о возможности широкой амнистии в Болгарии, одним из последствий которой должно было явится возвращение земледельцев-эмигрантов из Сербии. Заграничное представительство земледельцев (К. Тодоров, Оббов) по этому поводу обратилось в советское представительство в Вене, Праге и Берлине с просьбой о выдаче средств на содержание эмигрантов в Сербии и удержания их от возвращения домой. Официальные советские представительства отклонили от себя переговоры по этому вопросу и осведомили Москву. Москва же уполномочила представителя Коминтерна в Греции тов. Климова обследовать вопрос о болгарских эмигрантах в Сербии, дипломатическим же представительствам было предписано совсем устраниться от этого вопроса.

На основании доклада Климова и заключения начальника Оперативного отдела Венского центра Екмана, ИККИ признал, что возвращению эмигрантов в Болгарию нет основания препятствовать, но что в интересах революционной работы в Болгарии желательно использовать возвращающихся эмигрантов как наиболее пригодный материал для образования внутри Болгарии новой организации единофронтовского типа из найболее идейных, волевых и политически сознательных эмигрантов.

Осуществление этого проекта было решено поручить самому Заграничному представительству эмигрантов (Коста Тодоров и Оббов), под наблюдением Климова.

Задание им дано такое: наладить к 15 марта с.г. связь между различными лицами в разных пунктах Болгарии, к 15 апреля закончить образование ячеек и приступить к революционной работе. ИККИ отпустил в распоряжение Климова на эту работу 6 000 долларов.

Отчасти в связи с этими планами Москвы Центральный Ревком был вызван в начале января (около 8-го) на совещание в Баден (под Веной), где от Москвы присутствовал Димитров.

АМВР, об.д. 1063, л.32. Копие. Машинопис. Руски ез

---

[1] По решение на Президиума на ИККИ от 8 март 1922 г. Виенското бюро на Коминтерна (създадено през 1919 г.) е ликвидирано и вместо него във Виена е създаден един от най-важните конспиративни пунктове за връзки на ОМС.

№ 215

Из писмо на Г. Димитров (Виктор) до В. Коларов относно БЗНС и необходимостта от подпомагане на левите земеделци

7 март 1928 г.

[...] 4.Хр. Стоянов вчера дойде тук. *Вътрешният* земледелец се очаква днес, ако, разбира се, не е възпрепятствувано неговото излизане отвътре, което също не е изключено, тъй като не се явил в Белград на определената от него дата.

Хр. Ст[оянов] ни съобщава, че се е състояло съвещание на землед[елските] дейци отвътре, в което са решили Землед[елския] Съюз да вземе участие в подготвяната от французите (и сърбите) с двореца нова правителствена комбинация начело с Малинова, при участието на Земл[еделския] Съюз (и евентуално радикалите), без хора от Демократ[ическия] сговор. Военните настояват да участват *непременно* в тая комбинация и *национал-либералите.* Земеделците възразявали на това искане, но *не ултимативно.* Военните и демократите предлагали също новият кабинет да излезе в бъдещите избори с *общи* листи, като мандатите предварително се разпределят между участвуващите партии. Земеделците решително отхвърлили това искане, но все пак продължавали да преговарят вътре[1].

Платформата е:

а) Споразумение с Югославия при отказ на България от вмешателство в макед[онските] работи и неутралитет в случай на конфликт между Югославия и Италия.

б) Политическа амнистия и премахване Закона за защита на държавата (?!).

в) Консолидиране на стопанските сили в страната (?!).

г) Сближение на „армията" с „народа".

Нищо друго ясно и определено.

Французите се надявали да наложат тая комбинация *чрез осигуряване на проектирания заем.*

Франция, при успех на комбинацията, щяла да подкрепи претенциите на България за облекчение репарац[ионните] тежести за постоянна армия и евентуално заем при по-благоприятни условия (?!).

Оставката на *Георгиева* и откритата министерска криза поставяли въпроса за въпросната правит[елствена] комбинация съвършено *конкретно*[2].

Разбира се, ако заемът въпреки всичко се сключел, комбинацията пропада.

Землед[елците] фактически искат от нас:

а) мълчаливо съгласие за тая комбинация – „неутралитета" на КП;

б) неподдържане от наша страна Драгнева (земл. левица);

в) спиране на „Земеделско възраждане";

г) прекратяване кампанията за Блока на труда.

С други думи – да ги *улесним да извършат своето предателство към селските трудещи се маси!*

Нашият отговор е ясен. Ние ги предупреждаваме за голямата отговорност, която поемат с тая своя политика. Контактът, обаче, главно поради емиграцията в Югославия, ще се мъчим още да не скъсваме.

Налага се да се *разберем добре и час по-скоро* със землед[елската] левица, за да бъде тя достатъчно подготвена за посрещане на всички евентуалности.

Нужно е да настоите пред Крестинтерна да отпусне субсидията за левите земеделци. Няколко месеца те вече нищо не са получавали, а тъкмо сега ще трябва да развият особено усилена дейност.

Много здраве *Викт[ор]*

ЦДА, ф. 146 Б, оп 2, а.е. 1591, л. 1–5. Оригинал. Ръкопис.

---

[1] Става дума за подготвения от редица опозиционни партии начело с Ал. Малинов преврат с цел да се смени еднопартийният кабинет на А. Ляпчев с коалиционния вариант на управление.

[2] На 1 март 1928 г. К. Георгиев, министър на железниците в правителството на Ляпчев, подава оставката си. Опозиционните на правителството на Ляпчев сили разчитат, че ще последва падане на целия кабинет, както това се случи през януари 1926 г., когато бе сменен Цанков с Ляпчев.

№ 216

Директива на ЦК на БКП във връзка с подготовката на акцията на 1 май 1928 г.

[началото на април 1928 г.]

I. Цел на акцията

1. Пълното провеждане на обща стачка и майската демонстрация на 1 май.
2. Политическата мобилизация и активизация на масите.
3. Организирането засилване на всички наши организации.

II. Политически лозунги и искания

1. Енергична борба против готвещата се антисъветска война. Активна защита на Съветския съюз.

2. Защита на Китайската революция.

3. Свобода на организация, събрание и слово на работническата класа. Долу ЗЗД. Пълна и безусловна амнистия. Държавна издръжка на жертвите на белия терор.

4. Долу фашистката власт на Сговора. Разтуряне и обезоръжаване на фашистските организации.

5. Разкриване пред масите фашизирането на буржоазните опозиционни партии и на водачите на дребнобуржоазните партии.

6. Разкриване днешната контрареволюционна и фашистка роля на социалдемокрацията в международен и вътрешен мащаб.

7. Да живее синдикалното единство между организациите на държавните служащи и тия на работниците от частното производство. На борба против водачите – фашисти на организациите на държавните служещи.

8. Избирателни права за трудещите се жени.

9. Да живее съюзът между работниците и селяните, да живее работническо-селско правителство.

10. Да живее Балканската федерация на балканските работническо-селски републики.

11. Да живее международната пролетарска революция.

12. Долу фашистката, религиозна и шовинистическа просветна политика на Сговора.

III. Икономически лозунги и искания

1. Повишаване заплатите на работническата класа. Борба срещу скъпотията.

2. Държавна издръжка на безработните.

3. Издръжка на гладуващите села от държавата и анулиране на данъците на безимотните и малоимотни селяни от тези места за 1927 и 1928 г. (Вж специалната директива).

4. Против уволнението на държавните служещи във връзка със заема и фашистката рационализация на държавния апарат.

5. Разширяване на трудовото законодателство и неговото действително приложение.

6. 7-часов работен ден. 6 и 4-часов работен ден за младежта.

7. За равен труд – равна заплата.

8. Да се издигнат специалните искания за жените работнички. Също и исканията на младите работници (безплатно училище, плащана професионална подготовка, 6 и 4-часов работен ден и т.н.).

9. Долу заемът, който се дава на буржоазията заради кръвта на българския народ против Съветска Русия. Заемът носи още по-големи тежести за трудещите се, той ги обрича на още по-голяма експлоатация и подчинение от империализма.

IV. Подготовката на акцията

1. Акцията се ръководи от БКП посредством легалните организации и легалните свои форми.

2. По градовете и селата в големите предприятия, по улици, квартали и пр. още от сега се започва създаването на *Майски комитети*, целта на които е да обхванат със своята агитация и пропаганда широките трудещи се маси.

3. От делегати на разните майски комитети се създава *Общ майски комитет за целия град.* Софийският общограждански майски комитет е централен за цялата страна.

4. Майските комитети се ръководят от организациите на КП посредством *комфракциите.*

5. Работниците – македонци, работниците – добруджанци, тракийци и от Цариბродско създават свои майски комитети за специална агитация и пропаганда и за мобилизиране на работниците бежанци под знамето на майската акция.

6. Безработните създават свой майски комитет за мобилизиране на безработните.

7. За широкото раздвижване на масите необходимо е още отсега да се започне усилена агитация и пропаганда в името на горните искания. Ето защо да се направи, между другото и следното:

а) Във всички професии и предприятия да се разгледа положението на работниците, да се изтъкнат най-типичните *проф[съюзни] искания*, като се свържат с общите работнически искания. Проф[съюзните] секции, майските комитети, комисиите по предприятия (като трябва да се създадат) и пр. Още от сега да започват да свикват на конференции и събрания работниците, да издават позиви, хвърчащи листове и пр. В деня на 1 май всички проф[есионални] съюзи, Раб[отническата] партия, млад[ежки] дружества трябва да излязат със своя позиция, с която да залеят цялата страна.

б) Работническите проф[есионални] съюзи да издадат проф[съюзни] вестници по случай 1 май (особено текстилният работнически съюз, тютюноработническият и др.).

в) Да се употребят максимум усилия за привличане на масите от ония проф[есионални] съюзи в първомайската акция, водачите и ръководствата на които са в ръцете на буржоазията (БЖС, Б Уч.С, телеграф[опощенските] съюзи и пр.).

г) Изключителни грижи да се положат за провеждането на стачката и провеждане на акцията в *Перник*.

д) В акцията посредством свои първомайски комитети да се привлекат и инвалидите и жертвите на белия терор.

е) Работническите депутати да издигнат исканията на работническата класа и от трибуната на Народното събрание.

ж) Общият акионен първомайски комитет да издаде специален *Майски лист*. ЦК определя за редакционен комитет А. Б. и Ю. Г., а те от своя страна да привлекат още сътрудници в него.

з) След първомайската акция [от] всички организации и по всички места да се направи публична преценка на акцията – успехи и недостатъци.

На края ЦК още веднъж силно подчертава и настоява първомайската акция да се води енергично и смело. На всяка цена трябва да се проведе *общата стачка. Трябва да се упражни силен и масов от работническата класа натиск върху правителството да не пречи на майската акция и да се излезе на улицата на демонстрации.* Акцията трябва да подготвяме под лозунга: *Майска демонстрация!* И в името на този лозунг трябва да се вдигне на борба цялата работническа класа.

Основата на успеха на първомайската акция се съдържа в това годна ли е или не КП да раздвижи и вдигне на борба масите. Разглеждането на горните лозунги, обмисляне на начина и конкретните мерки, в зависимост от конкретните условия в дадена професия, фабрика, работилница, село, квартал и пр., за сплотяването и изкарването на масите под първомайското знаме на КП, ще зависи, преди всичко, от годноста на партийните ядки, местни комитети, комфракции и от активността и енергията, която ще прояви всеки отделен комунист; Ето защо мобилизирането и поставянето на крак с време целия партиен апарат е първото условие за успеха на първомайската акция, която при сегашното положение ще *има голямо политическо значение.*

Островски[1]

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 107, л. 60–61. Копие. Машинопис.

---

[1] Псевдоним на Мл. Стоянов.

№ 217

Извлечение от протокол № 22 (специален № 21) на заседанието на Политбюро на ЦК на ВКП (б)

23 април 1928 г.

[...]

Слушали:

т. 34. О Коминтерне и Сов[етской] власти (т.Сталин)

Постановили: а) Послать всем руководителям наших представительств заграницей директиву о строжайшем проведении принципа невмешательства во внутренние дела соответсвующих стран.

б) Воспретить на известный период членам Политбюро (исключая т. Бухарина) открытые выступления в официальных учреждениях Коминтерна, предложив им проводить руководство коминтерновской работой в порядке внутреннем, через делегацию ВКП(б) и т.п.

в) Для того, чтобы не дать врагам лишнего повода утверждать о переплетении Сов[етской] власти с Коминтерном, снять доклад т. Рыкова об СССР на VI конгрессе, поручив его т. Варге, Е. С. или кому-либо другому не из числа членов Совнаркома.

г) Т.т. Бухарину и Пятницкому разработать вопрос о выдаче денег секциям Коминтерна не из Москвы и не через русских, а из Берлина (Зап[адное] бюро) и Иркутска (Вост[очное] бюро), обязательно через иностранных товарищей.

д) Поручить комиссии в составе представителей Политсекретариата ИККИ, ЦК и ЦКК проверить состав секретных сотрудников аппарата ИККИ.

е) Принять срочные меры к опубликованию бюджета Коминтерна и его секций.

[...]

СЕКРЕТАРЬ ЦК *Й. Сталин*

(Печат на ЦК на ВКП (б))

РГАСПИ, ф. 17, оп. 162, д. 6, л. 70. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

№ 218

Резолюция на ЗБ на ЦК на БКП по подготовката на военния преврат от страна на буржоазната опозиция заедно с БЗНС и отношението на БКП към него

29 май 1928 г.

I

Земеделският съюз след войната, особено по време на земеделското управление (1919–1923 г.) се превърна в една крупна селска партия, която разпростря влиянието си върху многобройната група на средните селяни и върху част от бедното селячество; останалата част от бедните селяни се наредиха под знамето на БКП, също развила се до една масова организация на градския и селския пролетариат. При наличността на тия две масови организации в дребнобуржоазната и селска България (дето 80% от населението е селско, състоящо се преимуществено от дребни собственици) не можеше вече да става и дума за едно нормално, конституционно управление на буржоазията. Последната трябваше да прибегне към военен преврат, за да заграби властта, а веднъж настанена на управлението, за да осигури властта си, тя трябваше да разгроми както КП, така и Зем[еделския] съюз.

От тоя момент сближението на селск[ите] маси с работниците в лицето на КП особено се засили. Под натиска на масите „полевяха“ и повечето от изложените на нови преследвания водачи на ЗС. За известно време ръководството на ЗС възприе тактиката на масовото революционно действие в съюз с КП. През целия този период, докато съществуваше непосредствена опасност от едно работническо-селско въстание, всички буржоазни партии (в това число и СД) вървяха сплотено зад правителството на Демократич[еския] сговор и подкрепяха неговата безогледна борба срещу двете организации на трудещите се.

Смазването на революционното движение (1925–1927 г.) се отрази както на политическата ориентировка на ЗС (т.е. на неговото ръководство), така и на отношението на буржоазните партии към него. С отслабването на натиска от страна на масите, ръководството на ЗС почна да се отдалечава от КП, докато найпосле се отказа съвършено от всяко сътрудничество с революц[ионния] пролетариат и даже зае вражеска позиция не само спрямо КП, но и спрямо нелегалните класови пролетарски организации; за съюза на селяните с работниците остана само левицата, която обаче е неголямо малцинство в ръководството на ЗС, макар и да се ползва с широка симпатия долу в масите. Успоредно с основното изменение на политическия курс на ЗС подложен биде и въпросът за отношението на буржоазията към ЗС. По тоя въпрос буржоазн[ите] партии се разделиха: докато правителствената партия считаше необходимо пълното разбиване на ЗС чрез терор, за да може буржоазията отново да си обезпечи политическото ръководство над селото, то опозиционните партии, преимуществено тия на дребната и средната буржоазия, не вярваха, че е възможно и целесъобразно да се унищожават чрез терор дългогодишната организация на селяните и се обявиха за сътрудничеството с „полулегалните“ земеделски ръководители. Така биде хвърлен отново мостът за примирението на ЗС с градските буржоазни партии.

* * *

Основната причина за това сближение, разбира се, се крие във все повече усилващите се противоречия между едрия банков капитал и средната буржоазия.

Буржоазните партии, подобно на Демократическата, които представляват предимно градската средна буржоазия, чувстват нуждата от сътрудничеството на ЗС, за да могат да осигурят място във властта, с която фактически се разпорежда едрият капитал. Към сближение със селяните в лицето на ЗС ги тика също така нуждата от противодействие на авантюристическите замисли на известни управляващи сили, изцяло свързани с Мусолини. Но в малка и зависима от чуждия капитал България, огромна роля играят и външните влияния. Италианският империализъм, който усилено се готви да воюва срещу Югославия, като използва за тази цел и услугите на Македонската автономистическа организация. Англия косвено поддържа Италия. Франция, обаче, разтревожена за съдбата на Югославия, която играе ролята на форпост на френския империализъм, полага големи усилия за примирението ѝ с България – нещо, което днес би могло да се постигне с едно ней послушно (франкофилско) правителство. Затуй тя действува за групирането на всички франкофилски партии. Под нейно влияние главно ръководството на ЗС се отказа от всяко сътрудничество с революционния пролетариат и се приближи до буржоазните партии с франкофилски тенденции.

Доказателствата за настъпилото вече примирение са многобройни. Първо, изборните коалиции и политическите съглашения на ЗС с буржоазните партии, второ – несъмнените връзки на лидерите на ЗС с антуража на царя, трето – приемането в редовете на ЗС на редица видни западни офицери и сближението на Съюза с известни военни кръгове, въобще особено симптоматичен е обратът в отношението между ЗС и част от военните сфери. Такива факти, като поверяването на бившия български генералисимус Жеков поста председател на организацията на ЗС в София и пр., издават, от една страна, желанието на земеделското ръководство да демонстрира пред буржоазията своята пълна благосклонност; от друга страна, желанието на буржоазията да си осигури послушността на ЗС посредством внедряване в неговата среда на верни ний агенти.

* * *

Така постигнатото сближение на ръководната върхушка на ЗС с буржоазните опозиционни партии създава едно ново положение. Огромната маса на ЗС, която ръководството на Съюза поставя под хегемонията на буржоазията, не може да не усили самонадеяността на буржоазната опозиция и да не я подтикне към по-решителна борба срещу правителството на Демократическия сговор. Но заедно с това изпъква в остра форма и въпросът за начина, по който тя ще успее да се добере до властта. Ще може ли това да стане по „нормален“ конституционен ред?

Няколкото избори през изтеклата година потвърдиха за лишен път, че по пътя на мирната политическа борба не е мислимо да бъде съборено днешното правителство. Напразни се оказаха досега и надеждите, че правителството ще падне поради финансови затруднения; то сега прие всички условия на английските банкери и до известна степен разчисти пътя за сключване на един заем в чужбина, който би му осигурил властвуване за още известно време.

Поради това пред буржоазната опозиция остава открит засега само един път, по който би могло да се събори сговористкото правителство, а именно – военната сила, военен преврат. По тоя път биват тикани буржоазните партии и

ЗС от френския империализъм и неговите по-близки васали – Югославия и Чехословакия.

Военните преврати трябва да се схващат днес като едно нормално средство на политическата борба в България. Реставрацията на капиталистическата буржоазия почна през един военен преврат (9 юни 1923 г.).

В началото на 1925 г. се подготовляваше един военен преврат начело с Жеков срещу Цанков – Русев; събитията във връзка с атентата обаче измениха коренно хода на събитията. При правителствената смяна през януари 1926 г. биде извършен един малък преврат от българския Генерален щаб, благодарение на който кризата се разреши чрез един компромис. През август 1927 г. приближените на Цанков – Русев сериозно проектираха един военен преврат срещу Ляпчева. С една дума, всички правителствени промени през последните години в България са извършени или подготвяни при активната намеса на военните. Държейки сметка за силата на военния фактор, съвършенно понятно е, че и буржоазните опозиционни партии, към които сега се присъединява и ЗС, сериозно се занимават с въпроса за един военен преврат срещу сговористкото правителство.

Че събитията в България отиват към един военен преврат, затова съществуват несъмнени данни.

От съвършено сигурен източник е известно, че Белград[ското] правителство, заплашено в близко време от една война с Италия, е решило да добие на всяка цена една благоприятна нему правителствена промяна в София, за да обезпечи тила си и избегне повторението на 1915 г. За тая цел то е влязло в разбирателство с водачи на Бълг[арския] зем[еделски] народ[ен] съюз по въпроса за преврата, за извършването на който то ще окаже всякакво съдействие, в случай на нужда – и военно.

Опозиционните партии, от своя страна, вършат усилена вербовка сред запасните подофицери, болшинството от които се счита онеправдано и недоволно от правителството. Демонстративното заемане от Жеков на поста председател Софийската организация на БЗНС, трябва да се схваща като сигнал за мобилизиране на опозиционно настроеното офицерство. Цар Борис също така трябва да се счита спечелен за преврата, на тоя път го тика и неговият баща, бившият цар Фердинанд. В същото време правят се сондажи от заинтересувани фактори да се изясни поведението на БКП в случай на преврат и ако е възможно да се добие не само поддръжката, но и прякото участие на комунистите в него.

* * *

Условията, в които се подготовя и би се предприел военният преврат, заинтересованите в него външни сили, целите, които се преследвт с него и пр., дават достатъчно да се разбере, че се касае до една санкция с международно значение. Проектираният воен[ен] преврат трябва да се разглежда на фона на англо френско-италианските противоречия на Балканите и под перспективата на подготвящата се война между Италия и Югославия. Бурните събития, острите политически кризи, напрегнатостта на атмосферата във всички балкански държави, оживените дипломатически акции, военните приготовления и пр. – всичко това свидетелства, че ние се намираме непосредствено пред важни събития на Балканите, които могат да повлекат подир си по-големи международни усложнения. БКП счита за свой дълг да привлече върху тях вниманието на всички балкански КП и на Коминтерна.

БКП не си прави никакви илюзии относно политическия режим, който би се установил в страната, в случай на успешен военен преврат от страна на тъй наречените „леви“ буржоазни партии и ЗС. „Лявата“ буржоазия мина окончателно в лагера на контрареволюцията и тя не би могла да властвува другояче, освен применявайки фашистките методи по отношение на пролетариата. Независимо от това, при голямото надмощие, което има крупният банков капитал, тя не би могла да управлява самостоятелно. Даже в случай на пълна победа от нейна страна, управлението ѝ пак фактически ще се контролира от крупния капитал. „Лявото“ буржоазно правителство, за да измами дребнобуржоазните маси и отслаби техния натиск, може да се види принудено да направи известни отстъпки на масите, да промени външно методите на управление, но контрареволюционната същност на деветоюнския режим то ще запази. То особено ще се пази да отмени фашисткия закон за защита на държавата и да легализира БКП. Демократическата партия, която би играла ръководна роля в едно бъдещо „ляво“ правителство, никога не се е изказвала определено за отмяна на изключителните закони. Военните, боейки се от възмездие за извършените от тях престъпления, не ще се съгласят никога с вдигането на изключителния режим. Също и земеделските десни водачи днес вземат ясно фронта срещу КП, а как ще се проявят те в случай, че влязат в едно бъдещо правителство, ни показва най-добре примерът с Радича: въпреки левичарските си фанфаронади и „революционни“ замашки, веднъж дошъл на власт, той не се досети вече за Закона за защита на държавата.

Поради това БКП счита, че трябва да продължи неотслабно изобличителната си кампания спрямо водачите на ЗС, като изменници на трудещите се селски маси, спрямо буржоазн[ите] опозиционни партии (включително и СД), като подсобници на фашизма, и да не позволи да се вкоренят в масите илюзии относно характера на едно „ляво“ буржоазно првителства. Тя трябвало непрекъснато да агитира в полза на едно работническо-селско правителство, като изтъква, че само при едно подобно правителство може да бъдат осигурени основните интереси на трудещите се.

Но острието на борбата на БКП трябвало да бъде насочено срещу днешното фашистко правителство и срещу силите, на които се крепи днес фашистката диктатура. КП трябва да мобилизира масите на борба за неговото събаряне, като за тая цел използва противоречията и борбите в средата на самата буржоазия.

Ето защо БКП не може нито да се обяви против опита на „лявата“ буржоазия (с участието на БЗНС) да събори правителството даже чрез военен преврат, нито да остане неутрална в случай на такъв. Тъкмо напротив – тя трябва да подтиква чрез умелата си критика „левите“ буржоазни партии и ПП на БЗНС към борба срещу правителството и в случай, че те прибегнат към военен преврат, то БКП, запазвайки напълно своята самостоятелност, също трябва да се намеси най-решително в борбата за сваляне на сговористкото правителство.

БКП отказва да влиза в каквито и да е политически съглашения с буржоазните партии, в това число и с дясното ръководство на БЗНС досежно един военен преврат. Още по-малко тя може да влиза в преки или косвени преговори с които да са външни империалистически фактори. Но тя трябва да бъде готова да се намеси самостоятелно в случай на военен преврат, като извика на борба масите и се помъчи да превърне военния преврат срещу правителството в революционна акция на масите за събаряне на фашистк[ата] диктатура.

Разбира се, свалянето на сговористкото правителство само по себе си не ще означава край [на] фашистк[ата] диктатура. Последната би могла да бъде направена невъзможна само, ако работниците и бедните селяни под ръководството на БКП станат действително господари на положението. Затова, издигайки лозунга „Долу сговористкото правителство“, в името на който могат да се мобилизират големи маси (тъй като сговористкото правителство в очите на масите олицетворява днес фашистката диктатура), БКП трябва да насочи всичките си сили щото в процеса на борбата срещу сговористкото правителство масите да разбият на дело фашисткия режим – да смажат и обезоръжат организацията на фашистите, да се организират всестранно и въоръжат сами, за да станат способни да отстояват свободите и интересите си срещу новото правителство. В течение на борбата, заедно с увличането на широки маси в нея и с издигането революционното съзнание на последните, БКП трябва да се готви да премине и към втория етап на борбата, а именно да прати сред масите лозунга „Наложете работническо-селско правителство“. Но БКП ще стори това само в такъв случай, когато се окаже, че вътрешните и международните условия позволяват не само създаването, но и удържането на една работническо-селска власт. При съществуващото напрегнато положение на Балканите и при близката перспектива за една италиано-югославска война, едно непосредствено револ[юционно] положение в България не бива да се счита изключено.

* * *

Поради всичко това най-важната задача на БКП се явява съхраняването през всичкото време на борбата най-тесен контакт с масите и боевата мобилизация на последните, което може да бъде постигнато само ако БКП успее всеки момент да напипва най-острите нужди на масите и да води последните на борба за тяхното удовлетворение.

На такава нужда несъмнено отговаря искането за амнистия на жертвите на фашистката диктатура, но в случай на военен преврат БКП трябва да превърне тоя лозунг в лозунг за незабавно освобождение на политическите затворници и да добие чрез масите действителното освобождение на последните. На такава нужда несъмнено отговаря и искането за премахването на изключителните закони. В случай на военен преврат БКП трябва да преодолее на дело чрез борбата на масите всички ограничения на свободите на трудещите се, като завоюва на дело улиците, площадите, салоните за събрания, митингите, демонстрациите и пр. на масите, като разгърне на дело най-интензивна работа за всестранното организиране на масите, за тяхното въоръжаване; като БКП сама разбие нечистотата си и излезе на чисто като организатор и ръководител на масовите борби; като разгърне по цялата страна организациите си; като развие печата си и пр. Масите също така трябва фактически да си възвърнат конфискуваните народни домове, помещенията и имотите на независими профсъюзи и кооперации и пр. Подлежи на обсъждане също целесъобразността на разгромяването на Обществена безопасност в центъра и по места, като организация на фашистката кървава диктатура.

Твърде популярно би било фактическото завземане от страна на заинтересованите селяни ония земи и ниви, които бяха отчуждени по силата на земеделската реформа и разделени между селяните, но след 9-юнския преврат бидоха произволно заграбени от бившите им притежатели, ако, разбира се, тия земи и сега се намират в ръцете на последните. Популярно би било също така снабдяването на бездомниците с места. Във връзка със земетресението[1] се издигна искането за незабавно подпомагане на пострадалите трудещите се от държавата за сметка на буржоазията. Във връзка с глада тряба да се иска оказване незабавно държавна помощ на гладуващите.

Трябва да се иска и фактически наложи чрез комитетите в предприятията и профсъюзите спазването на 8-часовия работен ден и на законите за охраната на труда. Да се иска приложението на закона за фабричната инспекция чрез избиране на инспектори от самите работници.

Да се искат и наложат на дело ефикасни мерки срещу спекулацията с хранителни припаси, срещу поскъпването и пр.

Да се искат лекодостъпни и достатъчни кредити за трудещите се селяни и занаятчии.

С издигане на съответни искания да се извадят на борба също нисшите държавни служещи, инвалидите, бежанците, квартиронаемателите и пр.

Една конкретна програма за действие, включваща главните непосредствени искания на всички категории трудещите се, трябва предварително да бъде разработена от КП; също така трябва обстоятелно да бъдат проучени конкретните мероприятия за мобилизацията на масите.

Най-големи усилия КП ще наложи в смисъл да създаде в борбата и укрепи съюза на работниците и селяните под ръководството на първите. Но това ще бъде постигнато само когато работниците помагат на трудещите се селяни да извоюват своите искания и когато работниците на дело се проявяват с енергично, умело и решително ръководство на съвместната борба.

ПП на БЗНС в случай на военен преврат несъмнено ще се постарае да отклони масите от влиянието на БКП и да ги задържи под свое ръководство. Но тъй като то ще дава само обещания, не само нищо не ще предприеме на дело за удовлетворение нуждите на масите, но даже и ще пречи, ще спъва техните борби, то дясното ръководство на БЗНС не ще бъде в състояние сериозно да попречи за революционна мобилизация на масите от БКП. Тъкмо саботажническото поведение на дясното ръководство ще позволи на левите, опрени върху селските маси, да завоюват фактически господстващото положение в БЗНС. Но затова е необходимо щото БКП да разясни на левите както характера на военния преврат, така и техните революционни задачи и по такъв начин да си осигури тяхното сътрудничество. Също така БКП трябва да се свърже здраво с действително революционното крило на Македонското национално движение, за да го използва за откъсване на македонските бедни маси в България от влиянието на българската националистическа буржоазия и италианския империализъм.

Обаче БКП трябва да разчита главно на своите собствени сили и на своите непосредствени връзки с масите. Тя трябва да се стреми да извика на живот всевъзможни комитети за действие, избрани непосредствено от работниците на предприятията, от трудовите селяни в селата, от служещите, от бежанците, от бездомниците – от всички категории трудещи се – и изразяващи непосредствено нуждите, исканията, настроенията на масите, като се постарае да стане върховен обвинител и ръководител на тия комитети.

Предвид общото положение на Балканите и общобалканската връзка на събитията във всяка балканска страна, БКП трябва да обсъди, съвместно с другите балкански компарти задачите, които произтичат за тях в сегашния момент. За тая цел ЦК на БКП предлага щото през време на конгреса на Коминтерна или непосредствено след него да стане едно съвещание на балканските комун[истически] партии и на Италианската [ком]партия, с привличането евентуално и на други делегати, на което да се обсъдят следните въпроси:

а) положението на Балканите, опасността от война и задачите на балканските комунистически партии;

б) форми на сътрудничество между балканските компартии.

ЦДА, ф. 3Б, оп. 4, а.е. 187, л. 77–82. Копие. Машинопис.

---

[1] Има се предвид земетресението в Южна България през пролетта на 1928 г.

№ 219

Извлечение от протокол № 29 (специален № 28) на заседанието на ПБ на ЦК на ВКП(б)

14 юни 1928 г.

[...]

Слушали:

т. 23. О Болгарии.

Постановили:

т. 23. Принять предложение т. Косиора:

а) Считать необходимым оказание материальной помощи через Красные Кресты и Красные Полумесяцы населению Южной Болгарии, пострадавшему от землетресения, в размере 20 тыс. рублей. Эти средства должны быть направлены в распоряжение общественных (рабоче-крестьянских) организаций, а не правительства.

б) Поручить т. Голубкову[1] согласовать с НКИД вопрос о том, в распоряжение какой организации должна быть передана эта сумма для распределения среди болгарского населения.

Выписки посланы: т. Чичерину, т. Голубкову.

[...]

СЕКРЕТАРЬ ЦК *Й. Сталин*

(Печат на ЦК на ВКП(б))

РГАСПИ, ф. 17, оп. 162, д. 6, л. 105. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Сътрудник на ИККИ.

№ 220

Из Устава на Коминтерна, приет на VI конгрес на Коминтерна*

[1928 г.]

I. Основни положения

§ 1. Комунистическият интернационал – международна организация на работниците – представлява от себе си обединение на комунистическите партии от отделни страни, единна световна комунистическа партия. Явявайки се вожд и организатор на световното революционно движение на пролетариата, носител на целите на комунизма, Комунистическият интернационал се бори за завоюването на мнозинството на работническата класа и широките слоеве на безимотните селяни, за установяване световна диктатура на пролетариата, за създаване на Всемирен съюз на социалистическите съветски републики, за пълно унищожение на класите и осъществяване на социализма – тази първа степен на комунистическото общество.

§ 2. Отделните партии, влизащи в Комунистическия интернационал, носят названието: комунистическа партия на еди коя си страна (секция на Комунистическия интернационал). Във всяка страна може да има само една комунистическа партия, като секция и съставна част на Комунистическия интернационал.

[...]

§ 5. Комунистическият интернационал и неговите секции се изграждат на началата на демократическия централизъм, основни принципи на който се явяват: а)изборност на всички ръководни органи на партията – както низши, така и висши (общите събрания на членовете на партията, конференции, събори и конгреси); б)периодична отчетност на партийните органи пред своите избиратели; в) задължителност на решенията на висшите партийни органи за низшите, строга партийна дисциплина и неотложно изпълнение решенията на Комунистическия интернационал, неговите органи и ръководящият партиен център.

Партийните въпроси се обсъждат от членовете на партията и партийните организации само до приемане на решенията по тях от съответните партийни органи. След приемането на решенията на конгресите на Коминтерна, на конгресите на отделните негови секции или ръководещите органи на Коминтерна и на отделните негови секции тези решения трябва безусловно да се провеждат в живота – даже в тези случаи, когато част от членовете на партията или местните партийни организации не са съгласни с тях.

В условията на нелегалното съществуване на партиите се допуска назначаване на нисши партийни органи от висшите и кооптиране, което след това се утвърждава от висшите партийни органи.

§ 6. Във всички непартийни масови работнически и селски организации (професионални съюзи, кооперативни спортни съюзи, организации на участници във войната, на техните конгреси и конференции), а също така в общинските управления и съветите, в парламентите и т.н. при наличието поне на двама членове на партията трябва да бъдат организирани комунистически фракции с цел укрепване влиянието на партията и провежданата от нея политика в тези организации.

§ 7. Комунистическите фракции се подчиняват на съответните партийни органи.

III. Изпълнителен комитет на Комунистическия интернационал и неговите органи

§ 12. Ръководещ орган на Комунистическия интернационал в периода между два конгреса е неговият Изпълнителен комитет, *даващ на всички секции на Комунистическия интернационал* директиви и контролиращ тяхната дейност. [...]

§ 13. Постановленията на ИККИ са задължителни за всички секции на Комунистическия интернационал и те трябва незабавно да ги провеждат в живота. [...]

§ 14. Централните комитети на отделните секции на Комунистическия интернационал се отчитат пред своите конгреси и пред ИККИ. На последния се предоставя правото да отменя и изменя решенията както на конгресите на секциите, така и на техните Централни комитети, а също и да приема задължителни за тях постановления (вж § 13).

§ 15. На ИККИ принадлежи правото за изключване от Комунистическия интернационал на цели секции, групи и отделни членове, нарушаващи програмата и устава на Комунистическия интернационал или постановленията на световните конгреси и ИККИ. По изключение се предоставя правото за апелация към световния конгрес.

§ 16. ИККИ утвърждава програмите на отделните секции на Комунистическия интернационал. В случай на неутвърждаване на програмата от ИККИ секцията има право да апелира към световния конгрес на Коминтерна.

[...]

§ 18. ИККИ има право да приема в състава на Комунистическия интернационал със съвещателен глас организации и партии, съчувстващи на комунизма.

[...]

§ 20. ИККИ и неговия Президиум предоставят правото да се създават постоянни бюра (Западноевропейско, Южноамериканско, Източно и др. бюра на ИККИ) за установяване на по-тесни връзки с отделните секции на КИ и за по-доброто ръководство на тяхната работа. [...]

§ 22. На ИККИ и неговия Президиум се предоставя правото да изпраща свои пълномощници в отделните секции на Комунистическия интернационал. Пълномощниците се инструктират от ИККИ или от неговия Президиум и отговарят пред тях за своите действия. Пълномощниците на ИККИ имат правото да участват във всички събрания и заседания както на централните органи, така и на местните организации на секцията, в която те се изпратени. Пълномощниците на ИККИ изпълнават своите задачи в най-тесен контакт с Централния комитет на дадената секция. Обаче изказванията им на конгресите, конференциите и съвещанията на секциите в отделни случаи могат да бъдат насочени и срещу Централния комитет на дадената секция, ако линията на Централния комитет се разминава с директивите на ИККИ. Пълномощнициците на ИККИ се задължават специално да следят за изпълнение на постановленията на конгресите и на Изпълкома на Коминтерпна.

ИККИ и неговия Президиум имат също така правото до изпращат инструктори в отделните секции на Комунистическия интернационал. Правата и задълженията на инструкторите се определят от ИККИ, пред когото инструкторите са отговорни за своята работа.

IV. Интернационалната контролна комисия

§ 28. Интернационалната контролна комисия разглежда въпроси, имащи за свое съдържание единството и сплотеността на влизащите в Комунистическия интернационал секции, а също и оценка за поведението на отделни членове от тази или онази секция като комунисти.

В това направление ИККИ:

а) разглежда жалбите по дейността на Централните комитети на Комунистическите партии от страна на члeновеве на партиите, повдигнатите дисциплинарни изисквания на почвата на политическите разногласия;

б) разглежда аналогичните дела за членовете на централните учреждения на Компартиите, а също така и тези дела за отделните членове на партии, които сама счита за нужно да подложи на свое разглеждане или които постъпват на нейно разглеждане по предложение на решаващите органи на ИККИ. [...]

V. Взаимоотношенията между секциите на Комунистическия интернационал и ИККИ

§ 29. Централните комитети на секциите, влизащи в Комунистическия интернационал, а също така ЦК на организациите, приети като съчувстваваще, са задължени систематично да изпращат на ИККИ протоколите на своите заседания и отчетите за извършената работа.

.§ 30 Слагане на пълномощия както на отделните членове на секциите на Централните комитети, така и на цели групи членове на ЦК се квалифицира като дезорганизация на комунистическото движение. Всеки ръководящ пост в партията принадлежи не на заемащия съответен мандат, а на целия Комунистически интернационал. Избраните членове на централните ръководни органи на отделните секции могат да поставят своите мандати до приезбирането само със съгласието на ИККИ. Оставки, приети от Централните комитети на отделните секции без съгласието на ИККИ, не са действителни.

[...]

§ 32. Две или повече секции на Ком-ия инт., които (подобно на секциите на скандинавските и балканските страни) са политически взаимносвързани с общите условия на борба, могат в съгласие с ИККИ, с цел за координиране на своите действия да се обединяват в федерации, работещи под ръководството и контрола на ИККИ.

§ 33. Секциите на КИ са длъжни да внасят в ИККИ редовни вноски в размер, който се установява от ИККИ

§ 34. Конгресите на отделните секции, както редовните, така и извънредните, могат да бъдат свиквани само със съгласието на ИККИ.

Ако една или друга секция преди световния конгрес не свика своя партиен конгрес, то тя преди избора на делегати на конгреса е длъжна за подготвката на въпросите на конгреса да свика партийна конференция или пленум на ЦК.

[...]

§ 36. Комунистическите партии са длъжни да бъдат готови за преминаване към нелегална работа. ИККИ е задължен да оказва на съответните партии съдействие в подготовката на преминаване към нелегални условия.

§ 37. Преминаването на отделни членове на секциите на Комунистическия интернационал от една страна в друга се допуска само с разрешение на Централния комитет на тази секции, членовете на която те се явяват.

Комунистите, променящи своето местопребиваване, са задължени да влизат в секцията на страната, в която те са пристигнали. Комунистите, напуснали страната без разрешение на ЦК на своята секция не могат да бъдат приети в друга секция на Комунистическия интернационал.

ЦДА, ф. 308 Б, оп. 1, а.е. 42, л. 1–3. Копие. Машинопис.

---

[1] VI конгрес на Коминтерна (17 юли – 1 септември 1928 г.) приема нов устав на Коминтерна, който потвърждава курс на по-нататъшната централизация на ръководство на комунистическото движение.

№ 221

Из писмо на Стефан Серсемов (политемигрант в Грац) до Недялко Бойкикев (ПГС, Берлин) с информация за организационното състояние на БКП

27 юни 1928 г.

Драги Недялко,

Днес получих и второто ти писмо. Не ти писах досега по различни причини. За тях може би ще стане друг път дума.

Сега по въпроса. Бях ти писал и по-рано, че съм взел ангажимент пред другари в България да направя някои въпроси достояние на по-висшите партийни инстанции. Разбира се, това става съвсем неофициално, но фактът, че другари, натоварени с отговорна работа, прибягват до такива начини на разбиране с партията извън България, може лесно да ти покаже, че една добра организираност с необходимите връзки вътре и вън между отделни лица и организации в нашето движение няма почти никакви. Отвън се дават директиви, чертаят се планове и с жертвата на много енергия и средства се изпращат вътре в страната, като се мисли, че изпълнението на тия планове обезателно ще докара един тласък напред на движението. Това обикновено не става и то не по причина, че в България няма хора доблестни, готови на жертви или пък има такива, които не са склонни да изпълняват нарежданията на горните инстанции, но главната причина според мене е, че директивите, които се дават, не отговарят на действителността и условията, за които са предназначени. Аз мога да ти изброя много примери от близкото минало, където директивите са си останали само на книга и глас в пустиня. Ако си бил в течение на парт[ийния] ни живот, ти и сам можеш да си спомниш много такива примери. Мене ми се е удавало случай непосредствено след атентата да правя достояние на ЦК в чужбина, че не може да се ръководи една партия отвън, когато се има налице едни много специални условия, които подлежат много бързо на изменения и където се дават неспирно жертви. На това или не се е обръщало внимание или се е отвръщало със заплашвания и спиране на подкрепата отвън. Времето обаче си тече и то много ясно е потвърждавало и отричало едни и други схващания и становища. Това щеше да е достатъчна полза, ако имаше хора, които да искат да вземат поука от миналото, от собствените си грешки и найважното да имат в себе си чувството на отговорност. Защото да се издава понастоящем пак парола за организирането на нелегална БКП, това значи да не се е имало никаква поука от миналото и да не се познава никак положението в България, а да се задоволява с тенденциозни и агитаторски статии във вестници. И моята задача ще бъде именно, доколкото ми стигат за това силите, да дам една преценка за положението в България, не само според мен.

Нашата партия е съвършено разбита. Незаменими и велики другари са унищожени, стари другари работници се държат настрана съвършено пасивно, нысклонни към никакво подновяване на деятелност, понеже чувстват, че около събитията в България се извършиха колосални грешки, кървави, много кървави грешки, отговорни лица, обаче, за които стоят и досега на видно място, без каквото и да е угризение на съвестта. Много стари другари, слаби характери, под силния терор се превиха и предпочетоха спокойното съществуване на излишни хора, други – и това са доста голямо число хора – преживяват една силна трагедия, като поемат тежкия кръст на борбата с голям обаче скептицизъм върху бъдещето. Най-голямата част от някогашните парт[ийни] членове, и то предпочтително млади в движението, минаха във фашистките организации, като от тях се рекрутират „Кубрат“, „Родна защита“. Парадоксално може да звучи, но е факт, че кубратисти са повече работници обущари, шивачи и др. работници. Една съвършено малка част от другари е забравила скорошното тежко минало и с пълен оптимизъм гледа на движението днес. Повече от тях живеят от партията, са нейни чиновници. При едни такива жалки остатъци от една някога голяма и силна партия, имаме една сравнително добре организирана диктатура, един безподобен терор, една тежка икономическа криза, която души широките народни маси. Терора в България съществува непроменен, макар и да изглежда външно, че при Ляпчев е поотслабнал. Това е само една илюзия, защото тия, които имат да се справят с него, го чувстват винаги с еднаква сила. И тоя терор, при наличността на икономическата криза, е нещо чудовищно. В окр[ъжния] град на партийно събрание дохождат словом пет души, защото при наличност и на много други да го посетят лежи страхът, че всеки, който бъде видян от детектив на събранието, на другия ден, ако е чиновнек или работник, ще бъде уволнен и оставен заедно със семейството си на гладна смърт. Помощ от никъде не може да му дойде. Да купиш в. „Новини“ също така е голям жест, защото ти си видян от детектив и не можеш да получиш никъде работа. Това може би не щеше да бъде толкова страшно, ако се касаеше за късо време, но когато се продължава с години и най-силните натури, когато нямат какво да ядат, се обезоръжават, а разбира се, ако и да не минават в неприятелския лагер, ограничават се с пасивност, която продължавайки много дълго време, става много опасна. По настоящем в България се явно активни тези, които покрай предаността, която имат към движението, куража, който притежават, по един или друг начин, обаче, са гарантирани материално. Който не е гарантиран материално, а е принуден да упражнява някаква професия и си изкарва хляба, може или да действува нелегално или, ако действува явно, ще бъде много сдържан и предпазлив. Това положение безспорно ограничава извънредно много възстановяването на движението и дава, от друга страна, възможност на реакцията да върне духовното затъпяване на масите.

Понастоящем да изнесеш един чисто научен реферат от материалистическо схващане изисква голям кураж за референта и е цяло събитие за работниците. Един подобен реферат върху „Наука и религия“, изнесен от един другар във Враца, бе събитие, което занимаваше окръга и стана министерски въпрос. При едно такова положение безспорно е, че дейността на една легална Работническа партия се извънредно затруднява, а какво става за нелегалната дейност, която си съществува без организация, само между доверени другари. При такова положение организацията, за да се затвърди като такава, има да се справя с много пречки. Има сега още места в страната, които не могат да се свържат с по-големите центрове, и затова аз повтарям казаното в началото на писмото – за организация в България дума става много малко. Примери много, ще спомена само един: в Ловчанския затвор лежат другари с неподозирани стоманени характери, велики души. Между тях доста са осъдени на доживот и при наличност на пари. Само поради липса на организираност пари не можеха да им се дадат, а при положението, в което са поставени, това значи най-престъпно пренебрежение. Примери са много в това отношение, и то от много по-капитално значение. Изброяването им не е мястото тук. Липсата на организираност има безспорно голямо значение за спъването на цялото движение. Не може да се вземе едно колективно обмислено решение по известни въпроси, не може да се разпрати на всички, за да стане своевременно достояние, и за изпълнението му не може да се държи никаква сметка. Много акции биват предизвикани спонтанно и без каквато и да е връзка с отговорни инстанции или лица. При такова положение много естествено е, че не може да се има схващането за Работническата партия добре обмислено и обосновано, още повече когато се касае и по въпроси, дискутирането на които не може да стане открито. И затова решения или схващания, които се съобщават от чужбина на ръководните инстанции [вътре] не винаги са правилни и не отговарят на действителното положение на нещата. [...]

ЦДА, ф. 3Б, оп. 41 а.е. 195, л. 84–85. Копие. Машинопис.

№ 222

Писмо от Г. Димитров до Балканския секретариат на ИККИ за състоянието на партията след проведените през март 1928 г. арести на ръководните дейци на БКП

18 септември 1928 г.

Строго поверително

В БАЛКАНСКИЙ СЕКРЕТАРИАТ ИККИ

Копии: *т.т. БУХАРИНУ и ПЯТНИЦКОМУ*

На нашу партию обрушился новый тяжелый удар. Центральный Комитет внутри страны раскрыт полицией. Судя по официальному правительственному сообщению, арестованы следующие члены ЦК: *Йонко Панов (секретарь), Георгий Христов и Методий Шаторов.* Арестован также и помошник секретаря *Дмитрий Ненов.* О другом секретаре ЦК – *Младене Стоянове* – сообщают, что ему удалось бежать. Но имея ввиду, что полиция считает именно его главным руководителем и организтором ЦК, вероятнее всего, он убит еще при аресте и полиция умышленно распространяет слух, что он, якобы, убежал.

Кроме указанных членов ЦК, арестован также и ряд деятелей Рабочей партии и Независимых профсоюзов, причем аресты продолжаются и в настоящее время.

Правительство оповещает, что им захвачены документы, устанавливающие, что Рабочая партия и Независимые профсоюзы являются подотделениями КП, что газета „Новини“[1] есть орган КП и что левая Земледельческого Съюза имела связь с КП и получала от нее материальную поддержку. Мы еще не имеем сведений по нашей линии обо всем этом, но ясно, что правительство решило использовать эти раскрытия для нанесения нового удара по всему нашему легальному движению – по Рабочей партии, Независимым профсоюзам, левой Земледельческого Союза и легальной печати. Нужно ожидать роспуска легальных организаций и запрещения „Новини“ и другой нашей легальной печати.

В этот момент кризиса и внутренних затруднений в правительственных сферах, все происшедшее весьма на руку правительству.

Мы не знаем еще причин этого большого провала, но не исключена вероятность, что арест члена Заграничного бюро тов. Искрова в Вене и особенно найденные у него секретные материалы и документы были использованы властями.

Из состава внутреннего ЦК, выбранного на партконференции в январе сего года, остаются только двое: *Асенов*[2] – делегат VI конгресса [Коминтерна], выехавший в Болгарию и временно задержавшийся в Вене, и *Калинов*[3], который по болезни не принимал активного участия в делах ЦК. Представитель комсомола в ЦК партии *Павел*[4], выехавший на VI конгресс [Коминтерна] и конгресс КИМа, был арестован по пути на австро-германской границе и находится теперь в Венской тюрьме.

Таким образом, наша партия в настоящее время не имеет ЦК внутри страны.

Мы распорядились о посылке подходящего товарища в Софию для проверки на месте происшедшего, для установления связи с оставшимися на свободе товарищами и для подготовки въезда в страну тов. *Асенова.* Предстоит найти новых товарищей для внутреннего ЦК. Эта задача чрезвычайно трудная – известно какие трудности были встречены при подборе провалившегося состава ЦК. Это были сравнительно наиболее подходящие товарищи, которых партия могла выдвинуть для внутреннего ЦК. Теперь придется привлечь значительно менее подготовленных товарищей на эту работу.

Заграничное Бюро принимает меры к пополнению внутреннего ЦК и к постановке этого вопроса перед ИККИ.

Ясно, что при неизбежном замедлении в образовании нового внутреннего партийного центра, как и при неизбежной его слабости, усиление руководства партией со стороны Заграничного бюро безусловно необходимо.

Мы обратились и к МОПРу для организации кампании против фашистского удара по рабочему движению и левой Земледельческого союза в Болгарии и в защиту Рабочей партии, Независимых профсоюзов и трудовой печати, а также в защиту КП и арестованных ее деятелей. Необходимо привлечь к участию в этой кампании всех наших сочувствующих нам сил за границей.

Мы просим, чтобы вы посодействовали нам перед МОПРом в этом отношении, а также дать соответсвующие указания коммунистическим партиям главнейших европейских стран о принятии самого активного участия в этой кампании. Скорая помощь в этом направлении абсолютно необходима.

Одновременно с этим мы предпринимаем необходимые и возможные меры к тому, чтобы мобилизовать масы и внутри страны на защиту легальных организаций, трудовой печати и коммунистической партии.

Г. Димитров

ЦДА, ф. 146 Б, оп. 6, а.е. 267. Фотокопие. Руски ез.

---

[1] В. „Новини" е легален орган на БКП, ежедневник. Излиза в София от 29 януари 1926 г. До 4 септември 1928 г.

[2] Рачо Цанев.

[3] Псевдоним на Никола Дончев.

[4] Псевдоним на Никола Кофарджиев.

№ 223

Извлечение от протокол № 52 (специален № 51) на заседанието на ПБ на ЦК на ВКП(б) относно бюджета на ИККИ за 1929 г.

29 ноември 1928 г.

[...]

Слушали:

ОПРОСОМ ЧЛЕНОВ ПОЛИТБЮРО
от 29.XI.– [19]28 г.

т.48. О смете ИККИ на 1929 г.(ПБ от 26.XI.-[19]28 г., пр[отокол] № 52, п.14-рс).

Решили:

т. 48 – а) Считать возможным утвердить смету на 1929 г. в сумме 4.457.468 з[олотых] р[ублей], что меньше сметы 1928 г. на 492. 532 руб.

б) Оставить прошлогоднюю квоту для обмена червон[ых] рублей[1] на инвалюту для разных организаций, получающих или собирающих средства в СССР, – на сумму 500.000 черв[оных] рублей.

Выписки посланы: т.т. Пятницкому, Брюханову.

[...]

СЕКРЕТАРЬ ЦК *Й. Сталин*

РГАСПИ, ф. 17, оп. 162, д. 7, л. 5. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Червонец – парична единица, въведена през 1923 г. Осигурена със злато.

№ 224

Директива, подготвена от П. Искров (ЗБ на ЦК на БКП) и Н. Кофарджиев (ЦК на БКП) за работата на БКП в Земеделския съюз

[Берлин, ноември 1928 г.]

I. Общая постановка вопроса

[...] Периодът на олевяването и на подема на класовата борба на пролетариата изисква завладяването на *резервите* на работническата класа, на селските маси. Увеличението на стачните борби, бъдещето изостряне на икономическите конфликти (стачки, особено в едрата индустрия и транспорта, локаути и пр.) прави необходимо да се организира още от сега система от мерки против евентуалното вербуване на стачкозаместници от резервната безработна маса, която тече от селата към градовете. Проникването на фашизма в селата под най-различни форми, но организирано от буржоазната държава съзнателно и планомерно, означава идеологическа подготовка на националистическа и империалистическа антисъветска война сред селските маси. [...] За успеха на борбата на пролетариата против фашизма и военните приготовления в България срещу Съветския съюз, отделен от България само от вълните на Черно море, Българската комунистическа партия трябва да *активизира* своята дейност за спечелване и въвличането в класовата борба на широките селски маси, като непрекъснато подпомага олевяването и революционизирането на тия маси. Това означава, че вълната на подема трябва непрекъснато да обхваща не само пролетариата, но и широките селски маси и преди всичко пролетарските и полупролетарските слоеве в селата, които неотстъпно трябва да се *въвличат и активизират* от Комунистическата партия, от нейните селски ядки в борбата за извоюване на селските икономически и политически искания.[...]

Десетгодишнината от Войнишкото въстание в 1918 г. за туряне край на войната и петгодишнината на Юнското и Септемврийското въстание дават добър повод на партията да започне едно систематическо осветление на всеки селски въпрос под ъгъл зрение на опита на участието на селяните в пролетарската революция в България. И в това отношение Втората партийна конференция[1] даде ясни директиви и указания, които VI конгрес на Коминтерна не само потвърди, но особено с Програмата на Коминтерна[2] ги направи още по-ясни и още поналожителни за нашата сегашна и бъдеща работа сред селските маси.

II. Смисъл на сегашните вътрешни борби в Земеделския съюз (предстоящият конгрес на Земеделския съюз)

1. Засилената социална диференциация в село върви по линията на чистата и най-чиста, реална *класова борба.* Деветоюнският преврат и целият режим на контрареволюцията, особено след поражението на революцията 1923–1925 г., допринесоха извънредно много за това. Ако въстанието на облечените във войнишки мундир селяни против империалистическа и националистическа война (септември 1918 г.) има за последствие оформяването на една контрареволюционна десница в ЗС начело с Драгиев, която в течение на времето се отцепи от Съюза, то революционните борби през 1923 г., които се развиха под лозунга за работническо-селско правителство, имаха за последствие настъпването на едно, още подълбоко и по-широко социално обособяване *в самите редове* на тая масова селска организация. Развитието на революцията в България, като една част от международната пролетарска революция, откъсна грамадни селски пластове от политическото влияние на капиталистическата класа и ги постави под хегемонията на пролетариата, сплотен около своята революционна партия – Българската комунистическа партия (т.с.). Буржоазната контрареволюция направи гигантски усилия да „спре“ тоя процес, но не успя, защото това е един обществено-исторически процес, подхранван непрекъснато от развитието на капиталистическите противоречия. Днес той се засилва *отново* като резултат на растящите противоречия, които възпроизвежда временната и частична капиталистическа стабилизация в България. Масовото олевяване на селските низини, което обуславя изос-

трянето на вътрешните борби в ЗС, е най-доброто доказателство за това. Този именно факт – масовото олевяване – трябва да служи за *обща* ръководна нишка на партията, на местните организации, на партийните ядки и отделни другари и активисти при оценката на борбите в ЗС.

2) За да ни стане ясен смисълът на *сегашните* борби в ЗС, необходимо е да спрем вниманието си на това, което *най-много ги характеризира.* То е борбата на „центристите“ (Юрданов – Гичев – Муравиев) против десницата (Г. Марков и К^0). „Центристите“ откриват сега „фронт“ на Г. Марковци, с които те през 1927 г. не само формално се блокираха, но под политическото влияние на които отдавна изгубиха самостоятелната си физиономия и заедно с тях наложиха на ЗС *контрареволюционна платформа* за едно коалиционно правителство с буржоазните партии.

Откакто „центристите“ еволюираха към десницата на Г. Марковци и заедно с нея *продължиха* да провеждат политиката на Драгиевци и Томовци сред масата в ЗС, последната – в противност на водачите – направи решителни крачки *вляво.* Тия идеологически и политически процеси се задълбочиха, защото превръщането на фашизма в *непосредствена* военна опасност позволява на селяните по-ясно и по-бързо да схванат противоселската и контрареволюционната роля [на] водителските „центрове“.

Но ако фашизма плюс подготовка за война стане двойна опасност за селските маси, то *масовото олевяване на последните от своя страна представлява съдбоносна опасност за българската* буржоазия, защото то означава засилване на революционния пролетариат *сред* широките селски маси – *за сметка* на позициите на контрареволюционната буржоазия.

Земеделските водители, които са изразители на интересите на едрите земевладелци и на реакционното селско думбазство, са най-пригодните маши в ръцете на буржоазията, чрез които тя си служи, за да прегради пътя на олевяването на масите в ЗС. Тая роля днес тя възлага на „центристите“, т.е. на течението, което се представлява от Юрданова – Гичева – Муравиева, защото това течение си служи с *най-хитри и демагогски* средства за поддържане на буржоазното влияние сред земеделските маси долу в дружбите. Оттук и „смелата“ борба на Юрдановци и К^0 против съвършено разоблечените и банкрутирали Марковци и К^0, които се ползват с по-малко доверие сред земеделската маса, защото те *нескрито* работят за завръщането на Томова и К^0 начело в Съюз.

3) Това положение в Земеделския съюз налага сега пред конгреса[3] разобличаване *на първо място* на истинската роля на тия, които, *стоейки на почвата на общото дело с фашистката буржоазия за удушаване на революционния съюз на работниците и селяните,* в същото време излизат в позата на „левичарски“ борци против думбазката десница вътре в ЗС. Комунистическата партия трябва да изясни на бедните и малоимотните селяни в ЗС, че това е политическа маневра, която е насочена против интересите на бедните и малоимотни селяни и пряката цел на която да отклони селяните от единния фронт с работническата класа, като с всички средства ги задържа в ЗС, като ги откъсва от Комунистическата партия, като поддържа в ЗС такова състояние, което прави възможна реставрацията в старата масова земеделска организация на Томовци и К^0, на тия най-отявлени контрареволюционери, агенти на капитала в средата на селяните и открити проводници на коалиционно буржоазно правителство с участието на Деветоюнския „сговор“.

Опозицията на Гичевци – Муравиевци против генерал Жеков е една маневра за отклоняване вниманието на бедните и малоимотни селяни в ЗС от политиката на примирение с контрареволюционния режим, която тия ръководители водят. Влизането на генерал Жекова в ЗС беше и остава един от най-смелите актове на фашистката деветоюнска буржоазия да проникне в средата на самата селска маса и да заработи *отвътре* за подриване почвата на единния фронт на работниците и селяните. *На тоя акт буржоазията се реши след като капитулацията на „центристите“ пред десницата, тяхната ориентация против олевяването на земеделските маси ѝ изравни пътя затова.* Сега, когато земеделската маса започна не само ясно да вижда, но и да се бунтува против своето, наложено с терор и демагогия, капитуланско ръководство, когато, в атмосферата на растящата военна опасност, генерал Жеков отново става символ на приближаващата се националистическа и антисъветска война, – водачите капитуланти излизат в позата на „борци“ против генерала Жекова, за да замъглят съзнанието на масата и да отслабят удара ѝ против тях.

Главният удар на конгреса на ЗС трябва да бъде насочен против „центристите“, капитулирали пред марковци, т.е. пред тия, които отвътре в Съюза се намират във фактически блок с томовци и К⁰. Ръководната цел трябва да бъде да се завоюват нови позиции за единния фронт под ръководството на революционния пролетариат вътре в земеделската маса и олевяването на тая последната, за да се тласне още по-напред *нейната борба против водачите предатели.*

III. Земеделската левица (доклад на представителя на левицата в Селския интелнационал)[4]

1) Доколкото тоя доклад изразява общата идеологическа и политическа позиция на *левите водители,* и рисува сегашното състояние в земеделската левица, той заслужава да му се обърне внимание. Заслужава внимание особено резолюцията на *левия* център, взета в заседанието му през м. юни 1928 г. и цитирана в доклада.

Заключението е, че водителите на земеделската левица имат следното становище:

а) те виждат само *настъпление* на десницата в ЗС;

б) те хленчат, и заедно с центристите са *капитулирали*;

в) те изразяват недоволство от Комунистическата партия (от ЦК – от„някои негови членове“), което не е съвършено ясно изразено. Изразяват и известно недоволство от Крестинтерна.

2) Лесно е да се схване, че левите водители стоят *откъснати от масите* и тяхното становище, изразено в трите главни точки, никак не отговаря на действителния *смисъл* и действителната *степен* на тия процеси, които се извършват в ЗС под влиянието на растящите класови борби в село и на все по-засиленото *проявление и отражение на класова борба* в самия ЗС.

От това следва:

а) Нашата партия, която единствена показа на масите как да водят борбата против едроземледелските и думбазки водители в село, която учи селяните да схващат правилно *класовия характер* на земеделската десница, трябва да положи специални усилия, за да покаже конкретните форми и истинските размери на олевяването на селско-земеделските маси. Трябва масите да добият и непрекъснато да получават ясна представа за класовите, вътрешнополитическите и международни извори на това олевяване. Агитацията и пропагандата на Комунистическата партия трябва да си постави за цел да внедри в съзнанието на масите, че растящите борби на низините в ЗС са едно от активните проявления на масовата борба по пътя на революционната мобилизация на антикапиталистическите и антифашистки сили в България.

Ако партията не върши това, тя в такъв случай ще остави масата в ЗС да падне жертва на *паниката и скептицизма,* в която десницата е хвърлила левите водители.

Никога партията не трябва с пасивното си държание по тоя въпрос да позволява да бъдат замъглявани съществуващите противоречия между селската маса, *която търси сближение с пролетариата,* и левите *водители,* които са осъдени да се клатушкат между натиска *отдолу* и контранатиска от *одеснелите водачи.*

б) Втората особеност на становището на левите водители – това е тяхната *неспособност* и нежелание да видят действителната класова основа на „центризма" в ЗС, вследствие на което *борбата* против капитуланството на „центристите" у тях е заместена с *хленч* пред „отстъплението" на „центристите" пред десницата. Левите водители не виждат, че *преминаването* на Гичевци в *политическия* лагер на Марковци и Томовци, независимо от често пъти лъжливата външна картина в действията на лицата, беше неизбежен резултат на процеса на *вътрешно разпадане, вътрешно политическо прегрупиране на социалните слоеве с противоположни икономически интереси.* Тяхното нещастие е, че им е чужда *идеята за класовата борба,* която толкова сурово и безпощадно „разора" българската почва, че не можеше да пощади и ЗС, на който тя в последните години съществено измени физиономията.

На хленча на левите водители пред „отстъплението" на „центристите" и др. Комунистическата партия трябва да *противопостави* ясното разбиране, т.е. практическата работа за сплотяване на левеещата селска маса на почвата на класовата борба против капиталистите и едрите земевладелци и техните агенти вътре и вън от ЗС. Това изисква неуклонна борба против *противокласовите колебания и стремления на левите водители не само* по отношение на откритата десница, но и по отношение на тия, които с новите си центристки *маневри* си дават вид, че излизат на борба против десницата.

в) В доклада си до Крестинтерна представителят на земеделската левица заема позиция против печатането на дописки из живота на дружбите в работническата преса. Мотивите, че тая преса „не стига до селата" и че властта използва публикуването на тия дописки, за да хвърли обвинение, че те се „съчиняват в редакцията на работнически вестник", тук са изтъкнати само да прикрият *същността на опозицията на левите водители* против намесата на работническия печат в живота на дружбите и изобщо в селата.

Левите водители по един прикрит начин правят една *открита* стачка против работата на Комунистическата партия сред селските маси.

Това е крайно важно, то е знаменателно. А то е важно и знаменателно, защото говори за един *разрив между понятията на широка селска маса и схващанията на левите водители.*

Ние знаем, че в основата на опозицията на левите водители против „дописките“ из дружбите в *работническия* печат лежи мисълта за „нуждата от разделението на труда между КП и ЗС: първата – в града, вторият – в селото!. Когато буржоазията не чувствува, че разполага с по-силни средства за борба против комунистическата партия и единния фронт на работниците и селяните, тогава тя излиза с това оръжие – разделението – *поне* между работниците и селяните. Оттова може да се види докъде са стигнали на дело левите водители, когато играят на опозиция против намесата на работническия печат в живота на дружбите, на левицата и пр.

Второ, работническият печат подхожда *по-своему,* по-марксистки към живота в ЗС и специално към ролята на лявото течение в ЗС. Комунистическата партия работи *да издигне полупролетарската и бедняшка селска маса* до класово-пролетарското, марксистко-ленинско гледище. Доколкото дял от участие в изпълнението на тая задача има печатът, то с нея може да се нагърби именно пролетариатът, марксисткият печат. Най-сетне, ръководната и *активна* роля на работническия печат в борбите в ЗС и в борбите в село е единствено съответства на ръководната роля на работническата класа. Ако левите водители смятат, че жестокият опит на периода от края на войната до преврата не е достатъчен, за да хвърли светлината върху въпроса за ръководната роля на пролетариата в класовите борби между капитала и труда, то това показва, че и в това отношение нашата партия трябва да засили своята самостоятелна и самоинициативна работа за просветляването на селската маса.

Наченките на връзките между работническия печат и масата в селата, и масата в ЗС трябва да се засилват до такава степен, че да се превърнат в система. *Трябва да бъде създадена мрежата на селските кореспонденти на работническия печат.* Коренно погрешна и пакостна е всяка мисъл в нашите партийни редове за предоставяне на работата в ЗС на земеделската левица. Това е отклонение от линията за авангардната роля на Комунистическата партия, която навсякъде трябва да бъде осъществена в най-конкретни, живи и целесъобразни, но не механически, не административни, също толкова пакостни, форми.

Работата по укрепването на земеделската левица изисква, покрай другото, голямо внимание спрямо безпринципността на левите водители. Всяко тяхно отклонение, колебание, шаткавост и т.н. трябва да бъде използвано не за сплотяване на масите около тях, а за надвиване на масата на тяхната безпринципност, за още по-голямото сближение на левите маси, от една страна, с Българската комунистическа партия, а от друга – със Селския интернационал. *Всичко е в масата и в нейното сплотяване под знамето на болшевизма в лицето на комунистическата партия.*

IV. Разцепление в Старо-Загорския окръг (след изключването на Г. Д[рагнева] от З[емеделия] С[ъюз])

1) Не трябва да се дава сигнал за общо разцепление в ЗС, т.е. за общо излизане на левицата и образуването на самостоятелен ляв съюз. Но трябва да бъде даден сигналът за общо организиране и активизиране на работата на левицата.

2) Трябва да бъдат определени методите на работата на левицата, която остава вътре в ЗС, и на тая, която се намира *вън* от него.

Не само в Старо-Загорския окръг имаме левица *вън* от Съюза. В много окръзи има множество групи и отделни членове, изключени от официалните ръководства в различни времена. Разцеплението в Ст. Загорския окръг трябва да даде знака на *всички изключени левичари в страна* да заработят активно и *организирано* вън от ЗС.

3) Положението неизбежно налага окръжни и др. в мащаба за цялата страна *левичарски конференции и съвещания като необходим организационен етап* към успешното излизане из сегашното състояние на разпиляност и безпомощност.

Трябва да бъдат изработени *лозунги* за борбата на левичарите, т.е. на масата, против „официалните" водители.

Лозунгът за *връщане на изключените* да се издига там, където изключените са незначително малцинство, в който случай изключените се връщат в Съюза, за да работят вътре като левичари.

Където силите на двете страни са еднакви, левите да искат не възвръщане, а *обединение на левичарска платформа.*

Задачата в Ст. Загорския окръг е да се укрепи окръжна левичарска организация, която бие по сила другата и която да иска оставане в ЗС на почвата на утвърдяването на своите фактически *автономни права в окръга.*

Водейки тая политическа кампания за влияние върху болшинството на съюзната маса, левицата, която се намира вън от ЗС, да прибегне до подходящи *организационни форми* за своето заздравяване. Такива могат да бъдат, напр. комитети на изключените левичари и др. по окръзи и по няколко окръзи и т.н. Тия комитети ще има да организират борбата против десницата и десничарския курс на официалното ръководство, да предявяват исканията на изключените и т.н.

Левицата ще има успех, ако съумее правилно да съчетае легалните с полулегалните или нелегални, според обстоятелствата, форми на работа.

4) Ръководната идея в цялата тази работа трябва да бъде все по-определеното тласкане на селските маси влево, което не изключва, а изисква подготовление на почвата за осигуряване основите на един бъдещ нов Земеделски съюз. *Отива се към създаването на ляв Земеделски съюз.* Самото създаване ще бъде последствие от сегашното положение в ЗС, ще се подготовлява по линията на все по-растящата борба между буржоазията и пролетариата за ръководство на тая голяма селска-земеделска маса, която върви под знамето на Земеделския съюз. Едно внезапно изостряне на кризата – влизането на стария ЗС в коалиционното правителство, обявяването на земеделските водители на страната на буржоазията при обявяване на война и пр. пр. – ще означава ниезбежно *разпадане* в ЗС, в резултат на което ще дойде оформено разцепление, създаване на нов, левичарски ориентиран ЗС. Но създаването на последния е възможно още преди едно бурно изостряне на кризата във връзка със събитията от рода на посочените погоре. И ако и сега още разцеплението в Ст. Загорския окръг не бива да се взема като повод за отиване до общо разцепление, то все пак сегашното положение в ЗС дава възможност да се очертае по-ясно *перспективата* на по-нататъшния ход на събитията.

Всичко това, обаче, никак не означава, че *другият път*, пътят на простото изтикване на сегашните официални ръководители и завладяването на стария ЗС от левицата, трябва да се изоставя и да се осъди като безвъзвратно затворен. Обективно тоя път не е изключен. Вън от всяко съмнение е, че грамадното болшинство на бедните и малоимотни селяни е обхванато от вълната на олевяването и при условия на относителна вътрешна съюзна демокрация би наложило на Съюза левичарски курс. В такъв случай би се получило това, че десницата и приближените ѝ оттенъци в Съюза би се откъснали като малцинство и заедно с дружбите на Томова би създали може би общ десничарски ЗС. Трудностите на тоя път лежат в системата на терора, която официалните ръководители, облегнати на държавния терористически апарат, упражняват вътре в ЗС над масата и левицата.

По който ѝ път животът да докара създаването на левичарския ЗС, системата от организационни мерки, по-главните от които бяха посочени по-горе, трябва да се изработят и прилагат. Толкова повече, че събитията се развиват така и положението е такова, че днес най-вероятен се явява първият път – създаването на ляв Земеделски съюз не чрез изтикване на официалното ръководство, а чрез откъсване на левицата от стария Съюз. Но такова откъсване без маси не ще изиграе голяма политическа роля.

* * *

1. Цялата кампания около ЗС ще изиграе революционна роля за сплотяването на бедните селяни против едрите земевладетели, думбази и селски буржоа и ще укрепи почвата на единния фронт на работниците и селяните. *Само ако тая изхожда и се ръководи от комунистическата партия и бъде провеждана не иначе, а като изпълнение на партийните и коминтерновски директиви и резолюции за работата на комунистите на село* при сегашната обстановка на фашистка диктатура и на подготовление на нова война.

Организационно заздравяване и увеличение на числото на *партийните селски ядки, тяхното активизиране* по примера на фабричните.

2 В конгреса на ЗС да се образува сред левицата *ядро от надеждни съчувственици,* което да бъде активно на поста си. Да бъде добре ръководено и снабдявано с директиви.

3. Всички въпроси относително ЗС предполагат оживяване на нашата работа за приложение решенията на II партийна конференция и на VI конгрес на Комунистическия интернационал *в областта на работа в село*[5].

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 187, 180–185. Машинопис. Копие. Руски ез.

---

[1] Състояла се на 8 декември 1927 – 15 януари 1928 г. в Берлин.

[2] Има се предвид новата Програма на Коминтерна, приета на VI-ия му конгрес (17 юли – 1 септември 1928 г.).

[3] Става дума за планиран за ноември 1928 г. XX конгрес на БЗНС „Врабча 1“. Конгресът се провежда през февруари 1929 г.

[4] Докладът е подготвен от Г. Драгнев и депозиран пред ЗБ на ЦК на БКП във Виена. *(Вж док. № 203).*

[5] Във варианта на документа на руски език има бележка: *„Настоящая директива была изготовлена еще в октябре тов.тов. Ради [Петър Искров] и Сашо[Никола Кофарджиев] и согласована с Колю [Рачо Цанов] до того еще как были известны новые факты и события. В первые дни декабря ее прочел и Виктор [Г. Димитров], который также принципиально согласился с проведенной в ней линией.*

Хотя в настоящий момент конгресс отложен, она посылается в ЦК со следующими примечаниями: „ЦК должен рассмотреть директиву. Он имеет более точные и свежие данные по вопросам, поднятым в директиве. Думаем, что если нужно будет произвести изменения в ней, они не будут такого рода, чтобы изменить проведенную в ней основную линию“. (ЦДА, ф. 3Б, оп. 4, а.е. 182, л. 21).

№ 225

Писмо от ЗБ на ЦК на БКП до ЦК на БКП във връзка с подготовката на международен антифашистки конгрес

19 декември 1928 – 21 януари 1929 г.

Скъпи другари,

Межд[ународният] антифашистк[и] конгрес, по който сте вече информирани с едно по-раншно окръжно на Президиума на Коминтерна, влезе в стадий на непосредственото подготвяне. Към края на този месец ще излезе позив на Инициативния комитет под председателството на А. Барбюс. Антифаш[истският] конгрес ще се състои в Берлин на 9 и 10 март 1929 г.

Долните информации по характера на антифаш[исткия] конгрес, както и инструкциите за неговото агитаторско и организационно подготвяне от ваша страна трябва да ви служат за възможното най-добро провеждане на вашите работи:

1. Целта на антифашисткия конгрес е: борба срещу международния фашизъм. Естествено е, че антифаш[исткият] конгрес предимно ще се занимае с италианския фашизъм, предвидени са обаче и реферати по другите страни на терора, като Полша, балканските държави и пр. Из антифашисткия конгрес трябва да излезат директивите за борбата против фашизма. И тук ще е необходимо въпросът за борбата срещу италианския фашизъм да играе една важна роля; не помалко ще бъдат и всички други страни на терора съответно взети под внимание.

Това споменаваме, за да подчертаем, че агитационното и организационното подготвяне на антифаш[исткия] конгрес от ваша страна трябва да бъде свързано най-тясно със специалните проблеми на вашата страна.

2. Според необходимостта, антифаш[исткият] конгрес да има един широк характер, позив на Барбюсовия комитет за участие в антифаш[исткия] конгрес ще бъде отправен до всички кръгове, всички организации и личности, които искат да се присъединят към борбата против фашизма.

Антифаш[исткият] конгрес обаче ще изпълни своята задача, ако не бъде едно без план струпано събрание с една неясна линия, ако той се движи в борбата против фашизма върху пролетарската класова линия и [ако] антифаш[исткият] конгрес гарантира тази линия също и чрез своя състав. Това естествено не значи толкова много, че той трябва да се явява в обществото като един и ... н[1] конгрес. Напротив, това трябва непременно да се избегне. Антифаш[исткият] конгрес трябва, както вече се каза, да има широк характер. Ние трябва затова отдолу, чрез поставяне в движение на широките пролетарски маси, да постигнем един такъв състав на антифаш[исткия] конгрес, който ще му осигури спазването на пролетарската класова линия.

Това можем да постигнем само ако нашите другари проявят най-голяма активност в агитационното и организационното подготвяне на антифаш[исткия] конгрес. Партията, като такава, не трябва да се изтъква на първа линия при тази подготвителна работа, защото това би позволило на социалдемократите още отсега да наименуват междун[родният] антифаш[истки] конгрес като „комунистически“. Партията обаче трябва да бъде чрез нашите фракции в различните организации подтикващият мотор на движението, което ще трябва да се разгърне.

По тоя начин ние трябва да постигнем, щото делегациите за междун[ародния] антифаш[истки] конгрес, поне в мнозинството си, да изхождат от едно широко пролетарско масово движение.

На същото политическо и морално основание е също непременно необходимо, щото делегатите за межд[ународния] антифаш[истки] конгрес да бъдат действително делегати на масите и щото разноските, между другото не толкова големи, на делегатите да се понесат от самите маси и от тяхната организация.

3. Едно второ главно условие, за да може междунар[одният] антифаш[истки] конгрес да изпълни политически своята задача е – което отчасти се вижда ясно и от казаното досега – че той да не бъде един единствен обикновен акт на демонстрация, но да бъде носен на плещите на едно широко масово движение във всички европейски и американски страни: преди, през и след междунар[одния] антифаш[истки] конгрес трябва да се състоят навред антифашистки събрания и демонстрции.

4. Нашите периферийни организации, като например: МОПР, МЧП[2], както и стоящите под наши директиви синдикати, ще участвуват също в агитационното и организационното подготвяне на межд[ународния] антифаш[истки] конгрес. За координиране на движението е образуван от КИ един особен комитет със седалище Берлин, както и един подготв[ителен] комитет за латинските страни със седалище Париж. Този комитет (както и подготв[ителният] комитет) ще снабдява вас и всички други организации текущо с нужните материали, както и ще ви прави текущо нужните предложения по организационните работи.

Засега е необходимо да вземете следните организационни мерки:

а) изберете един другар, по възможност член на вашия полит[ически] секретариат или Пол[итическо] бюро, който ще ръководи работите от ваше име и ще бъде за това лично отговорен. Вие трябва незабавно да ни съобщите името на този другар, както и адреса, на който ще може да се кореспондира с него. Комитета (респективно подготв[ителният] комитет) ще поеме след това връзката директно с него;

б) информирайте в духа на нашето окръжно всички ваши районни ръководства и редакции, изберете също така във всяко районно ръководство и във всяка редакция един другар, който да е отговорен лично за провеждането на работите в своята област.

(При информирането на вашите районни ръководства и редакции необходимо е най-голямо внимание за случай, че писмото попадне в нямащи право затова ръце. Започнете вашето окръжно горе-долу така: „Както се научаваме, един инициативен комитет под председателството на А. Барбюс се е заел със свикването на един Междунар[оден] антифаш[истки] конгрес ...* и пр.“ И тогава дайте по-нататък директивите, както те се съдържат в това наше окръжно.

в) за да се избегне губене на време, Берлинският (респективно Парижкият) комитет ще снабдява вашите районни ръководства и редакции с материали директно. Съобщете ни следователно незабавно адресите на вашите районни ръководства и редакции;

г) за координиране на вашата работа с работата на другите организации предимно МОПР и МЧП (също и синдикати под наши директиви) е необходимо да поемете, както в центъра на страната, така и по районите и области незабавно връзките с тези организации по специалн[ия] въпрос. Също и тези организации навред от своя страна ще определят по един другар, който от страна на своята организация ще бъде под отговорност натоварен с работата. Заедно с тези отговорни другари образувайте в центъра на страната, по райони и по области малки вътрешни комитети, за да можете да провеждате вашата работа планово.

Не чакайте докато инициативата за образуване на такива вътрешни комитети излезе от други организации, но вземете сами инициативата за това.

д) щом има за това необходимите предпоставки – а това ще зависи главно от вашата работа! – ще бъде необходимо да се образуват широки обществени антифаш[истки] комитети, също в държавен, районен и участъков мащаб.

Тези обществ[ени] антифаш[истки] комитети трябва да бъдат образувани от представители на всички кръгове и организации, които се присъединяват към междунар[одния] антифаш[истки] конгрес: представители на МЧП, на МОПРа, на свободните синдикати, организациите на свободомислещите, големите предприятия, спортните организации, общинските съветници, евентуално съществуващи вече пролетарски организации на единния фронт и пр. и пр., както и от представители на групи на интелектуалци, а също и отделни влиятелни лица, които се присъединяват към движението.

Обществени широки масови събрания, заседания и демонстрации трябва да бъдат свиканите където се може от тези обществени антифашистки комитети.

Щом някъде се образува един такъв обществ[ен] антифаш[истки] комитет, трябва да се съобщи за своевременното присъединяване към Барбюсовия, за да може това да се обнародва в официалния бюлетин.

Същото важи и за случая, когато работничеството на някое голямо предприятие или на една интелектуална организация, или една нар[одна] партийна организация се присъедини към инициативата на Барбюсовия комитет.

Ще бъде естествено необходимо, щото един или двама членове на вътрешн[ия] комитет да се числят също към обществен[ия] антифашистки комитет и ще поемат върху себе си практически най-голямата част от работата на публичния комитет.

5. Като информационен и пропаганден материал се предвижда:

а) официалният бюлетин на Барбюсовия к[омите]т, който ще излиза отпървом двуседмично, а после седмично. Първият номер на този бюлетин ще съдържа също и позив на Барбюсовия комитет. Парт[ийната] преса засега да не отпечатва напълно този бюлетин, а само да го регистрира и евентуално да даде една извадка от него. Едва при един по-късен стадий на подготовката, партийната преса трябва да обнародва напълно позиви, след като той вече ще бъде излязъл в други органи на пресата;

б) един вид „Кореспонденция за пресата“ – за пролетарската преса, която почвайки от следната седмица засега ще излиза седмично и ще доставя един обширен фактически материал, особено върху Италия;

в) разни малки брошури, напр. една по терористичното правосъдие в Италия; една по положението на работничеството и синдикати под фашизма; една по положението на младежта в Италия и пр., както и една малка брошура върху италианския фашизъм въобще, неговото зараждане, развитие, сегашно положение и пр.

г) в течение на подготовката на междунар[одния] антифаш[истки] конгрес ще се издават и плакати;

д) накрая не трябва да се изоставя, щото вие да информирате нас, респект[ивно] Берлинския комитет на КИ[3], Латинските страни, Парижкия подготв[ителен] комитет текущо по положението на работите, в случай на някое съмнение веднага запитайте и също ни съобщете вашите евентуални особени желания, които засягат достигането на най-добри резултати.

С комунистически поздрав *А. Барбюс*

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 187, л. 201–204. Копие. Машинопис.

---

* Така е в текста.

[1] Така е в текста. Вероятно, „идеологизиран“.

[2] Международна червена помощ.

[3] Става дума за Западноевропейското бюро на Коминтерна.

№ 226

Директива на ЗБ на ЦК на БКП за участие на БКП в кампанията за подготовка на Международния антифашистки конгрес (8 – 10 март 1929 г.)

21 януари 1929 г.

От 8 до 10 март т.г. в Берлин се устройва международен антифашистки конгрес. Ще вземат участие работнически, трудови и антифашистки организации от всички страни. Задачата на конгреса ще бъде да даде на дело изражение на международния характер на борбата против фашизма и да спомогне за въвличането на масите от всички страни, народи, раси и клонове на физическия и умствен труд в борбата против фашизма – тоя щит на капитализма, на империализма и на капиталистическата експлоатация. Конгресът ще бъде конгрес масов и безпартиен. Освен революционните организации в света, които стоят на почвата на непримиримата класова борба, ще бъдат поканени да изпратят делегации и работническите професионални съюзи, организирани в Амстердам, *водачите* на които в сегашната епоха на изострени класови противоречия и подготовка на нова империалистическа и астисъветска война, вървят от предателство към предателство спрямо интересите на пролетариата и все повече врастват във фашисткия апарат на буржоазията.

В дневния ред на конгреса са поставени въпросите за фашизма в Италия, в *Балканските страни,* в Полша и др. Това означава, че *фашистка България* също ще заеме място в работата на тоя конгрес.

Организирането на конгреса е възложено на един международен инициативен комитет, начело с Барбюса, който излиза с международен предконгресен позив. Поканите за изпращане на делегации от разните страни ще бъдат разпратени от Барбюса.

Международният антифашистки конгрес е от извънредно голямо значение за трудеща се България. Той отговаря тъкмо на желанията, волята и интересите на широките маси, които повече от пет години стенат под палаческия режим на фашистката деветоюнска диктатура. Новината за тоя конгрес трябва да намери ехо и да започне масова кампания за подготовката и организирането на участие на трудеща се и *антифашистка България* в тоя конгрес. Резултатът на тая подготовка трябва да бъде *избиране и изпращане на българска делегация.* Трябва да се работи така, щото кампанията, както изборът на делегацията, да обхване неорганизираните работнически и селски маси, широката маса на жертвите на белия терор, на инвалидите от войните и пр., на жените и младежите, така и на трудящите се маси, които са организирани в различните синдикални, селски, кооперативни и др. организации и съюзи.

За да се постигне участието на трудеща се България в конгреса, трябва предварително да се приложат редица конкретни организационни и боеви мерки, които да събудят интереса на масите, да мобилизират тяхната мисъл и съзнание около конгреса. Такива мерки могат и трябва да бъдат:

а) По примера на международния инициативен комитет да се образува и в България *инициативен комитет*, който да се състои от представителя на работниците в предприятията. Инициативният комитет да започне и да проведе целокупната кампания за запознаване на масите и за тяхното спечелване за целта, която си поставя международния конгрес. Лозунгът на инициативния комитет трябва да бъде: *единен антифашистки фронт за избиране на делегация и за извоюване на нейното свободно заминаване чрез масов бурен натиск върху българското правителство. Под знака на борбата против фашизма, блокът на труда трябва да стане истински носител на международната антифашистка солидарност и да завоюва нови позиции в акциите си против българския фашизъм.*

б) Инициативният комитет да излезе с *позив към масите* в горния дух.

в) След инициативния комитет и в *резултат на неговата инициатива трябва [да се образуват] конгресни антифашистки комитети* с представители на работниците, селяните, занаятчиите, на служещите, на жертвите на белия терор и инвалидите от войните, на вдовиците на „изчезналите“ и избитите революционери, на младежта и специално на разните трудови организации.

г) Подготовката на масите за конгреса чрез събрания против сегашната политика на българския фашизъм и неговия съюз с италианския, полския, австрийския, унгарския и др. фашизъм, трябва да завърши с *масов 54*[1] *на българската антифашистка 4*[2].

д) Самата *делегация* трябва да се избере от масите публично на събрание или конференция, с участие на делегати от провинциалните конгресни антифашистки комитети. Делегацията трябва да се яви в конгреса с достатъчно много разобличителни факти и материали върху белия терор в България, за да може *така подготвена за разобличаване на българския фашизъм,* да изпълни задачата, с която ще я натовари българския трудещ се народ.

От общи агитационни мерки, които трябва да се вземат са напр. следните:

а) Да се *свърже* международната акция против фашизма (Берлинския конгрес) с борбата против българския фашизъм така, щото *да се разшири масовата основа* на акционните комитети за борба против белия терор, на протестните работнически делегации, на акцията против предстоящите белогвардейски процеси и т.н. Международният антифашистки конгрес, сам по себе си беляза подема и олевяването на работническите маси във всички страни, трябва да намери съответно ехо в засилването на антифашистката вълна в България, която се надига срещу похода на правителството против класовото работническо движение и против засилената подготовка на антисъветска война в България. Трябва да се тласне напред борбата против българския фашизъм, сговористкото правителство и фашистката диктатура.

б) Една специфична задача на тая кампания трябва да бъде да се *заостри интересът към международния антифашистки конгрес сред масите в разните професионални, кооперативни и други трудови организации* посредством масов натиск отвън и инициативата на активните съзнателни елементи в тия организации – да се насърчат низините да вземат, въпреки отрицателното отношение на своите водители, в своите ръце инициативата за поставяне на дневен ред на въпроса за присъединяване на тяхната организация – в противен случай на самата маса – към апела на инициативния и антифашистките конгресни комитети.

В тая посока *работническия печат* трябва да води систематическа кампания през целия тоя период.

в) Около дните на конгреса да се изпратят *до конгреса* от събранията, организациите, комитетите, от затворниците и другите жертви на белия терор, поздравления, протести против Ляпчевото правителство, против кървавия режим на Мусолини и против военната диктатура в Югославия, в защита на българските политически затворници и на работническите и революционни организации, както и в защита на преследваните революционери в Югославия, Гърция, Румъния, в империалистическите държави и колониалните страни – Китай, Индия, против английските, империалистически и антисъветски планове в Афганистан и др.

г) *Връщането на делегацията* трябва да бъде последвано от даване на публични отчети за конгреса, гласуване на резолюции за международна солидарност с антифашистките движения в капиталистическите страни и за по-смело подемане на борбата против фашизма в България.

Специално внимание трябва да бъде отделено за привличането на работническата *селска младеж* в цялата кампания, като *самата младеж от своя страна* иска присъединяването си към антифашистките комитети (изпращане на младежка делегация и пр.) и т.н.

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4 , а.е. 226, л. 3–5. Копие. Машинопис.

---

[1] Частично шифрован текст. 54 вероятно е *митинг*.

[2] Частично шифрован текст. 4 вероятно е *делегация*.

№ 227

Резолюция на ЦК на БКП за изграждане и засилване на Работническата партия

[началото на 1929 г.]
Строго поверително

1. Смисълът на съществуването на Работническата партия е в нейния масов характер. Тя трябва да обедини организационно и под своето влияние широките работнически и безимотни и малоимотни селски маси. Работн[ическата] партия трябва да съществува само като класова организация на българския пролетариат.

2. Днешното положение, в което се намира Работн[ическата] партия е такова, че тя не може да изпълни основната задача, за която е създадена – вдигане на масова класова политическа борба на трудещите се, под ръководството на пролетариата.

3. Основните слабости на РП са следните:

а) почти всички местни ръководства са много слаби. Липсва им теоретическа подготовка, опит, инициатива и поради това проявяват слаба организационна, политическа, просветна и др. дейност. Местните партийни ръководства в окръжните центрове много малко внимание, време и усилия отделят за партийната работа в окол[ийските] градове, а така също и в селата, затова налице е този печален факт, че в повечето градски и селски пунктове не съществува никаква организационна база на РП. Главно поради слабостта на ръководствата РП страда от хроническа болест, че е крайно малочислена организация и още по-важно няма организация и групи в повечето от градовете и селата;

б) съществуващите градски организации продължават да бъдат крайно малочислени. В повечето случаи болшинството им се състои от еснафски работници, дребни занаятчии и [лица на] свободни професии. Отсъства здрава основа на всяка работническа класова организация – индустриалният пролетариат.

Това, което е обхванато организационно в селата, числено и качествено е абсолютно недостатъчно. Немногобройните селски групи навсякъде са много малки по численост – броят от пет до десет членове само. Те не са достигнали до положението да обхванат организационно най-здравата част от многобройните безимотни и малоимотни селски маси;

в) дисциплината в цялата организация е много слаба. Парт[ийните] членове в голямото си болшинство се отнасят пренебрежително към партийните задължения, нередовно се явяват на събрания, не се издължават редовно и навреме с членския внос, възложената им работа в кварталите и предприятията не изпълняват напълно и пр.

г) цялата партия страда от финансови затруднения. Централният комитет няма средства поради нередовността на местните организации и групи към него. Местните организации и групи пък много малко правят, а някъде и абсолютно нищо не правят, за да събират средства за нуждите на партията. Не само, че не събират чл. внос, но и не го отчитат редовно и настоятелите на партийния орган, брошури и др. издания. Никъде не се провежда упоритата дейност за събиране на средства от работническите и др. трудещи се маси под различни форми – фондове, облагане, вечеринки и пр. за нуждите на пролетариата;

д) специалната акция през м. ноември за всестранното засилване на РП не даде очакваните резултати, понеже ѝ се попречи от изборната борба (частичните окр[ъжни] и общински избори) и от опортюнистическите елементи в партията. Тоя опортюнизъм се прояви в две разновидности – активно саботиране на акцията и пасивно отношение към нея.

4. Най-важните причини за слабостите във всяко отношение за РП, освен слабостта на ръководствата, са още и следните:

а) осъдителното поведение на членовете на БКП, които пък не са членове на РП или пък ако са членове, са напълно пасивни като такива на РП;

б) опортюнистическият уклон на някои ръководещи личности по места е една съществена спирачка за разрастването на партията. Вярно е, че след партийната конференция[1] на опортюнизма в Работническата партия се нанесе сериозен удар. Акцията и единодушният ход на партията против ...* от Димитров е най-добрият израз на удара върху опортюнизма в РП, но неговите корени още не са изсъхнали;

в) липса на клубове в повечето места е една много сериозна пречка за слабостта на Работн[ическата] партия;

г) терорът на властта.

5. За излизане на РП от това положение на голяма слабост, в най-[не]продължително време трябва да се направи следното:

а) да се поведе специална кампания за влизането в нейните редове на всички членове на БКП (т.с.), които да се конструират навсякъде в комфракция, както и на ония бивши нейни членове, които не са изменили на класовата борба на раб[отническата] класа;

б) комфракциите да поведат борба за сменяването на ония местни ръководства или отделни членове от тях, които са се проявили недейни и крайно неподготвени;

в) да се пристъпи към устройването на един партиен курс от подходящи другари за дейци на РП;

г) да се вземат най-ефикасни мерки за привличането в пар[тията] на индустриални работн[ици]. За тая цел [да] се свърже Работн[ическата] партия с едрите предприятия, да образува групи от своите членове в тях, и да се създават навсякъде в градовете квартални секции и клубове в ония квартали, в които живее и работи пролетариатът;

д) да се устрои специален месец за завоюване от РП организационно и политически на бедното селячество. Освен това възлага се на окр[ъжните] комитети и организации да определят ...* време, внимание и усилия за работата в село;

е) политическата дейност на РП да се засили както общо за цялата страна, така и на местна почва във връзка с местните политически и други въпроси;

ж) просветната дейност също така да се засили и организира повсеместно съгласно изработения [за] целите план за по-голямо улеснение на партийното ръководство в провинцията. Всички четени беседи в София да се отпечатват и разпращат до всички местни организации и групи;

з) да се работи системно и продължително за възстановяване напълно дисциплината и класовия пролетарски морал в РП, които се намират в понижено състояние.

Всеки комунист, член на РП, е длъжен да бъде образец за подражание във всяко отношение, а не да носи разложение в нейните редове поради своята бездейност, нередовност, развлеченост и пр. Борбата срещу опортюнизма в РП трябва да продължава и занапред.

и) борбата на РП против широкосоциалистическата партия е нужно да се засили, което ще нанесе и косвено удар и върху десничарските елементи в самата нея;

к) финансово заздравяване на РП, редовното отчитане на организ[ациите] и групите пред Центр[алния] к[омите]т на партията, както и отчитането на настоятелите на партийните издателства трябва да стане незабавно и свършен факт, и системно пред отговорните партийните ръководства;

л) привличането на жени в РП – бедни селянки, служещи и работнички, трябва да бъде постоянна грижа на комфракциите;

м) вербуване членове за РП, специално от работн[ическия] елемент от бежанските маси – македонци, добруджанци, тракийци е една специална и много важна задача за всеки комунист.

6. Досегашната парламентарна дейност на депутатите от РП е била абсолютно незадоволителна и крайно неиздържана. Всяко излизане на депутатите в Народното събрание, което противоречи на класовите интереси на пролетариата и принцпите на КП, трябва безпощадно да се разобличава от комфракциите както вътре в РП, така и вън – сред работн[ическите] маси.

7. Възлага се на всички партийни комитети на БКП да създадат навсякъде комфракции в окр[ъжните] и общински съвети, където има избрани комунисти за общински и окръжни съвети. Между окр[ъжните] и общ[ински] комфракции и местни парт[ийни] к[омите]ти трябва да се създават здрави връзки и фактически ръководител на комфракционната дейност в окр[ъжните] и общ[ински] съвети трябва да бъде партийният к[омите]т.

ЦДА, ф. 3Б, оп. 4, а.е. 618, л. 6. Копие. Машинопис.

---

[*] Така е в текста.

[1] Става дума на Втората партийна конференция на БКП, проведена на 8 декември 1927 – 15 януари 1928 г. в Берлин.

№ 228

Писмо на ЗБ на ЦК на БКП до ЦК относно тактическата позиция на партията в случай на десен преврат

януари 1929 г.

1. Опасность переворота справа действительно существует. Организационная и политическая подготовка переворота справа ведется с начала 1926 г. – с момента падения правительства Цанкова и замены его правительством Ляпчева.

Социальной основой готовящегося переворота справа является банковский капитал, который нашел силы для этого переворота в лице большей части офицерской лиги, фашистских организаций „Кубрат“, „Родна защита“, „Союз Болгар“, врангелевских военных групп и большей части так наз. „Народного сговора“ во главе с Цанковым, Русевым и Калфовым.

2. До сего времени была провалена два раза попытка этих сил совершить переворот. Это было достигнуто больше всего путем увольнений и перемещений действующих офицеров. Осуществление переворотов сделалось невозможным благодаря тому, что в те моменты не весь еще крупный капитал был заинтересован и нуждался в нем.

3. Внутренние и внешние, однако, условия за последнее время изменились в очень большой степени и облегчают и делают весьма вероятным переворот справа. Это изменение заключается, главным образом, в следующем: а) активность рабочего класса и трудящихся под руководством КП усилилась, с тенденцией к еще большей массовой борьбе с теперешним режимом гнета и эксплуатации. Ввиду этой усиливающейся деятельности трудящихся масс, реакция поднимает тревогу и открыто заявляет, что необходимо нанести новый удар. Вся буржуазно-фашистская пресса кричит об усилившейся деятельности коммунистов, а правительство за последнее время снова усилило террористическую волну над рабочим движением. Этим оппозиционный фашизм не довольствуется, он критикует и обвиняет фашистское правительство Ляпчева в „керенщине“.[1] б) Средняя буржуазия делает всевозможные попытки и применяет большие усилия получить долю власти, что означает в таких случаях нарушение интересов крупного капитала, поэтому и последний организует свою защиту. в) Сговор уже не является „парламентарной“ и партийной надежной силой, которая была бы в состоянии и впредь крепить формально власть крупного капитала, ибо он разлагается. Междоусобная борьба племен Сговора ведется на почве материальных интересов разных крупнокапиталистических групп, господствующих ныне формально при помощи Сговора. г) В соседней Югославии произошел военный переворот и установилась монархическая диктатура. Принимая во внимание активную сербофильскую политику группы Цанкова, легко можно прийти к заключению, что намерения оппозиционного фашизма, подготавливающего переворот, могут встретить сильную поддержку и поощрение со стороны югославской диктатуры. д) Мировой империализм, подготовляющий войну с Советским Союзом, сделает все необходимое для того, чтобы раньше, чем вовлечь Балканы и специально Болгарию в эту войну, поставит у власти в разных странах верное свое орудие, опирающееся на надежную базу – крупную буржуазию, находящуюся в тесной связи с международным империализмом.

При наличии всех этих условий опасность переворота справа усиливается. Во всех более широких кругах крупной буржуазии во главе с банковским капиталом зреет идея о сохранении на неограниченное долгое время за собой власти.

4. Организационная и политическая подготовка переворота справа усиливается особенно сильно за последнее время.

Газета „Луч“ и журнал „Звено“ целиком издаются на средства заинтересованных крупных капиталистов – банкиров и проч.

Принимая во внимание соотношение классовых сил внутри страны, организационное состояние рабочего движения, борьбу в данный момент среди буржуазных фракций, а также международное положение на Балканах, коммунистическая партия должна придерживаться следующей тактической линии на случай переворота справа, который организуется и подготавливается.

а) До переворота необходимо сплотить возможно более широкие массы под руководством КП для массовой политической борьбы с переворотом. Борьбу вести таким образом, чтобы не осталось в массах ни малейшего сомнения, что [КП] не делает предпочтения Ляпчеву перед Цанковым. Наоборот, кампанию против переворота нужно увязать с усилением борьбы против правительства Ляпчева, которое своей контрреволюционной политикой по отношению к трудящимся массам расчищает путь и делает возможным фашистский переворот, подобный перевороту, который подготавливается в настоящий момент Цанковым. До переворота КП должна выдвигать следующие лозунги: Долой переворот Цанкова! Долой правительство Ляпчева! Да здравствует рабоче-крестьянское правительство!

б) В день переворота, как и до него, КП занимает вполне самостоятельную позицию. Она не входит в формальный блок ни с какой из мелкобуржуазных оппозиционных партий, кроме левой Земледельческого Союза. В день переворота КП призывает массы на улицу, выдвигает акционный лозунг вооружения пролетариата, который с оружием в руках борется с Цанковым. Захватывает публичные трибуны, объявляет амнистию и фактическое уничтожение Закона о защите государства и пр. Сейчас же после провала Цанкова завоеванные позиции используются против Ляпчева, выдвигая следующий лозунг: Долой Ляпчева! Да здравствует рабоче-крестьянское правительство! Лозунг рабоче-крестьянского правительства в процессе борьбы, при благоприятном для нас соотношении сил, продвигается на одну ступень выше, т.е. из агитационного превращается в акционный.

Почему должна вмешаться КП еще в начале переворота?

В директиве 1927 г. по поводу предполагавшегося тогда переворота Цанкова говорилось, что мы не должны вмешиваться с самого начала борьбы между Цанковым и Ляпчевым, т.к. в таком случае возможно их объединение против нас в то время, когда мы были еще достаточно слабыми для борьбы с объединенными силами сторонников Цанкова и что необходимо вмешаться в борьбу после обострения борьбы между сторонниками Цанкова и Ляпчева.

Это положение должно ли остаться в силе и теперь, т.е. и теперь в предполагаемом перевороте Цанкова необходимо ли ожидать сначала обострения и углубления борьбы между фашистскими лагерями и потом вмешаться или же сделать это еще с самого начала.

При теперешних условиях партия совершила бы ошибку, если бы не вмешалась активно в борьбу еще с самого начала. Почему? а) Разница в соотношении сил по сравнению с 1927 г. между Ляпчевым и Цанковым в случае попытки к перевороту теперь на стороне Цанкова, потому что в то время, когда в начале 1927 г. банковский капитал был большей своей частью на стороне правительства Ляпчева-Бурова, то теперь, в своем стремлении сохранить свое господство тот же капитал берет все больше курс на Цанкова. Достигнутое соглашение между последним и Буровым, как и финансирование цанковского органа миллионером Петровичем и друг. банкирами – все это указывает на тенденцию, усиливающуюся в пользу переворота. б) Политическая активность масс теперь более численная, чем в 1927 г. Негодование масс против буржуазно-фашистской диктатуры и эксплоатации с тех пор несравненно возросло. в) Коммунистическая партия теперь представляет значительно бóльшую силу во всех отношениях, чем в 1926 1927 г.г. г) Ввиду оппозиционного движения масс и активной деятельности КП, оппозиционная буржуазия едва ли бы решилась выступить на улицу против переворота справа. д) Раньше не было военно-монархической диктатуры в Югославии, а теперь она имеется и может помочь совершению переворота у нас быстро и успешно. е) Подготовительный процесс войны с Советским Союзом теперь значительно продвинулся вперед по сравнению с 1926–27 г.г. Тогда империализм был заинтересован крепить правительство Ляпчева, и это открыто делается Лондоном. Но для вовлечения Балкан против Советского Союза и для сохранения господства крупного капитала в Болгарии, если это необходимо для интересов и планов империализма, последний не поколебается ни на один момент поставить у власти какими бы то ни было путями, включая и переворот, опять те свои орудия, которые вчера были сняты с министерских постов только потому, что в тот момент они являлись неудобными для его целей.

Все эти особенности теперешнего момента, взятые в целом, обязуют ЦК вмешаться в борьбу с самого начала переворота. Иначе КП может оказаться перед совершившимся фактом, так как по ряду причин в Болгарии вооруженные конфликты между буржуазными группами не могут продолжаться больше нескольких часов или дней.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 69, д. 84, л. 1–3. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Имат се предвид обвиненията, отправяни към председателя на Временното правителство на Русия А. Ф. Керенски, че не е успял да се справи с болшевиките през август октомври 1917 г. и е допуснал победата им през октомври 1917 г.

№ 229

Директива, приета на заседание на ЗБ с участие на членовете на ЦК на БКП, във връзка с борбите в Земеделския съюз и задачите на БКП

[Берлин, януари–февруари 1929 г.]

Строго поверително

1. Засилените борби в Земл[еделския] съюз са неизбежно последствие от класовата диференциация, която се извършва сред селските маси. Тая борба ще продължава паралелно с развитието на процеса на класовото деление на селото – до изчезването на Земл[еделчския] съюз.

2. Временната капиталистическа стабилизация и изминатите събития на остри класови борби, в които временен победител излезе буржаозната класа, силно повлияха за олевяване и революционизирането на работническите и безимотни и малоимотни селски маси. Между всички части, крила и фракции на буржоазната класа се установи принципиално тесен единен фронт против фронта на работниците и бедните селски маси. Селската буржоазия и върховете на средните селяни открито и активно застават на страната на градската буржоазия. Крилото в Земл[еделския] съюз, ръководено от Г. Марков, стои именно на тая база – съюз и общо дело с цялата буржоазия.

3. Средните селяни, изгубили вяра и надежда, че ще могат наново да господствуват самостоятелно, при наличността на временното укрепване на власт на буржоазията, търсят допирни точки и разбирателство със средната градска буржоазия. По този начин те обективно засилват властта на крупния капитал, която се подкрепяше от градската опозиционна буржоазия в борбата против найсериозния ѝ противник – съюза на работ[ническата] класа и бедното селячество. Крилото на Гичев-Юрданов в Земл[еделския] съюз провежда открито политика на общо дело с опозиционната буржоазия. Крилото Гичев-Юрданов подобно на това на Г Марков, стои принципиално против съюза между работ[ническата] класа и бедното селячество, то е принципален и активен противник на пролетарската диктатура и борбата за работ[ническо]-селско правителство.

4. В Земл[еделския] съюз съществуват обективни условия за силна левица, понеже в болшинството си той се състои от малоимотни и безимотни селяни, интересите на които се различават от тия на богатите и средни селяни и се доближават и схождат с тия на работ[ническтата] класа.

5. Дясното крило на Г. Марков трябва енергично да се атакува, за да се изолира напълно от ония несъзнателни трудещи се селяни, които още го следват. Крилото на „центристите“, обаче, т.е. на Гичев-Юрданов, трябва да се разобличава упорито и системно, понеже след него несъмненно ще се увлече на първо време една голяма маса безимотни и малоимотни членове и съчувственици на Земл[еделския] съюз[1].

6. При създаденото положение в Земл[еделския] съюз основните задачи на левицата в него са следните:

а) Да обедини и сплоти под знамето на борбата против десницата и „центъра“ в съюз всички малоимотни и безимотни маси. Тая борба трябва да се води строго на принципиална база, в името на съюза между работниците и селяните, както за защита на ежедневните им интереси, така и за завладяването на държавната власт от тях.

б) Да се укрепи и стане жизненоспособен левичарски център, който да си създаде непосредствени връзки с левите течения в самите дружби.

в) Във връзка с конгреса на ЗС[2] левицата трябва да разгърне широка дейност сред масите на съюза, за да прокара гледището за необходимостта от съюза между бедното селячеството и работ[ническата] класа и борбата против десницата и „центъра", политиката на които се изразява и покрива в служба на буржоазията и борбата на последната против работ[ническата] класа и бедното селячество. На конгреса левицата трябва [да действа] напълно самостоятелно, както по отношение на бъдещето ръководство на съюза, така и по отношение на неговата тактика. Действайки самостоятелно против проводниците на буржоазната политика – Гичевци-Юрдановци, левицата трябва да потърси и впрегне в своя помощ действително центристките елементи в съюза, каквито немалко има в него.

г) Между левицата на Земл[еделския] съюз и тая в ЗМС е нужно най-после да се създадат отношения на тесни връзки, взаимно действие и взаимно представителство отгоре додолу.

д) Органът на левицата не бива повече да се списва така, както това се прави сега. Той трябва да стане действиетлно *селски* вестник и действително орган на *левицата* и дружбите в ЗС.

7. Във връзка със създаденото положение в ЗС задачите на КП са следните: а) Да изясни пред цялата селска маса *класовия характер* на развиващите се борби в ЗС.

б) Да засили *своята* дейност в село за сплотяване (органи[зационно] и полит[ическо] на безимотните и малоимотните селски маси под знамето на *комунизма*.

в) Да се създадат връзки между организациите на БКП по местата и левицата в местните дружби, за да може по тоя начин БКП да подпомогне правилно и по ефикасно борбата на левицата против десницата в ЗС.

8. Идеологическата борба против аграризма е необходимо сега да се засили повече от всеки друг път.

9. КП трябва да пристъпи към организирането на масово полит[ическо] селско движение във връзка с всички ония конкретни въпроси, които непосредствено засягат жизнените интереси на сел[ските] маси (данъци, скъпотия, терор на фашизма и пр.). Само по тоя начин ще се създадат здрави основи на ед[инния] фронт между град[ските] и селски трудящи се маси.

ЦДА, ф. 3Б, оп. 4, а.е. 226, л. 21. Копие. Машинопис.

---

[1] В документа т. 5 е сложена преди т. 4.

[2] Има се предвид предстоящият XX конгрес на БЗНС, проведен през февруари 1929 г. в Плевен (групата на Г. Йорданов – Д. Гичев заседава на 17–19 февруари, а групата на Г. Марков на 24–26 февруари).

№ 230

Поздравително писмо от ЦК на БКП до делегатите на XX конгрес на БЗНС

февруари 1929 г.

Драги другари!

Въпреки нашето голямо желание да пратим делегация, която лично да поздрави конгреса Ви, това ние сме възпрепятствани да сторим поради обстоятелството, че партията на работническата класа в България – Българската комунистическа партия (т.с.) е поставена в дълбока нелегалност по силата на един варварски Закон за защита на буржоазията и фашистката власт.

Изминалите вече шест години са цяла епоха, в която работниците и селяните вървят ръка за ръка против общия враг. Между бедните маси от Зем[еделския] съюз и организираните в Комунистическата партия работници и безимотни селяни съществува тесен и братски съюз, който е подчертан с кръвта на 20 000 работници и селяни, паднали в борбата против фашистката диктатура. В знайни и незнайни гробове лежат заедно хиляди работници и селяни – членове на БЗНС и БКП. В затворите живи са погребани други хиляди членове на двете мощни организации. В чужбина страдат и гладуват в качеството си на политически емигранти повече от 2 000 работници и селяни – комунисти и селяни.

Но не е само това свързва завинаги Комунистическата партия и трудещите се селяни, организирани в БЗНС. Както работническата класа, така и бедните селски маси днес жестоко се експлоатират и потискат от господстващия банков капитал и фашизма. Освобождението на всички трудещи се от експлоатацията и белия терор е възможно и мислимо само, ако те изградят своя мощен боеви ***единен фронт*** против фронта на буржоазията, на който стоят всички организации и сили на капиталистическата класа – от фашистките банди и държавната власт до широките социалисти – фашисти и предатели на интересите на селските маси във вашия Съюз.

Българската комунистическа партия от името на следващите я маси от градове и села искрено пожелава да нанесете решителна победа над всички открити или скрити агенти на буржоазията и фашизма в земледелското движение.

Пред всички трудящите се маси стоят важни задачи за разрешение. Найважните от тях са: *борба против преврат отдясно; сваляне на днешния сговористки режим на Ляпчев; борба против астисъветската война и борба за извоюване на пълна и безусловна амнистия, премахване [на] ЗЗД.*

Разрешението на всички тези задачи в полза на трудещите се е неразривно свързано *с борбата за завладяването на държавната власт от работническата класа и бедните селяни.*

Превратът на 9 юни и всички последвали го събития ясно говорят, че за трудящите се маси няма друг път за изход, освен тоя на *общата им борба.*

Долу тая политика, която води трудещите се селяни на фронта и в полза на фашистката буржоазия!

Долу съглашателството и общото политиканство с фашизираните широки социалисти и радикали, които клаха на 9 юни и след него работниците и селяните!

Да живее единният фронт между работническата класа и трудещите се селски маси!

Долу господството на фашистката буржоазия!

Да живее революционният Селски интернационал!

От Централния комитет
на Българската комунистическа партия (т.с.)

ЦДА, ф. 3Б, оп. 4, а.е. 33, л. 39. Копие. Машинопис.

№ 231

Информация за XX конгрес на БЗНС, проведен на 17–19 февруари 1929 г. в Плевен[1]

№ 140/с

9 май 1929 г.

Строго поверително

Организация съезда

Подготовка съезда в Плевене, [состоявшегося] 17, 18 и 19. II. 1929 г. была начата нами еще в ноябре прошлого года. Для этой цели тогда были выпущены 3 специальных номера газеты, кроме того, были посланы окружные организаторы во Врачанский, Плевенский, Старозагорский и Кюстендилский округа, а также местные деятели в Софийский округ.

Методы подготовки были следующие: нахождение читателей и уполномоченных нашей газеты, изложение платформы левых и дача директив и работа в собраниях дружб, изложение взглядов левых, а также выбор делегатов.

Перенос съезда[2] и отсутствие средств заставили нас вести борьбу только через печать.

Назначение съезда на 17. II. произошло в период тяжелого для нас финансового положения и мы были принуждены разослать так наз. „Открытое письмо“[3] к уплатившим свой абонат подписчикам.

Хотя и без средств, но на съезде нашими деятелями были представлены Врачанский, Плевенский, Софийский, Старозагорский и Хасковский округа.

С приездом левых в отель „Царь Освободитель“ они были встречены местными деятелями этих округов, которые вошли [с ними] в контакт и приняли наши директивы.

Вот основные пункты, которые должны были быть вынесены на съезде согласно „Открытого письма“:

1 пункт. Удар против правых, решительная защита позиции, что съезд должен раз и навсегда постановить, что Союз не может входить в коалицию ни с одной из девятоиюньских партий.

2 пункт. Ввиду опасности фашистского переворота, который имеет целью подготовить будущую войну, съезд должен разоблачить причастность Англии к девятоиюньскому перевороту, а также и подготовку этим же империалистическим государством антисоветского похода.

3 пункт. Удар против „центра“, подчеркивая, что съезд должен учесть опыт событий после 9 июня и всегда находить выход в едином союзе трудовых организаций.

Исполняющие должность окружных организаторов должны были, используя эти директивы, вынести борьбу на делегатские собрания по округам.

Софийский округ

Левые софийского городского коллектива не выполнили данные им директивы, за исключением третьего пункта – насчет трудового блока, и то при развитии борьбы в последующее время.

Патентованные левые сами подрывают почву под собой еще в начале прений тем, что поддерживают кандидатуру Муравиева как докладчика. Потом при выборе членов в различные комиссии они не голосуют за своих (левых). Только один из них высказался за трудовой блок, однако не обосновал необходимость и значение последнего. Эти же патентованные левые не поддержали список кандидатов в Управительный совет, выставленный левыми, который получил только пять голосов.

Врачанский окрьг

Был поднят вопрос о недопустимости сотрудничества с 9-то июньскими партиями и было принято решение, что Союз не может входить в коалицию ни с одной из них.

Был поднят вопрос и по второму пункту, и окружное собрание приняло решение, что Союз против всякой войны, следовательно, нужно понимать и против войны с Советской Россией.

Левыми был поднят вопрос о принятии решения о сотрудничестве со сродными организациями, однако с оговоркой по тактическим соображениям не вписывать в резолюцию. Делегат на съезде должен высказываться в том духе, что сотрудничество необходимо лишь только с трудовыми организациями.

Сначала выбрали делегатом-оратором правого – Томчо Мечкарского. Левые голосовали против него и выставили своего кандидата – Петко Декова, который [к тому времени] еще не приехал. После его приезда левые заставили Т. Мечкарского уступить мандат П. Декову, на что центристы вынуждены были согласиться только после предупреждения со стороны левых, сделанного самому Т. Мечкарскому о том, что они лишат его делегатского мандата, если он будет настаивать быть оратором. Борьба против правого Мечкарского была подготовлена так, что в случае, если от решится выступить на съезде, он будет разоблачен. Левые были представлены в различных комиссиях, а левый П. Деков был выбран в Управ[ительный] совет.

Хасковский округ

Левыми был поставлен вопрос по первому пункту против сотрудничества с девятоиюньскими партиями: народной, либеральной, демократической, радикальной томовцы, широкосоциалистической (СД), стамболовистской. Предложение против сотрудничества с этими партиями было принято всеми делегатами.

Решительно был поставлен также и вопрос об опасности империалистической войны, подготовляемой прежде всего Англией, которая хочет бросить Болгарию в войну против Советской России и которая с этой целью инспирирует новый фашистский переворот. Все делегаты единодушно восприняли позицию левых.

Ясно, ребром был поставлен вопрос о блоке труда. В виду недостатка времени этот вопрос не был хорошо продискутирован и не было принято решение ни за, ни против. Существует мнение, что половина делегатов была за блок труда, между ними председатель Бюро съезда Г. Велев.

Вопреки требования левых о продолжении собрания, Президиум собрания закрывает последнее в виду позднего времени (12 час. вечера).

Защищены были также лозунги народных требований. Представитель левых, защищавший последние, изложил их ясно и толково, потому что он известен как последовательный идеолог левого движения. Эти лозунги были восприняты единодушно.

В комиссию по печати вошел представитель левых.

Старозагорский округ

Принято постановление против сотрудничества с девятоиюньскими партиями. Оратору было предоставлено право вынести свои левые взгляды, но ему было дано право говорить только о сродных трудовых организациях.

Плевенский округ

Борьба в этом округе по всем трем пунктам проведена левыми организованно. Отличились Тетевенский и Луковитский районы, которые дали своему оратору П. Балканскому ясные и четкие директивы: решительно против девятоиюньских партий. Больше того, этими округами была проведена борьба и против центра, разоблачены все его махинации на Старозагорском[4] и Пловдивском[5] съездах, указан самый главный организатор центристов – Вергил Димов. Оратор высказался также против войны, упомянув о торговых связях, близких и далеких, что было очень хорошо всеми понято, что это касается вопроса о Советской России.

Хорошо был принят также пункт в речи оратора, где он касался вопроса о сотрудничестве со сродными организациями.

Состав съезда

Делегаты в своем абсолютном большинстве оказались сторонниками левых, в смысле всех тех союзных деятелей, которые после 9-го июня восстанавливали союзные организации и восприняли принципы единой борьбы не только на словах, но и на деле, и принимали участие во всей борьбе трудящихся после 9-го июня. Почти все носили в себе идеологию [газеты] „Земеделско възраждане“.

Съездовские дни

Ораторы и организаторы съезда – сторонники центра, начали приспосабливаться к левичарскому настроению съезда и начали становиться на позиции левых. Потому что в действительности, за исключением единиц, правых на съезде не было. Это приспособление центристов выдает их как настоящих демагогов и хитрых гореполитиков. Характерно, что идеолог центристов Димитр Гичев не сказал ничего против Рабочей парти и Советской России. В своем приспособлении он дошел до крайнего допустимого для центристов предела, он сказал: „Говорят о двух опасностях – фашизме и большевизме, однако мы должны ответить себе, где действительная опасность и направить свои силы против фашизма".

Однако неискренность центристов и их демагогия проявились в речи более мелких идеологов центра, которые в несколькими изречениями высказались против красной диктатуры, против Советской России и Рабочей партии.

Больше того, пользуясь отсутствием правых на съезде[6], они постарались закрыть для Маркова и компании дверь, ведущую к дворцу и армии, и сохранить эту дверь для себя, а также сохранить через Муравиева благосклонность Англии к себе. Муравиев попытался опровергнуть Драгнева, отрицая наличие готовящегося похода против Советской России орудиями Англии, какими являются Пилсудский и военные в Болгарии.

Нельзя отрицать, что благодаря ораторским способностям Гичева и их демагогии, центристы имели временный успех. Гичев начал свою речь с призывом к борьбе против Закона о защите государства, за полную и безусловную амнистию, за помощь пострадавшим от гражданской войны, против 9-то июньских партий, против всякой коалиции с буржуазными партиями, против предательской пятерки и т.д. Нельзя также отрицать успеха центристов в смысле конечных результатов при выборе Управ[ительного] Совета и Постоянного присутствия. Это нужно объяснить тем обстоятелством, что они работали организационно во многих организациях и [были] организаторами районных собраний, [а также] благодаря тому, что в старом [Управительном] совете и П[остоянном] пр[исутствии] они имели троих членов, которые распределяли мандаты и средства.

Успехи левых

Вопреки Невыгодному положению левых в Союзе в организационном отношении, вопреки отсутствию средств и испытанных организаторов, за исключением нескольких единиц, левые проявили себя на съезде. Левые имели следующие успехи:

I. Левые имели возможность войти в контакт между собой.

II. Состав съезда был левый.

III. Успехи на собраниях по округам – Старозогрском, Врачанском, Плевенском, Бургаском. Последние представили на съезде свои левые позиции.

В особенности необходимо подчеркнуть, что известный левый Георги Драгнев имел возможность представить перед съездом свои взгляды, что Союз должен взять путь борьбы и что реакция уступает только под натиском борьбы против нее. Что главный виновник 9-то июньского переворота – это Англия, которая разоблачена в своем стремлении вовлечь народы как Болгарии, так и Польши в войну против Советской России, и что Англия посылает сперва как свой авангард маленькие народы, чтобы ей вмешаться в эту войну последней.

[Драгнев подчеркнул], что съезд должен остановиться на главном вопросе, [от которого зависит] исход борьбы против реакции, поставив открыто и ясно вопрос – с *кем.* Что в кровавых событиях после 9-го июня вместе страдали рабочие и земледельцы, и что в конце-концов исход борьбы [зависит] только от общих действий сродных организаций. Верно, что из-за организованного саботажа, во время его речи со стороны фракции центристов, даже самого председателя Бюро съезда, он был смущен и не имел возможности как следует изложить последний – один из наиболее важных пунктов позиций левых[7]. Однако здесь нужно подчеркнуть следующее:

1) Что рядовые делегаты не препятствовали ему, а только фракционеры и подготовленные заранее личности, которые постоянно перебивали его словами: что будет, что ты делаешь, ты нас компрометируешь и т.д.

2) Что Георги Драгнев не отличается даром слова как Гичев, чтобы мог вопреки всему докончить свою речь и изложить свои позиции до конца. Однако, нужно подчеркнуть, что платформа левых, изложенная им, была высказана языком, понятным рядовому земледельцу – это было признано самими делегатами.

Не останавливаясь на успехах левых в Плевенском, Врачанском и других округах, переходим к четвертому успеху.

IV. В Управ[ительном] совете Старозагорского, Плевенского и Врачанского округов представлены левые. Однако надо иметь в виду, что в отношении двух представителей необходимо выяснить их левые взгляды на деле. То же самое можно сказать и по отношению других двух левых из Варны и Старой Загоры.

V. В силу фактического положения – левый состав съезда, во-первых; во-вторых, в силу готовности трудящихся сельских масс продолжать единую борьбу и, наконец, в силу фактического разделения Союза на левых и правых, центристы сами видели, что не могут отстоять свои позиции и потому вынуждены были выдвинуть лозунг самостоятельной борьбы.

В виду того, что четыре округа высказались за сотрудничество со сродными организациями, центристы сами подорвали свои позиции насчет самостоятельной борьбы, вставив в резолюцию в пункт 4 (о самостоятельной борьбе) примечание о том, что предоставляется Управ[ительному] совету сделать соответствующие отклоненея в случае необходимости.

После того как левые добились отказа со стороны центристов от сотрудничества с девятоиюньскими партиями, для всего съезда было ясно, что примечание в 4-ом пункте было уступкой левым и [что] его нужно понимать, что это относится к сотрудничеству с рабочими и ремесленниками.

Для всех организаторов и функционеров центра стало ясно, что съезд выражает волю союзной массы, которая против коалиции с девятоиюньскими партиями и которая поняла, что коалиция нужна Г. Маркову для того, чтобы обеспечить себе мандат в будущих законодательных и других выборах. Если центристы рискнут выти самостоятельно, они потеряют мандат, также как потерял его Г. Юрданов в Пазарджике. В этом и ключ их демагогии и приспособление к левым настроениям.

Этим (выборными перспективами) можно объяснить стремление создать в некотором роде левое центристское крыло во главе с Борговым.

VI. Одним пунктом резолюции отменяются все решения прошлых съездов, противоречащие левым взглядам настоящего съезда.

Кроме того, левые сохранили завоеванные до сих пор позиции тем, что ее идеолог[8] остался не только в парламентской фракции, но и в Управительном совете и, наконец, „Земеделско възраждане“ остается на посту [и сможет] вести и в будущем борьбу. Все делегаты видели в нем наиболее точного выразителя своих идей и наилучшего выразителя своих интересов.

ЦДА, ф. 3Б, оп. 4, а.е. 225, л.40–43. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Авторът на информацията и адресатът не са известни. Вероятно, тя е подготвена от Л. Станев и адресирана до Международния селски съвет.

[2] Първоначално провеждането на XX конгрес на БЗНС се планира за края на 1928 г., но поради засилилата се борба между групата около Г. Йорданов – Д. Гичев и групата около Г. Марков свикването се отлага за февруари 1929 г. Двете групи решават да проведат конгреси поотделно. На 17–19 февруари се провежда конгрес на групата на Г. Йорданов Д. Гичев, на 24–26 февруари – на групата около Г. Марков. И двата конгреса заседават в Плевен. Отделното провеждане на конгреса на групата около Г. Йорданов – Д. Гичев (левоцентристка) позволява на левицата в БЗНС да прокара редица свои искания.

[3] Поздравителното писмо на ЦК на БКП до делегатите на XX конгрес на БЗНС след публикуването му във в. „Земеделско възраждане“ получава известност като „Отворено писмо“. (*Вж док. №230*).

[4] Има се предвид XVIII конгрес на БЗНС, проведен на 7–9 април 1927 г. в Стара Загора.

[5] XIX конгрес на БЗНС се провежда на 21–23 ноември 1927 г. в гр. Пазарджик.

[6] Групата около Г. Марков не присъства на конгреса, тъй като насрочва свой конгрес за 24-26 февруари 1929 г.

[7] По време на своята реч на конгреса Г. Драгнев е прекъсван на няколко пъти и не успява да я завърши.

[8] Има се предвид Г. Драгнев.

№ 232

Писмо на Анна Карима до Народния комисариат на външните работи на СССР с оплаквания за отношението към нея в СССР

Константинопол, 3 май 1929 г.

Уважаемый тов Лутчвей!

(извините, если неправильно написала Ваше имя),

Пишу я в Константинополе (где жду пропуска из Софии) как к поверенному по делам Близкого Востока в НКИД.

Из заявления моего на выезд Вы увидели, что я думаю энергично начать работать для сближения Болгарии с СССР – не как коммунистка (я беспартийная). В окружении, в котором находится СССР, такое сближение не может не иметь значение. Но для этого прежде всего необходимо, чтобы у СССР был правильный взгляд на тех, которые не принадлежат к коммунистической партии, работают в этом направлении. Ибо то, что мне пришлось испытать (и видеть по отношению к другим) показало мне, что такого правильного взгляда в СССР не существует. Я, искренне преданный друг СССР, пробыла у Вас полтора года в ужасной атмосфере.

Как это получилось?

Приехала я в СССР из Парижа (где выступала на митингах против наших

фашистов, за что дана там под суд) ознакомиться с СССР и переждать нашу бурю. Тут, совершенно неожиданно для меня, было навязано мне ярмо Коларова – Димитрова, с коими я не имела никогда ничего общего, а напротив, коих громила за их постоянные ошибки (и когда шли войска с фронта на столицу[1], и во время бездействия их во время переворота[2] и за совершенно неподготовленное восстание[3], из которого они первые бежали...). Возмущенная я дала заявление комиссии Луначарского[4], прося его, как болгарская писательница, дать мне возможность работать в СССР и помимо ...[5] (я знаю несколько языков). Ответил мне не комиссар Луначарский, а Коларов...*

В то же время наше представительство в МОПРе отказало мне в признании меня политэмигранткой (подала 2 официальных заявления в ЦК МОПР).

Рискнула: поехала на Украину устроиться там на работу для советских болгар в селах недалеко от моего родного города Бердянска. В Харькове заведующий болгарской секцией в Наркомпросе местный болгарин Иджилов пригласил остаться там для переводов учебников и книг на болгарский язык. Но там оказался заправилой болгарского края Малчев (Генко Кръстев), которого я страшно презирала в Болгарии. Он до 1920 г. был ярым социалдемократом и (вместе с братом Цанкова) за все время революции в СССР и позже – был самым ярым распространителем в печати и на публичных сходках самых гнуснейших клевет и нападок на СССР, на ее деятелей, борьбу, устройство. И только когда социалдемократы постыдно пали с управления (коалиция)[6], он вместе с другими примкнул (примазался) к коммунистам. Этот Малчев, без всякого повода с моей стороны, начал меня преследовать и наконец запретил Иджилову давать мне переводы. Грозил, что выгонят меня из Харькова как непризнанную политэмигранткой. Не оставалось ничего как уехать из СССР – либо пожаловалась самому Петровскому [7] (письменно, ища его защиты), но ничего не получилось.

Приехав в Москву, сразу же попыталась выехать в Париж – оттуда отказали. В Вене тоже отказали. Пришлось поневоле остаться и я подала заявление (жалобу) в ЦК БКП ища ее защиты. Наши, наверное, встрепенулись, и сами предложили мне подать анкету в МОПР и я еще на другой день была признана политэмигранткой (!!!). Однако успели так меня зарекомендовать в МОПРе, что поместили меня жить в комнате (в Доме политэмигранта) с 10 эмигрантками (и с ребенком), а спустя некоторое время – абсолютно без никакой вины с моей стороны сама представительница ЦК МОПРа Стасова попыталась грубо меня выгнать на улицу из Дома – что и заставило меня решить ехать в Болгарию, где ожидает меня тюрьма и фашистский суд... (После оскорбления Стасовой я подала заявление самому секретариату партии ЦК, но опять же ничего не получилось (разве право на выезд?).

Намучилась я! Удивляюсь, что и до худшего не дошла. Ведь имел же нахальство человек Коларова Гаврил Генов (был в Крестинтерне) сказать мне по поводу запроса насчет находящихся под надзором ГПУ и буквально голодающих двух политэмигрантов из крестьянской партии (единофронтовцев адвоката Николы Георгиева и бывшего крестьянского депутата Народного собрания – забыла его фамилию), Вы вмешиваетесь не в свое дело, но знаете, если мы расскажем то, что Вы говорите про СССР, Вам не сдобровать“. (Сказал это мне при моей влюбленности в СССР, после моих статей о СССР, напечатанных в софийской левой газете „Ведрина“ и цитированных софийской коммунистической газетой „Новини“ с оговоркой: „Вот что пишет из Москвы о СССР наша известная буржуазная писательница А. Карима, пользующаяся бессмертно честным именем“.

Никто из наших (низов) не верил, что мне будет разрешен выезд из СССР. Сам Сапунов мне сказал: „Мы то разрешим Вам выезд, но посмотрим, выпустит ли Вас СССР“. Жена убитого коммуниста Мулетарова отравилась за то, что ее не выпустили к детям (ее спасли, но она ослепла и такую ее уже отпустили). И еще сколько есть, особенно из наших единофронтовцев из крестьянской партии, которые ждут не дождутся разрешения на выезд! Для чего это нужно? Для чего озлоблять их? (Какая новая ошибка Коларова – Димитрова!).

Плохо приходится эмигрантам не коммунистам в СССР. А так как никто не пожелал защитить меня (Ц[ентральная] к[онтрольная] к[омиссия] удовлетворилась только ответом Малчева, что он никогда меня не преследовал), то я могу смело заключить, что СССР допускает сближение только через нашу коммунистическую партию или правительство, возглавляемое коммунистами, или же лишь через Коминтерн (через Коларова – Димитрова).

Это не правильно. Хорошим попутчиком в борьбе с нажимом Запада может быть левая демократическая партия (крестьянская, наша левая интеллигенция, не коммунист, вроде Страшимирова, меня).

Или этот вопрос уже разрешен?

Я была так запугана нашими, что не посмела Вас спросить об этом (а так хотелось!). Смогу ли я узнать это в Болгарии?

Во всяком случае не лишне было бы заинтересоваться (с Вашей стороны) моим делом в ЦКК. Пусть спросят и указанных мною лиц. Ибо вопрос не только обо мне, а о массе уродств в жизни наших политэмигрантов и болгар в болгарских селах. Так же наши задерживают желающих вернуться в Болгарию. (Сапунов мне сказал, что какие-то формальности задерживают). Напрасно их озлобляют!

На основании моего заявления в ЦКК (как и в О[кружную] к[онтрольную] к[омиссию] в Харькове) сможете проветрить тяжелую атмосферу и подать руку беззащитным, страдающим.

Я бы смогла многое сказать и о том, как наши верхи в Москве сумели довести Мл. Костова (ярого единофронтовца) и художника Ковар-Калиева (приехавших в СССР после моих писаний в газете „Ведрина“) до озлобления и они по выезде из СССР отвели душу своими писаниями.

Много времени отняла у Вас. Но я бы хотела, чтобы Вы поняли, что речь не обо мне только, а главное о деле, которому не только я служу у нас. Я бы хотела, чтобы о содержании моего письма поговорили с кем бы то ни было из верхов... Вопрос о попутчестве и попутчиках не коммунистов важен (нечто более, чем признание СССР Турцией, Францией и др.).

А. Карима

P.S. Уже 14-ый день жду от нашего правительства пропуск! (Здешнее наше консульство запросило уже 2 раза – тщетно! Скандал! Устроили процесс за измену государству, а не пускают...

РГАСПИ, ф. 495, оп. 282, д. 100, л. 4 – 8. Оригинал. Ръкопис. Руски ез.

---

* Така е в текста.

[1] Има се предвед Войнишкият бунт през септември 1918 г.

[2] Има се предвид превратът на 9 юни 1923 г.

[3] Става дума за Септемврийското въстание от 1923 г.

[4] Има се предвид Народният комисариат на просветата на РСФСР, който от 1917 до 1929 г. се оглавява от А. В. Луначарски.

[5] Не се чете.

[6] Става дума за излизането на Д. Казасов и СД от правителството на Демократическия сговор през февруари 1924 г.

[7] Г. И. Пертовски по това време е председател на Общоукраинския ЦИК и един от председателите на ЦИК на СССР.

№ 233

Писмо на Й. Пятницки до Г. Димитров за осъществяване ръководство на балканските националнореволюционни организации

30 май 1929 г.

1. Обязать тов. Димитрова осуществлять действенное руководство под контролем ВЕБа[1] над всеми национально-революционными организациями на Балканах (ВМРО – обединена, ДРО, Косовский комитет, КОНАРЕ[2], Фракийский комитет). Если Вы еще не получили всех связей со всеми этими организациями, то можете их получить известным Вам способом.

2. Предложить Балканской Федерации выделить в помощь для этой работы т. Димитрову одного товарища, кандидатура которого должна быть согласована с Вами. Через этого же товарища будет осуществляться и финансирование.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 475, л. 1. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Западноевропейското бюро на Коминтерна. В научната литература често се среща и абривиатура „ВЕБ“, което е съкратено название на Западноевропейското бюро на немски език – Westeuropishes Büro.

[2] КОНАРЕ – Албански Национален революционен комитет.

№ 234

Писмо от В. Коларов, от името на ЦК на БКП, до Й. Сталин с молба да се окаже помощ на стачкуващите тютюноработници в България

3 июня 1929 г.

Срочно

Тов. Сталину

Копии: *т.т. Молотову, Пятницкому, Мануильскому, Лозовскому.*

В Болгарии вспыхнула всеобщая забастовка табачников, охватившая всю страну (26 тысяч рабочих)[1]. Табачники всегда были передовым отрядом и находились исключительно под влиянием Болгарской компартии. Сейчас забастовкой руководит Независимый профсоюз табачников и БКП.

После общей забастовки железнодорожникав в 1919 г. это – вторая массовая забастовка в Болгарии. Она имеет огромное революционное значение для страны.

С одной стороны, могущественные иностранные капиталистические кампании в союзе с фашистским правительством пустят в ход все репрессивные средства для того, чтобы силой задавить забастовку. С другой стороны, забастовка взбудоражит весь рабочий класс Болгарии, расширит и обострит до крайней степени классовую борьбу в стране. Она превратиться в жесточайший бой фашистского государства на службе у табачных магнатов со всем рабочим классом.

Болгарские рабочие нуждаются в поддержке международного пролетариата. Но одна только материальная поддержка недостаточна. При численной слабости профсоюзов и сравнительно большом (для маленькой страны) числе бастующих абсолютно необходима и быстрая материальная помощь. Болгарские профсоюзы горячо аппелируют к советским рабочим. От имени БКП я прошу найти возможным выделить 5 000 долларов валюты для срочной посылки бастующим.

За ЦК БКП *В. Коларов*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 191 д. 235, л. 1. Заверено копие. Машинопис. Руски език.

---

[1] Първи започват да стачкуват тютюноработниците в Хасково, след това в Пловдив, Станимака (днес Асеновград), Кърджали, Ардино, Крумовград.

№ 235

Писмо от В. Коларов, от името на ЦК на БКП, с молба да се преразгледа отказът на ПБ на ЦК на ВКП(б) Съветските профсюзи да окажат помощ на стачкуващите тютюноработници в България

12 июня 1929 г.
Секретно
Срочно

Тов. Сталину

Копии: т.т. Молотову
Мануильскому
Пятницкому
Лозовскому

Со времени решения, которым Политбюро отказало в моей просьбе отпустить 5 000 долларов для общей забастовки табачников в Болгарии, произошли некоторые события, которые изменяют коренным образом положение и заставляют меня вновь восстановить мою просьбу. Дело в том, что болгарская забастовка вызвала раскол в Интернационале пищевиков и уход Советского союза пищевиков из Амстердамского интернационала. Сейчас положение создалось следующее: советская делегация по поводу отклонения ее предложения отпустить для болгарской забастовки 10 000 франков обвинила справедливо амстердамцев в предательстве, но в то же время и Советский союз пищевиков на деле никакой материальной помощи забастовщикам не оказывает. Стокгольмские события, конечно, дойдут до знания забастовщиков и происшедшее усилит их ненависть к реформистам. Но что будет после того, как они узнают, что им нет помощи и со стороны Советского союза, как объяснить рабочим этот отказ ?

Завязавшаяся борьба между советскими и амстердамскими союзами по этому поводу кончится тяжелым моральным [уроном], если Советскому союзу не будет предоставлена возможность на деле помочь забастовщикам, и реформисты, конечно, сумеют это использовать.

Независимо от этого, забастовка расширилась, охватив и те места, где не была объявлена. Сейчас бастуют уже 30 000 рабочих. Нет никаких изменников. Табачные магнаты и фашистское правительство надеются задушить забастовку голодом и репрессиями. Объявлено фактически осадное положение в главнейших центрах. В рабочем классе Болгарии царит сильное возбуждение. Предстоят новые бои, но исход табачной забастовки скажется и на них. Нам необходимо за всякую цену кончить эту забастовку, хотя бы с частичным успехом. А это вполне возможно, так как капиталисты не могут ждать неопределенно: сырой табак испортиться, если он в определенный срок не будет обработан. Рабочие выбрали самый благоприятный момент для забастовки.

При этом новом положении прошу пересмотреть решение и удовлетворить мою просьбу.

За ЦК БКП *В. Коларов*

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 235, л. 2–3. Заверено копие. Машинопис. Руски ез.

№ 236

Писмо от Г. Димитров (Хелмут) до Й. Пятницки (Михаил) относно организационното и финансовото положение на националнореволюционните организации на Балканите

30 июня 1929 г.[1]

Тов. Михайлу

Я принял уже дела соответствующих организаций от т. Гер[2]. Теперь проводятся конгрессы Добруджанской и Македонской организаций. Первый конгресс уже начался[3]. Македонский должен начаться 6-7 июля[4]. Линия, которая на этих двух конгрессах будет проведена, содержится в приложенном документе[5]. Эту линию я согласовал с БКФ и ВЕБом[6].

Насчет моего помощника, к сожалению, предполагаемая комбинация с Исаковым не удалась. Оказалось, что он в ближайшие месяцы не сможет эту работу делать. Нам пришлось ангажировать другого товарища, который является секретарем общего акционного комитета всех пяти организаций за границей и сравнительно знаком уже с их делами, вопросами и руководителями. При этом мы ему не будем оплачивать особое жалованье, так как он находится уже на содержании указанного комитета.

Надо сказать, что все эти организации находятся в очень неудовлетворительном положении. Как раз они переживают теперь переходный период – от групп для пропаганды преимущественно до сих пор в организации для массовых действий. Этот переход совершается с большим трудом, встречает внутренние затруднения и вызывает некоторое кризисное состояние. Он делает также необходимой серьезную реорганизацию, перемену в руководстве, снятие некоторых руководителей, перемену методов работы и пр. Здесь затронут лично ряд „вождей“ и сотрудников и вся эта важная проблема представляет особые затруднения, так как является не только персональным вопросом, но имеет политическое значение, поскольку эти люди в прошлом были выразителями и представителями разных левых течений, слившихся с теперешними национально-революционными организациями. Есть опасность оттолкнуть их сторонников в тот момент, когда именно нужно еще лучше спаять последние с оставшимися частями организации и идти дальше к завоеванию масс.

Самую большую трудность при разрешении этой важной проблемы представляет сокращение бюджетов организациям. Это сокращение делается почти внезапно и оно достигает 40 – 50%. До начала этого года организации получали 11 500 долларов ежемесячно. С 1 июня [с.г.] они будут получать только 6 000 долларов. Из этой суммы будет нужно покрывать некоторые общие организационные расходы, которые до сих пор тов. Г. [...] брал из других своих источников или при помощи комбинирования со своим аппаратом мог справляться. Теперь все организации должны освободить ряд своих профессиональных революционеров. Но они не могут бросить их на улицу. Для ликвидации этого положения было бы необхоимо по крайней мере еще три месяца [дополнительно предоставлять] не меньше 1 000 долларов в месяц. Если эту сумму мы не сможем дать, я боюсь, что они пойдут по линии самого легкого сопротивления, т.е. будут содержать этих своих людей из сокращенного бюджета, а для работы в самой стране будут давать или совершенно мало средств или даже ничего. Это, несомненно, будет большим ударом по национально-революционному движению как раз в теперешний, чрезвычайно важный момент на Балканах и в особенности в Югославии и Албании. Надо иметь в виду, что албанские организации и югославские организации довольно чужие Коминтерну и в их руководстве нет коммунистов.

Особенно тяжелым является то обстоятельство, что 40-50 процентов сокращения бюджета совпадает с переходом руководства организации по линии Коминтерна. У большинства из них будет убеждение, что пока советы занимались их делами, они получали приличную субсидию, но с тех пор, как мы начали это делать, поставили их в невыносимые финансовые затруднения.

Я знаю хорошо, что вам трудно дать больше, но мне кажется, что нужно будет напрячь все усилия, чтобы по крайней мере на предстоящие три месяца прибавить еще 1 000 долларов (вместо 6 000 долларов – 7 000 долларов), дабы предпринятую реорганизацию и сокращение руководящего состава и аппарата совершить без большого ущерба для самого движения.

Конечно, с моей стороны я делаю все возможное, чтобы уложиться в рамках этих 6 000 долларов, но должны предупредить насчет неизбежных в таком случае неприятностей и плохих результатов организационного и политического характера.

Я не говорю еще о том, что меня лично ставите в чрезвычайно трудное положение и перед опасностью компрометироваться в глазах руководителей национально-революционных организаций на Балканах, как человека, „не хотящего“ понять их действительных потребностей. Это самое малое „несчастье“.

Хельмут

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 475, л. 5–7. Оригинал. Ръкопис. Руски ез.

---

[1] Получено в ИККИ на 8 юли 1929 г., вх. № 1942.

[2] Неустановен псевдоним. Възможно е Е. Голденщайн, сътрудник на Чуждестранния отдел на ГПУ, който по това време е 2-и секретар в съветското пълномощно представителство в Берлин.

[3] Става дума за Първия конгрес на ДРО, проведен в края на юни – първата половина на юли 1929 г. в Берлин.

[4] Има се предвид проведената през лятото на 1929 г. в Берлин, веднага след Втория пленум на ЦК на БКП, Първа обща редовна конференция на ВМРО (об.).

[5] В делото липсва подобен документ..

[6] Вж. док. № 233, бел.1.

№ 237

Писмо на Г. Димитров (Хелмут) до балканските компартии относно подготовката на Европейския селски конгрес

[Берлин], краят на юли 1929 г.

1. По инициатива на революционните организации на трудещите се селяни в капиталистическите страни се образува един [им]провизиран комитет за *подготовка на един Европейски селски конгрес* и за сплотяването на всички революционни селски организации за обща борба срещу землевладелците и капиталистите. От 3 до 5 юли т.г. в Берлин се състоя едно съвещание на тоя [им]провизиран комитет, на което той окончателно се конституира.

Съвещанието постави за главна задача подготовката на европейския селски конгрес, който ще се състои през януари 1930 год. Освен това се реши – и това принадлежи към най-важните задачи, да се образуват във всички капиталистически страни национални (респ. окръжни и местни) комитети на трудещите се селяни за подготовка на европейския селски конгрес.

2. Подготвителната кампания трябва да се води, според решенията на съвещанието, в духа на една революционна платформа на трудещото се селячество:

а) Съюз на работниците и селяните под хегемонията на пролетариата против едрите земевладелци и кулаци[1], против капиталистическата експлоатация, фашизма, националното потисничество, империализма и военната опасност.

б) Даване земя на селяните без обезщетение, премахване на всички остатъци на феодализма, безплатен инвентар и земеделски оръдия за бедните селяни, анулиране на ипотечните дългове, против данъците, безлихвен кредит за бедните селяни против лихварството, спекулацията, експроприирането на националните селски маси, колонизацията, денационализирането и пр.

в) Националните (респ. окръжните и местни) комитети за европейския селски конгрес трябва да имат широк масов характер и да отговарят на единния фронт на трудовото селячество и неговите организации отдолу.

При тяхното съставяне да се има предвид:

а) политическите, икономическите и културни селски организации, които приемат гореизложената платформа;

б) опозиционните групи всред съществуващите организации;

в) неорганизираните селяни;

г) организациите (респ. опозиционните групи) на селската младеж и селяните (приемащи платформа), като и неорганизираните селяни и селска младеж.

Особено внимание да се обърне при това на различните националности и техните селски оргагнизации.

3. Националните комитети за подготовка на Европейския селски конгрес трябва да бъдат изградени и да стоят в тясна връзка с широките маси на трудещите селяни. Всички въпроси да се разглеждат във връзка с исканията на трудовото селячество. Конгресът трябва действително да се занимае с най-болните и жизнени въпроси на бедните и средни селяни.

4. Във връзка с акцията на комитета за подготовка на Европейския селски конгрес, комунистическата партия във вашата страна има следните задачи:

а) чрез своите комфракции във всички организации на селяните и земеделските работници да подкрепя активно работата на националния ([на] окръжни и местни) комитети;

б) да активизира своите организации, селските си ядки и тия в земледеските предприятия и, където няма такива, да създаде нови;

в) да участвува чрез фракциите си в селски ядки активно в работата за подготовката на европейския селски конгрес;

г) да проведе систематична печатна кампания в същото направление.

5. Инициативата за свикването на Европейския селски конгрес и цялата подготвителна работа трябва да се използва в най-широк размер за разгарянето на едно масово движение на трудещите се селяни във всяка балканска страна във връзка с техните всекидневни интереси и искания, с борбата против фашизма, империализма и военната опасност, под ръководството на революционния пролетариат. Необходимо е да се развие широка кампания около тоя конгрес и да се вземат мерки за изпращането на селски делегати. Делегатите да се изберат от селските маси, за покриване на техните разноски да се пусне подписка. Делегатите на балканските страни трябва да се явят на конгреса като една балканска делегация. Те ще имат отделна балканска селска конференция[2].

Кампанията за подготовката на Европейския селски конгрес трябва да бъде насочена на Балкана особенно срещу буржоазното дясно и центристко ръководство на Земеделския съюз в България, срещу буржоазното ръководство на сръбския Земеделски съюз и Радичевата партия, срещу буржоазните водачи на новата Аграрна партия в Гърция и срещу цялата Националцаранистка партия и нейното контрареволюционно правителство в Румъния.

6. Националнореволюционните организации на македонците, албанците, хърватите, черногорците, бесарабците, добруджанците, буковинците, тракийците и пр. трябва да бъдат привлечени активно в подготвителната работа и да се изгради практически тесната връзка между националния въпрос и селския въпрос, както и между националната и аграрната революция.

7. Образуваните национални комитети да влязат веднага във връзка с интернационалния комитет за подготовка на Европейския селски конгрес. Адресът е: Комитет за подготовка на Европейския селски конгрес, Берлин, № 50, Прагерщрасе, 29.

Тоя комитет издава бюлетин (със същия адрес), който трябва да се използува в балканските страни.

8. Балканските страни са предимно аграрни страни, селските маси са подавляющето болшинство на населението. Без спечелването на главните маси на трудовото селячество против едрите земевладелци и капиталисти комунистическата партия не може да доведе до победоносния край борбата за освобождението на работническата класа, селяните и трудещите се [от] потиснати нации. Работата сред селските маси бе и е една от особено слабите страни на балканските компартии. Тая слабост трябва да се премахне чрез упорита работа и неуморна борба. Правилното и енергичното провеждане на кампанията за подготовката на Европейския селски конгрес и за образуването на национални (окръжни и местни) комитети е една важна част от тая работа.

Ние ви поканваме да почнете веднага работата, да я свържете с текущите, конкретни акции и кампании и да развиете максимална активност.

Също тъй молим ви да ни информирате редовно върху подготовката и провеждането на кампанията.

За ИБ на БКФ – *Хелмут* [3]

ЦДА, ф. 146Б, оп. 2, а.е. 310, Копие. Машинопис.

---

[1] *русизъм* – заможни селяни

[2] Планираната по време на Европейския селски конгрес балканска селска конференция не се проведе.

[3] По това време Г. Димитров е секретар на ИБ на БКФ.

№ 238

Директиви за делегата на ИККИ, който ще участва в заседанията на Втория пленум на ЦК на БКП, утвърдени от Политсекретариата на ИККИ[1]

9 август 1929 г.

Делегат ИККИ должен руководствоваться в своей работе на пленуме ЦК БКП (помимо письма Политсекретариата от 3. V. 29 г. и решения ВЕБ[2] от 2. VII. 29 г.) решениями и общей установкой X пленума ИККИ в конкретном применении к БКП и содействовать сдвигу в деятельности БКП по целому ряду важных вопросов, в которых БКП обнаруживает до последнего времени слабости.

1. В области завоевания большинства рабочего класса и решающиго влияния на крестьянство на первый план выдвигается ряд организационных вопросов, а именно: а) организационный охват партии далеко отстает от ее влияния в массах, в особенности в отношении сети ячеек на предприятиях; б) необходимо урегулирование взаимоотношений нелегальной и легальной партии и неусыпная бдительность ввиду объективной опасности правого ликвидаторства; в) в деревне для укрепления влияния партии необходима рядом с непосредственной партийной оргработой работа в крестьянском союзе на основе четкого определения целей и перспектив этой работы; г) необходимо принять меры к пополнению руководящих кадров новыми силами, выдвинувшимися в ходе последних массовых выступлений; д) необходимо обеспечение единства и дееспособности ЦК, его частей в стране и заграницей в связи с всемирным усилением и орабочением части ЦК в стране; е) необходимо усиление связи партии с Коминтерном (регулярные политические и организационные доклады, приезды в ИККИ непосредственно из страны, присылка практиканта в Лендерсекретариат и т.д.).

2. На основе четкого анализа правой опасности в БКП вести неуклонную идеологическую и организационную борьбу против проявления этой опасности (легализм, пассивность и т.д.) и какого бы то ни было примиренческого отношения к ним.

3. Усилить самокритику в партии, направив ее, в первую голову, на критику проведения решений партии и Коминтерна, остающихся в значительной степени на бумаге.

4. Перед лицом нарастающего рев. подъема пролетарских масс необходимо подвергнуть тщательному разбору уроки забастовочных волн, в особенности последней стачки табачников, вскрыть все слабости, недочеты и ошибки партийного руководства движением и, в связи с общими перспективами революционной борьбы в стране, учесть условия переворота экономической борьбы в политическую, взять курс на массовые политические стачки.

5. Приступить на деле к организации рабоче-крестьянской обороны.

6. В области антивоенной работы учесть конкретно и детально все уроки 1 августа как за подготовительный период, так и в самый день выступления, и выработать план дальнейшей работы по борьбе с военной опасн[остью].

7. Приступить к действительной организованной работе в рядах армии.

Настоящий пленум ЦК БКП должен дать решительный сдвиг в методах работы партии и в ее общей установке, значительно усилить ее боеспособность, а также ее живую связь со всем Коминтерном и его руководством.

Немедленно после пленума в ИККИ будут обсуждаться результаты его работы: ИККИ считает необходимым делегирование пленумом для его участия в этом обсуждении представителя из части ЦК, работающей в стране.

Делегат ИККИ на пленуме ЦК БКП должен представить немедленно после его окончания письменный доклад о ходе его работы и ее результатах.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 20, д. 168, л. 68. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Вторият разширен пленум на ИККИ се провежда през август и септември 1929 г. в Берлин.

[2] Вж док. №. 238, бел. 1.

№ 239

Писмо от Й. Пятницки (Михаил) до Г. Димитров (Хелмут) относно бюджета на националнореволюционните организации

10 августа 1929 г.

Хельмуту от Михаила

[...] Бюджет для национально-революционного движения ни в коем случае не может быть увеличен. С октября месяца этого года нам придется искать источника средств для продолжения финансирования даже в теперешнем размере, ибо в нашем бюджете на 1929 г. эти расходы не были предвидены.

РГАСПИ, ф. 495, оп. 19, д. 475, л. 21. Копие. Машинопис. Руски ез.

№ 240

Резолюция на Политсекретариата на ИККИ за дейността на МОПР, приета на 8 август 1929 г., с обръщение към всички комунистически партии да организират нейното провеждане

11 август 1929 г.

ДО ВСИЧКИ ПАРТИИ

Скъпи другари! Тук приложена изпращаме ви последната резолюция на Политсекретариата на ИККИ върху дейността на МОПРа и нейните секции.Обръщаме вниманието на всички ЦК върху голямата важност и значение на дадените в тая резолюция директиви за работата на МОПРа. Приканваме всички ЦК да свикат в най-късо време комунистическите фракции на МОПРа на съвместно съвещание върху провеждането на тая резолюция на Политсекретариата.

Самата резолюция е *строго поверителна*; всички ЦК са длъжни да имат предвид поверителния характер на резолюцията както при запознаването на работящите в МОПРа партийни функционери с нейното съдържание, така и при нейното съхранение.

Западноевропейското бюро на Коминтерна

РЕЗОЛЮЦИЯ

1. След изслушване и разглеждане доклада на комфракция на МОПРа Политсекретариатът одобрява нейната дейност.

2. В днешния период на задълбочаващи се вътрешни и външни противоречия в капиталистическите страни и изостряне на класовата борба дейността на МОПРа придобива голямо и актуално значение. Все повече се засилват не само прилаганите от господствуваща класа репресии и потисничество в метрополиите и колониалните страни, но и преследванията от страна на социалдемокрацията. Пряко оръдие на буржоазията при провеждането на нейната диктатура и терор, интернационалната социалдемокрация извършва бързо прехода към социалфашизма. Класовите конфликти и икономическите борби придобиват все повече характер на една политическа контраофанзива на пролетариата и това развитие ще доведе в недалечно бъдеще до най-сериозни масови стълкновения между трудещите се и капитала.

При тия обстоятелства МОПР трябва да се прояви още по-решително като една борческа организация, която спомага за концентрирането и мобилизирането на трудещите се маси и по-доброто организиране на техните бойни редове срещу тройния съюз на капиталистите, държавната власт и социалфашизма.

3. Изхождайки от гореизложените факти, помощната акция на МОПРа за жертвите на буржоазния, фашисткия и социалдемократическия насилнически режим трябва да се разшири и засили. МОПР трябва да пробуди и разпали при широките маси борческия дух и чувството на интернационална класова солидарност и да постави тия под знамето на революционната класова борба. На тая боева задача комунистическата фракция на МОПРа трябва да обърне в днешния преход най-сериозно внимание. Секциите на Коминтерна са длъжни да оказват на МОПРа всестранна подкрепа при разширението на тая основна задача.

4. По същите съображения комунистическите партии трябва особено да внимават, щото в местните и национални ръководни органи на МОПРа да не се вгнездяват лица, които от тия позиции провеждат противопартийната линия на десничарите (в Германия), откритите опортюнисти или на левичарските троцкистки ренегати (в Белгия, Холандия и Съединените щати) и примиренци. В последно време се отбелязват такива случаи.

5. Политсекретариатът констатира същевременно редица дефекти, за чието отстранение секциите на Коминтерна трябва да работят най-активно. Тия дефекти са:

а) недостатъчният масов характер на работата на МОПРа, недостатъчно врастване в присъединените колективно към МОПРа организации, недостатъчно привличане на нови колективи, а особено индивидуални членове;

в) при правилното и активно провеждане на кампанията в редица страни (в локалните организации) не се обръща достатъчно внимание на систематичната и пропагандистка работа; единични секции не реагират в достатъчен размер на интернационалните кампании;

г) недостатъчна инициатива на отделните секции и техните местни групи при интернационалните събития; недостатъчно самостоятелно реагиране срещу ударите на реакцията и фашизма в другите страни;

д) липсата на МОПРовски организации в колониалните и полуколониалните страни, особено в Индия и Индонезия.

6. Организационното положение на МОПРа и нейните интернационални връзки са достатъчни предпоставки за провеждането на една широка дейност. Въпреки, че в редица страни през последните години се създадоха нови организации на МОПРа, численият състав на организациите е почти постоянен: нови членове влизат, но други излизат, съществува едно постоянно течение.

7. За отстраняването на тия дефекти и за да може МОПРа да се подготви за големите задачи, в периода на изострящите се класови борби и за работа при условия, когато и самите организации на МОПРа ще бъдат преследвани от буржоазията, Политсекретариата на ИККИ счита за необходимо:

а) Да се засили участието на партийните секции в ръководството чрез фракциите в централните управления на МОПРовските организации, пълно вертикално създаване на партийни фракции във всички МОПРовските организации; редовни доклади на фракциите до партията върху тяхната работа.

б) Където това още не е проведено, да се осъществи пълното организационно и финансово отделяне на организациите на МОПРа от партията. Също и в страните, гдето комунистическото движение е нелегално.

в) Паралелно със създаването на МОПР организациите (там, където такива не съществуват) и организирането на различни други за прикритие на нелегалните МОПР организации, необходимо е да се пристъпи решително към създаването на нелегалния апарат на МОПРа във всички страни, където тя съществува нелегално.

г) Създаването на фабрични групи е необходимо за работата всред широките работнически маси, а още повече предвид евентуалното преминаване към нелегалност, защото само врастването на МОПРа в заводите ще осигури нейното нелегално съществуване.

д) При разгарянето на класовите борби и засилването на масовите преследвания МОПР трябва да се стреми да обхване организационно масите и да вербува нови членове сред тях. Тия маси трябва да се вмъкнат в МОПРа. Всред тях трябва да се води постоянна организационна и пропагандистка работа (т.е. по-често трябва да се свикват организационни и масови публични събрания, да се разпространява литература и да се дават публични отчети пред членовете).

е) Да се засили работата всред селяните чрез създаването на здрави групи в малките селища.

ж) Да се засили работата всред синдикатите. За тази цел да се използват колективните членове за създаването на здрави групи от индивидуални членове в синдикатите. Да се използват и репресиите срещу стоящите на класова почва синдикати, както и срещу водачите на стачните движения, при провеждането на парични подписки и за привличането на местните синдикални организации в МОПРа. Да се почне работата всред работническите кооперации чрез създаването на една практическа връзка с тях в областта на подпомагането на политическите емигранти.

з) Да се вземат всички мерки за създаването на организации в колониалните и полуколониалните страни, да се завърши работата за създаването на МОПР в Индия.

и) Да се усвои работата на италианските другари относно създаването на „шефства" като безусловно правилна, да се препоръча тя на всички партии, да се дадат на техните членове съответните нареждания и да се разшири в бъдеще работата за създаването на „шефства".

к) Да се разшири и засили с всички средства работата за създаването на шефства над затворите и детски домове, която е недостатъчна за сега.

л) Да се засили издателската (печатна) дейност на МОПРа.

м) Да се проведат в действителност решенията на Втората интернационална конференция и на специалната конференция по емигрантския въпрос.

н) Да се засили дейността на комунистическите парламентарни и общински фракции чрез внасяне на различни интерпелации и законопроекти относно амнистията, режима на затворите, преследванията и пр.

Всички тези акции да се подкрепят чрез изпращането на работнически делегации до парламентарните фракции, както и чрез масови демонстрации пред парламента.

о) В борбата против военната опасност организациите на МОПРа трябва да участвуват активно в подготовката и провеждането на интернационалния червен ден; а екзекутивата на МОПРа трябва да участва активно в антиимпериалистическия конгрес.

8. Тъй като доста комунисти са още в неясност върху различието в задачите на полето за работа на МОПРа от една страна и на Интернационала на работническа помощ от друга, ние подчертаваме още веднъж това различие.

Помощната акция на ИРП се състои в подпомагането на работници, изпаднали в нужда вследствие борби, стачки, локаути и пр., а помощната акция на МОПРа засяга жертвите на терора в капиталистическите страни и колониите, жертвите на буржоазното правосъдие, техните вдовици и сираци.

9. Тъй като в последно време в редица страни политическите затворници

обявиха гладни стачки, без да използват напълно другите средства и без връзка с комунистическите партии, то МОПР трябва да изработи директиви кога, при какви условия и със съгласието на кои инстанции може да се обяви гладна стачка.

РГАСПИ, ф. 499, оп. 1, д. 11, л. 88 – 89. Копие. Машинопис.

№ 241

Из протокол № 94 (специален № 92) от заседание на Политбюро на ЦК на ВКП(б) относно репресивни действия спрямо Кр. Раковски

19 август 1929 г.

[...]

т.26. О телеграммах Раковского и др.

а) Указать ОГПУ и Н[ародному] К[омиссариату] Почт и тел[еграфа] на недопустимость пропуска антисоветских телеграмм Раковското и др. и предложить впредь этого не допускать.

б) Предложить ОГПУ выслать из Саратова Раковского в отдаленные уезды Ср[едне]-Волжской или другой области. Те же меры провести и в отношении других видных троцкистов, не прекращающих своей работы.

Выписки посланы: т. Трилиссеру – все; т. Антипову – „а“.

[...]

РГАСПИ, ф. 17, оп. 162, д. 7, л. 137. Оригинал. Машинопис. Руски ез.

№ 242

Писмо от ЦК на БКП до ръководството на ВМРО (об.) с обвинения на П. Шатев в измяна на партийната линия

23 септември 1929 г.

Драги другари,

В Цариград се събират разни македонски елементи, заедно с изключения Занков, за борба срещу ВМРО (об.). Те даже са готвели да свикат някаква конференция, която да обяви станалата вече конференция на ВМРО (об.) за незаконна и нейните решения за невалидни[1]. Щели да започнат издаването и на вестника, в противовес на „Македонско дело“.

Несъмнено е, че всичко това е в най-тясна връзка със стремлението на Цанковата група в България да създаде една нова македонска организация, в противовес на Михайловата организация, но и за борба срещу единствената македонска революционна организация – ВМРО (об.). Това върви и по линията и по политиката на белградското правителство, проводници на което са Нед. Атанасов и Хр. Стоянов. Занков действува едновременно във връзка с Цанковата група в София и с Нед. Атанасов и Хр. Стоянов зад граница. Той се финансира както от София, така и от Белград.

За да се придаде, обаче, морален авторитет на тази кампания, правят се опити да бъде спечелен М. Герджиков, както и някои недоволни членове на ВМРО (об.) и се проектира самата конференция да бъде проведена под флага на ВМРО (об.).

Ясно е, че БКП (т.с.), която безрезервно стои на страната на македонското революционно движение и неговата организация – ВМРО (об.) , най-решително се обявява против тая фашистка и разцепническа инициатива в македонското движение. Всеки комунист, който пряко или косвено би подкрепил тази инициатива, който би отишел със Занков против ВМРО (об.) и нейния избран от конференцията ЦК, сам се поставя вън от БКП и немедлено[2] ще бъде изключен от нейните редове.

ЦК на БКП, имайки предвид вашето поведение по време на конференцията на ВМРО (об.), което той най-строго осъди, както и известни сведения, че вие сте имали намерение да действувате заедно с въпросната разколническа група и да участвувате в редакцията на проектирания вестник, счита за своя длъжност да ви припомни вашата обязаност като партиен член да следвате линията на партията по тоя въпрос и да ви предупреди, че всяко противно държание от ваша страна е несъвместимо с принадлежността ви към БКП и води към изключване от нейните редове.

ЦК намира също за целесъобразно да заминете на работа в М[осква], за дето преди заминаването си от България сте се готвили. Оставането ви въпреки това в Цариград за ЦК означава, че вие действително сте се ангажирали с враждебната на ВМРО (об) групировка.

В очакване вашия отговор с другарски поздрави ЦК на БКП

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 225, л. 84. Копие. Машинопис.

---

[1] Става дума за Първата обща редовна конференцията на ВМРО (об.), проведена през лятото на 1929 г. в Берлин, веднага след Втория пленум на ЦК на БКП. На конференцията присъстват следните лица: Вл. Поптомов, Д. Влахов, Хр. Янков, Д. Арнаудов, Р. Ризов, П. Шатев, Ю. Анастасов, Ив. Крекманов, Б. Михов, М. Сматраклиев, А. Хаджиниколов, Н. Разлогов, В. Христов и др. Приети са 5 резолюции, един позив и решение за изключването на Г. Занков от ВМРО (об.). Избран е ЦК от 11 души и ЗБ но ВМРО (об.) от трима души – Д. Влахов, Ю. Анастасов и Вл. Поптомов. Налагането на кандидатурата на Д.Влахов като член на ЦК и на ЗБ на ВМРО (об.) води до протестите от страна на безпартийните националреволюционери – П. Шатев, Н. Терзиянов и Ат. Хаджиниколов. Те се изказват против преизбирането на Д. Влахов в ЦК и са обезпокоени от намерението на комунистите да си осигурят мнозинството и ръководната роля в организацията.

След конференцията в Берлин недоволните начело с П. Шатев и Ат. Хаджиниколов решават да свикат своя конференция. За участие в конференцията са поканени Д. Арнаудов, Г. Занков, д-р Ф. Атанасов и др. В центъра на тази инициатива застава деецът от ВМРО отпреди 1903 г. М. Герджиков.

[2] *русизъм* – незабавно.

№ 243

Писмо на Западноевропейското бюро на Коминтерна до компартиите за ограничаване броя на политемигрантите

№ 57 *1 ноември 1929 г.*

Относно: политическите емигранти

Другари,

Както ни съобщава МОПРа, числото на политическите емигранти напоследък се е така увеличило, че МОПР се вижда принудена да се обърне към партиите и ги помоли да вземат мерки щото *само такива другари да емигрират, които действително не могат повече да се задържат в страната*. Средствата на МОПРа са така ограничени, че все по-трудно става да се поддържат и настаняват на работа всички пристигащи емигранти. Освен това често се случва, че се явяват лица, които или нямат никакви документи или такива, трудно проверими и издадени от окръжните организации. Ние разбираме, че не винаги е възможно да се завери документ в централата. Но необходимо е отговорните органи на партията да вземат мерки щото ние по възможност най-скоро да получаваме сведения в съмнителни случаи.

Трябва да се забележи още, че въпросът за емигрирането на партийни членове не е работа на МОПРа, а един много важен партийно-политически въпрос. Своеволното емигриране на партийни членове по лично усмотрение вреди на партийната дисциплина и води към деморализация и дезорганизация всред партийните редове. Такова емигриране трябва да се осъди най-решително. Абсолютно недопустимо е за партийни членове да напущат поста си и емигрират в чужбина без особено разрешение на съответните партийни органи.

Централните инстанции трябва да дадат на окръжните организации точни нареждания с означение при какви обстоятелства е допустимо емигрирането и как да се издават документите. Своеволното емигриране трябва да се преследва най-строго до изключване от партията. Ние ви молим да се занимаете с тоя въпрос и ни съобщите какви конкретни мерки сте взели.

ЗЕБ на Коминтерна

РГАСПИ, ф. 499, оп. 1, д. 11, л. 79. Копие. Машинопис.

№ 244

Писмо от Западноевропейското бюро на Коминтерна до компартиите за засилване на контрола над лица, емигриращи по политически причини

12 ноември 1929 г.

ДО ВСИЧКИ ПАРТИИ **Относно:** емиграцията

Скъпи другари!

Обръщаме вниманието ви върху следните директиви, които трябва безусловно да се спазват при емиграционни въпроси:

Емиграцията се увеличава неимоверно, настаняването на работа в повечето страни става все по-трудно. Затова емигрирането трябва да се допуска само в ония случаи, където то е необходимо според интернационалните правила (при присъда над 3 – 5 години или в единични случаи, гдето опасността е особено голяма).

Незабавно легитимиране *още преди отпътуването* на политическия емигрант. Да се действа така, че във всички нормални случаи легитимацията (лични данни, причина за емигрирането, организационни данни, портрет) да бъде в ръцете на съответната секция на МОПР още *преди пристигането на политическия емигрант*. Само в изключителни случаи, при непосредствена опасност, е допустимо допълнително легитимиране.

Да се осведомяват съответните секции на МОПР върху всички мерки относно полит[ически] емигрант (нареждания за препращане, постъпки за влизане в страната и пр.). Често се случва, че партийните инстанции взимат такива мерки без да осведомяват върху това секцията на МОПРа, в чиито грижи е съответният емигрант.

Да не се допуска по никой начин претоварването на МОПРа със случаи, при които лицето не е политически емигрант (другари, които наистина се преследват, но не са политически емигранти, а са напуснали страната по партийно поръчение и пр.). Такива случаи претоварват безпричинно МОПРа и затрудняват редовната поддръжка на действителните политически емигранти. Всички партийни инстанции и представителства трябва да знаят, че те по никой начин не могат да легитимират като политически емигранти лица, които не са такива.

ЗЕБ на Коминтерна

РГАСПИ, ф. 499, оп. 1, д. 11, л. 79, 92. Копие. Машинопис.

№ 245

Докладна записка на П. Искров, Н. Кофарджиев и Й. Кесяков до Балканския лендерсекретариат относно работата на Втория пленум на ЦК на БКП[1]

19 ноември 1929 г.

Пленум ЦК БКП от августа-сентября месяцев с.г. подверг подробному продолжительному обсуждению положение в стране в связи с оценкой VI Всемирного конгресса [Коминтерна] и X пленума ИККИ.

Пленум сделал новый шаг в области партийной самокритики после II-ой партийной конференции[2]. Он внес и дал разрешение разногласиям в самом ЦК по вопросу о самокритике и ее значении для партии. В дискуссиях на пленуме некоторые товарищи (т. Венелин)[3] дали ошибочное толкование словам, высказанным т. Ленским[4] на II партийной конференции, что „самокритика в ЦК была равна критике местных делегатов“. Но слова тов. Ленского ясно указывали, что как критика одних членов ЦК против понимания других членов, так и критика товарищей – делегатов против ошибок партийного руководства являлась критикой против социал-демократических традиций в ЦК и партии. Тов. Венелин толковал слова тов. Ленского в том смысле, что все в дискуссии на конференции были единодушны в критике против социал-демократических традиций. Это толкование пленум признал ошибочным и указал, что в этой недооценке нового, которое II-ая партийная конференция дала партии при поддержке представителя Коммунистического Интернационала, кроются ошибки, которые были сделаны в партии в области проработки внутрипартийной линии, данной II-ой партийной конференцией.

Для того, чтобы подчеркнуть еще больше ошибочность этого толкования, пленум особенно подчеркнул еще в первом пункте резолюции по докладу ЦК, что Вторая партийная конференция является „поворотным пунктом в истории и строительстве“ партии. Некоторые товарищи (т.е. Венелин и Виктор[5] были против квалификации конференции как „поворотного пункта“ (во всех пунктах, где это слово употреблено, тов. Венелин в комиссии предлагал заменить его „исключительным значением“ и проч. Пленум в конце концов единогласно признал, что дело II-ой партийной конференции надо квалифицировать как „поворотный пункт“ в развитии партии. Эти разногласия также коренились в неодинаковой оценке дела II-ой партийной конференции.

На теперешнем этапе развития партии главные разногласия в ней, прежде всего в партийном руководстве, нашедшие выражение на настоящем пленуме ЦК, вращались вокруг оценки значения II партийной конференции. Эта конференция дала разрешение накопленных в партии вопросов партийного кризиса, применив в первый раз после ее вхождения в Коминтерн в деле разрешения всех вопросов партийную критику и самокритику. Эта конференция применила метод большевистской самокритики в разрешении партийных проблем и на основе решений Коммунистического Интернационала наметила путь и ускорила темп большевизации нашей партии. II-ая партийная конференция ревизировала решения по внутрипартийным вопросам Московского совещания 1925 г. Она сделала это, исходя и развивая общую внутрипартийную установку Витошкой (первой) конференции (1924 г.), давая новую, большевистскую оценку после сентябрьского периода и прошлого партии. Московское совещание отклонилось от этой линии. Налицо две различных оценки после сентябрьского периода и прошлого партии: одна – II-ая партийной конференции и другая – Московского совещания. Первая – необходимый пункт теперешнего большевистского строительства партии, вторая – затуманивающая и мешающая большевизации партии. Вот почему, как и раньше, на II-ой партийной конференции, так и теперь – на пленуме, споры об оценке Московского совещания являлись одними из самых больших. Взгляд товарища Венелина и тов. Виктора, который в основном сводится к тому, что II-ая партийня конференция не изменила (ревизировала), а одобрила решения Московского совещания – что они аргументировали ошибочным и односторонним толкованием резолюции II-ой партийной конференции – были отброшены пленумом. При этом положении вопросы прошлого партии и на этом пленуме неизбежно были поставлены во всей широте. Пленум должен был повторить, разъяснить, проработать основные тезисы по этим вопросам II-ой партийной конференция, для того, чтобы можно было внести еще большее ленинское освещение в них. Здесь перед партией стоит большой вопрос о разнице между тактикой русских большевиков и болгарских тесных социалистов во время войны, вопрос, который в своей принципиальной постановке сводится к вопросу о разнице между большевизмом и революционным тесным социализмом до Октябрьской революции и создания Коминтерна – другими словами, к тому чем отличался, а не к тому, чем был близок (борьба против бернштенианства) тесный социализм к большевизму. В таком свете ставился и ставится вопрос о споре в партийном руководстве. Оценка тов. Венелина и тов. Виктора этих вопросов и после II-ой партийной конференции продолжала в основном идти по линии недооценки разницы между линией и тактикой большевиков во время войны и линией и тактикой (революционной) тесной социалистической партии. Вместо этой недооценки партия должна признать четко, что характеристика Ленина, данная Циммервальдской конференцией, относится и к ней самой, а не утверждать, что позиция партии на этой конференции была совсем „особенной", и это после того, как II-ая партийная конференция заявила о том, что в Циммервальде партия не стала на сторону большевиков. К этой последней оценке пленум теперь добавил, что партия колебалась в сторону центра. Пленум постановил, что критика VI Всемирного конгресса (резолюции об империалистической войне) против „некоторых революционных интернационалистов", которые во время войны не выдвинули лозунга о вооружении пролетариата, относится и к нашей партии. С этим не были согласны т.т. Венелин и Виктор.

На пленуме нашли место разногласия по одному из вопросов, связанных с оценкой политического положения в Болгарии после сентябрьского периода (Период от сентябрьского восстания 1923 г. до снятия курса вооруженного восстания – 1925 г.), по вопросу о партизанских отрядах (четах), возникших после поражения сентябрьского восстания, в обстановке непосредственно революционного положения и назревания нового восстания. Спор сводился к тому, надо ли признать, что партизанские отряды этого периода возникали в силу условий непосредственно революционного положения, или объявить все существующие тогда отряды партизан искусственно созданными партией. Последнее мнение (поддержанное т.т. Венелиным и Виктором) не соответствует оценке положения в стране после сентябрьского поражения как непосредственно революционного положения. А этот вопрос для партии имеет очень большое значение, между прочим, и в связи с ее задачами перед перспективой назревания нового непосредственно революционного положения. Для того, чтобы указать, что в Заграничном бюро по этому вопросу до пленума проявлен „ультра-левый уклон", тов. Венелин ссылался на обстоятельство, что тов. Ради[6] в докладе ЗБ указывал, что в Китае тоже имеются партизанские отряды. Тов. Ради, правда, ссылался на резолюцию IX пленума ИККИ по китайскому вопросу, в которой Коминтерн, не осуждая самые отряды, осудил ультра-левые отклонения и ошибки Китайской компартии.

По вопросам о близком и более далеком прошлом партии в партии проявляется последовательно проводимое социал-демократическое отклонение по линии II-ой партийной конференции (тов. Христо Кабакчиев). Это тем более заставило пленум еще раз подчеркнуть позиции партии по ним.

Решения VI Всемирного конгресса и X пленума ИККИ о борьбе против правых и примиренцев обострили в нашей партии вопрос о примиренчестве в двух направлениях: против примиренчества к правым в области оценки капиталистической стабилизации, политического положения и нового пролетарского подъема и против примиренчества к правым в области внутрипартийной линии. В нашей партии последняя форма примиренчества проявилась по отношению к оппортунизму в ЦК и в партии после восстания и позже, по отношению к лукановизму, и в последнее время по отношению к социал-демократическим отклонениям тов. Кабакчиева. Одним из самых спорных вопросов на пленуме был вопрос о признании, что такое примиренчество проявилось и на Московском совещании, а также и в ЦК (специально в ЗБ) после II-ой партийной конференции, и что против него надо вести борьбу оружием партийной критики и самокритики. Ошибочное мнение т.т. Венелина и Виктора, что здесь мы не имеем дело с примиренчеством, пленум нашел неосновательным и, отбросил его, как несоответствующее оценке II партийной конференции и выводам для нашей партии, вытекающим из решений VI Всемирного конгресса и X пленума ИККИ.

* * *

Впервые на этом пленуме поставлен был вопрос о положении Болгарии в империалистическом фронте, – другими словами вопрос: Болгария страна зависимая от империализма, или же она полуколония (и даже колония)? По этому вопросу, по которому партией сделан до сих пор ряд ошибок, на пленуме имелось две оценки, которые в основном сводились к следующему: по одной оценке (тов. Венелин) – положение Болгарии – это положение фактически полуколонии, или налицо тенденции для ее превращения в полуколонию. Эта оценка формально не делала вывода, что из этого следует перспектива буржуазно-демократической революции, потому что она аргументировалась тем, что из положения (полуколониальной) страны еще не следует делать этого тактического вывода. Та же оценка недооценивала существование самостоятельного финансового монополистического капитала в Болгарии и находила, что болгарский крупный капитал всецело подчинен международному финансовому капиталу.

Другая оценка (выраженная в резолюции) состояла в том, что Болгария – страна, зависимая от империализма, но она не является полуколонией и нет налицо тенденции к ее превращению в полуколонию; что существует самостоятельный болгарский капитал, который – хотя и слабее международного финансового капитала – находится в сотрудничестве с ним в дележе прибыли от эксплуатации трудящихся масс и в деле организации общего отпора силам пролетарской революции в Болгарии; что под влиянием все более растущего перерастания банковского капитала в финансовый монополистический капитал растут тенденции самостоятельной империалистической политики болгарской буржуазии.

Центральным вопросом в работе пленума при рассмотрении настоящего политического положения в связи с оппортунистическими ошибками, сделанными в партии за истекший период, был вопрос об оценке движущих классовых сил. В рамках этого вопроса в партии возник вопрос о политической роли средней буржуазии.

Недооценка тенденций классовой концентрации выразилась в том, что недооценивается общая экономическая основа буржуазных партий – финансовый, банковый, крупный капитал. Товарищи из меньшинства по этому вопросу в ЦК (Венелин, Виктор, Островский[7]) считали, что только Демократический сговор (партия Ляпчева и Цанкова) является партией крупного банковского капитала, который выдвинул и поддерживает фашистскую диктатуру, а другие партии – оппозиционные. Демократическая и Национал-либеральная партии являются партиями средней или мелкой буржуазии. Переворот, подготовленный этими партиями, те же самые товарищи считали – по своему социально-классовому характеру – переворотом средней буржуазии.

Для того, чтобы доказать, что оппозиционные буржуазные партии являются партиями средней буржуазии, тов. Венелин на декабрьском заседании 1929 г. ЗБ развил мысль о том, что „болгарская капиталистическая буржуазия, в отличие от германской и других, является средней буржуазией“. В директиве большинства ЗБ (Венелин и Виктор)[8] по вопросу о перевороте оппозиционных буржуазных партий говорилось о том, что этот переворот будет сделан средней буржуазией[9]. „Борьба“ между правительством фашистского Демократического сговора и фашистскими оппозиционными буржуазно-капиталистическими партиями изображалась как борьба между крупным капиталом (в лице правительства Ляпчева) и средней буржуазией (в лице оппозиционных буржуазных партий). Допускалось подталкивание „левой“ (средней) буржуазии в ее борьбе против „крупного“ капитала, что на практике вело к отходу от линии самостоятельной тактики нашей партии.

Вопрос был поставлен так: играет ли средняя буржуазия самостоятельную роль в классовой борьбе и может ли она самостоятельно взять власть в борьбе (через переворот) против диктатуры крупного финансового капитала и против трудящихся масс во главе с коммунистической партией. Ошибочная установка о самостоятельной роли средней буржуазии, занятая меньшинством по этому вопросу в ЦК (т.т. Венелин, Виктор, Островский), была в несоответствии с правильной оценкой основных движущих классовых сил и растущей классовой концентрацией в стране. Пленум ее отбросил.

Большое место занял в оценке политического положения вопрос о тактической линии партии в случае буржуазного переворота. Директива большинства ЗБ (т.т. Венелин и Виктор) (о возможности переворота оппозиционных буржуазных партий) не только давала неправильную классовую оценку этому перевороту (переворот средней буржуазии), но, требуя подталкивания и поощрения „левой“ буржуазии, она означала фактически, на практике, отход от линии самостоятельного участия партии во главе масс в борьбе за овладение властью. Директива тов. Островского (ЦК внутри страны) по вопросу о возможности переворота со стороны группы Цанкова недооценивала характер правительства Ляпчева как правительства крупного банкового (и финансового) капитала, и, усматривая в

Цанкове единственного представителя этого капитала, также на деле отклонялась от тактики самостоятельного массового действия, выдвигая лозунг о выступлении с оружием в руках сначала против Цанкова (вместо против Цанкова и Ляпчева – против всей фашистской диктатуры). Установка пленума, который раскритиковал ошибки обоих директив, следующая: буржуазные перевороты могут быть переворотами только в рамках фашистской диктатуры, их программой является не уничтожение или смягчение фашистской дектатуры, а ее укрепление через замену одних методов и форм фашистской диктатуры другими ее методами и формами. Задача партии заключается в том, чтобы направлять борьбу масс по линии самостоятельной революционной классовой борьбы против фашистской капиталистической диктатуры, не забывая, что от каждого революционного использования с ее стороны всякого кризиса фишистской диктатуры значительно зависит более быстрое созревание непосредственно революционного положения в стране.

Оценивая новый революционный подъем в стране, пленум остановил свое внимание специально на растущем стачечном движении в стране, которое в последнее время охватило и все более охватывает индустриальный пролетариат. Целый ряд социал-демократических пережитков (отношение к неорганизованным и т.д.) надо преодолеть, для того, чтобы и партия могла стать непосредственным руководителем всех стачечных боев. То, что партия еще не осуществила непосредственное руководство рабочими забастовками, а удовлетворяется только руководством ими через независимые профсоюзы, особенно видно стало в большой забастовке табачников (1929 г.), возникновение которой было для самого ЦК неожиданным. Пленум указал на опасность недооценки не только в партии, но и в ЦК стачечного движения как формы нового революционного подъема рабочего класса. Такая недооценка нашла выражение в понимании, что забастовочное движение до стачки табачников носило оборонительный характер, как и в мнении, которое недооценивало перспективу разрастания стачечных боев в крупной индустрии. По вопросу о перерастании экономических стачек в политические пленум подчеркнул, что партия должна, сообразно условиям, выставлять при забастовках конкретные, непосредственные политические требования против фашистского террора – то, чего не было сделано во время стачки табачников, несмотря на все условия для этого, – а не удовлетворяться только общими политическими требованиями, которые выдвигает компартия.

Обострение классовой борьбы увеличивает и усложняет задачи коммунистической партии в деревне. Пленум уделил внимание недостаточной работе партии для вовлечения в борьбу и организации земледельческого пролетариата. Также – вопросу о применении тактики единого фронта снизу для обеспечения самостоятельного руководства сельским движением компартией (акционные комитеты неорганизованных и организованных трудящихся крестьян). Не только перед неорганизованной, но и перед организованной в Земледельческом союзе трудящейся крестьянской массой партия должна выступать со своим самостоятельным революционным лицом. Борьбой масс в Земледельческом союзе против буржуазно-фашистской верхушки партия должна руководить сама всеми возможными методами массовой деятельности, а не предоставлять их руководство левым вождям и поддерживать иллюзии в этих массах – ошибки, которые имеют место в партии. Для обеспечения своего непосредственного влияния и руководства над левеющей массой в Земледельческом союзе, партия посылает в его организации (дружбы) отдельных своих членов, которые там проводят ее директивы.

Развитие внутреннего кризиса в Земледельческом союзе не исключает при известных обстоятельствах образования самостоятельного „левого“ Земледельческого союза (Союза, образовавшегося из исключенных левых организаций (дружб) и членов путем откола и отхода масс от правых вождей). Но этот „левый“ Земледельческий союз не будет параллельной коммунистической партии организацией в деревне, а – с одной стороны – организационным выражением растущего полевения крестьянской массы, и с другой стороны – средством в руках „левых“ вождей для задержки перехода трудящихся крестьян от Земледельческого союза на сторону коммунистической партии. Поэтому по отношению к этому союзу задачей компартии остается применение единого фронта для овладения крестьянской трудящейся массой во имя революционного союза рабочих и крестьян под руководством компартии. И эта оценка была принята пленумом. Он отбросил оценку, поддерживаемую тов. Венелиным, которая исключала такую перспективу и этим недооценивала обострение классовой борьбы не только в деревне, но, вместе с этим, и внутри Земледельческого союза, т.е. неизбежную перспективу его разложения, как „сословной“ „надклассовой“ организации.

Спорным был и вопрос об отношении партии к средним крестьянам. Тов. Венелин поддерживал мнение, что среднее крестьянство под влиянием капиталистической стабилизации политически идет к капиталистической буржуазии. Эта оценка нашла отражение в позиции ЦК (документы ЦК), в которой среднее крестьянство было отнесено к крестьянской буржуазии. Этому мнению было противопоставлено мнение (тов. Ради), что наша тактика по отношению к среднему крестьянству должна работать для их нейтрализации (считая средними крестьянами тех, у кого земли от 150 до 300 декаров). Пленум нашел ошибочными оба мнения и решил, что по отношению к средним крестьянам партия должна применять тактику привлечения их основной массы и нейтрализации их верхнего слоя.

Мнение как о „гегемонии“ крестьян в классовой борьбе, так и об ее разновидности – „решающей роли крестьян в борьбе против войны“ (тов. Венелин) – пленум отбросил как противоречащие оценке руководящей и решающей роли пролетариата.

Большим спорным вопросом в партии – прежде всего с товарищами Венелиным и Виктором – был вопрос о признании социалдемократических пережитков в партии по вопросу молодежи.

В Коминтерне разногласия в партии по вопросам прошлого и по текущим вопросам не выносились со сторны представительства партии, что и было констатировано пленумом по докладу тов. Венелина на Балканском секретариате и в Политсекретариате в мае месяце с.г.

Серьезными вопросами были еще вопросы, поднятые в письме т. Венелина Центральному комитету, в котором он характеризует стачечное движение (до стачки табачников) как оборонительное; в письме, в котором он высказывался против существования МОПРа как нелегальной организации[10]; его письмо по чехословацкому вопросу, в котором он поддерживает мнение, что курс Коминтерна состоит не в сплочении всех антиликвидаторских элементов на линии бывшей левой Готвальда, а в блоке группы Готвальда с группой Шмераля[11].

* * *

Политические разногласия в руководстве партии большие и они касаются основных вопросов большевизации партии. Самую большую опасность для партии составляют социал-демократические пережитки и правая опасность. Все споры в конце концов касались вопроса о мобилизации партии на борьбу против правой опасности, о выработке партией новых большевистских методов для борьбы против отклонений от правильной коминтерновской и партийной линии. Вместе с революционным наследством прошлого в партии остались пережитки и традиции, которые мешают переустройству и развитию партии в большевистскую. Ликвидация этих пережитков и традиций является необходимым предварительным условием этого переустройства партии и кристализации ее нового пролетарского большевистского кадра. Это была общая установка II партийной конференции и теперешнего пленума ЦК БКП.

* * *

В порядке дня пленума были поставлены и рассмотрены следующие вопросы:

1. Решения X пленума ИККИ и положение в Коминтерне (специальная резолюция).
2. Положение и задачи Балканской коммунистической федерации (специальная резолюция).
3. Внутрипартийное положение и политическая, тактическая и организационная линия партии в период от II партийной конференции до пленума (резолюция по отчету ЦК).
4. Внутреннее и международное положение и непосредственные задачи БКП (специальная резолюция).
5. Забастовочная борьба и профсоюзные задачи БКП (специальная резолюция).
6. Борьба против империалистической войны и в защиту СССР (специальная резолюция).
7. Вопрос о молодежи (поворот в массовой работе КСМ – специальная резолюция).
8. Против социал-демократических отклонений по линии II партийной конференции (резолюция по письму тов. Кабакчиева в ЦК от июля месяца 1928 г.).
9. Партийное руководство (специальная резолюция).
10. Провалы в Заграничном бюро и ЦК – специальная резолюция.

Пленум выслушал специальный доклад об организационном состоянии партии. Вывод из обсуждения организационного вопроса тот, что организационное состояние партии плохое. Самой слабой является организационная работа партии на крупных предприятиях. Вообще в них еще не созданы ячейки, а там, где существуют таковые – они функционируют нерегулярно, не проявляются как действительные организационные ячейки. Поэтому пленум – в связи со стачным движением и нарастанием нового революционного подъема – поставил центр тяжести работы в организационном строительстве партии на предприятия и прежде всего – на крупные предприятия. Пленум поставил перед партией задачу о создании партийного кадра как центральную организационную задачу ближайшего периода.

Состав II пленума ЦК БКП: тов. Ленский (после его отъезда – тов. Реммеле) – от ИККИ; тов. тов. Братко[12] и Борис[13] (последний уехал в течение работы пленума); от ЦК (приехали из страны на пленум) т.т. Колю[14] и Сашо[15] – члены ЦК (второй – как представитель ЦК КСМ); посланные делегатами на VI Всемирный конгресс и находящиеся заграницей до пленума т.т. Венелин, Виктор и Ради – члены с совещательным голосом участвовали возвращающиеся в страну на партийную работу т.т. политэмигранты – Камен[16], Зарчо[17] и Димо[18], и тов. Милан[19], возвращающийся в страну как член ЦК КСМ.

Примечание: Докладная записка принята тремя членами делегации – Искров, Сашо и Братко. Тов. Венелин заявил, что он сделает отдельно свои возражения[20].

РГАСПИ, ф. 495, оп. 69, д. 86, л. 15–27. Копие. Машинопис. Руски ез.

---

[1] Докладната записка е подготвена от П. Искров и одобрена от Н. Кофарджиев и Й. Кесяков. Тримата са били определени от пленума (българската делегация) да напишат за ИККИ доклада за работата на Втория пленум на ЦК на БКП.

[2] II партийна конференция се провежда от 8 декември до 15 януари 1928 г. в Берлин. Конференцията обсъжда обстойно дейността на БКП след 1923 г., анализира и дава обща оценка за миналото на партията. На конференцията В. Коларов и Г. Димитров защищават политическата линия на партията от нападките на привърженици на левите сектанти П. Искров, И. Василев, Н. Кофарджиев, Г. Ламбрев.

[3] Псевдоним на В. Коларов.

[4] Ю. Ленски участва на Втория пленум на ЦК на БКП като представител на ИККИ.

[5] Псевдоним на Г. Димитров.

[6] Псевдоним на П. Искров.

[7] Псевдоним на Мл. Стоянов.

[8] В ЗБ на ЦК на БКП тогава влизат В. Коларов, Г. Димитров и П. Искров.

[9] Има се предвид съществуващо през 1924–1927 г. сред членовете на ЦК, в това число и у В. Коларов и Г. Димитров мнение, във връзка с подготовката на въоръжено въстание заедно с БЗНС и подготвения през 1925 г. преврат начело с ген. Н. Жеков, че „в сегашния момент на изостряне на противоречия, на навлизане на класовата борба“ в България „в нова решителна и ожесточена фаза, изпълнена с масовите борба на трудещите се против господството на буржоазията като класа и против фашистката диктатура, средната буржоазия може да играе самостоятелна роля, да вземе властта в борба против крупната буржоазия“. *(Вж ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 212, л. 22).* Така В. Коларов в статията си „Кризата в „Демократическият сговор“ и министерската криза“, написана в началото на 1926 г. във връзка със смяната на правителството на Ал. Цанков с това на А. Ляпчев, пише: „Лявата легална опозиция е изправена на кръстопът: тя или ще се остави да бъде смачкана между двата гигантски воденични камъни, или ще възприеме ясно и категорично главните искания на широките народни маси и чрез участието *си на дело*, а не само с *фрази*, в борбата срещу политическата и социална реакция, ще потърси поддръжката на масите, за да защити заплашените основи на самата буржоазна демокрация. По кой път ще тръгне тя, ще покаже близкото бъдеще“. *(Комунистическо знаме, 1926, № 1 – 2, с. 10).* Но тази гледна точка беше изоставена още през 1928 г., във връзка с подготвения от опозицията начело с Ал. Малинов преврат срещу правителството на А. Ляпчев. Тогава повечето членове от партийното ръководство (ЦК и ЗБ) се обединяват около становището, че този „преврат ще бъде не под ръководството на средната буржоазия, а под това на капиталистическата буржоазия, която именно определя политиката на националлиберали, демократи, на върховете на Земеделския съюз и т.н., и която използва недоволството на средната и дребната буржоазия, за да отвлече вниманието на масите от фашистко-капиталистическия характер на тоя преврат“.

След тази оценка се дойде да тактическата линия на самостоятелните действия на БКП в преврата. *(ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 212 , л. 22. Вж и док. № 218).*

[10] В. Коларов се противопоставя на направеното от П. Искров предложение да се използват съществуващите нелегалните органи на МОПР за превръщане на организацията в нелегална масова безпартийна организация, построена въз основа на производствените ядки на БКП. Според Коларов, „създаването на МОПР като нелегална масова организация по производствен принцип ... в България, където МОПР се преследва наравно с комунистическата партия, на практика би довело до нови форми на съществуване и на прояви на БКП, към превръщане на партийните ядки едновременно и в мопровските ядки“. *(ЦДА, ф. 147 Б, оп. 2, а.е. 207, л. 1 – 3. Публикувано във „В. Коларов. Избрани произведения в 3 тома. т. 2, С., 200, док. № 29).*

[11] Вторият пленум на ЦК на БКП се солидаризира с решението на V конгрес на Чехословашката КП, прието с гласовете на лявата опозиция, оглавявана от Кл. Готвалд, за необходимостта от борба против групите на Б. Илек, Б. Шмерал и А. Нойрат в партията като „носители на дясната опасност“. *(Вж Резолюция на ЦК на БКП (т.с.) по чехословашкия въпрос. – Комунистическо знаме. 1929, бр. 2 – 3, с. 61).* В. Коларов е против отношенията към Б. Шмерал като „носител на дясната опасност“ и отстоява становището за необходимостта на сътрудничество между „лявата опозиция“ начело с Кл. Готвалд и Б. Шмерал.

[12] Псевдоним на Йордан Кесяков.

[13] Псевдоним на Иван Стефанов.

[14] Псевдоним на Рачо Цанов.

[15] Псевдоним на Никола Кофарджиев.

[16] Псевдоним на Благой Попов.

[17] Псевдоним на Емил Марков.

[18] Неустановен псевдоним.

[19] Псевдоним на Илия Василев.

[20] В края на ноември 1929 г. В. Коларов отговаря на „Докладната записка“ с „Особено мнение“, в което защищава позициите си. *(Вж док. № 247).*

№ 246

Директива от ЗБ на ЦК на БКП във връзка със свикване на Европейски селски конгрес

[Берлин], 23 ноември 1929 г.

Драги другари!

1. Към януари или февруари 1930 г. (датата ще ви съобщим допълнително) се свиква Европейски селски конгрес[1]. В него ще вземат участие със свои представители организациите (през главите на своите водачи) и неорганизираните бедни малоимотни и основната маса на средните селяни от всички страни на Европа. Крестинтерна (а кой действува зад него знае се), който фактически свиква и ще ръководи този конгрес, изработи и изпрати до всички компартии и леви земеделски течения (вървящи и числещи се в неговите редове) подробна директива, в която конкретно е указана основната линия, която ще се провежда в подготовката и на самия конгрес. В нея е указано също и формите, в които ще се изрази тази

подготовка. За същата цел БКФ изработи платформа, която е разпратена на балканските комунистически партии. Платформата и директивата са пратени и на вас. Директивата на Крестинтерна е пратена на земеделската левица (лично е уговорена цялата работа, която трябва да се извърши на конгреса).

Основната задача на конгреса ще бъде, изхождайки от революционния подем на масите, и по-специално от подема и бързото олевяване на упоменатите горе селски маси, да начертае революционната линия и конкретните форми на борбата на тия маси в съюз и под хегемонията на пролетариата, под ръководството на комунистическата партия в настоящия трети период на следвоенната криза на капитализма и да послужи за изходен пункт за разгаряне, разрастване, задълбочаване, разширяване и конкретно водене на борбата; за нейното идейно избистряне и организационно обхващане от Крестинтерна и комунистическите партии.

3. Българските бедни, малоимотни и основната маса на средните селяни трябва да вземат участие в този конгрес. Цялата работа по подготовка на конгреса, която ще се върши от земеделската левица, партията трябва здраво да държи в ръцете си и да ръководи. Това ръководство трябва да се извършва така, че да бъде оказана на земеделската левица всестранна помощ. Критикувайки всички нейни грешки, слабости, колебания и особено тия на водачите ѝ, които проявяват и ще проявяват и тук такива, да ѝ се даде възможност на дело да изпълни възложената ѝ от Крестинтерна задача по конгреса от една страна, и от друга – в процеса на тая работа и борба да се укрепи идейно и изгради организационно.

4. Основната и най-главната работа по подготовката и провеждането на акцията за участие в Европейски селски конгрес лежи върху БКП(т.с.). БКП провежда тази акция по две направления:

а) по линията на самостоятелната работа на партията в село за привличане на бедните и основната маса на средните селяни в акцията,

б) по линията на подпомагането и ръководството на земеделската левица, която главно и открито трябва да поеме ръководството на акцията.

5. Разгръщането на акцията по линия на самостоятелната си работа трябва партията да използва за нейното организационно закрепване и създаване на партийни ядки в село и главно в крупните земеделски чифлици и плантации (оризища, тютюнища и др.).

Във връзка с това БКП ще трябва още по-широко да популяризира и разработи конкретно революционната платформа на съюза на работниците и селяните. Земеделската левица, възприемайки тази платформа, трябва наедно с БКП под ръководството на последната да я направи достояние на широките трудещите се маси.

Идеите и линията, прокарвани в „Земеделско възраждане" по отношение на съюза между работниците и селяните, както и основната линия на вестника е неиздържана от гледна точка на съюза на работническата класа и селяните, на която трябва да почива този съюз. Трудещите се работници и селски маси изградиха (септември) и продължават да изграждат този съюз в борбата си против фашистката диктатура. В сегашния етап на революционния подем тези маси са много по-напред. И от тази гледна точка ръководството на земеделската левица трябва да бъде критикувано.

Огромната неорганизирана трудеща се селска маса трябва да бъде привлечена в борбата. БКП (т.с.) ще трябва да има предвид нарастващата роля и значение на неорганизираната бедна селска маса в борбата против фашистката диктатура в настоящия етап и [да] намери форми за нейното привличане в тези борби.

6. Земеделската левица ще трябва да проведе акцията по конгреса във връзка с изправяне на линията и засилване на борбата против фашистките водачи (десница и „център“, у които по същество няма никаква разлика).

Няма съмнение, че горната акция ще трябва да бъде в неразривна връзка с борбата на левицата и в предстоящия конгрес на БЗНС[2]. В тази борба ще трябва окончателно да се разобличи предателската роля на тъй наречения „център“, който по същество не се различава от десните. Тази борба ще бъде реална само когато в нея се ангажират организираните бедни селски маси в дружбите. След обединението, а още повече по повод на обединението партията и левицата трябва да заострят борбата и разясненията всред вървящи още бедни и средни селяни с Гичевци и Юрдановци и за спечелването им за активното участие в съюза на работниците и селяните.

7. За да стане в. „Земеделско възраждане“ действителен орган на земеделската левица и за да се осигури провеждането идеята за съюза на работниците и селяните, „Земеделско възраждане“ трябва да организира масово участие на бедните селски маси в списването и разпространяването на вестника. В него трябва да се поставят и разглеждат въпроси, които да указват на близките интереси на работниците и бедните селяни във всестранната борба против фашистката диктатура. Там трябва да се разглеждат въпроси, които еднакво интересуват работниците и бедните селяни, като например положението на тютюноработниците и тютюнопроизводителите и необходимостта от обща борба против тютюнотърговския капитал, а също така по други отрасли на производството.

8. ПО ПОДГОТОВКАТА НА КОНГРЕСА. Преди всичко в.“Земеделско възраждане“ трябва правилно да провежда платформата и директивите на гореуказаните интернационални организации.

Във всяко село да се образуват комитети, които на масови събрания да разясняват задачите на конгреса. Такава масова подготовка трябва още повече да раздвижи трудещите се маси и да разгори класовата борба на село.

По инициативата от една страна на селските комитети и от друга – на ръководството на земеделската левица, ще трябва да се организират околийски, окръжни и централен селски комитет, които да подготвят и организират събрания, където да се изберат делегати за конгреса. Съставът на тези комитети трябва да представлява отражение на нашето село. В него трябва да влизат бедни и средни селяни (основната маса на българското село), а също така и селски работници и ратаи както в комитетите, така и за делегати трябва да се избират бедни и средни селяни, без да се гледа на тяхната организационна принадлежност, но въз основа на платформата, против водачите и селяните, които имат доверието на трудещата се селска маса.

За да може тази акция да се изнесе блясково, трябва да се вземе инициативата за събиране на парични средства, както за провеждане на акцията, така и за делегатите.

За усилено провеждане и организиране на акцията трябва да се издава за тази цел вестник от самите тези комитети и специално от централния им комитет.

Трябва да се организира пращането на писма до инициативния комитет на конгреса от бедни и средни селяни, които одобряват идеята и задачите, поставени пред конгреса, а също и редовна информация за извършената работа.

9. Да се изпраща до няколко екземпляра в."Земеделско възраждане" до инициативния комитет.

ЦДА, ф. 3 Б, оп. 4, а.е. 226, л. 45–46. Копие. Машинопис.

---

[1] Конгресът се провежда на 26–30 март 1930 г. в Берлин.

[2] Има се предвид предстоящия XXI Обединителен конгрес на БЗНС. Борбата между групите около Г. Марков и Г. Йорданов – Д. Гичев, една от основните причини за която е търпимостта на членовете на ПП на БЗНС Г. Йорданов и Д. Гичев към членуващите в БЗНС „Врабча 1" дейци на левицата, довежда да разцеплението на БЗНС „Врабча 1" и провеждането на два самостоятелни конгреса. Групата на Г. Йорданов – Д. Гичев организира свой конгрес в Плевен на 17–19 февруари 1929 г., а групата на Г. Марков – на 24–26 февруари 1929 г., също в Плевен. След провеждането на тези два конгреса настъпва известно отрезвяване в земеделските среди. Изразява се готовност за обединяване на двете групи. През октомври 1929 г. се подписва протокол за обединяване, а официално то се осъществява на XXI конгрес (21–23 ноември 1929 г.) на двете крила в БЗНС „Врабча 1".

№ 247

„Особено мнение" на В. Коларов за докладната записка на българската делегация

[краят на ноември 1929 г.]

Лендерсекретариатът[1] възложи на българската делегация да направи кратко *обобщение за работата на пленума ЦК БКП*[2]. Представената „Докладна записка по българския вопрос" обаче не е такава обобщаваща записка, а *документ, имащ полемичен характер,* осветляващ по много въпроси невярно работата на пленума и на набелязаните разногласия в БКП. В този документ гледната точка на другарите Венелин[3] и Виктор[4] по вопроси, по които на пленума са възникнали разногласия, е изопачена изцяло или на тези другари им се приписват възгледи, които те не подкрепят. От друга страна, в документа се премълчават някои други проявили се разоногласия. Предвид на това при приемането на този документ от българската делегация аз останах с особено мнение.

Тук аз обрисувам моето отношение към някои стари въпроси.

Секретно

1. Относно партийната критика и самокритика на II-та партийна конференция (декември 1927 – януари 1928 г.).

II-та партийна конференция мина под знака на най-безпощадна болшевишка критика и самокритика, при това както критиката, така и самокритиката изобщо и като цяло бяха насочени главно против социалдемократическите отживелици в партията. По този въпрос, както и по въпроса за значението на самокритиката в партията, на пленума на ЦК (август-октомври 1929 г.) никакви разногласия и никакъв спор нямаше. Но във връзка с това на пленума се обсъжда следният въпрос.

След конференцията имаше случаи на представяне на работата на конференцията като „победа“ за едната или другата „група“ в партията – групата на „старите“ или групата на „младите“. В действителност на конференцията нямаше никакви групировки. Болшевишките решения на конференцията бяха изработени по пътя на безпощадна критика и самокритика на всички грешки на партията и на отделните ѝ ръководители в миналото, при това, според оценката, дадена от делегата на ИККИ (др. Ленски), самокритиката от страна на ръководните другари и критиката от страна на другарите от провинцията се покриваха. Др. Ленски потвърди още веднъж тази своя оценка на сегашния пленум. Тази оценка, разбира се, не означава, че всичко, за което говореше всеки един делегат на конференцията, е 100% вярно и болшевишко – нали някои предложения се приемаха или се отхвърляха от променящото се мнозинство на гласовете, но тя означаваше, *че борбата против социалдемократическите отживелици в партията бе изнесена не от отделна група на „младите“ или „старите“ другари, а от конференцията като цяло,* при това критиката и самокритиката играеха еднакво важна роля (покриваха се). Благодарение на това, всички решения на конференцията като цяло бяха приети единодушно, както единодушно бе избран и хомогенен ЦК, подкрепящ изцяло решенията на конференцията.

Тази оценка за ролята на критиката и самокритиката, дадена от II-та конференция, Венелин подкрепи на пленума и предложи в този смисъл да бъде включен особен пасаж в първата точка на резолюцията, което и бе прието от пленума. Да се повдига след пленума спор по едно или друго „тълкуване“ на думите на др. Ленски не означава нищо друго, освен като опит да се представи в погрешна светлина болшевишкото дело на II-та конференция, тоест не като дело на конференцията като цяло, а само на една „група“. Това е още по-странно, защото основните доклади на II-та конференция бяха направени от другарите Виктор и Венелин, и конференцията прие изобщо и като цяло и предложенните от тях резолюции.

2. Относно повратното значение на II-та партконференция.

За „повратното значение“ на II-та партийна конференция има спор на пленума, но същността му далеч не е в това, както се съобщава в „Докладната записка“, а в следното:

Др. Ради[5] в своя доклад на пленума заяви, че *болшевишката партия е основана на II-та конференция.* Против това дълбоко невярно представяне на историята на БКП се изказаха другарите Виктор и Венелин, а към тяхната критика се присъедини и др. Ленски. В пълно съгласие с оценката, дадена от самата II-а конференция, другарите Виктор и Венелин подкрепиха положението, че *Септемврийското въоръжено въстание, като дело на партията и на масите, е решаваща стъпка в болшевизацията на партията.* Др. Ради постави критиката и самокритиката, направени на конференцията, по-високо от тази критика и самокритика на остатъците от социалдемократизма, която бе направена от партийната маса, когато тя застана начело на трудещите се маси в хода на въоръженото въстание. Наистина, след дискусията на пленума, др. Ради при съставянето на своите проектотезиси, не се реши да формулира тази своя теза открито, но все пак включи в своя проект някои изрази, напомнящи тази теза. Виктор и Венелин се изказаха против всякакви подобни изрази. По тяхно предложение пленумът, който също така отхвърли тезата за създаването на БКП като болшевишка партия на II-та конференция, зачерта в проекта редица подобни изрази.

Венелин и Виктор именно в този смисъл се изказваха против израза „повратното значение“ на конференцията, като предлагат то да се замени с думите „изключително важно значение“.

Ето в какъв смисъл се водеше на пленума дискусия по въпроса за значението на II-та конференция. Венелин и Виктор от своя страна подчертаха огромното значение на направената на конференцията болшевишка критика и оцениха напълно всичко *ново,* което направи II-та конференция. Точката от резолюцията, характеризираща новото, което даде конференцията, бе приета от пленума единодушно.

3. Относно решенията на Московското съвещание (юли-август 1925 г.)

На пленума се проявиха разногласия по този въпрос. II-та партийна конференция, посочвайки че решенията на Московското съвещание в общи черти са верни, и че само в някои точки са непълни и неточни (специално в точката за водената непосредствено след септемврийското въстание вътре в ЦК борба – от октомври 1923 г. до януари 1924 г.), вследствие на което имат нужда от допълване, уточняване и ревизия, характеризира като цяло решенията [на Московското съвещание] по вътрешнопартийните въпроси като „важен етап по пътя на консолидацията на партията и на нейната болшевизация“, като „борба против атаките от страна на десните и ликвидаторски елементи (др. Луканов и др. Попов)“, които „се опитват да върнат партията на позициите от 9 юни“. Московското съвещание „правилно видя в дясното ликвидаторство най-голямата и непосредствена опасност, срещу която трябва да бъде съсредоточен огънят на партията“.

Въпреки напълно ясния смисъл на решенията на II-та конференция, някои другари (др. Ради) се опитаха да „изтълкуват“ решенията в смисъл, че II-та конференция е „отхвърлила решенията на Московското съвещание по вътрешнопартийните въпроси“. Наистина, на II-та конференция др. Ради поддържаше именно такъв възглед за работата на Московското съвещание, но II-та конференция отхвърли неговото становище. Против подобно тълкуване се изказаха на пленума другарите Венелин и Виктор, поддържайки изцяло и напълно решенията на конференцията. Те заявиха, че всяко решение на конференцията може да бъде подложено на ревизия, но трябва ясно да се каже на партията, че става дума именно *за ревизия* на решението на II-та конференция и да се *обоснове пред партията тази ревизия, а не да се провежда тя негласно, като се използва авторитетът на II-та конференция*.

На практика решенията на Московското съвещание, отразяващи изцяло и напълно гледната точка на ИККИ по българския въпрос (събитията от 1923-1925 г.) изиграха важна роля в сплотяването на партията около линията на Коминтерна.

4. За миналото на БКП и за нейния „пацифизъм“.

II-та партконференция, като определя мястото на българските тесняци във II-ия Интернационал „в лагера на крайно лявата [група] начело с Р. Люксембург и Ленин“, в същото време начертава трудния път на прехода от революционния социализъм на тесняците към болшевизма, изказвайки се решително против ликвидаторските елементи, опитващи се да „фалшифицират историята на партията, като отричат нейното революционно минало или го отъждествяват с чуждата на партията опортюнистическа тактика от 9 юни“, като в същото време посочва и необходимостта да се води „решителна борба против и най-малките социалдемократически прояви [в партията], до пълното им изкореняване“.

От тази ясна позиции на II-та партконференция има отклонения както в посока на притъпяване на това, с което в конкретните моменти на своята история партията на тесняците се отличаваше от партията на болшевиките, така и по линия на представянето ѝ като центристка. Венелин и Виктор стоят на гледната точка за борба с тези два уклона.

Като подчертават, че при осветляването на историята на партията е необходимо да се посочва точно това, с което тя се отличаваше от болшевиките, в същото време на пленума те критикуват и проявилия се противоположен уклон. Когато по предложение на др. Венелин пленумът заяви в резолюцията (т.7), че на Цимервалдската [конференция], въпреки колебанията от болшевишката линия към центъра, партията не бе центристска и че съществуващото мнение за центризма на партията е недооценка на нейното революционно минало, пленумът фактически се обедини по въпроса за Цимервалд, и съответните точки на резолюцията бяха приети единодушно. Разногласието по оценката за миналото на партията остана по един въпрос. *То съществува и сега.* Венелин и Виктор не са съгласни с формулировката, дадена в резолюцията „За борба с империалистическата война“ (т.5), че по време на империалистическата война нашата партия „подкрепяше лозунга за разоръжаване, лозунг пацифистски, който означаваше отказ от единствено революционния лозунг на болшевиките – лозунга за въоръжаването на пролетариата“, както и с това, че отправеното в резолюцията на VI световен конгрес [на Коминтерна] „За мерките за борба с опасността от империалистическа война“ (§ 60) обвинение в пацифизъм към някои „революционни интернационалисти“ се отнася и за партията на българските тесняци.

§ 60 от резолюцията на VI конгрес критикува „радикалните“ или „революционните“ пацифисти, които настояват за пълно разоръжаване не само на буржоазията, но и на пролетариата, тоест се отказват от лозунга за „въоръжаването на пролетариата“. По мнението на Венелин и Виктор българските тесняци никога не бяха носители на никакъв пацифизъм – нито еснафски, нито „революционен“. По време на войната те гласуваха против военните кредити, разлагаха армията, проповядваха побратимяването на фронта, започнаха да създават военна организация, да печатат и да разпространяват революционните възвания и да обясняват на работниците, че единственият изход от положението е да последват примера на руските работници и селяни. Голямата им грешка бе, че те не съумяха да застанат начело на Владайското войнишко въстание и да го разгърнат в общо въстание на работниците и селяните, – което означава, че по пътя си към болшевизма, в 1918 г., те не бяха още болшевишка партия и не съумяха да превърнат непосредствено империалистическата война в гражданска. Но от това съвсем не следва, че те са били за разоръжаване, че са пацифисти. Всичко това съвършено ясно каза II-та партконференция.

5. За „четите“ (партизанските отряди през 1924–1925 г.)

II-та партконференция, признавайки целесъобразността от използването на бойни действия на партизанските отряди във връзка с обявяването на въоръжено въстание и по време на неговото развитие, осъжда като грешка образуването на партизански отряди, както и методите на партизански и терористически действия (през периода 1924–1925 г.). В същото време тя признава за необходимо, във връзка с бъдещето въоръжено въстание, да се изучи положителното, което даде бойният опит на партизанските отряди (т. 26 от резолюцията на Втория пленум по доклада на ЦК).

Независимо от това, че предложението на др. Ради за партизанските отряди бе отхвърлено от II-та партконференция, на пленума той се опита, уж под вид на „тълкуване" на решенията на конференцията, да представи работата така, че II-та конференция не осъди, а, обратно, одобри използването на методите на партизанството през 1924–1925 г. и се изказа само против ултра-левите им извращения. Др. Ради задълбочи спора, като се позова на аналогията с Китай, където „между двете вълни на революцията" партизанското движение се разширява и комунистическата партия го ръководи.

Венелин и Виктор отстояват на пленума мнението, че, първо, не е по-ленински да се прави аналогия между положението в Китай през 1927–1929 г. (разгръщащите се аграрна и национална революции) и положението в България през 1924–1925 г. (курс на въоръжено пролетарско въстание, стадия на подготовка към въстанието), и, второ, че партизанството, като тактика на БКП в пролетарската революция, може да се използва само във връзка с обявяването на въоръжено въстание и непосредствено по време на въстанието, вследствие на което II-та партконференция правилно обяви създаването на партизанските отряди през 1924–1925 г. и провежданата от партията тогава тактика на партизанските действия за ултраляв уклон. В същото време Венелин и Виктор се изказват решително против тези, които отричат въобще партизанството като метод на борба, като отбелязват, че в условията на България и на Балканите партизанската борба ще играе много важна роля в случай на превръщане на империалистическата война в гражданска и по време на въоръженото въстание изобщо.

Пленумът, обаче, отклони направеното от Венелин специално предложение в горепосочения смисъл и с това не допусна включването в резолюцията на съдържащата се в него критика на погрешния възглед на др. Ради.

6. За примиренчеството към десните в областта на вътрешнопартийната линия и за признаването на грешките.

„Докладната записка" се спира на въпроса за примиренчеството и всъщност повдига срещу другарите Венелин и Виктор обвинение, че те не виждат конкретно проявите на примиренчеството в БКП и се отказват да водят борба против него. Това е абсолютно невярно. Венелин и Виктор сочат необходимостта да се води най-решително борба както против опортюнистическите уклони и грешки при провеждане линията на партията и на Коминтерна, така и против примиренческото отношение към тях. Те водеха и водят такава борба. „Докладната записка" фактически засяга въпроса за примиренчеството в миналото или за примиренческото отношение към уклоните, проявявани във връзка с обяснението на някои въпроси, свързани с миналото на партията. Тя има предвид: 1) примиренчеството към опортюнизма в ЦК и в партията след Септемврийското въстание – към лукановизма и 2) примиренчеството към социалдемократическите отклонения на др. Кабакчиев[6].

1) *Примиренчеството към опортюнизма след Септемврийското въстание и към лукановизма и признаването на грешките.*

На пленума беше още веднъж подчертано, че от всички членове на стария ЦК само др. Венелин е заемал правилна позиция по време на белогвардейския преврат през 1923 г. Др. Виктор признава своята 9-то юнска грешка през януари 1924 г., когато въпросът се разглежда в ИККИ. Др. Ради, член на ЦК на комсомола в този момент, също подкрепя погрешната позиция на ЦК на партията и я отстояваше. Той обаче и до сега не е признал пред партията тази своя грешка и не я осъди.

Той не е признал открито и факта, че в критичните септемврийски дни, когато в ЦК на партията се водеше борба *за* или *против* въстанието, и когато ЦК на комсомола взема самостоятелно решение *за* въстание, той, др. Ради, подписва това решение с *особено мнение,* в смисъл че решаването на този въпрос се предоставя на ЦК на партията, тоест *той не заема открито позиция за въстание,* колебае се в решителния момент от историята на партията, който определи понататъшното ѝ развитие към болшевизма.

Непосредствено след Септемврийското въстание в ЦК и в партията започва борба за признаване правилността на септемврийската тактика на партията и за осъждане на деветоюнската капитуланска тактика. Най-последователен представител на тази капитуланска тактика е Луканов, оттук идва и изразът – лукановизма. Венелин и Виктор (Задграничното представителство на партията и редакцията на партийния орган в чужбина) провеждат решителна кампания против лукановското пораженчество. Образувалото се малцинство в ЦК вътре в страната (в което влиза и др. Ради) също започва борба за септемврийската линия на партията. От това малцинство най-последователен е др. Манев, който настоява да не се предоставя никаква политически отговорна работа на Луканов. Др. Ради, обратно, се изказва за назначаването на Луканов в Задграничното представителство на партията (по-точно в представителството на БКП в Балканската комунистическа федерация) и в редакцията на задграничния орган на партията – заедно с др. Виктор, тоест *изразява пълно политическо доверие на Луканов.* Венелин и Виктор не допускат това да се случи, а изпращат Луканов в Москва в емиграция. Това колебание на малцинството (и своето лично колебание) към лукановизма др. Ради и досега не осъди.

На пленума отново се поде спор за примиренческото отношение на Московското съвещание (1925 г.) към лукановизма. Венелин и Виктор подкрепят гледната точка, на която застана II-та партконференция, по-точно, че грешката на Московското съвещание се състои в това, че то, след като „изнесе борбата против атаките на десните и ликвидаторските елементи“ (Т. Луканов и Г. Попов), „опитващи се да върнат партията към тактиката на Девети юни“ и след като съвещанието „се обедини против тях на болшевишка основа“, то не направи орг[анизационен] извод от своята правилна позиция – не изключи веднага Луканов и Попов [от партията]. На II-та конференция Венелин и Виктор признават тази своя грешка.

Доколкото става дума за отношението на Московското съвещание към разногласията вътре в ЦК непосредствено след Септемврийското въстание, то пленумът допълни, уточни и ревизира решенията на съвещанието в смисъл, че признава *колебанието на малцинството към Луканов.*

2) *Примиренчеството към уклоните на др. Кабакчиев.*

Сега за примиренчеството към десните уклони на др. Кабакчиев. Пленумът взе отношение към възгледите на др. Кабакчиев по някои важни въпроси от миналото. Той ги характеризира *единодушно* като социалдемократически отживелици. Но той отказва да признае, че в партията има „оформящо се социалдемократическо течение на Кабакчиев“. Доколкото става дума за примиренчество към социалдемократическите отживелици във възгледите на др. Кабакчиев, спорът се състои в следното:

Др. Ради приписва грешката за примиренчеството на Българския централен политемигрантски комитет в Москва и на представителството на БКП при

ИККИ (др. Венелин), защото те пред емиграцията не критикуваха погрешните статии и брошури на др. Кабакчиев, използваха го за професионална работа и по този начин допуснаха частична реабилитация на др. Кабакчиев сред емиграцията. Освен това, Венелин „задържа“ у себе си твърде дълго писмото на др.Кабакчиев, адресирано до ЦК на партията, писмо, съдържащо погрешни възгледи.

Венелин пък обвинява в примиренчество в същия смисъл преди всичко *Задграничното бюро*, което е отговорно за идеологическото ръководство на партията (Задграничното бюро се състои от Венелин, Виктор и Ради), тъй като:

1) най-напред ЗБ би трябвало да обърне внимание на погрешните възгледи на др.Кабакчиев и да ги разкритикува; обаче, то не го направи, макар че др.Кабакчиев вече няколко пъти публикува статии и брошури в съветския и в чуждестранния печат.

2) Освен това, няколко статии за чуждестранния печат др.Кабакчиев написа по поръчение на ЦК.

3) Освен това, в органа на партията „Комунистическо знаме“ др. Ради помести благоприятен отзив за една от брошурите на др. Кабакчиев.

4) В съгласие с ЦК на партията, респективно със ЗБ, др. Кабакчиев бе определен за лектор по история на БКП в българския сектор на Ком[унистическия] висш университет за народите от Запада в Москва, а също така ЗБ е знаело, че др. Кабакчиев преподава на Ленинските курсове [на Коминтерна].

Венелин въз основа на гореизложеното направи на пленума предложение *да се признае, че отговорност за примиренчеството носи преди всичко ЗБ.* Но то бе отклонено, а сега „Докладната записка“ съобщава за примиренчеството на Венелин и Виктор, като изключва третият член на ЗБ – др. Ради.

Освен това, Венелин обръща внимание и на такава голяма слабост на партията като анемичното водене на борбата на идеологическия фронт въобще и на слабата реакция срещу антипартийните възгледи, които в легалния печат (книги, брошури и статии и партийните органи) провежда, в частност, И. Клинчаров.

Изпращането на писмото на др. Кабакчиев в ЦК закъсня не поради примиренческото отношение на Венелин към социалдемократическите отживелици на Кабакчиев, а по технически причини[6].

7. За положението на България на империалистическия фронт

В партията никога не се оспорваше тезата, че международният финансов капитал се стреми да превърне България в колония и че в действителност България постепенно се превръща в полуколония, тоест че формално тя запазва своето съществуване като независима държава, а в действителност все повече попада в мрежата на финансова, икономическа и дипломатическа зависимост. Този възглед се прокарва в теоретическия орган на партията, в документите на ЦК, на международните конгреси; той бе възприет и от II-та партконференция (Резолюция за политическото положение, глава I, т.3).

Пленумът на ЦК внесе в тази теза важно уточнение: България е *зависима от империализма страна.* Тази точка от политическата резолюция бе приета от пленума *единодушно.* Венелин подкрепи тази формулировка, тъй като отчете, че квалификацията на страната като полуколония се свързва с една от историческите форми на зависимост и се асоциира с полуфеодалната аграрна структура на страната; освен това, българската буржоазия води грабителска империалистическа политика (по отношение на Македония и др.). В проекта на резолюцията макар че беше посочено, че България е страна, зависима от империализма, но конкретно за тази зависимост се казваше малко. Венелин критикува проекта именно от тази гледна точка и прави предложение за включването на специален текст по този случай в резолюцията, което *и беше прието от пленума* (стр.29 от резолюцията). Венелин не е казвал, че „българският едър капитал изцяло е подчинен на международния финансов капитал", а е сочил стремежа на международния финансов капитал да подчини основните отрасли на икономиката на страната; в този смисъл в проекта има недооценка на ролята на международния финансов капитал [в развитието на страната]. Що се отнася до българския финансов капитал, Венелин е напълно съгласен с формулировката, че този капитал участва в подялбата на печалбата, получавана в резултат от ограбването на народните маси. Той подчертава също така, че главен, непосредствен враг на българския пролетариат е българската едра буржоазия и че само събарянето на българската буржоазия ще позволи на българския пролетариат да брани независимостта на страната от международния империализъм.

2) В „Докладната записка" се посочва, че по същество гледната точка на Венелин се свежда към издигане на перспективата за буржоазнодемократическа революция в България. Това е абсолютно невярно. С цялата си решителност Венелин винаги е отстоявал за България перспективата за пролетарска социалистическа, а не буржоазнодемократическа революция.

За пръв път Венелин излага в партията тази гледна точка и я защищава на VI световен конгрес [на Коминтерна] в дискусията за програмата на Коминтерна[7]. Той (разбира се, заедно с другарите от някои други компартии) настоява да се направи промяна в проекта на програмата [на Коминтерна] в смисъл, че и България стои пред перспективата на пролетарска социалистическа революция, макар и с разрешаването на по-голям обем задачи на буржоазно-демократическата революция.

8. За грешките, свързани с оценката на вътрешните борби в буржоазно-фашисткия лагер през първата половина на 1928 г.

В първата половина на 1928 г. всички ръководители на партията (ЗБ и ЦК) допускат възможността за насилствен преврат от страна на буржоазните опозиционни партии, съвместно със Земеделския съюз, срещу властта на Демократическия сговор. Всички смятат, че външната опора и външните подстрекатели на подготвения преврат са Франция и Югославия, във връзка с изострглия се италоюгославски конфликт[8]. Всички ръководители са единни по тактическата линия на партията. Грешката на Венелин и на Виктор се състои в това, че [при обсъждането на проблеми около] *извършването на „ляв" преврат,* те не изясняват въпроса за ролята на тези слоеве на едрата буржоазия, която влиза в тъй наречените „леви" буржоазни партии, макар че Венелин и Виктор писаха, че „при голямото надмощие на едрия банков капитал" „лявата" буржоазия, „преминала окончателно в лагера на контрареволюцията", „не би могла да управлява самостоятелно", че „даже в случай на пълната ѝ победа, управлението все едно фактически ще е под контрола на едрия капитал". Погрешна е била също така идеята за „подтикване" на „лявата" буржоазия. Грешката на *цялото ръководство* се състои в това, че според неговото решение в първия момент [на преврата] то няма да издига лозунг за завземането на властта, а ще решава този въпрос в зависимост от по-нататъшното развитие на събитията.

9. За някои нови грешки и разногласия

1) *Оценка на международното положение.*

В специалния брой (кн.4) [1929 г.] на органа на БКП („Комунистическо знаме"), посветен на Международния Червен ден, др. Ради помества уводна статия, в която дава анализ на международното положение във връзка с военната опасност и разяснява смисъла на решенията на VI международен конгрес [на Коминтерна] за Международния Червен ден. Оценката, дадена в тази статия за международното положение, се отклонява съществено от тази, дадена от VI конгрес. Статията рисува картината на обединяването на империалистическия свят срещу СССР, но забравя, че наред със заплахата от антисъветска война, която е главната заплаха, назряват и конфликти между капиталистическите хищници и се осъществява интервенция в Китай. Освен това, в статията се говори за постигнатото репарационно съглашение между Англия, Франция, Германия и Америка[9], но няма никакъв намек, че това „съглашение" е изходна точка за по-нататъшни по-остри конфликти между империалистическите държави. Няма никакво загатване и за това, че се разгръща настъпление на империалистите в Китай и в колониите. Статията, предназначена да мобилизира българските работници на борба с военната заплаха, по странен начин премълчава въпроса за противоречията на Балканите въобще и особено за много острия конфликт между българската и югославската буржоазия, изразяващ се, между другото, в постоянно водещата се малка война на българо-югославската граница. Естествено е, че в тези условия изчезва и лозунгът за Балканска федеративна република.

Тази статия, виждаща само противоречията между империалистическия свят и СССР, но забравяща за борбата между империалистическите държави за пазари и капитали, за суровини, за преразпределение на света, въпреки нейната радикална фразеология, прокарва погрешни опортюнистически възгледи.

На пленума др. Ради, въпреки разобличаването от страна на Венелин и въпреки заявлението на представителя на ИККИ, че потулването на противоречията между империалистическите държави е недопустимо, отказа да признае грешките в своята статия.

2. *Някои тактически въпроси на третия период [на следвоенната криза].*

В специален документ, озаглавен „Мнение за решенията на ЗБ по някои документи на ЦК", съставен от др. Ради (ЗБ), без др. Венелин, се разглеждат редица тактически въпроси. Ето неговата гледна точка по някои от тях:

а) по въпроса за борбата вътре в буржоазния лагер др. Ради подкрепя [становището], първо, че със засилването на революционния подем на масите в България и в международен мащаб, ще нараства борбата и между правителствените партии (между Ляпчев и Цанков) и ще стигне до криза, която може да пламне от наймалката искра; и второ, че борбата на буржоазната опозиция (в това число и на социалдемократите и на лидерите на Земеделския съюз) срещу правителствената партия за власт ще се засилва заедно с вълната на нов масов подем и с активизирането на дейността на компартията, на икономическата борба на работниците и т.н.

Този възглед, въпреки неговата радикална фразеология, показва пълното неразбиране на процеса на бързата поляризация на класовите сили в третия период на следвоенната криза. При нарастването на революционния подем на масите в България става не по-нататъшно изостряне на борбата вътре в буржоазния лагер (както в правителствените партии, така и в неправителствените и опозиционните), а отслабване на тази борба, на отказ от насилствени преврати, на опитите за разбирателство и съглашения, и по-нататък този процес ще се засилва. Пред лицето на назряващата революционна ситуация единният контрареволюционен фронт на буржоазията под хегемонията на едрия капитал ще се укрепва все повече.

В „Докладната записка“ се съобщава за „подценяването на подема“ [на работническото движение] от страна на Венелин, състоящо се, както заяви др. Ради на пленума, първо, в това, че в статията в партийния орган („Комунистическо знаме“, бр.1, 1929 г.) Венелин се отнася „песимистично“ към възможността от стачки на големи предприятия, и второ, че той намира, че всички стачки в България до м. май т.г. имали отбранителен характер (неговото писмо от май 1929 г.). В цитираните документи няма никакво „подценяване“ на подема [на масите], обратно, те сочат на *изоставането на комунистическата партия и на класовите профсъюзи от действителния подем.*

б) Но особено характерно е отношението на документа на ЗБ към социалдемокрацията: под влиянието на масовия подем тя също ще засилва своята „борба“ против буржоазията! Не фашизация на социалдемокрацията, не превръщането ѝ в оръдие на буржоазията за потъпкване на борбата на масите, а „олевяване“ на социалдемокрацията, засилване на „борбата“ ѝ против буржоазията, против фашизма! Във връзка с този възглед за социалдемокрацията като цяло трябва да се посочи и на този факт, че когато Венелин постави на пленума въпроса за „левите“ социалдемократи (дрънкащи за „класова борба“, „критикуващи“ съглашателската тактика на партията и т.н.) и посочи на необходимостта от безпощадното им разобличаване като най-големи врагове на пролетариата, те – Ради и Сашо [10], отказаха да признаят съществуването на каквито и да било „леви“ в социалдемократическите партии. Само след намесата на представителя на ИККИ в полза на гледната точка на Венелин, пленумът включи в резолюцията и точка за „левите“.

в) В *документа на ЗБ се съдържа оценка на буржоазните партии* (правителствените и опозиционните). Трите най-големи буржоазни партии (Демократическият сговор, Националлибералната и Демократическата) според „документа“ са *еднакво* партии на едрия банков капитал.

Това е погрешна оценка с важни тактически последици.

Демократическият сговор, блокът на Ляпчев, Цанков и Буров, сформиран в резултат на преврата срещу Стамболийски, действително е партия на едрия (предимно банков и експортен) капитал и на едрите земевладелци и кулаци. Сърцевината на тази партия – Народняшката [партия] частично е свързана с френския финансов капитал.

Националлибералната партия също е партия предимно на едрия капитал. Тя обхваща тази част на едрата банкова, промишлена и др. буржоазия, която е била свързана с германския финансов капитал. Демократическата партия по време на преврата на 9 юни се разцепи: едната ѝ част – представители на едрия капитал под ръководството на Ляпчев и Моллов влезе в Демократическия сговор, другата – представители предимно на средните буржоазно-капиталистически слоеве на партията начело с Малинов, образува сегашната Демократическа партия. Сега в тази партия също има едрокапиталистически слой, който, без съмнение, играе много голяма роля в партията и с течение на времето ръководната му роля в партията ще се засилва; но основната маса на партията [се състои] от *средни буржоазнокапиталистически слоеве* (средна и дребна промишленост, импортен капитал, средни търговци и т.н.), а в настоящия момент тази партия се ориентира към привличане в своите редове и на горните слоеве от селяните. Важността и значението на тази партия за господстващия едър капитал е във възможността чрез привличането ѝ в правителствения блок да разшири социалната база на фашисткия режим. Обаче др. Ради вижда в Демократическата партия *само* партия на едрия капитал, поставя *знак на равенство* между нея и Демократическия сговор. На средната буржоазия, влизаща в тази партия, той гледа като на *жертва на демагогска измама* и отхвърля всякаква мисъл, че средната буржоазия може да се групира в тази партия в защита на своите специфични буржоазно-капиталистически интереси и да се противопоставя на едрия банков и др. капитал. *Затова* той издига пред комунистическата партия задачата да изтръгне дребната и *средната буржоазия* изпод влиянието на Демократическата партия.

За да маскира тази си мисъл, др. Ради заявява: „Естествено, под средната буржоазия трябва да се разбират средните социални слоеве: средните селяни и др.“. Независимо, че самата тази дефиниция на др. Ради е недопустима бъркотия, приложена към Демократическата партия, тя е абсолютно погрешна: средната буржоазия от Демократическата партия има определено буржоазно-капиталистически характер, тя включва и горните слоеве на селяните, но по никакъв начин не може да се слага знак на равенство между нея и средните селяни.

Задачата за привличане на средната буржоазия може да се поставя само от гледна точка на буржоазията. Това е възкресяване на теорията за сътрудничеството на класите в „третия период“ на капиталистическата криза.

г) *Относно фашизма.*

„Документът на ЗБ“ се спира и на въпроса относно режима на Ляпчев: той се квалифицира като „открита фашистка диктатура“ или „фашистка диктатура“ с парламентарно-конституционна „обвивка“. ЦК вътре в страната подкрепя втората характеристика, а „Документът на ЗБ“ го критикува и застъпва първата характеристика.

Венелин на пленума се изказа против гледната точка на „Документа на ЗБ“, зад който са застанали другарите Ради и Сашо. Венелин подкрепя [мнението], че цялата българска буржоазия, както правителствената (Ляпчев, Цанков, Буров), така и опозиционната (Демократическата партия, Националлибералната партия), в това число и Социалдемократическата партия и върховете на Земеделския съюз, са фашизирани. Обаче, ако режимът на Ляпчев маскира фашизма с парламентарна обвивка и по този начин заблуждава масите, то групата на Цанков нарича режима на Ляпчев „керенщина“ и се стреми да установи *открита фашистка диктатура,* да унищожи парламента и т.н. Всъщност и маскираният фашистки режим на Ляпчев, и откритата фашистка диктатура на Цанков, са диктатури на едрата буржоазия. Те са само различни форми и методи на фашистката диктатура. Но различията между тях трябва да се отчитат, за да се води по-успешно борбата против тях. Ради и Сашо, обратно, слагат знак на равенство между тези два фашистки режима и с това замъгляват истинския смисъл на борбата на групата на Цанков, която се стреми чрез насилствен преврат да махне Ляпчев от власт, и с това затрудняват конкретно борбата против фашизма.

Представителят на ИККИ подкрепи Венелин и пленумът включи предложението на Венелин в резолюцията.

3. За средните селяни.

Лозунгът за съюз на работниците с трудещите се селяни се разбира от БКП като съюз на работниците и *бедните селяни.* Същият смисъл има и резолюцияпа, приета на II-та партконференция. По този начин въпросът се поставя и в теоретическия орган на партията. Венелин в статията си, написана в края на 1927 г., доказва, че по отношение на селяните, имащи стопанство в размерите *от 10 до 30 хект.* земя (средни стопанства) трябва да се провежда тактика на *неутрализация.* В доклада пред З[ападноевропейското] бюро (юни 1929 г.), др. Ради също така защищава гледната точка за неутрализация на селяните, но според него към средните селяни трябва да се причисляват стопанствата от 15 до 30 хект. Пленумът приема единодушно тактическата линия за „привличането на основната маса на средните селяни и за неутрализация на горните им слоеве“.

Остава обаче *отворен и спорен* следният въпрос: какви стопанства трябва да се смятат за средни и какви за дребни. Др. Морис[11] подкрепя гледната точка, че у нас средните стопанства са тези, които обработват от 8 до 15 хект. земя. Др. Ради, обратно, смята, че за средни стопанства трябва да се смятат тези, които обработват от 15 до 30 хект. земя. Борис[12] е за намаляване на горната граница на дребните селски стопанства, Ради – за нейното повишаване. Възгледът на Ради води, от една страна, към разводняване на класовия характер на съюза на работниците и бедните селяни, а от друга – до това, че ще наложи на комунистите да работят за привличането на своя страна на явно капиталистическите елементи от селото или на тези, които трудно могат да се смятат за трудови. Това ясно се вижда от последното преброяване на населението.

Венелин на пленума се изказа за засилване и разширяване на комунистическата работа преди всичко сред огромната маса на селскостопанските, горските и др. работници, които все още не са организирани и слабо обхванати от комунистическа дейност.

Венелин отхвърли категорично както на пленума, така и в отправеното към него в „Докладната записка“ обвинение, че той уж подкрепя или е подкрепял *идеята за хегемонията на селяните в класовата борба.* Той изясни този въпрос изцяло на X пленум на ИККИ[13]. От несполучливата дума за *„решаващата* роля на селяните в борбата против войната“, използвана от Венелин на VI световен конгрес [на Коминтерна], в смисъл, че при подавляващото мнозинство на селяните, привличането им на страната на пролетариата ще *реши* изхода на борбата в полза на пролетариата, не трябва да се приписва на Венелин глупавата народническа теория, когато на същия VI конгрес той изтъква съвсем ясно идеята за *„работническо-селски блок под ръководството на пролетариата“.*

4. За „левия Земеделски съюз“.

В мнението-директива, изпратена до ЦК през ноември 1928 г. във връзка с предстоящия тогава конгрес на Земеделския съюз, другарите Ради и Сашо развиват идеята, че развитието на Земеделския съюз върви към отцепване на лявото му крило в самостоятелен *ляв Земеделски съюз* (партия) и че компартията трябва да вземе всички мерки за създаването на „бъдещ нов ляв Земеделски съюз“.

На пленума Венелин се обяви решително против това становище, критикува тази точка на директивата и прави предложение по този въпрос[14]. Пленумът отхвърля предложението на Венелин и приема компромисното предложение на Виктор[15].

Този въпрос е от *принципно значение.* Може ли БКП, която поставя пред себе си задачата за подготовка на *пролетарска социалистическа революция*, да създава някакъв си ляв Земеделски съюз?

Ориентацията на компартията към създаването и укрепването на ляв Земеделски съюз означава ориентация към *блока на двете класи, на двете партии,* което е характерно за тактиката на компартията в буржоазно-демократическата революция, но противоречи на диктатурата на пролетариата.

По този въпрос ИККИ трябва открито да каже своето становище.

Що се отнася до аргумента на другарите Ради и Сашо, искаме или не искаме, все едно перспектива за отцепването на левицата от Земеделския съюз обективно съществува, Венелин заяви, че в случая не е без значение тактиката на левицата (стреми ли се тя към този разкол или не), а доколко десните ръководители на Земеделския съюз имат нужда от „левите“, то по-целесъобразно е да се започне борба против изключването [на левите от Земеделския съюз], за приемането им отново [в съюза] и т.н.; освен това, Работническата партия води работа сред селяните и тя може да приема в своите редици най-активната и действително лява, революционна част от изключените [от Земеделския съюз].

Във връзка с обсъждането на този въпрос възникна спор трябва ли да се вземе курс за влизането на комунисти в Земеделския съюз и за образуването на комфракции в него. Др. Ради отстоява тази гледна точка. Против са Венелин, Сашо и др. Пленумът не се съгласява с него. Работата е там, че Земеделският съюз не е масова беспартийна организация, а *истинска политическа партия.* Но предвид на това, че в него членуват много бедни селяни, пленумът допуска възможност да се изпращат тайно в дружбите по места отделни комунисти за работа сред бедните селяни.

* * *

За линията на партията и за опасността от десния уклон

Основната линия, провеждана в приетите от пленума резолюции, е вярна и тя отговаря на линията на VI конгрес и на X пленум [на Коминтерна]. *Резолюциите на пленума в основната си част са приети единодушно.* Само отделните точки са приети с мнозинство от гласовете.

Въпреки това, обаче, от докладите се вижда, че в ЦК на партията разногласия по редица тактически въпроси са съществували още до пленума; някои от тези разногласия се проявиха на пленума, а някои, както се вижда от „Докладната записка“ и от това изложение, съществуват и досега. С помощта на ИККИ всички тези спорни въпроси трябва да се изяснят.

След VI конгрес на Коминтерна ИККИ отделяше малко внимание на българския въпрос. Вина за това, разбира се, има ръководството на БКП. Ръководството на БКП постави на обсъждане на лендерсекретариата спора, възникнал във връзка с демонстрацията на 1 май 1928 г.[16] По-късно, след VI конгрес, то информира лендерсекретариата, че в ръководството на партията възникна спор във връзка с тъй наречения „ляв преврат“[17], но както личи от документите, за последните месеци в ръководството на партията се появиха *нови разногласия.* По време на обсъждането на българския въпрос в ИККИ през м. май т.г. въпросът за вътрешнопартийното положение не се повдигна, не бяха предоставени и достатъчно материали. *Аз смятам това за моя голяма грешка.* Обаче и пред З[ападноевропейското] б[юро] през юни т.г. въпросът [за съществуващите в ръководството на БКП разногласия] не бе обсъден достатъчно пълно. *Това е грешка на ЗБ на БКП.*

Пленумът абсолютно вярно посочи, че е необходимо да се поддържат най-тесни връзки с ИККИ и навреме да се поставят пред него всички проблеми на БКП и съществуващите в ръководството ѝ разногласия.

БКП провежда общо взето вярна линия, но ръководството ѝ през изтеклата година допусна в отделни случаи сериозни грешки от дясноопортюнистически характер; освен това, в ръководството ѝ като цяло или сред отделни членове на ЦК, както и в някои слоеве на партията, по конкретни въпроси се проявяват десни опортюнистически уклони и примиренческо отношение към тях. Тези грешки и уклони са резултат от влиянието на дребната буржоазия и на горните слоеве на пролетариата върху отделните звена на партията, последиците от белия терор, а също така са подхранвани с още неокончателно изживените социалдемократически преживелици в партията. Но в БКП няма оформен десен уклон. Това пленумът го е подчертал абсолютно ясно. Но без окончателното изясняване на съществуващите в партията разногласия обаче и без практическото преодоляване на десните опортюнистически уклони по конкретни въпроси и на примиренческото отношение към тях, десният уклон може да се оформи.

Опасността от усилване на десните уклони идва от обстоятелството, че организационната база на БКП е много тясна, че тя няма все още здрава опора в едрите предприятия, че партийните групи не водят активен партиен живот, че партийната членска маса не участва във водещата се в партията критика и самокритика, че партията не е успяла още да привлече в ръководството на партията, както в централните, така и в местните ѝ ръководни органи, нови работнически кадри, проявили се в борбата, и че все още слабо е свързана с пролетариата в предприятията.

В. Коларов

РГАСПИ, ф. 495, оп. 69, д. 86, л. 28–50. Копие. Машинопис. Превод от руски ез.

---

[1] Става дума за Балканския лендерсекретариат при ИККИ.

[2] Има се предвид Втория пленум на ЦК на БКП, проведен през август-септември 1928 г. в Берлин.

[3] Псевдоним на В. Коларов.

[4] Псевдоним на Г. Димитров.

[5] Псевдоним на Петър Искров.

[6] В писмо до Балканския лендерсекретариат В. Коларов обяснява по следния начин причините за задържането на писмото: Кабакчиев му дава писмото по време на VI конгрес на Коминтерна (юли 1928 г.). След като се запознава с него, Коларов го предава на Г. Димитров – вторият член в ЦК, за да се запознае с него и той. Третият член на ЦК по това време – П. Искров, се намира в затвор във Виена. След завършването на конгреса на Коминтерна Коларов заминава в командировка в Сибир и се връща в Москва през септември. Г. Димитров по това време е в Кисловодск. На Коларов му предават оставената за него от Г. Димитров папка с документи, където се намира и писмото на Кабакчиев. Коларов се опитва да го препрати в Задграничното бюро, но заради провала в ЗБ връзката се оказва прекъсната. През ноември Кабакчиев поисква писмото, за да направи от него копие. Когато той връща писмото на Коларов, няма „благоприятен момент“ то да бъде изпратено веднага. В резултат писмото стига до ЗБ през юни 1929 г. *(ЦДА, КМФ 40/48, к. 63–64.)*.

[7] В изказването си на VI конгрес на Коминтерна В. Коларов казва: „В България ... има минимум на капиталистическото развитие, минимум на развитието на промишлеността, за да може да строи социализъм. ... в България няма никакви остатъци с полуфеодален характер в селското стопанство. В България аграрната революция беше завършена преди половин век. Буржоазно-демократическите преобразования в България също са завършени. Там на дневния ред не стоят нито аграрната революция, нито завършване на буржоазнодемократическите преобразования. ... Нашата партия ... е смятала и смята, че при сегашните условия, като се има предвид специфичната икономическа структура на страната, ... единствената и непосредствена форма на власт, за която може и трябва да става дума в България, – това е пролетарската революция в съюз с трудовите селяни за събаряне господството на буржоазията и за строителството на социализма.“

[8] Става дума за започналото през май 1928 г. силно протестно движение в Югославия, насочено против ратификацията на Нетунската конвеция с Италия, сключена още на 20 юли 1925 г., тоест преди 3 години. Конвенцията включва 32 документа, регулиращи политико-икономическите отношения между двете страни и предоставящи на Италия предимства в областта на митническите тарифи, транспорта, риболова, придобиването на недвижими имоти от италианци на югославска територия.

[9] Има се предвид проведената през юли–август 1924 г. в Лондон конференция на държавите-победителки в Първата световна война, която према разработения от комитета начело с американския банкер Доуз план за събиране на репарациите от Германия и за възстановяване на германската икономика. За тази цел на Германия се предоставя международен заем от 800 млн. златни марки. На 1 декември се подписват Локарнските договори – политическа надстройка над плана на Доуз. Главният от тях – Рейнският гарантиен пакт, за пръв път след войната предостави на Германия равни юридически права с Англия и Франция.

[10] Псевдоним на Н. Кофарджиев.

[11] Става дума за Морис Торез.

[12] Псевдоним на Жак Натан.

[13] X пленум на ИККИ се провежда през юли 1929 г.

[14] **„Ляв Земеделски съюз" (допълнение на В. Коларов):** „Посочената от ЗБ перспектива, че развитието „върви към създаването на ляв Земеделски съюз" и поставената пред БКП задача да води работа „по подготовката на почва за полагане основите на нов ляв Земеделски съюз", са напълно погрешни и трябва да бъдат решително отхвърлени. Острата борба в БЗНС в началото на тази година наистина доведе до формалното разцепване на Съюза, но в резултат на това разцепление се образуват два враждебни на пролетариата и на БКП Земеделски съюза: Съюз на привържениците на Марков, застъпващ открито идеята за сътрудничество с буржоазните партии и преминал напълно на страната на фашизма, и Съюз на привържениците на Гичев – Юрданов, който издига формула за „самостоятелната борба" на селяните, но фактически провежда буржоазна и фашистка политика, изключваща каквото и да било сътрудничество с пролетариата. Но с това кризата в Земеделския съюз не свършва. Олевяването на селската маса и борбата, която се води за овладяването на селското движение, ще доведат неизбежно до по-нататъшното разлагане на стария БЗНС, до нови прегрупирания, разцепления, обединения и т.н. БКП трябва да следи тези процеси внимателно и да използва засилващото се олевяване на селската маса за воденето на постоянна и упорита борба срещу буржоазното влияние в БЗНС, за разобличаването на фашизираните му десни и „центристки" водачи, за засилването на идеологическото и организационното укрепване на лявото течение, поддържащо идеята за съюз на работниците и селяните, за преодоляване на колебанията у „левите" водачи. БКП, обаче, трябва решително да се бори с илюзиите за някакъв си „ляв Земеделски съюз". БКП, бореща се за съюз на работниците и селяните под хегемонията на пролетариата, е единствената партия, която на дело защищава жизнените интереси на трудовите селяни, и под ръководството на която трудещите се селяни в съюз с пролетариата могат да водят действително борба с едрия капитал, с фашистката диктатура и с военната заплаха, и да участват в пролетарската революция. БКП (т.с.) трябва постоянно да засилва своето *непосредствено и самостоятелно* влияние върху селските маси, както върху тези, които членуват в БЗНС, така и сред неорганизираните [селяни], да мобилизира селяните на борба за непосредствените им искания чрез създаването специални „селски комитети", които ще се оглавяват от комунисти и ще ръководят тази борба. Тя трябва да се стреми да обхване организационно селяните и да закрепи своето влияние сред селяните чрез създаването на свои партийни групи на село, чрез разширяването и укрепването на влиянието на организациите на Работническата партия на село, чрез проникването във всички масови икономически и културно-просветни организации на село и създаването на свои фракции в тях и др. Ролята и значението на левицата в Земеделския съюз не е в това тя да стане център, около който ще се формира „нов ляв Земеделски съюз", а да води вътре в БЗНС борба против заможните селяни, против фашизираните десни и „центристки" водачи, да популяризира сред трудещите се селяни работническо-селския блок и да работи за неговото осъществяване под ръководството на пролетариата. БКП (т.с.) трябва да направи всичко зависящо от нея, за да може левицата в БЗНС

да изиграе именно тази роля. Левицата трябва здраво да се закрепи в Земеделския съюз и да се бори решително с всичките опити на дясното и „центристкото" ръководство да я откъсне и изолира от основната членска маса на Земеделския съюз. Тактика на укрепването на лявото течение в Земеделския съюз, и преди всичко на засилване на авторитета му в дружбите, за да може да се бори срещу буржоазното влияние, срещу дясното и „центристкото" ръководство и т.н., и да осъществява на практика единния фронт на селяните и работниците под ръководството на последните е единствено правилната тактика, в това число и в случай на нови разцепления, масови изключвания и др. БКП (т.с.), като подкрепя решително левицата в действията ѝ против разколническата политика на ръководството на Съюза, не трябва в никакъв случай да допуска илюзия за „нов ляв Земеделски съюз" и да си поставя задачата за „подготовка на почва" за неговото създаване. Тази илюзия би довела до отслабване на работата на левицата вътре в БЗНС. Курсът към създаването на „ляв Земеделски съюз" е опасно отстъпление от комунистическата теза за хегемонията на пролетариата над селяните и за ръководната роля на комунистическата партия в пролетарската революция." *(РГАСПИ, ф. 495, оп. 69, д. 86, л. 86–88.)*

[15] Предложението на Г. Димитров е: ако в резултат на вътрешните борби в БЗНС намиращата се под влиянието и ръководството на БКП левица все пак създаде ляв Земеделски съюз, то има смисъл „това дело" да се подкрепи. *(РГАСПИ, ф. 495, д. 20, л. 162.)*

[16] Във връзка със слабата дейност на ЦК на БКП по организиране на демонстрация на 1 май 1928 г.

[17] Има се предвид подготвеният през пролетта на 1928 г. от опозиционните на режима на А. Ляпчев партии преврат.

КОМИНТЕРНЪТ
И
БЪЛГАРИЯ
(март 1919 – септември 1944 г.)
Том I
Документи

Първо издание

Съставители: **Луиза Ревякина, Лъчезар Стоянов, Володя Милачков,**
Р. П. Гришина (Русия), Н. С. Лебедева (Русия).
Предпечатна подготовка: **„МТ – студио"**

Формат **1/16 от 70/100**
Печатни коли **41**

Печат: **Печатница на Университетско издателство**
„Св. Климент Охридски"